

Források a magyar görögkatolikusok történetéhez
3. kötet: 1912–1916

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

II. Textus/Fontes

III. Manualia

IV. Institutiones

V. Varia

VI. Ars Sacra Byzantino-carpathiensis

Sorozatszerkesztők

Szabó Péter – Véghseő Tamás

**FORRÁSOK
A MAGYAR GÖRÖGKATOLIKUSOK
TÖRTÉNETÉHEZ**

3. kötet: 1912–1916

Szerkesztették:
Véghseő Tamás és Katkó Márton Áron

Közreműködtek:
Földvári Katalin – Varga Anett
Sárándi Tamás – Suslik Ádám

Nyíregyháza
2019

COLLECTANEA ATHANASIANA

II. Textus/Fontes

vol. 4/3.

Kiadja a

Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola

Felelős kiadó:

Véghseő Tamás rektor

H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.

Tel. +36/42/597–600

www.szentatanaz.hu

www.byzantinohungarica.com

e-mail: szentatanaz@szentatanaz.hu

A kötet az MTA-SzAGKHF Lendület
Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport
kutatási projektje keretében jelent meg.

A szerkesztők, 2019

Borítótervés tördelés:

Artworks IT

Borítókép:

1. A háttérben: Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök 1913. október 4-én megérkezik a hajdúdorogi vasútállomásra a másnapi püspökszentelésre
(Simon Attila tulajdona)
2. Miklósy István hajdúdorogi püspök címere a pásztorbotján
(Fotó: Bakos Zoltán)

A hátoldalon:

Az 1914. február 23-i debreceni bombamerénylet áldozatai

ISSN 2060-1603

ISBN 978-615-5073-81-6

Tartalom

Előszó 45

DOKUMENTUMOK

1. Miniszterelnökségi pro domo a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának romániai fogadtatása tárgyában Fürstenberg nagykövet 1912. május 24-ei jelentése alapján
Budapest, 1912. június 9. 57
2. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában
Róma, 1912. június 15. 58
3. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius számjeltávirat-fogalmazványa Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye alapító okiratának tárgyában
Bécs, 1912. június 15. 59
4. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában
Róma, 1912. június 16. 59
5. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye alapító okiratának tárgyában
Róma, 1912. június 17. 60
6. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. június 18. 61
7. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. június 20. 61
8. Franz Xaver Nagl bíboros, bécsi érsek üzenete Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. június 20. 62
9. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. június 21. 62
10. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata a Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye alapító okiratának tárgyában
Budapest, 1912. június 21. 63
11. A magyar kormány kötelezettségvállalása a kegyes alapítványokkal kapcsolatban
Budapest, 1912. június 21. 63

12. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átiratfoglalmazványa
Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció
prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román
tiltakozások tárgyában
Balázsfalva, 1912. június 21. 64
13. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Raffaele Scapinelli
bécsi nunciussnak a Hajdúdorogi egyházmegye alapító okiratának tárgyában
Róma, 1912. június 23. 65
14. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katolikus
Magyarok Országos Bizottsága) körlevele 55 magyar görögkatolikus
egyházközségnek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének kérdésében
Budapest, 1912. június 24. 65
15. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katolikus
Magyarok Országos Bizottsága) felhívása a Hajdúdorogi egyházmegye
székhelyének ügyében
Budapest, 1912. június 24. 68
16. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katolikus
Magyarok Országos Bizottsága) átirata Zichy János vallás- és közoktatási
miniszternek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye ügyében
Budapest, 1912. június 24. 69
17. A Görög Szertartású Kath. Magyarok Országos Bizottságának átirata Lukács
László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye ügyében
Budapest, 1912. június 72
18. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának
átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a román
görögkatolikusok római zarándoklata tárgyában
Róma, 1912. június 25. 77
19. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Lukács László
miniszterelnöknek a magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1912. június 28. 77
20. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa
Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális Kongregáció titkárának a
Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában
Róma, 1912. június 29. 78
21. Gör.kat. papok felhívása a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének kérdésében
1912. július 79
22. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának
naplóbejegyzése a Ferenc Ferdinánd trónörökösötől kapott feladatairól
Róma, 1912. július eleje 85
23. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Johannes
von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi
egyházmegye alapító bullája tárgyában
Róma, 1912. július 6. 85
24. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Raffaele Scapinelli
bécsi nunciussnak a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában
Róma, 1912. július 6. 86

25. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában
Róma, 1912. július 9. 86
26. Gaetano De Lai bíboros, a Konzisztoriális Kongregáció titkárának átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. július 9. 87
27. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Róma, 1912. július 10. 88
28. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Lukács László miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1912. július 11. 89
29. Raymund Netzhammer bukaresti érsek naplóbejegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról
Bukarest, 1912. július 11. 89
30. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális Kongregáció titkárának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. július 12. 91
31. Miniszterelnökségi feljegyzés a magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1912. július 12. 92
32. Papp Antal munkácsi püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúra ügyhallgatójának a román görögkatolikus egyházmegyéek káptalanjairól, valamint Sátoraljaújhely besorolása tárgyában
Ungvár, 1912. július 13. 93
33. A szamosdobi görögkatolikusok kérvénye X. Piusz pápához a Hajdúdorogi egyházmegyébe történt besorolásuk tárgyában
Szamosdob, 1912. július 14. 94
34. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Ferenc Ferdinánd főhercegnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. július 16. 96
35. Lukács László miniszterelnök számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Budapest, 1912. július 17. 96
36. Ottokar Czernin bukaresti követségi titkár jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Sinaia, 1912. július 19. 97
- 36a. Czernin bukaresti követségi titkár levelének melléklete: Az Adevărul cikkének német fordítása
37. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának kommunikációja, valamint Ferenc Ferdinánd trónörökös megbízottjának látogatása tárgyában
Bécs, 1912. július 23. 98

38. Rafael Merry del Val államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának kommunikációja, valamint a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Róma, 1912. július 28. 100
39. Lukács László miniszterelnök átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Budapest, 1912. július 30. 101
40. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának átiratfoglalmazványa Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1912. július 31. 102
41. Corneliu Bulcu nagyváradi görögkatolikus kanonok magánlevele Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Nagyvárad, 1912. augusztus 1. 102
- 41a. Corneliu Bulcu levelének mellékelete: román újságcikkek olasz fordítása
42. Újhelyi Andor hajdúdorogi paróchus vezércikke a Hajdúdorogi Ujságban a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének tárgyában
Hajdúdorog, 1912. augusztus 4. 106
43. A Hajdúdorogi Ujság tudósítása a Hajdúdorogi egyházmegye felállítását ünneplő rendezvényről (részlet)
Hajdúdorog, 1912. augusztus 4. 109
44. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának magánlevele Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Ferenc Ferdinánd személyi javaslati tárgyában
Pertisau, 1912. augusztus 5. 116
45. Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átirata Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1912. augusztus 6. 117
46. Tisza István magánlevele Balogh Jenő vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Geszt, 1912. augusztus 9. 118
47. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának átiratfoglalmazványa Girolamo Rollernek, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1912. augusztus 12. 119
48. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának magánlevél-foglalmazványa Ludwig von Pastornak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1912. augusztus 12. 121
49. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének, valamint a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. augusztus 12. 120

50. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1912. augusztus 14. 121
51. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja, valamint a román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. augusztus 20. 122
52. Ottokar Czernin bukaresti követségi titkár jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Sinaia 1912. augusztus 27. 123
- 52a. Czernin bukaresti követségi titkár levelének melléklete: Constantin Dissesco egykori román államminiszter levele Berchtold külügyminiszternek
53. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) ismételt felhívása a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének kérdésében
Budapest, 1912. szeptember 14. 124
54. Pietro Pazzini, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya tisztviselőjének átirata Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. szeptember 14. 126
- 54a. Román görögkatolikus parókusok kérvénye X. Piusz pápához
Szaniszló, 1912. augusztus 17. 126
55. Elie Câmpian gyergyószentmiklósi esperes statisztikai kimutatása az esperesi kerületéből a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyföldi külhelynökségének csatolt egyházközségek és filiáik tárgyában.
Gyergyószentmiklós, 1912. szeptember 15. 129
56. Alexandru Niculescu és Ioan Coltor román görögkatolikus papok magánlevele Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. szeptember 15. 132
57. A Hajdúdorogi Végrehajtó Bizottság nyílt levele a Hajdúdorogi Ujságban a székhelykérdésről
Hajdúdorog, 1912. szeptember 15. 134
58. Nagykárolyi, szaniszlói, vezendi, józsefházi, mezőteremi, porteleki, érvasadi, kismajtényi, piskolti, szamosdobi román görögkatolikus parókusok és hívek tiltakozó táviratai Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegyébe való besorolásuk ellen
1912. szeptember 15–18. 141
59. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Lukács László miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christífideles-bulla revíziója tárgyában
Balázsfalva, 1912. szeptember 19. 143
- 59a. Mihályi metropolita átiratának csatolmánya: a Rafael Scapinelli bécsi nunciushoz intézett előterjesztésének másolata
Balázsfalva, 1912. augusztus 29. 144

- 59b. A Mihályi metropolita átiratának melléklete: a Rafael Scapinelli bécsi nunciushoz intézett előterjesztésének melléklete
60. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának átiratfoglalmazványa Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. szeptember 21. 151
61. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. szeptember 21. 151
62. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Bécs, 1912. szeptember 23. 152
63. Hosszú Bazil szamosújvári püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Szamosújvár, 1912. szeptember 23. 156
64. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Nagyvárad, 1912. szeptember 24. 157
- 64a. Radu püspök levelének melléklete: levélminta a nunciust megsértő papok számára a bocsánatkéréshez
65. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levele a hajdúdorogiakhoz a székhelykérdésről
Budapest, 1912. szeptember 24. 160
66. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Budapest, 1912. szeptember 26. 164
67. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Bécs, 1912. szeptember 27. 165
68. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levele György Endre, egykori országgyűlési képviselő és miniszterhez
Budapest, 1912. szeptember 29. 167
69. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete, valamint a magyar kormány kötelezettségvállalásai tárgyában
Róma, 1912. október 2. 169
70. Szapáry Frigyes, a külügyminisztérium kabinetfőnökének átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Bécs, 1912. október 4. 170

71. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Bécs, 1912. október 5. 171
72. Szamosdob, Óvár, Vetés, Csegöld, Pete, Csengerújfalu és Csengerbagos görögkatolikus parókusainak kérvénye X. Piusz pápához a Hajdúdorogi egyházmegyébe történt besorolásuk tárgyában
Csengerbagos, 1912. október 6. 172
73. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Országos Bizottsága) nyílt levele a hajdúdorogi egyházközségnek a székhelykérdésről
Budapest, 1912. október 8. 175
74. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átíratja Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában
Balázsfalva, 1912. október 9. 181
- 74a. Román görögkatolikusok memoranduma X. Piusz pápához a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában
Kolozsvár, 1912. július 29. 182
75. Friedrich Weiser jezsuita tartományfőnök magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciussal Miklós István püspöki kinevezése tárgyában
Pozsony, 1912. október 9. 185
76. György Endre, egykori országgyűlési képviselő és miniszter válasza Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szeretők Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levelére
Budapest, 1912. október 10. 187
77. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szeretők Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levele György Endre, egykori országgyűlési képviselő és miniszterhez
Budapest, 1912. október 10. 191
78. Vaszary Kolos hercegprímás átíratja Raffaele Scapinelli bécsi nunciussal az eperjesi, a lugosi és a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában
H.n. 1912. október 11. 194
79. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius magánlevele ismeretlen címzettnek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Bécs, 1912. október 13. 195
80. Csernoch János kalocsai érsek átíratja Raffaele Scapinelli bécsi nunciussal a hajdúdorogi és az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában
Kalocsa, 1912. október 14. 196
81. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átíratja Raffaele Scapinelli bécsi nunciussal a kolozsvári magyar görögkatolikusok törekvéseiről
Balázsfalva, 1912. október 15. 197
82. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratja Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. október 17. 198

83. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Bécs, 1912. október 20. 199
84. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Budapest, 1912. október 22. 200
85. Papp Antal munkácsi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz az eperjesi püspöki székhely betöltése és a felállítandó hajdúdorogi káptalan tárgyában
Ungvár, 1912. október 24. 201
86. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolható egyházközségek tárgyában
Bécs, 1912. október 27. 202
87. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius körlevele Magyarország római katolikus püspökeihez a magyar nyelv liturgikus alkalmazása tárgyában
Bécs, 1912. október 28. 203
88. Andor György miniszteri tanácsos átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a lugosi, az eperjesi és a hajdúdorogi püspöki székhely betöltése, valamint Vaszary hercegprímás visszavonulása tárgyában
Budapest, 1912. október 29. 204
89. Fridrich Weiser jezsuita tartományfőnök magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz az eperjesi és a hajdúdorogi püspöki székhely betöltése tárgyában
H.n. dátum nélkül [1912. október] 205
90. A Debreceni Protestáns Lap cikk-gyűjteménye a Hajdúdorogi egyházmegye lehetséges debreceni székhelyéről
Debrecen, 1912. október 30. 207
91. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Papp Antal hajdúdorogi apostoli kormányzó kinevezése tárgyában
Róma, 1912. október 30. 217
92. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerzetesek Magyarországi Bizottsága) cikke a Hajdúdorogi egyházmegye lehetséges debreceni székhelyéről a Budapesti Hírlapban
Budapest, 1912. október 31. 218
93. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Lukács László miniszterelnökhöz a Christifideles graeci-bulla kiállítási díja tárgyában
Budapest, 1912. október 31. 220
94. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter állampénztárhoz intézett rendeletének másolata a Christifideles graeci-bulla kiállítási díja tárgyában
Budapest, 1912. október 31. 221
95. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában
Balázsfalva, 1912. október 31. 221

96. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Bécs, 1912. november 1. 223
97. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a kolozsvári magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Balázsfalva, 1912. november 5. 223
- 97a. Mihályi Viktor balázsfalvi metropolita levelének melléklete: a Kolozsvári Hírlap cikke
Kolozsvár, 1912. szeptember 26. 224
98. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazásával kapcsolatban kiadott körlevél tárgyában
Bécs, 1912. november 6. 225
99. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklós István püspöki kinevezése tárgyában
Kassa, 1912. november 8. 226
100. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítás-fogalmazványa Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a magyar nyelv liturgikus alkalmazásával kapcsolatban kiadott körlevél tárgyában
Róma, 1912. november 12. 227
101. Szémán István hittanár, az Eperjesi egyházmegye másodtanfelügyelőjének véleménye az ósláv és magyar liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Eperjes, 1912. november 14. 227
102. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Papp Antal munkácsi püspöknek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában
Bécs, 1912. november 16. 233
103. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Papp Antal munkácsi püspöknek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete és a címzett apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában
Bécs, 1912. november 17. 233
104. A Christifideles graeci bulla végrehajtási rendelete
Bécs, 1912. november 17. 234
105. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius körlevele a Hajdúdorogi egyházmegye papságához
Bécs, 1912. november 17. 236
106. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Vaszary Kolos hercegprímásnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete és Papp Antal munkácsi püspök hajdúdorogi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában
Bécs, 1912. november 17. 238
107. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Szapáry Frigyesnek, a külügyminisztérium kabinetfőnökének a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában
Bécs, 1912. november 17. 238
108. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentésfogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában
Bécs, 1912. november 17. 239

109. Szitovszky Antal nagykállói esperes-paróchus jelentése Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában
Nagykálló, 1912. november 19. 241
110. Papp Antal munkácsi görögkatolikus püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó átirata Lukács László miniszterelnökhöz kormányzói működése megkezdéséről
Ungvár, 1912. november 21. 241
111. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz kormányzói működése megkezdéséről
Ungvár, 1912. november 21. 242
- 111a. Melléklet: A hajdúdorogi egyházmegye első körlevele
Ungvár, 1912. november 21. 243
112. A Munkácsi Egyházmegye szentszéki ülésének jegyzőkönyv-kivonata a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Ungvár, 1912. november 23. 248
113. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete és Papp Antal hajdúdorogi kormányzói kinevezése tárgyában
Nagyvárad, 1912. november 23. 249
114. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegyébe való átsorolásuk ellen tiltakozó papok ügyében
Balázsfalva, 1912. november 26. 250
115. Hosszu Bazil szamosújvári püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete és Papp Antal hajdúdorogi kormányzói kinevezése tárgyában
Szamosújvár, 1912. november 27. 251
116. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában
Ungvár, 1912. november 29. 252
117. Vajda-Voevod Sándor képviselő felszólalása az Országgyűlésben a Hajdúdorogi egyházmegye alapítása tárgyában
Budapest, 1912. november 29. 253
118. Lukács László miniszterelnök válasza Vajda-Voevod Sándor képviselő felszólalására
Budapest, 1912. november 30. 255
119. Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz jelentésfoglalásának Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában
Bécs, 1912. november 30. 256
120. Pop-Csicsó István parlamenti felszólalása az Országgyűlésben a Hajdúdorogi egyházmegye alapítása tárgyában
Budapest, 1912. december 3. 256
121. Náray-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár átirata Lukács László miniszterelnökhöz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Budapest, 1912. december 4. 267

122. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegyébe való besorolásuk ellen tiltakozó papok ügyében
Bécs, 1912. december 4. 268
123. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának átiratfoglalmazványa Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1912. december 6. 269
124. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában
Bécs, 1912. december 6. 270
125. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában
Bécs, 1912. december 6. 271
126. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában
Róma, 1912. december 7. 272
127. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális Kongregáció titkárának a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete és a felállítandó hajdúdorogi káptalan tárgyában
Róma, 1912. december 7. 272
128. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi adminisztrátornak a Hajdúdorogi egyházmegyébe való besorolásuk ellen tiltakozó papok ügyében
Bécs, 1912. december 7. 273
129. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztése az uralkodónak Papp Antal munkácsi püspök hajdúdorogi kormányzóvá való kinevezéséről
Budapest, 1912. december 10. 274
130. A Romanul-ban a Hajdúdorogi egyházmegye és Papp Antal munkácsi püspök ellen megjelent cikk magyar fordítása
Arad, 1912. december 11. 275
131. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában
Róma, 1912. december 11. 277
132. Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átirata Eugenio Pacellinek, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1912. december 18. 278
133. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában
Bécs, 1912. december 22. 278
134. Hosszu Bazil szamosújvári püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a máramarosi skizmatikus mozgalom tárgyában
Szamosújvár, 1912. december 22. 280

135. Csaba Adorján Szatmár vármegyei főispán jelentése Lukács László miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában
Nagyvárad, 1912. december 27. 281
136. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a magyar nyelv liturgikus alkalmazásának elterjedéséről
Nagyvárad, 1912. december 28. 282
137. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában
Róma, 1912. december 29. 284
138. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában
Ungvár, 1913. január 4. 285
139. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Girolamo Gotti, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában
Róma, 1913. január 5. 286
140. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átirata Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1913. január 5. 287
141. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1913. január 9. előtt. 288
142. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Róma, 1913. január 9. 289
143. Lukács László miniszterelnök átirata Náray-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában
Budapest, 1913. január 10. 291
144. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Kassa, 1913. január 11. 292
145. Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átirata Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1913. január 13. 292
146. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1913. január 13. 293
147. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Róma, 1913. január 14. 294

148. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Róma, 1913. január 17. 295
149. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átírata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában
Róma, 1913. január 20. 296
150. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó átírata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a szatmári görögkatolikus papok tiltakozásáról
Ungvár, 1913. január 22. 297
151. Náray-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár magánlevele Lukács László miniszterelnökhöz a szatmári görögkatolikus papok tiltakozásáról
Budapest, 1913. január 24. 298
152. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a hajdúdorogi püspöki szék betöltése és a szatmári görögkatolikus papok tiltakozása tárgyában
Bécs, 1913. január 29. 299
153. A Budapesti Hírlap cikke a csiklázárfalvi rítusváltásokról
Budapest, 1913. január 29. 301
154. Szatmári román görögkatolikus papok tiltakozó levele Papp Antal munkácsi püspöknek, hajdúdorogi kormányzónak intézkedései ellen
Nagykároly, 1913. február 3. 302
155. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a hajdúdorogi püspöki szék betöltése és a szatmári román papok engedetlensége tárgyában
Róma, 1913. február 4. 304
156. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratfoglalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1913. február 7. 305
157. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történelmi Intézet igazgatójának naplóbejegyzésében Ferenc Ferdinánd levele a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában
Róma, 1913. február 8. 306
158. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratfoglalmazványa Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak az ellene lázadó román papok és a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Bécs, 1913. február 14. 308
159. Az Országos Bizottság felhívása a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye ügyében
Budapest, 1913. február 15. 309
160. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a magyar nyelv liturgikus alkalmazásával kapcsolatos feljelentések tárgyában
Róma, 1913. február 18. 311

161. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye hivatali nyelvvel kapcsolatos feljelentések tárgyában
Róma, 1913. február 20. 312
162. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában
Budapest, 1913. február 21. 312
163. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak a magyar nyelv liturgikus alkalmazásával kapcsolatos feljelentések tárgyában
Bécs, 1913. február 23. 314
164. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában
Bécs, 1913. március 8. 315
165. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentésfoglalmányja Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter látogatásáról
Bécs, 1913. március 10. 318
166. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök memoranduma a görögkatolikus egyházmegyék egyházi és iskolai sérelmei tárgyában
H. n. [Nagyvárad], 1913. március 21. előtt. 319
167. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése, a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Róma, 1913. március 15. 326
168. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
H.n. [Nagyvárad] 1913. március 27. 327
- 168a. Radu püspök levelének melléklete: Mihályi Tivadar parlamenti képviselő Radu püspökhöz intézett levelének olasz fordítása
Dés, 1913. február 22. 328
- 168b. Radu püspök levelének melléklete: szaniszlói görögkatolikus hívek Mihályi képviselőhöz intézett levelének olasz fordítása
Szaniszló, 1913. március 16. 329
169. A Nagykároly és Érmellék két cikke a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nagykároly, 1913. március 29. 330
170. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Bécs, 1913. április 4. 338
171. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak az ellene lázadó román papok feljelentő levele tárgyában
Bécs, 1913. április 5. 341

172. A Pesti Hírlap tudósítása Jaczkovics Mihály hajdúdorogi püspöki helynök megtámadásáról
Budapest, 1913. április 10. 342
173. A Képeßy László fõszolgabíró által felvett jegyzõköny Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában
Kismajtény, 1913. április 11. 343
174. Csaba Adorján szatmári fõispán átirata Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak a Jaczkovics Mihály helynököt ért kismajtényi támadás tárgyában
Nagykároly, 1913. április 11. 346
175. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a hajdúdorogi apostoli kormányzó ellen lázadó román papok és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Róma, 1913. április 11. 347
176. Jaczkovics Mihály helynök jelentése Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak a reszegei, szaniszlói és kismajtényi látogatásáról
Hajdúdorog, 1913. április 13. 348
177. Képeßy László fõszolgabíró jelentése Ilosvay Aladár alispánnak Jaczkovics Mihály helynök szamosdobi látogatásáról
Csenger, 1913. április 13. 352
178. A Pesti Hírlap tudósítása Jaczkovics Mihály hajdúdorogi püspöki helynök megtámadásáról
Budapest, 1913. április 13. 354
179. Szaniszló, Reszege, Kismajtény és Szamosdob román görögkatolikus híveinek távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Jaczkovics Mihály püspöki helynök megtámadásáról
Nagykároly, 1913. április 14. 354
180. Jáckó Sándor szatmárnémeti királyi ügyész átirata Romulus Marchis szatmári fõesperesnek Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában
Szatmárnémeti, 1913. április 14. 355
181. Romulus Marchis szatmári fõesperes jelentése Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában
Nagykároly, 1913. április 15. 357
182. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Csernoch János hercegprímásnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1913. április 15. 358
183. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1913. április 15. 358
184. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúra ügyhallyató távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz
Budapest, 1913. április 15. 359

185. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyhallgató jelentése Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Jaczkovics helynök elleni támadás következményei és az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában
Budapest, 1913. április 15. 359
186. Nunciaturai feljegyzés a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Róma, 1913. április 15. 360
187. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában
Ungvár, 1913. április 16. 361
188. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átírata Raffaele Scapinelli nunciushoz a Jaczkovics Mihály helynök elleni támadás tárgyában
Ungvár, 1913. április 16. 361
189. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Jaczkovics Mihály püspöki helynök elleni támadás, a Christifideles-bulla revíziója és az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában
Bécs, 1913. április 17. 364
190. Szamosdobi görögkatolikus hívek távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz és a nuncius távirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek, hajdúdorogi apostoli kormányzónak
Nagykároly/Bécs, 1913. április 18. 365
191. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Jaczkovics Mihály helynököt ért támadások tárgyában
Ungvár, 1913. április 18. 366
192. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratfogalmazványa Ferenc Ferdinánd trónörökösnek a Christifideles-bulla revíziója és a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában
Bécs, 1913. április 19. 366
193. Miniszterelnökségi pro domo irat a hajdúdorogi püspökség statisztikai adatainak 1910. évi népszámlálási adatokkal való kiegészítése tárgyában
Budapest, 1913. április 19. 367
194. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átíratfogalmazványa Vargha Gyula KSH igazgatónak a hajdúdorogi püspökség statisztikai adatainak 1910. évi népszámlálási adatokkal való kiegészítése tárgyában
Budapest, 1913. április 19. 368
195. Csorba Ferenc vallás- és közoktatásügyi minisztériumi II/a. ügyosztály ügyosztályfőnökének véleménye az egyes román főpapok által megfogalmazott sérelmekről (részlet)
H. n. [Budapest], 1913. április 19. 369
196. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó utasításfogalmazványa Romulus Marchis szatmári főesperesnek Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában
Ungvár, 1913. április 20. 370
197. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában
Nagykároly, 1913. április 22. 371

198. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a szatmári román papok X. Piusz pápához intézett kérvénye tárgyában
1913. április 24. 372
- 198a. Melléklet: szatmári román papok tiltakozó levele X. Piusz pápának
Nagykároly, 1913. március 5. 372
199. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó utasításfogalmazványa Romulus Marchis szatmári főesperesnek Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában
Ungvár, 1913. április 25. 373
200. Miniszterelnökségi feljegyzés az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek ügyében
Budapest, 1913. április 29. 374
201. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfogalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek tárgyában
Budapest, 1913. április 29. 375
202. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfogalmazványa Melles Emilnek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek tárgyában
Budapest, 1913. április 29. 376
203. Rhemen Hugó külügyminisztériumi osztályfőnök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1913. április 29. 377
204. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában
Nagykároly, 1913. április 30. 378
205. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában
Bécs, 1913. május 2. 380
206. Ferenc Ferdinánd főherceg magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1913. május 2. 380
207. Raymund Netzhammer bukaresti érsek naplóbejegyzése a Gotti bíborosnál, Diamandy szentszéki román követnél és Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnál tett látogatásáról
Róma, 1913. május 3. 381
208. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában
Ungvár, 1913. május 4. 383
209. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Jaczkovics Mihály püspöki helynök elleni támadás és a szatmári román papok feljelentő levele tárgyában
Ungvár, 1913. május 5. 384

210. A Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról szóló törvényjavaslat és annak indoklása
Budapest, 1913. május 5. 385
211. Melles Emil budapesti görögkatolikus paróchus folyamodványa Lukács László miniszterelnökhöz magyar liturgikus könyvek beszerzése és az erdélyi magyar görögkatolikus törekvések támogatása tárgyában
Budapest, 1913. május 6. 387
212. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfoglalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Christifideles graeci-bulla kiállítási díja tárgyában
Budapest, 1913. május 6. 388
213. Morvay Károly vizsgálóbíró végzése Marosán György és társai ügyében
Szatmárnémeti 1913. május 7. 389
214. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nagyvárad, 1913. május 7. 392
- 214a. Radu püspök levelének melléklete: Mihályi Tivadar országgyűlési képviselő levele Radu Demeter nagyváradai püspöknek
Dés, 1913. április 29. 394
215. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások, a Christifideles-bulla revíziója és a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában
Bécs, 1913. május 8-án 397
216. Ferenc Ferdinánd főherceg magánlevele X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Château de Konopischt, 1913. május 12. 400
- 216a. Ferenc Ferdinánd főherceg levelének melléklete: a főherceg levele Scapinelli nunciushoz
217. Jaczkovics Mihály helynök véleménye Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak Romulus Marchis szatmári főesperes javaslatáról
Hajdúdorog, 1913. május 13. 401
218. Hosszú Bazil szamosújvári püspök átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Szamosújvár, 1913. május 14. 402
- 218a. Hosszú Bazil szamosújvári püspök levelének melléklete: a megyéspüspök körlevele az esperesekhez
Szamosújvár, 1912. december 5-én 403
219. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a hajdúdorogi püspöki szék betöltése és a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában
Róma, 1913. május 15. 405
220. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Ferenc Ferdinánd trónörökösnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1913. május 20. 405

221. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfogalmazványa Hosszú Bazil szamosújvári püspöknek a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában
Róma, 1913. május 21. 406
222. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1913. május 28. 407
223. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Miklósy István püspöki kinevezése és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Bécs, 1913. május 28. 407
224. Leopold Berchtold külügyminiszter átiratfogalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1913. május 29. 408
225. Az országgyűlés közoktatásügyi bizottságának jelentése a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról szóló törvényjavaslatról
Budapest, 1913. május 29. 409
226. Vargha Gyula, a Központi Statisztikai Hivatal igazgatójának felterjesztése Lukács László miniszterelnökhöz a magyar görögkatolikusok statisztikai adatai tárgyában
Budapest, 1913. május 29. 410
- 226a. Központi Statisztikai Hivatal bizalmas kézírata a hajdúdorogi püspökségbe be nem bekebelezett magyarajkú görögkatolikusok kimutatásáról az 1910-es népszámlálás alapján
227. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Miklósy István zempléni főesperesnek hajdúdorogi püspökké való kinevezése tárgyában
Budapest, 1913. május 30. 421
228. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Tisza István miniszterelnökhöz Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1913. május 30. 421
229. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Csernoch János hercegprímásnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1913. május 30. 422
230. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Róma, 1913. június 1. 422
231. Aradi magyar görögkatolikus hívek felterjesztése Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegyébe történő átsorolásuk érdekében
Arad, 1913. június 1. 423
232. Révy Ferenc vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos átirata a külügyminisztériumnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1913. június 3. 424
233. Csernoch János hercegprímás átiratfogalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspöknek kinevezése tárgyában
Esztergom, 1913. június 3. 425

234. Ferenc József király levele X. Piusz pápának Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1913. június 3. 425
235. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius leiratfoglalmazványa Miklósy István főesperesnek hajdúdorogi püspökké történt kinevezése tárgyában
Bécs, 1913. június 3. 427
236. Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz püspöki kinevezése tárgyában
Sátoraljaújhegy, 1913. június 8. 427
237. Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak püspökszentelése tárgyában
Sátoraljaújhegy, 1913. június 8. 428
238. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius Rafael Merry del Val államtitkárnak Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök kánoni processzusa tárgyában
Bécs, 1913. június 12. 428
239. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Major Sándor csiklázárfalvi helyettes lelkész nyugdíjazása tárgyában
Úngvár, 1913. június 14. 429
240. Pop-Csicsó István képviselő felszólalása és Jankovich Béla vallás-és közoktatásügyi miniszter válasza a Hajdúdorogi egyházmegyéről szóló törvényjavaslat képviselőházi általános vitájában
Budapest, 1913. június 14. 430
241. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nagyvárad, 1913. június 15. 443
- 241a. Radu püspök levelének melléklete: Az Unirea cikkének olasz fordítása
242. A Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról szóló törvényjavaslat főrendiházi vitája
Budapest, 1913. június 16. 446
243. A főrendiház közjogi és törvénykezési bizottságának jelentése a hajdúdorogi görög katolikus püspökségről szóló törvényjavaslat tárgyában
Budapest, 1913. évi június 16. 448
244. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jegyzetei a Hajdúdorogi egyházmegyével kapcsolatos teendőkről
Bécs, 1913. június 17. 449
245. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában
Róma, 1913. június 18. 450
246. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átiratfoglalmazványa Papp Antal hajdúdorogi apostoli kormányzónak az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Balázsfalva, 1913. június 19. 450

247. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átiratfogalmazványa Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Balázsfalva, 1913. június 19. 451
248. A „hajdúdorogi gör. kat. magyar püspökség” felállításáról szóló törvényjavaslat főrendiházi vitája Szabó Jenő munkapárti főrendiházi tag, Várady Lipót Árpád győri püspök, Hosszú Vazul lugosi püspök, Csernoch János hercegprímás, Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter, valamint Tisza István miniszterelnök felszólalásával
Budapest, 1913. június 20. 452
249. A Görög szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága felterjesztése Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelve tárgyában
Budapest, 1913. június 20. 473
250. Papp Antal hajdúdorogi apostoli kormányzó átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Ungvár, 1913. június 21. 475
251. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfogalmazványa Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális Kongregáció titkárnak Miklós István püspöki kinevezése tárgyában
Róma, 1913. június 21. 476
252. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklós István püspöki kinevezése tárgyában
Róma, 1913. június 21. 476
253. A Budapesti Hírlap cikke a kismajtényi incidensről
Budapest, 1913. július 5. 477
254. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Miklós István kinevezett hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye finanszírozása tárgyában
Budapest, 1913. július 12. 478
255. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Bécs, 1913. július 12. 478
256. Major Sándor csiklázárfalvi parókus magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz nyugdíjazása tárgyában
Fűzes-Mikola, 1913. július 21. 479
257. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Major Sándor nyugdíjazása tárgyában
Balázsfalva, 1913. július 22. 480
258. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfogalmazványa Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Róma, 1913. július 22. 482
259. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei az oszláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvekről
Budapest, 1913. július 25. 483

- 259a. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei a görögkatolikus liturgikus könyvekhez: az Euchologion
Budapest, 1913. július 14. 483
- 259b. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei a görögkatolikus liturgikus könyvekhez: az Evangéliumos-könyv
Budapest, 1913. július 14. 485
- 259c. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei a görögkatolikus liturgikus könyvekhez: az Apostolos-könyv
Budapest, 1913. július 14. 488
- 259d. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei a görögkatolikus liturgikus könyvekhez: az Oktoéchosz
Budapest, 1913. július 25. 489
260. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának Major Sándor nyugdíjazása tárgyában
Bécs, 1913. július 28. 491
261. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának Major Sándor nyugdíjazása tárgyában
Bécs, 1913. július 31. 491
262. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Róma, 1913. augusztus 5. 492
263. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítás-foglalmazványa Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Róma, 1913. augusztus 8. 494
264. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspöknek püspökszentelése tárgyában
Esztergom, 1913. augusztus 12. 494
265. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Bécs, 1913. augusztus 16. 495
266. Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak püspökszentelése tárgyában
Sátoraljaújhely, 1913. augusztus 18. 496
267. Ferenc Ferdinánd főherceg magánlevele X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
H.n., 1913. augusztus 20. 497
268. Csernoch János hercegprímás Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspöknek püspökszentelése tárgyában
Esztergom, 1913. augusztus 22. 498
269. Csernoch János hercegprímás átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök püspökszentelése tárgyában
Esztergom, 1913. augusztus 22. 498

270. Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció titkárának átirata Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a máriapócsi monostor liturgikus nyelve tárgyában
Róma, 1913. szeptember 6. 499
- 270a. Roller titkár átiratának melléklete: Papp Antal, munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó átirata Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának
Ungvár, 1913. augusztus 22. 500
271. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Nagyvárad, 1913. szeptember 14. 501
272. Miklós István kinevezett hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak püspökszentelése tárgyában
Sátoraljaújhely, 1913. szeptember 18 501
273. Csernoch János hercegprímás átirata Miklós István kinevezett hajdúdorogi püspöknek püspökszentelése tárgyában
Esztergom, 1913. szeptember 29. 502
274. A Debreczeni Független Újság interjúja Miklós Istvánnal a püspökszentelés előtt
Debrecen, 1913. október 4. 502
275. Miklós István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak püspökszentelése és a debreceni ideiglenes székhely tárgyában
Debrecen, 1913. október 5. 505
276. A Debreczeni Újság beszámolója a hajdúdorogi püspökszenteléséről
Debrecen, 1913. október 7. 506
277. Az Est tudósítása a Miklós István hajdúdorogi püspök ellen izgatók büntetéséről
Budapest, 1913. október 7. 509
278. A Debreczen cikke az új egyházmegyéről
Debrecen 1913. október 8. 510
279. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Tisza István miniszterelnökhöz Miklós István hajdúdorogi püspök hűségesküje tárgyában
Budapest, 1913. október 10. 511
280. A Hajdúböszörmény és Vidéke cikke a székhelyről
Hajdúböszörmény, 1913. október 11. 512
281. Miklós István hajdúdorogi püspök átirata Tisza István miniszterelnöknek a debreceni ideiglenes székhely tárgyában
Debrecen, 1913. október 16. 514
282. A Debreczeni Független Újság tudósítása Miklós István püspök debreceni fogadtatásáról
Debrecen, 1913. október 16. 514
283. A Debreceni Újság cikke Miklós püspök debreceni fogadtatásáról
Debrecen, 1913. október 16. 517
284. Miklós István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak a debreceni ideiglenes székhely tárgyában
Debrecen, 1913. október 17. 519

285. A Nagykároly és Érmellék cikke az új egyházmegyéről
Nagykároly, 1913. október 18. 519
286. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő Miklósy István püspökhöz a Debrecenbe való bevonulásakor mondott beszéde tárgyában
Bécs, 1913. október 22. 522
287. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciatusnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
1913. október 22. 523
- 287a. Radu püspök levelének melléklete: Az Unirea cikkének olasz fordítása
288. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Debrecenbe való bevonulásakor mondott beszéde tárgyában
Budapest, 1913. október 27. 526
289. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak az ideiglenes debreceni székhely tárgyában
Bécs, 1913. október 27. 526
290. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerződésű Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) magánlevele Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Reichspost cikke tárgyában
Budapest, 1913. október 28. 527
- 290a. Szabó Jenő levelének melléklete
291. A Budapesti Hírlap tudósítása a Miklósy püspököt ért sajtótámadásról
Budapest, 1913. október 29. 528
292. Miklósy István hajdúdorogi püspök átiratfoglalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Debrecenbe való bevonulásakor mondott beszéde tárgyában
Debrecen, 1913. október 31. 529
293. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő átirata Miklósy István püspökhöz a Debrecenbe való bevonulásakor mondott beszéde tárgyában
Bécs, 1913. november 3. 529
294. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő átirata Csernoch János hercegprímásnak a máriapócsi monostor és kegyhely liturgikus nyelve tárgyában
Bécs, 1913. november 5. 530
295. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciatusnak a Debrecenbe való bevonulásakor mondott beszéde tárgyában
Budapest, 1913. november 6. 531
296. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Bécs, 1913. november 13. 531
- 296a. Rossi Stockalper levelének melléklete: A Reichpost tudósítása
1913. november 9. 533
- 296b. Rossi Stockalper levelének melléklete: A Reichpost tudósítása
1913. november 13. 533

297. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Miklós István hajdúdorogi püspöknek a máriapócsi monostor és kegyhely liturgikus nyelve tárgyában
Észtergom, 1913. november 18. 534
298. Miklós István hajdúdorogi püspök felterjesztés-foglalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a hajdúdorogi káptalan felállítására tárgyában
Debrecen, 1913. december 1. 534
- 298a. Miklós püspök levelének melléklete
299. Miniszterelnökségi pro domo a Hajdúdorogi egyházmegye revíziója tárgyában
Budapest, 1913. december 3. 536
300. Tisza István miniszterelnök parlamenti felszólalása a Hajdúdorogi egyházmegye revíziójának tárgyában
Budapest, 1913. december 5. 537
301. Miklós István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak a máriapócsi monostor és kegyhely liturgikus nyelve tárgyában
Debrecen, 1913. december 5. 538
302. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Miklós István hajdúdorogi püspöknek a püspök bécsi látogatása tárgyában
Bécs, 1913. december 5. 542
303. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Hosszú Bazil szamosújvári püspöknek a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Balázsfalva, 1913. december 7. 542
304. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Balázsfalva, 1913. december 7. 543
305. A nagyváradai görögkatolikus káptalan nyilatkozata a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nagyvárad, 1913. december 8. 544
306. Melles Emil budapesti görögkatolikus plébános felterjesztése Balogh Ferenc miniszterelnökségi II. ügyosztály osztálytanácsosához a Hajdúdorogi egyházmegye északkeleti részén fekvő plébániák tárgyában
Budapest, 1913. december 12. 544
- 306a. Melles Emil budapesti parókus kimutatása és magyarázó jegyzetei
Budapest, 1913. december. 545
307. Balogh Ferenc miniszterelnökségi II. ügyosztály miniszteri titkárának tanulmánya a Hajdúdorogi egyházmegye revíziója tárgyában
H. n., é. n. [Budapest, 1913. december 13. után] 548
308. Miklós István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak tervezett bécsi látogatása tárgyában
Debrecen, 1913. december 13. 561
309. A román görögkatolikus főpapok beadványa Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában
Bécs, 1913. december 14. 561
- 309a. A román főpapok Scapinellihez intézett beadványának csatolmánya: a revízió alá vonandó egyházközösségek statisztikai kimutatása
Bécs, 1913. december 14. 563

- 309b. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita kiegészített táblázata
Balázsfalva, 1913. december 7. 566
310. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a hajdúdorogi káptalan felállítására tárgyában
Budapest, 1913. december 17. 569
311. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a máriapócsi monostor és kegyhely liturgikus nyelve tárgyában
Esztergom, 1913. december 19. 570
312. A Hajdúdorogi egyházmegye területi revíziójában érintett egyházközségek nemzetiségi kimutatásának foglalmazványa
Budapest, 1913. december 22. 571
313. Vargha Gyula KSH igazgató felterjesztése Balogh Ferenc, miniszterelnökségi II. ügyosztály miniszteri osztálytanácsoshoz a nagyvárad, szamosújvári és gyulafehérvári egyházmegyékből átcsatolt és vitatott nemzetiségű parókiák tárgyában
Budapest, 1913. december 23. 573
- 313a. Statisztikai kimutatás a nagyvárad, szamosújvári és gyulafehérvári egyházmegyékből átcsatolt és vitatott nemzetiségű plébániák tárgyában.
Budapest, 1913. december. 574
314. Tisza István miniszterelnök átirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában
Budapest, 1914. január 6. 576
315. Az Országos Magyar Szövetség határozata a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Budapest, 1914. január 6. 578
316. A Görög Szerződés Katolikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Tisza István miniszterelnökhöz a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában
Budapest, 1914. január. 580
- 316a. A felterjesztés csatolmánya: kimutatás a Hajdúdorogi egyházmegyébe még bekebelezendő plébániákról
Budapest, 1914. január. 585
- 316b. A felterjesztés csatolmánya: kimutatás azon településekről, ahol a görögkatolikus magyarok számára önálló plébániák lennének szervezendők.
Budapest, 1914. január. 587
317. Miklósy István hajdúdorogi püspök nyilatkozata Az Est-nek a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában
Budapest, 1914. január 13. 590
318. Radu Demeter nagyvárad, görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciatusnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nagyvárad, 1914. január 16. 592
319. Radu Demeter nagyvárad, görögkatolikus püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyhallgatónak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nagyvárad, 1914. január 17. 592

320. Hajdúdorog város rendkívüli közgyűlésének felterjesztése Csernoch János hercegprímásnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Hajdúdorog, 1914. január 20. 593
- 320a. Melléklet: a közgyűlési határozat 598
321. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerzartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) magánlevele Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Budapest, 1914. január 22. 599
322. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyszallgatónak a Miklósy püspök által kiadott „Szerzartási utasítás” tárgyában
Nagyvárada, 1914. január 23. 599
323. Rafael Merry del Val szenszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Bécs, 1914. január 31. 600
324. Raffaele Scapinelli bécsi nunciush átirata Csernoch János hercegprímásnak a Miklósy püspök által kiadott „Szerzartási utasítás” tárgyában
Bécs, 1914. február 3. 600
325. Raffaele Scapinelli bécsi nunciush Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Christifideles-bulla revíziója és a püspök által kiadott „Szerzartási utasítás” tárgyában
Bécs, 1914. február 3. 601
326. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nyíregyháza, 1914. február 6. 602
327. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nyíregyháza, 1914. február 7. 603
328. Csernoch János hercegprímás átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushnak a Miklósy István püspök által kiadott Szerzartási utasítás tárgyában
Esztergom, 1914. február 7. 603
329. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushnak a Christifideles-bulla revíziója és a püspök által kiadott „Szerzartási utasítás” tárgyában
Debrecen, 1914. február 10. 604
330. Hosszú Bazil szamosújvári püspök magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciushnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
H.n., 1914. február 11. 605
331. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Nagyvárada, 1914. február 12. 605
332. A Debreczeni Újság különszáma a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet estéjén
Debrecen, 1914. február 23. 608
333. Raffaele Scapinelli bécsi nunciush távirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1912. február 24. 612

334. Balogh Jenő igazságügy-miniszter távirata Igyártó Sándor debreceni főügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. február 24. 612
335. Keserű Lajos debreceni főügyész helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. február 24. 612
- 335a. Keserű Lajos debreceni főügyész helyettes távirata Balogh Jenő igazságügy-miniszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
- 335b. Gáthy Bálint debreceni ügyész távirata Balogh Jenő igazságügy-miniszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. február 25. 614
336. Kulin Imre Debreceni Törvényszék elnökének jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. február 24. 614
- 336a. Kulin Imre jelentésének csatolmánya: Kovács Anna Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz intézett levelének másolata
Csernyivci, é. n. [1914. február 21. előtt] 616
337. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. február 24. 616
338. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. február 24. 617
339. Tisza István miniszterelnök parlamenti felszólalása a Hajdúdorogi egyházmegye revíziójának tárgyában
Budapest, 1914. február 26. 618
340. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. február 27. 619
341. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. február 28. 620
342. Aradi magyar görögkatolikus hívek kérvénye X. Piusz pápához a Hajdúdorogi egyházmegyébe való besorolásuk érdekében
Arad, 1914. március 1. 620
343. Országgyűlési vita a debreceni bombamerényletről
Budapest, 1914. március 2. 622
344. Jankovich Béla vallás- és közoktatási miniszter átirata Rafael Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Budapest, 1914. március 2. 629

345. Balogh Jenő igazságügy-miniszter táviratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 3. 629
346. Csernoch János hercegprímás átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Miklósy István hajdúdorogi püspök által kiadott Szerartási utasítás tárgyában
Esztergom, 1914. március 4. 631
347. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Tisza István miniszterelnöknek a bombamerénylet és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Debrecen, 1914. március 5. 632
348. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 6. 633
349. Balogh Jenő igazságügy-miniszter táviratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 6. 636
350. Balogh Jenő igazságügy-miniszter átiratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 6. 637
351. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Esztergom, 1914. március 8. 638
352. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Bécs, 1914. március 8. 640
353. Berinkey Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály miniszteri titkárának pro domo irata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 9. 641
354. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 9. 642
355. Balogh Jenő igazságügy-miniszter táviratának fogalmazványa Knörr Ferenc brassói ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 9. 642
356. Boda Dezső budapesti államrendőrség főkapitányának jelentése Balogh Jenő igazságügyi-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 9. 643
357. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 9. 644

358. Berinkegy Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály miniszteri titkárának Pro domo irata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 10. 645
359. Balogh Jenő igazságügy-miniszter átiratának fogalmazványa Sándor János belügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 10. 646
360. Keserű Lajos debreceni főügyész helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 10. 647
361. Melles Emil budapesti paróchus magánlevele Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a káptalan felállítása, a székhely és egyéb kinevezések tárgyában
Budapest, 1914. március 10. 648
362. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a debreceni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 10. 649
363. Gáthy Bálint debreceni ügyész nyomozati intézkedésekről szóló vázlata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 11. 649
364. Sándor János belügyminiszter átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 11. 653
365. Csernoch János hercegprímás átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Esztergom 1914. március 11. 653
366. Balogh Jenő igazságügy-miniszter átiratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 12. 654
367. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 12. 655
368. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa Igyártó Sándor debreceni főügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 12. 656
369. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa Boda Dezső budapesti államrendőrségi főkapitánynak a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 12. 656
370. Igyártó Sándor debreceni főügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 12. 657

371. Sághy Gyula parlamenti felszólalása a debreceni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 12. 657
372. Raffaele Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Róma, 1914. március 12. 660
373. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. március 13. 660
374. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Budapest, 1914. március 14. 662
- 374a. Jankovich miniszter levelének melléklete: a magyar kormány javaslata
375. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 15. 668
376. Brebam Sándor nagybányai paróchus jelentése egyházközsége híveinek vallási életéről
Nagybánya, 1914. március 16. 669
377. Berinkey Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály miniszteri titkárának pro domo irata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 17. 670
378. Polónyi Géza képviselő parlamenti felszólalása a debreceni bombamerénylet kapcsán
Budapest, 1914. március 18. 671
379. Walter Mayrhauser valonai osztrák-magyar konzul jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Valona, 1914. március 18. 674
380. Berinkey Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály miniszteri titkárának Pro domo irata és annak kiegészítése a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 18., 1914. március 20. 675
381. Karl Braun drezdai osztrák-magyar követ jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Drezda, 1914. március 21. 676
382. Igyártó Sándor debreceni főügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 25. 677
- 382a. Igyártó Sándor debreceni főügyész jelentésének csatolmánya: Kohn Bernhard radautzi órás debreceni rendőrkapitánysághoz intézett feljelentésének másolata
[Radautz, 1914. március 25. előtt] 677

383. Keserű Lajos debreceni főügyész-helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 23. 678
384. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 24. 679
385. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átiratának másolata Tisza István miniszterelnökhöz a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. március 24. 681
386. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. március 26. 681
387. Keserű Lajos debreceni főügyész-helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. március 29. 683
388. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 31. 683
389. Tőry Gusztáv igazságügy-minisztériumi államtitkár átiratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. március 31. 685
390. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. április 2. 686
391. Balogh Jenő igazságügy-miniszter átiratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. április 2. 686
392. Keserű Lajos debreceni főügyész-helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. április 4. 687
393. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Bécs, 1914. április 6. 688
394. Szapáry Frigyes szentpétervári nagykövet Leopold Berchtold külügyminiszternek intézett jelentésének másolata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Szentpétervár, 1914. április 11. 689

395. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. április 17. 690
396. Vásárhelyi Gyula belügyminisztériumi osztálytanácsos átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. április 19. 690
397. Sándor János belügyminiszter Tisza István miniszterelnökhöz intézett átiratának másolata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. április 19. 691
398. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Debrecen, 1914. április 24. 692
399. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita állásfoglalása a Christifideles-bulla revíziója tárgyában
Balászfalva, 1914. április 25. 694
- 399a. Melléklet: Gyergyószentmiklós visszaszorolásának indoklása
- 399b. Melléklet: Nyisztor János nyilatkozata a felsőbányai nyelvi és nemzetiségi viszonyokról
Felsőbánya, 1914. március 18. 701
400. Kovács István csendőr-őrmester debreceni rendőr-főkapitánysághoz intézett feljelentésének másolata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Kőkeret, 1914. április 25. 701
401. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Balászfalva, 1914. április 25. 703
402. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Jaczkovics helynök elleni támadás következményei tárgyában
Bécs, 1914. április 29. 708
403. Keserű Lajos debreceni főügyész-helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. május 1. 708
404. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. május 3. 709
405. Pop-Csicsó István képviselő parlamenti interpellációja Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a hajdúdorogi egyházmegyei hatóságok által elkövetett feltételezett visszaélések tárgyában
Budapest, 1914. május 14. 710

406. Karl Macchio közös külügyminisztériumi államtitkár átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. május 17. 718
- 406a. Karl Macchio átiratának csatolmánya: Emanoil Porumbaru román külügyminiszter Leopold Berchtold közös külügyminiszterhez intézett átiratának másolata
Bukarest, 1914. február 22./március 7. 720
- 406b. Karl Macchio átiratának csatolmánya: román külügyminisztérium Ottokar Czernin bukaresti követségi titkárhoz intézett átiratának másolata
Bukarest, 1914. április 22. 720
407. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Budapest, 1914. május 19. 721
408. Csernoch János hercegprímás átirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Esztergom, 1914. május 26. 721
409. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a nagykászoni hívek kérelme tárgyában
Balázsfalva, 1914. május 26. 722
- 409a. A nagykászoni görögkatolikus hívek levele Mihályi Viktor érseknek
Nagykászon, 1914. május 21. 722
410. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak az aradi magyar görögkatolikus hívek törekvései tárgyában
Bécs, 1914. június 5. 724
411. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a nagykászoni hívek kérelme tárgyában
Bécs, 1914. június 14. 727
412. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. június 19. 727
- 412a. Szapáry Frigyes szentpétervári nagykövet Leopold Berchtold közös külügyminiszterhez intézett jelentésének másolata
Szentpétervár, 1914. május 19. 729
413. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója tárgyában és az aradi magyar görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában
Nagyvárad, 1914. június 29. 730
414. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter válasza Pop-Csicsó István képviselő parlamenti felszólalására a hajdúdorogi egyházmegyei hatóságok által elkövetett visszaélések tárgyában
Budapest, 1914. július 8. 735
415. Páris Lajos végzett teológus magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában
Arad, 1914. július 17. 739

416. Átányi József debreceni főügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Debrecen, 1914. július 24. 740
417. Tóry Gusztáv igazságügy-minisztériumi államtitkár átiratfoglalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. július 26. 741
418. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Tisza István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Nyíregyháza, 1914. október 7. 742
419. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Nyíregyháza, 1914. október 7. 743
420. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Budapest, 1914. október 11. 744
421. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában
Nyíregyháza, 1914. november 11. 744
422. Berinkegy Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály miniszteri titkárnak pro domo irata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1914. november 24. 745
- 422a. Tóry Gusztáv igazságügyi minisztériumi államtitkár átiratának fogalmazványa Leopold Berchtold közös külügyminiszternek
Budapest, 1914. november 24. 746
- 422b. A román külügyminisztérium bukaresti osztrák-magyar követségnek adott szóbeli jegyzéke
Bukarest, 1914. október 8. 747
423. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Bécs, 1914. december 29. 748
424. Igazságügyi minisztériumi átiratfoglalmazvány Burián István külügyminiszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1915. június 4. 749
425. Perényi Zsigmond belügyminisztériumi államtitkár átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában
Budapest, 1915. június 5. 750
- 425a. A közös külügyminisztérium Sándor János magyar belügyminiszterhez intézett átiratának másolata
Budapest, 1915. május 29. 750

426. Csernoch János hercegprímás átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazásáról a budapesti görögkatolikus templomban, valamint a Budapesten élő, magyarul nem értő, ruszinok lelkipásztori ellátásáról
Esztergom, 1915. június 12. 751
427. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Raffaele Scapinelli bécsi a nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye tárgyában
Budapest 1915. július 12. 753
428. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Tisza István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Budapest, 1915. július 26. 754
429. Tisza István miniszterelnök átiratfogalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Budapest, 1915. augusztus 1. 754
430. Tisza István miniszterelnök jegyzéke Burián külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Budapest, 1915. augusztus 1. 755
- 430a. Tisza miniszterelnök jegyzékének mellékelete
431. A külügyminisztérium szóbeli jegyzéke a nunciaturának a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Bécs, 1915. augusztus 9. 757
432. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Bécs, 1915. augusztus 11. 758
433. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Nyíregyháza, 1915. szeptember 21. 758
- 433a. Miklósy István hajdúdorogi püspök kérvénye XV. Benedek pápához a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában
Nyíregyháza, 1915. szeptember 21. 759
- 433b. A nuncius feljegyzése a kérvényhez csatolva
434. Miklósy István hajdúdorogi püspök kérvénye XV. Benedek pápához az ógörög liturgikus nyelv bevezetése tárgyában
Nyíregyháza, 1915. szeptember 24. 761
435. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Tisza miniszterelnökhöz az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1915. október 6. 762
- 435a. Jankovich kultuszminiszter levelének mellékelete: tájékoztatás az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek 1905-ben megindult munkálatainak előrehaladása tárgyában
H. n., é. n. [1913 és 1915. október 6. között] 764

- 435b. Jankovich kultuszminiszter levelének melléklete:
„A gör. kath. egyházmegyék hiveinek vallási és nemzeti védelme”
tárgyában tartott tanácskozás jegyzőkönyve
Budapest, 1915. június 1. 767
- 435c. Jankovich kultuszminiszter levelének melléklete: pro memoria az ószláv
liturgikus könyvek latin betűkkel való megjelentetése ügyében
Budapest, 1915. június 15. 772
- 435d. Jankovich kultuszminiszter levelének melléklete: az esztergomi érseki
tartományhoz tartozó görögkatolikus egyházmegyék állandó tanácsának
értekezlete
Budapest, 1915. augusztus 9. 777
436. Miniszterelnökségi feljegyzés az ószláv és magyar nyelvű görögkatolikus
liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1915. október 14-18. 784
- 436a. A kultuszminiszterhez intézendő miniszterelnökségi levél vázlata
437. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Pietro Gasparri szentszéki
államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének
bevezetése tárgyában
Bécs, 1915. október 15. 786
438. Hubán Gyula a Hajdúdorogi egyházmegye székelyföldi külhelynökének
kinevezése
Nyíregyháza, 1915. október 15. 787
439. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Tisza István
miniszterelnöknek az ószláv, ógörög és magyar nyelvű görögkatolikus
liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1915. november 5. 789
440. Pietro Gasparri szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Girolamo Gotti
bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi
egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Róma, 1915. november 7. 790
441. Miniszterelnökségi feljegyzés és átiratfoglalmazmány az ószláv és magyar
nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek tárgyában
1915. november 12. 790
- 441a. A miniszterelnökségi feljegyzés melléklete: Novák István eperjesi püspök
átirata Jankovich vallás- és közoktatásügyi miniszternek a magyar nyelvű
görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Eperjes, 1915. október 19. 791
- 441b. A miniszterelnökségi feljegyzés melléklete: Csernoch hercegprímás
kérvénye XV. Benedek pápához az ószláv és ógörög nyelvű görögkatolikus
liturgikus könyvek kiadása tárgyában
442. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Jankovich Béla vallás- és
közoktatásügyi miniszternek az ószláv és magyar nyelvű görögkatolikus
liturgikus könyvek tárgyában
Budapest, 1915. november 12. 795
443. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye
ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Bécs, 1915. november 16. 796

444. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átirata Pietro Gasparri szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Róma, 1915. november 28. 797
445. Pietro Gasparri szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Róma, 1915. december 1. 798
446. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Bécs, 1915. december 7. 799
447. A Jankovich Béla vallás- és közoktatási miniszter átirata Tisza István miniszterelnöknek a magyar nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1916. január 31. 800
- 447a. Jankovich miniszter levelének melléklete: a miniszter átirata Csernoch János hercegprímáshoz
Budapest, 1916. január 31. 801
448. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Nagyvárad, 1916. február 10. 802
- 448a. Radu püspök levelének melléklete: Promemoria
- 448b. Radu püspök levelének melléklete: román újságcikkek olasz fordítása
449. Külügyminisztérium utasítás-fogalmazványa Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a naptárreform tárgyában
Bécs, 1916. március 25. 806
450. Domenico Serafini bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának és Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Róma, 1916. április 13. 807
451. Domenico Serafini bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának és Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Róma, 1916. április 28. 808
452. Papp Antal munkácsi, Miklósy István hajdúdorogi és Novák István eperjesi püspökök közös felterjesztése Tisza István miniszterelnökhöz a naptárreform tárgyában
Nyíregyháza, 1916. május 4. 809
453. Miklósy István hajdúdorogi püspök körlevele a naptárreform tárgyában
Nyíregyháza, 1916. május 4. 811

454. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Miklósy István hajdúdorogi, Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi görögkatolikus püspökökhöz a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 1. 815
455. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa egyes megyei és városi főispánok részére a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 1. 816
456. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Sándor János belügyminiszternek a a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 1. 817
457. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Teleszky János pénzügyminiszternek a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 1. 818
458. Bujanovich Gyula, Sáros vármegyei főispán jelentése Tisza István miniszterelnökhöz a a naptárreform tárgyában
Eperjes, 1916. június 7. 818
459. Sándor János belügyminiszter átirata Tisza István miniszterelnökhöz a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 8. 819
- 459a. Sándor János belügyminiszter rendelete a munkácsi, ungvári, máramarosszigeti és bártfai határszéli rendőrkapitányságok részére a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 8. 820
- 459b. Sándor János belügyminiszter rendelete a kassai csendőrkerületi parancsnoksághoz a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 8. 821
460. Teleszky János pénzügyminiszter átirata Tisza István miniszterelnökhöz a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 14. 822
- 460a. Teleszky János pénzügyminiszter rendelete az illetékes pénzügyigazgatók részére a naptárreform tárgyában
Budapest, 1916. június 14. 822
461. Buttykay Ferenc, Bereg vármegyei főispán jelentése Tisza István miniszterelnökhöz a naptárreform tárgyában
Beregszász, 1916. június 26. 823
462. Csernoch János hercegprímás átirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek budapesti elhelyezése tárgyában
Esztergom, 1916. június 30. 823
463. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek budapesti elhelyezése tárgyában
Esztergom, 1916. június 30. 823
464. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a naptárreform tárgyában
Esztergom, 1916. július 3. 824

- 464a. Csernoch János hercegprímás leiratfogalmazványa Papp Elek szaniszlói parókusnak a naptárreform tárgyában
Esztergom, 1916. július 3. 825
465. Aradi magyar görögkatolikusok kérvénye Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a naptárreform tárgyában
Arad, 1916. július 6. 826
466. Tisza István miniszterelnök magánlevele Jankovich Béla vallás- és oktatásügyi miniszterhez a naptárreform tárgyában
H.n., 1916. július 10. 828
467. Miklósy István hajdúdorogi püspök átírata Csernoch János hercegprímásnak a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek elhelyezése tárgyában
Karlsbad, 1916. július 17. 828
468. Kismajtényi görögkatolikus hívek kérvénye Csernoch János hercegprímásnak a naptárreform tárgyában
Kismajtény, 1916. július 18. 829
469. Papp Elek szaniszlói parókus kérvénye Csernoch János hercegprímásnak a naptárreform tárgyában
Szaniszló, 1916. július 23. 831
470. Csernoch János hercegprímás átírata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a naptárreform tárgyában
Bajcs, 1916. július 30. 831
471. A Szatmármegyei románok hűségnyilatkozata a király és a magyar haza mellett
Nagykároly, 1916. szeptember 18. 831
472. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átírata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában
Bécs, 1916. szeptember 30. 835
473. Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárnak átírata Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése és oktatása, valamint a görög liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Róma, 1916. október 4. 836

Előszó

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán 2009-ben megalakult Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport több sikeres OTKA (illetve NKFIH)-projekt után 2018. július 1. óta a Magyar Tudományos Akadémia Lendület-kutatócsoportjaként működik. Ez a nagy jelentőségű váltás nemcsak a kutatás feltételrendszerében hozott lényegi változást, hanem a kutatócsoport szakmai tevékenységében is. A Lendület-pályázatban támogatást nyert kutatási projekt ugyanis kifejezetten a magyar anyanyelvű és identitású görögkatolikusok történetére fókuszál, míg a korábbi évek kutatási projektjei a történelmi Magyarország minden görögkatolikus közösségét vizsgálat alá vonták. A külső szemlélő számára talán nem túl jelentősnek tűnő váltást a kutatócsoport 2013–2017 közötti kutatási projektje¹ készítette elő, melynek forrásfeltáró tevékenysége során egyre inkább feltűnővé vált a *magyarországi görögkatolikusok* között a *magyar görögkatolikusok* történelmének, sajátos útkeresésének feltáratlansága. Az elsősorban a 18. századra összpontosító kutatás során összegyűjtött források rendszerezése azt a felismerést eredményezte, hogy a magyar nyelvű görögkatolicizmusnak fontos emlékei vannak már a század utolsó negyedéből is. Ebből a felfedezésből indult ki a fő kutatási irány mellett az a munka, mely 2014-ben – mintegy első kísérletként – a *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1778–1905* (Nyíregyháza, 2014. Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/1) című forráskiadvány megjelenéséhez vezetett. Ez a kötet a 2013–2017 közötti kutatási periódusban folytatás nélkül maradt, mivel – ahogy fentebb már említettük – a forrásfeltárás akkor a magyarországi görögkatolikusok történelmének 18. századi forrásaira fókuszált, és eredményezett összesen tizenhárom forráskiadványt.²

A Magyar Tudományos Akadémia Lendület-pályázatára benyújtott projektum³ egyháztörténeti szekciójának⁴ forrásfeltáró tevékenysége értelemszerűen az eddigi munka folytatására és kiegészítésére irányul. Az első kutatóév eredményeként lát napvilágot ez a forráskiadvány, valamint ezzel egyidejűleg – és elsősorban technikai-terjedelmi okokból – egy másik kötet. A két kötet az 1906–1916 közötti időszakból összesen 928 forrást

1 *Görögkatolikus egyház- és művészettörténeti források feldolgozása és közreadása, adattárak (történeti névtár és sematizmus) kiadása, digitalizált adatbázisok készítése (18-20. század)*, 2013-2017, K 108780.

2 *Források a magyarországi görögkatolikus parókiák történetéhez*, Nyíregyháza, 2014–2017. Collectanea Athanasiana, II/5–9. (A 8. kötetnek három, a 9.-nek hét alkötete van).

3 *A magyar görögkatolikusok identitáskeresése, önszerveződése és egyházszerkezeti fejlődése az első magyar nyelvű liturgikus szövegek megjelenésétől (18. század második fele)* Dudás Miklós bajbúdorogi püspök haláláig (1972).

4 A projektben három fő kutatási irányt (szekciót) jelöltünk ki: egyháztörténetit, kánonjogit és egyházművészetit.

közöl, melyek segítenek megérteni a magyar görögkatolikusok története szempontjából döntő jelentőségű évtized eseményeit. Kutatási tervünk szerint a projekt megvalósítása során 2023-ig újabb forráskiadványokat adunk ki, amelyek a Dudás Miklós hajdúdorogi püspök 1972-ben bekövetkezett haláláig tartó időszak megismerését segítik. Ezek a forráskiadványok képezik majd azt a forrásbázist, melyre a projekt zárópublikációja, a magyar görögkatolikusok történelmét, szervezeti fejlődését és művészetét bemutató magyar és angol nyelvű nagymonográfia épül. Ez az elképzelés indokolja azt, hogy a források kiadásával egyidejűleg nem történik meg feldolgozásuk eredményének bemutatása a kötethez fűzött bevezető tanulmány formájában.

A most kiadott két kötet elsősorban levéltári forrásokat tartalmaz. Ezek mellett beillesztettünk a kötetbe néhány rövidebb publicisztikát, újságcikket, országgyűlési felszólalást, illetve naplóbejegyzést, melyek többnyire a levéltári forrásokat egészítik ki, egyes esetekben pedig pótolják azt.

A levéltári forrásokat az alábbi külföldi és hazai, egyházi és állami levéltárakból gyűjtöttük:

- Vatikáni Titkos Levéltár, Vatikánváros Állam
- Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának Történelmi Levéltára, Vatikánváros Állam
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- Osztrák Állami Levéltár
- Esztergomi Prímási Levéltár
- Görögkatolikus Püspöki Levéltár
- Kárpátaljai Állami Területi Levéltár
- Román Nemzeti Levéltár Fejér, Kolozs és Maros megyei részlege
- Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára

A szentszéki levéltárakból származó dokumentumok döntő többségét az Államtitkárság (Segreteria di Stato) és a bécsi Apostoli Nunciatura iratanyagából válogattuk. Mindkét szerv esetében figyelembe vettük a korábbi forrásközléseket is. Az Államtitkárság esetében Ion Dumitriu-Snagov 1989-ben,⁵ a bécsi nunciatura vonatkozásában pedig Cecilia Cârja 2009-ben⁶ kiadott forrásgyűjteményét vetettük vizsgálat alá. Mindkét esetben összevetettük a kiadott szövegeket az eredeti forrásokkal. Míg Dumitriu-Snagov kötete csak néhány, témánk szempontjából releváns forrást tartalmaz, addig Cecilia Cârja munkája kifejezetten a magyar görögkatolikusok

5 DUMITRIU-SNAGOV, ION: *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne, 1866-1914*. Università Gregoriana Editrice, Roma, 1989. Miscellanea Historiae Pontificiae, 57.

6 *Româniile greco-catolice și Episcopia de Hajdúdorog 1912. Contribuții documentare*, ediție, studiu introductiv și note CECILIA CÂRJA. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Institutul de Istorie Ecleziastică, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.

történetének legfontosabb mozzanatára, a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására fókuszál. Mivel Cârja a bécsi nunciatúra iratanyagából 270 dokumentumot közölt, a kutatási terv összeállításakor azzal számoltunk, hogy kiadványainkban a nunciatúra iratanyagára, vagyis a Cârja-féle kiadványra már csak hivatkozni fogunk. Ezt a szándékunkat azonban a levéltári kutatás során megváltoztattuk. A helyszíni kutatás, valamint az eredeti dokumentumok vizsgálata ugyanis két fontos felismerést eredményezett. Egyrészt azt állapítottuk meg, hogy a bécsi nunciatúra vonatkozó iratanyaga nem korlátozódik a Cârja által feldolgozott 767. számú dobozra. Fontos iratokat találtunk a 766. számú doboz hat fascikulusában (fasc. 4–9.), a 748., valamint a 744A. számú dobozban. Másrészt az eredeti dokumentumok és a Cârja-féle kiadvány átírásainak összevetésekor eltéréseket tapasztaltunk. Az eltérések oka a legtöbb esetben az, hogy Cârja a nunciatúra iratanyagában a bejövő leveleket eredetiben, a kimenőket pedig – értelemszerűen – fogalmazványban találta meg. Ugyanakkor a nunciatúra kimenő levelezésének nagy része az Államtitkárság felé ment, tehát megtalálható annak archívumában, amit szintén a Vatikáni Titkos Levéltárban őriznek. Ezeket – természetesen más vonatkozó iratokkal együtt – egyenként kikerestük az államtitkársági levéltárban és összevetettük a kiadott szöveggel. Természetes, hogy a fogalmazvány szövege szinte soha nem egyezik meg tökéletesen a tisztázattal, ahogyan az is közismert, hogy a fogalmazványok olvasata, értelmezése és átírása lényegesen nehezebb, mint a tisztázatoké. Amikor elvégeztük ezt az összevetést, arra a döntésre jutottunk, hogy a Cecilia Cârja által kiadott forrásokot újraközöljük, megjelölve leőhelyüket a Cârja-féle kiadványban.⁷ Ez ugyan jelentősen megnövelte a kiadványunk terjedelmét, de annak használhatósága érdekében ezt a változtatást elkerülhetetlennek ítéltük.

Az általunk közreadott források másik nagy csoportját a magyar kormányzati szervek iratanyagából válogatott források képezik. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a miniszterelnökség, valamint a közös külügyminisztérium mikrofilmen őrzött levéltárának vonatkozó irataiból válogattunk.

A hazai egyházi levéltárak közül a legtöbb iratot a Görögkatolikus Püspöki Levéltár fondjaiból válogattuk. A magyarországi görögkatolikus egyházban 2015 óta zajló átalakulások miatt átszervezés alatt álló gyűjtemény korábban a Hajdúdorogi egyházmegye – nyíregyházi székhelyű – levéltára volt. Az egyházszervezeti változások következtében a Hajdúdorogi egyházmegye főegyházmegyei rangra emelkedett, és az iratok egy része az új, debreceni székhelyére került át. Nyíregyházán, a régi székhelyen szerveződő, de jogi értelemben új Nyíregyházi egyházmegye parókiáinak anyaga maradt.

⁷ Ugyanakkor nem tartottuk célszerűnek tételesen jelölni az eltéréseket. Ettől csak néhány, fontosnak ítélt eltérés esetében tekintettünk el.

Mivel a magyarországi görögkatolikusok az unió korától kezdve mindig az esztergomi érsek joghatósága alatt éltek,⁸ mind a Hajdúdorogi egyházmegye felállításához vezető folyamat, mind pedig az esztergomi érseki tartományba beosztott új egyházmegye első korszakának megismeréséhez nélkülözhetetlen az Esztergomi Prímási Levéltár iratanyaga. Korszakunk két hercegprímása, Vaszary Kolos és Csernoch János az események alakításában kulcsszerepet játszott. Az iratokból világosan kitűnik, hogy nélkülük sem a miniszterelnökségen, sem pedig a szentszéki államtitkárságon nem születhetett döntés.

A határon túli görögkatolikus levéltárak közül a Munkácsi egyházmegye, valamint a Román Görögkatolikus Metropólia levéltárában gyűjtöttünk forrásokat. Mindkét egyházi levéltárat jelenleg állami intézményben őrzik. A Munkácsi egyházmegye hatalmas levéltára (a bazilita rend munkácsi kolostorának levéltárával együtt) a Kárpátaljai Állami Területi Levéltár beregszászi fióklevéltárában – a szovjet rendszerben végrehajtott rendezés miatt – viszonylag nehezen kutatható. A Román Nemzeti Levéltár Fehér megyei levéltára őrzi a Román Görögkatolikus Metropólia (más elnevezésekkel: gyulafehérvár-fogarasi vagy balázsfalvi érsekség) iratanyagát. Itt kell még megemlítenünk a Román Nemzeti Levéltár Maros megyei levéltárát, ahol a Hajdúdorogi Egyházmegye székelyföldi külhelynökségének archívumát őrzik.

A levéltári források mellett a kötetbe beillesztettünk újság- és folyóirat-cikkeket is. Ezt az a figyelem indokolja, amit a korabeli egyházi és állami döntéshozók a sajtóban megjelenő híreknek és véleményeknek szenteltek. Nem egy jelentés vagy átirat mellett találunk újságból kivágott cikkeket vagy azok összefoglalását, sőt fordítását. Ezeket közvetlenül az adott forráshoz illesztve közöljük. Mindezek mellett a napi politikai sajtóból és egyházi sajtótermékekből is vettünk át cikkeket, tudósításokat, rövid tárcákat, olvasói leveleket.

Mivel korszakunkban a magyar görögkatolikusok ügye teljesen átpolitizálódott, s különösen a korabeli nemzetpolitikában és nemzetiségi politikában, sőt külpolitikában kulcskérdéssé vált, fontosnak tartottunk beilleszteni a kötetbe parlamenti felszólalásokat, vitákat is. Ezeket az országgyűlési naplókból és irományokból emeltük át, jelezve, ha már más forráskiadásban is közlésre kerültek.

A kiadványba beválogatott források utolsó csoportját a naplóbejegyzések képezik. A nagy német történész Ludwig von Pastor, valamint Raymund Netzhammer bukaresti érsek kiadott naplóiban rendkívül értékes bejegyzéseket és utalásokat találtunk a Hajdúdorogi egyházmegye felál-

8 Ez alól csak a román görögkatolikusok képeztek kivételt, de ők is csak 1853-tól kezdve, amikor az erdélyi román görögkatolikus egyházmegyét metropóliába szervezték.

lítására vonatkozóan, melyeket érdemesnek láttunk beilleszteni a hivatalos dokumentumok közé.

A forrásokat kronológiai sorrendben tesszük közzé. Bár felmerült, hogy a dokumentumokat különböző témák köré csoportosítsuk, ezt a lehetőséget elvetettük. Tettük ezt azért, mert számos dokumentum érint egyszerre több kérdést is. Ezek megbontása vagy duplikálása nem tűnt célszerűnek. Másrészt véleményünk szerint az szolgálja jól az egyes folyamatok megértését, ha a kronológiai rend miatt egymás mellé került dokumentumokból meglátjuk azt, hogy a különböző ügyek miként haladtak egymással párhuzamosan futva, s hogyan hatottak egymásra.

A kötetben szereplő tételek felépítése azonos. A sorszámmal ellátott címbe megadjuk a dokumentum jellegét, tárgyát, a szerző és a címzett nevét és tisztségét. Ha mellékletről van szó, akkor a sorszám mellett betű szerepel. A következő adatsor a dokumentum keletkezési helyének és dátumának megadása. Ezt követi a levéltári jelzet (illetve jelzetek, ha több levéltárban is megtaláltuk a dokumentumot) és/vagy leőhely. Ha a forrás már kiadásra került, akkor annak bibliográfiai adatait is közöljük, valamint ugyanitt jelezzük, hogy átírásunk melyik szövegváltozat alapján készült. Két román nyelvű forrás esetében rövid tartalmi kivonatot is mellékelünk. A források átírásakor betűhív átírásra törekedtünk. A fogalmazványokban talált szövegváltoztatásokat, illetve a dokumentumokra később felvezetett megjegyzéseket lábjegyzetben közöljük.

* * *

Amint fentebb említettük az 1906–1916 közötti időszak forrásai technikai és terjedelmi okokból két kötetben jelennek meg. A két kötet közötti kronológiai választóvonalat 1912. június 8-ánál húztuk meg. Ezt a dátumot viseli ugyanis a Hajdúdorogi egyházmegyét megalapító *Christifideles graeci* kezdetű bulla.

Az 1912. június 8. és 1916. október 4. közötti időszak itt közölt forrásai szinte kivétel nélkül az alapító bulla intézkedéseivel kapcsolódnak.

A legnagyobb vitákat és a leghevesebb ellenkezést kiváltó kérdés a bullában felsorolt egyházközségek listája volt. A román püspökök és politikusok a lista megismerésétől (1912 február eleje) kezdve elkezdett harcot folytattak azért, hogy a román egyházmegyéből átsorolt parókiák számát a lehető legkisebbre csökkentsék. Hidegzuhanyként érte őket az alapító bulla megjelenése, mivel azt remélték, hogy a hosszúra nyúlt alkudozás jelentősen fogja hátráltatni a kormányzati szándék megvalósítását. Csaldottságukat nem rejtették véka alá: olyan tiltakozáshullám indult, melynek megnyilvánulásai korábban ismeretlen formákat öltöttek. 1912. szeptember 15–18. között a bécsi nunciátúrára a heves indulatokat kezdetleges latinsággal és olaszszággal megfogalmazó táviratok érkeztek az átsorolt román egyházközségek egy részéből. Scapinelli nunciust megdöbbsentet-

te a jelenség, de őszintén rácsodálkozott az indulatok hevességére maga Radu Demeter nagyváradai püspök is, aki köztudottan (és finoman szólva) semmit se tett az indulatok megfékezése érdekében. Egymást követték a kisebb-nagyobb tiltakozó gyűlések, felterjesztések, kérvények az érintettek részéről, melyek mind ugyanazt juttatták kifejezésre: alapítson a magyar kormány és a Szentszék görögkatolikus egyházmegyét a magyaroknak, de őket hagyják békén. Ragaszkodnak addigi egyházi kereteikhez, s legfőképpen ragaszkodnak a román liturgikus nyelvhez, amit az alapító bulla értelmében még három évig használhattak, s utána át kellett volna térniük az ógörögre. Érdekes mozzanata a tiltakozásoknak az, hogy nem egy esetben a román tiltakozók a saját román főpásztoruknak magyarul írnak levelet, mert – amint maguk is elismerik – románul nem tudnak. A nagyvászoniak arra is megkérlik a főpásztort, hogy ne románul válaszoljon, mert azt csak a papjuk fogja megérteni, s ők már nem bíznak a papjukban.

A bukaresti és a szentpétervári követségről érkező diplomáciai jelentések arról tanúskodnak, hogy Románia és Oroszország a magyarországi román és szláv nemzetiségek elleni támadásként értékelte a Hajdúdorogi egyházmegye megalapítását. Néhány évvel később még Románia hadba lépésének indoklásában is visszaköszön a Hajdúdorogi egyházmegye ügye és az általa elszenvedett sérelem.

A tiltakozásokra reagálva a magyar kormány nyitott a Christifideles-bulla revíziója felé. 1912 őszén Lukács László miniszterelnök parlamenti interpellációra válaszolva tett ígéretet arra, hogy hajlandók felülvizsgálni az új egyházmegyébe besorolt parókiák listáját. A Szentszék kezdetben hevesen ellenezte a revízió gondolatát, hiszen abban tekintélyének csorbulását látta, s nem is járult hozzá a hivatalos ügymenet megállításához. Kompromisszumos megoldásként végül Scapinelli nuncius 1912. november 17-én kelt végrehajtási dekrétumával életbe léptette az új egyházmegyét, de egyúttal azt is belefoglalta a szövegbe, hogy adott a módosítás lehetősége. Az elképzelések szerint Papp Antal munkácsi püspök kinevezett hajdúdorogi apostoli kormányzóként elkezdte az egyházmegye megszervezését, s ezzel párhuzamosan megkezdődik az első hajdúdorogi püspök személyének kiválasztása. Amikor pedig a magyar kormány és a Szentszék megtalálja a megfelelő személyt erre az egyre nehezebbé váló feladatra, akkor annak első feladatává teszik a revízió megszervezését.

Ezzel az elképzeléssel kulcskérdéssé vált a püspök személyének kiválasztása. Ferenc Ferdinánd trónörökös, akit mélyen sértett, hogy nem tudta megakadályozni a Hajdúdorogi egyházmegye felállítását, minden követ megmozgatott azért, hogy egy román-érzelmű, vagy legalább annak tartott pap kerüljön az új egyházmegye élére. Ezen a ponton egy tragikomikus eseménysornak is tanúi lehetünk. Ferenc Ferdinánd római látogatása során Hadzsega Gyulát ajánlja Merry del Val államtitkárnak. Az államtitkár szeretne kedvében járni a megbántott főhercegnek, ezért azonnal utasítja Scapinelli bécsi nunciust, hogy vesse fel Hadzsega Gyula jelölését a ma-

gyar kormányának. A nuncius felkeresi Zichy János kultuszminisztert, aki a Hadzsega név hallatán azonnal kijelenti, hogy a magyar kormány soha sem fog hozzájárulni Hadzsega Bazil püspöki kinevezéséhez, mivel annak pánszláv érzelmei közismertek. A nuncius ezt tudomásul veszi és jelenti az államtitkárnak, aki szomorúan törli Hadzsega Gyula nevét a jelöltek listájáról. Nincs arra utaló jel, hogy bármikor is kiderült volna, hogy két különböző személyről volt szó: Hadzsega Gyula azért nem lett hajdúdorogi püspök, mert Zichy miniszter összekeverte Hadzsega Bazillal, s ez a tévedés nem tűnt fel se a bécsi nunciushoz, sem pedig Merry del Val államtitkárnak...

A későbbi befutó, Miklós István zempléni főesperes neve ugyan már 1912 nyarán felmerült, kinevezésére csak 1913 áprilisában, felszentelésére pedig az év októberében került sor. A késlekedés, mely elsősorban a revízió lehetősége, majd pedig a kivitelezésének módja körüli bizonytalanságnak köszönhető, nem tett jót az ügynek. Bár a román főpásztorok elfogadhatónak találták az új püspök beiktatása utáni revízió gondolatát, az érintett román parókiák egy részének papjai és hívei ellenszegültek Papp Antal kormányzó egyházmegye-szervezési törekvéseinek. Az ellenszegülés egy szomorú epizódja volt a kismajtényi incidens 1913 áprilisában, amikor a faluba érkező Jaczkovics Mihály püspöki helynököt tetteleg is bántalmazták. A határozott és kemény hatósági fellépés, valamint a revízió egyre jobban elterjedő híre egy időre lecsendesítette a kedélyeket. Miklós püspök 1913. október 5-i szentelésén szép számban vettek részt román papok is. Az ideiglenes debreceni székhelyen megkezdett egyházmegyei adminisztráció, a papokkal való találkozás és kapcsolattartás emberi gesztusai jelentősen enyhítették a feszültséget.

A nyugalmas időszak azonban nem tartott sokáig. Radu nagyváradai püspök és az erdélyi román sajtó már néhány héttel Miklós püspök hivatalba lépése után szorgalmazni kezdte a revízió elkezdését. A kérdés az úgynevezett „román paktumot” előkészítő politikai tárgyalások napirendjére is felkerült. Miklós püspök egy ideig halogatta a válaszadást, majd 1914. január 13-án *Az Est* című országos napilapnak adott interjújával mindenkit meglepve teljesen új helyzetet teremtett. Újságírói kérdésre kijelentette, hogy ellenzi a Tisza István miniszterelnök által kezdeményezett román paktumot, s félreérthetetlenül ország-világ tudomására hozta: *„mint magyar ember ebből az egyházmegyéből, a melynek élére a király ő felsége és a pápa ő szentsége állított, egy talpalatnyi földet sem fogok átengedni a románoknak”*.

Miklós püspök harcias és teátrális kijelentése a kormányköröket és a Szentiséket meglepte, a románokat pedig elkésérettette. A püspök tartotta magát a kijelentéséhez, s a február 7-ére meghirdetett tárgyalásra, melynek témája a revízió lett volna, nem ment el. Maga helyett egy elutasító nyilatkozatot küldött. Ezt követően az események drámai fordulatot vettek. Február 23-án postacsomagba rejtett pokolgép robbant a hajdúdorogi püspök debreceni székhelyén, megölve Jaczkovics Mihály helynököt, Slepkovszky János püspöki titkárt és Csath Sándor egyházmegyei jogtanácsost. A deb-

receni bomba robbanása minden más jelzésnél jobban érzékeltette a mélyben húzódó feszültségek erejét. A merénylet végrehajtóit ugyan viszonylag gyorsan azonosították, az egyre feszültebb nemzetközi helyzet és a román hatóságok bűnpártolása nem tette lehetővé kézre kerítésüket, ahogyan a felbujtók kilétére is örök homály borult.

A merénylet hatással volt a kormány álláspontjára is. A revízió gondolatától ugyan nem lépett vissza, de azt már csak viszonyossági alapon volt hajlandó végrehajtani. Vagyis a román egyházmegyékhez visszacsatolandó parókiák helyett olyan magyar jellegű parókiákat kértek, melyek eredetileg földrajzi fekvésük miatt nem kerültek be az alapító bullába. Ezzel egyidejűleg több erdélyi nagyvárosban is szervezkedni kezdtek a magyar görögkatolikus hívek és kérték felvételüket a Hajdúdorogi egyházmegyébe. Ezzel kezdett valóra válni a román görögkatolikus püspökök nagy félelme, akik kezdettől fogva tartottak attól, hogy az új magyar görögkatolikus egyházmegye újabb és újabb közösségeket fog magához csábítani. A viszonyosságra épülő revízió a román görögkatolikusok számára semmilyen előnnyel sem járt, ezért arra nemet mondtak.

A Hajdúdorogi egyházmegye megalapító bulla megjelenése a magyar görögkatolikus közösségeknek természetesen nagy örömet okozott. Az ünneplést azonban hamar éles viták váltották fel. A bulla ugyanis székhelyként az akkor nagyközség Hajdúdorogot jelölte ki, ami nem nyerte el az egyházmegyébe besorolt papok többségének tetszését. A budapesti Országos Bizottság se tartotta szerencsésnek, hogy a tényleges egyházmegyei székhely a nehezen megközelíthető településen legyen. Szabó Jenő úgy gondolta, hogy Hajdúdorog erkölcsi elégtétele, érdemei elismerése megtörtént azzal, hogy az egyházmegye a hajdúváros nevét viseli. Tényleges székhelynek azonban nem alkalmas, hiszen nem rendelkezik a szükséges infrastruktúrával. Elsőként a Hajdúdoroghoz közeli Debrecen merült fel lehetséges székhelyként, ahol éppen akkor szerveződött az egyetem. Szabó Jenő elképzelése szerint a görögkatolikus lelkész- és tanítóképzés megoldható lett volna az új egyetem keretein belül. Ugyanakkor a városban élő és hivatalt fenntartó püspök számára a hajdúdorogi székesegyház is elérhető távolságban maradt volna. Szabó Jenő elképzelése azonban a debreceni reformátusok ellenkezése miatt lekerült a napirendről. Ugyanakkor Nyíregyháza városa egyértelműen kinyilvánította azt a szándékát, hogy székhely legyen az új magyar görögkatolikus püspökségnek. Harmadik lehetséges helyszíneként Nagykároly is szóba került. A székhely körüli vita ismét felszínre hozta a hajdúdorogiak és a budapestiek már korábban is meglévő ellentétét, s annak részletei heves hírlapi vita keretében az ország nyilvánossága előtt is ismertté váltak. A magyar görögkatolikus egyházmegyéért oly sok áldozatot hozó hajdúdorogiak Balázsfalva példájával érveltek, mely szintén jelentéktelen településből fejlődött a Román Görögkatolikus Metropólia adminisztratív és kulturális központjává. Miklósy püspök azon – a kormányzattal természetesen egyeztetett – döntése, mellyel először

Debrecenbe, majd onnan Nyíregyházára helyezte át székhelyét, örök és jogos sérelem a hajdúdorogiak számára.

Az 1912–1916 közötti évek állandóan napirenden lévő témája a magyar nyelv liturgikus használatának gyakorlata volt. A Christifideles-bulla kiadása után viszonylag hamar nyilvánvalóvá vált, mennyire mást gondolnak erről Rómában és Budapesten. A Szentszék szándéka szerint az új egyházmegye feladata lett volna a magyar nyelv liturgikus használatának megakadályozása, vagyis a meglévő gyakorlat – amit a Szentszék egyértelműen abúzusnak tartott – kiszorítása a görög nyelv bevezetése által. A kormányzat viszont a bullának azon mondatába kapaszkodott, ami kimondta: a magyar nyelv oly mértékben használható a liturgikus cselekményekben, mely mértékben a római katolikus egyházban a latin nyelv mellett. Sajátos minimalista-liturgikus szemlélettel közelítve a kérdéshez és az „extraliturikus” részek körét a lehető legtágabban értelmezve az az álláspont alakult ki, hogy ha a Szent Liturgia „lényegi” részében görögül hangzanak el a pap szavai, akkor eleget is tettek a bulla előírásainak.

A görög nyelvre való átállás valójában a kortársak számára is az abszurditás kategóriájába tartozott. Ennek viszont csak azok a román püspökök adtak hangot, kiknek szavára a Szentszék ekkor – többek között a sértegető és skizmával fenyegető táviratok miatt – keveset adott. Mihályi metropolita és Radu püspök hiába jelezték, hogy az új egyházmegye nem kiszorítani, hanem előmozdítani fogja a magyar nyelv liturgikus használatát. Visszhang nélkül maradt az a figyelmeztetés is, hogy a Szentszék korábbi állásfoglalásai szerint a bizánci liturgiában nincsenek extraliturikus részek, ahogyan pl. a latin liturgiában. Ezért a magyar kormány értelmezésének alapjai semmisültek meg.

A Szentszék meglegedett azzal, hogy a magyar kormány garanciáira hivatkozott. Ha a magyar kormány garanciát vállalt a magyar nyelv liturgikus alkalmazásának kiszorítására, akkor a Szentszék nem vonhatja ezt kétségbe. A kormánygarancia később – már XV. Benedek pápa idején – a szentszéki tisztségviselők számára kézenfekvő hivatkozási alap lett, s lehetővé tette azt a magyarázatot is, hogy a magyar kormány egyszerűen becsapta az időt és hiszékeny X. Piusz pápát.

Bár a korabeli szentszéki források mind arról tanúskodnak, hogy a Szentszék komolyan gondolta a görög nyelv bevezetését, mégis úgy tűnik, hogy ez csak egy hivatalos, a Szentszék tekintélyét minden áron védő irányvonal volt, s a valóságban továbbra is az 1900-es évek elején kialakított *tolerari potest* álláspontja érvényesült. Az Államtitkárság a Propaganda Fide Kongregáció közreműködésével elküldte az új egyházmegyének a szükséges görög nyelvű liturgikus könyveket, szigorúan meghagyta azok kinyomtatását és az alapító bullában rögzítve, a végrehajtási rendeletben ismételt megerősítve kimondta, hogy három év múlva minden hajdúdorogi egyházmegyes templomban át kell állni a görög nyelvre. A szigorúság ellenére a három év elteltét követően ötéves hosszabbítást kérő Miklós püspök

minden különösebb nehézség nélkül megkapja a kért lehetőséget, természetesen akkor is szigorú intések kíséretében. A háttérret nagyon jól megvilágítja Gotti bíboros – a Hajdúdorogi egyházmegye megalapításának nagy ellenzője – 1915-ben, Miklósy püspök hosszabbítási kérelméhez fűzött megjegyzése. E szerint a Szentszéknek két lehetősége van: 1. kimondhatja, hogy a Christifideles graeci-bulla előírásai nem valósultak meg; 2. megadja a kért hosszabbítást. Mivel olyan nem létezik és kimondani is képtelenség – írja a bíboros –, hogy egy pápai bulla rendelkezéseit nem hajtották végre, ezért valójában csak a hosszabbítás megadása jöhet szóba. A Szentszék tekintélyének megőrzése tehát mindenek fölött állt.

A magyar liturgikus nyelv kérdésével kapcsolatban figyelemre méltó az az elszántság és kitartás, mellyel Radu nagyváradi püspök a magyar nyelv használata ellen fellépett. Minden alkalmat megragadott, hogy a Szentszék-nél jelentse az abúzus terjedését. Az egyházmegye felállítása után rendszeresen elküldte embereit a debreceni, budapesti, hajdúdorogi, szatmárnémeti görögkatolikus templomokba, hogy fültanúi legyenek a magyar nyelv liturgikus használatának, majd pedig ezeket a jelentéseket továbbította Rómába. Még 1916-ban is – négy évvel az alapítás után! – tollat ragadott, hogy megtegye feljelentését. Radu püspök eljárása azért is visszatetsző, mert úgy harcolt a magyar nyelv kitiltásáért, hogy közben magától értetődőnek tartotta, hogy ő maga románként románul végezheti egyházában a szertartásokat, miközben a román se tartozott az egyház úgynevezett szent nyelvei közé. Róma kegyként és engedményként járult hozzá a román liturgikus nyelvhez a gyulafehérvári unió folyamatában. Ugyanezt az engedményt Radu püspök elképzelhetetlennek tartotta a magyar görögkatolikusok vonatkozásában, mivel a *quod uni justum, alteri aequum* elve a legkisebb mértékben se volt jelen a gondolkodásában. Fellépésében már a kortársak se kerestek egyházi vagy liturgikus motivációkat, mivel közismert volt nemzetiségi fanatizmusa. Valójában nem az egyház püspökeként, hanem nemzetének képviselőjeként lépett fel ezekben a kérdésekben. Harcolt a kormányzat magyarosító egyházpolitikája ellen, miközben egy olyan egyház püspöke volt, mely az évszázadok alatt minden erőforrását a román nemzettudat kialakítása és megerősítése szolgálatába állította.

Radu püspök magatartása felvet egy másik kérdést is, mégpedig a magyarországi román klérus lojalitásának kérdését, ami 1918 után válik igazán aktuálissá. Amikor 1916 augusztusában Románia belép az első világháborúba és megtámadja Magyarországot, a szatmári görögkatolikus papok Romulus Marchis főesperes vezetésével hűségesküt tesznek a király és a haza mellett. Magától értetődőnek tartják, hogy ki kell fejezniük lojalitásukat a magyar állam iránt és cáfolniuk kell azt a gyanút, hogy magyarországi románként Románia fennhatósága alá kíváncsoznának. Méltatlankodva vetik el még a felvetést is, hogy ők a közismerten elmaradott és alacsonyabb kultúrájú Romániához szeretnének csatlakozni. Néhány hónappal később Radu püspök is hasonló hűségnyilatkozatot tesz a felsőházban. Forráskiad-

ványunk következő kötetének iratai már arról a nagy változásról tanúskodnak, mely a román görögkatolikus klérus gondolkodásában és hozzáállásában ezen a területen végbement.

Ahogy az 1906–1912 közötti időszakban, úgy ezekben az években is a Hajdúdorogi egyházmegye alapításának és szervezésének eseménysorát elkíséri két másik kérdés: az ószláv és magyar nyelvű liturgikus könyvek új, államilag finanszírozott és ellenőrzött kiadása, valamint a naptárreform kérdése. Korszakunkban ez utóbbi kérdésben történik áttörésnek mondható esemény. 1916 tavaszán a munkácsi, a hajdúdorogi és az eperjesi egyházmegyék főpásztorai több megbeszélést tartanak a naptárreform kérdéséről. Mivel alapvetően hasonló gondolkodású püspökökről van szó, a végeredmény nem is lehet más, mint a gregorián-naptár bevezetése. A szándékukat bejelentik a kormánzatnak, mely a maga eszközeivel hatékonyan támogatja ezt, a görögkatolikus lakosság társadalmi integrációját kétségtelenül előmozdító döntést.

* * *

Rövidítések

ASV	Archivio Segreto Vaticano
Arch. Nunz. Vienna	Archivio della Nunziatura di Vienna
CÂRJA	<i>Româniile greco-catolice și Episcopia de Hajdúdorog 1912. Contribuții documentare</i> , ediție, studiu introductiv și note Cecilia Cârja. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Institutul de Istorie Ecleziastică, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.
DAZO	Державний Архив Закарпатської Облaсті, Берегове Derzhavnyy Arkhiv Zakarpats'koi Oblasti, Beregszász
DUMITRIU-SNAGOV	DUMITRIU-SNAGOV, ION: <i>Le Saint-Siège et la Roumanie moderne, 1866-1914</i> . Università Gregoriana Editrice, Roma, 1989. <i>Miscellanea Historiae Pontificiae</i> , 57.
EPL	Esztergomi Prímási Levéltár, Esztergom
fasc.	fasciculus
fol.	folio
<i>Források</i>	<i>Források a magyar görögkatolikusok történetéhez</i> . Szerk. Végheő Tamás és Katkó Márton Áron, Nyíregyháza, 2014, <i>Collectanea Athanasiana</i> , II/4/1.

GKPL	Görögkatolikus Püspöki Levéltár, Nyíregyháza
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Budapest
MRZSL	Magyar Református Zsinati Levéltár
ÖStA HHSStA MdÄ	Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv Ministerium des Äußern
Segr. Stato	Segreteria di Stato
S.RR.SS. AA.EE.SS.	Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati, Archivio Storico, Fondo Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari
SJAN–Alba	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Alba
SJAN–Cluj	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj
SJAN–Mureș	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Mureș
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

* * *

A szerkesztők köszönetet mondanak Marosi Istvánnak, Marosi Anitának, Ujteleki Zsuzsának, Szigmond Attilának, Szaplóczay Máténak és Barna Ferencnek a kötet összeállításában nyújtott segítségükért.

1. Miniszterelnökségi pro domo a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának romániai fogadtatása tárgyában Fürstenberg nagykövet 1912. május 24-ei jelentése⁹ alapján

Budapest, 1912. június 9.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–3356

Bukaresti nagykövetségünk jelenti: hogy az ottani sajtó az új püspökség létesítését a magyar kormány románellenes tendenciájának tulajdonítja s a kérdést e szempontból tárgyalja. A nagykövetségnek sikerült e támadások gyöngítésére a conservatív Searaban egy közleményt elhelyezni, mely alkalmas arra, hogy az ottani nyilvánosság az ügyet ne chauvain szemüvegen keresztül nézve tárgyalja.

A cikk persze budapesti levél alakjában jelent meg s a következőket tartalmazza:

Miként ismeretes a Kárpátokon túli románok a legenergikusabb módon tiltakoznak Magyarországnak egy új gör. kath. magyar püspökség felállítására irányuló szándéka ellen, mert ez által a román egyesült egyház autonomiáját és jellegét fenyegetve látják.

Nem lesz érdektelen megtudni: hogy a kormány ide vonatkozó szándékát Magyarországon a vezető körök miként fogják föl. Magyarországnak görög-egyesült népe schizmában élt majdnem a 17. század közepéig. Amint ekkor az az irányzat kerekedett felül: hogy a latin egyházhoz csatlakoznak, előállott a szüksége annak, hogy új gör. kath. független egyházmegyék létesíttessenek.

Ezen tisztán egyházi szervezetek az idők folyamán elnemzetiesedtek, úgy hogy a románok ma négy román gör. katolikus a rutének 3 gör. kath. rutén egyházmegyével bírnak, míg a gör. kath. magyar nemzetiség körülbelül 250.000 lélekkel egy egyházmegyével sem bír, hanem a román és rutén egyházmegyékbe van beosztva. A gör. kath. valláson levő magyarok már évtizedek óta kívánják egy új egyházmegye felállítását és ennek a jogos kívánságnak a magyar kormány most eleget tesz. Ennélfogva az nem jelent támadást a nemzetiségekkel szemben és nem magyarosítás. Ennek bizonyítására szolgál az a körülmény is, hogy az új püspökség nyelve nem a magyar, hanem az ó-görög lesz.

A kormány ezen felvilágosítására a románok bizonyára nem voltak tekintettel, mert különben az ellen nem protestáltak volna.

Külügynek

(írandó az iktatmányra)

A cs. és kir. Ház és a külügyek nm. cs. és kir. ministeriumának betekintés után köszönetem nyilvánítása mellett tisztelettel visszaküldöm.

Bpest 912. VI./9.

K. Balogh

⁹ Lásd: 4/2. kötet, 364. számú dokumentum.

2. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában

Róma, 1912. június 15.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 277r–279r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 632–635. felvétel). Tisztázat.

No. 25.

Rom, am 15. Juni 1912

Seiner Excellenz Herrn Grafen Berchtold etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf!

Ich habe die Ausstellung des päpstlichen Dekretes, betreffend die Errichtung des neuen ungarischen griechisch katholischen Bisthums, wiederholter malen urgiert.

Gestern wurde mir schliesslich der Text dieses Dekretes vom Vatikan durch einen Vertrauensmann mitgetheilt. In dem Texte ist mir jedoch nachfolgende Stelle aufgefallen, die ich unversäumt zur Kenntnis Eurer Excellenz bringen zu müssen glaube.

Die Stelle lautet folgendermassen: *Iubet etiam Sanctitatis Suae ut antiquae mensae episcopales rumeni ritus servant sicut antea beneficia hucusque possessa itemque foundationes pro pensionalibus aliisque piis operibus adeo ut ab illis dioecesibus separari ac novae diocesi Hajdu Doroghensi eiusque paroeciis rumenis attribui minime possuit ac valeant.*

Ich habe, nachdem ich die Sache vorher mit Msgr. Csizsárik umgehend besprochen, dem Cardinalstaatssekretär erklärt, die ungarische Regierung dürfte sich mit diesem Punkte, aus welchem schwere Anzukömmlichkeiten erwachten müssen, nicht einverstanden erklären.

Ich erklärte mich schliesslich bereit Euer Excellenz die wie nachfolgend modifizierte, von Monsignore Csizsárik ausgearbeitete Fassung dieser Stelle zur hochgeneigten Erwägung vorzulegen: An Stelle der Worte: „*foundationes pro pensionalibus aliisque piis operibus*“ würden nämlich die Worte gesetzt wurden: „*foundationes piis in dioecesium rumenarum emolumentum factas*“.

Diese letztere Fassung dürfte meiner Ansicht nach an Pensionsansprüche der Geistlichen der neuen Diözese und das Anrecht der inkorporierten rumänischen Pfarrgemeinden auf die speziell zu Gunsten derselben gemachten frommen Stiftungen nicht präjudizieren.

Der Kardinalstaatssekretär erklärte sich mit meinem Vorschlage einverstanden.

Sobald diese Inzidenzfrage erledigt ist, wird das Dekret, welches im Konzepte völlig bereit liegt, unverweilt ausgestellt werden.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.

Schönburg

3. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius számjeltávirat-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmege alapító okiratának tárgyában

Bécs, 1912. június 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 263r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÂRJĂ, CXVIII., 257. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány
alapján készült.

No. 63.,

15. 6. 12.

Cardinal Merry del Val Vaticano Roma,

Da molte parti mi si domanda notizie sulla erezione della diocesi greco
ungherese. Prego umilmente Vostra Eminenza Reverendissima significarmi
per mia norma a che punto sono le cose.

Scapinelli

4. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmege alapító bullája tárgyában

Róma, 1912. június 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 264r. Számjeltávirat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött számjeltávirat
alapján: CÂRJĂ, CXIX., 257. Az alábbi átírás szintén a számjeltávirat
alapján készült.

1912.

Da cifre.

Roma 16 Giugno 912 ore 14/45.

Ricevuto telegramma¹⁰ Vostra Signoria in data 15.

E' quasi ultimato decreto erezione diocesi ungherese. Soltanto è sorta
una piccola difficoltà circa formola riguardante fondazioni rumene.¹¹ Questa
Ambasciata di Austria Ungheria è perfettamente al corrente di tutto.

Cardinale Merry del Val

¹⁰ Lásd: 3. számú dokumentum.

¹¹ Lásd: 2. számú dokumentum.

5. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye alapító okiratának tárgyában

Róma, 1912. június 17.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 281r–283v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 635–637. felvétel). Tisztázat.

Rom, am 17. juni 1912

Seiner Excellenz Herrn Grafen Berchtold etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf!

Mein ergebnster Bericht¹² vom vorgestrigen Tage No 25 war bereits abgegangen, als mir der Kardinalstaatssekretär wissen ließ, dass er sich mit der dort erwähnten von Monsignore Csiszárík ausgearbeiteten lateinischen Formel nur dann einverstanden zu erklären vermöchte, wenn sich die kgl. Ungarische Regierung bereit finden würde, eine schriftliche Deklaration in der Sache abzugeben, welche bis zu einem gewissen Grunde wenigstens den rumänischen Wünschen bezüglich der frommen Stiftungen Rechnung trägt.

Die durch Monsignore Csiszárík diesbezüglich gestern im Vatikan in meinem Auftrage geführten Verhandlungen ergaben schliesslich folgende Textierung für eine derartige schriftliche Deklaration der kgl. ungarischen Regierung:

Spondet regium gubernium hungaricum fore ut foundationes pro operibus piis in parocciis novae dioecesi incorporatis, quae hucusque ad dioeceses rumenas pertinebant, dummodo certo constet eas foundationes non pro piis hisce operibus universim, sed exclusive in emolumentum fidelium nationis rumenae fuisse factas, etiam in futurum nonnisi in eorundem rumenorum fidelium bonum adhibeantur.

Übersetzt:

„Die kgl. ungarische Regierung verspricht, dass jene für die der neuen Diözese inkorporirten Pfarren gemachten frommen Stiftungen, von denen mit Gewissheit nachgewiesen werden kann, dass sie nicht zu den in Rede stehenden frommen Zwecken im Allgemeinen, sondern ausschliesslich zu Gunsten der Gläubigen rumänischer Nationalität gemacht worden sind, auch fernerhin bloß den Gläubigen rumänischer Nationalität zugewendet werden sollen.

Nach der Erklärung des Cardinalstaatssekretärs wäre es nicht notwendig diese Deklaration in das Dekret oder in die Bulle aufzunehmen.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.

Schönburg

¹² Lásd: 2. számú dokumentum.

6. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. június 18.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 3r. Számjeltávirat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 262r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJĂ, 258., CXX. Az alábbi átírás a számjeltávirat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

58090

Da Cifra, Vienna, 18 Giugno 1912

Cardinale Merry del Val, Roma

Arcivescovo Fogaras mi ha detto essere stato incaricato presentare alla Santa Sede voti congresso rumeno,¹³ tenutosi recentemente per protestare contro erezione nuova diocesi di rito rumeno¹⁴ Ungheria.

Egli scriverà¹⁵ Cardinale Gotti per domandare se venendo Roma con commissione rumena sarebbe ricevuto dal Santo Padre.

Scapinelli nunzio apostolico

7. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. június 20.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 267r. Számjeltávirat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 3r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött számjeltávirat alapján: CÂRJĂ, CXXII., 261. Az alábbi átírás szintén a számjeltávirat alapján készült.

Monsignore Scapinelli, Vienna

20 – 6. 1912

Ricevuto telegramma¹⁶ Vostra Signoria Reverendissima in data 18 corrente mese. E' chiaro che Santo Padre non potrebbe ricevere commissione rumena. Ne ho prevenuto Cardinal Gotti, che, quando sarà arrivata lettera annunziata, risponderà¹⁷ non essere opportuno che commissione venga Roma.

Cardinale Merry del Val

13 Lásd: Források, 4/2. kötet, 367. számú dokumentum.

14 A „rumeno” helyett „greco” szerepel a fogalmazványban

15 Lásd: 12. számú dokumentum.

16 Lásd: 6. számú dokumentum.

17 Lásd: 18. számú dokumentum.

8. Franz Xaver Nagl bíboros, bécsi érsek üzenete Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. június 20.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 268rv. Tisztázat.¹⁸

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CXXIII., 261–262. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s egy helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

col. No. 83

Il Cardinale Nagl si prega di far provenire nelle mani di Vostra Eminenza Reverendissima il Memoriale qui unito,¹⁹ il quale fu dal deputato cattolico rumeno I. Maniu consegnato al J. Jander redattore della „Reichspost”, colla preghiera di voler interporrsi affinché venga ritardata una eventuale pubblicazione riguardo alla nuova diocesi in Ungheria, fin dopo il Congresso eucaristico, perchè altrimenti i rumeni temono di non poter intervenire.

Distintissimi osequi

20 Iunii 1912.

9. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. június 21.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4 fol. 39r. Számjeltávirat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 270r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CXXIV., 262. Az alábbi átírás a számjeltávirat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

58094. da cifra

Cardinale Merry del Val, Vaticano, Roma

Vienna, 21 giugno 1912.

Arciduca Ereditario nuovamente interessato Cardinal Nagl interporrsi presso Santa Sede, affinché sia ritardata pubblicazione decreto diocesi Ungheria. Cardinale ancora preoccupato,²⁰ perché pare, che dopo pubblicato decreto rumeni interverrebbero Congresso Eucaristico, non avendo Chiesa propria in Vienna, e non volendo unirsi agli ungheresi, considerati per loro vincitori nella questione della diocesi.

Scapinelli

18 A bíboros-érsek névjegykártyájára írt üzenetet a nuncius 1912. június 20-án továbbította Rómába.

19 Lásd: Források, 4/2. kötet, 367. számú dokumentum.

20 Lásd: 8. számú dokumentum.

**10. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
a Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegeye alapító okiratának tárgyában**

Budapest, 1912. június 21.

AT-OeStA/HHStA PA XL 214-3 Liasse Interna LVIII. fol. 289rv. (MNL OL
Mf W 875, 642). Tisztázat.

2602 szám./eln. szám.

dringt

Nagyméltóságú Gróf Berchthold Lipót Urnak,
a cs. és kir. Ház és a közös külügyek miniszterének
Wien.

Nagyméltóságú Gróf Miniszter Ur!

Vonatkozással az új gör. kath. egyházmegeyébe inkorporált plébániák
alapítványai tárgyában az Apostoli Szentszéki nagykövet jelentésével²¹
kapcsolatosan folyó hó 19-én kelt nagybecsű iratára tisztelettel mellékelem
alatt a magyar kir. kormánynak idevágó deklarációját²² és kérem, hogy a bulla
mielőbbi kiállítása végett azt sürgősen továbbíttatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilváníását.

Budapest, 1912. június hó 21-én.

Zichy

**11. A magyar kormány kötelezettségvállalása a kegyes
alapítványokkal kapcsolatban**

Budapest, 1912. június 21.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4 fol. 95. Tisztázat.

58296

2602/eln. szám.

Declaratio

Spondet regium gubernium hungaricum fore ut foundationes pro operibus
piis in paroeciis novae dioecesi incorporatis, quae hucusque ad dioeceses
rumenas pertinebant, dummodo certo constet eas foundationes non pro piis
hisce operibus universim, sed exclusive in emolumentum fidelium nationis
rumenae fuisse factas, etiam in futurum non nisi in eorumdem rumenorum
fidelium bonum adhibeantur.

Datum Budapestini 21 Junii 1912

Lukács

praeses ministerii regii hungarici

Zichy

minister cultus et publicae instructionis

21 Lásd: 5. számú dokumentum.

22 Lásd: 11. számú dokumentum.

**12. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita
átiratfogalmazványa Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda
Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása elleni román tiltakozások tárgyában**

Balázsfalva, 1912. június 21.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva generală. Documente neregistrate, Dos. 4/1912, fol. 45rv. Fogalmazvány.

No. 3658-1912

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino

Hieronymo M. Gotti Sacrae Romanae Ecclesiae Presbytero Cardinali

Tituli Sanctae Mariae de Scala

Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Praefecto

Romae, Piazza di Spagna

Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Indulgeat quaeso ut protocollum²³ ex originali rumeno in linguam latinam translatum Eminentiae Vostrae Reverendissimae in adnexo ./.. humilissime exhibeam, quod in congressu Venerabilis Cleri et fidelis populi rumeni graeci ritus catholici, in causa dioeceseos graeci ritus catholicae a regio gubernio hungarico Sanctae Sedis Apostolicae ad erigendam propositae, nuperrime Albae Juliae celebrato, litteris signatum est.

Iuxta ea quae parte IIa hujus protocolli deducta sunt, idem congressus die 29 Maii 1912 rogata a coetus ponente proposita unanimi consensu sua fecit, hinc inter alia id quoque in congressu decisa abiit: memoriale iisdem rogatis conforme Sanctae Sedis Apostolicae Romam submittendum esse.

Coetus ex officialibus congressus coalita die 30 Maii 1912 Blasiam adveniens, mihi protocollum, item memoriale exhibuit, quod ex originali rumeno in latinum [...] ²⁴ translatum huic sub ./.. adjicio, ac instanter Eminentiam Vestram Reverendissimam dignetur exaratum protocollum congressus, tum memoriale eidem acclusum in manus Beatissimi Patris Pii divina providentia Papae Xi resignare curare.

Idem officialium coetus finem me adiit, ut inito cum suffraganeis episcopis consilio, quantum fieri potest mox procul fidelium Rumenorum peregrinationem sacram in Urbem conducere velim.

Ex praesulibus suffraganeis: Lugosiensis vacat. Episcopus Armenopolitanus Dr. Basilius Hossu Romam iter nunc aggredi proclivus haud est. Ego autem senio confectus itineris onus, aetatis praesertim caloribussubire vix possum me dicere audeo.

Magnaradiensis Episcopus Dr Demetrius Radu haud dudum Roma reversus, ejusmodi itineris incommoda sat gravia experiri cogebatur.

Ast his etiam omnibus rite expensis, casu tamen quo fidelium nostrorum Romana peregrinatio Sanctae Sedi molesta haud accideret Beatissimusque Pater Summus

²³ Az eredetije: Források, 4/2. kötet, 367. számú dokumentum.

²⁴ A papírszél sérülése miatt nem olvasható szó.

Pontifex eosdem coram admittere haud renueret: ad terminum opportunum, ab Eminentiae Vestrae Reverendissimae benignitate mihi praestituendum alacri animo, filialiue fiducia haud pauci peregrinationem aggredieremur.

Liceat mihi hac in re benignum Eminentiae Vestrae Reverendissimae responsum fidenter praestolari, qui altis favoribus impense commendatus, profundissimi obsequii cum sensibus perenno

Eminentiae Vestrae Reverendissimae

humillissimus famulus

Balázsfalva (Hungaria) die 21 (8) Junii 1912.

**13. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye
alapító okiratának tárgyában**

Róma, 1912. június 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 311r. Számjeltávirat.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4 fol. 40r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 271r. Másolat.

KIADVA: a 767. számú dobozban őrzött másolat alapján: CÂRJA,
CXXV., 263. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

Da Cifre

Monsignore Scapinelli Nunzio Apostolico

Roma, 23 giugno 1912, ore 3,50 postmeridiane

Ricevuto telegramma²⁵ di Vostra Signoria Illustrissima in data 21 corrente. Decreto diocesi Ungheria quasi pronto, sarà pubblicato appena ultimate pratiche Congregazione Concistoriale. Circostanze ben note a Vostra Signoria Reverendissima, non consentono ulteriore dilazione.

Cardinale Merry del Val

**14. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) körlevele 55 magyar
görögkatolikus egyházközségnek a Hajdúdorogi egyházmegye
székhelyének kérdésében**

Budapest, 1912. június 24.

EPL Cat. D/c. Vaszary 1912. Nyomtatvány.

A görög katolikus magyarok országos bizottságának elnöke

A nyirbaktai, salánki, nyirgelsei, turterebesi, szerencsi, nyirvasvári, hodászi, debreczeni, nagykárolyi, tolcsvai, hajduböszörményi, nyirkárászi, porcsalmi, birii, nyirbélteki, nagypeleskei, mezőzombori, fábiánházai, sárospataki, budapesti, penészleki, ujfehértói, szatmárnémetii, jánki,

25 Lásd: 9. számú dokumentum.

nyircsászári, nyirgyulaji, kosdobrai, nyirpiliszi, piricsei, nyirlugosi, szárazberek, nagyváradi, ópályi, timári, derzsi, vencesellői, bodrogszerdahelyi, tokaji, ajaki, kisvárdai, nyirgebei, parasznyai, kótaji, bodrogkereszturi, révaranyosi, pazonyi, heőkereszturi, kökényesdi, csegöldi, tiszabökényi, makói, kislétai, zemplénagárdi, kállósemlényi és máriapócs görög katolikus magyar egyházközségek előjáróságának.

Kedves Hittestvérek!

Éppen egy évig adódotok maradtam válaszómmal arra az üdvözlő iratra, melyet a külön gör. kath. magyar magyar egyházmegye alapítása érdekében a főrendiház mult évi június 30-iki ülésén tartott beszédem²⁶ alkalmából hozzám intéztetek. A hírlapokból már néhány hó óta tudjátok ugyan, hogy külön egyházmegyénk dolgában sikerrel kecsegtető tárgyalások folynak, de be akartam várni a végleges eredményt, vagyis az új egyházmegye alapítására vonatkozó pápai bullát, most azonban, – hála az isteni Gondviselésnek, hála római Szent Atyánknak és az ő apostoli Szentszékének, hála apostoli királyunknak, mint legfőbb kegyurunknak és az ő magyar kormányának, valamint a magyar katolikus püspöki karnak – ez a pápai bulla leérkezett; elérkezettnek látom tehát az időt arra, hogy nektek – kedves magyar hittestvéreim – egy év előtti szives megemlékezésétekért szívből fakadó hálás köszönetemet kifejezzem.

Szükségét érzem ennek éppen most azért is, mert időszerűnek tartom, hogy benneteket a püspöki székhely kérdésében elfoglalt álláspontomról tájékoztassalak. A pápai bullában, mint az új egyházmegye székhelye, Hajdudorog van megnevezve. Talán szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy ehhez csekély erőmmel én is hozzájárultam, mert jogosnak találtam elősegíteni Hajdudorog, mint mozgalmunk megindítója és mindenkor áldozatkész folytatója ismeretes érdemeinek olykénti megörökítését, hogy új egyházmegyénk minden időkbén hajdudoroginak neveztessek. Amint azonban számos más esetek közt ősrégi munkácsi egyházmegyénk példája is mutatja, a tényleges székhelyet más, alkalmasabb központon is lehet, sőt kell elhelyezni, ha ezt a hívők és papság többségének érdekei, vagy fontos egyházi és állami érdekek úgy kívánják.

Részemről megkísérlettem egy olyan megoldást, hogy maga a szoros értelemben vett püspöki székhely tényleg is Hajdudorog legyen ugyan, de a nevelő, valamint a tan- és jóléti intézetek az amugy is közel fekvő Debreczenben, mint egyetemi városban, helyeztessek el. Legüdvösebbnek találtam volna e megoldást különösen abban az esetben, ha elérhető lett volna, hogy az ottani új egyetemen egy gör. kath. hittani fakultás is felállítsassék, még pedig oly központi szemináriummal, melybe a többi gör. kath. egyházmegyéből esetleg küldendő papnövendékek megfogadhatók lettek volna. Sajnálatomra azonban ezt a törekvésemet siker nem koronázta.

Időközben Nyiregyháza városa is ajánlatokat tett a kormánynak az új egyházmegyei székhely elhelyezésére s mikor látta, hogy ezáltal Hajdudorognak az erkölcsi elégtételre való jogos igényét már nem

26 Lásd: Források, 4/2. kötet, 75. számú dokumentum.

kockáztatom, – központi fekvése, kedvező közlekedési viszonyai és kulturális fejlettsége miatt én is habozás nélkül Nyiregyházához csatlakoztam annál is inkább, mert a legilletékesebb forrásokból előzetesen arról is meggyőződtem, hogy a hivatalos székhely megnevezése jelen esetben sem áll utjában annak, hogy a tényleges székhely esetleg más, alkalmasabb központra tétessék. Fájó szívvel foglaltam el ezt az álláspontot, nemcsak azért, mert engem meleg személyes érzelmek fűztek Hajdudoroghoz, hanem azért is, mert csak ez az egy egyházközségünk van, melynek hívei a polgári községnek tulnyomó részét teszik, mely tehát csaknem egészében görög katolikusoknak nevezhető. Csatlakozom mégis Nyiregyházához azért, mert az új egyházmegyénkhez fűződő nagy egyházi és állami érdekeket kockáztatva látnám az által, ha nem számolnánk az idők áramlatával, mely minden magasabb célokat követő intézmény számára oly nagyobb városi központot keres, mely a szükséges kulturális feltételeket már előre is biztosítja.

Nem sorolom azonban itt elő összes indokaimat, mert nem akarom hajdudorogi testvéreink érzékenységét ily részletes fejtegetésekkel még jobban fokozni, de különben is utólagosan meggyőződtem, hogy állásfoglalásom megegyezik a tulnyomó többség kívánságával s bármennyire sajnálom is, hogy e kérdésben többségre és kisebbségre oszlottunk, de nekem a többség kívánsága már egymagában is elegendő lett volna arra, hogy hozzá csatlakozzam.

Kedves Hittestvérek!

Bizonyára csakis a tényleges székhely kérdésében elfoglalt fentebbi álláspontomnak tulajdoníthatom, ha az utóbbi napokban hajdudorogról engem oly súlyos támadások értek, mint római zarándoklatunk előtt és után más helyekről. Az akkori támadásokkal szemben ti adatok nekem vigasztalást akkori üdvözlő soraitokkal és kegyelettel megörzöm azt az emlékalbumot, mely akkori üdvözlő soraitokat tartalmazza s melyet nekem megbízott képviselők a római zarándoklat záró ünnepélyén, Hajdudorogon, 1900. évi december hó 4-én ünnepélyesen átnyujtott. Most is vigasztalást talállok a többség bizalmában és lelkiismeretemben. És teljesen még most sem mondok le arról a reményről, hogy utólagosan Hajdudorog is tért fog engedni a higgadtabb és tárgyilagosabb megfontolásnak s ezáltal lehetővé fogja tenni azt, hogy mindnyájan büszkén és örömmel nevezhessük magunkat a hajdudorogi egyházmegyéhez tartozóknak.

Most pedig, kedves magyar Hittestvéreim, fogadjátok újból is leghálásabb és őszinte köszönetemet.

Hazafias üdvözzel

Budapest, 1912 évi június 24-én

Szabó Jenő

főrendházi tag, az országos bizottság elnöke.

15. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) felhívása a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének ügyében

Budapest, 1912. június 24.

GKPL III–3–38. (1912). Nyomtatvány.

Mult évi július havában kelt levelemmel bátorkodtam nagybecsű figyelmét arra felhívni, hogy a gör. kath. magyarságot fenyegető sulyos veszélyek elkerülése érdekében egy külön gör. kath. magyar egyházmegye létesítése most már halaszthatatlanná vált. Hála az isteni Gondviselésnek s apostoli királyunk és a római Szentszék kegyelmének, az általunk és megbízóink által már évtizedek óta sürgetett és hön óhajtott külön egyházmegye alapítását most már befejezett ténynek tekinthetjük.

Ugy tudjuk, hogy az új egyházmegye alapító oklevelében hivatalos székhely gyanánt Hajdudorog lett megjelölve s ezáltal ez a kis város, melynek nagy többsége gör. kath. magyar hivekből áll, megkapta azt az erkölcsi elégtételt, melyre mint mozgalmunk megindítója, csaknem egy évszázad óta hozott áldozatai és kifejtett fáradozásai által rászolgált.

Amint azonban hazánkban is számos példa mutatja, a hivatalos székhelynek ilykénti megállapítása nem áll utjában annak, hogy az egyházmegyei központi intézmények számára más, alkalmasabb hely választassék.

A jelen esetben ezt szükségessé teszi az a körülmény, hogy egykori vagyonos és intelligens hajdudorogi úri osztályunk, mely közel egy évszázad előtt mozgalmunkat nemes áldozatkészséggel és fáradozásokkal megindította, csaknem teljesen kipusztult, maga a város pedig kulturális fejlődésében annyira hátramaradt, hogy lakosságának tulnyomóan görög katolikus voltán kívül, melyet azonban félreeső fekvése szintén ellensúlyoz, semmi sem kvalifikálja a tényleges püspöki székhelyre. Ez az oka annak, hogy amidőn Nyíregyháza városa is tekintélyes áldozattal járó ajánlatot tett az új egyházmegyei intézmények elhelyezésére, a görög katolikus magyar egyházközségek tulnyomó része úgy központi fekvése és minden oldalról való könnyebb megközelíthetősége, mint különösen kulturális jelentősége miatt Nyíregyháza mellett foglalt állást.

Országos bizottságunk elnöki tanácsai igen behatóan és a legtárgyilagosabb módon mérlegelte ezt a gör. kath. magyarság egész jövőjére kiható fontos kérdést és a maga részéről is csatlakozott a tulnyomó többség kívánságához, mert az új egyházmegyének nagy egyházi és nemzeti célzatait kockáztatva látná azáltal, ha nem számolnánk az idők áramlatával, mely minden magasabb célokat követő intézmény számára oly központot keres, mely a szükséges kulturális feltételeket már előre is biztosítja.

E tárgyra vonatkozólag a m. kir. miniszterelnök ur Önagyméltóságához intézett felterjesztésünk szövegét²⁷ oly kérelemmel vagyok bátor idecsatolva

27 Lásd: 17. számú dokumentum.

megküldeni, hogy annak tartalmát figyelemre méltatni és ügyünket pártfogásába venni méltóztassék.

Kelt Budapesten, 1912. évi június hó 24-én.

Szabó Jenő

főrendiházi tag, az országos bizottság elnöke

**16. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerződésű
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) átirata Zichy János
vallás- és közoktatási miniszternek a Hajdúdorogi egyházmegye
székhelye ügyében**

Budapest, 1912. június 24.

GKPL III–3–38. (1912). Másolat.

Nagyméltóságú

gróf Zichy János

vallás és közoktatásügyi m.kir. Minister Úrnak

Budapesten

Bizalmas

Nagyméltóságú Minister Úr!

Kegyelmes Uram!

Elnöki tanácsunk fogadása alkalmával Excellentiád kegyes volt honorálni azt a felfogásunkat, hogy az új egyházmegyénk létesítéséhez fűződő nagy egyházi és nemzeti érdekeket a tényleges püspöki székhely megválasztása által kockáztatni nem szabad. Excellentiádnak ezt a kijelentését úgy értelmeztük, hogyha netalán az idő előhaladottsága miatt az új egyházmegye alapítóoklevelében már nem is lehetne más hivatalos székhelyet megnevezni, mint Hajdudorogot, ez nem állana utjában annak, hogy az egyházmegyei központi intézmények más, e célra alkalmasabb városban helyeztessenek el, amint ezt hazánkban is számos példa mutatja. Ezzel az értelmezéssel a hajdudorogi hivatalos székhelyben nemcsak készséggel, hanem örömmel is megnyugodtunk, mert magunk is kívánatosnak találtuk, hogy esen egykor viszonylagosan virágzónak mondható, de nagyon lehanyaglott városnak szent ügyünk körüli hajdani érdemeinek méltatásával új egyházmegyénk hajdudoroginak neveztessek.

Elnöki tanácsunk azonban a már említett nagy egyházi és nemzeti célokat csakugyan kockáztatva látná, ha a tényleges székhely is Hajdudorogon maradna. Erre az adott viszonyok közt már előbb említett tisztelgésünk alkalmával Nyíregyházát jeleztük legalkalmasabbnak és elnöki tanácsunk megbízásából bátorkodom erre vonatkozó előterjesztésünket ide csatoltan írásban is benyújtani. Hasonló kérvényt nyújtottunk be a miniszterelnök²⁸ és pénzügyminister Ő Excellentiáinknak is.

28 Lásd: 17. számú dokumentum.

Ezt az utat azért választottuk, mert Hajdudorog nem hajlandó beérni a kapott erkölcsi elégtétellel s viszont egyházközségeink túlnyomó többsége sem tud megnyugodni a tényleges székhelynek Hajdudorogra helyezésében, miért is kívánatos volna, hogy ez a kérdés a nagy nyilvánosság és a kedélyek további felzaklatásának kerülésével lehetőleg még püspökünk kinevezése előtt a többség kívánságához képest nyerjen elintézetést.

Hogy a többség csakugyan Nyíregyházát kívánja, ezt eléggé tanúsítják az ez irányban megnyilatkozott 51 egyházközségnek Excellentiád előtt fekvő kérvényei, de nem lehet kétséges már csak Hajdudorognak félreeső fekvése, valamint egyébként is hátrányosabb közlekedési viszonyai miatt sem, hogy azok az egyházközségek is Nyíregyházát óhajtják inkább, melyek még eddig nem nyilatkoztak. Azt pedig hogy Hajdudorog a kapott erkölcsi elégtétellel mindaddig nem éri be, míg befejezett tény elé nem állítatik, eléggé igazolja az a rideg válasz, melyet ez irányu hírlapi kísérletezésemre, a székhely melletti agitáció céljaira a város által alapított és nyomda hiányában Hajdúnánáson megjelenő Hajdudorogi Újságban kaptam.

Van azonban még egy bizalmas természetű indok is, mely Hajdudorogot a tényleges püspöki székhelyre disqualifikálja. Sajnos, a mai Hajdudorog nem azonos azzal a régi Hajdudoroggal, melyből több mint egy fél század előtt mozgalmunk kiindult. Akkori vagyonos és intelligens urí osztálya kipusztult, sem a város, sem az egyházközség nem haladt lépésben a szomszéd városokkal és egyházközségeinkkel, a rendezett tanácsú város nagyközséggé fejlődött vissza, melynek előjárósága nem bír a kellő iskolázottsággal, főleg pedig a várost megillető patronátusi jog gyakorlata alapján a lelkészi állások betöltése körüli korteskedések nemcsak a vezetőséget, hanem a népet is nagy mértékben korrumpálták és hatalmaskodóvá tették. Ebből fejlődött ki az a nagy vereség, mely 1896-ban az ismeretes pápai tilalommal és a külön egyházmegyére vonatkozó kormányi határozattal a gör.kath magyarságot érte s mely szükségessé tette, hogy ügyeink további vezetését az országos bizottságunkban egyesült intelligencia, különösen fővárosi intelligenciánk vegye kezébe.

Ugyancsak a hajdudorogiai féltékenysége rövid idő elteltével országos bizottságunk működését is nagyon megbénította, amennyiben ellenfeleink e féltékenység élesztésével és hízalgéssel el tudták érni nemcsak azt, hogy a naptáregyesítés kérdésében Hajdudorog kivonta magát irányításunk alól, hanem azt is, hogy már néhány év óta egyebekben is tényleg elpártolt tőlünk s az által budapesti egyházunk és itt székelő elnöki tanácsunk elszigetelését befejezett ténynek tette és ismeretes Excellentiád előtt, hogy ellenfeleink éppen ezt az elszigeteltségünket használták fel budapesti istentiszteleti gyakorlatunk megzavarására és az isteni Gondviselésen kívül csakis Excellentiád jószágának köszönhetjük, hogy e végzetessé válható merénylet a külön egyházmegye megalapítása által javunkra fordult.

Igy aztán Hajdudorogon már néhány év óta oly irányzat és terror kerekedett felül, mely komolyan veszélyeztetni látszik a kinevezendő püspök szabad kezét a görög liturgikus nyelv és a naptáregyesítés dolgában. Elég világosan kitűnik ez a Hajdudorogi Újság e hó 16-iki számából, mely egy, a Budapesti Hírlapban

megjelent és az elhunyt munkácsi püspök működését méltató cikkemre válaszolva és nekem általam soha sem mondottakat imputálva, egyebek közt a következőket mondja: „Firczak püspök a görög egyház nemzeties szellemének hódolt, mikor a magyar liturgiát sub rosa megengedte s csak a paritás alapján állott, mikor egyrészt a magyarságért messzire ment, de másrészt a liturgikus ószláv nyelven is megvédte az oroszszágon”. Továbbá budapesti egyházunkról szólva, így nyilatkozik: „Különben senkit sem bánt, sőt óhajtjuk, hogy (a budapestiek) tovább haladjanak, görögözzenek s egyesítsék naptárukat akár az anabaptistákéval is, de velünk ne törődjenek.”

Az előadott előzményekből és a most idézett hírlapi elszólásokból jogosan arra lehet következtetni, hogy ha a székhely Hajdudorogon marad, az új egyházmegyének nemcsak a románok gáncsoskodásaival kellend számolnia, hanem Hajdudorogot az ószláv liturgia hívei is eszközül fogják felhasználni arra, hogy akadályokat gördítsenek az új egyházmegye liturgikus görög nyelve és a naptáregyesítés ellen.- A naptáregyesítés kérdése ezidőszerint nem nyugtalanít bennünket, mert belátjuk, hogy a kinevezendő püspöknek időt kell engedni erre az akcióra. Annál jobban nyugtalanít azonban a liturgikus nyelv kérdése, mert a magyar liturgia engedélyezésére kilátás nem lévén, új egyházmegyénk magyar jellegének kidomborítását csakis az ógörög liturgikus nyelvtől várhatjuk.- Reméljük, hogy oly püspök fog kineveztetni, ki ezt teljes mértékben belátja és nem fog tért engedni annak, hogy a jelenlegi ószláv és román liturgikus nyelv a pápai bullában kikötött három évi átmeneti idő leteltével továbbra is megmaradjon, mert hiszen nem igényel bővebb bizonyítást, hogy még ha az ószláv és román liturgikus nyelv csak abban a mértékben állandósulna is az új egyházmegyében, mint a melyben az magyar egyházközseinkben ma használatban van, ez az új egyházmegye magyar jellegének kidomborítását teljesen lehetlenné tenné, míg ellenben az ógörög, mint kihalt egyházi nyelv behozatala a magyar jelleg kidomborítását még abban az esetben is biztosítaná, ha netalán nagyobb tért foglalna, mint ezidőszerint az ószláv nyelv a magyar egyházközsegekben.

Kegyelmes Uram!

Távol van tőlem, hogy én itt az ószláv liturgia hiveinek nemzetiségi tendenciát tulajdonítsak, mert hiszen ismeretes és magam is mindenkor hangoztattam, hogy az ószláv liturgiához való ragaszkodás ott, ahol a nép szláv ajkú, nemcsak a legjobb hazafiságnak, de a legtisztább magyarságnak sem áll útjában.- Ellenfeleinknek eddig is csak azért tekintettük őket, mert nehezítették a magyar liturgia érvényesítését és kénytelenek volnánk jövőre is ellenfeleinknek tekinteni, ha most már egyházmegyénk magyar jellegének kidomborítása ellen gördítenének nehézségeket az ógörög liturgikus nyelv érvényesülésének akadályozása által és ily módon akaratlanul is lehetővé tennék, hogy ügyeinkbe részint Rómában, részint idehaza a románokon kívül ukrainisták és moszkoviták is beavatkozzanak. Nincs erre az ószláv liturgia híveinek semmi szükségük, mert új egyházmegyénk magyar jellegének kidomborítása semmi tekintetben nemcsak útjában nem áll, hanem még lényegesen meg is fogja könnyíteni, hogy viszont ők is az eddiginél jobban hangoztathassák magyarságukat.

Előttünk áll a román egyházmegyéek példája, mert hiszen köztudomású dolog, hogy az ezekben megerősödött államellenes irányzatot semmi sem mozdította jobban elő, mint az, hogy hosszú időn át egy eldugott fészekben, Balázsfalván az illetékes hatóságok előtt észrevétlenül készíthették elő a nemzetiségi iránynak az egyházba való bevitelét. A mi esetünkben természetesen nem a nemzetiségi irány beviteléről, hanem az ógörög liturgikus nyelvhez fűződő fontos egyházi és állami érdekek érvényesüléséről, vagy meghíúsításáról van szó. Egy olyan eldugott fészekben, mint Hajdudorog, ily előhaladottabb kultúrát igénylő egyházi és állami feladat teljesítésére semmi talaj nincsen, ellenben nagyon is érzékeny talaj volna a sovínisztikus nemzetiségi irány kifejlesztésére s ez szükségképen bevinné a nemzetiségi irányt a munkácsi és eperjesi egyházmegyéekbe is, e mellett azonban semmiképen sem biztosítaná a magyar liturgia mielőbbi engedélyezését, hanem részint az ósláv liturgia híveinek már említett törekvései folytán, részint pedig az ily eldugott fészkekben leginkább meggyökerezett megszokás és kényelemszeretet következményeképp logikai kényszerűséggel bekövetkeznék az az eset, amitől Nyíregyházán sokkal kevésbé kellene tartani, hogy t.i. a pápai bullában kikötött átmeneti idő lejártá után is maradjon meg az eddigi állapot, melylyel a hajdudorogiak annyira meg voltak elégedve.

Nem hiszem, hogy agyrémeket látnék, de nagyon kívánatosnak tartanám, ha Excellentiád kegyes volna e kérdésben Papp Antal munkácsi püspököt is meghallgatni, akinek éleslátásában teljesen megbizunk.-

Mély tisztelettel maradok

Budapesten, 1912. évi június hó 24-én

Excellentiádnak alázatos szolgája:

főrendiházi tag, o.b. elnök.-

17. A Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottságának átirata Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye ügyében

Budapest, 1912. június

GKPL III–3–38. (1912). Nyomtatvány.

Görög szertartású katolikus magyarok országos bizottsága

Nagy méltóságú Ministerelnök Ur, Kegyelmes Urunk!

A görög szertartású katolikus magyarok országos bizottságának elnöki tanácsa hálás köszönetet mond Nagyméltóságod ama kegyességeért, hogy mint az előző kormány pénzügyministere a gör. kath. magyar hívek számára most szervezés alatt álló új egyházmegye püspökének és központi szerveinek javadalmazását az államkincstár terhére elvállalni és ezáltal ennek az ugy egyházi, mint magyar nemzeti szempontból rég óhajtott intézménynek alapítását lehetővé tenni kegyeskedett.

Hálánk mindenkorra biztosítva van Nagyméltóságod számára, jóakarátát nemzedékről nemzedékre áldani fogja a gör. kath. magyarság. Nem képes e

hálát bensőségében érinteni ma, csökkenteni a jövőben semmiféle körülmény sem. Nem hallgathatjuk el azonban a feletti aggodalmainkat, hogy az új egyházmegye székhelyének megállapításánál nem érvényesültek eddig azok a magasabb szempontok, amelyek e célra fejlett kulturális központot igényelnek.

Országos bizottságunk elnöki tanácsa megnyugvással fogja fogadni, ha az új egyházmegye alapító oklevelében a püspökség székhelyéül Hajdudorog nagyközség lesz is megnevezve és ennek alapján az új egyházmegye és az új püspök hajdudoroginak lesz is címezve, mert e ténnyel mindenkorra el lesz ismervé és megőrkítve marad a hajdudorogi ősök érdeme, melyet ennek az új intézménynek kezdeményezésével, anyagi támogatásával szereztek.

De ennek az ősöknek juttatható elismerésnek leszögezése után országos bizottságunk kénytelen Nagyméltóságod, mint a magyar kir. kormány fejének teljes tisztelettel, de teljes határozottsággal is bejelenteni, hogy Hajdudorog nagyközség püspöki székhelyül in concreto a kivitelnél teljesen alkalmatlan és épp azért alázattal kérjük Nagyméltóságodat, kegyeskedjék a gör. kath. magyar püspökség székhelyét Nyiregyháza rendezett tanácsu városban felállítani. Indokainkat van szerencsénk a következőkben tisztelettel előterjeszteni:

1. Hajdudorog, amelynek közönsége valamikor kerületi kapitányokat adott a szabad Hajdukerületnek és vagyonilag is független, jelentős intelligenciával rendelkezett, abban a nagy anyagi és kulturális fejlődésben, amely a legutóbbi évtizedeket jellemzi, nagyon, de nagyon hátramaradt. Rendezett tanácsu városból visszafejlődött nagyközséggé, – számbavehető intelligenciája nincsen, – kulturális intézményei az elemi iskolákat kivéve nincsenek, – közgazdasági viszonyai hanyatlók, – pénzügyi viszonyai kétségen kívül gyengék, – közlekedése rossz, – fekvése félreeső, nehezen megközelíthető, – utcái rendezetlenek, sárosak, – közvilágítása egy pár primitív kőolajlámpa, – szállója minden kritikán aluli, – szóval már külső képe is az a nyomott, kultura nélkül való falusi kép, amely a maga szürkeségével agyonnyom minden magasabb lendületet. És ha mindezekhez hozzávesszük, hogy Hajdudorogot minden oldalról fejlődött, erősen haladó vagyonos városok, elismert kulturaközpontok veszik körül, egyenesen ki van zárva annak a lehetősége, hogy ez a nagyközség belátható időben csak némileg is megközelíthesse azt a haladottabb kulturfokot, amelyet egy püspöki székhelyre nézve minden céltudatos kulturpolitika elengedhetlen előfeltételnek ismert el mindenkor.

2. Ezzel szemben Nyiregyháza rendezett tanácsu város, mint vármegyei székhely egyben központja Szabolcs vármegye egész kormányzati, közigazgatási és társadalmi életének. Van törvényszéke, járásbíróháza, pénzügyigazgatósága, adóhivatala, kulturmérnöksége stb., szóval itt összpontosulnak a főbb állami és közigazgatási hivatalok. Van nyolcosztályú főgimnáziuma, amelynek tulzsufaltsága már most is egy második középiskola felállítását teszi parancsolóan szükségessé. Van polgári fiu- és leányiskolája, – felsőbb leányiskolája, – női ipariskolája, – felső kereskedelmi iskolája, – muzeuma, – most építik kulturpalotáját, – vannak művészeti és irodalmi egyesületei, – közgazdasági viszonyai fejlettek, – pénzügyi viszonyai rendezettek, – vannak szép sétányai, – erdeje, – közterei, – van fürdője, – helyi villamos vasútja, – villanyvilágítása. – Pályaudvarában pedig a szervezés alatt álló egyházmegyéhez

csatolandó területekről minden irányból, hétfelől futnak össze a vonatok, és fekvésénél fogva az új püspökség szívében annak földrajzi központjában van, úgy hogy az új püspökségnek nincs egyetlen egyházközsége sem, ahonnan Nyíregyházára és vissza egy nap alatt meg ne volna tehető az út.

3. Ezelőtt még csak félszázaddal is Nyíregyháza és Hajdudorog kulturájának és fejlődésének foka majdnem egy és ugyanaz volt. Nyíregyháza e félszázad alatt, mondhatnánk robbanásszerűen magasra emelkedett, Hajdudorog még a régi ponton sem maradt meg, de visszafejlődött. E tagadhatatlan tényen okulva, Hajdudorogon az új püspöki székhelyet megnyugvással csak úgy lehetne elhelyezni, ha a magyar kir. kormány el volna határozva, hogy az országos budget terhére fogja létesíteni ott mindazt, amit e nagyközség a saját erejéből megalkotni a múltban nem tudott és az eddigiekből következtetve, nem lesz képes létesíteni a jövőben sem. Nem állanak ma a magyar kir. kormány rendelkezésére sem azok a dus koronajavak, amelyek a régi püspökségeknek százazrekre menő állandó évi jövedelmet biztosítottak és amelyekből azok évezredek, évszázados életük folyamán félreesőbb helyeken is tudtak kulturát teremteni.

Ezeket mérlegelve, joggal aggódunk, hogy az új egyházmegye már létezése első perceitől meg lenne fosztva Hajdudorogon a fejlődés, a haladás, a nemes versenyben való helytállás mindama előfeltételétől, amelyekkel a régebbi egyházmegyék bőségesen fel vannak szerelve, és az az egyházmegye, amelynek a kormány és a közvélemény egyházi és hazafias téren vezető szerepet szánt, az anyagi és szellemi nélkülözések minden keserűségét és sorvasztó hatását kénytelen lenne elszenvedni a jobb jövő biztató reménye nélkül.

Ezzel szemben Nyíregyháza egy modern haladó város teljes anyagi és szellemi erejét, berendezett kulturális életét kínálja és készen nyújtja az új intézménynek, amelynek keretében az új püspökség méltóképen, kulturális feladatainak megoldására alkalmas területen a fejlődés és haladás biztos reményével tudna elhelyezkedni.

4. Nem lehet e kérdésnél Hajdudorog javára írni azt a tényt, hogy ott a görög katolikus lakosság tekintélyes számu és a lakosság abszolút többségét alkotja. Elöttünk van a protestáns felekezetek példája. A protestáns egyházakban sem az esperességek, sem a püspökségek nincsenek megállapított helyekhez csatolva és mégis ma esperesek és püspökeik tekintet nélkül ott lakó hitfelek számára, mindenütt a vidék legfeljettebb városaiban nyertek székhelyet és míg régebben megtörtént, hogy az evangélikus és református főpap falusi egyházközségben töltötte el életét, ma ezt a protestánsok vezető férfiai meg nem engedik. Ez az élő és helyes példa lebeg a mi szemünk előtt is. Amint a protestánsok vezető férfiai egyházi szervezeteik főnökeit a kultura, a haladás, a fejlődés központjaiba helyezik, ezt kell nekünk is kívánnunk, mert azt óhajtjuk, hogy a hazai felekezetek nemes versenyében a gör. kath. magyar egyház is részt vegyen és helytálljon.

5. De nem szabad viszont e kérdésnél a Nyíregyháza hátrányára beszámítani azt a tényt, hogy e rendezett tanácsu város lakosságának abszolút többsége evangélikus vallásu, míg az ottani gör. kath. hívek a város lakosságának csak mintegy 20%-át teszik. Nyíregyházát lakosainak rátermettsége mellett kulturális

központtá földrajzi fekvése, a magyar kir. kormány közlekedési és kulturális politikája, a vármegyei székhely odahelyezése, folyton erősödő kereskedelme tette, de nem az a tény, hogy lakosságának tulnyomó része evangélikus. Jogtalan törekvés lenne tehát, ha e szépen kifejlődött városi központ minden előnyét csak a protestantizmus számára óhajtaná valaki lefoglalni, mert annak meg teremtésében a mindenkori magyar kir. kormányok gondossága mellett közreműködött a közélet minden tényezője. Joga van tehát azt saját céljaira igénybe venni minden törvényes intézménynek. Sőt oly előnyök felhasználásánál, amelyek mint a természet kincsei közösek és kimeríthetlenség, a vezető politika feladata, hogy a gyengébbeknek megkönnyítse az oda vezető utat. Egy új kulturális intézményt előrelátással, gondossággal kell az életbe bevezetni. Nyiregyháza kulturális előnyei nem kevésbé fognak az evangélikus felekezet javára rendelkezésre állani, ha azok az új gör. kath. egyházmegye részére is felhasználhatók lesznek, mint ahogy a Nap melege és fénye is élteti és melegíti az anyaföldet akár nagy, akár kicsiny területű az, akár szegény, akár gazdag ember tulajdonában van.

6. Örvendetes jelenség, hogy Nyiregyháza közönsége a felekezeti szűkeklőségen felülemelkedve, a görög katolikus egyház új várerősségét készséggel kívánja városában elhelyezni.²⁹

Hajdudorog és Nyiregyháza tettek ajánlatokat, hogy az új püspökség alapítását anyagi hozzájárulásukkal megkönnyítsék. Hajdudorog ajánlata első tekintetre sokat mutat, de valójában keveset ér, sőt veszedelmes is, Hajdudorog kilátásba helyezte, hogy 1. a mostani vikáriusi székházat püspöki palotává átalakítja; 2. épít hat kanonoki lakást; 3. a papnevelőintézetnek ad megfelelő telket, de hogy mennyit akar ezekre fordítani, mily nagyságu és mily fekvésű telket biztosít a kanonoki lakásokra és a papnevelőre, az leszögezve nincs, és így ajánlatuk nagyon elasztikusan értelmezhető és fogatosítható. Ez a körülmény arra az esetre, ha az új püspökség mégis ott lenne felállítva, a püspök és a község vezetősége között ezer konfliktusra adna alkalmat. Nem nehéz ezt előre látni annak, aki ismeri Hajdudorog sajátos viszonyait, hol vezető intelligencia hiányában a tömeg pillanatnyi befolyásolása dönti el egy-két kevésbé hivatott egyén tetszése szerint a közhangulatot. De feltéve, hogy Hajdudorog a legteljesebb lojalitással és jóakarattal törekednék elvállalt kötelezettségeinek teljesítésére, akkor sem sokat ér ajánlata, mert e nagyközségnek ami ingatlana van, azt már meglevő régebbi adósságainak biztosítására kellett lekötnie és így mostani ajánlata fedezésére már csak a községi pótdadó tetemes felemelése szolgálhatna, ami hosszabb, 30 vagy 50 esztendőre terjedő meg-terhelést jelentene, ami végleg megakadályozná Hajdudorog fejlődését és a püspökség székhelye esetén is csak kultúra nélküli, hozzá adóssággal egész a romlásig megterhelt falu maradna, aminő mostan is.

Nyiregyháza rendezett tanácsu városa és az ottani gör. kath. egyházközség ajánlata ezzel szemben egészen szabatosan körülírja az anyagi hozzájárulás értékét és tárgyát, pénzben, épületben és telekben, és így amit ad, azt biztosan adja, a jövőben kizár minden félreértést, nem akadályozza meg a

29 Lásd: Források, 4/2. kötet, 226. számú dokumentum.

város fejlődését, elejét veszi a kivitelnél minden konfliktusnak és nem vállal elviselhetlen terhet.

Ez teszi Nyiregyháza ajánlatát értékessé, mert az reális, míg Hajdudorog ajánlata teljesen irreális.

7. De feltéve, hogy Nyiregyháza ajánlata nem is oly előnyös, mint a Hajdu-dorogé, azért mégis minden érv Nyiregyháza ajánlatának elfogadását tanácsolja, már csak finánciális szempontból is, mert Nyiregyháza készen adja mindazt a kulturális előnyt, amelyet Hajdudorogon még csak ezután kell megteremteni. Hajdudorog ezután sem lesz képes önerejéből tenni, fejlesztése csak az állam kiadásait növelné, – míg Nyiregyházán az első berendezkedésnek a város által valóban tetemesen megkönnyített feladatai után az új püspökség az állam jelentősebb hozzájárulását igényelni nem fogja. Bizonyára ezeknek mérlegelése vezette az új egyházmegyéhez csatolandó klérus és egyházközségek óhajának megnyilvánulását is, midőn tulnyomó többségükben az új püspök székhelyéül Nyiregyházát kérték. Ez a klérus a régi központokon fejlett kulturális intézményeket fog ott hagyni. Keserves lenne reájuk nézve, ha éppen magyarságuk miatt el kellene veszíteniük mindazt az új székhelyen, amit a nemzetiségi szervezetben bőven élveztek maguk és családjaik javára.

Alázattal kérjük azért Nagyméltóságodat: fogadjá kegyesen az új püspökség alapításában kifejtett áldozatkész közreműködéseért legmélyebb hálás köszönetünket; másrészt méltóztassék most már mint a kormány elnöke, az új intézmény jövőjének biztosítása és a hozzáfűződő nagy nemzeti és egyházi szempontok jól felfogott érdekének megvédése érdekében az új püspökség javára Nyiregyháza rendezett tanácsu városnak most már a vármegye által is jóváhagyott közgyűlési határozatát elfogadni, a város tanácsával a tárgyalásokat a kivitelre nézve megindítani és az új püspökség székházának, kanonoki lakásainak és papnevelőintézetének Nyiregyházán való elhelyezése és felépítése iránt kegyelmesen intézkedni.

Kiváló mély tiszteletünk nyivánításával vagyunk Budapesten, 1912. június hó.

Nagyméltóságod alázatos szolgálói,
a gör. kath. magyarok országos bizottságának elnöki tanácsa.

Szabó Jenő s.k. elnök

Garancsy Mihály s.k. főtitkár Melles Emil s.k. egyházi tanácsadó

Répássy Miklós s. k.

dr. Bukovszky György s.k.

Andor Gyula s.k. alelnök

Markos György s.k. titkár és jegyző.

Novák Bertalan s.k.

Karap Cyrill s.k.

dr. Zombory János s.k.

**18. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció
prefektusának átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus
metropolitának a román görögkatolikusok római zárándoklata
tárgyában**

Róma, 1912. június 25.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 96, Mitropolia Română Unită Blaj, Cabinetul
Mitropolitului, Dos. 8/1912 (1639/1912), pag. 7. Tisztázat.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 57r. Másolat.³⁰

Romae 25. Iunii 1912.

Illustrissime ac Reverendissime Domine

Heri mihi traditum fuit involucrum ab Amplitudine Tua ad me missum, continens Protocollum³¹ Congressus cleri et populi catholici Rumeni, Albae Iuliae nuper celebrati, et epistolam ab Amplitudine Tua ad me datam sub die 21. labentis mensis Nr 3658–1912., in qua exponis Tibi propositum fuisse ut, inito cum suffraganeis Episcopis consilio, fidelium Rumenorum sacram peregrinationem, sine mora, in Urbem conducere velles. Supradictum Protocollum, ut optas, Sanctissimo Domino Nostro Pio Papae Xae prompte remittam. Quod autem attinet ad consilium meum, quod sciscitaris, circa propositum peregrinationis de qua agitur, desiderio Amplitudinis Tuae morem gerens, aperte dico peregrinationem ipsam, in praesentibus rerum adjunctis, neque opportunam neque utilem mihi videri.

Haec Amplitudini Tuae significanda habebam, cui interim fausta cuncta a Domino precor.

Amplitudinis Tuae Addictissimus servus

Fr. Hieronymus Maria Cardinalis Gotti Prefectus

**19. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Lukács
László miniszterelnöknek a magyar liturgikus nyelv tárgyában**

Budapest, 1912. június 28.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1912–XXV–53–4168. Tisztázat.

19630/912 szám.

Nagyméltóságu Miniszterelnök Ur!

Vonatkozással mult évi augusztus hó 8-án, 4596.sz.a., valamint folyó évi február hó 8-án, 884 sz.a. kelt nagybecsü átirataira tisztelettel értesitem Nagyméltóságodat, hogy a budapesti gör. kath. egyházközség magyar

30 A dokumentumra utólag felvezetve: 58277. *Copia della risposta alla lettera di Monsignore Vittore Mihályi Arciv. di Alba Giulia in data 21. Giugno 1912. Nr 3658–1912*

31 Lásd: Források, 4/2. kötet, 367. számú dokumentum.

liturgikus nyelve ügyében a közös külügyminiszter urtól a ./ . alatt másolatban csatolt vatikáni nagyköveti jelentést³² vettem.

Az ezen jelentés utolsó pontjában foglaltak értelmében még a múlt év augusztus havában megkerestem az ország hercegprimását, hogy közvetlenül Ő Szentsége előtt vegye pártfogásába a magyar liturgikus nyelv ügyét és kerelmezze annak hallgatag megtürését utalással azon nehézségekre, melyek a magyar nyelv liturgikus használatát eltiltó római szentszéki rendelet végrehajtása elé gördülnek.

Ezen megkeresésemre a hercegprimástól mindeddig választ nem nyertem.

Egyébként úgy vélem, hogy az új magyar gör. kath. püspökség felállításával, melyhez a budapesti gör. kath. hitközség is tartozni fog, a magyar nyelv liturgikus használatának kérdése megoldottnak, szabályozottnak tekinthető.

Az ó-görög nyelv mellett, mely az új egyházmegyében szorosán vett liturgikus ténykedéseknél a római Szentszékkal történt megállapodások folytán használni fog, érvényesüléshez jut a gör. kath. istentiszteletben a magyar nyelv is.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1912 június hó 28.

Zichy (aláírás)

20. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális Kongregáció titkárának a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában

Róma, 1912. június 29.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 42r. Fogalmazvány.

58226

29 giugno 1912

Il sottoscritto Cardinale Segretario di Stato si reca a premura di ritornare, qui acclusa, al signor Cardinale De Lai, Segretario della Sacra Congregazione Concistoriale, la minuta definitiva del Decreto concistoriale per l'erezione della nuova diocesi di Hajdu-Dorogh, di rito greco, pregandoLo di volerne ordinare la spedizione con cortese sollecitudine.

32 Lásd: Források, 4/2. kötet, 66. számú dokumentum.

21. Görögkatolikus papok felhívása a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének kérdésében

1912. július

GKPL III–3–38. (1912). Nyomtatvány.

Felhívás és kérelem az uj gör. kath. egyházmegye püspöki székhelyét illetőleg, az érdekelt papság, tanítóság és egyházakhoz.

A mi után oly rég vágyódtunk, de a minek megérkeztét még ez előtt pár hónappal is biztosra venni nem mertük, megvalósult. Történelmi fontosságú napokat élünk. Apostoli királyunk a gör. kath. magyarok számára uj egyházmegyét alapított és Szentséges Atyánk, X. Pius római pápa, ezt az uj püspökséget kanonizálta.

Itt az ideje, hogy mindazok, kik az uj egyházmegye kötelékébe jutnak, komolyan fontolóra vegyék a beállott uj helyzet, részleteit, mert többé nem álmokkal, nem frázisokkal hanem való tényekkel állunk szemben.

Elmult a fejszóválások ideje. Szemébe kell néznünk a valóra vált álmoknak. Egyházunk, intézményeink, a magunk és családjaink jövőjéről van szó.

Szabó Jenő, a gör. kath. magyarok országos bizottságának elnöke, ez évi június 24-ikéről az uj egyházmegye minden egyházközségéhez megküldött, köszönő-iratában, az uj püspökség alapításának tényét bejelentve, tudatta azt is, hogy az uj püspökség székhelyének kérdésében minő előzmények után és mily okoknál fogva kellett Nyiregyháza mellett állást foglalnia.

Az országos bizottság elnöki tanácsa pedig, a helyzet alapos megfontolása után, a cselekvés terére lépett, a magyar kir. kormánynál előterjesztéssel élt és ebben petitumának érdemét a következőkben adta elő:

„Országos bizottságunk elnöki tanácsa megnyugvással fogja fogadni, ha az uj egyházmegye alapító oklevelében a püspökség székhelyül Hajdudorog nagyközség lesz is megnevezve és ennek alapján az uj egyházmegye és az uj püspök hajdudoroginak lesz is czimezve, mert e ténnyel el lesz ismerve és megörökítve marad a hajdudorogi ősök érdeme, melyet ennek az uj intézménynek kezdeményezésével, anyagi támogatásával szereztek.

De ennek az ősöknek juttatható elismerésnek leszögezése után országos bizottságunk kénytelen teljes tisztelettel, de teljes határozottsággal is bejelenteni, hogy Hajdudorog nagyközség püspöki székhelyül, in concreto, a kivitelnél teljesen alkalmatlan és épp azért alázattal kérjük, kegyeskedjék a gör. kath. magyar püspökség székhelyét Nyiregyháza rendezett tanácsu városban felállítani.”

Midőn az országos bizottság elnöki tanácsának ezt a lépését az uj egyházmegye érdekelt közönségével tudatjuk, az ügy fontosságát átérezve, a tárgyilagosság korlátai között megmaradva, kénytelenek vagyunk a mai helyzet kialakulásának előzményeire röviden rámutatni.

Hajdudorog nem az ma, a mi volt régen. Régebben képes volt rá, hogy vezérünk legyen, de erre való hivatottságát elvesztette már akkor, mikor

rendezett tanácsu városból visszafejlődött nagyközséggé. Ez ugyanis azt igazolta, hogy az a vezető birtokos, intelligens osztály, mely addig e város ügyeit és ezzel a gör. kath. magyarság mozgalmát is vezette, részint kihalt, részint tönkrement, részint eljátszotta a város lakosságának bizalmát. Az uralomra jutott anarchiát kézzelfoghatóan bemutatták az említett visszafejlődéssel majdnem egyidejűleg ott végbement papválasztási izgalmak, a melyek éveken át bizony csak szégyent hoztak az egész gör. kath. magyarságra. Csak a hivatásos vezető elem teljes hiányának tudható be, hogy Hajdudorog az említett papválasztások záró mozgalmaitól kezdve annak a protestáns részről odaférközött és odatapadt befolyásnak uralma alá került, a mely pár évvel utóbb, 1896-ban a dorogiak által Budapesten az egyetemi templomban megtartott magyar misét is rendezte.

A magyar istentisztelet ügye néhai Pásztelyi János munkácsi püspök egész idején zavartalanul fejlődött, erősödött irodalmilag, terjedt területileg. A most említett 1896-iki budapesti tüntetés a gör. kath. magyarságra majdnem végzetessé lett. Egymás után jöttek a letiltó rendeletek, és a magyar vidéki papságra nehéz idők következtek. Kár volna ezekről most az öröm napjaiban megfeledkezni. A dorogiak protestáns protekciója, vezetője, miután a bajt megcsinálta, szépen félreállott és várta, hogy a felzaklatott néplelek mikor viszi oda a dorogiakat, hogy protestánsokká legyenek, a magyar vidéki egyházakban pedig megindult csendesen, de tudatosan, a magyar istentisztelet visszaszorítása.

Az így felidézett veszedelmet a budapesti gör. kath. egyházközség 1895-től kezdődő szervezkedése, ennek kebelében a görög kath. magyarok országos bizottságának 1898. június 20-án történt megalakulása és a Szabó Jenő innen kiindult páratlan szívós tevékenysége háritotta el, a midőn mindjárt kezdettől hozzáfogott a római zarándoklat szervezéséhez, azt 1900-ban fényes sikerrel rendezte, a Szentszék elé vezette és a görög katolikus magyarság érdekeinek megvédésére kevés elismeréssel találkozva, de annál több támadást kiállva és visszaverve, rendületlenül helyt állott.

Tizenöt évi erős munkájába került az országos bizottságnak és annak élén Szabó Jenőnek, amíg at a követ, a melyet a dorogiak oktalanul a vízbe dobtak, ki tudták emelni, és annak szükségességét, hogy a gör. kath. magyarságnak az egyházi élet terén is érvényesülnie kell, a vezető politikusok lelkébe, a magyar közélet tudatába beolthatták. Sem Szabó Jenőnek, sem az országos bizottság elnöki tanácsának nincs arra szüksége, hogy munkájukat itt méltassuk, de a mint a magyar püspöki kar egyik vezető alakja kijelentette, az ő elvitathatlan érdemük, hogy a gör. kath. magyarok ügyét a falusi jegyzők és a fogadatlan prókátorok kezeiből kivették és a magyar nemzeti politika alkotórészévé emelve, ime az új egyházmegye létesülésével a várva várt sikerhez is elvezették,

A magyarországi nagy méltóságú püspöki kar 1911 november elején tartott tanács-kozmányából az új püspökség székhelyéül Debrecznt hozta javaslatba. Csak 1912 február elején pattant ki, hogy Debreczen a gör. kath. püspököt befogadni nem akarja. Mielőtt Nyiregyháza a maga reális ajánlatát megtehetné volna, Hajdudorog merész ajánlata beérkezett, ezzel e nagyközség neve, mint az új püspökség székhelye az ügy okirataiba jutott. Ezt a dorogiak

lokálpatriotizmusa szolgálatában, de a gör. kath. magyarság közérdekének teljes figyelmen kívül hagyásával, sőt kárára, ismét az a protestáns protekció cselekedte meg, a mely 15 évvel ezelőtt már egy izben katasztrófa elé állított bennünket.

A dorogiak nagyra vannak vele, hogy városuknak püspöki székhelyivé való emelésében az ő kérelmüket a debreczeni református püspök és az ottani református főgondnok támogatták, – és örömmel vették tudomásul, hogy Nyíregyháza ajánlata után az ottani lutheránusság vezetői a város és a vármegye összhangzó állásfoglalásával szembehelyezkedni nem késtek – pedig látniok kellene, ha látni akarnának és tudnának, hogy az illetőket nem Hajdudorog java, hanem a protestantizmus érdeke vezette, hogy felekezeti féltékenykedésből készek áldozatul dobni az új püspökség jövőjét és kockáztatni mindazt, a mit ettől az új intézménytől az egyház és a magyar nemzet vár és remél. A protestantizmus örökké a türelmet hangoztatja és dicsekszik vele. És mégis Debreczenben és Nyíregyházán a felekezeti szűkkeblűségnek és türelmetlenségnek ennél a kérdésnél oly kirívó eseteit követte el, a minőt a katholicizmus magyarországi évkönyveiben senki sem találhat.

Hajdudorog egyházi és világi vezetőinek Önzése és vaksága folytán odajutottunk, hogy a közérdek kárára, jövőnk veszedelmére a protestantizmus egyházi és világi előkelőségei kívánják meghatározni, hogy hol legyen a görög kath. magyar püspökség székhelye. Szabad-e, lehet-e ebbe belenyugodnunk?

Mielőtt e kérdésre válaszolnánk, kénytelenek vagyunk minden érdekelt papnak, kántorantónának emlékezetébe hozni, hogy az új püspökséghez jutva, mit veszünk intézményekben Ungváron, Eperjesen, Nagyváradon, Balászfalván, Belényesen? Virágzó tanintézetek, és a mi fő, bőséges befogadóképességgel rendelkező, jól megalapozott gör. kath. internátusok vannak e központokon fiú- és leánygyermekünk számára. Az új egyházmegye szolgálatába kerülő egyházi személyzet elveszti a családjaik jövőjét, gyermekeik kineveltetését biztosító ezeket az összes intézményeket.

Most tegyük fel a legjobbat, vegyük biztosra, hogy a kormány kárpótolni fog bennünket és nem fogja engedni, hogy éppen magyarságunk miatt szenvedjünk kárt létérdekeinkben. Ebben a legjobb esetben is csak azt remélhetjük, hogy a kormány a mi hozzájárulásunkkal gondoskodik majd arról, hogy legyenek megfelelő internátusaink. Lehet-e ezeket az internátusokat Hajdudorogra helyezni? Lehetetlen, hisz ott nincs egyetlen magasabb tanintézet sem. Elég erősek vagyunk-e hát arra, hogy két helyen rendezkedjünk be? Lehetnek-e nekünk, egyidejűleg intézményeink Hajdudorogon és, mondjuk, Debreczenben vagy Nyíregyházán? Van-e nekünk elég anyagi erőnk arra, hogy két helyen elegendő számú és megfelelő személyzetet alkalmazjunk és dotáljunk? Nézzük meg a legközelebbi példát: hogy vagyunk Ungváron? Ott régi internátusaink vannak és ezeket a központi hivatalok alkalmazottai vezetik és tanulmányi felügyelik a növendékpapok. Hogy lehet már most internátusainkat Debreczenbe vagy Nyíregyházára tenni, ha nem lesz ott egyuttal a püspökség és a káp talan székhelye, és viszont hogy lehet internátusainkat a püspökség után Hajdudorogra vinni, mikor ott nincs egyetlen tanintézet sem? És hogy lehet ma elképzelni egy gör. kath. egyházmegyét, melynek papjai is családosak,

internátusok nélkül, a honnan vehesse az új intézmény papnövendékeit és kántortanítóit? Mert akármennyire is vérmesek legyenek reményeink, azt már mégsem várhatjuk, hogy a kormány kizárólag a mi számunkra Hajdú-dorogon alapít és épít nemcsak szemináriumot, hanem főgimnáziumot, reáliskolát, polgári iskolákat, tanítóképzőket, mert erre ha meg is volna a szándék, pedig nincs rá szándék sem nem lenne pénz, mert ma már még elemi iskolát sem lehet vályogházban elhelyezni fensőbb tanintézetekre pedig nem is százezrek, hanem milliók kellenének.

A magyarországi szent Vazul-rend most építi internátusát Ungváron. Miért kell neki új épület, mikor vidéki rendházai majdnem üresek? Hisz elférnének növendékei Csernek-hegyen, Máriapócsan, Kisberezsnán! Mert tudják, hogy az ungvári rendház szerez nekik majd növendékeket és hozzá társadalmi pozíciót, a mit eddigi elvonultságukban el nem értek, mert tudják, hogy ez az új intézmény benépesíti majd vidéki rendházaikat is, míg most majdnem kihálásra vannak kárhóztatva, mert Ungváron megismerik őket, megismervén megbecsülik majd és így újból felvirágozhatnak. És midőn ez az élő példa itt van szemünk előtt, akkor a mi új püspökségünket a protestantizmus és Hajdudorog önzése falura akarják tenni, hogy ne tudjon róla senki, ne lássa senki, ne érezze hatását senki, hanem fuljon el a sárban és az ismeretlenségben.

Ha ez megtörténik, a görög katolikus magyar püspökség és egyházmegye inferioritása minden más vallásos szervezettel de elsősorban a görög katolikus nemzetiségi egyházmegyékkel szemben, meg lesz pecsételve mindenkorra.

Szabó Jenő, az országos bizottság elnöke már idézett elnöki körlevelének végszávaiban azt mondja, hogy ő teljesen még most sem mondott le a reményről, hogy utólagosan Hajdudorog is tért fog engedni a higgadtabb és tárgyilagosabb megfontolásnak. Hogy erre a dorogiai vezetőinek alkalmat szolgáltatassunk, leírjuk itt szóról szóra a Hajdudorogi Ujság ez évi június 23-iki számának valóban megszívlelendő kijelentését: „A lokálpatriotizmus szép és szükséges dolog. De mikor a lokálpatriotizmus magasabb, általánosabb érdekek rovására kíván érvényesülni, elveszti azt a rokonszenvet, a mire bizonyos esetekben és bizonyos korlátok között megmaradva, okvetlen számíthat, – mert ez esetlen a lokálpatriotizmus makacskodó önzéssé fajul, mely mások magasabb érdekeit akarja saját érdekei rovására letiporni.” Ezt a Hajdudorogi Ujság mondta, mindenestre elsősorban a hajdudorogiaknak. Nagyon kívánatos volna, ha azt megszívlelnék. Ez a kijelentés egészen logikus. Az a törekvés, hogy az új egyházmegye székhelye Hajdudorogon legyen semmi egyéb, csak lokálpatriotizmus, de semmiesetre sem közérdek. És miután ebben az esetben ez a lokálpatriotizmus a görög katolikus magyarság magasabb és általánosabb érdekeinek rovására és hozzá a protestáns nézőpontok támogatására kíván érvényesülni az rokonszenvre nem találhat, mert az nem egyéb, mint makacskodó önzés, mely az új egyházmegye magasabb érdekeit akarja letiporni, a mely ellen védekezni minden görög katolikus magyar embernek szent kötelessége.

Azt kérdezhetné valaki, hogyan történhetnek meg ilyenek hazánkban a katolikus püspöki kar szemeláltára? Törekvéseinket a nagyméltóságu püspöki kar majdnem minden tagjának tisztelettel tudomására juttattuk, és azt minden

részünkről felkeresett kath főpap jogosnak ismerte el. De a mai rettenetes politikai helyzet nem engedett alkalmat a püspöki karnak, hogy e kérdésben a helyzetet reconsideratio tárgyává tehesse. Így ez az ügy, minden jel erre mutat, a protestantizmus szándékainak megfelelően, el lett vonva a leghivatottabb tényező ítélete elől, és 56 érdekelt egyházközségnek Nyiregyházát székhelyül kérő, számos aláírással ellátott folyamodványa egyszerűen az irattárba került. Miért? Mert bizonyos felekezeti tekinteteket politikai okokból nem lehetett figyelmen kívül hagyni, mondta a kultuszkormány egyik előkelősége.

Mai helyzetünk sokban hasonlít az 1896. évi események után bekövetkezett nehéz napokhoz. Akkor is Hajdudorog hozta reánk a veszedelmet protestáns vezetés alatt, ma is Hajdudorog az eszköz a protestantizmus kezében, a melylyel meg akarják bénítani az új egyházmegyét már születése első percétől. Akkor is úgy látszott, hogy már-már összecsapnak fejünk felett a hullámok, ma is már majdnem befejezett tények előtt állunk. Az a szervezet, a mely az 1896. után bekövetkezett nehéz napokban, mikor mindenki elhagyott, sőt ellenünk fordult, megsegített bennünket, él ma is; sőt a mint bevezető sorainkban jeleztük, máris felénk nyújtotta segítő kezét. Meg kell azt ragadnunk.

Mondhatnánk, a tizenkettedik órában, rámutatva azokra a titkos rugókra, a melyek törekvéseinknek útját állták, és ismételve is felhíván a figyelmet azokra a végzetes következményekre, a melyeket a püspökség székhelyének Hajdudorogon való elhelyezése feltétlenül reánk zúdítana, még egyszer kintartásra és elhatározó lépésre kérjük mindazokat, a kik ez irányban tett lépéseinket eddig is helyeselték. Másrészt a csatlakozásra külön is felszólítjuk azokat az egyházközségeket és pap társainkat, kiket a nagyváradi, szamosújvári, gyulafejérvár-fogarasi egyházmegyéből csatolt az új püspökséghez a pápai bulla, és a kik egy vagy más okból eleddig mozgalmunktól távol tartották magukat.

Ma még nincs vesztve semmi sem. A pápai bulla Örök időkről szóló kijelentései a székhely tekintetében csak szokásos stílusos formulák, a melyek épp úgy nem tarthatnak vissza minket törekvéseinkben, a miként nem akadályozták, hogy a munkácsi püspökség alapítása után öt év múlva Ungvárra, a gyulafejérvár-fogarasi érsekség pedig alapítása után 15 év múlva Balázsfalvára helyeztessék át, jóllehet az alapító bullák ezeknél is örök időkről szóltak.

Arra, hogy a nyiregyházai székhely érdekében ismételve is állást foglaljunk, a mostani időpont, mig az új püspök kinevezve nincs, a legalkalmasabb.

Mindaddig, mig az új egyházmegye területi viszonyai végérvényes megállapítást nem nyertek, annak közvéleménye megbízhatóan sem ebben, sem más kérdésben ki sem alakulhatott. Ezt csak a Szentszék döntése és csak most tette lehetővé. Ma már, magát a püspökség alapítását illetőleg, bevégzett ténynyel állunk szemben. A mi eddig bizonytalan volt, és a mit éppen ezért veszélynek kitenni semmi módon nem volt szabad, az ma már bizonyos. A Szentszék döntése, sorsunkat összekötötte, megpecsételte. Közössé lett a cél. Közössé lettek a kockán forgó érdekek. Ma már kell hogy tisztán álljon minden érdekelt fél előtt, hogy az a makacskodó önzés, a melyet a protestantizmus és a Hajdu-doroggal szövetség 14 egyházközség a székhely kérdésében tanusit,

nemcsak az egyház egyetemes érdekét érinti, hanem egyenesen a lelkészkedő papság és a tanítóság létérdekeit támadja meg. Hogy nemcsak magasabb egyházi és vallási tekintetek, hanem gyermekeink jövője, családunk boldogulása forog kockán. Szóval, hogy a püspöki székhelynek Hajdu-dorogra való elhelyezése közvetve magát a lelkészkedő papságot és tanítóságot az anyagi tönkremenés veszélyének teszi ki.

Lépjenek ki tehát rezervált álláspontjukból azok az egyházközségek és azok a paptársaink, a kiket a pápai bulla a nagyváradai, szamosújvári, a gyulafehérvár-fogarasi egyházmegyékből csatolt az új püspökséghez és csatlakozzanak már e kérdésben is hozzánk oly bizalommal és szeretettel, a mily bizalommal és szeretettel mi közeledünk hozzájuk.

Azok pedig, kik e téren már eddig is velünk voltak, mutassák meg, hogy sem az elleneseink részéről hangoztatott alacsony vádak, sem a minduntalan előtörő terror nem tudták őket elhatározásukban megingatni.

Gondolja meg mindenki, mennyire megkönnyítjük a jövődő főpásztor helyzetét, ha az új egyházmegye közóhaja már az ő megérkezése előtt kialakul és impozánsan megnyilvánul.

Forduljunk tehát mindnyájan bizalommal, odaadással, egy szívvvel, lélekkel a gör. kath. magyarok országos bizottságához, annak érdemes, fáradhatlan elnökéhez, Szabó Jenő főrendiházi taghoz. Csatlakozzék minden egyházközség és minden gör. kath. magyar ember az országos bizottság elnöki tanácsa által az új püspökségnek Nyiregyházán való felállítása érdekében megtett lépéshez, és egyházközségenként papjaink és énekléstanítóink vezetése alatt írjuk alá minél többen az e felhíváshoz csatolt nyilatkozatot. Juttassuk azt aztán az országos bizottság elnökének kezeihez, kérvén őt, hogy kivánságunkat, óhajunkat vegye, fogadja fáradhatlan munkássága körébe és nyilatkozatainkat ott, a hol szükségesnek fogja látni és annyiszor a mennyiszor a viszonyok megkívánják, felmutatva, vezesse sikerhez törekvéseinket.

Ajtatos imáikba, testvéri szeretetükbe ajánlottan vagyunk 1912. július havában.

Hittestvéri üdvözléssel:

Melles Emil s. k., szekszárdi cz. apát, budapesti gör. kath. lelkész.

Takács Péter s. k., nyirbélteki ker. esperes, penészeleki lelkész.

Kiss András s. k., hegyaljai ker. esperes, tolcsvai lelkész.

Ruttkay Gyula s. k., szabolcsmegyei főesp., nyiregyházi gör. kath. lelkész.

Gönczy Antal s. k., szatmárnémetii ker. esperes, szatmárnémetii lelkész.

Fuhrmann Antal s. k., timári ker. h. esperes, vencesellői lelkész.

Mosolygó Antal s. k., máriapócsi ker. esperes, nyirgyulaji lelkész.

Papp János s. k., szentszéki tanácsos, debreczeni lelkész.

Szócska János s. k., karászi ker. esperes, révaranyosi lelkész.

22. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának naplóbejegyzése a Ferenc Ferdinánd trónörökösztől kapott feladatairól

Róma, 1912. július eleje

KIADVA: Ludwig Freiherr von Pastor (1854–1928): *Tagesbücher – Briefe – Erinnerungen*, Herausgegeben von WILHELM WÜHR, Heidelberg, 1950, 548–549.

Anfang Juli

Jüngst erschien hier ein Abgesandter des Erzherzogs Franz Ferdinand, der mir neue Aufträge von ihm für den Hl. Vater brachte. So ungern ich solche Missionen übernehme, so konnte ich doch nicht ablehnen. Der Erzherzog wünscht vor allem Verzögerung der Ernennung eines Bischofs für die neue griechische Diözese in Ungarn, bis ein ganz guter Kandidat gefunden sei. Sodann soll ich S. Heiligkeit wegen einiger ungeeigneter Bewerber für das Bistum Eperjes informieren. Auf meine schriftliche Vorstellung beim Staatssekretär erhielt ich eine befriedigende Antwort, die ich dem Erzherzog weitergab.

23. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában

Róma, 1912. július 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 101r. Fogalmazvány.

58417

Le 6 Juillet 1912.

Senza No – Confidentielle

A Son Altesse Sérénissime

Le Prince Jean Schönburg-Hartenstein

ambassadeur d'Autriche-Hongrie près le Saint-Siège

Altesse

Je m'empresse de porter à la connaissance de Votre Altesse Sérénissime que mardi prochain, 9 Juillet cour. on publiera dans le Bulletin Officiel „Acta Apostolicae Sedis” la Bulle Apostolique d'érection du nouveau diocèse de Hajdu-Dorogh, en Hongrie.

Je saisis avec plaisir cette occasion pour réitérer à Votre Altesse les assurances de ma très haute considération.

**24. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciának a Hajdúdorogi egyházmegye
alapító bullája tárgyában**

Róma, 1912. július 6.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 272r. Számjeltávirat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 102rv. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött számjeltávirat alapján:
CÁRJA, CXXVI., 263. Az alábbi átírás szintén a számjeltávirat alapján
készült.

Cifra
6 luglio 1912
Monsignor Scapinelli
Nunzio Apostolico, Vienna

Bolla per nuova dioecesi Hajdu-Dorogh sarà pubblicata martedì prossimo.
Ho già data confidenziale comunicazione Ambasciatore. Lascio prudenza
Signoria Vostra Reverendissima dare eguale comunicazione Conte Lippay, se
crede opportuno.

Cardinale Merry del Val

**25. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a
Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában**

Róma, 1912. július 9.

AT-OeStA/HHStA PA XL 214-3 Liasse Interna LVIII. fol. 297rv. (MNL OL
Mf W 875, 648). Számjeltávirat.

Prinz Schönburg
ddto. Rom, 7. Juli 1912.
No. 28 aufg. 2 U. 30 M. p.m./einget. 5 p.m.
Chiffre.

Kardinalstaatssekretär sagte mir,³³ dass die päpstliche Bulle anlangend
Kreierung griechisch-katholischer Diöcese in Ungarn bereits ausgefertigt und
vom 8. v.M. datiert ist und im Amtsblatte übermorgen (Dienstag) veröffentlicht
werden wird.

Ich sende Euer Exzellenz Bulle allernächster Tage per Post.

³³ Lásd: 23. számú dokumentum.

26. Gaetano De Lai bíboros, a Konzisztoriális Kongregáció titkárának átírtára Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. július 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 105r–106r. Tisztázat.

58489

Confidenziale

Li 9 Luglio 1912

Eminentissimo e Reverendissimo Signor mio Osservandissimo

Ringrazio assai Vostra Eminenza Reverendissima delle comunicazioni fattemi circa la stampa così detta cattolica di Milano. Voglia Iddio che le tanto assennate considerazioni fatte da Vostra Eminenza al Cardinale di Milano siano comprese e portino ad un qualche risultato! Ma temo. Intanto restituisco i documenti allegati.

Altro ringraziamento vivissima debbo all'Eminenza Vostra ed al Santo Padre per l'onorificenza concessa al Sac. Pietro Tandinelli di Magliano. La cosa, in se giusto, gioverà anche per far passare in altre mani la Cancelleria Vescovile, senza recriminazioni e difficoltà. Così almeno spero.

Passando poi ad altro argomento, questa mattina è venuto in Segreteria della Concistoriale il parroco Lucaciu d'Armenopoli, e mi à detto di aver presentato Monsignore Bressan (e mi pare anche accennasse alla Segreteria di Stato) un nuovo memoriale contro la istituzione della celebre diocesi Greco-Ungherese, e di avere anche esibiti i messali e rituali stampati³⁴ dal Governo Ungherese non in Greco, ma in Ungherese, e per giunta storpiati e con errori ed eresie calvinistiche. Mi ha anche soggiunto che la cosa ha fatto una certa impressione.

In vista di ciò prego Vostra Eminenza di farmi sapere da qualcheduno dei suoi impiegati se posso rilasciare le bolle, le quali da oggi sarebbero state pronte, ma ho differito dal farle consegnare ad maiorem cautelam, pensando che potrebbesi forse aggiungere qualche clausula di maggiore assicurazione. Comunque aspetto gli ordini di Vostra Eminenza Reverendissima cui con ogni ossequio ed affetto bacio umilissimamente le mani.

Di Vostra Eminenza Reverendissima

umilissimo devotissimo servitore

†Gaetano Cardinale De Lai

Vescovo di Sabina

34 A Lucaciu által bemutatott könyvek a Hajdúdorogi Kúrhelynökség fordítóbizottsága gondozásában 1879–1881 között kiadott liturgikon és szerkönyv lehettek. Lucaciu állításával ellentétben ezeket nem a magyar kormány rendelte és finanszírozta. Hivatalossá tételükre kísérlet sem történt, kizárólag magánhasználatra szánták.

27. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Róma, 1912. július 10.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 273r–274v. . Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 103r–104v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, XXXVII., 264–265. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

58438

Monsignor Rafael Scapinelli di Léguigno

Nunzio Apostolico

Vienna.

Dal Vaticano, 10 Luglio 1912.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Come preannunziai alla Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima col mio telegramma³⁵ cifrato del 6 corrente è stata ieri pubblicata la Bolla per l'erezione della nuova diocesi ungherese di rito greco di Hajdu-Dorogh.

Il Santo Padre si è degnato di commettere a Vostra Signoria l'esecuzione di detta Bolla e vuole che Ella, col suo Decreto esecutivo, stabilisca:

1. Se nel capitolo cattedrale della nuova diocesi, composto di sei membri vi debba essere una sola dignità (Arciprete o Preposito maggiore -capo del Capitolo);

2. Se il parroco della Cattedrale debba essere sempre uno dei canonici e quale;

3. Se e quali provvedimenti convenga prendere a favore dell'attuale parroco della chiesa della Presentazione, ora elevata a cattedrale.

Vostra Signoria, nel determinare questi punti vorrà tener presenti le norme adottate presso gli altri capitoli di rito greco e potrà pure, se lo giudicherà opportuno, sentire il parere del Governo in proposito.

Sua Santità desidera, inoltre, che Ella fin d'ora insista presso il Governo medesimo affinché voglia, secondo l'obbligo, che se n'è assunto, adoperarsi efficacemente a far cessare subito, dove è invalso, l'uso deplorabilissimo e tante volte condannato della lingua ungherese nella Santa Liturgia, e cooperi, poi, coi Vescovi con energia e fermezza, ad impedire che simile abuso s'introduca in avvenire in qualunque chiesa a qualsiasi rito appartenga.

E poiché il conseguimento di tale scopo sommamente interessa alla Santa Sede, così il Santo Padre vuole che io aggiunga a Vostra Signoria una speciale raccomandazione affinché Ella direttamente faccia all'uopo particolari premure presso i Reverendissimi Ordinari perché siano vigilanti per reprimere

35 Lásd:24. számú dokumentum.

con energia gli abusi già invalsi e per impedirne dei nuovi intorno all'uso della lingua ungherese nella Santa Liturgia.

Profitto ben volentieri dell'occasione per confermarmi con ogni stima, di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima servitore,

Rafael Cardinal Merry del Val

28. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Lukács László miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1912. július 11.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–4235. Tisztázat.
2972/el. szám.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Ur!

Ő cs. és ap. Kir. Felsege folyó évi május hó 6-án, Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával,³⁶ az eperjesi, munkácsi, nagyváradí, szamosujvári görög katolikus egyházmegyéből, valamint a gyulafehérvár-fogarasi görög katolikus érseki egyházmegyéből és az esztergomi érseki egyházmegyéből kihasítandó plébániák számára, Hajdudorog székhelylyel, az ó-görög liturgikus nyelv használata mellett, görög katolikus püspökséget létesíteni és az ezzel kapcsolatban szükséges intézkedések végrehajtásával engem legkegyelmesebben megbizni méltóztatott.

Erről van szerencsém Nagyméltóságodat szives tudomásul tisztelettel értesíteni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest. 1912 évi július hó 11.

Zichy

29. Raymund Netzhammer bukaresti érsek naplóbejegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról

Bukarest, 1912. július 11.

NETZHAMMER, NIKOLAUS (Hrsg.): *Raymund Netzhammer: Bischof in Rumänien*. 2 Bände. Südostdeutsches Kulturwerk, München 1995–1996. I. 374–375.

Donnerstag, 11. Juli 1912

Die beiden großen Tageszeitungen in Bukarest Seara und Adevărul bringen scharfe Artikel gegen uns wegen der neu errichteten griechisch-katholisch-magyarischen Diözese Hajdudorogh. Und doch haben gerade wir uns dagegen eingesetzt und mit allen Kräften gewehrt! Man weiß aber ungefähr, von wo der Wind bläst! Am 18. Juni schrieb mir Dr. Vaida-Voevod einen Alarmbrief und schickte bald darauf seinen Bericht wegen der magyarischen Diözese. Ferner

36 Lásd: Források, 4/2. kötet, 351. számú dokumentum.

kam mir der an den Papst Pius X. gerichtete Bericht des Pärinte Dr. Lucaciu vom 29. Juni zu. Wie mitgeteilt wurde, war das päpstliche Gründungsinstrument der neuen Diözese bereits der Öffentlichkeit übergeben, als Lucaciu in Rom eintraf; er war zu spät gekommen, wie ich es ihm vorausgesagt hatte.

Die apostolische Konstitution, durch welche die Diözese Hajdudorogh des griechisch-katholischen Ritus in Ungarn errichtet wird, trägt das Datum des 8. Juni 1912 und ist amtlich veröffentlicht im Heft No. 12/1912 vom 1. Juli 1912 der Acta Apostolicae Sedis. Das Heft kam vor wenigen Tagen in meine Hände. Die Einleitung sagt, warum und auf wessen Wunsch hin diese neue Diözese errichtet wird. Genannt werden der Kaiser und König Franz Joseph, der Kardinal Primas von Ungarn und die ungarischen Bischöfe. Zur neuen Diözese werden 162 bestehende Pfarreien geschlagen und zwar 82 ruthenische und 80 rumänische. Es verliert die rumänisch-unierte Erzdiözese Fogarasch und Alba Iulia-Blasendorf 36 und die rumänisch-unierte Diözese Großwardein 44 Pfarreien. Wer die Denkweise der Rumänen den Ungarn gegenüber auch nur einigermaßen kennt, wird den Schmerz, um nicht zu sagen die Wut, ermessen können über den Verlust der aus ihrem Volkskörper herausgeschnittenen Pfarreien an die Ungarn durch einen kirchenpolitischen Machtspruch! Wohl redet schon die Einleitung der Konstitution davon, daß die Gefahr jenes Mißbrauches, Volkssprachen in die hl. Liturgie einzuführen, abgewendet werden müsse, aber gerade in dieser Hinsicht werden die Rumänen überzeugt bleiben, daß die Ungarn in den Kirchen der neuen Diözese versuchen werden, durch ihre Sprache die fremden Volksteile völlig zu magyarisieren.

Die apostolische Konstitution befiehlt, daß die liturgische Sprache der neu errichteten Diözese die altgriechische sein müsse und daß die Volkssprache nur in dem Maße in den nichtliturgischen Funktionen geduldet werden dürfe, als dies auch in den Kirchen des lateinischen Ritus den Dekreten des Hl. Stuhles gemäß erlaubt sei. – Zur Erlernung der altgriechischen Sprache wird den Priestern der neuen Diözese von deren Errichtung an gerechnet die Zeit von drei Jahren eingeräumt. Während dieser Zeit dürfen sie die bisher in ihrer Kirche übliche liturgische Sprache gebrauchen, verboten ist aber durchaus die ungarische Sprache, welche, da sie keine liturgische Sprache ist, in der hl. Liturgie anzuwenden niemals gestattet ist. An der Erfüllung dieser Vorschrift durch die Ungarn zweifeln die Rumänen in allen ihren Berichten. – Die apostolische Konstitution in allen ihren Teilen durchzuführen, ist der Nuntius in Wien Rafael Scapinelli beauftragt.

**30. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfogalmazványa
Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális Kongregáció
titkárának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román
tiltakozások tárgyában**

Róma, 1912. július 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 107r–109r. Fogalmazvány.

58489

a lettera

confidenziale

Sono assai grato all'Eminenza Vostra Reverendissima per la premura, con la quale si è compiaciuta informarmi³⁷ del colloquio avuto col parroco Lucaciu di Armenopoli intorno all'erezione della nuova diocesi ungherese di rito greco e sono lieto di poter rettificare con ogni sicurezza le affermazioni del detto ecclesiastico circa la traduzione e la stampa, che sarebbe stata fatta per ordine del Governo ungherese, di libri liturgici orientali nell'idioma nazionale.

In riferito a me pure nel febbraio u. s., mentre pendevano le trattative per la fondazione della nuova diocesi, che il Governo d'Ungheria aveva stanziato nel bilancio una somma rilevante per far tradurre e stampare in ungherese i libri liturgici orientali da servire per la stessa nuova diocesi.

Ebbi il dubbio che si trattasse di un'informazione di qualche oppositore della progettata erezione; nondimeno telegrafa³⁸i immediatamente a Monsignore Rossi, allora Incaricato d'affari a Vienna, invitandolo ad assumere le più ampie e precise informazioni al riguardo.

Ne ricevetti in risposta (rapporto³⁹ del 4 marzo successivo) le notizie, che qui trascrivo integralmente:

„Ho preso debitamente informazioni...

ecc, come nel rapporto di Monsignore Rossi – no 211 – 4 marzo corr. anno, fino a

... da servire per la nuova diocesi.”⁴⁰

Queste notizie erano tali da rassicurare completamente, tanto più che il Governo consentiva a dare, come esigeva la S. Sede, le più formali e precise garanzie per esclusione dalla liturgia della lingua ungherese.

Di fatto, col primo articolo della Convenzione⁴¹ concernente la fondazione della nuova diocesi, veniva stabilito:

„Quoad linguam liturgicam novae dioecesis regium Gubernium hungaricum se obligat ad auxilium Episcopis omni ope atque opera praebendum, ut in nova dioecesi graeci ritus in Hungaria cum sede episcopali in urbe Hajdu-

37 Lásd: 26. számú dokumentum.

38 Lásd: Források, 4/2. kötet, 245. számú dokumentum.

39 Lásd: Források, 4/2. kötet, 258. számú dokumentum.

40 Kék ceruzával külön megjelölve az idézőjel a szöveg elején és végén. A fogalmazványba nincs beleírva a teljes idézet, csak utasítás arra vonatkozóan, hogy a tisztázatba mit kell majd beírni.

41 Lásd: Források, 4/2. kötet, 298. számú dokumentum

Dorogh erigenda, tamquam lingua liturgica adhibeatur graeca antiqua, sicut a Santa Sede decretum est, vernacula vero ea tantum ratione in functionibus extra-liturgicis toleretur, qua in Ecclesia latini ritus ad normam Decretorum S. Sedis illa uti fas est. Ut autem sacerdotibus tempus suppetat ad linguam graecam antiquam addiscendam, tribus insequentibus annis, at non ultra, a die decreti erectionis, in singulis paroeciis, cum lingua hungarica non sit liturgica et ut talis nunquam adhiberi queat, ea lingua liturgica licite adhiberi poterit, quae hucusque usitata fuit.”

Di tal impegni assunti dal Governo è parso sufficiente fare nella Bolla d'erezione un semplice accenno, e tutto fa sperare che essi saranno lealmente e fedelmente mantenuti.

Prego Vostra Eminenza di gradire...

31. Miniszterelnökségi feljegyzés a magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1912. július 12.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1912–XXV–53–4168

Tárgy:

Vallás és közoktatásügyi minister úr a budapesti görög katolikus egyházközség magyar lythurgiája ügyében.⁴²

N.B.

Az átirathoz mellékelt vatikáni nagyköveti jelentés másolata⁴³ szerint, a kuriának a magyar lythurgiára vonatkozó tilalma elvi és ezt soha se vonhatja vissza, már az okból sem mivel ezen tilalmat nem a Propaganda, hanem maga Ő Szentsége adta ki. Ennek daczára azonban az Egyház belátja, hogy vannak esetek, mint a milyen a jelenlegi is, a mikor az ilyen általános tilalom azonnal való keresztülvitele nem lehetséges.

Ezen kijelentésből úgy látszik, hogy a Kuria a magyar lythurgia eltörlését sem erőszakolja egyes konkrét esetekben.

R.u. nyert értesüléseim szerint a budapesti magyar görög katolikus egyházközség már a m. évben áttért az ó görög oltári nyelvre, mely az új magyar görögkatolikus püspökségnek is oltári nyelve lesz, tehát most már az egyházközséget a jelen istentiszteleti rend mellett a Kuria fent említett általános tilalma külömben sem érinti.

Az a javaslat, hogy a Primás közvetlenül Ő Szentségéhez forduljon a magyar lythurgia tolerálása ügyében, az új görög katolikus magyar püspökség engedélyezése következtében most nem aktuális.

Jelen ügyirat ad acta teendő.

Budapest 1912. július hó 12.

Petry

42 Lásd: 19. számú dokumentum.

43 Lásd: Források, 4/2. kötet, 66. számú dokumentum.

32. Papp Antal munkácsi püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúra ügyszállgatójának a román görögkatolikus egyházmegyék káptalanjairól, valamint Sátoraljaújhely besorolása tárgyában

Ungvár, 1912. július 13.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 275r–276v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CXXVIII., 266–268. Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Laudetur Jesus Christus!

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Magno cum gaudio accipi venertissimas Tuas litteras heri ad me directas.

In nexu harum sumo mihi honorem Illustritatem Tuam de his, quae sequuntur, reverenter certiozem reddendi.

1. Constitutio ecclesiastica in Dioecesibus ritus graeci rumeni provinciae Alba-Juliensis et Fogarasiensis una eademque est, ac in Dioecesibus ritus latini.

Omnes etenim Dioeceses ad dictam provinciam pertinentes habent sua Capitula, – sic

Archidioecesis Albajuliensis et Fogarasiensis habet capitulum cum decem stallis, in quibus stallis sedent: Praepositus Maior, Canonicus Lector, – Cantor, – Custos, – Scholasticus, – Cancellarius, – Poenitentiarius, – Praebendatus – et Canonicus Theologus.

Dioecesis Lugosensis habet capitulum cum sex stallis.

In Diocesi Magnovaradinensi invenitur Capitulum cum sex stallis, item in Diocesi Szamosújváriensi adest Capitulum cum sex stallis.

2. Unaquaeque Dioecesis habet suam sedem consistorialem, cuius praeses est Episcopus, membra vero sunt Canonici et nonnulli sacerdotes e Clero denominati.

3. Singulae Dioeceseos habent suos Archidiaconos et Vice-archidiaconos id est Decanos.

Hae dignitates inveniuntur in singulis Dioecesibus dictae Provinciae.

II. In pago Hajdudorog Parochus est: Andreas Ujhelyi presbyter.

In dicto pago nulla Praepositura existit, solummodo Vicariatus foraneus anno 1873 eum in finem fundatus, ut Ordinario Munkácsensi in gubernanda ampla Dioecesi adiutorium praestaret.

Vicariatus hic foraneus post erectionem novae Dioecesis Hajdudorogensis cessabit. Vicariatus iste distinctus est a parochia Hajdudorogensi.

Munus vicariatus hujus nunc temporis adimplet Michael Jaczkovics presbyter viduus.

III. Mense praeterito, 21-a Junii anni currentis Budapestini in Ministerio Praesidis gubernii Hungarici certior factus sum Ministerium hocce a Dioecesi mea Munkácsensi 70 parochias avelli et ad erigendam novam Dioecesim Hajdudorogensem adjungi curari velle.

Ad interrogationem meam: quomodo hoc fieri potest, quum in conventu sub praesidio Tuo 8-a Februarii anni currentis Budapestini habito in protocollo exarato solummodo 66 parochiae e Dioecesi Munkácsensi sejungendae conscriptae sint? – istud responsum accepi, quod serius cum consensu Nuntiaturae Apostolicae adhuc 4 parochiae: Sárospatak, Sátoraljaujhely, Végardó et Zemplén, quas praedecessor meus in sua Dioecesi retinere voluit, cujus hocce desiderium in protocollo exarato Vos tamquam justum et aequum adimplendum bene notastis, – in elenchum parochiarum avellendarum inscriptae sunt.

Ast avulsio harum 4 parochiarum magnam difficultatem mihi praeberet, quia parochiae hae in comitatu Zemplén sitae sunt, in quo comitatu summatim 66 parochias habeo, quarum Archidiaconatus in parochia Sátoraljaujhely existit.

Ex hoc comitatu solummodo 12 parochias sejungendas designavimus, Ministerium Praesidiale vero adhuc 4 parochias supra memoratas sejungere vult, inter has etiam parochiam Sátoraljaujhely.

Ast ad avulsionem saltem huius parochiae consensum meum dare non possum, quia parochia haec est sedes Archidiaconatus mei Comitatus Zemplén et una civitas Sátoraljaujhely est civitas centralis Comitatus Zemplén, in qua civitate inveniuntur omnia officia civilia comitatus, cum quibus officiis pro bono communi 51 parochiarum mearum in Comitatu Zemplén mihi adhuc remanentium communicationem habere et per Archidiaconum meum in contactu vivere debeo.

Quid autem fiet, si civitas haec et parochia Sátoraljaujhely a Dioecesi mea separata erit? Parochus ibi degens ad Dioecesim meam amplius jam non pertinebit et sic nec meus Archidiaconus esse poterit!

Digneris itaque, Illustrissime Domine, benigna et efficaci intercessione Tua apud Sacram Sedem Apostolicam exoperari, ut saltem parochia haec: Sátoraljaujhely in Dioecesi mea Munkácsensi remaneat et non avellatur!

Singulari cum venerationis meae cultu perenno in Ungvár 13-a Julii anni Domini 1912

Illustritatis Tuae addictissimus servus et frater in Christo
Antonius Papp
episcopus Munkácsensis.

33. A szamosdobi görögkatolikusok kérvénye X. Piusz pápához a Hajdúdorogi egyházmegyébe történt besorolásuk tárgyában

Szamosdob, 1912. július 14.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 9r–11r.. Tisztázat.

Beatissime Pater.

Dolor nimius irruit in nos atque ex imo animas nostras exagitat audientes quae contra Ecclesias nostras moliuntur consentiente et annuente Te, Pater Beatissime. Te, in quo profecto sperabamus, videre Defensorem ac Vindicem traditionum gentis nostrae, duplici vinculo adstrictae, originis, et quod praestantius est, fidei ac Unionis arctissimae, cum ista Alma Urbe, fidei et Unitatis Capite et Magistra!

Cur an nos separas Pater, a matre nostra et tradis in manus novercae? Quid fecimus Tibi, aut in quo contristavimus Te? dic nobis, quaesumus, Fortasse, non fuimus Apostolicae Sedi semper obsequentissimi? Fortasse, ex quo Apostolica Sedes decrevit, institutionem nostrae provinciae ecclesiae Albae Juliensis et Fogarasinensis non adlaboravimus constanter et sine intermissione ad reducendos errantes et dissidentes fratres nostros Rumenos, ad centrum Unitatis?

Nova ista diocesis, ad quam nolentes et reluctantes adnectimur, non tantum nobis Rumeni catholicis iniuriae est, sed et ipsos schismaticis, qui peream ab Unione arcentuar, et nos derident ac spernunt, quia Roma, mater nostra, in qua sperabamus ad quam illos trahere cupiebamus, ipsa nos vendidit inimicis nostris.

Mizere Pater, mizere Rumenorum tuorum, qui tam in civilibus, in politicis oppressi, saltem in professione ritus nostri patrum sermone ac nobis carissimo pacifici vivebamus, in medio nationis pertinacissimae ac insolentissimae.

Cur, pater, nos deseris, et tradis nos in manus inimicorum nostrorum? qui, nos unice perdere cupiunt, quia Rumeni sumus et qui, ut suum consequantur propositum. Te ipsum callidissime fallere non erubescunt? Nolli illis credere, Pater! Tu, qui eos non cognoscis, sicut nos cognoscimus, qui cum illis vivimus. Multa quidem promittunt, sed promissa minime solvent.

Ut extorquerent Tuum assensum. Tibi solemniter promiserunt, novam diocesim labii vetero-graeci esse futuram, in ipsa Sacrum et Sacramenta peragi debere in lingua Graecorum:

Sed crede nobis, pater dolus est, iam, quidem palam et imprudenter inter nos ipsos dixerunt et dicunt – et quod dicunt, faciunt, – „lingua liturgica novae dieceseos erit hungarica”.

Animandverte, Pater, nullus est inter eos sacerdos qui hanc linguam caeat, nullus inter fideles, qui eam intelingat ipsi, ut obtineant avulsionem parochiarum nostrum dixerunt Tibi, quod populus non inteligit linguam rumemam liturgicam! Fortasse populus iste intra paucos annos inteliget linguam liturgicam graecam?

Beatissimi Pater! Non reigionis amor eos movet, sed cupiditas nefaria dominandi in populis. et nos oppressi ac in angustia positi, iterum atque iterum clamamus ad Te: Salva nos, Domine! Eripe nos de inimicis salutis nostrae.

Antecessor Tuus, Pius, nobis provinciam detit et nomen ius est benedictum inter nos.

Tu, alter Pius, provinciam nostram tam arcte iunctam, et concordem, noli destruere: ne nomen Tuum Pater filiis nostros tradatur coniunctum cum nomine inimicorum nostrum, qui gentem nostram omnino perdere festinant!

Preces et protestationes nostras renovantes, ad os culum s. Amuli inclinati, profundis venerationis et obedientiae sensibus permanemus Beatitudinis Tuae.

Szamos Dob. 14 Jul. 1912

humillimi in Christo filii

Michael P. Ciurdarium presbyter gr. cath. rumenus

(77 további aláírás)

34. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Ferenc Ferdinánd főhercegnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1912. július 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 518rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÁRJA, CXXVIII., 266–268. Az alábbi átirás szitén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Hajdudorogh

Vienna, 16 luglio 912.

Rimesso al Signor Uhlir⁴⁴

Cancelleria Militare Di Sua Altezza l'Arciduca Franz Ferdinand

1. La Bolla è l'espressione di un patto concordato diplomaticamente fra i due poteri, ed ora solennemente pubblicato.

2. Le disposizioni della Bolla sono dirette al vantaggio spirituale delle popolazioni che essa riguarda, e non si può ammettere che il Santo Padre abbia voluto prendere quelle disposizioni al solo scopo di servire agli interessi politici di un Governo.

3. La lingua liturgica presentata dalla Bolla per la nuova diocesi è la greca antica, esclusa rigorosamente la ungherese, la quale è ammessa soltanto negli atti extraliturghi, come lingua parlata dalla popolazione. E' chiaro che la predica, l'istruzione religiosa etc., debbano farsi nella lingua intesa dalla maggioranza del popolo, qualunque essa sia. Questo e niente altro prescrive la Bolla.

4. La erezione della diocesi fu approvata ed ammessa in massima da tutto l'Episcopato ungherese, compreso il greco-cattolico, nelle adunanze tenute a Budapest.

5. La nomina del nuovo vescovo deve farsi secondo le norme del Concordato da Sua Maestà l'Imperatore, come per tutte le altre diocesi della Monarchia.

35. Lukács László miniszterelnök számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Budapest, 1912. július 17.

AT-OeStA/HHStA PA XL 214-3 Liasse Interna LVIII. fol. 303rv. (MNL OL Mf W 875, 653). Számjeltávirat.

von Lukacs

ddto. Budapest, 17. Juli 1912.

No. 497. aufg. 3 U. – M./einget. 5.10 p.m.

Chiffre.

Mit Bezug auf des geschätzte Schreiben betreffend das neue Bistum bitte ich Euer Exzellenz, mir gütigst jene Erscheinungen mitteilen zu wollen, aus

⁴⁴ Ottokar Uhlir korvettkapitány, Ferenc Ferdinánd trónörökös bizalmasa.

welchen auf die schismatischen Bewegungen geschlossen werden kann und jene griechisch-katholischen rumänischen Kirchengemeinden nennen zu wollen, in denen eventuell schismatische Bewegungen im Zuge sind.

36. Ottokar Czernin bukaresti követségi titkár jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Sinaia, 1912. július 19.

AT-OeStA/HHStA PA XL 214-3 Liasse Interna LVIII. fol. 331r-334v. (MNL OL Mf W 875, 661-663). Tisztázat.

No. 35 E,

Sinaia, am 19. Juli 1912

Seiner Excellenz Herrn Grafen Berchtold etc., etc., etc. in Wien

Hochgeborener Graf!

Angesichts der laut Presse-Meldungen nunmehr als fait accompli zu betrachtenden Errichtung eines ungarischen griechisch-katholischen Bistums beginnt die hiesige Publizistik sich wieder mit erneutem Eifer dieser Angelegenheit zu widmen und ihre Angriffe gegen die ungarische Regierung zu verschärfen.

Als Beispiel erlaube ich mir anbei einen Artikel des „Adeverul“ vom 29. Juni alten Stils gehorsamst in Uebersetzung zu unterbreiten.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht.

O. Czernin

36a. Czernin bukaresti követségi titkár levelének melléklete: Az Adevarul cikkének német fordítása

Beilage zum Bericht de dato Sinaia, 19. Juli 1912, No. 35 D

„Adevarul“ vom 29. Juni alten Stils 1912

Das ungarische Bistum wird errichtet

Sursum corda

In demselben Augenblicke, als der Staatsanwalt in Arad in der Redaktion der Zeitung „Romanul“ eine Hausdurchsuchung vornimmt und in allen Schubladen herumkramt, um die Hand auf einen Artikel zu legen, der in der Angelegenheit des griechisch-katholisch ungarischen Bistums erschienen ist, veröffentlicht die ungarische Presse freudestrahlend die Nachricht von der päpstlichen Sanktion der Errichtung dieses Bistums.

Es hat dies der ungarischen Regierung viel Geld und das Aufbieten ihres ganzen Einflusses gekostet.

Seit 50 Jahren träumten die Ungarn nur von der Realisierung dieses Wunsches. Da sie dies unter dem Papste Leo XIII. nicht erreichen konnten und unter dem nach dem Tode XIII. zu wählenden Kardinal Rampolla, gegen dessen Wahl der Krakauer Kardinal Puzyna im Namen der Monarchie sein „Veto“ einlegte, auch nicht erreichen hätten, benützten sie die Schwäche

Pius X., dem sie durch lügenhafte Argumente schließlich die päpstliche Bulle förmlich abgerungen haben, durch welche die Aufstellung dieses gefürchteten Bistums genehmigt wird.

Die Errichtung dieses Bistums, welches nur in neugriechischer und ungarischer Sprache amtieren wird, ist ohne Zweifel die infamste und gleichzeitig unverhoffteste Wunde, die jemals unseren Brüdern geschlagen wurde.

Dieses neuerliche Attentat darf nicht ungesühnt bleiben und angesichts der Gefahr, die den Unsern droht, rufen wir aus voller Kehle:

Erhebet die Herzen!

Sursum corda!

37. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának kommunikációja, valamint Ferenc Ferdinánd trónörökös megbízottjának látogatása tárgyában

Bécs, 1912. július 23.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 111r–112v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 273r–274v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CXXX., 269–270. Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

58736

Vienna, 23 luglio 1912.

No. 142

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano, Roma

Sull'erezione della nuova diocesi di rito greco in Ungheria.

(con inserto)⁴⁵

Eminenza Reverendissima,

Nei giornali di questa mattina viene riportato il testo di un decreto di Sua Maestà Apostolica riguardante il nuovo Vescovato greco-cattolico di Hajdu-Dorogh, pubblicato nel giornale ufficiale di Budapest.

Il decreto, che porta la data del 6 maggio, dice: „Dietro proposta del mio ministro ungherese dei Culti e della Pubblica Istruzione, Io erigo per le parrocchie di rito greco-cattolico da separarsi dalle Diocesi di Eperjes, Munkacs, Grosswardein, Szamosujvár, come anche dalla Metropolitana di Gyula-Fehervar-Fogaras e dall'Archidiocesi di Gran, un Vescovato di rito

45 A bécsi Fremden-Blatt 1912. július 23-i számából mellékeli az uralkodó 1912. május 6-án kiadott rendeletének német szövegét.

greco-cattolico con la sede in Hajdu-Dorogh e con la lingua greca antica come lingua liturgica ed incarico il mio Ministro ungherese dei Culti e dell'Istruzione Pubblica dell'esecuzione di tutte le pratiche necessarie che sono in correlazione con ciò”.

Credo mio dovere d'attirare l'attenzione dell'Eminenza Vostra Reverendissima sulle parole del detto Decreto, nel quale non si fa neppure menzione dell'autorità della Santa Sede, confermando così, in modo ufficiale, l'esercizio dei pretesi diritti apostolici del Re d'Ungheria, anche riguardo alla erezione delle diocesi.

Debbo inoltre riferire alla Eminenza Vostra che, fino ad ora questo Governo, non mi ha dato alcuna comunicazione d'aver ricevuto dalla Santa Sede la Bolla Apostolica di costituzione della nuova diocesi. A me pare, salvo ordini in contrario di Vostra Eminenza, che per procedere alla esecuzione della medesima mediante un decreto di questa Nunziatura, convenga attendere la richiesta del Governo, il quale presenti il Documento pontificio che ha nelle mani, domandando che si dia esecuzione nella debita forma e canonicamente alle disposizioni della Santa Sede, conforme a ciò che è prescritto nella Bolla stessa.

Infine aggiungerò, che il noto personaggio,⁴⁶ che fu sempre contrario alla erezione della detta diocesi, mi mandò giorni sono un suo rappresentante per interessarmi vivamente ad interporre l'opera mia presso la Santa Sede, allo scopo che si trovi modo di evitare o almeno ritardare il più possibile l'erezione della diocesi stessa. Io, naturalmente, risposi essere ciò, allo stato presente delle cose, assolutamente impossibile, poiché si tratta di un atto diplomaticamente concordato e solennemente pubblicato, l'esecuzione del quale non potrebbe essere impedita nè, lealmente, dalla Santa Sede, la quale ha concesso la grazia, nè logicamente, dal Governo, che con tante istanze l'ha richiesta. Soggiunsi che nemmeno ne avrei potuto riferire alla Santa Sede.

Tutto ciò ho portato a conoscenza dell'Eminenza Vostra pronto ad eseguire gli ordini che la stessa Vostra Eminenza crederà opportuno darmi al proposito.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profondissimo rispetto mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima

umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo

†Rafael arcivescovo di Laodicea

Nunzio Apostolico

46 Utalás Ferenc Ferdinánd trónörökösre.

38. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciusként a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának kommunikációja, valamint a Christifideles graecibus bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Róma, 1912. július 28.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 278r–279r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 114r–115r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CXXXI., 271–272. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült,
s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Dal Vaticano, 28 Luglio 1912.

58736

Monsignor Rafael Scapinelli di Leguigno

Arcivescovo titolare di Laodicea

Nunzio Apostolico Vienna.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Ho regolarmente ricevuto il rapporto⁴⁷ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima N. 142 del 23 corrente sull'erezione della nuova diocesi di rito greco in Ungheria.

Come Vostra Signoria ha ben rilevato, il tenore del Decreto di Sua Maestà Imperiale e Reale relativo a tale erezione, nel quale neppure si fa menzione dell'autorità della Santa Sede e si conferma, così, in modo ufficiale l'esercizio dei pretesi diritti apostolici dei Re d'Ungheria anche riguardo all'erezione delle diocesi, non è ammissibile. Ciò Ella vorrà far notare al Governo ungherese, insinuandogli pure, se nel suo prudente giudizio lo riterrà opportuno, che simili affermazioni di diritti non mai accordati e non mai riconosciuti dalla Santa Sede potrebbero provocare dalla Santa Sede medesima l'ordine a Vostra Signoria di rimandare l'esecuzione della Bolla d'erezione della predetta nuova diocesi.

Converrà poi, che Ella, come ha ben osservato nel citato Rapporto, prima di dare esecuzione alla menzionata Bolla attenda d'esserne richiesta dal Governo, il quale dovrà, in tale occasione, presentarle il Documento Pontificio, che ha nelle mani.

Approvo, infine, pienamente la risposta data da Vostra Signoria alle insistenze fatte dal rappresentante del noto personaggio⁴⁸ per indurla a chiedere alla Santa Sede di ritardare il più possibile l'erezione della nuova diocesi in discorso.

E profitto ben volentieri dell'occasione per ripetermi con ben sincera stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima, servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

47 Lásd: 37. számú dokumentum

48 Utalás Ferenc Ferdinánd trónörökösre.

**39. Lukács László miniszterelnök átirata Leopold Berchtold
külgyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni
román tiltakozások tárgyában**

Budapest, 1912. július 30.

AT-OeStA/HHStA PA XL 214-3 Liasse Interna LVIII. fol. 384rv. (MNL OL
Mf W 875, 700-701). Tisztázat.

Budapest, den 30-ten Juli 1912.

Seiner Exzellenz dem Herrn k.u.k. Minister des Auessern, etc.

Graf Leopold von Berchtold

Euer Excellenz!

Indem ich für die geschaezte Verstaendigung vom 19. Juli 1.J., bezüglich der schismatischen Bewegungen, meinen besten Dank ausspreche, beehre ich mich Eurer Excellenz höflichst mitzuteilen, dass ich am 17. Juli, gleichzeitig mit meinem an Eure Excellenz gerichteten Telegramm allen in Betracht kommenden Obergespanen den Auftrag gegeben habe, darüber Meldung zu erstatten, ob sie nicht im Kreise der gr. Katholiken eine Bewegung bemerkt haben, die aud den Übertritt zum Schisma hindeutet.

Dieselben haben nun gleichlautend berichtet, dass eine solche Bewegung nicht besteht, und dass die Organisierung einer Aktion in obengenannter Richtung nicht zu bemerken war.

Aus diesen Berichten ersehe ich, dass die Nachrichten über die schismatische Bewegung nur als unbegründete Drohungen aufzufassen sind und derselben Quelle entspringen, wie die gegen die Errichtung des neuen Bistums eingeleitete Aktion, d.h. aus dem Kreise des rumaenischen Klerus, und einiger Ungarn feindlich gesinnter rumaenischer Chauvinisten.

Ich bin überzeugt, dass diese feindlichen Vorstösse, wie sie in der Vergangenheit nicht von Erfolg begleitet waren, auch gegenwaertig ihr Ziel verfehlen und die Drohungen mit dem Schisma sowohl bei den Geistlichen wie auch im Volke ohne Wirkung bleiben werden.

Ich habe übrigens verfügt, dass die Behörden eventuelle schismatische Bewegungen aufmerksamen Auges verfolgen, Aufhetzereien vereiteln und über ihre Beobachtungen sofort Bericht erstatten.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung.

Lukács

40. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának átiratfogalmazványa Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1912. július 31.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 116rv. Fogalmazvány.

58795

31 luglio 1912

Sono stati proposti alla Santa Sede vari dubii e quesiti circa i libri liturgici in lingua greca antica, i quali dovranno essere usati nella nuova diocesi ungherese di Hajdu-Dorogh.

Ritenendo che sarebbe assai opportuno, per evitare qualunque possibile equivoco, far inserire nel decreto esecutivo della Bolla d'erezione della Sede predetta istruzioni chiare e precise su l'uso dei summenzionati libri liturgici, il sottoscritto Pro-Segretario per gli Affari Straordinarii della Segreteria di Stato prega l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Roller, Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda fide per gli affari di rito orientale, di voler far tracciare dal prefato Sacro Dicastero le istruzioni desiderate e di comunicargliele, poi, con cortese sollecitudine.

Lo scrivente profitta dell'occasione per confermare al prelodato Monsignore Roller i sensi della sua più distinta stima.

41. Corneliu Bulcu nagyvárad, 1912. augusztus 1.
magánlevele Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Nagyvárad, 1912. augusztus 1.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 2r-7r. Tisztázat.

59177

A Sua Eminenza Reverendissima
Raffaele Cardinale Merry del Val
Segretario di Stato, Roma

Eminentissimo Principe!

Come un fu alunno del Pontificio Colleggio greco din Roma negli anni 1885-1891 tengo per mio dovere ad informar Vostra Eminenza sopra il modo di pensare dei fedeli nostri riguardo il nuovo vescovado ungherese eretto colla Bolla Pontificia „Christifideles graeci”. Nel mentre che faccio questo umilmente presentando-Le un articolo di fondo di uno dei giornali rumeni d'Ungheria, prego Vostra Eminenza di voler benignamente interpretare il mio

ardire proveniente dal zelo che nutrisco nel mio cuore per la religione cattolica tra i miei connazionali.

Baciando-Le la sagra Porpora, con profondissima venerazione mi professo
Di Vostra Eminenza Reverendissima, Granvaradino, 1 Agosto 1912

umilissimo servo:

Dr. Cornelio Bulcu

canonico della Chiesa Catedrale di rito greco di Granvaradino

41a. Corneliu Bulcu levelének mellékelete: román újságcikkek olasz fordítása

L'articolo di fondo del giornale rumeno „Libertatea” numero 21 dei 25 Luglio 1912.

Pensieri seri. I pareri dei giornali, rispecchiando il modo di pensare dei migliori pensatori, sopra il nuovo vescovado ungherese di rito greco. Che cosa scrive „l'Unirea”, la „Gazetta Transilvaniei” il „Romanul” ed alcuni giornali stranieri. La Bulla appoggiata anche da alcuni anatemi. – Pensamenti com esi difendano i periclitati. –

Il colpo di scure che si diede al tronchio della nazione rumena coll'erezione del nuovo vescovado ungherese di rito greco esce sempre piu grave alla superficie da quel che si scrive nei migliori nostri giornali e dell' estero, come per esempio in quelli d'Austria. Ed essendoché stiamo in faccia ad un pericolo che minaccia l'esistenza nostra nazionale, ossia l'esistenza di alcuni rami del nostro grande albero nazionale, a siccome il colpo nemico venne sopra di noi nascosamente, sotto il velo della notte, come vengono d'ordinario i fatti cattivi, – cosiche molt idej nostri fratelli che abitano nelle parti periclitate, anche se volessero, non potrebbero saper come difendersi dalle unghie nere che si stendono sopra d'essi, – teniamo necessario d'insistere a questo luogo sopra il grave fatto, portando agli interessati i consigli possibili per difendersi. – „L'Unirea”, giornale ecclesiastico nazionale di Balázsfalva, fuori dell' articolo dal quale abbiamo mostrato alcune parti nel numero passato, scrive ai 18 di Luglio un secondo articolo pieno dolore nazionale ed ecclesiastico. Il mentovato giornale dice fra le altre: „Nell'aria”. La Bolla papale pubblicata da Sua Santità PIO X, per la quale si erige nell'Ungheria il nuovo vescovado ungherese di rito greco, portó la nostra chiesa in una posizione estremamente critica. Siamo come il sepolcro di Mahommed: tra il cielo e la terra! In uno dei numeri passati abbiamo detto alcune di quelle cosec he cioé Roma comunico al vescovado cattolico d'Ungheria dal principio un fatto compiuto, per il quale Essa dette il suo consenso. E noi cio nonostante nutrivamo la speranza, che Roma tratterá piu volentieri con noi, come col governo di Sua Majestá ovvero col ministro degli esteri della monarchia. „Monstra poi che il vesco vado rumeno fece il suo obbligo contrastando a Roma in questo affare, ma quel che fecero i nostri vescovi alla luce del giorno, rovinavano altri ascosamente, nel buio della notte, e dopo siegue: „E adesso stabiliamo la posizione della nostra chiesa dopo il vescovado ungherese. é una veritá storica, che l'unione dei rumeni con Roma fu una cosa della Casa imperiale, la quale cercó un aiuto potente in questo

modo nelle nuova provincia che ricevette dopo la morte di Apafi II. I cattolici pochi in numero e dispersi nella Transilvania dell'Imperatore non potevano garantire questa provincia alla casa imperiale, gli altri ardevano ancora del fuoco delle rivoluzioni contro i tedeschi. Solo il popolo di nissuno, povero, persequato da tutti, il quale sospirava anche esso dopo aiuto nelle infinite lotte per la sua esistenza e per la sua legge, erano i rument. Da questo imbarazzarsi delle circostanze nacque l'unione con Roma, la quale apportó i piu benedetti frutti per la monarchia e per la nazione rumena. nel corso della storia la nostra chiesa godette sempre mai della speciale attenzione della Casa imperiale. Ed in ricambio nel popolo rumeno s'infiltró il sentimento d'adesione e di omaggio verso l'imperatore. I nostri versaro no mille e mille il loro sangue nell'anno 1848 per l'imperatore in quel tempo quando i regimenti che giurarono fedeltá all'imperatore, desertarono, e l'armata austriaca fu cacciata dai rivoluzionari fuori dei confini. In ricambio abbiamo avuto anche noi l'occasione di esser partecipi della grazia imperiale. C isi asiguró in qualche modo l'esser nostro di popolo per la creazione dell' autonomia della chiesa non unita e per l'erezione della metropolia rumena di rito greco. E roma nel corso dei tempi ci tenne sempre cio che di fatti siamo stati per il ponte d'oro che lega l'Oriente coll'Occidente ed é aperto per tutti i popoli i quali vogliono entrare nel seno della chiesa cattolica. E per confermare come la chiesa cattolica non ammutolisce lo spirito nazionale nella chiesa, essa rassodó la chiesa nostra unita con Roma con tanti decreti, i quali asigurino per sempre la sua esistenza come chiesa nazionale reumena. In questa nostra posizione favorevole, come venne un tonitro il vescovado ungherese di rito greco! come se quelli i quali hanno lavorati assieme alla nostra unione, abbiano considerato di terminata la missione da tutti i punti di vista. perche il colpo datoci é indirizzata proprio per la rovina del nostro essere, intendendo di annihilare la nostra azione nazionale fra i nostri fedeli. Dobbiamo nondimeno sperare che quei iquali hanno messo soppiatto tra di noi il cavallo troiano, non giungeranno allo scopo inteso. poiche diciamo anche noi: il Papa puó erigere nuova diocesi, puó annientare le vecchie, puó accrescerle in numero o diminuirle, ma cambiare il rito e la lingua liturgica dei fedeli contro la loro vogila, ci pare, che non ha il diritto nemmeno Sua Santità! E quel che é dagli uomini (e non da Dio) nella chiesa passerá come tante altre cose umane, ma lascerá sempre una profonda amarezza nel nostro cuore tanto desillusionato dagli evenimenti degli ultimi tempi!...

E nella „Gasetá Transilvaniei” un rumeno di cuore, il Signor Michele Popovici, dopo aver scoperto tutto l'amaro del cuore per questo passo col quale il Papa pigliando la mano protettrice dal popolo rumeno, lo abbandona alla balia della magyarizzazione, – dice, che il male che cadde sopra la chiesa rumena di rito greco, oggi, non é piu l'affare di questa sola chiesa, ma é l'affare nazionale dell'intiera nazione rumena! e che quello che é perduto per la chiesa gr. cat. rumena per il fatto della sua incorporazione nella chiesa ungherese di rito greco, quello é perduto per sempre anche per la nazione reumena, ed é proprio per questo l'obbligo di ciascheduno rumeno di trovare i mezzi per evitare la perdita di milioni di rumeni fratelli nostri per inghiottir i quali é gia aperta la bocca maledetta degli avversari. – Come mezzi per difendersi e

parte per vendicarsi il scrittore dell'articolo chiede: 1. che i vescovi rumeni di rito greco in segno di dimostrazione, gettino oggi dalle mani le loro pastorali e le mettano ai gradini della „santa sede” del Papa, come cose le quali proprio quel che sede in quella sedia le ha dehonestate colla sua imprudenza! – 2. Essendoche il Papa nominó distintamente le parrocchie le quale le straccio dal seno dei vescovadi rumeni di rito greco, e le da, con potere da se, spoglie della politiva ungherese, – cosi che i fedeli di quelle parrocchie non possono esser piu salvati per la nazione rumena e per la chiesa rumena se rimangono greci cattolici, – essi non pensino piu molto, ma pasino alla chiesa greco-orientale rumena. la quale non la riguardano i comandi di Roma di incorporare quelle parrocchie si faranno greci orientali, rimangono anche piu oltre colla loro chiesa e colla loro liturgia rumena. – 3. Prega il scrittore dell'articolo il governo del la Rumenta, che come risposta all'imprudenza del Pontifice, pigli esso le piu severe misure contro i cattolici di rito latino della Rumenia, i quali fino adesso hanno goduto piena libertá.

Nel giornale „Romanul” (18 Luglio) un rumeno di Balázsfalva scrive un articolo molto veemente contro il messaggio venuto da Roma: „Roma, vecchia Roma – dice – verso la quale con fiducia indirizzarono i loro sguardi i nostri antenati, dai quali abbiamo ereditato l'amore verso lei, l'idolo dei nostri padri, ci ricompensó che abbiamo sentito sempre che siamo separati in fede dagli altri nostri fratelli. Ecco adesso gustiamo i frutti dolci della nostra immutabile costanza verso di essa. Ci ricevette con braccia aperte, perche adesso ci abbandoni. Ci chiamo con dolci parole al suo seno, acciόche oggi ci schiaffeggi; ci ricevette come figli prodighi ritornati dal deserto, acciόche oggi ci venda al nostro boia. Al fattore della unione gli diede le garantiggel, accetto le condizioni poste da esso, promise di rispettarle con santitá, acciόche oddi le calpesti sotto i piedi per la voglia diabolica dei vescovi magyari! „E chiede dai vescovi che trovino tutti i mezzi di difesa contro il colpo ricevuto. Ma sta a suo luogo il consisiglio che da il scrittore quando indirizza la sua parola ai fedeli ai fedeli delle parrocchie donate dal Papa al vescovado ungherese. Si dice: i fedeli hanno da considerare la Bolla del Papa d'illegale! Essi non hanno l'obbligo di sottomettersi. e i fedeli stessi hanno da chiedere dai loro sacerdoti la loro lingua avita, la loro legge! se non terranno il sacro servizio cosi come comanda la nostra legge rumena, – chiudano le chiese davanti a loro! se i fedeli saranno privi delle sante allegrezze della lingua liturgica rumena, si radunino in una casa umile dicontadino e li preghino il Signore, il quale da piu consolazione a chi prega con fiducian el deserto, come a chi si batte il petto secondo i comandi dei grandi di questo mondo”. – Ecco un consiglio d'oro che devono sapere tutti i nostri fratelli rumeni gr. cat. dalle parrocchie di smembrate e cedate al foriere della magyarizzazione turbata.

Il giornale „Gross-Oesterreich” di Vienna, che si legge nelle piu alte sfere, scrivendo di questo vescovado, dice: „Il nuovo vescovado ungherese di rito greco in intiero é una ciarlateneria infame! Papa PIO X é stato ingannato, come anche Francesco Giuseppe (il quale diede il suo consenso a ciό) e come il ministro degli esteri ed altri. In primo luogo sono periclitati i Rumeni ed i Ruteni, per i quali la chiesa é un scudo nazionale. Adesso li si rapirá

anche questo rifuggio, perche il nuovo vescovado non é altro che una rapina nazionale, perfettuata da un governo nemico ala chiesa.”!

Si rileva, che nella Bolla colla quale si erige il nuovo vescovado, si comprende anche questa finale: „Nessuno uomo ardisca di opporsi a questo nostro scritto il quale ordina, stabilisce, dispone e comanda, perche se qualcuno ardirebbe di far questo, e se arditamente oserebbe opporsi, sappia, che attira sopra di se l’ira dell’Ognipossente Iddio e dei santi Apostoli Pietro e Paolo”. Par che sapeva anche la santa Sede che da un comando, contro il quale si rivolteranno molti uomini, ed é perciò che tenne necessario di minacciare coll’ira e coll’ anatema degli Apostoli. ma rumeno gr. cat. dabbene non può sottomettersi a questo comando del Papa pieno di fulmini. Mai!!!

42. Újhelyi Andor hajdúdorogi paróchus vezércikke a Hajdudorogi Ujságban a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének tárgyában

Hajdúdorog, 1912. augusztus 4.

Hajdudorogi Ujság, II. évfolyam, 32. szám, 1912. augusztus 4. 1. oldal
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 105.

Nyilt levél a hajdudorogi püspökséghez beosztott hitközségek lelkészkező papságához

Főtisztelendő Oltártestvérek!

Mindnyájunk előtt ismeretes immár, hogy dicsőségesen uralkodó X. Pius római pápa Őszentsége, Felséges urunk, apostoli királyunk közbenjárására méltónak talált bennünket, magyar gör. katolikusokat arra, hogy részünkre önálló megyei püspökség szervezését engedélyezzen.

A mi elődeink által ötven évvel ezelőtt megindított és jámbor hittel, lankadatlan kitartással végig folytatott dicső küzdelem nyert ezzel diadalmos befejezést, – ékes bizonyosságul szolgálván egyuttal ...szentszék...⁴⁹ és apostoli királyunk mily atyai gondoskodással viseltetnek népünk irányában.

Kitörő örömmel olvastuk mindanyian a kegyes hangu pápai bullát, amellyel hajdudorogi püspökségüink teljes alapítása engedélyeztetik, s ugyancsak teljes megnyugvással kell fogadnunk a pápai bulla azon rendelkezését, mellyel Őszentsége, apostoli királyunk és a magyar kormány, az új püspökség székhelyéül örök időkre Hajdudorog városát jelöli ki.

Tisztelendő Oltártestvérek! Ezek a történelmi pillanatok adnak nekem, – önök között a legkisebbnek, – erőt ahoz, hogy az új püspökség köré szerves kapcsolatban, főképpen pedig közöttünk papok és hívek között a nagy alkotásokhoz, elsősorban szükséges egység és szeretet megteremtésére Főtisztelendőségek figyelmét felhívjam.

Mi leszünk, kedves oltártestvérek, ama pillérek, amelyekben az új püspökség nagyszerű palotája felépül, nekünk kell elsősorban eljövendő püspökünkkel az alkotások terhé megosztanunk. Ehhez mindenk felett a szeretetből táplálkozó egység kell, ami erőt ad és biztatást egyházunk és népünk felvirágoztatására.

49 A papír sérülése miatt nem olvasható sor.

Ha voltak is a múltban félreértésekből eredő differenciák, azoknak el kell simulni, ne a múltak széthuzásán keseregjünk többé, hanem a biztató jövő tömörítsen mindannyiunkat lelkesítő munkára. A feladat nagyszerű, – méltó az eszme nagyszerűségéhez.

Ha ezek után én jelen levelemmel mégis visszatérek a közelmúlt eseményeire ezt sine ira et studio, csak azért teszem, mert érzem, hogy kötelességem Főtisztelendőségek aggódó lelkületét a püspökség elhelyezését illetőleg legbensőbb meggyőződéseim szerint megnyugtatni.

A székhely megállapítása körül felmerült sajnálatos differenciák, valamint az ezzel kapcsolatosan folytatott vitatkozás anyagából mindössze három fontos kérdéssel, – jóhiszeműleg valló, hittestvéreink a hajdudorogi székhely veszedelmét igyekeztek széles körben, sőt illetékes helyeken is beigazolni, – kívánok foglalkozni: nevezetesen, hogy:

1. Hajdudorog népe nem pap tisztelő, türelmetlen, s így veszélyeztetve lenne itt a püspök tekintélye.

2. Hajdúdorog....⁵⁰ közönsége nem bírja meg a felajánlott fél millió anyagi hozzájárulás terhét, népe szegény, a pótagók sulya alatt összeroskad.

3. Végül, hogy Hajdudorogon nincs semmi kultúra, a kultúra befogadására pedig teljesen alkalmatlan.

Súlyos három impedimentum ez, mely közül, ha egy is igaz lett volna, a minden körülménynt gondosan mérlegelő apostoli szentszék végleges döntése nem esett volna Hajdudorog javára.

Az első impedimentum, kedves oltártestvérek, igen súlyos és méltatlan vád Hajdudorog szintiszta gör. kath. népével szemben, s akik előhozták, Machiavelli ismeretes politikai tételét „cél szentesíti az eszközöket” meggondolatlanul alkalmazták, akkor amikor egy hitéhez törhetetlenül ragaszkodó, a magyar gör. katolicizmus nemes törekvéseit ötven éven állandóan lankadatlan lelkesedéssel küzdő tisztességes népet igyekeztek pellengére állítani. és a nép türelmét mi sem igazolja ékesebben, minthogy a lealázások közepette is bizva igazában, megtartotta nyugalma s most a szenvedelmek elmúltával, ellenfele iránt nem érez gyűlöletet, sőt felebaráti szeretettel nyújt kezét minden hittestvéreinek, hogy eljövendő püspökét a magyar gör. katholikusság egyetértő szeretete fogadhassa.

Annak, hogy Hajdudorog népe nem paptisztelő, hála Istennek éppen az ellenkezője igaz. Közel két évtizede vagyok szerencsés ennek a népnek a szentségeket szolgálatni s lelkiismeretem szentségére tanusítom, hogy ez a nép az egyház fegyelmét mindenben hiven követi s az egyház szolgálát minden szeretetével és tiszteletével körülveszi. De tanuságtételre hívom fel mindazon egyházi férfiakat, akik Hajdudorogon akár mint s. lelkészek működtek, akár csak időközönként megfordultak, találkoztak-e itt tiszteletlenséggel?

Szabad-e a nép erkölcséinek megítélésénél még mindig arra a negyedszázaddal ezelőtti történet sajnálatos papkiverési esetre hivatkozni, mert a felbérelt csőcseléknek ezt a szerencsétlen cselekedetét a nép fájjalja leginkább s éppen azért most ütőkártyának felhasználni, legalább is lelkiismeretlenség volna.

50 A papír sérülése miatt nem olvasható sor.

Azoknak az aggodalmait tehát akik a püspök tekintélyét féltik Hajdudorog gör. kath. magyar népétől, teljesen megnyugtathatjuk, különösen, ha hivatkozunk arra az alkalomra, amikor b. e. Firczak Gyula püspökünk 1905 őszén e város falai között időzött. Sokan vannak még, akik gyönyörködtek lelkileg, látva, hogy a hű nép mily gyermeki szeretettel fogadta főpásztorát, mert boldog volt az a hívő, aki a püspök ruhájának szegélyét érinthette. Főpásztori tekintélyét a nagy püspök sehol sem érezte teljesebbnek, hiva szeretetében nem gyönyörködhetett tökéletesebben, mint Hajdudorog népe között.

Nem kell tehát most sem, amikor félszázados küzdelem után vonul be székvárosába a magyar görög katolikusok püspöke, attól tartani, hogy itt tekintélye a legcsekélyebb mértékben is veszélyeztetve volna. Sőt ellenkezőleg. Meg nem rendíthető a hitem, hogy a magyar görög katolikusok püspöke csakis Hajdudorogon székelve fogja főpásztori működéséhez azt a tekintélyt egész teljességében birni, ami egyházmegyéje felvirágoztatásához nélkülözhetetlen. mert ez az ő városa lesz; itt uralkodni fog, körülvéve tizezer hívétől, akik mind az ő tekintélyét öregbitik, az ő szolgálatainak fognak örvendezni.

A második, az anyagiakra vonatkozó ellenvetésre egy kérrrel válaszolok.

Fáradjanak el kedves oltártestvérek Hajdudorogra s győződjenek meg személyesen e nemes város anyagi erejéről, miként ezt egyik lelkes paptársunk csak a napokban cselekedte. A hiteles adatok rendelkezésére fognak bocsájtatni s önök ugyancsak örömmel fogják látni, hogy Hajdudorog város anyagi ereje még a megajánlott hozzájárulással éppenséggel nincs kimerítve. Az az egyhangú lelkesedés, mellyel félmillió korona megajánlatot, nem szalmaláng volt, hanem érett megfontolás eredménye.

Hajdudorog közönsége még ezután fogja megmutatni áldozatkészségével, hogy nemcsak a történelmi jogosultság alapján vindikálta magának a püspökség székhelyét, hanem számot vetett azokkal a kulturális követelményekkel járó anyagi terhekkkel, amik ettől reá a jövőben háromolni fognak.

És itt térek ki a harmadik aggodalomra: a kultúra kérdésére.

Hát kedves Oltártestvérek, igaz, hogy Hajdudorog, ha nem is abban a mértékben, mint az róla elhíreszteltetett, ma sok olyan kulturális intézményt nélkülöz, amellyel sok város dicsekedhetik, de ezen nem szabad aggodalmaskodnunk, sőt, bizonyos tekintetben örülnünk kell rajta. Nincsen ebben kedves Oltártestvérek, ha a dolgok mélyére tekintünk, ellentmondás. A szomorú valóság ugyanis az, hogy míg minden vallásfelekezet rendelkezik ma nagy erejű felekezeti kulturális intézményekkel, amelyeket előrelátásból olyan városokban helyezett el, ahol felekezete uralkodik, – addig mi, gör. katolikusok, sajnos, egyházunk és népünk érdekeit szolgáló intézményekkel nem dicsekedhetünk, mindenütt hátul kullogunk; akaratumk, befolyásunk vagy sehogyan, vagy legfelebb jelentéktelenül érvényesül.

Hát kérdem, kedves Oltártestvérek, vajjo ezen nem lehet, nem kell-e változtatni? Nem-e az a cél, hogy egyházunkat felvirágoztatni, népünket a hitben erősíteni, de egyuttal boldogítani iparkodjunk? Mindezt pedig elsősorban önálló gör. kath. kultúra megteremtésével érhetjük el.

Azt felelitek, hogy szegények vagyunk, anyagi erőnk nem birja.

Vajjon a magyar kormány, mely elérkezettnek látta az időt, negyedmillió magyar gör. kath. részére püspökséget szervezni, megállhat-e a féluton? s ez a negyedmillió hívő valóban nem képvisel semmi anyagi erőt?

Kishitőség lenne bizalmatlankodnunk, mert a kormány a támogatástól el nem zárkozhatik, népünk pedig erejéhez képest eddig is áldozott egyházáért.

Ebből a nézőpontból, az önálló gör. kath. kultúra jegyében tartom én különösen szerencsésnek az apostoli szentszék és az apostoli király döntését, mert ennek a gör. kath. kulturának legjobb melegágya Hajdudorogon lesz, a mi kulturánk csakis a mi városunkban nőhet nagygyá. Mert az kétségtelen, hogy eddig is Hajdudorog volt az egyedüli városunk, amelynek karaktere tisztán gör. kath. volt mindenkor, ide jogosult egyedül egyházunk kulturális intézményeinek követelése.

Nagy tévedés másrészt azt állítani, hogy Hajdudorog a kultúra befogadására alkalmatlan, mert a múlt azt nem igazolja, a közel jövő pedig meg fogja mutatni, hogy e méltatlanul lekicsinyelt nép lelkesedése csodákat fog művelni s a jövőben is példaképül lesz a többi egyházak hívei elé állítható.

Kedves Oltártestvérek!

Ránk lelkészekre, most nagy feladatok várnak. A munkából az oroszlánrészt nekünk kell kivenni. A közös cél egyesítsen bennünket.

Testvéri üdvözlettel

Hajdudorog, 1912. július 28-án

Újhelyi Andor hajdudorogi lelkész, szentszéki tanácsos

43. A Hajdudorogi Ujság tudósítása a Hajdudorogi egyházmegye felállítását ünneplő rendezvényről (részlet)

Hajdudorog, 1912. augusztus 4.

Hajdudorogi Ujság, II. évfolyam, 32. szám, 1912. augusztus 4. 3–5. oldal
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 105.

Népünnepély, fáklyásmenet

[...] Hét órakor zeneszóval megindult a testület a kinnt levőkkel együtt a városba, hogy a gör. kath. iskola udvaron csatlakozzék a már ott összegyűlt közönséghez, s hogy részt vegyen Jaczkovics Mihály vikárius, Újhelyi Andor g. kath. lelkész és Farkas Győző főjegyző tiszteletére rendezett fáklyásmenetben.

Óriási néptömeg lepte meg a terjedelmes nagy iskola udvart s mikor megindult a hatalmas menet, a fáklya és lámpion vivők végtelen hosszú sorába alig lehetett beékelni az összes helyi testületek képviselőit. Zeneszó mellett indult meg a menet és a fele kikanyarodva vonult a vikárius lakása elé. A vont kordonon belül csak a testületek és dalárda tagjai juthattak. A több ezerre menő közönség pedig a fáklyaerdő mögött állott ellepve a vikáriusi lak előtti utcát le a templom-kerítésig.

Hatalmas éljen fogadja a terraszon megjelenő vikáriust.

Egyszerre felhangzott a Hymnus s áhitattal, kalaplevéve énekelte a dalárda után a közönség. Utána a község főbírája Szabó Elemér lendületes szavakban

vezette be az ünnepséget, majd dr Szervánszky Imre ügyvéd, lapunk főszerkesztője üdvözölte Jaczkovics Mihály vikáriust a következő beszéddel:

A magyar gör. katolikusságnak és Hajdudorog városának a múlt napokban történeti eseménye volt. Felállítottott végre a püspöki székhely, melyért közel hetven éven át folyt a küzdelem, gyakran a megvalósulás minden reménye nélkül, de mindig egyformán törhetetlen ambícióval és kitartással.

Hajdudorog városából e történeti esemény kettős örömet vált ki. Örvend többi hit testvéreivel együtt az eszme megvalósulásán a püspökség létesítésén, de örvend azon a megtiszteltetésén, mely Hajdudorogot az által érte, hogy e püspökség székhelyéül Hajdudorog jelöltetett ki.

Nem érdemtelenül érte Hajdudorogot e kitüntetés. Hisz a ma megszületett püspökség eszméje e város falai közt fogant meg, innen, mint szülői körből indult ki a világba, ide tért vissza annyiszor, a küzdelemben elfáradva, – de soha sem csüggedve – hogy a további küzdelemre erőt merítsen, e város fiai voltak e küzdelemnek legrégebb, legkitartóbb katonái, e város adta ennek a küzdelemnek a vezéreket, úgy, hogy a püspökség és Hajdudorog a köztudatban oly egygyé forrott két eszme volt, hogy egyiket a másik nélkül elképzelni, kimondani nem is volt lehetséges.

És mégis, a legutolsó időkből sötét felhők borították el Hajdudorog egét. Elakarták venni tőlünk a püspökséget ép abban a pillanatban, mikor az megszületett. De velünk volt az Isten aki ezt az igazságtalan csapást elhárította tőlünk Győztünk, s hosszas küzdelemünk elnyerte végül pályabérét a püspökséggel és a székhellyel is.

Felgyújtottuk tehát örömmünkben fáklyáinkat a megtiszteltetés e jeleit, hogy elzarándokoljunk a hozzánk legközelebb állókhoz, akiknek e siker elérésében részük volt. Ide, Nagyságodhoz e történeti események nélkül is, szeretetünk kinyilvánítása végett mindenkor szívesen jövünk. Hisz Nagyságod azon aránylag rövid idő alatt, hogy közénk vezérelte az Isten, kiváló egyéni tulajdonságaival, áldott, jó szívével annyira belelopta magát a dorogi nép szívébe, hogy – mondhatnám – rajongásig menő szeretettel veszi körül. De minket ma nemcsak a szeretet, de a hála érzete is hozott ide. Hisz mióta Nagyságod köztünk él – értünk él, annyira azonosította magát Hajdudorog népével, ennek minden vágyával, törekvésével.

Nagy fontosságú és kihatású volt ügyünkben a Nagyságod által előkészített, egybehívott és vezetett szeptember 12-iki ülés, egyébként is fáradságátlanul működött értünk, vezérünk, diadalra vezető vezérünk volt.

E mai tüntetés egy senki által elő nem készített spontán megnyilatkozása volt Hajdudorog népe szeretetének, hálájának. Mert a népet, a tömeget érzelmekkel vezetni nem lehet, ilyenre nem kapható, viszont fogékony minden nemes érzélem iránt, mely alkalomadtán visszatartatlanul kitör belőle.

Igy tört ki belőlünk Nagyságod iránt e történeti események alkalmából a szeretet és hála érzete. Eljöttünk, hogy szeretetünknek kifejezést adjunk, hogy ünnepélyesen, hálás szívvel köszönjük meg mindazt, amit értünk tett. Ha úgy teljesíti az Isten Nagyságodnak minden, vágyát, kívánságát, mint ahogy mi kívánjuk, úgy teljesítve lesz minden kívánsága, óhaja, legszebb álmait

fogja megszégyeníteni a még szebb való. Kérjük, tartson meg továbbra is szeretetében, jóindulatában.

Akik mellett tömegek állanak fel, az csak jót tett, nemesen cselekedhetett, amelyért az Isten áldása is kijut. Ezt az isteni áldást kérjük, kívánjuk le Nagyságodra is!

Mélyen meghatva mondotta el válaszat Jaczkovics Mihály, akit szünni nem akaró éljenzés szakította meg gyakran beszédében.

Meghatottan mondok köszönetet szives megjelenésükért, engem felette megtisztelő figyelmökért s csekély személyem iránt való szeretetük és ragaszkodásuk ily ünnepélyes, lelket emelő, szívet indító megnyilatkozásáért.

Ha szónokaik nem is vázolták volna, hogy miért a mostani nagy öröm, miért a végtelen lelkesedés, le tudom én azt olvasni szemeikből, meg tudom én azt érteni a történelmére hivatkozás nélkül büszke, Bocskay fejedelem győzelmes zászlón lobogató hős hajdú vitézek utódainak, önöknek kedves hittestvérek és polgártársak gondolkodásúkból, cselekedeteikből; érzem én a nagy örömet az önök szíveinek dobbanásából, de éreznem is kell, mert ezen szívek megismerkedésünk első percétől fogva egybeforrtak az én szívemmel s éppen azért átérzem én is a nagy örömet, mely nem más, mint egy szent ügyért való hosszantartó küzdelem fényes sikere. (Éljenzés.)

Hazánk több, mint 200.000 magyar ajku gör. szert. katolikusainak immár félszázados legforróbb kívánsága, buzgó, akadályokat nem ösmerő törekvése és lankadatlan küzdelme abban öszpontosult, hogy minddenekfelett édes anyanyelvünk oltárra emeltessék. mert tudatában voltak dicső elődeink annak, hogy amely nemzet nyelvét az oltárra teheti, az nem veszhet el. Ugyanezért ennek biztosítása céljából azon törekedtünk, hogy Hajdudorogon, mint széles e hazában a legnagyobb számban élő magyar gör. kath. városában egy önálló magyar püspökség létesíttessék.

A görög szert. katolikusok vallási és lelki szükségletek, valamint a hazaszeretet legtisztább forrásából fakadó érzelem vezette mindenkoron az ez ügyben megindított mozgalmat, mert aminő szent és igaz a kitűzött zászlónak lobogtatása vallási tekintetben, épp oly jogos polgári szempontból is.

„Az igazak kiáltanak és az Ur meghallgatja őket” – mondja a zoltáros. Mi is kiáltottunk és a jóságos Isten, hála legyen Neki, mindörökre meghallgatott minket.

Meghallgatott minket az Ur, mert ami után dicső elődeink és mi oly epekedve vágyakoztunk, teljesedett. Szentségeis atyánk X. Pius pápa (éljen felkiáltások) hozzájárulásával dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk I. Ferencz József őfelsége (éljenzés) legfőbb: kegyúri jogánál fogva az új magyar gör. szert. kath. püspökség kívánságunk szerint Hajdudorog székhellyel meg lett alapítva.

Ezen nagy vívmány által nemcsak Hajdudorog városának, nemcsak a magyar gör. szert. katolikusoknak, de az összes magyar catholicusoknak és az egész magyar nemzetnek történelmi nevezetessége van. S ha talán kedves ünneplő közönség ezen nagy vívmány sikeréhez egy szemernyivel csekély erőmhöz képest én is hozzájárulni szerencsés voltam, (szünni nem akaró éljenzés) minek most önök kifejezést adni szivesek, ez nem az én érdemem,

ez nekem kötelességem volt. Hisz önök közé jöve s látva a szeretetteljes fogadtatást: szivem egész melegével, lelkem egész meggyőződésével az önöké lettem s épp e helyről, ahol most állok ünnepélyes fogadalmat tettem, hogy élni és halni akarok Hajdudorog nemes városával, annak gör. kath. híveivel s minden lakójával, (viharos éljenzés). Becsületos emberhez illő – s én annak tartom magamat – az ígétét beváltani, annak teljesítéséért, ha kell síkra szállani. (Éljen). Síkra szálltam én is, még akkor is, ha talán anyagi előnyöket kockáztattam.

Legyenek meggyőződve, hogy ezután is minden erőmmel, tudásommal, minden igyekezetemmel csakis katolikus egyházunk üdvét, édes magyar hazánk javát, magyar anyanyelvünk felvirágoztatását, megerősödését, jogainak tiszteletben tartását fogom munkálni és a Gondviselő Isten bármely pozícióra rendel is nemes Hajdudorog városának hasznát és híveinek üdvét előmozdítani kedves és szent kötelességem lesz. Ezt amidőn ismételt ünnepélyesen ígérem, köszönöm a szives megtiszteltetést s magamat további szeretetükbe, jóindulatukba ajánlom. (Éljenzés).

Majd a dalárda egy alkalmi dali elénekelt és a menet megindult Újhelyi Andor lelkészhez. A templomtér előtti kerítés főkapuján át mentek és a ház előtti tért teljesen elfoglalták.

Itt is a Hymnus szavai nyitották meg az ünnepséget, majd Szabó Elemér főbíró rövid beszéde után Révész Mihály takarékpénztári aligazgató a következőleg üdvözölte Újhelyi Andor lelkészt:

A nemzetek, városok, községek életében vannak korszakalkotó események, melyek által ezek új irányt nyernek, fejlődésnek indulnak, a haladás terére lépnek.

Röviden érinti, hogy e napot annak örömére ünnepli Hajdudorog közönsége, hogy a görög-katolikus magyar püspökséget a pápai bulla és a királyi alapító oklevél Hajdudorog székhellyel megalapította. Majd így folytatja:

Bocskay nagyfejedelem tette le Hajdudorognak első alapkövét, a második alapköve a püspöki székhellyel tétetik le.

A nemes harcot megvívtuk! győztünk! az 1912-ik esztendő Hajdudorog történetében aranybetűkkel lesz bevésve örökké!

A nemes küzdelemben azonban nekünk vezérekre volt szükségünk, kik közül Főtisztelendőségedet mint egyik lelkes vezérünket üdvözöljük ez alkalommal.

Tudjuk hogy Főtisztelendőségednek nemesen érző szive mindenkor együtt érezett a mienkkel s ennek számos esetben fényes tanujelét is adta.

Az országos jubileum alkalmával, amikor a püspökség ügyében egy nagy küldöttséggel Budapestre mentünk, ott az egyetemi templomban, az ország vezető férfainak jelenlétében Főtisztelendőséged fényes segédlettel a szent misét teljesen magyar nyelven végezte (Éljenzés)

Ugyancsak a püspökség ügyében Rómába vezetett zarándoklatnak Főtisztelendőséged is egyik lelkes tagja volt.

Az 1911. évi szeptember 12-iki nagyértekezleten elfogadott határozati javaslat egyedül a Főtisztelendőséged nevéhez fűződik, mi által nemcsak a

püspökség történetébe, hanem hajdudorog közönségének szívébe is örökre beírta nevét. (Éljenzés.)

De nem részletezem tovább, ott volt Főtisztelendőséged mindenkor az elsők között, nem kimélvélve soha sem időt sem fáradságot.

És mint a győzedelmes hadsereg vezérei ünnepli, úgy Hajdudorog közönsége eljött, hogy Főtisztelendőségedet üdvözölje és hálás köszönetet mondjon Főtisztelendőségednek azon fáradozásaiért, melyet a magyar gör. kath. püspökség felállítása érdekében kifejtteni méltóztatott.

Végül rövidesen elsorolja ama érzelmi kapcsokat, mely Hajdudorogot ő hozzá fűzi és azt a vonzalmat, mellyel iránta viseltetnek s mely ez alkalommal idehozta a közönséget.

Újhelyi Andor megilletődve köszönte meg e kitüntető figyelmet, mert életének egyik legszebb napja a mai, amikor látja, hogy egy élet munkásságát. azok, akik érdekében az történt, elismerik. Jól esett neki mindig ama mozgalomban és harcban részt venni, amelyet Hajdudorog ötven évvel ezelőtti megindítóit s örömmel és büszkén vallja, hogy a magyar nyelvet felemelte az oltárra már mint bökönyi lelkész s azóta mindig csak magyarul misézett.

Majd ösmertette, miért forrt össze a hajdudorogi székhelyrel felállítandó magyar püspökség ügyével és miért tartotta és tartja Hajdudorogot egyedül méltónak és hívatottnak a székhelyre. Nem akarja hinni és remélni, hogy ama hittestvérek is, akik eddig Hajdudorog székhely ellen foglaltak állást, a legfelsőbb döntések után fel ne adják a meddő harcot és össze ne fogjanak Hajdudoroggal a püspökség hatalmassá, naggyá és dicsőségessé tétele munkájában, mely munkából ő, mint lelkész a jövőre is ki akarja venni részét és ehhez kéri Hajdudorog közönségének további változatlan szeretetét, melyet továbbra is kiérdemelni és megőrizni, azt a maga részéről teljes erejével ápolni mindég igyekezni fog.

(Éljenzés szakította meg beszédjét többször.)

Itt is a dalárda alkalmi énekével zárult az ünneplés. Majd a menet újból kialakult és a templom kerítés ajtaján át vonult a most már még jobban megszaporodott ünneplő közönség Farkas Győző főjegyzőhöz. Óriási népáradat hömpölygött az utcán, s csak most lehetett teljes egészében látni, hogy mily szép ünnepi díszet öltött a város. A lengő zászlóval feldíszített házak, kivilágított ablakok, a több százra menő fáklya és lampionok által szinte nappali fényt kölcsönző lobogó, messzireható világosság – mind-mind bizonyították, hogy a fényárban úszó Hajdudorog ünnepel. A zene játszik és jó tíz perc múlik el, amíg a menet megérkezik Farkas Győző háza elé.

Gyönyörű látvány tárult a közönség elé. A kordont a fáklyások veszik körül, azon belül a dalárda, a szónok és a résztvevő testületek. A fáklyák és lampionok kivilágítják az egész házat s szünni nem akaró éljenzés hívja ki az ablakhoz Farkas Győzőt s mikor megjelenik az ablaknál mindinkább elementáris erővel tör ki.

A Hymnus után ez alkalommal is Szabó Elemér főbíró szólott néhány szót, majd dr. Loóg Béla ügyvéd, szentszéki ügyész mondotta a következő mély hatást keltő beszédet:

Hajdudorog város polgársága örömnünnepet ül. Házaink fel vannak lobogózva, immár püspöki székesegyház rangjára emelt templomunkban fölhangzott a hálaadó ima, mert egy hosszú, félszázados küzdelem diadalmas befejezését a mindenható Isten megérettük engedte.

Félszázadon keresztül küzdött a görög katolikus magyarság azért, hogy önálló létet nyerjen, egy különálló püspöki tartományba tömörülhessen.

Ebben a küzdelemben a vezérszerepet mindenkor Hajdudorog vitte, mert itt laktak és laknak legnagyobb számban magyar ajkú görög katolikusok és mert ennek a városnak a népe a szent ügyért harcolni, a szent ügyért áldozatot hozni mindenkor kész volt.

Ennek a félszázados küzdelemnek a kiindulási pontjánál ott ragyog néhai boldog emlékezetű Farkas Lajosnak, a Te édes atyádnak a neve és annak letéteményese teljes befejezésénél itt állsz Te, mint édes atyád örökének méltó letéteményese, a mi legerősebb támaszunk, leghivatottabb vezérünk: (Éljen!)

A lefolyt 50 esztendőn keresztül Hajdudorog vezérlete alatt az egész görög katolikus magyarság egységesen, vállvetve folytatta a küzdelmet, csak a legutolsó esztendőben vegyült ebbe a harmonikus küzdelembe disszonáns hang.

Kétségbe nem vonható történelmi igazság az, hogy Hajdudorog mindig úgy szerepelt, mint a magyar gör. kath. püspökség székhelyének jogosult és pedig egyedül jogosult várományosa; ezt ellenfeleink is elismerik, mikor pálfordulásukat azzal igyekeznek mentetgetni, hogy 49 esztendőn át vallott meggyőződésük az 50-ik esztendőben, máról-holnapra, egy más – szerintük jobb – meggyőződésre változott át.

Meglepetéssel, sőt megdöbbenéssel kellett tehát tapasztalunk, a gör. kath. magyarság egy részének azt a természetellenes állásfoglalását, mely a püspöki székhelyet a görög katolikus Hajdudorogtól elvenni és elébb a református Debrecenbe, utóbb a lutheránus Nyíregyházára helyeztetni akarta és ezt a természetellenes állásfoglalást nem is tudjuk magunknak mással megmagyarázni, mint azzal, hogy a gör. katolikus magyarság körében is felütötte már fejét az a modernizmus jelszava alatt ismeretes erkölcsi aberráció, amely nem ismer tekintélyt, nem tisztel hagyományt, melynek nincs érzéke a történelmi múlt iránt, amely mindent a materializmus rideg szemüvegén keresztül néz és a maga ferde logikájával nem képes felfogni azt, hogy egy szilárd épületnek mindenek előtt erős fundamentumra van szüksége. (Igaz, úgy van)

Hiszen mi elismerjük azt, hogy a fa, melyet gyökerétől elválasztanak, teljességgel még szükséges és hasznos szolgálatokat, de megszűnik élőfa lenni, nem hajt lombokat, nem fakaszt virágot, érlel gyümölcsöt.

A magyar gör. katolikus kultúra élőfa, melynek gyökerei mélyen belenyúlnak ebbe az ősi hajdú talajba.

Ez az élőfa most még csak a reménynek, egy szebb, egy boldogabb jövő reményének dús lombozatával ékesedik, de ez fogja nekünk a hitnek, a szeretetnek, a krisztusi hitnek, a krisztusi szeretetnek diszes virágait

fakasztani és ez van hivatva arra, hogy számunkra a hazaszeretetnek, a vallásosságnak, a tudománynak nemes gyümölcseit megér lelje.

Ezt az előfát, a magyar gör. kath. kultúra előfáját, a maga gyökérétől, Hajdudorogtól elválasztani nem engedték és nem engedjük. (Éljenzés.)

Az apostoli Felség és pápa Őszentségének bölcsessége felismerte a mi nagy igazságunkat, a mindenható Isten kegyelme diadalra juttatta a mi szent törekvésünket, a Hajdudorogról elnevezett püspöki tartomány székhelye nem Debrecen, nem Nyíregyháza, hanem Hajdudorog.

Ünnepel Hajdudorog város népének apraja-nagyja, ünnepel, mert boldog és megelégedett.

És ha igaz, hogy a boldogság együtt jár a megelégedéssel, úgy Te vagy ma Hajdudorog város legboldogabb polgára. (Éljen)

Minden kétségen felül áll, hogy Hajdudorog város polgárai közül Te vagy az, ki a rábízott feladatot a leghívebben, leglelküimeretesebben, a legtökéletesebben teljesítetted.

A híven teljesített kötelesség büszke öntudatával tekinthetsz vissza a lefolyt küzdelemre és ez az öntudat a legteljesebb megelégedéssel, a legtökéletesebb boldogsággal kell, hogy eltöltse kebledet.

A harc véget ért, kezdődik a munka, a magyar görög katolikus kultúra kiépítésének nehéz, de áldásthozó munkája.

Vezérünk voltál a harcban, vezérünk leszel a munkában és hogy ezen a munkán a mindenható Isten áldása lebegjen, hogy az ő áldó kegyelme adjon Neked hozzá erőt, egészséget, hosszú és boldog életet, – ezt kívánja Neked Hajdudorog város polgársága. (Óriási éljenzés.)

Farkas Győző könnyekig meghatva köszönte meg a meleg ovációt és jóleső tudatként mondhatja, hogy erőt neki a küzdelemre mindig e város közönsége, annak bizalma, ragaszkodása nyújtotta és a jövő munkájában is az lesz támasza, erőssége. Majd visszapillantást vet a lefolyt nagy küzdelemre és reámutat arra az akadályokra, amelyeket e harcban Hajdudorognak le kellett győznie. Fejtegette a jövő nagy munkáját és ama reményének, hitének adott kifejezést hogy az a csüggedetlen kitartás és szívósság, az a lankadhatatlan szeretet és áldozatkészség, melyet e város a görög katolikus magyar püspökségért a múltban tanúsított, az a jövőben is változatlanul megmarad.

A dalárda éneke után a nagy tömeg kik isérte a tűzoltó testületet az egész ünnepség méltó záradékául rendezett esti ünnepségre. A zöld galyakkal felékesített hatalmas sábornak a városra szabadon néző oldaláról az erős fénysugár hívólag intett az ünneplők felé és csakhamar mozgalmas, pezsgő, vidám élet keletkezett benne. Táncra perdültek csakhamar, majd a közönség szórakoztatására tervezett műsor vette kezdetét. A táncok közti időközökben a remekül sikerült tűzijáték, majd itt is a dalárda egy szépen előadott indulója és ez alkalomra lehozott tárogató játék ragadtatta el a közönséget. Éjfél felé pedig a tombolajáték kötötte le figyelmüket A kora reggeli óra vetett véget a szépen sikerült estélynek.

44. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának magánlevele Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Ferenc Ferdinánd személyi javaslati tárgyában

Pertisau, 1912. augusztus 5.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 117r–118r. Tisztázat.

58968

Pertisau (Achensee) 5/VIII 1912.

(Tirol)

Eminence,

C'est ici dans la solitude des montagnes où j'écris ces lignes. Hier j'avais une grande surprise par la venue d'un messenger spécial de S. A. l'archiduc François Ferdinand. Celui-ci me charge de donner les informations suivantes au Saint Père et à Votre Eminence.

Son Altesse l'archiduc est encore très préoccupé de l'affaire de la nouvelle diocèse et il désire infiniment qu'on retarde la confirmation d'un évêque pour celle-ci jusqu'on aura trouvé un candidat digne dans tous les rapports. Un candidat excellent pour la diocèse Haidudorg serait selon les informations de S. A. l'archiduc le Docteur Jules Hodzega, élevé à Rome, maintenant professeur à Ungvár et parlant bien la langue grecque et ruméne. Outre cela S. A. l'archiduc croigne infiniment qu'on proposera pour la diocèse Eperjes un certain M. Eugène Kovalszky du quel ont affirmé à S. A. l'archiduc qu'il ne dit jamais la messe et qu'il a des enfants naturels. Comme indigne S. A. l'archiduc considère aussi un certain Simeon Szabó, très digne au contraire le M. Théodore Matyaczko.

Je cède aux désirs très vives de S. A. l'archiduc en transmettant ces informations à Votre Eminence priant de garder le secret.

Jusqu'à la fin de ce mois je reste ici, alors je dois retourner à Innsbruck où ont vent célébrer le 25ième anniversaire de ma nomination de professeur d'histoire universelle à l'université.

Baisant le saint pourpre de Votre Eminence je me proteste avec la plus grande dévotion

de Votre Eminence

très dévoué serviteur

Louis de Pastor.

Ringraziare con due righe per tranquillità del mittente – e unire alle carte relative ad Eperies.⁵¹

51 A levél külzetén ceruzával írt feljegyzés:

45. Girolamo Rolleri, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átirata Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1912. augusztus 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 120r–121r. Tisztázat.

58978

Sacra Congregazione de Propaganda Fide
per gli Affari di Rito Orientale
32239

Sui libri liturgici della nuova diocesi.

Roma, 6 Agosto 1912.

In risposta al pregiato biglietto⁵² della Signoria Vostra Reverendissima N. 58795, col quale chiedeva a questo dicastero delle istruzioni chiare e precise circa l'uso dei libri liturgici da adottarsi nella nuova diocesi di rito greco di Hajdu-Dorogh in Ungheria; il Sottoscritto Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda per gli Affari di Rito Orientale, per ordine dell'Eminentissimo Signor Cardinal Prefetto, si dà premura di notificare alla Signoria Vostra quanto segue:

La Sacra Congregazione di Propaganda ha curato la stampa di tutti i libri liturgici greci in uso presso gli Orientali di rito greco, e specialmente presso gli Italo-Greci e i Greci puri di Costantinopoli. Questi libri vengono anche richiesti, e sono mandati ai Greci melchiti, quantunque nella liturgia facciano uso della lingua araba. Ora essendo tali libri scritti in greco, riveduti ed approvati dalla S. Sede, e come tali pienamente ortodossi, sembrerebbe che la nuova diocesi Greca d'Ungheria dovesse adottarli come tipici. Questo naturalmente risparmierebbe tempo e renderebbe tranquilla la Santa Sede sulla ortodossia completa dei libri liturgici. Ma possedendo la Propaganda pochi esemplari di tali libri, non potrebbe in alcun modo fornirli a tutte le parrocchie della nuova diocesi; e perciò parrebbe necessario deputare persona competente e di provata ortodossia che vigilasse sulla nuova edizione che converrà farne, affinché non vi siano introdotti errori.

Nell'ipotesi pertanto che codesto Sacro Dicastero entri nelle suesposte idee, si invia alla Signoria Vostra una copia di ciascuno dei libri liturgici greci editi dalla Propaganda.

Intanto lo scrivente Segretario con sensi di ben distinta stima si pregia rafferinarsi

Della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima umo e devmo servo
Girolamo Rolleri Segretario

52 Lásd: 40. számú dokumentum

46. Tisza István magánlevele Balogh Jenő vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Geszt, 1912. augusztus 9.

MRZSL 44a 14. tétel 25/1–2. Tisztázat.

Geszt 1912. aug. 9.

Kedves barátom!

Ne essél kétségbe, hogy megint zavarlak. Ezuttal egészen más ügyben alkalmatlankodom.

Az a hír, hogy a dorogi püspök 40000 kor. fizetést fog az állampénztárból húzni, fejébe ment a lutheranus püspököknek s azok most közös actióra hívták fel a mi püspökeinket abban az irányban, hogy ők is kérjenek ennyit a maguk számára.

Antal Gábort,⁵³ aki tőlem kért tanácsot, felkérem, hogy igyekezzék a püspököket minden ilyen lépéstől visszatartani, mert – még ha lehet is valami a dologból – absurdum volna, hogy ők lépjenek fel saját érdekekben. A dolog azonban bajosan fog elaludni. Meg fogják az egyenlőség és viszonyosság nevű vén csatalovakat nyergelni s egy kis elégedetlenséget fognak vele szítani. Épen ezért kérlek, tájékoztassál a dolog felől.

Ha semmire nincs kilátás, akkor mindjárt az első perctől kezdve ellene kellene fordulnunk avval, hogy mi puritánok, democraták vagyunk sat. sat., ha ellenben hajlandó a kormány valamit adni (természetesen 40000 koronáról szó sem lehetne) akkor olyan mederbe kellene a dolgot terelnünk, amely előkészíti a tervezett megoldást.

Van már jelöltetek a dorogi püspöki székbe? Ez is óriás fontosságú kérdés. Hát a nyiregyházai székhely bir némi kilátással? Kétségtelenül alkalmasabb hely volna s úgy látom, az érdekeltel többsége is ezt óhajtana.

Végül igen hálás volnék, ha a költségvetés letárgyalása után értesitenél az adócsökkentési segély és a prot. internátusok sorsáról.

Tegnap levelemből egy dolgot feledtem ki: ne dolgozd agyon magadat. Én beszélhetek róla, mert miniszterelnök koromban egy kissé beleestem ebbe a hibába és alig másfél évi megeröltetett munka következményeit soha teljesen ki nem hevertem. Vess véget annak a sok lélekölő s az embert megörlő surlódásnak és idővesztésnek amit a cultusminiszterium fegyelmezetlensége s az ott uralkodó amabilis confusio zudit a fejedre.

Isten veled. Igaz barátsággal üdvözöl hived

Tisza István

53 Antal Gábor (1843-1914), a dunántúli református egyházkerület püspöke 1896-tól haláláig.

47. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának átiratfoglalmazványa Girolamo Rollerinek, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1912. augusztus 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 122rv. Fogalmazvány.
58978, 12 agosto 1912

Il sottoscritto Pro-Segretario della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinarii ha ricevuto il pregiato foglio⁵⁴ no 32239 del 6 corr. agosto, col quale l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Roller, Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda fide per gli Affari di rito orientale si compiaceva di comunicargli le istruzioni dettate dal medesimo Sacro Dicastero circa l'uso dei libri liturgici di lingua greca antica da usarsi nella nuova diocesi ungherese di Hajdu-Dorogh.

Ha pure ricevuto il pacco contenente una copia di ciascuno dei libri liturgici greci editi dalla Sacra Congregazione di Propaganda, che dovranno servire come tipo per la nuova edizione da farsene per la diocesi summenzionata.

Lo scrivente, nel porgere al prelodato Monsignore Roller, anche per incarico dell'Eminentissimo Superiore, vivi ringraziamenti per la permura, con la quale ha corrisposto alla richiesta fattagli col biglietto no 58795. Gli partecipa che sono già state trasmesse a Monsignore Nunzio Apostolico di Vienna insieme coi prefati libri tipici, le istruzioni surriferite, affinché le tenga presenti nello stendere il Decreto d'esecuzione della Bolla d'erezione della suddetta diocesi di Hajdu-Dorogh.

Profitta, poi, ecc.

48. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának magánlevél-foglalmazványa Ludwig von Pastornak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Róma, 1912. augusztus 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 119r. Fogalmazvány.
58968
Pertisau (Achensee), 12 agosto 1912

Illustrissimo Signor Commendatore

Ho ricevuto regolarmente il suo pregiato foglio,⁵⁵ datato il 5 corrente, e mi do premura di ringraziarLa delle delicate notizie, che si è compiaciuta di darmi, e che la Santa Sede non mancherà di tenere presenti.

E con sensi di ben distinta stima mi dichiaro

54 Lásd: 45. számú dokumentum

55 Lásd: 44. számú dokumentum

49. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének, valamint a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. augusztus 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 124r–125r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 280rv. Fogalmazvány

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CXXXII., 272–273. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

59076

No. 193

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano, Roma

Vienna, 12 Agosto 1912.

Sulla nuova Diocesi greco-ungherese.

Eminenza Reverendissima,

Il Governo ungherese non si è ancora fatto vivo per l'esecuzione della Bolla d'erezione della nuova diocesi greco-ungherese. Io ho già fatto pervenire al Ministero del Culto le lagnanze per la pubblicazione del noto decreto reale, e lo farò ancora, più direttamente collo stesso Ministro Zichy, quando avrò occasione di vederlo, nei giorni del prossimo Congresso Eucaristico. Pel momento, non ho creduto di far rumore intorno a questo decreto, perché penso che, se i rumeni ed i loro amici sapessero del disgusto della Santa Sede e del pericolo che, in seguito a ciò, potesse ritardarsi l'esecuzione della Bolla, ne profiterrebbero certamente per creare nuovi imbarazzi.

Intanto i giornali rumeni e rumenizzanti continuano la loro campagna contro la detta erezione. Annunziano in questi giornali (fra gli altri la Rivista „Gross-Oesterreich”) che si sarebbe preparato un grande scisma, circa 30 000 rumeni della nuova diocesi, avrebbero dichiarato di passare alla chiesa scismatica. Si aggiunge anche, che 15 000 ruteni del Nord Ungheria, hanno già abbandonato il cattolicesimo, e che moltissimi cattolici tedeschi nel comitato di Tolnauer, hanno abbracciato il protestantesimo, piuttosto che assoggettarsi alla nuova diocesi magiara. Si ripetono poi le solite insinuazioni contro il provvedimento della Santa Sede, cioè la rottura del patto d'unione, la falsità delle statistiche presentate dal governo alla Santa Sede, la servilità di questa verso di quello etc.; ed ora si va pure dicendo, che la erezione della diocesi è stata decisa dal Santo Padre senza alcun intervento della Sacra Congregazione di Propaganda, di cui dovevasi almeno domandare il parere. Così il giornale rumeno „Tribuna” ed altri aggiungono che la Propaganda si era dichiarata apertamente contraria.

Questa agitazione è naturalmente fomentata e sfruttata dagli ortodossi, dai protestanti ed anche dai rumeni di Romania. È da augurarsi che cessi la

pericolosa agitazione e che il provvedimento della Santa Sede, tranquillamente posto in esecuzione, produca quei buoni effetti, che la Santa Sede stessa ha solamente inteso a vantaggio spirituale di quelle popolazioni.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profondissimo ossequio, mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima, umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo

†Rafael Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

50. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1912. augusztus 14.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 282rv. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 123rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, CXXXIII., 273–274. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

58991

Dal Vaticano, 14 agosto 1912.

Monsignor Rafael Scapinelli di Lèguigno

Nunzio Apostolico, Vienna.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Dopo la pubblicazione della Bolla Pontificia d'erezione della nuova diocesi ungherese di Hajdudorogh sono stati proposti alla Santa Sede varii dubbii e questi intorno ai libri liturgici in lingua greca antica, che dovranno essere adoperati nella diocesi medesima. Per dissipare qualsiasi equivoco ed impedire ogni possibile abuso, ho fatto chiedere alla Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli affari di rito orientale istruzioni precise, da inserirsi nel Decreto d'esecuzione della summenzionata Bolla d'erezione, circa l'uso dei prefati libri liturgici e ne ho ricevuto la risposta, che trascrivo integralmente:

„La Sacra Congregazione di Propaganda ha curato la stampa di tutti i libri liturgici greci in uso presso gli Orientali di rito greco, e specialmente presso gli Italo-Greci e i Greci puri di Constantinopoli. Questi libri vengono anche richiesti, e sono mandati ai Greci-melchiti, quantunque nella liturgia facciano uso della lingua araba. Ora essendo tali libri scritti in greco, riveduti ed approvati dalla Santa Sede, e come tali pienamente ortodossi, sembrerebbe che la nuova diocesi greca d'Ungheria dovesse adottarli come tipici. Questo naturalmente risparmierebbe tempo e renderebbe tranquilla la Santa Sede sulla ortodossia completa dei libri liturgici. Ma possedendo la Propaganda pochi esemplari di tali libri, non potrebbe in alcun modo fornirli a tutte le parrocchie della nuova diocesi; e perciò parrebbe necessario deputare persona competente e

di provata ortodossia che vigilasse sulla nuova edizione che converrà farne, affinché non vi siano introdotti errori”.

Prego, pertanto, la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima di tener presenti tali istruzioni nello stendere il Decreto d'esecuzione della Bolla suddetta e Le invio, in pacco separato, una copia di ciascuno dei menzionati libri liturgici greci editi dalla Sacra Congregazione di Propaganda.

Colgo con piacere l'occasione per riaffermarmi con sensi di ben distinta stima, della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima servitore,

Rafael Cardinale Merry del Val

51. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról és annak kommunikációja, valamint a román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. augusztus 20.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 288r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 126rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CXXXV., 278–279. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült.

59076

Dal Vaticano, 20 agosto 1912.

Monsignor Rafael Scapinelli di Leguigno

Nunzio Apostolico Vienna.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Mi è regolarmente pervenuto il Rapporto⁵⁶ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, No. 193 del 12 corrente, su la nuova diocesi ungherese di rito greco.

Ringraziandola delle notizie trasmesse mi intorno a tale argomento, lodo la prudenza che Vostra Signoria dimostra nel volere far pervenire al Governo Ungherese le lagnanze della Santa Sede per la pubblicazione del noto decreto reale relativo all'erezione della predetta diocesi, in modo da non far rumore e non dare, quindi, nuovo pretesto all'agitazione creatasi tra i rumeni contro la summenzionata erezione e mi unisco a Lei nel far voti che presto si calmi e cessi del tutto questo pericoloso movimento contro una decisione, che la Santa Sede ha presa nell'esclusivo interesse delle anime.

Profitto, poi, ben volentieri dell'incontro per riaffermarmi con sensi di ben distinta stima, della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima servitore,

Rafael Cardinale Merry del Val

⁵⁶ Lásd: 49. számú dokumentum

52. Ottokar Czernin bukaresti követségi titkár jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Sinaia 1912. augusztus 27.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 349r–356v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 673–677. felvétel). Tisztázat.

No. 41-C

Sinaia, am 27. August 1912

Seiner Excellenz

Herrn Grafen Berchtold etc., etc., etc. in Wien

Hochgeborener Graf!

Die konservativ demokratische „Roumanie“ veröffentlicht den anbei mitfolgenden Brief, den angeblich der Exminister und gegenwärtige Doyen der juridischen Fakultät, Herr Dissesco, ein führendes Mitglied der Partei Herrn Take Joneșcu's, anlässlich des jüngsten Besuches Euer Excellenz in Sinaia an Hochdieselben gerichtet habe, worin er die Intervention Euer Excellenz gegen die Errichtung eines ungarischen griechisch-unierten Bistums erbittet.

Der Inhalt dieses Schreibens beweist, daß in der hiesigen Oeffentlichkeit ziemlich krasse Irrtümer über das Wesen dieses neuen griechisch-unierten Bistums herrschen. Der Zweck, den Herr Dissesco hiebei verfolgt, liegt auf der Hand und besteht einzig in dem Streben, seine politische Stellung in Rumänien zu popularisieren.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht.

O. Czernin

**52a. Czernin bukaresti követségi titkár levelének melléklete:
Constantin Dissesco egykori román államminiszter levele
Berchtold külügyminiszternek**

Beilage ad Bericht aus Sinaia, ddo. 27. August 1912, Nr. 41 C.

„Roumanie“ vom 27. August 1912

Une lettre de M. C. Dissesco á Son Excellence le Comte de Berchtold.

Nous recevons communication de la lettre ci-jointe, adressée par notre éminent ami M. Constantin Dissesco á Son Excellence le Comte de Berchtold.

Constantza, le 15 aout.

Monsieur le Ministre,

La Roumanie, ainsi que la diplomatie européenne, a accueilli avec satisfaction l'initiative prise par Votre Excellence pour la pacification des esprits pour la cessation des conflits dans les Balkans.

Une décentralisation politique et administrative, l'accès des chrétiens au Gouvernement de l'Empire ottoman, voilà certes la solution de la question d'Orient por de longues années. Combien nous sommes heureux de savoir parmi nous l'éminent homme d'Etat, le Ministre des affaires étrangères de

l'Empire austro-hongrois, l'Apôtre de l'égalité dans l'Etat, quelque soit la croyance religieuse!

C'est por la première fois qu'une personnalité occupant dans l'Empire une situation politique aussi importante vient ein Roumanie. Et ce qui remplit davantage nos cœurs de joie et d'espoir, c'est que Votre Excellence est venue á Sinaia, ainsi que l'a dit la „Neue Freie Presse“, porteur de la sympathie de tous les peuples de la Monarchie.

Au nom de cette sympathie, au nom de votre amour pour la liberté religieuse, pour l'égalité dans l'Etat, permettez, Excellence, qu'un citoyen du Royaume der Roumanie vienne vous supplier d'empêcher l'injustice aux onsequences désastreuses que la mise en application de la bulle papale Christi fideles græci, remise par le Cardinal Mery del Val au Ministre d'Autriche-Hongrie auprès du Saint-Siège.

Non, nous ne pouvons pas croire que le fin diplomate, l'homme d'Etat expérimenté qu'est votre Excellence veuille défendre les droits de la conscience dans l'Empire ottoman et reste indifférent lorsque ces mêmes droits sont lésés ou menacés dans l'Empire austro-hongrois.

J'ose espérer, Excellence, que votre visite en Roumanie restera, non seulement comme la manifestation d'une courtoisie amicale, mais aussi comme le gage d'une politique satisfaisant les intérêts et les aspirations légitimes des peuples de la Monarchie austro-hongroise et du Royaume de Roumanie.

Veillez croire, Excellence, à l'expression de mond estime admirative pour les nobles sentiments qui inspirent votre action politique et humanitaire.

C.G. Dissesco m.p.,

Ancien Ministre d'Etat, Doyen de la Faculté de Droit de Bucarest.

53. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) ismételt felhívása a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének kérdésében

Budapest, 1912. szeptember 14.

GKPL IV–3. 1912/112. Nyomtatvány.

Kedves Hittestvérek!

Ez évi június 24-én kelt köriratomban⁵⁷ közöltem veletek, hogy miután a munkácsi, eperjesi és esztergomi egyházmegyékből új egyházmegyénkbe átsatolt egyházközségek tulnyomó többsége még a pápai bulla leérkezése és a hivatalos székhelynek abban történt megállapítása előtt Nyiregyháza mellett foglalt állást, elnöki tanácsunk oly értelmű előterjesztést nyújtott be a kormánynak, hogy megnyugszunk ugyan abban, ha a pápai bullában mint hivatalos székhely Hajdudorog fog megneveztetni, de a többség kívánságához képest s egyszersmind a mérvadó egyházi és nemzeti magasabb tekintetek követelményei miatt is, több más előző eset példájára, mint tényleges székhelyet, Nyiregyházát kérjük és ajánljuk elfogadni.

⁵⁷ Lásd: 14. számú dokumentum

E köriratom nyomán az érdekelt egyházközségeknek igen tekintélyes része szükségesnek találta újból is megnyilatkozni Nyiregyháza mellett s ily nyilatkozat eddig a munkácsi, eperjesi és esztergomi egyházmegyékből átszatolt 79 egyházközség részéről 52, a román egyházmegyékből átszatolt 83 egyházközség részéről pedig 18 érkezett hozzám. Ellenben úgy tudom, hogy a pápai bullában megnevezett székhely megváltoztatása ellen eddig Hajdudorogon kívül csak 3 egyházközség tiltakozott, kettő a munkácsi és egy a nagyváradai egyházmegyéből.

Mínt hogy pedig értesülesem szerint a román egyházmegyékből átszatolt egyházközségek eddigi egyházmegyei főhatóságai részéről mindeddig nem kaptak értesítést új beosztásokról s csakis ez a körülmény okozta többségüknek tartózkodó magatartását, de bizalmas információim szerint előreláthatólag a túlnyomó többség itt is Nyiregyháza mellett fog állást foglalni, ennél fogva az említett újabb megnyilatkozással csak megerősítve látom azt, hogy a többség Nyiregyházát kívánja.

Méltányolva a román egyházmegyékből átszatolt egyházközségek többségének ezt a tartózkodó magatartását és ennek indokát, szükségét érzem mégis annak, hogy legalább is a munkácsi és eperjesi egyházmegyékből még meg nem nyilatkozott 23 egyházközséget határozott színvallásra felkérjem. Szükségét érzem ennek azért, mert a hajdudorogi egyházközség nem elégedett meg azzal, hogy tiltakozók a bullában megnevezett székhely megváltoztatása ellen, hanem egyuttal elnöki tanácsunktól bizalmát is megvonta és illetéktelennek minősítette beavatkozásunkat, mert nézete szerint az új egyházmegye megalapításának tényével fel kellett volna oszlanunk.

Fellegesnek tartom e véleménnyel szemben czáfolatba bocsátkozni, mert a dolog természeténél fogva püspökünk kinevezéseig a feloszlás kérdésében állást nem foglalhatunk s az ő bölcs elhatározásától kell függővé tennünk, hogy nyomban kimondjuk-e feloszlásunkat, vagy azt elhalasszuk addig, míg a fővárosban tanuló főiskolai ifjúságunk részére, a budapesti egyházunkban e célra már létesített s mintegy 40.000 K-ra rugó alap felhasználásával, külön internátust nem építhetünk. Bármily mélyen sajnálom is tehát a hajdudorogi egyházközség részéről megnyilvánult bizalmatlanságot, de épen ezzel szemben szükségesnek tartom, hogy a még hátralevő 23 egyházközség is megnyilatkozzék. Legkevésbé sem kívánok ezzel pressziót gyakorolni abban az irányban, hogy Nyiregyháza vagy Hajdudorog mellett foglaljanak állást, csak azt ajánlom szives figyelmetekbe, hogy az egyházmegyénk jövőjére nézve oly fontos és vitális székhely kérdésében a közérdek szempontjából határozott állást foglalni oly kötelesség, mely elől kitérni nem lehet.

Megjegyzem még azt is, hogy Debreczen városának a székhelyre nézve tett legutóbbi feltételes ajánlata nem ingathat meg bennünket a Nyiregyháza melletti állásfoglalásban, mert már a hála érzete egymagában is Nyiregyházához köt bennünket, de különben is Debreczen városának legújabb ajánlkozása csak feltételes, végre pedig a nyiregyházai elhelyezést a városnak máriapócsi kegyhelyünkhöz való közelsége is kiválóan ajánlja.

Hazafias üdvözléssel:

Budapest, 1912. szeptember 14.

Szabó Jenő, főrendiházi tag, az országos bizottság elnöke.

54. Pietro Pazzini, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya tisztviselőjének átírtata Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. szeptember 14.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 12r. Tisztázat.

59580

Sacra Congregazione de Propaganda Fide
per gli Affari di Rito Orientale
N. 32156

Si trasmette un ricorso.

Roma, 14 Settembre 1912.

Il sottoscritto Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda per gli AA. di R.O., d'ordine dell'Eminentissimo suo Superiore, si dà premura di trasmettere alla Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima accluso al presente biglietto un ricorso diretto al Santo Padre da alcuni parroci rumeni circa la erezione della nuova Diocesi di rito greco in Ungheria, della quale ebbe ad occuparsi cotesto Sacro Dicastero.

Intanto lo scrivente Segretario con sensi di ben distinta stima si rafferma
Della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima

Umo Devmo Servo

Per Monsignore Segretario

Pietro Pazzini Off.

54a. Román görögkatolikus parókusok kérvénye X. Piusz pápához

Szaniszló, 1912. augusztus 17.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 15r–17v. Tisztázat.

59580

Beatissime Pater!

Ictu fulminis vehementior fuit ille, quo Bulla „Christifideles Graeci” nos percussit; vehementior, inquam, nam inde venit, unde minime sperabamus. Roma enim jam inde a primordiis S. unionis, a duobus jam abhinc saeculis et amplius, optimam se erga nos matrem ostendere non cessavit; nos vero ex altera parte eam semper fiducia pleni respeximus: et ecce, rem inauditam! nunc ea ipsissima mater, iis quam nos nunquam peccavimus, nos a se respingit spretis 83 paroeciarum Rumenicarum novae dioecesi hungaricae adnexarum lacrimis!

Beatissime Pater! Nos infrascripti, sancti altaris ministri legatione divina in districtu mere Rumenico in dioecesis Magnovaradinensis territorio (!) sito fungentes, qui Érmellék nuncupatur, e primo stupore et dolore vix expergefacti nosmet in conscientia obstrictos censemus flebilem nostram ad Tuam Sanctitatem attollere vocem non tam pro nobis, quam quo fidelium nostrae concreditorum curae salute aeterna: miserere nostri, Beatissime Pater, et dignare solatium praebere fidelibus nostris! Solare Beatissime Pater, miseros filios a nobis

in Christo genitos elata voce sic plorantes: „orphani jam sumus, nec patrem nec matrem habentes: deseruit nos Rex, deseruit et mater nostra Roma; omnes jam plateae nostris resonant planetibus”. Solare eos, merentur enim Sanctitatis Tuae praesidium. Loquantur pro eis ecclesiae populo fidei semper refectae, charitas, pietas et devotio eorum, quae omnibus paroeciis limitrophis exemplo sunt! Sanctitatis Tuae auxilium exposcit pietas illa, qua quotidie in sacris liturgiis aliisque devotionis actibus nomen Tuum recolunt!

Beatissime Pater, nobis persuavissimum est, has nostras paroecias nonnisi per duplorandum quemdam errorem subrepsisse in paroeciarum novae dioecesi adnectendarum seriem, ope nempe statisticarum officialium, quae, ut omnibus compertum est, multis magnisque vitiis laborant; arbitrio enim magistratuum inferiorum subsunt, qui per fas et nefas omnes Hungariae cives, quamquam natione et sermone diversissimos ethnice hungaricos in statisticas inducere student. – His ergo statisticis sunt usi illi, qui Sanctitatis Tuae consensum in erigendam novam dioecesim hungaricam obtinere studebant.

Huic autem molimini nos firmissimam opponimus professionem: nos Rumenos esse, fuisse et fore; in nostris ecclesiis nullam aliam linguam sive in liturgia, sive in concionibus, quam linguam rumenicam unquam adhibitam fuisse. – Et tamen, his non obstantibus, linguae rumenicae substituendo praecipitur lingua graeca antiqua, ita quidem, ut nostra lingua rumenica 3. tantum annis uti possimus, quamquam ea quoad usum liturgicum canonizata fuerit a Glorioso Pontifice Pio IX. f. r. in Bulla „Ecclesiam Christi” sequentibus verbis: „In ecclesiasticam Provinciam graeco-catholicam unitam linguae Romanicae... Dioecesim Fogarasiensem,... insuper Magovaradinensem,... tum duarum... Lugosiensis et Armenopolitanae Dioecesium territoria... Apostolica auctoritate perpetuo erigimus et instituimus.” Qui fieri potest ergo, ut Eiusdem Ecclesiae Caput, populorum pater, nos hac lingua et liturgica et canonizata privet et ei aliam – tum clero, tum populo fidei, imo toti Hungariae – ignotam substituat?!

Praecipis, Beatissime Pater, nos linguam addiscere quaecum trium annorum spatio. – Nos equidem summis labiis attigeramus hanc linguam in lyceo, verum cum opus ea ab illo tempore nunquam habuissemus, cognitionem linguae graecae jam olim oblivioni mandavimus; et nunc denuo, jam 35-40 elapsis annis, accumbere linguae graecae addiscendae fere impossibile videtur. – Aliunde nemo nostram persuasionem concutere poterit, linguam nempe graecam nonnisi equum Trojanum esse, quo facilius lingua Rumenica, nobis suavissima e templis nostris ejiciatur. – Nunquam nos dedemus, eo vel magis, quod fideles nostri rumenica lingua sacram liturgiam et s. conciones audire consueverunt, quae aliunde omnium vernacula est lingua. – Quid ergo faciet populus iste, quando audiet in s. liturgia ignota omnino lingua recitatas praeces? Profecto non aedificabitur, imo omnis devotionis et pietatis sensus extirpetur ex eius animo.

Edocti plane sumus ex alia parte s. sacrificium liturgicum – centrum totius christianae existere religionis; ad quod peragendum consequenter diligentissime cum omni pietate et devotione nos parare, eo autem incepto omni verbo attendere, composite et devote preces recitare debeamus. Verum quomodo hoc perficere poterimus sermone plane nobis ignoto? Sacrificium nostrum hoc modo ironia cultus divini evadet, imo sacrilegium fiet. – Conscientia nostra sacerdotalis non

sinit hoc. – Gloriosi Decessores Tui sanxerunt jura linguae rumenicae: haec jura tueri semper parati sumus! – Cum vero dioecesis Hajdudorogensis, teste ipsa Bulla „Christifideles Graeci” hungarica sit, nos tuta conscientia ne per instans quidem sub eius jurisdictione manere possumus; nam etsi admittatur nostram linguam Rumenicam illis tribus annis transitoriis toleratam fore, certi sumus post illud tempus nostros adversarios nullum non adhibituros medium, ut eam nobis adimant, et sub praetextu linguae vetero graecae hungaricam inducturos in sacram liturgiam, quamquam directe eam interdixisses. – Quid enim expectandum ab illis, qui S. Sedis Apostolicae vetitum, ne lingua hungarica in sacram inducatur liturgiam, pro nihilo semper habuerunt, qui non solum non mandarunt igni libros liturgicos hungarico exaratos idiomate, uti Magnus Sanctitatis Antecessor Leo XIII. f. r. praeceperat; verum audacter semper hungarica lingua Sacrum peragere pergunt. Haec autem iniqua est calliditas, cuius nos complices nunquam erimus!

Ostende ergo, piissime populorum Pater, virtutem Tuam, mostra Te successorem esse illorum Pontificium, qui spreta omni humana potestate et mundana gloria, unice populorum salutem sunt semper operati in pace et iustitia! Eripe nos de manibus eorum, qui nos spoliare conantur lingua et avita lege!

Ad Sanctitatis Tuae pedes provoluti ploramus: miserere nostri et dignare benignissime, ad praecavendam maxime nostram et fidelium nostrae concreditorum curae spiritualem ruinam, paroecias: Szaniszló, Erdengeleg, Érendréd, Portelek, Vezend, Piskolt, Reszege, Csomaköz et Vasad in districtu Vicearchidiaconali Érmellék sitas, quae exclusive rumenicae sunt, et in quibus sive in s. liturgia sive in concionibus nunquam alia, quam rumenica lingua adhibita est, antiquae Dioecesi Graeci ritus catholici Rumenae Magnovaradinensi restituere. – Nova sic trophaea S. Sedis Apostolicae appendes simulque nos aeternae gratitudinis vinculis Cathedrae S. Petri obstringes.

In osculo s. pedum Tuae Sanctitatis, auspiciem divinae gratiae Apostolicam Benedictionem implorantes manemus

Sanctitati Tuae

Szaniszló die 17 Augusti anni 1912

humillimi et devotissimifilii:

Alexius Pop parochus gr. r. cat. Szaniszloensis

V. A. Diaconus districtus: Érmellék

Cornelius Abrudan parochus gr. r. cat. Resighiensis

Florianus Selagian parochus gr. r. cath. Piskoltiensis V. Arch. hon.

Demetrius Muresan parochus gr. rit. cath. Vasadiensis

Traianus F. Mihálca capellanus gr. rit. cath. vasadiensis

Gratianus Mateus parochus gr. rit. cath. érendrediensis

Aurelius Muresan parochus gr. r. cath. érdengelegiensis

Andreas Bogdan parochus gr. r. cath. portelekiensis

Nicolaus Botta parochus gr. r. cath. vezendiensis

Stephanus Tasiedan parochus gr. r. cath. Csomakoziensis

55. Elie Câmpian gyergyószentmiklósi esperes statisztikai kimutatása az esperesi kerületéből a Hajdúdorogi egyházmegye székelyföldi külhelynökségének csatolt egyházközségek és filiáik tárgyában.

Gyergyószentmiklós, 1912. szeptember 15.

SJAN-Cluj, Fond Nr. 600, Inv. Nr. 1165, Colecția de documente Blaj, Dos. 1435/1912. 1r-2v.

Statistica

parochiilor răpite prin bula papală „Christifideles Graeci” din districtul protopopere gr. cat. al Giurguelui – archidieceasa gr. cat. Română de Alba-Iulia și Făgăraș – și incorporate în vicariatul gr. cat. maghiar al Săcuimei aparținător episcopiei gr. cat. maghiare de Hajdudorogh.

Nrul curent	Numele parohiei seau filiei	date istorice mai insemnate din trecutul bis.-național al parohiei	Date statistice. Numărul sufletelor.						Observări
			Statistica din 1750	Șemat. archid. din 1835	Șemat. archid. 1842	Statistica lui Orban Balázs 1850-1869	Șemat. archid. 1900	Șemat. archid. 1911	
I. 1.	Szépviz și filiile	Parochia antiqua. Din 1750-1815 scaunul protop. al district. archidiacon. Sépviziensis.	143	17	21	-	30	38	Maghiară.
2.	Ajnád		213	-	116	185	30	38	
3.	Vacsárcsi		21	-	-	-	-	-	
4.	Csikrákos		57	15	42	29	21	20	
5.	Madéfalva		21	-	-	30	39	36	
6.	Csikszereda		78	-	-	-	5	5	
7.	Csikborzsova		8	-	-	-	-	-	
8.	Csiktaploca		43	-	-	5	-	-	
9.	Csiksomlyó, Várdot[falva] és Csobotfalva		21	-	-	-	7	1	
10.	Csiksomortán		51	23	140	52	77	64	
11.	Csikpálfalva		24	28	45	58	78	83	

12.	Csikdelne		5	45	46	-	12	-	
13.	Csikszen[miklós]		40	-	-	-	-	-	
14.	Csikcsicsó	Din statistica din 1750 lipsește.	-	30	23	63	34	26	
15.	Lóvész (Csikszen[mihály])	“	-	62	48	-	289	333	Română. O parte știe și ungarște
16.	Kóstelek (Szépvíz)	În șemat. din 1835, 1842 și 1900 ca filia parohiei Csikszen-györgy	23	28	38	157	288	410	
17.	Göröcsfalva	Obvine numai la Orbán Balázs și în șemat. din 1900 și 1911.	-	-	-	-	8	-	
18.	Pricsketető	Obvine numai în șemat. 1900 și 1911.	-	-	-	-	6	38	
19.	Tatárbükk	“	-	-	-	-	48	56	
La olaltă:			748	248	519	579	972	1148	
II. 20.	Csikszen[t] domokos și filiile	Parochia antiqua	258	121	120	98	245	333	Maghiară.
21.	Csikszen[tamás]		73	207	148	240	284	323	
22.	Csikjenőfalva		47	147	140	-	55	36	
23.	Csikkarcfalva		26	-	-	-	4	5	
24.	Csikdánfalva		38	-	-	131	116	95	
25.	Csikmadaras		47	48	43	60	37	51	
26.	Balánbánya	Prima oară obvine la Orbán Balázs în 1867	-	-	-	102	4	2	
27.	Háromkút	Numai din 1871 obvine. În 1911 prin abdicarea comunelor săcucești au fost deposedați	-	-	-	-	51	-	

La olalta:			489	523	451	631	796	845	
III. 28.	Gyimesbükk și filile	Parochia antiqua	271	282	560	32	1863	2358	Română. In mare parte știu și ungurește.
29.	Gyimesközéplök	Prima oară obvine la Orbán Balázs.	-	-	-	707	41	19	Maghiară.
30.	Gyimesfelsőlok	“	-	-	-		64	109	
31.	Csügés	Prima oară obvine în șemat archid. din 1900.	-	-	-	-	163	194	Română, dar știu și ungurește.
La olaltă:			271	282	560	739	2131	2680	
IV. 32.	Vasláb și filia	Parochia antiqua	184	605	670	746	1187	1368	Români curați. O mare parte nici nu știu ungurește.
33.	Gyergyóújfalu		54	90	28	110	99	80	Maghiară.
La olaltă:			238	695	698	856	1286	1448	
V. 34.	Gyergyóalfalu	Parochia antiqua	286	330	420	418	440	503	Maghiară. O parte mică știu și Românește.
35.	Gyergyó- csomafalva		72	130	141	127	107	65	
La olaltă:			358	460	561	545	547	568	
VI. 36.	Gyergyó- szentmiklós [și] filile	Lipsește din statist. din 1750. In șemat. 1835, ca „parochia 1750 erecta”. Din 1815-1873 și din 1884- 1912 scaunul protopopese.	-	116	110	87	144	202	Maghiară. O parte știu și Românește.
37.	Tekerőpatak	In statistica din 1750, ca filia parochiei Voşlab.	23	97	100	147	76	85	
38.	Szárhegy	In statistica din 1750, ca filia parochiei Varviz.	104	60	64	60	76	101	
39.	Kilyénfalva	Obvine numai la Orbán Balázs	-	-	-	6	-	-	

La olaltă:	127	273	274	340	296	388	Precum și 150 lucrători volantă.
Au fost răpitate deci din protopop. Giurgeului 6 parochii cu						7077	suflete.
Dintr' aceștia de limba maternă Română						4757	+150 lucrători
maghiară						2320	
In protopopiatul Giurgeului au mai rămas deci 9 parochii cu Dintraceștia numai 251 de limba mat. magh. ceialalți toți Români adevărați.						14960	suflete.

Dat: Gyergyószentmiklós, la 15. Septembrie 1912.

Elie Câmpeanu

protopop

- 1 Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. Történelmi, régészeti, természetrajzi s népismeii szempontból. II. kötet. Pest, 1869. 6-7.

56. Alexandru Niculescu és Ioan Coltor román görögkatolikus papok magánlevele Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. szeptember 15.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 46r-50r

59940

Diocesi grec. in Ungheria

Eminentissimo Principe!

È ben nota a Vostra Eminenza la bolla „Christifideles Graeci” della data di 8 Giugno 1912 per la quale si erigeva una nuova diocesi di rito greco in Ungheria nella quale si incorporavano pure 83 parrocchie di rito rumeno e con abitanti rumeni i quali dovrebbero passare al rito greco puro.

È giacché sappiamo l'amore di V. Em. per la Chiesa di Cristo e siamo assolutamente certi che la solecitudine più viva dimostrata da Vostra Eminenza non sia una semplice formalità, ci sentiamo in dovere di tirare l'attenzione di Vostra Eminenza sui seguenti punti:

1. Appena pubblicata la bolla papale tutta la stampa rumena ha cominciata una campagna terribile contro di essa; nelle parrocchie rumene attaccate alla nuova diocesi si son tenute delle adunanze ostili alla bolla medesima, e

la corrente di non ubbidire alla Santa Sede è già tanto grande che solo un miracolo dell'Omnipotenza di Dio potrebbe fermarla.

2. Di più assolutamente tutti i rumeni pensano che la Santa Sede consentendo all'erezione della nuova diocesi ha concesso il colpo di grazia alla lingua ed alla nazione rumena, essendo il nuovo eretto vescovado solo un'arma politica dei magiari e si meravigliano assai come tutte le nazioni oppresse gli irlandesi, i polacchi, e persino i neri dell'africa e gli Indiani dell'America hanno incontrato i benigni sguardi del Vaticano e solamente i rumeni sono stati abbandonati ai loro nemici.

3. Stando le cose così loro pensano che non può farsi altrimenti per sottrarsi al pericolo imminente e certo della magiarizzazione che passando allo scisma greco. Quindi tutta la stampa e l'intera opinione pubblica aderisce a questo pensiero e la defezione della fede cattolica in masse grandi e la parola del giorno.

4. E non solo è una semplice minaccia questa, sterile; loro sono venuti ai fatti. L'esempio l'ha dato la parrocchia Vasláb nella quale alcune centinaia di rumeni cattolici sono passati già allo scisma, perchè non vogliono affatto sottometersi al nuovo vescovado. Exempla trahunt: la parrocchia Botiz ha seguito l'esempio e alcune centinaia sono passati pure allo scisma per gli stessi motivi. I rumeni disuniti si giovano di queste circostanze assai bene ed ai loro incentivi si appiglia lo scisma nella bella parrocchia Ticvanul mare.

Eminenza questo è solo il principio, ma una volta cominciata questa corrente, la sua fermata è veramente impossibile i sintomi sono si manifesti che crediamo cosa certissima che colla fine di quest'anno le parrocchie rumene tutte quante parlano il rumeno saranno scismatiche. La defezione di molti è stata impedita solamente dopo che li hanno persuaso che la Santa Sede può ancora rimediarvi.

5. Dopo tutti questi desolantissimi fatti concreti noi, Eminenza Reverendissima pensiamo che sia cosa assolutamente da farsi e anzi da farsi presto: a) non urgitare la incorporazione di quelle parrocchie le quali parlano il rumeno – e tra 83 sono una trentina – perchè meglio lasciarle ove stano cattoliche di che vederle scismatiche obbligandole di cambiare il rito; b) così ancora di quelle parrocchie le quali hanno scordato il rumeno ma però non vogliono manco sentire di Hajdu-dorogh, della diocesi magiara e del rito greco puro. Sono solamente alcune queste parrocchie. La ragione però è la stessa cioè impedirle di passare allo scisma imminente.

Notiamo Eminenza che noi abbiamo risposta la sincera verità, e restiamo obbligati avanti a Dio ed a Vostra Eminenzadi tutte le conseguenze delle nostre parole. Per quanto riguarda noi, qualunque cosa accadrà, colla grazia del buon Dio resteremmo sempre saldi nella fede cattolica.

Di Vostra Eminenza

ubbidienti figli

Roma ai 15 Settembre 1912

Dr. Alessandro Nicolescu

sacerd., prof. di teologia

Dr. Giovanni Coltore

sac., revis. e notaio rev. archidioc.

57. A Hajdúdorogi Végrehajtó Bizottság nyílt levele a Hajdudorogi Ujságban a székhelykérdésről

Hajdúdorog, 1912. szeptember 15.

Hajdudorogi Ujság, 1912. szeptember 15.

Leszámolás

Szándékosan és célzatosan választottuk közleményünk címéül ezt a címet, mert tényleg számadást kell lezárnunk azokkal, akik még nem régen barátokként viselkedtek és akik most kezeink közé jutott írásukban nemcsak az új püspökség székhelyének kérdésében kerültek szembe velünk, hanem argumentálásukban olyan szélsőségekre ragadtatták magukat, amelyek részint meghamisítják az eseményeket és hemzsegnek a gyanúsításoktól, másrészt pedig alaptalan, súlyos vádakot állítva homloktérbe, a jóhiszeműek megtévesztését célozzák.

Szószerint közöljük ezt az írást, úgy amint alább következik, azért, hogy módjában legyen az olvasónak tiszta képet alkotnia az ellenfeleink részéről felhasznált fegyverek felől, amelyekkel szemben mi a magunk részéről a leghiggadtabb tárgyilagossággal kívánjuk válaszukat megadni:⁵⁸

Őszintén sajnáljuk, hogy a kilenc egyházi férfiú felhívása csak most egy hónap múltán került el hozzánk. Bizonyára nem késtünk volna válaszukban késedelem nélkül megcáfolni az általuk kibocsátott fölhívás fantasztikus állításait és ily módon idejekorán elejét venni annak, hogy a megtévesztésre szánt perfid állítások az új egyházmegye hitközségei körében hatást kelthessenek. A késedelemnek okai nem vagyunk, mert a felhívás kibocsátói kétségtelenül ravasz előrelátásból szándékosan elkerülték hatást vadászó soraikkal éppen Hajdudorogot, melytől a püspökség székhelyét elcsikarni szeretnék. Reméljük azonban, hogy igazaink megvédése még most sem késő, mert lehetetlenség, hogy a félrevezetett hitközségek megismervén a tárgyilagos igazságot és az ellenfeleink részéről Hajdudorog ellen felhasznált nemtelen fegyvereket, el ne forduljanak azoktól, kik körmönfont módon, tendenciózus ferdítésekkel, álképüsködéssel és tetszetősen kihasznált szofizmák útján az öngyilkossággal határos merényletet akarják elkövetni a gör. katolikus magyarság összességének vitális érdekei ellen.

Az öngyilkossággal határos merényletnek minősítjük ellenfeleink ama törekvését, hogy a püspökség székhelye Nyíregyházára helyeztessék. Hajdudorog pedig elégedjék meg a pusztaság címmel. Jól tudjuk, hogy az Országos bizottság vezetőinek koponyájából pattant ki ez az eszme, amelynek megvalósítása semmi más, mint fából vaskarika lenne.

Nem állhat meg ugyanis a példa, melyet a felhívás az elnöki tanács eme javaslatának támogatására felhoz, mert hiszen tudva lévő, hogy a munkácsi püspök azért helyezte át székhelyét Ungvárra, mert itt donáció útján alkalmas székesegyházhoz, residentiához és a semináriumon kívül olyan javadalom birtokába jutott, amelynek élvezéséhez előfeltételül az Ungváron való székelés

58 Itt következik a 21. számú dokumentum

kötetett ki. Mindenesetre ferde helyzet, ha a munkácsi püspök Ungváron székel, és e laikus világ igen gyakran el is tűnődik, de megérteni nem képes ezt a fonákságot.

Nekünk semmi szükségünk arra, hogy a fonák helyzetet még egy újabb példával szaporítsuk, különösen akkor, amikor a székhely megválasztása a püspökség felállításával egy időbe esik. Ezért, de egyébként is nevetséges dolog egy új püspökség létesítésénél az egyházmegyének olyan helységről adni nevet, amely különben nem érdemli meg és nem méltó arra, hogy az illető egyházmegye főpásztorja tényleg ott resideáljon. Az Országos bizottság elnöki tanácsának ez a fonák javaslata nemcsak nagyképűsködés, hanem előre kieszelt védekezés is arra az esetre, ha a püspökség érdekében kifejtett mozgalom történetének alapos ismerősei, az Országos bizottság vezetőségének szemére találná vetni a frivol inconsequentíát, amely mostani állásfoglalásuk és a múltban tett lépéseik, nyilatkozataik és köztudomású maguktartásuk között szembeszökően fönnáll. De hát ők az ősök érdemeit kívánják a címmel honorálni és úgy gondolják, hogy ezzel el is intézték, becsülettel le is rótták, nemcsak az ősök, de az élők iránti tartozásukat is.

Ugyan kérjük a tiszteletre méltó elnöki tanácstól, mennyi ideje annak, hogy felfogásukban ez a pálfordulás velünk szemben bekövetkezett, mert, ha emlékeztünk nem csal, nem is olyan régen alkalmasnak ítélték Hajdudorogot arra, hogy, ha püspökség létesítették, akkor a székhely és nemcsak a cím Hajdudorogé legyen.

Az országos bizottság sokkal fiatalabb szervezet, sem mint módjában állhatott volna őseinkkel tárgyalásokat folytatni és megszületése pillanatában a püspökség címére nagylelkűen érdemesített ősök már rég megtértek őseikhez s bizony az Országos bizottság szervezői tőlünk, az ősökhöz méltatlan korcs utódoktól voltak kénytelenek kikönyörögni a mandátumot, melynek alapján szárnyait kibontotta és a nyilvánosság elé lépett. Még füleinkbe csengnek a hittestvéri szeretettől csepegő és áradozó szavak, melyekkel az Országos bizottság alapítói fegyverbarátságot kötöttek velünk és fogadkoztak utolsó leheletükig kirtartani a dorogi ősök által kezdeményezett, de a méltatlan utódok által cserben nem hagyott hajdudorogi külön püspökség eszméje mellett. De hát azóta – 1898 óta – szegyent hoztunk derék őseink kegyelettel őrzött emlékére, mert városunk 1887-ben nagyközséggé fejlődött vissza, ezt megelőzőleg pedig szintén 1887-ben papválasztási izgalmak dúlták sorainkat, sőt – horribile dictu – 1896-ban még magyar misét is végeztünk az ország fővárosában.

Messze vezetne kiterjeszkedni e helyütt arra, hogy a szemünkre hányt papválasztási izgalmaknak és a nagyközséggé való visszafejlődésnek mik voltak a körülményei, előzményei és előidéző okai s talán elég, ha az előbbire röviden megjegyezzük, hogy az izgalmak előidézésében az egyházmegyei főhatóság makacskodásának volt oroszlánrésze, az utóbbira nézve pedig kiemeljük, hogy a rendezett tanácsú város szervezetére való visszatérés küszöbön áll s elhatároztatott, a kormánynak bejelentetett, még olyan időpontban, amikor az új püspökség megvalósulása a messze tűnő álmok világában volt és ma semmi más akadálya a rendezett tanácsú város berendezkedésének nincs, mint az, hogy meg kell várunk az új városi törvény megalkotását.

Ami az 1896-iki budapesti magyar mise ügyét illeti, ennél a pontnál egy kissé meg kell állnunk. Az ezredéves ünnepek felemelő hatása alatt alkalmasnak ítéltük a hangulatot arra, hogy a magyar liturgia és a külön püspökség őseinktől öröklött szent ügyét ismét felszínre hozzuk és monstre küldöttség útján kopogtassunk kéréseinkkel meghallgatásért a törvényhozás, a kormány és az illetékes egyházi faktorok ajtaján. Ezen újabb mozgalom részleteinek megvitatása során spontán nyilatkozott meg az az óhajtás, hogy az ország fővárosában teendő lépéseink megkezdése előtt segítségül hívjuk a Szentlélek kegyelmét. Ez okból képviselőtestületünk küldöttség útján kérte föl Ujhelyi Andor helybeli parochust, hogy mondana Budapest valamelyik e célra átengedendő templomában egy teljesen magyar nyelvű ünnepélyes nagy misét már csak azért is, hogy szertartásunk magasztosságával az ország szívet megismertessük és nyilvánosan demonstráljuk, hogy ime nekünk görög katolikus magyaroknak magyarnyelvű liturgikus gyakorlatunk van. A kívánt ünnepélyes magyarnyelvű mise az egyetemi templomban tényleg el is hangzott, országos föltűnést keltett és végeredményében reánk irányította úgy a sajtó, mint a kormánykörök figyelmét. Lehetséges, hogy ennek a demonstráló misének volt következménye a magyarnyelvű gyakorlat betiltása Rómából, viszont azonban senki meg nem cáfolhatja, hogy ennek a misének köszönhetjük azt, hogy létezésünket észrevették, ügyünket megismerték és azzal foglalkozni kezdtek úgy az egyházi, mint a világi döntő faktorok. Az országos bizottság nagyérdemű elnöke igen helyesen olyan ténynek jellemezte a budapesti magyar misét, mint amelyért a tény e követőjének vagy főbelövés, vagy pedig a Mária Terézia rendel jár ki. Ma még nincs eldöntve és sokkal közelebb is állunk az eseményekhez, sem mint eldönthető lenne, hogy vajjon a golyó, vagy a legnagyobb elismerés illeti-e meg papunkat, ki a hívei részéről nyilvánított óhaj teljesítésére vállalkozott, de feltétlen bizonyos, hogy az országos bizottság megszületésére ez a budapesti mise az azt követő megrázkódtatásokkal adta meg az impulzust.

Egyébként a római zarándoklatról kiadott emlékkönyv 4-ik oldalán még az Országos bizottság vezetősége is elismerőleg emlékezik meg a hajdudorogi hittestvérek sem időt, sem fáradságot nem sajnáló buzgólkodásáról a magyar liturgia szentesítésének és a külön püspökég felállításának kieszközlése közzül és az 1896-iki megújított mozgalmat és azzal kapcsolatos budapesti ünnepélyes magyar misét a tényeknek megfelelően a millenárius ünnepek keretébe állítja be a nemzeti felbuzdulás folyamodványaként.

Vessünk rövid visszapillantást már most a 96-iki budapesti magyar misét követő eseményekre. 1898. június hó 20-án alakult meg az Országos-bizottság, miután a velünk folytatott tárgyalások eredményre vezettek és a hajdudorogi állandó végrehajtó-bizottság az Országos-bizottság vezetőségének megbízást adva elfogadta és magáévá tette a megállapított programot, amelyhez teljes lelkesedéssel csatlakozott.

1900. március havában vezette az Országos-bizottság elnöke Rómába a gör. kath. magyarok nagy zarándoklatát, amelyen Hajdudorog 46 résztvevővel volt képviselve.

Ugyanazon év december hó 4-ére nagy gyűlést hirdetett az Országos-bizottság vezetősége Hajdudorogra, amely alkalommal a gör. kath. magyarságnak az ország

minden részéből ide sereglett egyházi és világi kitűnősegeit tisztelhattuk falaink között, az országos-bizottsággal kötött fegyverbarátságot megerősítettük és az Országos bizottság elnökét nemcsak változatlan bizalmunkról biztosítottuk, hanem kívánságára a nagygyűlés programját levettük a napi rendről és belemertünk abba is, hogy Darányi Ignác földmívelésügyi minisztert a ruthén akció megindításáért üdvözljük.

Majd a zárandokltról kiadott emlékkönyv financirozását oly módon tettük lehetővé, hogy a megrendelt példányokon kívül még 100 példányt fogadtunk el és ezzel ezer koronával járultunk hozzá külön a könyvkiadás költségeihez.

Ha még megemlíjük, hogy az Országos-bizottság által ünnepélyes alkalmakkor vezetett küldöttségekben az első szóra képviselve voltunk, az elnöki tanács gyűlésein, ha szükségesnek jeleztetett, mindég résztvettünk, továbbá a Budapesten tervezett főiskolai internátus céljaira az egyéni adományokon kívül házzszentelések útján gyűjtött ezer koronás alapítványt tettünk, amely alapítványi tőke ma már a budapesti egyháztanács kezelése alá kebeleztetett be és ha rámutatunk arra, hogy az Országos-bizottság vezetősége által helyesnek vallott taktika kedvéért boldog emlékü Fircák Gyula püspökkel ellentétkebe jutottunk és az ellentétek keserű következményeit megadással viseltük. Körülbelül vázoltuk nagyjában azt az összeműködést amelyet Hajdudorog az Országos-bizottság égisse alatt irányítása folytán és vele karöltve kifejtett mindenkor abban a feltevésben, hogy hozott áldozataink őszinte ragaszkodásunk, a vezér mellett való tántorithatlan kirtásunk biztosítani fogja részünkre az Országos-bizottság erkölcsi támogatását arra az időre, ha arra kerül sor, hogy a gör. kath. magyarság részére különálló püspökség szerveztessék és ezen püspökség székhelye Hajdudorog legyen, amely óhajtásunk jogosságát, célszerűségét és indokoltságát maga a vezér úgy szóban, mint írásban előttünk és mások előtt igen sokszor hangoztatta.

Mint azok az események, amelyeket az Országos-bizottság fennállása óta fenntebb felsoroltunk, történelmi tények, amelyeket letagadni nem lehet, és ítélje meg az elfogulatlan olvasó, hogy a Hajdudorog részéről hozott áldozatok mennyiben járultak hozzá az Országos-bizottság sikereihez és mennyiben biztosították az Országos-bizottság népszerűségét és erköcsi erejét. Mi voltunk azok tehát, kik az Országos-bizottságot születése pillanatában világra segítettük, mi voltunk azok, kik a római zárandoklatnak népies jelleget kölcsönözve meggyőzően demonstráltuk ország világ előtt, hogy a magyar liturgia, nemcsak, az intelligencia, hanem a köznép rétegeiben is élő közóhaj, mink voltunk azok, kik soha nem vontuk ki magunkat az anyagi áldozatokban való részesedés alól és végül kaphatók voltunk arra is, hogy egyházi főhatóságunk nem egyszer jogos neheztelésének tegyük ki magunkat az Országos-bizottság vezetőségének kedvéért.

Igaz, hogy néhány évvel később főpásztorunk nemes szive megtalálta hozzánk vezető utat akkor, mikor iskolánk felszentelésének végzéséhez teljes főpapi pompában jelent meg közöttünk, de ez a tény nem jelentett semmiféle eltávolodást Hajdudorog és az Országos-bizottság között, hanem javunkra biztosította a sikert a főpásztori kegy megnyerésével, ellenben az Országos-bizottság elnökének kudarcot jelentett annyiból, hogy ő rossz taktikusnak

bizonyult és a teljes kibékülésre kínálkozó ezen legkedvezőbb alkalmat elszalasztva, iskolaszenteselési ünnepélyunktől távol maradt. Vessen önmagára emiatt a végzetes mulasztása miatt a vezér, de ezen történelmi igazságok fennállása mellett a legnagyobb vakmerőség a kilenc egyházi férfiú cégére mögött rejtőző elnöki tanács részéről világga röpitett ama szemrehányás, hogy Hajdudorog nem az ma, ami volt régen, most itt nincs vezető elem, és a vezetők eljátszották a város lakosságának bizalmát.

Hogy Hajdudorogon nem hiányzik az egységes vezető és az öntudatos összeműködés, a felhozottakon kívül fényesen bizonyítja a múlt év szeptember 12-én az új püspökség ügyében a hajdudorogi vikáriátussághoz tartozó hitközségek részvételével megtartott naggyűlés eredménye, amely a pápai bullában és a legfelsőbb alapító levélben megnyilatkozik ama rendelkezés útján, hogy az új püspökség főpásztorá közöttünk resideáljon.

Nos hát ilyenek vagyunk mi az elnöki tanács exponenseinek kritikája szerint az ősökhoz méltatlan korcs utódok, kik véghezvittük a most történelmi sorrendben emlékebe idézett cselekedeteket és akik önállóan jártunk el akkor, amikor bőrünkről, a dorogi székhelyről esett szó, mert véletlenül megszimatoltuk, hogy az elnöki tanács felmondta a barátságot és törekvése oda irányult, hogy Hajdudorogot elűssék a székhelytől.

Igen szeretnők, ha az elnöki tanács kifejtené előttünk, hogy a nyíregyházi hittestvérek mit tettek és minő áldozatokat hoztak a múltban a magyar liturgia és a magyar püspökség szent ügyéért és ehhez képest mennyiben bizonyultak méltóbbaknak arra, hogy a püspöki székhely tőlünk érdemtelen és méltatlan utódoktól az ő javukra elvételessék.

Az, hogy Nyíregyháza rendezettanácsu város, Hajdudorog pedig csak nagyközség, nem lehet ok a székhely odaítélésénél, mert nem kisebb urak, mint a kalocsai érsek, balázsfalvi érsek, szepesi püspök stb. stb. szintén csak nagyközségben; még pedig gyérlakosságu olyan nagyközségben székelnek, amely községekben még csak szándék sincs arra, hogy Hajdudorog példájára rendezettanácsu város szervezetére áttérjen. De azért senkinek nem jut eszébe, hogy például a kalocsai érsek tekintélyét székhelyének községi volta miatt kicsinyelje és holmi inferioritási szempontokon tételődjék.

További kifogás ellenünk Nyíregyháza javára az, hogy nekünk középiskolánk nincs, s meghaladná az új egyházmegye hívő közönségének erejét a hajdudorogi székhelyen középiskola avagy a székhely meghagyása esetén középiskolával bíró városi helyen internátus létesítése, pedig az egyes egyházmegyék testéből kihasított hajdudorogi püspökség papsága és énekléstanítói kara elveszti és nélkülözni kénytelen az anyaegyházmegye székhelyén már meglevő internátusok intézményét. A magunk részéről azt hisszük, az elnöki tanáccsal egyetemben el kell ismernie e kilenc egyházi férfúnak is, hogy internátusok sem Hajdudorogon, sem Nyíregyházán, sem Debrecenben máról-hónapra nem állíthatók föl. El kell ismerniük azt is, mert hiszen szintiszta igazság, hogy a szükséges internátusok területének megszerzése, a nevelőintézetek fölépítése és a növendékek ellátása a dolog természeténél fogva Hajdudorogon igen-igen lényegesen kevesebb költséggel fog járni, mint járna a velünk rivális városokban, és az a költség különbözet annyira tekintélyes, hogy az egyházközségek és az

érdekeltek teherviselési képessége miatt sem hagyhatók figyelmen kívül. Azzal is tisztában kell lenni mindenkinek, hogy az anyaegyházmegyék meglévő nevelőintézeteire fennálló jogaink csorbítatlanul fennállnak mindaddig, amíg a hozzájárulás arányában azoktól végkielégítést nem nyertünk. Átmenetileg semmi akadálya sincs tehát annak, hogy a hivatalosan megállapítandó részesedés arányában az új egyházmegye árvái tanulmányaikat a munkácsi, eperjesi stb. egyházmegyei internátusokban végeznék addig, amíg a hajdudorogi püspökség eme szükségleteiről Önmaga nem gondoskodott.

Maradna tehát az az argumentum, hogy Dorogon középiskola nincsen. Erre a kifogásra megadta már a méltó választ hitközségünk szeptember elsei közgyűlésének határozata. Ez alkalommal ismételten csak azt hangsúlyozhatjuk, amit lapunk múlt számában, vezető közleményünkben kifejtettünk, hogy t. i. ha nincs Hajdudorogon középiskola, hát erőnk megfeszítésével is teremteni kell egyet, amely kimondottan gör. katolikus jellegű és korlátlanul a gör. kath. magyarságé legyen. Kultúra, még pedig hamisítatlan gör. kath. magyar kultúra kell nekünk és új egyházmegyénk tekintélye is megköveteli, hogy ne menjünk Nyíregyházára a lutheránusok főgimnáziumába zsellérkedni, mert ott szívesen látott vendégek úgy sem lennénk, kultúránk alapjainak letételére pedig a protestáns öntudat és természetes féltékenykedés amúgy sem engedne teret nekünk. Ismételjük, álljanak félre az urak az útból, hagyják abba a legyalázott, lekicsinyelt, de a múltban annyiszor szívesen igénybe vett Hajdudorog leszólását és mi megmutatjuk, mert nem vagyunk kicsinyhitűek és mert anyagi erőnk tudata sem hagyott el, hogy az egyházmegyei internátusok felállításával egy időben állani fog Hajdudorogon a gör. kath. magyarság kultúrájának legelsőbb és egyetlen csarnoka.

Szándékosan utoljára hagytuk azt a perfid vádat, hogy mi protestáns patronusok protektorátusa és befolyása alatt állunk, mert a kilenc egyházi férfiú köpenye alá rejtőzött elnöki tanácsnak ez a vádja már a minden alapot nélkülöző nyelvelés világába tartozik. Ennél nemtelenebb, hitványabb és rosszhiszeműbb vádat az ellen a Hajdudorog ellen, amely gör. kath. eszmékért annyit áldozott, amely a hatalmas protestáns tenger közepén ősi vallását, függetlenségét és hitbuzgóságát megtartani tudta és amely mellett az emlékkönyv 33-ik oldalán található megemlékezés szerint maga az Országos bizottság elnöke a következő módon: „És most ide jöttünk, hogy részt vegyünk hajdudorogi hittestvéreink templomi ünnepében, ide jöttünk, hogy az egyszerű gör. kath. magyar nép vallásos lelkesedéséből újabb erőt mérítsünk magunknak további működésünkre” nyilvánosan és ünnepélyesen hitvallást tett, ezekkel a hajdudorogiakkal szemben a most felhozott vád lelketlenség, szívtelenség, gyalázat és szemérmetlen cinizmus. Ez a cinizmus odáig vitte a kilenc egyházi férfiút, hogy még magát a római szentszéket is gyanúba vette, azt állítván, hogy a pápai bullának a székhelyre vonatkozó része protestáns befolyás érvényesülése és protestáns kezek munkája. Ilyen messzire képes ragadni a szenvedelem még a különben korrekt gondolkozása és türelmes egyházi embereket is, kik meggondolatlanul odaadták neveiket egy ilyen felhívásnak, amelyben ilyen messzemenő, könnyelmű, végzetes gyanúsítások foglaltatnak. Hiszen nem titok senki előtt, hogy a protestánsok liturgikus mozgalmukat

és önálló püspökségre való törekvésünket jó akarattal kezelték és jó akaró figyelemmel kísérték, mert ezekben a törekvésekben felismerték a magyar nemzeti karaktert és a magyar államiság elsőrangú érdekeit. Mi nem vettünk igénybe soha semmitéle protestáns forrásból eredő anyagi segítségei, de azért soha nem jutott eszünkbe szemrehányásokkal illetni a felhívás kilenc aláíróinak egyikét, Papp János debreceni lelkész urat, hogy ő egyháza javára a protestáns Debrecen fejedelmi bőkezűségét elfogadta és egyházának kialakulását lehetővé tette. Eszünk ágában sincs Papp János főtiteltendő urat protestáns protektorátus és befolyás elfogadásának vádjával illetni, mert szívünk szerint cselekedett azzal, hogy protestáns segédkezek elfogadásával egyházmegyénk területét egy szép jövőre hivatott új hitközséggel gyarapította. Ugy tudjuk, sőt ha arra kerülne a sor, bizonyítani is képesek leszünk, hogy maga az Országos bizottság elnöke is igénybe vette egyik másik lépésében és tényében protestáns szellemek támogatását, de azért van bennünk tisztesség és nem vádoljuk meg a vezért, hogy protestáns befolyással operált.

Mi csak azt látjuk – mély sajnálkozással, – hogy a kilenc egyházi férfiú felhívásában kirívó színekkel kidomborított, szemenszedett rágalmozás, a protestáns befolyás és protekció érvényesítése körül nemcsak megbonthatja azt a békés, harmonikus és testvéries egyetértést, mely közöttünk, itt a reformátusok ősi fészékének tövében időtlen-idők óta fennáll és minden alkalommal figyelmesen, megértően és szeretetteljesen megnyilatkozott hanem feltjük jövőendő egyházmegyénk szabad fejlődését is, mert ahhoz aztán igazán gyengék leszünk, hogy az okatlanul megsértett, alaptalanul meggyanúsított protestantizmus hatalmával és erejével megküzdeni képes legyen.

Hogy képzelik az urak – ilyen jelszavak hangoztatása után – az új püspökség székhelyét a túlnyomó protestáns többségű Nyíregyházára ráerőszakolni?

Mi hajdudorogiaiak becsülettel állottuk az Országos bizottsággal kötött fegyverbarátságot mindaddig, a legutóbbi időkhöz, amíg az Országos bizottság erejét túlbecsülve a székhely kérdésében ellenünk nem fordult és kifejezetten tudomásunkra nem adta, hogy őseinkhez immár méltatlanoknak tart és inkább látja biztosítva a magyar gör. katolikusság érdekeit akkor, ha az sok évtizedes küzdelem gyümölcseként elért püspökségünk székhelye a szintizta görög kath. Hajdudorog helyett a túlnyomó lutheránus többségű és elenyészően csekély gör. kath. lakossággal bíró Nyíregyházára helyeztetik át.

Ettől az időponttól kezdve útjaink elváltak, mert mi Hajdudorog történelmi jogait, őseinktől ránk maradt tradícióit, főleg pedig a gör. kath. magyarság jól felfogott érdekeit sem Szabó Jenő, sem az elnöki tanács, sem pedig a cégérül kijátszott kilenc egyházi férfiú szép szeméért fel nem áldozzuk és igazságunkért köröm-szakadtig, utolsó leheletünkig küzdeni meg nem szűnünk.

Azt pedig, hogy az egyenlőtlen fegyverekkel vívott vitában melyikünknek van igaza, a legnagyobb lelki megnyugvással várjuk az elfogulatlan bíráló és észszerűen gondolkozni tudó közvélemény megítélésétől.

58. Nagykárolyi, szaniszlói, vezendi, józsefházi, mezőteremi, porteleki, érvasadi, kismajtényi, piskolti, szamosdobi román görögkatolikus párókusok és hívek tiltakozó táviratai Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegyébe való besorolásuk ellen

1912. szeptember 15–18.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 295–306r. Claris táviratok.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött claris táviratok alapján: CÂRJĂ, CXL–CL., 292–299. Az alábbi betűhív átírás szintén a claris táviratok alapján készült.

58a.

6728/ nuntio apostolico scalpinelli/wien am hof
telegramm aus b. 243/15/9/1912/ nagykaroly 1171 6115 116

altare et linguam patrum nostrum ultimam usque sanguinis guttam defendemus contra neperecas neoprerectae bullae papalis severitam horrendum quod praepartis ceterquim omino humiliter subiecti summus sanctae sedis apostolicae fideles et parochus de nagykaroly pro parte rumenorum marchis archidibales parochus szakal presbiter dr szabo coltau marcus kiss sturza bakos szilagyí popowitz steer ciurdar vanca fabian papp murg savanyu joannes avasan michael krizsan georgiu stan joannes bozsan michael donca michael toth alexander papp alexander nemess joannes avasan joannes zetame sentforesan.

58b.

rp 10 excellentissimo/scalpinelli nuntio apostolico/wien am hof
b 2 243 15/9 v szaniszló 66 10 10 m

voces nostras ad coelum levantes contra avulsionem nostram a sinu matris dum tempus habetis monemits nolite annug temerorium consummare ipsi videbitis nos aperimus oculos vestros ut clare videatis coeci si permanetis in baratrum compromessionis detrudetis papam parochus alexius pop et fideles petrus german georgius szilagyí alexander bonea demetrius cosa basilius kerezsi georgius pap basilius cosma alexander cosa grigorius ouresian demetrius tasnadi.

58c.

7514/excelsae nuntiaturae/apostolice/wien am hof
telegram aus p/16 9 v nagykaroly 1191 47 9/10 m

officii nostri tenemus cinificase minquam deserturos esse dioecesim matrem bullam christifideles pro nobis invalidae vivi non parti emu agregtionem nostram av no versam qua interitus populi fidelis meditatur videant ibsi qui religionem altrique patrum profanere audent parochus et fideles parochie vezend

58d.

5037/ excellentissimo nuntio/apostolico wien am hof
telegramm aus/16/9 p 289 n/ nagybanya 690 4716 11 22

sorte a noi preparata bolla christifideles terribila noi sappiamo papa sedotto e burlata vivi non codiano conoscendo i motive indegnissimi politici contra nostra chiesa e religione vergonatevi! noi ci difenderemo e sacri fischiamo le nostre vite sugli altari dei padri parroco e fideli jozsefhazienzi

58e.

6104/nuntio apostolico/scapinelli wien am hof telegramm aus p 243/16.
ix n m mezoterem 22 46 16 14 s.

atrocitas bulae papalis christifideles grave nos deprimat linguam et religionem patrum nostrorum ultimam usque disperationem defendimus consemu utentias epsa fideles et parochus de mezoterem german parochus erdei szantai nagy szantai magyar papp orosz magyar nagy man kerezsi bogdan man

58f.

9150/excellentissimo scapinelli nuntio apostolico/wien am hof telegramm aus bpst n 243/16 sept. v m nagykaroly 1190 46 16 9/10 m.

mortem pontius quam avulsionem parochie nostre e sinu atris nostre volumus nolite animas nostras extreme tentativni exponere respodebitis coram deo et homibus portelek parochus fidales gavril borota georgiu todor gavril costin andreas bogdan dimitriu brbit vasi brbit vasiliu kirvai.

58g.

5401/nuntio apostolico/scapinelli wien am hof
telegramm aus p 243 16/9 nm ermihalyfalva 286 68 16 11/45

fideles et clerus e paroecuis bulla christifideles maximo periculo expositi protestatios vocem levannus ne a simu dioecesis rumenae rumeni avulsi approbrio religionis inimicorum proviciarumur fureirando de elelaramus live vivi pati non posie parochus et fideles e parochia ervasad demetrius murean traianus michalca georgius szilagy gen silagyi georgius bibart vasalius havasi basilius boros georgius jacob josephinus papp basilius szerb josephus marian basilius mehes josephus boros.

58h.

8523/nuntio apostolico scapinelli/wien am hof telegramm aus/17. ix. b.
225. n/domahida kismajteny 21 5117 9/30 m

linguam et religionem patrum nostrorum ultimam usque sanguinem guttam conservabimus et defendemus contra atocem ausut bullae papalis christifideles horrendum quod praepantis ipsi videbitis fideles et parochus de kismajteny muresan parochus signa david partia balla moldovan cadar songodi varju suta csoegi carbunar teodor david vasile suta

58i.

8524/monsignore scapinelli nunzio/apostolico wien am hog telegramm aus 17. ix. b. 225 n szaniszlo 74 49/45 1710 m

dio ci guardi che tentsate tradurre in realta la bolla christifideles tutti siama pronti a morire difenderlo i scari altari e le chiest die padri nostri dar nostra attentato woi poi ponderete per tutti scandal che segnirammo i geleli col loro parnoco cornel abrudan

58j.

5610/excellentissimo scapinelli nuntio/ apostolico wien am hof telegramm aus b 22 17 piskolt 18 45 17 2

avellere nos a sinu matois vivi non patiemur notum hoc facientes supplicamus nolite fidelluun vitae iacturam provcare templa et altania maiorum nostrorum cordium sanquine defendemus ipsi respondebitis parochus et fideles florianus selagian szilagyi janos vasilu papp grama laszlo bese janos

58k.

8431/exelentimo scapinelli/nuntio apostolice wien am hof telegramm aus pest - 243/18/ix - 1912 - v/gilvacs 32 63 18 6 m

quae nobis praepretis consilio egitis fidales parocie szamosdobie gratie ritus rumeni non deserent matrem non patinetur vivi ut novercae adstringantur skandalum magnum hujuque maximum erit si nos avellere a sinu martis dulcissimae violentia tentabitis vasilu turczy george ziman vasilu olah andrean koman olah andrin nagy vasilu pap ivan turczy george turczy ricz gyoergy george maxim pap janos

59. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átíratá Lukács László miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Balázsfalva, 1912. szeptember 19.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–6648. Tisztázat.

Szám: 6200-1912.

Nagyméltóságu Ministerelnök Úr!

A hajdudorogi püspökséget felállító pápai bulla végrehajtásának küszöbén, látva azon mélységes elkeseredést és azon, egyházamra vészt hozó, for[er]ongást, melyek izgalomban tartják a gyulafehérvári és fogarasi gör. kath. egyháztartomány hiveit és papságát, kötelességemnek tartottam tanácskozáásra egybehívni suffraganeus püspökeimet, hogy velük megbeszéljem azon módokat melyek segítségével megnyugtathatók volnának hiveink és ama közös eljárásért, melyet követnünk kellene a nevezett bulla végrehajtásánál.

Tanácskozásunk eredményét ./ . alatt csatolt előterjesztésben foglaltuk össze, melyet a bulla végrehajtásával megbízott pápai nunciussal átadtuk. Ezen előterjesztést másolatban van szerencsénk Excellentiának is bemutatni, hogy egyrészt annak tartalmát kegyes figyelmébe ajánljuk, másrészt hogy ezen ügyben tett minden lépésünkről a magas kormányzat tudomása legyen, nem lévén más célunk, mint az, hogy egyházunkat és hazánkat egyaránt érintő kérdésekben a kir. kormánnyal a teljes egyöntetű eljárást és a békére és megnyugvásra vezető utat megtalálni igyekezzünk.

Fogadja Excellentiád kiváló mély tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Balászfalván, 1912 évi szeptember hó 19én

Mihályi Viktor

Gyulafehérvári Érsek.

59a. Mihályi metropolita átiratának csatolmánya: a Rafael Scapinelli bécsi nunciushoz intézett előterjesztésének másolata

Balászfalva, 1912. augusztus 29.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–6648. Másolat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 290r–299v. Másolat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 317r–322v. Másolat.

KLADVA: a bécsi nunciátúra levéltárának 767. sz. dobozában őrzött fogalmazvány alapján és mellékletek nélkül: CÂRJA, CXXXVIII., 282–288. Az alábbi átírás a miniszterelnöknek megküldött másolat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 6200-1912.

Excellentissime ac Reverendissime Domine

Archiepiscopo,

Nuntie Apostolice,

Litteris Apostolicis sub plumbo exaratis „Christifideles graeci” Summi Pontificis PII PP. X. nova erecta est ritus graeci catholica dioecesis Hajdudoroghensis in Hungaria.

Huic novae doecesi attribuuntur et assignantur 83 paroeciae, quae hucusque archidioecesi Alba-Iuliensi et Fogarasensi, necnon dioecesibus Magovaradinensi et Szamosujvarensi adgremiatae fuerunt.

Quum itaque tantae rei executionis tempus iam longius non sit, necessarium nobis visum est, ut in episcopalem conferentiam congregati, super eadem re in Domino deliberemus. Hinc die 29 mensis Augusti 1912, sub praesidio Archiepiscopi et Metropolitanæ, R. P. D. Victoris Mihályi de Apsa habitus est conventus Ordinariorum Provinciae ecclesiasticae Alba-Iuliensis et Fogarasensis in aedibus metropolitanis Balászfalvae in Hungaria, cui gravitate rei id poscente, repraesentantes quoque capitulorum cathedralium nostrorum adfuere.

Plurima, dismembratarum paroeciarum causam spectantia hoc in conventu disceptata sunt, propositaeque difficultates, quae in ipso litterarum Apostolicarum executionis actu oriturae sunt.

Quum autem Summi Pontificis suprema voluntas, ad ea, quae in Bulla „Christifideles graeci” continentur, exsequenda Excellentiam Vestram deputasset, aequum iustumque, quinimo necessarium censemus, ea, quae hac in re sentimus metuimusque, Excellentiae Vestrae patefacere.

1. Imprimis, commune omnium nostrorum illud votum, ut penes Excellentiam Vestram denuo aperiamus, quanta tristitia, quali dolore et quo acerbo moerore repletam se sentisset integra nostra Ecclesia, quum ad instar fulminis ad fidelium nostrorum rumenorum pervenerit aures inexpectata notitia de apparitione Bullae „Christifideles graeci”, per quam praetereuntur iura privilegiaque acquisita, quae ad roborandam augendamque sanctam sum [sic-cum] sancta Romana Ecclesia Unionem aptissima esse, saeculorum experientia luculentissime demonstrat. Duplicem enim ecclesia nostra missionem habet: una est, ut fidelium suorum, medio disciplinae orientalis a schismatis erroribus purgatae, aeternam procuret salutem; alia vero est, ut splendore institutionum suarum in exemplum sit dissidentibus, eosque, per omnes, quae suppetunt salutare vias, ad catholicismi centrum revocet. „Sanctissimus Dominus Pius PP. IX. Dominus noster unitos favoribus augere non destitit, id unum requirens, ut errores omnino evellerentur, sed ritus orientalis maneret inviolatus, quemadmodum et disciplina quam ante schisma orientales servabant et profitebantur, quaeque venerandis ipsorum antiquis Liturgiis ac ritualibus innitur, religiose custodiatur. Ecquidem non alio consilio ecclesiasticam novam provinciam ab Alba-Iulia dictam, prae laudatus Pontifex instituit, quippe qui explicatae mandavit, ut forma atque administratio ad ritum et disciplinam Orientalis Ecclesiae exigeretur, ut insuper vel tali exemplo etiam dissidentes allekti, ac unitatis studio aspirante Deo excitati, facilius in gremium catholicae unitatis se reciperent” (Instructio S. Congr. de Prop. Fide, 28. Iunii 1858.). Quum itaque ecclesia nostra inter ceteras cum Romana Ecclesia unitas orientales ecclesias principalem teneat locum, et quum dissidentibus in bonum esse debeat exemplum, per se intelligitur, altos catholicismi fines expostulare, ut ecclesia nostra potenti omnium illorum succursu iuветur ac fulciatur, qui cathol[i]cismi bonum cordi habent. Ideoque necesse est, ut ecclesia nostra, splendore institutionum suarum, iuribus ac privilegiis suis inviolate servatis, demonstrare valeat dissidentibus, unionem illorum cum Romana Ecclesia non humilliationem, sed gloriam, dignitatem, progressum et harmoniam in omnibus directionibus significare et prae se fere; paucis verbis, ecclesia nostra facto ostendere omnibus habeat sequentibus altissimaeque pontificiae enunciationis veritatem. [„]Quippe hoc etiam fuit, idemque est perpetuo futurum in consilio disciplinaeque Apostolicae Sedis positum, propriis cuiusque populi originibus moribusque ex aequo et bono non parce tribuere. At vero redintegrata nobiscum unionem, mirum profecto quanta ecclesiis vestris dignitas, quantum decus divino munere accedet” (Leonis XIII. P. M. Encyclica „Praeclare gratulationis[”], 1894.). Modus quo ecclesia nostra duplicem hanc suam missionem hucusque impleverit, verbis amplissimis

Bulla ipsa de qua agimus, recognoscit, quum Rumenos catholicos catholicis totius Orientis virtutum omnium in exemplum exhibeat. Quae cum ita sint, persuasum nobis omnino est, iura atque privilegia, quae tum in celeberrimo concilii Florentini de Unione decreto, tum in Constanti Apostolicae Sedis traditione continentur, summae necessitatis esse omnia ad existentiam et propagationem Sanctae Unionis non solum penes populum Rumenum, sed verum usque ad dissitas Orientis regiones. Maxima hac veritate plenissime convicti fideles nostri longe se habuerunt ab aliis omnibus, qui instantissime novam petierunt dioecesim; ex alia vero parte statim ac erectionis illius fama ad ipsos pervenerit, per Episcopos suos necnon supplicibus libellis adierunt Sanctam Apostolicam Sedem, humillime petentes, ut traditionibus suis in pretiosissimam haereditatem acceptis pacifice uti fruisque ipsis in futurum quoque concedatur. Fere ex omnibus rumenicis paroeciis dismembrationi obnoxiiis missi sunt Romam huiusmodi supplices libelli in lingua originali rumena, a quibusdam in lingua hungarica, necnon in versione latina aut italica, qui omnes in archivo S. Congregationis de Prop. Fide asservantur. In istis nostris paroeciis nullibi invaluit probrosissimus ille abusus, quoad linguam liturgicam, de quo Bulla conqueritur. Fideles enim nostri in sacris, cum approbatione Sanctae Sedis, semper rumenica lingua usi sunt in illis etiam locis, ubi ceteroquin ob innumeras vitae vicissitudines, quotidianum eiusdem linguae usum plus minusve amiserunt.

Nec illud silentio praeterire possumus, quod in Bulla de paroeciis Budapest, Makó, Nagyvárad ruth., necnon de paroeciis ex Alba-Iuliensi et Fogarasensi archidioecesi divisis dicitur, illas nempe, quamvis a territorio Hajdudoroghensis dioecesis longe distent, quum tamen ipsarum fideles fere omnes hungarice longuantur, propoortune novae dioecesi adiungendas atque adgregandas esse. Sin ergo paroeciae tam dissitae, defectu territorialis continuitatis non obstante, ad novam dioecesim ex illa sola causa aggregantur, quia fideles ipsarum omnes vel fere omnes hungarice lonquuntur, tunc pariter intelligere non pares sumus, quare paroeciae, quarum fideles omnes vel fere omnes linguam rumenicam loquuntur, quaeque dioecesibus a quibus diveluntur, propinquius sitae sunt, a propriis dioecesibus seiungi debuerint?

Praeterea maxime timendum est, quod si paroeciae a sede episcopali novae dioecesi tam longe distantes eidem adsciscantur ex sola causa, quod fideles ipsarum hungarice lonquuntur, tunc nobis dioecesibusque nostris periculum amittendi in futuro quoque unam vel aliam aut plures paroecias, quarum fideles in posterum linguam hungaricam addiscent, continuo imminet; et hac ratione nostrae paroeciae perpetuis perturbationibus exponerentur.

2. Occasione dismembrationis quarumdem paroeciarum ab una dioecesi et incorporationis illarum alteri dioecesi, in Bullis Pontificiis semper mentio facta fuit filialium quoque ecclesiarum, quae dismembrentur, respective incorporentur. Sic factum esse scimus verbi gratia in Bulla „Imposita humillitatis[?] a dioecesi Munkácsiensis seiunctae et dioecesi Magnovaradinensi adgremiatae fuerunt, eo quod fideles ipsarum Rumeni erant; similiter in Bulla „Apostolicum ministerium” fel. rec. PII PP. IX. exanno 1853. de erectione dioecesis Lugosiensis. In Bulla „Christifideles graeci” autem filialium nulla

mentio fit[.] Quid de illis censendum? Non enim admittendum esse putamus, illas comprehendere sub denominatione paroeciarum ad quas pertinent; nam dismembratio paroeciarum in praesenti casu facta est contra votum et voluntatem fidelium, sicque de re quadam odiosa agitur, ac proinde stricte interpretanda.

3. Quod vero linguam liturgicam vetero-graecam neoerectae dioecesis attinet, iam superius mentionem fecimus illius tenacitatis, qua fideles nostri erga linguam suam avitam, liturgicam rumenam, a Sancta Sede adprobatam feruntur. Re sic se habente, difficillimum erit, ut iidem fideles usum linguae rumenicae deserant. Pro sacerdotibus praescribitur trium annorum tempus, ut linguam graecam addiscant; hoc tamen temporis spatium nimis exiguum et penitus insufficiens nobis videtur. Agitur enim de addiscenda lingua, duam [sicquam] sacerdotes nostri in gymnasiis didicerunt olim quidem aliquatenus, sed huius iamdudum obliti sunt, de lingua, qua nemo in quotidiana conversatione amplius utitur, ita ut sacerdos, qui rite et conscientiose praescriptas omnes sacras functiones hac lingua persolvere velle, eam longe alio apparatu sibi adpropriare deberet. Accedit, quod in ritu graeco maturinum, sancta liturgia et vesperae decantantur, in his omnibus cantores maximas habent partes, qui idcirco et ipsi lingua liturgica graeca imbuti esse deberent, non secus populus fidelis, qui cantores comitatur. Iam vero neque a cantoribus nostris, qui linguae graecae notitia penitus carent, neque a populo fidei expectari potest, fore ut ipsi hanc prorsus ignotam linguam aliquando addiscant. Quale quantumque hoc devotioni augendae et vitae religiosae fovendae feret detrimentum, nemo sane est qui ignoret.

4. Inter dismembratas paroecias nostras plures existunt, quae in oppidis et civitatibus sitae sunt, sicuti Nagykaroly, Nagyléta (pro parte Rumenorum), Szatmár-Németi, Gyergyószentmiklós, Marosvásárhely, quae sedes quoque portopopales constituunt. Dismembratio istarum paroeciarum in magnum administrationis quoad alias nostras e propinquo paroecias detrimentum cederet, cum notum sit magis accessibilia omnibus esse et cum eis communicationem faciliorem haberi. Ad haec oppida, quemadmodum alibi quoque contingit, de continuo e vicinis nobis relictis regionibus plurimi affluunt fideles rumeni, quorum spiritualis cura absque illorum fidei discrimine, aliis quam propriae nationalitatis sacerdotibus concedi non posse. Praeterea in Nagykaroly, Nagyléta et in Szatmár-Németi binae quoque existunt paroeciae, quarum una rumenica, altera ruthenica est, binae domus parochiales cum propriis redditibus; insuper in Nagykaroly et in Szatmár-Németi existunt scholae gymnasiales, penes quas cathedras pro lingua rumenica constitutas habemus, quae nostrorum Ordinariorum iurisdictioni subiecta sunt; in Gyergyószentmiklós una quidem est ecclesia graeco catholica, illa tamen e contributione benevola fidelium rumenorum et parochorum districtualium aedificata est, et habet plures fundationes votivales, quarum capitale, iuxta litteras fundationales, proprietatem exclusivam ecclesiae graeci ritus catholicae rumenae constituit, domus vero parochialis cum internatu pro iuventute graeco catholica rumena connexa est, demum scholas gymnasiales praedictas annuatim frequentat [sic-frequentat] iuvenes rumeni non solum ex iisdem,

verum etiam ex aliis quoque locis, quorum catechetica [sic] instructio non nisi sacerdotibus rumenicis incumbit. Ob has gravissimas rationes, saluti animarum maxime interest, ut supradictae paroeciae cum ecclesiis, domibus et scholis parochialibus necnon cum redditibus suis in omni casu nostris dioecesis in posterum quoque adnexae maneant. Hoc eo facilius est, quo, prout dictum est, in Nagykároly, Nagyléta, et in Szatmár-Németi iam existunt paroeciae diversae pro fidelibus graeci quidem ritus, sed non rumenicis; in aliis autem locis similibus, si ita visum foret, constituentur novae paroeciae separatim ab hucusque existentibus.

5. Inter paroecias dismembratas numeratur etiam paroecia Budapest. Iam vero paroecia ista pro solis ruthenicis erecta fuit, et non pro rumenis ibidem degentibus. Occasione conventus Budapestini in aula ministeriali pro cultu et publica instructione die 8 Februarii 1912. in causa erectionis novae dioecesis habiti, Vicarius generalis Strigoniensis declaravit quidem, se consensum suum praepere, ut dicta paroecia iurisdictioni novae dioecesis adiudicaretur; quoad rumenos tamen petiit Sanctae Romanae Sedis decisionem, utrum isti rumeni [sic – rumeni] quoque transeant ad novam dioecesim vel remaneant, prouti erant, sub iurisdictione Archiepiscopi Strigoniensis. Nihilominus in Bulla „Christifideles graeci” nil de hac re decernitur, ideoque quaestio ipsa in statu quo ante permansit, optandum tamen esset, ut definitivam obtineat solutionem.

6. In memorando regii gubernii hungarici ad Sanctam Sedem porrecto inter alia edicebatur, quod per erectione[m] novae dioecesis nostrae rumenicae dioeceses ab alienis, id est a non rumenicis elementis purificarentur, ita ut magis complacentia, quam aegritudinis argumentum pro nobis ex eadem erectione expectandum mansisset! Huius generis argumentationi sufficiat respondisse, quod exceptis paroeciis ruthenicis, quae admodum et mixtis rutheno-rumenis, ceterae omnes similipurgationi non indigent, quum vel secundum ipsam gubernii statisticam, sunt ex toto rumenicae, verbi gratia in dioecesi Szamosujváriensi: Batizvasvári, Szatmárudivari, Józsefháza; in dioecesi Magnovaradiensi: Amác Szamosdob, Szatmárzsadány, Nagykolcs, Csengerbagos, Kismajtény, Reszege, Szaniszló, Érdengeleg, Érendréd, Mezöterem, Portelek, Vezend, Piskolt,⁵⁹ Vasad, Érkenéz, Nagyléta (pro parte Rumenorum), Pocsaj; in archidioecesi Alba-Iuliensi et Fogarasiensi: Oláhzsákod, Gyergyóvasláb, Nyárádbálintfalva, Csikszentivány,⁶⁰ Harczó, Kebeleszentivány, Szentlőrinc⁶¹. In aliis locis, ubi usus familiaris rumenicae linguae aliquantulum debilior quidem evasit, ast omnes se ipsos rumenos, quemadmodum in praecedentibus locis, profitentur talesque manere volunt.

7. Liceat demum id quoque observare, quod parochi ceterique e nostro Clero cum reluctantia tantum et invite una cum suis paroeciis ad novam

59 A bécsi nunciátúra levéltárában megtalálható változatban Vezend és Piskolt között Nyíradony utólag áthúzva.

60 A bécsi nunciátúra levéltárában megtalálható változatban Nyárádbálintfalva és Csikszentivány között Mezöbánd utólag áthúzva.

61 A bécsi nunciátúra levéltárában megtalálható változatban Kebeleszentivány és Szentlőrinc között Nyárárdtő utólag áthúzva.

transeunt di[o]ecesim; ideoque ipsi certiores reddendi erunt, in nova dioecesi eadem charitate et benevolentia amplectendos fore, qualium in priori dioecesi participes fuerunt, nec in distinctionibus, privilegiis iuribusque suis quidquam damni passuros.

Isti sunt Excellentissime Domine dolores timoresque nostri atque fidelium pastoralis nostrae curae concreditorum; hae sunt difficultates quaedam, quibus executionem Bullae obnoxiam fore tenemus, quaeque Excellentiae Ve[s]trae tanquam ab exsequendam Bullam plenis facultatibus deputato, exponere, pro rei gravitate supremi nostri Officii esse duximus.

Nonime itaque nostro ad que integrae nostrae Provinciae ecclesiasticae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis Rumenorum, animarum aeternae saluti, sanctae Unionis prosperitati necnon conscientiae nostrae tranquillitati consulendo, humillime precamur Excellentiam Vestram, ut Bullae executionem quoad paroecias e nostris dioecesibus seiunctas in suspenso tenere dignetur, donec gravissimae hae quaestiones per Apostolicam Sedem dirimentur.

Dignetur Excellentia Vestra profundae venerationis nostrae sensa gratissima habere.

Excellentia Vestrae,

Balázsfalvae (Blasii) in Hungaria, e conventu Ordinariorum Provinciae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis die 29. mensis Augusti 1912. habito devotissimi famuli:

59b. A Mihályi metropolita átiratának melléklete: a Rafael Scapinelli bécsi nunciushoz intézett előterjesztésének melléklete

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 301rv. Másolat.

Paroeciae a dioecesi Hajdudorogensi
Dioecesi Magovaradinensis Rumenorum restituendae.

Nrus currens	Nomen paroeciae	Conscriptis regnicolaris a. 1880			Conscriptis regnicolaris anni 1900					
		Animae gr. cath.	Lingua mat. rumena	Lingua mat. hungarica	Animae gr. cath.	Lingua mat. rumena	Lingua mat. hung.	Loquuntur hung.	Rom. cath.	Reform.
1.	Amác	393	393	-	478	443	35	313	6	320
2.	Szatmár-zsadány	777	777	-	1353	1302	51	588	27	46
3.	Nagykólcs	343	343	-	394	354	37	305	22	361
4.	Csengerbagos	470	470	-	763	675	88	648	37	655
5.	Szamosdob	694	677	17	992	974	18	723	42	383
6.	Csomaköz	553	527	26	623	280	343	577	1272	257
7.	Kismajtény	562	545	17	969	924	45	693	18	601
8.	Reszege	357	357	-	551	524	27	467	76	50

9.	Szaniszló	1861	1388	473	2145	1288	857	1957	1734	707
10.	Érdengeleg	595	400	195	752	662	90	642	255	265
11.	Érendréd	610	372	238	697	641	56	539	94	828
12.	Mezőterem	630	630	-	530	343	187	431	1441	45
13.	Portelek	369	356	13	470	468	2	248	7	13
14.	Vezend	750	750	-	879	874	5	531	18	11
15.	Értarcsa	399	330	60	503	303	200	474	37	472
16.	Piskolt	893	817	76	1115	1042	73	947	190	960
17.	Vasad	943	943	-	1201	1182	19	713	32	47
18.	Érkenéz	668	653	15	748	681	67	610	26	52
19.	Nagyléta rumena	-	-	-	1981	1627	354	1704	198	3584
20.	Pocsaj	1203	1125	78	1478	1458	20	1238	93	1343
21.	Nagykároly rum.									

Praeter istas, jam ante publicationem Bullae scriptis precibus petierunt a S. Sede, ut in submissione Dioecesis Magovaradinensis Rumenorum relinquerentur sequentes paroeciae utpote rumenae, quam quam potius lingua hungarica utantur:

Pete, Vetés, Óvári, Nyirábrány, Nyiradony, Gencs et Csegöld.

†Demetrius Radu

Episcopo Magovaradin. Rumenorum.

Iuxta Litteras de dto 29 Augusti 1912 ad Nuntium Apostolicum Vien. ab Episcopis Rumenis datas, restituendae item sunt sequentes paroeciae rumenae:

I. E Dioec. Szamosujváriensi:

Nrus currens	Nomen paroeciae	Conscriptis regnicolaris a. 1880			Conscriptis regnicolaris anni 1990					
		Animae gr. cath.	Lingua materna rumena	Lingua materna hungarica	Animae gr. cath.	Lingua materna rumena	Lingua materna hung.	Loquantur hung.	Rom. cath.	Reformati
1.	Szatmárudvari	997	900	97						
2.	Szatmár	3114	942	2063						
3.	Józsefháza	484	385	81						
4.	Batizvasvári	1321	571	750						

II. Ex arhidioecesi Alba-Julienisi et Fogarasiensi:

1.	Oláh-zsákod				89	88	1	19		
2.	Gyergyóvasláb				785	777	8	601		
3.	Nyarádbálintfalva				197	196	1	165		
4.	Kebeleszentivány				174	173	1	134		

5.	Szentlőrinc				243	238	5	172		
6.	Gyergyó- szentmiklós				421	28	393	415		
7.	Marosvásárhely				1352	901	451	1027		

60. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának átiratfoglalmazványa Girolamo Rolleri, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. szeptember 21.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 14r. Fogalmazvány.
59580, 21 settembre 1912

Il sottoscritto Pro-Segretario della Sacra Congregazione degli AA.EE.SS. ha ricevuto il ricorso di alcuni parroci rumeni contro l'erezione della nuova diocesi ungherese di rito greco, che l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda fide per gli Affari di rito orientale si compiaceva di trasmettergli col foglio⁶² no 32156 del 14 corr.

Lo scrivente, nel ringraziare il prelodato Monsignore Segretario della cortese trasmissione, è lieto ecc.

61. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. szeptember 21.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 96, Mitropolia Română Unită Blaj, Cabinetul Mitropolitului, Dos. 14/1912 (1645/1912), pag. 39. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 307r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CLI., 300. Az alábbi átirás az Román Nemzeti Levéltár Fehér Megyei Levéltárában őrzött tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Vienne, le 21 Settembre 1912.

Eccellenza Reverendissima,

Come promisi a Vostra Eccellenza Reverendissima invio qui unito l'estratto dal periodico „Katholische Kirchenzeitung”, in cui si parla della Dichiarazione del decano Kampián, e se ne riporta il testo. Vostra Eccellenza vedrà quello

62 Lásd: 54. számú dokumentum.

che è a farsi. Mi sono giunti altri telegrammi⁶³ del genere di quelli che accennai a Eccellenza Vostra la sera del 15 corrente. Essi mi hanno molto addolorato, principalmente perchè inviati da sacerdoti e parrochi, che dovrebbero invece dare esempio ai fedeli di devozione e rispetto verso la Santa Sede. Spero che l'Eccellenza Vostra ed i suoi venerandi suffraganei, come ebbi a pregare l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Radu, faranno tutto il possibile per impedire tali inconvenienti, tanto contrari allo spirito cattolico. Le esprimo i sensi della mia perfetta stima e venerazione e mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima

umilissimo, devotissimo in Cristo
†Rafael Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

62. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Bécs, 1912. szeptember 23.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 19r–22v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 310r–315v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CLII., 301–305. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

59712

No. 306

Sulla erezione della Diocesi di Hajdu-dorogh. (con allegato)

Vienna, 23 Settembre 1912.

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima,

L'agitazione dei Rumeni contro la erezione della nuova diocesi greco ungherese, non accenna a cessare. Anzi, in questi ultimi giorni, ha avuto una recrudescenza, dopo che il governo ungherese ha fatto pubblicare sui giornali un comunicato, in cui si diceva essere prossima la esecuzione della Bolla „Christifideles graeci ritus”. Nel giorno 29 agosto prossimo passato si riunirono presso il Metropolitanò i Vescovi rumeni e compilarono il promemoria che ho qui l'onore di accludere⁶⁴ e nel giorno 13 del corrente mese, essendo venuti in Vienna pel Congresso Eucaristico, ebbero con me una lunga conferenza, nella quale mi presentarono il detto promemoria e

63 Lásd: 58a–k. számú dokumentumok.

64 Lásd: 59a. számú dokumentum.

mi esposero, con ogni ampiezza, le loro difficoltà e i loro postulati. Come Vostra Eminenza potrà rilevare dalla lettura di quel documento, vi sono in esso dei punti dei quali non si può tenere alcun conto, come, ad esempio, il No. 2 ed altri che converrà esaminare, e intorno ai quali si dovrà prendere qualche decisione, come ad esempio la questione di certe fondazioni comuni a più parrocchie, delle quali alcune vengono ascritte alla nuova diocesi ed altre rimangono alle attuali (Veggasi il numero 4). Egualmente, si potrà studiare che, attese le difficoltà esposte nel No. 3, converrà che la Santa Sede proroghi il tempo prefisso di 3 anni per l'introduzione della lingua greca nella liturgia. Si dovrà pure decidere la questione posta nel No. 5 circa i rumeni residenti a Budapest. Riguardo poi alla estensione della nuova diocesi, che è l'oggetto principale del Promemoria, i Vescovi domandano che venga sottratto un gruppo di parrocchie, che essi affermano essere completamente rumene (No. 6), ed inoltre alcune altre (No. 4) che sono sede di scuole ed istituti fondati e dipendenti dall'Episcopato della Provincia rumena. E domandano che si sospenda l'esecuzione della Bolla finché la Santa Sede non abbia deciso sui diversi punti esposti nel Promemoria. Procurai di fare intendere la difficoltà di tornar sopra alla circoscrizione della nuova diocesi, ormai sanzionata dalla Santa Sede e dal Governo, essendo anche pericoloso il porre oggi un precedente, che sarebbe poi in seguito invocato per distaccare altre parrocchie, e quindi fonte di perenne agitazione. Quanto poi ai punti secondari di questione, accennati nel Promemoria dissi in generale che si sarebbe potuto decidere e provvedere anche in seguito secondo giustizia ed equità. I Prelati esposero quindi la difficile situazione in cui si trovano avanti alle popolazioni istigate da mestatori politici che farebbero apparire i Vescovi come nemici della nazione rumena qualora si opponessero apertamente e assolutamente alla agitazione promossa contro la nuova Diocesi. Disse l'Arcivescovo che già una intera parrocchia era passata allo scisma, cosicché egli non potrà più consegnarla alla erigenda diocesi; e che in altre parrocchie si va preparando la defezione. Protestarono i Prelati, che essi fanno e faranno tutti gli sforzi possibili per impedire questi danni. Affermarono poi, che qualora fosse dalla Santa Sede concesso di poter detrarre dal novero delle parrocchie ascritte alla nuova diocesi quelle che sono numerate nel Promemoria e ritenute puramente rumene, o almeno alcune di esse, cesserebbe l'agitazione e si potrebbe tranquillamente dar corso alla esecuzione della Bolla.

I vescovi rumeni in questi stessi giorni del Congresso insisteranno nuovamente presso Sua Altezza Imperiale e Reale l'Arciduca Ereditario, pregandolo ad interporli ancora a loro favore. Pare che il Principe abbia scritto in proposito al Presidente del Consiglio ungherese, ma che ne abbia avuto risposta poco soddisfacente, affermando il Governo essere impossibile tornar sopra ad una decisione già sanzionata dalla Santa Sede e dal Re.

Intanto, precisamente Domenica scorsa, giorno della solenne processione Eucaristica, cominciarono ad arrivare alla Nunziatura molti telegrammi di parrochi rumeni, che coi loro fedeli protestavano vivamente, e con termini poco rispettosi ed anche insolenti verso la Santa Sede e la Nunziatura contro l'erezione della nuova diocesi, dichiarando di non volere assolutamente

distaccarsi dalle loro diocesi attuali. Protestai subito con Monsignor Arcivescovo e con Monsignor Radu, ingiungendo loro di adoperarsi immediatamente per far cessare questo scandalo. Si mostrarono molto addolorati per ciò che accadeva e mi promisero di fare il possibile per tranquillizzare quegli spiriti bollenti. E realmente dopo qualche giorno cessarono i telegrammi. Ma l'agitazione è mantenuta viva dal Comitato politico nazionalista e dai giornali che continuano ad eccitare il popolo, pubblicando articoli ed appelli, fra i quali uno del Metropolita rumeno scismatico di Bucarest.

Così stando le cose, è venuto oggi da me Monsignor Andor, Consigliere del Ministero del Culto a Budapest, e a nome del Governo Ungherese, mi ha portato l'originale della Bolla apostolica „Christifideles”, chiedendomi l'esecuzione della medesima. La domanda fattami così a voce, sarà ripetuta fra poco in una lettera ufficiale del Ministero. Il Governo non ha ricevuto comunicazione del promemoria presentato alla Nunziatura, ma conosce i desiderata dei Vescovi rumeni, particolarmente in ciò che riguarda le parrocchie che vorrebbero togliere dalla nuova diocesi. Ma il Governo stesso intende che ormai si proceda alla esecuzione integrale della Bolla. Monsignor Andor ritiene anch'egli che sopra certe questioni secondarie, poste dai Vescovi rumeni, si potrà trattare anche dopo istituita la Diocesi, e se anche si arrivasse dalla Santa Sede e dal Governo alla conclusione di separare dalla nuova diocesi qualche parrocchia che, tutto considerato, si riconoscesse equo ed utile restituire ai Vescovi rumeni, – come in qualche altro caso è stato fatto – ciò potrebbe farsi ancora in seguito, dopo eseguita la Bolla: essere però urgente costituire ora la diocesi, per far fine a qualunque agitazione. A quest'uopo nel Decreto d'esecuzione, oltre la clausola solita ad apporsi dal delegato della Santa Sede, che cioè si riserva di provvedere se farà d'uopo con ulteriori decreti, a tutto ciò che è necessario per la esecuzione completa della volontà pontificia, si potrebbe porre un'altra clausola generica, che accennando a possibili questioni in futuro, dichiarasse che la Santa Sede provvederà opportunamente, poiché è chiaro che trattandosi, ad esempio, della dismembrazione di una parrocchia, non suffragano le facoltà del Delegato pontificio. Forse questo potrebbe calmare un poco gli animi; sebbene a me pare, che, inteso bene dai rumeni il senso di questa clausola, essa lascierebbe aperto l'adito ad una agitazione continua per ottenere il distacco successivo di diverse parrocchie.

Il Governo ungherese domanda dunque la immediata esecuzione della Bolla Pontificia. Ma prima di ciò, io credo che la Santa Sede debba avere una soddisfazione pel fatto della pubblicazione del noto decreto reale, col quale, senza alcun accenno alla Santa Sede e al Suo intervento in una materia di Sua esclusiva competenza, si pretendeva erigere la diocesi di Hajdu-dorogh. Su questo punto, oltre le rimostranze fatte subito pervenire al Governo ungherese, parlai al ministro Zichy nel colloquio che ebbi con lui il giorno 11 corrente alla Nunziatura, dichiarandogli essere necessario che il Governo in qualche documento pubblico rimedi all'ommissione avvenuta nel decreto. Egli mi fece la storia di quel documento, che era stato fatto solamente per seguire le vie burocratiche, già in uso in simili casi. Del resto il decreto era stato firmato prima della Bolla, ma soltanto dopo che si era avuto comunicazione

ufficiale che la Santa Sede aveva approvata la erezione della diocesi. Conveniva che era stato un errore, ma da lui commesso senza malizia. Ad ogni modo, era pronto a dar soddisfazione alla Santa Sede, e mi prometteva che nella relazione precedente il progetto di legge che dovrà essere presentato alle Camere per l'erezione della diocesi, si farà espressa menzione dell'intervento della Santa Sede. Io soggiunsi che la Santa Sede doveva essere menzionata come parte principale nella cosa, e che avrei desiderato di conoscere preventivamente i termini di questa dichiarazione. Convenne pienamente il Ministro e promise che me li avrebbe comunicati in tempo, però la legge non sarà presentata subito, ma fra qualche giorno mi sarà trasmessa la detta formola. Monsignor Andor venuto oggi mi ha confermato tutto ciò, e per quanto mi ha detto in proposito, credo che i termini adottati per la desiderata dichiarazione, saranno soddisfacenti. E a proposito del decreto reale, mi ha raccontato che egli aveva in esso introdotto un inciso accennante alla Santa Sede, ma che era stato tolto a Vienna dalla Commissione incaricata di esaminare preventivamente questo genere di documenti.

Venendo poi, alla questione della nomina del Vescovo per la nuova diocesi, Monsignor Andor mi disse, che pel momento non è possibile procedervi per le difficoltà che presenta la scelta del candidato, ma sperava che entro l'anno il Governo potrà fissarsi su tale punto. Ciò però non dovrebbe ritardare l'erezione della diocesi. Convenni che poteva farsi una cosa senza l'altra, tanto più che anch'io sono persuaso, che la scelta di questo vescovo sarà tutt'altro che facile, e richiederà del tempo. Per provvedere quindi all'amministrazione della nuova diocesi dal momento che in forza del decreto fosse canonicamente eretta, crederci che potrebbe dalla Santa Sede stabilirsi, – e ciò si esprimerebbe nel Decreto d'esecuzione della bolla – che fino alla nomina del Vescovo, le parrocchie ascritte al nuovo vescovato fossero ritenute in amministrazione apostolica dagli attuali rispettivi prelati. Così anche il distacco dalla loro diletta madre, come dicono i rumeni nei loro telegrammi, sarebbe forse meno brusco e doloroso.

Riassumendo ora quanto ho avuto l'onore di esporre fin qui a Vostra Eminenza concreto alcuni dubbi, ai quali prego la stessa Eminenza Vostra a volere rispondere dandomi tutte quelle istruzioni ed ordini in proposito, che crederà del caso.

1. Si deve ora accedere alla domanda del Governo Ungherese, di dare subito esecuzione alla Bolla Pontificia non tenendo conto dell'esposto dei vescovi rumeni nel loro promemoria in ciò che riguarda il numero delle parrocchie della nuova diocesi?

2. E nel caso affermativo, conviene esprimere nel decreto una clausola che lasci aperto il campo anche ad una possibile futura dismembrazione di qualche parrocchia dalla nuova diocesi?

3. Riguardo ai punti secondari del promemoria dei Vescovi che meritano qualche considerazione e specialmente il No. 5, si devono essi studiare e decidere prima o dopo il decreto d'esecuzione?

4. Avanti di procedere alla pubblicazione del Decreto di esecuzione, conviene attendere, che si pubblichi la nuova legge per l'erezione della

Diocesi (che forse ritarderà ancora qualche mese), o si può contentare della dichiarazione fattami dal Ministro e da Monsignor Andor che nella relazione della legge medesima sarà posta una dichiarazione soddisfacente per riparare l'omissione avvenuta nel noto decreto reale?

5. Se la esecuzione della Bolla Pontificia avrà luogo prima della scelta del Vescovo per la nuova diocesi, potrà provvedersi all'amministrazione della medesima, lasciando le parrocchie in amministrazione apostolica agli attuali rispettivi prelati – o in quale altro modo?

In attesa pertanto di una venerata risposta di Vostra Eminenza, con sensi di profondissimo ossequio bacio la Sacra Porpora e mi professo.

di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Rafael Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

63. Hosszú Bazil szamosújvári püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Szamosújvár, 1912. szeptember 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 323rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CLIII, 306. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült,
s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

A Sua Eccellenza Reverendissima
Monsignor Raffaele Conte Scapinelli di Leguigno,
Arcivescovo di Laodicea Nunzio Apostolico ecc. Wien.
Nro. 128-1912 praesid.

Eccellenza Reverendissima!

Tornato ieri sera da una consacrazione di chiesa e da visita canonica istituita in alcuni villaggi, ricevetti con sommo rammarico la lettera di Monsignor Demetrio Radu vescovo di Granvaradino, nella quale mi fa partecipazione, che nei giorni 15 e 16 corrente Vostra Eccellenza è stata inondata con dispacci⁶⁵ spediti dai villaggi rumeni ingremiati alla nuova diocesi di Hajdu-dorogh, che questi dispacci erano sottoscritti anche da sacerdoti e che quei dispacci erano ripieni di termini ed espressioni irriverenti in riguardo alla Santa Sede e riguardo all'Eccellenza Vostra.

Essendo mio fermo proposito, non solamente coltivare nella mia persona la venerazione e l'obbedienza dovuta alla Sede di Pietro, alla sacra Persona del Sommo Pontefice ed ai Suoi Legati, ma di nutrire tali sentimenti anche nel mio clero subalterno, è quindi pure mio fermo proposito, reprimere qualsiasi manifestazione, che fosse contraria a tal intento.

⁶⁵ Lásd: 58a–k. számú dokumentumok.

E' troppo vero, che gli animi de' nostri fedeli e pure de' sacerdoti sono dominati da una profondissima agitazione ed amarezza in seguito all'ingremiazione delle parrocchie rumene alla nuova diocesi di Hajdudorogh, ma ciò non può giustificare qualsiasi irreverenza verso il Vicario di Cristo e de' Suoi Legati.

Debbo pure rilevare, che non posso credere, che sacerdoti educati da un vescovo tanto divoto alla Santa Sede Apostolica, come fù il mio compianto predecessore, si sarebbero fatti colpevoli di tale irreverenza, come è quella, che gli si attribuisce.

Risoluto però di reprimere tali tendenze, se si sarebbero manifestate, desidero di conoscere le colpe ed i colpevoli.

E' però che vengo umilmente a pregare Vostra Eccellenza, che si degni parteciparmi i dispacci ricevuti dalle parrocchie: Szatmár, Szatmár-Udvari, Batizvasvári e Jozsefháza, insieme coi nomi apposti, affinché ne possa prendere gli opportuni rimedi.

Intanto prego Vostra Eccellenza di accettare in nome dei miei sacerdoti e fedeli i sentimenti della mia profonda venerazione e del mio inconcusso attaccamento alla Santa Sede, al nostro amatissimo Padre Pio Papa X ed alla persona tanto eminente e venerata di Vostra Eccellenza. Sia questo mio atto di sommissione e di omaggio un olocausto accetto e non manchi a ottenere perdono per coloro, che forse senza colpa loro si sono fatti rei di una mancanza e d'una transgressione, che neppure intendevano commettere.

Con sentimenti della mia più profonda venerazione oso protestarmi,
Szamosujvár, li 23 Settembre 1912.

Di Vostra Eccellenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo servo
†Basilio Hosszu
vescovo rumeno di Szamosujvár

64. Radu Demeter nagyváradí görögkatolikus püspök átíratá Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Nagyvárad, 1912. szeptember 24.

SJAN–Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 96, Mitropolia Română Unită Blaj, Cabinetul Mitropolitului, Dos. 8/1912 (1639/1912), pag. 19–21. Tisztázat.

Beszámol a nunciusról tett látogatásáról. A nuncius megmutatta neki a román görögkatolikus papoktól és hívektől kapott táviratokat, melyek olyan súlyos sértéseket és kifejezéseket tartalmaztak, hogy maga a püspök is elborzadt. Hazatérve elrendelte az érintett papoknak, hogy kérjenek bocsánatot a nunciustól, s ehhez elkészített egy levélmintát.

Escelenței Sale Inalt Preasfințitului Domn
Dr. Victor Mihály de Apșa
Archiepiscop și Metropolit gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj.

Escelența Voastră,
Inalt Preasfințite Doamne, Doamne,

Escelența Sa Nunțitul Apostolic din Viena, după plecarea Escelenței Voastre de acolo, m'a chemat încăodată la sine, cu care ocaziune am pertractat cauza cunoscută a nuoinfințatei episcopii maghiare timp de aproape două ciasuri. Pre lângă telegramele sosite la adresa Dânsului dela preoții parochielor dismembrate, cari vi le-a arătat și Escelenței Voastre, mi-a arătat și altele concipiate într'un ton de tot vehement și vătămător așa, încât eu insumi am rămas uimit de atâta cutezare. Și pre lângă toate că m'am nizuit a scuza pe preoți cu aceea, că espresiunile vătămătoare sunt a se considera de efluxul amărăciunii, ce predominște spiritele din motivul Bulei „Christifideles graeci,; mi-a spus totuși, ceeace v'a spus și Escelenței Voastre, ca adica ar fi bine, după părerea sa, să dăm o pastorală comună pentru liniștirea spiritelor. Cu motive corespunzătoare mi-a succes la fine a-l indupleca să destee dela acest gând al său; a cerut însă, ca barem preoții respectivi să-i chiemăm, cum vom afla mai potrivit, la datorințele lor de fii supuși ai Sfântului Scaun Apostolic, între altele și pe motiv, că purcezând astfel prestții aceeaia mai multă stricăciune, decât folos aduc cauzei. Astfel, sosind acasă, am citat la mine pre protopop-parochul din Sanislău, și punându-i inaintea ochilor greșala ce au comis-o preoții noștri prin telegramele lor, l'am indrumat, ca atât el cât și ceialalți preoți să facă și să trimită la adresa Nunțitului o scrisoare de retractare a tuturor acelor espresiuni vătămătoare. A și dus cu sine o asemenea scrisoare, care într'un exemplar⁶⁶ il alătur sub ./.. spre orientare, ca intru cât Escelența Voastră ați afla de bine, să luați asemenea măsuri și in archidieceză.

Iar in cauza protopopului Câmpian vin a vă raporta, că Nunțitul mi-a arătat a foaie germână, care zice, că apelul, prin care se indeamnă poporul la intoarcere la „biserica mamă” l'ar fi scris protopopul numit. Umilita mea părere ar fi, ca Escellența Voastră, pre baza informațiunilor, ce vă vor sta la dispozițiune, să binevoiți a resfira nedumeririle Nunțitului in aceasta privință.

Aceste am aflat de lipsă a le aduce la inalta cunoștință a Escelenței Voastre.

Binevoiți a primi, Escelența Voastră, espresiunea sentimentelor mele de profundă venerațiune, pre lângă cari sunt

Al Escelenței Voastre,

Oradeamare, la 24. Septembrie 1912.

prea plecat serv

Demetriu Radu

episcop.

66 Lásd: melléklet.

64a. Radu püspök levelének melléklete: levélminta a nunciust megértő papok számára a bocsánatkéréshez⁶⁷

Copia

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Domino Raphaeli Scapinelli de Léguigno
Archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico
Wien, Am Hof

Excellentissime ac Reverendissime Domine Nuntie Apostolice,
Domine Beignissime,

Ex ephemeridis rumenicis ac hungaricis, quae in patria nostra apparent, pervenit ad nos notitia de Excellentiae Vestrae in diebus istis Budapestini adventu, ut ea, quae in bulla „Christifideles graeci” continentur, executioni mandaret, nimirum ut paroecias nostras a nostra dioecesi disiunctas, neoerectae dioecesi Hajdudorghiensi traderet. Sub huius notitiae influxu ineffabilis illa tristitia acerbusque moeror, quibus repletos senttimus animos nostros, quum ad aures nostras pervenit inexpectata notitia de apparitione memoratae Bullae, denuo exagitat nos. Immenso animorum nostrorum dolori espressionem dare cupientes, misimus nuper Excellentiae Vestrae telegrammata nos quoque parochi dioecesis graeci ritus Magovaradiensis Rumenorum e paroeciis dismembratis, humiliter petentes, ut nos, qui rumeni sumus, qui alia lingua praeter rumenam in sacris uti non possumus, qui linguam graecam, cuius penitus obliti sumus, trium annorum spatio adpropriare impares sumus, – simul cum paroeciis nostris avitae nostrae dioecesi, quae nos educavit, et ad cuius titulum in sacerdotes ordinati fuimus, in futurum quoque adsciti maneamus.

Fatemur quidem, in istis telegrammatibus quasdam incurrisse expressiones, quae Excellentiae Vestrae in nos indignationem exposcere potuerunt. Hic nos, infrascripti parochi dioecesis graeci ritus Magovaradiensis Rumenorum, ad meliorem frugem reversi, supreni officii nostri esse ducimus humillime Excellentiam Vestram deprecari, enixeque petere, ut nobis pro expressionibus minime convenientibus veniam benigne indulgere dignetur. Opportuna quoque nobis occasio haec occurrit, ut etiam in his gravibus rerum adiunctis sincerae adhaesionis, profundissimae subiectionis atque filialis amoris erga Sanctam Romanam Ecclesiam atque erga Sanctam Romana Apostolicam Sedem adaperiamus, confiteamurque paratos nos parochos esse omnia pati potius, quam fidei nostrae naufragium.

In osculo manus, profundissimo cum venerationis cultu persistimus Excellentiae Vestrae, humillimi et obsequintissimi filii ac servi...

67 1912. szeptember 25-i keltezéssel és kilenc szatmári román parókus aláírásával megérkezett egy levél ugyanezzel a szöveggel a nunciatúrára (jelzete: ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 325r.), melyet Cârja közöl (Cârja, CLIV, 308-309.), de nem mint bocsánatkérő, hanem mint tiltakozó levelet.

**65. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levele a
hajdudorogiakhoz a székhelykérdésről**

Budapest, 1912. szeptember 24.

EPL Vaszary Cat. Dc Hajdudorog. Nyomtatvány.

Budapest-Hajdudorog.

**Válasz a Hajdudorogi Ujság szeptember 15-iki számában megjelent
Leszámolásra⁶⁸**

A görög-katholikus magyarság számára alapított új egyházmegye ügyének tárgyalására, különösen pedig a székhely kérdéséhez fűződő helyi érdek támogatására, Hajdudorogon egy a hajdunánási nyomdában megjelenő új hirlap keletkezett a múlt év közepén, a Hajdudorogi Ujság. Ez a hirlap ugyyszólván első számától kezdve egyebet sem tesz, mint velünk budapestiekkel részletekben leszámol. Ez évi szeptember 15-iki számában végre jónak látta egy végleszámolás-félét közrebocsátani. Nem idézem e szeptember 15-iki kihoanást sem egészében, sem részleteiben, mert úgy tudom, hogy a hajdudorogi végrehajtó-bizottság gondoskodott annak minél szélesebb körökben való elterjesztéséről. Abban a tudatban tehát, hogy a reánk zúdított támadást minden érdekelt fél úgyis ismeri, elfogadom és elfogadjuk a kihívást. Jól van – számoljunk le.

Rövidség kedvéért pontokba szedem védekezésünket, vagyis helyesebben szólva, a támadás szertelensége által kikényszerített válaszunkat, amint következik:

1. A gör. kath. magyarok országos bizottsága 1898. jun. 20-án 8 pontból álló szorosán meghatározott programmal⁶⁹ alakult meg. Megalakulása után programjának közlése mellett csatlakozásra szólította a magyar egyházközségeket. Mandátumát a hozzá közvetlenül csatlakozott egyházközségektől nyerte, amelyek között ott volt Hajdudorog is. Nem igaz tehát az az állítás, hogy az országos bizottság Hajdudorogtól kikönyörögte mandátumát. Köztünk és a Hajdudorogi végrehajtó-bizottság között megbízói viszony nem volt egy percze sem hanem igenis volt fegyverbarátság.

Ez az 1898-ban kötött fegyverbarátság őszinte is volt, értékes is volt egész az ismeretes 1906. évi hajdudorogi iskolaszenteselési ünnepélig. Őszinte volt, mert a két szövetséges bizottság teljes bizalommal viselkedett egymás iránt. Értékes volt, mert az 1896. évi tilalom és az ennek hatása alatt megindult visszafejlesztési törekvések daczára, a magyarnyelvű istentiszteletet földrajzi kiterjedtségében és belterjes térfoglalásában nemcsak megvédélmezte, hanem fejlesztette is.

2. Ez a fegyverbarátság köszörülte ki tehát azt a hibát, amelyet a hajdudorogi végrehajtó-bizottság az 1896-iki budapesti tüntető magyar misével elkövetett.

68 Lásd: 57. számú dokumentum.

69 Lásd: Források 4/1. kötet, 158. számú dokumentum.

Nem irigyeljük azokat a babérokat, melyeket ez a mise néhány rövid hónapra a hajdudorogiaknak hozott, mert hiszen már ugyanazon év szeptember elején megjött nemcsak a magyar isteni tisztelet betiltása, hanem a kérelmezett külön egyházmegye elutasítása is. De azt már szerénytelenség nélkül elmondhatjuk, hogy a hibát csak az egész görög-katolikus magyar intelligencia sorakozása, tehát országos bizottságunk cél tudatos működése tudta és volt képes kikorrigálni és enélkül a hajdudorogi végrehajtó-bizottság virtuskodása nem tudta volna a kátyuból kiemelni a görög-katolikus magyarság elakadt szekerét.

3. A történelmi igazság kedvéért kénytelenek vagyunk itt a nyilvánosság előtt is leszögezni, hogy a megboldogult Firczák Gyula munkácsi megyés püspök és országos bizottságunk elnöki tanácsa között kezdettől fogva mindvégig áthidalhatatlan elvi ellentét állott fenn. Ez az ellentét nem volt személyes vonatkozású sohasem, de lehetetlenné tette, hogy a megboldogult püspök és az országos bizottság elnöki tanácsa zavartalanul együtt működhessenek, hanem az utóbbinak állandóan a legloyalisabb ellenzék álláspontján kellett megmaradnia.

Az említett hajdudorogi iskolaszentelés a Hajdudorogi Ujság vallomása szerint is, meghozta a megyés püspök és Hajdudorog között a teljes egyértelműséget. A fenti történelmi igazság mellett egész természetes, hogy innen kezdve az országos bizottság és a hajdudorogi végrehajtó bizottság között az 1898-ban kötött fegyverbarátság⁷⁰ megingott, mert már nem lehetett és nem volt őszinte és épp azért nem maradhatott értékes sem. De itt ismét le kell szögeznünk, hogy fegyverbarátságunk megrontására nem tőlünk indult ki a kezdő lépés, hanem hajdudorog lett hűtlenné hozzánk és ezt, mint nemes ellenfélhez illett volna, előttünk be nem vallotta.

4. A fegyverbarátság megingása első ízben éreztette bomlasztó hatását a naptáregyesítés kérdésénél. A budapesti egyházközség 1909. szeptember 1-től az új naptár használatára tért át.⁷¹ A naptár-egyesítés az országos bizottság programjának egyik sarkalatos pontja. A hajdudorogiakkal kötött fegyverbarátságnak tehát erre a területre is érvényesnek kellett volna lenni. Ámde a hajdudorogi végrehajtó-bizottság e kérdésben kivonta magát az országos bizottság irányítása alól. Természetesen, bármennyire kívánatosnak ítélte is Hajdudorog, hogy e reformnak ő is részese legyen, a rosszul megválasztott uton kívánalma nem teljesülhetett. Emiatt minden alapos ok nélkül duzzogott reánk, sőt minket vádolt, hogy elkeserítettük a püspököt sikerünkkel, mely kiderítette, hogy a római Szentszék a naptáregyesítést nem ellenzi, miáltal az ezzel ellenkező híresztelések alaptalanoknak bizonyultak. A következmény az lett, hogy az országos bizottság és a végrehajtó-bizottság közt az elhidegülés, nem Budapest hibájából, ismét csak fokozódott. Országos bizottságunk elszigetelése nőttön-nőtt s ezt a magyar liturgia ellenségei által várva-várt elszigetelést a végrehajtó-bizottság nemcsak nem akadályozta, hanem viselkedésével már-már teljessé is tette.

70 Lásd: Források 4/2. kötet, 2. számú dokumentum.

71 Lásd: Források 4/2. kötet, 22. számú dokumentum.

A megingott fegyverbarátság aztán végképen összetört az 1911. évi szeptember 12-diki hajdudorogi gyűlés⁷² előzményei és utójátékai következtében. Az a modor, amellyel a hajdudorogiak megakadályozták, hogy Budapestnek kiküldöttjei azon az emlékezetes gyűlésen megjelenjenek és az az indokolatlan durvaság, amellyel a hajdudorogi végrehajtó-bizottság az országos bizottságnak a fegyverbarátságot felmondott és azt ottani ujságjában a nyilvánosság előtt is megismételte, az országos bizottság elnöki tanácsának minden tagja előtt kézzelfoghatóvá tette, hogy az 1898-ban megkötött és 1906-ban megingott fegyverbarátság az 1911. év végével visszavonhatatlanul darabokra tört.

5. A bomlásban levő fegyverbarátságot észrevették a magyar liturgia ellenségei és nem késtek alattomos feladásukkal az 1896. évi tilalomnak megújítását 1910-ben provokálni az országos bizottság székhelye – Budapest – ellen elsősorban, de azzal a tudattal, hogyha Budapestet sikerül letörniök, a vidék védtelenül zsákmányukká lesz. A hajdudorogi végrehajtó-bizottság ebben a kritikus stádiumban semmi legkisebb jelét sem adta annak, hogy segítségünkre akarna sietni. Nem maradt tehát más mentség, mint az egyházmegyei közösség eljete, a külön egyházmegye.

Az országos bizottság programjában a magyar liturgia kiküzdésére vállalkozott, a püspökség iránti mozgalom ébrentartását a hajdudorogi végrehajtó-bizottságnak engedte. Ámde 15 évnek tapasztalata meggyőzte az országos bizottság elnöki tanácsát, hogy az a circulus vitiosus, amelyet az ezredévi magyar kir. kormány állított fel, t.i., hogy a külön püspökség alapítása csak akkor következhetik be, ha előbb a magyar liturgia engedélyezve lesz, reményeinket, törekvéseinket lehetetlen előfeltételekhez köti. Épp ezért elszigeteltségünkben, életünkért küzdve kerestük és amint a következmények megmutatták, meg is találtuk azt az utat, amely a görög kath. magyarságnak tömörítését, az egyházi élet terén való érvényesülését, tehát az új egyházmegye alapítását is lehetővé tette és álláspontjára helyezkedtünk, a magyarnyelvű istentisztelet törvényes biztosítása végett. És ez az út győzelemhez vezetett. Ennek a győzelemnek megalapozásában és kivívásában hajdudorog minket magunkra hagyott és midőn budapesti egyházközségünkben legkritikusabb napjait élte, akkor tépdeste fokozottabb energiával azokat a szálakat, amelyek a régi fegyverbarátságból még itt-ott megmaradtak. Biztosak vagyunk, hogy mindezek be nem következhettek volna, ha az Isten a megboldogult egykori elnöktársamat, Farkas Pált el nem szólítja az élők közül. De Pali bácsi elment és vele távozott a végrehajtó-bizottság soraiból minden hűség, minden következetesség és minden belátás. Ez kényszerített bennünket arra, hogy a püspökség ügyének, mint egyedüli mentőeszköznek, megragadásánál ne respektáljunk a hajdudorogi végrehajtó-bizottság hatáskörét, mert nem igaz az, amit a Leszámolás állít, hogy t.i., a dorogiai egészen a székhely kérdésében történt állásfoglalásunkig tántoríthatatlanul kitartottak mellettünk, hanem az 1906-diki iskolaszenteselési ünnepélytől kezdve kivétel nélkül minden lépésüket

72 Lásd: Források 4/2. kötet, 125. számú dokumentum.

úgyszólván az egyházi férfiakat kötelező papi engedelmességgel, a püspök előzetes engedélyétől tették függővé.

6. A székhely kérdése az országos bizottság kebelében megvitatva egész a legújabb időig nem volt. Voltak az országos bizottság kebelében, akik néhai Trefort Ágoston volt kultuszminiszterrel hangoztatták, hogy püspökséget nem szabad oly helyen alapítani, ahol nincsenek meg annak kulturális előfeltételei. Voltak ismét többen (talán a többség) olyanok is, kik e téren Hajdudorog igényét mellőzhetetlennek ítélték. Hogy az országos bizottság elnöki tanácsa mégis akkor, mikor a székhely kérdése aktuálissá lett, Nyíregyháza mellett és így hajdudorog ellen foglalt állást, azt az érdekelt egyházközségek sorakozása, a Nyíregyháza mellett megnyilvánult túlnyomó többségnek respektálása döntötte el. De hogy az országos bizottság elnöki tanácsa ezt a határozatát teljes egyhangúsággal hozta, ezt csakis Hajdudorognak az előző pontokban ismertetett, az eleinte jól bevált fegyverbarátságot összetörő viselkedése, az 1911. évi szeptember 12-én megtartott gyűlésen megnyilvánult terrorizmusa és atrocitása okozta, mert mindezek kézzelfoghatóan bebizonyították, hogy abban a környezetben, abban a levegőben, amely ezeket a botrányokat előidézte, magas nemzeti és egyházi hivatásra praedestinált püspökségünket csak sorvadás várhatja, de virágzania nem lehet.

7. Hogy az országos bizottság elnöki tanácsának és az érdekelt egyházközségek túlnyomó részének a székhely kérdésében megnyilvánult közös óhaja megvalósul-e vagy nem, az Isten után elsősorban a m. kir. kormány kezében van. Tudjuk, hogy Hajdudorognak szövetségesei erősek és hatalmasak. De az országos bizottság, bárha tudta az előzmények után, hogy hajdudorog részéről csak ellenzésre számíthat, mégis megtette és megteszi a túlnyomó többség óhajának képviselőjében kötelességét. A jövő feltétlenül nekünk fog igazságot szolgáltatni, még akkor is, ha netalán emiatt ez az utolsó Kalvária-utunk hosszúra nyulnék is, amit én, a legutóbbi hírlapi híreszteléssel daczára is, nem hisztek.

8. Igaza van a Leszámolásnak abban, hogy az 1906. évi iskolaszenteselési ünnepély kudacspot hozott reánk, de ez sokkal több volt egy személyes kudarcnál, mert nem volt egyéb, mint a görög kath. magyarság ügyének egy tál lencséért való elárulása. Sajnos, hogy ez éppen azon a helyen történt, ahonnan a magyar liturgia és a magyar püspökség ügye kiindult. Azonban ezt a kudacspot épp úgy sikerült kiköszörölni, mint előbb az 1896. évi tüntető magyar misével szenvedett kudacspot, még pedig azuttal a görög kath. magyarság ügyének gyökeres megoldásával. Igaza van továbbá a Leszámolásnak abban is, hogy közvetve az 1896. évi tüntető magyar mise idézte elő a görög kath. magyar intelligencia sorakozását s ennek üdvös következményeit, de ezért a hajdudorogi végrehajtó-bizottság épp oly kevésbé kovácsolhat magának érdemeket, mint azért, hogy közvetve s végeredményképen a görög kath. magyarság ügyének gyökeres megoldása a külön egyházmegye létesítése, az 1906. évi hajdudorogi iskolaszenteselési ünnepélyből indult ki. Igaza van végre a Leszámolásnak abban is, hogy hajdudorog időről-időre tekintélyes anyagi áldozatokat hozott ügyünkért, de az igazság követeli azt is kimondanunk, itt leszögeznünk, hogy ebben sem multa felül többi magyar egyházközségeinket,

ugyanezt léceszámhoz és anyagi erejéhez mérten nem csekélyebb mértékben megtette minden érdekelt görög kath. magyar egyházközség, valahányszor ennek szüksége jelentkezett.

Hogy mindezek után hol vannak azok az érdekek, melyeket a hajdudorogiai oly fennen hangoztattak mostanában és amelyeknek jutalmazására a püspökség székhelyét a maguk számára vindikálják, azt valóban hiába keressük, megtalálni nem tudjuk. Az elmondottakban történeti tényeket, tárgyi igazságokat mondottunk el és szögeztünk le. És ha ezek után nézzük a Leszámolás végeredményét, a hajdudorogi végrehajtó-bizottság javára nem találunk egyetlen tételt sem. Azonban annyival bővebben tele van írva az a lap, amely terhükre szól. Minden egyebet hallgatással mellőzve, csak azt az egyet olvassuk onnan fejükre, hogy hűtlenekké lettek, fegyvertársaikat elhagyták és elárulták és szövetkeztek azokkal a hatalmakkal, amelyek szent ügyünknek csak ártalmára voltak mindig.

Leszámoltunk. Itt az eredmény. Az országos bizottság elnöki tanácsa haladni fog továbbá eddigi jól bevált útján a hajdudorogi végrehajtó-bizottság nélkül s ha kell, annak ellenére is.

Budapest, 1912. szeptember 24.

Szabó Jenő

főrendházi tag, az országos bizottság elnöke.

ad acta

(Még egyszer ugyanez: „szól. Minden egyebet hallgatással mellőzve...s ha kell annak ellenére is. stb.

Alatta: Ér. IX 30. 4870/1912)

66. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Budapest, 1912. szeptember 26.

ÖStA HHHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 360rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 680. felvétel). Tisztázat.

4302/ 912 La

Nagyméltóságu Gróf Berchtold Lipót Urnak

a császári és királyi Ház és a közöskülügyek(!) miniszterének. Wien.

Nagyméltóságu Gróf Miniszter Ur!

A hajdudorogi gör. katolikus egyházmegyének mielőbbi életbeléptetése fölötté kívánatos, sőt szükséges lévén az ide vonatkozó pápai bullát⁷³ oly megkeresés kapcsán van szerencsém ./ . alatt mellékelten Nagyméltóságodnak tisztelettel megküldeni, hogy azt az Apostoli Szentszék bécsi nunciusához(!) Scapinelli de Légnigno Rafael urhoz juttatni és őt, a ki a bulla értelmében

73 Lásd: Források 4/2. kötet, 371. számú dokumentum.

az új egyházmegye életbeléptetésére az Apostoli Szentszéktől a szükséges felhatalmazásokkal delegáltatott(!), felkérni méltóztassék, hogy a pápai bulla végrehajtása céljából a hajdudorogi görög katolikus egyházmegyét életbe léptető dekretumot, mint az Apostoli Szentszéknek ez ügyben külön megbízott delegatusa, mielőbb kibocsátani kegyeskedjék.

Egyszermind tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy a nunczius ur előtt őszinte köszönetemet méltóztassék tolmácsolni ama szíves jóindulatáért, melyet az új egyházmegye létesítése iránt folytatott tárgyalások során volt szerencsém megtapasztalhatni.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1912 szeptember hó 26-án.

Zichy

67. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Bécs, 1912. szeptember 27.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 35r–37r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 327r–329v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CLV., 309–311. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

59712

No. 321

Vienna, 27 Settembre 1912.

Sulla erezione della dioecesi di Hajdu-dorogh.

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano, Roma

Eminenza Reverendissima,

Facendo seguito al mio ossequioso rapporto⁷⁴ del giorno 23 corrente No. 306, ho l'onore di riferire alla Eminenza Vostra Reverendissima che il ministro conte Zichy mi ha, secondo la sua promessa, fatto pervenire in via confidenziale la traduzione latina, che Monsignor Andor mi assicura esatta, del progetto di legge circa la nuova Diocesi di Hajdu-dorogh. La legge⁷⁵ porta il titolo di „Lex de admittendo Episcopo dioecesis graeci ritus Hajdu-doroghensi ad senatum magnatorum”; poiché secondo il diritto ungherese, non è il Parlamento che erige la diocesi, ma soltanto riconosce gli effetti dell'erezione, già avvenuto in forza del decreto reale.

74 Lásd: 62. számú dokumentum.

75 Lásd: 241. számú dokumentum.

Il paragrafo unico della legge medesima così suona: „Erectio dioecesis Graeci ritus Hajdudoroghensi facta in consensu cum Apostolica Sede vi resolutionis apostolici Regis Francisci Iosephi I die 6 Maii anni 1912 inarticulatur et Episcopo huius Dioecesis pro tempore esistenti in sensu articuli legis VII §7 de anno 1885 ius tribuitur ad sedem et votum in senatu magnatorum”. Nella relazione poi del progetto di legge, il ministro, dopo avere esposto i motivi, che secondo il governo consigliano l’erezione della diocesi ed avere accennato alle trattative, fatte del Governo stesso colla Santa Sede riguardo all’introduzione della lingua greca come lingua liturgica, prosegue: „Apostolica Sedes usum linguae graecae antiquae in functionibus liturgicis acceptando ad preces Suae Maiestatis Regis Apostolici tamquam Supremi Patroni, erectionem dioecesis graeci ritus Hajdudoroghensis decrevit et bulla horsum spectantem expedivit.

Insimul Sua Maiestas Rex Apostolicus, ad propositionem meam ope altissimae resolutionis de die 6 Maii 1912, dioecesim graeci ritus Hajdudoroghensem congruenter iuri nostro publico etiam ex sua parte vi iurium apostolicorum regiorum constituit”.

Le dichiarazioni relative alla parte avuta dalla Santa Sede nella erezione della diocesi, espresse sia nel paragrafo della legge, sia più ampiamente nella relazione della legge, non ostante gli accenni fatti al supremo Patronato, ai diritti apostolici regi, mi pare che nel loro insieme siano soddisfacenti. „Bisogna considerare, mi scrive Monsignor Andor, che la legge deve trattarsi dai deputati e magnati ungheresi, i quali considerano i diritti apostolici regi – se è lecito di usare questa parola – come intangibili. Perciò non si poteva evitare la menzione di essi. Ma in fatto, tutto questo non è altro che puramente una formalità. Io credo che la parte primaria della Santa Sede nella erezione della nuova diocesi è rilevata a dovere”.

Dopo ciò, riferendomi anche a quanto scrissi nel mio precedente rapporto No. 306, al dubbio 4, prego Vostra Eminenza di volermi significare se io posso fin d’ora far sapere al Ministro Conte Zichy che la Santa Sede non insisterà per una soddisfazione relativamente al noto decreto reale del 6 maggio.

Quanto al resto, Monsignor Andor mi confermò che il governo quanto prima mi farà pervenire in via ufficiale la domanda per avere da me il decreto di esecuzione della Bolla Christifideles. Il Governo insiste per la integrale esecuzione della Bolla stessa, nonostante i ricorsi dei rumeni riferentisi alle parrocchie da sottrarsi alla nuova diocesi, nominate nel promemoria dei Vescovi, che ebbi l’onore di rimettere a Vostra Eminenza col citato mio precedente rapporto. Però il governo stesso, come mi assicura Monsignor Andor, e mi consta anche da altra parte, non farà difficoltà a che dopo l’esecuzione della Bolla, per contentare i rumeni che in alcune parti sono eccitatissimi – per esempio a Szanisló dove da alcuni si temono conflitti sanguinosi al momento della consegna della Chiesa. Si tratti della restituzione alle antiche diocesi di qualche parrocchia, che si constati essere veramente rumena.

Come ebbi a riferire a Vostra Eminenza nel più volte citato mio rapporto, il governo ungherese dichiara che pel momento, non può presentare un idoneo candidato per la nuova diocesi; e quindi io proponevo sommessamente, che se, conforme al desiderio del Governo medesimo, si dovesse procedere subito

alla pubblicazione del Decreto di erezione, le parrocchie ascritte al nuovo vescovato fossero ritenute in amministrazione apostolica dagli attuali rispettivi vescovi. Ora il ministro Zichy mi fa sapere, che egli desidera invece, che l'amministrazione provvisoria della nuova diocesi, sia affidata a Monsignor Papp, Vescovo ruteno di Munkács, perché teme che i parrochi e sacerdoti rumeni continuerebbero la loro agitazione, se rimanessero ancora per qualche tempo sotto i loro vescovi Rumeni.

Anche la risoluzione di questo punto dipende dal criterio generale che vorrà adottare il Santo Padre in ordine alla esecuzione della Bolla, se cioè vuole assolutamente tagliar corto e passar sopra a tutte le difficoltà colla esecuzione immediata ed integrale della Bolla medesima, o invece fare qualche concessione ai Rumeni, salva sempre s'intende l'autorità ed il prestigio della Santa Sede.

Perciò attendo le istruzioni che la Eminenza Vostra vorrà impartirmi in proposito a quanto ho riferito in questo e nel precedente rapporto, e con sensi di profondissimo ossequio mi inchino al bacio della Sacra Porpora e mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima

umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo

†Rafael Arcivescovo di Laodicea

Nunzio Apostolico

**68. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levele György
Endre, egykori országgyűlési képviselő és miniszterhez**

Budapest, 1912. szeptember 29.

Az Ujság, 1912. szeptember 29. szám, 3–4. oldal

A görög-katolikus magyarság ügye

Nyílt levél

György Endre volt országgyűlési képviselő és miniszter úrhoz

Tisztelt Barátom!

Téged a Kárpáti Lapok 1897. április 18-iki számában felszólított Melles Emil, akkori dobrai gör. kat. lelkész, jelenleg budapesti plébánosunk, hogy lépj vissza a gör. kat. magyarok ügyétől, mert az 1896. évi pápai tilalmat és a külön magyar egyházmegye ugyanakkori elutasítását főleg a te illetéktelen beavatkozásod okozta. E kétrendbeli súlyos csapás elhárítására 1898-ban az általam sorakoztatott és Budapesten székelő országos bizottságunkban egyesített gör. kat. magyar intelligenzia vállalkozván, köztünk és a hajdudorogi végrehajtóbizottság közt a te közreműködéseddel fegyverbarátság jött létre, s készségesen elismerem, hogy ennek következtében te egy ideig félreállottál s ez idő alatt a zavartalanul működő fegyverbarátság segítségével sikerült nekünk az egyik csapást, a pápai tilalmat, ha nem is véglegesen, de hosszú időre elhárítani. 1905-ben azonban Hajdu-dorogon egy fényes iskolaszenteselési ünnepélyt tartottak, melyben te is résztvettél, és úgy tudom, hogy részed

volt az ünnepély létrehozásában is. Ennek az ünnepélynek az lett a szomorú következménye, hogy a hajdudorogiakkal való, annyira üdvösnek bizonyult fegyverbarátságunk felbomlott, és nemsokára az 1896. évi pápai tilalom is megújított; egyelőre – igaz – csak budapesti egyházunkra szorítkozólag, de oly körülmények közt, hogy a tilalom általános megújítása elmaradhatlan lett volna, ha nem sikerült volna gyökeres orvoslást találnunk. Itt tehát megint a te kezéd működött. De a mint tudod, ez utóbbi csapást is sikerült elhárítanunk, még pedig ezúttal gyökeresen, a külön egyházmegye kivívása által. Ekkor a székhely kérdésében újabb differenzia támadt köztünk és Hajdudorog közt azért, mert egyházközségeink túlnyomó többsége Nyíregyházára kívánja a székhelyet s ez okból, de ennél még fontosabb egyházi és nemzeti okokból is, mi a túlnyomó többség élére állottunk. Te ekkor megint nyíltan kibontottad zászlódat és Hajdudorog mellé állottál. Te vagy tehát az oka, hogy most oly élesen folyik köztünk a testvérharcz, sőt már-már a nagy nyilvánosság elé került éppen most, mikor ezt nemzeti ellenségeink mozgolódása miatt minden áron el kellene kerülnünk, mert minden okunk volna az egyetértésre és a túlnyomó többség előtt meghajlani nem akaró Hajdudorog lecsillapítására. Ez a legújabb szereplésed tehát most már a harmadik keserves kálváriautat nyitotta a gör. kat. magyarságnak.

Ne gondold, hogy mi hálátlanok volnánk a protestánsok iránt, kik nagy nyomorúságunkban valóban segítségünkre jöttek. Hiszen a te szerencsétlen beavatkozásaid még irántad sem fojtották el teljesen a hálás megemlékezést azért, hogy elhagyatottságunkra te is segítettél felhívni a nemzet figyelmét. Maga a kálvinista Róma is nagy hála kötelezett bennünket azzal a valóban nagylelkű áldozatkészségével, mellyel debreczeni új egyházunkat felkarolta, s bárha a székhely kérdésében most már véglegesen állást foglaltunk is Nyíregyháza mellett, de sohasem fogjuk elfelejteni azokat a minden kicsinyes felekezeti ségtől mentes, igazi magyar lelkesedéstől és hazafiságtól duzzadó szavakat, melyekkel legutóbb a debreczeni polgárság színe-java a legmesszebbmenő áldozatkészséggel hajlandó volt Debreczent székhelyül felajánlani. S nem kisebb embernek, mint Tisza István grófnak tartozunk örök hálával azért, hogy a legutóbbi képviselőválasztásnál tartott programbeszédében mintegy prófétai lélekkel hirdette, hogy a mi sérelmes helyzetünk orvoslása a legsürgősebb állami feladatok közé tartozik.

Te a jogos mértéken túlmenő, legkényesebb egyházi ügyeinket érintő beavatkozásaiddal babérokat szerezteél ugyan magadnak, de reánk mindannyiszor szerencsétlenséget hoztál. Én tőlem telhetőleg reparálgattam az általad okozott károkat és Istennek hála, voltak is sikereim, de mindig a Pyrrhusok végzetével párosulva. Most azon a ponton állok, hogy visszavonuljak, de mielőtt ezt tenném s minthogy említett végzetemet is neked köszönhetem, főleg pedig a gör. kat. magyarság összérdekei szempontjából, most én szólítalak fel téged a nyilvánosság előtt, hogy vond vissza szerencsétlen kezedet a gör. kat. magyarságtól.

Budapest, 1912. évi szeptember hó 25-én.

Szabó Jenő
főrendiházi tag.

**69. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-
bulla végrehajtási rendelete, valamint a magyar kormány
kötelezettségvállalásai tárgyában**

Róma, 1912. október 2.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 340r–342r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 39r–40r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJĂ,
CLVI., 312–313., Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Monsignor Scapinelli di Lèguigno
Nunzio Apostolico, Vienna.
Dal Vaticano, 2 Ottobre 1912.
No. 59712

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Ho letto attentamente gli accurati ed importanti Rapporti⁷⁶ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima in data del 23 e del 27 Settembre prossimo passato, distinti coi Numeri 306 e 321, e relativi alla erezione della nuova diocesi di rito greco in Ungheria, e mentre Le rendo i meritati elogi per la prudenza ed il tatto con cui Ella si adopera affine di condurre a termine quella grave e delicata vertenza, mi affretto a comunicarle le risposte ai quesiti da Lei proposti in fine del primo dei succitati Rapporti:

Ad 1um: affirmative;

Ad 2um: affirmative;

Ad 3um: Non è certamente necessario che i punti secondari del Promemoria dell'Episcopato rumeno, i quali meritano qualche considerazione, siano studiati e risolti prima del decreto di esecuzione; ma d'altra parte nulla sembra ostare, anzi pare opportuno che l'esame di essi, se è possibile, venga fin da ora iniziato;

Ad 4um: Tenuto conto di quanto la Signoria Vostra riferisce nel secondo dei summenzionati Rapporti: negative ad primam partem, affirmative ad secundam;

Ad 5um – Negative ad primam partem; ad secundam partem: si provveda affidando provvisoriamente l'amministrazione della nuova diocesi a Monsignor Papp, Vescovo ruteno di Munkács e ciò si esprima nel decreto di esecuzione della Bolla.

Oltre a ciò, credo necessario significarle, per sua intelligenza e norma, come, prima della pubblicazione della Bolla «Christifideles graeci ritus» (secondo che Le accennavo col mio cifrato⁷⁷ del 16 Giugno prossimo passato), la Santa Sede, sollecita di conservare ai rumeni non solo le loro fondazioni diocesane (di cui si parla nella Bolla medesima), ma anche, nei limiti del possibile, le parrocchiali, ebbe cura di esigere e poté ottenere in proposito dal Governo ungherese una dichiarazione ufficiale, pur consentendo a che essa non fosse inserita nell'Atto

76 Lásd: 62. és 67. számú dokumentumok.

77 Lásd: 4. számú dokumentum.

pontificio summenzionato. Ho detto: nei limiti del possibile, perché è evidente che non si sarebbero potute spogliare le parrocchie da incorporarsi alla nuova diocesi di tutte indistintamente le pie fondazioni annesse alle medesime (ad esempio, fondazioni per messe, per funzioni di culto in una determinata chiesa o cappella ecc.), ma solo potevansi mantenere secondo giustizia in favore dei rumeni quelle fatte nominatamente ed esclusivamente in vantaggio della nazione rumena. Tale dichiarazione,⁷⁸ la quale è firmata dal Presidente del Regio Ministero ungherese e dal Ministro Zichy e porta la data del 21 giugno 1912, è del seguente tenore:

«Spondet Regium Gubernium Hungaricum fore ut foundationes pro operibus piis in paroeciis novae dioecesi incorporatis, quae hucusque ad dioeceses rumenas pertinebant, dummodo certe constet eas foundationes non pro piis hisce operibus universim, sed exclusive in emolumentum fidelium nationis Rumensae fuisse factas, etiam in futurum nonnisi in eorumdem rumenorum fidelium bonum adhibeantur».

Finalmente è vivo desiderio del Santo Padre – e su di ciò richiamo fin da ora l'attenzione della Signoria Vostra – che allorquando sarà eretta la nuova diocesi, alcuni giovani della medesima, aspiranti allo stato ecclesiastico, vengano educati nel Collegio Greco in Roma.

Profitto dell'incontro per riaffermarmi con sensi di sincera stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima,
servitore,
Rafael Cardinale Merry del Val

70. Szapáry Frigyes, a külügyminisztérium kabinetfőnökének átíratá Raffaale Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Bécs, 1912. október 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 393r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CLVII., 314. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Vienne, le 4 octobre 1912.
Nr. 4125

Monseigneur,

Répondant à un désir du Département Royal Hongrois des Cultes et de l'Instruction publique, j'ai l'honneur de transmettre ci-près à Votre Excellence le Bref⁷⁹ du Saint Père constituant le nouveau diocèse de Hajdudorog.

78 Lásd: 11. számú dokumentum.

79 Lásd: Források, 4/2. kötet, 367. számú dokumentum.

En me faisant parvenir ce document le Ministre Royal Hongrois des Cultes et de l'Instruction publique m'a prié en même temps de me faire auprès de Votre Excellence l'interprète de ses remerciements les plus chaleureux pour la part bienveillante qu'Elle a prise dans les négociations précédant l'érection du nouveau diocèse; le Comte Zichy espère qu'il plaira aussi à Votre Excellence de pourvoir dans un prochain avenir à l'exécution du Bref susmentionné.

Veillez agréer, Monseigneur, les assurances de ma plus haute considération.

Pour le Ministre:

Comte Frigyes Szápáry

71. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Bécs, 1912. október 5.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 41r–42r. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 353rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CLV., 309–311. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

59738

No. 340

Vienna, 5 Ottobre 1912.

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità
Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima,

Ho ricevuto il venerato dispaccio⁸⁰ di Vostra Eminenza Reverendissima colla data del 2 corrente No. 59712, nel quale la stessa Eminenza Vostra si compiace darmi tutte le istruzioni domandate coi miei ossequiosi rapporti del 23 e del 27 scorso mese, intorno alla esecuzione della Bolla Apostolica Christifideles graeci ritus. In conformità alle medesime stenderò il Decreto colle formole di uso aggiungendo i seguenti periodi di che, a mio parere, corrispondono ai criteri datimi da Vostra Eminenza nella risposta ai miei quesiti II e III:

„ad ulteriora denique, quae Nobis in executione praedictarum Litterarum sunt perficienda, et praesertim quoad fundationes pro piis operibus in parocciis novae dioecesis incorporatis existentes, quae exclusive favore fidelium nationis rumenae institutae dignoscantur, Nos expresse Nobis reservamus per alia

80 Lásd: 69. számú dokumentum.

Nostra Decreta providere. Ceterum, si quae difficultas in futurum exoriri contingat relate ad neoerectae dioeceseos circumscriptionem, limites, statum, aliaquae huiusmodi, Sancta Sedes, collatis consiliis cum Rege Apostolico, opportune in Domino pro suo iure et officio providebit”.

Nel primo periodo, come ben può rilevare Vostra Eminenza, si tiene conto anche della dichiarazione del Governo Ungherese, comunicatami nel citato venerato dispaccio del 2 corrente, dichiarazione, che sebbene non iscritta nel documento pontificio, deve pure avere un valore pratico nell’esecuzione del medesimo. Col secondo periodo si lascia aperto il campo anche ad una futura possibile dismembrazione di qualche parrocchia dalla nuova diocesi. In questa seconda clausola ho posto l’inciso „collatis consiliis cum Rege Apostolico”, che mi sembra non pregiudicare affatto ai diritti della Santa Sede nel caso, mentre d’altronde sarà gradito al Governo, il quale, di fatto, è intervenuto ed interviene, per la parte sua, nell’erezione della diocesi. Vostra Eminenza dirà se detto inciso debba mantenersi, o no.

Prego dunque Vostra Eminenza a volermi far conoscere, possibilmente per telegrafo, se ed in quali termini approva le due clausole da me proposte,⁸¹ e con sensi di profondissimo ossequio, baciando la Sacra Porpora, mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo

†Rafael Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

72. Szamosdob, Óvár, Vetés, Csegöld, Pete, Csengerújfalu és Csengerbagos görögkatolikus parókusainak kérvénye X. Piusz pápához a Hajdúdorogi egyházmegyébe történt besorolásuk tárgyában

Csengerbagos, 1912. október 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 99r–100v. Tisztázat.

Beatissime Pater!

Bulla „Christifideles Graeci”, qua nova dioecis Graeci ritus catholici in Regno Hungarico instituenda decernitur acutissimi gladii instar transverberavit corda nostra.

Supradicta Bulla, ad demonstrandum necessitatem novam hanc dioecesim erigendi, tamquam maximi ponderis argumento utitur illo facto, quod: „inter fideles Graeci ritus excreverunt etiam, qui lingua hungarica utuntur, quique jam a Sancta Sede instantissime petierunt, ut dioecesis pro iisdem conderetur.” Nos autem Rumeni usque ad unum sumus, nec hungarica utimur lingua, imo nec cognoscimus eam; nos nunquam petivimus a Sancta Sede Apostolica, ut nobis dioecesis conderetur hungarica, sed e contrario nunquam nostram

81 A javasolt megfogalmazást az államtitkár 1912. október 10-én távirati úton elfogadta: ASV Arch. Nunz. Vienna, 767, fasc. 3. fol. 348r.

attolere vocem desinebamus contra quodlibet tentamen nosmet novae ingremiandi dioecesi.

76,000 est numerus Rumenorum, qui item sentiunt. Salus 76,000 Rumenorum adducitur per novam dioecesim in discrimen, nemo enim ab eis erigere potest, ut Hungarorum gratia se trophea eis sponte praebeant, atque a natione hungarica uno ictu se absorbi sinant.

76,000 nequeunt, sibi vires humanos excedentem violentiam inferre, ut sese adeo abnegent, ut suae obliviscantur originis, suos deserant parentes, natos, avitas dioeceses earumque institutiones, a se abjiciant linguam illam, cujus suaves canentus eis in cunis somnum adduxerunt, cujus poesis sublimes sensus erga omne pulchrum in eis jam adultis excitarunt et tandem cujus lugubres cantici eos ad tumulum comitari debent, cum sub oneribus vitae succumbentes canos jam cervices ad quietem aeternam reclinabunt.

Beatissime Pater! Ista 76.000 Rumenorum a sinu nationis Rumenicae avellendorum pessimum sunt augurium illius spei, quam Bulla „Christifideles Graeci” sequentibus exprimit verbis: „non est profecto dubitandum hanc erectionem quam maxime conferre, quo christiana religio, pax et unio inter ipsos Graeci ritus fideles variis sermonibus loquentes foveantur, arctiora reddantur vincula, quibus Regnum Apostolicum S. Stephani devincitur Cathedrae apostolicorum Principis, item periculum avertatur probrosissimi illius abusus, a Summis Pontificibus pluries damnati, inducendi nimirum linguas vernaculas in Sacram liturgiam.” Illa 76.000 Rumenorum, viribus a magno illo numero mutuatis iunxi, nullis non armis se defendent contra illos, qui eos in alienam nationem absorbere voluerint, torvis aspicient oculis suos in fide fratres, quarum gratia illi oblati at divenditi fuere.

Nam tam facile infringi possunt tantorum majorum nepotes, qui teste antiquo quodam cronicario: „magis pro lingua, quam pro vita concertasse videbantur.”

Erectio novae dioeceseos amplas reserit januas linguam et nationem Rumenicam persequendi ex una parte, retundendi vero ictus hostiles ex altera parte.

Heu! quis calamitatis hujus responsabilitate suam gravabit conscientiam! Et quis, ex altera parte immanibus fluctibus nationalis dignitatis spiritu percitis argines opponere poterit!

Et quare tempestas haec super nos irruere debet? Numquid ob gratiam quorundam hominum, qui pro nihilo dispositiones S. Sedis Apostolicae habent et habituri sunt? Ecce enim, quinam sint prospectus avertendi periculum „probrosissimi abusus inducendi linguas vernaculas in sacram liturgiam!” Vicarius Hajdudoroghensis ipse confitetur fervidissimum et irresistibile eorum desiderium existere: „suavissimam vernaculam linguam ad altaris honores evehere”; parochus vero Hajdudoroghensis non veretur gloriari, se (sub aspectu ipsius Vicarii) linguam hungaricam jam ad altaris evexisse honores et „se semper exclusive hungarice celebrasse S. Missam.

In fidem harum assertionum heic ./ . cum honore adnectimus ephemeridem „Hajdudorogi Ujság” sublineatis confessionibus amborum.⁸²

Cum lacrimis imploramus ergo Tuae Sanctitatis adiutorium averte, Beatissime Pater, irruentem hanc tempestatem, antequam succumbamus, antequam Bulla „Christifideles Graeci” executioni mandaretur. Minime destructionem novae dioeceseos nos petimus, verum id cenum imploramus, ut nos, qui ex errore in novam sumus ingremiati dioecesim, a vinculis eis benignissime soluti maneamus. –

Adimplendae humillimae nostrae praeci non potest jam obstare continuitas gheografica novae dioeceseos, cum haec continuitas nec in ipsa Bulla „Christifideles Graeci” observata fuerit; exemplo sint paroeciae terrae siculorum, paroeciae Magnovaradinensis ruthena, Makó, aliaque. –

Nec ex modificata juxta nostrum humillimum votum Bullae parte nos respiciente quidquam S. Apostolicae Sedis praestigium pati poterit, cum justitia nostrae causae sole clarior est, nobiscum sentiant multi etiam ex hungaris. An obumbrare poterit hoc praestigium actus, quo Petri Successor, Christi in terris Vicarius in conspecta populorum judicium faciet?

Novum fulgarem tiarae Pontificiae addes, Beatissime Pater, hoc actu, atque populum Rumenum aeternis gratitudinis et filialis amoris vericulis Tibi in perpetuum devincies.

Lacrimis ergo ex imo cordo nostro in mare doloris immerso erumpentibus clamamus ad Te, Beatissime Pater, fac dicere adhuc semel: „Pereat mundus et fiat justitia.”

In osculo s. pedum summis cum filialis devotionis sensibus, auspiciem omnium coelestium gratiarum, Apostolicam Benedictionem implorantes, manemus Sanctitatis Vestrae

Csengerbagos 1912 Octobris 6.
humillimi et fidelissimi filii:

Michael P. Ciurdar mp.
paroch. Sz. Dobiensis.
protop. distr. Satmar.

Basilius Ardelean mp.
parochus Vetésiensis

Eugenius Ardelean mp.
parochus Peteiensis

Pompilius L. Tamas
parochus ovariensis gr. cath.

Julius Papp mp.
parochus Csegöldiensis

Joannes Babó mp.
parochus Csenger-Ujfalusiensis gr. cath.

Demetrius Papp
parochus csengerbogiensis gr. cath.

82 Levelükhöz mellékelték a Hajdudorogi Ujság, II. évfolyam, 32. számát (1912. augusztus 4. 3–5. oldal), melynek egyik cikke az egházmege felállításának hírét ünneplő rendezvényről szólt. A szónoklatokban hangzott el az, amit a román papok levelükben kifogásolnak. Lásd: 43. számú dokumentum.

**73. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levele a
hajdudorogi egyházközségnek a székhelykérdésről**

Budapest, 1912. október 8.

GKPL IV–3. 1912/112. Nyomtatvány.

**Nyílt levél
a hajdudorogi gör. kat. egyházközségnek.**

Igen tisztelt Egyházközség!

Megkaptam folyó évi szeptember hó 1-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyvét, melyben a tisztelt Egyházközség bizalmatlanságot szavaz nekem és a vezetésem alatt álló elnöki tanácsnak. Kaptam én már, mióta a gör. kath. magyarság élet-halál harczát vezetem, súlyosabb sebeket is s elviselem a Hajdu-dorogról kapott sebeket is. Korántsem mentegetni akarom tehát magamat. Ellenkezőleg, vádat akarok emelni az egyházi vezetőség ellen, hogy az igen tisztelt Egyházközséget félrevezette.

Mindenekelőtt ünnepélyesen és a leghatározottabban kijelentem, hogy köztem, illetve az országos bizottságunk elnöki tanácsa közt egyfelől, másfelől a hajdudorogi vezetőség közt soha a legkisebb nézetkülönbség sem volt a tekintetben, hogy az új egyházmegyénk alapítására nézve kiadandó pápai bullában Hajdudorog legyen székhelynek megnevezve s ennél fogva semmi legkisebb alapja nem volt annak, ha a hajdudorogi vezetőség a pápai bullának a székhelyre vonatkozó határozmányát, mint velünk szemben elért diadalt igyekezett feltüntetni. A valóság az, hogy úgy én személyesen, mint elnöki tanácsunk, úgy élőszóval, mint írásbeli előterjesztéseinkben folytonosan és következetesen sulyt fektettünk arra, hogy új egyházmegyénk hajdudoroginak neveztesék, ez pedig a fennálló egyházbizottsági gyakorlat szerint szükségképpen megkövetelte azt, hogy székhelynek Hajdudorog neveztesék meg, de nem zárta ki azt, hogy utólagosan a székhely kérdése akár a körösi, akár a munkácsi, fogarasi és csanádi egyházmegyékben fennálló gyakorlat szerint rendeztesék.

Részemről, mihelyt a székhely kérdésében egyházközségeink közt felmerült viszálynak legelső tünetét észrevettem, minden erőmmel igyekeztem elejét venni annak a sajnos testvérharcznak, amelynek bekövetkezését előre láttam. És meg is vagyok győződve, hogy sikerült volna elfojtani a testvér-harczot, ha abban az időpontban, mikor az új egyházmegye létesítése aktuálissá vált, még fennállott volna az a fegyverbarátság, mely köztünk és a hajdudorogi vezetőség közt 1898-ban létrejött, de – amint ezt a Hajdudorogi Ujság folyó évi szeptember hó 15-iki számában megjelent Leszámolás című cikkre adott válaszómban részletesen kifejtettem – kizárólag a hajdudorogi vezetőség hibájából már az 1905. évi hajdudorogi iskolaszenteselési ünnepély napján megingott, azóta évről-évre mindjobban meglazult, a múlt évi szeptember hó 12-én ugyancsak Hajdudorogon tartott vikáriatusi értekezlet következtében pedig véglegesen megszakadt.

A fegyverbarátságnak ez a végleges darabokra törése rendkívül megnehezítette helyzetemet, az egyházközségeink közt a székhely kérdésére nézve már az első percztől kezdve megnyilatkozott nézetkülönbség pedig teljes meggyőződésemmé érlelte azt, hogy a mi helyzetünkben a székhelykérdést a sablonos és legtöbbször egyházmegyében fennálló gyakorlat szerint teljes lehetetlenség közmegnyugváásra megoldani, hanem vagy a kőrösi, vagy pedig a munkácsi egyházmegye példáját kell követni. Egyesegyedül a hajdudorogi vezetőségnek az én nyomatékos intésem ellenére a múlt évi szeptember 12-iki értekezleten elkövetett súlyos taktikai hibája idézte elő ezt a helyzetet, mert meg vagyok győződve, hogy Hajdudorognak sikerült volna egyházközségeink tulnyomó többségét, még talán új egyházmegyénk vitális érdekeinek hátrányára is magához hódítani, ha ezen az értekezleten loyálisan kijelentette volna, hogy az új egyházmegyének hajdudorogi székhellyel való felállítása és a püspök kinevezése után kész és hajlandó magát annak alárendelni, amit a székhelykérdés végleges rendezése tekintetében, az egyházközségek tulnyomó többsége részéről megnyilvánuló közkívánathoz képest a püspök és a többi illetékes tényezők határozni fognak.

De bármennyire megnehezítette is helyzetemet a hajdudorogi vezetőség viselkedése, a megindult testvérharcz elfojtására minden személyes érzékenység félretételével megtettem mégis a kiegészítő kísérletet, még pedig azon az alapon, hogy a kőrösi egyházmegye példájára maga a püspök és káptalanja Hajdudorogon székeljen, ellenben a tan-, nevelő- és egyéb humanitárius intézetek Debreczenben helyeztessenek el. Ezt a javaslatomat bizalmas uton a hajdudorogi vezetőség tudomására hoztam, később pedig, személyes érzékenységgel félretételével, közvetlenül is tárgyaltam e vezetőséggel s bárha e vezetőség csak részben fogadta is el javaslatomat, mégis kezére jártam a dorogi deputációnak, vele mentem a minisztériumba, támogattam ajánlatait és így nekem is részem van abban, hogy Hajdudorog bejutott a pápai bullába. Nem dicsekvésből mondom ezt, mert látom, hogy a hajdudorogi vezetőség nagyon is lekicsinyli az ebben rejlő erkölcsi elégtételt s különben is Hajdudorognak a pápai bullában székhelyként történt megnevezését különböző, itt nem részletezhető okoknál fogva akkor sem lettem volna képes megakadályozni, ha ezt megegyeztethetőnek találtam volna meggyőződésemmel. De le kell itt szegezmem a valódi tényállást mert bármennyire kívánatos lett volna is a testvérharcz megszüntetése, csakis a dorogi vezetőség alább említendő perfid eljárása tette lehetővé, hogy a békének ne hozzuk meg azt az áldozatot, melyet új egyházmegyénk vitális érdekeinek rovására a kőrösi egyházmegye visszas példájának követése jelentene.

Mit tett azonban a dorogi vezetőség? Tette azt, hogy egyfelől kijárta Debreczenben, hogy a várost támogassa a korlátlan székhely elnyerésében, másfelől pedig minden képzelhető jelét adta annak, hogy a kinevezendő püspökre is oly terrorszerű pressziót fog gyakorolni, mint aminőt a múlt évi szeptember 12-iki értekezleten nemcsak az ellennézetűekkel, hanem még a vele együtt érző vikáriussal szemben is kifejtett, azóta pedig a szélrózsa minden irányában tanusított.

A dorogi vezetőségnek említett látszólagos engedékenysége tehát – magyarán szólva – oly becsapási kísérlet volt, mellyel engem el akart tántorítani az általam kezdettől fogva helyesnek felismert uttól. A dorogi vezetőségnek említett viselkedése visszaadta tehát szabad kezemet, midőn csakhamar nyilvánvalóvá vált, hogy egyházközségeink tulnyomó része Nyíregyházát óhajtja tényleges székhelynek, mert be kellett látnom, hogy papságunk, kántortanítóink és hittestvéreink tulnyomó részének gyermekeik iskoláztatásához fűződő anyagi és kulturális érdeke már magában véve is sokkal fontosabb, mint Hajdudorog városának anyagi érdeke, főleg pedig mert új egyházmegyénk nagy egyházi és nemzeti hivatását csak akkor lesz képes megfelelő módon teljesíteni, ha a hajdudorogi elnevezés megtartásával, vagyis a pápai bullának a székhelyre vonatkozó rendelkezését csakis első, elkerülhetlen, sőt üdvös lépésnek tekintve, egyebekben a munkácsi egyházmegye példáját követjük. Ha ezt a dorogi vezetőség reám vonatkozólag Pálfordulásnak nevezi, akkor elfelejtette, hogy még a nagy és szent Pál apostol is csak azzal vitte diadalra a kereszténység ügyét, hogy Saulból Pállá változott.

Vádolom tehát a dorogi vezetőséget először azért, hogy a velem létrejött megállapodást megszegte s ha ennek, valamint a mult évi szeptember 12-iki értekezleten és azóta tanusított magatartásának a város további fejlődésére is hátrányos következményei lesznek, ezért csakis a dorogi vezetőséget fogja a felelősség terhelni.

Vádolom továbbá a dorogi vezetőséget azért, hogy ő idézte elő, még pedig a legrosszabb időben, a testvérharcot nemcsak a velem létrejött megállapodás megszegése által, mely megállapodás talán alkalmas lett volna elejét venni e testvérharc további elfajulásának, hanem már jóval előbb, amint ezt a Hajdudorogi Ujság Leszámolás című cikkére adott válaszómban kimutattam. Az ott felsoroltak kiegészítéséül az igen tisztelt Egyházközség tájékoztatására itt még két, a dorogi vezetőség lelkületét jellemző tényt vagyok kénytelen kiemelni.

Az egyik az, hogy ez a vezetőség a Leszámolás című cikkben oly apróra leszámolt velünk, hogy még az általunk, a budapesti főiskolákat látogató ifjúságunk részére tervezett internátus céljaira gyűjtött 1000 koronát is szemünkre lobbantotta és meggyanusított, hogy azt budapesti egyházunk javára elsajátítottuk. Elhallgatta azonban, hogy ez az alapunk immár közel 40.000 koronára rug; elhallgatta, hogy annak jövedelmét és egyéb évről-évre megújuló gyűjtéseinket nem budapesti, hanem a vidékről Budapestre jövő, most már évenként 15 főiskolai hallgató ösztöndíjazására fordítjuk és elhallgatta azt is, hogy egy, az 1000 korona kamatjövedelmét csaknem nyolczszorosan meghaladó ösztöndíjat egy Hajdudorogról jelentkező ifju számára biztosítottuk, természetesen oly feltétel alatt, hogy budapesti egyházunk énekkarában közreműködjék és megtartsa a kellő fegyelmet. Ugy hiszem, ennél a kicsinyes meggyanusításnál semmi sem jellemezheti jobban a dorogi vezetőséget.

A másik tény pedig a dorogi vezetőségnek egy saját vallomása, hogy mily kicsinyes indokokból kellett megszűnnie a közte és országos bizottságunk közt fennállott fegyverbarátságnak. Ennek tárgyi indokait már megvilágítottam

abban a válaszban, melyet a Hajdudorogi Ujság Leszámolás című cikkére adtam, de a kicsinyes személyi indokok megvilágítása végett kénytelen vagyok itt e tárgyra visszatérni. Ugyanis azon nem sikertelen küzdelem után, melyet hosszú ideig a dorogi végrehajtó-bizottsággal fennállott fegyverbarátság alapján és vele való testvéri egyetértésben együtt folytattunk, Istenben megboldogult néhai munkácsi főpásztorunkkal fegyverszünetet kötöttünk, melynek 1904. évi október hó 25-ről szóló jegyzőkönyvét irattárunkban őrzöm s mely a dolgok természetes rendjénél fogva nem lehetett ugyan több, mint fegyverszünet, de bennünket az akkori politikai viszonyok között így is minden irányban a lehető legjobb reményekre jogosított és azóta Istenben megboldogult főpásztorunkkal a legjobb személyes viszony fenntartását tette lehetővé. Ez a fegyverszünet mindkét fél hallgatóságos beleegyezésével a főpásztor életére köttetett és nemcsak a mi érdekeinknek felelt meg, de lehetővé tette azt is, hogy a nagynevű püspök zavartalanul élvezhesse a rutén actio és a népoktatás terén szerzett babérait. A dorogi végrehajtó-bizottság azonban nem érte be a fegyverszünettel, ennek türelhető, sőt áldásosnak mondható következményeit ugy tekintette, mintha már mindent (magyar liturgiát, külön egyházmegyét, stb.) elértünk volna, ebben a hamis felfogásban tehát fegyverszünet helyett békét kívánt és anélkül, hogy ehhez beleegyezésünket kikérte, vagy legalább elhatározását velünk csak utólag is közölte volna, valóban teljes békét is kötött és pedig azért, mert mint a már említett Leszámolás című cikk mondja, az országos bizottság vezetőségének taktikája kedvéért nem volt hajlandó továbbra is megadással viselni az ellentétek keserű következményeit.

Ime tehát, tisztelt Egyházközség, ily kicsinyes indokok miatt kellett felbomlania az 1898-ban megkötött fegyverbarátságnak, mert hiszen kétségtelen, hogy a papi engedelmesség szempontjából magyar vidéki összes papjaink igen nehéz helyzetben voltak egyházi főhatóságaikkal szemben, de a hajdudorogi végrehajtó-bizottság világi tagjait semmivel sem sújtotta ez a nehéz helyzet, a hajdudorogi lelkésznek pedig módjában volt még érdemeket is szerezni az egyházi főhatóságnál, ha kilép a végrehajtó-bizottságból. A végrehajtó-bizottság világi tagjait tehát a béke megkötésénél nem ez a nehéz helyzet, hanem csakis az a protestáns kéz befolyásolta, mely az 1896-ik év katasztrófáit reánk hozta s mely az ő protestáns politikája szempontjából úgy találta, hogy akár örök békének is beérhetjük azzal, amit addig elértünk.

Ime tehát, tisztelt Egyházközség, a fegyverbarátságnak egyfelől egy személyes indok miatt kellett megszűnnie, melyet más módon is ki lehetett volna elégíteni, másfelől pedig egy oly protestáns kéz miatt, melynek legkényesebb egyházi ügyeinkben nem lett volna szabad tért engedni.

Ime tehát, tisztelt Egyházközség, a súlyos küzdelmek után megkötött áldásos fegyverszünet helyett ily kicsinyes indokokból kellett oly idő előtti végleges békét kötnie Hajdudorog és az egyházi főhatóság közt, mely talán örökre, vagy hosszú időre az eddigi egyházmegyei kötelekekhez, tehát nemcsak Ungvárhoz, hanem Balázsfalvához és Nagyváradhoz stb. is lánczolt volna bennünket, ha ezt a vigasztalan helyzetet nem lettünk volna képesek megváltoztatni.

Engem (bárha mi a dorogiakkal felvesszük a versenyt azon protestáns férfiak iránti hálában, kik nehéz helyzetünkben jót tettek velünk) leginkább e felekezeti rajongásban szenvedő és mindenkor csak ártalmunkra volt, szerencsétlen protestáns kéz veszedelme indított arra, hogy vele szemben egy a t. Egyházközség előtt bizonyára már ismeretes nyílt levélben fellépjek s hogy most a kapott bizalmatlansági szavazattal szemben ugyancsak nyílt levélben vádlólag lépjek fel a tisztelt Egyházközség vezetősége ellen. Mert még azt is lehetségesnek tartom, hogy az ilyen befolyásnak tért adó hajdudorogi végrehajtó-bizottság még az egyházközség tagjainak igaz hitű görög-katolikus vallási érzületét is alkalmas megingatni, akkor, mikor az ő minden érdeme nélkül kivívott új egyházmegyét eszközül akarja kihasználni Hajdudorog város általa elhanyagolt erkölcsi és anyagi érdekeinek egy csapással való felvirágoztatására és amikor a Hajdudorogi Újságban nyíltan hirdeti, hogy ha akaratát keresztül nem viheti, kész rombolni is. Hát ugyan – kérdem – mit rombolhat még egyebet, mint az egyházközség tagjainak, Istennek hála, mai napig oly példásnak bizonyult vallásos érzületét.

Csakis azért, hogy ezt ne tehesse, vádolólag végül a hajdudorogi vezetőséget azzal is, hogy kizárólag neki tulajdonítható Hajdudorog városának és a hajdudorogi egyházközségnek az a kulturális elmaradottsága, mely miatt egyházközségeink tulnyomó többsége a székhely kérdésében Nyíregyháza mellett foglalt állást. Arra a kérdésre ugyanis, hogy e kulturális elmaradottságot kit terhel a felelősség, a történetek után nem lehet más felelet, mint az, hogy a vezetőséget. A vezetőség lanyhasága okozta, hogy Hajdudorog különösen az utolsó 25 év nagy közgazdasági lendületében annyira tulszárnyaltatni hagyta magát a szomszédos városok által. A vezetőség lanyhasága okozta, hogy az egyházközség annyira tulszárnyaltatni engedte magát a szomszédos egyházközségeink által.

Akik ujabban tagjai a vezetőségnek, azokat nem érheti szemrehányás, de azok, kik annyi hibát követtek el a gör. kath. magyarság ügye körül és úgy bántak el a fegyverbarátsággal, mint ezt a hajdudorogi végrehajtó-bizottság tette, azok a férfiak Hajdudorog városának és a hajdudorogi egyházközségnek kulturális fejlődését is csak hátrafelé vihették, nem pedig előre.

Hogy ez a vádam igaz-e vagy sem, e felett nem az általam vádolt vezetőség van hivatva ítélni, hanem az egyházközség szavazó tagjai. Hiszen ez a vezetőség még most is félrevezeti a várost és egyházközséget, mert azt állítja, hogy miután az új egyházmegyébe átszatolt 162 anyaközség közül csak mintegy 70 szavazott Nyíregyházára, tehát világos, hogy a többség Hajdudorog mellett van. Holott pedig a valóság az, hogy a munkácsi és eperjesi egyházmegyékből átszatolt egyházközségeknek több mint kétharmad része, de még a román egyházmegyékből átszatolt egyházközségek részéről is egy tekintélyes rész Nyíregyháza mellett foglalt állást, ellenben Hajdudorog mindössze csak 6 szavazatot kapott, a többiek pedig különféle okokból még eddig állást nem foglaltak, de előrelátható, hogy ezek tulnyomó többsége is Hajdudorog ellen fog állást foglalni, ha a kinevezendő püspök jónak fogja tartani őket nyilatkozatra felhívni.

Ezek után most már az igen tisztelt Egyházközség bölcsességétől függ, hogy vezetőségét követni fogja-e tovább a testvérharczban, vagy pedig annak beszüntetésére utasítja ?

De bármit határozzon is a tisztelt Egyházközség, csak helyeselhetem, ha a Hajdudorogi Ujság időközben megjelent október 6-iki száma szerint most már a dorogi vezetőség is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a testvérharczot a nagy nyilvánosság előtt folytatni nem kívánja. Ez volt kezdettől fogva az én álláspontom is s ez volt az oka annak, hogy a Leszámolás című cikkre a nagy nyilvánosság kerülésével, szűkkörű közönségnek szétküldött köriratban válaszoltam. A fentebbiekben jobbra már előre megfeleltem azokra az újabb ellenvetésekre, melyeket a Hajdudorogi Ujság most idézett száma tett köriratomra. Ezuttal a polémia befejezéseül még csak a következőket jegyzem meg:

1. Biztosíthatom a t. Egyházközséget, hogy a dorogi vezetőség hibájából reánk szakadt 1896. évi kettős csapás elhárítására én és intelligentiánk, az országos bizottságban egyesülve, bár ha talán kevesebb sikerrel is, de megtettük volna a magunkét a kérkedőleg dorogi mandátumnak mondott fegyverbarátság nélkül, sőt Hajdudorog ellenére is, úgy amint ezt később csakugyan Dorog nélkül, sőt Dorog ellenére voltunk kénytelenek megtenni és teljes sikerrel meg is tettük. Hogy budapesti egyházunk megalakítása után ennek egyháztanácsa ugyszólván azonossá vált elnöki tanácsunkkal, ez csak természetes ép úgy, mint az, hogy budapesti lelkészünk egyuttal az országos bizottság egyházi tanácsadója is vált, mint ilyen nevünkben, megbízásunkra és jóváhagyásunkkal actióba is lépett, valahányszor ezt a szükség és ügyünk érdeke kívánta. Minden ezzel ellenkező hiesztelés tehát alaptalan s épen ezért szemeltük őt ki a budapesti lelkészi állásra, mert megelőző évtizedeken át úgy a pastoratio, mint az egyházi irodalom terén a magyar liturgia hajlithatlan, önfeláldozó és elsőrendű apostolának bizonyult, akinek e téren való érdemeit csak a jövő kor lesz hivatva kellőkép méltatni. Ismertük mindig és úgy budapesti egyházunk megalapítása előtt, mint azóta is tőlünk telhetőleg legyeztettük a dorogi vezetőség kicsinyes hiuságát, de ebben ellenségeink erősebbeknek bizonyultak. Kárhozatosan ügyes taktika volt tőlük az, hogy a dorogi féltékenységet különösen azzal a hazugsággal igyekeztek felköltetni, mintha budapesti egyházközségünket mi taktikáztunk volna egy latin szertartásu egyházmegye kezére, holott pedig mindenki tudhatja, hogy ez csakis a két, Istenben megboldogult püspökünk közti egyenetlenség miatt történt és mindenki tudja, hogy az esztergomi érseki hatóságnak liturgikus törekvésünk iránt tanusított páratlan jóakarata mily nagy védelmet nyújtott magyar istentiszteletünknek a vidéken is és bárha ez a beosztásunk csakugyan sérelmes és tarthatatlan is volt, de épen ez a tarthatatlan helyzet is lényegesen hozzájárult új egyházmegyénk örvendetes létesítéséhez.

2. A kardinális pont mindig csak az marad, hogy Istenben megboldogult Firczak Gyula főpásztorunknak a magyar liturgiára és a külön egyházmegyére vonatkozó politikáját mi ítéltük-e meg helyesebben, vagy pedig a hajdudorogi végrehajtó-bizottság? Ennek a kérdésnek feszegetésében én a dorogi vezetőséget tovább nem követhetem, mert a valóságot minden beavatott ember tudja

Ungváron, Budapesten, Esztergomban és Rómában és tudták ezt régebben Hajdudorogon is, de a fegyverszünet langyos levegőjében elfelejtették. Hálás szívvel elismerem, hogy megdicsőült főpásztorunk az utolsó perczen nem követte a román püspökök példáját, de még ha követte volna is, a bekövetkezett helyzetben ez sem akadályozta volna meg új egyházmegyéék létesítését. Azt pedig, hogy a naptáregyesítést egész egyházmegyéjére kiterjessze, a fennálló és mindenki által ismert nehézségek miatt megdicsőült főpásztorunknak, kinek fenkölt személye iránt különösen a már említett fegyverszünet óta mindenkor a legmélyebb tisztelettel viseltetem, jó lélekkel neki sohasem tanácsoltam volna, ellenben külön egyházmegyéék létesítésének előkészítésére a legjobb előkészítőlépésnek találtam volna azt, amivel engem a hajdudorogi végrehajtóbizottság elnöke mindig biztatott, hogy t. i. a naptáregyesítést, legalább a hajdudorogi vikáriátus alá tartozó egyházközségek részére, megdicsőült főpásztorunk egy már előre meghatározott időpontban engedélyezni fogja, ami végtelenül emelte volna ugyan hálánkat fenkölt szelleme iránt, de sajnos, bizonyára azért nem történt meg, mert épen ez az előkészítő lépés nehezen lett volna beilleszthető az elhunyt főpásztor politikájába.

Teljes tisztelettel

Budapest, 1912. október hó 8-án.

Szabó Jenő

főrendiházi tag, az országos Bizottság elnöke.

**74. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átírtára
Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció
prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román
tiltakozások tárgyában**

Balázsfalva, 1912. október 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 87rv. Tisztázat.

32512

Nr 7369-1912

Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Nomine coetus 50 virorum in congressu Rumenorum gr. ritus catholicorum die 29 Maii 1912 Albae Iuliae⁸³ in Hungaria habito electorum, per delegatum quemdam ejusdem coetus mihi optime cognitum, hodie exhibitum mihi est Memoriale quoddam lingua rumena conscriptum ex confluxu die 29 Iulii 1912 in Kolozsvár habito una cum ejusdem Memorialis latina versione; eandem versionem omni cum reverentia sub ./ adjicio; – eo fine namque delegatus me adiit, ut ego hoc Memoriale in latina versione ad pedes Suae Sanctitatis Beatissimi Patris Pii divina providentia Papae Xi pervenire faciam.

83 Lásd: 59a. számú dokumentum.

Justa vota illius coetus adimplere volens illud Memoriale humillime Eminentiae Vestrae transmittito enixeque exoro, ut idem in manus Beatissimi Patris resignari curare dignetur.

Ex parte mea hoc unum addere intendo, facta in illo Memoriali recensita veritati congruere.

Altis interea favoribus Eminentiae Vestrae Reverendissima e impense commendatus, profundissimi obsequii cum sensibus persevero

Eminentiae Vestrae Reverendissima e

Balásfalva (Hungaria) die 9a Octobris 1912.

humillimus famulus:

Victor Mihályi

Archiepiscopus Albae Iuliensis.

74a. Román görögkatolikusok memorandumuma X. Piusz pápához a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Kolozsvár, 1912. július 29.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 93r–97r. Latin fordítás.

32512

Versio de lingua rumena.

Beatissime Pater!

Congressus Rumenorum ritus graeci catholicorum Alba-Iuliae in Hungaria die 29 Maii 1912 erectionis novae dioeceseos gr. cath. /Hajdu-Doroghensis/ in Hungaria causa celebratus, Beatitudini Vestrae per Exellentissimum (!) ac Reverendissimum Dominum Doctorem Victorem Mihályi de Apsa, Metropolitanam Alba-Iuliensem „Memoriale” quoddam omni cum respectu transmiserat, quo, plene informata Sancta Sede apostolica, sententiam suam contra erectionem illius novae dioeceseos ritus graeci catholicae proferebat.

Idem congressus coetum 50 virorum omni ex regione provinciae Metropolitanae Albae-Iuliensis elegit eum in finem, ut iste coetus, cujus praeses et notarius sumus infrascripti, omnia legalia remedia arriperet, quibus ecclesiam nostram graeci ritus catholicam rumenam tuere posset.

Sed datum /diei octavae mensis junii 1912/ apostolicae Bullae „Christifideles graeci” nos edocet, supradictum Memoriale ad suum finem ante promulgationem laudatae apostolicae Bullae haud pervenisse. Istis in adjunctis Sancta Sedes, re de qua agebatur omni ex parte haud cognita, Bullam illam Sacrae Unioni cum Romana Ecclesia perniciosissimam et Ecclesiae nostrae graeco-catholicae rumenae finem imponendi aptissimam publici juris fecit.

Supradicto Memoriali, erectionem novae dioeceseos gr. cath. Hajdu-Doroghensis sive magiarae ab historia non justificari nec ejus erectionem necessitates spirituales fidelium exigere, praetendebamus. E contra, erectionem ejusdem ab ipso fine Ecclesiae Christi, prohibente nimirum quominus Ecclesia instrumentum evaderet politicum, populos sua nationalitate spolians eisque vim inferens, damnari dilucidabamus. Eamdemque erectionem a bono generali Ecclesiae, conservandi nimirum inter fideles pacem et concordiam

evitandique perturbationes religiosas, quoque damnari, demonstrabamus. Et speciatim, prae oculis habentes jura Ecclesiae nostrae valide acquisita, patefaciebamus Beatitudini Vestrae, supremo divinitusque collocato jurium defensori, erectione dioeceseos gr. cath. ritus Hajdu-Doroghensis, jura ab avis nostris occasione Sacrae Unionis cum Romana Ecclesia sibi reservata, manendi scilicet se posterosque suos in ritu et lingua nostra rumena, violari, conculcarique quoque jura ab Apostolica Sede data et in tuto collocata a nobisque acceptata, manendi nimirum nos per semper incorporatos provinciae gr. cath. Alba-Iuliensi et Fogarasiensi.

Firmissimae sumus opinionis, quod si Beatitudo Vestra has nostras rationes cognovisset, pro magno illo ardore, quem erga animarum salutem habet et pro illa divinitus data praerogativa supremi defensoris naturalium jurium, supralaudatam Bullam „Christifideles graeci” numquam edidisset in forma et extensione, in quibus reapse ipsa in lucem edita est.

Et enim impossibile fuisset Beatissime Pater, ut Sanctitas Vestra postquam dignas populi rumeni gr. catholici laudes edixerat, partem quamdam ejus et quidem non modicam e corpore populi rumeni gr. ritus catholici avelleret eademque una cum illis, qui suae linguae maternae obliti sunt, dioecesi gr. cath. magiarae Hajdu-Doroghensi incorporaret.

Edicit enim Beatitudo Vestra in supradicta Bulla „Christifideles graeci” de verbo ad verbum sequentia, rei quidem apprime congruentia: Hujusmodi autem honorem /erectionis nimirum provinciae Metropolitanae gr. cath. rumenae Albae-Juliensis et Fogarasiensis/ catholici rumeni non modo sunt meriti, sed eodem in posterum ita digni facti sunt, sive fide firmiter tuenda eaque propaganda penes Rumenos schismaticos, sive fide amore ac filiali oboedientia in Romanum Pontificem, ut catholicis totius Orientis virtutum omnium exemplum se praebuerint. Et additis subinde rationibus, propter quas Beatitudo Vestra dioecesim gr. ritus catholicam Hajdu-Doroghensem pro illis „qui lingua hungarica utuntur” instituendam decernit, parochiae enumerantur huic novae dioecesi incorporandae. Jamvero inter istas paroecias, sine ulla ex praemissis logica consequentia permultae enumerantur paroeciae e dioecesibus provinciae metropolitanae Albae-Juliensis et Fogarasiensis divisae et sejunctae, quarum fideles lingua hungarica haud utuntur, sed qui unice lingua rumena vel lingua rumena, et propter suum cum magiariis contactum, lingua hungarica /magiara/ quoque utuntur. Ita ut, dioecesis ista graeci ritus catholica Hajdu-doroghensis, quae in capite supralaudatae Bullae „pro illis, qui lingua hungarica utuntur” institui dicitur, de facto permultos etiam rumenos lingua hungarica haud utentes, in se comprehendit.

Omnes isti Rumeni graeci ritus catholici et praeter ipsos alii quoque Rumeni gr. catholici – licet maternae suae linguae obliti – perspicientes se incorporari dioecesi gr. cath. magiarae Hajdudoroghensi necnon in posterum se debere uti lingua liturgica graeca, vice linguae suae maternae rumenae ab omnibus et singulis intellectae, intelligentesque se in posterum, in functionibus extra liturgicis, debere uti lingua vernacula, idest, secundum officialium gubernii hungarici placita, lingua magiara, sacrae unioni cum romana ecclesia pauci quidem publice, permulti vero occulte valedicere coeperunt, primasque

declarationes a lege, pro transitu ad aliam religionem, praescriptas iam perfecerunt. Nonnulli istorum ad ecclesiam rumenam schismaticam penes quam lingua liturgica rumena in tuto collocata est, transeunt, reliqui vero se aconfessionales declarant. Rationes omnium istorum sunt:

a./ Permulta ipsos perpassos fuisse propter suum amorem et filialem oboedientiam in Romanum Pontificem, a Beatitudine quoque Vestra agnitam, et nunc se perspicere, ipsam Sanctam Sedem, in qua plena eorum fiducia reposita erat et a qua solamen spirituale jure meritoque expectabant, eos, incorporatione eorum dioecesi Hajdudoroghensi, contra quodlibet jus naturae, lingua sua liturgica et nationalitate sua spoliare.

b./ Quia in manifesto sacrae unionis cum Ecclesia Romana die 7 Octobris 1698 inita, haec sacrae unioni apposita conditio habetur „Et suprascripti ea conditione inimus unionem, ut nostra religio, ritus ecclesiae, liturgia, jejunia necnon ordo noster integra maneant. Quae nisi observentur, etiam sigilla nostra nullum habeant robur.” Cfr. Nilles: Symbolae vol. 1. pag. 211 et 207./ Et sic cum ista conditio a Sancta Sede apostolica jam non sit amplius observata – cum eos, incorporatione eorum dioecesi Hajdu-Doroghensi, liturgia sua et ordine suo rumeno Sancta Sedes spoliet, neque ipsi perseverare amplius volunt in S. Unione inita.

De „his, contra Sacram Unionem cum Ecclesia Romana attentatibus certiores redditi, nos, qui a Congressu Rumenorum gr. catholicorum Albae-Iuliensi eum in finem deputati sumus, ut omnia legalia remedia arriperemus, quibus Ecclesiam nostram gr. cath. rumenam defendere possemus, cum fratres nostros S. Unioni valedicentes a primis gressibus apponendis impedire omni nostra industria et in Ecclesiam catholicam filiali amore haud potuissemus, nimia enim vis eorum rumenas conscientias illata est per graviterque violata eorum jura, nunc favente Dei gratia, quisque pro parte et regione sibi concredita, eo eos adduximus, ut ipsi ultteriores gressus ad defectionem plene perficiendam ne apponeret usque ad Sanctae Sedis in hoc recursu sententiam, promittentes eis nos tentare ultimum quoque legale remedium, recurrendi nimirum ad Sanctam Sedem melius informandam, a qua solamen et restitutionem in integrum jure meritoque filialique amore expectamus. Ideoque ipsi pro nunc, meliorispe nutriti, omnia nempe converti in eorum bonum, consolatorium S. Sedis judicium expectant. Quod si spes nos ipsosque fallere contingat, primum est quemque illorum id agere debere, quod pro suae animae salute et pro sua lingua et nationalitate tuenda melius putaverit. Nos enim, Sancta Sede nostrum recursum ad ipsam negative resolvente, illis Sacrae Unioni adhuc adhaerendi per suadere difficulter amplius possumus propter opinionem publicam exagitattissimam. Aliunde, valde difficile est, ut nos, qui axiomate: „Cuique suum, neminemque laedere” ducti sumus, quempiam, contra jus naturae, ad suae linguae maternae et nationalitatis suae amissionem inducere audeamus.

His filiali respectu certiore reddentes Beatitudinem Vestram, a Sancta Sede male informata ad eandem melius informatam recurrimus, memoresque tot beneficiorum nobis largitorum et Ecclesiae nostrae gr. catholicae rumenae proxime futurum finem deplangentes, exoramus Beatitudinem Vestram, ut ob

gravissimas rationes supradicto Memoriali fusius expositas, omnes paroecias rumenas sive quarum fideles Rumeni sunt, e propositae dioeceseos gr. catholicae Hajdu-Doroghensis corpore dividere sejungereque easque pristinis dioeceseibus gr. cath. rumenis incorporatas relinquere dignetur. Enumerare has paroecias non nostrum est sed coetus Illustrissimorum (!) Episcoporum provinciae Metropolitanae gr. cath. Albae-Iuliensis et Fogarasensis.

Nostrum fuit filiali cum respectu sed simul fortiter insurgere contra nostrorum violationem iurium et legalia media ad tuendam nostram Ecclesiam gr. cath. rumenam et ad impediendam defectionem a S. Unione cum Ecclesia Romana arripere, et hoc adimplevimus recurrentes iterum ad Beatitudinem Vestram certiozemque Sanctitatem Vestram reddentes de dolore animi nostri proximum futurum finem Ecclesiae nostrae contemplantis.

Coetus 50 virorum a Congressu Rumenorum gr. cath. Alba-Iulia celebrate, deputati.

E sessione die 29a Julii an. 1912 Claudiopoli (Koložsvár) habita,

Basești (Illyésfalva) die 6a Septembris 1912

Georgius Pap de Illéfalva m. p.

praeses.

Dr. Russu m. p.

notarius.

In fidem versionis:

Blasii (Balásfalvae) die 9a octobris 1912

Jacobus Popa

cancellariae metropolitanae

Director

75. Friedrich Weiser jezuita tartományfőnök magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Pozsony, 1912. október 9.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 344r–345v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CLIX., 316–318. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellentissime ac Reverendissime Domine

Domine Archiepiscopi!⁸⁴

Admodum Reverendus Miklosy habetur et dicitur „liberalis”. Ad ejus excusationem affertur, eum esse liberalem in politicis! Grande et ingens profecto malum. Vere enim christianum seu catholicum esse et simul quomodocumque liberalem, haec duo nullo modo in uno homine componi queant. Quare qui liberalem se esse affirmat, cessat christianus et catholicus esse.

84 A lap tetején ceruzával: Miklosy

Ratio (= essentia) enim Catholicismi postulat a) sui abnegationem, b) proprii iudicii subjectionem, objectivae veritati seu naturali seu supernaturali, c) subjectionem totius „ego” ordini divino.

Liberalismi ratio (seu essentia) a) summum momentum ponit in sola natura humana, b) objectivam veritatem propriis placitis accomodatam, c) ordinem a Deo positum humanis desideriis subjectum esse vult.

Tam vero haec duo se excludunt imo se impugnant, tollunt. Quicumque igitur Liberalismi principiis tinctus vel imbutus est, iam non ut christianus, nedum catholicus in tota sua cogitandi et agendi ratione; imo cogit ut liberalis contra Christi doctrinam et agit, quum tamen secundum Christi doctrinam, et privata et socialis et politica instituenda et dirigenda esset. Qui ergo maxime in politicis rebus Liberalismum sequitur agit simul contra bonum et privatorum et societatum omnium, cujuscumque conditionis sint, quum politica et privatam et omnem sociale vitam respicit et dirigit.

Si igitur non licet homini privato, uti et Syllabus totus contra Liberalismum agit, liberalem esse, quomodo jam potest liberalis sacerdos tolerari, imo vero Apostolorum successor fieri? Quae desolatio, quae ruina minatur tali gregi, cujus episcopus liberalis est? Potestne jam vita catholica efflorescere vel florere in tali grege, cujus pastor non docet ut Christus, et quae Christus docuit, sed contraria, necque exhibet hanc curam, sollicitudinem, fervorem, caritatem, magnanimitatem erga gregem, ut Christus vel Christus exhibuit, et quem ut Apostolis eorumque successoribus exhibitum esse vult in pascendo, protegendo, augendo grege?

Non mirum si Miklosy dicitur non firmae fidei: firma fides cum Liberalismo stare non potest!

Viduus duas filias habet. Optima accessio ad liberalem sacerdotem et egregia commendatio pro episcopatu!

Haec cura paterna filiarum non promovebit curam gregis Christi, etsi non esset liberalis Miklosy.

Quum igitur duo habentur boni catholici, firmi in fide, addictissimi romano Pontifici, animarum immortalium amantissimi, Theodorus Matyaczko et Julius Hodzsega, cur queritur inter malos saltem minus malus, ut impleat locum, in quo nonnisi optimum quemque collocatum esse oportet? Mundusne respici debet et non Christus unice, ubi Christi et Sponsae ejus, Sanctae Matris Ecclesiae res agitur?

Haec sunt, quae ad Excellentiae Vestrae vota respondenda habui; alia enim non suppetunt, quum praeter omnem opinionem Posonium mihi migrandum erat 28 Septembris neque hic tanta tamque facilis copia communicationis datur, uti Budapestini.

Remuneretur Excellentiae Vestrae Pastor pastorum summus hanc sollicitudinem, qua duobus maxime derelictis Christi gregibus, optimis Ruthenis et Walachis zelosos pastores tanta cum constantia procurare studet.

Det Excellentiae Vestrae hic summus noster Pastor divinus lumen et robur istud divinum, quo Sanctus Paulus praeditus erat, ut habeat „potentiam Deo ad destructionem munitioem, consilia destruens, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei et in captivitatem redigens omnem

intellectum in obsequium Christi”, ut Liberalismum illum nefastum, qui omnia infecit, et pervertit et in exitium tristissimum vocat „valeat debellare et contertere et ex humana societate exterminare, ut redeat resplendeatque iterum lux mundi, Christi doctrina, ad quam omnia dirigantur!

In hoc Liberalismo explicando et impugnando desudant ab initio Maria Lacher Stimmen.

Restat, ut Excellentiam Vestram totumque gregem laboresque omnes Sacratissimae familiae patrocínio potentissimo quam instantissime commendem, sacras manus summa cum reverentia osculor,

Excellentiae Vestrae

Posonii 1912 9/X

infimus in Christo servus

Friedrich Weiser

**76. György Endre, egykori országgyűlési képviselő és miniszter
válasza Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerződésű
Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levelére**

Budapest, 1912. október 10.

Az Ujság, 1912. október 10., 10–11. oldal

**Még egyszer a görög katolikus magyarok ügye
Nyílt válasz Szabó Jenő főrendiházi tagnak nyílt levelére**

Tiszapéterfalva, október 8.

Tisztelt barátom!

Életem egyik vezérelvévé jegyeztesd ki Széchenyi bölcs tanácsa: „Ha sárral hajigálnak, ne igyekezzél azt letörölni, mert bepiszkolod a kezedet, várd be, míg megszárad, akkor lehull magától!” így nem válaszoltam volna Az Ujság vasárnapi számában közzé tett nyílt levelédre sem, ha nem volnék meggyőződve arról, hogy talán e mindkettőnk által oly melegen támogatott ügynek válhatik hasznára az egész kérdés tisztázása a nyilvánosság általad választott útján.

Legelső sorban is leszegeztem azt a frontváltoztatást, a mely leveléd egész menetén nagy örömökre kifejezetten végig vonul. Ellentétben Az Ujságban közzé tett korábbi cikkekkel, még inkább ellentétben azon valóban megdöbbenő hanggal, melylyel előkelő és tiszteletre méltó görög katolikus magyar egyházi férfiak – számszerint kilenczen – jobb ügyre méltó vehemenciával meggyanúsították a protestantizmust vagy legalább is a protestáns egyháznak mindazon híveit, kik a görög katolikus magyarok ügyének támogatóivá lettek, te most elismered a felekezeti szempontokon felül emelkedő álláspont nemes önzetlenségét legalább Debreczen város részéről. Sajnálom, hogy korábban nem tetted és ha már magad megváltoztattad a nézeted, nem szorítottad vissza egyúttal ezt a „trop de zélé”-t, melylyel a jeles kirohanó egyházi férfiak – számszerint kilenczen – elveszítették ugyan jogukat arra, hogy velük e kérdésben komolyan vitatkozni lehetne, de egyúttal sok méltó

keserőséget keltettek fel az ügyünk iránt lelkesen érző protestáns körökben és sipot adtak az ismeretes túlzó dákorumán támadásokra belföldön és külföldön egyaránt, mint azt Helsingborgból Az Ujságban közzé tett levelemben jeleztem. Igazán sajnálom, hogy a legutóbbi napokban már az Alkotmány hasábjain a túlzó protestáns agitátor machinációival szemben újra a defensor fidei szerepében tetszelegsz magadnak. Ezt azonban pillanatnyi aberrációnak, vagy a talajhoz simulás művészeti követelményének tulajdonítom csak.

Örömmel konstataólok így tehát, hogy most már összezsugorodott e vita területe, és őszintén kérem azon jeles egyházi férfiakat, mind a kilencet, hogy vonják össze nemes haragjukat, ne bolygassák e téren is az igazi nemes egyetértést, melyet eddigelé mindenütt élveztünk hazánkban a görög katolikus és protestáns magyarok közt, melyet ma vezérük is elismer, ilyen alaptalan gyanúsításokkal; fogadják meg e bölcs olasz közmondást: Non potendo battere il cavallo, si batte la sella.

Ha nem tehetik tönkre a protestánsok türelmességéről és magyarságáról szóló köztudatot: koncentrálják nemes kirohanásukat tisztán ellenem, úgy mint vezérük teszi. Hiszen bevallom nekik is, hogy én bizony kálvinista magyar vagyok s mint ilyen voltam bátor e szent ügyben is igyekezni teljesíteni hazafiui kötelességemet.

Most már, e szűkebb téren, talán könnyebb lesz az általános frázisok és gyanúsítások ködéből kihámozni a konkrét tényeket. Vádad körülbelül csak annyi, hogy mint a kilencz görög katolikus egyházi férfiú fogalmazza: „a vezető elemek hiánya folytán odaférkőző és odatapadó protestáns be-folyás” ott maradt. Ezzel szemben a görög katolikus egyházi férfiak azzal vádolják: „a dorogiai protestáns protekcióját, vezetőjét, hogy miután a bajt megcsinálta, szépen félreállott”. Ez a két felfogás természetesen teljesen kizárja egymást. Neked az a panaszod, hogy ott maradtam, nekik, hogy félreálltam. Te azt veszed rossz néven, hogy az általam is óhajtott s mint magad is konstataólok, tevőleges közreműködéssel létrejött egyezés után is résztvettem az ügy további fejlesztésében, ők azt, hogy gyáván félreálltam. Miután ez csak egyike azon szembeszálló ellentéteknek, melyek a vezér és vezetettek között a nyilvánosság előtt is buján virágoznak, kérlek, intézzétek el azt magatok közt, és ha már engem vádolnotok mindenesetre szükséges, egyeztetek meg abban is: mi hát a bűnöm.

Maradok most nyílt leveledre válaszolva a te vádadnál, hogy tudniillik leveled szerint: „a jogos mértéken túlmenő, legkényesebb egyházi ügyeinket érintő beavatkozásaimmal babérokat szereztem ugyan magamnak, de mindannyiszor szerencsétlenséget hoztam az ügyre”. Egyike a legsúlyosabb vádaknak, a mivel a közpálya emberét sújtani lehet s csak természetes, hogy igyekeztem nagy skrupulozitással megállapítani, hogy hol vezetett — az általam ugyan nem tudott — babérszerzés hiú áhítózása és pedig annál inkább, mert legőszintébb barátaim sem emelték ellenem tudtommal soha azt a vádat, mintha magamat — pláne a közérdek rovására — előtérbe állítani volna szokásom, vagy arra tehetségem. Valóban nem tudok ezen egész kérdés tárgyalásánál egyetlen ilyen momentumra sem akadni.

A görög katolikus magyarok ügyébe tényleg beavatkozni erkölcsi kötelességem volt akkor, a mikor Hajdudorog kegyúri jogának megmentéséről volt szó. Ha e pont eselik: úgy ez úgy elesett volna, mint a hogy Bem mondta az ő rossz grammatikájával, de tiszta stratégiájával: Pisker Brücke verloren – Siebenbürgen verloren. Pásztélyi püspökkel szemben folyt e harc, helyesebben rajta keresztül; az ő türelme, jóakarata segített Hajdudorog kitarításának — s a hid meg volt mentve. A hajdudorogiak kérésére azon közvetlen viszonynál fogva, mely köztünk fent állott, támogattam őket e nagy részben jogi kérdésben, később pedig közzétéve és a Magyar Tudományos Akadémiában bemutatva az egész küzdelem történetét, bevitettem e kérdést újra a közélet piaczára. Te is szives vagy elismerni, hogy „még irántam sem fojtották el teljesen a hálás megemlékezést ezen szerencsétlen beavatkozásaimért”. Meg kell az igazsághoz képest jegyezni, hogy ez időben senki más, tehát senki közelebből illetékes és talán szerencsésebb kezű nem mozdította meg kisujját sem az akkor igazán égető ügyben.

Az ezredévi ünnepélyek évében az országos küldöttség fent járt Bánffy miniszterelnöknél, igenis tudtommal, talán tanácsomat követve. Akkor is az volt véleményem, hogy a megoldás útja a kormányon át keresendő, a mint utólag tényleg az is vezetett célhoz. Ismételve hivatkoztam az 1855-iki bullák eredményére és genezisére, a melyek mutatták világosan az ösvényt, mely követendő. Ugyanekkor elhangzott a magyar mise is az egyetemi templomban, a mit szintén az én rovásomra jegyeznek fel azok is, a kik akkor nagy lelkesedéssel vettek részt azon. Az igazság az, hogy én részt nem vettem azon; nem is kérdezte meg senki előzetesen véleményemet. Természetesen utólag örültem s az ügy érdekében állónak tartottam a magyar oltári nyelv gyakorlati bemutatását. Nem is lehetett kitérni előle, ha már azt az utasítást vették az illetékes lelkészek, hogy misézzenek úgy, mint otthon szokták. Ha most utólag kárhoztatjátok ezt, mit kellett volna akkor csinálni? Dorogon magyarul misézve, megtagadni azt Budapesten és itt szláv misét mondani? És így gyáván és világos ténnyt letagadva keresni szláv misével a magyar mise jogát? Ez lett volna magyaros, tisztességes és célravezető eljárás?

De ha az ebből emelt vád tarthatatlan, még problématisabb a második. Te lehetsz klasszikus tanú, és köszönettel beismerem, leveledben vagy is arra, hogy mikor kijelentetted készségedet az ügygel behatóan foglalkozni s megalakítottad az országos bizottságot, én szívesen állottam félre, sőt segitettem a fenforgó nehézségek elhárításán Hajdudorogon is. Azóta is természetesen érdeklődtem az ügy fejlődése iránt és igyekeztem többek közt azon ellentétet, mely Dorog és illetékes püspöke közt kifejlődött, áthidalni. Tényleg azonban a görög katolikus ügyekbe még tanácsadással is csak akkor folytam bele, a mikor illetékes fórumok megkérdeztek. Épp oly kevésbé vádolhatsz te intrigáns tárgyalásokkal boldogemlékű Firczak püspökkel, mint a hogy ő elég lojális volt sohasem vádolni a veled való bizalmas megbeszélésekért. Utóvégre nekem is megvolt és megvan a magam jogosult véleménye, megvan a magam joga azt nyilvánítani, sőt megvan a magam kötelessége azt megmondani az illetékes helyen, annál inkább, ha azt kérdezik tőlem. Az 1905. évi iskolai szentelésen résztvettem. Erkölcsileg lehetetlennek tartottam volna, hogy részt ne vegyen

Dorog ünnepén — mikor hosszú idők után először látja falai közt püspökét — éppen az, ki őszintén szerette Dorogot is, Firczák püspököt is. Azt pedig, hogy ott intrigáns tanácskozások folytak volna az országos bizottság ellen, én egyáltalában nem tudom, pedig talán közölték volna velem, a ki akkor miniszter is voltam, és így az egész összeesküvést agyrémnek vagyok kénytelen tartani. Hát lehetségesnek tartod-e azt, hogy Dorog, az ügynek lelkes kezdője és vezérharczosa, és én, a ki még a szerénytelenség vádját is magán hordozza most az ügy érdekében, összeesküdjenek éppen ezen ügyük ellen azzal a püspökkel, a ki annak — merem állítani — ellensége nem volt? Nem emlékeztet-e ez a vád a Lafayette híres megjegyzésére, mikor D'Oubril hirtelen halálát jelentették neki: „Voyons: qu'est ce qu'il a voulu”. A Lafayette czirkalmas észjárása már lehetetlennek tartotta, hogy valakit őszintén megüssön a guta. De ez a megjegyzés nem D'Oubril-t jellemezte.

Végül az is csak mesebeszéd, hogy én Hajdudorog zászlaját most kapom újra kezembe. Közel negyven éve munkálom Hajdudorog ezen kérdésének előbbvitelét, de a zászlót sem régebben nem lobogtattam, sem most. Egyszerűen támogatom ott, a hol megkérdezik véleményemet. Ezt tenni hazafiui kötelességemnek tartom. Azt sem tudom, hogy minő beavatkozás ez az országos bizottság ügykörébe és micsoda viszály magva ez? Hivatkozom Szabó Jenőre, a ki már fiatal korában irt a hajdudorogi püspökség érdekében lángoló cikkekkel. Igaz, hogy aludt rá egy nagyot, de mikor fölébredt ez intrikával telt keserves világra, hát úgy folytatta, mint Rip van Winkle, elfeledve Csokonayval csapat-papot, el azt a kitűnő lelkészi kart, — számszerűit kilenczet, a kik oly lelkes kirándulást rendeztek a protestáns intrikák legyőzésére Nyíregyházára; és az alig múlt napokba eljött kérni ő is a kormánytól; ő is a székhelyet Hajdudorogra. Én szegény kálvinista magyar természetesen nem voltam ott lengetni a zászlót, de az országos bizottság elnöke lelkesen tüntetett és lengette Hajdudorog zászlaját a bizottság és a mai Szabó Jenő ellen.

És én, épp úgy mint te régebben, sőt még újabban is, a dorogi megoldást tartom helyesnek ma is. Nem úgy mint te legújabban. Pedig tudtommal semmi sem változott. A dorogiak olyanok, mint féleve voltak; én épp úgy nem változtam, mint ők. Valóban végtelenül csodálnám, ha a görög katolikus magyarság részére kálvinista ember tudná felfedezni azt az igazságot, hogy püspöki helynek legjobb az, a hova kellett elhelyezni a vikariátust, a hol a püspököt szeretik, száz év óta várják, az országban legtöbb és igaz hive van, a hol a magyar ajkú görög katolikusok szive vert, vérere lüktetett már száz év óta, a hol nem karácsonyfaféle cziczoma a püspökség idegen talajban, hanem természetes fejleménye egy százados, öntudatos, szakadatlan, átértett és átértett küzdelemnek.

**77. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) nyílt levele György
Endre, egykori országgyűlési képviselő és miniszterhez**

Budapest, 1912. október 10.

GKPL IV–3. 1912/112. Nyomtatvány.

Nyílt válasz

György Endre urnak a hozzá intézett levelemre adott válaszára*

Tisztelt Barátom!

Mindig szellemes embernek ismertelek, most is tele van válaszod szellemességgel, de épp oly tele van falsumokkal is, mert kétes értékű viccekkel igyekszel magadhoz hódítani a közönséget. Kissé hosszú időt is vettél igénybe, hogy rossz viccedet kiköltсед.

Falsum már az is, hogy én a hajdudorogi püspökségről még a báró Podmaniczky Frigyes által szerkesztett balközépi Hazánk című hírlap 1868-iki évfolyamában megírt cikkem után hosszú ideig Rip van Winkle módjára aludtam. Aludtam, igaz, de nem a Rip van Winkle módjára, hanem azért, mert magyar nyelvű liturgikus gyakorlatunk igen szépen és zavartalanul fejlődött és így nem volt mit tennem. Mikor a Te szereplésednek első neszét vettem, nyomban rossz előérzetem támadt és – ha jól emlékszem – a Pesti Naplóban egy kis tárczacikket írtam, melyben felszólítottalak, hogy cseréljünk szerepet, foglalkozzál Te a hamis irányban megindult Baross-kultusszal, nekem pedig engedd át a magyar liturgiát. Igaz, hogy részt vettem az általad rendezett (mert hiába tagadod, hogy Te rendezted) 1896. évi budapesti tüntető magyar misében, de aggodó lélekkel vettem részt s aggályaimat a még ugyanez évben leérkezett pápai tilalom nagyon is gyászosan megerősítette. Eleinte még nem vettem nagyon tragikusan a dolgot, mert azt mondták, hogy hasonló letiltások már előbb is történtek, de kinosan felébredtem álmomból akkor, mikor 1897-ben Salánkon, hol édesapám 30 évig papskodott és egyik szerény apostola volt a magyar liturgiának, a magyar isteni tiszteletet egy napról a másikra beszüntették s nekem távol kellett maradnom édesatyám siremlékének beszentelésétől, mely véletlenül erre az időre esett; azért kellett távol maradnom, mert nem akartam tanuja lenni, hogy orosz nyelven szenteljék be a magyar liturgia egyik szerény apostolának sirkeresztjét.

Falsum az is, hogy én a hajdudorogi székhely kérdésében frontot változtattam volna. Kezdetől fogva az az álláspontom, hogy a pápai bullában mint székhelynek, Hajdudorognak kell megnevezve lennie, mert a fennálló egyházi gyakorlat szerint csak ezáltal biztosítható az, hogy új egyházmegyénk hajdudoroginak neveztesse, erre pedig nemcsak Hajdudorog miatt, hanem, mint az Alkotmányba írt s általad idézett cikkemben kifejtettem, más fontosabb okokból is, mindig súlyt fektettem, ezen álláspontom mellett következetesen mindvégig, nehéz körülmények közt is, kitarítottam; igazad van tehát, hogy a dorogiakkal én is elmentem a kormányhoz, Hajdudorogra kérni a székhelyet. Ugyde kezdetől fogva álláspontom volt az is, hogy falusi jellegénél fogva Hajdudorog csak olyan székhely lehet, mint Csanád a csanádi, Munkács

a munkácsi, Fogaras a fogarasi vagy legfeljebb, mint Kőrös (Krizevac) a kőrösi egyházmegye számára. Jól ismerte ezt az álláspontomat mindenki úgy a kormánykörökben, mint Hajdudorogon is. A kőrösi egyházmegyében, mint tudod, az az eset áll fenn, hogy csak a püspök és káptalanja székel Kőrösön, a szeminárium és a többi kulturális intézmények pedig Zágrábban vannak. Ez a megoldás nagyon czélszerűtlen, de a béke kedvéért teljesítettem kötelességemet, hogy tőlem telhetőleg – bárha áldozattal is – elejét vegyem a testvér-harcznak. Pusztán csak ez okból megkíséreltem a békét a kőrösi egyházmegye példája alapján megcsinálni, tárgyaltam evégből a dorogiakkal s ők tényleg bizonyos engedékenységet is tanúsítottak, de csak látszólag, mert bizonyára veled együtt kijárták Debreczenben, hogy az általam tervezett bifurkációból semmi se legyen. Magyarán szólva: becsaptak. Én ezt mindjárt észrevettem, de mégis elmentem velük a kormányhoz, mert meggyőződésem és a következetesség ezt parancsolta. Mikor pedig a pápai bullában új egyházmegyénként hajdudorogi elnevezését már biztosítva láttam, a Debreczen-dorogi paktum által pedig szabadkezemet visszanyertem, nyomban megindítottam az akciót Nyiregyháza mellett, nehogy a kinevezendő püspökre háruljon az odium s a dorogiak épp úgy doronggal menjenek neki, mint ahogy ellenünk, a nyilvánvaló többség ellen támadtak. Tévedsz tehát, tisztelt Barátom, az én magatartásomban semmiféle frontváltoztatás vagy következetlenség nincsen.

Falsum végre az a frontváltoztatási vádad is, hogy akár én, akár az általad annyira hibáztatott kilencz legkiválóbb magyar papunk valaha hálátlanok lettünk volna azon protestáns férfiak iránt, kik valaha velünk jót tettek vagy legalább velünk együtt éreztek. Ne csodálkozzál azon, tisztelt Barátom, ha az a kilencz magyar pap elfelejtette ezt külön hangsúlyozni akkor, mikor Hajdudorog érdekében egy protestáns püspök vállalkozott arra, hogy őket kitanítsa a római Szentszékeknek tartozó fiui engedelmességről azzal az orbi et urbi hirdetett jelígyével, hogy Róma locuta, causa finita est. Bizonyára még a legtürelmesebb protestáns embernek is felforrna a vér a fejében, ha egy görög-katholikus püspök merne ily módon beavatkozni a protestáns egyház legkényesebb ügyeibe. Az általad hangsúlyozott ellentét tehát egyfelől köztem és az általad annyira hibáztatott kilencz magyar papunk közt csak a te fantáziádban létezik és a dorogiak szándékában, kik mindent elkövettek, hogy köztünk ily ellentéteket támasszanak. Ami engem illet, én akkor sem csináltam frontváltoztatást és nem tetszelegtem magamnak a defensor fidei szerepében, mikor téged az Alkotmány hasábjain tulzó protestáns agitátornak neveztelek, mert ez igaz is és mindenki tudja rólad, hogy jó magyar vagy, de mindenki tudja azt is, hogy szenvedélyesebb protestáns vagy, mint magyar és éppen ezért, bárha nem akarok a defensor fidei szerepében tetszelegni, de őszintén bevallom, hogy a történetek után csakugyan félttem is tőled dorogi hittestvéreim hithűségét, bárha elismerem, hogy ez a féltékenységem csak veled szemben jogosult, mert a dorogiak semmi okot nem adtak erre a féltékenységre és bizonyos vagyok benne, hogy a jövőben sem fognak erre okot szolgáltatni.

Arra a kérdésedre, hogy mi hát a Te bünöd? a hozzád intézett nyílt levélben már előre válaszoltam. Változatlanul fentartom minden vádatom, sőt megtudhatod az Az Ujság szerkesztőségében, hogy még egy további vádat is

akartam emelni, hogy Téged válaszra szorítsalak. A szerkesztőség nem közölte rövid cikkemet s ezért köszönettel tartozom neki, mert utólag magam is megbántam volna. Legfőbb vádam az, hogy szerencsétlen kezű voltál, amit mint politikával foglalkozó ember, magad is legsúlyosabbnak találsz, de ezt a vádat sem vonhatom vissza, mert mindig csak bajt hoztál reánk. Biztosíthatlak, hogy még a legkényesebb egyházi ügyeinkbe való beavatkozást sem vettem volna rossznéven neked, ha kezded szerencsés lett volna. Legutóbb azzal a naiv szeretettel hoztad reánk a szerencsétlenséget, amellyel – mint magad is bevallod – igyekeztél áthidalni azt az ellentétet, mely Dorog és illetékes püspöke közt kifejlődött s melynek áthidalására azt a hajdudorogi iskolaszenteselő ünnepélyt rendezted, mely következményeiben felbontotta a köztünk és Hajdudorog közt fennállott fegyverbarátságot és nemsokára reánk hozta az 1896. évi pápai tilalom megújítását és ennek általános veszedelmét is.

Valóban nem ismerem kényesebb egyházi ügyet, mint azt az áthidalhatlan ellentétet, mely köztünk és az Istenben megboldogult Firczák Gyula püspök közt fennállott. Ebbe neked, mint protestáns embernek, annál kevésbé lett volna szabad beleavatkoznod, mert a hajdudorogi ünnepélyt jóval megelőzőleg még 1904. évi október havában mi a megboldogult püspök ural annak egész életére szóló fegyverszünetet kötöttünk, vele ezen idő óta a legszívélyesebb viszonyban voltunk s ezt a fegyverszünetet a mi tudtunk és beleegyezésünk nélkül, egy protestáns férfi keze által – egy tál lencséért – békére átváltoztatni oly megbocsáthatlan bűn volt, melynek súlyos következményei el nem maradhattak.

Persze, Te ezt agrémnek nevezed s e miatt Lafayetthez hasonlítás engem, aki valami huncutságot kerestem egy igazi gutaütésben. Igaz, hogy az a hajdudorogi ünnepély nagyon szép volt, de nekem már akkor ép úgy, mint 1896-ban a budapesti tüntető magyar misénél, megvolt az az előérzésem, hogy rossz vége lesz. Igenis, megtörtént, hogy a gör. kath. magyarság ügyének lelkes kezdője s régebben vezérharczosa, Hajdudorog és Te, pusztán naivságból és az általad most hangoztatott őszinte szeretetből anélkül, hogy tudnátok, oly kárt és veszedelmet hoztatok a gör. kath. magyarságra, melyet csak egy gróf Khuen-Héderváry és gróf Zichy János s a király és a római Szentszék jóakarata volt képes kireparálni.

A tényleges püspöki székhelyre más, ennél fontosabb okok is disqualifikálják Hajdudorogot, de ez is egyik ok arra, hogy a tényleges székhely másutt legyen.

Budapest, 1912. október 10.

Szabó Jenő

*) Nyílt levelem az Az Újság folyó évi szeptember 29-iki és a Debreczeni Újság folyó évi október hó 2-iki számában jelent meg, György Endre Az Újság mai, vagyis október 10-iki számában válaszolt. Viszonzásomat azért vagyok kénytelen ezuton közzétenni, mert az Az Újság szerkesztősége közönségének ügyünk iránti csekély érdeklődésére hivatkozva, nem volt hajlandó válaszomat felvenni.

78. Vaszary Kolos hercegprímás átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciának az eperjesi, a lugosi és a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában

H.n. 1912. október 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 351r–352v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CLXI., 319–321. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellentissime ac Reverendissime
Domine Archiepiscopo ac Nuntie Apostolice!

Quamprimum aestimatissimas Excellentiae Vestrae litteras de dato 19 currentis accepi, illico me Budapestinum contuli, ut in negotiis, de quibus in iisdem sermo est, cum ipso domino ministro cultus personaliter conferre possim. Ipsum vero ministrum, proh dolor, domi non inveni, quamvis illum diutius expectaverim. Ne tamen rebus infectis redire cogar, adivi utrumque status secretarium in ministerio cultus, qui ambo plena ministri fiducia gaudent et in talibus negotiis ipso ministro melius informati sunt et cum illis tum de complendis tribus episcopatibus graecis, cum de re autonomiae catholicorum negotia contuli.

Jamvero, quod ante omnia episcopatum Eperjesensem attinet, vidi, quod declaratio Excellentiae Vestrae Zenonem Kovaliczky a Sancta Sede acceptari non posse, non propter illa, quae contra illum proferebantur, sed ideo, quia necessariis qualitatibus destitutus est, illis placuerit. Uterque appromisit se acturos in ministrum, ut alium aptumque candidatum proponat. Dixi illis me certe scire a Sancta Sede Apostolica sive Dominus Hadzsega, sive vero Dominus Matyaczko, si proponerentur, acceptandos fore, quia Sancta Sedes Apostolica nihil aliud quaerit ac desiderat quam, ut viri idonei ad episcopatus proponantur. Mentionem fecerunt alicuius novi candidati nomine Novak, quem dicunt esse aetate quidem juvenem, sed iudicio et virtutibus maturum. Puto tamen de hoc sufficientem praestitisse Excellentiae Vestrae Dominum Andor relationem. Quidquid demum est, hoc pro certo haberi potest, quod proxime novam facient propositionem.

Hac eadem occasione volunt praesentare pro Lugos et quidem vero similiter Dominum Frentiu, quem Sancta Sedes tuto acceptare potest. Est enim sacerdos doctus, pius, moribus integer omnibusque necessariis qualitatibus praeditus.

Quoad Hajdudorogh in persona nominandi nondum convenerunt, quamvis hoc jam propter agitationes Rumenorum summopere necessarium esset. Puto enim optimum esset, si ante executionem bullae episcopus nominaretur, qui neoerectae dioeceseos juribus melius invigilare posset, quam si illius administratio ad interim sive episcopo Munkácsiensis, sive vero alicui ex episcopis Rumenorum concrederetur. Quisquis enim ex his eligeretur, aliquo modo tamen partium studio duceretur, vel si non, certe suspicionibus ansam praeberet, quod tali ducatur. Quod si vero episcopus nominatus jam esset et

ipse tueretur, quod suum est, facilius quoque redderetur conditio mandatarum apostolice, cui executio bullae concredita fuerit. Hae itaque causae, vili opinione mea, suadent, ut episcopatus ille, quo ocus compleatur et non dubito, quin Gubernium proxime propositionem facturum sit.⁸⁵

79. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius magánlevele ismeretlen címzettnek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Bécs, 1912. október 13.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 53rv. Fogalmazvány.

60547

Vienna 13 Ottobre 1912

Monsignore carissimo,

Finalmente dopo tante difficoltà, dopo tanti contrasti e tante noie, spero di poter pubblicare fra qualche giorno il decreto esecutoriale della Bolla d'erezione della diocesi greco-ungherese. Come Ella sa, fino alla nomina del Vescovo, la nuova diocesi verrà data in amministrazione apostolica a Monsignore Papp, Vescovo ruteno di Munkács. Ora, per norma di questo Prelato, desidero essere informato sul modo che dovrà tenere per assumere la giurisdizione sui fedeli della nuova diocesi. Non trovo precedenti in questo Archivio, che possano dar norma nel caso presente, nel quale si verifica la nomina di un Amministratore in una diocesi dove non vi è capitolo, nè alcuna autorità diocesana. Si desidera quindi sapere, se l'Amministratore acquista la giurisdizione pel solo fatto e dalla data del decreto che lo nomina; o deve fare qualche atto di possesso, e far conoscere ufficialmente la sua nomina al metropolitano, o ai vescovi ai quali vengono tolte le parrocchie per formare la nuova diocesi, onde essi possano consegnarle le parrocchie stesse. Io crederei che non ci sia bisogno di alcuna di queste formalità, e che dal momento in cui è pubblicato il decreto la giurisdizione è senz'altro passata nelle mani dell'Amministratore. Tuttavia siccome mi è stato richiesto dai Vescovi rumeni, di non essere costretti a fare alcun' atto positivo per il trapasso della giurisdizione sulle parrocchie della nuova diocesi, vorrei essere accertato sul modo pratico con cui, per parte dell'Amministratore Apostolico viene assunta tale giurisdizione. Spero che Ella potrà darmi, quanto prima se sarà possibile, norme sicure in proposito.

Ella pure saprà della nomina a Vescovo di Briscen, di Monsignore Egger, Vicario per il Voralberg. Ieri fu compilato il processo canonico, che sarà subito spedito alla Segreteria di Stato. Monsignore Egger prega che le relative Bolle siano spedite il più presto che si possa desiderando di prender possesso della sua sede prima dell'inverno, e ciò per ragione di salute. Se Ella potrà, veda di interessarsi per contentare questo buon prelato. E a proposito delle Bolle per

85 A levél többi, az autonómia ügyéről szóló részét áthelyezték egy másik aktába: Il seguito sta nella posizione dell'autonomia della Chiesa Cattolica in Ungheria – Posiz. XI. 11.10.12.

Monsignore Egger, converrà far notare a chi di dovere, che qui trattasi di una traslazione, e quindi di postulazione da parte dell'Imperatore. Non so come siano redatte le lettere del Sovrano in questo caso; ma ad ogni modo nelle Bolle bisognerà usare i termini propri secondo il diritto canonico, che anche nel caso di un vescovo titolare richiede la postulazione perchè possa essere traslato.

Ho ricevuto la sua gentilissima ultima lettera colla facoltà per dispensare nel caso matrimoniale, che aveva domandata. Mi dispiace di essere così spesso a disturbarLa con noie e fastidi, di cui Ella non ha certamente bisogno fra le occupazioni e preoccupazioni che Le procura il suo officio. La prego di perdonarmi, e sopportarmi con carità. Pregherò il Signore per Lei, ma Ella anche preghi per me... Mi creda sempre suo

devotissimo in Cristo

†Rafael Arcivescovo

Nunzio Apostolico

80. Csernoch János kalocsai érsek átíratá Raffaele Scapinelli bécsi nunciának a hajdúdorogi és az eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában

Kalocsa, 1912. október 14.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 356r–357r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CLXII., 321–322. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Rafaeli Scapinelli di Leguigno

archiepiscopo, nuncio Apostolico

Wien.

Excellentissime Domine!

Quoad Miklóssy, ulteriorem petii a P. Friderico Weiser S.J. relationem praecipue, quoad binas expressiones, illum quippe liberalem esse et non firmæ fidei.

P. Weiser in advoluta sub ./ epistola⁸⁶ formalem scribit de liberalismo dissertationem, quin probet, illa quae scribit, in casu concreto in Dominum Miklóssy quadrare.

Iterum atque interum petii a sacerdotibus ritus latini probis et fidedignis relationem de Domino Miklóssy, qui dicunt illum sensu theologico liberalem haud dici posse et aptissimum esse ad episcopatum Hajdudorogensem, quem etiam iudicio meo Sancta Sedes Apostolica acceptare poterit.

Fui his diebus Budapestini et locutus sum tam cum ministro cultus quam cum secretario status in praesidio ministerii, qui semet in has res e respectu

86 Lásd: 75. számú dokumentum.

politico immiscere solet. Hic posterior iterum protulit animadversiones politicas contra Miklóssy, quas tamen putabat superari posse.

Tam hic quam minister cultus dicunt, quoad Eperjes, quod Dominum Hadzsega acceptare non possint e causis utique politicis, nec Domino Matyaczko adstipulari volunt ideo, quia non haberet sufficientem auctoritatem jam vel ob ipsam debilem corporis staturam.

His de causis intendunt proponere pro Eperjes Dominum Novák, qui Romae educatorem puerorum agit apud Comitem Mauritium Pálffy consiliarium apud legationem austro-hungaricam penes Sanctam Sedem Apostolicam. Dominus Minister cultus jam proxime faciet propositionem in consilio gubernii id est ministrorum, cui nominationes episcoporum e jure hic vigente proponi solent. Ministrum cultus iterum attentum reddidi, ne candidatos pro episcopatibus e respectibus politicis dijudicent, quia et Sua Majestas, cui jus praesentationis et nominationis competit, jam saepius et coram me quoque declarate dignata est, se nolle, ut in nominatione episcoporum horum politicae persuasiones et opiniones normae adinstar habeantur.

Et haec relate ad aestimatissimas litteras de dato 3 Octobris anni currentis reverenter referendo in reliquo peculiari cum cultu persisto

Coloczae, die 14 Octobris 1912.

Excellentiae Vestrae humillimus in Christo

Joannes Csernoch,

archiepiscopo Colocensis et Bacsensis

81. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciának a kolozsvári magyar görögkatolikusok törekvéseiről

Balázsfalva, 1912. október 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 362rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, CLXIII., 323. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Nro. 6991-1912.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Raphaeli Scapinelli de Leguigno

Archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico, Wien I am Hof 4.

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

Asserere ausus sum actionem, cujus obiectum nova dioecesis Hajdudorogensis graeci ritus est, terminis huius dioecesis in bulla „Christifideles graeci” fixis minime contentam fore. Hac dioecesi de facto necdum erecta mihi iam innotuit quendam in eximio publico munere constitutum inter fideles rumeno-catholicos subscriptiones eum in finem colligere, ut in praecipuo Transilvaniae oppido Kolozsvár existens ad archidioecesin Alba-Iuliensem pertinens fidelium frequentia omnino praecipua paroecia rumeno-

catholica quoque dioecesi Hajdudorogensi adiungatur. Non solum, verum etiam ephemerides Kolozsvárensés die 26a Septembris 1912 in lucem proditae hungarice concinnatae lectoribus suis conamen inspirare student, ut sedes vicariatus in dicta bulla pro partibus transilvanicis circumscripti non Maros-Vásárhelyini, sed Kolozsváriní figatur.

Balázsfalvae die 15/2 Octobris 1912.

Excellentiae Vestrae Reverendissimae

humillimus famulus:

Victor Mihályi

Archiepiscopus Alba-Iuliensis

82. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. október 17.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 96, Mitropolia Română Unită Blaj, Cabinetul Mitropolitului, Dos. 8/1912 (1639/1912), pag. 25-28. Tisztázat.

Vienne, le 17 ottobre 1912. Confidenziale

Eccellenza Reverendissima

Credo mio dovere partecipare alla Eccellenza Vostra Reverendissima, che il Santo Padre intende che quanto prima si venga alla esecuzione della Bolla, colla quale si erige la nuova diocesi di Hajdu-Dorogh.

Il Santo Padre nutre tutta la fiducia che i suoi decreti e le sue disposizioni saranno accettati dal clero e dal popolo rumeno con quei sentimenti di devozione e di rispetto alla Santa Sede, che sono il dovere di ogni cattolico e figlio della Santa Chiesa Romana.

Disgraziatamente agitatori politici hanno procurato di suscitare agitazioni nel clero e nel popolo rumeno contro le decisioni della Santa Sede; e a voce e coi giornali hanno eccitato i cattolici alla disobbedienza e al disprezzo della suprema autorità della Chiesa. Ciò ha recato gran dolore al Santo Padre, ma Egli spera che il sentimento di rispetto e di amore e di obbedienza alla Santa Sede e alla sua autorità non verrà meno mai nei cattolici rumeni. Occorre che il clero dia il buon esempio al popolo, e soprattutto che i giornali, che vogliono dirsi cattolici, e che devono perciò essere soggetti alla vigilanza e alla correzione dell'Episcopato, si astengano assolutamente dallo stampare articoli eccitanti alla disobbedienza verso il Sommo Pontefice ed il loro Sovrano: specialmente poi se in questi giornali scrivessero i sacerdoti, i quali, naturalmente, dovrebbero esser chiamati al dovere dalla autorità ecclesiastica.

Il Santo Padre confida molto nella autorità e nello zelo della Eccellenza Vostra, per la tranquillità dei cattolici rumeni in questa occasione.

Con sensi di profonda riverenza e venerazione mi confermo di Vostra Eccellenza Reverendissima umilissimo e devotissimo in Cristo

†Rafael Arcivescovo di Laodicea,

Nunzio Apostolico

P.S. Dopo la pubblicazione del decreto, mi farò un dovere di interrogare il Reverendissimo Episcopato rumeno sopra alcuni punti accennati nel Memorandum presentato a questa nunziatura nel mese di settembre, durante il Congresso Eucaristico, onde studiare il modo di soddisfare ai desiderata dei rumeni, specialmente in ciò che si riferisce alle pie fondazioni nelle parrocchie, stabilite ad esclusivo vantaggio dei fedeli della nazione rumena.

83. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Bécs, 1912. október 20.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 346r–347r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÂRJA, CLXIV, 324. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány alapján készült, s egy helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 399

A Son Excellence

Monseigneur Le Comte Jean Zichy

Ministre des Cultes et de l'Instruction Publique en Hongrie

Budapest, Kultus Ministerium

Vienne le 20 octobre 1912.

Afin de pouvoir procéder à la publication du Decret d'érection du nouvel Evêché de rite grec-catholique en Hongrie, il est nécessaire de bien établir ce qui regarde les pensions en faveur des prêtres, qui jusqu'à présent ont prêté leur service dans les paroisses appartenantes aux Diocèses roumains et destinées à entrer dans le nouvel Evêché de Hajdudorogh.

Votre Excellence n'ignore pas que ces pensions jusqu'à présent étaient payées pour la plus grande partie avec les revenus des fondations pieuses établies dans les Dioèses roumains.

Or les fondations susdites, d'après la Bulle „Christifideles” doivent rester dans les Dioèses en faveur desquels elles ont été faites. D'ailleurs on ne pourrait pas priver ces prêtres du droit qu'ils ont acquis à la pension par le fait même d'être entrés en service dans les anciens Dioèses.

Il est par conséquent nécessaire que le Gouvernement Royal Hongrois prenne des mesures à cet effet.

Je prie donc Votre Excellence de vouloir bien me dire dans quelle manière le Gouvernement vendra y pourvoir afin que je puisse à mon tour dans le Decret d'executions de la Bulle mentionnes au moins en des termes génériques ces dispositions, qui serviront à tranquilliser le Clergé Roumain.

Aussitôt que Votre Excellence daignera me faire parvenir une réponse je m'empresserai de publier le Décret.

Veillez agréer, Excellence, l'assurance de ma considération la plus haute.

**84. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles graeci-bulla
végrehajtási rendeletének tárgyában**

Budapest, 1912. október 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 358rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CLXV., 325–326. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült, s egy helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Budapesten, 1912. le 22 Octobre.

Excellence,

En réponse à Votre lettre⁸⁷ honorée du 20 Octobre de l'année courrante je m'empresse de faire savoir à Votre Excellence, que le Gouvernement Hongrois prendra les mesures nécessaires pour garantir aux prêtres destinés à entrer dans le nouvel Evêché de Hajdúdorogh les pensions, dont ils ont acquis le droit. Cette question touche non seulement les diocèses roumains, mais aussi les ruthéens, dans lesquels se trouvent aussi des fondations de cette nature.

Ces fondations certainement ne pourront pas être détachées de leurs diocèses respectifs d'après les ordonnances de la Bulle „Christifideles”. Mais je crois n'être que trop juste en proposant, que les sommes payées jusqu'ici en faveur des fondations susdites de la part des prêtres du diocèse à eriger, rentrent selon leur destination primitive au nouveau diocèse afin de former ici une pareille fondation.

Comme ces sommes restituées et les cotisations annuelles des prêtres ne seront point suffisantes à assurer leur pensions, le Gouvernement Hongrois aura soin de garantir le complément nécessaire pour arriver à la somme qui leur serait due dans leur diocèses d'origine.

Mais pour que cette intention du Gouvernement Hongrois ne serve pas comme prétexte aux autres diocèses grecs et latins à réclamer la contribution complémentaire de l'État à titre des pensions, je prie Votre Excellence vouloir bien mentionner cet arrangement en des termes généraux.

En remerciant Votre Excellence de l'assurance, que Vous avez eu la bonté de me donner en regard de la publication du Décret, veuillez agréer l'expression de ma plus haute considération.

Zichy

87 Lásd: 83. számú dokumentum.

85. Papp Antal munkácsi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz az eperjesi püspöki szék betöltése és a felállítandó hajdúdorogi káptalan tárgyában

Ungvár, 1912. október 24.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 360r–361v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJĂ, CLXVII., 329–330. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellentissime Domine!

Valde sum devinctus et obligatus Excellentiae Tuae pro benignis votis, quibus me occasione consecrationis meae episcopalis beare et laetificare dignabatur, pro quibus Excellentiae Tuae gratias quam maximas ago!

Illa die, qua telegramma Illustrissimi Domini Rossi Ungvarinum pervenerat, non eram domi; tunc etenim ante consecrationem meam sacris exercitiis spiritualibus vacavi in monasterio Máriapócsensi.

Post consecrationem meam Illustrissimi Domini Episcopi per totam hebdomadam in domo mea commorabantur, at sic me valde occupatum tempus defecerat ad litteras scribendas, quibus illustrissimum dominum Rossi interrogare volui, utrum adhuc necessarium sit, ut Viennam proficiscar?

Discessis hospitibus meis accepi veneratissimas litteras Excellentiae Tuae 18-a die hujus mensis ad me directas.

His acceptis statim litteras scripsi ministro cultus et religionis comiti Joanni Zichy, quibus ipsi presbyterum meum: Doctorem Basilium Hadzsega Archidiaconum et parochum meum Ungvárensem in nexu istius colloquii, quod cum ministro 25-a Septembris anni currentis habui, iterum fervide commendavi tamquam doctum, pium, zelosum et sedatum virum ecclesiasticum, qui omnium consensu aptissimus esset ad episcopatum Eperjesiensem obtinendum.

Item rogavi Dominum Ministrum, ut praenominatum Doctorem Hadzsega reliquis quoque membris Gubernii Hungarici ad dictum episcopatum etiam nomine meo enixe commendaret.

De litteris meis his simul certiozem reddidi dominum Doctorem Georgium Andor praelatum et consiliarum Ministerii Cultus, rogando ipsum, ut mihi notum reddat: utrum necesse sit, ut apud Gubernium nostrum personaliter compaream?

Si ipsi ita visum fuerit, statim Budapestinum proficiscar.

Illustrissimus Dominus Andor occasione consecrationis meae hic apud me commorabatur. Mentionem ei feci telegrammatis ab Illustrissimo Domino Rossi accepti et sciscitavi ipsum, an noverit causam, ob quam ego Viennam vocatus sum? Ille opinabatur: quaestiones ab Excellentia Tua ad me dirigendas verosimiliter circa dioecesim Hajdudorogensem versari: quotnam dignitates sint erigendae in novo Capitulo? Quid fiat cum parochus Hajdudoroghensi et quid cum vicario foraneo ibidem applicato?

Circa has quaestiones opinio mea una eademque est, ac opinio Illustrissimi Domini Andor scilicet, ut:

1) in Capitulo Hajdudorogensi solummodo una dignitas sit, cujus adimpletio Sanctae Sedi reservatur, stallum nempe Praepositi Maioris.

2) Parochus Hajdudorogensis Andreas Ujhelyi habeat porro quoque suum beneficium parochiale, quia ibidem parochus per communitatem civitatis tamquam patronum eligitur. Hodiernus parochus non potest Canonicus denominari, quia uxoratus est et proles habet.

3) Vicarius foraneus modernus: Michael Jaczkovics viduus est et proles habet; attamen secundum consuetudinem in Dioecesis nostris graeci ritus vigentem tamquam viduus Canonicus denominari potest, ergo accipiat unum stallum Canonice in capitulo neoerigendo.

Quoad reliqua, quae Excellentia Tua mecum communicanda habebit, ad servitia Excellentiae Tuae semper paratus sum, et si Excellentia Tua necessarium fore putaverit, tunc Viennae post invitationem cito comparebo.

Pro benignis votis Tuae Excellentiae iterum gratias quam maximas agens singulari cum venerationis et obsequii cultu permaneo

Excellentiae Tuae,
addictissimus servus
Antonius Papp
episcopus Munkácsensis

86. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolható egyházközségek tárgyában

Bécs, 1912. október 27.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 363r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CLXVIII., 331. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Viennae, die 27 Octobr. 1912.

Excellentissime ac Reverendissime Domine,

Accepi aestimatissimas litteras⁸⁸ amplitudinis Tuae de dato 15 Octobr. currentis, quibus honori mihi duco respondere nullam hucusque ad hanc Nuntiaturam petitionem pervenisse, quoad paroecias novae dioecesi Hajdudoroghensi adiungendas. Ceterum, quidquid de hoc sit, certum est nullam novam paroeciam, praeter in bulla „Christifideles” rescriptas in decreto executionis memoratam iri.

Dum haec pro meo munere, Amplitudinis Tuae significo, sensu

88 Lásd: 83. számú dokumentum.

87. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius körlevele Magyarország római katolikus püspökeihez a magyar nyelv liturgikus alkalmazása tárgyában

Bécs, 1912. október 28.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 5. fol. 180rv. Nyomtatvány..

Lingua ungherese nella liturgia circolare all'Episcopato Ungherese⁸⁹

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Amplitudinem Tuam minime latet, in nonnullis Hungariae parocciis abusum irrepsisse, lingua hungarica in liturgicis actionibus utendi, quae, cum liturgica non sit, nullimode qua talis adhiberi potest: eo vel magis quod saepe Apostolica Sedes illicitam hanc praxim damnaverit, eliminandamque praeceperit.

Cum vero noverit Beatissimus Pater, canonicas ad rem praescriptiones nondum in debitum cultum ubique revocatas, munus mihi imponere dignabatur, cum omnibus Regni Hungarici Reverendissimis Praesulibus voluntatem Suam in hac gravi materia comunicandi.

Exoptat igitur et mandat Sanctitas Sua, ut a Reverendissimis locorum Ordinariis diligens investigatio fiat, ad hoc, ut, si forte in sua propria Dioecesi damnanda praxis adhuc vigeat, prudenter sed energice abusus undequaque perimere satagant, dignitatemque restituant linguae liturgicae, quae utique in liturgicis functionibus, juxta canonicas sanctiones unumquemque ritum respicientes, solummodo adhibenda est.

Nec damnum aut offensio populi ex hoc rationabiliter timeri potest, cum hic tantum de liturgia et de lingua liturgica proprie sumptis agatur, in primisque de celebratione sacrosancti Missae sacrificii: ideoque sermo non sit de precibus publicis sed non liturgicis, et multo minus de privatis; nec de praedicatione verbi Dei et christiana fidelium instructione, quae in lingua vernacula, qua populus utitur, tradenda est, quinimmo in diversis linguis, si una ab omnibus sufficienter non intelligatur. (Instructio S. Congregationis EE. et RR. ad Reverendissimos Episcopos Hungariae data die 28 Maji 1896, N. IX.)

Haec in cleri et populi mentem revocare Reverendissimi Episcopi non omittant; et insimul christianam plebem doceant de gravissimis ac sanctissimis rationis momentis, quibus S. Sedes movetur in condendis ac tuendis legibus circa linguas in sacrosanctis mysteriis et divinis officiis adhibendas, ac de stricta obligatione, qua Pastores et ecclesiastici Ministri adstringuntur, omnem curam impendendi, ut sanctorum rituum et sacrae liturgicae disciplinae puritas semper custodiatur et ubique servetur, secundum ejusdem S. Sedis sapientissima decreta et prudentissimas normas. Circa vero ea, quae in hac re eis occurrerit, sicut et de opportunis adhibitis remediis, iidem Reverendissimi Ordinarii ad S. Sedem referre, vel ad Apostolicam Nuntiaturam, non graventur.

89 Ceruzával a nyomtatványra felvezetve.

Sciant autem Reverendissimi Episcopi, Regium Gubernium Hungaricum, ut haec S. Sedis praescripto de vernacula lingua in sacra liturgia nunquam adhibenda religiosissime observetur, Sacrorum Antistitibus omne auxilium et assiduam operam, quemadmodum pacto se obstrinxit, fore collaturum.

Haec cum Amplitudine Tua, Summi Pontificis jussu, communico, et occasionem libenter arripio sensus reverentiae meae ac studii erga Te profitendi, quibus permaneo

Amplitudini Tuae

Viennae, ex aedibus Nuntiaturae Apostolicae, die 28 mensis octobris, anno 1912.

88. Andor György miniszteri tanácsos átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a lugosi, az eperjesi és a hajdúdorogi püspöki székek betöltése, valamint Vaszary hercegrímás visszavonulása tárgyában

Budapest, 1912. október 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 366r–368v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CLXX., 334–335. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

29 - Ottobre - 912

Eccellenza,

Il candidato per la sede di Lugos, Frentiu, ha ricevuto il consenso del Consiglio dei ministri nella seduta del 24 di questa mese. Adesso facciamo la proposizione a Sua Maestà. Subito che avremo il consenso anche di Sua Maestà, faremo la presentà formale ed ufficiale alla Santa Sede per mezzo del ministro per gli affari esteri. Fra pochi giorni dunque, l'affare sarà presentato a Vostra Eccellenza. Il Signore Segretario di Stato del ministro presidente ancora prima del Consiglio dei ministri mi ha comunicato, che secondo le sue informazioni ricevute dalla Nunziatura Apostolica, la Santa Sede sarebbe pronta di accettare anche l'altro candidato Boros. Ma dopo le dichiarazioni di Vostra Eccellenza io non potevo credere, che questo Boros di non buona fama e rinomenza fosse divenuto accettabile.

Io spero che nel prossimo Consiglio dei ministri si potrà trattare anche il candidato per Hajdudorogh. Il candidato sarebbe: Miklósy. Difficilmente si potrebbe trovare un candidato migliore. E' certo che Miklósy è celibe, non fu mai uxorato. Secondo le mie informazioni è molto attaccato alla Santa Sede, gode di grande autorità, la sua condotta sacerdotale è irreprensibile, sembra esser energico insieme e prudente per il grande lavoro di organizzazione nella nuova diocesi.

Per la sede di Eperjes ci sono ancora difficoltà. Il ministro presidente accetterebbe volentieri il Gebe. Ma un gruppo di politici (deputati) vuole assolutamente un sacerdote appartenente alla diocesi di Eperjes. Io spero che il Signor Ministro di

culto con la risolutezza, che mostrava adesso nell'affare di Frentiu (alcuni ministri nel consiglio favorivano il Boros) supererà anche queste difficoltà.

L'eminentissimo Cardinale Primate ha ricevuto la lettera di Sua Santità il 18 di questo mese. Con la data di 27 Ottobre, mandò la rinunciazione alla Santa Sede ed insieme a Sua Maestà. In questa lettera di rinunciazione diretta a Sua Santità - come Monsignor Kohl mi comunicò, Sua Eminenza pregha che si stabilisca una pensione decente e chi sia rilevato dal regimine della diocesi il 1 Gennaio dell'anno prossimo. Lo stesso pregha anche la Sua Maestà. In queste lettere di rinunciazione c'è una espressione che potrebbe fare difficoltà. L'Eminentissimo scrive: *renuntio regimini archidiocesi*. Ora il Monsignor Kohl pensa che stando strettamente a questa espressione non si potrebbe nominare un successore, ma soltanto un coadjutore con iure successionis ovvero un amministratore apostolico.

Ma io credo che questa espressione rinchiude implicitamente anche la rinuncia del beneficio tanto più, che l'Eminentissimo domanda pensione.

Preglio umilmente Vostra Eccellenza di farmi sapere, se questa espressione potesse fare difficoltà intorno alla nomina di un successore.

La lettera di Sua Eminenza sarà mandata domani a Sua Maestà. Tutto il resto: l'accettazione della renunzia e la nomina di Monsignor Czernoch si farà presto.

Baciando le mani di Vostra Eccellenza con profondo ossequio mi segno,
suo umillissimo servo
Giorgio Andor

89. Fridrich Weiser jezuita tartományfőnök magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz az eperjesi és a hajdúdorogi püspöki székek betöltése tárgyában

H.n. dátum nélkül [1912. október]

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 364r–365r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CLXIX., 331–333. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo!

Heri vespere tantum accepi litteras Excellentiae Vestrae, ad quas, prout ex fide digno viro ecclesiastico, quem plus quam a 6 lustris novi Deum timentem, perceperam, hodie respondeo.

Theodorus Matyaczko ab Excellentissimo Domino Firczák fere coactus erat, ut munus spiritualis in seminario theologico saltem 76 alumnorum susciperet. Suscepit tandem hac conditione, ut apud nos se in rebus asceticis excoleret. Venit itaque, ni fallor 1880 Colocam et peractis 8 dierum exercitiis mansit apud nos per duas hebdomadas versans diligenti manu venerabilem Patrem Ludovicum De Ponte meditationum 4 vasta volumina Patris Scaramelli Societatis Iesu directorii ascetici 4 tomos, alios praeterea libros solidae ascetico-theologicos sibi notavit ad notatosque comparavit, magnaue diligentia legebatur et mente revolvebat. Novum deinde verum spiritum induxit

in seminarium Sanctissimam Eucharistiam, quae non servabatur in Sacello magna cum solennitate et suis impensis (pauperculus tantum 300 florenos habuit) servandam curavit, quam ipsius adhortatione et exemplo ejus saepius visitare didicerunt et qui tantum quater in anno ad mensam divinam accedere, jam quovis mense saltem huic accubere. Iesuiticam hanc Cleri educationem non se passurum nuntiavit Episcopus Pasztély Rectori Seminarii Iulio Firczák, et Theodorum Matyaczkó pellendum voluit ex Seminario. Quod et factum fuisset, nisi auctoritate Iulii Firczák et minis perterritus a proposito suo resiliisset. Minabatur enim Iulius Firczák se rem totam sacrae sedi perscripturam esse. Remansit itaque Matyaczkó, educabatque clerum etiam in Liturgica plusquam per viginti annos, factus dein Canonicus ab Episcopo Firczák dirigebat plusquam 600 scholas elementares. Sacerdotibus ipsis ritus Graeci dedit exercitia. Vertit in hungaricam linguam egregium opus „Colisseum”, in quo enarrantur pugnae christianorum in Coliseo, alia praeterea scripsit in ephemeridibus optimis „Magyar állam, Alkotmány”.

Est igitur simplex, non autem fallaciis compositus, sed simplex et rectus coram Deo, non idiota, habet enim „scientiam sanctorum”; et vere pius, et „pietas ad omnia utilis” est. Minime balbutiens est; vocem non habet ad aures hominum vanorum permulcendos, sed ad corda permovenda. Decantavit etiam saepius audiente P. Fiedler Rectore Poseniensi. Miror et mirabamur omnes Julium Firczák Antonium Pap rogasse suum successorem, non autem Theodorum Matyaczkó. Hunc enim aestimabat valde, idque ante mortem etiam professus est, quum Matyaczkó graviter aegrotantem visitando eum de componenda ratione animae monuisset! ”Gratias ago Tibi reposuit aeger, praepara me ad iter aeternitatis, Te enim semper, qua hominem et qua sacerdotem, quam maxime aestimavi”.

Haec ex optima scientia ego et omnes patres affirmare possumus. Quod autem de Candidatis habeo, haec sunt.

Kovalszky ab annis plurimis neque celebrat, neque Sacram audit ipsis diebus Domini et festis, sed it venatum cum laicis; reliqua similia erunt.

Simeon Szabó e schismatica prosapia ortum habet plus quam centum cognatae familiae haerent in schismate. Ipse Simeon saepissime corripit debuit in Seminario, sed cliens erat Episcopi Pasztélyi; uxorem duxit, dein ordinatus est; post duos annos viduus ivit Viennam et in Frinthaneo Doctor factus rediit in Hungariam. Catechetae munere fungens in Beregszász ex aliqua famula prolem procreavit; in Americam se contulit, unde post 4 annos magna cum pecuniae vi rediit. Administrationem parochiae nactus e famula coqua iterum prolem accepit, et cathedram dogmaticam in Seminario Ungvariensi.

Maximos fautores habet protestantem Thallóczy, Cognatum Eugenium Szabó, qui maxime de erigendo novo Episcopatu Hajdudorogensi laborabat et agebat, et Antonium Pap, episcopum nominatum Munkacsensem, quod pro dolor ipsum Antonium non commendat. Totam prosapiam numerosam Szabonianam ipsum Simonem tradere clarum esse opinor. Pro Hajdudorog neque Miklossy utpote liberalis, neque firmae fidei, neque Michael Jaczkovics utpote pater viduus duarum filiarum commendandus, sed Dominus Iulius Hadzsega. Romae educatus, doctus, inteneratae vitae sacerdos, Romae

addictissimus et linguae Walachicae peritissimus et Graecae, praeter Hungaricam.

Quae quum sine studio et unice, ut animae derelictae et neglectae Ruthenorum pastores accipiant secundum cor Dei, cum Excellentia Vestra sincere comunicassem sacratas manus summa cum reverentia exosculando omnem Dei benedictionem apprecatur, Excellentiae Vestrae infimus in Christo servus,

F.W.

90. A Debreceni Protestáns Lap cikk-gyűjteménye a Hajdúdorogi egyházmegye lehetséges debreceni székhelyéről

Debrecen, 1912. október 30.

Debreceni Protestáns Lap, 32. évfolyam 44. szám, 697-703. oldal

A gör. kath. püspökség

A Debreceni Protestáns Lap múlt heti számaiban beszámoltunk az úgynevezett magyar görög kath. püspökség dolgairól.

Most ismét megállapítjuk:

a, hogy ez a püspökség csak az alföldi kálvinisták hathatós segítségével jöhetett létre a pánromán és pánorosz áramlatokkal szemben;

b, hogy az is, ami létrejött, nem az, amiért mi és a dorogiaiak küzdöttünk és a liturgia nyelve ebben a püspökségben sem lesz magyar;

c, hogy ennek a püspökségnek székhelye mind a magyarság érdekében, mind a valláserkölcsei szempontok folytán csak Hajdúdorog városa lehet.

Ez a székhely Debrecenbe nem jöhet, mert ezt magok az illetők se akarják. A hajdúdorogi új egyházmegyébe tartozó görög katolikusok egy része Dorog mellett foglalt állást (a magyarok), a másik rész a magyarul tudó oroszok és románok pedig Nyíregyháza mellett. Debrecen mellett pedig egyetlen egyház se nyilatkozott.

De nem jöhet ez a székhely Debrecenbe azért se, mert ez kihívása volna a debreceni református polgárságnak és Debrecen országos jelentőségét veszélyeztetné.

Debrecen a magyar kálvinizmus fővárosa, ezért felé néznek az országból mindenfelől. – Kálvinista talajból nőttek ki intézményei, kálvinistasága nagyságának az alapja. Ez a jellege forog veszélyben, ha ide alig ezer görög kath. kedvéért püspökséget állítanak.

De meg az egész dorogi új egyházmegyében sincs több 100,000 léleknél, ezek kedvéért kár volna Debrecennek eldobni magától 4.000,000 protestáns jóindulatát, akik mindnyájan a legnagyobb szeretettel csüggenek Debrecenen.

Most a legmagyarabb város, magyarabb, mint Szeged és csak azért, hogy egy méltósággal benne több legyen, képes volna nemzeti karakterét is megtagadni?

De hát ez nem is lehetséges.

Azok, akik azt a püspökséget ide akarják hozni, nem gondolták meg jól a dolgot és nem akarnak jót sem magoknak, sem Debrecen városának. Már is

felborúlt itt a felekezeti béke hajója és a legkellemetlenebb helyzetbe kerültünk. Mi lesz még ezután, ha a veszedelem fokozódik.

A debreceni református egyháznak is állást kell foglalnia és amikor, amidőn a városi képviselőtestület egynémely tagjai a gör. kath. egyház részére olyan nagy áldozatokat készek meghozni, kérni kell a maga részéről is a megfelelő ellenértéket, többek között a temetők átadását.

Méltatlan és igazságtalan dolog az, hogy míg a város a temető területeket más vallásúaknak örök tulajdonjoggal adta oda: a mi temetőink ma is a város nevében állanak.

Ezeket nekünk vissza kell követelnünk.

De az egyházkerületnek is közbe kell lépni. A tiszántúli egyházkerületnek a kálvinista Debrecen volt eddig a központja.

A kerület összes intézményeit ide csoportosította a magyarság őrvárosába. itt van a püspöksége, itt tartja gyűléseit, ide vonza híveit. A kerületben másfél milliónyi kálvinista él. Ezek Pancsovától elkezdve Bácskáiig mind ide jönnek egyházi, iskolai ügyeikben. Ha Debrecen 100,000 görög kath. kedvéért, egy meg sem alakult püspökség érdekében milliós áldozatra kész, illő, hogy a 300-ados múltú tiszántúli református püspökség érdekében, e püspökségnek ide kötéséért és itt leendő állandósításáért is megfelelő értéket adjon; adjon annak is telket, pénzt.

Főleg elengedhetetlen az, hogy az egyetemes református egyházi célok javára, az egész magyarországi protestantizmust hálára kötelező fejedelmi alapítványt létesítsen és a hazai protestáns egyházak most ellenszenvbe menő hangulatát visszafordítsa.

Ennek a hangulatnak csak részben adnak kifejezést a kerületek lapjaiban Debrecen ellen írott közlemények.

A protestánsok mindenütt zúgnak ellenünk és a mi vezetőinket lanyhasággal vádolják.

Nekünk pedig itt felekezetieséget és túlbuzgóságot vetnek szemünkre.

Ám lássanak, akiknek szemök van, maguk és értsék meg, hogy ez a város csak úgy haladhat tovább, csak úgy lehet nagygyá, ha régi múltjához hű marad és magyar református jellegét megőrzi.

Minden mostani intézményének és összes tősgyökeres polgárságának el kellene előbb pusztúlnia, hogy itt más irányú fejlődés jöhessen.

Ezt gondolják meg a város vezetői és ennek tudatában cselekedjenek.

Dr. Ferenczy Gyula.

A debreczeni invázió

Különös dolog az, ami a magyar görög katolikus püspökség székhelyének megállapítása körül történik. Nem láthattuk az ügy aktáit, a beavatottak többet tudnak, de azokból a tudósításokból, amelyek a napilapokban és debreceni laptársunk legutóbbi számában megjelentek, valamint a hozzánk eljutott információk alapján is bizonyos bántó és mélyen elkeserítő szomorú jelenségeket kell konstatálnunk.

Ismeretesek az ügy előzményei, szükségtelen ezeket recitálnunk. Ott kezdjük a dolgot, hogy ime, mi a protestánsok is megértő rokonszenvvel

kisértük a magyar görög katolikusok küzdelmét, törekvéseit, amelyek legnagyobb parókiájuk, a hajdudorogi köréből indultak ki. Mindnyájunk lelkét jóleső érzéssel töltötte el az, hogy kitartó küzdelmüket siker koronázta. Az ellen sem szólt senki, hogy a sok sebből vérező és nagy terhek alatt nyögő magyar állam viseli a hajdudorogi görög kath. püspökséggel járó nem jelentéktelen költségeket. Hiszen a dunántúli református egyházkerület főgondnoka megnyitó beszédében fejezte ki örömét a siker felett és másutt is gyúltak fel örömtüzek egyházunk körében, midőn a magyar görög kath. hívők reménysége valóra vált.

Eddig a magyarság részéről felekezeti különbség nélkül egyetlen disszonáns hang sem vegyült az egész dologba. azt is mindenki természetesnek találta, hogy a felállítandó görög kath. püspökség székhelye névleg és tényleg Hajdudorog legyen.

De ime akkor, amidőn az akták már szinte lezártaknak tüntek fel, csakhamar bizonyos aknamunkák indultak meg. A görög kath. közül ugyanis többen – világiak és egyháziak – talán bizonyos nagyzással is párosult biztatásokra és magasbra törő titkolt célzatok folytán még az utóbb szóba került Nyiregyházával sem voltak megelégedve, hanem Debrecen felé kacsintottak.

A püspökség felállítását tehát a magyar állam vállalta, de hát, mint már ez nálunk ilyen dolgokban szokásos, megindult a kilincselés, licitálás.

A püspökség székhelyének kérdése ugyan már el van döntve, az Hajdudorog lesz, de hát te Debrecen nagy és gazdag város vagy, lesz egyetemed, megmutatad a közelmúltban, hogy alkalmas médium vagy az ilyenekre, mit adsz, ha odatesszük a püspökség rezidenciáját, – amelyet te építesz. – csak tegyél konkrét ajánlatot, adj minél többet, az akták még nincsenek lezárva, kánonjogban, uzusban mindenre van precedens: a hajdudorogi püspök máshol is rezideálhat, lehet még beszélni, alkudozni a dolog felől. Ilyenformán szólt az a bizonyos ominózus miniszteri leirat, amely most a kedélyeket ott váratlanul annyira és véleményünk szerint szükségtelenül felzaklatta; és nincs kizárva, hogy ez a székhelykérdés még nagyhorderejű következményekkel is fog járni. Mert mi is történt: A kálvinista Debrecen hamis jelszavak és konkolyhintő izgatások folyátn ismét készül kitenni magáért és pedig most nem is állami intézményért, hanem egy évszázados jellegétől merőben idegen institúcióért: a görög kath. püspökségért.

A pénzügyi bizottság, mint halljuk, Jánosi Zoltán református lelkész különös és nagyon szerencsétlenül megindokolt (1868: LIII. t.-c. 23.§.) hozzájárulásával megszavazta a kétharmad részben református bizottsági tagok azon indítványát, hogy a debreceni görög kath. püspöki rezidencia céljaira 250 ezer korona, egy nagy telek és két millió téglá ajánltassék fel.

Ime, így készül a rosszul informált és újból hangzatos jelszavak után induló, kálvinista öntudat nélküli Debrecen városa a református egyház egy újabb arculveréséhez! A kálvinista püspök nem hajt elég hasznót; az szegény ember, de kath. püspökség és káptalan: az már más, ezért érdemes-e egy millió korona befektetést eszközölni. És az ilyenféle argumentáció mellett természetesen felhangzanak most újból a többi hazafias „liberális” jelszavak: ime, a görög katolikusok, akikről szó van, jó hazafiak, illő megjutalmazni

őket ezért, még ha ez annak az egyháznak a provokálásával jár is, amelynek tagjai közül senki sem büszke arra, ha oda teszik az obligát „hazafias” jelszót. és azután: lesz Debrecennek egyeteme, miért ne lehetne mellette gör. kath. szeminárium (később tán római is), ahol a papokat tősgyökeres magyar miliőben hazafiasan lehet nevelni. Szép, szép! De hát éppen Debrecennek, ahol 800 görög kath. lakos van, kell hazafias jelszavak és a sznet liberálizmus nevében meghozni azt az áldozatot a görög kath. egyházért? Nincs más város ez idő szerinti jellegének megfelelőbb kulturális vagy charitatív intézmény, amelynek legalább is elsőbbségi joga lehetne ilyen fejedelmi adományra? Hogy csak egyet érintsünk: csak nemrég hallottunk nagy összejövetelel arról, hogy Debrecenben református leányoknak róm. kath. intézetekbe kell járniuk, mert nálunk nincsen hely számukra!

Nem ismerjük a titkos rugót, amelyek ebben az ügyben, mint mozgató tényezők szerepelnek, de az bizonyos, hogy ezt az egész dolgot nem lehet a debreceni egyház házi ügyének tekintenünk.

Mert nem provokáló-e nemcsak a tiszántúli egyházkerületre, hanem az egész magyar református, sőt protestáns egyházra is, hogy éppen Debrecenben akarnak állami és jórészt reformátusok hozzájárulásával püspöki székhelyet létesíteni és püspököt, kanonokokat olyan dotációban részesíteni, aminő a mi legkiválóbb egyházkormányzóink által soha el nem érhető. De ettől eltekintve, Debrecen ősi időtől fogva református püspöki „székhely”. Hát nem sok ízetlenségnek, minden egyház életére nézve káros perpatvarkodásnak, féltékenykedésnek biztosan kikelő magvait készül-e elhíntetni az, aki ott egy másik megyés püspöki – estleg egy harmadikénak is – kreálásában közreműködik? Cui bono? Kinek áll érdekében kezdet nyújtani arra, hogy Debrecen kálvinista jellegéből kivetkőzzék? Hát nem elég, hogy főiskoláját, a magyar református egyház ősi klenodiumát hazafias és magyar kulturális érdekekből – mint mondják – odaadta és feláldozta? Még meg sem történt ennek a hatalmas intézménynek, az egyház egyik tüdőszárnának végleges kitépése és máris készül fentről és alulról a másik bénító injekció?! Hát szabad-e ezt tenni azzal az egyházzal, amely sohasem volt méltatlan ősrégi nemzeti jezőjére?!

Önkéntelenül is eszembe jut itt az is, hogy a mi szegény papi árváinkért lelkes embereknek be kell barangolnia az országot, hogy síppal-dobbal néhány ezer korona összegyűljön és ime milyen egyszerre készen vannak a tízszer százazrek a fényes püspöki palota céljaira abban a városban ahol a kálvinisták túlsúlyban vannak!

Mert hát így is argumentálnak: a gör. kath. püspöknek nem elég nagy és kultur város Hajdudorog. Hát nem azt kell mondanunk erre és kell mondania az intéző tényezőknél: menjen oda a püspök és a káptalan és segítsen megcsinálni ott, ahol erre alkalmas tere és levegője van, a maga szája íze szerinti kulturát állami és görög katolikus hívők támogatásával. És kérdezzük, nem több és jobb szolgálatot teljesíthet-e ott a tízezer magyar görög kath. körében a püspök és káptalanja a kultúra érdekében, mint ott, ahol ez már megvan és nem szorul ilyen kétes értékű, zavarokat okozó és inkább csak a készből élni óhajtó támogatásra?!

Ismételjük, az egész dolog nemcsak egyszerű házi ügy és igazán nagy gyengeségünknek lenne kétségbevonhatlan tanújele, ha ez az indokolatlan, kihívó és egy más, par excellence görög kat. város érdekeit is mélyen sértő invázió megtörténék.

De hogy ez meg ne történjék, erre nézve első sorban Debrecenben kell minden öntudatos és hangzatos jelszavak által még el nem vakított hitfelünknek talpraállnia. Nyíltan kell szembeszállni ezzel a törekvással és nem azzal a kétes értékű riogatással: nosza csak add meg te város a 800 gör. katolikusnak az 1 millió koronát, majd azután jövünk mi a nyakadra, kezünkben lobogtatva az 1868: LIII. t.-c. 23 §-t.

Sajnos, hogy ennyire juthatott a dolog! De hát úgylátszik a főiskola átadása sokakban felkeltette az étvágyat! És mégis sajnosabb, hogy erre sokszor mi magunk adunk alkalmat, hogy hiányzik belőlünk, az igazainkért következetesen és minden időben síkraszállni kész, mindig éber öntudat!

Mert a jobb jövő érdekében nem hallgathatjuk el, hogy ez az egész ügy is élesen reávilágít a mi egyházi életünk orvoslás után kiáltó hiányaira. Ime, feltáru előttünk a mi nagy „mozdulatlan tömegekből” álló gyülekezeteink egészségtelen állapota. csak politikai jelszavak utáni induláshoz, mozduláshoz vannak hozzá szoktatva. Nem volna-e szükség valami más mozdulásra, nem kellene-e hozzálátunk ahhoz, hogy neveljünk olyan presbitereket és világiakat, akik nem segédkeznek saját egyházuk arculverésében?! De most ne essék több szó erről: a leckék kemények, nem lehet, hogy hatás nélkül elmúlok legyenek! Teljes rokonszenvvel kísérjük azoknak törekvését, akik most síkra szállnak azoknak méltatlan törekvése ellen, akik Simon nyelvén beszélve, békességbontó és minket gyengíteni óhajtó fegyvereket akarnak az ősi kálvinista város falai közé becsempészni.

B.P.I.

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap.

Az új görög katolikus püspökség és Debrecen

Két ízben is foglalkozott már lapunk a f. évi május hó 6-án kelt királyi kéziratral létesített, új görög kath. püspökséggel. Azt hittük, hogy a magyarság szempontjából örülnünk lehet és kell az új püspökség felállításának. S vagyunk olyan magyarok és liberálisok, hogy örömmel üdvözlöttük volna, kálvinista létünkre is az új püspökséget, ha annak létesítésében a magyar faj és nyelv térfoglalását és a magyar nemzeti eszme diadalát láthattuk volna. De fájdalom, ebben csalódás ért bennünket. Az új püspökség liturgiájában, mint már megírtuk, a magyar nyelv használata teljesen tiltva van.

Ehhez a csalódáshoz újabb keserűség járult akkor, amikor észrevettük, hogy tulajdonképpen egy állami püspökség létesül az állam kasszájából nyerendő dús javadalmazással, a törvényileg biztosított vallási egyenlőség és viszonyosság mellőzésével.

Most újabb, riasztó hírek érkeznek, amelyek már egyenesen a szívünkbe vágznak és a magyar kálvinizmus elleni merényletre engednek következtetni. Mind nyilvánvalóbbá kezd lenni u.i. az, hogy az új görög katolikus püspökség felállítása és szervezése a legerősebb klerikális tendenciával történik abból a

célből, hogy általa a magyar kálvinizmust ott támadják és gyengítsék meg, ahol legnagyobb és legszilárdabb. azt gondoltuk, hogy a pápai bullával és a királyi kéziratral az új püspökség székhelye is el van döntve. Eszünk ágában sem volt, hogy a székhely felett versengés keletkezzék. Hiszen a több évtizedes küzdelem, a gyülekezet nagysága és a királyi kézirat nyilván Hajdudorogot jelölte ki az új püspökség székhelyéül.

És ime, mi történik? Titkos kezek kezdik keverni a kártyát. Eleinte, úgy látszik, Nyíregyháza javára. megindul a székhely feletti vita hírlapokban és a városok tanácskozó asztalai mellett. Ekkor még úgy láttuk, hogy mint manapság minden, úgy ez a székhely-kérdés is gseft dolga, alku tárgya. Ki ad többet érte: Azonban a jelenségekből szomorúan kell tapasztalnunk, hogy itt nemcsak üzletről van szó, hogy itt sokkal többbe megy a játék és hogy a kormány útján a klérikalizmus keze dolgozik ebben a versengésben. Ez a kéz, szokott mesteri fogásával, úgy intézte a dolgot, hogy immár Debrecen lépett fel, mint a püspökség székhelyének a pretendense.

Nem hinnénk, hogy ez lehetséges volna, ha a hiteles tények és lapközlemények meg nem győznének. Arról van szó, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter felszólította Debrecen városát, hogy tegyen ajánlatot arra nézve, miképpen óhajtja az új püspökség székhelyét biztosítani. A város jog- és pénzügyi bizottsága összeül és megajánl e célra 250 ezer koronát, 6400 □-öl telket és 2.000,000 téglát építkezésekhez. Pénértékben kifejezve, körülbelül egymillió koronát. A leghatásosabb szónoka a püspökség székhelyének Jánosi Zoltán, az országos híru debreceni református lelkész, akit hatalmába ejt az oly sokszor hangoztatott, dicső liberalizmus és annak fényétől mit sem látva, építi a hidat az ősi ellenségnek. Mennek utána többet, városi bizottsági tagok, tekintélyes kálvinista emberek, (pl. dr. Kenézy Gyula, akiről tudjuk, hogy a legnagyobb buzgósággal működött a felállítandó debreceni egyetem érdekében), akik indítványt írnak alá és Debrecennek követelik a görög kath. püspöki residentiát.

Mikor mindezt olvassa és hallja az ember, szinte nem tudja, hogy ébren van-e, vagy álmodik? Kicsoda, vagy micsoda ígérte meg a debrecenieket? Hiszen nyilvánvaló dolog, csak a vak nem látja, hogy a klérikalizmus Debrecenre áhítoznak, azt akarják megszerezni, ott lábokat megvetni és onnan, mint archimedesi pontról, kimozdítani, vagy legalább is meggyengíteni a magyar kálvinista világot. Úgy tudjuk, hogy Debrecenben nem régen alakult meg a gör. kath. egyházközség, templomot és paróchiát talán 3 évvel ezelőtt épített, híveinek száma össze-vissza alig több félszáznál. Hát mi indokolja azt, hogy ott székeljen a gör. kath püspök?

Bizony, semmi mással nem lehet ezt a törekvést megmagyarázni, mint a kormány aegise alatt a klérikalizmus előnyomulásával. Ez most már elég hatalmasnak érzi magát és elég alkalmasnak arra az időt, hogy, ha nem nyíltan is, de egyenesen legerősebb várában támadja meg a magyar kálvinizmust.

Mert ne higyjük ám, hogy a kormánynak és a klérikalizmusnak csak az a jámbor szándéka van, hogy beplántálja a püspökséget Debrecenbe. Ennek meglesznek a maga consequentiái. A dús püspöki és kanonoki stallumok, a püspöki fény és ceremónia óriása hatással van a gyengébb lelkekre. Jönnek

az áttérések, szaporodnak a konvertiták. Hisz csak nem régen láthattuk Debrecenben a Wolafka Nándor romboló munkáját. pedig ő csak címzetes püspök volt! Hát elfeledték volna már az ő idejében felhangzott jajokat és panaszokat, amelyekről hangos volt az egész ország? És ime most egy valóságos kath. püspököt akarnak bevinni falaik közé! Nem ismerik a trójai fa-ló meséjét? Nem látják a kálvinizmus veszedelmét? Nem veszik észre, hogy Debrecen kálvinista szelleme és jellege van az új püspöki székhellyel fenyegetve?

Ne álljanak ilyenkor elő nekünk a liberalismus olcsó jelszavával. A liberalismus örve alatt sok minden rosszat el lehet követni és leplezni. A liberalismusnak csak az okszerű és józan belátás mellett van meg a maga nemes értelme és jelentősége.

Egyébként azt mondhatják némelyek: mit fáj nekünk Debrecennek a feje? Igazságuk volna, ah pusztán Debrecenről volna szó, bár érette, magért is méltán aggódhatik minden igaz magyar református ember. De legyünk azzal tisztában, hogy itt nem egy református egyházközségnek az érdekei, hanem sokkal magasabb és egyetemesebb érdekek forognak a kockán. Előttünk világosan látszanak a Debrecenbe leendő befészkeléssel a klérikalizmusnak messzemenő tervei. csodálkozunk rajta, hogy a tiszántúli kerület és a debreceni főiskola őrállói nyugodtan vannak s engedik a mozgalmat nagyra nőni. Nekünk, akik a debreceni református főiskola fennmaradásáért szívvel-lélekkel, az utolsó percig küzdöttünk, szomorú elégtételül szolgál a kormányznak Debrecennel szemben felszínre jutott klérikalís tendenciája, melynek nyomában ott settenkedik a felállítandó debreceni egyetemen kapcsolatos katolikus seminárium. Tehát a debreceni egyetemnek és az új görög kath. püspökségnek a létesítése nem nemzeti, hanem klérikalís érdek. Nem kívántuk ezt az elégtételt, de immár nyilván látható, még mielőtt a debreceni egyetem megnyílt volna, hogy az ősi debreceni főiskolának a feladása és a református egyetem eszméjéről való lemondás, enyhén szólva, legalább is elhamarkodott dolog volt. Emlékszünk reá, hogy milyen meglepő gyorsasággal történt az. A kerületi gyűlésen is szó nélkül ment végbe a rendkívüli jelentőségű esemény. Semmi hangja az örömeinek, a vígalomnak. Mintha valami baljóslatú előérzet kötötte volna le a szíveket és némította volna meg a nyelveket. S íme az előérzet kezd valóra válni. A debreceni ref. főiskola semmivé lesz; jön helyette az állami egyetem és annak a nyomába a görög katolikus püspöki residentia Debrecenben, aztán a katolikus seminárium az ottani egyetemen és ...

Azt gondoljuk, hogy itt talán vége lesz a klérikalizmus étvágyának? Dehogy! Ha a picinyke debreceni görög kath. egyházközség alapot ad neki arra, hogy a kormány segítségével beültesse Debrecenbe a görög katolikus püspököt hat kanonokjával együtt, akkor a több mint 15 ezer hívőt számláló debreceni róm. kath. egyházközség mennyivel erősebb fundamentuma lesz majd annak a törekvésnek, hogy Debrecenben róm. kath. püspökség létesíttessék – állami pénzen s legalább is egy 12 kanonokos káptalannal. Ilyen szépen fest előttünk a jövő. Pedig azt ne higyük valahogy, hogy emindez rémlátás. Vestigia terrent! Csak nyissuk ki a szemünket és látunk csodákat és jeleket, amelyek megdöbbenően igazolják a jezsuitizmus által vezetett klerikalizmus

hódító előnyomulását, a temérdek idegen és hazai pénzen való építkezését s a protestáns bástyák körülgűrűzése és aláaknázása.

S most már azt kérdezzük a dolgok jelen állásában a tiszántúli egyházkerülettől: mit szándékozik tenni a klérikélismus ellensúlyozására? Vajon elviselheti-e a történelem előtt a felelősséget, hogy odadobja a több százados, dicső múltú debreceni református főiskolát a klérikálismus karjaiba? Vajjon ilyen körülmények között fenntartja-e továbbra is az állami egyetemre vonatkozó szerződést? Vajjon nyithat-e utat arra, hogy a „mi régi ellenségünk” a magyar kálvinizmus központjába, legerősebb városába beférközzék és onnan gyengítse s robbantsa szét anyaszentegyházunkat? Vagy Debrecen, mint város nincs semmi benső viszonyban a kálvinista Rómával? Attól a református egyház védelme nem várható, nem remélhető?!

Komoly kérdések ezek és komoly feleletet várunk reá. Nem szavakkal, hanem tettekkel.

Sárospataki Ref. Lapok.

A görög katolikus püspökség és Debrecen

(K.F.) csapás után, ütés ütésre éri Debrecenben a magyar kálvinista érdekeket és pedig épúgy helyi, mint egyetemes egyházi vonatkozásban. omladoznak az ősz kollégium bástyái, melyek nemcsak őrtornyai, hanem világító oszlopai is voltak a magyar kálvinizmusnak s kulturának; a változott viszonyok kényszerítő ereje, de sokkal inkább bennünk az áldozatkészség s alkotásra, nagy koncepciókra képesség hiánya a caslóka reményben, hogy a Debrecenben állítandó állami egyetem a kálvinista kollégiumnak csak természetes fejlődési fokozta s éppen ezért tradícióinak, szellemének letéteményese leend, mely változott cím alatt, de a régi irányban, az eddigi érdekek szolgálatában marad, belevittek bennünket legnagyobb erősségünk feladásába. És most, amikor illetékes helyről kell megértenünk, hogy az állami egyetemek szaporítása tulajdonképpen pozsonyért történik s a debreceni egyetem már meglévő feltételei időrendileg nemcsak előnyt nem biztosítanak az egyetemi fokra emelkedés szempontjából, de bizonyos „erkölcsi junktim” erejénél fogva előbb le kell sorvadniok a pozsonyi tabula rásához, hogy teljesen vérszegény s szellemileg lerongyolódott állapotban vegye fel (vagy ne vehesse fel) a versenyt a már megizmosodott két s az állam részéről favorizált pozsonyi egyetemekkel, most a kiábrándulás keserű óráiban indul meg a mozgalom Debrecenben, mely a görög kath. püspökség odahelyezése érdekében egymillió értéket ajánl fel, hogy ezzel is igazolja, milyen őszinte volt a Hajdudorog jogigényei melletti előbbi állásfoglalása.

Az illetékes tényezők által mesterségesen késleltetett debreceni egyetem ügyének mai állásában azt tartottuk volna helyesebb s a körülmények által indokolt fordulatnak, ha Debrecen városa azt mondja, hogy az állami egyetem számára felajánlott értékeket átadja a kollégiumnak, hogy a Debrecen múltjához, szelleméhez, jellegéhez simuló kálvinista egyetemet csinálja meg, mint azt, hogy egyfelől az aula részére előzőleg már megajánlott telket vissza akarja vonni, mely már elhelyezésénél fogva is dokumentálta volna az egyetemnek az ősz főiskolából kinövését s azzal tovább is kapcsolatba maradását, másfelől a görög

kath. püspökség megszerzésére irányuló lépéseivel teljesen közömbösíteni akarja Debrecen kálvinista jellegét s az előre látható fejleményekkel, minők a görög kath. püspökség útján a római katolikus püspökség bevonulása, az egyetemen kath. teológia bevezetése, szándékosan lehetetlenné tenni, hogy az egyetem uralkodó szelleme az legyen, ami tervezve volt.

A kálvinizmusnak Magyarországon hivatása van, e hivatás letéteményese századok óta Debrecen, e hivatás félreismerése, szándékos letörése minden oly lépés és kezdeményezés, mely Debrecenben a kálvinizmus domináló szerepét csak leheletszerűleg is elhomályosíthatja. Debrecennek e nagy történelmi missziója nemcsak a város érdeke, mely fejlődésének, karakterének, sőt az állami egyetemenek is egyetlen forrása s jogalapja, hanem érdeke a magyar kálvinizmusnak s az elválhatatlan nemzeti szempontoknak, mely felfogásunknak határozott kifejezést adni egyházi s nemzeti kötelességnek tartottuk.

Lelkészejegyesület.

Kálvinista Róma!

Ugyan meddig lesz még az Debrecen!? Nekünk úgy tetszik, hogy Debrecen város tanácsa már meghúzta fölötte a halálharangot. Az a rövidlátó erőlködés, amellyel a görögkatholikus püspöki székhelyet Debrecenbe óhajtja tételni, kétségtelenül oda fog vezetni, hogy Debrecen megszűnik kálvinista Róma lenni. és micsoda áron akarja ezt elérni! 250 ezer koronát, két millió téglát, 6400 □-öl területet, összesen egy millió értéket ajánl föl érte! Föltűnő, szinte megdöbbenő áldozatkészség egy püspökségért! ...Hát ezt érdemli Debrecentől az a kálvinistaság, amely a város érdekéért, mert főleg annak az érdeke, hogy ott állami egyetem legyen, épp mostanában hajlandónak mutatkozott fölálldozni főiskoláját, a magyarországi kalvinistaságnak ezt a legelső várát?! ... Nem lesz a reformátusoknak főiskolája Debrecenben s már ezzel is óriásit csökken az ottani gyülekezetnek és a tiszántúli ref. egyházkerületnek tekintélye, súlya; és most még állítsanak oda fényes püspökséget állami pénzen: ki fog majd beszélni a debreceni kálvinistaság tekintélyéről, erejéről? Senki. Észre se fogják venni. Kivált majd akkor, amikor már minden oda megy, ami a püspökség révén csak oda mehet! És ezt ki tudná előre elgondolni, előre látni?! A kálvinista Róma csillaga letűnőben van!

Dunántúli Prot. Lap.

Rövid nyilatkozat

Nyilatkozat, mert rólam nyíltan és alattomban terjesztett rágalomokkal szemben hallgatnom nem szabad. És rövid, mert ezekkel a rólam nyíltan és alattomban tenyésztett rágalomokkal hosszasan foglalkozni nem érdemes.

Egyes jó urak, akik távolból nem látják tisztán a debreceni helyzetet és eseményeket; vagy a közelben tisztán látják ugyan, de a távolban levők előtt nem tisztán mutatják be; azt igyekeznek elhitetni olvasóikkal és hallgatóikkal, hogy én vagyok a vezérharcosa annak, hogy a felállítandó magyar görög kath. püspökség székhelye Debrecen legyen.

Ezzel szemben az igazság ez:

Azt a beadványt, amelyben Debrecen szab. kir. város törvényhatósági bizottságának tagjai azt indítványozzák, hogy a székhely kérdésben Debrecen is szálljon síkra; körülbelül száz bizottsági tag írta alá. Debrecen törvényhatóságának pedig összesen körülbelül kétszázötven tagja van. Gyűlésre azonban a tagok fele sem szokott eljönni. Hanem az indítványtevők igenis elszoktak jönni.

Az indítvány aláírói között ott vannak a törvényhatósági bizottság legtekintélyesebb tagjai. Ezek között olyanok is, akik a város vezetőségének legbizalmasabb és legkedveltebb emberei: dr. Kenézy Gyula úr és mások.

Én a beadványt, bár vele Józsa Vince bizottsági tag úr, aki e mozgalmat indította, engem is fölkeresett; nem írtam alá.

A javaslat első tárgyalásakor erősen hangsúlyoztam, hogy a székhely Dorogot illeti. A közgyűlés valóban úgy határozott, hogy a székhelynek igazság és méltányosság szerint Dorogon kell lennie és Debrecen város igényét csak arra az esetre jelentette be, ha Dorog az igazság és méltányosság ellenére elejtetnék.

Erre a határozatra a kultuszminiszter az esetleg hozandó áldozatok részletezését kívánta. És nagyrészt ugyanazok a bizottsági tagok, akik az első javaslatot aláírták; egy újabb javaslatot adtak be, amelyben 250,000 korona készpénzt, 2 millió téglát és 6400 négyszögöl telek felajánlását javasolták.

E javaslat tárgyalásakor a jog- és pénzügyi bizottságban kijelentettem, hogy én ugyan semmiféle püspökségnek nem vagyok barátja, még a református püspökségnek sem; mert liberális, demokratikus gondolkodású, tehát öntudatos kálvinista lévén ellene vagyok minden hierarchiának és egyéb kasztrendszernek; de mégis hajlandó vagyok megszavazni a javasolt ajánlatot; mert először nem félek és nem félttem a kálvinizmust semmiféle püspökségtől, még pápaságtól sem: él az Isten és a szabadságé lesz a jövő; másodsor a gör. kath. püspökség Debrecenbe hozatala egyenesen ébresztő hatású lesz a többi felekezetre, amelyek most szenderegnek; harmadszor pedig a gör. kath. püspökségnek esetleges Debrecenbe hozatala anyagi előnyökkel is fog járni az összes itteni vallásfelekezetek részére; mert az új püspök fizetése az állam pénztárából adatván, követelhetjük az 1848. XX. t.-c. alapján a debreceni (és a többi) református püspök hasonló, sőt egyenlő javadalmazását, a város pedig az 1868. LIII. t.-c. §-a alapján köteles lesz „igazságos arányban” a többi debreceni bevett felekezeteket is fokozottan támogatni. Beszédem végén újra hangsúlyoztam, hogy a gör. kath. püspökség igazság és méltányosság szerint Dorogot illeti és újra ki kell mondanunk, hogy ajánlatunk Dorog ellen nem irányul. Ezt a felszólalást nevezi B.P.J. a budapesti prot. lapban szerencsétlen kifejezéssel „szerencsétlenül megindokolt” hozzájárulásnak. Tessék mérlegelni azt, hogy én az igazságot nem félttem, ha annyi ördög támadna is ellene, mint ahány cserép van a házak fedelén és levél a fákon! Tessék bízni az igazság erejében? És ne tessék szerencsétlenkedni! Meg a magyar kálvinizmust vénasszonyos jajveszékkel kompromittálni!

Nem áll tehát a Sárospataki Ref. lapok azon állítása, hogy dr. Kenézy Gyula úr és kartársai én utánam jöttek ebben a dologban. Ők mentek a maguk útján. Én pedig csatlakoztam hozzájuk. Mert egy kis püspökségtől nem féltettem, nem félttem és szégyelném féltetni a kálvinizmust: a Krisztus hamisítatlan evangéliumát.

Vasnyakú kálvinista vagyok. De senkit vallásáért nem gyűlölök. És, ha a pápisták felekezeti féltékenységét és türelmetlenségét elítélem, sőt – ha

tudom – visszaverem (ha kell: fegyverrel is!): akkor a felekezeti féltékenység és türelmetlenség érzelmeit a magam lelkétől is távoltartom. Nekem úgy rémlik, hogy valami Bethlen Gábor nevű öntudatlan kálvinista így tett. A pápista türelmetlenséget leverte karddal; a kálvinista türelmetlenséget pedig azzal, hogy az emberszeretettel és bölcseséggel győzte le magában, amely őt arra indította, hogy a katolikusokat is fejedelmi áldozatokkal támogassa.

A kálvinizmust nem jajveszékélésekkel segítjük győzelemre, nem is az úgynevezett élőkeresztyénség ártatlan, zártkörű ájtatoskodásaival; hanem azzal: ha a krisztusi testvériség, egyenlőség és szabadság elveit vele visszük a társadalomba és ezt azoknak alapján egészen újjá szervezzük. Nem elég az egyéni és társas élet minden ágát áthatni, mint Révész Imre írta. Át kell hatni az élet fájának törzsét is, gyökereit is! Ebben az irányban, mint egy szerény útegyengető igenis: én járok elől. Itt jön utánam, aki öntudatos kálvinista! Le a kortesrendszerrel! mindenütt még a kálvinista egyházunkban is! És akkor diadalt ül a kálvinizmus! Különben nem!

Mindazonáltal a jajgatók megnyugtatóására kijelentem, hogy visszacsináljuk az egész dolgot. az említett beadványt aláírott kálvinisták és én úgy gondolkozunk, hogy a magunk hitfeleivel egy katolikus püspökség miatt akkor se fogunk hadilábon állani: ha igen tisztelt hitfeleinknek nincsen igazuk.

Jánosi Zoltán

91. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciának Papp Antal hajdúdorogi apostoli kormányzói kinevezése tárgyában

Róma, 1912. október 30.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 399r. Számjeltávirat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 45r. Számjeltávirat-
fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött számjeltávirat alapján:
CÁRJA, 336., CLXXI. Az alábbi átirás szintén a számjeltávirat alapján
készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

59893

Monsignore Rafael Scapinelli di Léguigno

Nunzio Apostolico, Vienna

Da cifra

Vostra Signoria Illustrissima comunichi con apposita circolare a tutte le parrocchie nuova diocesi Ungheria nomina Monsignore Papp ad Amministratore Apostolico. In seguito a questa comunicazione, per disposizione Santo Padre, Monsignore Papp potrà senza altra formalità esercitare sua giurisdizione.

Cardinale Merry del Val

**92. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke a Hajdúdorogi
egyházmegye lehetséges debreceni székhelyről a Budapesti
Hírlapban**

Budapest, 1912. október 31.

Budapesti Hírlap 1912. október 31.

Debrecen és a görög katolikus püspökség

Debrecen városának törvényhatósági bizottsága ma délután Domahidy Elemér főispán elnöklésével közgyűlést tartott, amelyen Zichy János gróf miniszternek a görög katolikus püspökség fölállításáról szóló leiratát tárgyalták. A kérdés körül hosszas vita indult meg s végül a közgyűlés szótöbbséggel kimondotta, hogy fölír a miniszterhez, amelyben kijelenti, hogy a püspökség fölállításához hozzájárulást nem ad, és a püspökségre nem reflektál.

A miniszter leiratában, amelyet a közgyűlés tárgyalt, azt a kérdést intézte a városhoz, hogy mit hajlandó adni abban az esetben, ha az új püspökség székhelye Debreczen lesz. A város jogügyi és pénzügyi bizottsága már foglalkozott a miniszternek a leiratával és azt a javaslatot terjesztette a közgyűlés elé, hogy az új püspökség céljaira a város adjon telket, melynek értéke körülbelül egy millió korona. A tanács szintén tárgyalta már ezt a kérdést és úgy határozott, hogy mivel Debrecen városa már ügyis Hajdúdorog mellett foglalt állást, és azzal versenyezni nem kíván, a közgyűlésnek azt az előterjesztést teszi, hogy nem adja meg hozzájárulását. Nagy vita fejlődött ki e kérdés körül. Jósa Vince bizottsági tag, aki a püspöki mozgalmat megindította, kérte, hogy olvassák föl indítványát és az aláírókat is, mert azok közt vannak olyanok is, akik most ellenzik a püspökség fölállítását. Jánosi Zoltán református lelkész kijelentette, hogy az ügy felekezeti térre terelődött s így alkalmas a béke megbontására. Nem félti a református világot a püspökségtől, de mivel az egész ország református közvéleménye a debreceni református egyházat árulással vádolja, kéri az ügynek napirendről való levételét. Jósa Vince kimutatta fölszólalásában, hogy a dolgot nemzeti és nem felekezeti szempontból kell megítélni. Degenfeld József gróf egyházkerületi főgondnok szerint nemzeti érdekről nem lehet beszélni, de konstatálja, hogy a görög katolikus magyarok helyzete lealázó, hogy nem imádkozhatnak magyarul. Debreczenben a püspökséget a reformátusok speciális helyzete miatt nem lehet fölállítani. Kéri kimondani egyszersmindenkorra, hogy a püspökség nem kell. Hasonló hangon beszélt Ferenczy Gyula dr., végül Révi Nándor kijelentette, hogy a magyarság szempontjából kívánatos volna a püspökséget megszerezni. A közgyűlés szavazással kimondotta, hogy miniszteri fölíratban kifejti, hogy püspökségre nem reflektál és hozzájárulását nem adja.

Debrecen elhatározása alkalmából a következő sorok közlésére kértek fel bennünket:

Köztudomású, hogy Debreczent eleinte a kormány szemelte ki az új görög katolikus egyházmegye székhelyéül, de akkor a mértékadó városi tényezők tagadó választ adtak. Ezáltal mi a debreczeni áthelyezést véglegesen elejtettnek tekintettük s a görög katolikus magyar egyházközségek túlnyomó többsége Nyíregyházához csatlakozott. Az újabb stádiumban nem mi kerestük Debrecent, hanem maga a város ajánlotta föl a legmesszebbmenő áldozatkészséget arra az esetre, ha Hajdúdorog, mint a pápai bullában megnevezett hivatalos székhely nem volna alkalmas a végleges elhelyezésre. Az pedig egészen természetes, ha a kultuszminiszter tudni kívánta, hogy mit ért a város a legmesszebbmenő áldozatkészség kifejezése alatt.

Habár azonban nem is mi fordultunk Debrecen városához, mégis nagyon jól esett volna, ha éppen a kálvinista Róma tette volna jóvá azt a hibát, mellyel egy református férfiú, tagadhatatlan jóakarattal ugyan, de mégis oly sokat ártott ügyünknek azáltal, hogy abba beavatkozva, az egész görög katolikus magyarság ügyét kizárólag Hajdúdorog szemüvegén nézte és így is kezelte. Az előadottaknál fogva azonban, minthogy a kosár nem ne künk szólt, semmi jogunk és okunk nincs arra, hogy Debrecen városának szemrehányást tegyünk, sőt ami a mi helyzetünkben csak javunkra válik, hogy most már tisztább helyzettel állunk szemben. Mert most már csak Nyíregyháza és Hajdúdorog közt lehet a választás s az ekként kialakult helyzet a döntésre hivatott tényezőknek is meg fogja könnyíteni a dolgot.

Részemről csak azt sajnálom, hogy egy halva született eszmém is szerepet játszott a Debrecen város közgyűlése által hozott határozatban. Tudniillik az az eszmém, hogy ha Debrecen lenne a tényleges székhely, a papnevelést célszerű volna kapcsolatba hozni az egyetemmel. Nevezetesen: az egyetemen görög katolikus hittani fakultást is fel kellene állítani, a növendékpapok internátusát pedig középponti jelleggel úgy felruházni, hogy abba más görög katolikus egyházmegyéék növendékei is fölvehetőek legyenek. Halva született eszme volt ez, de a magyarázata nagyon egyszerű. Én mindig abban a meggyőződésben voltam, hogy a politikusaink által sokszor szellőztetett magyar-román barátság létrehozatalát nem a görög keleti, hanem a görög katolikus románokkal kellene megkezdeni. Sajnos, e meggyőződésemből nagyon is fájoan kiábrándultam a görög katolikus román egyházmegyééknek új egyházmegyéék alapításával szemközt tanúsított viselkedése miatt. De erre, és csakis erre gondoltam akkor, mikor az annyira megneheztelt és – mint most már magam is látom – halva született eszmét produkáltam.

A debreceni döntő tényezők már 1912. február 7-én bejelentették a kormánynak, hogy a székhelyre nem reflektálnak. Ellenben az én cikkem, melyben a tőlük megneheztelt eszmét felvettem, jóval később, már csak április hó 28-án jelent meg. Nem valószínű tehát, hogy ez az eszme komoly szerepet játszott volna a közgyűlési határozatban.

A megnevezelt cikk megírásakor, a körösi egyházmegye példájára, oly tervről volt szó, hogy Dorogon székeljen a püspök és káptalanja, ellenben a szeminárium és a többi központi intézetek Debrecenben helyeztessenek el.

A rendes szokástól eltérő eme berendezkedésnek hátrányait nagyon enyhítette volna a központi szeminárium és a külön hittani fakultás. Ez volt az indító ok.

Nagyon helyesen jegyezte meg gróf Zichy János kultusz miniszter egy debreceni küldöttség előtt, hogy a külön fakultás tárgytalan lenne akkor, ha a teljes székhely Debrecenbe jönne. Egyházi szempontból ez csakugyan így is áll.

Előttem csakis a nemzeti szempont lebegett s valószínűnek tartom, hogy előbb-utóbb a román egyházmegyek is megbarátkoztak volna a központi szemináriummal.

A nemzetiségi kérdés magvát mi, görög katolikus magyarok, ismerhetjük legjobban. Annak szerencsés megoldásához nincs biztosabb út, mint a vallási türelmesség.

Ez nem ideálizmus, hanem egészséges nemzeti politika.

Azt azonban elismerem, hogy a debreceni székhely az egyházmegye jövőjére nézve többet jelentett volna, mint a megosztott székhely azzal a korrektívummal, amelyre én gondoltam.

93. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Lukács László miniszterelnökhöz a Christifideles graeci-bulla kiállítási díja tárgyában

Budapest, 1912. október 31.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–6656. Tisztázat.

3920/el. szám.

Nagyméltóságu Miniszterelnök Ur!

A külügyminiszterium f. é. július hó 18-án, 2949 sz. a. kelt átiratával megküldötte volt hozzám a Hajdudorogon létesítendő új görög egyesült magyar egyházmegye megalapítására vonatkozólag kibocsátott pápai bullát, oly hozzáadással, hogy az ezen okirat kiállításáért járó 5000 lírát (4760 K) megtérítsem.

Ezen összeget f. é. augusztus hó 15-én 3165 sz. a. kelt átiratommal a külügyminiszterium részére a pénzügyminiszter ur útján ki is utalványoztam.

Mint hogy ezen költségek fedezésére fedezettel nem rendelkezem, tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy a 4760 koronát tárcám javára megtéríteni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1912. október hó 31-én.

Zichy

**94. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter
állampénztárhoz intézett rendeletének másolata a Christifideles
graeci-bulla kiállítási díja tárgyában**

Budapest, 1912. október 31.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–6656. Másolat.

A m. kir. vallás- és közokt. Miniszter f. é. okt. hó 31-én 3920/el. sz. a. kelt s a m. kir. központi állampénztárhoz intézett rendeletének mása.

Utasítom az állampénztárt, hogy az új görög egyesült magyar egyházmege alapítására vonatkozó pápai bulla kiállítási költségei fejében Négyezerhatszázhatvan (4760) K-át tárcám „Egyházak segélyezése” alnaplójában kiadásba tevén, azt a m. vallásalap naplójában „Visszanyert előleg” címén vételezze be.

K. m. f. Zichy s. k.

Hivatalos másolat hitelül:

Hertell József

elnöki irodaigazgató.

**95. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átírata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmege
felállítására elleni román tiltakozások tárgyában**

Balázsfalva, 1912. október 31.

SSJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 96, Mitropolia Română Unită Blaj, Cabinetul Mitropolitului, Dos. 14/1912 (1645/1912), pag. 35-36. Tisztázat.⁹⁰
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 308r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, 336., CLXXI. Az alábbi átírás a Román Nemzeti Levéltár
Fehér Megyei Levéltárában őrzött változat alapján készült, s több
helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

A Sua Eccellenza Reverendissima
Monsignor Rafael Scapinelli de Leguigno
arcivescovo di Laodicea, Nunzio Apostolico a Vienna.

Eccellenza Reverendissima!

Il foglio comunicato-mi colla veneranda lettera⁹¹ dei 21 Settembre 1912 non riproduce esattamente ciò che si contiene nella „Dichiarazione” (Protesto) confiscato a Lovész nel 6 Agosto 1912 come presentato al curatore /sindico/ di questa chiesa filiale Elia Bokor da parte dell’arciprete Reverendo Elia Campian da Gyergyó Szent Miklós.

90 Az általános gyakorlattól eltérően a nunciusnak elküldött eredeti mellett nem fogalmazvány maradt fenn a metropolita levéltárában, hanem egy aláírt, pecsételt másodpéldány.

91 Lásd: 61. számú dokumentum.

Giova mettere a dirimpetto le due versioni:

I. Katolische Kirchenzeitung, Nro 34: II. Székelység, Nro 32:

„Wir erklären weiters, dass wenn unser berechtigter und gesetzlicher Kampf nicht den gewünschten Erfolg haben sollte, wir gezwungen sein werden in den Schoss unserer alten rumänischen Mutterkirche zurückzukehren“.

„Kinyilatkoztatjuk továbbá azt is, hogy azon esetben ha ezen jogos és törvényes küzdelmünknek nem volna meg a kellő kívánt eredménye, kénytelenitve leszünk ismét a régi román nyelvű gör. kath. anyaegyházunk kebelébe vissza állani“.

A queste dichiarazioni da parte del governo regio si attribuisce il senso, come se aizzassero a defezzione allo scisma.

Quindi col decreto del Regio Ministro Ungherese dei Culti dei 28 Agosto 1912, No. 114706, fu messa sotto sequestro la competenza congrua dei:

1. Reverendo Elia Campian, arciprete e paroco a Gyergyó Szent Miklós.
2. Reverendo Artemio Boer, vice-arciprete e paroco a Nagykászon.

Inoltre col decreto del Regio Ministro Ungherese dei culti li 4 Settembre 1912, No. 117932, fu messa sotto sequestro la competenza congrua del

3. Reverendo Gabriele Cióbotar, arciprete emerito a paroco di Ghimesbükk.

In fine col decreto del Regio Ministro Ungherese dei Culti ai 20 Settembre 1912, No. 126155, fu messa sotto sequestro la competenza congrua del

4. Reverendo Alesandro Donea paroco di Gyergyó Vasláb.

Provocai tutti quei sacerdoti a rispondere alle accuse del Governo, e le loro risposte tutte le sottomisi al Governo regio, chiedendo che ne sia tolto il sequestro. Adesso siegue l'inquisizione iniziata dal regio Governo contro dei cantori di chiesa assieme maestri di scuola, che parteciparono al convegno d'Alba Giulia nel giorno dei 29 Maggio 1912.

Ciò che spetta ai telegrammi ingiuriosi, dolente deploro l'abuso che se ne fa, neavendo però innanzi qualche caso concreto, niente posso intraprendere in questo affare.

Gradisca pertanto i sensi di sincero ossequio con cui ho il bene di segnarmi di Vostra Eccellenza Reverendissima,

Balázsfalva (Ungheria) li 31 Ottobre 1912,
umilissimo servitore

Vittore Mihályi, Arcivescovo d'Alba Giulia

96. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Bécs, 1912. november 1.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 51rv. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 370. Fogalmazvány.

.KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CLXXIII., 338–339. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 436. Vienna, 1 Novembre 1912.

Sul decreto per la nuova diocesi di Hajdu-dorogh

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma.

Eminenza Reverendissima,

Ho ricevuto regolarmente il telegramma⁹² dell'Eminenza Vostra Reverendissima del 30 ottobre 1912, e ringrazio l'Eminenza Vostra delle istruzioni comunicatemi relativamente alla pubblicazione del Decreto d'erezione della nuova Diocesi di Hajdu-dorogh.

A causa di una leggera infermità di cui è stato colpito Monsignor Papp, non ho potuto ancora pubblicare il detto Decreto, il quale per altro è già pronto. Non appena Monsignor Papp sarà ristabilito lo farò pubblicare, intanto vado preparando la circolare da inviare ai parroci delle chiese incorporate alla nuova Diocesi.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profondissimo ossequio mi confermo umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo

†Rafael Arcivescovo di Laodicea, Nunzio Apostolico

97. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átíratá Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a kolozsvári magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában

Balázsfalva, 1912. november 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 371rv. Tisztázat.

.KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján, de melléklet nélkül: CÂRJA, CLXXIV., 339. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Raphaeli Scapinelli de Leguigno

Archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico, Wien I am Hof 4.

Nro 7797-1912.

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

92 Lásd: 91. számú dokumentum.

Gratissimo animo accepi litteras⁹³ Excellentiae Vestrae die 27 Octobris 1912 exaratas, quibus mihi fidem firmissimam facere dignabatur in decreto executionis bullae „Christifideles graeci” nullam paroeciam memoratam iri praeter illas, quae in dicta bulla descriptae sunt. Verumtamen litteris meis humillimis die 15 Octobris 1912 sub Nro 6991 exaratis non haec fides desiderabatur, sed iisdem Vestrae Excellentiae confirmare satagebam assertum meum hujus nempe laboris anhelos novae dioecesis de Hajdudorog circumscriptione eiusdem in bulla „Christifideles graeci” comprehensa minime contentos fore. Anhelatio paroeciae rumeno- catholicae in oppido Kolozsvár pro dioecesi de Hajdudorog revera documenti instar inservire potest, quo eorundem desiderium demonstratur.

Huius desiderii illustrandi causa ephemerides in ./ in dictis meis litteris memoratas sub ./ adnectere liceat.

Balázsfalvae die 5 Novembris 1912.

Excellentiae Vestrae Reverendissimae humillimus famulus:

Victor Mihályi

Archiepiscopus Albae Iuliensis

97a. Mihályi Viktor balázsfalvi metropolita levelének melléklete: a Kolozsvári Hírlap cikke

Kolozsvár, 1912. szeptember 26.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 373r–374r.

Magyar szertartásu görögkatholikus vikáriátus Kolozsvárott Magyar nyelvű imádkozás

Kolozsvár, szept. 26.

Kolozsvárott több görög katolikus él, a kik csak magyarul tudnak, mint hogy pedig templomuk nincs, – ezek hosszú idő óta nélkülözik a vallás vigaszt, nem- képesek lelki szomjukat kielégíteni. Hogy ezek saját erejükből képtelenek templomot építeni, papot fenntartani, az bizonyos; de hány községnek van emberi könyörületből temploma? Lám, az ország központja – a főváros örök hálára kötelezte le a görög katolikus magyarokat, midőn nagy anyagi hozzájárulással lehetővé tette, hogy Budapesten több évvel ezelőtt az Isten és a magyar nyelv dicsőségére magyar szertartásu görög katolikus egyház létesült.

A kolozsvári görög katolikus magyarok részben szinmagyarok, részben elmagyarosodott oláhok és ruthének. De talán csak nem bűn, ha őseik nyelvét elfelejtve, teljesen asszimilálódtak a hazát fentartó magyarsággal? Ez nem lehet ok arra, hogy ki legyenek taszítva s a magyar nyelv miatt Magyarországon martiromságot szenvedve, lelki vigasz nélkül éljenek? Micsoda embertelen, hazafiatlan gondolkozásra vallana, ha ezeket egyszerűen a züllés útjára engednők, mert csak az tudja, minő értéket képez a templom, legyen bárminő fele kezetű, akinek része van abban a lelki felfrissülésben, melyet a templomok nyújtanak.

93 Lásd: 86. számú dokumentum.

Szavaimat első sorban ezekhez intézem, ők meg fognak érteni, akik a Kolozsvárott és vidékén élő görög katolikus magyarságot képviselik. Első teendő a szervezkedés, melyre nézve az újonnan alakuló dorogi püspökség és a Marosvásárhelyen (esetleg Kolozsvárt) felállítandó magyar szertartású görög katolikus vikáriátus, továbbá a budapestiek s hajdudorogiaiak, főként pedig a kolozsvári vezetőség figyelmét felhívom.

Nem hirdetek gyűlöletet, hiszen a cél, a mit elérni óhajtunk annyira szent, hogy senki által le nem kicsinyelhető, annyira emberies, hogy csak az elfogultság lehet ellensége.

A Kolozsváron lakó görög katolikus magyarok magyarul akarnak imádkozni, olyan templomba akarnak járni, hol keleti szertartásuk fensége elválaszthatlan frigyben ölelkezik a magyar nyelv szépségével. Egy görög katolikus magyar egyház szervezése Kolozsváron – egyszersmind nemzeti érdek is, a magyar görög katolikusok csekélyebb száma is megérdemli, hogy Erdély fővárosában otthona legyen.

Azokhoz appellálok, akik velünk egy nyelven beszélnek, akik a magyar nyelv dicsőségét szívesen látják a templomban, a kik testvéri rokonérzéssel osztoznak velünk abban a szükségben, mely azért jutott osztályrészül, mert görög katolikusok vagyunk és magyarok akarunk maradni.

Egy gör. kath. magyar.

98. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazásával kapcsolatban kiadott körlevél tárgyában

Bécs, 1912. november 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 57rv. Tisztázata.

60617

No. 449

Nunziatura Apostolica

Vienna 6 Novembre 1912

Contro l'abuso della lingua Ungherese nella liturgia.

Eminenza Reverendissima

In conformità ai venerati ordini trasmessimi da Vostra Eminenza Reverendissima, a nome del Santo Padre, coll'ossequiato dispaccio⁹⁴ del 10 Luglio u. s. No. 58438, relativamente al lamentato abuso dell'introduzione della lingua ungherese nella Sacra liturgia, mi sono fatto un dovere di inviare all'Episcopato dell'Ungheria un'apposita circolare. In essa ho richiamato alla considerazione dei Vescovi le decisioni della Santa Sede intorno a questo grave argomento e l'obbligo che essi hanno di adoperarsi, colla dovuta prudenza ma con energia, per estirpare il deplorevolissimo abuso. Ho loro comunicato

94 Lásd: 27. számú dokumentum.

i nuovi ordini di Sua Santità in proposito e la promessa fatta dal Governo di prestare, al bisogno, il suo aiuto ai Prelati, per ottenere lo scopo desiderato.

Ho poi inviato una copia della circolare al signor Ministro del Culto in Ungheria, pregandolo del suo appoggio, quando occorresse, conforme alle dichiarazioni fatte dal Governo stesso.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profondissimo ossequio, mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima, umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Rafael, Arciv. di Laodicea
Nunzio Apostolico

99. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Kassa, 1912. november 8.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 379r–380r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CLXXV., 340. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Cassoviae 8. XI. 1912.

Excellentissime Domine!

Magno cum gaudio percepi, Ministerium Hungaricum pro novo Episcopatu Hajdudorogensi proponere velle Stephanum Miklósy, Archidiaconum et Parochum in Sátoraljaujhely.

Cum hic locus sit in mea Dioecesi situs et qua Sedes Comitatus Zemplénensis satis conspicuus, frequens mihi occasio erat tum Stephanum Miklósy videndi, tum vitae eius conversationem et agendi rationem cognoscendi.

Quibus ita perspectis praefatum virum – harum litterarum mearum ne minimam quidem suspicionem habentem – altis Excellentiae Vestrae gratiis enixe commendo, cum in toto clero Graeco mihi noto vix aptiorem et digniorem Episcopatu illo noverim. Est sacerdos vitae intemeratae, cultura et in agendis dexteritate magna conspicuus religioni et Ecclesiae Romanae addictissimus, qui in omni actione Catholica cum Clero Latino semper cooperabatur et – raro inter Graecos exemplo – nunquam peculiare et quodammodo separatisticas sententias quaerebat.

De Lugos et Eperjes nil novi comperi.

Altis Excellentiae gratiis humillime commendatus iugi cum venerationis cultu perennes

Excellentiae Vestrae
devotissimus et observatissimus
Augustinus Fischer-Colbrie
Episcopus Cassoviensis.

100. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítás-fogalmazványa Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazásával kapcsolatban kiadott körlevél tárgyában

Róma, 1912. november 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5 fol. 59r. Fogalmazvány.

60617

12 Novembre 1912

Mi è giunto il rapporto⁹⁵ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, n. 449, in data 6 corrente, nel quale Ella mi informa di avere, in conformità degli ordini del Santo Padre, inviato all'Episcopato dell'Ungheria una circolare diretta a togliere l'abuso della lingua ungherese nella liturgia.

Mentre lodo l'opera diligente di Vostra Signoria, confido che l'azione concorde dell'Episcopato e del Governo riesca ad estirpare il deplorable abuso, e con sensi ecc.

101. Szémán István hittanár, az Eperjesi egyházmegye másodtanfelügyelőjének véleménye az ószláv és magyar liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Eperjes, 1912. november 14.

DAZO Fond 151. Opisz 2. Nr. 946. fol. 118r–125r. Tisztázat.

Az ószláv liturgikus könyvek kiadásának és magyar nyelvre való fordításának kérdéséhez

I.

A magyarországi gör. szert. katolikusok nagy kontingensének lelki szükségletein kívül a hazafias szempontok is égetően fontos kérdéssé tették: az ószláv nyelvű liturgikus könyvek hazai kiadásának s azok magyar nyelvre való fordításának ügyét. A nagym. magyar Kormány páratlan bőkezűsége nemcsak lehetővé tette ennek a kérdésnek a megoldását, hanem fontosságát is elismerte az anyagi támogatás nagy arányaival.

Ez a kérdés b. e. dr. Vályi János eperjesi püspök halálával az új gör. szert. kath. egyházmegye felállításával s legújabbán X. Pius pápa őszentségének a bécsi nunciatura útján küldött tilalma folytán fordulóponthoz jutott.

Új hivatások tényezők fogják megoldani s talán új irányba terelni ezt a már esztendőök óta vajdó kérdést s lehet, hogy az eddig egységesen kezelt ügy két equivalens részre tagozódik: a/. az ószláv nyelvű liturgikus könyvek hazai kiadására s b/. ugyanezen könyveknek párhuzamos magyar fordítására, amely részek talán két egymástól független faktor vezetése alá is kerülnek.

A kérdés egységessége – szerény véleményem szerint – azonban bajosan bontható fel, mert úgy a fennálló és fenntartandó liturgikus gyakorlat, mint a hazafiasság kérdése szempontjából is akadályokba ütközik ez a felosztás. a/.

95 Lásd: 98. számú dokumentum.

A magyarországi gör. szert. katolikusok liturgikus gyakorlatában ma már oly részek is vannak, amelyek csak ószláv nyelven íródtak s amelyeket a leendő fordításnál már csak a sok százados liturgikus gyakorlat épsége miatt sem lehetséges elhagyni. Nincs meg görögül például: az októichos egy része, az újabban behozott ünnepek officiuma – mint a Bold. Szűz Oltalma – okt. 1. A görög liturgikus könyvek a Grotta-Ferratai tipikon – a direktorium alapján készültek, míg az ószlávok az u. n. Száva-typikon alapján s habár itt az eltérés csekély, mégis van. Az új egyházmegyének is okvetlenül bele kell illeszkednie ezen a liturgikus gyakorlat egyöntetűségébe, mert az új egyházmegye keretein kívül is számos helyen él és fog élni az új pápai rendelkezés alapján immár egységesen kialakuló magyar liturgikus gyakorlat, s viszont az új egyházmegye kereteit sem lehet a nyelvhatar kitolódásával kapcsolni össze, mert ezt részben az egyházmegyei szervezet, részben pedig az érdekelt egyházmegyék területi egysége zárja ki.

b/. A hazafiasság kérdése is figyelemre méltó e tekintetben, mert az egyházmegyéknek liturgikus tekintetben illeten való szigorú elkülönülése azt a jogosan fájó érzést keltené, mintha a köztudatban „magyar” jelzővel szereplő egyházmegyével s szemben – bár alaptalanul, de mégis bizonyos nemzetiségi színezetet nyerne a „ruthén” egyházmegye elnevezés, holott a katholicitás szempontjából minden gör. szert. katolikus hívő katolikus, a hazafiság szempontjából pedig mindegyik: magyar – bármely egyházmegyének tagja is.

Ez a szempont és a mozgalom megindítása óta a fordító és bíráló bizottságban szerzett tapasztalataim késztetnek arra, hogy ezen nagyfontosságú és sok igényt kielégíteni hivatott kérdésre nézve leszűrődött szerény véleményemet írásba foglalva alázattal bemutassam.

II.

A kérdés helyes megvilágításához szükséges azonban történetének vázlatos összefoglalása is. A liturgikus könyvek kiadására vonatkozó s bár pium desideriumként, de állandóan élő óhaj 1904-ben pozitív formában is megnyilatkozott akkor, amikor b. e. Firczák Gyula v.b.t.t. munkácsi püspök a jelzett évben azon kéréssel fordult a nm. vallás és közoktatásügyi miniszteriumhoz, hogy főképen az egyöntetű éneklés meghonosítása szempontjából adjon segítséget bizonyos gör. szert. egyházi könyvnek kiadásához, viszont Lengyel Endre c. prépost hajdudorogi helynök a magyar nyelvű evangelium s más könyvek kiadására kér állami segítséget ugyanezen esztendőben.

Alig ult el ezután egy esztendő s 1905 február 23-án a magyar kir. vkminiszterium /130001.sz.a./ már jelzi, hogy az ószláv liturgikus könyvek hazai kiadásáról és magyarra való fordításáról a tárca keretén belül óhajt gondoskodni és felkéri az eperjesi, munkácsi és kőrösi gör. kath. püspököket, hogy „ezen egyházi és hazafias szempontból is nagyfontosságú vállalkozást” támogassák.

Az alapvető munkálatok megbeszélése végett 1905 évi november hó 24-én összeült Budapesten a gör. szert. katolikus ó-szláv szerkönyvek kiadása ügyében egybehívott értekezlet, amelyen a nagymélt. vall. és közokt.

ügyi miniszterium képviselőin kívül az eperjesi, a munkácsi és a kőrösi egyházmegegyék is képviselve voltak.

Az értekezlet elnöke b.e. dr. Vályi János v.b.t.t. eperjesi püspök volt, aki elnöki megnyitójában szinte részletes tervvel szolgált a könyvek kiadására nézve s irányelvül megjegyezte, hogy csak oly szerkönyvek vehetők a kiadás alapjául, melyek beltartalmukban, szövegükben és nyelvükben az apostoli szentszék által jóváhagyattak. és nyilvános használatra rendeltettek.

Szerkönyveik honi új kiadásnak szükségességét a szerkönyvek hiányával indokolja, melyekben főképen hazánkban nagy a hiány s épen azért szinte sürgősen követeli a kiadását katolikus hitünk és görög szertartásunk tisztasága és épsége is.

„Ugyanis a szerkönyvek, melyek templomainkban találhatók, leginkább Moszkva, Kiev, Pocsaev és Lembergben a XVII. XVIII. és XIX. században lettek kiadva. Ezek tehát idegenből kerültek hozzánk és nagy részben mint szimatikus kezek alkotásai szimatikusok termékei, nagyon természetes, hogy telve vannak tévedésekkel, melyek szerint az eredeti szövegtől eltérnek és katolikus hitelveinkkel ellenkeznek. Minden ezen bajok csak nagy anyagi áldozattal orvosolhatók s egyedül szerkönyveink hiteles kiadása által hárihatóak el.”

Miért is hálás köszönetet mondott a magas kormánynak azon nagylelkű áldozatkészségéért, melynélfogva a nevezett szerkönyvek kiadását 400.000 kor. összeggel támogatni méltoztatott. Ez a gyűlés beható eszmecsere után két bizottságot szervezett: a/. az ósláv szerkönyveket átvizsgáló és kinyomtatásra előkészítő bizottságot, b/. az ósláv könyveket magyarra fordító és bíráló bizottságot. A mutatkozó hiányra való tekintettel első sorban kiadandónak vélte a liturgikon, euchologion, és oktoich nevű szerkönyveket. A folytatólagos gyűlés elhatározza, hogy az ósláv liturgikus könyvek magyarra fordítása mindjárt megkezdendő, mihelyt az ósláv könyvek összeegyeztetése megtörtént.

A bizottság ezután megállapította a fordítás alapelveit, amelyek közül a legfontosabbak a következők: a fordítás követi a már revidált ósláv szöveget úgy, hogy a magyar nyelvű kiadás lehetőleg azzal párhuzamosan haladjon. A magyar fordítás az apostoli szentszék által jóváhagyott ósláv szöveg alapján történik, amelyet főképen az a körülmény indokol, hogy az ósláv és magyar szöveg között ne legyen értelmi eltérés. Mindazonáltal a hibás helyek megállapításánál a görög szöveg is föltétlenül segítségül veendő. Az eddig megjelent magyar fordításnak megszerzendők, ezeket a fordítók munkáik megkönnyítésére és összehasonlítására felhasználhatják, egészben azonban az újonnan kiadott ósláv szöveghez kell alkalmazkodniok. A fordítók a Magy. Tud. Akad. által megállapított helyesírási szabályokat tartoznak követni. A szentírási szövegek idézésénél a római Szentszék által is jóváhagyott szöveget kell betüről-betüre átvenni. /2468-908 eperj.püsp.sz./

Az ósláv liturgikus könyveket átvizsgáló bizottság elnöke Drohobeczky Gyula kőrösi püspök úr lett, akinek elnöklete alatt a nevezett albizottság 1907-ben Kőrösön tanácskozott is és megállapította a liturgikon (miskönyv) helyes szövegét. Ugyancsak ő kötötte meg az első szerződést Roskovics Ignác

festőművésszel a szerkönyv illusztrációra nézve. (A jelenlegi szerződést dr. Vályi János kötötte s a nm. vkm. 11797-1908 sz.a. jóváhagyta.)

1908-ban az egész ügy dr. Vályi János kezébe került s ezentul az eperjesi és munkácsi szentszékek által alakított bizottságok folytatták a munkát. Ezen bizottságok munkájának eredményeképen készen van az ószláv revízióból: a liturgikon (missale), teljesen, az euchologion, az oktoich, az evangelium és apostolos könyv.

Magyarul a 3 sz.mise szövege (a pályázat még 1910 márcz. 1-én lejárt.) A liturgikonnak húsvéti köre, amelyet az eperjesi fordítók, a naptári része, amelyet a megállapított jutalomdíjért az ungvári fordítók vállaltak el. Az euchologion I. része az eperjesi, a II. része pedig az ungvári bizottságnak lett kiadva. A jelzett ószláv szövegekhez úgy az eperjesi, mint az ungvári szentszék hozzájárult. Az elkészült magyar szövegek bírálat alatt vannak s a fordítási ügy csak azért akadt meg, mert az előzetes költségekkel is járó (szakkönyvek, tisztáztatás stb) munkáért többszörös kérelem után sem lett még kiutalva a megszabott díjazás.

Igy, bár Eperjes lett az egész ügynek meglassult, mert részint a két szentszék közt fel-felmerülő véleményeltérések az egyetemi nyomda lassúsága s az a felmerült óhaj, hogy a könyvek kiadása a Budapesti egyetemi nyomdától az ungvári Unio nyomda kezébe kerüljön természetesen készleltették, valamint a szerkönyvek lassan készülő illusztrációi s egyéb okok is hátráltatták a kiadást, úgy hogy jelenleg a magas kormány nagy áldozatkészsége s a különböző bizottságoknak odaadó önzetlen munkája mellett is szinte kátyuba került az egész ügy, úgy annyira, hogy 1905 óta még a mai napig egyetlenegy ószláv vagy magyar szerkönyv sem jelent meg nyomtatásban.

Ha már 1905-ben az elnöki megnyitó szerint hitéleti és hazafias szempontból olyan fontos és sürgős volt ez az ügy, mennyivel sürgősebb máig, amikor a vázolt bajok napról-napra természetesen növekednek. Pozitív eredmények hiányával nem volt azonban teljesen meddő az elmúlt hat esztendő, mert a jelzett ószláv könyveken kívül amelyek sajtó alá elkészültek s amelyek egy része le is lett fordítva sz. mise magyar szövegét illetőleg fontos lépés történt azzal, hogy a nm. sz. mise szövegének fordítására és felvilágosító jegyzetekkel való ellátására az 1900 évi június 29-én 44330 sz. vall. és közokt. miniszteri jóváhagyó rendelet alapján 709-1909 eperj. püsp. sz. a nyilvános pályázat lett hirdetve, amely szerint a sz. mise fordításának az 1905. évi lemergi és az eperjesi és munkácsi szentszékek által az 1908 év folyamán javított, elfogadott és már sajtó elé bocsátott ószláv szöveg alapján kell történnie, figyelemmel azonban az 1878 évben Rómában kiadott eredeti görög liturgikonra és szem előtt s tartva Gvár Jakab euchologionját. A fordítás magyar szövege alapos, tudományos és mindenre kiterjedő jegyzetekkel volt ellátandó, hogy azt úgy a művelt és tudományos készültségű, mint a kevésbé iskolázott nagyközönség egyaránt lelki haszonnal és élvezettel forgathassa.”

A hűség mellett a fordításnak jónak és gördülékenynek is kell lennie.

A pályázati határidő 1910 május 1-én járt le. Az esetleg később érkező művek kizárásával. A pályaművek az eperjesi püspöki főhatósághoz mint a szerkönyvek kiadására alakított országos nagybizottság elnökségéhez voltak benyújtandók.

A pályamunkák jutalmazására nézve a pályázat szórol-szóra így intézkedett: „Azon munka, mely az eperjesi püspöki főhatóság által kijelölendő bizottság által legjobbnak fog találtatni 2000, azaz kettőezer koronával fog jutalmaztatni, az utána következő aránylag legjobb figyelmet érő mű szerzője 1000, azaz egyezer koronával lesz jutalmazva.”

A pályázat, mely úgy az eperjesi, mint a munkácsi egyházmegyében ki lett hirdetve tudomásunk szerint több pályamunka érkezett be, amelyeket az erre a célra kinevezett eperjesi bizottság felülvizsgált s bár a pályázat relativ volt a jutalom nem kiadva, hanem a munkák hasonló felülbírálás végett az ungvári püspöki főhatósághoz is átküldettek, ahol mai napig is vannak s így bár a pályázat lejártá után 3 év telt el, annak eredménye még most sem került nyilvánosságra.

Az eperjesi bíráló bizottság bírálata tudomás szerint olyan minuciózus lelkiismeretességgel készült, hogy szinte az egyes sorok és kifejezések felett is szavazattöbbséggel döntött a bizottság, amelynek jegyzőkönyveiből nemcsak a pályázat tárgyilagos eredménye, de a liturgikus szöveg-helyesség szempontjából ez a nagy előny is folyik, hogy a pályanyertes szöveg a többiek kifogástalan helyeivel egybevethető, javítható, vagy pótolható. A sz. mise magyar szövegének felvilágosító jegyzetekkel való népszerű – s inkább magánhasználatra szánt egyházhatóságilag jóváhagyott kiadása a napokban kelt pápai döntés után égetően fontos, mert ha az ószláv, illetve a görög nyelv újra visszaszáll a sz. misében, annak körvonalazott magyar fordítása úgy a hívők mint a papság s szempontjából rendkívül szükséges. Őszentsége azonban csak a sz. mise szövegére nézve tett korlátozást s így e többi liturgikus könyveknek a vázolt elvek szerint való mielőbbi fordítása és kiadása a liturgikus gyakorlat mielőbbi egységesítése s szempontjából változatlanul fontos és szükséges.

III.

Szerény véleményem szerint az ügy jelenlegi állása mellett a következő módon volna lehetséges a fontos kérdés gyorsabb megoldása:

a/. A két illetőleg most már három egyházmegyében szeparáltan működő bizottságok munkájának egységesítése, nyilvántartása és számonkérése szempontjából föltétlenül szükséges volna vagy Budapesten, vagy bármelyik, – a nm. m. kormány bölcs belátása szerint – alkalmas püspöki székhelyen egy központi végrehajtó bizottság szervezése, amely meghatározott időközökben üléseznek. s a bizottságok által beszolgáltatott anyagnak technikai kivitele s a munkatársak személyi ügyeiben a nm. kormánnyal érintkezésben állana, mert a míg az egyes bizottságok és szentszékek esetleges véleményeltérésének megoldására és a hatáskörükbe nem tartozó technikai ügyek vezetésére egy határozott forum nem lesz, addig a sok levelezés csak huzni-vonni fogja az ügyet.

b/. Az e.m. bizottságok intenzív munkájától is sok függ s talán bizonyos néma vád is érthette őket, de emberileg véve többet nem tehettek, mikor a nagyon is alapos tanulmányozást, segédkönyveket s másoló munkát – s ezek folytán a fárasztó szellemi munka mellett anyagi befektetést igénylő munkájokért, eddig rekompensációban nem részesültek, holott ez a munkakiosztákor szóval

és írásban is meg lett állapítva, arról a jegyzőkönyvek mellett a 200-0910 eperj. püsp. sz. is tanusodik, amely a kellő méltánylason kívül anyagi méltó megjutalmazást ígér a bizottsági tagoknak.

Ezért és nem más okért nem volt elegendő munkaerő, mert a szent ügyért való lelkesedésből a kimerítő szellemi munka értékén alul álló anyagi díjazásért is szívesen vállalkoztak egyesek s mikor annak megnyeréséhez is a bizonytalan jövőbe lettek utalva, holott a technikai részről elkészült munkáért – természetesen rögtön díjazás járt, – némi elernyedés állt be.

c/. Addig is míg az új egyházmegye szervezeti kifejlődése megtörténik fontos munka várna a két egyházmegyében szervezett bizottságokra: az ószláv szöveg fokozatos előkészítése s a lefordított szövegek felülbírlása a szövegűség szempontjából.

Természetesen ma már a személyi változások miatt ezen bizottságoknak kiegészítése és esetleges kiterjesztése is szükséges. Szükséges volna, hogy a már felülbírlt s a két a.m. főhatóság jóváhagyásával ellátott kiadandó szövegek a fordító bizottságok tagjainak megfelelő, de mégis záros terminusra kiadassanak, mert csak így lehetséges, hogy a nagy munka ne vegyen még sok esztendőig igénybe.

e/. Szükséges volna, az elkészült és megbírlt vagy a bírlat alatt álló fordítások a megállapított tiszteledijak ellenében való átvétele is azzal a kikötéssel, hogy a fordítók a véglegesen megállapított szöveg szerint kötelesek lesznek a kiadás előtt esetleg átjavítani fordításaikat.

f/. Azért beszélek végleges szövegekről, mert a liturgikus szövegek stereotíp helyeinek fordítását és terminus technikusaikat illetőleg egységesen kell döntenie valamely központi bizottságnak, mert e nélkül egységes fordítás el sem képzelhető. A ma nyomtatásban levő fordítások között is legnagyobb részt ez okozza a különbséget. A hajdudorogi kilences bizottságnak is csak azért volt oly szép és eredményes a munkája, mert egységes elvek szerint járt el s többé-kevésbé permanens bizottság volt.

g/. A liturgia (sz. mise) magyar szövegéről, amennyiben erről a nm. Vkmiszterium által jóváhagyott pályázat külön intézkedik – külön kell szólanom – s itt alázatos véleményem az volna, hogy a pályázat föltételeinek megtartása mellett, mert hiszen az jóformán kétoldalú szerződés – tanácsos volna esetleg megvenni a pályadíjban nem részesülő munkákat is, mert mindegyikben lehet és van olyan valami, ami akár a fordítás, akár a magyarázó jegyzetelés szempontjából értékes lehet, kivéve, ha a bírlók véleménye szerint valamelyik teljesen értéktelen volna. Pénzügyi tekintetben sem lehetetlen az a dolog, mert a nm. kormány által kiutalt és fel nem használt összegnek felszaporuló kamataiból nemcsak az, hanem az eddig végzett szellemi munkálatok összes tiszteledijai is kitelnének.

Mindezeket hódoló tisztelettel – s az ügy nagy fontosságának teljes tudatában vagyok bátor előterjeszteni – s egyszersmind ez ügy érdekében legjobb tudásomat s igaz lelkesedésemet felajánlani.

Eperjes 1912 november hó 14-én.

Szémán István

kir. kath. főgimn. rendes hittanár, egyházmegyei másodtanfelügyelő.

102. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Papp Antal munkácsi püspöknek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában

Bécs, 1912. november 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 383r. Fogalmazvány.

490

Reverendissimo Domino Domino

Antonio Papp

Episcopo Munkácsiensi

Ungvár

die 16 Novembris 1912.

Reverendissime Domine!

Epistolam reverendissimi archiepiscopi Fogarasiensis cum adnexis foliis⁹⁶ ad Amplitudinem Tuam pro opportuna norma transmittito.

Decretum executoriali bullae „Christifideles” mane ad te mittam itemque circulares litteras ad parochos et hunc eadem Amplitudo Tua videbit, quid faciendum sit circa ea, quae in epistola praedicta reverendissimi archiepiscopi continentur.

Speciatim vero Amplitudo Tua considerabit, quae sub numero 16 eiusdem epistolae continentur.

Aestimationis ac reverentiae meae erga te profiteor ac permaneo.

103. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Papp Antal munkácsi püspöknek a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete és a címzett apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában

Bécs, 1912. november 17.

DAZO fond 151. opisz 4. nr. 58. Tisztázat.⁹⁷

Nr. 480.

Viennae, die XVII Novembris 1912

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Antonio Papp

episcopo Munkacsense

Excellentissime ac Reverendissime Domine

Honori mihi duco ad Excellentiam Tuam exemplar mittere authenticum decreti executorialis erectio novae Dioecesis Haydu-doroghensis, nec non

⁹⁶ Valószínűleg a kolozsvári görögkatolikusok törekvéseiről szóló levélről van szó.

⁹⁷ A nuncius Papp Antal kinevezéséről értesítette a balázsfalvi metropolitát, a nagyváradi és a szamosújvári püspököt, az eperjesi káptalant és a hercegprímást: ASV Arch. Nunz. Vienna, 767. fasc. 3. fol. 390r. Fogalmazvány.

nominationis Amplitudinis Tuae in Administratorem apostolicum eiusdem dioecesis.

Secutus aestimationis meae ac reverentiae erga Te profiteor ac libenter permaneo amplitudinis Tuae addictissimus in Christo
†RAPHAEL Archiep. Laodicen., Nuntius Apostolicus

104. A Christifideles graeci bulla végrehajtási rendelete

Bécs, 1912. november 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 383r–388v. Tisztázat.
DAZO fond 151. opisz 4. nr. 58. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CĀRJA, CLXXVI., 341–351. Az alábbi átírás a munkácsi püspökség levéltárában őrzött példány alapján készült, melyben a Christifideles graeci-bulla dátuma javítva van.

No. 491

Decretum Executoriale Erectionis

Dioecesis Hajdudoroghensis

Nos

Raphael Scapinelli E Comitibus De Leguinia Utriusqueiuris Doctor

Dei Et Apostolicae Sedis Gratia Archiepiscopus Laodicensis

Apud Sacram Caesaream Et Regiam Maiestatem Apostolicam

Cum Potestate Legati A Latere Nuntius Ordinarius Ad Infrascripta
Specialiter Delegatus.

Sanctissimus Dominus Noster Pius Papa X, cui divina dispositione sollicitudo de populi Christiani aeterna salute concredita est, pro eo quo flagrat zelo, ut omnium in orbe credentium necessitatibus optime consulatur, charitatis suae curas ad fideles illos Graeci ritus convertit, qui veritatem Catholicam profitentes et unitatis centro adherentes in Hungaria habitant; inter quos multi existunt; qui Hungarica lingua callent atque utuntur. Ut ergo illorum fidelium spirituali bono opportunius et efficacius provideret, Sanctitas Sua votis obsecundans Majestatis Suae Francisci Josephi Austriae Imperatoris et Hungariae Regis Apostolici novam Hajdu-Doroghensem dioecesim Graeci ritus erigere decrevit ad eiusque erectionem devenit per litteras apostolicas die VIII Iunii anno MCMXII sub plumbo datas tenoris sequentis, videlicet:

[...] ⁹⁸

Nos, itaque, mandatis Sanctissimi Domini Nostri obtemperantes et facultatibus a Sancta Sede nobis specialiter delegatis utentes praesentis nostri decreti tenore ad ea omnia procedimus, quae a Sanctitate Sua in antescryptis apostolicis litteris peragenda et perficienda nobis commissa sunt. Vigore igitur earundem litterarum apostolicarum novae dioecesi Hajdu-Doroghensi

98 Itt következik a Christifideles graeci-bulla szövege. Lásd: Források, 4/2. kötet, 367. számú dokumentum.

paroecias illas adsignamus et attribuimus, quae in praefatis litteris designantur, ex dioecesibus Eperjesiensi, Munkacsiensi, Szamosujvarensi, Magnovaradinensi Rumenorum et ex archidioecesibus Fogarasiensi et Strigoniensi separatas. Civitatem autem Hajdu-Doroghensem a dioecesi Munkacsiensi sejunctam et separatam ad civitatis episcopalis dignitatem, honorem, titulum evectam pronuntiamus; et in cathedralem ecclesiam erectam declaramus cura animarum apud ipsam permanente ecclesiam Beatae Mariae Virgini a praesentatione dictam, in ipsa civitate Hajdu-Doroghensi oblati et a Regio Hungarico Gubernio digne aptandis. Pro mensa vero episcopali, pro expensis cancellariae et cultui cathedralis necessariis ac pro vicario, qui, ut in litteris apostolicis exponitur, paroecias a Fogarasiensi archidioecesi avulsas nomine Ordinarii Hajdu-Doroghensis regere poterit, a publico aerario quotannis summae in ipsis apostolicis litteris adsignatae rite solventur, servatis, sicut antea, ab antiquis mensis episcopalibus Rumeni ritus beneficiis hucusque possessis et piis foundationibus in dioecesium Rumenarum emolumentum factis. Attamen, quoad pensiones favore sacerdotum ab iisdem piis foundationibus solvi solitas, ne jura adquisita damnum patiantur; opportune a Gubernio Hungarico providebitur. Capitulum autem seu praesbyterium apud cathedralem ecclesiam praedictam canonicè institutum declaramus eique aedes et congruam dotem in memoratis apostolicis litteris definitas tribuimus. Constabit Canonico Archipresbytero seu Praeposito Maiori, Archidiacono seu Lectore, Ecclesiarca seu Custode, Scholastico, Chartofilace seu Cancellario et Praebendato. Tum vero episcopali sedi, tum cathedrali ecclesiae, tum capitulo, sicut supra, decretis et institutis, honores, jura, privilegia, praerogativae tribuuntur, quibus caeterae episcopales ejusdem Graeci ritus ecclesiae in Regno Hungarico legitime perfruuntur et gaudent. Seminarium insuper clericorum, quamprimum fieri poterit; erigatur eidem attributis aedibus a comunitate Hajdudoroghensi et congrua dote a Regio Hungarico Gubernio ad hoc promissis. Pro his aedibus, sicut et pro aliis aedificiis, quae in apostolicis litteris memorantur, reficiendis sumptus idem Regium Gubernium secundum onus, quod sibi assumpsit, suppeditabit. Dioecesim vero Hajdu-Doroghensem hac rationem erectam et constitutam jurisdictioni et dependentiae Sanctae Congregationis de Propaganda Fide pro negotiis Rituum Orientalium subjectam et sedi archiepiscopali Strigoniensi suffraganeam juxta tenorem litterarum apostolicarum, declaramus. Lingua liturgica, in neoerecta dioecesi infra triennium inducenda Graeca antiqua praecipitur. Permittitur interim in singulis paroeciis liturgica lingua, quae hucusque in usu fuit, vetita prorsus Hungarica, quae liturgica non est; at vernaculae linguae in extraliturgeticis functionibus usus non prohibentur. Probrosissimus autem ille abusus jam a Sancta Sede pluries damnatus linguas vernaculas in Sacra Liturgia usurpandi, ubi inductus est, penitus tollatur. Libri liturgici non nisi illi adhibeantur; qui conformes adamussim sint probatis a Sancta Sede exemplaribus et a competente auctoritate recogniti. Nunc vero, quoadusque neoerecta Hajdu-Doroghensis dioecesis de proprio pastore legitime provideatur; auctoritate apostolica speciali et expressa delegatione a Beatissimo Patre nobis tributa reverendissimum dominum Antonium Papp, episcopum Munkacsiensem in apostolicum administratorem eiusdem

Hajdu-Doroghensis dioecesis cum omnibus facultatibus a Sancta Sede administratoribus apostolicis concedi solitis nominamus et constituimus. Ad ulteriora denique, quae nobis in executione litterarum apostolicarum sunt perficienda, et praesertim quoad foundationes pro piis operibus in paroeciis novae dioecesis incorporatis existentes, quae exclusive favore fidelium nationis Ruminae institutae dignoscantur, nos expresse nobis reservamus per alia nostra decreta providere. Ceterum, si qua difficultas infuturum exoriri contingat, relate ad novae dioeceseos circumscriptionem, limites, statum aliaque hujusmodi, Sancta Sedes collatis consiliis cum rege apostolico opportune in Domino pro suo jure et officio providebit.

Omnia autem, tam in praefatis apostolicis litteris quam in praesenti nostro decreto contenta ab iis, ad quos spectat, observari volumus non obstantibus quibuscumque in contrarium facientibus, etiam speciali et individua mentione dignis. In quorum fidem, huic decreto propria mani subscribimus idque nostro sigillo per infrascriptum Apostolicae Nuntiaturae et nostrum secretarium muniri mandamus.

Datum Vienna, ex Aedibus Nuntiaturae Apostolicae, die XVII mensis Novembris, anno MCMXII

†Raphael, Archiepiscopus Laodicensis, Nuntius Apostolicus,
specialiter delegatus.

J. B. Ogno-Serra a secretis

105. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius körlevele a Hajdúdorogi egyházmegye papságához

Bécs, 1912. november 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna, 766, fasc. 5. fol. 163rv. Nyomtatvány.

Nuntiatura Apostolica Viennensis

Reverendissimis Dominis Archipresbyteris, Parochis, ceterisque sacerdotibus Dioecesis Haydu-doroghensis, salutem in Domino.

Decreto huius Apostolicae Nuntiaturae hodierna die dato, executio canonica fit Bullae „Christifideles“ die VII⁹⁹ Junii MCMXII expeditae, qua Beatissimus Pater novam dioecesim Hajdu-doroghensem erexit.

Eodem decreto, auctoritate Apostolica Nobis a Sancta Sede speciali modo delegata, constituimus et nominavimus neoerectae dioeceseos Administratorem Apostolicum Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Antonium Papp, Episcopum Munkácsensem, donec eidem dioecesi definitive de proprio Pastore provideatur.

Mandat igitur et praecipit Sactitas (!) Sua, ut praelaudatus Episcopus Munkácsensis ex hac die administrationem apostolicam et regimen dioeceseos Hajdudoroghensis assumat; et consequenter vos, Reverendissimi Domini, sub ejusdem jurisdictione positi, dignissimum Praelatum tanquam vestrum

99 Helyesen: VIII

legittimum Superiorem considerare debeat, eique praestare in Domino devotionem, reverentiam et oboedientiam tenemini: ipse enim directe et expresse repraesentat Patrem fidelium communem, ad hoc ut vos dirigat in exercitio ministerii, ad salutem animarum curis vestris concreditarum provehendam.

Non ignotus quidem Vobis Pastor praeficitur, cujus doctrina, prudentia, charitas, zelus, vos certe non latet: ipse omnes uno paterno amplexu vos humanissime recipiet, difficultatibusque vestro ministerio propriis, praesertim cum de paranda nova, aliquo modo, directione agatur, consilio providebit. Non autem praefata, ut ita dicam, nova directio, ut bene nostis, statim incipiet; nam trium annorum spatio indulgetur in sacris ritibus usus linguae liturgicae in unaquaque paroecia hucusque adhiberi solitae, exclusa semper lingua hungarica, quam in liturgicis actionibus adhibere nunquam licebit. Elapso hoc temporis spatio, lingua graeca antiqua in liturgicis functionibus adhibebitur, quae, sicut vobis compertum est, fuit primitiva lingua liturgica venerabilis vestri ritus. Hanc linguam, si jam non noveritis, Deo adjuvante addiscetis durante hoc temporis spatio; et non dubitamus, quin etiam vestrae curae erit, ut laici quoque in functionibus liturgicis participantes suis responsionibus, eam, saltem quoad lecturam, addiscant. Linguae vernaculae in extraliturpicis functionibus sicut antea, etiam in posterum permittuntur, in precibus etiam publicis, sed extraliturpicis, et tanto magis in precibus privatis, in praedicatione et instructione populi: quae quidem praedicatio et instructio, in lingua qua omnes utuntur facienda est: imo in diversis linguis, si una ab omnibus non intelligatur.

Ceterum, omnes cujuscumque labii, cujuscumque ritus, cujuscumque nationis catholici, fratres quidem in Christo sunt, fraternaque dilectione ad invicem prosequi tenentur; et Beatissimus Pater, uti Christi in terris Vicarius, omnes uno benevolentissimo charitatis vinculo complectitur ac diligit: universi quidem, qui catholicis doctrinis adherent, unum ovile sub uno eodemque Pastore constituunt. Horum aequae omnium Ipse, ad imaginem Divini Pastoris, in cunctis suis dispositionibus et praeceptis, bonum animarum respicit ac earum aeternam salutem. Ipse, qui perspicue vestram devotionem novit et studium in Apostolicam Romanam Sedem, centrum unionis et unicum salutis aeternae portum, certo tenet, quod vos, Reverendissimi Domini, quantum ad vos pertinet, curaturi eritis, ut in medio fidelium vestro praeclaro zelo concreditorum, pax Christi, tranquillitas, filialisque confidentia in Sanctam Sedem et in dignum Antistitem, qui Eam repraesentat in regimine novae vestrae dioeceseos, imperturbate existant; scientes, quod bonum spirituale tantummodo Ecclesia querit, et per cooperationem vestram inter fideles vestros sperat consequi posse.

Apostolicam autem Benedictionem Sanctissimi Patris Nostri Vobis, Reverendissimi Domini, fidelibusque vestris transmittito et omnia quaeque fausta a Domino ex corde adprecor.

Viennae, ex Aedibus Nuntiaturae Apostolicae, die XVII Novembris MCMXII.

†RAPHAEL Archiepiscopus Laodicensis, Nuntius Apostolicus.

106. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Vaszary Kolos hercegprímásnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete és Papp Antal munkácsi püspök hajdúdorogi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában

Bécs, 1912. november 17.

EPL Cat. D/c. Vaszary 1912. Tisztázat.

No. 482

Viennae, die XVII Novembris 1912

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino

Cardinali Claudio Vaszary

Archiepiscopo Primati Strigoniensis

Eminentissime ac Reverendissime Domine

Honori mihi duco ad Eminentiam Suam Reverendissimam exemplar mittere authenticum Decreti executorialis erectionis novae Diocesis Hajdu-doroghensis,¹⁰⁰ nec non nominationis Illustrissimi ec Reverendissimi Domini Domini Antonii Papp, Episcopi Munkácsiensis in Administratorem Apostolicum eiusdem dioecesis.

Sensitus profundissimae venerationis in osculo Sacrae Purpurae permaneo Eminentiae Suae Reverendissimae

Humillimus addictissimus in Christo

†Raphael Archiepiscopus Laodicenensis, Nuntius Apostolicus

107. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Szapáry Frigyesnek, a külügyminisztérium kabinetfőnökének a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában

Bécs, 1912. november 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 394r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CLXXX., 355. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány alapján készült.

No. 493

17 Novembre 1912

Son Excellence Monseigneur Le Ministre des Affaires Étrangères

En me référant a la note¹⁰¹ de Votre Excellence du 4 octobre, No. 4125, j'ai l'honneur de transmettre ci-joint, une copie authentique du Decret de la Nonciature Apostolique, par lequel on pourvoit à l'execution de la Bulle Pontificale d'érection de nouveau diocèse de Hajdu-dorogh.

100 Lásd: 104. számú dokumentum.

101 Lásd: 71. számú dokumentum.

Je prie Votre Excellence de vouloir bien faire parvenir ce document au Ministère Royal Hongrois des Cultes, et je saisis cette nouvelle occasion pour vous exprimer les sentiments de ma plus haute considération.

Raffaele Scapinelli

108. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentésfogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában

Bécs, 1912. november 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 396r–398r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CLXXXI., 356–358. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült.

Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato

Roma

Sul decreto esecutoriale per l'erezione della diocesi di Hajdudorogh.

17 Novembre 1912

Oggi finalmente ho potuto pubblicare il decreto esecutoriale¹⁰² della Bolla Christifideles per l'erezione della nuova diocesi di Hajdudorogh, e per la nomina di Monsignor Papp ad amministratore apostolico della diocesi medesima.

Ne ho spedito copie autentiche al detto Monsignor Papp, al Governo Ungherese, al Primate ed a ciascuno degli altri Vescovi interessati. Contemporaneamente, conforme alle istruzioni ricevute da Vostra Eminenza col venerato telegramma cifrato del 30 ottobre ultimo scorso, ho inviato a tutti i parrochi della nuova Diocesi una circolare annunziante la canonica erezione della diocesi stessa e la nomina dell'amministratore apostolico. In questa circolare si contengono anche alcune spiegazioni sull'uso della lingua liturgica, non che opportune esortazioni alla ubbidienza e devozione verso la Santa Sede ed alla tranquillità e riverenza con cui si devono ricevere ed eseguire le decisioni del Sommo Pontefice.

Il Governo Ungherese è stato poi avvisato in tempo, perchè possa prendere le misure atte a mantenere l'ordine pubblico nel caso, non improbabile, che in qualche luogo si tentasse di turbarlo.

Come è prescritto nella citata Bolla, manderò quanto prima alla Santa Sede il testo del Decreto in discorso. Frattanto debbo significare a Vostra Eminenza, che prima di stendere il decreto stesso, ho preso, come era mio dovere, in considerazione diversi punti che in vari occasioni la Eminenza Vostra mi aveva indicato sull'argomento. Riguardo alle dignità del nuovo capitolo, avendo verificato che in tutti gli altri capitoli di rito greco non ne

¹⁰²Lásd: 104. számú dokumentum.

ha che una, e che questa naturalmente viene sostenuta dal primo canonico, cioè dall'Arciprete o Preposito Maggiore, non è stato necessario inserire nel Decreto alcuna particolare disposizione. Per ciò che riguarda il parroco della nuova Cattedrale, secondo ciò che si pratica nelle altre Cattedrali dello stesso rito, egli non deve essere canonico tanto più che nel caso particolare, essendo patrono della parrocchia il Municipio di Hajdudorogh, verrà sempre proposto, secondo il costume, un prete ammogliato, mentre i canonici, si usa sceglierli fra i celibi. Perciò anche di quello non si è fatto parola. Una questione importante ho dovuto risolvere avanti di pubblicare il decreto, ed è stata quella delle pensioni ai sacerdoti ed ai parrochi. Queste pensioni venivano pagate, nelle diocesi rumene, in parte dalla cassa delle fondazioni diocesane, in parte colle quote rilasciate dai sacerdoti medesimi. Ora, dovendo, secondo la bolla *Christifideles*, rimanere intatte alle antiche diocesi rumene le dette fondazioni, non si sarebbe più potuto colle sole quote dei sacerdoti sostenere la spesa delle pensioni nella nuova diocesi. Esposi quindi, la cosa al Governo Ungherese, chiedendo che si assumesse l'onere delle pensioni nella diocesi di Hajdudorogh, per la parte che riguardava la cassa delle fondazioni diocesane delle antiche diocesi rumene. Ed il Governo, con una dichiarazione scritta promise che avrebbe provveduto in proposito. E di ciò, ho fatto cenno nel Decreto. Ho poi nel Decreto stesso ribadito la volontà della Santa Sede, che si tolga subito l'abuso della lingua ungherese nella liturgia, e che si adoperino soltanto quei libri liturgici, che sono perfettamente conformi alle edizioni approvate dalla Santa Sede. E a questo proposito, dovendosi fare per la nuova diocesi una edizione dei libri liturgici greci, secondo gli esemplari che Vostra Eminenza mi ha fatto spedire a suo tempo, ho già insinuato a Monsignor Papp che nomini subito una commissione di persone competenti e sicure, che si mettano quanto prima all'opera, affinché i detti libri possano il più presto possibile essere messi nelle mani dei sacerdoti, che debbono prepararsi entro il triennio ad usarli nelle sacre funzioni.

Riguardo alla spesa per questa edizione, essa sarà sostenuta dal Governo, avendo esso già a disposizione una somma sufficiente, che qualche anno fa fu stabilita per la stampa di libri liturgici ad uso delle diocesi di rito greco.

Ed ora è a sperarsi che tutto proceda con tranquillità e con ordine nella esecuzione pratica delle disposizioni della Santa Sede, nonostante le contrarietà e le agitazioni che ancora continuano. Il Governo Ungherese é abbastanza risoluto, e so che ha già sequestrata la congrua e messo sotto processo diversi parrochi, che hanno troppo ardentemente mostrato la loro contrarietà alle disposizioni della Santa Sede e dello stato.

Inchinato

**109. Szitovszky Antal nagykállói esperes-paróchus jelentése
Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla
végrehajtási rendelete tárgyában**

Nagykálló, 1912. november 19.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 414. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CLXXXII., 358. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján
készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellentissime ac Reverendissime Domine
Domine Nuntie Apostolice
Domine Gratiotissime,

In negotio executionis canonicae Bullae „Christifideles” a Domino Nostro divina providentia summo Pontifice Pio X die 7mo Iunii MCMXII expeditae de die XVII mensis currentis directas litteras cum summa reverentia rite percepi, quibus mihi notum factum est, in territorio neoerectae Dioecesis Hajdudorogensis Illustrissimum ac Reverendissimum Episcopum Dioecesanum, Administratorem Apostolicum nominatum esse, in nexu harum litterarum cum summa humilitate sustineo Excellentiae Vestrae notificare, me hanc altam dispositionem cum Parochis mihi subiectis solito modo communicaturum esse, sed arbitror hanc magni momenti dispositionem a nominato Administratore Apostolico quoque per litteras circulares cum sacerdotibus communicaturam esse.

Gratis et Favoribus commendatus cum sensibus distinctae venerationis meae et osculo s. Dexterarum maneo die 19 Novembris anno 1912 Nagykovács (Comitatus Szabolcs, Hungaria).

obsequens filius ac servus:
Antonius Szitovszky
curatus et Vice-Archidiaconus

**110. Papp Antal munkácsi görögkatolikus püspök, hajdudorogi
apostoli kormányzó átírata Lukács László miniszterelnökhöz
kormányzói működése megkezdéséről**

Ungvár, 1912. november 21.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–7238. Tisztázat.

1891
1. szám

Nagyméltóságú Ministerelnök Ur!

Az apostoli szentszék által a hajdudorogi új görög katolikus egyházmegyének apostoli adminisztrátorává legkegyelmesebben kineveztetvén, ezen egyházmegye ügyeinek vezetését mai napon megkezdtem miről az új egyházmegye papságát hozzájuk intézett körlevemben értesítettem.

Ezen körlevelem egy példányát van szerencsém Nagyméltóságodhoz mély tiszteletem jeléül mellékletben megküldeni.

Nagy felelőséggel járó új állásom kötelmeinek teljesítéséhez is Nagyméltóságod kegyes és hathatós támogatását bizalommal kérve kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítása mellett vagyok

Ungvárott 1912 évi november hó 21-én

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája:

Papp Antal

munkácsi püspök

111. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó átírata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz kormányzói működése megkezdéséről

Ungvár, 1912. november 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 400r–403v. Tisztázata.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján, de melléklet nélkül: CÂRJĂ, CLXXXIV., 361. Az alábbi átírás szintén a tisztázata alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Nro 1.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Raphaeli Scapinelli E Comitibus De Leguinia

Archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico, Viennae.

Excellentissime ac Reverendissime Domine

Archiepiscopo Nuntie Apostolice

Domine mi Gratosissime!

In nexu arstimatissimarum litterarum Excellentiae Tuae 17-a die hujus mensis ad me directarum, sumo mihi honorum Excellentiam Tuam summa cum reverentia certiore reddendi: mere mandato Excellentiae Tuae, administrationem novae, dioeceseos hajdudoroghensis, die 21 a novemberis assumpsisse.

Quod, quum humillima cum reverentia nuntio, simul supplico Excellentiae Tuae: dignetur mihi efficax auxilium et manus adjutrices porrigere, ut ingens munus administrationis novae Dioeceseos, ad gloriam Dei et ad salutem fidelium perficere possim.

Singulari cum venerationis meae et obsequii cultu permaneo

Ungvárini, die 21-a novembris, 1912.

Excellentiae Vestrae addictissimus servus:

Antonius Papp

Episcopus Munkácsiensis,

Aministrator Apostolicus Dioeceseos Hajdudoroghensis.

Reverenter .. unum exemplar primae meae epistolae circularis ad Clerum novae Dioeceseos directae.

111a. Melléklet: A hajdúdorogi egyházmegye első körlevele

Ungvár, 1912. november 21.

A hajdudorogegyházmegyei nagyontisztelendő Klerusnak
Krisztusban Kedves Testvéreim és Fiaim!

1:1912. sz. A mai napon mindnyájan megkapták gróf Scapinelli Raphael laodiceai érsek, bécsi apostoli nuntius ur Ő Nagyméltóságának folyó hó 17-én kelt köriratát, amelyben Ő Excellentiája mindnyájuk tudomására hozni méltóztatott, hogy a dicsőségesen uralkodó X. Pius pápa Ő Szentségének 1912. évi június hó 8-án kelt „Christifideles graeci” kezdetű bullájával kanonizált hajdudorogi görög szertartású katolikus egyházmegyét folyó évi november hó 17-ik napjától kezdve életbelépteti s arról is értesíti Nagyontisztelendőségteket, hogy Ő Szentsége ezen újonnan alapított egyházmegye élére a kinevezendő megyés püspök trónfoglalásáig apostoli adminisztrátori minőségben engem kegyeskedett állítani és legkegyelmesebben kinevezni.

Amidőn Krisztus Urunknak hódoló imádással, földi helytartójának: Szentséges Atyánknak pedig hálás szívvel fejezem ki mindnyájunk alázatos köszönetét az új egyházmegye megalkotása által velünk gyakorolt kiváló kegyelemért, egyuttal mély hódolattal hajlom meg az isteni Gondviselésnek Ő Szentsége közvetítésével tett azon legmagasabb intézkedése előtt, amellyel ezen egyházmegye kormányzását ideiglenesen reám bízni, gyöngé vállaimra helyezni kegyes volt.

Ő Szentsége ezen új egyházmegyét a szeretet jegyében alapította, a szeretet Istene nevében üdvözlöm én is Nagyítisztelendőségteket és lelki vezetésük alatt álló kedves híveimet s ezen ünnepélyes alkalommal, az új dioecesis élete hajnalán esdve kérem Őt, hogy az égi béke, a szeretet, a lelkek üdvéért lelkesedő hivatásérzet és egymástmegértés szellemét öntse mindnyájunk szívébe.

Krisztusban kedvelt fiaim!

Most, mikor Isten segélyével új egyházmegyénk vezetését megkezdem, Önökhöz intézett jelen első főpásztori szózatomban azon irányelveket óhajtom röviden megjelölni, amelyek hű követését mindnyájuktól remélem és kívánom.

1. Lelkipásztori működésük első és fő szabályozója az édes Üdvözítőnek katolikus anyaszentegyházunk által féltve őrzött és a Szentlélek erejével fentartott isteni tanítása legyen.

Ezt a szent tanítást, a keresztény katolikus hitet kövessék mindenkor gondolattal, szóval és tettel, elméjük, szívéük s akaratuk egész teljességével.

Ezt kövessék Nagyontisztelendőségtek szeretett híveinkkel együtt, – ha kell, szenvedések, súlyos megpróbáltatások között, áldozatok árán is, mint dicső emlékü őseink, akiket szent hitüinktől és magasztos ősi szertartásunktól senki és semmi sem tudott végleg eltántorítani.

„Óh Timotheus, a nálad letett kincset őrizd meg, távoztatván a hiábavaló szóujításokat és a hamisan úgy nevezett tudomány ellenvetéseit, melyet követvén, némelyek a hittől elszakadtak.“ – „A gonosz emberek és hitegetők pedig előmennek a gonoszban, tévelyegvén és tévelyítvén. De te maradj

meg azokban, miket tanultál és amik rád bízottak, tudván, kitől tanultad.“ (I. Timoth. 6., 20–21., II. Timoth. 3. 13–14.)

E szavak, amelyeket Szent Pál apostol majdnem kétezer évvel ezelőtt intézett szeretett tanítványához, hozzánk is szólanak. Krisztus papjainak nemcsak az a kötelességük, hogy a szent katolikus hitet megtartsák s eszerint éljenek, hanem arra is kötelezve vannak, hogy a gondjaikra bízott lelkeket az igaz hitre oktassák, ezek hitét megerősítsék, folyton ápolják és védelmezzék a hamis prófétáknak hitetlenségre és erkölcstelenségre csábító vakmerő üzeneteivel szemben.

2. Önök, Krisztusban kedves fiaim, működésük alatt többször küzdelembe juthatnak olyanokkal, akik úgy Nagyon tisztelendősétek, mint híveik katolikus hitességét megbontani igyekeznek; olyan körülmények közé kerülhetnek, amelyek közt – akár akarják, akár nem – lelkiismeretük parancsára harcba kell bocsátkozniok szent hitünk és anyaszentegyházunk ellenségeivel, hogy ezek ellenében híveik veszélyeztetett lelkiüdvét biztosítsák.

Hogy ezt megtehessek, hogy a harcban győzhessenek és híveiket is győzelemre vezethessék, szükségük van első sorban az isteni kegyelem fegyverére, amelyet gyakori buzgó ima s a kegyelemeszközök többszöri ájtatos használata által megszerezniük; mindennapi kötelességük, hogy szemplótelően, Krisztus akarata szerinti tiszta életmódot folytassanak, amelyet elmékedéssel, önmegtágadással és a keresetény szeretet cselekedeteinek állandó gyakorlásával kell megőrizniök, de ezenkívül szükségük van a hittudományok s egyéb hasznos tudományok kellő ismeretére is, hogy hitük észszerű, sziklaszilárd legyen és így képesek legyenek híveiket is megerősíteni az igaz hitben, a különböző hamis tanítások ellenében. Ez a második irányelv, amelynek követését lelkükre kötöm.

A mai kor társadalmára bátran alkalmazhatjuk Szent Ágoston azon kijelentését, mely szerint a tévelyek és kételkedések szülőoka a tudatlanság; ma azért támadják oly erősen szentegyházunk hittitkait és intézményeit, azért van oly sok tévely és kételkedés, mert vallási dolgokban talán sohasem uralkodott nagyobb tájékozatlanság, mint napjainkban.

Ma a hamis, de hangzatos jelszavak korát éljük, amelyek a hitközönyös és vallási tudatlanságban tévelygő lelkeket könnyen magukkal ragadják s a tapasztalat tanúsága szerint nem ritkán örvénybe sodorják.

Hogy veheti föl ezekkel szemben a harcot, hogyan küzdhet kellő sikerrel, mikép mentheti meg az ellenség töreitől a hívő lelkek seregét az az áldozópap, aki theologiai tanulmányainak befejezése után a tudományokkal csak ritkán, felületesen és kelleetlenül foglalkozik?

Fontolják, szívleljék meg jól a Példabeszédek könyvének mindnyájunkhoz intézett emez intését: „Bírdad a bölcseséget, bírdad az okosságot... Ne hagyd el azt és megőriz téged; szeressed azt és megtart téged... Ragadd meg azt és felmagasztal téged” (IV. 5–8.)

A theologia helyes és kitartó tanulmányozása határozott hitbeli meggyőződést érlel meg mindenkinben, aki e hitet vallja; azért kötelessége és célja ez minden embernek, de elsősorban Krisztus papjainak.

Mások csak saját javukra tanulnak, a papnak hívei javára is tanulnia kell, hogy őket az élet bármely nehéz körülményei között jó és üdvös tanácsokkal láthassa el, megvigasztalhassa s a nemzetek apostola által ostorozott tévelyítő alapostolokkal, szemben az igazság ösvényén megtarthassa.

Azért arra kérem és figyelmeztetem Nagyontisztelendőségteket, Krisztusban kedvelt testvéreim és fiaim, hogy a szent tudományok megszerzésére s azok megőrzésére állandóan törekedjenek és bármennyire nehezükre esnék is, e törekvésben, e munkában sohase lankadjanak.

3. A szent hittudományok elsajátítását azonban nem szabad végső célnak tartaniok, a megszerzett és szorgalmas tanulással őrzött theologiai ismereteket csak eszközöknek tekintsek, amelyek segítségével a lelkek üdvözítésére törekvő magasztos hivatásuknak könnyebben megfelelhettek. Ez a harmadik irányelv, amelyre figyelmüket fel kell hívnom.

Ernyedetlen buzgósággal, nemes lekesedéssel teljesítsék lelkipásztori kötelességeiket s akkor majd életük végén nyugodt lelkiismerettel mondhatják el Szent Pál apostollal e szavakat: „Jó harcot harcoltam, a futást elvégeztem.”

4. Azután arra intem mindnyájukat, hogy amint eddig, úgy ezután is tántoríthatlan hűséggel ragaszkodjanak a katolikus egyház látható fejéhez, Krisztus Urunk földi helytartójához, az Apostoli Székhez; mély tisztelettel és engedelmisséggel viseltessenek mindenkor Szentséges Atyánk, a római pápa iránt, aki az Úr Jézus rendelete folytán az egész keresztény katolikus világ, az összes lelki vezetők és hívek legfőbb pásztorja, ura, atyja és tanítója.

Ezt hitték, vallották és tartották mindenkor a mi buzgó elődeink, elsősorban ami görög szertartású egyházunk fénylő csillagai, a szent atyák, ezt hirdette az egyház minden időben s legutóbb a vatikáni szent zsinat (sess. 4., cap. 3.) kifejezetten hangsúlyozza, hogy „a római pápával való közösség a katolikus igazság tana, amelytől eltérni a hit és üdvösség veszélye nélkül senkinek sem lehet.”

Ragaszkodjanak tehát továbbra is igazi gyermeki szeretettel és hódoló engedelmisséggel szent Péter apostolfejedelem sziklájához; ez a megdönthetetlen szikla hatalmas, biztos segítséget nyújt Nagyontisztelendőségteknél főséges hivatásukkal járó kötelességeik jósikerű teljesítéséhez, de e ragaszkodás egyúttal mindenkor biztos ismertető jele lesz az Önök és szeretett híveink valódi keresztény katolikus érzületének, mert a szent atyák többször ismételt mondása szerint „ahol Péter, ott az egyház” ahol tehát szent Péter nincs, ott az egyház sincs.

A római pápa Ő Szentsége iránti állandó hűségre és hódoló tiszteletről oktassák és neveljék híveiket ezután is, amint – meg vagyok győződve – eddig is ezt tették.

Az Apostoli Szentszék a történelem tanúsága szerint minden időben gyöngéd anyai szeretettel gondozta összes híveit, minket is, görög szertartású keresztény katolikusokat.

Dicsőségesen uralkodó szentséges atyánkat, X. Pius pápát is épügy, mint elődeit, minden intézkedésében a lelkek üdvének biztosítása vezérli, tehát nem szükséges bizonyítanom Nagytisztelendőségtek előtt, hogy Ő Szentségét

a hajdudorogi egyházmegye kreálására is a lelkek örök boldogságát célzó szeretete vezette, tőle csak jót, atyai gondosságot várhatunk.

Ne hallgassanak tehát se Nagyisztelendőségek, se híveik egyes rosszakaratú álprófétákra, akik Ő Szentségének ezen egyházmegyét megalapító legkegyesebb rendelkezése ellen törekednek hithű híveink egy részét lázítani.

Ha esetleg ilyenekkel találkozhatnak, ellenük – egymást kölcsönös testvéri szeretettel támogatva – védekezzenek és ne engedjék, hogy híveiket bárki csak egy pillanatra is eltántoríthassa sz. Péter trónjától.

5. A Nagyontisztelendőségekkel is közölt decretumból meggyőződhetnek arról, hogy az Apostoli Szentszék mellett dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József Ő császári és apostoli királyi Felségének kegye az a hatalmas tényező, amely ezen egyházmegyét létrehozta. A decretum azt is igazolja, hogy Ő Felsege magyar kormánya az újonnan létesített egyházmegye papságának anyagi helyzetéről s a papözvegyek és árvák ellátásáról épp úgy, sőt még jobban fog gondoskodni, mint a többi görög kath. egyházmegyékben.

E kegyes gondoskodásért a legmagasabb Trónnak alázatos alattvalói hódolattal, hazánk magas kormányának pedig mély tisztelettel fejezem ki Nagyontisztelendőségek nevében is leghálásabb köszönetemet.

Krisztusban kedvelt testvéreim és fiaim! Amidőn Önöket isteni félelemre és királyhűsége intem, egyúttal arra is figyelmeztetem, hogy édes magyar hazánkat, amelynek gyermekei vagyunk, amely fölnevelt, folytonosan szeretettel védelmez és táplál minket, teljes szívből szeressék; forró szeretettel ragaszkodjanak ezen áldott földhöz, amelyet dicső őseink önvérükkel áztatva, küzdelem és szenvedés közt tartottak fönn ezer éven át.

Erre nemcsak a hála kötelezi Önöket, hanem elsősorban isteni Mesterünk, Jézus példája, aki – bár minden embert üdvözített – földi élete alatt mégis honfitársait részesítette a legtöbb jótéteményben.

Kövessék e tekintetben is a Megváltó fonséges példáját, a vallásosság és kötelességtudás mellett a hazaszeretet legyen életük vezérlő csillaga: erre oktassák, szoktassák, ebben őrizték meg híveiket is és világosítsák föl őket, hogy ez a szép erény nemcsak honfíúi érzésben, hanem főleg a haza javára irányuló becsületes, lelkiismeretes és önzetlen munkálkodásban áll.

A jó lelkipásztor a gondjaira bízott híveket az örök boldogság felé vezeti; arra törekszik, hogy őket a menyország részeseivé tegye, de ezenkívül földi boldogulásokat is előmozdítani igyekszik s amidőn az égi haza, a boldog örök élet felé irányítja figyelmüket, egyúttal a földi haza szeretetére is tanítja őket.

Neveljék híveiket nemzetünk szerető polgáraivá s akkor hazánk művelt társadalmának eddig is mindenkor örömmel tapasztalt rokonérzése továbbra is velünk lesz és az összetartás, a társadalom jóakaró támogatása egyházmegyénk egyik legerősebb, állandó oszlopa marad.

Ezen alapelveken kívül még a következőket közlöm Nagyontisztelendőségekkel:

Az új egyházmegye nem világi, hanem kizárólag egyházi, lelki célok megvalósítása végett alakítottatott meg; nem irányul ennek kreálása a nemzetiségek ellen, a hitoktatás és a prédikálás nyelve továbbra is olyan marad, aminő eddig volt. Ahol e tekintetben talán változtatásra van szükség, ott a

lelkész urak önhatalmúlag ne járjanak el, hanem forduljanak most hozzám, a jövőben pedig kinevezendő megyés püspökhöz.

A liturgikus nyelv és a templomi ének egyelőre három évig ugyanolyan marad, aminő volt. Minthogy pedig a „Christifideles graeci” kezdetű bulla értelmében az új egyházmegye liturgikus nyelve az ó görög nyelv, gondoskodni fogok a liturgikus és szerkönyveknek ó-görög nyelven való kinyomatásáról, hogy azokat Nagyontisztelendőségek minél előbb kezükhöz véve, már e három éven belül tanulmányozhassák és e nyelvben magukat kellően gyakorolhassák.

Tekintettel arra, hogy X. Pius pápa Őszentsége előbb említett bullájában nyilvánított legmagasabb rendeletével az új egyházmegye határait pontosan megállapította, ez okból Szentséges Atyánk legfelsőbb intézkedése következtében ki kell mondanom, hogy a hajdudorogi egyházmegye területén az 1912. évi november hó 17-ikétől kezdve törvényesen üresedésbe jövő parochiák elnyerése iránt csakis azon áldozópapok folyamodhatnak, akik a „Christifideles graeci” kezdetű pápai bullában felsorolt parochiák valamelyikén működnek.

Viszont a hajdudorogi egyházmegye papjai előbbi egyházmegyéik szolgálatába a jelzett naptól kezdve Őszentsége engedélye nélkül át nem léphetnek, tehát a saját egyházmegyéjük területén kívül eső lelkészi javadalmakat nincs joguk kérelmezni.

Befejezésül az Üdvözítőnek apostolaihoz intézett eme szavaira irányítom figyelmüket: „Arról ismernek meg mindnyájan, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretettel vagytok egymáshoz”. (János 13., 35.)

Szeressék, segítsék egymást lelkipásztori kötelességeik teljesítésében és minden nemes, helyes eszme megvalósításában.

Ha egymás iránt testvéri szeretettel viseltetnek, ha egymást teljes jóakarattal és jó szívvel gyámolítva fognak működni, munkálkodásukra Isten bőszéges áldása száll, s a legnehezebb kérdéseket is könnyen fogjuk megoldhatni, mert az igazi keresztény szeretet minden ellentétet kiegyenlít, minden akadályt elhárít; ezzel megkönnyítik, sőt kellemessé teszik az én fárasztó munkámat is, aki azon nagy feladat előtt állok, hogy nagykiterjedésű munkácsi egyházmegyém kormányzásán kívül az új egyházmegyét is szervezzem és ideiglenesen vezessem.

Azon megnyugtató tudatban vagyok, hogy Nagyontisztelendőségek erejükhöz és tehetségeikhez mérten egyenkint és együttesen velem együtt mindent megtesznek, amit az új egyházmegye megszilárdítása és kifejlesztése érdekében megtehetnek; alázatosan bízom az isteni Gondviselés jóságában, hogy amire a mi emberi gyöngeségünk nem lesz képes, azt az ő hathatós kegyelme fogja kipótolni.

Kedves testvéreim és fiaim! Az új egyházmegyét az imádandó isteni Akarat művének tekintsék és híveikkel együtt gyermeki alázattal, őszinte örömmel engedelmeskedjenek Krisztus helytartója atyai intelmeinek, amelyeket a hajdudorogi egyházmegye papjaihoz és híveihez intézni kegyeskedett; világosítsák föl híveiket, hogy a Szentséges Atya javukat akarja és nyugtassák meg őket.

Szálljon mindnyájunk szívébe az égi béke, hogy emelkedett lélekkel énekelhessük majd el az Ur Jézus születése ünnepén szt. Izajás próféta szavaival, hogy valóban velünk az Isten!

Fölkérem Nagyontisztelendőségeket, hogy kedves híveinkkel közöljék főpásztori áldásomat és atyai szeretetemből fakadó üdvözlétemet.

Önökre is Isten szt. kegyelmét esdve, püspöki áldásom adása mellett vagyok Ungvárott, 1912 november 21-én, Szent Mihály főangyal és az összes mennyei Erők ünnepén.

Krisztusban szíves atyjok:

Antal püspök,

apostoli adminisztrátor.

112. A Munkácsi Egyházmegye szentszéki ülésének jegyzőkönyv-kivonata a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Ungvár, 1912. november 23.

DAZO Fond. 151. opisz 4. nr. 58. Másolat.

Az 1912. évi november hó 23.-án Ungvárott tartott sz. sz. ülés jkvi kivonata 9610. szám

Felolvastatott dicsőségesen uralkodó X. Pius pápa által 1912 június hó 7-én a hajdudorogi új gör. kath. egyházmegye létesítése végett kiadott Christifideles Gracei kezdetű bulla, valamint Scapinelli Raphael laodiceai érsek, bécsi apostoli nuncius által f. évi november hó 17-én kiadott rendelet, melyszerint az új egyházmegye f. é. november hó 17-én működni kezd és melynek apostoli adminisztrálásával Papp Antal püspök Urunk Őméltósága bízott meg.

Határozat:

Mély hódolattal veszi tudomásul, a Szentszék a pápa Őszentségének ezen akaratát és elrendeli, hogy az erről szóló bulla örök emlékül elhelyeztessék a püspöki levéltárban. Szíve mélyéből könyörög, a világok Kormányzójához, hogy szent Lelkének kegyelmeit bőségesen árássa rá elsősorban az új egyházmegye apostoli adminisztrátorára, hogy a kettős terhet, kettős kötelességet Isten és a pápa akaratára szerint viselhesse, másodsorban az új egyházmegye papságára és hívő seregére, hogy legfőbb vágyaik teljesedésekor minden erejükkel azon eszmét tartsák vezérsillagul; mindent Isten nagyobb dicsőségére. Fontos történelmi momentum ez a munkácsyegyházmegye életében is, hiszen az ő testéből az ő kebléről szakad le az új egyházmegyének nagy része. Körlevél útján szeretettel búcsúzik el az anyaegyházmegye a távozó papoktól és hívektől csak azt kéri tőlük, hogy hasonló ragaszkodással viseltessenek volt anyaegyházmegyéjükhez. A papság igyekezzen tapintatosan megertetni a hívekkel a pápai bulla bölcs rendelkezéseit, különösen a szertartás nyelvét illetőleg.

b. Szintén körlevélben közöltetik a munkácsi egyházmegye papságával Őszentségének ezen, a gör. kath. egyház iránti atyai szeretetből eredő intézkedése és egyuttal értesítettik a papság, hogy a jövőben egyik

egyházmegyéből, a másikba nem lehet átmenni s így a másik egyházmegyében levő üres javadalmat csakis azon egyházmegye papjai kérhetik.

c. A Szentszék megbizzza Volosin Ágoston sz. sz. tanácsost, hogy a legsürgősebben teendő intézkedésekre vonatkozólag készítsen részletes javaslatot és azt terjessze be az e. m. kormányhoz.

K. m. f.

Antal püspök

**113. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla
végrehajtási rendelete és Papp Antal hajdúdorogi kormányzói
kinevezése tárgyában**

Nagyvárad, 1912. november 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 404rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CLXXXV., 362. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Nº 4080 -1912

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Raphaeli Scapinelli de Leguinia

Archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico Wien.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Domine,

Venerabiles Excellentiae Tuae litterae¹⁰³ de dato XVII Novembris 1912, quibus mihi Decretum executoriali erectionis novae Dioecesis Hajdudorogensis, necnon nominationis Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Antonii Papp, Episcopi Muncaciensis in Apostolicum Administratorem eiusdem Dioecesis, mittere dignabatur, illesae ad meas pervenerunt manus.

Hoc itaque significato, officii mei maximi est una Excellentiam Tuam certiore reddere me, Dioecesis Magovaradinensis Rumenorum pro tempore ordinarium, praefatum ex Apostolica Sanctae Romanae Sedis Auctoritate datum Decretum reverenter accepisse, eique humiliter atque plenissime submissum esse.

Et profundae venerationis meae sensus erga Excellentiam Tuam profitens, devote permaneo

Excellentiae Tuae,

Magovaradini die XXIII Novembris 1912.

humillimus famulus

Demetrius Radu,

Episcopus Magovaradinensis Rumenorum.

103 Lásd: 103. számú dokumentum.

**114. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita
átírata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi
egyházmegyébe való átsorolásuk ellen tiltakozó papok ügyében**

Balázsfalva, 1912. november 26.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 406r–407r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CLXXXVI., 363–364. Az alábbi átírás szintén a tisztázat
alapján készült, s néhány helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

No. 8376 -1912.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Raphaeli Scapinelli de Leguigno

Archiepiscopo de Laodicea, Nuntio Apostolico, Wien I am Hof 4.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo
et Nuntie Apostolice!

Humillimis meis litteris de dato 25 Octobris 1912 Numero 5130 patefeci
Excellentiae Vestrae Reverendissimae plures sacerdotes ex parochiis ad novam
dioecesim Hajdudoroghensem adnectendis me rogasse, quominus eos ad alia
beneficia disponam. Illi acceptis Excellentiae Vestrae litteris¹⁰⁴ de dato 17
Novembris 1912, quoad executionem bullae „Christifideles Graeci” exaratis,
iterum enixis precibus instantissime orant, ut a memoratis parochiis liberarem
et ad parochias rumeni ritus disponam, praesertim ex sequentibus motivis:

a) Bulla „Christifideles graeci” disponit de parochiis, non vero de singulis
personis ad novam dioecesim transituris.

b) Illi ordinati atque constituti fuere, qua sacerdotes rumeni ritus cum usu
linguae liturgicae rumanae, huic autem ritui nolunt graecum ritum substituere,
nec graecam linguam addiscere, graeceque celebrare queunt.

c) Quemadmodum hucadusque ad archidioecesim Alba Iuliensem et
Fogarasiensem pertinebant, sic in futurum ad eandem archidioecesim
pertinere cupiunt, et parati sunt potius beneficio ecclesiastico privari, quam in
nova dioecesi ceu sacerdotes fungi.

Hi sacerdotes sunt Reverendissimus Myron Radu administrator
parochiarum Árkos et Illyefalva; Reverendissimus Simeon Coman administrator
paroeciarum Kézdiszentkereszt et Lemhény; Reverendissimus Ioannes Roman
administrator paroeciarum Nyárádkarácson et Haraszkerék; Reverendissimus
Basilius Tatar parochus Kebeleszentiványensis, demum Reverendissimus
Alexander Maior administrator Csiklázárfalvae. Sunt eadam alii sacerdotes,
qui nullo pacto consentiunt Episcopatus Hajdudorogensi obnoxii evadere, qui
suam voluntatem oretenus mihi notificarunt.

Quum preces dictorum sacerdotum, dignas quae admittantur reputo,
humillime peto Excellentiae Vestrae Reverendissimae benignissimum
assensum, ut superius nominatos quinque sacerdotes, aliosque qui ad novam

¹⁰⁴Lásd: 103. számú dokumentum.

dioecesim transire omnino recusarent, a parochiis quas nunc provident absolvere, a Dioecesi Hajdudoroghensi dimittere dignetur, ut litteris dimissorialibus canonice muniti, illis alias parochias in archidioecesi Alba Iuliensi et Fogarasiensi conferre possim.

In reliquo gratiosissimis affectibus Excellentiae Vestrae Reverendissimae enixe commendatus, profundissimi obsequii cum sensibus perenno

Excellentiae Vestrae Reverendissimae,
Balázsfalva (Hungaria) die 26 Novembris 1912
humillimus famulus
Victor Mihályi
archiepiscopus Albae Iuliensis.

115. Hosszu Bazil szamosújvári püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete és Papp Antal hajdúdorogi kormányzó kinevezése tárgyában

Szamosújvár, 1912. november 27.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 408r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CLXXXVII., 356–366. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 10.146 ex 1912.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Raphaeli Scapinelli e Comitibus de Leguinia
Archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico Viennensi,
Domino Mihi Benignissimo
Viennae.

Excellentissime ac Reverendissime
Domine Archiepiscope! Nuntie Apostolice! Domine Benignissime!
Honor mihi duco ad benignam Excellentiae Vestrae notitiam perferendi rite acceptas a me esse veneratas Excellentiae Vestrae litteras¹⁰⁵ die 17a Novembris anni currentis datas, quibus exemplar authenticum decreti executorialis erectionis novae dioecesis Hajdudoroghensis, nec non nominationis Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Antonii Papp Episcopi Munkácsensis in administratorem Apostolicum eiusdem dioeceseos communicare dignabatur.

Ceterum profundissimo cum venerationis cultu persisto

Szamosújvárini die 27a Novembris 1912.

Excellentiae Vestrae
humillimus et obsequentissimus servus:
Basilius Hosszu,
Episcopus Szamosújvárensis Rumenorum.

105 Lásd: 103. számú dokumentum.

**116. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Budapesten élő román
görögkatolikusok besorolása tárgyában**

Ungvár, 1912. november 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 432r–433r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CLXXXIX., 368–369. Az alábbi átirás szintén a tisztázat
alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 25

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Raphaelo(!) Scapinelli E Comitibus de Leguinia
Archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico
Viennae.

Excellentissime ac Reverendissime Domine
Archiepiscope, Nuntie Apostolice,
Domine mi granosissime!

Tenore Bullae Apostolicae erectionis Dioceseos Hajdu-Doroghensis
„Christifideles” die VII¹⁰⁶ Iunii 1912 editae territorio novae Dioeceseos
adjuncta est et parochia graeci ritus catholica Budapestinensis, quae hucusque
ad Archidioecesem Strigoniensem pertinebat.

Huic parochiae ultimis annis solummodo fideles rutheni ritus subiecti erant,
catholici autem rumeni resolutione Sacrae Congregationis de Propaganda
Fide, edita sub numero 6121/1907 et in fidedigna copia¹⁰⁷ huc adnexa parochis
latini ritus civitatis Budapestinensis subijciebantur.

Bulla erectionis novae dioeceseos, quoad fideles graeci ritus Budapestinenses,
nullam facit distinctionem inter ruthenos et rumenos, qua de causa parochus
huius parochiae dubitat, utrum catholici rumeni etiam in posterum seiuncti
erunt, vel vero vigore Bullae erectionis parochus graeci ritus catholico
Budapestinensi subiecti sint?

Mea humillima opinio est, quod quemadmodum in parochiis Szatmár,
Nagykároly et Nagyléta fideles rumeni, ita et in civitate Budapestinensi
habitantes rumeni fideles novae Dioecesi incorporati sunt. Parochus tamen
Budapestinensis obligari deberet secundum mentem altae resolutionis Sacrae
Congregationis de Propaganda Fide anno 1907. sub numero 6121 emanatae, ut
pro fidelibus rumeni labii novum capellanum ab Ordina-riatu petat, qui linguae
rumenae capax et gnarus est et verbum Dei hisce fidelibus lingua vernacula
praedicare confessionesque eorum hac lingua excipere, sacras functiones intra
praescriptum triennium lingua rumena persolvere teneatur.

106 Helyesen. VIII

107 Lásd: Források, 4/2. kötet, 13. számú dokumentum..

Humillime rogo Excellentiam Tuam, ad quem interpretatio Bullae erectionis pertinet, ut hocce dubium dicti parochi resolvere, meque et Ordinariatum Strigoniensem de resolutione certioem reddere dignetur.

Singulari cum venerationis meae et obsequii cultu persisto

Ungvarini, 29-a Novembris 1912.

Excellentiae Tuae

addictissimus servus in Christo

Antonius Papp

Episcopus Munkácsiensis

Administrator Apostolicus Dioeceseos Hajdudoroghensis.

117. Vajda-Voevod Sándor képviselő felszólalása az Országgyűlésben a Hajdúdorogi egyházmegye alapítása tárgyában

Budapest, 1912. november 29.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Tizenhetedik kötet.* Budapest, 1913, 154–155..

[...] **Vajda Sándor:** Ne higyjék, t. ház, hogy csak ennyi a mi sérelmünk; a jelenlegi kormány sokkal többet vétett ellenünk, mint amennyit egy parlamenti beszéd keretében fel lehetne sorolni. (Igaz! Ugy van! a nemzetiségek padjain.) A nyelvrendeleteket a kathekizációt és az oktatás terén a nemzetiségi törvény végre nem hajtását, az Apponyi-féle iskolai törvények forszírozását csak érintettem, és nem akarom e kérdések fejtegetését még több konkrét eset felemlítésével tovább folytatni.

De, t. ház, a jelenlegi kormány nem elégedett meg ennyivel; nem elégedett meg azzal, hogy a sovíniszta kontinuitást fentartsa, hanem – hogy milyen módon, azt mi nem tudhatjuk, – ki tudta csikarni, ki tudta járni Bécsben és Rómában, felhasználva a szent Atya vénségét és Merry del Val államtitkárnak a magyarországi viszonyokban való járatlanságát, hogy a hajdudorogi püspökséget megkapja: magyar püspökséget ó-görög nyelven.

Minket nem sértett, volna ez, t. ház, mert hiszen mi tudjuk méltányolni a mások jogos követeléseit és ha tényleg vannak magyar görög katolikusok vagy elmagyarosodott románok, avagy ruthén görög katolikusok, ám adassék meg ezeknek a lehetőség arra, hogy külön püspökségben szervezkedjenek. (Mozgás.)

De, t. ház, ami a legmélyebb keserüségét okozta a mi népünk lelkében, az az a körülmény, hogy de nobis sine nobis, a magyar kormány egyszerűen elragadott a mi metropoliai egyházmegyénkből tiszta román községeket is. Pedig a királyi szó szentségével szerveztetett a mi metropolitán egyházmegyénk mint egység, az Ecclesiam Christi és királyi rendelet útján és ime most egyszerűen úgy bännak el velünk, mint ahogy például Németország és Franciaország jár el, amikor Afrikában arról van szó, hogy egy területet szétosztanak, amikor leigáznak egy vad törzset, egyszerűen egy vonalat huznak a térképen és azt mondják: ezek a te vadembereid, ezek a mi vadembereink.

Igy bánt el velünk is a magyar kormány. (Ellentmondások.)

Természetes, hogy ennek nem lehetett más reakciója, mint a legmélyebb elkeseredés és a legmélyebb elszomorodás, amely a román falvakban tapasztalható. Eddig az volt az illúzió, az volt a hitünk, hogy a mi nemzeti öntudatunknak Róma is segítségére van és hogy mi Rómában mindig támogatót találunk nemzeti kulturánk számára. Most szétfoszlott ez az illúzió, egy illúzióval kevesebb van. De ne higgyék, hogy ezáltal nyert valamit a sovinizmus, mert ellenkezőleg, a mi nemzeti eszménk nyert azáltal, hogy olyan községekben is, amelyekben eddig szó sem lehetett nemzeti öntudatról, felébresztetett ez a nemzeti öntudat s azok az emberek készek inkább megválni régi vallásuktól, semhogy nemzeti nyelvüket feladják. Nagyon sajnós, hogy a kormány így a béke helyett beviszi a legutolsó szatmármegyei faluba is a békétlenséget és az elégedetlenséget.

T. ház! egy olyan ügy, amelynek mártirjai vannak, nem elveszett ügy. Mi volt az első következménye e pápai bullának, a »Christi fideles«-nek? Az volt az első következménye, hogy azok a községek átéreztek azt a méltatlanságot, amely velük történt és mindenekelőtt felettes hatóságukhoz tiltakozó iratokat nyújtottak be. Ez történt meg Gyergyószentmiklóson is, ahol az esperességi kerületben egy tiltakozó írásra gyűjtötték az aláírásokat a balázsfalvi érsek részére.

Érdekes, hogyan jutott az adminisztráció ennek a tiltakozó iratnak a birtokába. Van egy öreg esperes Gyimesen, Ciobotár Gábor egy 90 éven felüli aggastyán, akihez egyszer csak beállít egy szuronyos csendőrrel a szolgabíró és egy levelet vesz ki a zsebéből, amelyet azelőtt Ciobotár elküldött volt az esperességnek Gyergyószentmiklósról. Megkérdi a megijedt aggastyántól, hogy felbonthatja-e a levelet. T. uraim, tessék csak elképzelni, hogy egy 90 éven felüli emberhez beállít egy csendőrrel a szolgabíró és ezt a kedélyes kérdést intézi hozzá. (Mozgás.) Erre a szolgabíró felbontotta a levelet és így jött rá arra a tiltakozó iratra, amelyet Balázsfalvára akartak juttatni.

A vége az lett, hogy a magyar állami intézmények és hitfelekezetek elleni izgatás czimén vádoltattak, pedig nem izgatott senki, csak azt akarták, hogy hagyassanak meg régi hitükben és egyházi szervezetükben, de azért mégis vád alá lettek helyezve a következők:

Campián Illés gyergyószentmiklósi görög-keleti román esperes, Ciobotár Gábor kilenczven éves esperes és az esperességi kerület jegyzője, Dona-Donescu ugyszintén a vaslábi egyház főkurátora, Beaga Dumitru, a lovászi főkurátor, Bucur Illés, ugymint a gyimesi gazdák: Colceriu György és Gábor. Ezek mindnyájan vád alá lettek helyezve. Es nem elég ez a sikanirozás, hanem még 210 vaslábi és 59 gyimesi román akarnak vád alá helyezni. (Szónok oly halkán beszél, hogy szavai a gyorsírók padjáról nem érthetők.)

Elnök (csenget): Kérnem kell a képviselő urat, sziveskedjék kissé érthetőbben beszélni, mert hallóképességem teljes megfeszítése mellett sem tudom meghallani, hogy mit mond. Különösen, amikor olvas. Sziveskedjék hangosabban folytatni.

Vajda Sándor: A »Székelység«, Csikszeredán megjelenő lapocskára, 35. számában azt írja: »Ugy értesültünk bizalmas helyről, hogy a román agitációnak

máris megvannak a vértanui. Gyalokay főispán erélyes hangú felterjesztést tett a miniszterelnökhöz a köztudomássá lett ügyben s a miniszterelnök az ő határozott kívánságára már Campeanu Illés, Boér Artur esperes államsegélyt el is vonta azon czimen, mert nevezettek magyar államellenes magatartást tanusítottak. Meg vagyunk győződve arról, hogy Gyalokay Sándor főispán ur nem fog megelégedni a két főpap fejével, hanem csakhamar jönni fog a Csobotárok példás megrendszabályozása is. (Élénk helyeslés. Zaj.)

Elnök: Csendet kérek!

Vajda Sándor: Ha önök ezt helyeslik, ez csak azt bizonyítja, hogy milyen az ország hangulata e kis lapocskától kezdve egészen fel a képviselőházig. Ha ez helyes, ha ez békitést jelent, amikor így bánnak ezzel a két esperessel, holott az egyiknek, Campianunak 8 és a másiknak, Dona-Doneszkuna szintén 8 gyermeke van és a másik, Csobotár 90 éves mult, hogy elvonják tőlük az államsegélyt, mert mint görög-katolikusok felterjesztést intéztek érsekükhöz és tiltakoztak, hogy Hajdudoroghoz legyenek csatolva, ha ez helyes eljárás, akkor nagyon örvendek, hogy önök így kifejezik érzelmüket és felfogásukat, mert bebizonyítják ezzel, hogy igazam van és önök jogérzéküket teljesen elvesztették. (Ellenmondás. Zaj.)

118. Lukács László miniszterelnök válasza Vajda-Voevod Sándor képviselő felszólalására

Budapest, 1912. november 30.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Tizenhetedik kötet.* Budapest, 1913, 178.

A felszólalás olasz fordítása, melyet Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök küldött meg a bécsi nunciussnak 1913. március 27-én: ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 494r.

KIADVA: Carja, CCXXII., 418.

[...] Vajda Sándor t. képviselőtársam egy egész sorozatát adta elő azoknak a sérelmeknek, amelyek elkövetettek és amelyeket mind a kormánynak és az uralkodó rendszernek számlájára ir. Én konstatalom ezzel szemben, t. képviselőház, hogy mióta nekem van szerencsém ezen a helyen ülni, azóta román képviselőtársaim kétszer fordultak hozzám különböző konkrét ügyekben – összesen kétszer – és én mind a kétszer igyekeztem a legsürgősebben eleget tenni kívánságaiknak, mivel azok jogosultságát elismertem. (Helyeslés.)

Felpanaszolta t. képviselőtársam a hajdu-dorogi püspökség ügyét is. (Halljuk!) Ez az ügy nem az én miniszterelnökségem alatt kezdeményeztetett, én azt körülbelül már mint kész ügyet vettem át, de teljes mértékben vállalom érte a felelős[s]éget. (Helyeslés.) Nem tartanám azonban megengedhetőnek és nem tartanám illőnek sem, hogy ez a kérdés, amely a legfelsőbb polgári és a legfelsőbb egyházi hatóság által eldöntetett, itt most bővebb megvitatás és bírálat tárgyává tétessék, s ezért csak egyet vagyok bátor megjegyezni, azt, hogy mi ezen intézkedéssel nem akarunk jogosulatlan hódításokat elérni, ez csupán védekező intézkedés és legfeljebb arra czéloz, hogy tőlünk ne

hódítottassanak el (Igaz! Ugy van! Élénk helyeslés.) olyanok, a kiket születésük és családi viszonyaik a magyarsághoz kötnek.

Ha vannak – amit nem akarok előzetesen tagadásba venni, hiszen minden emberi mű tökéletlen – ennek az intézkedésnek egyes hiányai, nem zárkozom el az elől, hogy azok revízió alá vétessenek és hogy a jogos sérelmek orvosoltassanak. (Helyeslés.)

119. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentésfogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendelete tárgyában

Bécs, 1912. november 30.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 415r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJĂ, CXC., 369–370. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült.

No. 539

Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato, Roma.

30 Novembre 1912

Facendo seguito al mio ossequioso rapporto¹⁰⁸ del 17 corrente No. 530, col quale ho dato conto alla Eminenza Vostra Illustrissima della pubblicazione del decreto esecutoriale della Bolla Christifideles, ed in obbedienza alle prescrizioni nella stessa Bolla contenute, mi do premura di inviare alla Santa Sede indirizandolo alla Eminenza Vostra in plico separato, il testo originale del Decreto medesimo. Fino ad ora, non si è avuto notizia di alcun incidente o difficoltà nella applicazione delle disposizioni della Santa Sede, relative alla nova diocesi di Hajdudorogh ed è a sperare che tutto ormai proceda regolarmente pel bene spirituale di quelle popolazioni.

Con sensi

120. Pop-Csicsó István parlamenti felszólalása az Országgyűlésben a Hajdúdorogi egyházmegye alapítása tárgyában

Budapest, 1912. december 3.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Tízzenbetedik kötet.* Budapest, 1913, 443–449.

[...] **Pop C. István:** Az a kérdés pedig, amely engem felszólalásra készítet, különösen a görög-katolikus román egyháznak a legnagyobb sérelme. Ezzel jelezni akarom a hajdu-dorogi egyházmegyének felállítását. Tekintettel arra, hogy ez a kérdés felette fontos, következményeiben beszámíthatatlan eredményekkel jár, szükségesnek tartom, hogy ezt a fontos ügyet a ház minden

¹⁰⁸Lásd: 108. számú dokumentum.

tagja ismerje, és pedig nem szónoki hévvel előadott beszédekből, hanem pragmatikus előadásokból, hogy meggyőződjenek arról, hogy nem frázis, amikor azt mondja több mint 1,300.000 görög-katolikus román, érsekeivel, püspökeivel és összes hiveivel egyetemben, hogy ennek az egyházmegyének felállításával a román unió végromlása kezdődik.

T. képviselőház! Szükségesnek tartom rövid történeti visszapillantást vetni az unió keletkezésére. Megcáfolom Mártonffy t. képviselőtársamat és Giesswein t. képviselőtársamat is, aki azt mondja, hogy kétszáz éves a mi kulturánk. Jelzem, hogy már 1439-ben Damján moldvai metropolita kötötte meg az első uniót a florenczi zsinaton, amikor is biztosított a románságnak nemcsak a keleti szertartás ritusa, hanem a liturgikus román nyelv is. Ez ezelőtt majdnem 600 évvel történt. Igaz, ez az unió visszament.

Mikor a többi uniók létrejöttek, Lengyelországban a rutének uniója 1495-ben az ugynevezett Bresti unió, akkor azok a férfiak is kikötötték, hogy igen, egyesülünk Rómával, liturgikus nyelvünket és keleti rítusunkat azonban épségben fentartjuk. Akkor a pápa okmányban biztosította jogaikat, az ugynevezett »Magnus Dominus laudabilis nimis« című bullában kijelentette, hogy igenis, tiszteletben fogja tartani a kultuszt és a liturgikus nyelvet.

Mártonffy Márton: Az ó-szláv nyelvet!

Pop C. István: Ez történt 1698-ban és 1700-ban is. Amikor a románok az uniót megkötötték, akkor Erdélyországban tudvalevőleg a katolikus egyháznak alig volt néhány parochiája és akkor Lipót császár, aki, mint köztudomás szerint minden Habsburg, igen nagy propagátora volt a katolicizmusnak, egy rendeletet bocsátott ki, amelyben azt mondja (olvassa): »amely román nyelvű pap azon hitvallást teszi, hogy marad az ő görög hitében, azonban oly köteléket létesít a katolikusokkal, amely szerint elismeri a római pápát legfőbb patriárkának, az mindazon privilégiumokban részesülni fog, amelyeknek részesei a római katolikusok«.

Ez indította a románokat, egyháziakat és világiakat arra, hogy Gyulafehérvárott 1698-ban zsinatra gyűljenek össze és elfogadják az uniót azon feltétellel, hogy mindazok a praerogatívák, amelyek biztosítva vannak a katolikusok részére, biztosítottassanak nekik is, és elfogadják különösen a következő kitételrel: A keleti egyház rítusát fentartjuk és úgy egyesülünk, hogy összes törvényeink, egyházi istentiszteletünk, lithurgiánk és bűjtjeink tiszteletben tartassanak, ami, ha nem történnék meg, akkor ezen pecséteknek semmi joghatályuk nincs.

T. képviselőház! Hogy mi történt az idők folyamán, azzal a t. házat untatni nem akarom; hivatkozom azonban a román görög katolikus egyház alapvető okmányára, mely szentnek sérthetetlennek és felbonthatatlannak lett deklarálva amikor köttetett. Ez történt 1853 december 6-án, az u. n. Ecclesiam Christi, amely bulla reaktiválja a gyulafehérvári román érsekséget és kreált még két egyházat, még pedig a lugosít és a szamosujvárit és a nagyvárival egyetemben kivéve ezeket az esztergomi hercegérsek fennhatósága alól, örök időkre, inperpetuo a gyulafehérvári hatósága alá rendeli.

Ezen bullának ama részeit, amelyek erre vonatkoznak – mivel mint mondám, ez alkotmányjogi alapvető munkája egész egyházi autonómiáknak, mert nekünk van egyházi függetlenségünk – legyen szabad idéznem.

A bullának a területi integritást örök időkre megalapozó része így szól:

„Ut ipsius dioecesis (Fogarasiensis) Antistes queque inibi existunt Ecclesiae ... a pristina, cui antea suberant, Metropolitanae Strigoniensis jurisdictione et quavis alia potestate et praerogativa jurisdictionali in perpetuum pariter exemptae sint et liberatae ... Porro huic novae metropolitanae Ecclesiae Fogarasiensi tamquam suffraganeas eadem apostolica auctoritate etiam perpetuo addicimus et attribuimus tum Ecclesiam Episcopalem Magnovaradinensem in Hungaria, tum novas per Nos erectas Episcopales item Ecclesias Lugosiensem scilicet et Armenopolitanam ... ut supradictae Episcopales Ecclesiae Metropolitanano Antistiti Fogarasiensi juxta suum ritum obsequentes subsint in vinculo charitatis.”

Ez állapítja meg örök időkre a területi önállóságot és az integritást. Egy másik része, amely nagyon rövid, és amely egyuttal czáfolatul szolgálhat azokkal szemben, akik azt mondják, hogy görög-katholikus román egyház nem existál, hanem csak görög-katholikus egyház létezik, a bullának következő kitétele, amely igazolja, hogy mi igenis szervezve vagyunk metropoliai provinciában, mint görög-katholikus román egyház. (Olvassa):

„Quae cum ita sint, tum Magnovaradinensis et Fogarasiensis, tum duarum, per nos erectarum, Lugosiensis nimirum, et Armenopolitanae Diocesum territoria una cum ibi existentibus Civitatibus, Oppidis, Pagis, aliisque accessoris, in Ecclesiasticam Provinciam Graeco-Catholicam unitam linguae Romenicae, atque adeo unam Archiepiscopalem et Metropolitanam sedem Fogarasiensem Romenorum Graeci ritus catholici uniti, eadem Apostolica Auctoritate perpetuo quoque erigimus et instituimus.”

El van tehát ismerve, hogy ez a metropolia a görög-katholikus egyház részére állított fel, és ezzel szemben az 1868. évi XXXIX. t.-cikk kimondja, hogy (olvassa): „a fogarasi görög-katholikus püspökségnek gyulafehérvári görög-katholikus metropolia cím alatt érsekségre emeltetése, nemkülönben a görög-katholikusok részére felállított lugosi és szamosujvári püspökségek törvénybe iktattatnak”.

Ezeket tehát törvénybe iktatták. Midőn az unió felállításának 200 éves évfordulóját ünnepelte, XIII. Leo pápa egy gyönyörű bullában dicsőítette az uniót. Ebben a „Praclare gratulationis» című bullájában azt mondja, hogy sem nekünk, sem jogutódainknak soha eszünk ágába sem fog jutni, hogy a ti jogaitokat valaha csorbítsuk, ellenkezőleg, gyarapítani és erősíteni fogunk titeket jogaitokban”.

Igy állott a görög-katholikus román egyház rendezésének kérdése, midőn mint derült égből a villámcsapás jött az a hír, hogy Hajdudorogon görög-katholikus egyházmegye fog felállítani. (Mozgás.) Különösen megdöbbentő volt az a közlés, amely arról szólt, hogy miként akarják azt létesíteni. A létesítésnek különösen azon módja ellen tiltakozott mindenki, hogy a metropolia testéből 83 községet kivettek és az új püspökség fennhatósága alá helyezték. (Mozgás.)

Mindezek okmányokkal igazolhatók és azt hiszem, hogy a minister ur ő nagyméltóságának is tudomása van minderről, de tudomása lehet ezekről mindenkinek. Hiszen ezeket az egyházmegye vezető férfiai, az érsekek publikálták. 1911. november havában tartották meg itt Budapesten az u. n. püspöki konferenciát, amely alkalommal szőnyegre került ez a kérdés, és a mi püspökeink, akiknek hazafiságához, azt hiszem, kétség nem fér, és akiknek egyike a minister urat mint legjobb barátját üdvözli, azt mondták, hogy ők egy olyan egyházmegyének felállítása ellen, amelynek célja a katolikus hit terjesztésének előmozdítása lenne, kifogást nem emelnek, azonban kívánják, hogy ez saját jogaik sérelme nélkül történjék. Ez volt az egész, amiről tudtak a mi püspökeink és általában a mi egyházi embereink; de azt hiszem, hogy joga van ez iránt a világi elemnek is érdeklődni. Ha látjuk, hogy elnökünk, gróf Tisza István, milyen meleg szeretettel viseltetik egyháza iránt, és hogy annak minden gyűlésében részt vesz és előmozdítja annak érdekeit, akkor azt hiszem, hogy mi sem vagyunk agitátorok akkor, amikor egyházunk védelmére keltünk.

Es annak a nagygyűlésnek, amely Gyulafehérvárott tartatott, az volt a tendenciája, hogy ha egyházmegye állittatik fel a magyarok részére, az a mi jogaink sérelme nélkül történjék. De minden igyekezetünk hiábavaló volt, s megtörtént, hogy tényleg megjött az a bulla, mert a mi tiltakozásunk, amelyet az érsek útján akartunk elküldeni, csak a bulla keletkezése után érkezett a szentszékhöz.

T. ház! A bullának, a „Christi fideles Graeci” bullának három nagy elve van. Az első elv az, hogy ez az egyházmegye felállittatik azok részére, qui lingua Hungarica utuntur, vagyis, akik a magyar nyelvet beszélik. S ennek az u. n. nemzeti elvnek annyira deferál a pápai bulla, hogy kijelenti, hogy Budapest, Makó és Nagyvárad, jöllehet, távol esnek a székhely területétől, ennek daczára, hogy elég tétessék ennek a nemzetiségi elvnek, hogy egy egyházmegyében legyenek azok, akik magyarul beszélnek, ezek a községek is a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolatnak.

A másik nagy elv, amely ezen bullában kifejezést nyert, az, hogy a liturgikus nyelv a görög legyen, de a lingua vulgáris, vagyis a köznyelv lehet magyar is, ha a többség, vagy egy jelentős kisebbség kívánja annak a nyelvnek használatát. Ezek azok a fontosabb elvek, amelyekre vonatkozólag majd bátor leszek idézeteket is felolvasni, mert szükségesnek tartom, hogy megvilágítsam, miként keletkezett a hajdudorogi egyházmegye; és pedig foglalkozom ezzel a kérdéssel csupán azon fix naptól kezdve, amidőn az intelligencia szervezkedni kezdett 1898-ban, amikor a görög szertartásu magyarok országos bizottsága megalakult.

Ez a bizottság egy memorandummal ment Rómába nagy zarándoklatban, s az ebben lefektetett fontos elvek vezethették a szent atyát arra, hogy később ennek az egyházmegyének felállítást engedélyezze. Azonban ezek az elvek, fájdalom, megvannak sértve ugy a bullában, mint annak végrehajtásában. Ebben a memorandumban azt mondja az országos bizottság (olvassa): „Az országos bizottság célja fentartani és megerősíteni a magyar nyelv használatát a görög-katolikus istentiszteletben.” Ez a lényeg, többet nem czitálok. De egy igen fontos és igen megszívlelendő szakasz van ezen memorandumban,

annak V. pontjában, mely a következőleg szól (olvassa): „Az országos bizottság ünnepélyesen kijelenti, hogy sem a ruthén, sem a román görög-katolikusok eddigelé megszerzett becses jogait csorbitani és őket jogaik gyakorlatában háborgatni nem akarja, sőt épen az ő jogaikra támaszkodva arra törekszik, hogy e jogok a görög-katolikus magyarokra is kiterjesztessenek.”

Határozottan kimondja tehát a memorandum és ezzel mentek a pápa szent színe elé: Add meg nekem azt a jogot, amelyet a ruthéneknek és oláhoknak megadtál, nem akarjuk az ő jogaikat csorbitani; itt vannak a ruthének, velünk vannak e diszes zárándoklásban, nekik ez a kívánságuk már teljesült, ők nem akarnak semmit, ők csak hódolni jöttek.

Nem azt akarták a magyarok, akik odamentek, hogy megbolygassák a meglévő jogokat. Nem azt akarták, hogy megbontsák az uniót és romlásba hajtsák, hanem respektálva a megszerzett jogokat, akartak saját nyelvüknek érvényt szerezni. Az eredmény az volt, hogy kérésük megtagadtattott.

Szükségesnek tartom azt is kijelenteni, hogy e memorandumban az is foglaltatik, hogy a magyarság a meglévő kereteken belül érvényesíti igényeit; jó volna, ha külön egyházmegye felállítatnék, de ha nem lehetséges, nem bánják, mert tudják, – és ez különösen jellemző arra a türelmességre nézve, amely a román egyházat mindig és minden körülmény közt jellemezte – hogy a magyarok – akik, mondjuk, hogy magyarok, esetleg elmagyarosodott románok és rutének (Mozgás.) – maguk kijelentették, hogy abban a keretben elég jól érzik magukat, mert lelkiismeretükön soha erőszak nem gyakoroltatik.

Fontos és megszívlelendő e memorandum kimutatása is, mert nem kéri és nem is jelzi a nagyváradi, a balázsfalvi érsekség és a szamosujvári egyházmegyéből kiszakított egyes községeket olyanoknak, amelyekre terjessze ki a pápa azt az áldást, hogy a magyar liturgiával éljenek. Itt van a jegyzék; a nagyváradi egyházmegyéből talán négy községet kértek, amelyek különben is rutének voltak. Ez a négy község Makó, Nagykároly, Porcsalma és Nagyvárad.

Csak ezeket kérték. Ezek rutén egyházak. Nem akartak megbolygatni minket, mert tudták, hogyha meg akarnak bolygatni, akkor ki van zárva, hogy a pápa ő szentsége hozzájáruljon valaha is ilyesmihez. Nem engedi meg ennek létrejöttét. És akkor megtörtént az, hogy a magyarok visszatértek Vaszary Kolos azon régi tervéhez: ne hívjátok fel a pápa aggodalmát, kérjétek ó-görög ritust, amelyen széles Magyarországon ma már senki sem imádkozik, kérjétek azt, és akkor a pápa aggodalmái el lesznek oszlatva. Igen, ez az eminenter pregnans nemzeti alak, ez a Vaszary, ki azt mondta, hogy nem félti az egyházat, mert örök időre biztosítva van, de félti a nemzetet, mert annak örökélete nincs biztosítva, az adta azt a tanácsot. Megfogadták később a tanácsot és kértek a magyarok részére olyasmit, ami nem épen első feltétel, mert a magyaroknak, vallják be, tegyék a kezüket a szívére, nem ó-görög liturgia kellene ahhoz, hogy magyarul imádkozzanak! Hiszen a keleti vallás egyháztörvényei szerint a liturgia a lényeg, ez a vérnélküli áldozat kenyér és bor színe alatt. Itt valóságos párbeszéd folyik hívő és pap között, sőt annyira mentek a dogmatisták, hogy a vecsernyét és az utreniát is a liturgia kiegészítő részének tekintik.

A magyaroknak nem ez kellett, hiszen egy pap a Budapesti Hírlap hasábjain panaszkodik, hogy mi lesz velünk, hiszen az alfabétát sem tudjuk, hát hogyan tehetünk eleget a pápa azon rendeletének, hogy a hívőket ó-görög nyelvre tanítsuk, azokat a parasztokat, kik a mindennapi munkától meggörnyedve alig várják, hogy pihenhessenek? Igaz, hogy azt mondja a mozgalom lelke és vezére, Szabó Jenő, hogy okos gondolat volt kerülő úton férkőzni a pápához és így eloszlatni aggodalmait, sőt meg is bélyegzi az előző kormányok sovinizmusát, kik igen hamar kimutatták, hogy el akarják a románokat és ruthéneket magyarosítani. A Budapesti Hírlap 163. számában van ez a cikk, melyet Szabó Jenő írt s amelyben elmondja ennek a dolognak történetét.

T. képviselőház! A pápai bulla egyik nagyon fontos része az, amelyben megdicsér bennünket. (Olvassa): „Hujusmodi autem honorem catholici Rumeni non modo sunt meriti, sed eodem in posterium ita digni facti sunt, sive fide firmiter tuenda eapue propaganda penes Rumenos schismaticos, sive fide amore ac filiali obedientia in Romanum Pontificem, ut catholicis totius Orientis virtutum omnium exemplum se praeberint.”

Tehát a románok olyan nagy érdemeket szereztek [szereztek] a katolikus hit terjesztésében, hogy ezen nagy érdemük által az összes római katolikusok mintaképeivé lettek az erényekben, különösen a keleten. És mi az eredmény? Az, hogy körülbelül 1,300.000 lélek áll itt az ország színe előtt püspökeivel együtt lealázva, mert tiszta román községek vannak, melyek emberemlékezet óta, mióta unió van, románul imádják az Istent. Nem vagyunk olyan hatalmasak, hogy tudnánk mesterséges hangulatot kelteni, de kezembem vannak magyarul írt levelek, melyben azt mondják a hívők, hogy mit vétettünk, hogy elveszik tőlünk a mi kedves román nyelvünket? Azok írják ezt, kik nem beszélnek ugyan a román nyelvet, de szívesen hallgatják misében. Felhivom önöket, t. képviselőház, tegyék komoly tanulmány tárgyává azon óriási erőt, mely a mi imáinkban rejlik, különösen a keleti egyháznak román és ószláv templomaiban. Bécsben egy orosz misét hallgatni valóságos ünnepszámba megy az idegennek is, és menjenek önök hallgatni Balázsfalvára vagy Nagyszébenbe egy keleti ritusu misét, annál fényesebb dolgot talán nem is hallottak. Ez meghatja a hívőt, ki talán nem is tud románul, ha bemegy a templomba és hallja a fonséges misét, egészen átszellemülve jön ki. És ezek most mind kezdjenek el görögül tanulni egy olyan országban, hol a görög nyelvet csak facultative tanítják, még a középiskolában is!

Nagyon sok diplomás ember van köztünk itt e házban, de kételkedem benne, hogy akárcsak egynéhányan volnának, akik három-négy mondatot korrektül el tudnak mondani görögül.

Ily körülmények között, azt hiszem, hogy egyházi hatóságainknak teljes mellőzésével egyházmegyének ilyen módon való kreálása a legnagyobb igazságtalanság és törvényben biztosított jogok csorbitása. Mert tessék csak elolvasni azt a pápai bullát, amely egyházunkat megalapozta; kimondja ez, hogy az esztergomi érsek és hercegprimás hozzájárulásával és beleegyezésével történik minden; a Christi fidelis bulla pedig azt állítja, hogy a hiányzó beleegyezést »Én, a pápa egészítettem ki«. Szóval, arra sem érdemesítették egyházfőinket, hogy megtárgyalják velük, hogy melyek azok a községek,

amelyek magyarok akarnak lenni és melyek azok, melyek nem akarnak az új egyházmegyéhez menni.

Nekünk nem áll az a hatalom a rendelkezésünkre, amelylyel az állam bír, hiszen az állam rendelkezik összes közegeivel. Hát miért nem tárgyalt arról, hogy kik akarnak átmenni az egyházmegyébe? Mert azt hiszem, nem az a lényeges kérdés, hogy mennél nagyobb legyen az egyházmegye, hanem az, hogyha kívánják, legyen az illető hívőknek külön egyházmegyéjük.

Nincs kifogásom, hogy a liturgikus nyelv magyar legyen. Mi azt valljuk, hogy imádja mindenki a saját nyelvén az Istent. Én helyeslem is a memorandumnak azt a kitételét, hogy a keleti egyházmegyéik lényeges alkotó része az a liturgia, amelyben a hívők tényleges részt vesznek, nem úgy, mint a római katolikus egyházban. Ismétlem, semmi kifogásunk az ellen, hogy a magyarok magyar nyelven imádkozzanak. És hogy milyen jól érezték magukat a magyarok, – nem az intelligencia, amely az egész mozgalmat megindította, hanem a hívők – mutatja az a körülmény, hogy olyan községekben is, amelyekben magyarul beszéltek, magyarul prédikáltak, sőt talán magyarul miséztek is, – usus abusus, nem fektettek rá nagyon nagy súlyt – az új bulla értelmében – mint „damnandus usus” – meg van tiltva örök időkre, hogy a liturgiában egyetlenegy magyar szót használjanak!

E tekintetben hivatkozom mind a bulla szavaira, amelyek a vernacula lingua hungarica-t teljesen kizárják a liturgiából, mind pedig Scapinelli Rafael érseknek, bécsi nuncziusnak háromrendbeli intézkedésére, amelyek kizáróan a vernacula lingua hungarica ellen irányulnak. Itt van az október 28-án kiadott s a püspöki karhoz intézett körlevele, melyben azt mondja (olvassa): „Amplitudinem Tuam minime latet, in nonnullis Hungariae paroeciis abusum irrepisse, lingua hungarica in liturgicis actionibus utendi, quae, cum liturgica non sit, nullimode qua talis adhiberi potest; eo vel magis quod saepe Apostolica Ledes illicitam hanc praxit damnaverit, eliminandamque praeceperit.”

Nehogy azt mondják a jövőben, hogy mi a magyarok és a románok között a vallási békét megbolygatjuk, hogy az egyenetlenséget szítjuk, előre mondom, hogyha valami történni fog, ne minket okoljanak, hanem a t. magyar kormányt, amely a nunczius eme kijelentése szerint kötelezte magát arra, hogy segédkezett fog nyújtani a Szentszéknek és a püspököknek, hogy ezt a rossz szokást kiirtsák a magyarokból, hogy a magyar lingua vernacula teljesen kiküszöböltessék. Azt mondja t. i.(olvassa): „Sciant autem Reverendissimi Episcopi, Regium Gubernium Hungaricum, út haec S. Sedis praescriptio de vernacula lingua in sacra liturgia nunquam adhibenda religisissime observetur, Sacrorum Antistibus omne auxilium et assiduam operam, quemadmodum, pacto se obstrinxit, fore collaturum.” Tehát a magyar kormány kötelezte magát segédkezni a magyar liturgikus nyelv kiirtásához.

Most még egy fontos körülményre mutatok rá. November 17-éről valók azok a nuncziusi határozatok, amelyek életbeléptetik az egyházmegyéket. Ezeknek két fontos része van. A legfontosabb szerény véleményem szerint az, hogy a Szentszék az apostoli király megkérdezése mellett fentartotta magának a jogot, hogy amennyiben a határok megállapításánál, a körzetek kialakításánál hibák történtek, azok feltétlenül helyreigazítsanak. Ebből azt véljük kiolvashatni,

hogy a Szentszék és illetőleg a nunczius azt akarja, hogy mindazok a községek, amelyek románok és amelyek román liturgikus nyelvet használtak ős idők óta és amelyek tiltakoztak az ellen, hogy az új egyházmegyébe bekebeleztesse, vissza fognak adatni.

Felhívom a mélyen t. minister urat, hogy ezt a kérdést felette fontosnak tartsa. A miniszerelnök ur maga is kijelentette, hogyha vannak hibák, sürgősen intézkedni fog, hogy azok orvosoltassanak. Talán nem hibázok, ha azt mondom, hogy semmi a világon nem kényesebb, mint a vallási kérdés. Azt önök legjobban fogják tudni. Tudják, hogy országunkat a vallási villongások hány évszázadon keresztül bontották pártokra. Azt hiszem, a mai nehéz viszonyok között nem lehet hivatásunk, hogy ezeket a sebeket elmergesedni hagyjuk. Remélem, a minister ur nem fog azzal előállani, hogy majd az erélyesség álláspontjára helyezkedem, és majd kitanitalak titeket, renitenseket, vagy pedig titeket, izgatókat, hanem azt fogja mondani: igen, érvényt szerzek annak, amit a magyarok kívannak; meghajlok az előtt a memorandum előtt, amely nem akarta senkinek a jogait sérteni.

Különös, hogy ebben a memorandumban azt mondják, hogy Erdély részéről egyetlen egy embert sem tudtak megnyerni ennek a mozgalomnak, annyira jól érezték magukat köztünk, románok között.

László Mihály: A székely görög-katolikusok között egy sem tud olábul.

Pop C. István: De azért nem kíváncsiok onnan ki. Vannak, akik csak románul tudnak és mégis kiszakították őket. Hiszen most írják, hogy van több mint 18 község a Székelységben, amely román.

Hogy milyen hatása van ennek az így felállított egyházmegyének? Erre azt fogják önök mondani, hogy nagyon jó hatása van. Ha azt a célt akarják elérni, hogy megbontsák a román uniót, akkor igen, ezt a hatást elérték, mert az uniót azért kötöttük meg, hogy nyelvünket megvédjük, hogy nyelvünknek palladiuma legyen az az egyház, nem pedig azért, hogy ilyenképen szolgáltatassunk fegyvereket a magyarosításnak. Még alig van embrióban ez az egyházmegye, még nincsen megalkotva, még csak adminisztrátora van kinevezve és már megkezdődtek a vallási villongások, megkezdődtek akkor, amidőn nem közöttünk, hanem egymás között villonganak már a magyarok. Kezdődtek először a székhely elhelyezése körüli villongások, amelyekben nem én, a nemzetiségi, hanem a mozgalom főnökei, akik az egész mozgalmat vezették, a szószólók. Az országos bizottság panaszkodik és egy felhívást tesz közzé, hogy ne Hajdudorogba, hanem máshova helyezték a püspökséget és ebben a felhívásban már támadja a protestánsokat.

Tessék csak meghallgatni, mit mondanak e felhívásukban, melyet első helyen Melles Emil, a budapesti görög-katolikus lelkész stb. irtak alá (olvassa): „A dorogiai nagyra vannak velem, hogy városuknak püspöki székhelyül való emelésében az ő kérelmüket a debreczeni református püspök és az ottani református főgondnok támogatták, és örömmel vették tudomásul, hogy Nyiregyháza ajánlata után az ottani lutheránusság vezetői a város és a vármegye összhangzó állásfoglalásával szembehelyezkedni nem késtek; pedig látniok kellene, ha látni akarnának és tudnának, hogy az illetőket nem Hajdudorog java, hanem a protestantizmus érdeke vezette, hogy felekezeti féltékenykedésből

készek áldozatul dobní az új püspökség jövőjét és kockáztatni mindazt, amit ettől az új intézménytől az egyház és a magyar nemzet vár és remél. A protestantizmus örökké a türelmet hangoztatja és dicsekszik vele. És mégis Debreczenben és Nyíregyházán a felekezeti szűkkeblűségnek és türelmetlenségnek ennél a kérdésnél oly kihívó eseteit követte el, aminőt a katholicizmus magyarországi évkönyveiben senki sem találhat. Hajdudorog egyházi és világi vezetőinek önzése és vaksága folytán oda jutottunk, hogy a közérdek kárára, jövők veszedelmére a protestantizmus egyházi és világi előkelőségei kívánják meghatározni, hogy hol legyen a görög-katolikus magyar püspökség székhelye. Szabad-e, lehet-e ebbe belenyugodnunk?”

Hát nem felekezeti villongás ez? Nem kezdete ez a legcsunyább vallási viszálykodásnak? Erre aztán válaszoltak a debreczeniek is, mikor a törvényhatósági közgyűlésen kijelentették, hogy felírnak a miniszterhez, és mindentől elállnak, mert a protestánsok minden oldalról kaptak levelet, hogy ez áruházámba megy stb.

Szász Károly: Nem minden protestáns!

Cserny Károly: Majd elintézzük magunk közt!

Popp C. István: Ilyen új egyházat felállítani nem lehet, az érdekeltek megkérdéztetése nélkül, mert ezeknek a működése következményeiben előre nem látható eredményekkel jár.

De nézzük, hogyan üdvözlík ezt a magyarok, illetőleg az imperializmus szócsöve, a Budapesti Hírlap? Azt mondja, megvan az az ágyu, amelylyel a nemzetiségeket el lehet hallgattatni. Olyan ágyu ez, mint Gábor Áronnak, vagy nem tudom kinek az ágyuja, nem érczből, nem aczélból, hanem a székelyek harangjából van. Itt különben csodálatosan egyetért a Budapesti Hírlap, amely talán a katolikus köröket és az imperialistákat képviseli, és a Pesti Hírlap, amely szintén magyar köröket képvisel, de inkább a szabaddóműveseket. Mihelyt tehát el kellett volna helyezni a püspökséget valahova, mindjárt kitört a vallási féltékenység. Ilyen jelenségek között nekünk, románoknak, a legnagyobb csapásnak kell tekintenünk ezt, ami valaha egyházunkra méretett. A mi püspökeink mélyen megalázva állnak hiveik, a miniszterek, Ő felsége, a pápa előtt és ezen fájdalmas érzelmüknek különböző memorandumokban adnak kifejezést. Cui prodest tehát, t. képviselőház!

A mai nehéz viszonyok közt bontogatják azt az uniót, amely unióról a pápa ő szentsége mondja, hogy a románok ennek megvédése és terjesztése körül nagy érdemeket szereztek és erényekben mintaképei lettek a katolikusoknak a keleten. Hogy most a jutalom az legyen, hogy az a nemes lelkületű főpap, az érsek, két püspöktársával együtt teljesen megalázva, megszegyenítve álljon a világ előtt, hogy ilyen fontos ügyben, mikor az ő metropolijának az integritásáról volt szó, meg sem hallgatták, hogy a hatóságok nem is folytattak egymás közt tárgyalást arról, hogy mikép lehetne ezt az egyházmegyét úgy emelni, hogy az az egyháznak, a hitnek is dicsőségére legyen, de a hívőknek is megelégedésére és az államnak hasznára. Az államnak hasznára nem lesz, mert ott a nagy protestáns miliőben meg fog kezdődni a vallási villongás. (Zaj. Ellenmondások. Élénk felkiáltások: Attól ne féltsen minket!)

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. ház.

Pop C. István: Mi pedig, akik ennek az egyháznak fiai vagyunk, kötelességszerűleg el fogunk járni, hogy, igenis, megvédjük nemzetiségünket és nyelvünket és azt a liturgikus nyelvet, amelyet semmiféle görög nyelv a földön nem helyettesíthet, nem fogjuk odaadni.

Az államférfiak első kötelessége vigyázni, hogy nagyobb bajok ne keletkezzenek. Ott van a miniszternek különben igen vague kijelentése, de ott van magának a pápai nuncziusnak is a kijelentése, aki fentartja a jogot, hogy a határokat megállapítsa. Munkára és pedig sürgős munkára! Ne engedjék ezeket a sebeket elmérgesedni, mert nem mese és nem legenda, hogy a románság inkább az életét adja oda, mintsem a nyelvét. (Zaj. Élénk felkiáltások: Nem bántja senki a nyelvét!) Hogyne bántaná, mikor tiszta román nyelvű községeket hasítanak ki az egyházmegyéből, és csatolnak oda ahhoz az egyházmegyéhez, amelynek alaptörvényei szerint a liturgia nyelve görög; ez a liturgia pedig az istentisztelet egész tartalma, a vernaculus nyelve pedig lesz a magyar vagy román, fognak beszélni magyarul is, románul is, ebből fognak keletkezni a legnagyobb veszekedések. (Ellenmondások.)

Cserny Károly: Csak ne izgasson, nem lesznek veszekedések. (Zaj.)

Elnök (csenget): Csendet kérek. Ne tessék közbeszólásokkal zavarni a szónokot.

Pop C. István: Azt kérdik, melyek azok a községek. Hát a nagyváradi egyházmegyéből tiszta román községeket fogok felsorolni (olvassa): Szatmár-Zsadány...

Kende Péter: Ugyan ne beszéljen! Az tiszta magyar? ! (Zaj.)

Pop C. István (olvassa): Óvári, Szamosdob, Csomaköz, Domahida, Kismajtény, Nagykároly, Reszege, Szaniszló, Erdengeleg, (Zaj. Élénk felkiáltások: Magyarok!) Érendréd, Mezőterem, Portelek, Éradony, Piskolt, Vasad, Nagyléta, Pocsaj, Vezend tiszta román.

Mártonffy Márton: Tiszta magyar! (Zaj.)

Elnök (csenget): Csendet kérek.

Pop C. István: Ezek az egyházközségek mind felirtak és mind protestáltak. (Ellenmondások. Felkiáltások: Csak a pópák!)

Beöthy Pál: Blankettán! (Zaj.)

Pop C. István: T. képviselőház! Én igyekeztem okmányokkal igazolni mindazt, amit előadtam, hogy mennyiben sikerült, mennyiben nem, t. képviselőtársam meg fog győződni akkor, ha azokat az okmányokat, amelyekre hivatkoztam, lesz szíves elolvasni.

Én még csak egyre vagyok bátor felhívni a t. képviselőház figyelmét, és pedig arra a körülményre, hogy habár új vallásról van szó, a görög liturgikus nyelvel, már Magyarországon jelenleg egyetlen egy egyházmegye és egyházközség sincsen, ennek daczára...

Giesswein Sándor: A Petőfi-téri templomban görög a nyelv!

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. ház ! Kénytelen leszek névszerint rendreutasítani a közbeszóló képviselő urakat.

Pop C. István: Mondom, nekem abban a tekintetben, hogy ez a költségvetés keretébe beállíttatott, alkotmányjogi aggodalmaim vannak, mert ennek az egyháznak csak akkor van alkotmányos létjogosultsága, ha az állami

törvénytárba be van iktatva. Ezt egyszerű püspöki egyházmegyének deklarálni lehetetlen. Ez ellenkezne a törvényhozásnak adott azon hatalommal, hogy csak azokat az egyházakat ismerje el, amelyekre vonatkozólag törvényjavaslat terjesztetik elő és a maga módja szerint letárgyaltatik. (Zaj.) Én elhiszek mindent, csak azt az egyet nem hiszem el, hogyha a sebeket nem gyógyítják meg, hogy akkor is rend lesz és béke lesz. Lehet rendet és békét teremteni igen, hiszen az államnak óriási a hatalma, de ez a rend és ez a béke, amely a hatalom sulya alatt áll elő, édes-kevés haszonnal jár, csak az olyan béke az igazi békesség, amely a *suum cuique tribuere*, *neminem laedere* elvén alapul.

Egy hang (a jobboldalon): Nem bántja senki!

Pop C. István: Hogyan mondja t. képviselőtársam, hogy senki sem bántja...

László Mihály: Ki gyűjtötte az aláírásokat? (Zaj.)

Pop C. István: Én magam voltam személyesen, anélkül...

László Mihály: Faluról-falura járt a képviselő ur! (Zaj.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Pop C. István: Én, t. képviselőház...

Elnök (csenget): Ha az elnök szól, hallgasson a képviselő ur is. Láthatja a képviselő ur, hogy teljes erővel rajta vagyok, hogy a képviselő ur számára a tanácskozási csenget és rendet főtartsam. Szíveskedjék tehát akkor, amikor az elnök csenget és nyilatkozni akar, beszédében megállani.

Pop C. István: Kérem, én nem hallottam.

Elnök: Itt nem kérdés az, hogy amiket mond egyik vagy másik képviselő ur, hogy az a ház többi tagjainak tetszik-e vagy nem tetszik; a magyar parlament iránt és a magyar parlamentben létező szólásszabadság iránt kötelessége mindenkinek teljes csöndben meghallgatni a szónokot. A legszigorubbban fogok föllépni azokkal szemben, akik ezután is közbeszólásokkal zavarják a szónokot. (Helyeslés.) Méltóztassék folytatni.

Pop C. István: Azután tetejébe következett a szentszék megbízottja, Rafaello Scampinelli pápai nunczius által kinevezett adminisztrátor, Pap Antal munkácsi püspök ur, aki körrendeletet bocsátott ki, amelyben azt mondja, hogy jöjjenek ebbe az új egyházba, mert az állam gondoskodni fog, sőt hatványozott mértékben fog róla gondoskodni, mint a többiről. A pápai nunczius körlevelével ellentétben azt mondja, hogy a liturgikus nyelv az ó-görög lesz, azonban a vernaculus nyelv a magyar lesz. Pedig a nunczius azt mondta, hogy a vernacula lingua az lesz, amely a többségnek a nyelve. Ez fölötté fontos, mert bocsánatot kérek, mit mond erre vonatkozólag? (Olvassa): „Linguae vernaculae in extraliturgeticis functionibus, sicut antea, etiam in posterum permittuntur, in precibus etiam publicis, sed extraliturgeticis et tanto magis in precibus privatis, in praedicatione et instructione populi: quae quidem praedicationis et instructio in lingua, qua omnes utuntur facienda est, imo in diversis linguis, si una ab omnibus non intelligatur.” Vagyis más nyelven is. Ennek daczára kiadja körlevelét, hogy a vernacula lingua, a magyar. Bocsánatot kérek, én ennek az alkotmányellenes körlevelnek bonczolgatásába nem bocsátkozom, de a t. püspök urnak ne méltóztassék még nagyobb javadalmakat ígérni a mi nevünkben és az állam kasszájából, mert az állam

kasszájához e parlamentnek van joga, a mi jó indulatunkat nem előlegezheti senki sem; ne méltóztassék prozelitákat szerezni azzal, hogy még jobban fog gondoskodni, mert ez valóságos prozelitakeresés, ami ellen tiltakozunk.

Sine ira et studio terjesztettem elő ezen fontos ügyre vonatkozó előadásomat. Itt van a nagy fájdalom, amely miatt gyászbaborult egyházunk. Érsekünk táviratilag értesítette Ő felségét, hogy gyászban van és gyászban vagyunk valóban. Méltóztatnak jól megfontolni ezt a nagy kérdést, amelynek Magyarország belbékéjére óriási kihatása lehet.

Nem fenyegetésképpen mondom, de a minister ur ismeri az állam történetét és tudja, hogy különösen a vallási dolgok azok, amikre azt mondja mindenki: noli me tangere. Itt olyan hatalmas lökés adatott egyházunknak, amelyet soha ki nem heverhet, ha meg nem történik a restitutio in integrum. De ha nem is történik meg a restitutio in integrum, meg kell történni olyan kikerekítésnek, hogy mindazok, akik románoknak vallják magukat, maradjanak az egyházmegyében, azok pedig, akik magyar nyelvűek, Isten hírével menjenek, ha akarnak a hajdudorogi egyházba.

Kérem a minister urat, méltóztassék ezen fontos kérdéssel komolyságához és jelentőségéhez mértem foglalkozni. A költségvetést el nem fogadom. [...]

121. Náray-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár átírata Lukács László miniszterelnökhöz a Christifideles graeci-bulla végrehajtási rendeletének tárgyában

Budapest, 1912. december 4.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–7321. Tisztázat.

5166/el. Szám.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Ur!

Folyó évi nov. hó 23-án 5156 eln. sz. a kelt átiratom kapcsán van szerencsém Nagyméltóságodnak a hajdudorogi új gör. kath. egyházmegye életbeléptetésére vonatkozó s a külügyminiszter ur f. é. november hó 22-én, 5390 sz. a kelt átiratával hozzám megküldött decretum egy példányát hivatalos használatra :/: alatt idezártan megküldeni.

Egyben tisztelettel megjegyzem, hogy a „Decretum Executionale”-ban foglalt bullában fel vannak sorolva azon görög kath. egyházközségek, amelyek az új püspökséghez csatoltattak.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilváníását.

Budapest. 1912 évi december hó 4.

A miniszter helyett:

Náray-Szabó
államtitkár.

122. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegyébe való besorolásuk ellen tiltakozó papok ügyében

Bécs, 1912. december 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 416r–417r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CXCL., 370–371. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Domino Victorio Mihályi de Apsia
Archiepiscopo Fogarasiensi
Fogaras.
No. 549
Vienne, le 4 Decembre 1912.

Excellentissime ac Reverendissime Domine,
Accepi heri tantum, aestimatissimas litteras¹⁰⁹ Amplitudinis Tuae die 26 Novembris datas, quibus mihi significabas nonnullos sacerdotes dioecesi Hajdudoroghensi adscriptos, nullo pacto consentire se novo Episcopatu subiiici, sed antiqua suae dioecesi restitui velle.

Dolendum vere est, quod sacerdotes, qui catholico nomine gloriantur, et qui exemplo esse debent populo Christiano, tam obstinate mandata et praescriptiones Summi Pontificis accipere detrectent, et pluris suum iudicium et opinionem propriam faciant, quam reverentiam et obedientiam erga Sanctam Sedem Apostolicam. Quod sane non favorabile testimonium praebet de illorum sacerdotali spiritui. Spiritus enim sacerdotalis fundamentum habere debet in plena ex corde communionem cum Summo Sacerdote Pontifice Romano. Et certe haec illorum agendi ratio celestes benedictiones super illos non inducet, nec eorum ministerium in animarum salute sibi commissarum magis fructuosum reddet: sed contra.

Quod autem cavillose dicunt bullam Christifideles loca tantum, non personas attigisse omni caret iuridico fundamento, eo quod, uti omnibus notum est, in similibus casibus hoc Sancta Sedes intelligit, quod etiam personae officiantur speciatim, quae officium vel beneficium ecclesiasticum obtinent. Alioquin evenire posset, quod omnibus vel pluribus sacerdotibus in antiqua sua dioecesi remanentibus fidelis alicuius novae dioecesis debita spiritali adsistentia careant. Quod vere admittendum non est. Nec item admitti potest, quod sacerdotes officia et beneficia obtinentes, possint per suo lubito et absque legitima causa canonica officiis aut beneficiis suis renuntiare.

Ceterum, hoc verum teneo, quod Amplitudo Tua pro sui muneris officio hos sacerdotes suadere non omiserit, nec omittet, ut Sanctae Sedis dispositionibus, sicuti par est, reverenter accepientes et exemplum bonum

¹⁰⁹Lásd: 114. számú dokumentum.

suis fidelibus praebentes tranquille et ordinate in nova dioecesi permaneant et superiori suo legitimo, administratori apostolico obediant tamquam Summo Pontifici, qui eidem suo nomine regendam novam dioecesim commisit.

Spem autem foveo fore, ut ipsi sacerdotes ad meliora consilia reversi, fidelem suam obedientiam Summo Pontifici praebeant et exhortationibus suis obsecundantes, nobile testimonium catholicae et sacerdotalis virtutis exhibeant; quod tanto maius et magis laudabile ac meritorium erit, quanto sacrificii aliquid et poenae ipsis attulerit.

Haec cum Amplitudine Tua relate ad praedictas aestimatissimas litteras die 26 Novembris communicanda erant. In reliquo aestimationis et reverentiae meae sensus erga Te libenter profiteor ac permaneo.

Raffaele Scapinelli

123. Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának átiratfogalmazványa Girolamo Rolleri, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1912. december 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 60r–61r. Fogalmazvány.

61043

6 dicembre 1912

Il sottoscritto Pro-Segretario della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinarii ebbe l'onore di comunicare all'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Rolleri, Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda fide per gli Affari di rito orientale, con biglietto¹¹⁰ no 58978 del 12 agosto u. s., che l'Eminentissimo sig. Cardinale Segretario di Stato aveva trasmesse a Monsignore Nunzio Apostolico di Vienna le istruzioni dettate dal medesimo Sacro Dicastero di Propaganda fide circa l'uso dei libri liturgici in lingua greca antica da usarsi nella nuova diocesi ungherese di Hajdu-Dorogh.

Ora, essendo già stato pubblicato dal prefato Monsignore Nunzio il Decreto esecutivo per l'erezione della nuova diocesi (di che sarà data regolare comunicazione alla suddetta Sacra Congregazione di Propaganda fide direttamente dalla Sacra Congregazione Concistoriale), lo scrivente, d'ordine dell'Eminentissimo Superiore, si reca a premura di partecipare al prelodato Monsignore Rolleri quanto a riguardo dell'edizione dei predetti libri liturgici scriveva lo stesso Monsignore Nunzio con suo rapporto¹¹¹ del 17 novembre u. s. no 500:

110 Lásd: 47. számú dokumentum.

111 Lásd: 108. számú dokumentum.

„Ho poi nel Decreto stesso ribadita la volontà della S. Sede, che si tolga subito l'abuso della lingua ungherese nella liturgia e che ecc. (come nel rapporto di Mrg. Scapinelli già citato: parte segnata in rosso)

Lo sottoscritto profitta, poi, ben volentieri dell'incontro per confermare allo stesso Monsignore Segretario i sensi della sua più distinta stima e considerazione.

124. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában

Bécs, 1912. december 6.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 420rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÁRJA, CXCI., 372–373. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s néhány helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

No. 554

Viennae, die 6 Decembris 1912

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Antonio Papp

Episcopo Munkácsiensi

Administratori Apostolico Dioecesis Hajdudoroghensis

Excellentissime Domine,

Accepi aestimatissimas litteras¹¹² Amplitudinis Tuae die 29 novembris datas, quibus dubium proponebas, an fideles catholici rumeni ritus in civitate Budapestini existentes tenore bullae „Christifideles” ad novam Hajdudoroghensem dioecesim adscripti sint.

Ad hoc dubium respondendum puto: negative. Fideles namque de quibus agitur, nullo modo pertinent ad paroeciam catholici rutheni ritus in dicta civitate institutam. Constat hoc perspicue ex epistola¹¹³ Sacrae Congregationis de Propaganda Fide anno 1907 sub Numero 6121 data, ex qua aperte eruitur fideles istos parochis latinis subiectos esse. Idcirco parochia ruthena Budapestinensis transit ad novam dioecesim cum fidelibus sibi subditis, ruthenis tantum. Nec exemplum adduci potest aliorum locorum: Szatmár, Nagy-Károly et Nagyléta; nam parochiae rumenae in his locis existentes, expresse in bulla recensentur inter paroecias dioecesi incorporandas.

Haec, cum Amplitudine Tua relate ad aestimatissimas litteras Tuas praedictas comunicans, venerationis meae sensus erga Te libenter profiteor ac permaneo.

112Lásd: 116. számú dokumentum.

113Lásd: Források, 4/2. kötet, 13. számú dokumentum..

125. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában

Bécs, 1912. december 6.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 431rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CXCIIL., 373–374. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

555

Vienne, le 6 Dec. 912

Cardinale Segretario di Stato

Roma

Sui rumeni di Budapest

Monsignor Antonio Papp, Vescovo ruteno di Munkács ed Amministratore Apostolico della nuova diocesi di Haydudorogh, mi ha proposto il dubbio, se i cattolici rumeni che vivono a Budapest, in forza della Bolla *Christifideles*, siano stati incorporati alla detta nuova diocesi.

Monsignor Papp opinava doversi rispondere affermativamente, basandosi sul fatto che i cattolici rumeni di altri luoghi, come Szatmar, NagyKároly e Nagyléta, sono passati a far parte del neo-eretto Vescovado. Io invece penso il contrario.

Come ben conosce l'Eminenza Vostra Reverendissima, esiste in Budapest una parrocchia rutena finora dipendente dall'Ordinario del luogo, ed ora ascritta alla Diocesi di Haydudorogh. Ma i cattolici rumeni di Budapest furono sempre considerati come indipendenti da questa parrocchia e soggetti ai parroci latini della loro abitazione. Ciò si rileva espressamente da una lettera¹¹⁴ diretta dalla Sacra Congregazione di Propaganda all'Eminentissimo Primate nel 1907 col No. 6121.

Ne viene di conseguenza che nulla essendo disposto nella Bolla „*Christifideles*” relativamente a questi fedeli, essi rimangono nello stato di prima, e la parrocchia Rutena di Budapest è passata alla nuova diocesi soltanto coi suoi sudditi ruteni.

Quanto agli esempi portati da Monsignor Papp, essi non provano, perchè in quei luoghi i cattolici rumeni hanno parrocchie proprie, le quali sono espressamente nominate nella Bolla fra quelle che devono costituire la diocesi di Haydudorogh.

In questo senso ho risposto a Monsignor amministratore apostolico Papp.

Rendendo di ciò conto alla Eminenza Vostra e pregandola di significarmi se ho bene interpretato il pensiero della Santa Sede in proposito, con sensi

114 Lásd: Források, 4/2. kötet, 13. számú dokumentum..

**126. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles graeci-bulla
végrehajtási rendeletének tárgyában**

Róma, 1912. december 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 426rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CXCV., 374–375. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült, s néhány helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Dal Vaticano, 7 Dicembre 1912.

No. 61053

Monsignor Raffaele Scapinelli di Leguigno

Nunzio Apostolico, Vienna.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Mi sono regolarmente pervenuti i rapporti¹¹⁵ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima No. 500 e 539, in data, rispettivamente del 17 e del 30 novembre prossimo passato, relativi al Decreto esecutoriale da Lei emanato per l'erezione della diocesi di Hajdu-Dorogh stabilita dal Santo Padre con la venerata Bolla „Christifideles” del 8 Giugno ultimo scorso. Ho poi ricevuto, in plico separato, il testo originale del Decreto medesimo, il cui invio Ella mi preannunziava col predetto suo foglio No. 539.

Nell'assicurarla che mi darò premura di trasmettere tale Documento alla Sacra Congregazione Concistoriale prendo atto delle disposizioni da Vostra Signoria adottate, d'accordo col Governo Ungherese a riguardo dell'onere delle pensioni nella nuova diocesi e godo di esprimerle tutta la mia soddisfazione per la prudenza ed il tatto da Lei dimostrati nell'eseguire il delicato compito affidatole nell'erezione della Sede summenzionata.

E profitto ben volentieri dell'incontro per raffermarmi con sensi di distinta stima, di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima
servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

**127. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfoglalmazványa Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális
Kongregáció titkárának a Christifideles graeci-bulla végrehajtási
rendelete és a felállítandó hajdúdorogi káptalan tárgyában**

Róma, 1912. december 7.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 66r–67v. Fogalmazvány.

61049, 7 dicembre 1912, (con inserto)

Monsignore Scapinelli di Léguigno, Nunzio Apostolico a Vienna, ha inviato al sottoscritto Cardinale Segretario di Stato il testo originale del Decreto,¹¹⁶

115Lásd: 108. és 119. számú dokumentum..

116Lásd: 104. számú dokumentum.

con cui ha dato esecuzione alla venerata Bolla Pontificia „Christifideles” del 18 giugno p. p., in virtù della quale veniva eretta la nuova diocesi ungherese di rito greco di Hajdu-Dorogh.

Nel trasmettere, come di dovere tale documento, qui compiegato, al signor Cardinale Segretario della Sacra Congregazione Concistoriale, lo scrivente si pregia di comunicarGli che il prefato Monsignore Nunzio Apostolico non ha stimato necessario d’inserire nel Decreto medesimo alcuna particolare disposizione circa le dignità del nuovo Capitolo cattedrale „avendo verificato che in tutti gli altri Capitoli di rito greco non se ne ha che una, e che questa naturalmente viene sostenuta dal primo Canonico, cioè dall’Arciprete o Preposito maggiore” similmente, lo stesso Monsignore Nunzio ha ritenuto di non dover prendere alcun provvedimento a riguardo del parroco della nuova cattedrale, giacché questi „secondo ciò, che si pratica nelle altre cattedrali dello stesso rito, non deve essere canonico; tanto più, che nel caso particolare, essendo Patrono della parrocchia il Municipio di Hajdu-Dorogh, verrà sempre proposto, secondo il costume, un prete ammogliato, mentre i Canonici si usa sceglierli fra i celibi.”

Il sottoscritto prega il prelodato signor Cardinale di voler dare comunicazione dell’avvenuta erezione delle diocesi in parola, del menzionato Decreto esecutivo e degli altri particolari punti, su riferiti alla Sacra Congregazione di Propaganda fide per gli Affari del rito orientale, alla quale resta soggetta la diocesi stessa, e profitta volentieri dell’occasione per confermarGli i sensi della profonda venerazione, con cui Gli bacia umilissimamente le mani.

128. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi adminisztrátornak a Hajdúdorogi egyházmegyébe való besorolásuk ellen tiltakozó papok ügyében

Bécs, 1912. december 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 428r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CXC.V., 375–376. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 557

Illustrissimo Domino

Antonio Papp

Episcopo Munkácsensi

Administratori Apostolico Hajdudoroghensi.

Vienna, 7 decembris 1912.

A Reverendissimo Archiepiscopo Fogarasiensi accepi litteras,¹¹⁷ quibus mihi significabat nonnullos sacerdotes Rumenos nolle in nova dioecesi Hajdudoroghensi permanere, sed in Fogarasiensi iterum recipi. Hi sunt Reverendissimus Myron Radu administrator parochiarum Árkos et Illyefalva;

117 Lásd: 114. számú dokumentum.

Reverendissimus Simeon Coman administrator parochiarum Kézdiszentkereszt et Lemhény; Reverendissimus Ioannes Ronca administrator paroeciarum Nyárádkaracson et Karaszkerék; Reverendissimus Basilius Tatar parochus Kebeleszentivanyensis; Reverendissimus Alexander Maior administrator Csiklázárfalvae.

Pro ipsis Reverendissimus archiepiscopus me rogabat, ut litteras dimissoriales concederem, ad hoc ut posset in sua dicta archidioecesi beneficia seu parochias illis conferre.

Ad has litteras ego rescripsi, sicuti in adnexo folio,¹¹⁸ quod ad normam Amplitudinis Tuae Tibi transmittio insimul sensus aestimationis et reverentiae meae erga te libenter significans, quibus permaneo.

Raffaele Scapinelli

129. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztése az uralkodónak Papp Antal munkácsi püspök hajdúdorogi kormányzóvá való kinevezéséről

Budapest, 1912. december 10.

MNL OL K 699 3103/1912. Tisztázat.

Übersetzung. ad 3103-912

Allernädigster Herr!

Euere Kaiserliche und Königlich-Apostolische Majestät geruhen mit allerhöchster Entschliessung vom 6-ten Mai laufenden Jahres auf Grund des allerhöchsten Patronatsrechtes mit dem Sitze Hajdudorog ein neues griechisch-katholisches Bistum allernädigst zu errichten.

Ich erlaube mir alleruntertänigst zu melden, dass betreffe der Institution desselben im Sinne des kanonischen Rechtes Seine Heiligkeit Papst Pius X mit seiner Bulle vom 8-ten Juni laufenden Jahres verfügt hat.

Im Sinne des auf Grund dieser päpstlichen Bulle vom Apostolischen Nuntius in Wien, als ausserordentlichen Bevollmächtigten erlassenen und im Wege des gemeinsamen Ministers des Aussern Euerer Majestät an mich gelangten Dekretes¹¹⁹ ist die neue Diöcese am 17-ten November laufenden Jahres tatsächlich ins Leben getreten und wurde in Anbetracht der Dringlichkeit der Sache solange, bis die neue Diöcese auf Grund der allernädigsten Ernennung Euerer Majestät einen Oberhirten erhält, durch dasselbe Dekret der Bischof von Munkács, Dr. Anton Papp, zum Apostolischen Administrator der Diöcese bestimmt worden.

Ich bitte Euere Kaiserliche un Königlich-Apostolische Majestät tiefehrfurchtsvollst: Geruhen meinen alleruntertänigsten Bericht allernädigst zur Kenntnis zu nehmen.

Budapest, am 10-ten Dezember 1912.

118 Lásd: 122. számú dokumentum.

119 Lásd: 104. számú dokumentum.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem jelen előterjesztésének tartalmát tudomásul vettem.

FJ

130. A Romanul-ban a Hajdúdorogi egyházmegye és Papp Antal munkácsi püspök ellen megjelent cikk magyar fordítása

Arad, 1912. december 11.

Romanul, 1912. december 11., 2–3. o.

DAZO Fond. 151. opisz 25. nr. 2150. fol. 1–4.

Zuzzuk össze a hajdudorogi monstrum fejét!

(A congressusi bizottság gyűlése Nagybányán)

A papság és a nép kész egyházát és nyelvét megvédeni a legnagyobb áldozatok árán is.

Tisztelt Szerkesztőség!

A lélekemelő szatmári konferencia után, amely december 2-án lett megtartva, következett a congressusi delagatio ülése Nagybányán december 6-án Illésfalvy Papp György elnöklete alatt.

Jelen voltak stb. stb.

Dr. Manim jelentést tesz a július 29.-iki kolozsvári gyűlésen választott albizottság munkálkodásáról:

Előterjesztések a főpapokhoz, népgyűlések a veszedelemben levő parochiákban és memorandum Romába.

Dr. Lukács László előadja a veszedelemben lévő parochiáknak munkálkodását és ezen bámulatra méltó nép lelki és erkölcsi állapotát, mely kész tűzbe menni nyelvének és ősi vallásának megvédéséért.

Már nincsen többé idő theoretikus és kánonjogi diskussiókra. Előttünk áll a bécsi nuntiatura körlevele, mely létesítettnek nyilváníja ki az új egyházmegyét november 17.-vel kezdődőleg, valamint az összes román papok és hiveknek magyar nyelven megküldött pásztorlevele az apostoli adminisztrátornak.

Ezen megtörtént tényekkel szemben állást kell foglalni minden egyes román léleknek és különösen azon román parochiák papságának és hiveinek, melyeket ezek a csapások érintenek.

A főpapok összes felterjesztéseiben, a gyulafehérvári congressus felterjesztésében az egyes parochiák ellenirataiban, igazságaink be lettek bizonyítva egyrészt, másrészt pedig meg lett okadatolva, hogy miért ellenezzük a román parochiák kiragadását azon egyházmegyéből, melyekben voltak. –

Most a logikus következik, hogy levonjuk a következményeket.

Nem is engedhetjük meg, hogy azok a szép román parochiák oda csatoltassanak a magyar sovinizmus új politikai egyházmegyéjéhez.

Annak a 22 román parochiának a népe nem is tud másképen, mint románul beszélni és így nem érti a magyar pásztorlevelet és nem is állhat szóba egy előljáróval, ki az ő nyelvét nem érti és nem képes őt a vallásokban tanítani.

Mire való a főpap?! Hogy hiveivel az ő nyelvökön beszéljen, hogy megmagyarázza nekik a hit titkait és hogy a lelki boldogság utjain vezesse őket. –

„Antal püspök” azonban azonban jön a magyar nyelvvel és román hiveknek politikai kathechesit tart a legvadabb magyar schovinizmus szellemében és sofizmákat hord össze „az állameszme” és „a nemzet” érdekében és nem akarja tudni, hogy a román nép fiaihoz beszél.

Egy elsatnyult bárány lágy gyapjuba öltözve: hangja azonban bizonyítja, hogy ragadozó farkas. Egy becsületes román sem fog vele szóba állani. Appage!

A pápa és a nuntius érthetően és nyiltan elrendelik, hogy a magyar nyelv el van tiltva az egyházi liturgiákból.

„Antal püspök” már első lépésével, a hivekhez intézett első szavával meghamisítja a pápai bulla textusát, intentióját és intézkedését. Egy szóval sem említi, hogy a magyar nyelv el van tiltva, hanem átsiklik ezen szavakkal „a liturgiai nyelv három év múlva a görög lesz, addig az marad, a mely eddig volt”. Ime a család, a rosszhiszeműség, vagy amint a román mondja „kibujt a szeg a zsákból”

És ha az első köszönő szónál, mint csaló mutatkozik be, mi lesz később, ha a romának csapdába engednék magukat vezetni. –

Nyilván való, hogy megokolt dolog visszautasítani a csalót, ki a többi lázadónak a szellemében akar munkálkodni a pápai bulla parancsai ellenére.

És különös is ez az „Antal püspök”, a renegát. Ő jön és bátorságot vesz magának leczkéket adni a király iránti lojalitásról, a haza iránti hűségéről és „nemzethez” való ragaszkodásról.

Ezen meg gondolatlan eljárásával biztosította a maga népére a román papság és a román polgárság legerősebb méltatlankodását.

A románok mindenkifelett szeretik vallásukat és nyelvüket. „Valachi autem plus pro lingua, quam pro vitae incolumitate certasse videntur”, ezek Bonfiniusnak a szavai.-

Ezen a természetes alapon állanak a felséggel szemben, az országgal szemben, valamint minden egyházi hatósággal szemben is, bizonyítva azt, hogy méltók tiszteletre és respectusra. –

Nincs szükségünk „Antal” handabandáira.

Ellenkezőleg a nemzeti büszkeség adta tiszta lelkiismerettel rosszaljuk „Antal püspök” megvetendő renegatizmusát, és végtelen fájdalommal utalunk a ruthén nép kétségbeejtő helyzetére, arra a tökéletes dekadentiára, amelybe taszították a renegát „Antalok” és hasonszellemű társai a papság és világiak közül. – Élő, tiszta, és elrettentő példa, mely üdvös tanulságokkal van telve minden népre nézve. –

A bünösök azonban nem akarják látni, mert tudják, hogy ők a bajok okai.

Az ő dolguk. De hogy megkiséreljék, hogy merészkedjenek minket is belevezetni a demoralisationak abba az örvényébe és a teljes dekadenciába, ez már mégis az arcátlanság netovábbja.

Üldözések, szorongatások, kecségtetések, kisértések, és zsarnoki elnyomatások fognak reánk következni: mi szilárdan állunk nemzeti és egyházi jogaink alapján. –

A templomok kulcsait Romába küldjük. Bezárjuk és befalazzuk a templomok ajtait. Nem kell nekünk sem harangszó, sem nyilvános templomi végzés, míg igazságot nem kapunk.

Ostromolni fogjuk imáinkkal az eget és Romát elleniratainkkal és őseinkhez hasonlóan a kegyetlen üldözések elől katakombákban, a föld nyílásaiban fogunk menekülni, vagy pedig az idők szelleme szerint nyílt homlokkal állunk meg az ellenséggel szemben a „sentinella Romana”¹²⁰ szavaival és fegyvereivel:

„Mert román vagyok teljes Erőben,
a román pedig soha el nem pusztul”
(Románul 1912 december 11. /szeredai száma)

**131. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Raffaele Scapinelli bécsi nunciának a Budapesten élő román
görögkatolikusok besorolása tárgyában**

Róma, 1912. december 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 418rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, CXCVI., 376–377. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Monsignor Scapinelli di Lèguigno
Nunzio Apostolico, Vienna.
Dal Vaticano, 11 Dicembre 1912.
No. 61110

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Ho ricevuto il Rapporto¹²¹ No. 555 del 6 corrente, nel quale la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima mi esponeva il dubbio propostole da Monsignor Papp, Amministratore Apostolico della nuova Diocesi di Hajdu-Dorogh, circa i cattolici rumeni, che vivono a Budapest, e cioè se in forza della bolla „Christifideles” essi siano stati incorporati alla detta nuova diocesi e la risoluzione negativa da Lei data al dubbio medesimo.

Questa risposta di Vostra Signoria è pienamente conforme al pensiero della Santa Sede, giacchè, aggregando alla predetta diocesi di Hajdu-Dorogh la parrocchia greco-rutena di Budapest, Essa intese sottoporre alla nuova Sede soltanto i fedeli componenti la parrocchia medesima e non tutti i cattolici di rito greco residenti a Budapest anche se soggetti a parroci latini.

Ratifico, pertanto, la risoluzione di Vostra Signoria, e profitto volentieri dell'incontro per rafferarmi con sensi di sincera stima

di Vostra Signoria Reverendissima
Servitore
Rafael Cardinal Merry del Val

120 Földriva: román előrs

121 Lásd: 125. számú dokumentum.

132. Girolamo Rolleri, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átirata Eugenio Pacellinek, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1912. december 18.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 76r. Tisztázat.

61323

Sacra Congregazione de Propaganda Fide
per gli Affari di Rito Orientale
Protocollo N. 32713
Roma, 18 Dicembre 1912.

Il sottoscritto Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda per gli Affari di Rito Orientale prende atto della comunicazione¹²² della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima No. 61043 in data 6 Dicembre corrente, riguardante le disposizioni adottate da Monsignore Nunzio di Vienna intorno all'uso dei libri liturgici greci per la nuova diocesi Greca di Haidu-Dorogh; e mentre ne ringrazia la Signoria Vostra, si dà premura di rimetterle alcune nuove carte riguardanti la medesima diocesi, pervenute recentemente a questa Sacra Congregazione.

Intanto lo scrivente Segretario con ben distinta stima si pregia riaffermarsi Della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima devotissimo servo
Girolamo Rolleri Segretario

133. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában

Bécs, 1912. december 22.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 106r–107v. Tisztázat.

61420

No 610. Vienna, 22 Dicembre 1912.
Provvista della Sede di Eperjes

Eminenza Reverendissima,

Come Vostra Eminenza Reverendissima ben conosce, la diocesi rutena di Eperjes in Ungheria è vacante da più di un anno. Il primo candidato proposto dal Governo fu il Canonico Kovalski,¹²³ che la Santa Sede dichiarò di non poter accettare. Dopo una lunga corrispondenza e varii colloqui col Ministro Conte Zichy riuscii a far mettere da parte la candidatura del detto Canonico. Ma i suoi

122Lásd: 123. számú dokumentum.

123 Helyesen: *Kovaliczky* [Zénó]

sostenitori politici non si diedero per vinti; e non potendo spuntarla per lui, fecero sì che altri candidati fossero proposti, ma di gradimento del Kovalski. E così il Ministro me ne presentò tre, tutti della Diocesi di Eperjes. Esaminate bene le cose, mi convinsi che nessuno dei tre, o per un motivo o per l'altro, poteva essere accettato. Feci intendere ciò al Ministro, il quale dichiarò di trovarsi nella massima difficoltà per presentare altri candidati. E veramente la scelta fra gli orientali è molto ristretta, dovendosi considerare solo i celibi; e d'altra parte l'azione dei politici in quelle regioni è alle volte così prepotente, che il Ministro, il quale del resto non è uomo di grande resistenza, si trova costretto a cedere. Debbo però dare qui un punto di lode al Conte Zichy, il quale tenne fermo per la candidatura di Monsignore Frentiu per Lugos, non ostante una forte opposizione che questa incontrava nello stesso Consiglio dei Ministri. E ritornando alla scelta per Eperjes, è certo che vi sarebbe qualche buon candidato, come il Cancro Hadzega e il Cancro Gebé di Munkács; ma per quanto io ed anche altri, come Monsignore Csernoch e Monsignore Papp, abbiamo tentato di fargli accettare, non è stato possibile. I politici di Eperjes vogliono che sia uno della diocesi, e ciò per mostrare la loro influenza e potenza; ma in quella Diocesi non si è trovato un candidato accettabile dalla Santa Sede.

Stando così le cose, ed insistendo io perchè non si protragga più oltre la provvista di quella diocesi, vacante già da tanto tempo, ed esposta a molti pericoli, specialmente per la propaganda russo-ortodossa, che anche là è assai viva, il Ministro Conte Zichy, tenendo conto del rifiuto da me opposto alle candidature finora messe avanti, mi scrive che gli è venuta l'idea di proporre a Sua Maestà e dal Santo Padre la nomina di Monsignore Csiszarik, attualmente consigliere canonista dell'Ambasciata Austro-Ungarica a Roma. Il Ministro crede che sarebbe la persona più adatta, attese le condizioni e le necessità di quella Diocesi. Saggiunge che questo Prelato è nato di famiglia appartenente al rito greco-ruteno; e che non gli pare possa esservi difficoltà a che il Santo Padre gli conceda di ritornare a quel rito.

Per parte mia, considerate le gravi difficoltà che presenta questa provvista, che già da un anno si va trattando senza giungere ad un risultato; vista la necessità di provvedere quanto prima di un buon pastore quella diocesi, che tanto ne ha bisogno; e tenuto conto delle buone qualità di Monsignore Csiszarik almeno per quanto io conosco – non avrei difficoltà di supplicare il Santo Padre a voler accondiscendere alla domanda del Conte Zichy. Certamente da parte di Monsignore Csiszarik si opporanno delle difficoltà; ma se il Santo Padre lo credesse adatto a quel posto e capace di fare il bene spirituale di quella povera diocesi, potrebbe Sua Santità trovar modo di farglielo accettare.

Ad ogni modo sottopongo tutto l'esposto precedente alla saggezza e prudenza dell'Eminenza Vostra ed in attesa dei venerati ordini ch'Ella vorrà impartirmi in proposito, con sensi di profondissimo ossequio m'inchino al bacio della Sacra Porpora, e mi confermo

di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Rafael Arciv. di Laodicea
Nunzio Apostolico

134. Hosszu Bazil szamosújvári püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a máramarosi skizmatikus mozgalom tárgyában

Szamosújvár, 1912. december 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 303r–304v. Tisztázat.

Szamosújvár li 22-XII-’912

Eccellenza Reverendissima!

Il s. Natale ed il novello anno, che si avvicina, mi offrono fausta occasione per presentarle i miei sinceri voti, che faccio per ogni Sua prosperità. Prego umilmente il divin Pargoletto, perché La ricolmi delle Sue più abbondanti grazie e benedizioni.

Credo mio dovere significarle, che al momento in cui riseppi dai giornali, che alcuni sacerdoti si erano riuniti a Szatmár¹²⁴ per far protesto contro la nuova diocesi, feci subito una circolare al mio clero, nella quale in termini paterni ma risoluti proibii ai miei sacerdoti di frammischiarsi in qualsiasi modo negli affari della nuova diocesi. Inoltre mandai un canonico, il quale in nome mio ha comunicato aperto mio ordine anche vivo vocis orando. Da quel momento non ho più risaputo altro.

Però ieri ricevetti da un sacerdote della provincia di Maramaros, al confine russo, ove tra i ruteni e rumeni da parecchi anni ci sono movimenti scismatici, che gli scismatici ed emissari della Russia fanno agitazione in favore dello scisma, dicendo, che dal 1 Gennaio prossimo vi sarà introdotta la lingua liturgica ungherese.

Vi mandai subito due sacerdoti per veder se vi sia pericolo, e se mai fosse tale pericolo, ci anderò io stesso a cercar calmare gli spiriti, non curando il freddo terribile, che vi abbiamo in queste parti.

Ad onta però di queste notizie allarmanti, oso sperare, che gli animi si calmeranno.

Raccomandato alle grazie ed ai favori esperti, bacio umilmente le mani, nel mentre sono felice potermi professare

Di Vostra Eccellenza Reverendissima

devotissimo servitore

†Basilio Hosszu

vescovo rumeno

124 Lásd: 130. és 135. számú dokumentumok.

135. Csaba Adorján Szatmár vármegyei főispán jelentése Lukács László miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Nagykároly, 1912. december 27.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143. Tisztázat.

111 elnöki szám. 1912

Nagyméltóságu Minister Elnök Ur!

E hó 12-éről kelt számjeles távirati rendeletére a magyar nyelvű görög katolikus püspökség ellen a hírlapi közlemények¹²⁵ szerint Szatmár-Németiben december hó 1-én és Nagybányán december 5-én tartott gyűlésekre vonatkozólag a következőket van szerencsém jelenteni:

Mindenek előtt megjegyzem, hogy sem egyik, sem másik helyen gyűlés jellegű összejövétel nem volt, hatósági engedélyt gyűlés tartására nem kértek, hanem Szatmáron a vendéglőben gyűltek össze 16-18-an a magyar nyelvű egyház megyéhez csatolt községek lelkészei közül s csak gyaníthatólag – de biztosan megállapítani nem lehetett – itt sörözés közben állapodhattak meg a nagybányai gyűlés megtartását illetőleg.

Szatmáron a nyomozás adatai szerint semminemű érdemleges határozat nem hozott.

Nagybányán december 6-án gyűltek aztán össze 16-18-an az „Aurora” román pénzügyi helyiségében, hogy Dr. Drágos Teofil pénzügyi igazgató előadása szerint egy kérvényt szövegeztek a római szentszékhez, melyet az új püspökséghez beosztott – eddig a szamosújvári, nagyváradai és balázsfalvi püspökségek illetve érsekséghez tartozott – községekkel aláíratni határozták s ebben az eddigi állapotot fentartani kérelmezik.

Ezen gyűlés különben meglehetősen fiaskót vallott, mert azon az érdekelt egyházak képviselői közül alig jelentek meg négyen-öten, s többnyire a román nemzetiségi párt vezeterei voltak jelen.

A vizsgálat adatai szerint jelen voltak Lukács László laczfalusi lelkész, Marchis Romulus nagykárolyi főesperes és Lukács Konstantin királydaróczi lelkész.

Részt vettek továbbá a gyűlésen Dr. Ciceronesku, Dr. Domide, Dr. Suciu, Dr. Makovei, Dr. Nikulesku kanonokok.

A szatmári értekezleten ott voltak Mihálku János szatmárzsadányi, Marchis Romulus nagykárolyi, Csordás János szamosdobi, Anderkó szatmárudvari lelkészek.

Ugy az értekezlet mint a nagybányai összejövétel nem birván nyilvános jelleggel, az ott történt dolgokból csak azt lehetett megállapítani a mit az illetők közül megkérdezett egyének előadtak s így velük szemben törvényes uton eljárni lehetetlen.

125 Egy későbbi, de részletes hírlapi beszámoló: 169. számú dokumentum.

Megfigyelésem szerint az egésznek mozgatója Marchis Romulus nagykárolyi főesperes, ki sehogy sem tud bele nyugodni, hogy a nagykárolyi tiszta szín magyar anyanyelvű hívekből álló egyház az új egyházmegyéhez csatoltassék.

A hatóságokat különben utasítottam, hogy bár a legnagyobb tapintattal, de fokozott éberséggel kísérjenek minden nemű olyan mozgalmat mely a felállított püspökség ellen irányul.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Nagykároly 1912 december 27.

Csaba Adorján

főispán.

136. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a magyar nyelv liturgikus alkalmazásának elterjedéséről

Nagyvárad, 1912. december 28.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 429r–431r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CXCVII., 377–379. Az alábbi átirás szintén a tisztázat
alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

4260/1912.

A Sua Eccellenza Reverendissima

Raffaele Scapinelli de Léguigno

Arcivescovo di Laodicea, Nunzio Apostolico

Wien.

Eccellenza Vostra Reverendissima,

Conformandomi alla commissione datami in potere della pregevatissima lettera di Vostra Eccellenza de dato 18 Ottobre 1912 di far cioè diligente investigazione a fine di sopprimere nella mia diocesi, se ci fosse, l'abuso condannabile d'usarsi nelle azioni liturgiche della lingua ungherese: prima di tutto ho ricercato gli uffizii parochiali in questione per farmi minuzioso ragguaglio sopra le seguenti cose:

1. se nella parochia fuori della lingua rumena o rutena s'usasse nelle sagre funzioni anche la lingua ungherese, ed in particolare, in quali funzioni, e se solamente il sacerdote o solamente il cantore, ovvero amendue(!) usassero la lingua ungherese?

2. se la santa messa si celebrasse in lingua ungherese e se l'intera messa ovvero solamente qualche parte di essa si celebri in ungherese? specialmente quale parte e che cosa si dicesse in ungherese?

3. In quanto poi la lingua ungherese sarebbe di fatti introdotta nella liturgia, secondo il parere del paroco e del senato parochiale, che effetto produrrebbe nel popolo fedele l'esecuzione del mandato pontificio, vuol dire il divieto d'adoprar la lingua ungherese nella santa messa?

Dai ragguagli entrati si può stabilire, che nella parrocchia Álmosd solamente il cantore canta alcune canzoncine nella messa e nelle altre funzioni in lingua ungherese, il sacerdote fa le prediche ed i discorsi funebri nella detta lingua, dappoiché i fedeli non capiscono il rumeno; tutte le altre parti della messa e la funzioni sagre si fanno nella lingua liturgica rumena; nella parrocchia Bagamér, fuori dalla predica e rare volte il Vangelo, nonché alcune cantilene, che vanno in ungherese, dappertutto s'usa la lingua rumena; nella parrocchia Csegöld la predica, il Vangelo ed alcuni canti liturgici si fanno per ungherese, le altre cose si fanno per rumeno ovvero nella lingua slava antica; nella parrocchia Csengerujfalu nelle feste piu grandi si fa la predica in ungherese, del resto usasi solamente la lingua rumena; in Domahida fuori delle concioni, solamente il cantore canta alcuni canti liturgici nelle sagre funzioni e alla fine della messa per ungherese, tutto il resto si fa in rumeno; in Érkörtvélyes la predica, il Vangelo ed alcuni canti si fanno in ungherese, del resto la lingua liturgica è la rumena; in Érselind la predica ed il Vangelo dalla parte del sacerdote, i responsori, nonché tutti i canti dalla parte del cantore si fanno in ungherese, il prete del resto adopra la lingua slava e la rumena; in Gálospetri fuori della predica, tutto si fa in rumeno, lo stesso si osserva anche nella parrocchia Gencs; nella parrocchia Hosszupályi in tutte la funzioni esterne, poi nella santa messa l'Epistola, il Vangelo, il Credo, il Pater noster, le preghiere avanti la santa comunione e le preghiere alla fine della messa si adopra la lingua ungherese, nel rimanente della messa si usa la lingua rumena; in Kokad il cantore in tutte le funzioni ed anche nella messa adopra la lingua ungherese, il sacerdote fuori della predica, che si fa in ungherese, nel resto usa la lingua slava ovvero rumena; in Nagykároly fuori della predica, la santa messa si officia in rumeno, nelle altre funzioni il cantore adopera anche la lingua ungherese, ed il sacerdote nelle funerali legge il Vangelo in ungherese; in Nagyléta solamente ai funerali si fa la predica in ungherese ed il cantore canta il canto così detto del morto nella lingua ungherese, del resto tutto si fa in rumeno; in Nagyléta rutena nelle funzioni esterne il prete ed il cantore adottano l'ungherese, nella messa il sacerdote s'usa esclusivamente della lingua slava, ma il cantore ed il popolo cantano anche pezzi liturgici in ungherese; in Nagyszántó solamente la concione durante la messa e nelle funzioni esterne si fa per ungherese, del resto tutto si fa per rumeno; in Nagyvárad rutena la terza parte della messa si fa in ungherese, nelle altre funzioni la maggior parte va in ungherese; in Nyiradony fuori della predica nelle festi più grandi, tutto va in rumeno; in Nyiracsád abbenché nella messa si adopri la lingua slava tanto dal prete quanto dal cantore, pure il cantore nella messa alcuni canti liturgici, e nelle funzioni esterne amendue si usano anche della lingua ungherese; in Pete solamente la predica si fa in ungherese, del resto tanto il sacerdote, quanto il cantore adottano esclusivamente la lingua rumena dappertutto; così si procede anche nelle parrocchie Nyirábrány, Óvári, Vetés e Vértes; nella parrocchia Értarcsa le prediche durante la messa e nelle funzioni esterne, in queste ultime anche il Vangelo, il cantico del morto si fanno qualche volta in ungherese, del resto si osserva la lingua liturgica rumena. Dalle parrocchie di Makó e Porcsalma non ho ricevuto nissun ragguaglio, ma è fatto notorico che in queste due parrocchie

come lingua liturgica si adopra tanto nella messa, quanto nelle altre funzioni sacre la lingua ungherese.

Siccome le mentovate parrocchie non stanno più sotto la giurisdizione di questa diocesi, il presente umile rapporto lo sottometto alla deliberazione ulteriore di Vostra Eccellenza coll'osservazione che secondo il parere dei rispettivi parrochi e senati ecclesiastici, l'esecuzione del mandato pontificio riguardante il divieto della lingua ungherese nella liturgia solamente nelle parrocchie Porcsalma, Nyiracsád, Érselind, Kokad, Nagyléta rute-na, Nagyvárád rutena e Makó, – riguardo le quali nel protocollo della conferenza degli Ordinari della Provincia ecclesiastica di Alba-Iulia e Fogaras asservata a Balázsfalva ai 7 Febbraio 1912, mi son dichiarato che si potrebbero incorporare alla nuova diocesi di Hajdudorogh, – incontrerebbe una opposizione maggiore o minore secondo il grado in cui si è introdotta la lingua ungherese. Nelle altre parrocchie, che sono rimaste nella mia diocesi, in questo riguardo si truova tutto in ordine.

Gradisca Vostra Eccellenza i sensi della mia profonda venerazione.

Di Vostra Eccellenza Reverendissima,

Granvaradino, ai 28 Dicembre 1912.

devotissimo servo

Demetrio Radu

Vescovo rumeno di Granvaradino

137. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában

Róma 1912. december 29.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 5. fol. 108rv. Fogalmazvány.

61420

29 Dicembre 1912

Ho regolarmente ricevuto l'accurato Rapporto¹²⁶ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima in data del 22 corr. N. 610 sulla provvista della diocesi di Eperjes, e mi è grato esprimerLe i meritati elogi per lo zelo da Lei spiegato affine di ottenere che a quella Sede vescovile, già da lungo tempo vacante ed esposta a molti pericoli, venga preposto un degno ecclesiastico.

Quanto alla candidatura di Monsignore Csiszárík, credo ch'egli difficilmente accetterebbe quella nomina, godendo al presente di una posizione onorifica e molto lucrosa, come pure, d'altra parte, è da ritenere che questo Signor Ambasciatore d'Austria-Ungheria, al quale è assai caro e di grande aiuto nel disbrigo degli affari, non vorrebbe privarsi dell'opera di lui. Ma, pur prescindendo da tutto ciò, il S. Padre, Cui non ho mancato di sottomettere

126 Lásd: 133. számú dokumentum.

tale proposta, non giudica il Prelato in questione atto all'ufficio episcopale, nè sarebbe quindi disposto a fare presso di lui insistenze per l'accettazione.

Altro dunque non sembra restare se non che la Signoria Vostra procuri di adoperarsi perchè il Governo ungherese consenta a presentare qualche buon candidato di altra diocesi, vincendo la irrazionevole e dannosa opposizione degli uomini politici di Eperjes; ed intanto con sensi ecc.

**138. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciának a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítására elleni román tiltakozások tárgyában**

Ungvár, 1913. január 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 435r–436r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, CXCI., 382. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Laudetur Jesu Christus

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

Administratione duarum Dioecesium valde occupatus, ad litteras Excellentiae Tuae 21-a die mensis praesentis ad me directae hodie solummodo respondere possum.

I. Parocho Ioannis Gombos et Annae Fedorisin iterum scripsi, ut ad dispensationem pro ipsis petendam nova et sufficientia argumenta suppeditaret.

II. E parochiis Rumenorum ad novam ioecesim adjunctis, fideles 16 parochiarum litteras meas circulares ad me remitti curarunt in libellis suis supplicibus, vel potius in protestationibus suis asserentes se mihi subijcere nolle.

Parochos harum parochiarum heri invocavi ad relationem mihi faciendam: utrum et ipsi obedientiam mihi denegarunt?

Responsis eorum acceptis, statim uberiozem Excellentiae Tuae relationem mittam.

III. Summas ago gratias Excellentiae Tuae pro sincerrimis votis occasione solemnitatis Natalis Divini Salvatoris, item inchoati anni novi manifestatis.

Vicissim gratissimo animi sensu omnia bona ac fausta a Deo Excellentiae Tuae ominor, Deum Omnipotentem precatus, ut quidquid Excellentia Tua ad bonum emolumentumque Ecclesiae et Sanctae Sedis, incrementumque Regni nostri suscepit et suscipiet, id praepotenti numine suo propitius confirmet et Excellentiam Tuam diebus longaevitate et laetitia refertis ditet.

Singulari cum venerationis meae cultu perenno,

Ungvarini 4-a Ianuarii 1913.

addictissimus in Christo

Antonius Papp

Episcopus Munkácsensis

**139. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfogalmazványa Girolamo Gotti, a Propaganda Fide
Kongregáció prefektusának a Budapesten élő román
görögkatolikusok besorolása tárgyában**

Róma, 1913. január 5.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol 3r–5v. Fogalmazvány.

61657

Signor Cardinale Gotti
Perfetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide
per gli Affari di rito orientale
5 gennaio 1913.

Il sottoscritto Cardinale Segretario di Stato si pregia di comunicare quanto segue al signor Cardinale Gotti, Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari di rito orientale, per conoscenza e norma del medesimo Sacro Dicastero:

Nello scorso mese di dicembre Monsignore Antonio Papp, Vescovo ruteno di Munkács ed Amministratore Apostolico della nuova diocesi di Hajdu-Dorogh, espose¹²⁷ a Monsignore Scapinelli, Nunzio Apostolico a Vienna, il dubbio, se i cattolici rumeni, che vivono a Budapest, in forza della Bolla „Christifideles”, con la quale l’8 giugno u. s. veniva eretta la predetta Sede episcopale, siano stati alla medesima sottoposti.

Monsignore Papp, basandosi sul fatto che i cattolici rumeni di altri luoghi, come Szatmar, Nagykároly e Nagyleta, sono passati a far parte del neoeretto Vescovato, opinava doversi rispondere affermativamente.

Il prefatto Monsignore Nunzio Apostolico giudicò invece altrimenti. Egli ebbe in fatti, a rilevate che i suddetti cattolici rumeni di Budapest erano sempre stati considerati come indipendenti dalla parrocchia rutena della stessa città e soggetti ai parroci latini della loro abitazione, secondo aveva dichiarato anche la summenzionata Sacra Congregazione di Propaganda Fide nella sua lettera¹²⁸ no 6121 diretta nel 1907 all’ Eminentissimo srg. Cardinale Primate d’Ungheria. Di conseguenza così argomentava lo stesso Monsignor Nunzio nulla essendo disposto nella citata Bolla „Christifideles” relativamente ai fedeli medesimi, essi sono rimasti nello stato di prima e la predetta parrocchia rutena di Budapest è passata alla nuova diocesi soltanto coi suoi sudditi ruteni.

Quanto ai summenzionati esempi addotti da Monsignore Papp, ritenne Monsignor Scapinelli che essi non facessero al caso e quindi non avessero alcun valore, giacchè in quei luoghi i cattolici rumeni hanno parrocchie proprie, le quali sono espressamente nominate dalla Bolla fra quelle destinate a costituire la nuova diocesi di Hajdu-Dorogh.

Stimo, pertanto, di dover rispondere in tal senso al dubbio propositogli dal menzionato Monsignore Papp e informandone, poi, lo scrivente Cardinale

127 Lásd: 116. számú dokumentum.

128 Lásd: Források 4/2. kötet, 13. számú dokumentum.

con rapporto¹²⁹ no. 555 del 6 dicembre scorso, di volergli significare se avesse ben interpretato il pensiero della Santa Sede in proposito.

Il sottoscritto, avendo preso gli ordini del Santo Padre al riguardo, con dispaccio no. 61110 degli 11 dello stesso mese di dicembre, rispose al predetto Rappresentante Pontificio che la risoluzione negativa da lui data al dubbio propostogli era pienamente conforme al pensiero della S. Sede, giacchè, aggregando alla nuova diocesi di Hajdu-Dorogh la parrocchia greco-rutena di Budapest, Essa intese sottoporre alla detta Sede soltanto i fedeli componenti la parrocchia medesima, e non tutti i cattolici di rito greco residenti a Budapest anche se soggetti a parroci latini.

Lo scrivente, informando ora, per debito d'ufficio, di tale risoluzione il prelodato Sig. Cardinale Gotti, è lieto di confermarGli i sensi della sua profonda venerazione, con cui Gli bacia umilissimamente le mani.

140. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átíratá Girolamo Rolleri, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1913. január 5.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 6r–7v. Fogalmazvány.

61648

Monsignore Girolamo Rolleri

Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda Fide

per gli Affari di rito orientale

5 gennaio 1913

Il 6 dicembre a. s. il sottoscritto Pro-Segretario della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinarii, d'ordine dell' Eminentissimo superiore, si diè premura di comunicare col suo foglio¹³⁰ no. 61043 all'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Rolleri, Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari di rito orientale, che Monsignore Scapinelli di Léguigno, Nunzio Apostolico a Vienna, incaricato dell'esecuzione della Bolla d'erezione della nuova diocesi ungherese di Hajdu-Dorogh, oltre all'aver prescritto, col Decreto esecutoriale da lui emanato, che nella detta nuova diocesi si usassero soltanto quei libri greci liturgici, i quali fossero riconosciuti come perfettamente conformi alle edizioni approvate dalla S. Sede, aveva pure inculcato a Monsignore Papp, Amministratore di quella Sede vescovile, di affidare ad una Commissione di persone competenti e sicure l'incarico di curare con la maggiore possibile sollecitudine la stampa dei libri medesimi, affin di fornire ai sacerdoti della diocesi già piú volte menzionata l'opportunità di prepararsi, nel triennio a ciò stabilito, ad usarli nelle sacre funzioni.

129 Lásd: 125. számú dokumentum.

130 Lásd: 123. számú dokumentum.

Ora lo scrivente ha riflettuto che essendo, i libri predetti numerosi e non di piccola mole, riuscirà ben difficile alla summenzionata Commissione, per quanta premura voglia usare, di farli tutti stampare entro il triennio. Potrà quindi, accadere che alcuni di essi, e forse i più necessari e comuni nella s. liturgia, non siano pronti e perciò neppur conosciuti dagli ecclesiastici, che dovranno usarli, alla fine del triennio su ricordato e non possa, in conseguenza, aver effetto la prescrizione della Santa Sede relativa all'introduzione pratica della lingua greca liturgica nella nuova diocesi subito dopo il triennio suddetto e non oltre.

Sembrirebbe, pertanto, al sottoscritto molto utile e conveniente di far stampare anzi tutto i libri liturgici più usuali e necessari, come p. e. il Messale ecc. Si permette, quindi, di richiamare su di ciò l'attenzione del prelodato Monsignore Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda per gli affari di rito orientale, pregandolo, pel caso che il detto Sacro Dicastero approvi l'esposto pensiero, di volergli significare di quali volumi sia più necessaria ed urgente la stampa e la pubblicazione. E restando in attesa d'un cortese riscontro al riguardo, lo scrivente è lieto di confermare allo stesso Monsignore Segretario i sensi della sua più distinta stima e considerazione.

141. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átíratá Raffaële Scapinelli bécsi nunciussnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Budapest, 1913. január 9. előtt.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 437r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CC., 383. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Budapest, 1913.I.

Excellence,

Afin que l'organisation du nouveau diocèse de Hajdudorogh s'exécute avec plus d'efficacité, je croi nécessaire de nommer á ce diocèse le plutôt possible son pasteur définitiv.

J'ai donc l'intention de proposer à Sa Majesté au siège de Hajdudorogh Étienne Miklósy prêtre du diocèse de Munkács archidiacre du comitat de Zemplén et curé de la ville de Sátoralja-Ujhely.

Ayant l'honneur de faire connaître a Votre Excellence ce candidat, je La prie de vouloir bien m'informer en confidence, si une telle proposition sera bien accueillie de la part du Saint Siège.

Veuillez agréer Excellence l'expression de ma haute considération la plus distinguée.

Zichy

142. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Róma, 1913. január 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 144r–146r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A. fasc. 16. fol. 1r–2v. Fogalmazvány.

No. 687.

Vienna, 9 Gennaio 1913.

Provvista della Diocesi di Hajdudorogh.

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

1811 Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima,

Il Ministro dei Culti in Ungheria, conte Zichy, mi ha scritto¹³¹ confidenzialmente proponendo per Vescovo della nuova Diocesi di Hajdudorogh il Sac. Stefano Miklósy, e chiedendomi se questa nomina sarebbe ben accetta alla S. Sede.

Il Sac. Miklósy é prete della Diocesi di Munkács (ruteno), arcidiacono del Comitato di Zemplén e parroco della città di Sátoralja-Ujhely. Ha 55 anni. Con successo compì il corso teologico nei seminari di Budapest e di Ungvár. Fu per 11 anni impiegato nella Curia vescovile di Munkács, quindi segretario vescovile. Dall'anno 1894 è parroco e Vicario Foraneo.

Sulle qualità di questo candidato ho raccolto le seguenti informazioni. Monsignore Papp, vescovo di Munkács scrive di lui che è - vir constans, bonae famae, zelus, doctus, prudens, ad regendam novam dioecesim idoneus, aptus. Linguas callet: Hungaricam, Ruthenicam, Germanicam et Latinam.”

Monsignore Fischer, Vescovo di Cassovia, afferma¹³² che quest'uomo egregio è „omni sub respectu idoneus” ed aggiunge di aver saputo con grande piacere della sua candidatura, conoscendolo assai bene „eius vitae conversationem et agendi rationem”, per essere la parrocchia del Miklosy situata nella Diocesi di Cassovia, sebbene non a questa soggetta. E quindi lo raccomanda vivamente scrivendo, in toto clero Graeco mihi noto, vix aptiorem et digniorem episcopatu illo novi. Est Sacerdos vitae intemeratae, cultura et in agendis dexteritate magna conspicuus, religioni et Ecclesiae Romanae addictissimus, qui in omni actione catholica cum clero Latino semper cooperabatur, et – raro inter Graecos exemplo – numquam peculiare et quodammodo separatistens sententias quaerebat”.

Monsignore Andor mi scriveva:¹³³ „secondo le mie informazioni il Miklósy è molto attaccato alla S. Sede, gode di grande autorità, la sua condotta

131 Lásd: 141. számú dokumentum.

132 Lásd: 99. számú dokumentum.

133 Lásd: 88. számú dokumentum.

sacerdotale è irreprensibile. Sembra essere energico insieme e prudente, e quindi idoneo per il grande lavoro da farsi nella nuova diocesi.”

Finalmente Monsignore Czernoch, il nuovo Primate di Ungheria, dice di lui che „necessariam habet scientiam et quoad mores infucatus est; magnaue pollet inter omnes auctoritate. Illum itaque ad episcopatum dignum iudico et quidem aequaliter tam ad Eperjesiensem quam ad neo-erectam Hajdudoroghensem dioecesim” e conclude „Sancta Sedes Apostolica, mea vili opinione, illum et pro hac et pro illa tuto acceptare potest, quia e respectu ecclesiastico inter omnes suos coetaneos est unus aptissimus”.

Il P. Weiser,¹³⁴ provinciale dei Gesuiti di Ungheria, al quale furono pure domandate informazioni sui vari candidati disse di Miklósy solamente che è vedovo con due figlie, e che è liberalis neque firmæ fidei. In quanto al primo punto, Monsignore Andor mi assicura invece essere certo che il Miklósy è celibe. In quanto al secondo punto, Monsignore Czernoch riferendosi alla asserzione del P. Provinciale, mi scriveva „non assentio illis quæ de Miklósy dicuntur liberalis enim cuius accusatur, potius ad res politicas quam ad ecclesiasticas spectat” aggiungendo che „in politicis ad fractionem illam pertinet, quæ Comitum Julium Andrassy ducem sequitur”. Monsignore Czernoch non dà importanza a questa accusa e, nella stessa lettera, fa del Miklósy gli elogi che ho riportato di sopra.

Volendo però io essere maggiormente chiarito sulle espressioni del P. Weiser, feci domandare dallo stesso Monsignore Czernoch al detto Padre ulteriori spiegazioni. Il P. Weiser rispose con una lunga lettera nella quale esponeva tutta la dottrina cattolica sul liberalismo politico e religioso; ma non portava alcuna prova o argomento di fatto per poter attribuire al Miklósy dottrine od atti condannabili. Monsignore Czernoch, trasmettendomi la lettera del P. Weiser, scrive¹³⁵ „Quoad Miklósy ulteriorem petii a P. Weiser relationem, præcipue quoad binas expressiones, illum quippe liberalem esse et non firmæ fidei. P. Weiser, in adiuncta hic epistola, formalem scribit de liberalismo dissertationem, quin probet illa quæ scribit in casu concreto in Dominum Miklósy quadrare. Iterum atque iterum petii a sacerdotibus ritus latini probis et fidedignis relationem de Domino Miklósy, qui dicunt illum sensu theologico liberalem haud dici posse, et aptissimum esse ad episcopatum Hajdudoroghensem, quem etiam, iudicio meo, S. Sedes Apostolica acceptare poterit”.

Visti i grandi elogi che persone serie e sicure come i Vescovi che ho citato, fanno del Miklósy, ed il loro concorde avviso sopra i meriti e sopra la idoneità di lui all’episcopato, a me sembrerebbe che si potesse passar sopra al giudizio del P. Weiser, il quale d’altronde pare non conosca troppo bene il candidato. Osservo poi rifiutato il Miklósy, sia difficilissimo trovare un altro candidato accettabile. Fra il clero greco, o per un motivo o per l’altro, la scelta è molto ristretta; le grandi difficoltà per la provvista della diocesi di Eperjes lo dimostrano.

134 Lásd: 75. és 89. számú dokumentumok.

135 Lásd: 80. számú dokumentum.

In ogni modo, prego l'Eminenza Vostra Reverendissima a voler sottomettere quanto ho sopra esposto, al sovrano giudizio del Santo Padre, e farmi poi conoscere come io debba rispondere alla proposta confidenziale del Conte Zichy.

Ed inchinato al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profondissimo ossequio, mi confermo, di Vostra Eminenza Reverendissima.

umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo

Rafael archiv. di Laodicea Nunzio Apostolico

61811

**143. Lukács László miniszterelnök átirata Náray-Szabó Sándor
vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások
tárgyában**

Budapest, 1913. január 10.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143. Tisztázat.

T[isztelet]. B[arátom]. !

A románság, különösen a lelkészek, az új gör. kath. magyar püspökség felállításába nem tudván bele nyugodni; az ellen hol titokban, hol nyíltan még mindig izgatják a népet.

Igy a m. hó első napjaiban Szatmáron Mihálku János szatmátszadányi, Marchis Romulus nagykárolyi, Csordás János szamosdobi, Anderkó szatmáruddvari lelkészek részvételével bizalmas értekezletet tartottak ez ügyben s előkészítették azt a népgyűlést, melyet aztán Nagybányára december hó 6.-ára hívtak össze. Ezen a népgyűlésen pedig határozatilag kimondották: hogy kérni fogják a Szentszékét, miszerint az új püspökségbe beosztott plebániákat hagyja meg továbbra is eddigi egyházmegyei kötelékeikben. A népgyűlésen néhány ismert nemzetiségi agitátoron kívül, a lelkészek vitték a szót. Jelen voltak: Lukács László laczfalusi, Marchis Romulus nagykárolyi és Lukács Konstantin királydaróczi lelkészek; továbbá dr. Ciceronesku, dr. Domide, dr. Suciú, dr. Makovei s dr. Nikulescu kanonokok.

Mínt hogy ezen lelkészek az új püspökség ellen való izgatásukkal államellenes cselekedetet űznek: kívánatos volna, ha ellenük eljárás indítattnék s congruájuk megvonásával, esetleg felfüggesztésével büntettetnének s egyben üzelmeikre felettes egyházi hatóságok figyelme felhivattnék.

Kérlek, légy szíves ezen ügyet megfontolásod tárgyává tenni s az eszközölhetőkről értesíteni.

Fogadd stb

913. I/10

Elk. Andor

1913 I/10

144. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Kassa, 1913. január 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna 744A fasc. 16. fol. 3r–5r. Tisztázat.

Cassoviae, 11. Jan. 1913.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Nuntie Apostolice!

Ad gratiosissimas Excellentiae Vestrae dd. 9. curr. litteras reponere festino, Dominum Miklóssy non esse viduum, sed semper fuisse coelibem, nec unquam quid hic loci de filialibus (fors aliquis vellet intendere illegitimas) auditum fuisse. E contra gaudet M. etiam respectu honestatis morum optima fama.

Quod ad liberalismum attinet, accusatio fors exinde sumpsit exordium, quod M. annis antea steterit e parte factionis Andrássyanae, quae usque ad annum 1910 sub regimine „Coalitionis” apud gubernaculum Regni sedebat. Factio tamen illa nunquam erat Ecclesiae inimica. In ultima electione ad Comitia Regni a. 1910. Miklóssy neutri parti votum dedit. Contra Catholicam, quae ita vocari posset, factionem nunquam egit; nec pro ea agere potuit, cum haec in Sátoraljai helyen nunquam candidatum nominaverit. In operibus organisationis Catholicae socialibus (uti foedus populi Catholici, circuli Catholici) semper partem activam habuit cum Clero Latino, quod longe non omnes Graeci faciunt.

Haec ad duo quaesita Excellentiae Vestrae reponere honori mihi duco Dominumque Miklóssy aptissimum infulis sine Hajdudorogensibus, sive Eperjesensibus asserere non dubito.

Qui praealtis Excellentiae Vestrae gratiis enixe commendatus profundissima cum veneratione emorior, Cassoviae, die 11. Jan. 1913.

Excellentiae Vestrae
humillime devotus
Aug. Fischer-Colbrie

145. Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átírt Eugenio Pacelli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1913. január 13.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. 149rv. Tisztázat.

61854

N. 32908.

Roma, 13. Gennaio 1913.

Circa la stampa dei libri liturgici greci.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore Monsignore Eugenio Pacelli Pro-Segretario della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari.

In risposta al biglietto¹³⁶ col quale la Signoria Vostra chiedeva a questa Sacra Congregazione quali fossero i libri liturgici dei quali sia più necessaria ed urgente la stampa e la pubblicazione per poterli subito mettere nelle mani agli ecclesiastici della nuova diocesi di Hajdu Dorogh per la quale è prescritto nella liturgia l'uso della lingua greca; lo scrivente Segretario, di intelligenza con l'Eminentissimo Cardinale Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari di Rito Orientale, è di parere che la stampa dei predetti libri liturgici greci debba iniziarsi da quelli che più direttamente abbisognano per la celebrazione della S. Messa e l'amministrazione dei sacramenti, e din particolare dall'Eucologion grande, dall'Evangelionario e dall'Apostolon (cioè lezionario) e dall'Horologion che contiene il rituale.

Intanto lo scrivente Segretario con la più distinta stima si rafferma
Di Vostra Signoria Illustrissimo e Reverendissimo devotissimo servo
Girolamo Roller Segretario

146. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Bécs, 1913. január 13.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 153r–154r. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A. fasc. 16. fol. 8v. Fogalmazvány.

61913

No 703.

Vienna, 13 Gennaio 1913

Provista della diocesi di Hajdudorogh.

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima

A completare quanto avevo l'onore di riferire a Vostra Eminenza Reverendissima nel mio ossequioso rapporto¹³⁷ del 9 corr. No. 687 mi affretto a trascrivere qui una lettera che ora ho ricevuto da Monsignor Fischer-Colbrie, Vescovo di Cassovia, da me, per sempre maggiore sicurezza interrogato, intorno alle affermazioni del P. Weiser riguardo al Reverendo Miklósy, candidato per la nuova diocesi di Hajdudorogh.

Ad gratiosissimas Excellentiae Vestrae dd. 9. curr. litteras, reponere festino, Dominum Miklósy non esse viduum, sed semper fuisse coelibem, nec unquam quid hic loci de filiabus (fors aliquis vellet intendere illegitimas) auditum fuisse. E contra gaudet M. etiam respectu honestatis morum optima fama.

136 Lásd: 123. számú dokumentum.

137 Lásd: 142. számú dokumentum.

Quod ad liberalismum attinet, accusatio fors exinde sumpsit exordium, quod M. annis anteactis steterit e parte factionis Andrassyanae, quae usque ad annum 1910 sub regimine coalitionis apud gubernaculum Regni sedebat. Factio tamen illa nunquam erat Ecclesiae inimica. In ultima electione ad Comitia Regni a 1910, Miklóssy neutri parti votum dedit.

Contra Catholicam, quae ita vocari posset, factionem, numquam egit, nec pro ea agere potuit, cum haec in Sátoraljauhely nunc quam candidatum nominaverit. – In operibus organisationis Catholicae socialibus, (uti foedus populi Catholici, circuli Catholici) semper partem activam habuit cum clero latino, quod longe non omnes Graeci faciunt.

Haec ad duo quaesita Excellentiae Vestrae reponere honori mihi duco Dominumque Miklóssy aptissimum infulis sive hajdudorogensibus, sive Eperjesensibus asserere non dubito.”

Inchinato al bacio della Sacra porpora, con sensi di profondissimo ossequio, mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima, umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
Rafael Arciv. di Laodicea Nunzio Apostolico

147. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Róma, 1913. január 14.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 6. fol. 438–439r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. 148r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJĂ,
CCI., 384–385. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

61811

Monsignor Raffaele Scapinelli di Lguigno
Nunzio Apostolico, Vienna.
Dal Vaticano, 14 Gennaio 1913.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Mi è regolarmente giunto l'accurato rapporto¹³⁸ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, No. 687, in data 9 corrente relativo alla provvista della nuova Diocesi di Hajdudorogh.

Mentre La ringrazio delle dettagliate notizie fornitemi pel Sacerdote Stefano Miklósy, proposto confidenzialmente da cotesto Signor Ministro Ungherese dei Culti, per la Sede anzidetta, Le significo per conoscenza e norma della Signoria Vostra, che il Santo Padre, al quale non ho mancato di sottoporre quanto Ella mi ha esposto nel menzionato rapporto, ritiene opportuno dilazionare ancora per un po' di tempo quella provvista.

138 Lásd: 123. számú dokumentum.

A questo proposito giudico conveniente riferire alla Signoria Vostra in maniera del tutto riservata che Sua Altezza Reale ed Imperiale l'Arciduca Francesco Ferdinando, mediante persona di Sua fiducia, fece già sapere¹³⁹ alla Santa Sede che, secondo le Sue informazioni, un candidato eccellente per la diocesi in parola sarebbe il Reverendissimo Dr. Giulio Hadzega, educato a Roma ed attualmente professore ad Ungvár.

Egli avrebbe a differenza del predetto Sacerdote Miklósy, il vantaggio di parlar bene la lingua rumena. Sarebbe quindi espediente che Ella, usando la delicatezza e prudenza che Le è propria si procurasse, nel frattempo, precise informazioni anche su questo secondo candidato; informazioni che mi vorrà a suo tempo comunicare.

Profitto dell'incontro per confermarmi con sensi di ben sincera stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima
servitore
Rafael Cardinale Merry del Val

148. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Róma, 1913. január 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 6. fol. 200r–201r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 151r–152v. Fogalmazvány.

61864

Monsignor Rafael Scapinelli di Leguigno

Arcivescovo tit. di Laodicea

Nunzio Apostolico

Dal Vaticano, 17 Gennaio 1913.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore

Col rapporto¹⁴⁰ no. 500 del 17 novembre u. s. la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima mi comunicava che, oltre all'aver prescritto col suo Decreto esecutoriale emanato per l'erezione della nuova diocesi ungherese di Hajdu-Dorogh che in essa si adoperassero soltanto quei libri greci liturgici, i quali fossero riconosciuti come perfettamente conformi alle edizioni approvate dalla Santa Sede, aveva pure inculcato a Monsignor Papp, Amministratore di quella Sede vescovile, di affidare ad una Commissione composta di persone competenti e sicure l'incarico di curare con la maggiore possibile sollecitudine la stampa dei libri medesimi, affin di fornire ai sacerdoti della già mentovata diocesi l'opportunità di prepararsi, nel triennio a ciò stabilito, ad usarli nelle sacre funzioni.

139 Lásd: 44. számú dokumentum.

140 Lásd: 108. számú dokumentum.

Ho riflettuto, a tal proposito, che essendo i libri predetti numerosi e non di piccola mole, riuscirà ben difficile alla summenzionata Commissione, per quanta premura voglia usare, di farli stampare tutti entro il triennio.

Potrebbe, quindi, accadere che alcuni di essi e forse i più necessari e comuni nella santa liturgia, non fossero pronti e perciò neppur conosciuti dagli ecclesiastici, che dovranno usarli, alla fine del triennio su ricordato, e non potesse, in conseguenza, aver effetto la prescrizione della Santa Sede relativa all'introduzione pratica della lingua greca liturgica nella nuova diocesi subito dopo il triennio suddetto e non oltre.

Sembrandomi molto utile e conveniente, per evitare tale eventualità, di far stampare anzi tutto i libri liturgici più usuali e necessari, ho richiamato su di ciò l'attenzione della Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari di rito orientale chiedendole di indicarmi, pel caso che approvasse l'esposto mio pensiero di quali volumi posse più urgente la stampa e la pubblicazione.

In risposta, il prefato Sacro Dicastero mi ha significato che la stampa dei predetti libri liturgici greci „dovrebbe iniziarsi da quelli, che più direttamente abbisognano per la celebrazione della Santa Messa e l'amministrazione dei sacramenti ed in particolare dall'Eucologion grande, dall'Evangelario e dall'Apostolon (cio è lezionario) e dall'Horologion, che contiene il rituale.”

Prego, pertanto, Vostra Signoria di voler dare le opportune disposizioni affinché siano stampati e pubblicati questi volumi prima di tutti gli altri libri liturgici da usarli nella nuova diocesi e profitto di questo incontro per raffermarmi con sensi di stima distinta.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima servitore
Rafael Cardinale Merry del Val

**149. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció
prefektusának átírtára Rafael Merry del Val szentszéki
államtitkárnak a Budapesten élő román görögkatolikusok
besorolása tárgyában**

Róma, 1913. január 20.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 9rv. Tisztázat.

Protocollo N. 32907.

Roma, 20 Gennaio 1913.

Circa la esenzione dei rumeni dalla giurisdizione
del parroco ruteno di Budapest.

A Sua Eminenza Roma il Signore Cardinale R. Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità

Il sottoscritto Cardinale Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari di Rito Orientale si da premura di ringraziare l'Eccellentissimo Sig. Cardinale Segretario di Stato della comunicazione fattagli con biglietto¹⁴¹

141 Lásd: 139. számú dokumentum.

No 61657 del 5 corr. gennaio, relativa alla risposta data dal medesimo a Monsignor Nunzio di Vienna circa la esenzione dei cattolici rumeni residenti a Budapest dalla giurisdizione del parroco ruteno di quella città – esenzione che più volte è stata proclamata dalla predetta S. Congregazione. La scrivente Cardinale è ben lieto di approfittare di questo incontro per confermare all' Eccellentissimo Signor Cardinale Segretario di Stato i sensi della sua profonda venerazione, con la quale gli bacia umilissimamente le mani.

Fr. Girolamo Maria Cardinale Gotti, Prefetto

150. Papp Antal munkács püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a szatmári görögkatolikus papok tiltakozásáról

Ungvár, 1913. január 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 440r–441v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJĂ, CCII., 385–386. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 169.

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

In aestimatis litteris nuperrime ad me directis, dignabatur Excellentia Tua scripsisse: Si quid novi circa Dioecesim Hajdudorogensis et circa resistantiam Rumenorum adsit, ne graver Excellentiae Tuae nuntiare.

Ad interrogata respondens, summa cum reverentia communico cum Vestra Excellentia, quod – et hoc dolendum est, – una pars sacerdotum Rumenorum in agitatione nationali excedit modum et ex immoderata intemperantia etiam tramite canonicae obedientiae transgreditur.

Et quidem:

1. Die 1-a decembris 1912. in oppido Szatmár hi sacerdotes Rumeni habuerunt familiare conventiculum, in quo deliberaverunt ad Sanctam Sedem Apostolicam ex unaquaque seiuncta Rumena paroecia novum memorandum dirigendum esse et in hoc memorando denuo explicandas esse causas, propter quas repositio avulsarum paroeciarum in pristinas Rumenas Dioeceses necessaria est. Inter argumenta resolutionis istius conventiculi attingitur quaestio: habeat-ne Sancta Sedes Apostolica ius turbare fines Rumenorum Dioecesium, unitarium, quia causa haec non pertinet ad fidem et mores.

Huius conventiculi participes fuerunt sacerdotes: Romulus Marchis, Nagyváradensis qua praeses, Alexius Popp Szaniszlóensis, Florian Selagian, Piskoltensis, Ioannes Ternován, Nagykolcsensis, Basilius Ardelean, Vetésensis, Cornelius Darabant, Amácensis, Georgius Marosan, Kismajtényensis, Iulius Papp, Csegöldensis, Victor Anderkó, Szatmárudvariensis, Nicolaus Botta, Vezendensis, Cornelius Abrudán, Reszegeensis, Ioannes Mihalka, Szatmárzsádányensis, Ioannes Szerbák, Józsefházaensis, et Theodorus German, Mezőteremensis parochi.

2. In primis meis circularibus litteris, dimissis 2-a mensis Decembris anni praesentis, cum nomine Christi salutavi sacerdotes et fideles novae Dioeceseos, simul primam benedictionem Episcopalem misi eis.

Hae litterae scriptae sunt idiomate hungarico et ideo magna pars supranominatorum sacerdotum litteras meas circulares mihi remisit unacum protestatione rumena, subscripta a nonnullis fidelibus. Parochiae tales sunt sequentes: Csomaköz, Józsefháza, Kismajtény, Mezőterem, Nagykolcs, Piskolt, Portelek, Reszege, Szamosdob, Szaniszló, Szatmár-Németi, Szatmárudvari, Szatmárzsadány, Vezend.

Sacerdotes harum paroeciarum, evocati ad excusationem non omnes mihi responsum dederunt. Excusaverunt semet parochi sequentes: Stephanus Tasiedán, Csomaközensis, Theodorus German, Mezőteremensis, Florianus Selagian, Piskoltensis, Andreas Bogdán, Portelekensis et Nicolaus Botta, Vezendensis parochus.

Provocativo modo, in lingua Rumena responderunt: Cornelius Abrudán, Reszegeensis, Michael Ciordariu, Szamosdobensis, et Alexius Popp, Szaniszlóensis parochi.

Nullum dederunt responsum Georgius Marosan, Kismajtényensis, Victor Anderkó, Szatmárudvariensis et Ioannes Mihálka Szatmárzsadányensis.

Unus, Ioannes Szerbák, parochus Józsefházaensis, evocationem meam neque accipere voluit et ad me remitti curavit.

Ex actis diurnis pervenit fama agitationis Rumenorum sacerdotum etiam ad Hungaricum Ministerium Cultus, et inde interrogatus objective significavi mores horum turbatorum vulgi.

Ceterum altis gratis Excellentiae Tuae commendatus, cum eximiae aestimationis cultu persisto,

Ungvarini, die 22-a Ianuarii 1913.

Excellentiae Vestrae servus addictissimus:

Antonius Papp,

Episcopus Munkácsensis, Administrator Apostolicus Hajdudoroghensis.

151. Náray-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár magánlevele Lukács László miniszterelnökhöz a szatmári görögkatolikus papok tiltakozásáról

Budapest, 1913. január 24.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143 Tisztázat.

Budapest, 1913. január hó 24.

Tisztelt Barátom!

Voltál szives tudomásomra hozni, hogy az új gör. katolikus magyar püspökség felállításába a románság különösen a lelkészek nem tudván belenyugodni, azok közül többen nyíltan, vagy titokban izgatnak ellene.

Van szerencsém ennélfogva, becses tudásodra hozni, hogy Csordás Péter [sic-János] szamosdobi lelkésztől az 1912. évi 149032. szám alatt kelt

rendelettel a kongrua három évre megvonatot; a többiekre nézve pedig most intéztünk kérdést a főispánhoz, nyilatkozzék, vajjon állami szempontból milyen magatartást követnek az illetők.

Amint a főispán jelentése beérkezik, az abban foglaltakhoz képest megfogjuk tenni a szükséges megtorló intézkedéseket.

Fogadd kérlek kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását;

Náray-Szabó

152. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a hajdúdorogi püspöki szék betöltése és a szatmári görögkatolikus papok tiltakozása tárgyában

Bécs, 1913. január 29.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 155v–156r. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 442r.–443v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, 387–389., CCIII. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

No. 759.

Vienna 29 Gennaio 1913.

Sulla provvista della Diocesi di Hajdu-dorogh.

Eminenza Reverendissima,

In ordine a quanto Vostra Eminenza Reverendissima compiacevasi di scrivermi nel veneratissimo Suo dispaccio¹⁴² No. 61811 in data del 14 corrente, relativamente alla provvista della diocesi di Hajdu-dorogh, debbo riferire a Vostra Eminenza quanto segue.

Il candidato confidenzialmente indicato alla Santa Sede da Sua Altezza Reale e Imperiale, l'Arciduca Francesco Ferdinando, Canonico Basilio Hadzsega¹⁴³ della diocesi di Munkács (e non di Eperjes come per materiale errore scrissi nel mio rapporto No. 734 del 23 corrente) è persona assai degna e conosciuta dall'Episcopato, che con molti elogi me lo aveva suggerita fin dal principio, come un buon candidato per la sede di Eperies. Io ho procurato più volte sia direttamente parlando col ministro conte Zichy, sia indirettamente, di mettere avanti e propugnare quella candidatura, ma sempre inutilmente. Il Governo Ungherese, per ragioni politiche, non ne vuol sapere. E ciò io ho esposto anche a Sua Altezza il principe ereditario, come ho riferito a Vostra Eminenza nel mio citato rapporto del 23 corrente. Tuttavia, dopo ricevuto il detto venerato dispaccio di Vostra Eminenza del 14 corrente, ho voluto ancora vedere se le difficoltà di ordine politico opposte alla candidatura del Canonico Hadzsega per Eperjes, esistessero anche in ordine della nuova diocesi di Hajdu-dorogh; poiché può accadere che un candidato non accetto dal Governo per una ragione, lo sia per un'altra, in causa della diversa configurazione dello

142 Lásd: 147. számú dokumentum.

143 A trónörökös valójában Hadzsega Gyulát javasolta.

scacchiere elettorale; come realmente avviene pel canonico Miklósy proposto dal Governo per Hajdu-dorogh, mentre assolutamente non lo si voleva per Eperjes. Ma il conte Zichy mi ha fatto sapere che egli non può proporre a Sua Maestà il Canonico Hadzega. E Monsignor Andor mi dice che l'Hadzega era in sospetto di essere contrario alla erezione della nuova diocesi; inoltre che è di carattere un po' irritabile e nervoso, e nella difficile posizione di Hajdu-dorogh anche tale circostanza è da considerarsi.

Riesce, perciò difficile l'insistere per questo candidato. D'altra parte il Governo attende una risposta relativamente alla proposta confidenziale da lui fatta del Sacerdote Miklossy. Se il Santo Padre intende dilazionare ancora questa provvista, a mio debole parere bisognerebbe far conoscere al Governo stesso che la dilazione che ha luogo per ragioni oggettive e non relative alla persona del candidato, sul quale la Santa Sede si riserva di dare a suo tempo una risposta. Altrimenti temo che il Governo possa ritirare la candidatura del Miklósy (che a mio umile parere è tale da potersi prendere in considerazione) e venir fuori con qualche altra meno accettabile, essendo ormai difficile trovare altri buoni candidati fra i sacerdoti di rito greco.

Ed a proposito della diocesi di Hajdu-dorogh, mi fa un dovere di riferire alla Eminenza Vostra le seguenti notizie, che mi ha comunicato recentemente Monsignor Papp, Amministratore Apostolico, sulla opposizione di una parte del clero rumeno alle decisioni della Santa Sede.¹⁴⁴ Nel mese di dicembre ebbe luogo a Szatmár una riunione di 14 parrochi, nella quale fu deliberato che da ciascuna parrocchia rumena aggregata alla nuova diocesi, venga diretto un nuovo memorandum alla Santa Sede, spiegando le ragioni che militano pel ritorno di esse alle antiche diocesi rumene. Fra gli argomenti di questa risoluzione dell'adunanza, si accenna alla questione (?) „se la Santa Sede abbia il diritto di mutare i confini delle Diocesi Rumene-unite, non trattandosi qui di causa che appartenga alla fede o ai costumi”.

Inoltre riferisce Monsignor Papp, che avendo egli, in data del 2 dicembre, diretta una lettera pastorale in lingua ungherese, ai sacerdoti e fedeli della nuova diocesi, in cui inviava loro il suo primo saluto e la benedizione episcopale, la maggior parte dei parrochi che avevano preso parte al convegno sopraricordato, e qualche altro, in tutto 14, respinsero la lettera, aggiungendo una protesta in lingua rumena sottoscritta da alcuni fedeli. Monsignor Papp rispose loro di scusarsi, e riparare al mal fatto. Cinque di questi parrochi presentarono le loro scuse; altri risposero in modo provocante, in lingua rumena; altri non risposero affatto, ed uno rifiutò di ricevere l'intimo del Prelato, e glielo respinse.

I giornali pure hanno parlato di questa agitazione dei Rumeni, e se essa continuasse il Governo forse interverrebbe per mettere al posto i turbolenti.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profondissimo ossequio, mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Raffaele Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

144 Lásd: 150. számú dokumentum.

153. A Budapesti Hírlap cikke a csiklázárfalvi rítusváltásokról

Budapest, 1913. január 29.

Budapesti Hírlap, 1913. január 29. 25. szám, 5–6. oldal

Csiklázárfalva

Budapest, Január 28.

A románosító egyházi kötelék alól szabadulni igyekvő magyarok, magyarságuk védelmében, új állomásra jutottak. Szó volt többszörösen arról, hogy a balázsfalvi érsek, a román politikai mozgalmak titkos vezére, erőszakos utón gyűjtetett tiltakozásokat a hajdudorogi egyházmegyéhez kánonilag immár befejezettnek tekiütendő csatolás ellen. Székelyföldön ezrével és ezrével élnek magyar nyelvű, magyar eredetű görögkatolikusok s mikor ezek, a hazafiságukat megőrző magyarok, céljukat érték, fölszabadultak az oláhosító balázsfalvi érsek alól, megrohanták őket az érsek küldöttei, az oláh pópák, hogy az előre megirt tiltakozáshoz adják aláírásukat. Így rohanták meg a derék csiklázárfalvi görögkatolikus székelyeket is, de ezek túljártak Mihályi Viktor furfangoskodásán. Egy okos főszolgabíró tanácsára egyszerűen kiléptek a görögkatolikus felekezetből és felekezetleneknek vallották magukat. Így megszabadulván az oláh érsek egyházi főnhatósága alól, szándékukban van, hogy a latin szertartású katolikus egyházba lépnek be.

Csiklázárfalváról tehát az oda kirendelt oláh lelkész kénytelen volt távozni, minthogy egyetlen hive, az oláh sekrestyés, maradt mellette. Ez az elintézés azonban csak a magyar törvények mellett tekinthető megoldottnak. A balázsfalvi érsek ugyanis hivatkozva az unióról adott pápai bullákra, tiltakozott a latin szertartású katolikus egyházba való áttérés ellen.

Mert az uniónak egyházilag alapelve, hogy egyik szertartásról a másikra átlépni nem lehet. Elméletileg tehát igaza is volna az érseknek, ha a história nem bizonyítaná az ellenkezőt. Vannak ugyanis, egyházközségek, melyekben egyideig a szláv szertartású nyelv dívott és csak később szorította ki a szláv rítust az erőszakos román egyházpolitika.

Az a kérdés tehát, hogy van-e a magyar állameszmének ereje a magyarságukat féltő görögkatolikusok megvédésére. Nagyon jellemző a csiklázárfalvi székelyek küzdelme magyarságukért. És furcsa lenne, ha az állam nem tudna érvényt szerezni saját törvényének és politikai tranzakciók kedvéért feláldozná azokat a magyarokat, kiket a román pópák nem akarnak kiereszteni karmaikból.

A hajdudorogi egyházmegyének törvénybe iktatása nemcsak a kinevezendő püspök főrendiházi jogának biztosítására volna szükséges, de főképp arra, hogy az ellene való izgatásnak vége szakadjon. Ma ugyanis a balázsfalvi és nagyváradai főpásztorok egyenesen buzdítják papjaikat az ellenállásra és az ideiglenesen, a hajdudorogi egyházmegye kormányzásával megbízott munkácsi püspöknek egy valóságos papi lázadással kell küzdenie. A lázadókat Balázsfalváról és Nagyváradról buzdítják és látják el munícióval.

Ez a küzdelem nem vallási, tisztán politikai háború. Bizonyossága ennek, hogy a görög-keletiek egy táborban küzdenek a görögkatolikus románokkal. Eleinte azzal fenyegetőztek, hogy a keleti egyházba lépnek át a románságukat

féltő görögkatolikusok. Meg is tették volna, ha csakugyan románokat osztottak volna be az új egyházmegyébe. De mert csakis magyar többséggel bíró plébániák csatoltattak az új egyházmegyéhez, az aposztáziával való fenyegetést nem tudták végrehajtani. Annál erőszakosabban akarják megingatni a magyar nyelvű görögkatolikusokat.

Csiklázárfalva székelyei megmutatták, hogy a balázsfalvi érsek sem mindenható. Most a kormánynak kell megmutatnia, hogy a magyarságukat védő székelyeket az ország törvényei szerint védelmezik és a lelkiismereti szabadságot meg tudják oltalmazni a magyar nevet viselő, de szívében a magyarságot gyűlölő Mihályi Viktor ellenében is.

154. Szatmári román görögkatolikus papok tiltakozó levele Papp Antal munkácsi püspöknek, hajdúdorogi kormányzónak intézkedései ellen

Nagykároly, 1913. február 3.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 444r–445v. Másolat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött másolat alapján: CÂRJA, CCIV., 389–391. Az alábbi átírás szintén a másolat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Episcopo,
Administrator interimalis!

Tertius encyclicis Litteris usque ad apicem implevisti calicem tribulationis atque amaritudinis, quem nobis rumenis graeco-catholicis porrigitis, qui mala sorte Gubernio interimali Illustritatis Vestrae sumus subiecti.

Iniuriosae fuerunt et primae at alterae encyclicae Litterae, at culmen injuriae nonnisi in tertius attingitur.

Clericalis obedientia nobis respectum erga primas circulares litteras imposuit, in quibus Illustritas Vestra usum omnino contrarium Sanctae Sedis Apostolicae dispositionibus adprobat. In Bulla „Christifideles Graeci” auctoritate apostolica interdicitur usus linguae hungaricae in Liturgia; hic idem usus interdicitur etiam encyclicis litteris Nuntiaturae Apostolicae; et tamen Illustritas Vestra supradictis encyclicis edicit: decursu trium annorum omnia, sicut in praeterito esse facienda, hoc est ubi hucusque hungarice est celebratum ita celebretur etiam in posterum minime obstante, quod Bulla apertis verbis dicat, quod „eam nunquam adhibere licet”.

Edictis nullam decursu horum trium annorum futuram esse mutationem, et statim postea introducit Illustritas Vestra linguam officialem hungaricam non attentis linguae rumenicae iuribus, quae lingua fuit, est et erit Ecclesiae nostrae officialis.

Alteris encyclicis Illustritas Vestra novam Diocesim organizatur. Nos quidem unum scimus Episcopis in gubernanda diocesi protopopas atque assessores consistoriales adstare. Nostrum autem nec unum interrogasti, nec in consilium vocasti, ut Illustritati Vestrae in re tanti momenti, qualis

est organizatio novae Dioecesis notitias praebere possint. Arbitrarie novos assignasti districtus et quidem ita, ut protopopae rumeni destituti suis officiis manerent. Investiturae in Ecclesia in perpetuum donantur et sine culpa illae renovari nequeunt. Quo iure ergo ludibrio aliis nationibus nostros meliores sacerdotes tradidisti? Archidiaconus noster atque tres nostri protopopae mirantur et rubore replentur talia videntes. Scilicet nos tanquam haerus iumenta sua distribuisti. Quam nam canonicam culpam commiserunt, quod eos destituisti? Num episcopis mutatis cessant quoque eorum investiturae?!

Quod potissimum est autem tertiae circulares litterae alias sua injuria superant. Spretis atque destitutis Archidiacono aliisque tribus protopopis nostris, rumenis praeposuntur tales officiorum protopopulium gerentes, qui linguam rumenicam nec ad vim unius verbi callent. Quod quomodo poterunt hi functiones sacras nostris in paroeciis adimplere, intelligere impares sumus.

Nostrae Ecclesiae officialis lingua rumenica est, huic renuntiare nequimus, nisi sorti Illustritatis Vestrae sacerdotum ex Máramaros participes esse vellemus, ut scilicet sine fideli populo maneamus.

Maximum autem isti novi protopopae habent meritum, quod nempe ipsi contra Sanctae Sedis dispositiones hungarice Sanctam Liturgiam celebrent. Itaque rebelles nobis praeposuisti, qui spernunt auctoritatem Romanorum Pontificum. Erga ipsos non est ea usus procedura, quam Sanctae Sedis Apostolicae praecepta praescribunt, sed non modo sinis eos etiam ulterius Sanctae Sedis Apostolicae praecepta et auctoritatem spernere verum etiam honoribus auges eos, hoc videntes quid mirum, si sponte sugat (sic!) questio: utrum nos oboedientiam praebere debeamus illis, qui nec ipsi praecepta auctoritatis supremae adimplent?!

Quamobrem donec Sancta Apostolica Sedes, ad quam nunc appellamus, sententiam meritoriam hac in re tulerit, nominati administratores officiorum protopopulium nihil nobiscum habent, cum nos tanquam repraesentantes superioritatis eos minime recognoscere possimus.

Maxima indignatione affectit nos etiam nepotimus ille, quo Gubernium Dioecesis Hajdudorogensis inchoasti, cum duos Illustritatis Vestrae fratres sine ullo concursu optimis paroeciis Hajduböszörményiensi et Debreczeniensi donaveris.

Si omnia haec silentio premeremus et solum quaestum quaereremus, brevi eo res veniret, ut sine fideli populo maneremus, quemadmodum id sacerdotibus Illustritatis Vestrae ex Maramaros evenit, et fidelis populus disperderetur. Illi indigent reformatione, non autem nos.

His moti rationibus nos infrascripti sacerdotes graeco-catholici rumeni huic advolventes circulares Litteras Numero III precamur, ut supplicem libellum atque accusationes nostras Sanctae Sedis Apostolicae iudicio supponere velis, quam provoluti adprecamur ut benignissime solutionem contra perpessas injurias praebere et ad vitandas futuras tribulationes nos avitae dioecesi Magnovaradiensi et Armenopolitanae restituere dignetur.

In osculo Sanctorum Pedum Sanctitatis Suae manemus: Nagy Károly die 3 Februarii 1913.

Humillissimi in Christo filii:

Romulus Markis, Archidiaconus et Parochus.
Michael Ciurdar, protopopa et parochus
Alexius Pop, protopopa et parochus.
Ioannes Mihalca, protopopa honorarius et parochus
Georgius Muresan, protopopa honorarius et
parochus
Florianus Selagian, protopopa, parochus
Theodorus German, parochus
Nicolaus Botta, parochus
Andreas Bogdan, parochus
Andreas Muresan, parochus
Cornelius Abrudan, parochus
Demetrius Muresan, protopopa honorarius, parochus
Stefanus Tasiedan, parochus
Victor Anderco, administrator parochialis
Ioannes Serbak, parochus
Ioannes Ternovan, parochus

155. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a hajdúdorogi püspöki székhely betöltése és a szatmári román papok engedetlensége tárgyában

Róma, 1913. február 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 452r–453r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 157rv. Fogalmazvány.

KLADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCV., 392–393. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 62306

Dal Vaticano, 4 Febbraio 1913.

Monsignor Raffaele Scapinelli di Léguigno

Nunzio Apostolico, Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Mi è regolarmente pervenuto il Rapporto¹⁴⁵ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, No. 759, in data 29 Gennaio prossimo passato, concernente la diocesi di Hajdudorogh.

In considerazione di quanto Ella mi riferisce circa l'opposizione del Governo Ungherese alla nomina del Canonico Hadzega a Vescovo della nuova Sede, ritengo anch'io inutile insistere ulteriormente.

Quanto poi alla proposta confidenziale fatta dallo stesso Governo affinché sia promosso alla diocesi mentovata il Reverendo Miklossy, per evitare il

145 Lásd: 152. számú dokumentum.

pericolo che in seguito venga ritirata tale candidatura, e, come Ella teme, si venga fuori con qualche altra meno accettabile, autorizzo la Signoria Vostra a dichiarare confidenzialmente al Signor Conte Zichy, che il Santo Padre è disposto ad accettare detta proposta e resta inteso su quel nome, ma che ritiene opportuno dilazionare ancora qualche tempo la nomina definitiva, in riguardo alla presente situazione così critica e per timore che ora si eccitino maggiormente gli animi.

In pari tempo Ella, usando il tatto e la delicatezza che Le è propria, farà conoscere presentandosene l'occasione, a Sua Altezza Reale e Imperiale l'Arciduca Francesco Ferdinando che le nuove insistenze da Lui fatte a favore del sullodato Canonico Hadzega, il quale sarebbe stato, peraltro, bene accetto alla Santa Sede, hanno incontrato insormontabili difficoltà da parte del Governo; ma che, in vista appunto delle attuali agitazioni, Sua Santità intende ritardare ancora un poco la provvista definitiva.

Infine, per ciò che concerne le notizie comunicatele da Monsignor Papp, Amministratore Apostolico della diocesi in parola, sull'opposizione di una parte del clero alle decisioni della Santa Sede, mentre deploro vivamente l'insubordinazione di quegli ecclesiastici, trovo necessario che lo stesso Monsignor Papp, li ammonisca ancora, come si conviene, e li riduca all'obbedienza, facendo anche uso, se è necessario, delle pene canoniche.

Profitto dell'incontro per rafferarmi con sensi di ben sincera stima

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima,

Servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

156. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Bécs, 1913. február 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 454rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJĂ, CCVI., 393. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány alapján készült.

A Son Excellence le Comte Zichy

7 Febbraio 1913.

Excellence,

En réponse à la lettre confidentielle¹⁴⁶ pour laquelle Votre Excellence me faisait connaître son intention de proposer a Sa Majesté pour le siège de Hajdudorogh le prêtre Etienne Miklósy du diocèse de Munkács, archidiacre du comitat de Zemplén et curé de la ville de Sátoralja-Ujhely, j'ai l'honneur

146 Lásd: 141. számú dokumentum.

de porter à la connaissance de Votre Excellence, que le Saint Père est bien disposé à accepter cette proposition et reste fixé sur ce nom.

Toutefois en vue de la situation présente assez critique dans le dit diocèse, et pour ne pas exciter d'avantage les esprits, Sa Santeté juge opportun de retarder encore quelque temps la nomination définitive.

Veillez

157. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának naplóbejegyzésében Ferenc Ferdinánd levele a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Róma, 1913. február 8.

KIADVA: Ludwig Freiherr von Pastor (1854–1928): *Tagesbücher – Briefe – Erinnerungen*, Herausgegeben von WILHELM WÜHR, Heidelberg, 1950, 573–575.

8 Februar

Antwort vom Erzherzog-Thronfolger aus Schloß Konopischt:

Indem ich Ihnen für Ihre Zeilen wärmstens danke, werde ich nicht ermangeln, Ihrem Wunsche zu entsprechen, und für dr. Dengel Fürsprache einlegen. Zunächst werde ich es von hier aus tun und gleich nach meiner Ankunft in Wien Hussarek persönlich bitten. Hoffentlich gelingt es mir, etwas zu machen, doch kann ich nichts garantieren, da das Unterrichtsministerium oft sehr schwehörig ist und der gute Hussarek kein Ausbund von Energie! Sehr dankbar bin ich für alle Mitteilungen. Nun komme ich wieder mit einer Bitte. Es handelt sich darum, daß ich Sie ersuchen würde, dem Hl. Vater folgende sehr wichtige und dringende Mitteilung und Bitte zukommen zu lassen, resp. selbst mitzuteilen. Die Ungarn, d. h. das infame freimauererisch jüdische Ministerium hat schon wieder einen teuflischen Plan, der anscheinend der Realisierung nahe zu sein scheint. Man will in Fiume ein neues magyarisches Bistum errichten, von der kroatischen Diözese Zengg trennen und natürlich zu Magyarisierungszwecken verwenden. Natürlich ist dies wiederum schwerer Schlag für die Katholiken und für alle Südslawen und treibt diese wieder in das antidynastische und schismatische Lager! Die Aufregung ist jetzt schon eine große, und wie Sie aus beiliegenden Telegrammen, die ich alle heute erhielt, ersehen, sind Domkapitel, Theologen etc. mit vollem Recht empört! Ich fürchte, daß natürlich Rom wieder in Unkenntniss der Verhältnisse und Schwäche nachgeben wird, influenciert von Schönburg, Csiszárík, Lippay, Rossi e tutti quanti! Und dies alles arrangiert von Lukács, einem unmöglichen Armeinier, der in Bigamie lebt, und Calvinerpapst Tiszal! So ist es mit dem rumänischen Bistum gegangen, so wurde ich dort mit Versprechungen überlistet, bis es zu spät war die sache doch geschah zum Schaden aller kaisertreuen Elemente. Und so soll ich auch jetzt überrumpelt werden! Das muß aber um jeden Preis verhindert werden. Ich kann nicht wieder desavouiert werden und will nicht, daß die Südslawen immer für ewige Zeiten aus kaisertreuen Leuten künstlich zu rebellen und Schismatikern werden, denn nach dem die Infamie mit Cuvaj nicht voll gelungen ist, soll jetzt die Kirche

herhalten. Und in Fiume sind nur Slawen und Italiener, und ein magyarisches Bistum ist zur Aufstachelung bestimmt. Jetzt muß auch einmal Rom mir glauben und dies verhindern. Denn Rom kann mich nicht immer vor den Kopf stoßen und mir meine politische Zukunft verderben! Natürlich arrangiert alles dieser entsetzliche, von Ungarn gezahlte Uditore Rossi! Er war jetzt wieder 14 Tage in Budapest! Man kann sich denken, was er dort getrieben hat. Bitte, Herr Hofrat, tragen Sie dies alles dem Hl. Vater mit der ergebensten und eindringlichsten Bitte meinerseits, daß diese Sache mit Fiume einfach aus der Welt geschafft und absolut nicht mehr verhandlet wird. Denn das Ende dieser ewigen Verhandlungen ist doch immer der Sieg der Freimaurer, Juden und Antidynasten, Rossis und Konsorten. Ebenso bitte regen Sie in in meinem Namen an, daß es allerhöchste Zeit ist, Rossi von Wien zu entfernen; solange dieser in Wien ist, wird die Kurie immer falsch instruiert sein und dort Verfügungen treffen, die nur zum größten Schaden der Dynastie und der Monarchie, jetzt und in der Zukunft sind! Bitte sagen Sie dies alles dem Hl. Vater und wenn Sie in nächster Zeit absolut kein Audienz erhalten, so bitte teilen Sie es verlässlichen Leute mit, die es sofort dem Hl. Vater sagen, z.B. Kardinal de Lai oder dergl. Nur daß Schönburg nichts von meinem Unternehmen erfährt, er würde alles verderben, da er der Antwort vom Erzherzog-Thronfolger aus Schloß Konopischt: Indem ich Ihnen für Ihre Zeilen wärmstens danke, werde ich nichtermangeln, Ihrem Wunsche zu entsprechen, und für Dr. Dengel Fürsprache einlegen. Zunächst werde ich es von hier aus tun und gleich nach meiner Ankunft in Wien Hussarek persönlich bitten. Hoffentlich gelingt es mir, etwas zu machen, doch kann ich nichts garantieren, da das Unterrichtsministerium oft sehr schwerhörig ist und der gute Hussarek kein Ausbund von Energie! Sehr dankbar bin ich für alle Mitteilungen. Nun komme ich wieder mit einer Bitte. Es handelt sich darum, daß ich Sie ersuchen würde, dem Hl. Vater folgende sehr wichtige und dringende Mitteilung und Bitte zukommen zu lassen, resp. selbst mitzuteilen. Die Ungarn, d. h. das infame freimaurerisch jüdische Ministerium hat schon wieder einen teuflischen Plan, der anscheinend der Realisierung nahe zu sein scheint. Man will in Fiume ein neues magyarisches Bistum errichten, von der kroatischen Diözese Zengg trennen und natürlich zu Magyarisierungszwecken verwenden. Natürlich ist dies wieder ein schwerer Schlag für die Katholiken und für alle Südslawen und treibt diese wieder in das antidynastische und schismatische Lager! Die Aufregung ist jetzt schon eine große, und wie Sie aus beiliegenden Telegramme, die ich alle heute erhielt, ersehen, sind Domkapitel, Theologen etc. mit vollem Recht empört! Ich fürchte, daß natürlich Rom wieder in Unkenntnis der Verhältnisse und Schwäche blinde Exponent der ungarischen Regierung ist (vide rumänisches Bistum). Bitte führen Sie nur eine scharfe Sprache und berufen Sie sich in allem auf mich; ich stehe für alles, was ich sage, vollinhaltlich ein. Ich würde jedes Vertrauen in die Kurie verlieren, wenn sie mich in dieser hochernsten und hochwichtigen Angelegenheit wieder sitzen lassen würde! Amen

Verzeihen Sie, lieber Herr Hofrat, daß ich Sie wieder mit dieser Angelegenheit belästige, aber die Sache ist zu wichtig und bin überzeugt, daß Sie der richtige Dolmetsch meiner Gefühle und Bitten beim Hl. Vater sein werden.

158. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak az ellene lázadó román papok és a Hajdúdorogi egyházmegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában

Bécs, 1913. február 14.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 455r–456r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÂRJA, CCVII., 394–395. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 807

Reverendissimo Domino

Antonio Papp

Episcopo Munkacsensi

Administratori Apostolico Hajdudoroghensi.

14 Februariis 1913.

Litteras¹⁴⁷ Dominationis Tuae de dato 22 praeteriti mensis Ianuarii rite accipi, in quibus me certiozem reddis de rebus ad novam dioecesim Hajdudoroghensem pertinentibus.

I. Vere dolendum est de intemperantia quorundam sacerdotum rumenorum, qui mandatis et praescriptionibus Sanctae Sedis Apostolicae reverentiam et obedientiam praestare detrectant, et legitimam auctoritatem ecclesiasticam aspernantur.

Porro cum eisdem Dominatio Tua ea qua par est prudentia simul et fortitudine agendum erit, eos ad debitam obedientiam revocando, adhibitis, etiam si opus fuerit, canonicis poenis, nec illorum exemplum aliis sacerdotibus et fidelibus in scandalum fiat et in damnum spirituale.

II. Quoad vero provisionem hujus Hajdudoroghensis dioeceseos, Dominationi Tuae significare studeo Beatissimum Patrem attentis circumstantiis praesentibus ejusdem dioeceseos pro sua apostolica sollicitudine qua bonum omnium fidelium constanter curare non desinit, opportunum duxit non statim procedendum esse ad nominationem novi Episcopi, sed per aliquod tempus expectandum, plene enim confidit Sanctitas Sua de zelo, prudentia, pastorali navitate Dominationis Tuae pro consolidandis initiis novae dioecesis.

III. Nunc autem providendum erit impressioni librorum liturgicorum in graeca lingua, quibus uti debent sacri ministri, exacto triennio ab Apostolica Sede definito in bulla „Christifideles”. Quoniam vero Sacra Congregatio de Propaganda fide non amplius possideat tot exemplaria, quot pro paroeciis novae dioecesis necessaria sunt, idcirco ipsos libros denuo imprimi opus est; pro qua impressione regium gubernium hungaricum expensas suppeditabit.

147Lásd: 150. számú dokumentum.

Mens igitur est Beatissimi Patris, ut Dominatio Tua quam primum commissionem eligat duorum vel trium virorum qui Sanctae Ecclesiae addicti et in antiqua graeca lingua bene versati sint.

Hiis mandatum conferat Amplitudo Tua curandi novam editionem librorum liturgicorum ita ut quam citius fieri possit, sacerdotes aliique sacrae liturgiae participantes possint prae manibus ipsos libros habere et opportune se ad eos adhibendos praefinito tempore parare.

Quoniam vero libri pro graeca liturgia plures numero sint, neque omnes imprimi possibile sit nisi longo temporis spatio; ideo ex eis seligendi erunt, ac primum imprimendi, qui magis ad quotidianum usum sacrae liturgiae necessari dignoscuntur. Hi autem, ex designatione Sacrae Congregationis de Propaganda fide sunt: Euchologion magnum, Evangelium, Apostolos et Horologium.

Impressio autem horum librorum esse debet adamussim conformis editionibus a Sancta Sede adprobatis; idcirco dicta Sacra Congregatio ad me misit unum exemplare typicum pro quolibet libro liturgico graeco: quae exemplaria ad Dominationem Tuam quam primum transmittere curabo.

Interim...

159. Az Országos Bizottság felhívása a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye ügyében

Budapest, 1913. február 15.

GKPL III–3–38. (1913). Nyomtatvány.

A görög katolikus magyarok országos bizottsága

Az abásfalvai, alsóboldogfalvai, balsai, bodrogolaszói, bodrogszerdahelyi, bőzodujfalusi, buji, budapesti, csegöldi, csékei, csikszentgyörgyi, dámóczi, debreczeni, érpataki, fábiánházai, felsőzsolczeni, hejőkereszturi, hodászi, jánki, kállósemjéni, kisdobrai, kislétai, komlóskai, kótaji, leveleki, lisznyói, máriapócsi, nagykállói, nagykárolyi, napkori, nyirábrányi, nyiracsádi, nyircsászári, nyirbélteki, nyirderzsői, nyiregyházai, nyirgebei, nyirgelsei, nyirgyulaji, nyirlugosi, nyirpazonyi, nyirpiliszi, oláhzsákodi, orosi, penészleki, piricsei, porcsalmi, révaranyosi, sajópálfalvai, sajópetrii, sajószögedi, sárközujlaki, sátoraljaújhegyi, sóváradi, szárazajtai, szárazberekai, szatmárnémeti, székelyszenterzsébeti, székelyudvarhelyi, szovátai, timári, tiszabüdi, tokaji, tolcsvai, torjai, tornyospálcza, vencsellői, vértesi, zempléni, zemplénagárdi és zemplénvégárdói görög katolikus magyar egyházközségek elöljáróságának.

Nagykároly r. t. város közönségének új egyházmegyénk székhelyére vonatkozólag tett és a hírlapokból már ismert ajánlata alkalmából elnöki tanácsunk szükségesnek ítélte, hogy azokat az egyházközségeket, amelyektől a Nyiregyházai székhely keresztyélvitelére megbízást kaptunk, múlt évi június 24-én és szeptember 14-én kelt elnöki körirataink¹⁴⁸ kapcsán a következőkről értesítsük.

148 Lásd: 14. és 53. számú dokumentumok.

Azt, hogy e megbízás teljesítésére tőlünk telhetőleg mindent elkövettünk, fölöslegesnek tartjuk részletesen igazolni, mert ezirányú lépéseink jobbra a nagy nyilvánosság előtt történtek. Őszinte sajnálattal jelentjük, hogy eredményt nem sikerült elérnünk, mert a nyiregyházi elhelyezés ellen részint egyházi szempontból, részint a felekezeti béke tekintetéből oly súlyos aggályok merültek fel, amelyeket minden igyekezetünk mellett sem voltunk képesek elhárítani. Le kellett tehát mondanunk arról a reményről, hogy további lépéseink sikerre vezessenek.

Ebben a stádiumban ért minket Nagykároly r. t. város közönségének ajánlata. A város közönsége ugyanis múlt hó 5-iki közgyűlésében 200.000 K készpénzbeli és megfelelő telekbeli hozzájárulást ajánlott fel arra a célra, hogy új egyházmegyénk székhelye a város területén állíttassék fel. Szatmár vármegye közönsége pedig e hó 13-iki közgyűlésében ezt a határozatot nemcsak jóváhagyta, hanem hathatós erkölcsi támogatását is kilátásba helyezte.

E megtisztelő ajánlat értékét fokozta szemeink előtt az a körülmény, hogy erre vonatkozó határozatát úgy a város, mint a vármegye közönsége teljes egyhangúsággal hozta meg. Biztosak lehetünk tehát arról, hogy ott vallás- és felekezeti különbség nélkül szívesen fogadják székhelyünket és ezt a biztosságot a vármegye közönségének állásfoglalása nemcsak még jobban megerősítette, hanem nagysúlyú erkölcsi garantiákkal is ellátta. Nem felejtettük el ez alka lommal azt sem, hogy ugyancsak a Nagykárolyban székelő hirneves gróf Károlyi nemzetség volt az, melynek nagylelkűsége, néhai Rácz Demeter magyar hittestvérünk, mint uradalmi kormányzó közreműködésével, új egyházmegyénk büszkeségének, a máriapócsi kegyhelynek anyagi előfeltételeit biztosította.

Elnöki tanácsunk tehát beható megfontolás tárgyává tette a város ajánlatát és tekintettel arra, hogy Nagykárolyban megvannak mindazok a kulturális intézmények és előfeltételek, melyek régi székhelyeinken rendelkezésre állottak, ellenben nem érvényesíthetők ellene azok az aggályok, melyek úgy Debreczen, mint Nyiregyháza ellen – legnagyobb sajnálatunkra – támasztva lettek; tekintve továbbá, hogy új egyházmegyénk legtöbb egyházközsége Szatmár vármegye területén fekszik; s tekintve végül, hogy előnyös vasuti összeköttetéseinél fogva Nagykároly különösen a szomszéd, de a távolabbi vármegyékben fekvő egyházközségeink részéről is aránylag legkönnyebben megközelíthető: indítva éreztük magunkat úgy a vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz, mint egyházmegyénk apostoli administratorához is azzal a kérelemmel járulni, miszerint Nagykároly fogadtassék el új egyházmegyénk székhelyül.

Hogy ezt a lépésünket megbízóink előzetes megkérdezése nélkül tettük, ennek oka az, mert egyházközségeink soraiban újabb mozgalmat támasztani mindaddig nem találtuk czélszerűnek, míg püspökünk kinevezve nem lesz. Meg vagyunk azonban győződve, hogy tett lépésünk teljesen megegyezik azokkal az intencziókkal, melyek a t. előljáróságot vezették akkor, mikor Nyiregyháza mellett foglalt állást. Miért is tisztelettel kérjük, hogy e jelentésünket tudomásul venni és amennyiben az egyházmegyei főhatóság

részéről vagy más oldalról a t. előljáróság megkérdeztetik, lépésünkhöz csatlakozni sziveskedjék.

Kelt Budapesten, 1913. évi február hó 15-én, elnöki tanácsunk üléséből.

Szabó Jenő, főrendiházi tag, o. b. elnök.

Garancsy Mihály, ministeri tanácsos, o. b. főtitkár.

Markos György, máv. főfelügyelő, o. b. titkár

**160. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a magyar nyelv liturgikus
alkalmazásával kapcsolatos feljelentések tárgyában**

Róma, 1913. február 18.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 457rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCVIII., 396. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 62552

Dal Vaticano, 18 Febbraio 1913

Monsignor Scapinelli di Lèguigno

Nunzio Apostolico

Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

E' stato riferito alla Santa Sede che recentemente in alcune chiese parrocchiali della nuova diocesi di Hajdudorogh, come in Hajdudorogh stesso, in Szatmár ed in Debreczen, si celebrerebbero le funzioni liturgiche in lingua ungherese.

Pare che lo stesso accada nella Chiesa parrocchiale greco-rutena di Budapest.

Interessa la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima a voler assumere informazioni in proposito, e qualora ne fosse il caso, a voler estendere anche alle chiese menzionate l'azione che Ella svolge opportunamente presso il Governo e presso l'Amministratore Apostolico della mentovata diocesi affine di togliere il suddetto deplorato abuso.

Profito dell'occasione per rafferarmi con sensi di sincera stima.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

161. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye hivatali nyelvvel kapcsolatos feljelentések tárgyában

Róma, 1913. február 20.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 459rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, CCIX., 397. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

No. 62565

Dal Vaticano, 20 Febbraio 1913.

Monsignor Scapinelli di Leguigno

Nunzio Apostolico, Vienna.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Tra i memoriali inviati alla Santa Sede da parte del clero e del popolo rumeno della nuova diocesi di Hajdu-Dorogh, ve ne è uno in cui vari parroci protestano contro la Circolare loro inviata il 22 gennaio prossimo passato dall'Amministratore Apostolico, Monsignor Papp, nella quale si prescrive per gli atti pubblici l'uso della lingua ungherese, come quella che sarebbe ufficiale per la diocesi mentovata. Contro tale prescrizione, che i ricorrenti chiamano arbitraria e poco conforme a quanto Monsignor Papp stesso ha dichiarato nella sua precedente lettera pastorale, essi appellano alla Santa Sede.

Ritengo opportuno comunicare quanto sopra alla Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, per sua opportuna conoscenza, e profitto dell'incontro per raffermarmi con sensi di sincera stima

di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Servitore

Rafael Cardinal Merry del Val

162. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átírata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában

Budapest, 1913. február 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 461r–462v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, CCX., 398–399. Az alábbi betűhív átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Budapesten, 1913 le 21 Fevrier.

Excellence,

En accusant réception de Votre lettre¹⁴⁹ très estimée du 7 Février courant, j'ai recu non sans surprise la communication, que le Saint Siège juge opportun de

¹⁴⁹Lásd: 156. számú dokumentum.

retarder encore pour quelque temps la nomination définitive du nouvel évêque. (Hajdudorogh)¹⁵⁰

Votre Excellence voudra me permettre de Lui exposer les graves raisons qui dans l'intérêt du nouveau diocèse aussi bien que de l'Église nécessitent que la nomination de l'évêque soit effectuée le plus tôt possible. L'administrateur du diocèse de Hajdudorog, Monseigneur Papp, lui-même est tellement encombré des fonctions de son propre diocèse de Munkács, qu'il lui serait impossible de pourvoir aussi aux soins multiples du diocèse de Hajdudorogh avec la sollecitude et dans mesure, qui maintenant y serait absolument nécessaire. Les mouvements schismatiques dans le diocèse de Munkács engagent tout son attention et son dévouement. De plus, la diocèse de Munkács n'étant pas visité il y a presque un siècle, il ne pourrait faire la visitation canonique restée en souffrance et effectuer dans le même temps l'organisation du diocèse de Hajdudorogh.

Cette oeuvre d'organisation exige pour soi – même toutes les forces et toute l'énergie d'un évêque.

L'introduction de la nouvelle langue liturgique grecque, la question de l'imprimition des livres liturgiques, l'érection d'un séminaire pour l'éducation du clergé de nouveau diocèse, les arrangements intérimaires qui sont nécessaires dans l'intérêt de l'éducation du clergé jusque a l'établissement définitif du séminaire, la question du nouveau siège dio-césain qui demande encore a être discuté, la question de la caisse de retraite pour les prêtres émerites et leur familles: sont des choses de premières importances qui, exigeant beaucoup de circonspection et de loisir ne pourraient être ajoutées aux fonctions ordinaires d'un administrateur, qui a pour soigner encore son propre diocèse contenant 320 paroisses.

Je me flatte donc, Excellence, d'avoir réussi a Lui démontrer que Monseigneur Papp, malgré tout le zèle qu'on peut lui supposer, ne saura et ne pourra pas répondre a cette double charge si difficile. On doit aussi prendre en considération la grande tache, qui l'attend dans la réalisation de l'unification du culte pour des fidèles et des prêtres qui jusqu'ici se servaient des différentes langues liturgiques. Pour l'administrateur actuel il serait en outre bien difficile de maintenir la discipline nécessaire dans le clergé du nouveau diocèse d'autant plus, qu'une grande parties de prêtres roumains ne regardent pas comme définitive l'érection du nouveau diocèse et n'acceptant même pas les ordonnances de l'administrateur en refusent l'exécution. Si cette situation dure encore longtemps, la discipline dans le nouveau sera bientôt renversée au grand détriment de la religion. C'est principalement cette situation critique qui exige au plus vite la nomination accélérée du nouveau évêque.

Je suis heureux de savoir que concernant la personne du nouveau évêque il n'y a plus de difficultés.

En remerciant Votre Excellence du concours dont j'apprécie toute la valeur, je La prie de bien vouloir exposer auprès le Saint Siège les graves raisons qui exigent que la nomination de l'évêque pour Hajdudorogh soit effectuée dans le plus bref délai possible.

Veuillez agréer Excellence l'assurances de ma plus haute considération.

Zichy

150 A zárójeles rész utólag ceruzával beszúrva.

163. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak a magyar nyelv liturgikus alkalmazásával kapcsolatos feljelentések tárgyában

Bécs, 1913. február 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 463rv. Fogalmazvány.

KLADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCXII., 401–402. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 841

23 Febbraio 1913.

Monsignor Papp, Vescovo di Munkács, Unghvar.

Nuper relatum est¹⁵¹ huic Apostolicae Nuntiaturae in aliquibus ecclesiis parochialibus novae dioecesis Hajdudoroghensis, sic ut in ipsa paroecia de Hajdudorogh, in Szatmar et in Debreczen liturgicas functiones in hungarica lingua celebrari. Idem fieri dicunt in ecclesia parochiali graeco-ruthena in Budapest.

Ex aliis quoque fidedignis relationibus ad Nuntiaturam missis, quorum exemplar hisce meis litteris adiungo, etiam in quibusdam aliis paroeciis abusus hoc irrepsisse constat. Parochiae autem in adnexo elencho numeratae a dioecesi Magnovradinensi separatae sunt; nescio, an in paroecis ab aliis dioecesibus dismembratis similiter fiat.

Cum vero, sicut Excellentia Tua bene novit, voluntas sit Sanctae Sedis, ut abusus iste poenitus tollatur, ideo non dubito, quin a Dominatione Tua, pro suo zelo et prudentia diligenti facta inquisitione, omnia opportuna media adhibeantur, ut Sanctae Sedis praescriptiones adamussim observentur. Quaequidem praescriptiones et in Bulla Christifideles, et in Decreto meo executoriali eiusdem Bullae, nec non in litteris circularibus die 18 Octobris praeteriti anni ad omnes Illustrissimos Episcopos Hungariae datis memorantur. Iuxta vero has praescriptiones in precibus extraliturgeticis etiam publicis (!) – si quae in graeco ritu existant – et in precibus privatis, usus linguae vernaculae hungaricae, sive alterius permittitur. In sacra autem praedicatione et religiosa instructione illa lingua adhiberi debet, quae a fidelibus intelligitur; imo variis linguis praedicandum est, si omnes fideles paroeciae unam linguam non intelligant. Sed usus linguae Hungaricae vel alterius linguae non liturgicae, in liturgicis functionibus prorsus prohibetur. Qua de re Sacra Congregatio De Propaganda Fide, ad me nuper rescripsit, uti liturgicas habendas esse omnes preces, quae in liturgicis libris Graecis ab eadem Sacra Congregatione editis reperiuntur.

Postremo hoc quoque notandum mihi est, quosdam parochos dictae novae dioecesis protestationem emisisse contra praescriptionem ab Excellentia Tua factam per litteras suas circulare, de dato 22 Ianuarii proxime elapsi, utendi scilicet in actibus publicis lingua Hungarica, qua lingua officiali novae dioecesis.

151 Lásd: 161. számú dokumentum.

De hoc nihil dicere possum, nisi Excellentia Tua faveat mihi explicare, an vere necessarium sit haec praescribere, aut contra, possibile foret quamdam in hac re libertatem relinquere parochis.

Haec omnia considerationi Dominationis Tuae fas mihi sit subijcere, ac zelo, prudentiae et pastoralis navitati tuae commendare; interim sensus aestimationis ac reverentiae meae in te libenter profiteor ac permaneo.

164. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában

Bécs, 1913. március 8.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 464r–467v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCXIV., 404–407. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Vienne le 8 Marzo 1913

Sulla provvista della diocesi di Hajdu-dorogh.

Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato Roma.

In esecuzione dei venerati ordini contenuti nel dispaccio¹⁵² della Eminenza Vostra Reverendissima No. 62306 in data del 4 febbraio ultimo scorso, non mancai di comunicare al Signore Ministro dei Culti di Ungheria, l'intenzione della Santa Sede di ritardare ancora per qualche tempo la nomina del Vescovo per la nuova diocesi di Haidu-dorogh. Il ministro Conte Zichy, pochi giorni prima della sua dimissione, mi rispose,¹⁵³ esponendo i motivi pei quali credeva, che fosse opportuno di procedere il più presto possibile alla detta nomina, e mi pregava di esporli alla Santa Sede.

Siccome questi motivi mi sembrano oggettivi e ragionevoli e d'altra parte ho ragione di ritenere, che il nuovo Ministro dei Culti, Signor Jankovich, insisterà anch'egli per la sollecita provvista di Hajdudorogh, così mi permetto di qui riferire a Vostra Eminenza quanto mi scriveva il Conte Zichy.

L'amministratore apostolico della diocesi di Haydudorogh, Monsignor Papp, è talmente sopraccarico di lavoro nella sua diocesi di Munkács, che gli sarebbe impossibile provvedere ai bisogni della nuova diocesi con quella sollecitudine ed in quella maniera che nelle presenti condizioni sono assolutamente necessarie. La propaganda scismatica nella diocesi di Munkács assorbe tutta la sua attenzione e tutte le sue attività. Di più, la diocesi di Munkács, non essendo stata visitata dai suoi pastori da circa un secolo, Monsignor Papp non potrebbe fare la visita canonica tanto necessaria ed effettuare nel medesimo

152 Lásd: 155. számú dokumentum.

153 Lásd: 162. számú dokumentum.

tempo l'organizzazione della diocesi di Hajdu-dorogh. Questa opera di organizzazione esige da se sola tutte le forze e tutta l'energia di un Vescovo.

L'introduzione della nuova lingua liturgica greca; la ristampa dei libri liturgici; l'erezione di un seminario per l'educazione del clero della nuova diocesi; i provvedimenti provvisori che sono necessari a questo scopo fino allo stabilimento definitivo del seminario stesso; la questione della scelta della residenza vescovile, che ancora deve essere decisa, la questione della Cassa delle pensioni per sacerdoti emeriti; tutti questi affari di prima importanza, che esigono molta considerazione e cura, non potrebbero essere aggiunti alle funzioni ordinarie di un amministratore, che ha per di più, a governare la sua propria diocesi di 320 parrocchie. E' evidente che Monsignor Papp, malgrado tutto lo zelo che lo anima, non potrà corrispondere a questo doppio incarico, così difficile. Si deve poi ancora considerare il grande lavoro a cui deve andar incontro, per ottenere l'uniformità del culto in una popolazione e in un clero, che fino ad ora si sono serviti di differenti lingue liturgiche. Per l'amministratore attuale sarebbe inoltre ben difficile mantenere la disciplina nel clero della nuova diocesi, tanto più che una grande parte di preti rumeni non considerano come definitiva l'erezione della diocesi stessa, non accettano nemmeno gli ordini dell'amministratore e ne ricusano l'esecuzione.

Se questa situazione, conclude il conte Zichy, dovesse durare ancora qualche tempo, la disciplina nella nuova diocesi sarebbe ben presto sconvolta, con grave danno della religione. Questa critica situazione esige che al più presto possibile sia nominato il nuovo Vescovo.

Per parte mia, come ho detto, trovo assai ragionevoli le osservazioni e gli apprezzamenti contenuti in questo esposto del Conte Zichy. Le condizioni di fatto da lui accennate circa il grande lavoro imposto a Monsignor Papp, la situazione della nuova diocesi, le disposizioni di una parte del clero, sono del tutto corrispondenti alla verità; e, oltreché è facile intenderne la verosimiglianza a chi conosce un po' le circostanze dell'erezione della Diocesi in discorso, mi sono anche state confermate in questi ultimi tempi da parecchie persone competenti. Non pochi Vescovi, fra i quali monsignor Hossu, m'hanno espresso il parere che si debba venire sollecitamente alla nomina del nuovo Vescovo per Hajdudorogh e sistemare così definitivamente la Diocesi, perché altrimenti non si potrà far cessare l'agitazione di una parte dei rumeni, i quali sperano di forzare la Santa Sede a ritornare sopra i suoi passi, e così rifiutano di sottomettersi all'Amministratore Apostolico.

Inoltre, come mi disse qualche tempo fa il conte Zichy, il Governo per contentare in qualche modo i rumeni, era disposto ad acconsentire che si trattasse del dismembramento di alcune parrocchie rumene dalla nuova diocesi, per restituirle alle antiche; e che egli intendeva sopra ciò interrogare i Vescovi. Io feci conoscere che la cosa sarebbe molto pericolosa, e che avrebbe potuto avere per effetto il perpetuarsi delle agitazioni, colla speranza di frustrare, almeno da parte dei rumeni le prescrizioni della Santa Sede. Pare che il nuovo Ministro dei Culti abbia su questo punto le medesime idee e Monsignor Andor, che me ne ha scritto, pensa che sarebbe opportuno, che la Santa Sede concedesse di fare una inchiesta sui lamenti dei rumeni in questo argomento, affidandola ad una

Commissione mista, e crede che ciò servirebbe a fare finalmente la pace. A me, ripeto, pare cosa molto pericolosa.

Anche questa circostanza però sembra consigliare di affrettare la nomina del Vescovo.

In quanto alla difficoltà che potrebbe venire in ordine a questo provvedimento da parte di Sua Altezza Imperiale e Reale l'Arciduca Ereditario, debbo riferire che nel colloquio che ebbi l'onore di tenere con lui il 15 febbraio, mi disse che egli desidera si mantenesse ancora la diocesi in amministrazione, non perchè non riconosca che un vescovo finalmente si debba nominare, ma perchè teme che il governo ungherese proponga un magiarizzatore dei rumeni: „il governo attuale, soggiunse, proporrà sempre un tale Vescovo”, e sperava che col cambiamento del Ministero che allora egli aveva ragione di prevedere, le cose sarebbero andate meglio. Però, colla sola sostituzione del Ministro dei Culti non cambieranno certamente le direzioni del governo in questi affari. Del resto, prescindendo dal fatto che il nuovo Vescovo fu già designato nella persona del parroco Miklossy – cosa che io non mi credetti autorizzato a manifestare allora a Sua Altezza – è certo che Sua Altezza avrà sempre delle difficoltà a gradire proposte che vengono dal Governo Ungherese. E' evidente che le sue viste sono ben diverse in queste faccende da quelle del Governo. E così, chi sa quanto dovrebbe ritardarsi la provvista definitiva di quella diocesi!

Stando le cose in questi termini, prego umilmente la Eminenza Vostra a voler portare la sua attenzione sopra tutto ciò che ho qui riferito, e comunicarmi se sarà del caso, le istruzioni della Santa Sede in proposito, significandomi se Sua Santità intenda che ancora si ritardi la provvista della sede di Hajdudorogh, o se, in vista delle considerazioni sopra esposte, creda meglio che presto si proceda alla detta provvista. Di più, sarei molto grato alla Eminenza Vostra qualora mi volesse far conoscere, se e come la Santa Sede sarebbe disposta a concedere che si parlasse della restituzione di qualche parrocchia rumena alla sua antica diocesi.

*
* * *

Ricevetti a suo tempo i venerati dispacci¹⁵⁴ della Eminenza Vostra No. 61864 in data 17 Gennaio 1913; No. 62306 – 4 febbraio, su ricordato, No. 62 552 – 18 febbraio, e No. 62 565 – 20 febbraio: il primo relativo alla ristampa dei libri liturgici greci; il secondo che nell'ultima parte si riferiva alla attitudine di varii parroci rumeni della nuova diocesi di Hajdudorogh di fronte alla autorità dell'amministratore apostolico; il terzo che aveva per oggetto l'uso della lingua ungherese nella liturgia in alcune parrocchie della detta diocesi; e l'ultimo che mi faceva conoscere la protesta di alcuni parroci contro la circolare di Monsignor Papp sull'uso della lingua ungherese negli atti pubblici della diocesi.

Sopra tutti questi punti, mi sono dato premura di scrivere a Monsignor Papp, aggiungendo anche altri dati e circostanze venute a mia cognizione sui medesimi argomenti.

Inchinato

154 Lásd: 148., 155., 160. és 161. számú dokumentumok.

165. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentésfogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter látogatásáról

Bécs, 1913. március 10.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 468r–469v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÂRJA, CCXV, 408–410. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 883

Vienne le 10 marzo 1913.

Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato Roma,
Colloquio col nuovo Ministro dei Culti di Ungheria

Ieri venne a visitarmi il nuovo Ministro dei Culti di Ungheria, signor Jankovich. Disse di venire a compiere un dovere presentando i suoi omaggi al rappresentante della Santa Sede, e pregandomi di porgere a Sua Santità l'espressione del suo reverente ossequio. Il Signor Jankovich non è ostile alla Chiesa, ma non ha certamente i sentimenti cattolici del suo predecessore, è liberale e pienamente soggetto all'influenza del Conte Tisza. La sorella del nuovo ministro è maritata ad un conte Degenfeld, protestante fanatico, il quale è parente di Tisza. Queste relazioni spiegano la nomina di Jankovich. È però uomo trattabile e pratico, col quale forse gli affari si potranno concludere con maggiore speditezza che col Conte Zichy.

Mi parlò subito degli affari in corso e prima di tutto della nomina del Vescovo d'Eperjes. Mi disse, che il Lukács aveva avuto notizie da Roma secondo le quali la Santa Sede era ora meno contraria alla candidatura del Novak, e quindi mi pregava a chiedere nuovamente il gradimento del Santo Padre per questa nomina. Egli non trovava modo di risolvere la questione, se non per questa via, essendo tutte le altre candidature combatutte dai politici del luogo, che accetterebbero volentieri soltanto il Novak, perché è quasi sconosciuto in paese e non ha attacchi con nessun partito politico. Risposi che a me non constava affatto di un mutamento di pensiero della Santa Sede a questo riguardo, anzi ritenevo che il Santo Padre non recederà dalla decisione presa in ordine al Novak e da me comunicata a suo tempo al Conte Zichy. Credevo inutile scrivere nuovamente, e pregavo il Signor Ministro a voler prendere seriamente in considerazione la candidatura del Gebé e fare tutti gli sforzi per vincere l'opposizione dei politici. Il Signor Jankovich mi promise di farlo, ma disse esser cosa molto difficile: compresi bene che i riguardi politici hanno per lui una grande importanza.

Su questo argomento debbo poi riferire a Vostra Eminenza, che era mia intenzione interessare personalmente Sua Maestà l'Imperatore: ma ritardai a farlo perchè negli (!) ultime settimane il Conte Zichy mi aveva promesso di fare tutto il possibile per la candidatura Gebé; e venuto il nuovo Ministro, volli

attendere di conoscere le sue intenzioni in proposito. Ora poi, se il Signor Jankovich non riuscirà a nulla di bene, chiederò un'udienza all'Imperatore.

In quanto alla diocesi di Hajdudorogh, il Ministro mi accennò alla necessità di venire quanto prima alla nomina definitiva del Vescovo, come aveva chiesto il Conte Zichy, del quale argomento ho avuto l'onore di riferire all'Eminenza Vostra col mio ossequioso rapporto dell'8 corrente No. 880.

Parlò poi dell'intenzione del Governo di nominare una Commissione mista di rappresentanti del Governo e di rappresentanti dei Rumeni, per studiare la situazione di alcune parrocchie rumene che si pretendono ingiustamente incorporate alla nuova diocesi. Disse che il Governo ha interesse di contentare il partito rumeno anche per ragione di altre questioni politiche in corso, che si tratterebbe soltanto di mostrare ai Rumeni che il Governo ascolta i loro lamenti, che la detta Commissione avrebbe semplicemente il compito di verificare l'esattezza delle statistiche presentate dal Governo alla Santa Sede quando si trattò dell'erezione della diocesi, statistiche che i rumeni accusano sempre di essere state foggiate dal Governo nel suo interesse. Verificandosi dalla Commissione l'esattezza delle dette statistiche, i rumeni non avrebbero più ragione di lamentarsi e dovrebbero mettersi tranquilli che del resto la Santa Sede non sarebbe per nulla compromessa in ciò, ed il Governo in qualunque caso prenderebbe alcuna decisione, senza intendersi prima colla Santa Sede medesima.

Io risposi mostrando essere la cosa molto pericolosa; e ciò per le ragioni che ho avuto l'onore di esporre alla Eminenza Vostra nel mio su citato rapporto.

Il Ministro mostrò di comprendere il valore di queste ragioni, e disse che avrebbe tentato di tener tranquilli i Rumeni con delle buone parole, ma teme che il Governo dovrà fare qualche cosa almeno pro forma nel senso sopra indicato.

Inchinato

166. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök memoranduma a görögkatolikus egyházmegyék egyházi és iskolai sérelemei tárgyában

H. n. [Nagyvárad], 1913. március 21 előtt.

MRZSL 44a 18. tétel 67/1–13

Egyházi és iskolai sérelemek

A hazai románság körében igen jó benyomást keltett és az elkeseredett lelkek nagy megnyugtatóására szolgált azon hír, hogy az utóbbi időben a román nemzeti comite megbizottai és a politikai irányadó tényezői között több rendbeli megbeszélések és eszmecserek folytak az irányban, hogy megállapítsák a módozatokat és feltételeket, amelyek mellett megoldást nyerhetne a magyarországi nemzetiségi kérdés, és különösen megszűnnének a románság kebelében uralkodó általános elégedetlenség.

Ezen hirt mindenütt, de legfőképpen a magas román főpapi körökben örömmel üdvözölték, de mivelhogy ott is át vannak hatva azon meggyőződéstől, hogy hazánk léte és boldogulása, különösen ily válságos időkben feltétlenül megköveteli az egyetértést, az érzelmek egységét és a kölcsönös békés együttműködést, vagyis azon „nagy érdekharmoníák”, mely gróf Tisza Istvánnak a Parlamentben legutóbb is elhangzott szavai szerint, „a magyar és román nemzet életét, existenciáját, fejlődését, egybekapcsolja és egymásra utalttá teszi.”

Az ez irányban megindult megbeszélések és tárgyalások eredményes folytatása és befelyezése azonban, nézetünk szerint csakis úgy biztosítható, ha a magas kormány már előzőleg oly intézkedéseket foganatosítana, amelyekkel orvoslást nyernének az egyelőre törvényváltoztatással nem járó sérelmek.

Ily természetű sérelmek a következők:

1. A hajdudorogi püspökség.

Kimondhatatlan az az elkeseredés, melynek okozója volt a románok között általában, de elsősorban az érintett falvak román lakossága között az ugynevezett hajdudorogi egyházmegye kérdése. Az ujonnan létesített egyházmegyéhez átsatolt parochiák közül a román parochiák még a pápai Bulla megjelenése előtt is erélyesen tiltakoztak régi egyházmegyéikből való kiszakításuk ellen.

Ezen hitközségekben a kedélyek csak úgy lennének megnyugtathatók, ha a római Szentszéknel visszakapcsolatásuk kieszközöltetnék. Ez annál is inkább megejtendő, mert a magas kormány a hajdudorogi egyházmegye megalapítása ügyében az apostoli Szentszékhez intézett iratában a többek között kijelenti, hogy: „A nemzetiségi féltékenységet csak úgy tartjuk lefegyverezhetőnek, ha a magyarokat azok egyházi szervezetéből végképen ki tudjuk kapcsolni. Ez az eljárás nem lehet sérelmes sem a ruthének sem az oláhokra nézve, mert az ő szerzett jogait nem sérti, szervezeteik nemzeti jellegét meg nem szünteti, homogenitásukat nem érinti, sőt még jobban kidomborítja, mert reájuk nézve kellemetlen, szerintük ellenséges elemtől megmenti. Ez tehát nekik sok előnyt tudna szerezni. A kérelmezett új egyházmegye tehát nem támadás a nemzetiségi egyházak ellen, hanem csak a magyarság védelme azoknak a természetellenes jogtalan erőszakossága ellen és ép azért reméljük, hogy a magyar királyi kormány ez a törekvése a Szentszék részéről teljes méltánylásban fog részesülni.” Ezen ünnepélyes és az új egyházmegye megalapítására nézve döntőhatással bírt kijelentések alapján, nagyon is méltányos a románok abbeli követelése, hogy ugyanaz a kormány közbelépjen s kieszközölje ősi egyházmegyéikhez való visszakapcsolásukat, a melyektől csak akarattuk ellenére s püspökeik tiltakozása dacára lettek elszakítva.

A visszacsatolás kérdésének tisztázása tekintetében legcélravezetőbb volna, ha fentemlített tiltakozások megvizsgálására, illetve a lakosság hangulatának kipuhatólására a helyszíntre egy vegyes bizottság küldetnék ki. Hasonló eljárás nem volna szokatlan, amennyiben, minthogy az a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministeriumnak 1907 évi május hó 17-én 43883 sz. a. kelt leiratából is kitünik, a nagykárolyi ruthén egyháznak a munkácsi egyházmegyéhez történt

átcsatolása alkalmával minden családfő bizottság előtt hallgattatott ki, és annak alapján, vagyis a hívek majdnem egyöntetű kérése folytán – unanimesi fere consensu preces – következtében valósult meg ezen átkapcsolás Ö Szentsege X. Pius Pápa 1908 évi június hó 28-án kelt Brevéje által.

Ha a visszacsatolás meg nem történnék, sőt ha mindezek ellenére az új püspökség székhelye még Nagykárolyban állíthatnák fel, a mely város körül tömörülnek leginkább nem csak az átcsatolt, hanem a régi két egyházmegyéhez tartozó román hitközségek is, akkor ezen oly vérző seb még inkább elmérgesednék.

2. A hitoktatás nyelve.

A hitoktatási nyelv kérdése aktuálissá lett a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministeriumnak 64787/1905, 79872/1905, 83102/1906 és 5602/1906 sz. a. kiadott rendeletei folytán, amelyekkel az állami iskoláknál működő román hitoktatóknak, tiszteletdíjaik megtagadása terhe alatt, hagyatott meg, hogy a román anyanyelvű növendékeknek a hit- és erkölcsant magyar nyelven adják elő. A gyulafehérvári és fogarasi egyháztartomány püspökei, az 1868 évi XXXVIII s az 1883 évi XXX t. c. rendelkezéseire támaszkodva, 1906 évi április hó 9-én 1692/1906. sz. a. collectiv előterjesztéssel éltek. A Ministerium azonban mindeztideig érdemleges választ nem adott ezen előterjesztésre. Ellenkezöleg, 1909 évi június 24-én 34003 sz. a. kelt leiratával közölte velük az 1908 évi október hó 23-án 106267 sz. a. kir. tanfelügyelőségekhez intézett körrendeletét, a melyben a Minister tovább menve, azon hitoktatóknak, akik vonakodnának a hittant az állami iskolákban magyarul is tanítani, a kongruakiegészítési államsegély megvonását helyezi kilátásban. Ezen, az eddigieknél is szigorubb ministeri rendelet ellen, ugyanazon egyháztartomány püspökei 1909 évi szeptember hó 6-án 6695 sz. a. újból előterjesztéssel éltek, azonban választ mind a mai napig sem kaptak. A volt miniszterelnök Khuen Héderváry gróf s más politikai vezérférfiak ismételten hangoztatott ünnepélyes kijelentései, arra engedtek következtetni, hogy ezen rendeletek nem fognak végrehajtatni. De, sajnos, ezen kijelentések dacára sem tisztult teljesen a helyzet; mert a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministerium, például a nagyváradi gör. kath. püspökhöz 1912 évi december hó 23-án 164530, valamint az ugyanazon püspökhöz 167670 sz. a. intézett leiratában megújítja a fentidézett 106267 számú Apponyi-féle rendeletet. A nagyváradi püspök ezen rendeletekre vonatkozólag január hó 17-én 121/1913 sz. a. előterjesztéssel élt; választ azonban nem kapott.

3. A román nyelv tanítása az állami középiskolákban.

Az 1868 évi LXIV t. c. azon elvből kiindulva, hogy az állam legfőbb célját a közoktatás felvirágoztatása, a népnevelés és a közérdek előmozdítása képezi, a 18. §-ban azt írja elő, hogy: „Azon területeken létező, vagy felállítandó állami közép- és felső iskolákban, a melyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv- s irodalmi tanszékek állítandók.”

Ezen rendelkezések alapján majdnem minden románlakta területen létesített gimnáziumnál ily román nyelv- és irodalmi tanszék állítottatott fel, sőt némely gimnáziumnál már ezen törvényt megelőzőleg is voltak ilyen tanszékek.

Az utóbbi időben azonban figyelmen kívül hagyatott, sőt majdnem hatályon kívül helyeztetett a törvény ezen rendelkezése, amennyiben az összes román növendékekre az előtt kötelezővé tett román nyelv mint tantárgy, ujabban egyszerű rendelettel a nem kötelező tantárgyak közé soroltatott és a tanítása csak a III. osztálytól kezdődőleg lett megengedve. De még ily korlátozott alakban is, csak azon román növendékek tanulhatják azt, kiknek szülei vagy gyámjai azt határozottan kérik, ami a gyakorlati életben majdnem semmire redukálódik.

Különösen megemlítendő a nagykárolyi főgimnázium román nyelvi tanszékére vonatkozólag, hogy a nagyváradi gör. kath. püspöki főhatóság 1912 évi október hó 29-én 3740 sz. a. kelt intézkedése következtében a hitoktató személyében (aki egyszersmind a román nyelv tanára) beállott változást a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministerium 1912 évi november hó 29-én 141609 sz. a. kelt leiratával tudomásul vette s az új hitoktató részére az évi 400 korona tiszteletdíjat folyósított is, a román nyelv tanításáról azonban említést sem tett s a szintén 400 koronát kitevő tiszteletdíjat sem engedélyezte. Ezen hallgatás következtében aztán a főgimnáziumi igazgatóság tényleg be is szüntette a román nyelv tanítását.

Ezen tanszékek újjászervezése és átalakítása elengedhetetlen feltétele annak, hogy az 1868 törvény által szándékolt eredmények elérhetőek legyenek. Visszaállítandó tehát a román nyelv tanításának kötelező volta és a román nyelv tanárai, különösen az állami gimnáziumokban a rendes tanárok közé veendőek fel, ami annál is inkább keresztülvihető, mert most már a mai fejlett viszonyok között a románság számos képesített tanárral rendelkezik, akik a román nyelv mellett más, rendes tantárgyakat is taníthatnak.

4. A családnevek írása.

Az 1894 évi XXXIII t. c. 44 §-ának rendelkezése szerint: „Senki sem viselhet más családi és utónevet, mint amelyek születési anyakönyvébe be vannak egyezve.” Már pedig közismert dolog, hogy az ezen törvény életbeléptetése előtti egyházi anyakönyvi kivonatok köziratoknak tekintettek és tekintetnek máig is, és azokban mintegy szentélyben őriztetett meg az állampolgárok család- és utóneve. A jelzett törvény végrehajtása tárgyában 80000/1900 B. M. sz. a. kiadott Utasítás 55-ik §-ának 7-ik pontja értelmében pedig az állami anyakönyvvezető által a magyarul bevezetett utó (kereszt) név után a bejelentő kívánságára az utónév zárjelben az illető anyanyelvén is bejegyzendő. Ezek szerint a névirásra vonatkozó ujitások tehát csak az utónevet illetőleg lettek bevezetve, amennyiben, az összes magyarok és románok által vegyesen lakott vidékeken tiszteletben tartott szokásoktól eltérőleg, elrendeltetett, hogy Iuon helyett, például, János irassék s csak zárójelben János uán jegyeztessék be Iuon. De eltekintve attól, hogy ezen ujitás is csak ministeri rendelettel vezetett be, már maga a ministeri rendelet is érintetlenül hagyja azon ősi hagyományt és jogszokást, mely szerint a családnevek úgy irandók, mint a hogy azok a régi

anyakönyvekbe be vannak jegyezve. Ennek dacára az állami anyakönyvvezetők az egész vonalon azt a gyakorlatot hozták be, hogy még a román családneveket sem vezetik be az állami anyakönyvekbe, úgy amint azok a régi egyházi anyakönyvekbe vannak beírva, hanem magyar helyesírással, mint például Vancsa, Szücs, Szakács, Vancea, Suciú, Socaciú helyett. Így észrevétlenül az összes román családnevek törvényellenesen meg lesznek változtatva.

Az állami anyakönyvvezetők ezen visszaéléséből újabb bonyodalom állt elő, amennyiben a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministerium 1911. évi április hó 7-én 12822 sz. a. kelt intézkedéssel elrendelte, hogy az iskolai törzskönyvekbe a tanulóknak úgy család- mint utónevei csak a magyar helyesírás szerint vezetessenek be, vagyis V[a]ncsa, Szücs, Szakács[,] János, Péter és Gergely, s egyúttal a román tannyelvű iskolákban működő tanítók ellen a családnevek románul való bevezetése miatt az 1907. évi XXVII t. c. 22 §-ába ütköző vétség címén fegyelmi vizsgálatot helyez kilátásba. Igaz ugyan, hogy a már idézett belügyministeri Utasításra való hivatkozással a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister megjegyzi, hogy „ebből az egyházi és családi beléletben visszásság alig állhat elő” amennyiben „a tanulók számára kiadandó értesítő könyvek és bizonyítványokat az iskolafenntartók jogositva vannak a magyar nyelv mellett hasábosan az iskola tannyelvén is kitölteni.” Azonban ezen engedmény után sem fog megszűnni a zavar, mert a tanuló neve továbbra is megváltoztatva, illetve kétféle törvényes formában fog iratni, jóllehet a családnev minden népnél és minden nyelvben csak egyféleképpen iratják. De még ez sem elég. A Minister ezen „engedményt” is majdnem semmire redukálta, amennyiben az 1912. évi június hó 25-én 2103 eln. sz. a. kelt rendeletében kötelezőleg előírta az elemi iskoláknál használandó bizonyítványok mintáit, a többek között azzal a megjegyzéssel, hogy azoknak két nyelven való kitölthetése „csakis a bizonyítvány rovataira vonatkozik és a szövegre nézve kiterjesztésnek helye nincs”. „Ép ezért a rovatok alá soroltan a tanulók vallását, magaviseletét, előmenetelét a magyar nyelv mellett hasábosan az iskola tanítási nyelvén is föl lehet tüntetni, de magának a bizonyítványnak szövege” tehát abban a tanuló neve is „kizárólag csak magyar lehet.”

Igy tehát a román tannyelvű iskolába járó román növendékeknek a családnevei sem írhatók be úgy ahogy azokat az őseiktől örökölték, s amint a köznapi életben használták, amiből ismét egy újabb más bonyodalom áll elő. Nevezetesen: a választók névjegyzékébe leendő felvételhez való jogosultság az iskolai bizonyítvány alapján állapittatik meg, a szavazó polgár ott kizárólag csak magyarul irt névvel fog szerepelni, és így a román anyanyelvű honpolgár legfontosabb polgári joga gyakorlásakor ismét két családi névvel találkozik, az egyik, amelyet a köznapi életben és családjában állandóan használ, a másik, melyet az iskolában kapott.

5. Az 1907. évi XXVII. iskolai t. c. alkalmazása.

Ha igaz volt valamikor azon közmondás, hogy a legjobb törvény is helytelen alkalmazással rosszá lesz és megfordítva, a rossz törvény is helyes és tapintatos alkalmazás mellett jó eredményeket idézhet elő: úgy ez teljes beigazolást nyert az 1907. évi XXVII t. c. cikkel szemben.

Ánélkül, hogy e helyen a jelzett törvény bírálatába bocsátkoznánk, a mindennapi tapasztalat alapján meg kell jegyeznünk, hogy annak magyarázata és alkalmazása napról-napra több elégedetlenséget szül a románok között. Számptalan ily esetet tudnánk ezen állítás igazolására felsorolni, azonban csak néhányra a felemlítésére szoritkozunk.

Ilyen például a 33 § magyarázása. Több egyházmegyei főhatóság, sőt egy némely közigazgatási bizottság is, például az aradmegyei, ezen §-t úgy értelmezte, hogy a naplók és nyomtatványok a nem magyar tannyekvű iskolákban hasábosan két nyelven vezethetők. Ezen értelmezést azon régi és állandó elv sugallmazta, hogy egy új bekezdésében foglalt rendelkezése az egész §-ra vonatkozík és nemcsak az előző bekezdés utolsó mondatára. Mindamellett a vallás- és közoktatáügyi m. kir. Ministerium, mintmár fentebb említve lett, és aminthogy az a 2076/908. számú rendeletből is kitűnik e tekintetben ellenkező értelmű magyarázatot adott.

Egyes román iskolák, különösen a szatmármegyeiek, a községi lakosok, valamint az egyházmegyei főhatóság minden tiltakozás dacára, magyar tannyelvűeknek nyilvánítottak csupán csak azon indokból, hogy azokban a magyar nyelv tanítása az idézett törvény életbelépte előtt valamivel intenzívebb volt, mint a többi iskolánál. Az egyedüli engedékenység, a melyet a Minister ezen iskolákkal szemben tanusított az volt, hogy az 1912 évi július hó 2-án 138418 sz. a. kelt rendeletével megengedte, miszerint a román nyelv is taníthatassék heti 5 órában, de csak a rendes órarend keretein kívűl. Ezen engedékenység azonban, tekintetbe véve, hogy egyrészt a már amugy is tulterhelt rendes órarend úgy a tanítót, mint a tanulókat szellemileg kimeríti, másrészt pedig, hogy egy némely tanító a rendes órarenden kívűl való tanításáért különdíjazást kíván, valóban nem nagy gyakorlati értékkel bír.

Még kevesebb engedékenységet tanusított a m. kir. minister az állami elemi iskoláknál, amelyekre nézve akként intézkedik, hogy csak a szülők határozott kérelmére és csakis az önként jelentkező nem magyarajku tanulóknak lett megengedve heti 2, legfeljebb 3 órában és csakis a III. osztálytól kezdve rendkívűli tantárgyképen az anyanyelvi írás és olvasás tanulása.

Sok helyen a közigazgatási közegek a 18 §. alkalmazásának ürügye alatt megkérdezték a szülőket, hogy akarják-e, miszerint a gyermekeik magyarul tanuljanak? Az egyszerű gondolkozású s többnyire analfabéta szülők aztán tévesen értelmezvén a hozzájuk intézett kérdést s azon hiszemben, hogy arról van szó, miszerint gyermekeik a román anyanyelv mellett magyarul is tanuljanak – ami különben törvényes is – a feladott kérdésre igennel válaszoltak, és a Ministerium ezen alapon, azon iskolákat, az illetékes egyházmegyei főhatóságok minden megkérdeztetése nélkül, magyar tannyelvűeknek nyilvánította. Csak az egyházmegyei főhatóság utólagos felszólalása következtében állíttatott azután helyre az eddigi állapot. Kétségtívűl helyesebb volna, ha hasonló természetű, valamint más ügyekben, mielőtt oly határozatok hozatnának, melyeket később vissza kell vonni, előbb az egyházmegyei főhatóságok véleménye kéretrnék ki.

Nagyon hosszadalmas volna felsorolni a fizeteskiegészítési államsegély engedélyezésére, ennek megvonására, avagy kiutalásának végnélküli halogatására vonatkozó egyes eseteket: elég annyit megjegyezni, hogy a jelzett

törvényben alig van §., melynek alkalmazása számos elégedetlenséget és elkeseredést ne idézett volna elő.

6. Az iskolai pecsétek.

Az 1908 évi XLVI. t. c. az elemi iskolai bizonyítványok kiállítására vonatkozólag következőleg rendelkezik: „Ezen bizonyítványokat az illető iskola igazgatója (tanítója) minden díj nélkül állítja ki.” A pecsétekről azonban ezen törvény nem tesz említést, ami azt igazolja, hogy az eddigi joggyakorlat továbbra is tiszteletben tartotta.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister mindazonáltal az 1912 évi december hó 23-án 88697 sz. a. kelt rendeletével, a belügyminiszterrel egyetértőleg, az iskolák számára külön pecséteket ír elő, és pedig akként, hogy ott, ahol a tanítás nyelve nem magyar, a pecsétek körirata két nyelvű is lehet, az ismétlődő iskoláknál azonban, bármilyen jellegűek legyenek is azok, a pecsétek körirata kizárólag csak magyar legyen.

Ezen rendelet a román tannyelvű felkezesi iskolákra, amilyenek, a határörvidéki iskolák kivételével, az összes román tannyelvű elemi iskolák, felette sérelmes, mert azok hivatalos iratain eddig csak az egyházuk hivatalos pecsétje volt használatban, a mely joggyakorlat az egyháznak iskolafenntartói jogán alapszik. Ezen joggyakorlatot ministeri rendelettel megváltoztatni, illetve az abban rejlő szerzett jogot eltörölni nem lehet.

Azon körülmény, hogy az iskolai végbizonyítványok magyarul állíttatnának ki és a mi pecsétjeink továbbra is román köriratuk maradnának, mint ahogy azt az egyházközségek hivatalos liturgikus nyelve megköveteli, mit sem árthat az iskolai bizonyítványok hivatalos voltának, sőt inkább kidomborítaná azt a tényt, hogy a román egyházközségeknek, mint ilyeneknek joguk van nyilvános iskolákat fenntartani.

Az „engedékenység”, melyet a m. kir. Minister itt is tanusít, tulajdonképen abban áll, hogy az új pecsétek a román tannyelvű iskolákban a magyar mellett román körirattal is elláthatók, ami pedig nem nagy vigasztalást nyújthat már csak azért sem, mert egy létező jognak megszüntetéséért nem lehet kárpótlást nyújtani azzal, hogy ugyanazon jogból egy töredék meghagyatik és mert az ismétlődő iskolákban még ezen töredék is megvonatik. Ezen engedékenység különben nem elégítheti ki a román nemzet igényeit azért sem, mert a pecsét, már természeténél fogva is jelképe az illető hatóságoknak és így az egyházközségek által fenntartott iskoláknál maga a pecsét kell, hogy jelképezze az egyház és az iskola közötti jogviszonyt. Meg nem engedhető tehát, hogy az új pecsétekkel ezen jogviszony mintegy megszüntetnek nyilváníttassék, avagy bármiként is megcsorbíttassék.

1913 március havában.

167. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciusként Miklósy István püspöki kinevezése, a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Róma, 1913 március 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 470r–472r. . Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCXVII., 411–412. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Dal Vaticano, 15 Marzo 1913.

No. 63080

Monsignore Scapinelli di Lèguigno

Nunzio Apostolico

Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Ho regolarmente ricevuto l'accurato rapporto¹⁵⁵ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, No. 880 dell'8 corrente, su la provvista della Diocesi di Hajdu-Dorogh e mi son data premura di riferirne al Santo Padre.

E debbo ora comunicarle che Sua Santità, per le considerazioni a Vostra Signoria esposte dal Signor Conte Zichy, mentre era Ministro dei Culti in Ungheria, e da Monsignor Hossu, che Ella confermava ed avvalorava col suo savio parere, giudica opportuno di provvedere senz'altro indugio, del proprio Vescovo la Diocesi sudetta. Ella è, pertanto, autorizzata a fare le ulteriori pratiche necessarie per la nomina del parroco Miklossy, già designato, ed a suo tempo anche il relativo processo canonico.

Prima, però, vorrà, col tatto e con la prudenza che la distinguono, far comprendere a Sua Altezza Imperiale e Reale l'Arciduca Ereditario le gravi ragioni che hanno richiesto una sollecita provvista della menzionata Sede, ed inoltre, affine di convincerlo più facilmente sull'opportunità di tale provvedimento gli farà rilevare come, anzi, il ritardo nella nomina del Vescovo viene piuttosto a favorire la da lui temuta azione magiarizzatrice, giacché il governo dell'attuale amministratore Monsignor Papp – ottimo e zelante Prelato, ma troppo assorbito ed oppresso da molte altre e gravi occupazioni – non può essere che debole ed incapace di frenare colla dovuta energia gl'inconvenienze i quali si verificano a tale riguardo. Aggiungerà pure che la Santa Sede, la quale ha sempre escluso dalla liturgia la lingua ungherese, si propone di dare precise e categoriche istruzioni al nuovo Vescovo, affinché faccia rispettare le prescrizioni già emanate in proposito e tante volte confermate e tolga qualunque abuso in contrario. Tale compito, in realtà, affido sin da ora allo zelo solerte ed illuminato della Signoria Vostra.

155 Lásd: 164. számú dokumentum.

Riguardo, poi, alla nomina di una Commissione mista di rappresentanti del Governo e di delegati di quelle parrocchie rumene che pretendono di essere state ingiustamente incorporate alla nuova Diocesi per esaminare i ricorsi e le dimande delle parrocchie medesime (del quale argomento Ella mi fa specialmente parola nel posteriore suo Rapporto¹⁵⁶ No. 883 in data 10 corrente), mi occorre significarle che la nomina di tale commissione dovrebbe ad ogni modo, ove pure fosse riconosciuta conveniente, rimandarsi fino a che il nuovo Vescovo, dopo aver preso possesso della detta Diocesi e conoscenza dell'agitazione rumena e delle sue cause, possa con cura studiare la questione e dare il suo parere sul modo di risolverla.

Vostra Signoria vorrà, intanto, ad occasione opportuna, far notare ai Rumeni come l'agitazione da loro promossa e continuata in maniera tanto riprovevole ad irriverente verso la Santa Sede, costituisce il più grave ostacolo a ciò che le loro dimande siano prese in considerazione.

Colgo, infine, l'occasione per riaffermarmi con sensi di sincera stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Servitore,

Rafael Cardinale Merry del Val.

168. Radu Demeter Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

H.n. [Nagyvárad] 1913. március 27.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 477r–478v Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJĂ, CCXXI., 416–417. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

27 Marzo 1913.

Note

1. Il Ministro Presidente L. Lukács ha dichiarato in pieno Parlamento nella seduta del 30 novembre 1912, che il Governo è disposto a fare la revisione della Lista della parrocchie rumene annesse a Hajdudorog.

2. Il Vescovo Monsignor Antonio Papp – secondo il giornale Est (14 febbraio 1913) ha detto, che secondo le sue informazioni esiste buona disposizione in Roma riguardo alla eventuale dismembrazione di qualche parrocchia rumena.

3. Trattative dei Rumeni di Ungheria col Governo per trovare il modo di pacificare i Rumeni.

4. Come primo punto in queste trattative i Rumeni hanno posto la revisione di Hajdudorog.

5. Già si è incominciata a spargersi la notizia che Roma non vuole la revisione. Se ciò si verificherà in tempo in cui si sa che il Governo vuole la revisione: conseguenze incalcolabili.

¹⁵⁶ Lásd: 165. számú dokumentum.

6. Con grandi sforzi abbiamo potuto impedire finora la schisma, ma che sarà in quella non sperata eventualità?

7. Lo scritto di Szanisló è già ben serio per una tale eventualità.

8. Le speranze dei Rumeni, che la Santa Sede non si farà indietro dalla rivisione, sono fondate anche sul Decreto del Nunzio, nel quale si diceva che resta a decidere ancora delle questioni.

9. La Sede in Nagykároly: cosa parimenti contraria ai Rumeni, poi che nei dintorni sono i vilaggi rumeni.

10. Quando la Parrocchia rutena di Nagykároly è stata dismembrata nel 1907, è stato fatto là un plebiscito. Risultato: „unanimi fere consensu preces”. Perciò è stato dato poi il Breve del 28 Giugno 1908.

11. La lingua rumena al ginnasio di Nagykároly proscritta dal Direttore.

12. Per tutti questi gravi motivi il Presidente del clubo rumeno al Parlamento di Budapest, ultimamente tre volte ha ricercato Monsignor Radu di intervenire presso Sua Eccellenza il Nunzio per la revisione.

13. Nuove gravamine di Hajdudorog le distinzioni, gli onori di Protopopa dati dal Vescovo di Granvaradino prima dello Hajdudorog non si rispettano.

14. L'esacerbazione dei Rumeni ed in primo luogo di quelle parrocchie è al sommo.

15. Il governo nella sua Promemoria per la erezione di Hajdúdorogh ha detto che l'Episcopia non sarà contro i rumeni. Perciò cresce il malcontento dei rumeni.

16. Lingua amministrativa della diocesi di Hajdúdorogh è stata dichiarata la ungherese. Mentre anticamente in Ungvár era un notaio vescovile rumeno per i Rumeni, cose tutte che rinforzano l'esacerbazione dei Rumeni.¹⁵⁷

168a. Radu püspök levelének melléklete: Mihályi Tivadar parlamenti képviselő Radu püspökhöz intézett levelének olasz fordítása

Dés, 1913. február 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 474rv. Fordítás.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fordítás alapján: CÂRJA, CCXIX., 414–415. Az alábbi átírás szintén a fordítás alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Lettera del Signor Dr. Teodoro Mihályi, presidente del Clubo rumeno al Parlamento di Budapest, ai Vescovi rumeni di Ungheria.

Illustrissimo e Reverendissimo Signor Vescovo, – In seguito dell'incarico ricevuto dal Partito Nazionale Rumeno, ebbi più volte abboccamenti coi principali fattori della politica governamentale a fine di stabilire le condizioni fra le quali si potrebbe trovare la soluzione dell'acuto conflitto nazionale

157 A mellékletek között olasz fordításban a sérelmek (Lásd: 166. számú dokumentum) 1. pontja valamint Lukács László miniszterlenök parlamenti beszédének (Lásd: 118. számú dokumentum.) vonatkozó szakasza.

dell'Ungheria. Orbene, nel corso di questi abboccamenti si è confermata sempre più la necessità di creare un'atmosfera più favorevole a siffatte tendenze, allontanando a questo scopo dalla vita pubblica tutti quelli ostacoli, i quali rendono più difficile la soluzione del problema e deleguano la speranza di una azione più seria in questa azione. Dopo che anche il capo del presente gabinetto si persuase di ciò, fui richiesto di presentare quei gravami, i quali si potrebbero sanare, od almeno attenuare con semplici disposizioni amministrative, senza punto toccare le leggi attuali. A ciò sarebbe però d'uopo, che si conoscessero i singoli casi ingiuriosi, il numero d'ufficio loro, lo stadio in cui si trova di presente ed il modo in cui si potrebbero risolvere a comune soddisfazione.

Appunto perciò vengo ora a pregare Vostra Signoria Illustrissima di degnarsi a disporre il reddigersi un registro – una promemoria – di siffatte questioni e di mandarmelo colla possibile urgenza, esponendo ciascun caso separatamente, per poterlo presentare a Sua Eccellenza il Ministro Presidente, che fu colui il quale mi suggerì una tale procedura.

Tengo tuttavia per necessario il dichiarare, che per il caso quando Sua Eccellenza l'Arcivescovo e Metropolita trovasse opportuno di convocare a questo scopo un consiglio intimo dei prelati ecclesiastici, sono pronto di partecipare a quel consiglio per schiarire la questione insieme coi membri di una delegazione più ristretta, costituita dai Signori Dr. Giulio Maniu e Dr. Valerio Branîşte, i quali hanno mandato di prendere parte ai trattativi sopramemorati.

Nell'aspetto di una risposta favorevole con profonda venerazione segno. Di Vostra Signoria Illustrissima – Dej ai 9/22 Febbraio 1913, umilissimo servo: Dr. Teodoro Mihali manu propria

Per l'autenticità e la versione italiana dell'alto, mandato, come sopra a me, segno:

†Demetrio Radu,
Vescovo rumeno di Granvaradino

168b. Radu püspök levelének melléklete: szaniszlói görögkatolikus hívek Mihályi képviselőhöz intézett levelének olasz fordítása

Szaniszló, 1913. március 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 475rv. Fordítás.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fordítás alapján: CÂRJA, CCXX., 415–416. Az alábbi átírás szintén a fordítás alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Versione d'all'originale rumeno

Onorevole Signor Deputato,

Non possiamo scordare la grande consolazione che ci avete fatto quando ci avete ottenuto dal Governo la concessione per la benedizione della Croce colla iscrizione rumena; anzi ci è presente alla memoria anche l'inviatazione che ci avete dato nell'estate scorsa, che mettiamo da parte (che rinunciamo) l'idea di abbandonare la nostra religione affinché siamo liberati dalla episcopata

ungherese. D'allora in qua senza fine sono stati i nostri gridi, ma invece che fossimo ascoltati, oggi vediamo, che con forza fanno impeto sopra di noi i sostenitori di quella episcopata. Così, nei giorni passati ci hanno sopresso l'aiuto di Stato a due dei nostri maestri di scuola di Sanisló; i Signori dal Distretto (Prefettura) domandano che sia tolta la congrua dei nostri sacerdoti, le perquisizioni dei gendarmi sono al giorno. Le nostre appellazioni nessuno le prende in considerazione, ad esse risposta non riceviamo.

Tutto ciò vedendo ci tiene il pensiero e la disperazione: non che ci eliberiamo, ma più profondamente ci immergiamo. Con animo addolorato scriviamo a Vostra Signoria e vi preghiamo che se sapiate qualche modalità, abbiate la bontà di mettere fine alla nostra ruina; abbiamo paura che le carceri non si empiano con noi, e poi nella disperazione non sarà potere che ci fermi dal non dire buon giorno Roma!

Ciò pur tuttavia è molto che noi per la nostra vera religione (giusta legge) siamo persecutati e la nostra lingua sia con forza appressa.

Tutto ciò con dolore postando alla conoscenza di Vostra Signoria siamo rimasti etc.

Sanisló, ai 16 Marzo, 1913.

(Lettera mandata al Deputato al Parlamento di Budapest, Signor Dr. Teodoro Mihali).

169. A Nagykároly és Érmellék két cikke a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Nagykároly, 1913. március 29.

169a.

Nagykároly és Érmellék, 1913. március 29. 13. szám. 2–4. oldal

A szatmármegyei román papok

gyűléseiről, izgatásairól sok szó esett és újabban is sok szó esik a fővárosi lapok hasábjain. Különösen a „szatmári gyűlés” foglalkoztatta és foglalkoztatja sokat a fővárosi sajtót. Ezen a hírhedt gyűlésen az illető cikkek szerint többek közt hazafiasaknak egyáltalán nem mondható beszédek is hangzottak volna el. Lázítással, az új gör. kath. egyházmegye adminisztrátorával szemben való renitenciával, sőt egyenesen államellenes izgatással vádolják a fővárosi lapok a szatmármegyei román papságot általában, Marchis Romulusz nagykárolyi gör. kath. lelkész pedig névszerint is. A legsúlyosabb vádakkal illetik különösen Marchis Romuluszt, mint aki a szatmári tiltakozó gyűlést is Összehívta volna. Oly súlyos vádak hangzottak el a szatmármegyei román papság és elsősorban Marchis Romulusz ellen az új görög katolikus püspökség felállításának ügyével kapcsolatban, hogy az ügy komolyságára és fontosságára való tekintettel bizakodó reménységgel vártuk napról-napra a román papság, de különösen Marchis Romulusz nyilatkozatát.

Az egész ügy, de különösen az egésznek magvát képező „renitencia”, elsősorban az új görög katolikus püspökség benső ügye volna s legföllebb talán mint „egyházmegyei hír” tartoznék a nyilvánosságra, ha azok az elsőrangú nemzeti érdekek, amelyekkel vonatkozásban és szoros kapcsolatban van, az egész magyarság ügyévé nem tennék. Ezen a címen pedig a nyilvánosság elé tartozik, aminthogy már oda is került, s pár hónap óta izgatottságban tart minden hazájával törődő polgárt. A vádak elhangzottak, sőt naponként hangzanak az egész ország nyilvánossága előtt. Szolgálatot véltünk tenni a nyilvánosságnak, mikor felkerestük Marchis Romulusz gk. lelkészt, hogy tájékoztasson bennünket úgy a titokzatos szatmári gyűlésre, mint egyáltalán az ügy egész komplexumára nézve.

*

A szatmári gyűlés története Marchis Romulusz ur szerint a következő.

Hazánk román ajkú fiai között általános, nagykiterjedésű és óriási mozgalom indult meg, midőn veszélyeztetve látták azt, ami legdrágább kincsük, az az anyanyelvüket. Még a „Christifideles“-bulla meg sem jelent, midőn az elmúlt év nyarán Gyulafehérváron miniszteri engedéllyel egy óriási, impozáns, népgyűlés jött össze, melynek célja volt, hogy dicsőségesen uralkodó egyházunk fejét megkérje, hogy a gyulafehérvári és fogarasi gör. kath. román érseki tartomány nemzeti területi épségét továbbra is tartsa fenn és abból egy gör. kath. román hitközséget se csatoljon át az újonnan létesítendő hajdudorogi egyházmegyéhez.

Ez a népgyűlés egy 50 tagú végrehajtóbizottságot választott a román nép egyházi és világi főbb férfiai közül az egész érseki tartomány területéről, mely hivatta legyen a védekezést, az egyházi és világi törvények tiszteletben tartása mellett, permanens módon vezetni. Ezen 50 tagú bizottságba a mostani hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román papok közül ketten, Marchis Romulusz és Papp Elek szaniszlói esperes-plébános lettek beválasztva. Az 50 tagú bizottság első értekezletét a „Christifideles“-bulla megjelenése után július hó végén Kolozsváron tartotta meg, mely értekezleten Marchis Romulusz meg nem jelenhetvén, kimentette magát, de azért erősen apostrofálva volt. A második nagyobb értekezletét az 50-es bizottság múlt évi dec. 6-án Nagybányán tartotta meg illyésfalyi Papp György elnöklete alatt, azon célból, hogy miként intézze a további védekezést, micsoda eljárást kövessen, miután a Christifideles-bulla a bécsi apostoli nunciatura decretumával kánoni végrehajtást nyert.

Ugyancsak a már többször említett 50-es bizottság kolozsvári értekezletén egy szűkebb 15 tagú albizottságot bízott meg, mely éber figyelemmel kísérijen minden mozgalmat, minden eseményt és szükség esetén hívja össze az 50-es bizottságot. Ezen 15-ös bizottság egy nem hajdudorogi pap tagja és két hajdudorogi román pap aláírásával a nunciusi decretum megjelenése után Szatmárra múlt év december 2-ára a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román lelkészeket egy bizalmas értekezletre hívta össze, hogy ott az új helyzetet megbeszéljék, hogy egymással közöljék, micsoda hatást eredményezett a hívő népben a nunciusi decretum kihirdetése a Christifideles-bulla végrehajtása tárgyában, s hogy ott együttesen hódoló tiszteletben tartva a kánoni és

világi törvényeket, mit cselekedjenek, hogy isteni és természeti jognál fogva legdrágább kincsüket, anyanyelvüket megvédhessék, s hogy ez a bizalmas értekezlet határozatait közölhesse az 50-es bizottsággal, melynek azután dec. 6-án megtartandó gyűléséről tudomása volt.

Nem a Marchis Romulusz kezdeményezésére lett tehát összehíva sem a szatmári, sem a nagybányai értekezlet. A hírlapok különben is összezavarták a dolgot, mert Nagybányán nem 50 pap jelent meg, hanem az 50-es bizottság (de az sem teljes számban); hajdudorogi román pap csak 3 volt a nagybányai értekezleten, ketten a szatmári értekezlet összehívói és Marchis Romulusz, mint az 50-es bizottság tagja.

Ezen gyűlésen, mely d. e. 11 órakor kezdődött, úgy Marchis Romulusz, mint másik két társa teljesen passzív álláspontot foglaltak el. A délelőtti folyamán csupa teoretikus és akadémikus beszédek hangzottak el, élesebbek a világiak részéről és igen mértékelték és okosak a négy egyházmegyéből jelenlévő klérus tagjai részéről. Délután voltak a határozati javaslatok, de azokat Marchis Romulusz csak hallomásból, természetesen csak hézagosan ismeri, mert a délutáni gyűlésen már nem volt jelen, mivel privát ügyei miatt elutazott.

A szatmári bizalmas értekezlet december 2-án volt; ezen jelen volt Marchis Romuluszon kívül 14 hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román pap, két szamosújvári pap (tagja az 50-es bizottságnak) és két nagyváradi pap, összesen tehát 19-en. Az értekezlet elnöke Marchis Romulusz volt.

Az összehívó 50-es bizottságnak egyik tagja előadta az összehívás célját és az értekezlet megalakulását proponálta, nem Marchis Romuluszt ajánlva elnöknek, de erre a jelenlévő papság egyhangúlag szilárd határozottsággal kívánta, hogy ők saját esperesüket ismerik el főnöküknek és nem egyeznek bele, hogy értekezletükön Marchis Romuluszon kívül más elnököljön.

Az értekezlet konstatalta elsősorban, hogy a nunciusi decretummal a Christifideles-bulla kánoni végrehajtást nyert s így ők már hajdudorogi egyházmegyei papok.

Előadták az egyes lelkészek, hogy hitközségeikben valóságos vihar tombol a hívek között, mikor közhírré tették a nunciusi decretumot. A legtöbben kijelentették, hogy élve nem tűrik román vallásos intézményeik megháborítását, nem fogják tűrni román anyanyelvük kitiltását templomaikból, kérték lelkészeiket, hogy törvényes úton oda törekedjenek, hogy ezen állapot megváltoztassék, mert ők, ha ez meg nem változik, a legnagyobb végletekre készek, felveszik a küzdelmet, bezárják a templomokat, nem engedik meg papjaiknak az istentiszteletet, nem gyónnak, nem áldoznak és semmi egyházi funkciót nem fogadnak el mindaddig, míg az Apostoli Szentszék eleget nem tesz kívánságuknak, hogy őket visszacsatolják ősi egyházmegyéjükhez sőt némelyek még schizmával is fenyegetőznek.

Ezt jelentették az egyes lelkészek, hogy ez a hangulat hitközségeikben a hívek részéről, de nem az egybegyűlt papság hozta ezt a határozatot. Ez csak a hírlapok tendenciózus ráfogása; a papok csak indokoltnak találták a nyelvét féltő elkeseredett hívő népnek ezen radikális eszközökhöz való folyamodási szándékát, ha erre erőszakos módon provokálva lenne, mit

meggátolni képtelenek illetve gyengék lennének és a következményekről nem felelhetnének.

Ilyen eszmecsere után elhatározták, hogy minden egyes román parochiából, úgy a nép, mint a papság teljes hódoló tisztelettel ismételtén újítsák meg kérelmeiket a római Apostoli Szentszékhez, ahonnan teljes joggal várnak oltalmat és védelmet.

Ezek után egy határozati javaslatot fogadtak el, mely semmiféle kánonellenes vagy hazafiatlan tény nem tartalmazott, amelynek szellemében és értelmében határoztak, illetve szándékolták kérelmüket az Apostoli Szentszékhez megszerkeszteni. Határozataikat alávetik az 50-es bizottság bírálatának és annak megbízott tagját felhatalmazzák, hogy a nagybányai gyűlésen ezekről jelentést tegyen, mely gyűlés után kérelmüket az Apostoli Szentszékhez alá fogják írni és fölterjeszteni.

Ez tényleg a bányai gyűlés után meg is történt, aláírva a latin nyelven szerkesztett memorandum kérvényt a római Apostoli Szentszékhez huszonöt hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román lelkész és azt Gotti bíboros Ő Eminenciájához december hó közepe táján fel is terjesztették, illetve felküldötték.

Az egész gyűlés különben az ügy komolyságához mérten teljes méltósággal folyt le, nem volt azon egy tiszteletlen hang, vagy sértő kifejezés a felsőbb egyházi hatóság iránt, annál kevésbé Papp Antal munkácsi püspöknek, a hajdudorogi egyházmegye apostoli adminisztrátorának első körleveléről, mert azt még dec. 2-án a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román papok közül még senki sem kapta meg.

Közben azonban leérkezett a püspöki körlevél, úgy hogy az a nagybányai dec. 6-iki gyűlésen már ismerve volt. Ott azon a gyűlésen foglalkoztak vele laikus tagjai az 50-es bizottságnak és bírálat tárgyává tették; hogy honnan szerezték meg, Marchis Romulusznak nincs róla tudomása, de azt hajdudorogi pap senki meg nem tette, a román világi intelligenciát pedig ki gátolhatta meg, hogy azt kritika tárgyává ne tegye, mikor azt Papp Csicsó István országgyűlési képviselő az országházban is megtette.

*

Minderről Marchis Romulusz Papp Antal munkácsi püspököt, a hajdudorogi egyházmegye apostoli adminisztrátorát a püspök ur rendeletére, ugyanilyen módon, részletesen tájékoztatta. A püspök úrhoz intézett feliratban kifejtette még, hogy a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román papság kánonellenes tényeket nem fog cselekedni, a köteles kánoni engedelmisséget megsérteni nem fogja, a püspöki dignitás előtt meghajol és Óméltóságának, mint az Apostolok utódjának a köteles tiszteletet mindig meg fogja adni, de szive vérzik és fáj, hogy el lettek szakítva az édes anyai kebelről, ősi egyházmegyéjükből, hol egyedül érezték jól magukat, mert azt a valódi igaz szeretetet az új egyházmegyében, hol csak a mostoha gyermek szánalmas szerepe vár reá, megtalálni nem reményli. Ez a papság hazafias, ők a magyar hazának hű polgárai, de ragaszkodik szívvél-lélekkel anyanyelvéhez, azt megtagadni soha nem fogja, mert az a nem-magyar ajkú honpolgár, ki kész bármi érdek vagy megfélemlítésért anyanyelvét megtagadni, az a hazának igaz, hű fia sohasem

lehet. Nem fog tehát soha megszűnni, hódolatteljes fiúi ragaszkodással és tántoríthatlan hűségének kifejezése mellett a római Apostoli Szentszék kérelmeivel ostromolni, hogy a román parochiákat régi egyházmegyéikhez visszacsatolni kegyeskedjenek.

Kifejezte továbbá, hogy nagyon sok közös érdek kardoskodik amellet, hogy a román parochiák régi egyházmegyéikhez visszacsatoltassanak és csak azok maradjanak meg a hajdudorogi egyházmegyében, amelyek ezt óhajtják ; ennek kivitele igazán hazafias tény volna, mert sok-sok kellemetlenség és súrlódástól volna mindkét rész megmentve és így az egyházmegyék főpásztorai igazi apostoli buzgósággal és szeretettel működhetnének a hívek lelki üdvösségére és Isten nagyobb dicsőségére.

*

Megjegyezzük, hogy ezeket és a következőket Marchis Romulusz ur szóbeli előadása, a részben eredeti, részben gépírással másolt okmányokból való felolvasása és ugyanezen okmányokba, illetőleg másolatokba való teljes betekintés alapján irtuk.

*

Ami az új egyházmegye apostoli adminisztrátorának intézkedéseivel szemben való engedetlenségéről szóló vádat illeti, erre nézve a következő felvilágosítást adta Marchis Romulusz ur:

F. é. 30-ról keltezve átiratot kapott Mitrovich Elek helybeli gör. kath. esperes lelkészről, amelyben őt arról értesíti, hogy a munkácsi püspök Óméltósága, mint a hajdudorogi egyházmegye apostoli adminisztrátora őt, Mitrovich Eleket, az újonnan alakított nagykárolyi esperesi kerület hivatalának vezetésével megbízta.

Erre az átiratra válaszolva Marchis Romulusz kijelentette, hogy amennyiben ő, mint ezen kerület tényleges esperese mindezideig erről az apostoli adminisztrátor Óméltóságától nemcsak hogy semminemű hivatalos értesítést nem kapott, hanem intézkedései és utasításai folytán kerületében az esperesi joghatóságot zavartalanul gyakorolta — azon intézkedés ellen birtokon belül felebbezést terjeszt fel, mert ő állásából csak fegyelmi utón mozdítható el; és mindaddig, míg az ügy teljes befejezést nyerni nem fog, Mitrovich Elek esperesi joghatóságát sem kerülete, sem önmaga felett el nem ismeri.

Ennek a válasznak a másolatát aztán megküldte kerülete papságának; egyúttal felterjesztette fellebbezését az apostoli adminisztrátor úrhoz és ebben megismételte inkriminált kijelentését.

Időközben paptársaitól tudomást szerzett a III. püspöki körlevélről, amelyből azt látta, hogy az apostoli adminisztrátor ur a szatmármegyei főesperességben a hivatalos látogatásokat is másra bízta s ily módon tőle a főesperességet is elvette. Ebben az ügyben ismét felterjesztést intézett az apostoli adminisztrátor úrhoz, nem ugyan felebbezés, csak informatív kérelem alakjában, amennyiben a felebbezést a III. körlevél ellen a papság fogja megtenni.

Ebben a felterjesztésben hivatkozott arra, hogy az ő főesperesi állása, melyet eddig viselt, nemcsak cím, hanem előbbi főpásztorától teljes investitúrával volt felruházva és beneficiummal is van egybekötve. Ha főesperesi hivatalától

megfosztatik, a jogorvoslatot keresni fogja, ha erre kényszerítve lenne, a legfelsőbb fórumig.

Erre a két felterjesztésre válaszul küldött leiratban az apostoli adminisztrátor ur értesítette Marchis Romuluszt, hogy a III. főpásztori körlevélben szó sincsen esperesek kinevezéséről, hanem csupán az esperesi hivatal vezetésével való megbízásról s az adminisztrátor ur a rendszerinti esperesek kinevezését éppen úgy, mint a főesperesi állások betöltését az új egyházmegye püspökének tartja fenn. Megjegyzi a leirat, hogy az egyházi közigazgatás feltétlenül megkívánja az esperesi hivatalok teendőinek ellátását és e tekintetben a főpásztor azok szolgálatait veszi igénybe, akik iránt bizalommal viseltetik. Csak természetes, hogy az apostoli adminisztrátor nem azok körében kereste az esperesi szolgálatra alkalmas egyéneket, akik már első főpásztori szózatában is ellenséges szándékot kerestek s az ellen gyűléseztek. Az esperesi tisztség nem javadalom, hanem tiszteleti bizalmi állás. Egyébként, ha Marchis Rombusznak a főesperességre tényleg királyi kinevezése van, azt a kinevezendő püspök ur bizonyára kellő figyelemben fogja részesíteni. Az adminisztrátor ur helytelenítette Marchis Romulusz azon eljárását, hogy a kerületi papságot intézkedése ellen állásfoglalásra és arra hívta fel, hogy Mitrovich Elek, általa megbízott esperesi hivatalvezetőnek ne engedelmeskedjenek.

Saját érdekében felhívja Marchis Romuluszt, hogy ezen hibáját tegye jóvá s lelkésztársainak is ajánlja, hogy az apostoli adminisztrátor intézkedéseinek mindnyájan engedelmeskedjenek.

Marchis Romulusz erre a leíratra ismét felterjesztést küldött az adminisztrátor úrhoz. Ebben annak a véleményének ad kifejezést, hogy ámbár ő az adminisztrátor ur Őméltóságának leiratát köteles engedelmességből másolatban közölni fogja román lelkésztársaival, de amennyiben azok az adminisztrátor ur III. körlevele ellen felfolyamodást jelentettek be, míg ezen felfolyamodásra végérvényes döntés nem érkezik, nem hiszi, hogy azok hajlandók volnának, még az ő rábeszélésére sem, az újonnan megbízott esperesi hivatalvezetőket hivatalosan fogadni.

Nem érzi magát bűnösnek abban, hogy paptársait engedetlenségre hívta volna fel, mert ő a Mitrovich Elekhez intézett átirat másolatának megküldésével csak tájékoztatta paptársait arról, hogy birtokon belül felfolyamodást jelentett be és ameddig az teljes befejezést nem nyer, csakis addig nem ismerheti el Mitrovich Elek esperesi joghatóságát.

Ártatlanok érzi magát abban a vádban is, hogy az apostoli adminisztrátor ur első főpásztori szózatában ellenséges szándékot keresett volna és az ellen gyűlésezett volna, sőt erős a meggyőződése, hogy a többi lelkésztársai is ártatlanok abban, amiről őket a sajtó vádolja.

Ami a főesperesség ügyét illeti, az előbbi egyházmegyében a grémiumon kívüli főesperességre a királyi kinevezés nem volt szokásban. Minden egyes kinevezésnél a kultuszminiszter azzal járult hozzá annak elismeréséhez a m. kir. kormány részéről, hogy javadalmazását mindegyiknek külön-külön kiutalta. Ez a kiutalás az ő részére is megtörtént. Ha ezen magyarázatok után bírni fogja az apostoli adminisztrátor ur azon kegyes kijelentését, hogy ily körülmények között is, a kinevezendő püspök ur kellő figyelemben fogja

ezen főesperesi kinevezését venni, akkor azt hódolattal teljes tisztelettel, hálás megnyugvással veszi tudomásul.

Erre a felíratra válasz ezideig még nem jött.

*

Marchis Romulusz urnák az a véleménye különben, hogy az ő egész működését, egyéniségét, cselekedeteit félreismerik. Óméltósága rosszul van informálva. Ő nem fogható egész egyszerűen egy kalap alá azokkal a román papokkal, akik hitközségük visszacsatolását kérik a régi egyházmegyéhez. Nagykárolyban ilyesmiről sem az ő, sem a hívek részéről szóba sem jött soha. A visszacsatolást kérő kérvények ő rajta, mint főesperesen keresztül mentek följebb s ő ilyen módon került bele az egész ügybe. Régebben is megmondta a vezető férfiaknak s most is az a véleménye különben, hogy amíg bizonyos parochiákat vissza nem csatolnak, a románok közt békesség nem lesz.

Azoknak a román papoknak az eljárására nézve, akik az apostoli adminisztrátor, természetesen magyar, leiratára román feliratokat küldenek, azt mondja Marchis Romulusz ur, hogy ezek evvel akarják állandóan felszínen tartani az ő visszacsatoltatásuk ügyét. Ami a körlevelek visszaküldését illeti, ezt sehol sem a papok tették, hanem a nép, a legkülönfélébb utakon hozzá jutván a körlevélhez.

*

Minden kommentár nélkül közöltük Marchis Romulusz ur felvilágosításait. Semmi hozzájuk tenni valónk sincs. Beszédes tények ezek magukban is, melyek minden beszédnél hangosabban beszélnek.

169b.

Nagykároly és Érmellék, 1913. március 29. 13. szám. 4-5. oldal

Az új gör. kath. egyházmegye

területének revízióját román részről mind jobban és jobban sürgetik. A románok a pápai bullában körülhatárolt új egyházmegye területéből jelentős részeket kiszakítani és a régi egyházmegyékbe visszacsatolni töreksenek. Sőt az új egyházmegye apostoli adminisztrátora, a munkácsi püspök is úgy nyilatkozott volna állítólag, hogy Rómában hajlandók lesznek a románok javára megfontolás tárgyává tenni egyik másik parochiának visszacsatolását.

A miniszterelnök pedig még a képviselőház 1912. nov. 10-én tartott ülésén kilátásba helyezte a románoknak, hogy ha vannak ezen a téren jogos sérelmeik, azokat orvosolni fogja.

Erre a revíziós mozgalomra mintegy válaszul Melles Emil apátplébános, budapesti g. kath. lelkész széleskörű figyelemre méltó cikket irt az Ung c. ungvári hetilapba. Amennyiben ennek a cikknek szatmármegyei vonatkozásai is vannak, de meg azért is, mert a revíziós mozgalom fő-fő fészke épen Szatmárvármegye, nem tartjuk feleslegesnek olvasóinkat is megismertetni a cikk tartalmával.

A közlemény egész summája az, hogy nem is a románoknak, hanem a magyarságnak vannak sérelmei s így nekünk van okunk panaszra. Nekünk

van okunk a revíziót nemcsak emlegetni, hanem minden rendelkezésre álló megfelelő eszközzel sürgetni és követelni.

Az új egyházmegyéhez csatolt területen az 1900. évi népszámlálás adatai szerint van összesen 192.791 g. kath. hívő. Ezek között magyar anyanyelvű 156.477, — magyarul tudó más anyanyelvű 10.298. Ezek között szláv anyanyelvű 2953, oláh anyanyelvű 7346. — Az említett 1900. évi népszámlálás hazánkban 246. 682 g. kath. vallású magyar anyanyelvű lakost talált és eszerint a régi, a nemzetiségi jellegű egyházmegyékben, még az új püspökség alapítása után is 90.167, vagyis majdnem százezer magyar anyanyelvű hívő marad vissza, akkor, mikor az új egyházmegyébe csak 10 ezer oly hívő jut, aki nem beszél magyarul.

A cikk valószínűnek tartja, hogy topográfiai viszonyok és a békés megegyezés reménye okozhatta azt, hogy a kormány most, midőn alkalma lett volna ezeket a magyarokat a nemzetiségi jellegű egyházi szervezetekből végleg kiszabadítani, a régi egyházmegyékben hagyta őket.

A békés megegyezés és kölcsönös megértés reményét azonban teljesen megsemmisítette az a szertelen izgalom, amely a nemzetiségi egyházmegyék papságát és sajtóját az első perctől elfogta és amely ma, az új egyházmegye életbeléptetése után sem csillapodik. Rámutatván még az északkeleti vármegyékben a ruthének között orosz pénzen szervezett izgatásokra, oda konkludál, hogy amennyiben az új egyházmegyére vonatkozólag a revíziót a nemzetiségek erőszakosan követelik, az illetékes fórumok pedig nem zárkoznak el előle, itt az ideje, hogy a magyar társadalom gondoljon arra a százezer g. kath. magyarra, akiket az alapító bulla az új egyházmegye kötelékébe eddig fel nem vett.

E százezer g. kath. magyarból igen jelentékeny rész az új püspökség területével közvetlenül összefüggő vidékeken él Borsod, Abauj, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Bihar, Szatmár és Marostorda vármegyékben. Az eperjesi egyházmegyében ilyen plébánia van 21, a munkácsi egyházmegyében 20, a nagyváradi egyházmegyében a már eddig onnan kikebelezett egyházakon kívül 6 és pedig: Bedő, Csanálos, Nagyszántó, Esztró, Krasznaszentmiklós és Szatmárhegy, a gyulafehérvár-fogarasi egyházmegyében 7. Összesen tehát 54 oly plébánia van még, amelyeket magyarságuk révén a magyar társadalom az új g. kath. egyházmegye részére teljes joggal követelhet. E plébániákkal az új egyházmegyéhez jutna 33,597 magyar anyanyelvű görög katolikus és 8970 magyarul tudó más anyanyelvű mellett csak 3661 olyan, aki nem tud magyarul és pedig 1217 szláv anyanyelvű és 2444 oláh anyanyelvű.

De nem szabad megfélemedezni azokról a g. kath. magyarokról sem, akik nemzetiségi egyházmegyék belterületén, de egy-egy helyen mégis jelentősebb számmal élnek. Az 1900. évi népszámlálás Kassán 1751, Munkácson 1923, Huszton 1031, Rónaszéken 664, Máramaroszigeten 2248, Aknaszlatinán 608, Nagyszőlősen 1321, Felsőbányán 985, Nagybányán 1815, Tasnádon 309, Szilágysomlyón 102, Zilahon 291, Aradon 413, Kolozsváron 1927, Szamosujváron 1350, Désen 302, Dicsőszentmártonban 235, Nagyenyeden 218 — e tizennyolc helyen tehát összesen 17,683 g. kath. vallású magyar anyanyelvű lakost mutatott ki.

Ha ezeket is, 18 város g. kath. híveit az új egyházmegyéhez csatolnák, (aminek egyházi akadályai nincsen) az új egyházmegyéhez csatolt magyarok száma lenne 207,747. Magyarul tudó más anyanyelvű lenne hozzájuk csatolva: 34,956 — magyarul nem tudó más anyanyelvű: 13,959 és pedig 4170 szláv anyanyelvű és 9789 oláh anyanyelvű. A magyar anyanyelvűek közül azonban még így is a nemzetiségi kötelékekben maradna: 38,881 — tehát éppen háromszor annyi, mint amennyi magyarul nem tudó hívőt átvenne az új egyházmegye.

Ami pedig azt a tízezer magyarul nem tudó görög katolikust illeti, akiket az új egyházmegyébe kebelezték és akik miatt a románok a revíziót sürgetik, ezek a kérdéses területen oly szétszórtnak vannak elhelyezkedve, hogy tetemes, 80—90 ezer, magyar anyanyelvű lakos feláldozásával lehetne csak az új szervezetből kiereszteni és végképpen még így sem. Amint viszont a még így is kimaradó negyvenezer magyar anyanyelvű g. katolikust csak igen tetemes más anyanyelvű bekapcsolásával lehetne az új szervezetbe beilleszteni, ami nem válnék annak magyar nemzeti szempontból előnyére.

Így fest helyes világlátásban a románok sérelme.

170. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Bécs, 1913. április 4.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 158r–161r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 499r–503v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCXXIV., 421–424. Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

63523

No 930.

Vienna, 4 Aprile 1913.

Sulla nuova Diocesi di Hajdu-Dorogh in Ungheria

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima,

L'agitazione dei Rumeni contro la nuova diocesi di Hajdu Dorogh non accenna per nulla a diminuire: anzi, disgraziatamente, si va facendo più intensa, specialmente nei distretti dove l'elemento rumeno ha ancora una forte influenza politica. I Deputati di questi distretti, d'intesa col Comitato nazionale rumeno, sono ora in trattative col Governo per la cosiddetta pacificazione dei rumeni coll'Ungheria. Questa pacificazione è, nelle attuali circostanze, un bisogno sentito dal Governo ungherese, il quale per le necessità della politica internazionale, deve secondare le mire dell'Impero, moderando la sua smania magiarizzatrice. È noto

che l'Austria-Ungheria cerca in ogni modo di attrarre la Rumania nella sfera della Triplice, o almeno di rendersela amica per avere in lei un buon appoggio nella lotta contro lo slavismo e contro la Russia. Una Rumania antirusa che per la sua stessa posizione geografica tagli la strada al moscovita verso gli stati balcanici e l'occidente, è certo un gran vantaggio per l'Austria, nel caso di una guerra con la Russia. La Rumania tra i compensi richiesti per la sua cooperazione alla politica austriaca, pose anche quello di contentare, per quanto è possibile, i rumeni sudditi ungheresi, nelle loro aspirazioni nazionalistiche. Il Governo Ungherese si mise perciò in relazione con i rappresentanti rumeni e col loro comitato nazionale; e una commissione di tre Deputati, di cui è capo il Signor Teodoro Mihali, fu incaricata di presentare al Ministero una esposizione dei desiderata dei rumeni, in vista della pacificazione. Un lungo memorandum è stato da pochi giorni consegnato al Governo. Tra i diversi postulati d'ordine finanziario, scolastico, ecclesiastico, ecc., fu posto, come uno dei principali, la „riammissione delle parrocchie rumene incorporate nella diocesi di Hajdudorogh alle antiche loro diocesi”.

Su questo punto il Governo ungherese si è dichiarato ben disposto, per parte sua, a contentare i rumeni. Già fin dal mese di Novembre dello scorso anno, il Presidente del Consiglio Sig. Lukàcs, rispondendo in Parlamento ad una analoga interpellanza del Deputato Sándor,¹⁵⁸ aveva dichiarato,¹⁵⁹ che, se nell'opera fatta dal Governo e dalla Santa Sede colla istituzione della nuova diocesi vi erano dei difetti, egli non si opponeva a che fossero sottoposti a una revisione e convenientemente corretti.

Forti di queste disposizioni del Governo a loro riguardo, e ben consapevoli dei motivi politici che spingono questo alla condiscendenza, i rumeni credono giunto il momento di ottenere quanto desiderano, ed hanno fatto la proposta della Commissione mista, di cui mi parlò il Ministro Jankovich e della quale ho riferito all'Eminenza Vostra Reverendissima nel mio ossequioso Rapporto¹⁶⁰ del 10 Marzo, N. 883.

* * *

Questo lavoro del Comitato nazionale rumeno e le sue trattative col Governo, sono già noti al pubblico, e così viene anche fra il clero e nel popolo ad aumentare l'agitazione, nella speranza di riuscita. Oltre ciò che ho precedentemente riferito a Vostra Eminenza su questo proposito, ho saputo che, anche recentemente, vari parrochi rumeni hanno rifiutato di ricevere le lettere pastorali di Monsignore Papp. Con una lettera¹⁶¹ diretta da Nagy Károly il 3 febbraio ultimo scorso all'Amministratore Apostolico, di cui ora ho avuto copia e sottoscritta da 16 parrochi e arcipreti, questi gli respingono la sua terza lettera pastorale, protestando contro varie disposizioni da lui prese, e pregandolo a sottoporre i loro reclami alla Santa Sede, dalla quale implorano aiuto e rimedio.

158 Vajda-Voevod

159 Lásd: 118. számú dokumentum.

160 Lásd: 165. számú dokumentum.

161 Lásd: 154. számú dokumentum.

Nello stesso tempo si agitano i laici, i quali oramai sanno che il Governo è disposto a favorirli; e pensano quindi che se la revisione non si farà, sarà soltanto per l'opposizione della Santa Sede. L'agitazione, secondo le informazioni che ho, si nota specialmente nei distretti di Szanislò e di Nagy Károly. Le parrocchie rumene, che, secondo i desideri dei promotori dell'agitazione, dovrebbero ritornare alle antiche diocesi, sarebbero circa una trentina, delle quali, un ventidue o ventitre alla diocesi di Gran Varadino, e le altre ad Armenopoli. Queste parrocchie si trovano ai confini del nuovo vescovato. Quanto alle restanti parrocchie rumene incorporate ad Hajdu Dorogh, si assicura che non ci è nessun pericolo, poiché esse sono in gran parte già magiarizzate. A maggior ragione ciò può dirsi delle parrocchie rutene, le quali anzi volentieri aderirono alla nuova diocesi.

La procedura proposta nel memorandum presentato dai rumeni al Governo, per giungere allo scopo desiderato della revisione della Bolla „Christifideles”, sarebbe in primo luogo, come ho detto, la nomina d'una commissione mista di rappresentanti del Governo e dei rumeni „per la verifica delle proteste già fatte dalle sudette parrocchie, cioè per l'esame dello spirito della popolazione, fatto sul luogo. Questa procedura, soggiunge il memorandum, non sarebbe del resto insolita, poiché, come risulta anche dal rescritto del Ministero dei culti, in data 17 Maggio 1907, quando si trattò dell'annessione della parrocchia rutena di Nagy Károly alla diocesi di Munkács, ciascun capo di famiglia fu interrogato davanti a una commissione, e in seguito a questo interrogatorio «attese le quasi unanimi preci dei fedeli» fu realizzata l'annessione col Breve di Sua Santità Pio X in data 28 Giugno 1908”.

Monsignor Radu, che naturalmente caldeggia l'idea della revisione, pensa che, piuttosto che da una commissione mista di rappresentanti del Governo e dei rumeni, sarebbe meglio che l'inchiesta venisse fatta, di accordo, da un rappresentante dei vescovi rumeni e dall'Ordinario di Hajdudorogh; i quali, senza intervento del Governo, verificate le cose, presenterebbero le loro conclusioni alla Santa Sede. Questa poi con l'intesa del Governo prenderebbe le opportune decisioni. Egli sostiene che tal modo di procedere sarebbe più decoroso per la Santa Sede, la quale si avrebbe così le benedizioni dei rumeni; e non solo di quelli di Ungheria, ma anche di fuori. E ciò riuscirebbe ancora a vantaggio di quel movimento di simpatia che attualmente si nota nel Regno di Rumania verso la Chiesa Cattolica.

Pensa inoltre Monsignor Radu, che, se la Santa Sede approvasse in massima l'idea di questa parziale revisione della Bolla Christifideles, sarebbe bene che se ne trattasse e si compisse prima della nomina del nuovo Vescovo, per evitare nuovi atti di resistenza ed insubordinazione del clero e del popolo anche contro di lui, e perché egli potesse, trovando appianate le cose, procedere subito e speditamente alla organizzazione della diocesi.

* * *

Per parte mia non ho mancato di far notare, sia al Ministro del Culto, come ho già riferito all'Eminenza Vostra, sia ad altri che son venuti a parlarmi in proposito, anche da parte del Governo, che l'idea della revisione della Bolla è assai pericolosa; aggiungendo, conforme alle istruzioni ricevute dall'Eminenza

Vostra, col venerato Dispaccio¹⁶² del 15 Marzo ultimo scorso No. 63080, che in ogni modo non si potrebbe parlar di ciò prima della nomina del nuovo Vescovo. Confesso però che l'azione del Comitato Nazionale rumeno e l'attitudine presa dal Governo ungherese a favore di questa revisione mi fa apparire la situazione più grave che per lo innanzi, e perché ciò incoraggia i rumeni nel sostenere le loro pretese, e perché da questi si riverserebbe sulla Santa Sede tutta la odiosità dell'ingiuria che essi pretendono di aver ricevuta per la istituzione della nuova diocesi.

Quanto a procedere anche subito alla nomina del Vescovo Monsignor Miklossy, non vi è, fino ad ora, difficoltà da parte del Governo. A Sua Altezza l'Arciduca Ereditario non mi è stato possibile di parlare in proposito, essendo egli assente da Vienna; e non si sa quando sarà di ritorno. Né credo prudente trattare la cosa per iscritto.

* * *

Ho creduto opportuno riferire tutto ciò che precede all'Eminenza Vostra per renderLa, come è mio dovere, nel miglior modo possibile informata sulle fasi della importante questione, e perché possa darmi in proposito quelle direzioni e istruzioni che giudicherà essere del caso.

Frattanto inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione ho l'onore di riaffermarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Raffaele Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

171. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratá Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak az ellene lázadó román papok feljelentő levele tárgyában

Bécs, 1913. április 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 499r. Fogalmazvány.

931. Confidentialis
Vienne, le 5 apr. 1913

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Domino Antonio Papp
Episcopo Munkacsensi Admiminstratore Apostolico Hajdudoroghensi
Ungvár

Illustrissime ac Reverendissime Domine

Gratias ex corde reddo Excellentiae Tuae pro telegrammate et litteris subsequentibus in quibus de Domino Novak qua candidato pro Eperjesensi Sede agitur.

¹⁶²Lásd: 167. számú dokumentum.

Ad epistolas¹⁶³ vero meas de dato 14a et 23a mensis februari hujus anni quae de variis questionibus ad novam Hajdudoroghensem Dioecesim relativis tractabant, adhuc responsum non habui: Quod quidem a benevolentia Excellentiae Tuae in proximo me accepturum spero.

Nunc autem mihi traditum fuit exemplar alicujus epistolae a 16 parochis rumenis ad Amplitudinem Tuam missae a Nagykaroli die 3 februari praesentis anni, in qua ipsi conqueruntur, inter alia, de lingua hungarica, qua officiali pro nova dioecesi, de mutationibus in districtis protopapalibus factis, de novis protopapis creatis, ac de amissione iurium destitutus protopopis perpresso, etc.

Ne gravetur benignitas et patientia Excellentiae Tuae sicut circa questiones in meis citatis litteris memoratas, ita etiam quoad has novissimas, mecum notitias et sententiam suam communicare, ad hoc ut praesto esse possim ad opportune respondendum his qui ad Sactam Sedem tales lamentationes deferunt.

Interim sensus meae aestimationes et reverentiae Excellentiae Tuae profiteor et libenter permaneo

172. A Pesti Hírlap tudósítása Jaczkovics Mihály hajdudorogi püspöki helynök megtámadásáról

Budapest, 1913. április 10.

Pesti Hírlap, 1913. április 10. 86. szám, 10. oldal

Inzultáltak a hajdudorogi püspöki helynököt Oláh pópák hajtogatták fel a népet

Nagykároly, április. 10.

Felháborító eset történt az új hajdudorogi püspökséghez tartozó oláh községekben. Az új püspökség ellen agitáló oláh papság által felizgatott nép inzultálta a hivatali köteleiséget teljesítő püspöki vikáriust. Előre elkészített terv szerint kiabálással, kődobálással, életveszélyes fenyegetésekkel fogadták a községekben, sőt csütörtökön délelőtt az egyik község templomából a szó szoros értelmében kitudskolták a papjaik által fanatizált oláhok. Ime, ide vezetett ennek a szerencsétlen kormánynak a paktálása. Az eset részletei a következők:

Jaczkovics Mihály hajdudorogi püspöki helynök, az új görögkatolikus egyházmegye főtanfelügyelője, a napokban kezdte meg iskolalátogatásait az új püspökségnek Szatmárvármegye területén levő egyházközségeiben. Ismeretes, hogy Szatmárvármegye is egyik főfészke az izgató oláh papoknak, akik taktikájukban azt a rendszert követik, hogy előbb fanatizálják a tudatlan embereket, azután izgatott állapotokra való hivatkozással a maguk ártatlanságát hangoztatják. Most is így történt. Jaczkovics Mihály vikárius kissé későn jelentette be a főispánnak körútja megkezdését, a hatóságok nem tehettek idejében intézkedést és így egyedül ment el Reszege községbe. Itt azután nagy néptömeg várta a vikáriust, akinek magyar köszöntésére oláhuul azt kiabálták vissza:

– Mi nem tudunk magyarul!

163 Lásd: 158. és 163. számú dokumentumok.

Persze az egész község jól beszéli a magyar nyelvet. A püspöki helynök a nép fenyegető magatartása elől a paróchiára ment, ahol a plébános azt mondta neki, hogy a nép nagy izgatottsága miatt nem vállalhat garanciát semmiért. Piskolt községbe be sem tette a lábát a vikárius, mert ezzel fenyegették meg:

– Ne menjen oda az ur, ha kedves az élete!

Szaniszló községben hetek óta gyűjtötték a záptojást a püspöki helynök fogadására, úgy, hogy ebbe a községbe sem mehetett el az iskolalátogatásra.

Jaczkovics Mihály Madarassy István nagykárolyi főszolgabíró társaságában Csaba Adorján főispán kocsiján Kismajtény községbe hajtatott. Először a templomba ment, ahol éppen istentiszteletet tartottak. Az istentisztelet végével haranggal adtak jelt a község oláhjainak a püspöki vikárius érkezéséről. A harangozásra rögtön össze is jöttek a parasztok és a szó szoros értelmében kitudskolták a szentélyből és a templomból a vikáriust. Mindez persze nem ment simán, közben a püspöki helynököt a hátán ütés is érte. A felizgatott oláhok ezzel nem elégedtek meg, elmentek a paróchiára, életveszélyes fenyegetéssel kényszerítették a főispán kocsisát, hogy a kocsival együtt azonnal hagyja el a parochia udvarát. A túlerőtől megijedt kocsis ijedten csapott a lovak közé és menekült. A vikárius és a főszolgabíró gyorsan felültek a kocsira és átmentek a szomszédos Gencs községbe, ahonnan csendőri fedezettel tértek vissza. A feldühödött emberek ettől sem ijedtek meg, hanem sár- és kődobálásokkal fogadták a vikáriust, aki nem akart vérontást és ezért kísérőivel együtt békésen távozott és jelentést tett a főispánnak.

Csaba Adorján főispán távirati úton utasította a főszolgabírakat, hogy a püspöki helynököt személyesen kísérjék el útjára és személyes biztonságáról gondoskodjanak. Egyben értesítette a történetekről a királyi ügyészséget is.

Nagykárolyban mindenütt nagy megbotránkozást keltett az eset hire és az az általános vélemény, hogy a bajokon csak a püspökségnek Nagykárolyban való felállítása segíthet, mert csak onnan lehet a lázító oláhokat féken tartani. Az egyházi főhatósággal szemben renitenskedő papok különben elnyerik büntetésüket, mert az eljárást rövidesen megindítják ellenük.

173. A Képegy László főszolgabíró által felvett jegyzőkönyv Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában

Kismajtény, 1913. április 11.

GKPL I–1–a 1136/1913. Tisztázat.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Kismajtény községházában 1913 évi Április hó 11-én az új görög catholikus szertartású egyházmegye főtanfelügyelőjének a hajdudorogi vikáriusnak e hó 10-én Kismajtényban megkísérelt iskolalátogatás alkalmával a gör. kath. hívek részéről történt támadások és hatóság elleni erőszakot elkövetők kihallgatásáról.

Jelen voltak alulírottak.

Első sorban alulírott járási főszolgabíró az eseményeket amint azok következtek a következőkben írja le: Jaczkovics Mihály az új görög szertartású

egyházmegye főtanfelügyelője folyó hó 10-én d. u. kismajtényi gör. kath. iskolát d. e. pedig a domahidai egyházat látogatta meg a vrm. Főispán ur 354/913 számú rendeletével felhívott arra hogy a nevezett hajdudorogi vikárius urat az egyházi hatóságokat megillető kiséretben részesítsem.

A vikárius urral egy fogaton utaztam s az ő kivánságára Kismajtény községben – keresztül utazva – délelőtt megakartuk Marosán György gör. kath. lelkészt látogatni. Ez aggályaimat előadtam, de a vikárius szándékához tovább is ragaszkodott.

A lelkész a templomban isteni tiszteletet tartott ahova a vikáriussal bementem, hogy a templomot is megtekinthesse. A vikárius az oltárhoz ment s ott imádkozott én pedig a főbejárathoz közzel a padokban foglaltam helyet. A templomban levő mintegy 20-25 egyénnél meglepetést, a lelkésznek arcán pedig nagy felindulást vettem észre. A szertartás vége felé az egyesek összesugása s előttem igen szokatlan a szertartáshoz talán nem is tartozó, gyanus összeharangozásra lettem figyelmes. Csakhamar észrevettem, a templom üveges ajtaján keresztül, hogy a templom előtt, ahol bemenetelünkör egy lélek sem volt – valószínűleg az adott harang jelre igen gyorsan gyülekeznek felnőtt emberek, de különösen aszszonyok és gyermekek; sőt később tolongtak a templom bejáró folyosólyába.

Látva hogy a nép inzultusra készül, kiléptem a padból amire a folyosón állók kirohantak a templom előtti térre, ahol én izgatott viselkedésükre tudomásukra hoztam, hogy a főtanfelügyelőt illő tisztelettel fogadják és senki se merje egy ujjal sem érinteni.

Ez alatt a templomba nagy zajt halottam s miután megtiltottam, hogy a templomba senki be ne jöjjön a vikárius védelmére siettem s láttam, hogy a templomból többen a vikáriust lökdösik ki, sőt egy előttem ismeretes arcu egyén akire a vikárius reá mutatott őt hátba ütötte. Ezután a népet feltartóztatva jutottunk ki a templom elé ahol szintén éktelen orditással és fenyegetéssel fogadták a püspök helyettést és ha egyik oldalon védtem a másik oldalon rángatták.

Egy közép termetű vállas ember ismét hátba ütötte a vikáriust, az ütlegető a nevét felszólításomra nem mondta meg, ezért egy embert aki magát Barota Lászlónak nevezte erélyesen felhívtam, hogy a támadó nevét mondja meg így megtudtam hogy az illető Tarcza.

Közben ugyanaz az ember aki a templomban a vikárius urat megütötte az én kabátomat is megfogta és rángatta, visszatartott attól, hogy a vikárius segítségére lehessen majd intett az embereknek „és oláh nyelven kiabált” a mozdulatokból láttam, hogy az embereket arra izgatta, hogy fogjanak körül s csak erélyes fellépésemre sikerült a nagyobb bajt elhárítani.

Karburnár Korjolán aki a helyszínére sietett arra kért, hogy az iskolába ne menjünk mert baj lesz. Mielőtt a kocsikkal elindultunk volna felkértem Marosán György lelkész urat, hogy sziveskedjék a népet amelyet föligzatott lecsendesíteni és lehetővé tenni ezt hogy egyuttal az iskolát is meglátogathassuk. Arra is kértem, hogy kísérjen el az iskolába mert azt előbb is meglátogathatjuk, mint ahogy vele közölve volt. Ő erre ujjal mutatott „ott az iskola.”

Ezután kocsiba ültünk de mivel sárral és kővel kezdtek utánnunk dobálni többször meg kellett a kocsit állítani és a dobálókat megfélemlíteni. Többen, de hogy kik a tömegből kivenni nem lehet kiáltották „erre ne merjenek vissza jönni” majd pedig azt is hangoztatták, „szerencsénk hogy becsaptak és nem a jelzett időben jöttek, mert nem vitték volna el szárazon”.

Különösen ez az utóbbi kijelentés arra enged következtetni – amiről különben tudomásunk is volt, hogy a népet a lelkész izgatta föl.

Ily körülmények között, hogy az iskola meglátogatását és a községben keresztül való visszautazásunkat biztosítsam erősített karhatalmat rendeltem ki.

Miután a domahidai egyházat – ahol szeretettel bizalommal és tisztelettel fogadtak meglátogattuk, 2 órákor visszamentünk Kismajtényba ahol az iskola előtt már nagy csődület volt. A nyolcz tagból álló csendőrijárórt felhívtam, hogy az iskola bejárója elől az utczáról a népet távolítsa el, ezután az iskola udvarára az ajtón beakartam menni, de úgy az, mint a kapu zárva voltak, belülről pedig halottam, hogy azt kiabálták „majd meglátjuk ki mer ide bejönni”.

Az ajtót erélyes fellépésemre egy ember kinyitotta s miután a bent levők fenyegető magatartásából a vikárius személye ellen készülő merényletet tisztán lehetett látni utasítottam a csendőrséget az udvar kiürítésére, ami részben megtörténvén a vikáriust az iskola előszobájába vezettem, de az iskolát üresen bezárva találtuk. A tanító azt adta elő, hogy a tanulókat a nép haza küldte s az ajtót ők zárták be, hogy az iskolalátogatást lehetetlenné tegyék.

Ez alatt a csendőrségnek erős munkája volt, mert egyesek botokat ragadva fenyegették a csendőröket és felszóllításra el nem távoztak úgy, hogy kardlapot is kénytelenek voltak használni. Az eseményeket figyeltem, a csendőröket nem bántalmazták.

Ezután a másik iskolát is megakartuk látogatni, itt ellenszegülésre nem találtunk, de tanító jelentette hogy ez az iskola is zárva van.

Innen haza indulva egy udvarról egy asszony sáros kővel dobott felénk a követ karommal sikerült felfogni, majd egy másik követ amely nem tudni honnan jött tenyeremmel háritottam el a vikáriusról. Az asszony nevét aki a házba menekült azonnal megállapítottam Tarczali Jánosné volt akit több támadóval letartóztattam és ellenük a nyomozást elrendeltem.

Jaczkovics Mihály vikáriust meghalgattam arra vonatkozólag, hogy mi történt vele a templomban. Azt mondta, hogy a templomban Isteni tisztelet után magát Marosán György lelkésznek bemutatatta, aki a következőket válaszolta „ismertem egy Jaczkovicsot, de az nem ön lehet, máskörülmények között szívesen látnám, de így nem” ezek után többen az oltárnál megragadták és lökdösték kifelé mindaddig, amíg védelmére a templomba nem mentem, amikor is egy emberre mutatott, hogy az hátba ütötte. A harangozásra nézve is megkérdeztem amire ő oda nyilatkozott hogy az neki is gyanus volt, az nem tartozhatott az Isteni tisztelethez az ilyen harangozás náluk nem szokásos. A fentiek alapján adtam ki az utasítást a nyomozás és letartóztatás foganatosítására azzal, hogy amennyiben az azonnali részletes vizsgálat a felizgatott népcsődület miatt nem volna tapintatos eljárás azt a következő napon folytassák.

174. Csaba Adorján szatmári főispán átirata Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak a Jaczkovics Mihály helynököt ért kismajtényi támadás tárgyában

Nagykároly, 1913. április 11.

GKPL I-1-a 1136/1913. Tisztázat.

Szatmárvármegye és Szatmárnémeti sz. kir. város főispánja.
325 szám. 1913
Bizalmas.

Főtisztelendő és Méltóságos Pap Antal görög katolikus Püspök Urnak.

A Méltóságos felügyelete alatt álló újonnan szervezett püspökséghez vármegyemből beosztott görög katolikus egyházak lelkészeinek magatartását régóta figyelemmel kísérve eleitől kezdve azon meggyőződésben voltam, hogy az ellenséges magatartás melyel az átcsatolást fogadták, s az az aknamunka, melyet a püspökség szervezése ellen folytatnak felsőbb helyről jövő inspirációk következménye, melyeknek közvetítője minden jel szerint Márkis Romulus volt nagykárolyi esperes.

Ennek az aknamunkának következménye volt aztán, hogy a hivatalos látogatást tevő Jackovics Mihály püspöki vikáriust Reszege községben a nép nem csak hogy ellenszenvvel fogadta, hanem insultusokban is részesítette a mely, hogy tettelegességbe nem ment át a Vikárius Ur bölcs tapintatosságának volt köszönhető.

E hó 10-én azonban Kismajtény községben a felbujtogatott nép már egyenesen tettelegességre vetemedett s a vikáriust személyében bántalmazta a mely bántalmazás csak azért nem járt reá komolyabb következményekkel, hogy a vele jelent volt főszolgabíró a csendőrség segítségével megoltalmazta.

Mindkét helyen minden jel arra mutat – hogy a mint a folyamatba levő vizsgálat hivatva lesz megállapítani – a nép nem spontán megnyilvánuló indulatkitörés, de az illető lelkészek felbujtására tervszerűleg lépett fel támadólag.

Különösen áll ez a feltevés Kismajtényra nézve, hol a főszolgabíró megfigyelése szerint a lelkész a templomból kiküldött emberrel harangszó utján csődítette össze a tömeget, kik aztán támadólag léptek fel s csak a főszolgabíró higgadt rendelkezése mentette meg a népet, hogy a csendőrség vele szemben fegyverét nem használta.

Meggyőződésem, hogy ezek a jelenségek több helyen is ismétlődni fognak ha csak példával a többi lelkészek üzelveiktől vissza nem lesznek riasztva.

Megjegyzem, hogy az illető két lelkésznek egy szava sem volt a népkedély lecsillapítására.

Midőn ezen dolgokat Méltóságodnak tudomására hozom a nélkül hogy befolyást akarnék gyakorolni további elhatározására, hangsúlyoznom kell miszerint ugy az állam hatalom, mint egyházi felsőbb hatóságának tekintélye szükségessé teszi a legradikálisabb eszközök alkalmazását s Méltóságod bölcs belátására bízom a további intézkedések megtételét.

Magam részéről a kormányhatósághoz tett jelentésem alapján várom, hogy a megsértett jogrend orvosoltassék.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Nagykároly 1913 április 11.

Csaba Adorján

főispán.

175. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a hajdúdorogi apostoli kormányzó ellen lázadó román papok és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Róma, 1913. április 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 4. fol. 71r–72v. Tisztázat.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 6. fol. 162r–163v. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

63523

Vienna 11 Aprile 1913

Monsignor Rafael Scapinelli di Leguigno

Arcivescovo titolare di Laodicea

Nunzio Apostolico

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Ho ricevuto il rapporto¹⁶⁴ no. 930 del 4 corr., col quale la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima mi esponeva con l'abituale sua accuratezza e lucidità l'attuale fase dell'agitazione promossa dai Rumeni cattolici per ottenere che alcune parrocchie del loro rito, incorporate alla diocesi di Hajdu-Dorogh, ne vengano nuovamente staccate.

In riscontro mi occorre di significarLe che la Santa Sede, attese anche le nuove circostanze descritte da Vostra Signoria, non è aliena dal prendere in considerazione la domanda di una parziale revisione della Bolla Christifideles; ma esige che resti salvo, in ciò, il suo decoro ed il prestigio della sua autorità.

Ritiene necessario, a tal fine, prima di prendere qualsiasi decisione in proposito, di provvedere del proprio Pastore la diocesi di Hajdu-Dorogh. E disposta, peraltro, a dare al futuro Prelato l'incarico di raccogliere ed esaminare, appena avrà preso possesso del suo ufficio, i ricorsi e le dimande dei predetti cattolici Rumeni per riferirne alla Santa Sede medesima. A coadiuvarlo in tale lavoro potrà pure esser nominata una speciale Commissione, ma converrà che questa venga da lui stesso presieduta.

Autorizzo Vostra Signoria a far conoscere tali benevoli disposizioni della Santa Sede nel modo, che Le sembrerà più conveniente, anche per mezzo di un comunicato alla stampa, se ciò Ella ritenesse opportuno.

164 Lásd: 170. számú dokumentum.

Riguardo, poi, alla costituzione della speciale Commissione summenzionata, la Santa Sede attenderà, prima di adottare qualunque risoluzione al riguardo, il savio ed apprezzato parere di Vostra Signoria sul numero e su la qualità delle persone, che dovrebbero comporla.

Profitto, infine, ben volentieri di questo incontro per raffermarmi con sensi della più sincera stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

176. Jaczkovics Mihály helynök jelentése Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak a reszegei, szaniszlói és kismajtényi látogatásáról

Hajdúdorog, 1913. április 13.

GKPL I-1-a 1136/1913. Tisztázat.

190. szám 1913

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök, Igen kegyes Uram s Atyám!

Mint az újonnan létesített és szervezett hajdudorogi egyházmegye kegyesen kinevezett egyházmegyei főtanfelügyelőjének kötelességem az ezen egyházmegyébe beosztott és bekebelezett gör. szert. kath. felekezeti iskolákat hivatalosan meglátogatni és megvizsgálni. –

Az egyházmegye keletkezése óta f évi ápril hó 9 napjáig 50nél több iskolát látogattam meg, melyek közül több iskola eddigelé a balázsfalvai és a nagyváradai gör. szert. kath. egyházmegyéek főnnhatósága alá tartozott. – Mindenütt a legnagyobb szeretettel, tisztelettel fogadtak, sőt különösen Erdélyben mint erről voltam bátor Méltóságodnak jelentést tenni, nagy ünnepélyességgel és lelkes óvációk részesítésével tüntettek ki. –

Az új egyházmegyéhez tartozó valamennyi vármegye főispánjának és alispánjának bemutatkozni kötelességemnek tartottam s bejelentettem iskoláinkban való látogatásaimat és a Méltóságodtól nyert megbizatas és utasítás alapján – ahol szükség mutatkozik – az egyházak meglátogatását is. – Mindnyájan a lehető legjobban fogadtak s biztosítottak szives jóindulataikról. Többen felajánlották hivatalos látogatásaim alkalmából teljesítendő utazásaimhoz a közigazgatási hatóságok közreműködését, én azonban megköszöntem ezt annak kijelentésével, hogy célszerűbbnek látom hivatalos látogatásaimat egyedül, minden feltűnés nélkül teljesíteni, nehogy az esetleges román nemzetiségű érzelmi hivek a közigazgatási közegek igénybevétele által bizalmatlansággal láthassanak maguk iránt. –

Hivatalos látogatásaim idejét az egyes hitközségek lelkészeivel előzetesen tudattam. Mint említeni bátor voltam, csak egyedül mentem mindenüvé s mindenütt szeretettel fogadtak s mindenünnen a legjobb benyomással távoztam, tapasztalva az egyházmegyénkbe kebelezett hivek hazafiságát s igaz magyar érzelmeit. – Azonban f. évi ápril hó 9től kezdve sajnos oly hitközségekben tettem látogatást, hol nem mindenütt fogadtak szivesen, sőt ellenkezőleg

rossz indulattal. Ugyanis: Folyó hó 9én délelőttre Reszegére levén kitüzve az iskolalátogatás, a kiirt időben ott kiszállva egyenesen a lelkészi lakáshoz hajtottam, mert illőnek tartottam, hogy a lelkésznek mint iskolaigazgatónak bemutatkozzam. Azonban a lelkészi lakás előtt nagy népcsődületet találtam s „Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus” köszöntésemre román nyelven azon egyhangu feleletet kaptam, hogy „nem tudunk magyarul”. Leszálla a fogatról igyekeztem a lelkészi lakásba bemenni, de az ajtót erősen bezárva találtam s azért megkérdezve, hogy be van talán zárva az ajtó? ugyancsak ezen feleletet kaptam románul: „nem tudunk magyarul”. Azon kérdésemre: itthon van-e a ftdő úr? szintén románul azon választ nyertem: „nem tudunk magyarul”. Egyet rántva az ajtón sikerült bemennem a lelkészi lakás udvarára, hová betódult utánam a sok nép éktelen láрма és zshivaj között. Románul nem tudva, nem értettem meg, mit kiabáltak. – A lelkészek bemutatkozva felkértem őt jöjjön velem az iskolába. Mit teljesített is. Kíérve a lelkészi lakásból az udvaron levő néptömeghez barátságos, nyájas s kijövelelem célját megértelmező beszédet intéztem, kijelentvén előttük, hogy akinek kedve tartja jöjjön velem az iskolába s győződjék meg, hogy én nem ellenséges szándékkal jöttem hozzájuk, de kötelességem teljesítése végett. – Az iskolában a gyermekekhez magam íránt bizalmat nyerni szándékolt beszédem után felhívtam a gyermekeket végezzék el szokott imádságukat Erre imádkoztak román nyelven. Az egyik leány gyermeket felszólítva mondja el a közösen elimádkozott Üdvözlégý Mária kezdetű imát egyedül s önállóan s a gyermek elkezdte azt magyarul mondani, mire az iskolában levők követelték, hogy románul mondja el a felszólított gyermek, lecsendesítve őket s a gyermeket magam íránt teljes bizalomra hangolva, azt mondtam: imádkozzék oly nyelven mint ottan szokta azt tenni s a legszebben imádkozott magyar nyelven.

Ugyanez történt egy fiunak a megimádkoztatása alkalmából, ki a legszebben, értelmesen mondotta el a Miatyánkot magyarul.

Az iskolai tanítás eredményeiről meggyőződést óhajtvá magamnak szerezni minden tantárgyból kiexamináltam a tanulókat s nagy öröömre szolgált, hogy magyarul igen szépen feleltek valamennyien s teljesen meg voltam elégedve az eredménnyel.

Kijöve az iskolából ismét a lelkészi lakba mentem, hová követett a néptömeg s ott a hivekhez atyai szeretettel szólva, igyekeztem őket meggyőzni arról, hogy miért volt szükség az új hajdudorogi egyházmegye felállítására. Beszédem annyira hatott, hogy már tudtak velem magyarul beszélni, sőt azon tanácsot adták nekem, hogy én ne menjek a szomszédos Piskolt nevű községbe hova ugyanazon nap délutánjára volt kitüzve az iskolalátogatás, mert mint jelentették nekem, ezen falu elején botokkal, kövekkel és záptojásokkal felfegyverkezve vár engem a nép s könnyen halál fia is lehetek, ha Piskoltra mennék. – Ezt ők tudják azon két embertől, kik az alatt jöttek Reszegére míg én az iskolában voltam, de a mennyiben én velök emberségesen s szépen beszéltem – így mondták – azért kötelességüknek tartották nekem a valót feltárni. A lelkész Abrudán Kornél erre engem félrehívott s ő is nagyon kért engem – kit ugymond ismer jól mert ungvári papnövendék volt – hogy ha életem kedves, ne menjek Piskoltra, mert a nép nagyon fel van izgatva s életem van kockáztatva ha oda megyek. –

Ily körülmények között lemondtam tervbe vett piskolti látogatásomról.

A mennyiben pedig a délutánt nem akartam csak úgy eltölteni, ugyis sok iskolát kell még meglátogatnom, elhatároztam hogy a szomszédban levő Szaniszló községbe megyek el inkognitóban. Ide ugyanis nem volt még kijelölve iskolalátogatásom ideje. – Elhatározásomat érvényesíttem s Szaniszlóra mentem. Betérve első sorban az ottani esperes lelkészhez Papp Elekhez, ő kijelentette, hogy a nép nagyon fel van indulva s jól tettem, hogy inkognitóban jöttem Szaniszlóra, mert a nép be nem engedett volna a községbe ha tudja idejövetelem idejét. – Az esperes-lelkész neje pedig kétszer is ismételte előttem, hogy jól áll arról, hogy én élve nem kerülhettem volna be Szaniszlóra, ha a nép tudja idejöveteletem, mert már hetekkel ez előtt elhatározták, hogy a falu végén botokkal s záptojással fognak fogadni s nem engednek be a községbe. –

Az esperes-lelkész nem akart velem az iskolába jönni, mert attól tartott – ezt mondta nekem – ha a nép felismeri kiléteimet akkor az ő élete és az enyém is veszélyeztetve lehetne, vagy legalábbis inzultusnak lennénk kitéve. – Ennek következtében egyedül mentem el az ott levő 3 iskolába. –

Szaniszlóról vasuton Nagykárolyba menve, ott első dolgom volt a nap eseményeiről jelentést tenni Csaba Adorján főispán úrnak, kivel előzetesen az ő kívánságára közöltem látogatásaim utitervét.

A főispán úr a netaláni inzultálása kikerülhetése céljából azt ajánlotta, hogy az ez után meglátogatandó helyekre csakis a járási főszolgabíró kíséretében menjek ki s kijelentette, hogy a másnapra április 10re Kismajtényba kitűzött látogatásomhoz a nagykárolyi járás főszolgabíróját Madarassy Istvánt már ki is rendelte és saját kocsiját ajánlotta fel. A főszolgabíró megkérdezte tőlem, hogy kívánok e csendőrséget hivatalos látogatásomhoz, mert mint mondá, esetleg szükség lesz erre. Én azonban kijelentettem, hogy csak békés uton óhajtok tenni látogatásokat s ennek következtében a főispáni fogaton egyedül csakis a főszolgabíróval mentem ki Kismajtényba.

Dél előtti 9 ½ órakor Kismajtényba érkezve a lelkészi lak udvarára hajtottunk be s bemenve a lakásba a lelkész neje fogadott, kinek bemutatkozva, azt kérdeztem, hogy férje a lelkész itthon van e? s azon feleletet nyerve, hogy a templomban van a s még be nem végezte szent miséjét: meg sem szálltunk a lelkészi lakban, de a főszolgabíróval egyenesen a templomba mentem. – Én azt ajánlottam a főszolgabírónak hogy míg a szentmisének vége lesz, maradjon a lelkészi lakban, de ő azt mondotta, hogy ő is jön s így egyszerre mentünk be a templomba midőn még állott a szent mise. A főszolgabíró a templom hajójában állott meg, én pedig az oltárba mentem be.

A szent mise bevégeztével megkondultak a harangok, pedig nem volt ideje a harangozásnak. A pap lejövén az oltártól bemutatkoztam neki, ő is megnevezte magát s elvörösödve, - mi az indulat jele volt – azt jegyezte meg, hogy más körülmények között örülne nekem, de a hivatalos látogatás alkalmából nem. Ennek megtörténte után alig állottam egy pár percig az oltár háta mögött, a midőn éktelen „a fare”, „a fare” kiáltásokkal több férfi rohant be az oltárba s engem a nélkül, hogy szólottam volna valamit is hozzájuk, meglökésekkel tuszokoltak kifelé az oltárból és a templomból, sőt az egyik ember a templom hajójában hátha is ütött. – A mint mondotta nekem a főszolgabíró: ő a harangozás hallatára rosszat sejtve kiment a templomból szétnézendő s minthogy látta a

zajongást, az egyik férfinak kijelentette, hogy ő a főszolgabíró s ha nekem, ki az ő vendégszárnya alatt vagyok ott, bántódásom lesz, lássák a következményeket. De látva, hogy a nép tódul a templomba, ő is visszatért s velem szembe ép akkor jött midőn engem hátra ütöttek. A főszolgabírónak erre megmutattam azon embert, ki hátra ütött. A hátra ütés után is csak tovább lökdöstek kifelé a templomból s a mint a főszolgabíró nekem mondta, őt is az egyik megfogta ruhájánál fogva. Egyszerre érvén ki a templomból a főszolgabíróval, a kijáratnál találtuk kocsinkat s látva az éktelen zajt és fenyegetéseket, kértem a főszolgabírót, hogy távozzunk. - Mielőtt a kocsira ültünk volna a már akkor a templom kijáratánál álló Muresian György lelkésznek azt mondtam: nagyon szépen tanítja főtisztelendő úr hiveit a felsőbbség iránt való tiszteletadásra, mire ő azt felelte, hogy annak ő nem oka. – Felülve a kocsira, elindultunk s ekkor fenyegetődzések között kővel és sárral dobáltak meg bennünket, - folytonosan kiabálva: a fáre. – Mi, mint megtudtam, annyit jelent, hogy: kifelé. – Utközben mondotta a főispáni kocsis, hogy míg én a főszolgabíróval a templomban voltam, az alatt a parochialis udvaron levő kocsit az udvarra jött 5-6 ember kikergette s nehogy felfordítsák a kocsit, kihajtott az utcára.

Meg kell jegyeznem, hogy midőn Muresian György lelkésszel együtt voltunk a templomban s engem lökdösni kezdtek kifelé az oltártól, hiába néztem reá, ő egy szóval sem védelmezett s engedte, hogy hivei engem az oltárból kilökjenek.

A községből történt eme szégyenteljes kivonulás után a főszolgabíró kijelentette, hogy ezek következtében most már meg akarja mutatni, hogy az iskolába – hová szándékoztunk volt bemenni – be fogunk jutni, mert karhatalmat fog alkalmazni. S ezért egyenesen a domahidai vasúti állomásra hajtatott, honnan telefon által berendelte a nagykárolyi egyik 6 lovas csendőrből álló őrzőparancsot azon parancscsal, hogy d. u. 2 órakor várjanak bennünket Kismajtény község elején. – Innen be menve Domahidára az ott állomásozó 3 gyalog csendőrnél is ugyanezen rendeletet adta ki. Domahidán elvégezve a hivatalos iskolai és templomi látogatást mi a legszebben s példásan folyt le, délután 2 órakor Kismajtényba érkeztünk vissza, hol a falu elején az említett 6 lovas s 3 gyalog csendőr várakozott reánk. Ezek fedezete alatt hajtottunk a templom mellett levő iskolához, hol egybegyűlve találtuk az egész falu népét. Leszállva a kocsiról az iskolába nem mehettünk be, mert a kapu be volt szegezve, melyet a főszolgabíró felfeszítettett a csendőrök által. Bemenne az iskola udvarára a nép körülfogott minket s helyzetünk veszélyessé kezdett lenni, de a csendőrök kardlapozásai megmentettek.

A tanító jelentette, hogy az iskola üres, mert bejött vagy 30 ember s neki kijelentette, ha nem küldi haza a gyermekeket, akkor életével is fizethet s így haza kellett a gyermekeket küldenie. Nem lévén ily módon megvizsgálható az iskola, távozni akartunk, de felülve a kocsira éktelen lárma között erősen dobáltak meg bennünket kövekkel és sárral úgy annyira, hogy tele volt kocsink s ruhánk sárral. – A főszolgabíró lövetni akart, de összetett kézzel rimáncodtam neki, hogy ezt ne tegye s hála legyen a Mindenhatónak nem volt lövés. – Az egyik csendőrt az egyik szintén megdobta s erre már fegyverét is bevette lövésre, de ezen csendőrt is sikerült a lövésről lebeszélteni s így vérengzés nem történt.

A másik iskolához érve a folytonos fenyegetőzések között, megálltunk s ekkor az egyik udvartól egy nagy darab kő repült a főszolgabíró felé, mit ő észrevéve szerencsével fogott fel tenyerével. Ott létünk alkalmával le lettek tartóztatva: azon ember ki, engem hátra ütött, azon ember ki a csendőrt megütötte s azon asszony, ki az udvarból a nagy követ dobta a főszolgabíró felé. A főszolgabíró az összes csendőröket további rendelkezésig a községben marasztalta s kijelentette hogy másnap reggel ő maga fog kimenni a nyomozást megtartani.

Ezen sajnálatos dolgok történtek meg Kismajtényban.

Méltóságos püspök Atyám! Elképzelhető az én helyzetem s éppen ezeknél fogva elhatároztam a további hivatalos látogatásokat mindaddig beszüntetni, míg erre nézve Méltóságod újabb kegyes rendeletét nem veszem.

Szerény véleményem szerint tanácsosabb most nem menem a román nemzetiséghez szító hitközségekbe, nehogy a felzaklatott kedélyek még inkább elmérgesedjenek. – Könnyen lehetnénk ugyanis vérontásnak kitéve, mit minden áron kerülnünk kell.

A midőn ezen szomorú eseményeket Méltóságodnak mégis tudomására hozni bátorkodom, alázattal esedezem, hogy Marosian György kismajtényi lelkészszel szigorúan méltóztassék elbánni, mert az ő tapintatlansága oka mindezeknek. Ha ő ismerte hiva indulatát – pedig kell ismernie – miért tudatta velük látogatásom idejét? hisz én csak őt értesítettem ki e felől. Továbbá miért nem védelmezett meg engem, midőn hívei lökdöstek kifelé a templomból?

Végül megjegyezni bátorkodom, hogy nevezett főszolgabíró a Kismajtényban történeteket bejelentette Csaba Adorján főispán úrnál, kitől ez ügyben már megkeresés ment a királyi ügyészséghez. –

A többiben magamat Méltóságod atyai kegyébe ajánlottam, sz. Jobbjának csókolása mellett fiui mély hódolattal vagyok

Hajdudorog, 1913 április 13.

Méltóságodnak legenedelmesebb s legkisebb fia:
Jaczkovics Mihály hajdudorogi püspöki külhelynök,
egyházmegyei főtanfolyelő.

177. Képegy László főszolgabíró jelentése Ilosvay Aladár alispánnak Jaczkovics Mihály helynök szamosdobi látogatásáról

Csenger, 1913. április 13.

GKPL I–1–a 1136/1913. Tisztázat.

11/913 Eln.

Alispán Ur!

Hivatkozva 10/913 eln. sz. rendeletre, a szamosdobi grk. vikarius látogatásáról a következőket jelentem:

Fhó 10én este Ináncsy Jónás szolgabírót kiküldöttem Szodra a felügyelet gyakorlása végett, már 9én utasítottam a helybeli mkir. csendőrséget, hogy Szodobon 22én a korai reggeli órákban Szodobon jelenjék meg. Főtisztelendő, Jaczkovics Mihály grk. vikarius fhó 11én 9 órakor reggel érkezett hivatalomba,

honnan ½ 11 órakor saját fogatomon ftdő Gonczy grk. lelkészszel Szdobra utaztunk, a községben csend volt csak midőn a grk. paplak elé érkeztünk kezdett a nép egybe seregleni, Csengerből 4 Szatmárról pedig 10 csendőr őrködött a rendre, Csordás Mihály grk. esperest nem találtuk odahaza, állítólag Kis Majtényban volt, Mi Kerekes László földbirtokosnál szálltunk meg, honnan, - miközben Csordás haza érkezteről tudomást szereztünk, Csordás Mihály lakására igyekeztünk, a községbeli lakosok az utcán / nagy csoportokba verődtek; a harangokat félre verték, csendőrségi fedezettel mentünk a paplakba, hol egyedül Csordás Mihály felesége volt található; különösen az asszonyok és lányok óriási ordítózást vittek véghez, míg a férfiak többen a templom kerítésén át ugorva, a nők s gyermekek közé ugrottak, de a csendőrség a paplak udvarára nem engedte a népet be todulni. A vikárius a grk. egyház gondnokát elküldötte Csordás Mihály esperes után ki a templomba állítólag gyóntatott, de a templomból egész ott tartózkodásunk alatt ki nem jött, úgy hogy a vikárius a püspöki főhatóság rendeletét nem olvashatta fel, hanem jegyzőkönyv alakjában kívánta azt Csordás Mihálynak kézbesíttetni megkísérelte ezen jegyzőkönyvet Csordás Mihálynak átadni, de azt nevezett nő nem fogadta el, ily körülmények között a paplakot el kellett hagynunk daczára annak, hogy magam személyesen a nép közzé mentem s ott igyekeztem őket meggyőzni hogy sem Csordás Mihálynak, sem más személynek baja nem történik, azt mondták, hogy a templomba senkit sem eresztenek; [...] harangozás és lárma között érkeztünk vissza Kerekes László urhoz, hol a vikárius Tarczi János szdobi lakost kihallgatta ki a kihalgatás során azt nyilatkozott, hogy Csordás Mihály grk. esperes amióta a hajdu dorogi grk. magyar püspökségről van szó, folyton izgatottságban látja a népet; du. ½ 7 órakor indultunk vissza Szdobról a harangok félre verése, óriási ordítózás és a kerítés dorong verése közepette, míg a községet el nem hagytuk a harangokat folyton félre verték; személyünk a csendőrség éber sokasága következtében meg volt védve, bár egy csendőrt a délután folyamán valaki megütött s egyedül a csendőr türelmének köszönhető hogy fegyverhasználat nem volt.

Az egész látogatásról az a véleményem, hogy Szdob község grk. lakossága a magyar püspökségnek esküdt ellensége, de annak egyedül az az oka, hogy Csordás Mihály grk. esperes egy lelketlen izgató ki a népet teljesen félre vezetési szerény nézetem szerint tudatában annak, hogy kegyelmi kérvénye vissza utasított, azonnali elzárása legczélra vezetőbb volna, mert a népet azután is izgatni fogja s minél tovább van szabad lábon, az izgatás / annál nagyobb mérvet fog ölteni.

[...] ¹⁶⁵ jelentést is tettem, egyben kérem [..] annak Főispán Urral leendő közlését is.

Csenger 1913 apríl 13.

Képešy László
főszolgabíró

165 Nem olvasható szó.

178. A Pesti Hírlap tudósítása Jaczkovics Mihály hajdúdorogi püspöki helynök megtámadásáról

Budapest, 1913. április 13.

Pesti Hírlap, 1913. április 13. 88. szám, 13. oldal

A vikárius és a föllazított oláhok

Fordulat állott be Jaczkovics Mihály hajdudorogi püspöki vikárius inzultálása ügyében. Mint Nagykárolyból jelentik, a nyomozás során megállapították, hogy az oláh lakosságot lelkészeik izgatták fel. Madaras István nagykárolyi főszolgabíró, aki az eljárást vezette, a terhelő bizonyítékok alapján letartóztatta Marosán György kismajtényi görög- katolikus lelkészt és tizenkét oláh földmivest. Csendőri fedezet mellett valamennyiüket beszállították a szatmári ügyészség fogházába. Az elvetemedett román izgatók azonban nem nyugszanak. Mialatt a nyomozás folyik a tüntetők ellen, Szamosdobra községben a felizgatott oláhság újabb támadást intézett a püspöki vikárius ellen. Az inzultust csak fegyveres beavatkozással lehetett megakadályozni. Jákó Sándor szatmári ügyész bejelentette a főispánnál, hogy az ügyészség állandó permanenciában van.

179. Szaniszló, Reszege, Kismajtény és Szamosdob román görögkatolikus híveinek távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak Jaczkovics Mihály püspöki helynök megtámadásáról

Nagykároly, 1913. április 14.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 504r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött claris-távirat alapján:
CÂRJA, CCXXV., 425. Az alábbi betűhív átírás szintén a claris alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

1119/22 7

excellencissimo domino rafacli scapinelli wien hof 4

14 IV. V Bp 227

nagykaroly, 745 39 14 10/30 – m.

sacerdotes et fideles nostri incarcerationem vicaru hajdudrogensis
ninus dolore exelabati exelramus inta vantisenn ventismenn excellanse
vestrea paternam ne salus animarum perimlo exponatur irrepagabili fideles
parochiarum szaniszló, reszege, kismajtény, szamosdob.

180. Jáckó Sándor szatmárnémeti királyi ügyész átirata Romulus Marchis szatmári főesperesnek Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában

Szatmárnémeti, 1913. április 14.

GKPL I-1-a 1136/1913. Tisztázat.

4993/1913 k ü szám.

Főtisztelendő Marchis Romulus főesperes Urnak. Nagykaroly.

Hivatkozással folyó év és hó 12-ikén 180/1913 szám alatt kelt átiratára hivatkozással Főtisztelendőségedet a következőkben értesitem:

A nyomozás eddigi adatai szerint Jaczkovics Mihály mint az új görög-szertartású görög-katholikus egyház vikáriusa Kismajtényben 1913 április hó 10-ikén, a szatmárvármegye főispánja által mellé rendelt Madarassy István főszolgabíró társaságában oly célból jelent meg, hogy ott mint az egyházi fennhatósága alá a közelmúltban csatolt gör. kath. iskola főfelügyelője, iskola látogatást tartson.

Ezt megelőzőleg – mert Marozsán György kismajtényi gör. kath. lelkész éppen istentiszteletet tartott – Jaszkovics Mihály vikárius Madarassy István főszolgabíró társaságában a templomba ment, ott azonban alig foglalták el helyeiket, Tárca Péter a harangot félre verte, mire a templom előtt nagyobb csoport gyűlt össze félre érthetetlenül azzal a célzattal, hogy Jaczkovics Mihály vikáriust tetteleg bántalmazzák.

Madarassy István főszolgabíró a fenyegető veszélyt látva, ki ment a templomból, és az ott összegyűlt embereket, asszonyokat és gyermekeket békés eltávozásra hívta fel, azonban eredménytelenül.

A mi ez történt ez alatt a templomban az idősebb Csögi János, Moldován Jakab és Tárca Péter vezetése alatt egy nagyobb csoportból álló tömeg szitkozódás és távozásra való felhívások között megragadta a szentélyben Marozsán György görög-katholikus lelkész mellett álló Jaczkovics Mihály vikáriust és utóbb elvezettet a szószoros értelmében a templomból kilökdösték sőt Tárca Péter e közben a vikáriust öklével hátba is ütötte annak dacára, hogy az időközben a templomba visszatért Madarassy István főszolgabíró a vikárius segítségére sietett. A templomba volt és a templom előtt összegyűlt csoport (melyből még eddig ki nem derített tettes a főszolgabírót kabátjánál is megfogva is rángatta) a főszolgabírót is körülvette és őt veszélyes magatartásban nyilvánuló fenyegetéssel a rend helyre állításában akadályozta.

Jaczkovics Mihály vikáriust és Madarassy István főszolgabírót midőn a helyszínéről kocsin távoztak a csoport tagjai közül többen kövekkel megdobálták.

Ezek megtörténte után a vikárius a főszolgabíró társaságában Domahidára ment, ahonnan a délutáni órákban tértek vissza Kismajtényba abból a célból, hogy a terve vett iskola látogatást – a főszolgabíró által időközben megerősített csendőri karhatalom segítségével – foganatosítsák.

Ebben a hivatalos eljárásukban azonban ismét erőszak és veszélyes fenyegetés által megakadályoztattak oly módon, hogy ifj. Csögi János előzőleg a gyermekeket az iskolából haza küldötte, az iskola ajtót bezárta, eddig ki nem derített tettes az iskola csengőjét félre verte mire az iskola udvarára egy nagyobb csoport gyűlt össze, kik közül Varju János, Botis András, Somkodi Pál, Bontya Gergely, Kádár Gusztáv, Papp László, ifj. Somkodi István és Tóth László valamint a csoport tagjai közül még többen is az iskola udvarán elhelyezve volt lécz csomóból léczeket vettek elő és azokat szitkozódások között ütésre emelve a kivezényelt csendőröket a rend fenntartásában veszélyes fenyegetéssel akadályozták.

A csoport tagjai közül többen, az eddig kiderítettek szerint Pintye Lászlóné és Tárca Jánosné a helyszínéről kocsin eltávozó vikáriust és főszolgabírókat kövekkel megdobálták.

Marozsán György gör. kath. lelkésznek módjában állott volna egyetlenegy szavával a fent leírt cselekményeket megakadályozni, azonban ezt még a főszolgabíró felhívására sem tette, sőt a főszolgabíró hivatalos jelentése szerint a nevezett lelkész magaviselete – aki kéz mozdulataival a csoport tagjait tettlegesére ösztönözte – azt árulta el, hogy ő a bekövetkezendőkről nem csak hogy előre tudott, hanem az egész cselekménynek értelmi szerzője és felbujtója volt.

Duruz János csendőrőrsparancsnok vallomásával pedig az ígérkezik bizonyíthatónak, hogy Barota Gergely még a cselekmény elkövetése alkalmával is ott a helyszínen különféle izgató kijelentésekkel és felhívásokkal a csoport tagjait a fent körülírt cselekmények elkövetésére szándékosan reá birta.

A nyomozás eddigi adatai alapján tehát Marozsán György és Barota Gergely mint felbujtók, idős Csögi János, Moldován Jakab, Tárca Péter Pintye Lászlóné szül. Imre Mária, ifj. Csögi János, Varju János, Botis András, Somkodi Pál, Bontya Gergely, Kádár Gusztáv, Papp László, ifj. Somkodi István és Tóth László mint tettesek, a BTK 176 §-ába ütköző magánosok elleni erőszak büntette és BTK 165 §-ába ütköző és a BTK 168 § I. bekezdése szerint minősülő hatóság elleni erőszak büntetével alaposan gyanúsíthatók.

Vizsgálóbíró indítványomra a megnevezett gyanúsítottak előzetes letartóztatását elrendelte.

Az ügyben a nyomozás még folyamatban van.

Szatmár – Németi 1913 április hó 14-ikén.

Dr. Jáckó Sándor

kir. ügyész /

181. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában

Nagykároly, 1913. április 15.

GKPL I–1–a 1136/1913. Tisztázat.

183./1913.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

A kismajtényi zavarok ügyében Méltóságod f. h. 12éről kelt távirati rendelkezésére, átiratban azonnal megkerestem a szatmári kir. ügyészséget, hogy kimerítő írásbeli tájékoztatást adjon Marosán György kismajtényi plébános és 14 hívének előzetes letartóztatása ügyében, mire a szatmári kir. ügyészségtől mai napon vettem jelen értesítést,¹⁶⁶ melyet eredetiben alázatos tisztelettel van szerencsém Méltóságodhoz felterjeszteni.

Nem akarok az ügy érdemében bírálatokba bocsátkozni, de a mennyire Marosán György c. esperes-plébánost ismerem, mint egy Krisztus szíve szerinti mély vallásos érzelmű, jámbor, buzgó, értelmes és szép készültségű papot, szinte lehetetlennek tartom, hogy ily zavaroknak értelmi szerzője, felbujtója lehetett volna. – Magok a tények sem bizonyítanak a mellett, mert Főtisztelendő Jaczkovics Mihály vikárius ur hivatalos értesítésében iskolalátogatását Kismajtényban délutánra jelezte és ő a reggeli illetve a délelőtti órákban jelent meg Kismajtényban éppen a sz. Liturgián mikor a hívek áldoztak. – De történt volna bármiképpen is a dolog, az a tény, hogy a hitközség lelkészét csendőr szuronyok között vitték éjnek idején a kir. ügyészséghez Szatmárra, szóval híveivel együtt előzetesen letartóztatták, holott a bűnvádi perrendtartás 141 § értelmében ez elrendelhető nem volt, a legtapintatlanabb eljárás a mi csak képzelhető az illető faktorok részéről, mely az új egyházmegyét sajnos végzetlenül kompromitálja. – Lett volna mód és eszköz az illető lelkészt beidézni, lett volna aztán vizsgálat és ha bűnös vegye el büntetését, de pusztá feltevés alapján előzetesen letartóztatni egy lelkészt az a papi rendek flagrans meggyalázása. – A papi méltóság érdekében mi a papság hódolattal kérjük Méltóságodat, hogy méltóztassék főpásztori tekintélyével odahatni, hogy hasonló esetek a jövőben elő ne fordulhassanak; a letartóztatott plébános szabad lábra való helyezése érdekében pedig méltóztassék lépéseket tenni, hogy mennyiben bűnös a későbbi vizsgálat lesz hivatva kideríteni. –

Egyidejűleg méltóztassék intézkedéseket tenni és utasítást adni a hívek lelki szükségleteinek ellátásáról, éppen most a sz. Husvéthoz oly közel eső sz. időben, ha az illető plébánost a bíróság sürgősen szabad lábra nem helyezné, jóakaró kegyes atyai figyelembevételével azonban Méltóságodnak a hívő nép ezen események által felizgatott kedélyállapotának és hangulatának. –

Méltóságod felszentelt Jobbját csókolva vagyok

Nagykároly 1913. április 15.én.

Krisztusban alázatos fia:

Marchis Romulus, főesperes.

166 Lásd: 180. számú dokumentum.

**182. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Csernoch János hercegprímásnak Miklósy István püspöki
kinevezése tárgyában**

Budapest, 1913. április 15.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3722/1913. Tisztázat.

1607/1913.szám.

Főméltóságú

Dr. Csernoch János v.b.t.t. hercegprímás és esztergomi érsek urnak,
Esztergom

Főméltóságú Hercegprímás és Érsek Ur !

A hajdudorogi gör.kath.püspöki székre Miklósy István zempléni megyei főesperes, sátoraljai helyi plébánost szándékozom legfelsőbb helyen javaslatba hozni.

Tiszteletteljesen kérem Főméltóságodat, hogy idevonatkozólag nyilatkoznál és Miklósy István személyére nézve egyházi szempontból netalán fennforgó észrevételeit velem közölni méltóztassék.-

Fogadja Főméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.-

Jankovich

Budapest, 1913. évi április hó 15-én.

**183. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Jankovich
Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek Miklósy István püspöki
kinevezése tárgyában**

Budapest, 1913. április 15.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3722/1913. Fogalmazvány.

Nr. 1520. Bizalmas

Miklósy István ajánlatik a hajdúdorogi püspökségre

Nagyméltóságú Jankovich Béla dr. v.b.t.t.,

vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, Budapest

A f. hó 15-én 1607. szám alatt kelt nagybecsű fölszólítás kapcsán sietek kijelenteni, hogy Miklósy István zempléni megyei főesperes és sátoraljai helyi plébános ellen, akit Nagyméltóságod a hajdúdorogi püspökségre való kinevezés végett Ó Császári és Apostoli Király Felségének ajánlani szándékozik, egyházi szempontból tudtommal semmi kifogás nincsen, sőt őt kitűnő tulajdonságai miatt a püspöki méltóságra igen alkalmasnak tartom és melegen ajánlom.

Nagyméltóságod szíves közlése nagyon megörvendeztetett, mert a hajdúdorogi püspökség betöltése igen sürgős, s mert az új püspöknek bizonára sikerülni fog az új püspökséghez csatolt egyes hívek között tapasztalható nyugtalanságot lecsendesíteni.

Fogadja...

Budapest, 1913. április 15.

Csernoch

184. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyhallgató távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz

Budapest, 1913. április 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 505r. Claris távirat.

monsignor scapinelli nunzio apostolico am hof 4 wien
15/4 1913

budapest 42 + 1307b33n15. 1/10 – s

morto andrea¹⁶⁷ e non volendo alessandro¹⁶⁸ publicita ho parlato giovanni¹⁶⁹
come stabilito, parlo primo¹⁷⁰ oggi, telegramma ricevuto non trattasi cosa
essenziale segue lettera osseguì ferencz

185. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyhallgató jelentése Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Jaczkovics helynök elleni támadás következményei és az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában

Budapest, 1913. április 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 507r–508v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, CCXXVI., 426–427. Az alábbi átírás szintén a tisztázat
alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Haydudorogh¹⁷¹
Budapest, 15/IV/13.

Eccellenza Reverendissima,

Scusi se scrivo in questo modo, ma è per la fretta, trovandomi da Monsignor Andor. Questi mi ha detto che la pubblicazione di quella notizia dopo i riprovevoli disordini verificatisi nelle parrocchie segnate nel telegramma, sarebbe un atto di grande debolezza da parte della Santa Sede e del Governo, che certo sarebbe contrario. I fedeli incarcerati, come si può vedere dai nomi che sono pubblicati nel „Pester Hírlap”, sono tutti ungheresi un solo prete è stato arestato ed è d’origine rumena, colpevole di aver istigati i suoi parrocchiani alla rivolta, i quali hanno percossa il decano che s’era quindi recato per far la sua visita canonica. I giornali dicono è qui sono sicuri, che il movente di tutto ciò è R,¹⁷² per far vedere, quanto necessaria sia la revisione.

167 Fölötte kézírással: Novak

168 Fölötte kézírással: Andor

169 Fölötte kézírással: Ministro Culto

170 Fölötte kézírással: primate

171 Utólag, más kézzel a lapra felvezetve.

172 Nyilvánvaló utalás Radu nagyváradi görögkatolikus püspökre.

Ho parlato col Ministro un ora e gli ho detto: „La Santa Sede avrebbe delle difficoltà ad approvare il progetto del Governo di stabilire e costituire una commissione per la revisione dell'elenco delle parrocchie, ma il Nunzio s'impegna personalmente di ottenerne l'approvazione; desiderebbe per altro che il Governo mettesse fine alle questioni per la nomina del Vescovo di Eperjes e nominasse il „Gebe” e qui ho fatto notare al Ministro come la qualità, fra le altre, che ha il „Gebé” di non essere mai stato partigiano di questa o quell'altra corrente politica, deve essere molto apprezzata dal Governo in linea generale e particolarmente attese le condizioni della Diocesi di Eperjes”.

Questo dopo che egli mi aveva assicurato che di Novak non è a parlarne. Sono stato poi dietro consiglio del Ministro e di Andor dal Lukács e gli ho parlato nello stesso senso, ma „u santo è de marmo e non suda”. Mi ha detto che il Governo non tiene per nulla alla Commissione e che si fara è soltanto pro forma.

Ho visto Lippay, il quale era contento che si era riuscito ad escludere Novak e se ne faceva lui un merito.

Quello che preoccupa è la questione della propaganda russa e della questione dei ruteni. Il Lukács mi ha detto che saranno processate 200 persone e molti preti messi in carcere. Ne parlerò a voce con Vostra Eccellenza.

Oggi poiché il Primate è qui cercherò di vederlo e spero poterlo indurre a far accettare il „Gebé”.

A me pare però che sia urgentissimo che Vostra Eccellenza parli con l'Imperatore, perchè ho sentito dire che vogliono riproporre Kovaliczky. Sarebbe un guaio.

Io ritornerò domani.

Qui fa un tempo orribile. E' caduta abbondantissima neve e fa freddo.

Ripeto le scuse del modo indecente con cui scrivo, ma la necessità mi costringe.

Bacio il Santo Anello e con profonda venerazione mi riaffermo.

devotissimo ed obbedientissimo servo

Francesco Rossi Stockalper

186. Nunciatúrai feljegyzés a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Róma, 1913. április 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 319r. Fogalmazvány.

Vienna. le 15 April 1913.

Le Saint Siège, pur donner un témoignage de la bienveillance dont il a été toujours aминé à l'égard des Catholiques roumains de la Hongrie, ne se refuse pas à prendre en considération la demande d'une revision partielle de la Bulle „Christifideles”. Il exige néanmoins que la dignité et le prestige de son auctorité sorient samegardés. C'est pourquoi il estime nécessaire, avant de prendre une décision quelconque à ce sujet, que l'Evêque de Hajdudorogh soit nommé. Le Saint Siège est disposé à charger le nouvel

évêque de recevoir et d'examiner, après qu'il aura pris possession de son poste, les réclamations et les demandes des Catholiques roumains pour en référer à Rome. L'évêque pourra être aidé dans sa tâche par une Commission spéciale, dont il sera le président.

**187. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó távirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak Jaczkovics Mihály helynök
kismajtényi megtámadása tárgyában**

Ungvár, 1913. április 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 506r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján:
CÂRJA, CCXXXVIII., 430. Az alábbi átírás szintén a claris alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

excellentissimo nuntio apostolico, wien

16/4 Bp. 226

ungvar 1. 1046 27 15 10/55.

e contrario, ita se res habet, quod rumeni sacerdotes fidelesque conspirantes provocaverunt vicarium meum et impetum kontra eum fecerunt proxime uberius scribam papp episcopus

**188. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Jaczkovics Mihály püspöki
helynök elleni támadás tárgyában**

Ungvár, 1913. április 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 455r–456r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCXXVII., 427–430. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Laudetur Jesu Christus!

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

Relate ad telegramma per Excellentiam Tuam 14-a die huius mensis ad me directum sumo mihi honorem Excellentiam Tuam de his, quae sequuntur, humillime certiozem reddendi.

Ingens munus et grande onus cum administratione novae Dioeceseos Hajdudorogensis suscepi; ideo Vicarium foraneum istius Dioeceseos: Reverendissimus Dominum Michaellem Jaczkovics socium laborum mihi assumpsi, qui loco mei et nomine meo Ecclesias novae Dioeceseos, qua Vicarius meus, item et scholas religiosas nostras, qua inspector scholarum visitaret.

Ipsae munera haec ei imposita mense Februario anni currentis adimplere inceperat.

Sacerdotes in vicariatu Transsylvaniensi ipsum omnes amicabiliter receperunt, item et major pars sacerdotum istarum 44 parochiarum, quae a Dioecesi Magnováradinensi rumenorum avulsae et novae Dioecesi incorporatae sunt.

Non ita isti 16 sacerdotes, qui contra litteras circulares Excellentiae Tuae 17-a Novembris anni praesentis editas, item contra meas fideles suos secreto, occulte ad seditionem incitaverunt et cum subscriptione fidelium ad Sanctam Sedem Apostolicam, ad Excellentiam Tuam et ad me appellationes et protestationes porrexerunt, ipsi tamen hos libellos supplices non subscripserunt, quam ob rem ipsos in causam vocare non potui.

Sicut nunc apparuerat, isti 16 sacerdotes conspiraverunt: Vicarium meum recepturos non esse, imo si alicubi comparuerit, ipsum per fideles e pago expellendum esse.

Vicarius meus – sicut mihi verbotenus retulerat – de hac conspiratione nihil sciens curiones parochiarum Szaniszló, Reszege, Piskolt, Kismajtény et Szamosdob ante octo dies certiores fecerat: se in dictis parochiis sequenti hebdomada comparere et scholas quoque visitare velle.

In his parochiis ubicumque Vicarium meum ingens turba fidelium turbulentium circumdederat, qui exclamabant: Nos rumeni sumus, nolumus in Ecclesia nostra lingua hungarica, vel graeca, sed solummodo rumena uti, postulamus, ut antiquae nostrae Dioecesi annectamur.

In parochia Kismajtényensi fideles rumeni 10-a Aprilis anni currentis scandalum magnum provocaverunt et Vicarium meum in Ecclesia, in quam ad Sanctam Missam per parochum cantatam audiendam introibat, in sanctuario aggressi sunt et manus injicientes ipsum ex Ecclesia vi extruderunt clamantes: foras, foras, apage, discede hinc!

Et parochus Ecclesiae Georgius Muresianu videns hocce nefas – etsi iam Sancta Missa finita vestes ecclesiasticas deposuerat, Vicarium meum non defendebat et ad mitigandos, sedandosque fideles suos nec os suum aperuerat. Et quum Vicarius meus hanc ejus agendi rationem ei objectaverat, ipse responderat: Ego non sum causa et auctor hujus rei.

A furore populi Vicarium meum solummodo praefectus Comitatus per custodes securitatis status liberaverat.

Rebellionem hanc et nefas hocce in Ecclesia perpetratum praefectus Comitatus fisco, causidico regio insinuaverat, qui quatuordecim fideles et ipsum parochum quoque comprehendi et in carcerem detentorum includi curaverat.

In parochiam Szamosdob Vicarius meus 11-a die Aprilis anni currentis advenerat, ut rationes ecclesiasticas, in quibus defectus quidam apparuerant et insinuati sunt, investigaret et scholam quoque nostram visitaret.

Ast parochus istius loci sciens Vicarium meum adventurum esse, hora 2-a pomeridiana in Ecclesiam fugiens fideles ad seditionem incitaverat, ne Vicarium meum in Ecclesiam intromitterent, et ianuam Ecclesiae ex interiore parte includens ad iteratas citationes usque ad vesperam noluit

exinde evenire, quam ob causam Vicarius meus intra minationes populi re infecta e pago discesserat.

Dictus parochus Michael Ciordariu, adhuc mense Septembri ob sollicitationem contra novam Dioecesim Hajdudorogensem in tribunali Szatmáriensi in crimen vocatus, ad captivitatem trium mensium condemnatus est. Ipse contra iudicium hoc ad Tabulam Regiam appellaverat, ast appellatio ejus repulsam passa est. Nunc iterum ad Curiam Regiam appellavit – ast, sicuti mihi relatum est, – ad mutationem duorum consonantium iudiciorum nullam spem habere potest.

Rebus sic stantibus, duos hos parochos – libello iudicii a tribunali dicto accepto, – ab officio suspendam, quia causarum probationes, desiderata testimonia et documenta tunc iam in promptu erunt, quo hucadusque da ipsis comparare non potui.

Ex his supra relatis Excellentia Tua videre potest, quam perfido modo rumeni telegramma istud const-ruxerint, quum re vera ipsi Vicarium meum provocaverunt et aggressi sunt. Vicarius meus fideles rumenos ubicumque in spiritu lenitatis, mansuetudinis et charitatis allocutus est, quod et fideles Reszegeenses palam in schola agnoverunt.

Telegramma istud est reapse fabula de lupo et de agno, in qua fabula innocens agnus Vicarij meus est.

Sicut per Ministrum Cultus Comitem Zichy 16-a Februarii anni currentis Excellentiae Tuae referre honorem habui, summum tempus est, ut Sedes Episcopalis Hajdudorogensis quam citissime adimpleatur, Episcopus denominetur, quia intra rumenos quinquaginta viri in coetum coaluerant, qui fideles rumenos in oppositionem contra novam Dioecesim stimulant et rumore inter illos spargunt, quod administratio mea apostolica adhuc per tres annos durabit et interim per multas appellationes et libellos supplices viri rumeni potentes apud Sacram Sedem Apostolicam abolitionem Dioeceseos Hajdudorogensis et reincorporationem avulsarum rumenarum parochiarum ad pristinas rumenas Dioeceses efficient.

Quoad reliquas litteras veneratissimas Excellentiae Tuae proxime responsa dabo. Singulari cum venerationis meae cultu persisto

Ungvárini, 16-a Aprilis anno Domini 1913.

Excellentiae Tuae addictissimus servus:

Antonius Papp

Episcopus Munkácsensis.

**189. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa
Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Jaczkovics Mihály
püspöki helynök elleni támadás, a Christifideles-bulla revíziója és
az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában**

Bécs, 1913. április 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 511r–512v. Fogalmazvány.

KLADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÂRJA, CCXXIX., 431–432. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány
alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

976

Vienne 17 aprile 913

Sulle diocesi di Haydudorogh e di Eperjes.

Colloquio col Signor Ministro Ungherese dei Culti.

Eminentissimo Segretario di Stato

Ho ricevuto il venerato dispaccio¹⁷³ del 4/11 corrente No. 63523, nel quale l'Eminenza Vostra Reverendissima mi fa conoscere che la Santa Sede non sarebbe aliena dal prendere in considerazione la domanda di una parziale revisione della Bolla Christifideles, colle cautele e le condizioni opportune.

Mi preparavo a far conoscere tale benevole disposizione della Santa Sede, come Vostra Eminenza nel medesimo dispaccio mi ordinava, quando mi giunse la notizia di deplorabili incidenti avvenuti in alcune parrocchie rumene incorporate alla nuova diocesi di Haydudorogh. Un vicario mandato da Monsignor Papp, a fare la visita di quelle parrocchie è stato dalla popolazione, eccitata da un prete rumeno, insultato e percosso. La polizia intervenne ed arrestò parecchie persone e tra esse anche il sacerdote.

In seguito a ciò non ho creduto possibile comunicare al Governo e pubblicare la notizia della concessione benevola della Santa Sede, poiché è chiaro che si sarebbe presa per un atto di debolezza, imposto colla violenza.

Ieri poi avendo avuto occasione di parlare col Signor Ministro dei Culti Ungherese, venuto a Vienna, ho da lui saputo che i rappresentanti dei Rumeni, che trattano col Governo per la pacificazione hanno ottenuto da questo diverse e importanti concessioni, specialmente in ciò che riguarda le scuole, perciò è possibile che essi si contentino delle concessioni avute e non insistano più sul punto della revisione della Bolla. Che se puoi assolutamente non volessero cedere e pretendessero anche questo, in tal caso il Governo potrebbe annuire a che sempre dopo la nomina del Vescovo di Hajdu-dorogh, si costituisse una commissione mista, presieduta dal Vescovo stesso, la quale prendesse ad esame la situazione delle parrocchie che si querelano, e poi d'accordo colla Santa Sede si verrebbe ad una decisione. In ogni modo poi il Governo non acconsentirebbe mai alla pretesa dei Rumeni per distaccare da Hajdu-dorogh tutte le parrocchie che essi vorrebbero, cioè una trentina.

173 Lásd: 175. számú dokumentum.

A queste idee del Ministro che mi parvero in massima giuste e conformi anche alla mente della Santa Sede, io acconsentì, senza però accennare alle positive disposizioni da Vostra Eminenza comunicatemi.

Intanto il Ministro mi disse che avendogli io fatto sapere che nulla più eravi in contrario, il giorno seguente, cioè oggi, avrebbe proposto a Sua Maestà l'Imperatore e Re la nomina del sacerdote Miklósy per la Diocesi di Haydudorogh.

Speriamo che colla nomina del Vescovo proprio nella persona di questo soggetto, che si afferma essere assai energico e prudente, si possa giungere a mettere tranquili i rumeni, anche se sarà necessario colla parziale revisione della Bolla, salvì sempre il decoro e il prestigio dell'autorità della Santa Sede.

* * *

Parlai poi col Ministro sulla provista della Diocesi di Eperjes. Egli e il Governo si sono finalmente persuasi a lasciar da parte la candidatura del Novak. Ma ecco che torna fuori il nome di Kovaliski. Io dissi al Ministro che assolutamente la Santa Sede lo aveva rifiutato e che sarebbe stato inutile riparlare. Gli raccomandai ancora una volta il Gébé, che i politici del luogo combattono dipingendolo come anti-ungherese, niente di fatto egli non si occupa di politica. Il Ministro mi dichiarò che aveva le migliori informazioni circa il carattere, le qualità, abilità di lui, e che avrebbe procurato di appurare meglio le accuse che gli muovono i politici. Io pregai il Ministro di sollecitare il più possibile questa nomina, attese le tristissime condizioni di detta Diocesi, essendo anche interesse del Governo, di mettere un argine alla intensa propaganda russa, che si va facendo fra i ruteni di quelle regioni. Mi auguro che finalmente si possa riuscire a terminare questa penosa vertenza che già dura da troppo tempo e con sensi...

190. Szamosdobi görögkatolikus hívek távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz és a nuncius távirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek, hajdúdorogi apostoli kormányzóknak¹⁷⁴

Nagykároly/Bécs, 1913. április 18.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 513r. Tisztázat/Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat és fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCXXX., 433. Az alábbi átirás szintén a tisztázat és fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

eminentissimo domino rafaeli scapinelli munto apostolico
win am hof 14

nagykaroly 1000 35 11 15.

Sequens telegramma ex Nagy Karoly recepti scilicet

¹⁷⁴A nuncius a táviratra vezette fel a Papp Antalnak küldendő távirat szövegét. Az átirásban kurziváltuk a nuncius feljegyzését.

tela, quac missum novi ebiscopatus circumdant nos terpore et augustia replent ad vitandam sanquinis innocentis effusione tutelam et adjutorium quaerimus fideles parochiae gr cath szamos dobusis

Videat Dominatio Tua, an opportunum sit visitationem suspendere. Ora 2 post meridiem

18/ IV/ 1913.

191. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Jaczkovics Mihály helynököt ért támadások tárgyában

Ungvár, 1913. április 18.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 514. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött claris-távirat alapján: CÂRJA, CCXXXI., 434. Az alábbi átírás szintén a claris alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

excellentissimo nuntio apossolico wien
ungvar 1 +1331 32 18 6.

visitationem parochiatum jam ante hebdomadam suspendi vicarius mens domi est quaerela fidelium szamosdob nullum fundamentum habet e litteris meis heri expeditis¹⁷⁵ excellentia tua totam rem clare videbit pap episcopus

192. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Ferenc Ferdinánd trónörökösnek a Christifideles-bulla revíziója és a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában

Bécs, 1913. április 19.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 520r–521v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCXXXII., 435–436. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Vienne le 19 avril, 1913
A Son Altesse Impériale et Royale
Monseigneur l'Archiduc François Ferdinand.

Je prends la liberté de m'adresser directement à Votre Altesse Impériale Royale pour Lui esposer en forme privée la nécessité du procéder le plus tôt possible à la nomination du l'évêque du nouveau diocèse du Hajdu-dorogh en Hongrie.

Cette nomination qui a été déjà assez retardée après la publication de la Bulle Christifideles (juin 1912) et du décret d'exécution, est maintenant

175 Lásd: 188. számú dokumentum.

urgente pour plusieurs motifs: mais surtout pour empêcher que l'ordre et la discipline ecclésiastique souffrent d'une situation incertaine et provisoire, et que le déplorable abus de l'usage de la langue hongroise dans la liturgie sacrée continue et s'agrandisse, contre la volonté et les prescriptions absolues du Saint Siège. Toute cela ne pourra pas d'obtenir efficacement sans d'abord régler d'une manière définitive le régime diocésain avec la nomination d'un évêque qui reside dans la diocèse et qui puisse le rendre compte sur place des différentes situations et adopter les remèdes nécessaires.

Sa Gr. Monseigneur Papp, qui est en ce moment l'administrateur intérimaire de Hajdudorogh, ne peut à cause du grand travail qu'il a dans son vaste diocèse du Munkacs et en raison même de sa position provisoire, s'occuper, comme il serait nécessaire, des affaires du nouveau diocèse. C'est pourquoi le Saint Père a jugé que la mission provisoire de Monseigneur Papp doit prendre fin, et que le diocèse du Hajdudorogh aie son évêque résidentielle.

En outre, vu que certaines paroisses roumaines ont exprimé le désir d'être détachées de l'évêché de Hajdudorogh et d'être à nouveau incorporées dans leurs diocèses d'origine, le Saint Siège pour sauvegarder sa dignité et le prestige de son autorité, surtout après les inconvénients derniers, juge qu'il ne pourra prendre en examen ces desirs avant que la nomination de l'évêque soit accomplie. Le nouvel évêque, étant sur place, aidé, s'il est nécessaire par une commission spéciale, pourra prendre connaissance exacte des plaintes des roumains, et en référer au Saint Siège pour les dispositions du cas. Je crois que le Gouvernement royal hongrois est dans ce même ordre d'idées.

Je suis convaincu que Son Altesse Impériale Royale, dans sa clairvoyance et dans son esprit de dévouement aux intérêts de l'Église, voudra bien apprécier les ces motifs qui imposent au Saint Siège de ne pas retarder d'avantage la nomination de l'Évêque de Hajdudorogh.

Je prie Son Altesse Impériale et Royale de daigner agréer l'hommage des sentiments de mon profonde dévouement, avec lesquelles j'ai l'honneur d'être de Son Altesse Impériale et Royale

Le très humble serviteur

193. Miniszterelnökségi pro domo irat a hajdúdorogi püspökség statisztikai adatainak 1910. évi népszámlálási adatokkal való kiegészítése tárgyában

Budapest, 1913. április 19.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–2616

Pro domo.

A m. kir. statisztikai hivatal már elkészítette az 1910. évi népszámlálásnak a magyar görög katolikus egyházmegyére vonatkozó adatait, de külön utasítás nélkül nem tartaná illendőnek ezek felterjesztését.

Ezen adatok a román ellenagítációval szemben erős támaszt nyújtanak. R. u. nyert értesüléseink szerint ugyanis ezekből kitűnőleg több, mint 120.000 a hajdudorogi g. kath. püspökségből kimaradt magyar g. katolikusok száma. Az

1900.-iki népszámlálás szerint körülbelül 10.000 román csatoltatott volna az új püspökséghez, az új adatok azonban ezt a számítást módosítják, a mennyiben ezek szerint csak 5-6000 román lenne ebben az egyházmegyében.

Ezen adatok beszerzése ezek szerint tehát fontos volna s r. u. nyert értesülés szerint költségbe nem kerülne.

Terveztetik:

**194. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átiratfogalmazványa Vargha Gyula KSH igazgatónak a hajdúdorogi
püspökség statisztikai adatainak 1910. évi népszámlálási adatokkal
való kiegészítése tárgyában**

Budapest, 1913. április 19.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–2616. Fogalmazvány.

M. kir. statisztikai hivatal igazgatójának.

Bizalmas!

Szíves volt Méltóságod rövid úton közölni, hogy az 1910. évi népszámlálás adatai az új görög katolikus püspökségre vonatkozólag a statisztikai hivatal által feldolgoztattak. Minthogy az új adatok Méltóságod nagybecsű értesítése szerint az 1900. évi népszámlálás adataitól jelentékenyen eltérnek,¹⁷⁶ felkérem, szíveskedjék kimutatásokat készíttetni arra vonatkozólag, hogy az 1910. évi népszámlálás szerint az új egyházmegyében községenként részletezve, összesen hány nem magyar anyanyelvű, és hány magyarul nem tudó g. kath. van, továbbá mily nagy azon magyar anyanyelvű és magyarul tudó görög katolikusok száma, kik ezen püspökségből kimaradtak s hogy oszlanak meg ezek megyénként illetve községenként?

Kérem, szíveskedjék ezen összeállításokat néhány példányban sokszorosítva ide mielőbb eljuttatni.

Budapest 1913. április hó 19.

Petry

K IV/19 J[eszenszky]

176 Az eredeti fogalmazványból egy fél bekezdést utólag töröltek: *s különösen a nemzetiségi viszonyok nagyobb mérvű megváltozását bizonyítják, ezért az ezen püspökség létesítése ellen irányuló támadásokra való tekintettel, észszerűnek tartanám, ha a fent jelzett 1910. évi népszámlálási adatok is rendelkezésemre állanának.*

195. Csorba Ferenc vallás- és közoktatásügyi minisztériumi II/a. ügyosztály ügyosztályfőnökének véleménye az egyes román főpapok által megfogalmazott sérelmekről (részlet)¹⁷⁷

H. n. [Budapest], 1913. április 19.

MRZSL 44a 18. tétel 60/9–11

A hajdudorogi püspökség

A nagyváradi gör. kath. Püspök által átnyújtott memorandum sérelemnek tünteti fel azt, hogy oly paróchiák amelyeket a memorandum románnak nevez egyházmegyéjükből püspökeik tiltakozása dacára szintén kikapcsoltattak s kéri azokat a régi egyházmegyékhez visszakapcsolni.

A hivek e tekintetben való óhajának kipuhatolására a helyszínére vegyes bizottságok kiküldését kéri.

A gör. kath. román püspökök annak idején a minisztériumba lettek hiv[v] a egy értekezletre annak megállapítása végett hogy mely parochiák olyanok, hogy a magyar püspökségbe lennének átszatolandók. A megjelent püspökök minden tárgyalást elvileg perrhorreszkáltak és így a rendelkezésre álló hivatali adatok alapján a minisztérium egyolodalulag állapította azt meg, hogy mely paróchiákat kellene átszatolni. Nincs kizárva, hogy különösen a nagyváradi gör. kath. megyéből elcsatolt paróchiák között tényleg vannak olyanok, amelyeknél a hivatalos adatok nem fődik az élő valóságot, úgy hogy itt egyes paróchiákat talán helyesebb lett volna a nagyváradi egyházmegyében hagyni viszont kétségtelennek látszik, hogy az ország erdélyi részében vannak oly paróchiák amelyeket nem kellett volna román püspökségek körében hagyni, hanem át kellett volna csatolni.

Ily körülmények között – tekintettel arra, hogy nemzetiségi békeactióról van szó – igénytelen nézetem szerint a vegyes bizottsági helyszini eljárás ideája elvileg nem lenne perrhorreszkálendő, de nagy gonddal és körültekintéssel lenne megállapítandó ezen mindenestre közizagzgatási hatósági vezetés alatt működő vegyes bizottsági eljárás mikéntje. A vegyes bizottsági helyszini eljárás végleges megállapítása előtt azonban érintkezni kellene az érdekelt főispánokkal és püspökökkel és az érintkezés alapján a helyszini eljárás kizárólag csak egyes bizonyos helyekre kellene restringálni, sőt talán módot lehetne ez alkalommal találni, hogy a revizio helyszini eljárás nélkül történjék meg. Magyar tekintetekből abban, hogy ezen esetleges eljárás után egyes paróchiák ismét a nagyváradi püspökhöz csatoltassanak vissza; különös aggály annál kevésbé lehet, mert a szóban levő paróchiák nagy része (Éradony, Értarcsa, Gálospetri, Piskolt, Álmosd, Érkenéz, Érszelind, Hosszapályi, Kakad, Nagyléta, Vértes) a magyar vallásalap és így a deüre a magyar kir.

177 Demetriu Radu nagyváradi püspökhöz hasonlóan több román egyházfő is nyújtott be memorandumot a különböző román egyházi sérelmek tárgyában. Ezek közül a szerző Radu memorandumán kívül Ioan Metianu nagyszebeni görögkeleti érsek, valamint Ioan Papp aradi és Miron Cristea karánsebesi görögkeleti püspökök hasonló tárgyú irataira reflektál. Tekintettel arra, hogy a szerző véleményében több speciálisan csak egy-egy ortodox egyházmegye kérdésével összefüggően ügyek is hosszabban kitér, a teljes szöveg közlésétől eltekintünk.

kormány kegyurasága alá tartozik, amely kegyuri jogával ez ideig nem élt, de amellyel az esetleges visszacsatolás után élni fogna. Egyes esetekben, ahol ez nem jár aránytalan pénzázdozattal esetleg a dolgok oly elrendezéséről is szó lehet talán majd, hogy két paróchia alkottatik amelyek közül az egyik a magyar, a másik a román egyházmegyébe tartozik. Ha a paróchiák hovatarozóságának reviziója ekkép megtörtént akkor erejét vesztenék azok az érvek, amelyek miatt a nagyváradi gör. kath. püspök részéről átnyujtott memorandum külön sérelmet látna abban, ha az új püspöki székhely Nagykároly lenne.

196. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó utasításfoglalmazványa Romulus Marchis szatmári főesperesnek Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában

Ungvár, 1913. április 20.

GKPL I-1-a 1136/1913. Fogalmazvány.

Főtisztelendő Marchis Romulus, főesperes Urnak,
Nagykároly.

F. évi 183. sz. beadványára¹⁷⁸ értesítem Főtisztelendőségedet, hogy Marosán György, kismajtényi c. esperes-lelkész ellen a fegyelmi eljárást megindítottam s azt a bünvádi kereset elintézése után le fogom folytatni. Nevezett lelkész Jaczkovics Mihály, vikáriust f. hó 10-én már a bemutatkozásnál azzal fogadta, hogy „más körülmények között örülne neki, de a hivatalos látogatás alkalmából nem”. Midőn pedig a Szentélybe tolakodó hívek a vikáriust lökdösni kezdték kifelé, a lelkész egy szóval sem intette a híveket, hanem engedte, hogy kilökjék a vikáriust a templomból.

E durva tiszteletlenség magában véve is fegyelmi vétség, egyuttal azonban valószínűvé teszi azt a vádat, melyet a megejtett nyomozás alapján emelt ellene az ügyészség, hogy t.i. ő izgatta fel a híveket.

Ily körülmények között a bünvádi vizsgálat megakadályozása éppen nem állana a papi tekintély érdekében, melyet a lelkész a vikárius durva megtámadása alkalmával oly súlyosan kompromittálni.

Atyai szeretettel és béketüréssel, egyedül a hívek lelki üdvét tekintő elbánással intéztem a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román papság ügyeit, s ennek viszonzásául azt kapom, hogy a kötelességét teljesítő vikáriust és esperest oly kiméletlen és durva insultusok érhetik egyes román lelkészek parochiáiban.

Most már a hívek békéje azt kívánja tőlem, hogy a felsőbbség iránti tiszteletről és engedelmességről megfeledekező lelkészekkel szemben a sz. kánonok teljes szigora szerint járjak el.

Számítok rá, hogy Főtisztelendőséged ezen egyedül a hitélet érdekeit szolgáló s minden egyéb tekintettől ment eljárásomban engem bizalommal támogatni fog, s a mennyiben Főtisztelendőségednek román paptársaira már

178 Lásd: 181. számú dokumentum.

állásánál fogva is befolyása van, ezt a szelíd megértés és a politikai tulzást kerülő, az Ur Jézus igazi szellemét követő békés pastoratio érdekében érvényesíteni fogja.

Ungvár 1913. ápr. 20.

Kr. i. sz. a.

püspök, apostoli administrator

197. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában

Nagykároly, 1913. április 22.

GKPL I–1–a 1136/1913. Tisztázat.

189/1913.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Alázatos tisztelettel van szerencsém jelenteni, hogy Kismajtény hitközségében, minthogy plébánosuk még sincs szabad lábra helyezve, sőt a vádtanács előzetes letartóztatását megerősítette úgy hogy a kismajtényiak ügyei mai napon már a kir táblához lett felterjesztve, a hivek lelkiszükségleteinek ellátásáról való gondoskodás, már égető szükségessé lett, s minthogy e tekintetben Méltóságod részéről intézkedés nem történt, mindaddig míg Méltóságod ezen ügyben intézkedni nem fog, ideiglenesen megbiztam és felhatalmaztam a hivek lelkiszükségleteinek ellátásával Danila Mihály újonnan felszentelt nagyvárad egyházmegyei áldozárt, ki Marosán György plébánosnak unokaöcse és Kismajtényban most Vasárnap délután érkezett meg rokon látogatásra s nálam a tegnapi napon jelentkezett azon kérelemmel, hogy szabad e neki nagybátya helyett egyházfunkciókat teljesíteni. –

Tekintve, hogy Kismajtény közeléből a lelkészeknek nem nagyon alkalmas az adminisztráció, mert a domahidai lelkész öreg gyenge és beteges hozzá templomos filiája van, a szamosdobinak pedig szintén szüksége lesz, hogy az ő parochiáját is rövidesen adminisztrálja valaki, innen Nagykarolyból nekem és a segédlelkésznek, minthogy itt rengeteg sok a teendő szintén nagyon nehéz az adminisztráció, legjobban megoldhatónak vélem, hogy az ideiglenes adminisztrációt fent nevezett áldozár teljesítse, kiről jótállok, hogy a hitközségben semminémü zavart nem fog csinálni, sőt az ő adminisztrációja a népre is csillapítólag fog hatni. Egyébiránt Méltóságod bölcs belátása szerint méltóztassék intézkedni, mert én nevezett áldozárt az adminisztrációval csak addig biztam meg, míg Méltóságod kegyes lesz ez ügyben intézkedéseket tenni. –

Méltóságod felszentelt Jobbját csókolva vagyok

Nagykároly 1913. ápril 22.én. –

Krisztusban alázatos fia:

Marchis Romulus főesperes. -

198. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciának a szatmári román papok X. Piusz pápához intézett kérvénye tárgyában

Róma, 1913. április 24.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 446r–449r. Tisztázat.
ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 74r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCXXXIII., 436–437. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 63776

Dal Vaticano, 24 Aprile 1913.

Monsignor Scapinelli di Lèguigno

Arcivescovo titolare di Laodicea

Nunzio Apostolico di Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Rimetto alla Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima l'accluso ricorso, inviato alla Santa Sede dal Reverendissimo Romolo Marchis e da altri sacerdoti rumeni della nuova diocesi di Hajdu-Dorogh, contro quell'Amministratore Apostolico, affinché ne prenda conoscenza e mi trasmetta, poi, nel restituirmelo, insieme con le sue savie ed apprezzate osservazioni, notizie in proposito.

Profitto dell'occasione per ripetermi con ben sincera stima
di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima
servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

198a. Melléklet: szatmári román papok tiltakozó levele X. Piusz pápának

Nagykároly, 1913. március 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 447rv. Tisztázat.¹⁷⁹

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCXIII., 402–403. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Beatissime Pater!

Humillimi infrascripti die 3 Februarii vertentis anni Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Administratori Apostolico neorectae dioeceseos Hajdudoroghensis suplicem libellum contra novas circulares litteras, in quibus quaedam nobis Rumenis valde injuriosa etiam continentur, transmissimus rogantes Illustritatem Suam ut hunc, cum appellatio simul esset, Sanctae Apostolicae Sedis iudicio supponeret. Cum vero timendum sit, ne supplex

¹⁷⁹Levelükhöz mellékeltek az 1913. február 3-án Papp Antal apostoli kormányzónak írt levelüket is: Lásd: 154. számú dokumentum.

iste libellus, qui accusationes quoque graves continet, ad suum locum perventurus haud sit, opportunum duximus illum Sanctitati Vestrae directe etiam substernere:

Beatissime Pater! Sacerdotes sumus catholicae fidei atque fidelitatis inconcussae erga Apostolicam Sedem depositarii ac custodes. Nunquam aliquid contra canonicam oboedientiam peccavimus, et tamen tam dure tractamur et opprobriis aliis gentibus exponimur. Si jam inde ab initio talia pati cogimur, quid mirum si indesinanter flebiles nostras voces attollimus, ut tandem Sanctitas Vestra nos ad sinum dulcis matris, Dioecesis nempe Rumenorum Provinciae Rumenicae Magovaradinensis et Armenopolitane reverti iubere clementissime dignetur.

In osculo sanctorum pedum, firmissima atque inconcussa fide erga Sanctam Sedem Apostolicam persistimus.

Nagykároly die 5 martii anni 1913.

Beatitudinis Vestrae humillimi in Christo filii:

Romulus Marchis,

protopopa et parochus Nagykarolyensis pro parte Rumenorum
Archidiaconus Partium Szatmárienses sic!

Alexius Papp,

protopopa et parochus Szanisloensis

Georgius Murasan,

protopopa ad honores et parochus Kismajtényiensis.

199. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó utasításfogalmazója Romulus Marchis szatmári főesperesnek Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában

Ungvár, 1913. április 25.

GKPL I–1–a 1136/1913. Fogalmazvány.

1162 szám.

Főtisztelendő Márchis Romulus Urnak, főesperes Nagykaroly

Folyó hó 22én kelt 189 számú beadványa¹⁸⁰ kapcsán – melyben jelentette hogy a kismajtényi hivek lelkiekben való ellátásával Danila Mihály, nagyváradyegyház-megyei áldozó papot bízta meg – értesitem Főtisztelendőségedet, hogy minden intézkedési jogot magamnak tartok fenn, kivált ahol jurisdictio gyakorlásáról van szó. –

Én már e hó 20-án kelt 1136 számú és Mitrovich Elek, esperesi hivatalvezető útján közölt intézkedésemmel a kismajtényi lelkészet oldallagos administrálásával a domahidai lelkészt bíztam meg bár a kismajtényi hivek vicariusommal szemben a templomban elkövetett erőszakoskodásuk miatt megérdemelték volna, hogy őket interdictum alá helyezzem.

180 Lásd: 197. számú dokumentum.

Danila Mihály nagyváradai ujdonszentelt áldozópapot a kismajtényi lelkészet területén minden functiótól eltiltom. Főtisztelendőségedet pedig figyelmeztetem, hogy tudtomon kívül és engedélyem nélkül parochiáján kívül semmiben se intézkedjék.

Ungvár 1913 évi április hó 25én.

Papp Antal püspök, hajdudorogi apostoli administr.

200. Miniszterelnökségi feljegyzés az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek ügyében

Budapest, 1913. április 29.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414

Tárgy:

Vallás és közoktatásügyi minister úr a görög kath. ó-szláv szerkönyvek kiadásával kapcsolatos költségek elszámolása tárgyában.

Nota Bene!

A vallás és közoktatásügyi minister úr jelen átiratában két kérdésre kér felvilágosítást, 1./ hogy a teljesített munkák a számadásokban jelzett költségeknek megfelelők-e, s különösen Roskovics Ignác az általa felvett előlegnek /14.000 K/ megfelelő munkát teljesített-é, 2./ hogy milyen a folytatott állami vizsgálat eredménye kiadható-é ennek alapján a szerkesztő bizottsági tagok részére kért tiszteledj vagy nem?

ad 1. A számadások szerint egyetlen nagyobb kiadás eszközöltetett, s ez a Roskovicsnak adott előleg. Hogy nevezett festő ezt az előlegként folyosított 14.000 K-t munkájával megérdemelte-e, e helyütt nem állapítható meg, mert a beküldött könyvekben nincs nyoma az ő munkáinak, s mivel Vályi János eperjesi püspök ur volt e bizottság elnöke, e rajzok hihetőleg az eperjesi püspöki hivatalban lesznek.¹⁸¹

ad 2./ A szerkesztő bizottság tagjainak adandó tiszteletdíjak ügyében szintén nem adható felvilágosítás, mert eddig csak egy szerkönyvre a Lyturgikonra vonatkozólag áll rendelkezésre az e helyről elrendelt felülvizsgálatról szóló jelentés, a többi 13 szerkönyv átnézése pedig még folyamatban van.

Annyi azonban tüzetesebb felülbírálat nélkül is megállapítható, hogy e munkálatok nem a görög eredeti szövegeknek fordításai, hanem ezeknél részben lebergi, részben pocsajevi szláv nyelvű kiadványok használtak fel amelyeken kisebb-nagyobb javítások és módosítások eszközöltettek.¹⁸²

Ezen két kérdésen kívül a kultuszminister úr még a könyvek kinyomtatására vonatkozó nyomda-ajánlatok közlését is kéri.

Terveztetik:

181 Kékkel bekeretezve.

182 Pirossal bekeretezve.

**201. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átiratfogalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi
miniszternek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek
tárgyában**

Budapest, 1913. április 29.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414 Fogalmazvány.

Vallás és közoktatásügyi minister urnak

Hivatkozással f. évi április hó 4.-én, 169.349/1912. sz. a. kelt becse átiratára, a görög szertartású katolikus szerkönyvek kiadásával kapcsolatos költségekre vonatkozó elszámolásokat visszazárva, a következőkről van szerencsém Czimet értesíteni:

a./...ex tárgy¹⁸³

b./...ex tárgy¹⁸⁴

Jelen iratommal egyidejűleg e szerkönyvek állami és egyházi szempontból való felülvizsgálásával megbízott Melles Emil budapesti görög kath plébánost felhívtam, hogy valamennyi szerkönyvre vonatkozó észrevételeit ide mielőbb terjessze fel. Mihelyt e jelentések ide beérkeznek, lesz szerencsém azokat Nagyméltóságoddal közölni.

Tisztelettel kérem Excellentiádat, hogy a plébános munkálatát majd a maga részéről is átvizsgáltatni és amennyiben azokat elfogadni méltóztatik, a szükséges további tárgyalásokat megndíttatni, s az ügy további fejleményeiről engem tájékoztatni méltóztatssék.

A könyvek felülvizsgálatával megbízott szakértő értesítése szerint ezen munkálatok jelenlegi terjedelmüknek majdnem egy harmadára reducálhatók, s ezenkívül egyszerűbb külalakban, kisebb betűkkel is nyomtathatók. végül oly módon is lehetne nagyobb megtaakritásokat eszközölnünk, hogy a könyvek bekötetése elhagyatnék.

A jelenleg rendelkezésre álló nyomdai ajánlatok, abban az esetben, ha a fentjelzett rövidítések és egyszerűsítések végrehajthatnak, tárgytalanok lesznek. Ennek dacára az alábbiakban van szerencsém a meghallgatott nyomdák jelentéseit röviden ismertetni:

Az egyetemi nyomda a magyar és ó-szláv szerkönyvek kinyomtatására eredetileg 491.098 K 33 f-t kért.

Ehhez járult volna az egyetemi nyomdának felszerelésekre adott 50.000 K, továbbá a könyvek kötésére szánt (a Mínea nem vétetett számításba) 195.000 K. Tehát a szerkesztési és egyéb költségeket (sajtó alá rendezés, korrekтура stb.)¹⁸⁵ nem számítva, összesen 736.098 K 33 f

Az egyetemi nyomda igazgatója azonban 1911. év december havában r. u. közölte, hogy még a feltüntetett magas árak mellett sem vállalkozhatnék már e munka kinyomtatására. Egyrészt, mivel a munkabérek a költségvetés elkészítése óta tetemesen megrágtak, más részt pedig, mivel az illusztrációk

183 A tárgybeli feljegyzés (ld: előző irat) kétkkel bekeretezett része került beszurásra

184 A tárgybeli feljegyzés (ld: előző irat) pirossal bekeretezett része került beszurásra

185 Utólagos beszurás

elkészítettése a nyomdának leküzdhetetlen nehézségeket okozna, Morelli tanár halálával ugyanis a budapesti fametsző iskola feloszolván, a nyomdának nincsenek oly munkaerői, kikre az illusztrálást rábízhatná.

A Franklin- és a Szent István Társulat egyelőre csak a Lyturgikon című szerkönyvre vonatkozólag szállítottatott fel ajánlattételre. Mindkét társulat ajánlatát oly módon tette meg, hogy az csak abban az esetben érvényes, ha az összes szerkönyvek kinyomatásával ők bizatnak meg. Ezen esetre is a Franklin Társulat csupán a Lyturgikon kinyomatására 27.900 K előirányzását tartaná szükségesnek. (Az egyetemi nyomda e célra eredetileg részletezett költségvetésében 27.252 K 58 f-t irányzott elő.)

A Szent István Társulat ajánlata szerint, ha a beszerzésekre külön kért 32.000 K-t nem is számítjuk, akkor is az egész mű kinyomatása esetén a Lyturgikon nyomása 26.730-30240 K-ba kerülne. (A papír minősége szerint)¹⁸⁶

A beérkezett ajánlatokból kitünően tehát sem a Szent István Társulat sem a Franklin Társulat nem tettek lényegesen olcsóbb ajánlatot, mint annak idején az egyetemi nyomda.

202. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfogalmazványa Melles Emilnek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek tárgyában

Budapest, 1913. április 29.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414. Fogalmazvány.

Melles Emil budapesti görög kath.plébános urnak.
Bizalmas!

Az 1912. évi január havában Czim szives volt felülvizsgálás végett átvenni az ó-szláv szertartású görög katolikusok használatára szolgáló, s kinyomtatásra már előkészített következő szerkönyveket:

Lyturgikon /1 kötet/, Euchologion /2 kötet/, Apostol /1 kötet/, Oktoich /2 kötet/, Evangelion /1 kötet/.

Ezen könyvek közül Czim eddig csak a Lyturgikonra vonatkozó észrevételeit mutatta ide be.

Midőn megjegyzem, hogy a bemutatott, s a Lyturgikonra vonatkozó bírálatánál irányadónak vett állami szempontokkal és egyházi elvekkel a magam részéről is egyetértek, tisztelettel kérem Czimet, hogy az ez ügyben szükséges további lépések megtétele végett, a fentemlített többi szerkönyvre vonatkozólag is a felülbírálatot mielőbb megejteni és észrevételeit ide eljuttatni sziveskedjék.

Végül r. u. közölt óhajára, szives tájékozással, rövid használatára idezárva megküldöm a Czim által a Lyturgikonra vonatkozólag készített „Észrevéteket”.

Budapest, 1913. április 29.

186 Utólagos beszűrés

Petry
K. V/1 J[eszenszky]

Csatolandó ad I.:¹⁸⁷ az igatmány összes mellékletei. /37 db./
Csatolandó ad II.:¹⁸⁸ az itt fekvő, s Melles által készített „Észrevételek”
cimü bírálat.

**203. Rhemen Hugó külügyminisztériumi osztályfőnök átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak Miklósy István püspöki
kinevezése tárgyában**

Bécs, 1913. április 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A, fasc. 16, fol. 7r. Tisztázat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 249–1 Liasse LX/21. fol. 10rv. (MNL OL X
869, W 878 tekercs, 10–11. felvétel. felvétel). Fogalmazvány.

Nr. 1950
A Son Excellence
Monseigneur Rafael Conte Scapinelli de Léguigno
Archevêque de Laodicée,
Nonce Apostolique
Vienna, le 29 avril 1913
Monsignore Étienne Miklósy Ean priant V. E.

Confidentiellement
Monsieur le Nonce,

J'ai l'honneur de prévenir confidentiellement Votre Excellence que Sa
Majesté Impériale et Royale Apostolique compte présenter à Sa Sainteté
pour le siège épiscopal du nouveau diocèse greco-catholique de Hajdudorog
l'archidiacre du comitat de Zemplén et curé à Sátoraljajuhely, Monsignore
Étienne Miklósy.

En priant Votre Excellence de bien vouloir me faire savoir le plus tôt
possible si cette recommandation sera favorablement accueillie par Sa Sainteté
je saisis cette occasion pour renouveler à Votre Excellence les assurances de
ma plus haute considération.

Pour le Ministre:
Rhemen

187 Jankovich Bélához szóló tárgybéli átirat.

188 Melles Emilhez szóló tárgybéli jelen átirat.

204. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak Jaczkovics Mihály helynök kismajtényi megtámadása tárgyában

Nagykároly, 1913. április 30.

GKPL I-1-a 1136/1913. Tisztázat.

199. – 1913. –

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Méltóztassék megengedni, hogy Méltóságod f. h. 20. áról 1136. és f. h. 25éről 1162. sz. a. kelt kegyes leirataira¹⁸⁹ a mennyiben összefüggésben vannak egybefoglaltan tehessem meg előterjesztésemet Marosán György kismajtényi plébános ügyében nem kértem egyáltalában a bűnvádi vizsgálat megakadályozását, csak az előzetes letartóztatás ellen, éppen a papi tekintély érdekében emeltem szót és bátorkodtam kérni Méltóságod kegyes közbenjárását szabadlábba való helyezése miatt ami nem gátolja a bűnvádi vizsgálat megakadályozását, jobban mondva folytatását és lejárátását. Hogy Méltóságod a fegyelmi eljárást elrendelte, azt hiszem annak éppen a vádlott plébános fog leginkább örülni, mert ez által Méltóságod alkalmat nyújt neki, hogy magát a terhére rótt vétség alól tisztázza. Mi pedig hajdudorogi román papok bizva Méltóságod által hangoztatott atyai jóindulata és béketűrésében, erősen hiszük és reméljük, hogy ezuttal az összes fegyelmi eljárások a legnagyobb tárgyilagossággal és pártatlansággal fognak megtörténi; bár mi a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román papság ami ügyeink eddigi elintézését illeti, sajnos, méltóztassék megengedni, de nem látjuk olyan rózsás színben, miként azt Méltóságod hangsúlyozta, mert akkor nem volnánk esperesi hivatalainktól megfosztott és ledegradált lelkészek. A kismajtényi inzultust nagyon sajnáljuk, de azt a nép pillanatnyi felhevülésének tulajdonítjuk, nem előre tervezett dolognak. A román községek népei és lelkészei, miként már más beadványban is voltam bátor megjegyezni csak a hajdudorogi egyházmegyéhez való becsatolás ellen emelnek szót és kérelmezték a római apostoli Sz. Széktől a „Christifideles” bulla revízióját, mire annál is inkább feljogosítva érezhették magukat, mert ezt konkrét formában maga a Miniszterelnök Ó Nagyméltósága is volt kegyes az országgyűlésen kijelenteni. –

Igen jól eső és hálás érzéssel vettem Méltóságod azon kegyes kijelentését, hogy bizalommal való támogatásomra számít a hitélet érdekeit szolgáló minden eljárásban és elismerve állásomat számít reá Méltóságod, hogy befolyásomat a román papságnál is érvényesíteni fogom a szelid megértés és az Úr Jézus szellemét követő békés pásztoráció érdekében. Nem bírom eléggé hangsúlyozni és ismételni mily jól eső érzéssel árasztotta el lelkemet és mennyire fellelkesített Méltóságod ez az igazi atyai szeretete és bizalma, mert ez arra engedtetni, hogyha talán Méltóságod eddig az én tiszta intencióimat, talán nem egészen biztos információk alapján félreismerte, ez

189 Lásd: 195. és 199. számú dokumentumok.

ezentul meg fog változni és Méltóságod kegyes lesz magas és nagyrabecsül bizalmára méltatni. De ezen lelkesedésemet csakhamar, mint egy hideg zuhany lehűtötte és kiábrándított Méltóságod e hó 25-éről 1162. sz. a. kelt főpásztori leirata melyben szives atyai bizalmát visszavonva, állásom elismerését leredukálja csak saját parochiámra. – Ez a két gyors egymásután való ellentétes szózata Méltóságodnak egy oly probléma előttem mit sem megfejtteni sem megérteni nem vagyok képes.

A kismajtényi oldalagos ideiglenes adminisztrációval való intézkedésem a legtisztább szándéku volt, hogy a felzavart kedélyeket is csillapítsa, ezért voltam bátor azt 189. számú beadványomban, minden mellék tekintetek nélkül, kellő indoklással a legalázatosabb hangon véleményezni. Erre az intézkedésre különben feljogosítva is éreztem magamat, mert Méltóságod mint főesperesnek, nem mint nagykárolyi plébánosnak adott utasítást a majtényi ügyekben; régi egyházmegyében pedig az a gyakorlat volt érvényben, hogy vagy az illetékes esperes, vagy a főesperes ideiglenesen intézkedhetett adminisztratív dolgokban, rögtön jelentést téve a püspöknek, mint az, vagy jóváhagyott vagy nem. Én tehát teljesen bona fide a legjobb szándékkal tettem amit tettem és mint pap merem állítani, hogy legcsekélyebb szándékom sem volt Méltóságodnak kellemetlen nem tetsző dolgot cselekedni. Jelentem is egyuttal, hogy Méltóságod leiratának vétele után akkor azonnal azaz e hó 27-én délben táviratilag értesítettem Danila Mihály lelkészt Kismajtényban, hogy Méltóságod a kismajtényi lelkészet területén minden egyházi funkciótól eltöltötte. –

Mindenezkután bár Méltóságod részéről teljes tájékoztatásban vagyok állásomat illetőleg, mégis azon reményben hátha Méltóságod még fentartja 1136. számú leiratában tett kijelentéseit és nem tekint csak egy skartba tett főesperesnek, bátorságot veszek magamnak azon alázatos informatív kérelemmel járni Méltóságodhoz, ne méltóztassék most egyelőre a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román parochiákban semminémű minőségben vizitátorokat küldeni, sőt a hivatalvezetőket egyenesen felhívni, hogy hivatalos látogatásaikat, egyelőre míg az általános izgatottság csillapulni fog, halaszszák el, de legfőbbképen addig míg minden kétséget kizárólag nyilvánvalóvá lesz, hogy a „Christifideles” Bulla fog e revízió alá kerülni vagy sem s míg erről az összes érdekeltek értesítve nem lesznek. –

Ezt tisztza jó szándékka az általános béke, a szelid megértés és nemcsak mindnyájunk és az új egyházmegye, de a valóságos hazafias nemzeti eszme érdekében is hódolatteljes tisztelettel esdve kérem Méltóságodtól. – És ha mindazon által az egyházmegyei kormányzás bármely román parochiából információt kívánna, vagy valami tényleges intézkedésre volna valahol szükség, mint Méltóságod felhatalmazott biztosa, ha magas bizalmára méltatni fog, szolgálataimat készséggel fogom Méltóságod rendelkezésére készen tartani. -

Méltóságod felszentelt Jobbját csókolva vagyok.

Nagykároly 1913. április 30-án.

Krisztusban alázatos fia:

Marchis Romulus főesperes.

205. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzónak az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában

Bécs, 1913. május 2.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 531r. Fogalmazvány.

Monsignore Papp – 2 maggio 913

Ignoscat mihi Excellentia Tua Reverendissima, si Eam iterum rogare presumo, ut ad litteras¹⁹⁰ meas de dato 14 februarii No. 807, 23 februarii No. 841, et 5 aprilis No. 931 respondere ne gravetur.

Interim sensus aestimationis ac venerationis meae erga Te libenter profiteor
De Novak non amplius
Precor adlaborare pro Gebé

206. Ferenc Ferdinánd főherceg magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1913. május 2.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 516r–517v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCXXXV, 441. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellence

La lettre privée¹⁹¹ que Votre Excellence m'a adressée directement au sujet de l'érection du diocèse de Hajdudorogh, me met malheureusement dans la nécessité d'exprimer mes regrets les plus vifs de ce que les représentations les plus sérieuses et les mieux fondées faites en son temps sont restées sans résultat et n'ont point été prises en considération.

Votre Excellence me fait l'honneur de m'appeler un fils zélé et fidèle de la Saint Église catholique. Je puis lui donner la certitude que ce sera toujours en effet ma volonté la plus sincère de l'être en réalité, mais je ne mériterais pas pareil titre, surtout en cette circonstance, si je restais indifférent en présence des dangers réels et sérieux que courerait sans aucun doute par suite de l'érection de ce diocèse de Hajdudorogh, la Saint Église Catholique au milieu d'un peuple qui est resté jusqu'ici toujours si profondément fidèle à sa religion et à la Dynastie impériale!

Votre Excellence est depuis trop peu de temps ici pour pouvoir se former Elle même un jugement complet et exact sur toute cette affaire. Elle est forcée de se fier naturellement aux rapports qui lui sont faits par d'autres, mais ces rapports n'excluent malheureusement pas la possibilité d'une erreur qui aurait les plus graves conséquences.

190 Lásd: 158. 163. és 171. számú dokumentumok.

191 Lásd: 192. számú dokumentum.

Aujourd'hui encore je vais énergiquement à l'encontre de cette erreur, car elle aurait vraiment les suites les plus tristes à la fois pour la Saint Eglise et pour la dynastie et cela à un tel point que personne ne peut prévoir jusqu'ou elles pourrait aller. Je proteste donc a nouveau contre cette innovation de la façon la plus formelle et j'ai la conviction en agissant ainsi d'agir pour le plus grand bien de l'église catholique et de la monarchie, chose que j'ai le plus à coeur.

Je prie Votre Excellence d'agréer l'hommage de mes sentiments respectueux
François Ferdinand, Archiduc d'Autriche Este.
Vienne, 2 Mai 1913.

207. Raymund Netzhammer bukaresti érsek naplóbejegyzése a Gotti bíborosnál, Diamandy szentszéki román követnél és Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnál tett látogatásáról

Róma, 1913. május 3.

NETZHAMMER, NIKOLAUS (Hrsg.): *Raymund Netzhammer: Bischof in Rumänien*. 2 Bände. Südostdeutsches Kulturwerk, München 1995–1996. I. 440–442.

Rom. Samstag, 3. Mai 1913

Am Dienstag früh kam ich in Rom an und bezog im Griechischen Kolleg Wohnung. Von P. Lucius fand ich Briefe vor und ich meldete ihm telegraphisch meine Anwesenheit in der Ewigen Stadt. Anlässlich einer längeren Unterredung mit dem Propagandapräfekten Kardinal Gotti sagte dieser, daß die Gründung der ungarischen Diözese eine wahre Katastrophe gewesen sei und daß man jetzt wegen der griechisch-liturgischen Bücher sehr in Verlegenheit komme, weil diejenigen der Propaganda vergriffen seien. [...]

Mit Herrn Diamandy, dem rumänischen Gesandten beim Quirinal, wäre ich fast in Streit geraten. Er sprach von einer Politik des Hl. Stuhles gegen Rumänien! Es kochte förmlich in mir. Ich verteidigte die ungarische Diözese nicht, wies aber darauf hin, daß in dieser Sache von den Rumänen stark übertrieben worden sei. Dann hielt ich dem Minister entgegen:

„Man kann vom Hl. Stuhl auch nicht alles verlangen, nachdem in Rumänien die Mohamedaner weit besser behandelt werden als die Katholiken und Unierten!“

„Bitte sehr! Rumänien ist wohlwollend und die Katholiken könnten noch mehr Wohlwollen finden, wenn sie entgegenkommender wären. Man achtet bei uns den Katholizismus!“

„Ja, aber nur so, wie es Gârboviceanu kürzlich in einem Vortrag gesagt hat: «Ich achte den Katholizismus, aber wir brauchen ihn nicht im Lande!»“ „Die Katholiken treiben in Rumänien zuviel Proselytenmacherei!“ „Das Gegenteil ist wahr, Herr Minister! Jährlich verlieren wir außerordentlich viel an die Orthodoxen!“

Nach und nach wurde die Unterredung ruhiger und wir gingen im Frieden auseinander.

[...]

Weil ich um eine Papstaudienz nicht eingegeben hatte, war mir umso wichtiger eine Unterredung mit dem Kardinalstaatssekretär Merry del Val; sie wurde mir gestern abend gewährt. Der Kardinal wußte, daß ich in Malta war und vermutete ganz richtig, daß ich als Benediktinerbischof bei den kommenden Festen auf Montecassino nicht fehlen dürfe. Bald standen wir aber beim Thema der ungarischen Diözese und ich sprach ganz offen:

„Eminenz! Wir haben wegen dieses Hajdudorogh beständig zu leiden. Die Zeitungen stellen die katholische Kirche als eine Feindin der rumänischen Nation dar, bezeichnen die griechische Sprache in der Liturgie der Diözese als ein lächerliches Trugmittel, um leichter und unbemerkter die magyarisches Sprache einzuführen.“

„Ich verstehe dieses Gerede von seiten der Rumänen!“

„Man sollte aber doch wenigstens die rein rumänischen Pfarreien von der neuen Diözese ausschließen!“

„Es scheint wirklich, daß man rein rumänische Gemeinden dazu genommen hat. Das lag durchaus nicht in der Absicht des Hl. Stuhles. Es scheint, daß die ungarische Regierung in diesem Punkte einlenken möchte. Die ursprüngliche Liste hatte man reduziert und die neue Liste der Pfarreien dann mit Bischof Monsignore Radu aufgestellt, aber die Rumänen selber waren offenbar ihrer Statistiken nicht ganz sicher.“

„Jedenfalls sind sie heute sehr empört!“

„Die Rumänen haben sich selber am meisten geschadet durch ihre unqualifizierbaren Zuschriften an den Hl. Stuhl, und weil sie diesem überhaupt das Recht abgesprochen haben, eine neue Diözese mit magyarisches Elementen zu schaffen. Die unierten Rumänen haben einige schlimme Hetzer unter sich!“

„Eminenz! Ich kenne selber solche und habe unter ihnen zu leiden!“

„Es gibt aber auch sehr viele gute Leute unter den Rumänen!“

„Gewiß! Ich gewann von ihnen ausgezeichnete Eindrücke, als ich sie vor einigen Wochen in Blaj besuchte. Dort scheint ein ganz guter Geist zu herrschen. Wenn rein rumänische Pfarreien von den Ungarn wegkommen, kann noch alles gut werden!“

„Wie stellte sich Herr Maiorescu zur Sache?“

„Nach meiner Meinung nahmen weder Maiorescu noch Sturdza, den Eure Eminenz kennt, die Sache sehr tragisch. Auch der König Karl blieb ruhig, nachdem er trotz der energischen Intervention des Thronfolgers Erzherzog Franz Ferdinand nicht zum Ziele kam!“

„Es war mir leid, daß ich dem Erzherzog nicht zu willens sein konnte. Seine Politik ist eben verschieden von derjenigen des Kaisers und für mich muß jene des Kaisers maßgebend sein!“

Nachdem ich noch kurz über die Schulen und Vereine berichtet hatte, entließ mich der Kardinal sehr liebevoll.

**208. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó
átírata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi
egyházmegegyében használandó görög liturgikus könyvek tárgyában**

Ungvár, 1913. május 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 523rv. Tisztázat.

Nro. 1136.

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

Diu exspectavi, an ad aestimatissimas litteras¹⁹² Excellentiae Tuae sub numero 807. ad me directas exoptatum responsum dare possim, in quibus litteris me invocasse dignabatur, ut imperissioni librorum liturgicorum in graeca lingua pro nova Dioecesi providerem et hunc in finem commissionem duorum, vel trium virorum eligerem, qui Sanctae Ecclesiae addicti et in antiqua graeca lingua bene versati sint.

Diu, inquam, exspectavi, ut viderem, an administratione duarum sat magnarum Dioecesium occupatus ingens hocce munus suscipere possim.

Ast Excellentissime Domine, fateri cogor, quod novum hocce onus humeri mei ferre non possunt, quia impressio horum librorum magnam responsabilitatem episcopo involvit, – ipse omnes textus, antequam hos typis describendos traderet, perlegere tenetur.

Tempus autem me ad hunc laborem totaliter deficit, quia a mane usque ad vesperam negotiis, administratione et receptione presbyterorum duarum Dioecesium occupatus sum.

Accedit demum illa ratio, quod in textibus libri liturgici: Missale et Horologii multae discrepantiae inveniuntur inter libros Graecos et Ruthenos, quae ante impressionem librorum componendae sunt.

Melius erit itaque si impressio novorum librorum liturgicorum novo Episcopo committetur, cujus denominatio – quem admodum certior factus sum – proxime pronuntiabitur.

Interim sensibus profundae venerationis permaneo

Ungvarini 4-a Maji 1913.

Excellentiae Tuae

addictissimus in Christo:

Antonius Papp

Episcopus Munkácsensis.

Administrator Apostolicus Dioeceseos Hajdudorog.

192 Lásd: 158. számú dokumentum.

209. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Jaczkovics Mihály püspöki helynök elleni támadás és a szatmári román papok feljelentő levele tárgyában

Ungvár, 1913. május 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 534r–536r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CCXXXVI., 442–443. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

No. 1162.

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

Iterum atque iterum veniam peto, quod ad aestimatissimas litteras¹⁹³ Excellentiae Tuae sub numero 841 et 931. ad me directas tam tarde respondeo.

I. His acceptis Vicarium meum Hajdudorogensem ad me citavi et perlecto elencho istarum parochiarum, de quibus Excellentiae Tuae relatum est, in istis liturgicas functiones lingua hungarica celebrari, ipsi in mandatis dedi, ut Ecclesias visitando hocce in negotio diligentem inquisitionem faceret.

At quemadmodum Excellentiae Tuae 16-a die Aprilis anni currentis referre honorem mihi sumpsi, sacerdotes rumeni fideles suos contra Vicarium meum ad seditionem incitaverunt et ideo, sicuti Excellentiae Tuae accepto telegrammate 18-a die Aprilis anni currentis retuli, visitationem Ecclesiarum suspendere coactus eram, quam ob rem Vicarius meus inquisitionem peragere non potuerat.

II. Quod quaerelam rumenorum sacerdotum de mutationibus in districtibus protopopalibus factis et de novis protopopis creatis attinet, quaerela haec fundamentum suum solummodo in nationalismo exagerrato rumenorum habet, quia rumeni exclusive, separatim remanere voluerunt, ut decreto erectionis novae Dioeceseos eo fortius resistere possent.

Ego mutationes in Comitatu Szatmár solummodo in tribus districtus feci:

1. in districtu Batizvasváriensi
2. in districtu Csengerensi et
3. in districtu Szatmárnémetiensi

quia circa antiquum districtum Szatmárnémetiensem nova Dioecesis e Dioecesi Szamosújváriensi et Magnováradiensi tot parochias nacta est, ut ex his districtus erigere cogebar eo modo, ut novi districtus secundum vicinitatem et optimam distributionem parochiarum ad normam gubernii civilis mixtum e parochiis trium antiquarum Dioecesium componerentur.

In reliquis duobus districtibus: Érmellékensi et Nagykárolyiensi solae parochiae rumenae remanserunt, excepta una: parochia nempe ruthena Nagykárolyiensi.

Sacerdotes rumeni in Comitatu Bihar et Szabolcs item in Transylvania contra erectionem et distributionem districtuum nullam quaerelam moverunt.

III. Novos protopopas ego non creavi, sed solummodo administratores officii Vicearchidiaconalis applicavi in istis districtibus, in quibus contra

¹⁹³Lásd: 163. és 171. számú dokumentumok.

erectionem novae Dioeceseos turbae et agitationes exortae sunt, definitivam denominationem tamen eorum novo Episcopo reservarvi. Vicearchidiaconi sunt oculi Episcopi et si oculus fuerit nequam, totum corpus tenebrosus erit, ideo novos administratores officii Vicearchidiaconalis applicare debui, ut scire possim, cui fidam.

Tales administratores officii Vicearchidiaconalis applicavi in districtibus Batizvasvári, Csenger, Érmellék, Nagykároly et Debrecinensi, in reliquis vero districtibus antiquos Protopopas-Vicearchidiaconos in officiis suis reliqui.

IV. Quaerela 16 sacerdotum rumenorum circa Nagykároly habitantium contra linguam officialem hungaricam novae Dioeceseos mota nullum fundamentum habet, quia lingua officialis in tota Dioecesi tantum una esse potest. In omnibus Dioecesibus totius Hungariae, exceptis Dioecesibus rumenis lingua officialis hungarica est.

Et isti 16 sacerdotes circa Nagykároly, quemadmodum omnes sacerdotes novae Dioeceseos, linguam hungaricam optime callent, item et fideles eorum, et, si isti sacerdotes libellos suos supplices ad Comitatus et ad varia officia civilia directos, item et quietantias suas erga salaria, erga congruas suas ad me lingua hungarica exarare possunt-e cur non et reliqua scripta sua ad me, qui linguam rumenam non calleo?!

Tota haec quaerela solummodo cavillatio verborum est.

Interim sensus meae aestimationis et reverentiae Excellentiae Tuae profiteor et permaneo

Ungvarini, 5-a die Maji anno Domini 1913.

Excellentiae Tuae addictissimus in Christo:

Antonius Papp,

Episcopus Munkácsensis,

Administrator Apostolicus Dioecesis Hajdudoroghensis

210. A Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról szóló törvényjavaslat és annak indoklása

Budapest, 1913. május 5.

KIADVA: *Képviseelőházi irományok, 1910–15*, XXVI. kötet, Budapest, 1913. 398–400.

783. szám.

Törvényjavaslat a hajdudorogi görög katolikus püspökségről.

A hajdudorogi görög katolikus egyházmegyének felállítása törvénybe iktattatik és ezen egyházmegyének mindenkor püspöke az 1885. évi VII. törvénycikk 7. §-a értelmében a főrendiházi tagság jogával ruháztatik fel.

Budapest, 1913. évi május hó 5-én.

Jankovich Béla s. k.,

m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister.

Melléklet az 783. számú irományhoz.

Indokolás

„a hajdudorogi görög katolikus püspökségről” szóló törvényjavaslathoz.

Egy új görög katolikus püspökség létesítése a görög szertartású katolikus magyarságnak régi szükséglete volt.

Az 1900. évi népszámlálás az ország egész területén 246.628 görög katolikus vallású magyart talált. Ezen görög katolikus magyar anyanyelvűek közül 168.756 a munkácsi és eperjesi ruthén szertartású görög katolikus püspökök joghatósága alatt állván, az ó-orosz liturgikus nyelvű istentiszteletekben volt kénytelen részt venni; 70.597 görög katolikus vallású magyar anyanyelvűre pedig, a kik a balásfalvi görög katolikus érsek, nagyváradi és szamosújvári görög katolikus püspökök joghatóságaihoz tartoztak, a román liturgikus nyelv volt kötelező. E nagyszámú görög katolikus magyarság egyre jobban sérelmesnek érezte az ó-orosz, illetőleg a román liturgikus nyelv használatát, mivel ezen liturgikus nyelvek miatt nem magyarnak, hanem ruthén vagy román nemzetiségűnek tartotta a közvélemény. Ilyen körülmények között a görög katolikus magyarság mindinkább elidegenedett istentiszteleteitől és oly helyzetbe jutott, hogy lelki szükségletei a saját görög katolikus ritusa szerint kielégítésre nem találtak.

A görög katolikus magyarság e hitéleti bajának orvoslását, egy új görög katolikus egyházmegye felállítása által többször sürgették a törvényhozás előtt elhangzott felszólalások.

A nehézségek azonban, melyek ezen kivánalom megvalósulása elé gördültek, csak akkor váltak elháríthatókká, midőn a kormány, az ó-görög nyelvnek, mint az új egyházmegyében használandó liturgikus nyelvnek alapjára helyezkedve kezdte meg a tárgyalásokat az Apostoli Szentszékkal. Az ó-görög nyelvnek, mint holt nyelvnek éppen úgy nincs nemzeti jellege, mint nincs a latinnak, és liturgikus (!) nyelv gyanánt való használata megszüntetvén a görög katolikus magyarság eddigi nemzeti sérelmét, teljesen alkalmas arra, hogy a görög katolikus vallás gyakorlását a görög katolikus magyarságnál ismét kedvelté, elevenebbé tegye.

Az Apostoli Szentszék az ó-görög nyelvnek liturgikus ténykedésekben való használatához hozzájárulván, Ő császári és apostoli királyi Felsege hivatali elődöm javaslatára 1912. évi május hó 6-án kelt legfelsőbb elhatározásával a hajdudorogi görög katolikus egyházmegyét felállította.

Az Apostoli Szentszék az egyházmegye felállítására nézve a Christi Fideles kezdetű bullát szintén kibocsátotta.

Ennélfogva az új görög katolikus püspökség kánonjogilag és közjogilag létesített.

Az új egyházmegye 190.097 görög katolikus hívőt számláló 162 plébániából áll, a melyek az esztergomi érsekségből, a gyulafehérvár–fogarasi görög katolikus érsekségből s a munkácsi, eperjesi, nagyváradi és szamosújvári görög katolikus püspökségekből hasítottak ki.

Hogy ezen új egyházmegye mindenkori püspöke a többi felekezetek egyháznagyjaihoz hasonlóan és hivatala nemzeti jelentőségének és méltóságának megfelelően a főrendiházban helyet foglalhasson, az 1885. évi VII. törvény czikk 7. §-a értelmében a törvényhozás külön intézkedése szükséges.

Budapest, 1913. évi május hó 5-én.

Jankovich Béla s. k.,

m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister.

**211. Melles Emil budapesti görögkatolikus paróchus
folyamodványa Lukács László miniszterelnökhöz magyar liturgikus
könyvek beszerzése és az erdélyi magyar görögkatolikus törekvések
támogatása tárgyában**

Budapest, 1913. május 6.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–2981. Tisztázat.

236/1913

Nagyméltóságú V. B. T. Tanácsos, M. Kir. Ministerelnök Ur,
Kegyelmes Uram!

Alázattal esedezem Nagyméltóságod előtt: kegyeskedjék kezeimhez 500 azaz Ötszáz Koronát utalványozni utólagos elszámolás kötelezettségével a székelyföldi gör. kath. magyar plebániáknak magyar nyelvű liturgikus könyvekkel való ellátása, és az erdélyrészi városokban a gör. kath. magyar hiveknek szervezése az új egyházmegyéhez való csatlakozásukl iránt megindított mozgalom elősegítésének céljaira.

A hajdudoroghi egyházmegyéhez csatolt székelyföldi gör. kath. plebániák papsága már mostan is ohajtáná bevezetni templomába a magyar istentiszteletet. De nincsenek hozzá könyveik. Görög kath. magyar szövegű liturgikus könyvek vannak készen, de nincsenek kellő approbatióval ellátva. Mindennek daczára ezek a könyvek a munkácsi és eperjesi egyházmegyékből átcsatolt területeken általánosan használatban vannak. A székelyföldi gör. kath. templomok szerfelett szegények. A közelben négy ilyen plebánia fordult hozzám, nevezetesen: a kézdiszentkereszt, a bözödujfalusi, a nagykászoni, és a szováti, azzal az indoklással, hogy képtelenek a szükséges magyar könyveket beszerezni, és kértek, hogy e könyveket ajándékul kérjem ki nekik [sic-nekik]. A budapesti egyházközség nincs abban a helyzetben, hogy számukra a szükséges könyveket beszeresse. Azért vagyok bátor e kérelemmel Nagyméltóságod előtt jelentkezni. Egy-egy plebania számára a szükséges könyvkészlet körülbelül 50 koronába kerülne, és így az eddig jelentkezett négy község részére 200 korona volna szükséges.

A mióta a hajdudoroghi egyházmegye működését megkezdte, az ebből az egyházmegyéből kimaradt városok gör. kath. magyar lakossága körében több helyütt mozgalom keletkezett, hogy szervezkedjenek és az új egyházmegyéhez való csatlakozásukat kérelmezzék. Ily mozgalom indult meg eddig Brassóban,

Aradon, készülöben van Tordán és Kolozsváron. Agilis fiatal gör. kath. magyar papok vezették be ezeket a mozgalmakat, a melyek szemben az oláhok reviziós törekvéseivel igen alkalmasak volnának az oláhok sérelmeit emlegető politikai tényezők felvilágosítására és ellensúlyozására. Ámde az e tekintetben felhasználható papság oly szegény hogy az agitációval járó kiadásokat a sajátjából nem fedezheti. Például a Brassóban jelentkező mozgalom szervezése végett a torjai gör. kath. plébános Gaften Döme nyolcz ízben utazott Brassóba, a mi maga tetemes kiadással jár. Semmit többet csak az ily esetekben felmerülő kész kiadásokat kellene az illetőknek megtéríteni és az eredmény nem maradna el. Erre ohajtanám felhasználni a kért összeg nagyobb részét.

Nem tartottam tanácsosnak, hogy e kérelemmel a nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi m. kir. Ministeriumhoz forduljak, mert a katolikus ügyek osztályánál egyházi approbáció nélküli liturgikus könyvek kiosztása, valamint az új egyházmegyéből kimaradt magyar hivek mozgalmának elősegítése aggályosnak látszanék esetleg.

A mennyiben tiszteletteljes kérelmem kedvező elintézésben részesül, a kezemhez jövő összeg felhasználásáról okmányolt számadást óhajtók Nagyméltóságod elé terjeszteni.

Alázatos kérelmemet megújítva mély tiszteletem nyilvánításával vagyok,
Budapesten, 1913. május 6-án.

Nagyméltóságod alázatos szolgája:

Melles Emil

budapesti gör. kath. apátplébános.

V./8.-án referálván [a] fenti kérelmet: Ö Méltósága oda nyilatkozott, hogy pénz nem lévén, egy későbbi időben foglalkozzunk a dologgal.

Egyelőre tehát a. a. teendő VI./1.-i határidővel.

Bpest 913. V./9.

Balogh

H[atár]i[dő]. meghosszabb[ít]. VIII/15.

XI/1.

**212. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átiratfoglalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi
miniszternek a Christifideles graeci-bulla kiállítási díja tárgyában**

Budapest, 1913. május 6.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–6656. Fogalmazvány.

Tárgy:

Vallás- és közoktatásügyi minister kéri,¹⁹⁴ hogy a Hajdudorogon létesítendő új görög kath. egyházmagyae magalapítására vonatkozólag kibocsátott pápai bulla kiállításáért járó s általa a közös külügyminister úr kezéhez már

¹⁹⁴Lásd: 93. számú dokumentumok.

kiutalt 5000 lira (4760 K), miután ezen költségek fedezésére fedezettel nem rendelkezik, tárcája javára megtérítették.¹⁹⁵

K[iadmány].

Vallás- és Közoktatásügyi Ministernek.

Nmod hivatalai elődja mult évi oktober hó 31én 3920/el. sz. a. hozzám intézett átiratában azt kérte, – tárgyból¹⁹⁶ –

Van szerencsém Nmodat tisztelettel értesíteni, hogy a szóban levő költségek fedezésére, melyek egyébként már tárgyuknál fogva is a Nmod bölcs vezetése alatt álló vallás- és közoktatásügyi tárcza körébe tartoznak, magam sem rendelkezem megfelelő fedezettel, minélfogva tisztelettel arra kérem Nmodat, hogy a fentemlített összeget esetleg, mint előirányzat nélküli kiadást, saját tárcája terhére elszámolni sziveskedjék.

Fogadja stb.

Bpest 913. V. 6.

K V/8 J[eszenszky]

213. Morvay Károly vizsgálóbíró végzése Marosán György és társai ügyében

Szatmárnémeti 1913. május 7.

GKPL I–1–a 1136/1913. Tisztázat.

Morvay Károly a szatmárnémeti kir. tszék vizsgálóbírája.

7793/1913.B.sz.

1913. V. 70/62.

Végzés.

Magánosok elleni erőszak büntette és hatóság elleni erőszak büntette miatt Marosán György és társai ellen indított bűnügyben a szatmárnémeti kir ügyészség 6196. KÜ. sz. indítványa folytán fogv levő:

Marosán György 54 éves mezőteremi születésű gr. cath. vallásu lelkész kismajtényi lakos, mint a btkv 69 §-ának I. pontja szerinti bűnrészes /:felbujto:/

Moldova Jakab 31 éves tövisi születésű gr. cath. asztalos kismajtényi lakos, -
Tarcza Péter 22 éves gr. cath. vallásu kismajtényi születésű földmives.

kismajtényi, -

id Csőgi János 63 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallásu kisbirtokos, kismajtényi. –

Botis András 19 éves krasznabélteki születésű gr. cath vallásu kocsis kismajtényi, és szabadlábbon levő

Varju György kismajtényi és Suta László budapesti /:Örömvölgy utca 10:/ lakosok, mint tettesek ellen a bt kv 176 §-a meghatározott magánosok ellen erőszak és a btkv 165.168 §aiban meghatározott hatóság elleni erőszak büntette, -

195 Pirossal bekeretezve.

196 Ide került beszúrára a tárgy pirossal bekeretezett része.

Ugyancsak Marosán György és Barota Gergely 35 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású kőmíves kismajtényi lakosok, mint a btk 69 §-ának 1 pontja szerinti bünrészes /:felbujtó:/

ifj Csögi János 36 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású földmíves, Varju János 20 éves kismajtényi születésű és gr. cath. vallású földmíves, Batis András, Sonkádi Pál 28 éves kismajtényi születésű 28 éves gr. cath. vallású földmíves, Botya Gergely 33 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású mezőőr, Kádár Gusztáv 19 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású földmíves, Pap László 18 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású földmíves, ifj Sonkádi István 19 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású földmíves, Tóth László 18 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Pintye Lászlóné Ladre Mária 32 éves vezető születésű gr. cath. kismajtényi, id Csögi János, Moldován Jakab, Tárca Péter, kismajtényi lakosok, valamint a szabadlábbon levő Tárca Jánosné Andor Mária 26 éves esztróli születésű gr. cath. vallású, id Tárca György 57 éves gr. cath. vallású kismajtényi születésű és lakos, földmíves, Mezei János, 19 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Balla Gergely 27 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Szilágyi János 19 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Bontya Romul 17 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Torzsán János 22 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású tanító, Suta György 30 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású földmíves, Gárdus Mihály 31 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Rácz Péter 65 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Pap Sándor 28 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Seriny László 30 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos, Valán János 65 éves kismajtényi születésű gr. cath. vallású napszámos és Varju Pál kismajtényi lakosok ellen a btk 165 §- 168 §-aiba meghatározott hatóság elleni erőszak büntette miatt a bp 105 §-a alapján a vizsgálatot elrendelem.

Egyszersmind Marosán György, Barota Gergely, id Csögi János, Moldován János, Tárca Péter, Pintye Lászlóné, ifj Csögi János, Varju János, Botis András, Sonkádi Pál, Botya Gergely, Kádár Gusztáv, Pap László, ifj Sonkádi István és Tóth László ellen a bp 141 §-ak 2 pontja és 148 §-a alapján a vizsgálati fogságot elrendelem.

Erről a bp 108 §-aban foglalt rendelkezésekhez képes a nagykárolyi járás főszolgabíráját, mint ifj Csögi János terhelt községi felettes hatóságát és a munkácsi gr. cath. püspököt, mint a hajdudorogi egyházmegye apostoli administratorát, mint Marosán György terhelt kismajtényi gr. cath. lelkész fejebbvaló hatóságát értesitem.

Indokolás:

A nyomozás adatai különösen terheltek részbeni beismerése a bűnjelként lefoglalt levelek és okiratoknak tartalma, valamint a kihallgatott tanúk vallomása alapján a következőkre nézve támadt nyomatékos gyanú:

Jaczkovics Mihály mint a hajdudorogi gr. cath. egyházmegye főtanfelügyelője, felettes hatósága megbízása folytán 1913 évi április hó 10-én a Szatmárvármegye főispánja által támogatására kirendelt Madarassy István

nagykárolyi járásifőszolgabíróval Kismajtényban azon célból jelent meg, hogy az ottani felekezeti iskolákat meglátogassa és megvizsgálja s ha szükségesnek látja hivatalból meglátogathassa a gr. cath. lelkészt és egyházat is. Mikor megérkeztek Kismajtényba, mert Marosán György kismajtényi lelkész éppen istentiszteletet tartott Jaczkovics Mihály püspöki külhelynök és Madarassy István főszolgabíró be mentek a templomba. Alig foglaltak azonban ott helyett, Tárcza Péter a harangot félre verte, a mire a templom előtt nagyobb csoport gyült össze félreérthetetlenül azon célzattal, hogy Jaczkovics Mihály püspöki külhelynököt tetteleg bántalmazzák. Madarassy István főszolgabíró látván a fenyegető veszélyt, ki ment a templomból és az ott összegyült embereket és asszonyokat és gyermekeket békés eltávozásra hívta fel, de eredménytelenül. Míg kívül ez történt, az alatt a templomban id Csögi János, Moldován Jakab, Tárcza Péter, Botis András, Varju György, Suta László és még többen akik ez idő szerint ismeretlenek, nagyobb csoportban szitkozódás és távozásra való felhívások között megragadták a szentélyben Marosán György lelkész mellett álló Jaczkovics Mihály püspöki külhelynököt tanfelügyelőt és a templomból kilögdösték, sőt Tárcza Péter és Batis András eközben ökölrel hátra is ütötték, annak dacára, hogy a templomba időző közben visszatért Madarassy István főszolgabíró segítségére sietett.

A templomban volt és a templom előtt összegyült csoport, melynek egyik tagja, valószínűleg Suta László a főszolgabíró kabátját megfogta és rángatta, körülvette a főszolgabírót és őt veszélyes magatartásban nyilvánuló fenyegetéssel a rend helyre állításában akadályozta.

Jaczkovics Mihály püspöki külhelynököt és Madarassy István főszolgabírót midőn a helyszínről kénytelenségről kocsin távoztak a csoport tagjai kövekkel dobálták meg. A püspöki külhelynök főtanfelügyelő és főszolgabíró Domahidára hajtottak s onnan délutáni órákban azon célból tértek vissza, Kismajtényba, hogy az iskola látogatást az időközben megérkezett csendőri karhatalom támogatása mellett foganatosítsák. Ebben a hivatalos eljárásukban azonban ismét meglettek erőszakkal és veszélyes fenyegetéssel akadályozva. Ifj Csögi János, ugyanis előzőleg a gyermekeket az iskolából haza küldte, az iskola ajtaját bezárta, eddig még ki nem derített tettes az iskolai csengőt félre verte, mint tüzesetkor szokásos erre az iskola udvarán egy nagyobb csoport gyült össze, kik közül Varju János, Sonkádi Pál, Batis András, Bontya Gergely, Kádár Gusztáv, Pap László, ifj. Sonkádi István, Tóth László, id Csögi János, Moldován Jakab, Tárcza Péter, valamint a csoport tagjai közül még többen is az iskola udvarán elhelyezett léczkötegeket szélylyel bontották, léceket ragadtak és azokat szitkozódások között ütésre emelve a kivezényelt csendőröket a rend fentartásában veszélyes fenyegetéssel akadályozták. A csoportnak tagjai voltak még már megnevezetteken kívül id Tárcza György, Mezei János, Balla Gergely, Szilágyi János, Bontya Romul, Törzsán János, Suta György, Gárdos Mihály, Rác Péter, Pap Sándor, Serény László, Vallon János, és Varju Pál. A csoport tagjai közül többen az eddigi kiderítettek szerint Pintye Lászlóné és Tárcza Jánosné a helyszínről kocsin eltávozó püspöki külhelynököt főtanfelügyelőt és főszolgabírót kövekkel megdobálták.

Marosán György gr. cath. lelkésznek módjában állott volna egyetlen szavával a cselekmények elkövetését megakadályozni, azonban ezt még a főszolgabíró felhívására sem tette sőt, a főszolgabíró jelentése szerint nevezett lelkész magaviselete, aki a kézmozdulataival a csoport tagjait tettelegességre ösztönözte, azt árulta el, hogy ő a bekövetkezendőkről nem csak tudott, hanem a cselekmények értelmi szerzője, és felbujtója volt. Ezt bizonyítja a Marosán György hazi iro asztala fiokjában feltalált s bűnjelként lefoglalt levelek és okmányok tartalma is.

Barota Gergely a cselekmény elkövetésekor a csoport tagjait különféle izgató kijelentésekkel és felhívásokkal az iskola udvarán a fent leirt cselekmények elkövetésére szándékosan rábirta.

Ezen cselekmények a rendelkező részben körülírt büntett megállapítására alkalma, tehát miattok bünvádieljárásnak van helye és a vizsgálat elrendelését az erre jogositott közzéadvó a bp 103§-ának 2 pontja értelmében indítványozta: ennél fogva a vizsgálatot a Bp 1 és 105 §§-ai alapján el kellett rendelni.

Marosán György, Barota Gergely id, Csögi János, Moldován Jakab, Tárcza Péter, Pintye Lászlóné ifj Csögi János, Varju János, Batis András, Sonkádi Pál, Bontya Gergely, Kádár Gusztáv, Pap László ifj Sonkádi István, és Toth László terheltek e. Én a vizsgálati fogság a rendelkező részben jelzett törvényszakaszok alapján azért rendeltem el, mert tekintettel ezen terheltek kifejtett nagyobb tevékenységére megszökésüktől alkalmazandó büntetés előrelátható nagyságánál fogva alaposan tartani lehet.

Szatmárnémeti 1913 évi május hó 7 napján, Morvay Károly s. k. vizsgálóbíró
A kiadmány hitelül:

Balas
vbirói kezelő.

214. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirta Raffaele Scapinelli bécsi nunciának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Nagyvárad, 1913. május 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 538r–539v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCXXXVIII., 444–445. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Hajdudorogh Disordini a Szatmar¹⁹⁷

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,
Certamente sarà rimasta meravigliata Vostra Eccellenza vedendo, che così tardi vengo a constatare la ricevuta della Sua venerata lettera del 18 Aprile

197 Ceruzával utólag a lap tetejére felvezetve.

corrente anno. Prima di rispondere a Vostra Eccellenza, ho dovuto procurarmi le necessarie informazioni e se bene io, a tale fine, mi sia messo subito in mosso, puré in primo luogo a cagione delle nostre feste pasquali, solamente con rittardo le ho potuto avere.

Mentre dunque ora imploro scuse per l'avvenuto rittardo, mi facio innanzi tutto sommo dovere pregando Vostra Eccellenza a degnarsi gradire i miei più vivi ringraziamenti per la detta lettera. Con vera consolazione ne ho visto anche in questa occasione la benevolenza di Vostra Eccellenza verso di noi, e con somma contentezza ne ho appreso, che fondata è la nostra speranza per la parziale revisione della Bolla Christifideles affinché ne sia rimessa la pace nella ammareggiata popolazione rumena. In tutto partecipo il dolore di Vostra Eccellenza nel deplorare e nel disapprovare gli incidenti penibili ed i disordini avvenuti ultimamente in mezzo a quelle medesime popolazioni.

Affinché Vostra Eccellenza possa conoscere meglio lo stato delle cose riguardo a quei disordini, prego di permettermi, che qui annesso Le presenti in versione italiana la lettera che in proposito mi ha scritto il Signor Dottore Teodoro Mihali, avvocato rumeno e presidente del clubo rumeno al Parlamento di Budapest; inoltre esso è uomo serio e di natura proclive più tosto alla moderazione che verso la essagerazione. Con tutto ciò, riconso anche io, che è aspro il suo modo di parlare, ma giustificato dalla estrema amarezza della popolazione così gialusa per la sua lingua e per la sua rumena nazionalità.

Per un tale motivo, cioè per il timore del sommo pericolo della maggiarizzazione, i rumeni di quelle parrocchie fin dal principio erano e sono mal disposti verso Hajdudorog, in pari tempo poi già erano consapevoli della solenne dichiarazione fatta nel Parlamento dal Ministro-presidente a favore della „revisione”, erano e sono nutriti della certa speranza nella buntà della Santa Sede per loro sorte. Con tali disposizioni di spirito attendevano e si preparavano cristianamente per Santa Pasqua, la festa delle feste, come cantiamo noi: e proprio allora il Vicario di Hajdudorog ha creduto bene di andare a visitarli, e a visitarli insieme col pretore e poi con una quantità di gendarmi! In questa maniera e con tanta mancanza di tatto non è possibile di conquistare la simpatia d'una popolazione. D'un'altra parte a sei parrochi di quelle località è già sistata la congrua e due scuole rumene di Sanisló col finire dell'anno scolastico, resteranno senza i sussidii necessari dello Stato. Così essendo le cose è, ripeto, assai deplorable, ma non è meraviglia, che il sentimento pubblico ammareggiato, e generalmente, come si sa, poco preoccupato dei ragionamenti filosofici, si è lasciato ai disturbi. Ringraziamo il Signore che non è accaduto di peggio, come era accaduto alcuni anni fa nella diocesi di Sepusio, ove si fece grande effusione di sangue innanzi alla chiesa per motivi più o meno simili.

Presentemente l'ordine è ristabilito e dalla mia parte assicuro Vostra Eccellenza che ho fatto e farò tutto ciò che indirettamente mi è possibile di fare per calmare gli spiriti, onde con tranquillità e con libertà la Santa Sede possa „provvedervi con quelle disposizioni che valgano a rimettere l'ordine e la pace in quelle popolazioni” come si sapientemente degnavasi scrivere Vostra Eccellenza.

In fine prego Vostra Eccellenza a ben voler gradire i sensi della mia
profonda venerazione, mentre ho l'onore di professarmi
di Vostra Eccellenza,
Granvaradino, 7 Maggio 1913.
umillissimo e devotissimo servo
†Demetrio Radu
Vescovo rumeno di Granvaradino.

**214a. Radu püspök levelének melléklete: Mihályi Tivadar
országgyűlési képviselő levele Radu Demeter nagyváradi
püspöknek**

Dés, 1913. április 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 525r–530r. Olasz fordítás.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fordítás alapján:
CÂRJA, CCXXXIV., 437–440. Az alábbi átírás szintén a fordítás
alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore!

Anzitutto prego di voler scusarmi che, soltanto adesso sono in grado di poterVi rispondere alle preziose lettere dei 20 e 24 Aprile corrente anno. Caggione del ritardo fu, che dovetti dar ascolto alle numerose preghiere che mi arrivarono dai villaggi di Szatmár e di Bihar annessi al vescovado di Hajdudorogh, nei quali si è scatenata una vera persecuzione contro i nostri fedeli, onde dovetti andar in faccia al luogo, ove passai la settimana santa ed intervenni presso tutti i fori competenti per la difesa di questi infelici esposti alla inaudita persecuzione degli organi del governo.

Riguardo ai trattativi di pace inaugurate tra il governo ed il partito nazionale rumeno, Le faccio noto, che dall'ultimo abboccamento che ebbi con Vostra Signoria Illustrissima non ho avuto nessuna sorta di consultazione ne col presidente della Camera ne col Ministro presidente ed appena credo che, sia per ripigliarsi il filo dei trattativi di pace, giacche il governo non ha adempiuto nessuna delle sue promissioni e non si è impegnato a sanare nessuno dei gravami presentati da Vostra Signoria Illustrissima e dagli altri Prelati della chiesa greco-orientale.

Anzi, al contrario, gli organi del governo dall'ultima discussione tanto sul terreno amministrativo, quanto sul terreno giurisdizionale si sono slanciati con vera furia contro le nostre istituzioni, come anche contro gli individui: sembra che, vogliano raderci dalla superficie della terra.

Delle atrocità avvenute con occasione dell'elezione di Sasca, dove ci si promise un'elezione libera, – Vostra Signoria Illustrissima ne avra piena conoscenza, come pure la hanno anche i fori competenti specialmente dalla stampa tedesca ed in ispecie dai giornali „Reichspost” ed „Österreichische Rundschau”, tengo quindi per superfluo di comunicarvi le atrocità ed le barbarie di questa elezione libera.

Che spetta poi la causa importante del vescovado di Hajdudorog, come già Le dissi, ho avuto l'occasione di studiar questa quistione in faccia al luogo e mi son persuaso che, il governo ed i suoi organi muovono tutto per poterci spogliare anche dello scudo forte della nostra chiesa, per poterci poi piu facilmente distruggere e assorbire nell'elemento ungherese.

Ho ricevuto, e ricevo tuttora giornalmente, dai fedeli delle parrocchie annesse, come anche da altre parti, lagnanze che, gli organi amministrativi ed i carabinieri nella loro temerità senza limite si sono inoltrati fino ai santi altari terrorizzando i fedeli proprio nel momento solenne, quando essi si accostavano alla santa comunione.

Così è accaduto ciò anche in Kismajtény, donde è stato escortato il padre Muresian insieme con 12. contadini, fra gli altri anche una donna.

Queste cose le ho potuto studiare alla faccia del luogo, ho letto gli atti dell'investigazione, son entrato nelle carceri di Szatmár e durante due ore ho preso informazioni dai poveri arrestati e mi son persuaso che, nel momento in cui entro Jaczkovics col pretore nella chiesa, più dei fedeli erano inginocchiati in aspettazione del momento solenne, in cui saranno ristorati colla santa comunione, ma il pretore ed il mentovato vicario non badando punto a questa circostanza, entrarono in modo ostentativo fino all'altare conturbando così nel modo più scandaloso l'atto solenne, per cui il popolo si infuriò e li provò di abbandonare la chiesa. Il sacerdote continuò la cerimonia e terminata la santa comunione diede la benedizione al popolo.

Il pretore spiega la benedizione in quel senso che, il gesto del sacerdote (di benedizione) sia stato il segnale per sollevare il popolo, e perciò si ritorno fra poche ore con 18 carabinieri a cavalli ed altri a piedi, i quali arrivando al luogo, ove era radunato il popolo dinanzi alla chiesa, fecero senza verun riguardo assalto contro la gente ai cavalli, mentre gli altri carabinieri, che erano a cavallo percuotevano colla spada tutti i presenti. Quella povera donna che pure è stata arrestata essendo con un pargoletto in braccia e vedendo che un carabiniere si avvicina ad essa col cavallo, prese un pezzo di fango conglutinato e lo lanciò cogliendo il cavallo. Fra gli arrestati vi sono circa 7 giovanotti di 15-17 anni, anzi per maggior vergogna della giustizia ungherese ve ne fra gli arrestati uno epilettico, il quale fu colto della grave malattia proprio allora che fui anche io presente nella carcere. Il sacerdote Muresian e uno degli uomini più flemmatici e moderati e non posso presupporre ne di esso ne degli altri arrestati che fossero capaci di appigliarsi cogli carabinieri.

Lo stesso presidente del senato criminale del Tribunale di II. istanza di Debreczen, presso il quale intervenni per l'eliberazione degli arrestati, come anche il presidente del tribunale riconoscono, che la causa dell'arresto fu di natura politica e che lo stesso ministro di giustizia dovrebbe far cessare un tanto mostruoso processo.

Per acquistarmi delle notizie sopra lo stato delle cose in quei villaggi ho conferito col protopopo Marchis di Nagykároly, Pop di Szaniszló,

Anderco di Szatmárudvarhely e con quasi tutti gli intelligenti di Szatmár e del dintorno ed in specie col giudice pensionato Iosif Pop di Ilba.

Da tutti ho ricevuto la risposta che il vicario Jaczkovics accompagnato dal pretore e dai carabinieri provoca in quasi tutte le parrocchie i preti ed il popolo per poter avere pretesti agli arresti, e che tutte le parrocchie annesse a Hajdudorog son assediata di carabinieri.

Anzi il vicario mentovato si dimette anche a tali cose, le quali compromettono in modo flagrante la Chiesa cattolica, promettendo danaro agli uomini ed in ispecie alle mogli dei sacerdoti per adescarli che fin d'ora comincino a celebrare la santa messa in ungherese, affermando che la Bolla „Christifideles” non proibisca un tal caso, come nelle chiese rutene anche di presente si celebra la santa messa in lingua ungherese.

Con questa occasione tengo per necessario di fare una breve menzione anche delle defezioni allo scisma avvenute nel comitato di Máramaros, la corrente delle quali prende sempre più grandi proporzioni e delle quali gli organi del governo e la stampa ungherese afferma che fossero sostenute da parte della Russia; – la verità è però che gli organi dell'amministrazione sono colpevoli, perché colle continue persecuzioni spingono il popolo ad atti disperati.

Essendo il comitato di Máramaros vicino al comitato di Szatmár, s'intende che il corrente scismatico a cominciato di infiltrarsi anche tra i rumeni di alcune parrocchie annesse a Hajdudorog. Così era già pronta per il viaggio verso Nagyszeben una deputazione di 100 da Szamosdob e dalle parrocchie attigue colla missione di essere accolti nel seno della chiesa greco-orientale, ma al mio consiglio ed a quello degli altri sacerdoti bravi di quelle parti si astennero da questo disegno, il quale se si realizzasse anche in parte, sarebbe un grande disastro e pericolo per la chiesa greco-cattolica e per la causa dei rumeni.

Queste ho voluto comunicargliele riservandomi il diritto di farLe verbalmente un ragguaglio più minuzioso sopra le peripezie di questa tragedia, che si svolge in questi giorni nelle parrocchie annesse a Hajdudorog.

Che noi altri deputati ed eventualmente il comitato nazionale che misure sia per prendere per evitare i pericoli che ci minacciano in questi tempi così gravi ed i quali minacciano anche la monarchia e la dinastia, questa volta non Glielo posso dire, ma una cosa certa, che tanto noi laici, quanto anche i nostri Prelati, dobbiamo appellare a tutti quei fattori competenti e decisivi nella nostra monarchia, gli interessi dei quali sono identici cogli interessi nostri, per non tardare a venire al nostro soccorso, perché i governi ungheresi facciano una volta cessare le infinite loro persecuzioni contro la nostra chiesa e contro il nostro popolo rumeno.

Voglia Iddio, che dopo tanti sacrifici fatti con sì pronto animo per il salvamento del nostro popolo e per la confermazione della gloriosa dinastia, seguino quanto più presto giorni più sereni e cessino le disgrazie, che risultano dai sistemi corrotti di governo, – i quali se dureranno ancora condurranno la nostra patria all'orlo del precipizio.

Si degni Vostra Signoria Illustrissima di accogliere l'espressione della piu distinta venerazione, che Le conservo per sempre.

Dés, ai 29 Aprile 1913.

Di Vostra Signoria Illustrissima

umilissimo servo:

Dr. T. Mihályi manu propria, deputato

A Sua Signoria Illustrissima e Reverendissima

Demetrio Radu, vescovo di Granvaradino Nagyvárad.

Per l'autenticità, †Demetriu Radu, vescovo

215. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások, a Christifideles-bulla revíziója és a hajdúdorogi püspöki szék betöltése tárgyában

Bécs, 1913. május 8-án

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 80r–82v. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 540r–542r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCXXXVIII., 446–448. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

64261

No. 1032

Vienna, li 8 maggio 1913.

A Sua Eminenza Reverendissima

il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

Sulla provvista della diocesi di Hajdudorogh

Eminenza Reverendissima,

Come ebbi l'onore di riferire alla Eminenza Vostra Reverendissima col mio rispettoso rapporto¹⁹⁸ del 17 Aprile prossimo passato No. 979, in seguito ai deplorabili incidenti avvenuti in alcune parrocchie rumene dalla nuova diocesi di Hajdudorogh, mi astenni dal comunicare al Governo Ungherese e pubblicare la notizia delle benevole disposizioni della Santa Sede circa una parziale revisione della bolla Christifideles, che l'Eminenza Vostra mi faceva conoscere col venerato suo dispaccio¹⁹⁹ dell'11 aprile No. 63523. Intanto il Governo, interessato, come la Santa Sede, perché venga presto nominato il Vescovo della nuova diocesi, mi ha, da qualche giorno, fatto pervenire, per mezzo del Ministero degli Affari Esteri la consueta nota per chiedere in iscritto il gradimento della Santa Sede alla scelta di Monsignor Miklósy, già

198 Lásd: 189. számú dokumentum.

199 Lásd: 175. számú dokumentum.

confidenzialmente e verbalmente notificato dalla Nunziatura al Governo stesso. Sarebbe ora il tempo di far pubbliche le accennate disposizioni della Santa Sede. Così, avvenendo poco dopo, la nomina del Vescovo, mentre con questa pubblicazione si otterrebbe di tranquillizzare i Rumeni, la Santa Sede stessa avrebbe avuta quella soddisfazione, che giustamente si richiedeva per salvare il suo proprio decoro ed il prestigio della sua autorità.

Però il Governo ungherese mi fa ora confidenzialmente sapere, che mentre sarebbe contento di conoscere che la Santa Sede fosse favorevole ad una parziale e ristretta revisione della Bolla *Christifideles*, non desidererebbe che ne fosse pubblicata la notizia. Il Governo, il quale, contrariamente a quanto sperava, vede che le sue trattative per la pacificazione coi Rumeni, non hanno ancora ottenuto alcun buon risultato, teme che questi, vedendosi appoggiati dalla Santa Sede prendano maggiore audacia e pretendano che, pur lasciando alla nuova diocesi le parrocchie distaccate da Fogaras sieno restituite tutte quelle che furono smembrate da Gran Varadino. Il Governo sostiene, che non potrebbe acconsentire a tale pretesa, ma soltanto permetterebbe la restituzione di alcune parrocchie alla diocesi di Gran Varadino. Perciò esso vorrebbe che si procedesse prima alla nomina del Vescovo, senza far nota al pubblico alcuna intenzione della Santa Sede, dopo ciò il Governo pregherebbe la Santa Sede stessa di concedere una parziale revisione della Bolla e di delegare un suo rappresentante a quest'uopo. La risposta favorevole della Santa Sede a nominare un suo rappresentante, sarebbe una sufficiente prova delle sue buone disposizioni a soddisfare le giuste domande dei Rumeni.

Riguardo ai noti disordini avvenuti in alcune parrocchie rumene in occasione alla visita ivi fatta dal Vicario Vescovile di Hajdudorogh, le informazioni che mi sono pervenute non concordano. Monsignor Papp riferisce che i disordini furono provocati dai rumeni, sobillati da alcuni sacerdoti. Invece, il deputato rumeno Dr. Mihali che si è portato sui luoghi per fare un'inchiesta in proposito, in una lunga relazione inviata da Monsignor Radu, vuol provare che il provocatore fu il Vicario di Monsignor Papp colla sua escorta di polizia. Nel resto della diocesi, scrive Monsignor Amministratore Apostolico, che il suo Vicario fu bene ricevuto anche nel maggior numero delle 44 parrocchie rumene distaccate dalla diocesi di Gran Varadino. C'è un gruppo di 16 sacerdoti e parrochi nel distretto di Szatmár, che si ostinano nella opposizione ed hanno inviato alla Santa Sede un ricorso contro Monsignore Papp, ricorso del quale è parola nel venerato dispaccio²⁰⁰ di Vostra Eminenza in data del 24 Aprile prossimo passato No. 63776. Copia di tale ricorso era stata inviata anche a me e su di esso avevo chiesto spiegazioni a Monsignor Papp che mi rispose dando ragione del suo operato ed attribuendo tutta l'opposizione dei rumeni a loro esagerato nazionalismo. Recentemente l'ordine materiale è ristabilito; ma è fuori di dubbio che la situazione di questa diocesi, almeno per la parte dei rumeni, si presenta assai difficile. Quelle popolazioni, eccitate dagli agenti del nazionalismo rumeno ed invase da una cieca avversione contro tutto ciò che loro appare come un mezzo di magiarizzazione, possono facilmente

200 Lásd: 198. számú dokumentum.

divenir preda della propaganda scismatica, sempre attiva fra loro. Nè l'azione del Governo, che invia nelle parrocchie delegati e gendarmi per scortare il Vicario Vescovile, può essere un mezzo atto a ricondurre la tranquillità e la pace, ragione per cui io consigliai a Monsignor Papp di sospendere la visita del suo Vicario.

E' dunque necessario venir presto alla nomina del Vescovo, il quale con energia, ma insieme con grande prudenza e carità prenda in mano le redini di quella diocesi. Ma bisogna che questa nomina si presenti in modo da non eccitare nuove opposizioni e disordini; poiché è certo che fino ad ora si è cercato di farla ritardare, nella speranza che la costituzione della nuova diocesi non diventi definitiva. Ed è perciò che io penserei, che la Santa Sede persiste nelle sue benevole disposizioni verso i Rumeni, sarebbe bene che queste fossero conosciute prima o contemporaneamente alla nomina del Vescovo.

Debbo poi riferire a Vostra Eminenza, che avendo giorni sono, esposto in iscritto a Sua Altezza Imperiale e Reale l'Arciduca Ereditario i gravi motivi che ha la Santa Sede per provvedere senza ulteriori ritardi la sede di Hajdudorogh, Sua Altezza mi ha risposto con una lunga lettera²⁰¹ autografa nella quale nuovamente si lamenta che delle sue osservazioni circa la nuova diocesi e in favore dei Rumeni, non fu tenuto conto; dichiara che egli ritiene questa istituzione come sommamente pericolosa per gli interessi della Chiesa e della Monarchia, è protesta, come figlio devoto della Chiesa, contro i gravi danni che, secondo lui, ne verranno.

Io, dovendo ben presto rispondere al Governo, il quale, giustamente, insiste per questa nomina, e, come ho detto, mi ha già inviato la relativa nota ufficiale, scriverò brevemente a Sua Altezza se a Vostra Eminenza non sembrerà altrimenti, pregandola a considerare, che la istituzione della diocesi è ormai un fatto compiuto dalle competenti autorità, che in conseguenza è necessario venire finalmente alla nomina del proprio Vescovo; che del resto, la diocesi è composta nella sua maggioranza di parrocchie rutene che hanno esse stesse domandata l'erezione del Vescovato e desiderano il Vescovo; che, in quanto alla minoranza delle parrocchie rumene, la Santa Sede non è aliena dal prendere in considerazione i loro lamenti se risulteranno giusti.

Sottoponendo tutto ciò al sapiente giudizio di Vostra Eminenza e pronto a eseguire gli ordini che la stessa Eminenza Vostra avrà la bontà di comunicarmi in proposito, con sensi di profondissimo ossequio, baciando la Sacra Porpora, mi confermo

di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Raffaele arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

201 Lásd: 206. számú dokumentum.

216. Ferenc Ferdinánd főherceg magánlevele X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Château de Konopischt, 1913. május 12.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 90r–91v. Tisztázat.

64383

Votre Sainteté

Je me permets de transmettre à Votre Sainteté ces deux lettres.

Une venant du Nonce Apostolique de Vienne à mou adresse concernant l'erection du nouveau diocèse de Haydudorogh; l'autre ma réponse à cette question au conte Scapinelli.

J'ai tenu à faire connaitre à Votre Sainteté les lettres²⁰² qui out été echangées à ce sujet qui me tient tant au cœur pour l'Eglise et pour ma patrie.

Je prie Votre Sainteté de me croire

Sou très obeissant et devoué fils

François Ferdinand

Archiduc d'Autriche Este

Château de Konopischt

la 12 Mai 1913

216a. Ferenc Ferdinánd főherceg levelének melléklete: a főherceg levele Scapinelli nunciushoz

Eccellenza,

La stimata lettera, che Vostra Eccellenza privatamente, e direttamente ha mandata a me intorno alla nomina al vescovado di Hajdudorogh, m'impone purtroppo la necessità d'esprimere molto vivamente il mio rincrescimento, che la mia memoria e le mie rimostranze le più serie e le più fondate non hanno trovato nessuna considerazione e nessun riguardo.

Vostra Eccellenza è assai amabile, per chiamarmi un sollecito e fidele figlio della chiesa cattolica e sempre è stato e sarà il mio sincero e schietto studio di essere così. Io sarei però meno degno di questo titolo, se mi fossero irrelevanti i gravi pericoli per la chiesa, che sorgerebbero dalla intenzionata fondazione della diocesi di Hajdudorogh in un gran popolo fedelmente cattolica e dynastica.

Vostra Eccellenza sta qui da noi un tempo troppo breve, per poter farsi da propria intenzione intorno a questa questione un giudizio perfetto ed è naturalmente indirizzato, di affidarsi alle relazioni di altri, che non esclude la possibilità di un inganno nefasto.

Opponendomi a un inganno tale, del quale conseguenze nefaste per la chiesa e non meno per la dynastia non si possono comprendere, e ripetendo la mia protesta di prima, con ogni risolutezza contro la fondazione del nuovo vescovado sono persuaso di servir così non meno alla chiesa che alla monarchia, delle quali ambedue la salute e l'incremento mi devono essere poste in cuore in un modo specialissimo.

202 A nuncius levele a főherceghez: 192. számú dokumentum.

217. Jaczkovics Mihály helynök véleménye Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzónak Romulus Marchis szatmári főesperes javaslatáról

Hajdúdorog, 1913. május 13.

GKPL I-1-a 1136/1913. Tisztázat.

263. szám 1913.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Igen kegyes Uram s Atyám!

Marchis Romulus nagykárolyi főesperesnek 199:1913 sz. ide alázattal visszahajlított folyamodványa,²⁰³ melyben a renitens román hitközségek ügyére vonatkozólag azon javaslatot teszi Méltóságodnak, hogy a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román parochiákba semminemű vizitátorokat sem méltóztassék küldeni, sőt az esperesi hivatalvezetőket egyenesen utasítani méltóztassék, hogy hivatalos látogatásaikat mindaddig halaszszák el, míg az érdekelt hitközségek nem lesznek kiértésítve arról, hogy a Christifideles bullának általok kérelmezett revízió alá vétele le lesz e intézve vagy sem? csekélységemnek lett Méltóságod 1233 sz. alatt kelt kegyes intézkedésével kiadva. –

Legalázatosabb véleményem a következő:

Fentti kérelem úgy a mint az elő van adva, nem teljesíthető, mert ez a legnagyobb fejtetlenségre vezethetne. Ugyanis ezen román hitközségek előbbeni egyházi főhatósága semmibe sem avatkozik s többszörösen láttuk, hogy a hozzá fordulók ügyeit nem intézi el azon kijelentéssel, hogy nem egyházmegyéjük hatáskörébe tartozik a rendelkezés s teljesen igazsága is van. – De ha a szükséges elintézni valókat az új egyházmegyei főhatóság sem intézné el, - mi lenne ettől? az úgy is feligazgatott román hitközségek nem félve a felette hatóság megtorlásától azt tennék a mit akarnak. –

Tekintettel azonban a jelenleg felzaklatott kedélyekre, mindenesetre kívánatosnak, sőt szükségesnek tartom, hogy az esperesek s esperesi hivatalvezetők utasíttassanak, hogy a kerületeikben levő volt román hitközségekben csakis a felette sürgős elintézést kívánó ügyeket végezzék el s a szokásos hivatalos s halasztást tűrő látogatásokat mindaddig halaszszák el míg az általános izgatottság csillapulni fog.

Hogy pedig az előfordulható fegyelmi ügyeket Méltóságod mint az egyházmegye apostoli administratorok s így kormányzója azonnal ne intézze és ne intéztesse el, ezt lehetetlennek kell hogy tartsa mindenki. –

Marchis főesperes kérelmét tehát a most alázattal előadott módozatok mellett tartom teljesíthetőnek. –

Ugyanezen számú folyamodványban említést tesz Marchis főesperes a kismajtényi parochia oldallagos administrációjáról. Azonban hogy mily intézkedések lettek ez ügyben téve? nem tudom, mert velem az közölve nem lett s így hozzá nem szólhatok ez üggyhöz. Most sem tudom, ki adminisztrálja Kismajtényt? én a domahidi lelkészt Ajaky Jánost voltam bátor ajánlani

203 Lásd: 204. számú dokumentum.

Méltóságodnak az administracio megbizatasára, de hogy adminisztrálja-e? azt nem tudom, senkitől sem hallottam semmit erre vonatkozólag. –

Végre nevezett főesperes által a Marosán György kismajtényi lelkész szabadlábba való helyeztetése érdekében felhozott észrevételekre tiszteletteljesen bátorkodom megjegyezni, hogy a papi tekintély megóvása érdekében noha kívánatos volna Marosán lelkész szabadlábba való helyezése esetén is letárgyalható és elintézhető, de mert a világi forum vette ezen ügyet kézbe: az igazságszolgáltatás menetének nem lehet gátat vetni.

Méltóságod atyai jó szive s bölcs tapintata meg fogja ezen nehéz ügyet is oldani.

A többiben csekélységet Méltóságod tapasztalt atyai kegyeibe továbbra is mély alázattal ajánlva, sz. Jobbjának csókolása mellett fíui mély hódolattal vagyok.

Hajdudorog, 1913 május 13.

Méltóságodnak legengedelmesebb s legkisebb fia:

Jaczkovics Mihály

hajdudorogi püspöki külhelynök

218. Hosszú Bazil szamosújvári püspök átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Szamosújvár, 1913. május 14.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 85rv–86rv. Tisztázat.

64379

Eccellentissimo Monsignore

All'occasione del nostro abboccamento ultimo ho promesso a Vostra Eminenza di mandarle in traduzione italiana l'ordinazione, che fino dal giorno 5 dicembre 1912 ho indirizzato ai decani di cotesta diocesi coll'intento di reprimere i movimenti contrari alla Bolla „Christifideles graeci” e di rivocare il mio clero subalterno ad una condotta canonica. Posso dire, che né i sacerdoti dismembrati da cotesta diocesi, né gli altri miei sacerdoti si sono resi colpevoli di inubbidienza, anzi essi hanno osservato un contegno in tutto corretto e filiale. È solo il sacerdote Basilio Lucaciu, il quale fu anche ultimamente a Roma, il quale si assume una missione, che non gli compete, ed il quale osò dire qui, che io ne porto la responsabilità, se la nuova diocesi fu eretta. Un tal individuo non dovrebbe esser accolto ed ascoltato, ma esso si dà un'importanza, essendo stato anche deputato, di modo da indurre in errore qui che non sono in grado da conoscere il vero stato delle cose.

Vostra Eminenza può dunque vedere, che io ho cercato fare il mio dovere. Se con tutto ciò gli spiriti dei nostri fedeli sono esasperati all'estremo, è da attribuirsi al fatto, che i sentimenti nazionali del nostro popolo sono stati toccati, e ciò in nome della Santa Sede, la quale ha sempre rispettato e difeso questo sentimento nazionale dei rumeni, come dal resto di tutti i popoli. Curando quindi cotesto sentimento nazionale assai vivace, nulla può calmare

gli spiriti agitati e non v'è duopo di agitatori. Io debbo dire nuovamente, che pace e tranquillità vera non si rientrerà negli animi, finché non saranno restituite le parrocchie tolte dalle nostre diocesi, ed il pericolo dello scisma aumenta di giorno in giorno.

Però invece di vedere avvicinarsi la pacificazione, vedo anzi che si fanno nuovi tentativi di toglierci delle altre parrocchie, come già s'intenzionava da principio. Sicché ad onta delle nostre più sante proposte ed intenzioni dovremo arrivare lì, ove ebbi il dolore di significarlo, cioè alla nostra dimissione.

Dopo qualche settimana comincerò un viaggio apostolico di missionario nelle parti più periclitate delle diocesi, ove è più vivo il malcontento. Prego il Signore, che mi aiuti a far del bene.

Intanto confido di certo, che la Santa Sede troverà il modo di salvar una chiesa, che prometterà una abbondante raccolta di anime benedette.

Ringrazio Vostra Eminenza della bontà, che mi usò, e mi raccomando anche per l'avvenire nella Sua grazia, nel mentre con sentimenti della mia più profonda venerazione ho l'onore di professarmi

di Vostra Eminenza Reverendissima

Szamosújvár di

14/V 913

umilissimo servo

†Basilio Hosszú

vescovo rumeno

218a. Hosszú Bazil szamosújvári püspök levelének melléklete: a megyéspüspök körlevele az esperesekhez

Szamosújvár, 1912. december 5-én

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 88r–89r. Másolat.

64379

Nr. 10451-1912

confidenziale

Molto Onorato Fratello in Cristo!

È noto alla Fraternità Tua, che col decreto erezionale emanato dalla Eccelsa Nunziatura Apostolica di Vienna addì 17 Novembre 1912 si effettuò la Bolla „Christifideles” riguardante l'erezione della nuova diocesi greco-cattolica di Hajdudorogh, e quindi la nuova diocesi divenne in tutta la forma canonica un fatto compiuto. A questa diocesi furono annesse quattro parrocchie della nostra diocesi cioè le parrocchie: Szatmár, Udvari, Jozsefháza, e Batizvasvári, le quali d'ora in poi appartengono e sono sottoposte alla giurisdizione canonica dell'amministratore apostolico costituito, all'Illustrissimo Signore Pap Antal, vescovo ruteno di Munkács colla sede in Ungvár.

Di faccia a queste disposizioni emanate dai più alti dicasteri ecclesiastici e civili a Noi Vescovo, ad clero ed ad popolo fedele della diocesi di Armenopoli non rimane altro se non che accettare con sommissione canonica queste disposizioni ed astenerci da qualsiasi azione colla quale potremmo venire in

collisione col giuramento d'ubbidienza, che prestammo coll'occasione della nostra sacerdotale ordinazione al Successore del Beato Apostolo Pietro.

Il coro vescovile della provincia Nostra ecclesiastica di Alba-Giulia e Fogaras ha intrapreso tutti i passi legali per la custodia inalterata dell'integrità di questa provincia ecclesiastica e per la tutela dei diritti della lingua liturgica rumena. Di ciò avete potuto persuadervi dagli riguardanti atti ufficiali, dati alla pubblicità nei nostri giornali.

La Santa Sede Apostolica dopo l'esame degli argomenti prodotti dal Vescovato nostro ha trovato cosa salutare decidere così come ha deciso.

Noi in questa decisione dobbiamo riscontrare la manifestazione della volontà divina e colla nostra sottomissione abbiamo ad aquistarci il merito d'esser figliuoli ubbidienti.

Ai fedeli delle parrocchie dismembrate rimane il diritto di porgere alla Santa Sede in via legale i desiderii e le lagnanze che ne avessero sia adesso, sia in avvenire. Ma a noi non è lecito immischiarsi negli affari loro, tanto meno consigliarli ovvero esortarli ad opporsi alle disposizioni venute dalle autorità legali sopra mentovate.

Ciò non ostante con rammarico abbiamo dovuto osservare, che – se possiamo prestar fede alle pubblicazioni dei giornali – alcuni dei nostri sacerdoti convocano adunanze e partecipano ad adunanze ed altre azioni, le quali possono essere interpretate quale opposizione riguardo alle disposizioni sopra mentovate della Santa Sede Apostolica e di Sua Maestà il nostro Re apostolico. Dobbiamo deplorare simile attitudine dei nostri sacerdoti, perché questi tali facilmente possono arrivare in conflitto col loro giuramento, ed inoltre invece di giovare, solamente danno recano alla causa, alla quale essi credono di servire, perché una via illegale non può mai menare ad uno scopo salutare.

La rappresentazione degli interessi della Chiesa, giusta i ss. Canonici, è affidata ai Vescovi. Perciò i fratelli sacerdoti allora solamente apporteranno servizi reali alla causa della nostra Chiesa, quando seguiranno i Vescovi, e si asterranno dal prendersi una parte, la quale giusta la costituzione ecclesiastica a loro non compete.

Conformemente alle cose già esposte la Fraternità Tua con tutta la prudenza, ma anche con tutta la gravità farà attenti i fratelli sacerdoti del distretto affidato a Vostra Fraternità alle cose giu esposte esortandoli ad astenersi da qualsiasi azione, la quale sarebbe contraria ai ss. canoni e quindi dannosa agli interessi della nostra Chiesa.

Desiderandovi ogni grazia celeste con paterna propensione mi dico

Szamosujvár addì 5 Dicembre 1912

†Basilio vescovo

219. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a hajdúdorogi püspöki szék betöltése és a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában

Róma, 1913. május 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 544rv. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 84r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCXXXIX., 449. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 64261 Hajdudorogh²⁰⁴
Dal Vaticano, 15 maggio 1913.
Monsignor Raffaele Scapinelli di Lèguigno
Nunzio Apostolico, Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Mi è regolarmente pervenuto il Rapport²⁰⁵o della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, No. 1032, in data 8 corrente, relativo alla provvista della Diocesi di Haidudorogh.

Non ho mancato di portare la debita attenzione alle notizie contenute nel mentovato Rapporto ed approvo quanto Ella propone sia per ciò che riguarda la nomina del Vescovo della mentovata diocesi e la contemporanea notificazione delle benevoli disposizioni della Santa Sede verso i Rumeni in ordine ad una parziale revisione della bolla „Christifideles”, sia per ciò che concerne la risposta di Vostra Signoria alla Lettera autografa inviatale da Sua Altezza Imperiale e Reale circa lo stesso argomento.

Profitto volentieri dell'incontro per riaffermarmi con sensi di ben sincera stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

220. Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz írt fogalmazványa Ferenc Ferdinánd trónörökösnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1913. május 20.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 522rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÂRJA, CCXL., 450–451. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Vienne le 20 Mai 1913
A Son Altesse Impériale et Royale
Monseigneur l'Archiduc François Ferdinand

204 Utólag ceruzával a lap tetejére felvezetve.

205 Lásd: 215. számú dokumentum.

Monseigneur,

En me référant à la lettre précieuse que Votre Altesse Impériale et Royale m'a fait l'honneur de m'écrire au sujet du nouveau diocèse de Hajdudorogh je prie Votre Altesse du vouloir bien me permettre d'appeler Sa haute attention sur les points suivants.

1. L'érection du diocèse grec du Hajdudorogh étant depuis un année un fait accompli avec le concours de l'autorité suprême du Saint Siège et de Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique, il devient nécessaire que ce diocèse soit pourvu de son propre évêque.

2. Le diocèse de Hajdudorogh est composé dans une grande partie de paroisses Ruthénes qui ont demandé l'érection de l'évêché et désirent maintenant la nomination de l'évêque.

3. Quant à celles d'entre les paroisses Roumains, qui se plaignent d'avoir été injustement agrégées au nouvel évêché, je suis à même d'assurer Votre Altesse des bienveillantes dispositions dont le Saint Siège est animé à cet égard; en permettant que, après la nomination de l'évêque on prenne en examen les réclamations et les demandes des catholiques Roumains, en vue d'une éventuelle partielle revision de la Bulle d'érection du dit diocèse.

Je prie Votre Altesse de daigner agréer l'expression des sentiments les plus profonds de dévouement très respectueux avec lesquels j'ai l'honneur d'être de Votre Altesse Impériale et Royale

le très humble serviteur

**221. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfoglalmazványa Hosszú Bazil szamosújvári püspöknek a
Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában**

Róma, 1913. május 21.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 87r. Fogalmazvány.

N. 64379

Monsignore Basilio Hossu

Vescovo rumeno di Szamosujvár, Ungheria

21 Maggio 1913

Ho regolarmente ricevuto il pregiato foglio²⁰⁶ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima in data 14 corrente, e mentre La ringrazio delle notizie fornitemi, godo esprimerLe la più viva compiacenza per i Suoi sentimenti, del resto già ben noti, di fedeltà e di attaccamento alla Santa Sede.

Mi ha sorpreso peraltro la notizia, cui alluda la Signoria Vostra, di tentativi diretti a togliere altre parrocchie dalle attuali diocesi rumene. A me invece consta che non solo non si pensa a ciò, ma piuttosto si studia se sarà possibile di restituire alcune almeno fra quelle già unite alla nuova diocesi di Hajdudorogh.

Profitti ben volentieri ecc.

²⁰⁶ Lásd: 218. számú dokumentum.

**222. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratá Leopold Berchtold
külügyminiszternek Miklós István püspöki kinevezése tárgyában**

Bécs, 1913. május 28.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 249–1 Liasse LX/21. fol. 12r. (MNL OL X
869, W 878 tekercs, 12. felvétel). Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A. fasc. 16. fol. 8r. Másolat.

No. 1085

Vienne, le 28 Mai 1913

A Son Excellence Mr. le Comte Berchtold,
Ministre des Affaires Etrangères à Vienne

Excellence,

En réponse à la Note²⁰⁷ confidentielle No. 1950, par laquelle Votre Excellence a voulu bien me prévenir que Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique compte présenter à Sa Sainteté pour le siège épiscopal du nouveau diocèse greco-catholique de Hajdudorogh l'archidiacre de Zemplén et curé à Sátoraljaujhely, Monsignore Étienne Miklós, je m'empresse de l'informer que cette recommandation sera favorablement accueillie par Sa Sainteté.

Je saisis cette occasion pour renouveler à Votre Excellence les assurances de ma plus haute considération.

†R. Scapinelli n. a.

**223. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del
Val szentszéki államtitkárnak Miklós István püspöki kinevezése és
a Christifideles-bulla revíziója tárgyában**

Bécs, 1913. május 28.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 96rv. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A. fasc. 16. fol. 9rv. Fogalmazvány.

64576

N.o 1086

Vienna, 28 Maggio 1913.

Su la provvista di Hajdudorogh.

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma.

Eminenza Reverendissima,

Ricevuto il venerato Dispaccio²⁰⁸ di Vostra Eminenza Reverendissima, No. 64261, in data del 15 corrente Maggio, relativo alla provvista della diocesi di Hajdudorogh, non mancai di far pervenire a Sua Altezza Imperiale e Reale

207 Lásd: 203. számú dokumentum.

208 Lásd: 219. számú dokumentum.

l'Arciduca Francesco Ferdinando un mio scritto contenente i punti approvati dall'Eminenza Vostra. Sua Altezza nulla più ha fatto sapere in proposito, e sebbene io pensi che egli rimane nelle sue idee per ciò che riguarda questo affare, credo che si debba andare avanti e procedere alla nomina del Vescovo. Questa certamente non gli sarà gradita e forse egli mostrerà nuovamente la sua contrarietà e il suo dispiacere; ma io non so riuscire a persuaderlo del contrario. D'altra parte, è necessaria la presenza del Vescovo in quella diocesi, e per le ragioni già esposte nei miei precedenti Rapporti, e perché altrimenti, come mi risulta che fin qui è accaduto, nulla si conchiuderà né per l'eliminazione dell'abuso della lingua ungherese nella liturgia, né per l'edizione dei libri liturgici greci, né per tutto il resto che riguarda l'organizzazione della nuova diocesi.

Laonde oggi stesso, attese anche le insistenze ripetute del Governo ungherese, e constandomi che l'Imperatore ha già dato il Suo consenso alla presentazione del Sacerdote Miklosy, ho risposto alla nota confidenziale inviata, come ho già riferito all'Eminenza Vostra, un mese fa da questo Ministro degli Affari Esteri, per richiedere l'agrément della Santa Sede alla proposta del detto Sacerdote per la sede di Hajdudorogh.

Quanto a far note al pubblico le benevole disposizioni della Santa Sede verso i rumeni, in ordine a una parziale revisione della Bolla Christifideles, non ostante il desiderio del Governo di ritardare questa notificazione, procurerò che essa, in qualche modo, abbia luogo contemporaneamente alla pubblicazione della nomina del nuovo Vescovo.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione ho l'onore di professarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Raffaele, arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

**224. Leopold Berchtold külügyminiszter átiratfoglalmazványa
Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek Miklósy
István püspöki kinevezése tárgyában**

Bécs, 1913. május 29.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 249–1 Liasse LX/21. fol. szám nélkül.
(MNL OL X 869, W 878 tekercs, 15–16. felvétel). Fogalmazvány.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úrnak
Wien, 1913 V.

Hivatkozással f. é. május hó 23-án 2218 sz. a. kelt nagybecsű átiratára van szerencsém az itteni pápai nunciatura imént vett jegyzéke²⁰⁹ alapján tisztelettel közölni, hogy a Szentszék, Miklósy István, Zemplén vármegyei főesperes

209 Lásd: 222. számú dokumentum.

és sátoraljauhelyi plébánosnak az új hajdudorogi gör. kath. egyházmegye püspökeként történendő praesentálását kedvezően fogja fogadni.

Van szerencsém ennél fogva Excellenciádat (tisztelettel felkérni) hogy a vonatkozó legfelső praesentáló levelet a Kuriához leendő eljuttatás végett nekem lehetőleg mielőbb megküldeni méltóztassék.

225. Az országgyűlés közoktatásügyi bizottságának jelentése a Hajdudorogi egyházmegye felállításáról szóló törvényjavaslatról

Budapest, 1913. május 29.

KIADVA: *Képviselőházi irományok, 1910–15, XXVI. kötet, Budapest, 1913. 577.*

812. szám.

A közoktatásügyi bizottság jelentése a vallás- és közoktatásügyi minister úr által „a hajdudorogi görög katolikus magyar püspökségről” szóló és a Ház elé terjesztett törvényjavaslatra vonatkozólag.

A bizottság egész terjedelmében magáévá teszi a vallás- és közoktatásügyi minister úrnak ezen új püspökség becikkelyezését kísérő indokolását és hazafias lelkesedéssel fogadja az Apostoli Király Ő Felségének azon bölcs intézkedését, mellyel a római szentszék kedvező döntését kieszközölni méltóztatott ezen görög katolikus magyar püspökség felállításához.

Körülbelül 200 ezer magyar görög katolikus vallású egyénnek régi vágya nyert ezen intézkedéssel megvalósulást, a kik hálatelt szívvel fogják vallásos létevénykedéseikben és hazafias munkásságukban megerősödve és megizmosodva egyházuk és magyar hazánk igaz javát szolgálni.

Ezeknek nyomatékos hangsúlyozása után a bizottság kimondja, hogy miután az 1885. évi VII. törvénycikk 7. §-a világosan elrendeli, miszerint: „Ha bármikor újabb méltóságok vagy hivatalok létesíttetnek, vagy bármelyik a 4. §-ban említett hitfelekezet kebelében újabb püspökségek illetőleg egyházkerületek szerveztetnének, az így keletkezett méltóságok vagy hivatalok csak az esetben adhatnak a főrendiházi tagságra jogot, ha azt a törvényhozás világosan elrendeli”, ennek folytán, hogy a hajdudorogi görög katolikus püspök főrendiházi tagsága törvényszerűleg biztosíttassék, a hivatkozott törvényjavaslat a képviselőháznak tárgyalás és elfogadás végett tisztelettel bemutatatik.

Budapest, 1913. évi május hó 29-én.

Mártonffy Márton s. k.,

a közoktatásügyi bizottság előadója

Zsilinszky Mihály s. k.,

a közoktatásügyi bizottság elnöke

**226. Vargha Gyula, a Központi Statisztikai Hivatal igazgatójának
felterjesztése Lukács László miniszterelnökhöz a magyar
görögkatolikusok statisztikai adatai tárgyában**

Budapest, 1913. május 29.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–3468. Tisztázat.

4026/el. sz.

Nagyméltóságú Ministerelnök Ur!

Hivatkozással Nagyméltóságodnak folyó évi április hó 19-én 2616/III. szám alatt kelt nagybecsü rendeletére,²¹⁰ az új magyar görög katolikus püspökségről és az ebből kimaradt magyar görög katolikusokról az 1910. évi népszámlálás alapján szerkesztett kimutatást 20 példányban idecsatolva van szerencsém Nagyméltóságodnak mély tisztelettel felterjeszteni.

Bátorkodom megjegyezni, hogy a sokszorosított kimutatásba az új magyar görög katolikus püspökség területén lakó görög katolikusok száma és megoszlása csak törvényhatóságok szerinti részletezéssel vétetett fel, mert – bár az adatok községenkint rendelkezésre állanak – az adatoknak községenkint való részletezése, tekintettel arra, hogy az új püspökség az országnak több mint ötödrészét magában foglalja, a kimutatás terjedelmét rendkívül megnövelte volna, másrészt nem is tartottam szükségesnek az új püspökséghez csatolt egyes községek adatainak közlését, mert e községek magyar görög katolikusainak sorsa az új püspökség szervezésével most már biztosítva lévén, ezekre vonatkozólag további actio szüksége nem forog fenn. Bátorkodom egyébként kiemelni, hogy a csatolt községek között egyetlen olyan sincs, a hol a görög katolikusoknak túlnyomó többsége ne tudna magyarul, a mennyiben tehát az új püspökség területe esetleg revízió alá vétetnék, tiszteletteljes véleményem szerint és a statisztikai adatok alapján szó sem lehet arról, hogy a csatolt községek közül csak egy is előbbi egyházi főhatósága alá visszabocsáttassék, egyrészt mert e községekben a magyarul tudás általánossága folytán az új rendbevezetése semmiféle nyelvi nehézséget nem okoz, másrészt pedig, mert a magyarul tudó oláhok legnagyobb része tulajdonképen magyar, kiket eddig egyházi hovátartozásuk miatt tévesen, vagy szándékosan tüntettek fel oláh anyanyelvűeknek, holott egy részük oláhul sem tud. Valószínű, hogy a legközelebbi népszámlálás alkalmával az új püspökség területén kimutatott oláhok száma felényire vagy harmadára fog olvadni a mostani számnak, azon egyszerű ok folytán, hogy a görög katolikusok anyanyelve a valóságnak megfelelőleg s nem az egyházi rítus nyelvéhez képest fog megállapíttatni.

A kimutatás 2. sz. táblázatába azokat az új püspökséghez nem csatolt községeket vétettem fel, a melyekben a magyar görög katolikusok száma a 100-at meghaladja. Az összes nem csatolt községek felsorolása adataikkal együtt rendkívül terjedelmes lett volna s nem is szükséges annak a megállapításához, hogy hány magyar görög katolikus maradt ki az új egyházmegyéből. Ezt az új püspökséghez csatolt magyar görög ka[tho]likusok számának az összes magyar

²¹⁰Lásd: 194. számú dokumentum.

görög katolikusok sz[ámából] való levonása után is meg lehet állapítani, a mi a két [táb]lázathoz csatolt „magyarázó megjegyzésekben” részletesen megtörtént.

E szerint 120.747 magyar görög katolikus maradt ki az új püspökségből, az összesnek majdnem 40%-a. Igaz, hogy ezeknek nagyobb része a magyar szellemű munkácsi és eperjesi egyházmegyékhez tartozik, a mely egyházmegyéket talán kár is lenne magyar hiveiktől teljesen megfosztani, de másik része, körülbelül 35-40.000 magyar görög katolikus még mindig az oláh szertartási nyelvű egyházmegyék kormányzata alatt maradt, a mely egyházmegyék vezetősége és papsága a magyar hivek legegységesebb nyelvi szükségleteinek kielégítésétől is idegenkedik, sőt a magyar hivekkel tudatosan oláhosítja. Ez a körülmény s az elnemzetietlenedés veszélyének még mindig kitett magyar görög katolikusok nagy száma szükségessé teszi, hogy az új püspökség felállításával a magyar görög katolikusok megmentése végett kezdett akciót ne hagyjuk félbe, mert hiszen az új püspökség – a mint a számok mutatják – a magyar görög katolikusoknak csak egy részéről gondoskodott. Nem lenne méltányos dolog, ha ezeknek a magyar görög katolikusoknak érdekében, a kik önhibájukon kívül az új püspökségből kimaradtak, az állam részéről semmiféle intézkedés nem történnék abban az irányban, hogy anyanyelvük használatának joga az egyházi életben is biztosítottassék. Az új püspökséget szervező pápai bulla még az új püspökséghez csatolt nem magyar hívőknek is biztosítja bizonyos mértékben nyelvük használatát, mennyivel jogosultabb tehát az, hogy Magyarországon a magyar anyanyelvű hívők szabadon használhassák anyanyelvüket bármely szertartási nyelvű egyház keretében.

Hogy mi lenne a módja e jog biztosításának s hogy a megkezdett akciót milyen irányban kellene folytatni, azt Nagyméltóságod bölcs belátása fogja megállapíthatni, mégis a kimutatást kísérő szövegben bátor voltam rámutatni arra, hogy a megoldást hogyan lehetne megvalósítani, s épen erre a célra a kimutatást úgy állítottam össze, hogy az a további akciónak alapjául szolgálhasson. Nem lehet eléggé hangsúlyozni hogy nemzeti szempontból milyen óriási fontossága van ez ügynek s mély tisztelettel bátor vagyok kérni Nagyméltóságodat, hogy magas figyelmét e fontos kérdésre irányítani méltóztassék s az új püspökségből kimaradt magyar görög katolikusoknak megmentése érdekében a további lépéseket és intézkedéseket megtenni kegyeskedjék. A kérdésnek a jelzett módon, vagy bármi más módon való megoldása, mely a magyar nyelv jogát az egyházi életben biztosítja, tiszteletteljes véleményem szerint olyan lökést adna a görög katolikusok magyarosodásának, illetőleg magyarságukban való megtartásának, s ezzel a nyelvilag is egységes magyar nemzeti állam kialakulásának, hogy ezzel jelentőségben – talán a magyar görög keleti egyház szervezésén kívül – aligha ér fel más nemzeti akció sikere.

Fogadja kérem Nagyméltóságod mély tiszteletem őszinte nyilváníatását.

Budapest, 1913. évi május hó 29-én.

Vargha Gyula

ministeri tanácsos, igazgató.

226a. Központi Statisztikai Hivatal bizalmas kézírata a hajdúdorogi püspökségbe be nem bekebelezett magyarajkú görögkatolikusok kimutatásáról az 1910-es népszámlálás alapján

Budapest, 1913. május 29. előtt.
MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–3468

Tárgy:

Statisztikai adatok az új magyar püspökségről és az ebből kimaradt magyar görög katolikusokról.

Bizalmas kézirat.

Kimutatás

a hajdudorogi görög katolikus püspökség területén lakó görög katolikusokról és a hajdudorogi püspökségbe be nem kebelezett magyar görög katolikusokról az 1910. évi népszámlálás adatai szerint.

Összeállította

a m. kir. központi statisztikai hivatal.

Tartalom.

1. sz. tábla. A hajdudorogi görög katolikus püspökség területén lakó görög katolikusok száma és megoszlása anyanyelv és magyarul tudás szerint törvényhatóságokint.

2. sz. tábla. Kimutatás a hajdudorogi püspökséghez nem csatolt azokról a községekről, a melyekben a magyar görög katolikusok száma a 100-at meghaladja, az egyházi beosztásnak, a hitszónoklat nyelvének és a görög katolikusok nyelvi viszonyainak feltüntetésével.

1. sz. A hajdudorogi görög katolikus püspökség területén lakó görög katolikusok száma és megoszlása anyanyelv és magyarúl tudás szerint törvényhatóságonként.

Vármegye, tj. város	Összes lélekszám	Az összes gör. kath. száma	A görög katolikusok közül												magyarok és magyarúl tudók száma	
			Magyar anya- nyelvű	Tót		Oláh		Ruthén		Czigány		Egyéb		Összesen		
				tud	nem tud	tud	nem tud	tud	nem tud	tud	nem tud	tud	nem tud	tud		nem tud
Csongrád vm.	144.795	207	164	3	9	1	1	1	1	25	4	37	6	201		
Hódmező- Vásárhely tjv.	62.445	161	101		29			18	6	7		54	6	155		
Szeged tjv.	118.328	489	241	5	5	102	16	7	3	92	14	210	38	451		
Heves vm.	279.700	553	408	17	5	53	14	23	1	25	6	119	26	527		
Jász-Nagykun- Szolnok vm.	373.964	495	389	18	2	50	6	12	2	13		95	11	484		
Budapest székesfőv.	880.371	9.428	6.205	286	134	1.142	142	131	44	759	585	2.318	905	8.523		
Bereg vm.	11.505	546	542	1	1	1	29	2		21	2	4	76	546		
Borsod vm.	153.503	6.642	6.302	123	44	117	3	3	1	32	30	241	129	1.994		
Miskolc tjv.	51.459	2.123	1.753	76	23	49	20	84	56	2	1	2	1	223		
Ung vm.	1.489	224	221		88	18	5	33	28	32	21	343	142	21.091		
Zemplén vm.	150.793	21.233	20.748	260	88	18	5	33	28	32	21	343	142	21.091		

Békés vm.	298.710	748	485	47	20	110	14	2	1	14	1	27	27	200	63	685
Bihar vm.	112.629	13.266	8.027	3		4.328	896	7	3	3	1	1		4.342	897	12.369
Nagy-Várad főv.	63.050	2.266	2.266													2.266
Hajdu vm.	161.134	12.681	12.608	4	1	47	18		1			2		53	20	12.661
Debreczen főv.	92.729	2.655	2.495	8	4	71	23	18	2			20	14	117	43	2.612
Szabolcs vm.	316.339	63.203	62.377	262	117	147	19	111	30	18		46	76	584	242	62.961
Szatmár vm.	188.213	47.771	36.336	13	9	8.596	2.686	25	6	72	9	11	8	8.717	2.718	45.053
Szatmár- Németi főv.	32.157	6.336	5.631	2		465	192	27	5			8	6	502	203	6.133
Ugoessa vm.	11.729	3.018	2.969	2		23	15	3				6		34	15	3.003
Csanád vm.	58.257	1.517	1.430	2	2	49	5	1	1	14	1	11	1	77	10	1.507
Csik vm.	112.580	9.328	5.223	11	2	2.874	962	54	109	25	7	28	33	2.992	1.113	8.215
Háromszék vm.	148.080	3.052	2.280	18	5	282	282	100	30	30	4	12	9	442	330	2.722
Kis-Küküllő vm.	2.943	206	87			31	62			10	16			41	78	128
Maros-Torda vm.	53.576	3.620	2.137			1.063	239			158	23			1.221	262	3.358
Maros- Vásárhely főv.	25.517	2.222	820	1		914	438		2	10	9	15	13	940	462	1.760
Udvarhely vm.	124.173	1.508	1.330			144	30	1		1		2		148	30	1.478
Összesen	4,030.168	215.498	183.575	1.162	461	20.714	6.114	646	322	380	80	1.195	849	24.097	7.826	207.672

Egyházi főhatóság	Anyae- gyhá- zak	Hivek		A hivek közül							
		száma		magyar	tót	oláh	ruthén	cigány	egyéb	nem magyar összesen	magyarul beszélni tud
A jelenlegi beosztás szerint											
1. Eperjesi püspökség	190	150.890	26.362	49.676	698	72.419	708	1.027	124.528	33.736	
2. Munkácsi „	389	521.609	142.394	48.753	5.518	323.649	343	952	379.215	180.643	
3. Gyula-fehérvári érsekség	702	428.905	18.482	58	402.829	210	7.096	230	410.423	69.798	
4. Lugosi püspökség	164	90.643	2.308	408	85.042	1.333	585	967	88.335	8.270	
5. Nagy-váradi püspökség	169	102.700	25.317	1.050	75.398	349	450	136	77.383	48.473	
6. Szamosújvári „	491	523.231	24.307	644	493.237	2.682	2.034	327	498.924	75.661	
7. Kőrösi püspökség	5	10.551	183	32	14	9.809	26	487	10.368	1.577	
Gör. kath. egyh. főhatóság alá tartozik összesen	2.110	1,828.529	239.353	100.621	1,062.736	410.451	11.242	4.126	1,589.176	418.158	
Gör. kat. egyh. főhatóság alá nem tartozik	1	12.139	-	-	-	-	-	-	-	-	
Együtt	2.111	1,840.668									

A tervezet szerint											
átengedendő											
Egyházi főhatóság	anya-egyházak		hitek között				anya-egyházak		megmaradó		
	száma	hitek	magyar	nem magyar	magyarul beszélni tud	száma	hitek	magyar	nem magyar	magyarul beszélni tud	
1. Eperjesi püspökség	8	9.856	8.531	1.325	9.252	182	141.034	17.831	123.203	24.484	
2. Munkácsi „	70	111.189	107.508	3.681	109.756	319	410.420	34.886	375.534	70.887	
3. Gyula-fehérvári érsekség	39	19.491	10.837	8.654	16.845	663	409.414	7.645	401.769	52.953	
4. Lugosi püspökség	-	-	-	-	-	164	90.643	2.308	88.335	8.270	
5. Nagy-váradi püspökség	52	48.690	24.911	23.779	41.464	117	54.010	406	53.604	7.009	
6. Szamosújvári „	7	8.292	1.781	6.511	5.339	484	514.939	22.526	492.413	70.322	
7. Körösi püspökség	-	-	-	-	-	5	10.551	183	10.368	1.577	
Gör. kath. egyh. főhatóság alá tartozik összesen	176	197.518	153.568	43.950	182.656	1.934	1.631.011	85.785	1.545.226	235.502	
Gör. kat. egyh. főhatóság alá nem tartozik	1	5.806	3.745	2.061	4.890	-	6.333	-	-	-	
Együtt	177	203.324	157.313	46.011	187.546	1.934	1.637.344				

Magyarázó megjegyzések.

Az 1900. évi népszámlálás a magyar anyaországban 1,841.272 görög katolikust talált, kik közül 246.628 vallotta magát magyar anyanyelvűnek, vagyis az összesnek 13.4%-a. Az 1910. évi népszámlálás szerint ezzel szemben a görög katolikusok száma 2,007.916 volt, kik közül már 304.322 volt magyar anyanyelvű, vagyis 15.2%. A magyar görög katolikusok száma tehát 10 év alatt közel 58.000-rel, vagyis 23.4%-kal növekedett, arányszáma pedig az összes görög katolikusok között 1.8-del javult. A valóságban még kedvezőbb a fejlődés, ha figyelembe vesszük, hogy 1900-ban a görög katolikusokkal együtt volt kimutatva 2.770 túllyomólag magyar anyanyelvű örmény katolikus is, kik most külön szerepelnek.

A magyar görög katolikusok számának ez az öröndetes növekedése egyrészt a magyarosodás természetes folyamatának köszönhető, mely különösen az eperjesi és munkácsi görög katolikus egyházmegyék területén az idegen nyelvű ritus ellenére is nagy mértékben haladt, mert a nagyrészt hazafias papság e folyamatot nem gátolta, másrészt annak tulajdonítható, hogy az 1900-ban csak magyarul tudóknak kimutatott oláhok és ruthének egy része, kik tulajdonképpen magyar anyanyelvűek, de vallásuk révén tévesen voltak oláhnak vagy ruthénnek kimutatva, most helyesen magyar anyanyelvűnek vétetett fel. Az 1910. évi népszámlálás által kimutatott fentebbi szám azonban még mindig nem mutatja a magyar görög katolikusok valódi számát, mert különösen az oláh szertartási nyelvű egyházmegyékben, leginkább olyan helyeken, a hol a számlálóbiztosok is oláhok voltak – a magyar görög katolikusok ezrével irattak össze oláh anyanyelvűeknek és csupán magyarul tudóknak. Erre a statisztikai hivatalnak kétségtelen bizonyítékai vannak.

A hajdudorogi görög katolikus püspökség szervezésével a magyar görög katolikusok egy része kivétetett a ruthén, illetőleg oláh szertartási nyelvű egyházmegyék hatósága alól. Az 1. sz. táblázat mutatja, hogy az új görög katolikus püspökség 215.498 görög katolikust foglal magában az 1910. évi népszámlálás adatai szerint, kik közül 183.575 magyar anyanyelvű, vagyis 85.2%. Az új püspökségbe kebelezett 31.923 nem magyar anyanyelvű görög katolikus közül is 24.097 tud magyarul s csak 7.826 legnagyobb része 3 éven alúli gyermek és aggastyán nem beszél magyarul. A magyarul nem tudók tehát az összes görög katolikusoknak csak 3.6%-át teszik. Ezek az adatok világosan megczáfolják azokat a különösen oláh részről hangoztatott állításokat, hogy a hajdudorogi püspökségbe magyarul nem tudó oláhokat tömegesen osztottak be, hogy ott őket nemzetiségüktől megfosszák. Igaz, hogy a bekebelezett idegen nyelvű görög katolikusok nagyobb része oláh, de épen a bekebelezett oláhok közül a legtöbb magyarul tudó, világos bizonyosságául annak, hogy legnagyobb részük a valóságban magyar anyanyelvű, csupán vallása révén vétetett fel tévesen vagy szándékosan oláhnak. Épen e számok mutatják, hogy menynyire szükséges volt az új püspökségbe ezeket az eloláhosított, illetőleg csak oláhoknak kimutatott magyarokat bevonni, hogy a teljes elnemzetietlenedéstől megóvassanak.

Az első számú táblázatra vonatkozólag, mely az új püspökség hatósága alá vont terület összes lélekszámát, és az ott lakó görög katolikusok megoszlását anyanyelv és magyarul tudás szerint tartalmazza, még a következőket jegyezzük meg:

A kimutatás a hajdudorogi görög katolikus püspökséget szervező pápai bullában felsorolt egyházközségek és a hozzájuk tartozó leányegyházak népszámlálási adatai alapján készült. Minthogy azonban a leányegyházak felsorolása az egyes egyházmegyék schematizmusában, különösen ott, a hol görög katolikusok csak kis számban, vagy egyáltalán nem fordulnak elő, meglehetősen hiányos, a statisztikai hivatal a kimutatásba az új püspökség határán belül talált összes görög katolikusokat felvette, nyugat felé pedig a hol maga a határ is bizonytalan s a hol a görög katolikusok csekély száma különben sem befolyásolja a végeredményeket, egész vármegyéket hozzászámított az új püspökség területéhez, ilyenek Csongrád, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés. Megjegyezzük továbbá, hogy a kimutatásba Nagy-Várad és Szatmár-Németi tj. városoknak nem teljes népessége van befoglalva, mert Nagy-Váradra vonatkozólag a pápai bulla úgy intézkedett, hogy az ott levő három plébánia közül csak a váradolaszi u. n. ruthén plébánia csatoltassék, a kimutatásba ennél fogva csak a magyar anyanyelvű görög katolikusokat vettük fel, a nem magyar anyanyelvű görög katolikusokat pedig Nagy-Várad összes lélekszámából is leszámítottuk. Szatmár-Németiben szintén három görög katolikus plébánia van, melyek közül csak a város belterületén levő 2 plébánia csatoltatott, a várostól távol fekvő Szatmárhegyen levő plébánia ellenben nem, Szatmár-Németi népességéből tehát Szatmárhegy egész népességét az ottani görög katolikusokkal együtt le kellett számítanunk.

Az új püspökségbe az első táblázat szerint 183.575 magyar görög katolikus vonatott be; minthogy azonban a magyar görög katolikusok összes száma 304.322 a népszámlálás megállapítása szerint, sajnálattal kell konstatalnunk, hogy még mindig 120.747 magyar görög katolikus maradt a ruthén, és oláh szertartási nyelvű püspökségek hatósága alatt, tehát az összes magyar görög katolikusoknak majdnem 40%-a. A hajdudorogi püspökség szervezése tehát, bár az eddigi állapotokon mindenesetre sokat segített, a bajt nem orvosolta teljesen, mert hiszen a magyar görög katolikusoknak még mindig igen tekintélyes része továbbra is ki lesz téve a nemzetiségi befolyásnak, sőt valószínű, hogy helyzetük, különösen az oláh püspökségek alá tartozóké, az új püspökség ellen feltámadt reakció következtében az eddiginél még súlyosabbá válik. Ha az új püspökség felállítása miatt, melyben az oláhok magyarisító eszközt látnak, valakinek panasza oka lehet, úgy semmi esetre sem az oláhságnak van oka panaszkodni, hanem a magyar görög katolikusoknak, kiknek 120.000 főnyi tömegét hagyta meg az új püspökség eddigi vis[s]zás sőt részben megszegyenítő helyzetében; ha tehát az oláhok revíziót, vagyis az új püspökségbe csatolt oláh községek visszacsatolását követelik, mennyivel nagyobb joggal követelheti a magyarság az oláh püspökségekben maradt magyaroknak a hajdudorogi püspökséghez való csatolását.

Ennek a 120.000 főnyi magyar görög katolikuságnak helyzetén mindenesetre segíteni kell, de a segítség módja tekintetében különbséget

kell tennünk a ruthén szertartási nyelvű és az oláh szertartási nyelvű egyházmegyékhez tartozó magyarság között. A munkácsi és eperjesi egyházmegyék kebelében bizonyára azzal a célzattal hagyattak meg magyar egyházközségek, hogy ezek az egyházmegyék ne váljanak tisztán ruthén egyházmegyékké, a mi nemzeti szempontból káros volna, mert a papok és tanítók között a tösgyökeres magyar elem háttérbe szorulna, a mi később esetleg az egyházi vezetőség szellemére is éreztetné befolyását. E két egyházmegye területén élő magyarságot tehát kár lenne elvonni, elegendő lenne részükre mindenütt, a hol többségben vannak a jelenlegi idegen élőnyelv helyett, a hajdudorogi püspökségnél engedélyezett ógörög szertartási nyelvet behozni, esetleg ott a hol szükséges, ilyen szertartási nyelvvel külön magyar plébániákat létesíteni. Az oláh szertartási nyelvű egyházmegyékben maradt magyarságot mindenképen meg kell mentenünk az oláhsító befolyástól oly módon, hogy a magyar görög katolikusok részére mindenütt, a hol egy bizonyos számot elérnek, külön magyar plébániákat szervezünk. Ez nem ütköznék a görög katolikus egyház elveibe, mert eddig is volt és van arra példa, hogy ugyanegy községben vagy városban két különböző szertartási nyelvű görög katolikus egyházközség létezik, sőt ezeknek az egyházközségeknek nem is kell ugyanazon püspökséghez tartozniok. A biharmegyei Nagylétán pl. egy oláh és egy ruthén nyelvű egyházközség létezett mind a kettő a nagyváradi görög kath. püspökség hatósága alatt, most mind a kettő a hajdudorogi püspökséghez tartozik. Nagy-Váradon 2 oláh és 1 ruthén egyházközség volt, melyek közül az utóbbi a hajdudorogi püspökséghez csatoltatott. Nagykárolyban és Szatmár-Németiben belterületén egy-egy oláh és egy-egy ruthén egyházközség volt a munkácsi, illetőleg a nagyváradi és szamosújvári püspökség hatósága alatt, ezek azonban mind a hajdudorogi püspökséghez csatoltattak, ellenben a Szatmár-Németihez tartozó Szatmárhegy oláh egyházközsége továbbra is a nagyváradi püspökségnél maradt. Máramarosszigeten most is két egyházközség van, egyik a munkácsi, másik a szamosújvári püspökség hatósága alatt.

Abból a célból, hogy a hajdudorog püspökségből kimaradt magyar görög katolikusok ügye rendeztessék, a 2. sz. táblázaton összeállítottuk az új püspökséghez nem tartozó azoknak a községeknek és városoknak jegyzékét, a melyekben legalább 100 magyar anyanyelvű görög katolikust talált az 1910. évi népszámlálás. A jegyzékben fel van tüntetve, hogy az illető községnek van-e helyben görög katolikus anyaegyháza s ez esetben mi a hitszónoklat nyelve az anyaegyházban; ha a községben csak görög katolikus leányegyház van, fel van tüntetve az anyaegyház, a melyhez tartozik s minden esetben jelezve van az egyházmegye is. A magyar anyanyelvű görög katolikusok számán kívül a csak magyarul tudó görög katolikusok számát is közöljük a kimutatásban, a nem magyar anyanyelvűeket pedig a magyarul tudás szerint is részletezzük.

Kitűnik e jegyzékből, hogy nem kevesebb mint 243 olyan község és város van Magyarországon, a hol a magyar görög katolikusok száma meghaladja a 100-at, s mind a mellett e községek ruthén, vagy oláh szertartási nyelvű egyházmegyékhez tartoznak. Igaz, hogy e községek legnagyobb része (179) az eperjesi és munkácsi püspökségekhez tartozik, a hol mint az adatok mutatják, legalább a hitszónoklat nyelve tekintetében a magyar hívek jórészt

ki vannak elégtve, annál rosszabb azonban a helyzet az oláh szertartási nyelvű püspökségekhez tartozó 61 (a hiányzó 3 község közül 1 (Máramarossziget) a munkácsi és a szamosújvári püspökséghez, 2 (Kispest és Erzsébetfalva) pedig román. kath. püspökséghez tartozik) községben, melyek közül az egyetlen Nagyszántón (Bihar vm.) magyar a hitszónoklat nyelve, a többiben valamennyiben kizárólag oláh. E községek és városok között pedig vannak olyanok, amelyekben a magyar görög katolikusok száma a 300-at is meghaladja; ilyenek Aknaszlatina 958, Erdőd 789, Kraszna 420, Kapnikbánya 316, Felsőbánya 1.007, Nagybánya 2.284, Szatmárhegy 326, Kraszna 311, Tasnád 833, Szilágysomlyó 525, Zilah 356, Arad 406, Nagyenyed 409, Petrozsény 385, Kolozsvár 2.148, Szamosújvár 464 magyar görög katolikkal.

Ha mindazokban a községekben és városokban, amelyekben a magyar görög katolikusok száma a 100-at meghaladja, a magyar hívek részére külön plébániák szervezhetnének, vagy részükre az ógörög szertartási nyelv biztosíthatnák. 81.896 magyar görög katolikus lenne az elnemzetietlenedés veszélyétől megóva, sőt, ha figyelembe vesszük, hogy ezekhez az anyaegyházakhoz olyan szomszédos, vagy közeli községek magyar görög katolikusait is be lehetne vonni, amelyek e kimutatásban nem szerepelnek, mert bennük 100-nál kevesebb magyar görög katolikus van, az ilykép ellátott magyar görög katolikusok száma valószínűleg a 100.000-et is elérné, úgy hogy már csak körülbelül 20.000 elszórtan élő magyar görög katolikus, vagyis az összesnek csak 6%-a maradna meg eddigi kedvezőtlen helyzetében.

Az ügynek óriási nemzeti fontossága indokoltá teszi, hogy ezeknek a magyar egyházközségeknek szervezését maga az állam vegye kezébe s azok papjait az állam fizesse. Még ha az összes egyházközségek lelkészeit az államnak kellene fizetnie – a miről nem lehet szó, mert hiszen a munkácsi és eperjesi egyházmegyék alá tartozó már meglévő plébániákon egyszerűen csak a hajdudorogi püspökség részére engedélyezett ógörög szertartási nyelvet kellene behozni, s csak néhány új plébániát kellene szervezni – akkor is e 243 egyházközség fentartása az államnak nem kerülne többé évi félmillió koronánál. 100.000 magyar embernek anyanyelvében való megtartásáról van szó, ez összeg tehát, még ha teljes összegében szükséges volna is e célra, semmiesetre sem sokalható.

Fel kell hívunk még a figyelmet arra, hogy az oláh egyházmegyékben nagyobb számú görög katolikus magyarság többnyire városokban vagy nagyobb népességű járási székhelyeken található. Ha tehát e helyeken mindenütt magyar egyházközségek létesülnének, ez nemcsak a magyar görög katolikusokat mentené meg az eloláhosodástól, hanem alkalmas lenne arra is, hogy a mind nagyobb mértékben a városokba települő oláhságot is fokozatosan megmagyarosítsa. Látjuk, hogy az erdélyi városokban és nagyobb magyar lakosságú községekben a magyarságra nézve kedvezőtlen, sőt ellene működő egyházi viszonyok és irányzatok közepette is sikerült a magyarságnak a beköltöző görög katolikus oláhok között némi tért hódítani, mennyire elősegítene ezt a természetes magyarosodási folyamatot, ha minden ilyen városban magyar görög katolikus egyházközség is lenne s milyen hatalmas védőeszköz lenne ez a kialakuló félben levő oláh ipari és kereskedői

középosztály ellen. Ha a mostani állapotokon nem változtatunk, aligha fogjuk megakadályozhatni, hogy a városok egy részében az ipar és kereskedelem oláh kézbe jusson s ezzel a magyarságnak egy főerősségét, a városi lakosság magyarságát áldozzuk fel.

**227. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Miklós István zempléni főesperesnek hajdúdorogi püspökké való
kinevezése tárgyában**

Budapest, 1913. május 30.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

2337/el. szám.

Méltóságos és főtisztelendő

Miklós István

zemplénmegyei főesperes és plébános urnak.

Sátoraljauhely

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Ő császári és Apostoli királyi felsége Bécsben 1913 év április hó 21-én kelt legfelsőbb elhatározásával Méltóságodat hajdudorogi görög katolikus püspökké legkegyelmesebben kinevezni méltóztatván, erről van szerencsém Méltóságodat örvendetes tudomás vétel végett tisztelettel értesíteni.

Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1913 május hó 30.

Jankovich

**228. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Tisza István miniszterelnökhöz Miklós István püspöki kinevezése
tárgyában**

Budapest, 1913. május 30.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–3511. Tisztázat.

Vallás és Közoktatásügyi M. Kir. Minister

2337/el. szám

Nagyméltóságú Miniszterelnök Ur!

Ő császári és Apostoli királyi Felsége Bécsben 1913 év április hó 21-én kelt legfelsőbb elhatározásával Miklós István zemplénmegyei főesperest és Sátoraljauhelyi plébánost hajdudorogi görög katolikus püspökké legkegyelmesebben kinevezni méltóztatván, erről van szerencsém Nagyméltóságodat szives tudomásul vétel végett tiszteletteljesen értesíteni.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1913 május hó 30-án.

Jankovich

**229. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Csernoch János hercegprímásnak Miklósy István püspöki
kinevezése tárgyában**

Budapest, 1913. május 30.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3722/1913. Tisztázat.

2337/el. szám.

Főméltóságú Hercegprímás Érsek Ur!!

Ő császári és Apostoli királyi Felsége Bécsben 1913 év április hó 21-én kelt legfelsőbb elhatározásával Miklósy István zemplénmegyei főesperest és sátoraljaujhelyi plébánost hajdudorogi görög katolikus püspökké legkegyelmesebben kinevezni méltóztatván, erről van szerencsém Főméltóságodat szives tudomás vétel végett tiszteletteljesen értesíteni.

Fogadja Főméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Jankovich

Budapest, 1913 május hó 30.

230. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak Miklósy István püspöki kinevezése és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Róma, 1913. június 1.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A. fasc. 16. fol. 11rv. Tisztázat.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 97rv. Fogalmazvány.

64576

Dal Vaticano, 1° giugno 1913

Monsignore R. Scapinelli di Lèguigno

Arcivescovo titolare di Laodicea

Nunzio Apostolico, Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Ho ricevuto il rapporto²¹¹ no 1086 del 28 prossimo passato, col quale la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima mi comunica che, avuto riguardo alle condizioni della diocesi di Hajdu-Dorogh e attese le insistenze del Governo ungherese, Ella ha giudicato di dover dar corso, senza altro indugio, alla nomina dell'Ordinario della Sede predetta nella persona di Monsignore Miklossy.

Approvo il Suo operato e resto, poi, inteso del Suo proposito di adoperarsi affinché le benevole disposizioni della Santa Sede verso i Rumeni in ordine ad una parziale revisione della Bolla „Christifideles” vengano notificate contemporaneamente alla pubblicazione dell'accennata nomina del nuovo Vescovo.

E profitto volentieri dell'incontro per raffermarmi con sensi di ben distinta stima della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima servitore

Rafael Merry del Val.

211 Lásd: 223. számú dokumentum.

231. Aradi magyar görögkatolikus hívek felterjesztése Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegyébe történő átsorolásuk érdekében

Arad, 1913. június 1.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva generală, Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 1r-2v. Tisztázat.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva generală. Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 4r-5r. Olasz nyelvű fordítás fogalmazványa.

Nagyméltóságú Érsek Úr! Kegyelmes Atyánk!

Alulírottak gyermeki bizalommal és elfogulatlan minden földies érzülettől mentes apostoli lelkületét Nagyméltóságodnak ismerve – hódolattal ajánljuk ügyünket nagybecsű jóindulatába.

Alázatos kérésünk tárgyát a tényállás ismertetése mellett a következőkben bátorkodunk előadni.

Mínthogy Aradon a gör. kath. paróchiát harmadrészen a román nyelvet nem értő elem képezei s közel 500 a románul nem tudók száma, melyekből a budapesti központi statisztika jelentése szerint 406 színmagyar, – mi – kik Isten igéjét román nyelven meg nem értve- teljesen nélkülözzük az Üdvözítő Krisztus törvénye szerint mindenkit megillető lelki-tanítást az egyház tanító hivatalának semminemű áldásában nem részesülünk s szent hitünket kellőleg még csak megismerni sincs alkalmunk, ezen felül nap mint nap fájdalommal kell látnunk szent és isteni gör.kath hitünknek rohamos pusztulását és a fokozódó hitközönnyt, mely a magyarajku, illetve románul nem tudó hitrokonok körében dühöng, nevezetesen sok ruthén eredetű magyar pláne az intelligencia köréből szt. vallásunkat is elhagyta, csakhogy románnak ne tartassék, míg mások részben a nyelv nem értése,- részben a román nemzetiségünknek való tartatás elkerülése, részben pedig épen lelki táplálék hiányából származó hitbeli tudatlanságból eredő közönynél fogva a helybeli gör. kath. templomot és a paróchiával minden összeköttetést elkerülnek a valóban felekezet nélküliek módjára élnek, halhatatlan leküknek nagy veszedelmére és mások megbotránkoztatására, – mi hogy ezen siralmas és tarthatatlan állapotokat, melyekhez a hitoktatási zavarok is járulnak, elkerüljük, a méltóságos munkácsi püspökséghez, mint az új magyar gör. kath. egyházmegye ideiglenes adminisztrátorájához fordultunk 36, nagyrészt nagycsaládu hitrokon csatlakozó aláírása mellett kérvén a magyarságnak a román paróchiától való elválasztás melletti átkebelezését az új magyar egyházmegyébe, hogy lelki ügyeinkben segitendő felállithassuk a makói gör. kath egyház aradi magyarajku fiálialisát.

Ebbéli kérvényünk méltóságos Papp Antal püspök urnak, az új magyar egyházmegye adminisztrátorának intézkedéséből a lugosi méltóságos gör. kath. püspökséghez küldetett át, hol mi tegnap küldöttségben megjelenvén, azon választ nyertük, hogy ügyünk kegyes jóváhagyás végett a Nagyméltóságú Érsekséghez küldetett át.

Ezért a legnagyobb tisztelettel bátorkodunk Nagyméltóságodnál alázattal esedezni, hogy hiven azon szentirási érzületéhez, mely szerint: „a legfőbb

törvény a lelkek üdvössége” minden más mulandó földi szemponttól eltekintve, miként eddigi áldásos apostoli működéséből is ismerjük és jelenben is joggal remélhetjük,-minket, kik amugy sem vagyunk román eredetűek, se a nyelvet nem ismerjük, se kiválásunkkal a helybeli gör. kath. román plébániát meg nem károsítjuk, minthogy az nem a hívek adományaiból tartatik fenn, azaz egyházi adó intézménye nincs,- annál is inkább kegyeskedjék a magyar egyházmegyéhez átbocsájtani a tervezett magyar fiokegyház megalaktása céljából, mert a magyar hitrokonok közt erős a készülődés, hogy ha a magyarajku filiális felállítása mindenképen megakadályoztatnék, tömeges hitelhagyás utján szüntetik meg a magyarok a román plébániával való kapcsolatot és protestáns felekezetekhez csatlakoznak.

Törekvésünkkel nagyméltóságú gróf Tisza István úr, városunk képviselője útján a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi ministeriumot is felkerestük május hó 23-án beadott kérvényünkben.

Bizván Nagyméltóságú Érsek Atyánk fenkölt lelkületében s az elmulthatatlan lelkieket minden szempont elé helyező Krisztus-szive szerint való méltó apostolutódi érzületében, bátorkodunk ezen az örök életre is kiható fontos ügyet Nagyméltóságod nagybecsű kegyes jóindulatába a legmélyebb tisztelettel beajánlani maradva mélységes alázattal és atyai felszentelt kezeit csókolva, hódoló szolgálói:

Arad, 1913 június 1.

Román József

munkácsyegyházmegyei pap, főgimnáziumi tanár,
mint a szervezőbizottság tagja

Zvara Tibor, ifj. Páris Lajos, Tergulicza Imre, Tivadar János

Mint az aradi gör. kath. magyarok

Lugoson megjelent deputációjának tagjai

232. Révy Ferenc vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos átirata a külügyminisztériumnak Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Budapest, 1913. június 3.

ÖStA HHSStA MdÄ PA XL Interna 249-1 Liasse LX/21. fol. szám nélkül (MNL
OL X 869, W 878 tekercs, 17. felvétel). Tisztázat.

1573 szám

A császári és királyi Ház és a külügyek tisztelt közös ministeriumának.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úrnak f. é. május 30-án 2337 eln. sz. a. kelt átirata²¹² szerint Ő cs. és Apost. kir. Felsege f. é. április 21-én kelt legfelsőbb elhatározásával Miklósy István zemplénmegyei főesperest éa (!) sátoraljaujhelyi plébánost hajdudorogi görög katolikus püspökké legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

²¹²Lásd: 228. számú dokumentum.

Megerősítése és praeconisatioja iránt az Apostoli Szentszékhez intézett iratot a legfelsőbb aláírással ellátva, van szerencsém további szives eljárás végett a tisztelt ministeriumnak tisztelettel megküldeni.

A szóbanforgó irat hiteles másolatát hivatalos használat végett egyidejűleg idezárom.

Bécs, 1913. évi június hó 3-án.

A minister rendeletéből:

Révy, ministeri tanácsos

233. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspöknek kinevezése tárgyában

Esztergom, 1913. június 3.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1913

Méltóságos Miklósy István
hajdúdorogi püspök
Sátoraljaújhely

Hajdúdorogi püspökké történt legkegyelmesebb kinevezése alkalmából fogadja Méltóságod meleg üdvözetemet és őszinte szerencskívánataimat. Nagyon örvendek, hogy sok küzdelem után is megvalósult az óhajításom és Méltóságod személyében sikerült az új egyházmegye élére alkalmas főpásztort nyerni.

A jó Isten áldja meg Méltóságodat a bölcsesség lelkével, hogy a reá várakozó nagy és kényes feladatoknak mindenben megfelelhessen. Előre is biztosítom Méltóságodat mindenkori készséges támogatásomról.

Fogadja...

Esztergom, 1913. június 3.

234. Ferenc József király levele X. Piusz pápának Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában

Bécs, 1913. június 3.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 103r–105v. Tisztázat

65188

Beatissimo in Christo Patri Pio Papae X

Sanctae Romano-Catholicae et Universalis Ecclesiae Summo Pontifici

Domino Reverendissimo

Romae

Beatissime Pater,

Per Apostolicas Litteras die octava mensis Junii anni Domini millesimi nongentesimi decimi secundi sub plumbo datas Sanctitas Vestra benignissime erigere dignata est dioecesim Graeci Ritus Hajdudorogensis.

Nos huic novae dioecesi de idoneo Praelato prospecturi, in benignam sumentes reflexionem peculiarique cum complacentia considerantes singulares virtutes, insignem eruditionem in tractandis negotiis dexteritatem, zelum apostolicum caeterasque eminentes animi dotes fidelis Nostri sincere dilecti Stephani Miklósy sacerdotis dioecesis Graeci Ritus Munkácsensis, archidiaconi comitatus Zemplén et parochi Sátoraljaujhelyensis auctoritate Iuris Nostri Patronatus Regii, quod in conderendis universis Regni Nostri Hungariae Partiumque eidem adnexarum ecclesiasticis Beneficiis more divorum quondam Hungariae Regum, Praedecessorum videlicet Nostrorum gloriosae reminiscentiae habere et exercere dignoscimur, eidem Stephano Miklósy Episcopatum Ecclesiae Hajdudorogensis Graeci Ritus com omnibus juribus, praerogativis, proventibus et emolumentis ad dictum Episcopatum Hajdudorogensis Graeci Ritus spectantibus et pertinentibus contulimus et dedimus.

Nos proinde praenuncupatum Stephanum Miklósy neonomiatum Ecclesiae Hajdudorogensis Graeci Ritus Episcopum pro Nostra et Majorum Nostrorum veteri consuetudine Sanctitati Vestrae pro concedenda Apostolica confirmatione et Canonica Institutione praesentantes, ab Eadem Sanctitate Vestra filiali cum observantia petimus, quatenus hanc Nostram praesentationem admittere et suprafatum Stephanum Miklósy nominatum per Nos Episcopum Hajdudorogensis Graeci Ritus Apostolica sua benedictione confirmare et canonice instituere dignetur.

Faciet per hoc Sanctitas Vestra rem Ecclesiae in Hungaria calde proficuum, Nobis autem pergratam, quam Nos officii Nostris Filiali que cum observantia omnimode emereri adnitemur.

Qui interea Nos Sanctitati Vestrae reverenter devovemus et obsequiose commendamus, Deum Optimum Maximum orantes, ut Sanctitatem Vestram Ecclesiae suae Catholicae quamdiutissime salvam et incolumem servet.

Datum in Urbe Nostra Vienna in Austria, die 3 Junii, anni millesimi nongentesimi decimi tercii, Regnorum Nostrorum sexagesimo quinto.

Sanctitatis Vestrae
obsequens Filius
Franciscus Josephus

65188
Giugno 1913

La Lettera di Sua Maestà S. e R. [Santa e Reverendissima] Apostolica relativa alla provvista della diocesi di Hajdudorogh di rito greco, nella persona di Monsignore Stefano Miklósy, fu presentata a mano a Sua Eminenza il Signor Cardinale Segretario di Stato, da Sua Eccellenza di Signor Ambasciatore d'Austria Ungheria presso la S. Sede.

*Quindi non si ha in Archivio alcuna nota di trasmissione o di ricevimento.*²¹³

213 Ez a mondat hivatali feljegyzés a dokumentumon.

235. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius leiratfogalmazványa Miklósyt István főesperesnek hajdúdorogi püspökké történt kinevezése tárgyában

Bécs, 1913. június 3.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A. fasc. 16. fol. 12r. Fogalmazványa.
No. 1098. Viennae, die III Juni 1913.
Illustrissimo ac Reverendissimo Domino
Domino Stephano Miklóssy
Satoralja-ujhely

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Pergratum mihi contingit Dominationi Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae significare Beatissimum Patrem Dominationem Tuam in Episcopum novae dioeceseos Hajdudoroghensis designare dignatum esse.

Ex parte mea Dominationi Tuae magnopere gratulor, spe fretus Ipsam suaviter et sapienter²¹⁴ adlaboraturam pro salute animarum et spiritum conciliatione.

Quum vero antequam nominatio fiat, processus canonicus inquisitivus de more instituat super qualitatibus Dominationis Tuae necnon super statu Ecclesiae Cathedralis, Ipsam rogo, ut mihi indicare velit duos ecclesiasticos viros, Viennae, si fieri poterit, degentes, qui ut testes deponant. Statuta dies pro Fidei professione in hac Apostolica Nuntiatura emittenda Dominationi Tuae indicabitur, quae secum tunc afferet, in duplici authentico exemplari sequentia documenta: Testimonium Baptimastis et Confirmationis, suscepti S. Presbyteratus Ordinis, Doctoratus si adsit, et curriculum vitae.

Sensibus verae aestimationis persistens, ex corde sum Dominationi Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae in Christo addictissimus

†Raphael Archiep. Laodicen. Nuntius Apostolicus

236. Miklósyt István kinevezett hajdúdorogi püspök távirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz püspöki kinevezése tárgyában

Sátoraljaújhely, 1913. június 8.

ASV Arch. Nunz. Vienna 744A, fasc. 16. fol. 16. Claris-távirat.

Eingangsnummer: 32/243

excellentissimo nuntio apostolico wien

Telegramm aus satoraljaújhely 584 50 8/10

ea itinere reversus accepi litteras²¹⁵ aestimatissimus quibus excellentia vestra humilitatem meam qua episcopum designatum salutare dignata est gratias pro salutatione hac mihi suavissima agendo certiore una reddo excellentiam vestram ma in sensu telegraphice invitationis die 12 hujus mensis viennae apparituum humillimus servus stephanus miklossy designatus episcopus

214 A „suaviter et sapienter” helyett eredetileg: „sapienter et fortiter”

215 Lásd: 235. számú dokumentum.

**237. Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök átirata
Csernoch János hercegprímásnak püspökszentelése tárgyában**

Sátoraljaújhely, 1913. június 8.

EPL Csernoch Cat. D/C. 3722/1913. Tisztázat.

Főméltóságú Dr. Csernoch János

v.b.t.t. hercegprímás, esztergomi róm.kath. érsek urnak. Esztergom

Kegyelmes Uram!

Hajdudorogi püspökké történt legkegyelmesebb kinevezésem alkalmából 3722/1913 szám alatt kelt igen kegyes üdvözlő levele²¹⁶ szívem mélyéig meghatottt.

Közvetlen felettes hatóságom, ügyem döntő befolyású pártfogója, szerencsekívánatai mellett, a jövőben mindenkori készséges támogatásáról biztosít üdvözlő soraiban.

Még meg nem hálálhattam a múltban irántam tanústott kegyességét, s áldott, nagy szíve máris újabb hálatartozásra kötelez.

Teljes egészében érzem a reám váró feladatok súlyát. Ám főméltóságod biztatása mellett „az én igám gyönyörűsége, az én terhem könnyű” leend.

Fogadja Főméltóságod jóságáért s szerencsekívánataiért ismételt, hálás köszönetemet, mellyel magas kegyébe ajánlottan vagyok

Sátoraljaújhelyben 1913. június 8-án

Főméltóságodnak legkisebb szolgája

Miklósy István

hajdúdorogi püspök

**238. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius Rafael Merry del Val
államtitkárnak Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök
kánoni processzusa tárgyában**

Bécs, 1913. június 12.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 100rv. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A. fasc. 16. fol. 13r. Fogalmazvány.

65102

No. 1118.

Vienna, 12 Giugno 1913.

Invio di processo canonico

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma.

Eminenza Reverendissima,

Qui compiegati, mi do premura di trasmettere all'Eminenza Vostra Reverendissima gli atti del processo canonico compilato in questa Nunziatura

²¹⁶Lásd: 233. számú dokumentum.

Apostolica per la nomina dell'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Stefano Miklosy a Vescovo della nuova Diocesi di Hajdudorogh di rito greco.

Il prelodato Monsignore non è provvisto di alcun grado accademico; prego perciò l'Eminenza Vostra di volergli ottenere la necessaria dispensa dal Santo Padre.

Poiché le condizioni della nuova Diocesi richiedono urgentemente la presenza del Vescovo, si compiaccia l'Eminenza Vostra dare ordini, affinché il relativo Breve di nomina sia redatto al più presto possibile.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione mi onoro di riaffermarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Rafael, arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

**239. Papp Antal munkácsi püspök, hajdúdorogi kormányzó átíratá
Raffaele Scapinelli bécsi nunciuskának Major Sándor csiklázárfalvi
helyettes lelkész nyugdíjazása tárgyában**

Ungvár, 1913. június 14.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 579r–580r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, CCXLIII., 453–454. Az alábbi átírás szintén a tisztázat
alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 1621

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Raphaelo Scapinelli E Comitibus De Leguinia
Archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico
Viennae.
Hajdúdorogh/Sacerdote Maior

Excellentissime ac Reverendissime
Domine Archiepiscopo Nuntie Apostolice,
Domine mi Gratosissime!

Alexander Maior sacerdos Archidioeceseos Albajuliensis et Fogarasiensis, qua administrator parochiae Csiklazarfalva, die 8-a aprilis anni 1912. inivit officium administratoris, sed nolens subiici novae Dioecesi Hajdudorogensi, iam die 10-a septembris pensionem petivit ab Archiepiscopo et insequenti mense discessit a parochia sua, clavibus domicilii parochi apud praefectum pagi relictis.

Tali modo parochia Csiklázárfalva die 17. Novembris 1912. scilicet die erectionis Dioeceseos Hajdudorogensis de facto vacua fuit, qua de causa die 9-a Decembris administratio huius parochiae mandata est Ioanni Sandor, parochi Csikszentgyörgyiensi.

Nunc vero hic Alexander Major a nova dioecesi petit pensionem et Reverendissimus Dominus Archiepiscopus Albajuliensis et Fogarasiensis in litteris, datis de 15. Aprilis anni currentis respondit mihi, quod Alexander Major non pertinet ad Archidioecesem Fogarasiensem, quia iste sacerdos non est amotus a parochia sua. Archiepiscopus Fogarasiensis affert etiam litteras Excellentiae Vestrae, datas de 4. Decembris 1912. sub Numero 549, in quibus denegata est petitio nonnullorum sacerdotum Archidioeceseos Fogarasiensis, qui noluerunt subiici novae Dioecesi Hajdudorogensi.

Tamen haec denegatio non resolvit specialem casum Alexandri Major, quem nova Dioecesis de facto non recepit et quia iste in nova Dioecesi nullo munere fungebat, pensionem ei dare non potest.

Humillime rogo Excellentiam Tuam, dignetur explere optata Alexandri Major et illum antiquae Dioecesi Fogarasiensi restituere, vel vero decidere, ut debita pensione ab antiqua sua Archidioecesi provideatur.

Singulari cum venerationis meae cultu

Ungvarini, die 14-a Iunii anni Domini 1913.

Excellentiae Tuae

servus humillimus in Christo:

Antonius Papp, Episcopus Munkacsensis,

Administrator Apostolicus Dioeceseos Hajdudorogensis.

240. Pop-Csicsó István képviselő felszólalása és Jankovich Béla vallás-és közoktatásügyminiszter válasza a Hajdúdorogi egyházmegyeről szóló törvényjavaslat képviselőházi általános vitájában

Budapest, 1913. június 14.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés képviselőházának naplója. Tizenkilencedik kötet. Budapest 1913, 106–113.*

Pop-Csicsó István: T. képviselőház! Mult évben a vallás- és közoktatásügyi tárcza költségvetésének tárgyalásánál felszólaltam ezen tárgynál, de kötelességemnek tartom most is felszólalni, midőn a hajdudorogi görögkatholikus egyházmegye törvénybe szándékolta iktatni Ő felsége elhatározása és a pápai bulla alapján.

Parancsolja nekem a felszólalást a tárgy nagy fontossága és azon körülmény, hogy amilyen egyszerűnek látszik ezen törvényjavaslat, époly mélyre ható kihatásai vannak és époly nagy érdekeket érint, amelyek évszázados harcok eredményei és ez eredmények törvénybe is lettek iktatva. Ezen törvényjavaslat alapján megdőnti az 1868: XXXIX. t.-cikket, mert a fogarasi és gyulafehérvári metropoliaéhoz tartozó egyházmegyék territoriális integritását mélyen megsérti.

Annak igazolására, hogy itt szerzett jogokról van szó, olyanokról, amelyek későbbi törvényekkel meg nem változtathatók, engedtessek meg nekem, hogy

megismertessem az unió történetét. Az unió nyomai visszanyulnak az 1439. évben tartott florenczi zsinatig, amikor Dámján moldvai metropolita elfogadta az uniót. Fixirozom ezen pontot azért, mert akkor, ezelőtt 600 évvel román nyelvű egyházi könyvek nyomattak és a román nyelv már ezelőtt 600 évvel lithurgikus nyelv volt. Ezen unió azonban az idők viszontagságai folytán visszament és a magyar szent korona területén először 1698-ban, illetőleg 1700-ban történik meg az első lépés az unió felé. És amint ismeretes, I. Lipót császár, aki nagy propagátora volt a római katolikus vallásnak, egy rendeletet, mondhatnám inkább felhívást intézett a románsághoz, hogy fogadják el az uniót, mert amennyiben elfogadják, ugyanazon prerogatívákban fognak részesedni, mint a római katolikusok.

Erdélyben a XVII. század végén és a XVIII. században a római katolikus vallás nagyon rossz lábon állott. Nagy érdek, talán dinasztikus érdek is volt, hogy a románságot megnyerjék. Akkor Gyulafehérvárt, tényleg biztatva a legfelsőbb elhatározásban foglalt ígéretekkel, létrejött az unió 1698-ban, azonban azzal a kikötéssel, hogy a keleti egyház jogait fentartják és hogy lithurgiánk és bűjtjeink tiszteletben tartassanak, ami ha nem történik meg, akkor ezen pecséteknek semmi joghatályuk ne legyen. Evidens ebből, hogy itt kétoldalu szerződés jött létre, amely köti a koronát is ép úgy, mint a pápát, mint kötötte azokat, akik az uniót megcsínálták. 1721-ben a »Rationi congruit« című bulla jelent meg, amely felállítja a fogarasi görög katolikus püspökséget, amint az akkori kifejezések szerint hangzik pro valachis, vagyis a románok részére.

Ekkor kezdődik a szervezkedés Magyarországon, és pedig a nagyváradi egyházmegyében, amely hosszas küzdelem után 1777-ben létrejött. VI. Pius pápa alatt történt ez, aki kibocsátotta az »Indefessum« című bullát, amely nemcsak a nagyváradi görög katolikus román egyházmegyét állítja fel, hanem hivatkozva Mária Terézia császárnő ígéreteire, a kellő dotációkról is gondoskodik.

Az idők folyamán ezek az elhatározások a különböző bullákban, de egyszersmind az uralkodók rendeleteiben is elismertettek, megerősítettek s a különös épen az, hogy minden ezekre vonatkozó intézkedésben hangsúlyoztatott, hogy örök időkre történik ez a jogi megállapítás.

T. képviselőház! Legyen szabad már itt reflektálnom a t. előadó ur fejtegetéseire.

Aki foglalkozott az unió kérdésével, az tudja, hogy az egész vonatkozó irodalomban sehol, egyetlen egy pápai vagy uralkodói iratban sincsen szó oly egyházakról, amelyek görög katolikus magyar egyházak lennének. Ilyenek nem voltak. Az első fellépés körülbelül a XIX. század második felére tehető, az alkotmányos aera helyreállítása után. Azelőtt sem az irodalom, sem senki nem tesz említést görög katolikus magyarokról.

T. képviselőház! Az az unio, amely úgy fogamzott, amint azt röviden előadni bátor voltam, 1853-ban testet öltött az úgynevezett »Ecclesiam Christi« bullában, amely megveti alapját a görög katolikus román egyháznak, amidőn kreálja a gyulafehérvári-fogarasi provinciát, hozzáadja a nagyváradi és kreál még két külön püspökséget, a lugosit és a szamosujvárit. Ez alapvető

mű, amelyben IX. Pius pápa épen Ő felségére, mostan uralkodó királyunkra hivatkozik és azt mondja, hogy az ő kívánságait és kéréseit teljesíti, amidőn eleget tesz a románok régi óhajainak és lelki üdvükre s megnyugtatójukra örök időkre megalkotja ezt a provinciát.

T. képviselőház! Ez olyan alapvető fontosságú mű, amelyet a tárgyalás alatt álló törvényjavaslat törvényerőre emelésénél figyelmen kívül hagyni nem lehet és nem szabad.

Bátor vagyok az említett nagy terjedelmű bullának erre vonatkozó részét, annak beigazolására, hogy tényleg úgy történt minden, amint azt én itt önök előtt előadtam, felolvasni. (Olvassa); »Paternas hasce curas memorati Praedecessoris Nostri aemulari pro animarum salute volentes, quod perficere ipse nequivit ob difficultates et rerum et temporum, id Nos bene juvante Domino, aliqua ex parte exequi constituimus, propriam erigendo pro Romanis in Transylvania Ecclesiasticam Graeci Ritus Provinciam, quae constet tum ex Diocesi Magno-Varadinensi, a Strigoniensi Archiepiscopatu subtracta, tum ex duabus novis per Nos erectis Dioecesibus, Lugosiensi scilicet in Banatu Temesiensi et Armenopolitana in Transylvania, cujus Ecclesiasticae Provinciae Metropolitanam sedem in Ecclesia Fogarasiensi figere decrevimus. Atque ad hanc rem Romanorum genti imprimis opportunam peragendam sponte nos excitatos, suis etiam precibus flammavit Carissimus in Christo Filius Noster Franciscus Josephus, hoc nomine Primus, Austriae Imperator, Bohemiae et Hungariae Rex Apostolicus, qui votis permotus Universi Ungarici Episcopatus, studio incensus verae religionis in suae ditionis finibus tutandae, ac promovendae, omnia libentissime detulit, quae ad perfectionem tam salutaris operis necessaria viderentur.«

Amint méltóztatnak látni, ez a törvény a románok részére Ő felségének preczésére, kérelmére alkottatott s alapvető, fundamentális törvénye egyházunknak.

Ha pedig tényleg örök időkre alkottatott ugyancsak a románok részére, akkor ez nagyon természetesen magában involválja azt a megdönthetetlen igazságot, hogy román községeket adtak oda Hajdudorognak. Ezt bizonyítja a következő, hosszabb rész:

Dei gloriam, Catholicae Religionis incrementum, nec non spiritualem Romanorum consolationem, et commodum, motu proprio, certa scientia, ac matura deliberatione Nostra, aequae apostolicae potestatis plenitudine, Dioecesim Fogarasiensem in Transylvania, quae jam inde a sua institutione, Metropolitanico juri Archiepiscopi Strigoniensis, ad haec usque tempora obnoxia fuit, ab eodem jure et subjectione, eiusdem metropolitani Antistitis accedente consensu praemisso, auctoritate apostolica eximimus et dissolvimus, ita ut ipsius Dioecesis Antistitis Graeci ritus Catholici uniti, quaeque inibi existunt ecclesiae, omnes civitates, oppida, pagi, paroeciae, sive matrices, sive filiales itemque coenobia Monasteria, Instituta quaelibet tum ecclesiastica tum secularia, et quorumvis ordinum regularia omnes denique utriusque sexus personae, cuiuscunque gradus, ordinis, et conditionis a pristina, quantea suberant, metropolitae Strigoniensis jurisdictione et quavis alia potestate et praerogativa jurisdictionali, in perpetuum pariter exemptae sit et liberatae, insuper Magno-

Varadinensem Dioecesi, que Strigoniensis eiusdem Antistitis iurisdictioni a sua fundatione praefata, subjecta fuit, ab eadem iurisdictione et potestate, de Metropolitana, ipsius libero consensu et resignatione, in perpetuum ea ratione vis strachimus et avelinus ut non modo Magno-Varadinenses Antistites Graeci ritus Catholici uniti, sed vero etiam omnes illius Dioecesis Ecclesiae, civitates, oppida, pagi, matrices et filiales Parochiae, Monasteria, conventus, cuiuscunque generis instituta, omnes et singulae, utriusque sexus personae, cuiuscunque gradus, ordinis et conditionis, denique caetera omnia, quae inibi existunt, ab antiqua Archiepiscopi Strigoniensis iurisdictione et superiuritate, similiter in perpetuum distracta prorsus et exempla censeantur, Ouae (!) cum ita sint tum Magno-Varadinensis et Fogarasiensis, tum duarum per Nos erectarum Lugosiensis nimirum, et Armanopolitanae Dioecesium territoria, una cum ibi existentibus civitatibus, Oppidis Pagis aliisque accessoriis in Ecclesiasticam Provinciam Graeco-Catholicam unitam linguae Romenicae, atque adeo unam Archiepiscopalem Metropolitanam sedem Fogarasiensem Romenorum Graeci ritus catholici uniti, eadem Apostolica Auctoritate perpetuo quoque erigimus et instituimus.

Bocsánatot kérek, hogy oly hosszú volt.; (Felkiáltások: Annál érdekesebb! Derűltség.) lehetett volna rövidebb is. Az ügy érdeméhez tartozott és szükségesnek tartottam felolvasni, hogy megértsék, (Élénk derűltség.) miszerint mélyreható, jogos érdekekről van szó, melyek kötelességünkbe teszik, hogy felhívjuk a mélyen t. kormánynak figyelmét arra, hogyha ezen kérdést úgy akarja megoldani, hogy belőle áldás származzék, akkor azt nem olyképen kell elintéznie, hogy az arra hivatott hatóságoknak megkerülésével, egyoldalú bemondások alapján, minden célirány nélkül kiszakítsanak román vagy magyar községeket – értem azokat a román községeket is, amelyek elmagyarosodtak, mert kezdetben magyar községek nem voltak.

B. Podmaniczky Endre: Magyarokká lettek!

Pop-Csicsó István; Ilyen fontos, évszázadok harcaiból kifejlődött jogokat érint ez a törvényjavaslat. A románság, amely nemcsak a szerzett jogokra, hanem szerződésekre is támaszkodott, a legnagyobb megdöbbenéssel vette ezt a hirt, hogy püspökeink és érsekeink megkérdőjelezése nélkül Hajdu-Dorogon egyházmegye fog felállítani, ami több mint 70.000 (hetvenezer) léleknek, akik eddig a román provinciához tartoztak, elszakítását fogja maga után vonni. És nagyon természetes, hogy már csupán a hír is óriási megdöbbenést keltett az összes románok között, s 1912 május havában az u. n. »Christi fideles Graeci« című bulla kiadása előtt egy nagy kongresszust tartottunk Gyulafehérvárott a kormány engedélyezésével. Ez alkalommal több mint 15.000 kongresszusi tag, akik különösen az érdekelt községekből jelentek meg, tiltakozott ezen egyházmegye felállítása ellen s egy 50 tagú bizottságot választottak azon misszióval, hogy jelenjenek meg az érsek előtt memorandummal és kérjék, hogy járjon el, miszerint ezen bulla ki ne bocsáttassék, vagy ha kibocsáttatik, ez csakis szerzett jogok sérelme nélkül történjék.

Mіндеzen intézkedések dacára – mert a memorandum későn érkezett – megjelent a »Christi fideles« című bulla. S hogy indokoljam önök előtt, miszerint az én felszólalásomnak nemcsak theoretikus értéke van, hanem

hogy ha a kormány jóindulattal és a pápai bulla szellemében akarja kezelni ezt az ügyet, akkor igen sok sérelmet el lehet tüntetni, bátor vagyok röviden ismertetni a bullának három főelvét. Az első fő-élve a bullának az, hogy azok számára állittatik fel az egyházmegye, akik magyarul beszélnek, tehát a magyarok részére és ez kifejezést nyer – ez már nem lesz hosszú – a következő szavakban (olvassa) : »Inter fideles graeci-ritus excreverunt etiam qui lingua hungarica utuntur quique iam a Sancta Sede instantissime petierunt, ut dioecesis pro iisdem conderetur.« Tehát itt magyarokról van szó, azokról, akik magyarul beszélnek, azokról, akik gyakran és erősen szorgalmazzák azt, hogy részükre magyar egyházmegye állittassék fel.

A másik nagy princípium az, hogy ennek az egyházmegyének lithurgikus nyelve legyen az ó-görög s csak az extralithurgikus isteni tisztelet legyen az illető többségnek anyanyelvén, vagy ha egy megfelelő kisebbség követeli, annak a kisebbségnek anyanyelvén. Ezen elveknél megállapodok annak kimutatására és bebizonyítására, hogy a magyarok nem ezt kérték. Az a mozgalom, amelyet néhány intelligens ember megindított s amely tulajdonképpen 1898-ban öltött alakot, amikor az országos görög katolikus bizottság megalakult, nem ezt követelte. Az ő memorandumukban foglalt kérelmük az, hogy engedjék meg nekik, hogy az istentiszteletet ők is magyar nyelven tarthassák és a memorandum 5. pontja körülbelül azt mondja, azt jelenti ki, hogy senkinek a jogait sérteni nem akarják, annyira tisztelik másoknak a jogait, hogy a maguk részére csak azt kérik, ami megvan a ruténeknek és románoknak az ő jogaik fentartása mellett.

Sőt tovább megyek. Az van a memorandumban expressis verbis kijelentve, hogy nagyon jó volna egy önálló magyar egyházmegye felállítása, de ők azt állítják, hogy a meglévő keretben is érvényesíthető az ő kérelmük. Ezt azért vagyok bátor hangsúlyozni, hogy beigazoljam azt, hogy nem érezték magukat rosszul a magyarok a gyulafehérvári metropolita kebelében, mert különben valószínűleg arra helyezték volna a fősúlyt, hogy adjanak nekik önálló egyházmegyét.

Ez a kérelem azonban egyelőre nem teljesült, és amint az indokolás is mondja, és a lapok is firtatták éveken keresztül, más bázisra kellett helyezkedni, és ez az volt, hogy fogadják el az ó-görög nyelvet ritusnyelvnek. Hogy ez mit jelent, azt röviden fogom önök előtt feltárni.

Az eddigi gyakorlat nem az volt. A román egyházmegyék fejei türték, hogy a lithurgiát magyarul is olvassák, nem szólaltak fel ellene, magyarul prédikáltak mindenütt, miséztek is, és a görög katolikus román egyház, amely mondhatom a legtoleránsabb a világon, nem csinált kázust abból, bár nem tőle függött, hanem a szentszéktől, amely szentszék ezt határozottan elítélte.

Most mi fog előállani, t. ház? Azt mondják, hogy a lithurgia legyen ó-görög nyelvű. A keleti egyházritus szerint mi is a lithurgikus rész? Az egész istentisztelet. Ha tehát úgy hajtják végre a bullát, amint az van, ha ez lesz az alap, amelyet határozottan követel a pápa is és követel a Sancta Congregatio de Propaganda fide is, akkor a magyar nyelv édes kevés lesz. Ugyanis a mi érsekünk kérdezte a congregatio sancta de propaganda fidet, hogy tisztázzák,

mi is a liturgikus nyelv a keleti egyházban, és megjött a válasz, t. ház, hogy a keleti egyház imakönyvei értelmében az összes imádságok.

Hogy ez így van, leszek bátor felolvasni a kongregációs határozatot, amelyet a nunciatura útján kapott az érsekség. (Olvassa): *Excellentissimo libris a santa Nunziatura Apostolica. Viennae, die 20 Februarii 1913.*

Excellentissimo domino Dno V. Mihályi de Apsia Archiepiscopo Fogarasiensi.

Excellentissimo Domine.

Dubium a Dominatione tua Illma ac Revma, in literis suis aestimatisimis d. d. 26. Novembris 1912 circa usum linguae liturgice in sacris functionibus expositum, Sacrae Congregationi de Propaganda Fide, uti par erat, dirimendum, suo tempore proposui

Porro, Sacra eadem Congregatio, hanc mihi repensionem (!) circa praefatum dubium dedit, cum Amplitudine Tua communicandum, silice: retinendum esse, iudicio etiam peritorum in graeco ritu, preces quomodocumque in omnibus graecis libris A. S. C. Propagandae fide editis, omnes esse liturgicas ut etiam in proposito dubio a Revmo Archiepiscopo innuebatur.

Rationem autem dubitandi Dominationi Tuae forsitan praebuerant verba epistolae meae circularis d. d. 28. Octobris 1912., in quibus sermo erat de precibus liturgicis et non liturgicis. Sed animadvertendum este, epistolam illam ad omnes Hungariae Revmos Episcopos etiam latini ritus datam fuisse, quo in ritu, uti Dominatio Tua bene novit, recte sermo fieri potest de precibus liturgicis e non liturgicis.

Ceterum sensus aestimationis et reverentiae meae erga Dominationem tuam libenter profiteor, et permameo. (!)

Dominationi Tuae Illmae ac Revmae addictissimus in Chr.

Rhapael Archiep. Laodicen. Nuntius aplicus.

Ez a sancta congregatio de propaganda fide szokta a könyveket elkészíteni és görög egyházférfiaknak szakértelme alapján megállapították azt, hogy az egész istentisztelet, az összes imádságok liturgikus istentisztelethez tartoznak. Ezt követni kell, sőt tovább megyek, a magyar kormány vállalkozott is arra, hogy azt a damnandum uzum, azt az elitelendő rossz szokást, hogy a magyar nyelvet használták misézés közben is, feltétlenül el fogják törölni. E tekintetben szavatosságot vállalt a t. kormány és csak azért vagyok bátor ezt is felolvasni, nehogy azt mondják, hogy talán alaptalanul vádolom a kormányt. Azt mondja (Olvassa): »Amplitudinem Tuam minime latet, in nonnullis Hungariae paroeciis abusum irrepisse, lingua hungarica in liturgicis actionibus utendi, quae, cum liturgica non sit, nullimode qua talis adhiberi potest; eo vel magis quod saepe Apostolica Sedes illicitam hanc praxim damnaverit, eliminandamque praeceperit.«

A másik része pedig azt mondja (olvassa): »Sciant autem Reverendissimi Episcopi, Regium Gubernium Hungaricum, ut haec S. Sedis praescriptio de vernacula lingua in sacra liturgia nunquam adhibenda felicissimè (!) observetur, Sacrorum Antistibus omne auxilium et assiduam operam, quemadmodum pacto se obstrinxit, fore collaturum.«

Tehát a magyar nyelvnek ebben az egyházmegyében kizárólag csak a prédikációkra és a tanításra lesz joghatálya, azonban megszűnik az eddig élvezett és egyházmegyei hatóságok által jó szemmel nézett használata. Már most kérдем a t. képviselőházat, hogy van-e okszerűség és czélszerűség abban, hogy mintsem román legyen a lithurgikus nyelv, inkább legyen görög, melyre vonatkozólag maguk a papok mondják, hogy még az alfabetet sem ismerik.

Hát arra való az a templom, hogy az a hívő magyar ember, ki eddig magyarul hallgatta a misét, bemenjen és hallgassa végig azt a misét, mely ó-görög nyelven folyik, holott azok mind értenek románul? Mert 17 községből, melynek statisztikája kezeim között van, 23.000 ember közül körülbelül csak 470 nem ért románul, illetve magyar, a többi mind ért, ami legfényesebb bizonyítéka annak, hogy ezek románok és bár jól megtanultak magyarul is, de románoknak vallják magukat. Most kérдем, milyen állapot lesz az, mikor azt az ó-görög nyelvet fogják használni, melyet a pap nem ért és nem ért a hívő sem?

B. Podmaniczky Endre: Csak bizza a papokra!

Pop-Csicsó István: Hát lehet a papokra bízni, de azt hiszem, hogy őket is sújtani fogja ez a rendelkezés.

Mondtam, hogy igen helytelenül állítja fel e tételt a törvényjavaslat indokolása, mely azt mondja, hogy a gyulafehérvári görög katolikus metropoliából 70.000 magyar nyelvű lélek vitetik el. Ez nem felel meg a valóságnak. A tényleges állapot 17 községben, melyre vonatkozólag itt rendelkezéseimre állnak hiteles adatok, az hogy ezen 17 község, mely a nagyváradi püspökséghez tartozik, számlál 20419 hívőt; ezek közül magyarnak vallja magát 470, azonban 15.454 beszéli a magyar nyelvet is.

Kérдем, micsoda okszerűség diktálta azt, hogy ezen községeknek a lába alól, amelyek eddig a legnagyobb békében és vallásosságban éltek, kirántásák az alapot és oly agitációnak tegyék ki őket, amelyet nem mi provokáltunk. Aki azt mondja, hogy mi provokáltuk az agitációt, az nem olvasott soha a vallási villongásokról, az nem nézett be a történelembe, mert a nép, mikor régi szokásaiból kizökkentik, konzervatizmusánál fogva sokkal jobban izgatódik, mint akárki a világon; sőt szükséges, hogy csitítsuk, hogy el ne ragadtassa magát. Ennek a bullának van egy része, amely dicséri a románokat, milyen szolgálatokat tettünk a katolicizmusnak, és hogy mintaképei lettünk a keleten a hívőknek. A hajdu-dorogi újságból felolvasom magyarul ezt a részt, mely azt mondja: »Ezt tette a mi boldogemlékezetű elődünk, IX. Pius pápa, aki, hogy különös jóindulatának és atyai gondoskodásának a román görög katolikusok iránt jelét adja, a régibb román egyházmegyékhez Lúgoson és Szamosujvárott új román püspökségeket szervezett, amelyekből azután egy egységes egyházi tartományt alakított, felruházva a régi fogarasi és gyulafehérvári széket az érsekségi jogokkal és kiváltságokkal.

Ezt a kitüntetést a román görög katolikusok nemcsak akkor érdemelték ki, hanem arra később is méltóknak mutatták magukat, erősen védve és terjesztve a hitet a szakadárak között, másrésről oly szeretetnek és gyermeki engedelmességnek adván jeleit a római szentszék iránt, hogy ezáltal egész Kelet katolikusainak minden erényben példaképül szolgáltak. »Tehát azért, mert az erényeknek példányképei voltunk a Keleten, kellett, hogy egy egyház

kreáltassék és ez megalapoztassék azokból a kövekből, összeálltassék azokból a mozaikokból, amelyeket kiszakítottak egy 210 éves egyháznak falaiból, és azt kívánják, hogy ez az egyház ne dőljön össze. Azt sem mondták: te érsek, egyházat akarok építeni, a te segítségedet akarom igénybe venni, melyek azok a kövek, amelyeket nélkülözhetnél, hogy egyházad össze ne dőljön. Figyelmem kívül hagyták az érseket, a püspököket, a hívőket és meghozták azt a szerencsétlen bullát, mely nem a békét, hanem a harcot hirdeti.

Hogy beszédem további folyamán igazoljam pártunkat, hivatkozom arra, hogy mi a legnagyobb objektivitással és hidegvérrel jártunk el. A református egyház, midőn a »Ne temere«-féle bulla megjelent, mint egy egység állott lábra, mert saját hitelvéit látta benne megsértve és kieszközölte azt, hogy visszavonták, vagy ha nem is vonták vissza, de nem applikálják Magyarországon. Ugyanezzel a joggal élünk mi, kik a püspökök elkeseredéséből, a nép elkeseredéséből és saját lelkünk mélyéből azt a meggyőződést merítettük, hogy egyházunk alapja van itt megtámadva és felszólaltunk olyan keretek közt és olyan mederben, mint ahogy azt önök szokták tenni, mint ahogy azt szokta tenni gróf Tisza István is. Mi fordultunk a ministeriumhoz, a pápához, Az az ötvenes bizottság a törvény határain belül mozgott és megtette kötelességét, hogy ezt a bajt elhárítsa vagy a legrosszabb esetben rávegye a kormányt, hogy a kikerekítés oly módon eszközöltessék, hogy az senkinek a sérelmére vagy legalább nagy sérelmére ne legyen. Erre alapot nyújtott nekünk az a körülmény, hogy a végrehajtást elrendelő nunciusi rendeletben határozottan kifejeztetik az, hogy a pápa ő szentsége fentartotta a jogot magának az apostoli király hozzájárulásával egyetemben, hogy ha a végrehajtásnál hiányok fognak kiderülni a kikerekítés, vagy akármelyik állapot tekintetében, ezeket megjavíthassa.

A rendeletnek ez az intézkedése indított bennünket arra, hogy számtalanszor fordultunk Lukács László volt miniszterelnök urhoz, informáltuk őt és ő nyílt ülésen megígérte, hogy revízió útján egy vegyes bizottság segítségével szanálni fogja a bajokat. Kegyes volt ezt az álláspontot magáévá tenni gróf Zichy János volt kultuszminister ur is, aki szintén ezt az ígéretet tette.

Kérdem most már a t. képviselőházat, ha mi minden irányban megtettük kötelességünket, felhívtuk az illetékes faktorok figyelmét, most, mikor ez az ügy törvénybe iktattatik és már az új püspök is ki van nevezve, nem kell-e megdöbbenünk azon, hogy abszolút semmi sem tétetett aggodalmaink és kétségbeesésünk eloszlatása végett. Most már abban a stádiumban vagyunk, hogy a püspök el fogja foglalni az egyházmegyei kormányzatot.

En látok lelkesedést, látok határozottan a mélyen t. előadó urban és bizonyára a képviselőház igen tekintélyes része szintén lelkesedik ezen, de ez a lelkesedés csak akkor volna teljes, ha mi, akik legközelebből vagyunk érdekelve, szintén lelkesednénk, mert bármily nagy értéket tulajdonítunk is az állam hatalmának, ez a hatalom csak akkor hatályos, ha valamennyi polgár békéjére, javára használtatik.

Kérdem, lehet-e egy ilyen egyházat így mir-nix, dir-nix az érsekmetropolita és a három suffraganeus püspök mellőzésével elintézni, lehetséges-e ennél az egyháznál, amelyet a pápai bulla szerint a szeretet jegyében bocsát ki, hogy a

különböző nyelveket beszélő népek szeretete megerősíttessék, így eszközölni a végrehajtást, amint, fájdalom, történik?

Minden előadásomban igyekszem kizárólag a tiszta igazságot és az objektivitást szem előtt tartani, és semmi olyasmit nem hozok fel, ami nem nyert beigazolást. Hogyan képzelte a vikárius ennek az ügynek végrehajtását? Bátor voltam a múlt ülésben is felolvasni a czirkulárját, amelynek értelmében felhívást intéz, hogy jöjjetek, mert a magas kormány fog gondoskodni rólatok, ugy, mint a többiekről, sőt hatványozottan is. Azután megkezdődött mindenkinek a megkérdezése nélkül a többi egyházmegyétől átvett egyházközségek szervezése, ugy, hogy az összes esperesek és archidiakonok meghallgatásának mellőzésével ezek mind át lettek kapcsolva, eddig teljesen ismeretlen főesperességhez.

Azután megkezdődött a következő eljárás. Amint már bátor voltam említeni, az összes érdekelt egyházközségek vagy legalább is azok nagyobb része ugy a püspökséghez, mint a római szent székhöz fordultak és tiltakozva kérték, hogy hagyják meg őket a régi egyházmegyében. Hiszen ez a legegyszerűbb kérelem. Ennek alapján azonban bűnvádi eljárás alá vették őket, a lelkésztől a kongruát elvonták. Így elvonták egy 90 éves embernek, névszerint Ciobotariu Gábor kongruáját, amely egyetlen jövedelme volt. Elvonták a kongruáját egy Campian nevezetű esperesnek, akinek nyolcz gyermeke van, nemkülönben Denea lelkésznek, akinek szintén nyolcz gyermeke van. Kezdődött a harc minden vonalon és beleavatkozott a kolozsvári kulturegylet is. Nota bene annak szabad politizálnia!

Es mi történt Szatmár megyében? Szatmár megyében, Kismajtény községben az úgynevezett vikárius értesíti a lelkészt, hogy egy bizonyos napon a románok nagyhetének délutánján három óraker meg fog jelenni. Tetszik tudni, mi a nagyhét a románoknál? Akkor szoktak gyónni és áldozni. A tisztelt vikárius ur azonban a szolgabíró kíséretében nem három óraker jött, hanem délelőtt és behatolt a templomba akkor, amikor áldoztak. Természetesen a nép zugolodott, a lelkész pedig folytatta a szertartást, mert az egyház törvényei szigoruan tiltják, hogy félbeszakíttassék ez a dolog; ő tehát osztogatta a szentséget. Amikor pedig vége volt, akkor a benedekciót adta kereszt formájában, amint azt minden pap szokta tenni. Tényleg történt az, hogy a vikáriust a nép kitette a templomból saját inicziatívájából, és ezért a pap talán 12 társával együtt több mint nyolcz hete ül előzetes letartóztatásban. Ez a pap, merem mondani, mert ismerem, a legjámborabb pap, még az akták szerint is; a többiek sokkal harciasabbak. Ez a jámbor pap, Muresan nevezetű, most előzetes letartóztatásban ül.

Nagyon természetes, hogy megindult egy mozgalom ennek az ügynek hamaros lebonyolítására és a fogva tartottaknak kibocsátása iránt. Az ügyvédjük hozzánk fordult, hogy kérjük a minister urakat stb. Így aztán elértük azt, hogy a lelkésztől, akinek összes jövedelme alig haladja meg a 2000 koronát, százezer korona óvadékat kértek, a többi szegény parasztoktól pedig 60.000-ret, tehát összesen 160.000 koronát, amenynyit a mai rossz viszonyok között az egész ottani román intelligencia alig tudna összehozni. Akkor megszállta a szentlélek a királyi ügyészt és belátta, hogy ez a dolog talán mégis igen vastag

és indítványt tett szabadlábra helyeztetésük iránt. Ez sem használt; az előzetes letartóztatást fentartották a királyi ügyész akarata ellenére, sőt felebbezése daczára.

Állapodjunk itt meg. Vannak törvényeink és én mély tisztelettel kérem, hogy ezek a törvények betartassanak bárkivel szemben. A büntető perrendtartás 147. §-a azt mondja (olvassa): »Az előzetes letartóztatás rendszerint csak a nyomozat befejezéséig és legfeljebb 15 napig terjedheti, mindazonáltal a királyi ügyész indokolt előterjesztésére egy ízben további 15 napra meghosszabbítható.« Aki jogász, az tudja, hogy több, mint 30 napig senkit sem lehet előzetes letartóztatásban tartani, hanem a vizsgálat iránt kell előterjesztést tenni és az illetőt vizsgálati fogságba helyezni.

A királyi ügyész nemcsak hogy nem tett ilyennemű indítványt, hanem az ellenkező indítványt tette, t. i., hogy helyezték szabadlábra. És nem róható-e fel a bíróságnak ez az eljárása, mikor büntetőtörvényünk azt szigorúan bünteti? Méltóztassék csak elolvasni a büntetőtörvény-könyv 193. §-át. (Felkiáltások: Nem tartozik ide!) Azért tartozik ide, hogy megmutassam, hogy következményeiben mit szült és hogy mi van most és ez a parlament van hivatva arra, hogy orvoslást nyújtson. Nem akartam interpellálni, mert nem akarom az időt igénybe venni, mikor itt is előterjesztetett, hiszen az igazságügyminister urnak alkalma lesz a dolgok állásáról tájékozódást szerezni. (Olvassa): »Aki hivatali hatalmával visszaélve, törvényellenesen valakit elfog vagy letartóztat, személyes szabadság elleni vétséget követ el.« Aztán később egy szakasz megmondja, hogy ha 15 napot meghalad, akkor nem vétség, hanem büntett.

Mutassa meg nekem akárki, miféle jogczimen tart a vizsgálóbíró valakit előzetes letartóztatásban 8–9 hétig. Hogy indokoljam, hogy minden szavamnak volt értelme, méltóztassék csak tekinteni a gyulafehérvári nagy kongresszust, ahol közülünk 50 tagot választottak, akik a memorandumot vigyük. Mit csinált a vizsgálóbíró ur? Megtette azt az eddig Magyarországon még nem gyakorolt eljárást, hogy egy szatmárnémeti csendőrmestert küld Erdélybe mindenütt és keresgéli ezt az 50 embert és azzal áll a magyar közvélemény elé, hogy rettenetes botrányok lesznek. Szenzációhajhászat az egész, olyan ügyből kifolyólag, amely nyilvánosan történt. De a t. csendőr ur házról-házra bekopogtat, semmit sem tisztel, még a családi szentélyt sem. Ezek olyan állapotok, amelyekről én már említettem, hogy be fognak állani és beállottak, daczára annak, hogy mindent megtettünk megakadályozásukra. Mert az 50-es bizottság működése épen arra irányult, hogy lássák, hogy van valaki, aki érdeklődik és ne engedjék magukat törvénytelen dolgokra elragadtatni.

Mi voltunk azok, akik leintettük őket, hogy várják be, mert bizalmunk volt, pláne, hogy a miniszterelnök ur megígérte, sőt magában a végrehajtási rendeletben is meg van ígérve.

Tehát mi volna nekünk az a nagy kérelmünk, amelyet intézünk különösen a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz? Méltóztassék azokat, amiket itt előterjesztettem, becses figyelmére méltatni s méltóztassék ezt az ügyet úgy tárgyalni, amint tudom, hogy hajlama szerint szükségesnek tartja, mert mindannyian ismerjük a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hiszszük, hogy őt kizárólag az igazság és a méltányosság fogja vezérelni. (Helyeslés.)

Ha a minister ur ezeket az okiratokat, amelyeket bármikor hajlandó vagyok rendelkezésre bocsátani, megfontolás tárgyává teszi s ha a bécsi nuncziusnak azt a kijelentését, hogy (olvassa):

»Ceterum si qua difficultas in futurum exoriri contingat, relate ad novae dioeceseos circumscriptionem, limites, statum aliaque hujusmodi, Sancta Sedes, collatis consiliis cum Rege Apostolico, opportune in Domino, pro suo jure et officio, providebit.« – figyelmére méltatja vagyis megigéri, hogy Ő felsége és a kormány hozzájárulásával együtt hajlandó szolgálni ezeket a nagy elveket, hogy t. i. csak azok csatoltassanak az új egyházhoz, akik magyaroknak vallják magukat.

Hogy mennyire ment ezen elv keresztülvitelében a pápai bulla, az kitűnik abból a körülményből, hogy habár az új egyházmegye területétől teljesen félreeső községek vannak, ahol magyarul szoktak beszélni, ezeket a községeket mégis kivette a régi egyházközségek kötelékéből és odacsatolta az újhoz azon a czimen, mert ezek magyarul beszélnek. Velünk szemben épen megfordítva csinálják. Olyan egyházközségeket, amelyek pl. a nagyváradi román görög katolikus egyház diszei és annak erősségei, amelyek nélkül, ha azt a 28 nagyobb községet – mert összesen 42 község van, – elveszik, az egész egyházmegye összetörik, odakapcsolnak.

T. képviselőház! Mély tisztelettel kérem a minister urat, ne engedje, hogy ez a kérdés elmérgesedjék. Ez nem szenvedhet huzavonát, nem türhet halasztást, mert nagyon jól tudjuk, hogy a jogviszonyok megváltozása minden téren visszatetszést szül, de sehol a világon nem szül olyan nagy visszatetszést, mintha az az egyház kebelében történik.

Bátor vagyok becses figyelmüket felhívni arra a hatalmas kulturkampfra, amely Poroszországban és Németországban folyt és 12 évig tartott, s amelyből meggyőződést szerezhet bárki, hogy mire képesek fanatizmus, a vallásosság és a vallási meggyőződés által az emberek magukat ragadtatni. Hiszen ott püspökök lettek elzárva, az u. n. májusi törvények értelmében, azok sinylődtek hosszú időn át a börtönben, buzdítva egymást és táplálkozva abból a fanatizmusból, hogy ők az Isten tanaiért szenvednek. Ez adott nekik oly hatalmas lelkiert, hogy mártiroknak képzeltek magukat, és valóban, ezekből lettek igazi mártírok. Később a világi hatalom mégis meghajolt előttük.

Szükségünk van-e nekünk arra, t. képviselőház, hogy mártirokat csináljunk akkor, mikor maga a szentséges atya is kijelentette, hogy a hibákat reparálni kell, ami egyéb nem lehet, mint az, hogy a román egyházközségek visszaadassanak egyházmegyéjüknek. Szabad-e nekünk ezt megtennünk, szabad-e elmérgesítenünk a kérdést és a hurt addig feszíteni, míg el nem pattan? Azt hiszem, hogy nem s épen ezért gyors intézkedésre van szükség.

T. képviselőház! Méltóztassék megengedni, hogy rámutassak arra, hogy itt visszaélések történtek s azok, akik végre akarták hajtani Rómának vagy a bécsi nunciaturának határozatait, visszaéltek a helyzettel. Mit csinált a püspökhelyettes ur? Motu proprio, mielőtt még a püspökség szervezve volna, mielőtt még volna neki püspöke, kiadott egy rendeletet, mely szerint az 1907. évi XXVII. t.-c. értelmében a hajdudorogi egyházmegyéhez tartozó községekben az előadás kizárólagos nyelve a magyar.

Aki ismeri az 1868-iki törvényt, az 1907-iki úgynevezett Apponyi-féle törvényt, tudja, hogy ez nem tartozik a hajdudorogi püspökség hatáskörébe, mert a tannyelvet, az előadási nyelvet az iskolafentartó, vagy amint sok helyen a felekezetekre nézve a törvény kijelenti, az egyházközség határozza meg, mert ez az iskolafentartó. De érdemeket, hazafias érdemeket akartak szerezni s egy tollvonással törölni kezdték a törvényt, mindent, hogy az oláhokat meg kell félemlíteni, s akkor minden rendben lesz. Nagyon jól tudjuk, Szent Tamás után, hogy a megfélemlítés nem jó eszköz, nagyon szerencsétlen eszköz. Azt mondja Szent Tamás: »Ne alkalmazzatok sohase megfélemlítést, mert az annál inkább megboszulja magát, annál mérgebben jön a reakció és amikor nem lesz ott az a hatalom, mely a megfélemlítést előidézte, akkor lesz nagy és veszélyes a retorzió. Épen azért, mert ilyen egyházi dolgokról van szó, ne méltóztassék tehát sohasem hivatkozni a hatalomra; mert a hatalmi ténykedésekkel sohasem lehet elintézni a kérdést közmegelegedésre, hanem csak az igazságnak és szeretetnek elvei alapján.

Miháli Tivadar: Igaz! Ugy van!

Pop-Csicsó István: Ugyancsak a szentírás mondja, hogy az erősnek nagy hatalma van, de a büntetése is nagy; aki visszaél hatalmával, annak a büntetése is nagyobb legyen mindig, mint a kicsié.

T. képviselőház! Nem akarom tovább untatni a t. képviselőházat ezen kérdés bővebb fejtegetésével. Azt hiszem, talán sikerült meggyőzőnöm a t. házat és bátor vagyok azt állítani, talán objektíve tényekkel és bizonyítékokkal, hogy ez a helyzet tűrhetetlen, ezt a helyzetet szanálni kell és pedig minél előbb, hogy annál kevésbé mérgesedhessék el. Megvan az alap. A mélyen t. kormány megígérte hajlandóságát a békés állapotok helyreállítására; a t. miniszterelnök ur már mutatott beszédében erre hajlandóságot. Lássuk a tényeket; ezek beszéljenek inkább, mint a fényes beszédek; akkor csakugyan beállhat talán az az állapot, hogy közösen működjünk közre és nagy célokat közös akarattal érhessünk el.

Én belőlem ezt a beszédet épen az a körülmény váltotta ki, mert nagy veszedelmet látok abban, hogy ha ez nem orvosoltatnék; ismerem a viszonyokat és aki ismeri a szatmármegyei viszonyokat, az tudja, hogy a föld kerekéségén olyan vallásos nép mint az, nincsen és ha azt kizökkentik az eddigi gyakorlatból és eddigi szokásaiból, Isten tudja mire képes.

Azt hiszem, befejezhetem beszédemet. Az előadott indokokból talán meggyőződhetek róla, hogy nem lehetek abban a kellemes helyzetben, hogy én is örvendjek ennek a törvényjavaslatnak. A törvényjavaslatot nem fogadhatom el, ily szanálás nélkül azt végzetesnek tartom.

Elnök: Kivan még valaki szólni? Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur kivan szólni.

Jankovich Béla vallás és közoktatásügyi miniszter: (Halljuk! Halljuk!) T. képviselőház! Amint már a t. előadó ur is hangsúlyozta volt beszédében, ezen törvény tulajdonképpen csak az új püspöknek a főrendiházban való részvételét biztosítja. Az egyházmegyének felállítása szintén nem tartozik a törvényhozás hatáskörébe, miután az tisztán hitéletre vonatkozó ügy. Az egyházmegye felállításánál kizárólag egyházi tekintetek voltak irányadók s

csak megnyugvásunkra szolgált az, hogy sikerült hivatalbeli elődömnök ezen egyházmegye felállítását az egyházi főhatóságok jogainak föntartása mellett a korona, mint főkegyurnak jogait is kellőleg biztosítani és érvényre juttatni.

Hogy ha azonban az új püspökség felállítását nemzetiségi szempontból vesszük szemügyre, amint azt Pop C. István t. képviselőtársam tette, akkor is arra a meggyőződésre jutunk, hogy ez tulajdonképpen a nemzetiségekre nézve sérelmet nem jelent. A legújabb statisztikai adatok szerint ugyanis ezen egyházmegye magában foglal 215.498 görög katolikust, az 1910-ik évi népszámlálás adatai szerint. Ebből a 215.498 lélekből magyar anyanyelvű 183.575, tehát a hívőknek 85,2%-a. Azonkívül van, t. ház, az új püspökségben 31.923 nem magyar anyanyelvű, ezek közül is azonban tud magyarul 24.097. Ennek folytán azoknak a száma, akik magyarul nem tudnak, összesen csak 7826, vagyis az összes lélekszámnak nem több, mint 3,6%-a, ebben azonban bennfoglaltatnak a 3 éven aluli kisgyermek is és azok is, akik egyáltalában nem tudnak beszélni.

Azt hiszem, ezekből az adatokból is kitűnik az, hogy az egyházmegye határainak megállapításánál a nemzetiségi szempontok is lehetőleg figyelemben részesültek. Emellett természetesen megtörténhetik az, hogy mivel az egyházmegye terepviszonyaihoz, helyi viszonyaihoz alkalmazkodni kell a kikerekítésnél, egyik vagy másik esetben bejuthatnak esetleg olyan községek is, amelyekben a hívők tényleg nem tudnak magyarul, amint azt a statisztika is mutatja. E tekintetben csak nagyon sajnálatos az, hogy akkor, amikor ezen püspökség felállításáról volt szó, épen az érdekelt tényezők a tárgyalásokban nem vettek részt, nem tudom, személyes vagy tárgyi indokból, de tény, hogy nem is volt alkalmunk meghallani kívánságaikat és észrevételeiket. Ennek folytán a felállítás tényleg kizárólag a statisztikai adatok alapján történt.

Amennyiben azonban tényleg fordultak volna elő sérelmek és figyelmünket ezekre felhívnák, a magam részéről bármikor kész vagyok ezt az illetékes tényezőknek újabb megfontolásra ajánlani és nagyon örülnék, ha sikerülne ezt a kérdést is közmegnyugvásra megoldani. (Élénk helyeslés.)

Kérem a t. házat, méltóztassék a törvényjavaslatot változatlanul elfogadni. (Élénk helyeslés.)

Elnök: Az előadó ur kíván szólni?

Mártonffy Márton előadó: Nem!

Elnök: Akkor a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a határozathozatal. Felteszem a kérdést: elfogadja-e a ház a hajdudorogi görög katolikus (!) püspökségről szóló törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául, igen vagy nem? (Igen!) A ház a törvényjavaslatot általánosságban elfogadja.

Következik a részletes tárgyalás és pedig elsősorban a czim. Kérem Szinyei-Merse Félix jegyző urat, szíveskedjék felolvasni.

Szinyei-Merse Félix jegyző (olvassa a törvényjavaslat czimét és szövegét, amelyek észrevétel nélkül elfogadtatnak).

Elnök: Ezzel a törvényjavaslat részleteiben is letárgyaltatván, harmadszori olvasásának idejére vonatkozólag később fogok javaslatot tenni a napirendjavaslat során.

241. Radu Demeter nagyvárad i görögkatolikus püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciának a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Nagyvárad, 1913. június 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 628r–629r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCXLIV, 455–456. Az alábbi átirás szintén a tisztázat
alján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Hajdudorogh²¹⁷

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Pieno della più profonda gratitudine vengo a costatare la ricevuta della Sua venerabile lettera del 10 corrente.

Affinché Vostra Eccellenza possa meglio apprezzare l'articolo della „Unirea” intitolato „La revisione della Bolla Christifideles”, qui annesso²¹⁸ ho l'onore di presentarle la versione italiana, insieme coi seguenti schiarimenti.

La notizia ossia il comunicato, contenuto nel primo allineato, è stato stampato tale quale l'avevo io scritto. La cosa essendo di natura così delicata, mi sono sforzato di essere con speciale attenzione sopra ogni parola.

La pubblicazione di questa notizia è avvenuta molto bene, anzi dirò, che era quasi necessario di farla nota ai Rumeni, poiché proprio al presente, oltre il dolore per il mantenimento in carcere di quei di Kismajtény, dobbiamo vedere messa in opera una generale inquisizione dalla parte dei gendarmi contro i membri della commissione di 50 scelta dal Congresso tenuto l'anno passato in Alba-Julia. In tali circostanze ed in mezzo all'indicibile deprimimento cagionato presso di noi coll'affare di Hajdudorog, la notizia sicura che il Santo Padre si è degnato dirigere verso di noi uno paterno sguardo di pietà e di amore col dare ascolto ai nostri gridi di dolore decidendo in principio la revisione della Bolla, ha prodotto, naturalmente, immenso sollievo presso tutti i Rumeni.

Dalla mia parte ho bene inteso le dovute riserve connesse alla notizia medesima; e perciò comunicandola alla „Unirea” ho aggiunto espressamente, che siano con prudenza e moderazione nel farne i commentarii, e la stessa cosa ho scritto anche in altre parti. E se con tutto ciò, nello scrivere i detti commentarii la loro penna ha dato degli accenti al quanto troppo acuti, in un senso od in un altro, prego di attribuire ciò alla generale disposizione degli spiriti presso di noi.

La pressa ungherese, quando per la prima volta è stata pubblicata la detta notizia in un estratto incompleto da un altro giornale rumeno quotidiano, l'ha smentita in modo assoluto. Quando poi, dopo qualche giorno, comparve „l'Unirea”, allora la medesima pressa ungherese ha scritto in un altro tono. „Dirimpetto a questa comunicazione della «Uni-rea» – scrive «Budapesti

217 Utólag ceruzával a lap tetejére feljegyezve.

218 Lásd: melléklet.

Hirlap» del 11 Giugno – dobbiamo osservare, che la Santa Sede appena se prenderà qualche disposizione in questo affare prima che il vescovo nominato non abbia preso possesso della sua dignità, e prima che non abbia fatta la sua proposizione. Il Governo ungherese del rimanente non ha ricevuto nessun avviso in questo affare”. Nel primo allineato della smentita sua, „Budapesti Hirlap” fa solamente il riassunto dell’articolo della „Unirea” e perciò non l’ho tradotto. Questa „smentita” è ben differente della prima, anzi in fondo è una conferma della già tante volte citata notizia.

Dopo questi brevi schiarimenti, ringrazio di nuova Vostra Eccellenza per la grande benevolenza che degnasi mostrare verso la nostra causa, e verso di me in modo speciale e mentre La prego di gradire altresì i sensi della mia più profonda venerazione, ho l’onore di dirmi.

Di Vostra Eccellenza,

Marienbad, 14 Giugno 1913.

umilissimo devotissimo servo Demetrio Radu,
vescovo rumeno di Granvaradino.

241a. Radu püspök levelének melléklete: Az Unirea cikkének olasz fordítása

Unirea, 1913. június 7. 56. szám

Versione dal rumeno

Articolo di fondo del giornale rumeno-unito “Unirea” di Balázsfalva (Ungheria)

No. 56 del 7 Giugno 1913

La Revisione della Bolla Christifideles

Da certa sorgente, e così da luogo competente riceviamo la notizia del tutto fondata che la Santa Sede Apostolica cioè Sua Santità il Romano Pontefice, in principio ha dato il suo consenso alla revisione parziale della Bolla Christifideles in senso favorevole ai Rumeni, cioè nel senso, che alcune delle parrocchie dismembrate, tolte da noi ed annesate alla diocesi di Hajdudorog siano rimesse alla nostra Chiesa rumena unita.

Siamo in grado di poter guarentire con tutta la forza della parola l’autenticità e la veracità di questa notizia, destinata a rialzare gli animi di tutti, ad in modo speciale dei fratelli, i quali con tanto ardore aspettano il giorno di domani.

Oggi si compie l’anno, da che, malgrado le informazioni esatte ed i nostri protesti pienamente fondati, è uscita la Bolla citata. Noi speravamo, che in seguito alle informazioni date dai nostri Vescovi ed in seguito all’imponente Congresso dei Rumeni greco-cattolici, tenuto nella città di Alba-Giulia ai 29 Maggio 1912, – ci sarebbe stato evitato il pericolo, che ci minacciava la Chiesa e per essa la lingua e la nazionalità rumena, – ma siamo rimasti illusi nelle nostre speranze. Appunto perciò di tanto ci è stata più grande l’ammarezza prodotta negli animi e tanto più burrascose le onde di scontentezza e di disturbi spirituali provocati in tutti gli strati del popolo rumeno per la bolla Christifideles.

Il nostro Episcopato, conscio della sua vocazione, nel mese di Settembre 1912, alla occasione del Congresso eucaristico, ha presentato a Sua Eccellenza

il Nunzio Apostolico di Vienna una Promemoria, nella quale ha dimostrato chiaramente e con sincerità le ferite cagionateci, e ha chiesto che l'esecuzione della Bolla sia deferita fino dopo la dilucidazione delle questioni non-precisate e fino che sarebbero scansate le difficoltà non-previste nella bolla. La Promemoria dei nostri Vescovi però non ha potuto impedire l'emanazione del decreto riguardo alla esecuzione del 17 Novembre 1912.

La pubblicazione di questo decreto ha rinnovato il dolore ed ha potenziato la scontentezza. Clero e popolo insieme hanno protestato contro l'annessione delle parrocchie rumene a Hajdudorog.

I Rumeni nella nuova Diocesi non hanno risguardato una istituzione destinata a salvare le loro anime, ma una istituzione di maggiorizzazione. Nella persuasione, che, i dirigenti del vescovado di Hajdudorog hanno in mira la distruzione della lingua e della nazionalità rumena nelle parrocchie dismembrate dal corpo della Provincia metropolitana di Alba-Giulia, – ci ha confermato in breve tempo: la prescrizione della lingua ungherese come lingua amministrativa invece della lingua rumena, e poi l'ordine di eliminazione della lingua rumena dalle scuole sostenute dai Rumeni, affinché così possa essere eliminata la lingua rumena dalla catechesi e dalla predica. Tutti coloro i quali hanno difesa i dritti della lingua rumena sono stati esposti alle persecuzioni.

Se essi commetterno tali fatti prima che la loro diocesi sia organizzata, – ci possiamo facilmente immaginare: cosa saranno capaci di fare più tardi. Dunque l'orrore dei Rumeni per Hajdudorog è pienamente giustificato.

L'amarezza e la scontentezza sempre sono cattivi consiglieri; e se si consideri ancora l'allettamento venuto dai contrarii: dobbiamo ringraziare in modo speciale la divina Provvidenza, che i nostri fedeli non hanno perduto il loro equilibrio spirituale e sono rimasti costanti nella fede ed inalterati nel loro attaccamento alla santa nostra Chiesa unita con Roma.

In mezzo alle amarezze un raggio di speranza ci ha aperto quel passaggio del decreto di esecuzione in cui si diceva: „che se accadesse di nascenti nell'avvenire qualche difficoltà riguardo alla circoscrizione dei limiti della nuova diocesi, dello stato ed altre cose, la Santa Sede, di consiglio col Rè Apostolico, provvederà nel Signore in modo oportuno, secondo suo dritto e dovere”.

Il primo anniversario della bolla Christifideles, la quale ci ha cagionato tanto dolore e tanta tristezza, – è l'incominciamento del rivolgersi in bene della nostra causa ecclesiastica; bene ci cade e ci è di consolazione la notizia, che, ciò che si è previsto nel passaggio citato, è in via di realizzarsi.

La revisione della Bolla dimostra, che le sfere decidenti si sono convinte, che ai Rumeni è stato fatto tanto colla dismembrazione della 83 parrocchie dal corpo della nostra Provincia metropolitana. I pretesti ed i nostri gridi di dolore hanno trovato risuono nel cuore mansueto di Sua Santità Papa Pio X. Esso, seguendo l'esempio dei Suoi gloriosi predecessori, nuovamente da riguardo dovuto alla Chiesa rumena, la quale ha l'importante missione di legare l'Oriente coll'Occidente nella unione della fede e della carità. Ci piace a sperare, che i fattori competenti avranno bene informato Sua Santità intorno al vero stato dei nostri rapporti ecclesiastici e nazionali, e ché Sua Santità in piena conoscenza di causa ridonnerà alle migliaia dei rumeni greco-cattolici

la consolazione spirituale e la gioia di ritornare quanto prima al senso della Chiesa rumena unita.

I gravami ed i giusti nostri desiderii sono noti alla Santa Sede, e ci piace credere, che alla revisione della bolla *Christifideles graeci* si terrà conto di essi. Aspettiamo dunque, che da questo incidente si tenga conto di tutti quei diritti e privilegi, che ci gli assicura la Bolla „*Ecclesiam Christi*”, come ad una Chiesa autonoma, ed a coloro dei nostri fedeli, i quali vogliono esercitare i loro atti di fede nella nostra Chiesa, si dia questa possibilità senza contraddizione. Queste cose ci competono e devono esserci riconosciute, affinché così tutti i nostri fedeli riacquistino la contanta desiderata pace e spirituale tranquillità. Una tale revisione arradicherà sempre di più profondamente nell’animo del popolo rumeno la persuasione, che Roma, la quale per la S. Unione ci ha rinasciuto e chiamato a nuova vita, è la nostra vera madre, e la più costante e la più potente protettrice dei nostri dritti.

Nutriti da questa speranza ringraziamo ai fattori, i quali hanno sollecitato la revisione della bolle, e con fiducia in Iddio in primo luogo, e nella giustezza della nostra causa, aspettiamo con animo tranquillo la sua realizzazione.

Per l'autenticità:
+ Demetrio Radu
epo.

242. A Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról szóló törvényjavaslat főrendiházi vitája

Budapest, 1913. június 16.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés főrendiházának irományai. XIV. kötet.* Budapest 1913, 374–377.

660. szám. (44. ülés, 756. jegyzőkönyvi pont.)

Kivonat a képviselőház 1913. évi június hó 16-án tartott 459-ik ülésének jegyzőkönyvéből.

Napirend szerint következik «a hajdudorogi görög katolikus püspökségről»szóló törvényjavaslatnak harmadszori olvasása.

A törvényjavaslatot felolvastatván, az elnök felteszi a kérdést: elfogadja-e a Ház harmadszori olvasásban az említett törvényjavaslatot, igen vagy nem?

A Ház a törvényjavaslatot harmadszori olvasásban is elfogadja s azt tárgyalás és szives hozzájárulás végett a főrendiházhoz átküldetni rendeli.

J e g y z e t t e é s k i a d t a:

Szepesházy Imre s. k.,
a képviselőház jegyzője.

1-ső melléklet a 660. számú irományhoz.

Törvényjavaslat
a hajdudorogi görög katolikus püspökségről.

A hajdudorogi görög katolikus egyházmegyének felállítása törvénybe iktattatik és ezen egyházmegyének mindenkori püspöke az 1885. évi VII. törvényzcikk 7. §-a értelmében a főrendiházi tagság jogával ruháztatik fel.

Szepesházy Imre s. k.,
a képviselőház jegyzője.
660. szám.

2-ik melléklet a 660. számú irományhoz.

Indoklás

«a hajdudorogi görög katolikus püspökségről» szóló törvényjavaslathoz.

Egy új görög katolikus püspökség létesítése a görög szertartású katolikus magyarságnak régi szükséglete volt.

Az 1900. évi népszámlálás az ország egész területén 246.628 görög katolikus vallású magyart talált. Ezen görög katolikus magyar anyanyelvűek közül 168.756 a munkácsi és eperjesi ruthén szertartású görög katolikus püspökök joghatósága alatt állván, az ó-orosz liturgikus nyelvű istentiszteletekben volt kénytelen részt venni; 70.597 görög katolikus vallású magyar anyanyelvére pedig, a kik a balásfalvi görög katolikus érsek, nagyváradi és szamosújvári görög katolikus püspökök joghatóságaihoz tartoztak, a román liturgikus nyelv volt kötelező. E nagyszámú görög katolikus magyarság egyre jobban sérelmesnek érezte az ó-orosz, illetőleg a román liturgikus nyelv használatát, mivel ezen liturgikus nyelvek miatt nem magyarnak, hanem ruthén vagy román nemzetiségűnek tartotta a közvélemény. Ilyen körülmények között a görög katolikus magyarság mindinkább elidegenedett istentiszteleteitől és oly helyzetbe jutott, hogy lelki szükségletei a saját görög katolikus ritusa szerint kielégítésre nem találtak.

A görög katolikus magyarság e hitéleti bajának orvoslását, egy új görög katolikus egyházmegye felállítása által többször sürgették a törvényhozás előtt elhangzott felszólalások.

A nehézségek azonban, melyek ezen kivánalom megvalósulása elé gördültek, csak akkor váltak elháríthatókká, midőn a kormány, az ó-görög nyelvnek, mint az új egyházmegyében használandó liturgikus nyelvnek alapjára helyezkedve kezdte meg a tárgyalásokat az Apostoli Szentszékkal. Az ó-görög nyelvnek, mint holt nyelvnek éppen úgy nincs nemzeti jellege, mint nincs a latinnak, és liturgikus nyelv gyanánt való használata megszüntetvén a görög katolikus magyarság eddigi nemzeti sérelmét, teljesen alkalmas arra, hogy a görög katolikus vallás gyakorlását a görög katolikus magyarságnál ismét kedvelté, elevenebbé tegye.

Az Apostoli Szentszék az ó-görög nyelvnek liturgikus ténykedésekben való használatához hozzájárulván, Ő császári és apostoli királyi Felsege hivatali elődöm javaslatára 1912. évi május hó 6-án kelt legfelsőbb elhatározásával a hajdudorogi görög katolikus egyházmegyét felállította.

Az Apostoli Szentszék az egyházmegye felállítására nézve a Christi Fideles kezdetű bullát szintén kibocsátotta.

Ennélfogva az új görög katolikus püspökség kánonjogilag és közjogilag létesített.

Az új egyházmegye 190.097 görög katolikus hívőt számláló 162 plébániából áll, a melyek az esztergomi érsekségből, a gyulafehérvár–fogarasi görög katolikus érsekségből s a munkácsi, eperjesi, nagyváradai és szamosujvári görög katolikus püspökségekből hasítottak ki.

Hogy ezen új egyházmegye mindenkor püspöke a többi felekezetek egyháznagyjaihoz hasonlóan és hivatala nemzeti jelentőségének és méltóságának megfelelően a főrendiházban helyet foglalhasson, az 1885. évi VII. törvény czikk 7. §-a értelmében a törvényhozás külön intézkedése szükséges.

Budapest, 1913. évi május hó 5-én.

Jankovich Béla s. k.,

m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister.

243. A főrendiház közjogi és törvénykezési bizottságának jelentése a hajdudorogi görög katolikus püspökségről szóló törvényjavaslat tárgyában

Budapest, 1913. évi június 16.

KIADVA: Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés főrendiházának irományai. XV. kötet. Budapest 1913, 471.

717. szám.

(45. ülés, 784. jegyzőkönyvi pont.)

A főrendiház közjogi és törvénykezési bizottságának jelentése a hajdudorogi görög katolikus püspökségről szóló törvényjavaslat tárgyában.

Az ország területén a magyar anyanyelvű görög katolikusok száma az 1900. évi népszámlálás adatai szerint 246.628 főre rugott.

Ezekre nézve részben az ó-orosz, részben a román liturgikus nyelv volt kötelező. Ez az állapot nemcsak a görög szertartású katolikus magyarságnak hitéletét befolyásolta károsan, hanem egy súlyosan érzett nemzeti sérelmet is képzett. Azért úgy a közvetlenül érdekeltek, mint az ország közvéleménye ismételten sürgették, hogy eme viszás állapot egy új magyar görög katolikus egyházmegye felállítása által orvosoltassék.

A nehézségek azonban, a melyek eme kivánalom megvalósulása elé gördültek, csak akkor szüntek meg, midőn az új egyházmegye liturgikus nyelvül az ó-görög nyelv fogadtatott el. Ezen megoldáshoz az Apostoli Szentszék is hozzájárulván, Ő császári és apostoli királyi Felsege 1912. évi május hó 6-án kelt legfelsőbb elhatározásával a hajdudorogi görög katolikus egyházmegyéjét felállította és az Apostoli Szentszék az erre vonatkozó bullát szintén kibocsátotta.

Az ekként közjogilag és kánonjogilag jogérvényesen létesített püspökség, most törvénybe iktattatik.

A görög katólikus püspökök kivétel nélkül tagjai a főrendiháznak. Ebből önként következik, hogy ezen új egyházmegye püspöke is felruházandó ezen joggal. Erre azonban az 1885. évi VII. t.-cz. 7. §-a értelmében a törvényhozásnak külön intézkedésére lévén szükség, ily intézkedést a jelen törvényjavaslatba fel kellett venni.

A javaslatot változatlanul elfogadván, kérjük a nagyméltóságú főrendiházat, hogy azt hasonlóképpen elfogadni méltóztassék.

Budapest, 1913. évi június hó 16-án.

Wlassics Gyula s. k., bizottsági elnök

Bernáth Géza s. k., Bizottsági jegyző.

244. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jegyzetei a Hajdúdorogi egyházmegyével kapcsolatos teendőkről

Bécs, 1913. június 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 573r. Fogalmazvány.

Hajdudorogh

Rilasciato a Monsignore Miklossy

li 17 Giugno 1913

Appunti per la diocesi de Hajdudorogh

1o Commissio pro editione librorum liturgicorum –

2o Abusus de lingua hungarica in sacra liturgia, abolendus – Lingua vernacula qua populus utitur, sive hungarica, sive alia adhibere debet in praedicatione, in instructione religiosa etc. In precibus privatis et in actionibus vel precibus ..non liturgicis etiam publicis, lingua vernacula adhiberi potest. Actiones et preces liturgicae in ritu greco, iuxta declarationem Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, sunt omnes quae in libris liturgicis continentur.

3o Lingua hungarica qua officialis dioeceseos est-ne necessario imponenda? Nonne poterit unus Secretarius (in Curia) constitui, qui linguam rumenicam calleat, pro correspondentia cum rumenis? Hoc iam in Ordinariatu Munkacsensi in usu fuit preteritis temporibus –

4o Lingua hungarica in scholis rumenis est-ne necessario imponenda, sicuti nunc fecit Vicarius Hajdudoroghensis?

5 Questio de revisione Bullae Christifideles

6 Pensioni

Monsignore Miklossy ha detto che avrà nella sua Curia anche un sacerdote Rumeno: ma la lingua ufficiale di corrispondenza dovrà essere l'ungherese, che tutti i sacerdoti rumeni conoscono²¹⁹

219 Az utolsó bekezdés a lap szélén későbbi betoldás.

**245. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek Miklósy István
püspöki kinevezése tárgyában**

Róma, 1913. június 18.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 249–1 Liasse LX/21. fol. szám nélkül (MNL
OL X 869, W 878 tekercs, 21. felvétel). Tisztázat.

Rom, am 18 Juni 1913

An das hohe k. u. k. Ministerium des Aeussern in Wien.

Hochgeborener Graf!

In Befolgung des hohen Erlasses No: 2770 vom 10. d. M., betreffend die Allerhöchste Ernennung des Erzdechanten Stefan Miklósy zum Bischof der neuen griechisch-katholischen Diözese Hajdudorog, beehre ich mich Euer Excellenz ergebenst zu melden, dass ich das mir am 13. d. M. zugekommene einschlägige Allerhöchste Handschreiben noch am gleichen Tage dem Cardinal-Staatssekretär persönlich eingehändigt habe.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.
Schönburg

**246. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita
átiratfogalmazványa Papp Antal hajdúdorogi apostoli kormányzónak
az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában**

Balázsfalva, 1913. június 19.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva
generală, Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 9rv. Fogalmazvány.

3672-1913

Méltóságos és Főtisztelendő

Papp Antal

munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli adminisztrátor

Ungvár

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

A lugosi püspök úr Öméltósága folyó 1913 év június hó 2-án kelt, 1235 számú iratával - hivatkozással, III-ik egyháztartományi zsinatunk Tit. II. Cap. II. 5. pontban foglalt rendelkezésre - áttette hozzám mellékletével együtt Méltóságodnak folyó 1913 évi április hó 30-án 1201 számú átiratát, melyben egy Aradon létesítendő a makói anyaegyházba kebelezendő leányegyház alapításáról van szó.

Nevezett egyháztartományi zsinatunk rendelkezésének értelmében ezen ügyet szuffraganeus püspökeimmel tegnapi napon megtartott tanácskozáson megtárgyalván a következő megállapításra jutottunk.

Az Aradra tervezett leányegyháznak a hajdúdorogi egyházmegyéhez csatolt makói gör. kath. plébániához leendő affiliálása a lugosi és hajdúdorogi

egyházmegyék határaiban valamelyes eltolódást jelent. Már pedig az egyes egyházmegyék határait megállapítani a kánonjog értelmében csak az Apostoli Szentszék illetékes.

Ennél fogva nevezett kérelmezők ügyük elintézésére az Apostoli Szentszékhez utasítandók, ha ugyan Méltóságod azt helyén valónak tartaná, tekintve különösen, hogy a kérelmezők között mint vezéregyéniség szerepel Páris Lajos úr, a kinek egyházi szempontból kifejtett magatartását Méltóságod bizonyára ismeri.

Engedje meg Méltóságod, hogy ezen alkalommal egyházmegyénk nyugalma érdekében rámutassak azon zavarokra, melyek okvetlenül be fognak következni, ha az illetén kísérleteknek, mint az aradi is, szabad tér fog nyitattani: a plébániák nyugalma föl lesz dülva, és úgy mi püspökök, valamint az Apostoli Szentszék, folytonos háborgatásoknak leszünk kitéve.

Éppe azért testvéri szeretettel és bizalommal kérem Méltóságodat, szíveskedjék a maga részéről is oda hatni, hogy az ily nemű kísérletezések mindjárt kezdetben vissza szoríttassanak és a már amúgy is felkavart szenvedélyek lecsillapodjanak.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását

247. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átiratfoglalmazványa Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában

Balázsfalva, 1913. június 19.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva generală, Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 5v. Fogalmazvány.

3622-1913

a Sua Eccellenza Reverendissima

Monsignore Rafael Scapinelli di Leguigno

Arcivescovo di Laodicea, Nunzio Apostolico, Vienna

Eccellenza Reverendissima,

Mi faccio di dovere di trasmettere in traduzione italiana a Vostra Eccellenza Reverendissima la supplica²²⁰ di 5 individui di rito greco abitanti nella città di Arad, la quale appartiene alla diocesi rumena di Lugosh, di data 1 giugno 1913. In questa supplica le persone mentovate chiedono il permesso di poter formare in quella città una comunità di rito greco distinta, la quale poi fosse affigliata alla parrocchia madre Makó, incorporata alla nuova diocesi di Hajdudorogh.

A questa loro supplica, dietro consiglio preso coi miei vescovi suffraganei, ho risposto, che decidere tale affare appartiene alla Santa Sede Apostolica.

L'argomento principale su cui detti individui appoggiano la loro dimanda, è che essi non capiscono la lingua rumena.

Noi accennammo già nel nostro memoriale²²¹ indirizzato al nostro Santo Padre Pio Papa X, in data 17 febbrajo 1912 quanto questo argomento sia

220 Lásd: 231. számú dokumentum.

221 Lásd: Források, 4/2. kötet, 216. számú dokumentum.

labile, e che pericolo ne risulti per la tranquillità e l'avvenire della nostra chiesa rumena. Siccome la politica di stato presentemente sia diretta a propagare con qualsiasi mezzi la lingua magiara, è pur troppo evidente che le autorità dello stato trovassero sempre degli individui, i quali per acquistarsi la protezione ed i favori dei potenti vi diranno che non capiscono la lingua rumena e che vogliono essere affidati alla nuova diocesi magiara di Hajdudorogh. Come Vostra Eccellenza Reverendissima può perfettamente persuadersi dell'opuscolo: „Az új gör. kath. egyházmegye és magyar nemzeti érdek”, qui accluso, scritto dal Reverendo Emilio Melles, parroco greco cattolico di Budapest

In questa maniera non si andrà a finire mai la pace e la tranquillità nelle parrocchie rumene ora sconvolta, e tanto noi vescovi, come anche la Santa Sede avremo sempre ad occuparci di tali domande noiose ed inquietanti.

Siccome però - data stante la direzione attuale di governmento - non v'ò speranza che tali tentativi cessino, sarebbe forse opportuno fare oggetto di considerazione nell'interesse della tranquillità e dell'avvenire della nostra chiesa rumena, se mai fosse indicato ed opportuno con decreto pontificio fare con questi ruteni e magiari dimoranti nei territori delle diocesi greco-rumene il medesimo provvedimento che si é fatto riguardo ai rumeni abitani nella capitale del regno di Ungheria, Budapest, i quali non avendoci parrocchia di rito rumeno, sono sottoposti alla giurisdizione dei parroci di rito latino.

Prego Vostra Eccellenza di voler gradire i sentimenti della mia profonda venerazione, con cui ho l'onore di professarmi di Vostra Eccellenza Reverendissima

umilissimo e obbligatissimo servo

V.M.

248. A „hajdúdorogi gör. kat. magyar püspökség” felállításáról szóló törvényjavaslat főrendiházi vitája Szabó Jenő munkapárti főrendiházi tag, Várady Lipót Árpád győri püspök, Hosszú Vazul lugosi püspök, Csernoch János hercegprímás, Jankovich Béla vallás-és közoktatásügyi miniszter, valamint Tisza István miniszterelnök felszólalásával

Budapest, 1913. június 20.

KLADVA: Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés főrendiházának naplója, III. kötet. Budapest, 1914, 34–46. Szintén a Főrendiházi Napló alapján szerkesztett és rövidített formában közölte Kemény G. Gábor is. Ld.: Kemény G. Gábor (szerk.): Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában V. kötet 1906–1913. Budapest, 1971. 643-648. 132/C. sz. dokumentum. Az alábbi átirás is a Kemény G. által használt Főrendiházi Napló alapján készült és teljes.

Elnök: Következik a hajdudorogi görög katolikus püspökségről szóló törvényjavaslat. Kérem a bizottsági jelentés felolvasását.

Csekonics Sándor gr. jegyző (olvassa a bizottsági jelentést).

Radvánszky Albert b. jegyző: Szabó Jenő!

Szabó Jenő: Nagyméltóságú elnök ur! Méltóságos főrendek! Szándékomban volt tüzetes jogtörténeti kifejtéssel kimutatni és igazolni, hogy a hazai görög-katolikus egyházban a különböző anyanyelvű görög-katolikusok között ősidóktól fogva egész a mai napig a teljes hit- és szertartási egység és elvileg az egyháznyelvi téren is a teljes reciprocitás állott és áll fenn. Csak mint az egyháznyelvi türelmességnek egy lélekemelő példáját vagyok bátor itt kiemelni azt, hogy pl. a munkácsi egyházmegyében egészen 1885-ig, t. i. a szamosujvári egyházmegye kihatásáig, a midőn t. i. az egyházmegyének joghatósága alatt számos román egyházközség állott, az ungvári katedrális templomban rendszerint románul is miséztek.

Hasonló egyháznyelvi türelmesség állott fenn az ó-szláv egyháznyelvvel szemben is a balázsfalvi érsekség alá tartozó egyházközségekben, tudnillik az u. n., szám szerint mintegy huszra rugott, ruthén parochiakon, amelyekre nézve az ó-szláv nyelv volt a kötelező. Igaz ugyan, hogy az idők folytán ezek egy részéből az ó-szláv nyelvet kiszorította a román nyelv, de ez nem egyháznyelvi türelmetlenségből történt, hanem csak azért, mert a hívők románok voltak és ennél fogva az ó-szláv nyelvet nem volt okuk használni.

A szertartásos egység alól egyedül itt Budapesten csak néhány év óta áll fenn kivétel. Itt t. i. a görög-katolikus hívek egyháznyelvi különbség nélkül 1905-ig az illetékes római katolikus plébániák alá tartoztak. Külön görög-katolikus egyházközség nem volt. 1905-ben az itteni görög-katolikus egyházközség erigáltatván, akkor az itteni görög-katolikusok szintén minden egyháznyelvi különbség nélkül szintén ezen új egyház plébániájának joghatósága alá kerültek. De kevés idő múlva különbség tétetett a ruthén és román ritus között és a román ritusuk kikapcsoltattak és visszahelyeztettek az illetékes római katolikus plébániák alá.

Ez a visszahelyezés, amint jelezni voltam bátor, ritusbeli különbséggel okoltatott meg, de a valódi indok nem az volt, hanem az, hogy akkor még a görög-katolikus magyarság egyháznyelvi ügye törvényesen rendezve nem lévén, emiatt és a főváros, mint kegyur részéről történt nyelvi kikötések miatt, az egyháznyelvi reciprocitást betartani nem lehetett. Nem hiszem, méltóságos főrendek, a vele járó beláthatatlan consequentiák miatt nem hihetem, hogy azon új helyzetben, amely most a hajdudorogi egyházmegye létesítése által bekövetkezett, ezt a kivételes esetet, nevezetesen az egységes görög-katolikus ritusnak ilyen, hogy ne mondjam, alritusokra való szétdarabolását az egyházi hatóságok általánosítani akarnák, de még ha akarnák is, nem hiszem, hogy ez az alritusok szerinti szétdarabolás a gyakorlatban fentartható volna, hanem szükségkép érvényesülni fog az az egyházi nyelvi reciprocitás, mely mint röviden kifejtettem, ős idóktól fogva a mai napig fennállott.

Ezt kívánja nemcsak a jogszokás sérthetlensége, hanem az egyház legfőbb törvénye a lelkek üdve is, még pedig a lelkiszükségnek megfelelő oly módon, hogy a vegyes anyanyelvű községekben, ha a kisebb szám magának külön egyházközséget létesíteni nem tud, a többség istentiszteleti rendjének megzavarása nélkül, külön istentisztelet rendeztessék be. Egyházfegyelmi okok ennek nem állhatnak útjában, mert ismeretes pl., hogy a katolikus délszlávoknál a latin és glagolit, vagyis horvát oltári nyelvű plébániák közös

egyházi hatóságok alatt állanak, ami, ha lehetséges a római katolikus egyházban, annak sokkal szigorubb egyháznyelvi fegyelme mellett, még inkább lehetséges a görög-katolikus egyházban annak kevésbé szigoru egyháznyelvi fegyelme mellett.

Én nagyon csodálkozom, méltóságos főrendek, hogy román hittestvéreink nem azt az egyháznyelvi reciprocitást követelik, amely mellett nincsen győző fél sem legyőzött, hanem hogy ők ehelyett a minden, bármely anyanyelvű görög-katolikus egyaránt megnyugtató reciprocitás helyett inkább a hajdudorogi egyházmegyébe tőlük beosztott egyházközségek revisioját sürgetik és nem tudom, hány egyházközségnek visszacsatolását kívánják.

Én mindenesetre kötelességemnek tartottam ezeket itt elmondani, nemcsak a görög-katolikus hívek közti hittestvéri viszony és szeretet fenmaradása érdekében, hanem – és ezt

hangsúlyoznom kell – a régi egyházmegyékben bentmaradt s a legujabb népszámlálás szerint úgy tudom, több mint 120 ezer lélekszámot tevő magyar hittestvéreink érdekében is. A törvényhozás alapos tájékozása végett is szükségesnek láttam, ezen számadattal kiegészíteni a cultusminister ur ő nagyméltósága által részint a képviselőházban, részint az illetékes bizottságban előterjesztett statisztikai anyagot, s én csak sajnálhatom, hogy mindezek a magyar hittestvéreink nem vonattak be az új egyházmegyébe, minthogy emiatt már a vidéken is több helyütt pl. Krassóban és Aradon is, megnyilatkozott a nyugtalanság, amiről bizonyára már tudomása van a cultusminister úr ő excellenciájának is.

Méltóságos főrendek! Az egyházi és nemzeti békének minden barátja csak őszintén sajnálhatja, hogy ezen minden jogos és méltányos igényt felölelő egyháznyelvi reciprocitás sürgetése helyett román hittestvéreink és mások is igazán gyűlöletes és izgató modorban tárgyalják, a görög-katolikusok magyarnyelvű csoportjára nézve megállapított ó-görög liturgiát, mintha csak azt akarnák nekünk suggerálni, hogy térjünk vissza a szamához, mert hiszen, nem is szólva a keleti egyházban az oltáron levő avult, de a nép által még megértett nyelvről, ime a román nyelvnek, de nemcsak a román, hanem az arab nyelvnek, ennek a két élő nyelvnek is teret adott a római szentszék az oltáron, de megtagadta ezt a magyartól.

Nos hát, méltóságos főrendek, mi ezt a suggerálást, követni nem fogjuk, sőt határozottan visszautasítjuk, mert az ó-görög lithurgikus nyelv mellett már is megtaláltuk magyarságunkat és teljes mértékben bizunk abban, hogy a római szentszék nagy jóságából és bölcsességéből meg fogjuk találni lelki szükségünket is. Ha pedig megfontoljuk, hogy a magyar nemzet túlnyomó része a római katolikus egyházhoz tartozik, akkor nem is találunk semmi megszegyenitőt a magyar nyelv megtagadásában és nem ismerhetjük ezt el sérelmesnek, amint sokan állítják, hogy sérelmes, a keleti egyházra nézve sem, mert hiszen már érintettem és az általam érintett esetben, ime, a délszláv katolikusok egy részénél, igenis, létezik egy hasonló kivétel még a szigorubb nyelvi fegyelem alatt álló nyugati egyházban is. Az ily kivételek nem döntik meg a szabályt, hanem csak megerősítik.

Persze a román politikusok a szima szuggerálásánál praktikusabb célzt is követnek a görög nyelv elleni kiszólásban. Ők ugyanis nagyon jól tudják, hogy az új egyházmegyébe tőlük átvett hívek túlnyomó része magyar anyanyelvű ugyan, de a román egyházi nyelv hatása alatt annyit-amennyit már tud románul is, tehát érti ezt a nyelvet is. Így tehát, ha látni fogja vagy előre megtudja, hogy magyarnyelvű istentisztelet nem lesz, vagy csak igen kis mértékben, akkor inkább választja a román nyelvet, mint a görögöt és inkább vallja magát románnak, mint magyarnak.

Ilyen értelemben Pop C. István országgyűlési képviselő ur 16 egyházközségről már el is készítette és a képviselőház június 14-iki ülésében be is mutatta a maga külön statisztikáját az ismeretes horvát recept szerint úgy, hogy a románul beszélő magyar anyanyelvűeket egyszerűen románoknak számította és csak azokat ismerte el magyaroknak, de ezeket is csak elmagyarosodott oláhoknak, akik egy szót sem tudnak oláhlul.

Ime, ez a román politikusoknak nagyon is világosan áttetsző politikai céljuk és – bocsánat a kifejezésért – hogy ezt a nem egészen keresztény, sőt hozzátehetem, hogy civilizált népeknél nem is szokásos erőszakos célzatot még hatékonyabbá tegyék a pápai bullában az extraliturikus részekben biztosított magyar istentisztelet megdöntésére, mert ugyancsak Popp Cs. István országgyűlési képviselő ur elárulta, hogy a román propaganda útján oly nyilatkozatokat eszközöltek ki a görög rítusban jártas szakértőktől, hogy szertartásaikban extraliturikus rész nincsen. Ami igaz is. De viszont igaz az is, hogy a görög rítusnak nincsen külön liturgikus nyelve, hanem az egész liturgia, az összes szertartások a nép élő vagy elavult, de a nép által megértett nyelven végeztetnek.

Nyelvi szempontból nem is szükséges különbséget tenni a liturgikus és extra liturgikus részek között, sőt e szempontból még sokkal nagyobb joggal lehet azt állítani, hogy a görög szertartásban semmi liturgikus rész nincsen. Minket, méltóságos főrendek, mindezen izgatások sem fognak megingatni abban a meggyőződésünkben, hogy a görög liturgikus nyelv mellett is meg fogjuk találni lelki szükségleteinket. Mert úgy a pápai bulla, mint a végrehajtási decretum kifejezetten engedélyezte részünkre a római katolikus egyház latin rítusának analógiáját, kifejezetten engedélyezte az extraliturikus, a népnyelvet, tehát a mi esetünkben a magyar nyelv használatát. Ez tehát szerzett jog, úgy hogy most már csak arról lehet szó, hogy hogyan alkalmaztassék ez az analógia, a görög ritustól sokkal eltérőbb berendezéstől, hogy az istentiszteletben mi tekintessék liturgikusnak és mi nem.

Lehetetlennek tartjuk, hogy a római szentszék ilyen esetleges tendentiosus szakértő nyilatkozatok által desavouáltatni engedje magát és megingattassék legünnepélyesebb formában tett ígéretének megtartásában. Sőt inkább, ha a római szentszék ugyanazon szakértőket azon irányban fogja megkérdezni, hogy igaz-e az, hogy a görög katolikus magyaroknak a görög liturgia értelmében épen olyan joguk és lelkiismereti szükségük van-e a saját nyelvük használatára, mint a keleti egyház többi népeinek, teljesen meg vagyok győződve, hogy a válasz kedvező lesz reá.

Az a fegyver tehát, amelyet a román politikusok – hangsúlyozom a román politikusok – velünk szemben használnak, előreláthatólag visszafelé fog elsülni és végeredményében a mi javunkra fog szolgálni.

Azt is mondják, még pedig a magyarságunkkal rokonszenvező oldalról is, de még inkább a másik oldalról, hogy jobb volt az eddig türt állapot. Mert az egyházi fegyelem kizárta ugyan a magyar nyelvet, de az egyházi hatóságok türelme ennek határt szabott. Nos hát, méltóságos főrendek, elég volt annyi századon át a türt állapotból, amely minduntalan eltakarta és nemcsak elhomályosította, hanem minduntalan fenyegette is a magyarságot és épen türtségénél, tiltottságánál fogva nem biztosította még lelki nyugalmunkat sem. Mi nem akartunk és nem akarunk tovább a saját hazánkban, a saját magyar fajunkban, saját egyházunkban pusztán csak türöttek maradni.

De különben is a viszonyok alapos ismerete alapján állithatom és állítom, hogy az az állítólagos türelmesség különösen az 1896-iki pápai tilalom óta egyetlen kivétellel, az Istenben boldogult Vályi János eperjesi püspök kivételével, a valóságban, sajnos, nem létezett, hanem a magyar nyelv csak ott érvényesült, ahol az egyházfegyelmi és a lelki szükség közti küzdelemben a magyarajku hívek körömszakadtig védték lelki kenyerüket és magyarságukat.

Igaz, hogy 1900. évi római zárandoklatunk alkalmával boldog emlékü Vályi János és Firczák Gyula püspökeink velünk jártak Rómában és ott Vályi püspök ur nyilvános audencián, mint igazságot ajánlotta ügyünket, de sem több, sem kevesebb, mindössze csak ennyi történt a mi érdekünkben, – a görög katolikus magyarság érdekében.

És itt, a történeteknek részletes feszegetése nélkül, nem tagadhatom meg magamtól annak a mély meggyőződésemet kijelentését, hogy ha nem is a teljes magyar liturgiát, – de a római katolikus egyházfők által kívánt megszorítással a legkiterjedtebb magyar istentiszteletet minden valószínűség szerint elérhettük volna Rómában, ha az illetékes görög-katolikus egyházfők, ezek között elsősorban a balázsfalvi érsek ur ö excellentiája, legalább is oly mértékben támogattak volna bennünket, mint ahogyan, bár e kérdésnél csak másodsorban voltak érdekelve, a római katolikus egyházfők támogattak, amit itt, évszázados mozgalmunk zárópontján a legmélyebb hála kifejezésével constatálok.

Méltóságos főrendek! Az előadottakon kívül még csak az előttünk fekvő törvényjavaslat ministeri indokolásának arra a kitételeire kívánok néhány megjegyzést tenni, hogy az eddigi görögkatolikus egyházmegyék egyik csoportját ruthén ritusunak, a másik csoportját román ritusunak nevezte.

Tudomásunk van róla, hogy ezek a nemzetiségi megkülönböztetések a népies használatból egy idő óta már az egyházi használatba is bejöttek. De például a román liturgia és ruthén liturgia kifejezéseket az egyház sohasem a görög helyett, hanem mindig mellette, tehát csak vagylagosan és kivételesen, olyankor használja, mikor ilyen megkülönböztetésre valamely egyházfegyelmi okból szükség van. A liturgikus nyelv-megjelölés pedig a keleti egyházban sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint azt, hogy a liturgiában az ősi nyelv vagy a nép élő nyelve használatik-e.

Hiszen classicus tanunk e tekintetben épen egy jeles román egyháztudós és egyházfő, néhai dr. Papszilágyi nagyváradi görög-katholikus püspök, aki egyik, a római censorok által is megvizsgált és helyesnek tartott munkájában így fejezi ezt ki: *Proprium est ecclesiae orientális, ut in sacris lingua nationali datur.*

Kimutatható, méltóságos főrendek, hogy az említett nemzetiségi jellegű megkülönböztetés egyházi használatát újabb időben csakis a mi magyar liturgia-mozgalmunk megfékezésére irányuló egyházfegyelmi tekintetek idézték elő. Ezek az egyházfegyelmi okok a görög-katholikus magyar nyelvű csoportja egyházi ügyének törvényes rendezése után most már tárgytalanokká váltak. De habár tárgytalanokká is váltak, ily nemzetiségi megkülönböztetés, – mi ezt belátjuk, – a jövőre sem lesz teljesen kiküszöbölhető, nevezetesen pedig, de csakis a postai zavarok elkerülése végett, mint eddig, a jövőben sem lesz mellőzhető olyan, különben nem jelentéktelen számú esetekben, ha és a hol egyes városokban a különböző anyanyelvű görög-katkolikusoknak külön-külön egyházközségük és plébániájuk van. Legalább én azt hiszem, hogy a postai zavarok elkerülése végett másnemű megkülönböztetés alig lesz lehetséges.

Én, méltóságos főrendek, ezt a kicsi dolgot csak azért hoztam fel itt, mert ebből a kicsi dologból, ami csakugyan alig kerülhető el, olvasták mindig reánk azt, hogy itt sem lehet elmellőzni, amott sem lehet elmellőzni, így azután a kicsiből csináltak nagyot, a görög nemzetiségi ritusnak a szétdarabolását. Hazai törvényeink azonban csak egy egységes görög ritust és egységes görög-katholikus egyházat ismernek.

Az előttünk fekvő törvényjavaslat indokolása is csak alkalmi; kifejezetten csakis a görög-katholikus magyarság eddigi tarthatatlan helyzetének megvilágítására használta az eddigi nemzetiségi jellegű megkülönböztetést. Ezt szükségesnek tartottam itt hangsúlyozni, nehogy azok, akik épen a nemzeti békét nem akarják, a ministeri indokolás említett kitételében jogforrást keressenek és a nemzeti béke ellen fegyvert faragjanak abból a körülményből is, hogy a ministeri indokolásban használt nemzetiségi megkülönböztetések valódi célzata sem a képviselőházban, sem itt a főrendiházban nem hangsúlyoztatott.

Ajánlom az itt elmondottakat a cultusminister ő nagyméltóságának és a mélyen tisztelt egyházfőknek a figyelmébe és nem zárhatom be szavaimat anélkül, hogy a görög katolikus magyarság emancipációjának nagy tényeért ő Felsége dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk és ő szentsége dicsőségesen uralkodó Pius római pápa személye irányában a görög katolikus magyarság legmélyeségebb hódolatát és háláját ne tolmácsoljam.

A törvényjavaslatot elfogadom. (Helyeslés.)

Elnök: Szólásra következik?

Radvánszky Albert b. jegyző: Várady Lipót Árpád püspök!

Várady Lipót Árpád püspök: Méltóságos főrendek! Az előttem szóló méltóságos főrend több gyakorlati mozzanatát volt szives ismertetni azon kérdésnek, amelyet röviden a görög katolikus magyarok ügyének nevezünk. Én értem a méltóságos főrendi tag úr ezen meleg érdeklődését, hiszen az ő

személye a legszorosabban, a legnagyobb önfeláldozással össze volt forrva a multban ezen ügygyel. Meg fog azonban nekem bocsátani, ha én nem követem őt ezen egyes részletekbe, nem pedig főképen azért, mert az a meggyőződés, hogy azokat az érintett magyarázatokat, kételyeket és hasonlókát majd maga az élet, maga az ut fogja positive és concrete megoldani, amelyet az intézmény kívájni és kiásni fog.

Kijelentéseiről csupán azt a megnyugtató és a helyzetnek megfelelő kijelentést kívánom leszögezni, hogy hiven kitartani kíván és kitart az a lelkes tábor a hitegység mellett és hogy a kérdésnek aként történt megoldásában, amint az történt, tudniillik a görög lithurgikus nyelvvel, biztositva látja egyházi szükségleteinek kielégítését és bizalommal tekint a jövőbe.

Az úgynek azt a fázisát, amelyet ezen törvényjavaslat benyújtása megjelöl, a magam részéről is örömmel és a megnyugvás érzetével üdvözlöm, mert abban a meggyőződésben vagyok, méltóságos főrendek, hogy az ezen törvényjavaslat által kifejezett álláspont következtében egy régi törekvés nyert kielégítést s egy olyan nyugtalanság oszlik el, amely épen abból táplálkozott, hogy ez a régi törekvés mind e mai napig kielégítve nem volt.

Közismert tény, hogy a görög szertartásu egyházak beléletében a liturgiának sajátos szerkezeténél fogva a nemzeti szempontok erősen kidomborodnak. Ezen körülménynek kell tulajdonitanom azt a további tapasztalati jelenséget, hogy ezen egyházak keretében a különböző nemzetiségek sokáig sikerrel együtt nem tarthatók. A magyar jogtörténeti fejlődés ezt több példával illusztrálja.

Tudjuk, hogy a görög-keleti románok hosszú-hosszu időn keresztül a karlóczai görögkeleti érsek – a mai patriarcha – joghatósága alatt állottak, de onnan idő folytával mindenképen elkiváncokztak, míg törekvésüket siker nem koronázta és az becikkelyezést nyert az 1868. évi IX. t.-ez.-ben.

Hasonló törekvés volt tapasztalható a görög-katholikus románság körében, amely idő folytával még az esztergomi érsekség szelid függési viszonyát is el tudta magától háritani és önálló egyháztartományyá erősödött és tömörült, amiből megbecsülhetetlen erkölcsi és szellemi javakat merített.

Nos, mélyen t. méltóságos főrendek, a differentiálásnak ezt az utját, amelyet a multban láttunk, követte egy másik mozgalom a görög-katholikusok táborában, t. i. annak magyar részében. A görög-katholikus magyarságra nézve is elérkezett az időpont, amikor eddigi egyházi életében nem találta meg az egyházmegye jellege és a saját lelke között a harmoniát. Ebből a disharmoniából származott azután a mozgalom, a törekvés az önállóságra, ebből a disharmoniából magyarázhatók azok az olykor heves jelenetek és összeütközések, amelyek felmerültek egyes egyházmegyék területén és amelyek szembeállították a hiveket az egyházi főhatóságokkal.

E tekintetben elég utalnom az utóbbi évek eseményeiből az ismeretes nagykarolyi esetre, amikor is a hiveknek összezőrdülése végeredményben arra vezetett, hogy ezen plébánia hosszú tárgyalások után kikapcsoltatott a nagyváradi román egyházmegyéből és átcsatoltatott a munkácsi egyházmegyébe.

Előre látható volt, méltóságos főrendek, hogy ha a görög-katolikus magyarságnak önállóság iránt való törekvése megfelelő, kielégítő megoldást nem nyer, akkor ezek a dissonantiák majd itt, majd amott fogják fejüket felütni s az összeütközések napirenden lesznek. Én ennek a mostani törvényjavaslat által jelzett állapotnak jelentőségét is épen abban látom, hogy ezeknek a helyzeteknek valahára véget vet és hogy ezt a mozgalmat áttereli egy legális térre, hogy az ugyszólván állandónak ígérkező guerilla harczokat megszünteti és hogy a többi görög-katolikus egyházmegyét is megszabadítja egy olyan feladattól, amelynél a lelkipásztori céljt sikeresen alig voltak képesek elérni; amely rájuk nézve a fáradságot gyümölcstelenné, eredménytelenné tette és amelyhez kedvük igazán nem lehetett.

Bizonyos nemzetiségi oldalról ennek az egész kérdésnek nemzetiségi jelentőséget tulajdonítanak és magát az intézményt nagy heveséssel támadták. Ha ennek a nagy szenvedélyességnek subjectív okát elismerem is, tárgyilagos alaposságát nem tudom belátni. Nem tudok mindenekelőtt épen a nemzetiségi politikusok szempontjából olyan elvi alapot és okot felfedezni, amely ezt a céljt jogosulttá tenné. Mert ugye bár, méltóságos főrendek, egy igazán vérbeli nemzetiségi politikus elvből a maga particularismusának álláspontján áll; egy ilyen egyházpoltikus körömszakadtáig fogja védelmezni a maga fajtáját és pedig védelmezni fogja mindenféle suprematia, mindenféle elnyomás ellen. De ugyanez akkor a saját elvből kifolyólag kénytelen elismerni, hogy a maga jogvédésének van egy határa is, ott, ahol a maga nemzetiségi érdekköre megszűnt s a hol egy új érdekkör támadt.

Nos hát, ez a jelenség állott elő a görög-katolikusok körében is. Számolni kellett azzal, hogy ott előállott és van egy magyarság, amely a maga kielégítését keresi. Ezen magyarsággal szemben épen a nemzetiségi politika nem állhatott egy universalis politikának az álláspontjára, és nem szegezhetette a görög-katolikus püspökséggel szemben az universalismus fegyverét.

De azt hiszem, hogy nem is ebből az elvi álláspontról táplálkozik az ellenszegülés, a bizalmatlankodás és heveskedés, hanem talán inkább abból a gyakorlati aggodalomból, abból a gyakorlati panaszról és kifogásból, hogy ezen új püspökség beállítása és rendezése során az új alakulatba jutottak volna avagy jutnának nem odavaló, nem magyar jellegű plébániák.

Megvallom, méltóságos főrendek, hogy a kérdésnek ezt a részét merőben másodrangu kérdésnek itélem. Egy új egyházmegyének beállításánál, ha még oly nagy körütekintéssel és gondossággal járnak is el, ugyszólván teljes lehetetlenség a helyi érdekeknek, a helyi szempontoknak minden kívánalmát kielégíteni. A multban Magyarországon tanui voltunk már és ismerői vagyunk több rendbeli dismembratióknak. Fordult már elő új egyházmegyék felállítása és meglevők szétdarabolása, amiknek során megtörtént, hogy miután a munkálat végrehajtatott, egy bizonyos idő mulva valamelyes helyreigazítás történt, t. i. aszerint, amint a tapasztalatokat az idő megérlelte és megmutatta, hogy egy vagy másik részében az intézkedés helyesbithető. Ehez képest azután előfordult, hogy egyes plébániák vagy akár egyes esperesi kerületek is kölcsönösen kicseréltettek. Hogy vajon az adott esetben van-e ennek szüksége, azt nem tudom, de megvallom, nem is kutatom.

A cultusminister urnak a képviselőházban elmondott beszéde és az általa közölt statisztikai adatok megvilágították a kérdést s az objectiv szemlélőben azt a benyomást keltették, hogy valamely igazán érdemleges, igazán súlyos panaszra, kifogásra ok alig található. De a cultusminister ur nem érte be ezzel a kijelentéssel, hanem még hozzáfűzte azt is, hogy amenyiben csakugyan valamely nagyon súlyos aggodalomra vagy kifogásra merülne fel ok, annak mérlegelése elől nem zárkózik el.

Ezek után, méltóságos főrendek, én nem hihetem, hogy ezen ügynek végleges életbeléptetése után csakugyan maradhasson még fenn igazi, komoly, tárgyilagos ok, valamely kifogásra, komoly ellenszegülésre. Amit azonban egész bizonyossággal e pillanatban merek állítani, az az, hogy semmikép nem tarthatom indokoltnak azt a sajnálatos túlzást, amelybe különösen a sajtónak egy része esett, azokat a feltűnő és riktó színeket, amelyekkel felizgatott olvasóinak képzelete előtt ezt a kérdést kirajzolja.

Mert méltóztassanak megengedni, méltóságos főrendek, én nem láthatok, nem mondhatok indokoltnak egy olyan vészkiáltást akkor, amikor az az új görög-katholikus püspökség, mondjuk, a román jellegű egyházmegyéknek területéből, tereumából, mintegy 1500 plébániájából 83-at hasit ki és visz át a maga keretébe. Én nem láthatom ezt a veszedelmet oly rendkívül riktónak s épen a panaszkodók szempontjából megfontolandónak tartom azt, hogy vajon épen a meglévő egyházmegyék birtokállapotának sértetlensége, épsége szempontjából mi a kívánatosabb: az-e, hogy az a bizonyos nyugtalankodó, helyzetével elégedetlen elem meghagyassák a régi keretekben, hogy saját önfentartási erőstönéből, ott folytonosan zavarja az egyház békéjét, hogy ott folytonos fermentum anyagául szolgáljon, vagy az-e a kívánatosabb, hogy ezen elemek kikapcsoltatván, a békés fejlődésre megtalálják a maguk helyét és utját.

Mivel ezen törvényjavaslat az apostoli szentszéknek és apostoli királyunknak bölcsességéből és kegyességéből és a kormányférfiak előrelátásából épen azt az irányt jelöli meg, hogy egyfelől a régi egyházmegyék megszabaduljanak egy izgató anyagtól, másfelől az erre mindenképen érdemesült és sok próbán keresztülment magyar hivek megtalálhassák a maguk boldogulásának legális utját, és mivel ezen törvényjavaslatban látom épen a kölcsönös békének, a kölcsönös megnyugvásnak utját, azért azt örömmel üdvözlöm. Minden ujtás, amely a meglévő állapotokon változtat, a régieknél a nyugtalanság érzetét szokta felkelteni, de ezt csak a tapasztalatlanság és szokatlanság idézi elő. Én meg vagyok győződve, hogy az élet fogja megmutatni, hogy ezen intézményhez fűzött aggodalmak alaptalanok, hogy ezen intézmény a magyar egyházi és vallási békének is nem gyengítésére, hanem erősítésére szolgál, amit szivből kívánok. (Éljenzés.)

Radvánszky Antal b. jegyző: Hosszu Vazul püspök!

Hosszu Vazul püspök: Nagyméltóságú elnök ur! Méltóságos főrendek! Az előttem szólott mélyen t. püspöktársam örömmel és megnyugvással üdvözölte a szőnyegen levő törvényjavaslatot, mint amely egy régi küzdelemnek a határ- és bezáró pontja. Őszintén megvallom, én is ugy szerettem volna üdvözölni részemről, és ugy is üdvözölném, ha lehetne a mai helyzetben, amelyről azonban remélem, hogy nem fog örökké így tartani, ahogy ma van; ismétlem,

én is úgy üdvözölném, ha tehetném, de a lelkek mai állapota mellett és a mai helyzetben ezt nem tehetem.

Az a mód ugyanis, ahogy ezen püspökség felállítása végrehajtott, felzavarta a görög-katolikus románok nyugalmát, és egészen őszintén mondom, méltóságos főrendek, hogy az elmúlt esztendő egyházunk történetében és a mi saját magánéletünkben mint püspökök életében is a legmélyebb, a legszomorubb nyomokat hagyta hátra, mert annyi küzdelmes, annyi gyötrelmes pillanatot kellett átélnünk a félelemben, hogy egyházunk, amely kétszáz és több évvel ezelőtt a magyarországi katolicizmus erősítésére alapított meg, tönkre fog menni az izgatások és izgalmak következtében, amelyek a püspökség felállításának módozatai következtében előállottak.

Szabó Jenő méltóságos főrendet nem kívánom fejtegetéseiben követni, mert felfogásom az, méltóságos főrendek, hogy ez a törvényjavaslat egyszerűen egy oly tény van hivatva regisztrálni, amelyet két illetékes factor, a pápa ő szentsége, mint a katolikus egyház feje és az apostoli magyar király végzett, amihez nekik joguk volt; ezt a ténytet tehát egyszerűen regisztrálja ez a törvényjavaslat, úgy, amint annak idején regisztrálta és inarticulálta a szamosujvári és lugosi román görög katolikus egyházmegyéek felállítását és a gyulafehérvári és fogarasi görög katolikus szertartásu román provintia inarticulálását.

Igy tehát tulajdonképen felszólalásnak helye sem volna. Hiszen arról van szó, hogy az új püspök, mint a többi katolikus püspök, a főrendiházban szavazati jogot nyerjen, de e törvényjavaslatban sem az egyházmegye elhatárolásáról, sem rítusról, sem liturgikus nyelvről, sem egyébéről nincs szó, egyszerűen arról van szó, ismétlem, hogy becikkelyezzünk egy ténytet, amelynél fogva apostoli királyunk, jogával élve, ő szentségével, a pápával, mint a katolikus egyház fejével, ebben az országban, Mária országában. Magyarországon, egy új katolikus püspökséget létesített, és nekem nem is volna kifogásom ez ellen, nem is lehet, mert ez a jog nem engem illet, hanem az apostoli királytet és a pápa ő szentségét.

Ezért nem kívánom tehát fejtegetéseiben követni Szabó Jenő t. tagtársamat, mert ő itt rítus-reciprocitásról beszél, beszél alritusokról, más intézményekről, amikhez, azt hiszem, sem neki, sem nekem jogunk nincs, mert ezek tisztán és kizárólag az apostoli szentszék jogkörébe tartoznak, és az van hivatva közege által a de propaganda fide congregatio által határozni, mily elnevezésekkel illesztessenek be a különböző rítusok és válfajaik, amint az apostoli szentszék legújabb praxisában, de nemcsak praxisában, hanem az alapító bullában, az Ecclesiam Christi bullában, mely 1853-ból datálódik, a gyulafehérvári tartományt román tartománynak és a hivatalos actákban állandóan mindig román rítusának nevezi, megkülönböztetve a ruthéntól.

Ez tehát nem tőlünk ered, hanem az illetékes factoroktól amelyek erre hivatottak és egyedül jogosítottak ebben dönteni.

Én, méltóságos főrendek, ha felszólalok és türelmüket igénybe veszem, teszem ezt azért, mert amint szavaim bevezetésében említeni szerencsém volt, ezen egyházmegye felállításának körülményeit oly viszontagságos mellékjelenségek kísérték, amelyek a görög-katolikus románság békéjét mélyen feldúlták, és az én felszólalásom célja az, hogy – amint ezt egész

életemben mindig tettem – a békés megértést keresem, hogy felszólalásommal eloszlassam azokat a félreértéseket, amelyek ezen kérdés kapcsán támadtak és kifelé is hiveinkbe a megnyugvás érzetét igyekezzünk beplántálni, hogy ezáltal ez a kérdés igazán nyugvópontra jusson, és megtaláljuk a módját annak, hogy magyar görög-katolikus testvéreinkkel a jövőben, úgy mint a múltban a legjobb egyetértésben maradhassunk.

Engedjék meg méltóságos főrendek, hogy célom elérhetése szempontjából rövid visszpillantást vessek ezen püspökség keletkezésének történetére és fázisaira. Szabó Jenő mélyen tisztelt főrend, kinek nagy buzgóságát a magyar görög-katolikusok ügyének előbbre vitelében én is a legnagyobb elismeréssel konstatalom, és az ő kitartását bámulom, tudja nagyon jól, hogy ez az egész küzdelem, kezdetben – és ennek lesz egy pár decenninumos története – a magyar liturgikus nyelv behozatalának zászlaja alatt indult meg. Mikor azonban az országos bizottság, melynek Szabó Jenő igen buzgó elnöke volt, arra a meggyőződésre jutott, hogy az apostoli szentszéknél – az okot nem akarom kutatni – ez a törekvés legyőzhetetlen akadályokba ütközik, akkor áttért arra, hogy egy magyar püspökség létesítését kívánta realizálni.

1911. tavaszán történt, hogy őszentsége X. Pius pápa beleegyezését nyilvánította és arról értesítette a magyar kormányt, hogy kész a görög-katolikus magyarok részére egy püspökséget felállítani, és ugyanaz év novemberében először tárgyalta ezt az ügyet a bécsi nunczius kezdeményezésére a magyar katolikus püspöki kar, november 9. és 10-én tartott ülésében. A sajtóban igen sokszor támadtunk meg mi román püspökök, s elsősorban a metropolita ő excellentiája azzal, hogy mi ezen püspökség felállítását elleneztük és minden módon megakadályozni törekedtünk. Mélyen tisztelt főrendek! Jelen van a hercegprimás ő eminentiája, az akkori kalocsai érsek, aki tanúságot tehet arról, hogy akkor, midőn a november 9. és 10-iki konferenciában ezen püspökség felállítása – elvben volt csak szó róla – szóba került, ez a püspöki kar egyhangu határozatával fogadtatott el. Senki az ellen kifogást nem emelt, tehát mi sem történt, csak az, hogy ő excellentiája a metropolita nevünkben azt jelentette ki, hogy bár az ellen semmi kifogásunk nincs, hogy a magyar görög-katolikusok saját püspököt kapjanak, de azt kérjük, hogy amennyiben ezen püspökségbe bekebelezni szándékoznak a mi provinciánkhoz tartozó egyházközségeket, ez iránt kéressék ki nyilatkozatunk és beleegyezésünk, amint ezt a kánonjog előírja, és ez iránt rögtön meg is lettünk nyugtatva, hogy ez így fog történni.

Méltóztassék ezt tudomásul venni. Hiszen mi püspökök csak nem mehetünk a lapokba védekezni, hanem itt ezen méltóságos házban constatálom ezt, hogy ez által azt a sok megtámadtatást, melyben jogosulatlanul részesültünk, a kellő értékére reducálhassam. És engedtessek meg nekem azt is kijelenteni, hogy részemről, sőt azt hiszem egyik részről sem lett volna az ellen semmi kifogásunk, ha a római szentszék jónak látta volna a magyar liturgikus nyelvet megengedni, mert mi azt tudjuk és elismerjük, hogy a román liturgikus nyelvet mi tulajdonképen első sorban Rákóczi fejedelemnek köszönhetjük. Ő fordította román nyelvre bibliánkat, ő hozta be a román liturgikus könyveket. Igaz, hogy a szándék az volt: a románokat megnyerni a protestantizmus

részére, de ez nem határoz, ez csak azt mutatja, hogy ő nem volt elfogulva nemzetiségünkkel és nyelvünkkel szemben és ezt hálásan constatálom.

Ezért ismétlem, nem áll, hogy mi a magyar görög katolikusoknak vágyai ellen állást foglaltunk volna, hiszen hálátlanság lett volna részünkről. De ha a római szentszék nem engedélyezte és nem engedélyezi a magyar liturgikus nyelvet, ezért nem terhelhet minket felelősség.

Ismétlem tehát, ezt akarom először leszögezni, hogy mi nem akadályoztuk, mi nem ellenezünk, sőt szívesen egyeztünk bele abba, hogy a magyar görög-katolikusok – hiszen elismerjük: ilyenek voltak és vannak is, – saját püspökséget kapjanak. A kérésünk csak az volt, hogy egyháztartományunk integritása ne szenvedjen csorbát, hogy birtokállományunk, amelyet a római szentszék alapító bullája révén kaptunk, – amely alapító bulla révén ezen érseki tartomány ép úgy becikkelyezettett egy országos törvény útján, mint ahogy ez be fog cikkelyezettetni, – maradjon sértetlenül.

Statistikai alapon azt mondják, hogy ezen román egyházmegyékben nagyon, de nagyon sok magyar görög-katolikus van, ezeket ki kellett onnan venni. De erre nézve legyen szabad most már mély tisztelettel megjegyeznem, hogy én azt hiszem, ezt a kérdést tisztán statistika alapján nem lehet eldönteni. Megmondom miért. Mert az egész rendezés és igen sok plébániának az új püspökséghez való csatolása azon a czimen történt, hogy a hivek egy része magyar, a másik része magyarul tud és nagyon kevés része van olyan, amely nem tud magyarul. Bocsánatot kérek, én ezt a princípiumot, így nyersen felállítva, nem fogadhatom el és állami szempontból is veszélyesnek tartom, hogy ez így hangoztassák és így fogadtassák el. Megmondom az okát. Ha az a tudat fog a románok között tért foglalni, hogy amikor ők a magyar nyelvet elsajátították, azt jól beszélék, akkor meg fognak szünni a román egyházmegyék hivei maradni és át fognak csatoltni a magyar egyházmegyéhez, akkor mi mesterségesen fogunk a magyar nyelv terjesztése ellen gátakat emelni, ami, azt hiszem, nem magyar állami érdek.

Hogy azután a statistica hogyan van összeállítva, azt nem akarom itt kutatni, mert nincs jogom kétségbevonni azt, hogy azt őszintén szerkesztették meg, csak az iránt van kétségem, vajon ott, ahol anyanyelvről és társalgási nyelvről van szó, nem irták-e be, vagy legalább is nem tévesztették-e össze a társalgási nyelvet az anyanyelvvél, ami a statistica végeredményében mindenesetre igen nagy különbséget tesz.

En azt hiszem, hogy amikor községeknek egy másik egyházmegyéhez való átcsatolásáról van szó, talán a hiveknek érzelmeire is kellene tekintettel lenni és arra, vajon kívánják-e azok az átcsatolást.

Nem mondom, hogy ezt meg kell tőlük kérdezni egyenkint, de ezt csak úgy megtenni, anélkül, hogy ezek kérték volna valamikor az átcsatolást, azt hiszem, hogy talán mégis ellenükre van és érzelmeiknek negligálására vall. Hiszen Makótól eltekintve, tudtommal egyik község sem kérte átcsatolását eddigi egyházmegyéje köréből, és ha jól emlékszem, – Szabó Jenő mélyen t. főrend bizonyosan emlékezni fog reá – mikor kezdetben megindult ez a mozgalom, azt hiszem 40- vagy 50.000 magyar görög katolikusról volt szó, és most látom, hogy egyszerre 200.000-en felül vannak!

Szabó Jenő: 250.000 volt akkor is!

Hosszu Vazul püspök: Azért én bátor vagyok kételkedni abban, hogy ez a statisztika megfelel-e a tényleges viszonyoknak.

Ismétlem, én a hibát ott találom az executionál, hogy oly principium vétetett alapelvül a plébániák összehozásánál az új püspökség keretében, amelyet elfogadni nem lehet, mert ismétlem, valamely nyelv beszélése, valamely nyelv tudása nem lehet egy nemzetiség criteriuma.

Hiszen ott van az ír nép, amelyről tudjuk, hogy saját nyelvét már régen nem beszéli, de azért mégis külön nép. És akárhogyan vesszük, méltóságos főrendek, azt letagadni nem lehet, hogy a román egyház, miután román liturgikus nyelvre van, amelyet a nép beszél, ezáltal, akár akarjuk, akár nem, – őszintén és objective kell beszélni – nemzetiségi egyházzá lett. Mert a nép a saját nyelvét látja az oltárra emelve; azon a nyelven imádja az ő Istenét, amelylyel egymással érintkeznek. Innen következik az a ragaszkodás, amely a románokban megvan a saját egyházuk iránt és az a nagy felháborodás, amikor most hallják, hogy a jövőre el lesznek tiltva egyházukban nyelvüknek a használatától, amely nyelv használata pedig római decretumon alapul.

Itt még csak egy közbevetést vagyok bátor tenni, még pedig a hercegprimás ur ő eminentiájának egy megjegyzésére vonatkozólag, melyet a bizottságban, ezen törvényjavaslat tárgyalásakor hallottunk tőle, amidőn azt mondotta, hogy a görög liturgikus nyelv nem lehet veszélyes senkire és semmiféle nemzetiségre. Hát természetes, hogy nem. Épen azért nem lehet a magyar nyelv elleni ellenszenvnek venni a románok részéről, amidőn ragaszkodnak a nyelvükhöz, amidőn ragaszkodnak liturgiájukhoz, amely eddig is megvolt, és nem tudják megérteni, hogy miért akarja a szentszék most őket megfosztani azon jogtól, hogy azon liturgikus nyelvre ragaszkodjanak továbbra is, amelyet épen a római szentszék engedélyezett számukra és amelyet mindmáig fentartottak.

Mi papok és püspökök tudjuk igen jól, hogy semmiféle törvény és semmiféle decretum nem örökös és nem megváltozhatatlan. De mindenesetre a közönséges hívő, a laicus az, aki nem érti meg, hogy miért ne ragaszkodjék továbbra is ezen régi jogához, és ő nem bírja felfogni, hogyan teheti ugyanaz a római szentszék, amely a román liturgikus nyelvet engedélyezte neki, hogy azt most tőle elvegye és a hívőket arra kényszerítse, hogy más nyelven dicsérjék az Urat. Épen ezért ragaszkodik régi liturgikus nyelvéhez.

Én bátor vagyok kérdezni, méltóságos főrendek, mit szólnának ahhoz, ha most pl. a latin egyházakban a latin nyelv helyett a görög nyelvet vezetnék be? A latin nyelvet sem beszéljük a hívők, az igaz, de a görög nyelv szokatlan dolog volna rájuk nézve és ezért bizonyára valamelyes felháborodás keletkeznék a hívők között. Amikor tehát az eddigi liturgikus nyelvet, amelyet a nép maga is beszél, meg akarják változtatni, nagyon világos dolog, méltóságos főrendek, hogy ez az embereknél bizonyos nyugtalanságra vezet és nem bírják megérteni, hogy miért kell ezután görög liturgikus nyelven hallgatni a misét akkor, amikor ezelőtt épen a római szentszék által engedélyezett román liturgikus nyelven hallgatták az istentiszteletet.

Ehez jön még, mélt. főrendek – most már mint püspöknek, mint katolikus püspöknek kell beszélnem – aggodalmunk egyházunk fenmaradásáért. Hogy

ha az a román nép arra a tudatra fog ébredni, hogy az ő nemzetiségét a saját görög katolikus egyházában többé nem tudja megvédeni, világos, hogy az a nép, amelyről meg van írva, hogy inkább ragaszkodik a nyelvéhez, mint az életéhez, ott fogja keresni nyelvének és nemzetiségének megvédését, ahol azt megtalálhatja és végre is át fog térni a nem egyesült görög keleti egyházba, ahol annak az egyháznak széles autonómiája alapján nyelvét tökéletesen meg tudja védeni. Innen jön az a nagy veszély, amely állandóan fenyeget bennünket, hogy t. i. tömeges áttérések lesznek a nem egyesült egyházakba, ami a mi görög katolikus egyházunkat meg fogja gyengíteni, hiveinknek számát meg fogja dézsmálni és esetleg végveszélynek fogja egyházunkat kitenni.

Megvallom, és itt a méltóságos ház színe előtt meg is kell vallanom, hogy, amint már emítettem, a múlt esztendőben sok gondunk volt, sokat kellett dolgoznunk és minden kitelhető módon arra kellett igyekeznünk, hogy megakadályozzuk ezeket az áttéréseket. És én remélem, hogy a jó Isten meg fog bennünket segíteni, hogy megmaradjon a felekezetek közötti béke ebben az országban, hogy ez megzavarva ne legyen, mert hiszen az eddigi állapot olyan volt, amelyben megvoltunk békességgel, s ezzel szemben nagy eltolódások nincsenek az ország békéjének érdekében.

Nem kívánom a méltóságos főrendek türelmét hosszasan igénybe venni. Én megnyugtató végett akartam felszólalni és azt hangoztatni, hogy mi nem akadályoztuk a magyar görög-katolikus püspökség létesülését, mi csak azt kívántuk, hogy a parochiáink hagyassanak meg, úgy, ahogy voltak, egyháztartományunk keretében.

És itten legyen szabad még a cultusminister urnak a bizottságban elmondott egy megjegyzésére reflectálni és ezt is helyreigazítani álláspontunk igazolására. Ó excellentiája ugyanis azt volt szives mondani a bizottságban, hogy a románok nem panaszkodhatnak semmiféle sérelemtől, hiszen az egyházfők meg voltak hiva a cultusministeriumban tartott conferentiára, de azon nem jelent meg egyik sem.

Azt hiszem, hogy ő excellentiáját. – hiszen akkor nem vezette a cultustárczát, tehát nem is tudhatta ezt a dolgot, – talán nem informálták kellően, mert azon az 1912 február 8-án tartott conferentián jelen volt a nagyváradi püspök, jelen volt a szamosújvári püspöki helynök – mert akkor én kinevezett szamosújvári püspök voltam ugyan, de miután az egyházmegyét még nem foglaltam el, nem voltam hivatva ezt képviselni – és meg voltam hiva én is, mint, mondjuk, szakértő. Noha én, mint lugosi püspök, egy parochiát sem vesztettem, tehát nem voltam érdekelt fél, mégis megjelentem betegségem ellenére, és igyekeztem a kölcsönös megértés szükségét hangoztatni és a békés megoldást sürgetni; metropolitánk nem volt jelen az értekezleten, de kimentette magát betegségével. Ő, sajnos, utazás közben rendszerint meg szokott hülni, akkor is gyengélkedett és az orvos eltiltotta az utazástól; küldött azonban maga helyett egy helyettest, aki az első vonatról lekésvén, csak másnap érkezett meg.

Tehát megvoltunk hiva, jelen is voltunk és a megjelent püspökök az értekezleten egyháztartományunk rendelkezése értelmében azt kérték, hogy ezt a dolgot előbb az egyháztartományi szabványok szerint egymás között beszélhessék meg és azután adhassák elő észrevételeiket. Hangoztatnom kell

azt is, hogy azon plébániák névsora, amelyek egyháztartományunkból az új püspökségbe voltak csatolandók, csak az nap, február 8-án, reggel 9 órakor jutott a meghívottak kezébe, és így fizikailag nem volt elég idő ahhoz, hogy azt áttanulmányozva, alapos véleményt nyilváníthassanak, hogy vajon melyek azok a plébániák, amelyek tényleg átcsatolhatók és melyek azok, amelyek nem csatolhatók át.

Ezzel akartam ő excellenciájának tájékozással szolgálni és kimenteni azt, mintha nem lévén jelen, de absentibus lett volna ott szó és miután nem jelentünk meg, hogy így mondjam elcontumaciálva lettünk és így intéztetett el ez a dolog. A februári conferentia után folytak még tárgyalások, de minket többet nem kérdeztek meg; megjelent azután július 8-án a pápai bulla, végre pedig a múlt év november havában megjelent a végrehajtási és felállítási decretum.

Ez ennek az egész dolognak a története. Ebből, ismétlem, azt akarom constatalni és elismertetni, hogy mi nem elleneztek a püspökség felállítását. Igyekeztünk saját jogainkat megvédeni azon tudatban, hogy »qui propria jura tuetur, neminem laedit,« egyebekben pedig hozzájárultunk a felállításhoz. Most csak azt kérjük, hogy a felállítás körül elkövetett hibákat megvizsgálni méltóztassanak s ezen egyháztartománynak a békéjét visszaadni kegyeskedjenek.

Ezt kérem állami szempontból, ezt kérem dynastikus szempontból, ezt kérem monarchikus szempontból, mert hiszen egyforma érdeke az országnak, hogy itt békesség legyen és hogy itt épen mi is és én is olyan örömmel üdvözölhessük ezen püspökséget, mint ahogy előttem szólott Várady püspök úr ő méltósága üdvözölte. És ezen ponthoz érve, mély tisztelettel és bizalommal fordulok a cultusminister urhoz és elsősorban a ministerelnök ur ő excellenciájához. Ő excellenciája már többször tanujelét adta annak, hogy bármily nehéz kérdéshez fog hozzá, van bátorsága, van hozzá erélye s hogy azt meg is tudja oldani.

Ő excellenciája többször kijelentette, hogy a román nemzetiségi kérdés megoldását az ország érdekében valónak, e haza létkérdésének tartja. Ő excellenciájának ezen rég vallott meggyőződése azt hiszem, át fog hatolni az egész ország köztudatába s ha eddig még nem hatolt volna át, a legutóbbi események, a Balkánon történtek, megtanítottak mindenkit arra, mennyire egymásra vagyunk utalva és mennyire érdeke az országnak, hogy a román nép ebben a hazában kielégítve lássa a maga kulturális érdekeit és nyugodtan, szeretetteljesen, karöltve haladva a magyar egységes politikai nemzet összes fiaival, hasznosan működhessék s tehesse értékessé magát országunkban úgy, amint a múltban is történt s amint történelmünk nagy alakjai a múltban is egyetértéssel, kart karba öltve védették hazánkat. Így kell ennek történnie a jövőben is.

A magyar politikai nemzet nagyságát és biztonságát én nem abban látom, hogy mindnyájan egy nyelvet beszéljünk. Szerintem az a lényeges, hogy érzésben legyünk egyik és mindegy, ha különböző nyelven fogunk is beszélni és nyugodtan fogjuk Istenünket imádni román nyelvünkkel, liturgiánkkal, amint azt megtehetik magyar testvéreink is, a maguk szertartása szerint. Erre

hasson a mélyen t. kormány, és a ministerelnök ur és akkor igazán egy aere perennius emléket fog magának Magyarország történetében állítani, ha azt a célzt szolgálja; s ezzel az intézkedésével az ország nagyságát és biztonságát fogja növelni, erősíteni s egyben hasznos szolgálatot tesz a dynastiának, az egyháznak és a hazának egyaránt. Erre kérem ő excellentiáját.

Félretéve minden mellétekintetet, vizsgálta meg ő nagyméltósága ezt a dolgot. Adja vissza azokat a plébániákat, amelyek románoknak vallják magukat. Hiszen ott van pl. a Székelyföld, ott nem volt agitatio, mert az ottani hivek valóban magyarok. De ahol agitatio van, ott románok a hivek, mert igaz ugyan, hogy azt mondják, hogy a mozgalmat agitátorok idézik fel, de a valóság az, hogy agitálni csak ott lehet, ahol a nyugtalanságra ok van, mert ahol megelegedés és béke honol, ott hiába agitálnak. S ha volnának ilyen helyen agitátorok, akkor is tessék azokat félrelökve, elbánni velők, az igazságot keresni, minden mellétekintet nélkül. Mert, méltóságos főrendek, bocsássanak meg nekem, de én nem hiszem, hogy nyugalomra vezetne az, hogy pl. egy szegény lelkész bűnhődjék azért, mert kikelt az ellen, hogy nagypénteken, mise közben bejött a vicarius, akkor, amikor a hívők imádkoztak és a szolgabíróval való megjelenéssel zavarta a hivek lelki nyugalma.

Nem helyes, hogy ő ezért börtönben sanyalódjék, mert mint lelkész, a törvény előtt mindig helyt állhat és ha bűnös, nem fog a törvény büntető karjai elől kiszabadulni. De mikor ez a pap hónapokon keresztül viseli a rablánczot, mikor anélkül is meg lehetne őt büntetni, ha büntetést érdemel, akkor átmeny a köztudatba, hogy ez a lelkész vallásáért szenved, azért, mert kitartott hite mellett. Nos, én azt hiszem, hogy az ilyesmi nem szolgál a békesség és a megértés céljának.

Azért ismétlem és mély tisztelettel kérem ő excellentiáját, hogy ezt a kérdést, amely az ő nagy elméjét, az ő nagy akaraterejét foglalkoztatta vegye végre kezébe. Legyen meggyőződve arról, hogy a román nép, amelynek ismeretes az a szavajárása, hogy »Cine mintye«, ez a román nép valóban eszében tartja, ha megbántják, de ép olyan hálásan tudja viszonzni szeretettel a jótéteményeket, melyeknek részesévé válik.

Arra kérem ő excellentiáját és a cultuskormányt, hogy ilyen irányban oldják meg a kérdést.

Végül óhajtanám, hogy az én szerény szavaim úgy ítéltesse meg, amint azok igaz, érző szivből jöttek, amelynek egyedüli vágya az ország nyugalma, testvéries egyetértés és hazánknak boldogulása és felvirágzása. (Helyeslés.)

Elnök: Kivan még valaki szólni?

Csernoch János esztergomi érsek, herczegprimás: Nagyméltóságú elnök ur, méltóságos főrendek! Sérteném a szamosújvári püspök urat, ha azt mondanám, hogy előadása, ami a tárgynak történetét illeti, csak a legkisebb részben is eltért volna a valóságtól. Igenis úgy történt a dolog, amint ő előadta, és ha történt valamely tévedés az illető plébániák kijelölésében, ez a tévedés sem az akkor eljáró bizottságnak a rovására nem írható, sem pedig az ő mulasztásuknak be nem tudható.

Nem tudom, van-e tévedés. Az egész a statisztikai kimutatáson mulik, azon kimutatás pedig, amely előttünk feküdt akkor, midőn e fontos tárgyról

tanácskoztunk, azokat a községeket jelölte meg mint magyar községeket, amelyek a »Christi fideles« című bullába belekerültek. Nekünk a priori annyival is inkább el kellett fogadnunk a statisztikai hivatal által készített kimutatás hitelességét, mert hiszen ez egy országos hivatal, amelyről mindenkinek fel kell tennie és fel is teszszük, hogy teljes valódisággal állítja össze a statisztikai kimutatásokat és kimutatásai addig megállanak és azokat el kell fogadni, míg az ellenkező teljes bizonyossággal kimutatva nincs.

Én azóta is érdeklődtem az ügy iránt; folytonos figyelemmel kísértem azt és azóta két ellentétes statisztikai kimutatást láttam épen azokra a vitás községekre vonatkozólag. Az egyik Szabó Jenő főrendiházi tag ur ő méltóságának kezéből került ki; ez egészen másképen mutatja ki a magyar nyelvű lakosság számarányát, mint az a másik, amely a román nemzetiségű politikusok kezéből került ki, és mind a kettő félig-meddig eltér attól a kimutatástól, amelyet az országos statisztikai hivatal készített. Ha tehát van itt valamely hiba, méltóságos főrendek, akkor ezt meg kellett volna keresni és meg kellett volna állapítani, azonban a bizottság, amely ezen fontos ügyek tárgyalásával foglalkozott, teljes jóhiszeműséggel és, ismétlem, teljes joggal elfogadta a statisztikai hivatal kimutatását, mert az a hivatal már eleve is megkövetelheti a maga számára a hitelesség jellegét.

Mindazonáltal kénytelen vagyok néhány szóval reflectálni azokra, amiket a szamosujvári püspök ur ő méltósága előttem oly szépen kifejtett, és különösen arra vonatkozólag, hogy ők azt gondolták, hogy ezen új püspökség szervezésével az ő egyháztartományuk semmiféle csorbát sem fog szenvedni és sértetlenül fenn fog maradni úgy, amint eddig fennállott. Ha jól emlékszem, ezt méltóztatott mondani.

Hát ez teljes lehetetlenség. Ha egyszer valamelyik egyháztartományból új püspökséget akarnak szervezni, lehetetlenség, hogy abból bizonyos számú parochiákat ki ne szakítsanak, és ezen bizonyos számú parochiák azok, amelyek hivatta vannak az új püspökség plébániáit képezni.

Ez az eljárás mindig divott az egyházban. Midőn Mária Terézia az esztergomi érsekségből kiharította a besztercebányai és szepesi püspökségeket, egész sereg plébániát szakított ki az esztergomi érsekségből. Midőn az akkor még egri püspökségből kiszakították a szatmári és rozsnyói egyházmegyét, szintén számtalan plébániát vettek el belőle. Tehát okvetlenül meg kellett csonkitani ezuttal is azt az egyházmegyét, amelyből az új püspökséget akarták létesíteni. Eleget akartak tenni most Rómában az apostoli király kívánságának, amelyet a magyar kormány hivatalos uton is előterjesztett, és így okvetlenül szükséges volt, hogy onnan kiszakítsanak bizonyos parochiákat és ne maradjon – hogy a püspök úr szavaival éljek – sértetlenül és csonkítatlanul az ő provinciájuk.

Erre történt hivatkozás multkor az országgyűlésen is és történt hivatkozás azokra a bullákra, amelyekkel felállítottak a régi időkben azok a püspökségek, különösen pedig az 1853-iki. »Ecclesia Christi« című bullára, amelylyel felállítottak a gyulafehérvári görög-katholikus metropolia, s melyben az van mondva, hogy »in perpetuum statuimus«. Ennek nem az az értelme, hogy ennek az intézkedésnek örökké kell fennállania; hanem ez csak annyit jelent, hogy bizonyos állandóságot adunk most az így rendezett állapotoknak,

mindaddig, míg fel nem merül annak a szüksége, hogy azok új rendezés alá vétessenek.

Miután pedig most a magyar ajku görög katolikus híveknek kérelme folytán csakugyan előállott annak szüksége, hogy ezek az egyházmegyei viszonyok újra rendeztessenek, hogy e végett új egyházmegye állíttassék fel, – okvetlenül szükséges volt, hogy ezekből a régi egyházmegyékből bizonyos számú plébániákat kihalassanak s ennél fogva az ő addigi állományukat csonkítsák. De azért mind a gyulafehérvári érsekségnek, mind a püspökségnek is elegendő számú plébániájuk fog maradni, s ha gondolják, úgy mint eddig, szorgalmasan, buzgón az ő híveiket, biztosra lehet venni, hogy azoknak községei gyarapodni, szaporodni fognak és a hitélet még jobban fel fog virágozni, miután több főpásztor fogja a híveknek lelki ügyeit gondozni.

És igazán ez az egész dolog csak a kellő tapintatosságtól függ. Ha kellő tapintatossággal tárgyalják ezt a kérdést s ha iparkodnak csillapítólag hatni a hívekre, meg vagyok róla győződve, hogy ez a nyugtalanság csakhamar meg fog szünni. A román nyelvű görögkatolikusokat pedig ez által semmi sérelem sem érte, mert hiszen nekik meglesz ezentúl is az ő istentiszteletük románul úgy, mint eddig volt. A magyarok pedig megkapták azt, ami után régóta sóvárogtak, s ha nem is kapták meg a magyar isteni tiszteletet, legalább olyan nyelvű isteni tiszteletet nyertek, amelytől saját nemzetiségüket nem fogják félteni, és amelynek használata mellett ők nemcsak a statistika előtt, hanem különben is, vallási vonatkozásokban is magukat tisztán magyaroknak vallhatják; míg most ki voltak téve mindíg annak a helytelen és ferde felfogásnak, hogy őket is a románok közé számították, s ezt nem akarták legnagyobbbrészt eltűrni azok a magyarok, akik ezen külön püspökséget kívánták.

Ha kezdettől fogva, mióta megjelent a »Christi fideles« című bulla, mindenütt a kellő tapintatossággal jártak volna el; ha iparkodtak volna a népet felvilágosítani arról, hogy hiszen itt nincs szó senki jogainak a csorbitásáról, hanem inkább az apostoli szentszék gondoskodásának kiterjesztéséről azokra a hívekre, akiknek eddig külön saját önálló püspökük nem volt: én azt hiszem, hogy az állapotok odáig, ahol ma vannak, nem fejlődtek volna.

Elismerem, hogy Kismajtényban, Szatmár megyében – vannak róla és pedig hiteles tudósításaim – nem egészen úgy járt el az a püspöki vicárius, akit oda kiküldtek, mint ahogy lehetett volna. Mert hiszen ő bejelentette magát, hogy délután 3 órakor fog jönni a faluba s nem akkor jött, amikorra várták, hanem akkor, amidőn az istentiszteletüket tartották, délelőtt 10 órakor s ezzel megzavarta az istentiszteletet. Ez volt a legeslegelső indok arra, hogy azok az emberek felháborodtak s hogy azután csakugyan, amint bevallják maguk a románok is, a püspöki vikáriust a templomból kitették. Neki be kellett volna tartania azt a terminust, amelyre jelentkezett és nem lett volna szabad a templomba bemennie akkor, amikor ott istentisztelet volt.

Minden kényes és nehéz ügy elintézése a tapintattól függ. Ha tapintatosan fognak eljárni, nem kételkedem benne, hogy a román görög katolikus püspök uraknak buzgósága, hazaszeretete, egyházukhoz való hűséges ragaszkodása úgy fogja vezetni a népet, hogy lassanként bele fog szokni az új állapotokba.

Mint minden új dolog, ez is eleinte bizonyos nehézségekkel fog járni, de később ők maguk hálásak lesznek, hogy a népnek új püspököt adtak, hálásak lesznek ő szentsége iránt, ki új főpásztort adott, hálásak lesznek ő Felsége iránt, aki a magyar nyelvű hívek kérelmét az apostoli szentszék előtt pártfogolta, hálásak lesznek a politikusok és államférfiak iránt, akik mozgalmukat vezették és a kormány azon fárjai iránt, akik azt tekintélyükkel az apostoli szentszék előtt előmozdították.

Különb en azt hiszem, kár most sokat beszélni az egész ügyről. Roma locuta, causa finita est: befejezett dolog van előttünk, s most nekünk nincs más kötelességünk, mint elfogadni a szent atya intézkedését, és azt kellő tapintattal végrehajtani.

Én a törvényjavaslatot örömmel elfogadom. (Élénk helyeslés.)

Elnök: Kivan valaki még általánosságban szólni a törvényjavaslathoz? (Nem!) Ha szólni senki sem kivan, az általános vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur kivan szólni.

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nagyméltóságú elnök ur! Méltóságos főrendek! Őszinte hálával tartozom a méltóságos főrendeknek, hogy kegyesek voltak a kérdést ily részletesen és oly jóakarattal tárgyalni, amint azt megtették. Elsősorban is őszinte hálával tartozom Szabó Jenő ur ő méltóságának, hogy szíves volt a dolog történelmi előzményeit kifejteni, amire nézve – és ezt mindenki elismeri, – igen nagy munkásságot fejtett ki. Ezt kiegészítette Várady Lipót Árpád püspök ur ő méltósága, aki szíves volt az ügyet, mint oly történelmi fejleményt feltüntetni, amely természetes folyamánya az egyházi fejlődésnek, ami más alkalommal sem adott okot zavarra és mindig békét eredményezett. (Halljuk! Halljuk!)

Ennek folytán bátor vagyok e történelmi távlatból tekinteni a dolgot, bizva abban, hogy ebben az esetben is a kedélyek teljesen meg fognak nyugodni és hogy a jövőben egyik vagy másik anyanyelvű egyháztag sem fog az egyikkel vagy a másikkal szemben fegyvert kovácsolni, hanem közösen, az egyházmegyében és a közös vallásban, meg fogják találni a felebaráti szeretet érzelmeit. (Helyeslés.) Annál inkább vagyok erről meggyőződve, mert épen Hosszu Vazul püspök ur ő méltóságának minden szavából a hazafias törekvés világott ki, amennyiben ő ezt a dolgot teljes tárgyilagossággal a nemzet érdekében fejtette ki. Ezért igen köszönöm azt a felvilágosítást is, hogy épen a görög katolikus püspökök voltak azok, akik a maguk részéről egyhanguan hozzájárultak ahhoz, hogy az egyházmegye felállítása javaslatba hassék. (Halljuk! Halljuk!)

Ami az egyházmegyének statisztikai alapon való felállítását illeti, vagyok bátor megjegyezni, hogy ha különféle számadatokra hivatkoznak e téren, ennek két oka lehet. Az egyik az, hogy egyik esetben régebbi, másik esetben új adatokra hivatkoznak, a másik pedig az, hogy a magyarok alatt egyik esetben kizárólag magyar anyanyelvűeket értjük, másik esetben azokat is, akik más anyanyelvűek, de magyarul is tudnak. Az adatok, amelyeket voltam bátor a képviselőházban felemlíteni és amelyek alapján jeleztem, hogy a magyar anyanyelvűek száma ebben az egyházmegyében 183.575, a legutóbbi az 1910-iki népszámlálás alapján lettek kiszámítva.

Nem rég kaptam kézhez e kimutatást, amelyben össze vannak állítva azoknak az egyházközségeknek lakosai is, akik nem tartoznak a hajdudorogi püspökséghez. Ezekből az adatokból kitűnik, hogy az egyházmegyén kívül maradt magyar anyanyelvűek száma 81,896, a nem magyar anyanyelvűekkel, de magyarul tudókkal pedig együttesen 124,088. Ez az az adat, amelyre Szabó Jenő úr ő méltósága hivatkozott.

Teljesen elismerem Hosszú Vazul püspök úr ő méltósága azon megjegyzésének helyességét, hogy kizárólag statisztikai adatokra, az ilyen dolgot, alapítani nem lehet. Azt hiszem azonban, egyetért velem abban, hogy a statisztikai adatok szolgáltatják azt a kiindulási pontot, amelynek alapján mérlegelhetjük a többi szempontokat is, amelyekben elsősorban az egyházi érdekek játszóak a vezérszerepet.

Ami azt a megjegyzést illeti, hogy a főrendiház bizottságában azt jeleztem, hogy a méltóságos püspök urak részéről egyik vagy másik nem lett volna jelen a tárgyalásoknál, amennyiben tévedtem, e tekintetben tévedésem valószínűleg onnan ered, – hisz akkor még nem voltam beavatva a dologba – hogy a nagyméltóságu metropolita ur nem volt jelen; ezt hallottam és ezt értettem félre. Most, midőn hallom, hogy betegsége folytán volt akadályozva a megjelenésben, indítatva érzem magam ezen tévedésem beismerésére, illetőleg helyreigazítására. (Helyeslés.)

Ami Hosszú Vazul püspök ur ő méltóságának azt a megjegyzését illeti, hogy a hazafiság nemcsak a nyelvben, hanem más körülményekben is rejlik, ezt teljesen magamévá teszem, és magam is mindenkor abban a meggyőződésben voltam, hogy az anyanyelv csak egyik része a kulturánknak, amelyhez még együttélésünk, történelmi tradícióink, bizonyos anyagi érdekek s a hosszú történelmi együttes fejlődés is hozzájárulnak. Ez nem zárja ki azt, hogy a nem magyar anyanyelvűek a legjobb állampolgárok legyenek s velük a legjobb egyetértésben éljünk, (Halljuk! Halljuk!) ez volt a meggyőződéseim mindig s amennyiben kultusz-tárczám keretében alkalmam lesz ezen a téren meggyőződésemet megvalósítani, arra fogok törekedni, hogy ezt az elvet mindig szem előtt tartsam. (Helyeslés.)

Hogy az új egyházmegye felállítása nem volt lehetséges anélkül, hogy egyes községek, más egyházmegyéből is odacsatoltassanak, erre vonatkozólag a hercegprimás úr ő eminentiája volt szives utalni. Magam is ugyanezt vagyok bátor kiemelni. Nem mulasztom tehát el újból megjegyezni, hogy amennyiben tényleg tévedések fordultak volna elő és akár egyes magyar községek kimaradtak volna vagy egyes román községek odacsatoltattak volna, a kormány nem fog elzárkózni az elől, hogy egyetértésben az illetékes közegekkel, oly megoldást találjon, mely minden érdeket egyaránt kielégít.

Ezt voltam bátor elmondani a tett megjegyzésekre s kérem a méltóságos főrendeket, méltóztassanak a törvényjavaslatot részleteiben is elfogadni. (Helyeslés.)

Elnök: A miniszterelnök ur kíván szólni!

Tisza István gr. miniszterelnök: Nagyméltóságu elnök ur! Méltóságos főrendek! A dolog természeténél fogva t. barátomat, a kultuszminiszter urat illette a feladat, hogy e törvényjavaslatnál, a hajdudorogi püspökség felállítására

vonatkozólag, az érdemleges kérdésekre a választ megadja. Én tisztán azon szempontból szólalok fel, mert nem szeretném, hogyha azzal a mintegy felhívással szemben, melyet a szamosújvári püspök ő méltósága hozzám intézett, hallgatásom félreértésekre adna alkalmat.

Ő méltósága megemlékezett arról az akzióról, melyet idestova két évtized óta folytatok a Magyarországon lakó románságnak a mai politikai viszonyokba való harmonikus beolvadása tekintetében, és felszólított, hogy folytassam és igyekezzem sikerre vinni ezt az akziót. Én biztosíthatom ő méltóságát, hogy kevés ügy fekszik annyira szívemem, mint a hazában élő románok és a magyar nemzet közötti teljes harmónia elérésének nagy ügye, mert meg vagyok győződve arról, hogy ez a kérdés eminens nemzeti érdek a magyar nemzetre nézve és legalább is olyan fontos létérdeke nemcsak a hazában lakó románságnak, de a haza határain kívül élő független Romániának is, amelylyel teljes szolidaritást látok a jövő nagy problémáival szemben, amely nagy problémákat csak akkor tudjuk sikerrel megoldani, ha kiküszöböljük azokat a félreértéseket, amelyek teljes harmonikus működésünknek útjában állanak. (Helyeslés.)

Biztosíthatom őméltóságát, hogy ebben a tekintetben az én komoly igyekezetemen nem fog mulni a dolog, és csak arra kérem, hogy azokat a hazafias érzelmeket, amelyeket egész életén át szóval és tettel kifejezésre juttatott és azt a nagy befolyást, amelyet joggal szerzett magának hitsorsosai körében, használja fel ő is, használja fel egyáltalában a magas klérus, használja fel mindenki, akinek módjában áll irányító, vezető befolyást gyakorolni hitsorsosaira és fajrokonaira s akkor meg vagyok győződve, hogy mindnyájunk vállvetett törekvésével;– de csakis így – el fogjuk a célt érni. (Élénk helyeslés és éljenzés.)

Elnök: Az általános vita be lévén zárva, következik a határozathozatal.

Kérdem, méltóztatnak-e a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni, igen vagy nem? (Igen!)

A törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadottnak jelentem ki. Következik a részletes tárgyalás. Kérem a cím és szakasz felolvasását.

Radvánszky Albert b. jegyző (olvassa a törvényjavaslat címét és szakaszát, amelyek észrevétel nélkül elfogadtatnak).

Elnök: A törvényjavaslat ekép részleteiben is elfogadtatván, felkérem azokat, akik azt végszerkezetben elfogadják, méltóztatassanak felállani.

(Megtörténik.) A törvényjavaslatot a képviselőház szövegezése szerint végszerkezetben elfogadottnak jelentem ki, miről a képviselőház értesítettني fog.

249. A Görög szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága felterjesztése Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelve tárgyában

Budapest, 1913. június 20.

GKPL VI–1. (1913). Másolat.

Főméltóságu és főtisztelendő

Herczeg – Primás, érsek – Metropolita Ur,

Kegyelmes Urunk

A hajdudorogi gkath. egyházmegyét kanonizáló bulla ennek az új püspökségnek liturgikus nyelvén az ógörögöt tette, de egyben kijelentette: vernacula vero lingua in functionibus tantum extraliturgeticis toleretur eodemque modo quo in ecclesiis latini ritus iuxta Sanctae Sedis decreta illa uti fas est.

A bécsi apostoli Nuntiaturának az új egyházmegyét életbeléptető decretuma e tárgyban még világosabban szól, mondván: Linguae vernaculae in extraliturgeticis functionibus sicut antea, etiam in posterum permittuntur, in precibus etiam publicis, sed extraliturgeticis, et tanto magis in precibus privatis.

E két okmány megnyugtató bennünket, hogy amint a latin szert. kath. magyar egyházak kultusza használja a magyar nyelvet, úgy a görög szert. kath. magyar plébániák isteniszteletében is törvényes és intézményes keretekben érvényesülni fog hitsorsosaink magyar anyanyelve.

E téren azonban ma aggályaink vannak, és sietünk azokat az alábbiakban főméltóságod elé terjeszteni.

A hajdudorogi egyházmegye törvénybeiktatásáról szóló javaslat képviselőházi tárgyalása alkalmával a nyilvánosság elé jutott a bécsi apostoli Nuntiaturának ez évi febr. 20-án kelt rescriptuma, a melyet Dr. Mihályi Viktor balázsfalvi érsekmetropolitának a 1912 évi nov. 26-án előterjesztett dubiumára adott. Ez a rescriptum a nyilvánosság elé jutott szöveg szerint ezeket mondja: Retinendum est, iudicio etiam petitorum in graeco ritu, preces quomodocumque in omnibus graecis libris a Sacra Congregatione de Propaganda Fide editis, omnes esse liturgicas.

Sőt az idézett rescriptum ezt az állítását még ki is élezi, midőn egyik előbbi levelének intentióját kifejtve azt mondja: quo in ritus (i. e. latino) recte sermo fieri potest de precibus liturgicis et et non liturgicis, és ezzel azt tanítja, hogy míg a latin szertartásban tényleg vannak liturgikus és extraliturikus részek, addig a görög szertartásban minden liturgikus és a görög ritusban nincs semmi a mi extralituricum volna.

Az említett képviselőházi felszólalás nem is késett levonni e tétel következményeit és fennhangon hirdette, hogy ezekszerint az új egyházmegyében a kultusz nyelve kizárólag ógörög lesz, annak kultuszában a magyar nyelv alkalmazást egyáltalán nem nyerhet.

Ezek a nyilvánosság elé jutott adatok, bennünket a legnagyobb mértékben aggasztanak. Mindenekelőtt rá kell mutatnunk arra, hogy nem tudjuk megfelelő mivoltát találni annak, miért kellett az új egyházmegye fegyelmi ügyeivel a gyulafehérvár-fogarasi érsek urnak foglalkoznia, mikor az új püspökség az esztergomi érsek joghatósága alá tartozik. De még kevésbé tarthatjuk helyénvalónak, hogy azt a kierőszakolt nuntiaturai rescriptumot a nyilvánosság elé bocsátotta. Ezeket látva nem tudjuk elfojtani a gondolatot, hogy e lépéseket csak az a tendentia diktálhatta, a mely az új püspökség területén állandósítani törekszik az izgatást.

Ha a görög rítus természete, a mint állítatják, nem tűrné meg a különbséget a liturgikus és extraliturikus imák között, ennek szükségképpen nem lehetne más következménye, mint a görög szertartásban a helyes magyar liturgia létjogosultságának megállapítása. A latin rítusban, bár a latin egyháznak a liturgikus nyelv tekintetében kialakult fegyelme sokkal vigorosusabb a hívek anyanyelve terjedelmes módon érvényesüléshez jut. Ez azt bizonyítja, hogy a hívek anyanyelvét a kultuszról kirekeszteni nem lehet, nem szabad, mert hogy annak bár engedelmessé válik, az a hitélet ápolásának természetes, elengedhetetlen következménye. Ez a tétel áll minden rítusra, tehát a görögökre is. Ha pedig a görög rítusban minden liturgikus, és extraliturikus részről szó nem lehet, másrészt a kultuszban a hívek anyanyelvének tért engedni feltétlenül szükséges, akkor a görög rítusban a liturgia nyelve nem lehet más mint a hívek anyanyelve, következésképpen az új egyházmegye liturgikus nyelve nem lehetne más mint a hívek anyanyelve, a magyar nyelv.

Más szóval, ha bekövetkeznék az, amit a nyilvánosság elé jutott ez év február 20-ikáról kelt nuntiaturai rescriptum sejtetni látszik, hogy az új egyházmegye kultuszából a magyar nyelv kirekesztetik, akkor a magyar liturgia utáni törekvés és küzdelem ismét erőre kapna, feléledne, és éppen az a cél volna megsemmisítve, a mely a Szentszék az új egyházmegye alapításában vetett, t. i. hogy a magyar liturgia utáni mozgalom lecsillapuljon és elsimuljon.

A görög kath. magyarság vezetői, midőn az ógörög liturgikus nyelv mellett szervezendő magyar istentisztelet álláspontjára helyezkedtek, magyarságuknak az egyházi téren és a kultuszban való érvényesítését nem a görög egyház tradíciójának nyomán keresték, hanem a magyarországi latin szert. kath. egyházban tapasztalt liturgikus gyakorlat analogiáját tartották szem előtt.

Széles e világon a görög szertartású kereszténység hívei mindenütt saját nemzeti nyelvükön végzik a liturgiát úgy a nem egyesültek, valamint az egyesültek is. Csak mi görög kath. magyarok leszünk kivételes helyzetben, midőn liturgikus nyelvül az ógörög lesz reánk nézve kötelező. Merőben lehetetlenség lenne reánk nézve, ha hitsorsosaink magyar anyanyelve még annyira sem nyerne teret a kultuszban, a mennyire arra módot nyújt a magyarországi latin rítusú egyház gyakorlata.

Tisztelettel és bizalommal tárjuk Főméltóságod elé ezekben kifejtett aggályainkat. Ha a nemzetiségi oldalról megindult ellenséges irányzat

velünk szemben érvényesüléshez juthatna, mi a jövőt illetően minden felelősséget kénytelenek lennénk magunkról elhárítani.

Alázattal kérjük Főméltóságodat, kegyeskedjék odahatni, hogy a hajdudorogi egyházmegye egyházközségei számára az alapító bulla és az életbeléptető dekretummal biztosított magyar nyelvű istentisztelet, a hivek anyanyelvének a nyilvános extraliturgikus kultuszban való használata érintetlenül fenntartassék és intézményesen biztosítsassék.

Alázatos kérelmünket megújítva, felszentelt gyűrűjének csókolása mellett, kiváló mély tisztelettel vagyunk. Budapesten 1913. jún. 20-án.

Főméltóságod alázatos szolgálói: A gör. kath. magyarok országos bizottságának elnöki tanácsa

250. Papp Antal hajdúdorogi apostoli kormányzó átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában

Ungvár, 1913. június 21.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj,
Arhiva generală, Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 11rv.
Tisztázat.

1665. szám

Nagyméltóságú és Főtisztelendő

Dr. Mihályi Viktor Úrnak

v.b.t.t., érsek, stb. Balázsfalva

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Érsek Úr!

Vonatkozással folyó hó 19-én 3672 számú nagybecsű átiratára²²² az Aradon tervezett leányegháznak a hajdúdorogi egyházmegyébe csatolt makói gör. kath. plébániához leendő csatolása ügyében van szerencsém tiszteletteljesen közölni Nagyméltóságoddal, hogy nagybecsű véleményét én is osztom és a folyamadókat annak megfelelően utasítottam.

Kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítása mellett vagyok

Ungvárott, 1913. június 21-én

Nagyméltóságodnak alázatos szolgálója

Papp Antal

munkácsi püspök, hajdúdorogi egyházmegyei apostoli adminisztrátor

222 Lásd: 246. számú dokumentum.

**251. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa
Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális Kongregáció
titkárának Miklósy István püspöki kinevezése tárgyában**

Róma, 1913. június 21.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 99r. Fogalmazvány.

65101

Signor Cardinale De Lai

Segretario della Sacra Congregazione Concistoriale

21 Giugno 1913, (Con inserto)

La Santità di Nostro Signore si è benignamente degnata di promuovere alla nuova Sede Vescovile di Hajdudorogh (Ungheria) di rito greco, in nomina o presentazione di Sua Maestà Apostolica, Monsignore Stefano Miklósy, dispensandolo dal difetto del titolo accademico, richiesto dai Sacri Canonici per l'elevazione all'episcopato.

Tanto si partecipa al Signor Cardinale De Lai, Segretario della Sacra Congregazione Concistoriale, per sua intelligenza e norma e Gli si trasmette, qui unito, il processo canonico compilato dalla Nunziatura Apostolica di Vienna sulle qualità del medesimo Monsignore Miklósy, con preghiera di voler dare gli ordini opportuni per la sollecita spedizione dei relativi Atti Pontifici, poiché le condizioni della nuova diocesi richiedono urgentemente la presenza del Vescovo.

**252. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele
Scapinelli bécsi nunciusnak Miklósy István püspöki kinevezése
tárgyában**

Róma, 1913. június 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 744A. fasc. 16. fol. 15rv. Tisztázat.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 101r. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

65102. Dal Vaticano, 21 Giugno 1913.

Monsignore Rafael Scapinelli

Arcivescovo tit. di Laodicea

Nunzio Apostolico, Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Mi è regolarmente giunto, insieme col Rapporto della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, N. 1118, in data 12. corrente, il fascicolo degli atti del processo canonico, compilato in cotesta Nunziatura Apostolica per la promozione di Monsignore Stefano Miklósy alla sede vescovile di rito greco di Hajdudorogh.

Nel ringraziare Vostra Signoria della trasmissione dei documenti predetti, Le significo che Sua Santità si è degnata accordare al prelodato Monsignore Miklósy l'implorata dispensa dal titolo accademico, richiesto per l'elevazione

all'episcopato, ed ha ordinato che le Bolle relative alla nomina in discorso vengano spedite colla maggiore possibile sollecitudine.

Profitto dell'incontro per rafferarmi con sensi di sincera stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima servitore

Rafael Merry del Val

253. A Budapesti Hírlap cikke a kismajtényi incidensről

Budapest, 1913. július 5.

Budapesti Hírlap, 1913. július 5. 188. szám, 2. oldal

A románok és a hajdudorogi püspökség

A román nemzetiségi párt egyik kiválóságának tegnapi számunkban közölt nyilatkozatára beavatott oldalról a következő sorokat kaptuk:

Igaz, hogy az igazságügyminiszter rendeletére a szatmári királyi ügyész a hajdudorogi püspöki helynök inzultálása miatt letartóztatott kismajtényi lelkész és egyéb hívőknek szabadlábra helyezését indítványozta, de a bíróság nem adott helyet ennek az indítványnak. Igaz az is, hogy a hercegprímás a főrendiházban hibáztatta a püspöki helynök eljárását, azt azonban egy szóval sem mondta, mintha Marusán lelkész a terhére rótt cselekményben ártatlan volna. Mindenesetre nagyon feltűnő, hogy éppen Kismajtényben inzultálták a hajdudorogi vikáriust, holott pedig tény, hogy az 1868-ban tartott hajdudorogi kongresszus alkalmával a kismajtényi egyházközség is csatlakozott ahhoz a mozgalomhoz, mely a magyar liturgia szentesítését és külön görögkatolikus egyházmegye létesítését sürgette.

Nagyon feltűnő az is, hogy míg a székelyföldön mindenki zavartalan örömmel fogadta az új egyházmegyéet, addig éppen csak Szatmár megyében történtek zavarok. E két feltűnő és talányszerűnek mondható jelenséget csak a folyamatban lévő bírói eljárás fogja tisztázhatni s nyilván ebben rejlik az oka annak, ha a kormány mindeddig nem teljesítette a nemzetiségi pártnak azt a kívánságát, hogy pertörléssel vessen véget a dolognak és valószínűleg az új püspök is egyelőre aligha lesz abban a helyzetben, hogy az általános amnesztia megadásával kezdhesse meg működését. Mindkettő lehetséges, ha igaz az, a mit a román nemzetiségi párt kiválósága állít, hogy tudniillik nekik nincs más céljuk, mint a felizgult lelkek lecsillapítása. Nem lehetséges azonban sem az egyik, sem a másik eset, ha – mint a látszat mulatja – a román nemzetiségi párt akár a pertörlést, akár az amnesztiát, mint saját oly sikerét kívánja feltüntetni, mely csak kiinduló pont lehet a további nyugtalanság ébrentartására.

Különben pedig egyáltalában nem igaz az, a mit a románok állítanak, hogy a román egyházmegyékből mindössze is csak a makói hívek kíváncsoztak volna ki. A valóság az, hogy részint 1868-ban, részint pedig 1898-ban csak a nagyváradi egyházmegyéből 13, a szamosújvári egyházmegyéből pedig egy, összesen tehát 14 egyházközség csatlakozott a mozgalomhoz, úgymint: Makó, Apátfalva, Nyiracsád, Nagykároly, Porcsalma, Pátyod, Csegöld, Nagyvárad, Szatmár, továbbá Szentmiklós, Kismajtény, Érkenézd, Kakad és Nagyléta. Ha pedig megfontoljuk, hogy a székelyföldi görögkatolikus hívek, a kiknek szinmagyarságát pedig főrendiházi beszédében Hosszú Vazul szamosújvári püspök is elismerte, akkor

még teljes apátiában sínylődtek: arra a következtetésre jutunk, hogy a román egyházmegyék szigorúbb fegyelme mellett is az ottani magyar hívek mozgolódása már a korábbi években sem öltött sokkal kisebb mértéket, mint a munkácsi és eperjesi egyházmegyékben. Ezzel a ténnyel tehát a román nemzetiségi pártnak is le kellene számolnia, ha igazán a békét akarja.

**254. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi
egyházmegye finanszírozása tárgyában**

Budapest, 1913. július 12.

GKPL Miklósy-hagyaték 1913. Tisztázat.

109841. szám

Méltóságos és főtisztelendő

Miklósy István, legkegyelmesebben kinevezett

hajdudorogi gör. szert. kath. püspök urnak, Sátoraljauhely

Méltóságos és főtisztelendő Püspök Ur!

A Méltóságod részére megállapított évi 40.000 korona fizetés folyósítása céljából utasítottam a sátoraljauhelyi m. kir. adóhivatalt, hogy ezen összeget tárcám terhére folyó évi június hó 1-től kezdve előírván, a június, július, augusztus és szeptember hónapokra eső részleteket egy összegben, október hó 1-től pedig havi utólagos részletekben Méltóságodnak kellően bélyegelt nyugtájára fizesse ki.

Miről van szerencsém Méltóságodat tisztelettel értesíteni. –

Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását. –

Budapest, 1913. július hó 12.

Jankovich

**255. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del
Val szentszéki államtitkárnak az aradi magyar görögkatolikusok
törekvései tárgyában**

Bécs, 1913. július 12.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 107rv. Tisztázat.

N.o 1189, Vienna 12. Luglio 1913

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima

Un certo numero di fedeli di rito rumeno (36 famiglie) abitanti nella città di Arad, Diocesi di Lugos, hanno diretto una supplica all'Arcivescovo Metropolitano di Fogaras allo scopo di ottenere della Santa Sede la istituzione

in quella città di una comunità distinta, la quale fosse poi affiliata alla parrocchia madre di Makó, già incorporata alla nuova diocesi di Hajdudorogh.

Le ragioni che essi apportano in appoggio della loro petizione sono esposti nell'allegato No. 1,²²³ che mi onoro trasmettere, qui compiegato, all'Eminenza Vostra Reverendissima.

Monsignor Arcivescovo di Fogaras (allegato No. 2)²²⁴ inviandomi la traduzione della della istanza, si dichiara contrario alla ascrizione di questi fedeli alla nuova diocesi; tuttavia ammette che possano essere sottratti alla giurisdizione del Vescovo di Lugos e propone che si adotti per essi il medesimo provvedimento, che si è preso per i fedeli di rito rumeno abitanti a Budapest, i quali, non avendo parrocchia propria di rito rumeno, sono sottoposti alla giurisdizione del parroco di rito latino.

Sottopongo tutto ciò al sapiente giudizio dell'Eminenza Vostra, ed inchinato al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profondissimo ossequio, mi confermo

di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Rafael, Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico
65665

256. Major Sándor csiklázárfalvi parókus magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciuskak nyugdíjazása tárgyában

Füzes-Mikola, 1913. július 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 574r. Tisztázat.

Numero 94-1913

Excellentiás Főnagyméltóságú Apostoli Nuntius Úr!
Őszentsége Pápai Nuntius, Kegyelmes Úram!

Alolirt letérgyepelve esedezem a következő kéréssel: Mint Csiklázárfalvi gör. kath. plebános a Hajdudoroghi új magyar gör. kath. püspökségben, mint 70 éves ember, és 40 évig szolgálatban mint lelkész, megapadtak erőim és beteges lévén az orvosi bizonyítvány alapján eljöttem melegebb climába szülőföldömrre hogy itten gyógyulást nyerjek. De még nem vagyok azon kellemetes állapotba hogy szolgálatképes legyek. Nyugdíjt kértem de még eddig nem kaptam választ. Már én mint sistematikus teo-logus Lázárfalván csak morálista congruát kaptam 262 kor. Most pedig betegségembe 1912 Oktober hó 21étől fogva se kongruát, se korpotlékot se nyugdíjt nem kapok.

Szegény vagyok síralmas állapotra jutottam úgy hogy napjaimat sirással töltöm. Családom nagy és nincs miből fentartsam. A Hajdudoroghi Apostoli

223 Lásd: 231. számú dokumentum.

224 Lásd: 247. számú dokumentum.

Administrator Papp Antal püspök Úr Ő Nagyméltósága Ungvárból és Munkácsi püspök jelen évi június hó 6án 1541 sz. alatt értesitet hogy ügyem fennt van bírálás végett Pápai Apostoli Nuntius Excellentiás Úrhoz Bécsbe. Kegyeskedjék oda hatni hogy a congruát mint theologus jelen évre és a korpotlékot megkapjam és nyugdíjazásba legyek téve. Mert éhség miatt ellenben el kel pusztulnom!

It egy véka törökbuza 5 korona és nincs pénzem hogy vegyem hogy főzősek puiszkát táplálásra családomnak. Egyáltalában olyan drágaságban semmi jövedelem nélkül nem élhetek. Eső miatt nem lehet művelni a gabonát.

Ismételve térgyepelve esedezek alázatos kérésemmel miszerint Méltoztatna kegyesen oda hatni hogy kongruámat mint theologus 1600 koronát két évre tehát 3200 kor. és a korpotlékot is megkapjam, továbbá mivel 1873ba végeztem a theológiát tehát 40 évre kapjam a nyugdíjt.

Fávorabilis resolutiot várva felszentelt kezeit csokolom, maradok a legalázatosabb kisebb szolgálja:

Füzes-Mikola 1913. 21. Julius. u. postám: Szamosujvár, Szolnok-Doboka megye. Magyarország, Erdély része

Májor Sándor

Csiklázáralvi gör. kath. plebános.

Hajdudoroghi püspökségben.

257. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átírata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz Major Sándor nyugdíjazása tárgyában

Balázsfalva, 1913. július 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 577r–578r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CCXLV., 456–457. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Numero 4766-1913.

Excellentissimo ac Reverendissimo

Domino Raphaeli Scapinelli de Leguinio

Archiepiscopo Laodiceno, Nuntio Apostolico

Viennae. T. am Hof nr. 4.

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo et Nuntie Apostolice!

Humillimus meis litteris²²⁵ de dato 26 Novembris 1912 nr. 8376 posteaquam decretum super executione bullae „Christifideles graeci” iam in lucem prodierit, ausus sum Excellentiae Vestrae Reverendissimae patefacere:

225 Lásd: 114. számú dokumentum.

quinque hujus Archidioecesis sacerdotes parochias novae dioecesi Hajdudorog adnexas regentes nullo pacto consentire novo episcopatu subici, ideoque instanter petii, ut eosdem ab officio sacro absolvere, dimissorialibus munire dignetur, ut canonice illos in hanc dioecesim suscipere valeam. Horum unus Alexander nempe Maior, administrator parochiae Csiklázárfalva, ab impetitiones quas longum esset heic recensere, sed et propter adversam valetudinem, suam parochiam absque meo consensu die 21 octobris 1912 deseruit. Accepto Excellentiae Vestrae benignissimo rescripto de dato 4. Decembris 1912. No. 549, eum serio admonui dispositionibus Sanctae Sedis Apostolicae nomine factis accomodari et ad parochiam arbitrario modo derelictam reverti. Una per litteras diei 10 Decembris 1912 No. 8682, sicuti caeteris quatuor sacerdotibus, ita et Reverendo Alexandro Maior, notum feci Excelsam Nuntiaturam non permittere ejusdem restitutionem antiquae suae archidioecesi, Alba Juliensi, itaque illum ad dioecesim Hajdudorogensem pertinere.

Nescio an Venerabilis Ordinariatus Hajdudorogensis tentaverit dictum sacerdotem mediis canonicis ad reoccupationem sui beneficii cogere, eo minus innotescit mihi, Ordinariatum Hajdudorogensem admisisse unquam an secus renunciationem ab Reverendo Alexandro Maior parochiae Csiklázárfalva inter posteam, miraris autem cogor, quod nunc quando de ejus pensione agitur mihi copiam rescripti Excellentiae Vestrae Reverendissimae de dato 1 Julii 1913 No. 1164 exarati exhibeat, in quo dicitur, hanc pensionem in omni casu ab archidioecesi Albajuliensi ac Fogarasiensi praebendam esse.

Puto unamquamque dioecesim teneri de suis sacerdotibus providere, quandoquidem sacerdos Alexander Maior de jure et de facto ad dioecesim Hajdudorogensem pertineat, justum ac aequum est ut etiam pensionem Hajdudorog accipiat. Si haec dioecesis fundum pensionis nondum haberet facile obtinebit a regio hungarico gubernio aliquod subsidium pro dicto sacerdote.

Rogo itaque Excellentiam Vestram Reverendissimam, dignetur hujus Archidioecesis deficientium presbyterorum fundum ab onere pensionis Alexandro Maior debitae, cujus relatio cum nostra Archidioecesi a die 17 Novembris 1912 omnino cessavit, benignissime liberare.

In reliquo gratiosissimis affectibus Excellentiae Vestrae Reverendissimae enixe commendatus, profundissime obsequii cum sensibus perenno Excellentiae Vestrae Reverendissimae

Balázsfalvae (Hungaria) die 22 Julii 1913.

humillimus servus:

Victor Mihályi

Archiepiscopus Albae Juliensis

**258. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfoglalmazványa Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda
Fide Kongregáció prefektusának az aradi magyar görögkatolikusok
törekvései tárgyában**

Róma, 1913. július 22.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 108rv–109rv. Fogalmazvány.

65665

Signor Cardinale Gotti

Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide

per gli Affari del rito orientale

22 Luglio 1913

(con alleg. 2)

Monsignore Nunzio Apostolico di Vienna, con rapporto²²⁶ no. 1189 del 12 corr. ha comunicato al sottoscritto Cardinale Segretario di Stato che un certo numero di fedeli di rito rumeno (36 famiglie) abitanti nella città di Arad, diocesi di Lugos, hanno diretto una supplica all'Arcivescovo Metropolitano di Fogaras allo scopo di ottenere dalla Santa Sede la istituzione in quella città di una comunità distinta, la quale fosse poi affiliata alla parrocchia madre di Makó, già incorporata alla nuova diocesi di Hajdu-Dorogh.

Le ragioni, che essi appostano in appoggio della loro petizione sono esposte nell'allegato No. 1, qui unito.

Monsignore Arcivescovo di Fogaras, inviando al prefato Monsignore Nunzio tale istanza, con una lettera, di cui pure si acclude copia (alleg. no 2), si è dichiarato contrario alla iscrizione dei fedeli predetti alla nuova diocesi. Ha ammesso, tuttavia, che possano essere sottratti alla giurisdizione del Vescovo di Lugos ed ha proposto di adottare per essi il medesimo provvedimento, che si è preso pei cattolici di rito rumeno abitanti a Budapest, i quali, non avendo parrocchia propria, sono sottoposti alla giurisdizione del curato di rito latino.

Lo scrivente Cardinale, nel sottoporre tutto ciò al sapiente giudizio del signor Cardinale Gotti, Prefetto della Sacra Congregazione [Sacra Congregazione] di Propaganda Fede per gli Affari del rito orientale, lo prega di volergli fare conoscere quale risposta si debba trasmettere al riguardo al predetto Monsignore Nunzio Apostolico.

E profitta, intanto, ben volentieri dell'incontro per confermare allo stesso Eminentissimo i sensi della sua profonda venerazione, con cui Gli bacia umilissimamente le mani.

226 Lásd: 255. számú dokumentum.

259. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvekről

Budapest, 1913. július 25.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414–4906

4906/913 M.E. /34190/90

Nagyméltóságú Gróf, V. B. T. Tanácsos

Magyar Királyi Ministereknek Ur, Kegyelmes Uram!

A Nagyméltóságod vezetése alatt álló ministerium ez évi május 2-ján kelt 2414/M.E. T/b. számú bizalmas felszólítására, a még 1912 évi januárban rövid uton átvett görög szertartású ószláv nyelvű liturgikus könyveket, nevezetesen a) Euchologion²²⁷ 2. kötet, b) Apostol²²⁸ 1 kötet, – c) Oktoechosz két kötet, – d) Evángelion 1 kötet, – van szerencsém csatoltan mély tisztelettel visszaszármaztatni, megjegyezvén, hogy az 1912 évi januárban szintén átvett Lyturgikont már 1912. évi februárban beszolgáltattam, arra vonatkozó észrevételeimmel együtt.

A most visszaszármaztatott ószláv nyelvű görög katolikus liturgikus könyvekre, mint kinyomatás végett bemutatott példányokra, vonatkozó észrevételeimet ./2 ./3 ./4 és ./5 alatt vagyok bátor tisztelettel előterjeszteni, és egyben visszavárni a liturgikonra vonatkozó, a fent tisztelettel idézett bizalmas felszólítás kapcsán velem közölt, még 1912. februárban bemutatott észrevételeimet is :/.²²⁹ alatt.

Teljes készséggel teljesítettem legjobb tudásom szerint a velem közölt könyvek revízióját magyar állami politikai és takarékosági szempontokból és a csekélységem iránt tanúsított bizalomért hálás köszönetet mondván, kiváló mély tiszteletem nyilvánításával vagyok, Budapesten 1913. július 25-én.

Nagyméltóságod

alázatos szolgálja:

Melles Emil

budapesti gör. kath. apátplébános

259a. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei a görögkatolikus liturgikus könyvekhez: az Euchologion

Budapest, 1913. július 14.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414–4906

4906/913 M.E.

Észrevételek az ószláv nyelvű gör. kath. szerkönyvre, euchologion-ra²³⁰

Ha valahol, a szerkönyvnél lett volna szükséges; hogy a szerkesztő bizottság betartotta volna, a nagyméltóságú v. és k. m. kir. ministerium 1905 évi febr. 20-án kelt 13001 számú intézkedésének azt a kívánalmát, hogy a szerkönyvek szövege

227 más kézzel besúrva Rituale

228 más kézzel besúrva Epistola

229 Ld: Források, 4/2. kötet, 237. számú dokumentum.

230 Rituale (más kézzel tett utólagos jegyzet)

az apostoli Szentszék által hiteles alakban megőrzött görög eredeti szöveg alapján revideáltassék és a hol szükséges javítottassék, – mert a görög eredeti szöveggel szemben az euchologion szövege van az ószlávban a leginkább interpolálva, kitoldva és tetemesen megnövesztve, akkor, a mikor már maga az eredeti görög szöveg is tagadhatatlanul hosszadalmas.

A szerkesztő bizottság azonban a revízió és a javításnak ezt a munkálatát meg sem kísérlette, hanem mondhatni majdnem változatlanul elfogadta az ószláv nyelvű euchologion-nak a lemerbergi gör. kath. érseki tartomány számára készült és Lemmerbergben 1870-ban Szemmerbrátovics József érsek metropolita jóváhagyásával megjelent kiadását

Az elfogadott példány kétségtelenül katolikus kiadás, – az ellen tehát a katolicitás szempontjából kifogás nem merülhet fel.

Az elfogadott szövegben feleslegesek az 54-ik laptól a 102 lapig lenyomatott áldozási imák, mert azok nem tartoznak az euchologion szövegéhez, hanem a horologion részét képezik. A görög nyelvű euchologion ezeket az imákat nem is tartalmazza. Fölösleges volna tehát azokat az euchologionban is, és a horologionban is lenyomatni, mert az ószláv nyelvű horologionban ezek az imák szintén előfordulnak, csak úgy mint a görög nyelvű horologionban.

Az elfogadott példányból azonban hiányzik a pünkösd első napjára a vesperas-ra előírt külön ájtatosság. Ezek a pünkösd-i imák az euchologion szövegéhez tartoznak, – a görög nyelvű euchologionban tényleg benne vannak. A lemerbergi kiadás az euchologionnak ezt a részét a misekönyvbe vette fel, és az euchologionból kihagyta.

A misekönyvről előterjesztett észrevételek során már ki van fejtve, hogy a liturgikon-nak kiadásra ajánlott lemerbergi példánya a misekönyv rendszerinti tartalmán kívül az egész evangeliumot, az egész apostolos könyvet, és a horologionnak nagyobb részét felöleli. Nem volna indokolt, ha ezeknek a most említett könyveknek szövege a misekönyvben is kinyomatnék és külön is kiadásra kerülne. Az okvetlenül szükséges takarékoság valószínűen a misekönyv kiadásánál csak a misekönyv valódi szövegeire fog szorítkozni, és el kellene a kiadásra ajánlott példányból hagyni mindent, a mi a misekönyv szorosán vett szövegéhez nem tartozik. A misekönyvből ebben az esetben el fog maradni a pünkösd-i első napi vesperasra előírt ájtatosság szövege is. Épp azért fel kell azt venni az euchologionba, a hová tulajdonképpen tartozik. A görög szöveg ezt az ájtatosságot a nagycsütörtöki lábmosás szertartása után adja. A kiadásra ajánlott ószláv szövegbe a pünkösd-i ájtatosságot a húsvétra előírt szentelések után lehetne felvenni.

Magyar közjogi szempontból valamint a misekönyvből úgy az euchologionból is törörendő a csári szó és helyettesítendő az aposztolszkij koroly kifejezéssel. Ennek a változtatásnak indokait és czélszerűségét eléggé bőven kifejti a misekönyvre adott észrevételek ide vonatkozó része. Azt tehát itt megismételni nem szükséges. Az euchologionnak becsatolt példányában a csári szó előfordul a következő lapokon: Czimplap. 30. 36. 543. 558. 575. 580. 582. 592. 595. 607. 612. 618. 642. 674. 684. 693. 710. 742. 770. 777. 778. 833. 843. 1009. 1014. 1020. 1056. 1076. 1085. –

A. 8-ik lapon a magyarzó szöveg használja ezt a szót: pravoszlávuszáj, a mi szó szerinti fordítása e görög szónak orthodoxosz. Ennek a kifejezésnek fogalmához a köztudat a sizma tényét is hozzácsatolja. Épp azért katolikus

kiadások a helyett a blahovirszaj = jóhitü = igazhitü kifejezést szokták használni. Megfelelő volna tehát, ha az euchologion új ószláv nyelvű kiadása is elhagyná a pravoszláv-szaj-szót, úgy a jelzett 8-ik lapon, valamint mindenütt a hol ez a szó a szövegben előfordul és helyettesítendő a blahovirszaj szóval, a mely szabatosabb is, megfelelőbb is, és a szimára egyáltalán nem emlékeztet.

A 29 lapon a bérmálás szentségének kiszolgáltatásához adott utasítás a gör. kath. vallást orosz vallásnak nevezi. Az ilyen hibás terminológia az életben számos téves felfogásnak ad tápot. A latin ritus mellett van görög ritus, de nincs orosz ritus. Épp azért a jelzett utasításban a latin kath. klerus megjelölésével szemben a görög kath. klerus említése az indokolt. Se nem indokolt az orosz vallás emlegetése.²³¹

Az 579 lapon a kis vízszentelés officiumában továbbá a 886 lapon a gyümölcsöskertek megáldásának officiumában törlendő kiewbarlangi sz. Antal és Theodor említése, mivel e szent szerzetesek tisztelete, mint azt a misekönyvről adott észrevételek bővebben is kifejtik, csak a régi kiewi egyháztartományban van megengedve. S azt a Szentszék máshova ki nem terjesztette. Tagadhatatlan, hogy ilyen orosz nemzeti szentek tisztelete politikai következményeket is von maga után. Azért ilyen részleteket, a melyeknek beiktatása nem kötelező, feltétlenül törlendőknek kell nyilvánítani.

Az 1096 lapon a tridenti hitvallás formulájában az egyház ismertető jelei között a bemutatott és kiadásra ajánlott példány a katolikus – szót szabornaj – szóval adja vissza úgy mint az a a mise szövegében is van. Az ott elmondottak alapján igen kívánatos, hogy e helyen a katolikus szó a görög eredeti terminus technikus használatával legyen visszaadva az ószláv-ban is, mert a szabornaj szó szószerint zsinati-t jelent és így megtévesztésre ad alkalmat.

Egyebekben az euchologion-ra nézve is alkalmazandónak vélem mindazokat az általános jellegű észrevételeket, a melyeket a misekönyvre vonatkozólag előadni volt szerencsém.

Budapest 1913. június 17-én
Melles Emil
budapesti gör. kath. apatpléb.

259b. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei a görögkatolikus liturgikus könyvekhez: az Evangéliumos-könyv

Budapest, 1913. július 14.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414–4906

4906/913 M.E.

Észrevételek az ószláv nyelvű gör. kath. evangeliumra
I.

Általánosan véve hibás eljárásnak kell minősítenem az eljáró bizottság azt a tényét, hogy a midőn katolikus kiadásu evangeliumos könyvek is rendelkezésére állottak, szimatikus oroszországi kiadást fogadott el és mutatott be kiadás végett. A bemutatott ószláv szöveget a szövegkritika

231 Utólagos bejegyzés más kézzel: *úgy ám! de még helyesebb a „latin szertartásu” és „görög szertartásu” római katolikus elnevezés!*

szempontjából átvizsgálni nagyobb és tüzetesebb tanulmányt igényelne. Ezeknek az észrevételeknek kerete ily egész részletes felülbírálatra ki nem terjeszkedhetik, – de tekintve azt a törekvést, a mely minden vallásújításnál felmerül, hogy a Szentírás szövegét igyekeznek tanaikkal öszhangzásba hozni, félős, miszerint az orosz szimatikus egyház is, mely, mint köztudomásu, ma már a hit dolgaiban is eltért a katolikus tantól, az általa használt szentírás szövegét is saját céljainak megfelelően megváltoztathatta.

Ajánlatos volna azért, ha a bemutatott példány helyett a szerkesztő bizottság egy más katolikus eredetű szöveget mutatna be nyomtatás végett. A lengbergi szlavropigiai intézetnek enemű kiadásai a katolicitás szempontjából mindenesetre kifogástalanok.

II.

A bemutatott példány az evangéliumok szövegén felül tetemes terjedelemben hoz szakaszonkénti és fejezetenkénti kimutatásokat is az egyes evangéliumokról.

Az evangéliumos könyv liturgikus használatra készül, de nem tudományos célokra. Az említett tartalmi kimutatások ezek szerint az új evangéliumos könyvben teljesen feleslegesek, és így elhagyandók. Ilyenek azok a részek, a melyek Máté evangéliuma előtt a 2. laptól a 11-ig lapig 19 oldalon vannak, – Márk evangéliuma előtt a 106. laptól a 111-ig lapig 8 oldalon, – Lukács evangéliuma előtt a 178 laptól a 184-ig lapig 13 oldalon, – Sz. János evangéliuma előtt a 298 laptól a 301. lapig 9 oldalon, és így összesen 49 oldalon vannak és in folio majdnem 12 ívet tesznek ki.

A felesleges részhez, tehát a kihagyandók közé számítottam azokat az ismertetéseket is, a melyek egyike, Máté evangéliuma előtt Theofilaktus bolgár érsektől, a többi három, a Márk, Lukács és János evangéliuma előtt, meg nem nevezett szerzőtől van e könyvben felvéve. A görög szövegu evangéliumos könyv is ad az egyes evangéliumok előtt rövid pátristikai, különösen a szerzők valódiságára vonatkozó ismertetést leginkább Szofroniustól és Dorotheus vértanupüspöktől. Ezeknek a rövid ismertetéseknek legnagyobb részét a kiadásra bemutatott példány elhagyja és kétes eredetű szöveget hoz helyettük.

Tanácsos lenne a görög szövegü kiadások e részét az ószláv nyelvü kiadásban is visszaállítani és kizárólag azokra szorítkozni, és minden más a kezelésre vonatkozó és a szorosán vett evangéliumi szöveghez nem tartozó részt mint feleslegest és gyanusát elhagyni

III.

Miként a kiadásra bemutatott misekönyv úgy a tárgyalás alatt álló evangéliumos könyvnek a szentek officiumaira vonatkozó előírása is, előírja okt. 14-re Paraszczeva szerzetes anya tiszteletét, kinek ereklyéi, ma Jassyban vannak, – okt. 28-ra polocki Paraszczeva szerzetes apátnő tiszteletét, kinek officiuma Lithvániára kötelező, – maj. 2ra Borisz és Glebusz ereklyeinek tiszteletét, kiknek officiumát a zamoszcziái zsinat Lithvániára kötelezővé tette, – máj. 3-ra kiewbarlangi sz. Theodor emlékét, – Jul. 5-re sz. Cirill és Method együttes emlékét, – Jul10-re kiewbarlangi sz. Antal tiszteletét, – Jul. 11-re Olga nagyhercegnő tiszteletét, – Jul. 15-re Vladimir nagyfejedelem ünnepét, – és Jul. 24-re Borisz és Gebusz orosz hercegek vértanaságának emlékezetét.

Ezekre az officiumokra a misekönyvről adott észrevételek során elmondottakat kell ismételve is figyelembevételre ajánlanom, és politikai okok miatt elhagyását követelik.

Febr. 14-én a bemutatott evangéliumos könyv nem említi sz. Cirill tiszteletét, míg máj. 11-re sz. Method mellett őt is említi. Szükségesnek látszik, hogy a régebbi gyakorlat legyen e tekintetben is visszaállítva. Vagyis sz. Cirill tisztelete elő legyen írva febr. 14-re. Sz. Method tisztelete máj. 11-re és az ő júl. 5-ki együttes ünnepük maradjon el.

A mint a kiadásra bemutatott misekönyv, úgy a tárgyalt evangéliumos könyv is következetesen elhagyja nov. 12-ről sz. Jozafát vértanu emlékét. A misekönyvről adott észrevételek során ki vannak fejtve az okok, a melyeknél fogva az unio e bajnokának emlékezetét elhagyni nem szabad.

A 395 lap evangélium van előírva a nagyböjt 2-ik vasárnapjára Thessalonikai Gergely, a hesykiaista eretnekek fejének tiszteletére, a kit a szimatikusok a szentek sorába iktattak, – ezt feltétlenül törölni szükséges

IV.

A tárgyalás alatt levő evangéliumos könyv végén a 427 laptól a 466-ik lapig tehát 78-80 oldalon vannak a nagyheti kinszenvedési evangéliumok külön pericopák szerint lenyomva.

A görög szövegű evangéliumos könyv a szent szöveget végtől végig pericopák, szakaszok szerint adja. Ezzel szemben az ószláv nyelvű kiadások a szentírás szövegét egy folytában tartalmazzák és az egyes szakaszokat a szöveg közé beiktatott utalások és figyelmeztetésekkel különítik el egymástól. E miatt az ószláv evangéliumos könyvek használata a gyakorlati életben nehézkes és még gyakorlott áldozópap sem mentes annak kezelésében a tévedésektől.

E bajon a galicziai rutének úgy segítettek, hogy az evangéliumok teljes komplexumát szakaszos beosztásban a misekönyvhöz csatolták és a felolvasásánál azt használják, az oltáron levő evangéliumos könyv pedig csak arra szolgál, hogy a sz. misében előforduló kormenethetnél felmutatva és az oltár közepén elhelyezve jelképezze a tanító Ur Jézus Krisztust. Ez a felfogás és ez a gyakorlat hozta aztán létre az evangéliumok nagy méretű és szerföltötti betűkkel készített kiadásait, hogy azok minél nagyobbak és így minél diszesebbek lehessenek.

Ezzel a szerfelettséggel szemben legtanácsosabb volna az ószláv szövegű evangéliumok kiadásánál is visszatérni az eredeti görög szövegű evangéliumok ősi pericopas = szakaszos módszerére, úgy mint azt ma már az oláhok is megtették.

Az ószláv szövegű evangélium hiteles katolikus kiadása készen van a lemergi misekönyvekben, – azokból a szakaszos rendszer szerint könnyen össze lehet állítani az ószláv nyelvű új evangéliumot, a mely a kezelésre is alkalmas volna és azért a liturgikus, jelképes tekinteteknek is megfelelő lehetne, formatuma és kiállítása által, úgy mint a görög szövegű evangéliumos könyvnek Romában a Propaganda poliglotta nyomdájában készült 1880 évi kiadása.

Az ószláv nyelvű liturgikus könyveknek kiadására szánt összeg keretében való elhelyezkedés biztosítása végett a célirányos és praktikus megtakarítások elől elzárkózni nem lehet. Ha a misekönyv, e takarékoság szem előtt tartása

miatt, kénytelen lesz az evangéliumokat kizárni, és csak a misék szorosan vett szövegeire szorítkozni, a gyakorlati hasznavehetőség szempontjából az evangélium könyv szakaszos kiadásának előnyei az ilyenmü berendezkedést mindenképp felett ajánlatossá teszik.

Hogy az oroszok mikor tértek át a szakaszos rendszerről a mai közbeszúrások által dirigált beosztásra az evangéliumos könyveknél, azt ma megállapítani sem lehet hamarosan. De az bizonyos, hogy beosztásukkal az ősi rendszertől eltértek. Ha a magyarországi gör. kath. rúthének számára tehát a pericopas rendszer szerint készülné az evangélium, ez nem volna újítás, hanem csak az ősi rendszerhez való visszatérés, melyet a gyakorlati használhatóság is segít, és megtakarításokra is alkalmat nyújt.

Budapest 1913. júl. 14.

Melles Emil, Budapesti gör. kath. apátplébán

259c. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei a görögkatholikus liturgikus könyvekhez: az Apostolos-könyv

Budapest, 1913. július 14.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414–4906

4906/913 M.E.

Észrevételek az oszláv nyelvü gör. kath. apostolos-könyv kéziratára.

Ez a könyv összeállításának rendszerere nézve teljesen az evangéliumos könyvet követi. A felmerült észrevételek éppen ezért az evangéliumos könyvre tett megjegyzésekkel mindenben azonosak. Nevezetesen:

1) Az apostolos könyv kéziratául beadott példány is oroszországi szimatikus kiadás, mint az evangélium. Hogy ez miért aggalyos az evangéliumra tett észrevételek 1 pontja alatt ki van fejtve. De felületességre is mutat, mert hiszen a bizottság e célra katholikus kiadást is találhatott volna.

2) Az apostolos könyvben is vannak felesleges, mert a liturgikus használatra egyáltalán szükségtelen történelmi és tartalmi ismertetések. Ilyenek: az 1. laptól a 9-ig lapig 16 oldal, – a 7 lapnál 2 oldal, – az 53 lapnál 2 oldal, – az 59 lapnál 2 oldal, – a 63 lapnál 2 oldal, – a 69 lapnál 1 oldal, – a 71 lapnál 1 oldal, – a 72 lapnál 1 oldal, – a 74 lapnál 3 oldal, – a 93 lapnál 2 oldal, – a 111 lapnál 2 oldal, – a 124 lapnál 3 oldal, – a 131 lapnál 2 oldal, – a 139 lapnál 1 oldal, – a 144 lapnál 1 oldal, – a 149 lapnál 1 oldal, – a 153 lapnál 2 oldal, – a 156 lapnál 2 oldal, – a 162 lapnál 2 oldal, – a 167 lapnál 1 oldal, – a 170 lapnál 1 oldal, – a 171 lapnál 3 oldal, – összesen 54 oldal. – A görög szövegü római kiadásu apostolos könyvben ily nemü részek egyáltalán nincsenek.

3. Az apostolos könyv is bemutatja és felveszi azt a 9 officiumot, a melyeknek törlését úgy a misekönyvre, mint az evangéliumos könyvre tett észrevételek politikai szempontokból szükségesnek mondják az ott előadott indokoknál fogva. Ezeket tehát itt megismételni felesleges volna. A bemutatott példány sz. Czirill tiszteletét febr. 14-én sz. Method tiszteletét máj. 11-én egyáltalán nem említi, és csak júl. 5-én emlékezik meg együtt mindkettőjükéről. Politikai okok ajánlják, hogy sz. Czirill tisztelete az apostolos könyvben is előírassék febr. 14-

ére, Sz. Method tisztelete máj. 11-ére, a jul. 5ki pedig töröltessék. Sz. Jozafát tiszteletét az apostolos könyv is kihagyta, úgy mint az azt evangeliumos és a misés könyv is tette. Az unio e vértanujának tiszteletét az apostolos könyvben is mellőzhetlenül fel kell venni.

4. Az apostolos könyvre nézve is felette ajánlatos volna, hogy a görög nyelvű kiadások pericopás rendszerére térne vissza. Ajánlatos volna ez különösen azért, hogy a sz. misékre előírott antifonák, bemeneti előversek, prokimenek, alleluja-zsoltárversek és az áldozási versek minden egyes epistola mellett együtt egy összefüggésben lennének elhelyezve, és nem így, mint a kiadásra ajánlott példányban, a hol a sz. miséhez tartozó említett részletek hátul a tartalomjegyzék közé vannak szerfelett összezsufoltan és így a használhatóság szempontjából nagyon hátrányosan közbeiktatva.

A lemergi kiadásu misékönyvekben a mint az evangeliumos könyv összes pericopái, úgy az összes epistolák is katholikus kiadásban rendelkezésre állanak, és azokból az apostolos könyvet a római kiadásu görög szöveg rendszerével egész könnyen és biztosan össze lehet állítani.

Az említett a tartalomjegyzékbe beiktatott sz. mise énekekben a királyt czárinak nevezi ez a könyv a 199, 200, 228 lapon,- e helyeken az állam fejét az aposztolszkij koroly szóval kell megnevezni, mint az erre vonatkozólag a misékönyv észrevételeiben bővebben ki van fejtve.

Budapest 1913. júl. 18.

Melles Emil, budapesti gör. kath. apátpléb.

259d. Melles Emil budapesti paróchus észrevételei a görögkatolikus liturgikus könyvekhez: az Oktoéchosz

Budapest, 1913. július 25.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414–4906

ad 1137/912

csat ad II 2414/913

4906/913 M.E.

Észrevételek az ószláv nyelvű gör. kath. Oktoéchosz nyomtatás végett bemutatott példányaira

Az oktoechusz a hét napjaira rendelt officiumokat, illetve annak énekrészeit tartalmazza a husvéti és nagyböjti időszak kivételével. A görög rítus szerint a vasárnap a feltámadásnak, – hétfő az angyaloknak, – kedd Keresztelő sz. Jánosnak, – szerda a szent Keresztnek és a boldogságos Szüz Máriának, – csütörtök az apostoloknak, – péntek kizárólag a szent Keresztnek, – szombat mindenszenteknek tiszteletére van felajánlva. Az említett officiumok énekrészeire Damaskusi sz. János idejéből nyolcz hanglépcső szerint nyolcz dallamrendszer van bevezetve, és a nyolcz hangnak megfelelően, minden napnak van külön külön 8-8 officiuma és így az egész oktoéchoszban van 56 teljes officium. Damaszkusi sz. Jánostól e könyvben csak a vasárnapi officiumok származnak. A többi részt később a hymnographusok szerkesztették egész a 10-ik századig. Az egye költemények szerzői azok kezdeténél

rendszerint meg vannak nevezve a görögben is, és a bemutatott ószláv szövegben is.

A nyomtatás végett bemutatott példány 1800-ban jelent meg a lengyelországi pocsájevi zárdában, a mely egész a mult század utolsó évtizedében bekövetkezett feloszlataáig katolikus volt, és így e példány eredetére nézve észrevétel nemnem merülhet fel, bár ha Lengyelország az a része már akkor is Oroszországba volt bekebelezve.

Az orosz czári családnak a czimlapon való felsorolása, és a megfelelő helyeken a czár említése politikai kényszerűség volt e példányban. Az állam fejét az eredeti szöveg imperator-nak nevezi, – ezt a szerkesztő bizottság a czár szóval helyettesítette. Természetesen a czári szót e könyv szövegében is törölni kell és helyette a beilleszteni az aposztolyszkij koroly kitételt, a mi megfelel magyarország állami közjogának.²³²

Az egyes napi officiumok adják az énekrészeket 1) a vesperasra 2) a completoriumra 3) a nocturnusra, vasárnaponként 4) matutinumra 5) sz. misére. – Ezek a részek a gómai görög szövegü kiadásban is épp úgy megvannak, kivéve a completoriumra = apodeipnon-ra előírott részeket. A completoriumra ugyanis csak a nagyböjt idején ír elő a directorium kánonnak nevezett énekrészt, de az a nagyböjti officiumok könyvében a Triodionban van elhelyezve. A bemutatott példányban a completoriumokra előírott énekrészek teljesen feleslegesek, azokat soha senki el nem olvassa, nem végzik még a szerzetesek sem, a görögben ezek a részek egyáltalán elő sem fordulnak. miért is e részeket az új ószláv nyelvű kiadásban is el kell hagyni, mert arra egyáltalán szükség nincsen sohasem és sehohsem.

A kiadás végett bemutatott példányban az első hangnál ezek a részek előfordulnak szombat estére a 9-14 lap között 6 oldalon, – vasárnap estére a 39-44 lap között 5 oldalon, – hétfő estére az 59-63. lap között 5 oldalon, – kedd estére a 79-84 lap között 5 oldalon, – szerda estére a 99-104 lap között 5 oldalon, – csütörtök estére a 119-124 lap között 6 oldalon, – péntek estére a 139-144 lap között 5 oldalon, és így az első hangnál összesen 37 oldalon. Valószínű, sőt bizonyos, hogy ezek a részek ily terjedelmük a többi hangoknál is, és így a nyolcz hangnál kitesznek összesen 296 oldalt, a mi a két kötet 1170 lapszámának egy negyedrésztét teszi. Nem volna értelme, hogy ily tetemes és teljesen felesleges részeket újra nyomására munka és pénz fecséreltessék.

Mint már említve van, az egyes kánonnak nevezett költeményeknél mindig meg van nevezve azok szerzője is. A completoriumokra felvett és törlésre kijelölt kánonoknál e szabály nincs betartva, azoknál a szerzők neve nincs beiktatva. Ez a körülmény is mutatja, hogy azok nem származnak a szent hymnographusoktól, hanem későbbi eredetűek, ezoknak görög szövege sincs, de eredetiben orosz nyelven írta őket valamelyik orosz szerzetes, és hazájában költeményeit sikerült a liturgikus énekek közé becsempésznie.

A directorium kis completoriumokra kánont csak akkor ír elő, ha a napi szentnek kánonja a matutinumon el nem helyezhető, de máskor soha.

Budapest 1913. júl. 25.

Melles Emil, budapesti gör. kath. plébános

232 igen helyesen (mellékelt megjegyzés, más kézzel)

**260. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Mihályi
Viktor román görögkatolikus metropolitának Major Sándor
nyugdíjazása tárgyában**

Bécs, 1913. július 28.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 581rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÂRJA, CCXLVI., 458. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány
alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 1219, 28 Iulii 1913.

Reverendissimo Domino Domino Victori Mihályi
Archiepiscopo Albajuliensi et Fogarasiensi

Sacerdos Alexander Major, iam administrator parociae Csiklázárfalva, antea ad Archidioecesim Albajuliensem et Fogarasiensem pertinentis, nunc vero ad Hajdudoroghensem adtributae, ad me recursum habuit, ut pensionem, ad quam ius habere dicit post 40 annos ministerii sacerdotalis, ipsi habere faciam. Porro, ex notitiis ad me allatis constat hunc sacerdotem, qui hodie in Füzes-Mikola (Szamosujvár) moratur, nolentem subici novae dioecesi Hajdudorogensi pensionem jam petiisse et suum officium deservisse, antequam haec dioecesis per decretum Apostolicae Nuntiaturae de dato 17 Novembris 1912 canonice (!) constitueretur.

Omissa hic quaestione, an dictus sacerdos nunc ad unam vel ad alteram Dioecesim pertineat, clarum est novam dioecesim nullam ei debere pensionem eo, quod nullum ab ipso habuit praestitum servitium.

Ab hac igitur Archidioecesi, in qua semper et solummodo desevivit, debet dictus sacerdos, in quantum ius habeat, pensionem accipere. Dignetur ergo Excellentia Tua disponere ea, quae iuris sunt, ut dictus sacerdos Major, si vere contingat ipsum ius habere, ad pensionem, nec non ad alia subsidia seu emolumenta iuxta leges et consuetudines ea possit obtinere.

Interim

**261. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfogalmazványa Mihályi
Viktor román görögkatolikus metropolitának Major Sándor
nyugdíjazása tárgyában**

Bécs, 1913. július 31.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 582rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány
alapján: CÂRJA, CCXLVII., 459–460. Az alábbi átirás szintén a
fogalmazvány alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által
közölt szövegtől.

No. 1229

Admodum Reverendissimo Domino Domino Victori Mihályi
Archiepiscopo Albajuliensi et Fogarasiensi, Blaj,
31 Iulii 1913.

Excellentissime ac Reverendissime Domine,
Aestimativissimis litteris²³³ Dominationis Tuae Reverendissimae de dato 22 huius mensis in causa sacerdotis Alexandri Maior respondere festino.

Ac primum Dominationem Tuam precor, ne gravetur iterum considerare, in casu proposito non agi de quaestione, ad quamnam dioecesim dictus sacerdos nunc pertineat, sed tantum quaeri, utrum ab Archidioecesi Albajuliensi et Fogarasiensi vel ab altera dioecesi pensionem accipere debeat. Porro, nullum dubium pensionem pro praestito servito dari; et servitum quadraginta annorum, sicut ipse asserit, sacerdos Maior in hac archidioecesi absolvit. Posito autem hoc facto, iam ius eius ad pensionem ab eadem Archidioecesi accipiendam exoritur, nullo habito respectu ad factum, quod deinde evenire potuerit, transitus scilicet illius sacerdotis ad aliam dioecesim.

Quae quidem mihi consideranti, non apparet quo modo possit Archidioecesis Albajuliensis et Fogarasiensis ab onere pensionis Alexandro Maior solvendae liberari. Et hoc a fortiori dicendum esset, si dictum sacerdos iam annuas quotizationes fundo sacerdotum deficientium archidioecesis solvisset.

Ideoque iterato Dominationem Tuam rogo ut, si de facto sacerdos Maior ius ad pensionem habere dignoscatur, hanc a fundo huius Archidioecesis solvi praecipere velit.

Quod si Dominatio Tua persuasum sibi habeat, me in hac re non recte sentire ad Sanctam Sedem causam proponenda erit.

Dignetur Dominatio Tua de suis resolutionibus in casu me certiozem reddere et interim sensus meae profundae reverentiae recipere, quibus permaneo

Dominationis Tuae Reverendissimae

**262. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció
prefektusának átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak
az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában**

Róma, 1913. augusztus 5.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 111rv–112r. Tisztázat.

65955

Protocollo N. 33902

Roma, 5 agosto 1913

A Sua Eminenza Reverendissima

il Sig. Cardinale R. Merry del Val.

Segretario di Stato della Santa Sede

Eminenza Reverendissima,

Al riverito suo officio²³⁴ del 22 Luglio prossimo passato No 65665 era unita come allegato la copia di una lettera²³⁵ da Monsignore Arcivescovo di Fogaras

233 Lásd: 257. számú dokumentum.

234 Lásd: 258. számú dokumentum.

235 Lásd: 247. számú dokumentum.

diretta il 19 Giugno 1913 al Nunzio Apostolico di Vienna. Si esponeva in quella lettera che cinque magiari di rito greco rumeno abitanti nella città di Arad appartenente alla diocesi rumena di Lugos avevano ricorso a lui, come a Metropolitana dei Vescovi rumeni, allo scopo di ottenere dalla Santa Sede l'istituzione in Arad di una comunità distinta di rumeni magiari. In appoggio della loro dimanda affermavano che nella parrocchia rumena della città di Arad la terza parte dei parrochiani, ossia 36 famiglie, ignorano la lingua rumena; perciò non intendono la predicazione della parola di Dio, sono privi d'istruzione spirituale e non hanno modo di conoscere sufficientemente la nostra santa Fede; „quindi parte perché non capiscono la lingua, parte perché non vogliono essere considerati come appartenenti alla nazione rumena, parte per mancanza d'istruzione religiosa, non visitano la chiesa greco cattolica locale, vivendo come uomini sciolti da ogni religione”.

Per uscire da questa, come affermano, insoffribile condizione i rumeni di lingua magiara formanti come si è detto, la terza parte della parrocchia rumeno-cattolica di Arad dimandano di essere dismembrati da questa loro parrocchia, in modo da costituirsi in comunità rumeno-magiara di Arad, da incardinarsi come filiale alla parrocchia di Makò nella nuova diocesi greco-cattolica-magiara di Hajdu-Dorogh.

Se questa dimanda si esaudisse così come stà, si costituirebbe un precedente che aprirebbe la via ad altri simili frazionamenti di parrocchie di rito rumeno, non solamente nella diocesi di Lugos, ma forse anche in altre diocesi rumene; nelle quali si verrebbero ad avere varie frazioni di parrocchie di rito rumeno soggette al rispettivo Vescovo rumeno, ed altrettante frazioni rumene-magiare soggette al Vescovo della diocesi nuova di Hajdu-Dorogh. Ne seguirebbe evidentemente una fastidiosa anormalità nella delimitazione delle diocesi.

Se i rumeni magiari di Arad cercano unicamente un provvedimento per la loro istruzione religiosa, si potrebbe obbligare il parroco di quella parrocchia rumena a designare uno o due sacerdoti idonei che si occupassero in modo speciale e costante della catechesi, della predicazione e delle confessione di quelle trentasei famiglie rumene-magiare nella loro lingua.

Se ciò non bastasse, sembrerebbe da tenersi in considerazione il provvedimento proposto da Monsignore Arcivescovo di Fogaras, cioè: sottrarre quelle trentasei famiglie dalla giurisdizione del Vescovo rumeno di Lugos e del parroco rumeno di Arad, e sottometerle alla giurisdizione del parroco di rito latino. Non saprei qual altro espediente, proporre; ed augurando felice soluzione del caso bacio umilissimamente le mani dell'Eminenza Vestra Reverendissima, di cui mi raffermo con profondo ossequio

umilissimo devotissimo servitore vero

Fr. Girolamo Maria Cardinale Gotti Prefetto

**263. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítás-
fogalmazványa Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak az aradi
magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában**

Róma, 1913. augusztus 8.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 119r. Fogalmazvány.

65955

Monsignore Scapinelli

Nunzio Apostolico in Vienna

Roma, 8 Agosto 1913

Appena ricevuto il rapporto²³⁶ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, del 12 Luglio prossimo passato, No 1189, riguardante la supplica diretta da un certo numero di fedeli di rito rumeno (36 famiglie) abitanti nella città di Arad, Diocesi di Lugos, all'Arcivescovo di Fogaras per ottenere dalla Santa Sede l'istituzione in quella città di una comunità distinta, che fosse poi affiliata alla parrocchia madre di Makó, interrogai in proposito l'Eminentissimo Sig. Cardinale Gotti, Prefetto della S. Congr. De Propaganda Fide, e ne ho ricevuto la seguente risposta,²³⁷ che trascrivo integralmente per intelligenza e norma della Signoria Vostra

(Si trascriva interamente la risposta dell'Eminentissimo Cardinale Gotti)

Profitto...

**264. Csernoch János hercegprímás átíratá Miklós István kinevezett
hajdúdorogi püspöknek püspökszentelése tárgyában**

Esztergom, 1913. augusztus 12.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

EPL Cat. D/c. Csernoch 5215/1913. Fogalmazvány.

Méltóságos és főtisztelendő

Miklós István hajdúdorogi püspök úrnak

Debreczen.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Legutóbbi bécsi tartózkodásom alkalmával az apostoli nuncius úr kifogásolta, hogy Méltóságod a püspökké szenteltetését oly későre halasztja, s megkért engem annak közlésére, hogy az Apostoli Szentszék a mielőbbi felszentelést és a püspöki működés megkezdését óhajtja.

Jól tudom, hogy Méltóságodnak a kezdet nehézségeivel kell küzdenie, sem székhelye, sem hivatala, sem alkalmazottjai nincsenek. De Isten segítségével Méltóságodnak hamarosan sikerül majd a püspöki működés előfeltételeit megteremteni. Nagyon kérem azért a magam részéről is, hogy a felszentelést

236 Lásd: 255. számú dokumentum.

237 Lásd: 262. számú dokumentum.

ne halassza már sokáig, hanem teljesítse az Apostoli Szentszék óhajtását. Mint püspök annál jobban is folytathatja a központi szervezet alakításának munkáját.

Fogadja Méltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Esztergomban, 1913. augusztus 12.

Csernoch János

herceg-primás, esztergomi érsek.

265. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában

Bécs, 1913. augusztus 16.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva generală, Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 13rv. Tisztázat.

No. 1245

Vienna, 16 Agosto 1913

Sua Eccellenza Reverendissima

Monsignor Vittore Mihaly

Arcivescovo di Alba Giulia e Fogaras

Eccellenza Reverendissima,

Ricevetti a suo tempo la venerata lettera²³⁸ di Vostra Eccellenza Reverendissima, in data del 19 Giugno ultimo scorso, No. 3622, riguardante la supplica diretta a Vostra Eccellenza da un certo numero di fedeli di rito ruteno (36 famiglie) abitanti nella città di Arad, diocesi di Lugos, per ottenere l'istituzione in quella città di una comunità distinta, che fosse poi affigliata alla parrocchia di Makó, nella nuova diocesi di Hajdudorogh.

Non mancai di interrogare in proposito la Santa Sede; ed ho ricevuto dalla Sacra Congregazione di Propaganda la relativa risposta²³⁹ che mi affretto a comunicare a Vostra Eccellenza.

Espongono questi fedeli di Arad di non conoscere la lingua rumena, e perciò non intendono la predicazione della parola di Dio, sono privi d'istruzione spirituale e non hanno modo di conoscere sufficientemente la nostra Santa Fede; „quindi, parte perché non capiscono la lingua, parte perché non vogliono essere considerati come appartenenti alla nazione rumena, parte per mancanza d'istruzione religiosa, non visitano la chiesa greco-cattolica locale vivendo come sciolti da ogni religione”.

Ora la Sacra Congregazione dichiara che „se quei cattolici di Arad cercano unicamente un provvedimento per la loro istruzione religiosa, si potrebbe dall'Eccellentissimo Vescovo di Lugos obbligare il Parroco di quella parrocchia rumena a designare uno o due sacerdoti idonei, i quali si occupassero in modo speciale e costante della catechesi, della predicazione e dell confessioni di quelle 36 famiglie nella loro lingua.

238 Lásd: 247. számú dokumentum.

239 Lásd: 262. számú dokumentum.

Prego pertanto Vostra Eccellenza a voler comunicare a Monsignor Vescovo di Lugos questa istruzione della Sacra Congregazione, affinché nel suo zelo per la salute delle anime, possa prendere le opportune decisioni.

Che se il provvedimento suggerito dalla Sacra Congregazione non fosse possibile a mettersi in pratica, la Eccellenza Vostra avrà la bontà d'informarmene, affinché la Santa Sede possa provvedere in altro modo al bene spirituale di questi fedeli, prendendo anche in considerazione la proposta fatta da Vostra Eccellenza: cioè di sottrarre quelle 36 famiglie dalla giurisdizione del Vescovo di Lugos e del parroco rumeno, e sottometerle alla giurisdizione del parroco di rito latino.

Con sensi di profonda stima ed ossequio mi confermo di Vostra Eccellenza Reverendissima devotissimo in Cristo
†Rafael Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

266. Miklós István kinevezett hajdúdorogi püspök átírata Csernoch János hercegrímásnak püspökszentelése tárgyában

Sátoraljújhely, 1913. augusztus 18.

EPL Cat. D/c. Csernoch 6185/1913. Tisztázat.

GKPL VI–1. (1913). Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

Főméltóságú Hercegrímás Érsek úr, Kegyelmes Uram!

Annak alázatteljes előrebocsátásával, mikép föl szentelésem és székfoglalásom napjául, Főméltóságod 5000/1913 számú nagybecsű leiratának²⁴⁰ vétele előtt folyó év október 5- ikét tűztem ki, legyen szabad az észrevételezett késedelem okaira a következőkben rámutatnom.

Miként Főméltóságod hivatolt leiratában is méltánylólólag megemlíteni kegyeskedett, a kezdet nehézségeivel kell megküzdenem.

Ideiglenes székhelyem megválasztása előtt felszentelésem s – amit ezzel kapcsolatban akarok megtartani – székfoglalásom iránt nem intézkedhettem. Több városban folytatott tárgyalásaim után végre e hó elején sikerült Debreczenben alkalmas lakást találnom.

Hivatalnokaim kinevezése, cselédségem összeállítása csak most kerül sorra. A hivatal- és lakásberendezéshez, nemkülönben a székfoglalás költségeinek fedezéséhez szükséges pénz még mostanig sem áll rendelkezésemre. Ennek beszerzése is nemcsak gondot okoz, de időt is kíván.

Egyébként a prekanonizációs bullákat is csak e hó 6-ikán vettem kézhez; s így felszentelésem és székfoglalásom ezen okmányok vételétől számolva két hónapon belül fog végbemenni.

Fogadja Főméltóságod kegyesen mély hódolatom, legőszintébb nyilvánítását, melylyel vagyok

Sátoraljújhelyben, 1913. aug. 18-ikán

alázatos szolgája

Miklós István, hajdudorogi püspök

240 Lásd: 264. számú dokumentum.

267. Ferenc Ferdinánd főherceg magánlevele X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

H.n., 1913. augusztus 20.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 121rv–122r. Tisztázat.

66198

Santo Padre!

Dietro informazione del Vescovato rumeni venni a sapere che la Santa Sede in seguito alle giustissime lagnanze del clero rumeno e della da quest'ultimo pastorata popolazione ha consentito ad una revisione parziale della bolla „Christifideles”.

Felice d'aver riconosciuto, fermo nella fede della giustizia della Santa Sede, l'unica via per la soluzione di questo difficilissimo affare, mi permetto di porgere alla Vostra Santità i miei devotissimi ringraziamenti per la considerazione delle mie continuate relative preghiere e d'aggiungere a queste il mio desiderio, che la determinata revisione della sudetta bolla non venga ritardata, ma bensì quanto prima effettuata.

Secondo partecipazioni pervenutemi da fonte sicura, potrebbero nel caso d'una protrazione della decisione fino il Novembre a. c. facilmente sopravvenire dei momenti contrarii alla urgente trasformazione del vescovato di Hajdudorogh.

Il rivolgimento subentrato momentaneamente nel contegno del regno di Rumenia in favore della Russia fa temere, che le simpatie per la Russia si estenderanno anche fra i Rumeni dell'Ungheria, in qual caso l'estensione dell'ortodossia fra questi troverebbe un maggior appoggio.

Le giuste lagnanze dei Rumeni dell'Ungheria dovrebbero quindi essere soddisfatte prima che le conseguenze dei momenti sudetti si manifestano – siccome la soddisfazione ritardata diminuirebbe in gran modo il desiderato effetto.

Per questo sono di parere, che io riguardo un interesse speciale della Santa Chiesa, se con profondo rispetto prego La Santità Vostra di accelerare la revisione della bolla „Christifideles”, accentuando, che ogni giorno in prolungazione allontana dalla Santa Religione migliaia di fedeli, quali non vogliono sacrificare la loro convinzione nazionale a nessun costo.

Del danno, che soffrirebbero gl'interessi della Santa Chiesa nel caso in cui l'ortodossia riuscirebbe a penetrare nel Ungheria orientale, sono convinto, che La Vostra Santità è in piena cognizione, poiché anche l'intenzione del governo ungherese di creare un Vescovato ortodosso di nazionalità ungherese per congiurare questo pericolo, potrebbe divenire non meno pericoloso per la chiesa cattolica.

Tutti questi momenti parlano in favore d'un possibile acceleramento della revisione e con ciò per la trasformazione del Vescovato di Hajdudorogh nel senso dei desiderii rumeni.

Rinuovando tale chiesta la sottopongo caldamente alla saggia e paterna considerazione della Vostra Santità.

Assicurando La Vostra Santità dei miei più sinceri sentimenti di venerazione mi segno devotamente e bacio a Vostra Santità umilmente la mano

20/VIII 1913

Francesco Ferdinando, Arciduca d’Austria Este

268. Csernoch János hercegprímás Miklósy István kinevezett hajdudorogi püspöknek püspökszentelése tárgyában

Esztergom, 1913. augusztus 22.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

5215/1913. szám

Méltóságos és főtisztelendő Miklósy István hajdudorogi püspök urnak Sátoraljaujhely.

Méltóságos és főtisztelendő Püspök Ur!

Folyó hó 18.án kelt nagybecsű levelének²⁴¹ indokai közöltem az apostoli nuncius ural, ki azokat kétségekivül miként én is helyesnek fogja találni.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1913. évi augusztus hó 22. én

Csernoch János, hercegprímás, esztergomi érsek

269. Csernoch János hercegprímás átírata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak Miklósy István kinevezett hajdudorogi püspök püspökszentelése tárgyában

Esztergom, 1913. augusztus 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 594rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CCXLVIII., 460–461. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Raphaeli Scapinelli de Léguigno
Archiepiscopo et Nuncio Apostolico Viennae.
Nr. 5215/1913. Hajdudorogh²⁴²

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscope et Nuncie Apostolice!

In sequelam animadversionis ab Excellentia Vestra coram me nuper Vindobonae commorante factae, attentum reddidi neonomiatum episcopum

241 Lásd: 266. számú dokumentum.

242 Utólag ceruzával a lap tetejére feljegyezve.

Hajdudoroghensem, ne diem consecrationis suae ita diu protrahat. Praefatus Dominus noster episcopus sub 18. currentis mihi respondet, quod ante omnia debuerit, quoad locum suae interimalis habitationis decidere, subin habitationem quaerere, necessarium famulitium et officiales ad aulam suam conquirere et necessaria ad hunc finem materialia media procurare, quae quidem hucusque non habebat, quorum acquisitio illi maximas causat curas. Quod habitationem attinet, illam tandem in civitate Debreczen invenit, quam ipse suo tempore maluissem in sedem novi episcopatus designare, quod tamen tunc propter reluctantiam eorum Calvinistarum non successit. Porro scribit se bullas praeconisationis die dumtaxat 6 currentis percepisse atque ideo, quum consecrationem 5. Octobris sit accepturus, se diem consecrationis ultra duos menses non protrahere. Causas a Domino episcopo prolatas ipse quoque soticas agnovi ac rogo Excellentiam Vestra, ut illas ad notitiam sumere dignetur. Ceterum e re fuit illum attentum reddere, secus enim praetimedum erat, ne hunc quoque terminum migret.

In reliquo aestimatissimis favoribus commendatus, distincto cum venerationis cultu persisto

Strigonii, die 22. Augusti 1913.

Excellentiae Vestrae obsequentissimus servus

Joannes Csernoch

Princeps Primas Hungariae, Archiepiscopus Strigoniensis

**270. Girolamo Rolleri, a Propaganda Fide Kongregáció keleti
ügyosztálya titkárának átírtata Eugenio Pacelli, a Rendkívüli
Egyházi Ügyek Kongregációja helyettes titkárának a máriapócsi
monostor liturgikus nyelve tárgyában**

Róma, 1913. szeptember 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 114r. Tisztázat.

65955

Sacra Congregazione de Propaganda Fide per gli affari di Rito Orientale
N. 34057. Roma, 6 Settembre 1913.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore
Monsig. Eugenio Pacelli
Pro-Segretario della Sacra Congregazione
degli Affari Ecclesiastici Straordinari
Vaticano

È pervenuta a questa Sacra Congregazione di Propaganda la qui unita istanza, diretta ad ottenere che nel Monastero di Mariapocs, situato nei confini della nuova diocesi di Hajdudorogh, si possa continuare ad usare la lingua liturgica rutena.

Riguardando un affare spettante a contesto Dicastero, il sottoscritto Segretario si dà premura di trasmetterla alla Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima per la relativa evasione.

Lo scrivente intanto approfitta di questo incontro per riaffermarsi, con sensi di ben distinta stima.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima
umilissimo devotissimo servo
Girolamo Roller Segretario

270a. Rolleri titkár átiratának melléklete: Papp Antal, munkácsi püspök, hajdúdorogi apostoli kormányzó átirata Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának

Ungvár, 1913. augusztus 22.

ASV anno 1913, rubr. 247. fasc. 11. fol. 115r—116v. Tisztázat.

65955

No 6889.

Eminentissime ac Reverendissime
Domine Princeps Cardinalis,
S. Congregationis de Propaganda Fide Praefecte,
Domine mihi valde colendissime!

Infrascriptus enixe praecor Eminentiam Vestram Reverendissimam, placeat supplex libellum heic ./ adnexum Beatissimo Patri proferre atque gratiam in illa petitam, pro Vestra, qua apud omnes gaudet benignitate Vestris etiam Votis commendare et ad felicem exitum adducere dignetur.

Interim Sacram Purpuram exosculans, omnia fausta atque salutaria a Deo Per Optimo Maximo Vobis ex corde adpraecans, summa cum reverentia permaneo.

Ungvárini, die 22-a Augusti anni 1913-i

Eminentiae Vestrae Reverendissimae
addictissimus servus:

Antonius Papp,
Episcopus Munkácsensis,
atque Apostolicus Administrator dioeceseos Hajdudorogensis
graeci ritus Catholicorum.

Ruteni

Muncas 22 Agost 913

Papp Monsignore Anton. V

Circa Santuario di Mariapocs, i Basiliani e la lingua liturgica nella nuova diocesi di Hajdudorogh

Die 1a Septembris 1913

In congressu

271. Radu Demeter nagyvárad i görögkatolikus püspök átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában

Nagyvárad, 1913. szeptember 14.

SJAN–Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva generală, Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 20r. Tisztázat.

A nagyvárad i püspök egyetért a metropolitának azzal az elképzelésével, hogy az aradi magyar görögkatolikusok kerüljenek a helyi római katolikus plébánia joghatósága alá. De csak azok, akik ezt kifejezetten kérik, s bizonyíthatóan ruszin szülöktől származnak.

Nr. 2767/1913.

Escelența Voastră,
Innalt Preasfințite Doamne, Doamne!

Răspunzând la venerata scrisoare a Escelintei Voastre dat 6 Septembrie a. c. Nr. 6365 in cauza parohiei gr. cat. maghiare din Arad, am onoare a-mi desfășura umilita părere intr'acolo, ca și cauza aceasta să binevoiți a o pune între obiectele de pretractat la proxima conferință episcopescă. Intrucât însă din orice motiv nu a-Ți află de oportun convocarea acelei conferențe in zilele proxime, atunci după a mea umilită părere ar fi de a se insistă pe lângă avalorarea propunerii ce a-Ți făcut'o sub Nr. 3622/1913; ca adică să fie trecuți sub jurisdicțiunea parohielor de ritul latin, dar numai acei credicioși greco-catolici, cari se va constată, că sunt născuți din părinți ruteni și cari in mod individual vor cere așa ceva.

Binevoiți a primi Escelența Voastră viaa espresiune a sentimentelor mele de profundă venerațiune, pre lângă cari am rămas

Al Escelintei Voastre
Oradeamare, la 14 Septembrie 1913.

Prea plecat serv
Demetriu Radu, episcop gr. cat. de Oradeamare

272. Miklósy István kinevezett hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegszékének püspökszentelése tárgyában

Sátoraljaújhely, 1913. szeptember 18

EPL Cat. D/c. Csernoch 6185/1913. Tisztázat.
GKPL VI–1. (1913). Fogalmazvány.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

Főméltóságú és Főtisztelendő Hercegszék, Érsek Ur!

Püspöki konszekrációm s ezzel kapcsolatosan beiktatásom folyó évi október 5-ikén délelőtt 10 órakor kezdődőleg fog végbemenni hajdudorogi székestemplomban.

Amidőn erről Főméltóságodnak, mint az esztergomi érseki tartomány legujabban beosztott szufragáneusa, alázatos jelentést teszek, egyben azon

tiszteletteljes kérelemmel járulok Főméltóságodban kegyelmes érsekem elé, kegyeskedik a jelzettem kettős ünnepélyen való magas megjelenésével egyházmegyémet és szerény magamat megtisztelni.

Beitátásom után október 6-ikán Debreczenbe költözöm, a hol a székhelykérdés végeleges eldőltségéig s illetve a szükséges építkezések foganatosításáig lakást béreltem.

Fogadja Főméltóságod kegyesen mély hódolatom legőszintébb kifejezését, mellyel vagyok

Sátoraljaiújhelyben, 1913. szeptember 18-ikán

alázatos szolgája az Urban

Miklós István, legkegyelmesebben kinevezett hajdudorogi püspök

273. Csernoch János hercegprímás átirata Miklós István kinevezett hajdudorogi püspöknek püspökszentelése tárgyában

Esztergom, 1913. szeptember 29.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

EPL Cat. D/c. Csernoch 6185/1913. Fogalmazvány.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

6185/1913. szám.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Örömmel értesültem Méltóságodnak f. hó 18.án kelt leveléből,²⁴³ hogy püspökké szentelése f. évi okt. hó 5.én fog végbemenni a hajdudorogi székesegyházban. Nagyon sajnálom, hogy a fölszentelésen jelen nem lehetek és személyesen nem fejezhetem ki szerencsekívánataimat.

Buzgón imádkozom a Mindenhatóhoz, hogy amidőn Méltóságod, a papi rend teljességét eléri, elnyerje egyúttal mindazon kegyelmeket és karizmákat, amelyek nehéz hivatásához szükségesek lesznek.

Fogadja egyébként Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1913. évi szeptember hó 29-én

Csernoch János, hercegprímás, esztergomi érsek

274. A Debreczeni Független Újság interjúja Miklós Istvánnal a püspökszentelés előtt

Debrecen, 1913. október 4.

Debreczeni Független Újság, 1913. október 4. 8. oldal

A dorogi magyar püspök fölszentelése előtt Beszélgetés Miklóssy István püspökkel

A magyar államegység erősítésére hatalmas új pillért állított az ország kormányának bölcsesége, mikor a hajdudorogi magyar szertartásu

243 Lásd: 272. számú dokumentum.

görögkatolikus püspökséget felállította. Mintha csak éket akart volna verni a nemzetiségi terjeszkedésnek, mely Erdélytől Szatmárig és Máramarosig gyűrűként veszi körül ez ország testét s fenyegeti elnyeléssel a vallási alapon testvér magyar népet, emelkedik szigetként a hullámok fölé az új püspökség, hogy hatalmával, tekintélyével és súlyával utját állja a nemzetiségi felszivódásnak. Éppen ezért kell, hogy a vasárnap elkövetkező beiktatáson az ország szemét, szivét és minden szimpátiáját Hajdudorog felé irányítsa, ahol 163 község népe fog találkozni, hogy hódolatát a magyar állam egyik legméltóságosabb képviselőjének: az új magyar püspöknek bemutassa.

Mindezek a tekintetek természetesen elsősorban terelik a közfigyelmet az új püspök személyére, akinek agilitásától, műveltségétől és tapintatától függ, vajjon mindazokat a várakozásokat, reménységeket be tudja-e váltani, melyet joggal vár el tőle az ország és minden polgára, kiknek munkájából és áldozatkészségéből az új püspökség megszületett. Ez az általános érdeklődés vezeti lapunkat is mikor a hajdudorogi egyházmegye első püspökének beiktatása előtt felkerestük debreceni lakásán Miklósy István püspököt, hogy programjáról és jövődő terveiről a közvéleményt tájékozhatassuk.

A románok és az új püspök.

Az új püspök, aki ideiglenesen a kereskedelmi- és iparkamara első emeletét lakja, impozáns megjelenésű, életerős, és világias fellépésű férfiú. Haja kissé őszbe játszik, mellyel ellentétben telt, piros pozsgás arca – mintha meghazudtolni akarná életkorát. Alig néz ki negyven évesnek. Fellépése a rutinos diplomatát sejteti, aki azonban nemcsak azt érzi, amire előkelő állása kötelezi, hanem tudja, mivel tartozik az ország közvéleményének is. Ezért tartózkodás nélkül nyilatkozik:

– Ismerem a nehézségeket, melyek küldetésem elé torlódtak. Ezeket a legtapintatosabban részint már is sikerült elhárítanom, a jövőben pedig a legnagyobb szeretettel fogom meggyőzni azokat, akik bennem ellenséget láttak, hogy tévedtek.

– Ön azt kérdezte, vajjon a románok megnyugszanak-e a fejleményekben? Erre minden optimizmus nélkül felelhetem, hogy már bele is nyugodtak.

– Igen, ez már túlhaladott álláspont – magyarázza Papp Gyula debreceni görögkatolikus lelkész. És legjobb bizonyítéka a megnyugvásnak, hogy 163 községből 136 lelkész jelentkezett a vasárnapi beiktatásra, mely egyszermind a hódolat ünnepe is. Ugyanis a beiktatás egyik legfenköltebb programpontja lesz, mikor a Hajdudorog egyházmegyei papság hódolata, hűsége és fiúi engedelmessége jeléül kézcsokolásra járul a püspök elé.

– Ismétlem, – vette át ismét a szót a püspök – hogy szeretettel akarom meggyőzni egyházmegyém minden tagját, mivel tartozunk mindnyájan, így ők is, a magyar hazának.

– A magyar nyelvhasználat tekintetében milyen invektívákkal jött Méltóságod?

– Erre nézve a törvény félre nem magyarázható intézkedést tartalmaz. Oltárnyelvül továbbra is anyanyelvüket használják, egyebekben három évi

átmenetet tartalmaz a törvényes rendelkezés a magyar nyelv használata végett.

A székhely-kérdés.

Mint az új püspökség egyik függő kérdése, a székhely-kérdés iránt is érdeklődtem Miklósy István püspöknél.

– Ez a kérdés még tárgyalás alatt van. Minden körülmények között úgy intéztetik el, amint az az egyházmegye és a nemzet céljainak legjobban megfelel. Mert mondanom sem kell, hogy az új püspökség nemzeti célokat is szolgál. Éppen ezért az államé lesz ennél a kérdésnél az utolsó szó. Ugyanis a szentszékkal kötött megállapodás szerint az állam tartozik a püspöki rezidenciát megépíttetni, hat kanonok számára lakást adni, szemináriumot és tanítóképezdét létesíteni.

– Lehet-e ennél a kérdésnél döntő jellege annak, vajjon a városok milyen hozzájárulást adnak az új püspökség létesítésére?

– Alig hiszem. Így elsősorban is a püspöknek joga van egyházmegyéje területén bárhol lakni. Minthogy a görögkatolikus püspök plébániát nem lát el, teljesen mindegy, hol intézi egyháza ügyeit. Így egy ideig kedvező fogadtatásra talált az a lehetőség, hogy Budapesten lakjam. Majd Nagyváradban kerestem alkalmas lakást. Mivel azonban a főváros extra területiális hely és nagyon kiesik egyházmegyémtől, szerintem pedig a székhelynek az egyházmegye zömében kell lennie, próbálkoztam Nagyváradban, ahol azonban alkalmas lakást nem találtam. Így jöttem Debrecenbe, ahol egyszerű lakó akarok lenni. Hiszem, hogy becsületesebb, hazafias munkámban minden magyar ember támogatni fog.

A beiktatás programja.

Miklósy István hajdudorogi beiktatását egy három tagú komisszió készítette elő. Ebben résztvettek Jackovich Mihály vikárius, hajdudorogi, Papp Gyula debreceni és Újhelyi Andor dorogi lelkészek.

Az ünnepség vasárnap reggel féltíz órakor kezdődik. Ez alkalomra Hajdudorogra érkeznek Drohobeczky Gyula körösi görögszertartású püspök, aki mint szentelő püspök fog celebrálni, továbbá Fischer Colbrie Ágoston kassai és Lányi József dr. tinini felszentelt róm. kat. püspök, akik a hivatali segédletet szolgáltatják.

A menet féltíz órakor harangzugás között fényes assisztenciával indul a székes egyházba, ahol a püspökök elhelyezkednek s a szent mise kezdetét veszi. Ezen már a felszentelendő is résztvesz.

Most a kis izodosz (menet) kezdődik, melynek végeztével a királyi adomány-levél és a pápai bulla felolvasása, valamint az eskü letétele következik.

Ezt követi a hitvizsgálat, mely után a tulajdonképeni felszentelés következik. Kezdődik ez a szent olajjal, krizmával való megkenéssel, melyet a kettős ekténia, a pápáért és a királyért, a katechumenek ekténiája, végül a „Kik a kerubokat“ kezdetű himnusz kíséri.

Most a felszentelt püspök a „nagy izodosz“ keretében átveszi először a diszkoszt és az oltárra helyezi. Végezetül a szent mise kánonja és a szent

áldozás következik, melynek keretében az egyházmegye pappai hódoló kézsókra mennek a püspök elé. Ezzel a felszentelési aktus véget ért.

A beiktatás két pontból áll:

A fel szentelt püspök trónfoglalásából, majd a királyi ajtónál az ünnepély befejezéséből.

Ezzel Miklós István a hajdudorogi magyar szertartású görögkatolikus püspökségnek élére áll, ahonnan az idegen oltárra tévedt magyarság; visszatérítését, a magyar Király és a magyar nemzet iránti hűség érzetének a hittel való erősítését várja tőle ez az ország. Minden igaz magyar ember kell, hogy segítse ebben a törekvésében. És az Isten áldása legyen utján!

Gyulai Zsiga

275. Miklós István hajdudorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz püspökszentelése és a debreceni ideiglenes székhely tárgyában

Debrecen, 1913. október 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 596rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CCXLIX., 461–462. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Raphaeli Scapinelli di Liguigno

Archiepiscopo Laodicensi

Wien.

No. 2897/1913

Laudetur Iesus Christus!

Excellentissime ac Reverendissime Domine, Nuntie Apostolice,

Domine Gratosissime!

Infrascriptus, episcopus primus neoerectae Dioecesis Hajdudorogensis, benignissima Beatissimi Patris voluntate constitutus, humillime expono Excellentiae Vestrae, quod die 5-a Octobris huius anni, cum scilicet ordinationem episcopalem accepi et in beneficium institutus sum, gubernium Dioecesis Hajdudorogensis capessivi et domicilium interinale in oppido Debreczen conduxi, ubi usque ad decisionem causae sedis episcopalis, atque usque ad perfectionem aedificationis aedifici-orum episcopalium habitare volo.

Altis gratiis, favoribusque commendatus persisto.

Debreczini, die 5-a octobris anni Domini 1913.

addictissimus servus ac frater in Christo

Stephanus Miklós

episcopus Hajdudorogensis graeci ritus Catholicorum

276. A Debreczeni Újság beszámolója a hajdúdorogi püspökszenteléséről

Debrecen, 1913. október 7.

Debreczeni Újság, 1913. október 7. XVII. évf. 230. 1–2. oldal

Miklóssy István gör. kath. püspök felszentelése. Hajdudorog ünnepe.

Örömnappja volt az elmúlt vasárnap Hajdudorognak; felszentelték az új dorogi gör. katolikus egyházmegye első püspökét, Miklóssy Istvánt. Gyönyörű megkoronázása volt ez az ünnepség annak a hazafias törekvésnek, mely évek hosszú során át folyt a görög katolikus magyar püspökség felállításáért.

Hatalmas nemzeti érdeket szolgál az új püspökség. A románság tengerében hanyódo magyar lelkeket megtartani a magyarságnak a hitélet területén is. A románság részéről tudvalevően elkeseredett agitáció indult meg az új püspökség ellen, ismeretes, hogy ez az agitáció a nyáron hallatlan erőszakoskodásba fult; a püspöki helynököt Kismajtényban és másik látogatása alkalmával megdobálták, a templomba be sem eresztették. Mindezt tette a felizgatott román ajku nép, papjai vezetése alatt.

Most, mikor a püspöki süveg felkerült Miklóssy püspök fejére, megváltozott a helyzet. Béke és megnyugvás állt a felzaklatott kedélyekre.

A felszentelési ünnepre eljöttek a román vidékről is a papok, hogy hódulatukat bemutassák. Még a renitenskedő Kismajtény vidékéről is ott voltak a lelkészek, úgy, hogy az új egyházmegye 150–160 főre tehető papsága közül alig hiányzott 10–15- ezek legnagyobb része is bizonyára halaszthatatlan egyházi funkciók vagy más akadályoztatás miatt nem jelent meg. A püspöki felszentelés elnémitott minden ellenséges irányzatot; fűi hódolattal járult mindenki István püspök elé.

Ez a legszebb eredménye a dorogi ünnepnek és Miklóssy püspök kormányzásának, aki a megértés és megnyugvás igéjével jött és foglalta el diszes méltóságát.

A dorogi felszentelés szigorúan egyházi keretek között folyt le. Polgári hatóságok nem is voltak ott képviselve, mivel meghívás nem is történt. Miklóssy püspök egyenes kívánságára volt ez így. Kizárólag egyházi aktussá kívánta tenni felszenteltetését. Majd később Debrecenben, mint ideiglenes székhelyén bemutatkozik a városi, vármegyei és állami hatóságoknak és ez alkalommal fényes bankettet fog adni, Dorogon csupán egyházaé akart lenni.

A felszentelés fényes keretek között folyt le s erről kiküldött munkatársunk a következőket jelenti.

A vendégek.

Hüvös, őszi reggelre ébredt az ünneplő Dorog népe vasárnap. Később azonban kiderült s szép napos idő váltotta fel a zuhogó záport. Minden vonat nagy számmal hozta az ország különböző részeiről a vendégeket, kiket az állomáson Baloghy tűzoltófőparancsnok fogadott előzékeny szívélyességgel.

Az érkező vendégeket Dorog látta el és szállásolta be az uri házakhoz, akiknek tulnyomó többsége természetesen pap volt.

A felszentelő püspök és Miklóssy István, az új püspök tudvalevően még szombaton megérkeztek. Miklóssy István a parochián, Drohobeczky Gyula kőrösi görög katolikus püspök Fischer Colbrie kassai és Lányi József nagyváradai püspökkel, Jackovits vikárius rezidenciájában szálltak meg.

A menet.

Dorog utcáinak külső képe ünnepélyes hangulatot nyújt. Már kora reggel szokatlan sürgés-forgás. A templomot kordonnal zárták el, a székesegyházba ugyanis csak jeggyel lehetett bejutni. A község egyik pontján egy tarackot állítottak fel, üdvölvés jelezte a nap minden fontosabb mozzanatát.

Dél előtt fél tízkor megszólaltak a harangok, három taracklövés hangzott el. A felszentelés szertartása megkezdődött.

A püspökök teljes papi díszben indultak a vikáriusi lakból a templomba. Elöl haladtak az asszisztenciát képező fehérkaringes papok. A felszentelés szertartásában a három püspökön kívül ötven pap vett részt. Drohobeczky püspök, mint felszentelő koronát viselt, kezében pásztorbotot. Miklóssy püspök viola-szinű tallárisban és palástban ment elől, illetve az asszisztenciát szolgáltató papság után.

A templom zsufozásig megtelt hívőkkel. Térdreborulva fogadták az érkező menetet. Az énekkar „Beléptél a templomba Főpásztor” kezdetű éneket adta elő ezalatt.

A királyi adománylevél és a papi bulla felolvasása.

Az ünnepélyes nagy mise közben a kis izodosz után a felszentelő püspök asszisztenciájával a püspöki trónhoz ment.

Ekkor Miklóssy püspök kíséretével saját oltárától a püspöki trón elé lépett és mikor a felszentelőhöz értek, mélyen meghajtották magukat előtte. A felszentelő és a segédkező püspökök pedig meghajolva, visszaköszöntöttek s mindhárman helyet foglaltak trónjaikon. Mikor így elhelyezkedtek, a protodiakonus intonálta: „Figyelmezzünk”. Erre mind a három püspök felkelt és az archipresbiter a következő szavakat intézte a felszentelődóhoz: „Főtisztelendő atya, az anyaszentegyház kívánja, hogy az itt jelenlevő áldozópapot a felelősségteljes püspöki méltóságra emeljed”.

A felszentelő püspök mondta: „Nekem hatalmam van...” és a végén kérdezte: „Van-e királyi adományleveletek?”

Az archipresbiter felelt: „Van”.

A felszentelő mondta: „Olvastassék fel!” Ekkor az archipresbiteről az ezüst tálcán elhelyezett királyi adománylevelet átvette és az ambon szokott helyéről felolvasta. Ennek felolvasása után ismét kérdezte a felszentelő püspök, Drohobeczky Gyula:

– Van-e engedélyetek és felhatalmazástok az Apostoli szentszéktől:

Erre felolvasták a pápai bullát, mely Miklóssy István püspököt nevezte ki a dorogi püspökség püspökévé.

A felszentelés.

Ezután hitéről tanuságot tett a felszentelő előtt Miklóssy püspök és kezdetét vette a tulajdonképpeni felszentelés. Drohobeczky püspök a segédpüspökökkel együtt a nyitott evangéliumos könyvet a felszentelendő nyakszirtjére és vállaira fektette és kereszttel megjelölvén a fejét, mondotta:

– Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében.

Következett a szertartás szerint az új püspöknek krizmával való megkenése. Drohobeczky püspök az előtte térdeplő Miklóssy püspöknek fejét kereszt alakban megkenete a szent krizmával és szólott.

– Kenessék fel és szenteltessek fel a fejed menyei áldással a főpapi rendbe.

Az új püspök aztán átvette felszentelőtől a szakaszt,²⁴⁴ a keresztet, a gyűrűt és a pásztorbotot. Ennek végeztével befejezték az áldozó papok a szent misét, melyet a püspökök helyeiken ülve hallgattak végig.

A templomi szertartás másik részét képezte a fölszentelt püspök trónfoglalása.

Beiktatás.

Drohobeczky Gyula püspök iktatta be hivatalába az új püspököt. Magas szárnyalású beszédet intézett Miklóssy püspökhöz, ki meghatva válaszolt.

– Békét és megnyugvást akarok, mondotta beszéde folyamán. Majd hátaltel szívvvel emlékezett meg azokról, kik szóval vagy írásban munkálkodtak az új püspökség felállításán.

A püspököt a templomot zsufolásig megtöltő közönség és a papság beszéde végén megéljenezte. Azután áldást osztott a püspök, akihez sorba járultak az egyházmegyebeli papok hódoló kézcsókra.

Ezalatt a templomból kiszorult több ezer főnyi tömeg a templom melletti térségen foglalt állást. Ezek számára sátor alatt külön misét szolgáltatott Szaploneczay Ödön ujfehértói lelkész és Papp Gyula debreceni lelkész szent beszédet mondott, méltatva a nap jelentőségét.

Két órakor vonult ki a papság és a fölszentelő püspökök kíséretében, teljes egyházi díszben az új püspök a templomból, amely körül ezrével állt a nép s várta a püspöki áldást. Lelkes és igazán szeretetteljes ünneplésben részesítették az új püspököt, amerre csak elhaladt. megható volt az a gyönyörű, lélekteli ragaszkodás, a melyben az új egyházfejedelmet részesítették.

A bankett.

A püspökök Jaczkovics vikárius lakására vonultak, ahol az egyházmegyei papság tiszteletére 200 tértékű bankett volt.

A banketten az első pohárköszöntőt maga Miklóssy István püspök mondotta a pápára és a királyra. Egymásután hangzottak el azután a szónoklatok, amelyek valamennyien az új püspököt éltették. Tartalmas beszédet mondottak Drohobeczky Gyula kőrösi püspök, Fischer Colbrie Ágoston kassai püspök, Lányi József váradi püspök, Jaczkovics Mihály püspöki vikárius, Ujhelyi Andor dorogi plébános, Joszt Barna kassai püspöki titkár, Ruttkay Gyula szabolcsi főesperes, Boér Arthur magyarkászonyi esperes és még számosan.

244 Értsd: szakkoszt

Megható volt, amikor Demeter József román lelkész emelkedett szólásra, aki tört magyarsággal, de igazi hazafias érzéssel üdvözölte népe nevében a püspököt, akit az egyik híve által készített márvány lenyomóval ajándékozott meg. Mélyen meghatottan mondott köszönetet a szeretet igazán őszinte és nemes megnyilvánulásaira Miklóssy püspök.

Ujhelyi Andor dorogi plébános indítványára az egyházmegyei papság üdvözlő táviratokat küldött Szabó Jenő főrendházi tagnak, Andor György miniszteri tanácsosnak és a kultuszminiszternek.

Üdvözlések.

Az új püspököt táviratilag üdvözölték Széchenyi gróf nagyváradai püspök, aki a következő táviratot küldte:

„Mai ünnepélyes beiktatása alkalmával testvéri meleg érzelmeim és üdvözlőm küldöm méltóságodnak és isten bőszéges áldását kívánom működéséhez”: Széchenyi püspök.

Szmrecsányi Lajos egri érsektől a következő távirat érkezett:

„Az új püspökség mai fölszentelésén az új püspököt őszinte szívvel üdvözlöm, kérve méltóságod számára isten bő áldását, hogy a honfiaknak a püspökséghez és a püspök személyéhez fűzött várakozások valóra váljanak”. Szmrecsányi érsek.

A diszebéd folyamán még rendkívül sok üdvözlő távirat érkezett.

Paplak-szentelés.

Este Miklóssy István püspök felszentelte a dorogi új lelkészi lakot. A püspök tiszteletére Ujhelyi Andor lelkész vacsorát adott, melyen szintén több pohárköszöntő hangzott el. Ujhelyi Andor Miklóssy püspökre emelte poharát, míg Lányi püspök a háziasszonyt, Ujhelyi Andornét köszöntötte fel.

Miklóssy püspök a többi egyházfejedelem társaságában hétfőn délelőtt utazott el Dorogról. Miklóssy István Debrecenbe, mint ideiglenes székhelyére jött vissza.

277. Az Est tudósítása a Miklóssy István hajdudorogi püspök ellen izgatók büntetéséről

Budapest, 1913. október 7.

Az Est, 1913. október 7., 5. oldal

Inzultálni akarták a hajdudorogi püspököt.

Aradról jelentik: Mikor Miklóssy Istvánt hajdudorogi püspökké kinevezték, az aradi „Romanul” izgató felhívásban akarta rábírní a román papokat, hogy a püspököt inzultálják. Az ügyészség izgatásért vádat emelt Halmagain Atanáz ellen, aki a „Romanul” felelős szerkesztőjeként volt régebben bejelentve a hatóságnál. A főtárgyaláson Halmagian elmondotta, hogy ő nem szerkesztő, hanem kiadóhivatali tisztviselő. A törvényszék nem fogadta el a vádlott védekezését és három hónapi államfogházra ítélte.

278. A Debreczen cikke az új egyházmegyéről

Debrecen 1913. október 8.

Debreczen független és 48-as politikai napilap, 1913. október 8., XLV. évfolyam
115. szám, 1. oldal

A románok és a dorogi püspökség Nincsenek ellentétek: mondja Boér Arthur, esperes.

(Saját tudósítónktól.)

A most lezajlott dorogi püspökszentelések alkalmából előzőleg is, de magán az ünnepeken is sokszor és sok ajakról hangzott el a kérdés: mi lesz a román egyházakkal, milyen magatartást fognak tanusítani a román egyházak? Az újonnan alakított dorogi püspökség kerületébe tartoznak ugyanis ezután Csik, Háromszék, Udvarhely, Maros-Torda, Torda-Aranyos vármegyék óhitű egyházközségei is, amelyekről a püspökség alakulásának kérdésekor az országos sajtóban is, de meg a hivatalos körök előtt is az a vélemény alakult ki, hogy a román egyházközségek bizonyára a legvadabb, a legizgatóbb renitenskedést tanusítják majd, annál is inkább, mivel a pár év előtt lezajlott kismajtényi, marosvásárhelyi oláh lázadások már mintegy előszelét adták, jelentették a – viharok.

Hogy mennyire téves és teljesen tájékozatlan volt ez a vélemény, azt a most lefolyt püspökválasztás igazolta legekleatásabbul. Már tegnapi tudósításunkban jentettük, hogy a püspökszentelési ünnepélyen a román egyházak javarészt képviseltették magukat. Háromszékből 4, Udvarhelyből 2, Csikból 2, Maros-Tordából 1, tehát éppen azokról a vidékekről, ahol a román elem ugyszólván dominál, nemcsak az egyházi, de az egész, politikai, gazdasági és társadalmi életben. S a püspökszentelő görög katolikus papság, amely félve, bizonyos hidegséggel fogadta a Dorogra érkezett pópákat s szinte meglepetészerűleg hatott az ezek ajkáról elhangzott beköszöntő:

– Mi vagyunk az igazi Bocskay-katonák, az óhitű magyarok gerince. nem ellenségeskedésre, de testvéri ölelésre jöttünk!

Pedig, hogy a román nemzetiségi eszme ellenségét látják maguk a dákárománok az új püspökségben, azt mi sem igazolja jobban, mint éppen az a tény, hogy a fanatikus „Romanul” szerkesztőségének egyik embere nagy titkosan Dorogra érkezett a püspökszentelés alkalmából. Hogy mi volt a célja, ma még nem lehet tudni, mert ott senkivel sem érintkezett s csupán titkos és néma megfigyelője volt a lefolyt ünnepségnek. S talán nemsokára előkerül majd a „Romanul” hasábjain a fekete lista, amely renegátoknak kiáltja majd ki a püspökszentelésben résztvevő hazafias román papságot.

Volt alkalmunk a dorogi püspökség és a román egyházak kérdésében hallani egy és más véleményt. Boér Arthur magyarkászonyi román esperes, aki az egyházmegye legtávolabbi helyén működik, a kérdésre vonatkozólag a következőket mondotta a „Debreczen” munkatársának:

– Igaz érzéssel, magyar szívvvel jöttünk a püspökszentelésre, annál is inkább, mert egy, az épen általunk leginkább óhajtott vágyunk nyert teljesülést a dorogi püspökség felállításával.

– Tudom azok után, ami rólunk az országos sajtóban esztendőik óta megjelent, furcsának és különösnek tünik föl ez a kijelentés, csakhogy az országos sajtó a mi dolgunkban – vallom és igazolom – a legtájékozatlanabbul irt.

– Hiszen a mi hiveink Csikban, Háromszéken, Udvarhelyben egyáltalán nem beszélnek románul emberemlékezet óta. S ebből a szempontból mi, akik eddig az aradi román püspökséghez voltunk alárendelve, óhajtottuk az új magyar püspökség felállítását.

– Már két esztendő előtt 1910, illetőleg 1911-ben mozgalmat kezdtünk indítani mi, a román egyházak, a görög liturgia megváltoztatása iránt. Már akkor magyar liturgiát kértünk. Az egyedüli hibánk és bajunk csak az volt, hogy vezető, hangadó, irányító nem volt köztünk.

– S épen ezért mi, akik ismerjük az új püspök erejét, tudását, izmos akaratát: igazán őszinte örömmel várjuk azokat az intézkedéseket, amelyekkel tisztázódik az az ellentét, amely minket szembeállít nem a magyar püspökséggel, hanem a mireánk törő – dákörománokkal.

– Talán egyedül a marosvásárhelyi kerület az, ahol bizonyos ellenszenvvel nézi a papság az új püspökséget. Az erőskezű főpásztor azonban bizonyára módját találja annak, hogy ez az ellenszenv a legteljesebb együttműködéshez vezessen.

Boér esperes nyilatkozta amennyiben érdekes, annyira meg is szivlelendő. Egy félreismert testület jajsza az, amely igazságot követel, igazságot és igazolást azokkal a téves és alaptalan vádakkal szemben, amelyekkel sajtóban, közéletben illettük őket. S e nyilatkozat látószögéből nézve a dolgokat, egy végtelen perspektíva alakul ki mindannyiunk előtt az új püspökség működését, hatását, eredményeit illetőleg.

Az új püspök személye garancia ahhoz, hogy ez a működés olyan legyen, amely nemzeti szempontból szédületes új utakat törhet.

**279. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Tisza István miniszterelnökhöz Miklósy István hajdúdorogi püspök
hűségesküje tárgyában**

Budapest, 1913. október 10.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–6731. Tisztázat.

2755/1913 szám

Nagyméltóságu Gróf, Miniszterelnök Ur!

Miklósy István, az Ő cs. és ap. kir. Felségének folyó évi április hó 21-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben kinevezett hajdúdorogi gör. szert. kath. püspök az Ő Felsége Személye körüli miniszterium folyó évi jun. hó 22-én 1247 eln. sz. a. kelt átirata szerint a szokásos hűségi esküt folyó évi június hó 22-én letette.

Miről van szerencsém Nagyméltóságodat szives tudomásul [vétel végett] értesíteni.

Budapest, 1913 évi október hó 10.

Jankovich

280. A Hajdúböszörmény és Vidéke cikke a székhelyről

Hajdúböszörmény, 1913. október 11.

Hajduböszörmény és Vidéke XXIII. évf. 41.szám, 1913. október 11.

A székhely nélküli püspökség

Az új gör. kath. püspökségnek a székhelye még most sincs megállapítva. Ugy látszik, az új püspök legszívesebben székelne Debrecenben, mint egyházmegyéjének forgalmi központjában. A püspökség legnagyobb részét, mint tudjuk, egyházi közigazgatási ügyek foglalják le. Már most, igen sok okból, van jogunk a közigazgatást – legyen az egyházi, állami, pénzügyi stb. – üzlethez, forgalomhoz hasonlítani, amely annál jobb, minél gyorsabb. Az ügyek elintézésének gyorsasága pedig elsősorban a székhely könnyű megközelíthetőségétől függ. Oly helyen legyen, már t.i. a székhely, amely megközelítőleg a mértani központba esik és ahova sok út szalad össze. Ezek a körülmények teszik Debrecent kiválólag al-kalmassá az új püspöki székhelyre.

Hogy valami megtapintható testet adjunk ennek az állításnak, képzeljük el, hogy a püspökhöz naponta jönnek, tízével, százával, ügyes-bajos emberek. Jönnek papok, jönnek tanítók, jönnek pályázók, jönnek panaszosok, jönnek kérők. Mondjuk, naponta 10–20 ember. Már most, akárhonnét jöjjenek ezek, mindenünnét Debrecent érik legközelebb. ha Nyirgyeházára, ha Dorogra mennek, Debrecenben át kell szállniok, várakozni helyi érdekű vonatokra. Amit a debreceni székhely esetén elérnek egy nap alatt, kevesebb költséggel, azt a másik két székhely esetén két nap alatt kétannyi költséggel tudnák véghez vinni. Ez pedig nagyon fon-tos kérdés 200 ezernyi gör. katolikusra nézve. Van tehát jogunk, fentebbi állításhoz szerint, a közigazgatást üzlethez hasonlítani, amely annál jobb, minél gyorsabb. A gyors elintézésnek a legelső feltétele pedig a székhely központi helyzete és könnyű megközelíthetősége.

Igaz, hogy az új püspökség címe a dorogi püspökség, de viszont az is igaz, hogy a munkácsi püspök sem lakik Munkácson, hanem Ungváron. Az esztergomi érsekek is laktak jóideig Nagyszombaton. A csanádi kath. püspök nem Makón lakik, hanem Temesváron. A gyulafehérvári gör. kath. érsek viszont Balázsfalvára tette át székhelyét, épugy, mint a szentendrei szerb püspök Budára. Egyeseket talán érdekelhet az, hogy az eltűnt szerb pátriárka azelőtt szentendrei püspök volt s épen ő tette át a székhelyét Budára. A székhelyet imé a körülmények határozzák meg s a körülmények változásával változik a székhely is. A cím azonban egészen más dolog, ez csak, hogy úgy mondjuk, jelző, amely az egyházi és kinevezési okiratokban szerepel. Epoly állandó tehát, mint az egyház maga, amely a maga dogmáit a korok minden eszmei hullámmásával szemben változatlanul fentartja. Hiszen magában a hullámmásban benne van a változás és elengedhetetlenül szükséges, a hívő lelkek számára, a vélemények, szempontok, felfogások ezen ingó talaju zürzavarában egy szilárd alap, amit a kétezeréves multon felépülő vallás ad csupán.

Mindezek az okok élénken szólnak, majdnem kiszínezve, az új püspökség debreceni mellett. Annál érthetlenebb, vagy nagyon is érthető, egyes debreceni körök idegenkedése az új püspökséggel szemben. Ezek a körök nyomban

idegessé lesznek, mi helyt felmerül a debreceni székhely kérdése, bárminő kóbor tervezettség vagy hírlapi közlemény alakjában. Azzal állanak elő, hogy az új püspökség debreceni székhelye veszélyezteti a régi híres város református jellegét.

Az ugyan sehohol sincs megírva, egyetlen törvénycikkben sem, hogy Debrecennek mindig reformátusnak kell maradni. Ma sem az, a jövőben még kevésbé lesz, épügy, mint ahogyan Genf sem kizárólagosan református ma már, hanem csak félig. A forgalom megnövekedése nagy eltolódásokat fog eredményezni Debrecennek nemcsak telekkönyvi, hanem felekezeti viszonyain is. Igaz, hogy az ősrégi birtokososztály ma még tulnyomó részben református. De ki tudja, meddig marad meg földjeinek birtokában a mai birtokos osztály? Az emberi dolgok rendkívül változók, ingadozók s egy-egy ház átlag minden 10 évben gazdát cserél. Az ember földjének, házának, szigorúan szólva, csak bérlője, több-kevesebb ideig. Ki tudja, meddig lesznek a mostani ref. birtokosok bérlői a maguk földjeinek s mikor veszik át tőlük szinte bérlet gyanánt, a zsidók, katólikusok?

A debreceni ref. egyházi köröknek az az ellentéte, hogy magában Debrecenben a gör. kath. hívők száma csekély, tehát célszerűtlen a székhely oda helyezé-e, csak a jelen viszonyokra vonatkozik. Ki tudja azonban a jövőt? Ma még Dorog a legnépesebb egyházközség az új püspökség területén, de az lesz-e 50 év múlva? Annnyit feltétlen biztossággal meg lehet állapítani, hogy sokkal több dorogi lakos költözik be évenként Debrecenbe, mint ahány debreceni Dorogra. Öt-ven év alatt, valószínű, nagyon meg fog változni Debrecenben a felekezetek arányszáma s meglehet, éppen Debrecen lesz a legnépesebb gör. kath. egyházközség.

Sehogy sem tudjuk érteni a debreceni egyházi körök idegenségét. Ha a ref. egyház jelenlegi túlsúlyára gondolunk, akkor felesleges minden aggodalom. Menynyiben tudná veszélyeztetni hét-nyolc gör. kath. embernek ottani letelepedése az uralkodó vallási jellegét egy olyan városnak, amelyben 50–60 ezer református van 30 ezernyi másvallásúval szemben? Hiszen a püspöki székhely nem igen jelent egyebet, mint 7–8 főpapnak a letelepedését. Mi oka volna aggóni e miatt a ref. egyháznak, amelynek van ott teológiája, két gimnáziuma, tanítóképzője vagy 50–60 tanárral? Ha viszont azt az elvet vallja, hogy az új püspökség székhelye a legnépesebb hitközség legyen, miért veszi irányadóul csupán a mai napot? Eljöhhet az idő, hogy Debrecenben több lesz a gör. kath. magyar, mint Dorogon, amikor éppen a népességi elv követeli a debreceni székhelyet.

Olyasmint lehet kivenni a debreceni körök idegenkedéséből, hogy félnek. De mitől? Attól e hét-nyolc embertől? Ha ez így volna, ez lenne a legszomorubb bizonyítvány. Féljen a 60 ezernyi református egyház a maga közművelődési intézményeivel, tanult embereivel, iskoláival, történelmi hagyományával a hét-nyolc új embertől? Majdnem nevetséges. Hisz a reformátusok számaránya oly tulnyomó s feltehető, hogy a szellemi túlsúly is náluk van. Annál szomorubb, ha nem volna. Hiszen a debreceni ref. egyház, iskolák a szemefénye az egész egyházkerületnek, tehát feltehető, hogy ott van a legmagasabb szellemi színvonal. Ilyen szellemi erő pedig csak nem félhet semmitől. Nemcsak a szavazásnál az övék a túlsúly, hanem az esetleges vitákban is, ha ugyan itt is az övék lesz.

Ahelyett, hogy idegenkednének, kész örömmel kellene kapni a jó alkalmon. Az új püspöki székhely emelné a város fényét, amely így nemcsak a reformátusok

előtt lenne emlegetett, híres hely, hanem a görög katolikusok előtt is. Amily áhitattal és büszkeséggel néz ma a református ember Debrecenre, épügy tekintene rá a gör. katolikus is. Másodszer, a református egyház vezető férfiainak alkalmá nyílnék összemérni a szellemi erejét termékeny, tudományos vitákban a gör. kat. papokkal. mennyit nyerne ezáltal a magyar egyházi tudományosság! Mennyire tisztulnának a ma még oly zavaros fogalmak!

Annyi bizonyos, hogy Debrecennek mindenkép hasznára válnék, ha székhelye lenne az új püspökségnek, ami nyelvében és érzésében époly magyar, mint a ref. egyház, hiszen a jelenlegi kormány legnagyobb magyarosító ténye éppen az új püspökség felállítására. Nos ha az egész magyar közvélemény, a sajtó osztatlan tetszése úgy tekintette a hajdudorogi gör. kath. magyar püspökséget, mint a magyar kultúra diadalát, miért ne fogadná tárt karokkal a legmagyarabb város a magyarság legujabb erős oszlopát?

Dr. M.I.

281. Miklósy István hajdudorogi püspök átirata Tisza István miniszterelnöknek a debreceni ideiglenes székhely tárgyában

Debrecen, 1913. október 16.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–6952. Tisztázat.

2897. sz.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

Van szerencsém értesíteni, hogy a hajdudorogi egyházmegye kormányzását f. év október hó 5-kén átvettem s Debreczenben telepedtem le, ahol a székhelykérdés végleges megoldásáig s illetve a szükséges építkezések foganatosításáig lakni szándékozom.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel vagyok

Debreczenben, 1913. október hó 16-án

Miklósy István, hajdudorogi püspök

282. A Debreczeni Független Újság tudósítása Miklósy István püspök debreceni fogadtatásáról

Debrecen, 1913. október 16.

Debreczeni Független Újság, 1913. október 16. 2. oldal

Miklósy püspök Debreczenben Az ünnepélyes bevonulás

Fejedelmi pompával, nagy szeretettel és a szívesen látás minden külső jelével fogadta ma Debrecen városa és közönsége Miklósy István hajdudorogi görög katolikus püspököt, aki fölszentelése óta most jelent meg először Debreczenben, hogy mint egyházmegyéjének ezidőszerint ideiglenes székhelyén megkezdje hivatalos működését.

A püspök rokonszenves egyénisége, ama szép és nagy célok, amelyeket szolgál kétségtelenül azt fogják eredményezni, hogy Miklóssy István püspök itt csakhamar mindenkinek teljes szeretetét, ragaszkodását és tiszteletét szerzi meg.

A mai fényes fogadtatásról tudósításunk a következő:

A pályaudvaron

Már tizenegyórákor Debrecen hivatalos világának és társadalmának előkelőségei ott voltak a pályaudvaron ünnepi feketében.

Reggel kilenc órákor a görög katolikus egyháztanács küldöttégre már elutazott Nyíregyházára s ott a szabolcsi papsággal együtt csatlakozott a püspök kíséretéhez. Tégláson, ahol a vonat Hajdúvármegye területére ért, Orosz Sándor főszolgabíró fogadta a püspököt, aki a megleghangu üdvözlésre hálásan mondott köszönetet.

Tizenegy órákor a debreceni pályaudvar előtt óriási tömeg várta a püspököt, míg a hivatalos személyiségek a Perronon várakoztak. Ott voltak többek között Kovács József polgármester, Kovács Gyula alispán, Kulin Imre törvényszéki elnök, Uhlarik Béla máv. üzletvezető, Veszprémy Zoltán ny. főispán, Márk Endre udvari tanácsos, ügyvédi kamarai elnök, Szent-Királyi Tivadar kamarai elnök, Kardos Adorján udvari tanácsos, Kun Béla dr. főiskolai rektor, Tóth Béla dr., Erdős József dr. dékánok, Janovits Miklós állomásfőnök, Fráter Imre dr. kórházi igazgató, Rostás István főkapitány, Wilhelms Emil az OMB főnöke, az izraelita hitközség részéről Krausz Vilmos főrabbi, Fischer Adolf, Fenyő Sándor, Unger Gusztáv ny. kuriai bíró, Kernhoffer József, Verzár Kálmán, Józsa Vince, Geréby Pál, Balogh Géza dr., Leszkay Gyula, Vadon Sándor, Csath Dezső dr., Hutiray József dr., ifj. Bozsay Pál, Dávidházy Kálmán, Scheibner Lajos és még igen sokan.

A fogadtatás

Néhány percnyi késéssel berobogott a nyíregyházai vonat s a várakozó közönség éljenzéssel fogadta a kíséretével közeledő püspököt, aki a tisztelgők sorfala között jött a Perronra, ahol Kovács József polgármester fogadta s üdvözölte.

Debrecen szabad királyi város népe nevében köszönti a püspököt – mondta. – Ama nép nevében, amely századok óta vallásosságáról volt nevezetes és az ma is. Amidőn tehát az új püspök valláserkölcsi és nemzeti missziója teljesítésének ideiglenes székhelyéül e vallásos nép városát választotta, akkor meleg szeretettel fogadja és üdvözli és bizton reméli, óhajtja is, hogy itt boldogságot, nyugalmat, sikereket érjen el s eredményesen működve, a haza javára dolgozhasson.

Az üdvözlő beszédre Miklóssy István püspök válaszolt igen szép beszédben.

Amidőn – ugymond – a király és a pápa őt az új püspökségre kinevezte, provideálás történt az egyházfő személyére vonatkozóan, de a székhely kérdésében döntés nem történt. Abban, hogy nem volt lakása, isten ujjmutatását látta, hogy mint az apostolok utóda legyen szerény. Önmagára maradt a székhely elhelyezése kérdésében, több irányban tárgyalt, de végre ide vezette őt az isteni ujjmutatás ebbe a hithű, nagy, szép városba. Nagyon meghatja, hogy

amikor idejön, így fogadják. Valláserkölcsi és nemzeti célokért fog dolgozni s e tekintetben sokat is tehet e város. Tudvalevően egyházmegyéjének román nyelvű hivaei is vannak, ezeknek pedig román nyelvű papjai. Ezek a papok, ha itt megjelenneke magyar, dicső multu városban, áthletődnek e város levegőjétől. Aki itt megjelenik, mint jobb magyar, jobb hazafi távozik el. Távol legyen mindenkitől a gondolat, hogy ő mint görög katolikus püspök, bármelyik felekezet cirkulusait érinteni akarja. Tudvalevő róla eddigi működéséből, hogy mindig minden felekezettel jó egyetértésben élt. Ő a békét akarja s mint katolikus főpapnak ez is a kötelessége. Az a pap, aki a harmóniát zavarja, aki nincs egyforma szeretettel más vallásu polgártársa iránt, az saját célja ellen tör, az nem tudja, hogy Krisztus mit hirdetett: A szeretetet nem korlátozta egy felekezetre, mert az kiterjed mindenkire. A polgármester nyugost otthont ígért neki, adja isten, hogy úgy legyen, ő okot nem fog szolgáltatni, hogy lelki nyugalmát megzavarja, mertő a szeretetet, a békét fogja ápolni. A közdolgokban mindenütt résztvett, itt is hü és eredményeket produkáló munkatársa akar lenni a polgárságnak. Rendelkezésére áll minden tekintetben a városnak a közjó, a vallás és erkölcs, a haza érdekében folyó munkában. Ajánlja magát a város polgárságának szeretetébe, bizalmába, amíg tettekkel is megfogja mutatni, hogy erre a szeretetre, ragaszkodásra méltó is. élteti Debrecent, annak minden polgárára isten áldását kéri.

Lelkes éljenzés követte a püspök szavait, amelyeknek elhangzása után Unger Gusztáv ny. kuriai bíró a katolikus népszövetség nevében üdvözölte a püspököt és fogadta meleg isten-hozott-tal.

Miklóssy István püspök köszönte az üdvözlést. Rámutatott arra, hogy a görög és latin katolikus egyháznál vallási különbözőség nincsen. Olyan két vallás, mint egy anyának két iker-gyermeke, akiket egyszerre szoptat. A dogmájuk teljesen egy, csak a szertartásaikban van némi különbség. Teljes szeretettel és testvériséggel kell egymáshoz lenniök, mint ahogyan már mondta, mindenkire kiterjedő szeretettel. Ekkor lesz működésük igazán gyümölcsöző. kéri a támogatásukat, ajánlja magát szeretetükbe.

A vendégek és notabilitások ezután kocsikra ültek – a püspök és a polgármester a város ötös fogatára – és bevonulta a görög katolikus templomhoz, ahol Papp Gyula debreceni lelkész üdvözölte a püspököt, aki itt is szép beszédben válaszolt az üdvözlésre.

Ottthon

A templomtól a kereskedelmi- és iparkamarához vonult a menet, ahol mint házigazda Szávay Gyula titkár üdvözölte Miklóssy István püspököt a következő szép beszédben:

Méltóságos Püspök Úr!

Engedje meg Méltóságod, hogy e ház küszöbénél a házigazda nevében a legmélyebb tisztelettel és legbensőbb örömmel üdvözöljem.

Ez a ház a kereskedelmi- és iparkamara háza, ezek az oszlopok itt a törvény jelképes oszlopai, melyeken ez az intézmény szilárdan áll, azzal a rendeltetéssel, hogy széles kerületén az életküzdelmekben küzködők részére a tisztes kenyérkereset anyagi dolgaiban védelmet, tanácsot és gyámolítást nyújtson,

azok részére, akiknek körülbelül ugyanezen területen, mint egyházmegyéjében a lelki és erkölcsi élet vigasztalásait, oktatásait és gyámolításait Méltóságod püspöki kormányzata nyújtja.

Mint házigazda büszke a kamara rá, hogy székháza falai közt egy egyházfejedelem találja fel maga választotta otthonát és pedig oly egyházfejedelem, akinek a magyarság szempontjai adtak rangot és küldetést.

Örömünkre szolgálna s biztosra is vesszük, hogy Méltóságod úgy megszereti Debrecent és Debrecen is Méltóságodat, hogy ez az otthon otthona lesz, nemcsak a püspök magánszemélyének, hanem a püspökség intézményének is. Kívánjuk hogy legyen így.

Addig is legyen ez a ház Méltóságod meleg, nyugalmas, kellemes otthona, modern berendezéseinek lakásáldásai nyujtsák mindazt a kényelmet és egészségi biztonságot, mely szükséges ahhoz, hogy Méltóságod e házban jó egészségben, test-lelki erőben, hosszan, boldogan éljen s hogy amit főpapi lelke munkájával az istenfélelem és hazaszeretet utjain fáradozva végez, e tiszta meleg otthonba kipihenhesse.

Isten hozta Méltóságodat házunkban, otthonában.

A fákhásmenet

Este nyolc órakor a katolikus népszövetség tagjai mintegy háromszázan a görög katolikus iskolánál gyűltek egybe, ahonnan az „Egyetértés” zenekarának zenéje mellett a püspöki lakás elé vonult a lampionos menet. Itt Kresznerics Gy. Ferenc mondott tartalmas üdvözlő-beszédet, amelyre a püspök szép beszédben válaszolt. az ünneplő tömeg itt is lelkes ovációban részesíttette a püspököt.

283. A Debreceni Újság cikke Miklósy püspök debreceni fogadtatásáról

Debrecen, 1913. október 16.

Debreczeni Újság XVII. évf. 238. 1913. október 16.

Ecce sacerdos!

Imé a főpap, aki bevonult Debrecenbe, a magyarság ősvárosába, hogy innen kormányozza kiterjedt egyházmegyéjét, melynek határai tulterjednek a magyar nyelvhatáron és mélyen belenyulnak a nemzetiségi nyelvtengerbe, ahol gyűlött a magyar szó és a magyar érzés.

Jött az apostolok méltó utódjainak alázatos szerénységével és nem hozott magával egyebet, csak szeretetet, mikor pedig megszólalt, nem hirdetett mást, csak az egész emberiséget összefoglaló szeretetet, mely nem ösmeri a vallásfelekezetek által emelt válaszfalakat, melyeket kicsinyes féltékenység szokott magasra emelni.

De égig nem nőhetnek a fák, Bábel tornyánál magasabbra nem lehet emelni a vallásfelekezetek válaszfalait. Lehullanak azok a szeretet szavára, miként büszke Jericho falai leomlottak. Az embereket egyesítő felebaráti szeretet

isteni szózata nem türi a szétválsztó falakat és a szeretet e nagy igéjével jött Debrecenbe a gör. kath. magyar egyház új főpapja, Miklósy István.

Szeretettel telt szívet hozott, ki is tárta nyomban, a talpig magyar ember nyílt őszinteségével és belefoglalta egész Debrecen népét, valláskülönbség nélkül. Nem főpapként jött, hatalmi jelvényekkel, csak mint szeretetet hirdető pap és küldetésének magaslatán álló magyar hazafi, aki tudja, hogy az ő hivatása nem merül ki egyházmegyéje népének lelki élete gondozásában, hanem reá nemzeti szempontból is nagy feladatok megoldása vár.

Az ő kiterjedt egyházmegyéjében nem mindenütt lobog a magyar érzés, a hazaszeretet, mint itt Debrecenben. Sok-sok egyházközségben már csak hamvadó mécsvilág az, mely alig pislákol, másutt már teljesen kialudt és a hazaszeretet örök mécsese helyett idegen érzések áruló őrtüzei égnék. Az ő hivatása lesz a hamvadó mécseseket felgyújtani és az idegen érzések áruló őrtüzeit kioltani.

Szeretet és hazafiság! Istenfélelem és hazaszeretet! Hit és nemzeti érzés!

Az emberi szív oltárának szentségei ezek; örökön égő tüzek, melyeknek lángjai közös lángoszlopban égnék, mint a tengerparton a világító torony, melyirányt ad az éj sötétjében a felkorbácsolt hullámokon hányatott hajónak, de őrtüzek is ezek, melyek nemcsak irányítanak, de áldásos meleget is terjesztenek.

Új őrtűz gyult ki Debrecenben, midőn a gör. kath. magyar püspök e város falai közé jött, hogy innen hirdesse a szeretetet és innen ültesse át a nemzeti érzést egyházmegyéjének olyan vidékeire is hűvei szívébe, ahol az már kialvóban volt vagy talán már ki is aludt.

Magasztos, szép hivatás ez és csak örömmel tölthet el minden debreceni embert, valláskülönbség nélkül, az a tudat, hogy az első, gör. kath. magyar püspök, ha ideiglenesen is, székhelyül Debrecen városát választotta, hogy innen hirdesse a szeretet és hazafiság ígét.

Az a bensőségteljes fogadtatás, melyben az első gör. kath. magyar püspök Debrecenben részesült, biztos záloga annak, hogy e város közönsége szeretettel fogja körülvenni, mert megértette, milyen fontos, nemzeti hivatást tölt be magas egyházi és közjogi méltóságában Miklósy István, de tudja és érzi azt is, hogy Debrecen jelöltségét s súlyát mennyire emeli az a központi jelleg, melyet neki az új gör. kath. magyar püspök adott azzal, midőn székvárosává tette, ha egyelőre ideiglenesen is.

Isten-hozottal köszöntjük e város falai közt az első gör. kath. magyar püspököt és nemcsak az kívánjuk a város polgármesterével, aki a város közönségének érzelmeit tolmácsolta, hogy élete folyása legyen itt nyugodt és boldog, hanem azt is, hogy hazafia működése legyen áldásos és eredményekben gazdag.

284. Miklósy István hajdúdorogi püspök átírata Csernoch János hercegprímásnak a debreceni ideiglenes székhely tárgyában

Debrecen, 1913. október 17.

EPL Cat. D/c. Csernoch 2897/1913

2897/913. sz.

Főméltóságú és Főtisztelendő

dr. Csernoch János v. b. t. t. hercegprímás úrnak

Esztergom

Főméltóságú és Főtisztelendő Hercegprímás, Érsek Úr!

Van szerencsém bejelenteni, hogy a hajdudorogi egyházmegye kormányzását f. év október hó 5-ikén átvettem s Debreczenben telepedtem le, hol a székhelykérdés végleges megoldásáig illetőleg a szükséges építkezések foganatosításáig lakni szándékozom.

Fogadja Főméltóságod kegyesen mély tiszteletem őszinte kifejezését, mellyel vagyok Debreczenben 1913. okt. hó 17. én

alázatos szolgája az Úrban:

Miklósy István

hajdudorogi püspök

285. A Nagykároly és Érmellék cikke az új egyházmegyeről

Nagykároly, 1913. október 18.

1913. október 18. 4. évfolyam, 42. szám, 2–4. oldal

A magyar g.k. egyház jövő nemzedékének nevelése

a megalakult egyházmegyének az egyik legfontosabb kérdése. Hogy valóban az, a székhely kérdés eldöntésének az a módja is mutatja, hogy a családos lelkészekről, tanítóktól és egyházközségektől, tehát mindazoktól van függővé téve a megfelelő székhely megválasztása, akiknek gyermekek neveltetése a gondjuk. Ugyyszólván az egyedüli szempontnak látszik, mely a kérdés eldöntését irányítja: a jövő generációnak neveltetése.

Nagyon csalódnánk azonban, ha Püspök úr intenciójának csak azt tekintenők, hogy ő a hiveinek csupán anyagi előnyeire van tekintettel e kérdésnél. Mindenesetre fontos szempont, hogy az ifju nemzedék nevelése ne kerüljön sokba, mert így lehetővé van téve a taníttatásnak minél nagyobb általánosulása, de ezenkívül egy egyházmegyének egyéb szempontjai is vannak, melyek e mellé szorosan csatlakoznak. Ugyanennek az elvnek ad kifejezést Miklóssy püspök őméltóságának azon kijelentése is, mely szerint kulturális várost kíván a püspökség székhelyéül, ahol az egyház fiai tanulhatnak. Mert legfőképen erről van szó. Az új egyháznak elég nagyszámu intelligenciára van szüksége. A Püspöknek egyik legfőbb törekvése épen az, hogy ezt az intelligens elemet, az egyháznak eme fontos rétegét megteremtse. A mostani magyar g. k. egyháznak hivei igen szép számban vannak, de a tanult eleme nagyon csekély.

Pedig arra is nagy szükség van, hogy egyháznak ne csak a néptalálja legyen meg, hanem legyenek nagy számban tanult fiai is, akik hivatalokban, a városok vezetőségében helyet foglaljanak és az egyházuk érdekeit megvédhessék, ha arra szükség lenne.

A mellett, hogy e tanult elemnek megteremtése a jövő feladata, gondoskodni kell arról is, hogy ez a nemzedék erős hitű, egyházához ragaszkodó és ebben önérzetes legyen. Egy ilyen egyháznak, mely a kezdet nehézségeivel és egészen sajtóságos nemzetiségi akadályokkal kell, hogy küzdjön, ügyelnie kell arra, hogy fiaiban ne az egyház iránt közönyös tanult elemet szaporítsa, hanem azokat, akik nagyobb tudásukat, nagyobb befolyásukat minél jobban tudják érvényesíteni egyházuk javára.

Mind eme kívánalmak teljesülése jórészt a neveléstől függ, attól a gondoskodástól, melyben az egyház leendő nemzedékét részesíti. A nevelésnek pedig, tudjuk, a legkisebb tényező is befolyásolja sikerét. Amikor az új egyház székhely után néz, a jövőjéről gondoskodik. Ha sokat ad fiainak neveltetésére, – és amint a Püspök szavaiból látjuk, tényleg sokat is ad, jól meg kell választania azt a várost, melyet a jövő nemzedék felneveltetésének helyéül szánt. Ez olyan óriási horderejű kérdés, mely mellett teljesen eltöri az a körülmény, hogy a szülőnek 45 krajcárral többet kell-e fizetni a vonaton, mely a fiát a gimnáziumba a vakáció után beviszi.

Nem lehet eléggé óvni a papságot, mely a székhely kérdés eldöntésénél most már a döntés felelősségteljes feladata előtt áll, hogy nehogy egyéni előnye, a lokálpatriotizmus sugallata szerint adja le szavazatát az állandó székhelyre. Az egyház érdekeinek teljes mellőzését jelentené, ha X. Y. úr ezért kívánná pl. Debrecen vagy esteleg Nyíregyházát, mert az hozzá közelebb esik és így a vonat olcsóbbért viszel odáig és gyorsabb a közlekedés. Felelősségteljes e kérdés elintézése, melyet épen azért nyugodt lelkiismerettel csakis az egyház érdekeinek abszolút tisztaságban megőrzött szempontjainak irányadása mellett lehet. Ekkor bármilyen legyen is az egyházmegye döntése, ahhoz szó nem férhet, ha azt az egyház érdekeinek elősegítése diktálta.

Mikor azonban erről van szó, nem lehet egyéb az első kötelesség, mint annak a megállapítása, hogy mit kívánnak az egyház érdekei. Nagyon sok mindenfélét. Minthogy azonban a székhely eldöntésének egy olyan főelve bontakozott ki a közelmúlt eseményeinek során, arról a szempontról kell elsősorban tárgyalnunk, mely a jövő nemzedék helyes, előnyös (olcsó) az egyház erősödésére szolgáló neveltetését foglalja magában.

Számot kell vetnünk a szervezendő iskolákkal és az azokban teljesítendő neveléssel, melynek az egyház javára szolgálónak kell lennie. A városok viszonyait tekintetbe veendő, most már csak Debrecenről és Nagykárolyról lehet szó, mint amelyek mellett még a legtöbb jel van amellett, hogy a székhelyet megkaphatják. Noha Debrecen viselkedése és az ebből az egyházra háramló vesztély Debreczennek a székhelyre való alkalmasságát már a legkisebbre szállította, foglalkozhatunk a kérdéssel csak azért is, hogy Nagykároly előnyeit e tekintetben is kétségen kívül állóvá tegyük.

A székhely akár Nagykároly, akár Debrecen lenne, az egyház számára egy papnevelő és egy tanítóképző intézetet kellene állítani. A gimnáziumi nevelés céljaira egyelőre akár itt, akár ott a r. kath. gimnáziumot használná fel.

Debreczenben van egy óriási, ősrégi református kollégium, melynek diáksága ezren felül van. Ezzel szemben van egy kis katolikus gimnáziuma egy pár száz diákkal. Aki ismerős a debreczeni viszonyokkal, ismeri azt a hangulatot, melyet a katolikus gimnazisták lenézése jellemez. Egyszerűen csak azért, mert jóval kevesebben vannak. Gyerekversengés az egész, de mégis káros a fiatal lélekre, aki ilyen viselkedést tapasztal társai részéről. Nagyon hihető, hogy még abban a róm. kath. gimnáziumban is a g. kath. vallású gyerekek a második helyen szerepelnének. Mind ezek a kis dolgok is olyanok, melyek az önérzet kialakulását igen gátolják egy kis gyermek lelkében. Akik pedagógiával foglalkoznak, ezt föltétlenül akceptálják. Magának, az egész diákságnak a városon való szereplése is csak másodrendű jellegű volna. Mindez valamire való alkalmat a református gimnázium ragad el magának, mint hatalmasabb és ez a tanulóság önérzetét emeli. az ellenkező oldalon pedig csökkenti. Pedig éppen a magyar egyház az, amelynek erős önérzetű, ambiciós emberekre van szüksége.

Csak éppen nem akarunk ismétlésekbe bocsátkozni, de ugyan ezt mondhatnók el a tanítóképző jövőjéről is. ennél az iskolafajnál még fontosabb, hogy a növendékei teljes önérzettel és kellő kiműveléssel kerüljenek ki az iskolából, mert míg a gimnáziumi tanulók egyetemeken, főiskolákon még erősödnek egyéniségükben, addig a tanítóképző növendékei egyenesen az életbe kerülnek ki, hol sokszor kell nekik meggyőződésüket önérzetesen és korrektül kinyilvánítani. Ezért kell gondoskodni arról, hogy azok az ifjak már az intézet városában a nyilvánosság előtt ugy szerepeljenek, hogy falujok vezetésében annak idején a kellő jártasságot ne nélkülözzék. Ehhez a gyakorlathoz pedig Debreczen, ahol a területet egy más, erősebb képzővel kell megosztaniok, ugy-e bár nem előnyös?

Van még egy másik előny is, mely éppen azokat győzi meg a nagykárolyi székhely előnyeiről, akik anyagi előnyök miatt nem a városok alkalmasságát, hanem azoknak a hozzájuk való közelségét nézik. Mert ugy-e bizony ezen esetben arról volna a szó, hogy a vasúti utazás kisebb költségei tegyék elviselhetőbbé a szegényebb népre is a fiaik taníttatásának költségét. Azonban a vakációk pár alkalmával megspórolt hatásokhoz képest sokkal többet tenne, ha a kosztprénz, az internátus költsége volna kevesebb, ami az egész évre szóló megtakarítás. Az új iskolák mellé internátusokat fog az egyház állítani, hol a magyar g. k. gyerekek ellátást kapnak. Ez az intézmény egyáltalában nem nyereszkedésre lesz alapítva. Olyan árban fognak ellátást kapni a növendékek, amilyen árat a beszerzés drágasága megenged.

Határozottam állithatjuk, hogy e tekintetben is Nagykároly minden más városnál előnyösebb. Akik a viszonyokkal ismerősek, azok tudják, hogy zöldséget, tejterméket, majorságot stb. milyen óriási mennyiségben szállítanak innen Debreczenbe, Szatmárra, Budapestre sőt Kolozsvárra is. Városunk gazdag és nagy vidéke annyit termel, hogy az a város elfogyasztani nem is

képes. Innen visznek nagyon sokat a szomszédos városokba is, ahol bizonyosan sokkal olcsóbban adják el, mint ahogy itt venni lehet.

Ezek szerint ha egy konviktusban Debreczenben havi 50 koronát kellene fizetni személyenkint, itt ugyanazt meg lehetne kapni legfeljebb havi 36–40 koronáért. Ez pedig óriási rubrika. Még annak a lelkésznek is, aki éppen Debreczen tőszomszédságában lakik, kifizetni a vonatdíjat, amennyivel a fia többért utazik egy hónapi kosztpénznek a különbsége is.

Az egész tanulóifjuság elhelyezhető Nagykároly intézeteiben, az egyetemi ifjak kivételével. Ez pedig Debreczenben vagy bármely városban felállított konviktus által elintéződött dolog.

Nem is tekintve azon rendkívüli horderejű előnyöket, melyek a püspökséget egy nyugalmas, lelkes város útján az eredményes, intenzív munka lehetőségéről biztosítják, a legkisebb előnyök és mind amellettt döntenek, hogy az állandó püspöki székhely Nagykároly legyen.

286. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő Miklósy István püspökhöz a Debreczenbe való bevonulásakor mondott beszéde tárgyában

Bécs, 1913. október 22.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 599. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján, de téves feladóazonosítással és dátummal: CÂRJĂ, CCLI., 463–464. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

1356

Viennae, die XXII octobris 1913

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Stephano Miklossy

Episcopo Hajdudoroghensi

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

In relatione facta a publica ephemeride „Pester Loyd” de intronisatione Dominationis Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae, inter alia Dominationi Tuae haec praecisa verba adscribuntur: „Debreczen sei die Stadt von wo aus er die Sache der Magyarisierung der von Rumänen bewohnten Gegenden des Komitats am besten werde leiten können”.

Enixe itaque rogo Dominationem Tuam, ut mihi indicare velit utrum revera in citata oratione tali modo se expresserit, et, si vera sint exposita, quonam sensu eadem Dominatio Tua haec dixerit.

Sensibus perfectae aestimationis in Dominationem Tuam persistens, ex corde sum Dominationi Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae

Addictissimus servus

Franciscus Rossi Stockalper

Sanctae Sedis negotiarum gestor

**287. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója
tárgyában**

1913. október 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 408r–409r. Tisztázat.

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Col benevole permesso di Vostra Eccellenza mi prendo la libertà di presentarle in versione italiana l'articolo del nostro giornale rumeno „L'Unirea” riguardando alla revisione della Bolla „Christifideles graeci”.

L'importanza di questo articolo consiste soprattutto in ciò che da una giusta imagine della nostra opinione pubblica rumena, la quale è vivamente interessata di vedere terminata una tale grave questione.

Dal tempo in cui, sul principio del mese di Giugno di quest'anno Vostra Eccellenza si era degnata comunicarmi la buona notizia, che la Santa Sede ha dato il suo assenso per una parziale revisione della detta Bolla, - io ho fatto tutti gli sforzi per calmare gli spiriti cotanto agitati presso di noi. Il fatto, come lo dice anche questo articolo, ha dimostrato che gli spiriti si sono calmati colla fondata speranza della revisione. Questa calma in verità è succeduta sulla basi ed in virtù di quella altissima parola della Santa Sede, alla quale è stato aggiunto, che il momento opportuno per la revisione arriverà dopo la consecrazione del primo vescovo della nuova diocesi. Orbene questa cosa è stata compiuta nel giorno 5 Ottobre corrente anno nella Chiesa di Hajdudorogh in mezzo alle ceremonie sacre del rito slavo-ruteno, accompagnate dal coro coi cantici liturgici in lingua ungherese, come al solito in quelle parti. E' ben naturale però che al nuovo vescovo gli si dia un poco di tempo di respiro, per dire così, in ciò che spetta la più volte mentovata revisione. In questo modo ho dovuto rinnovare gli sforzi per mantenere la calma fino all'arrivo di quel desiderato momento in cui si procederà alla realizzazione della revisione. Tutte queste cose riguardanti la revisione il giorno 10 di Ottobre corrente anno le ho detto anche al nostro Ministro-presidente Sigonre Conte Stefano Tisza, accentuando che le calma in proposito susiste unicamente in virtù di quella altissima parola della Santa Sede. Era mio dovere di dire questa cosa al capo del nostro governo non solo per motivo della pace religiosa presso di noi, ma anche per motivo di natura politica, in quanto che, per la volontà dello stesso Conte Stefano Tisza, di nuovo si sono messi in opera i trattativi per cercare e fare la desiderata pacificazione rumena-ungherese. Orbene, come ho detto anche a viva voce a Vostra Eccellenza – senza l'effettuazione della aspettata e già assicurata revisione della Bolla, presso i Rumeni non si potrà fare pacificazione né religiosa, né politica. Il Signore Ministro-presidente si è degnato dare piena attenzione al mio dire e se ne ha preso nota.

Mentre mi prendo la libertà di comunicare queste cose di cotanta importanza a Vostra Eccellenza. L'ha prego degnarsi continuare colla sua benevolenza a patriocinare la causa della revisione, affinché piena sia quanto prima la pace nel seno della nostra chiesa.

Prego poi altresì Vostra Eccellenza a ben voler gradire i sensi della mia vera e profonda venerazione, mentre mi dichiaro.

Di Vostra Eccellenza,
Granvaradino (Nagyvárad), 22 Ottobre 1913
umilissimo, devotissimo servo
Demetrio Radu mp.
Vescovo rumeno di Granvaradino

287a. Radu püspök levelének melléklete: Az Unirea cikkének olasz fordítása

Balázsfalva, 1913. október 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 410r–412v. Fordítás.

Versione dell' articolo: „Come siamo colla revisione” pubblicato nel numero 106 dei 21 di Ottobre del giornale rumeno: „Unirea” di Balázsfalva.

Come siamo colla revisione?*

Scusate, onorevole Redazione dell'Unirea, se vi faccio questa domanda: come siamo colla revisione della Bolla „Christifideles”? Vi ricorderete di certo, che Voi siete stati quelli, che avete sifato la lotta, smorzato il fuoco proprio in quel momento, quando esso doveva divampare più intensamente. Il prete Muresan squalliva nel carcere insieme cogli eroi di Kismajtény, gli altri gruppati attorno al arcidiacono Romolo Marchis erano decisi di difendere anche soli gli interessi della nostra chiesa e della nostra nazione in quell'angolo del regno. –

Dappertutto non si vedeva altro che coraggio, fermezza ed entusiasmo. – In faccia a questo atteggiamento degno ed eroico del clero e del popolo di Satmar, i ruteni scaltri, il famoso Jaczkovics, Gönczy ed altri simili – ispettori e protopopi – hanno rinunciato a farsi vedere nei comuni rumeni. – Si fecero invece delazioni al governo, a Viena, a Roma per infievolire con altri mezzi la resistenza dei Rumeni. – I sacerdoti rumeni ricevettero alla fine le domande ufficiali, se riconoscono come canonica la Bolla Christifideles ed il vescovo Miklósy come loro superiore?

E nel momento, in cui quei bravi sacerdoti avrebbero dovuto pronunciarsi, e portar la guerra fino all'ultimo sangue, proprio allora si lanciò nel pubblico la questione della revisione colla sua „sorgente assolutamente autentica” e calmaste gli spiriti gridando: Alto là! La revisione è già in via, la revisione si farà! I fattori più competenti (il governo, Viena e Roma) son caduti già di accordo sopra questo punto. – I comuni rumeni saranno dismembrati, i sacerdoti saranno liberi di passare ecc.-

Ed in seguito a questo rumore si smorzò il fuoco della guerra. I sacerdoti oltre modo eccitati in seguito degli ultimi avvenimenti si arresero davanti al nuovo ordine delle cose ed andarono uno dopo l'altro a Canossa, e quella bella guerra, che sarà sempre mai una pagina di gloria nella nostra istoria di qua si ò paralizzata e l'acquilla rumena che, si è lanciata superba verso il cielo, cadde colle ali rotte sulla terra.

Da quel momento e pace e silenzio in Satmar: forse qualche levita abalienato sospira ancora di nascosto per le vanità di questa vita caduca.

Ed i tempi cambiati si manifestarono con abbastanza chiarezza nei giorni passati a Hajdudorog. Quale non fù l'allegrezza festosa che si manifestò coll'occasione

dell'istallazione del primo vescovo di Hajdudorog. Vi fu presente molto mondo ungherese. Vennero i deputati, i rappresentanti della stampa, delle istituzioni culturali, della politica ungherese e fecero un gongolio, come raramente si fa altro nel regno ungherese. – E non c'è da meravigliare: un tale trionfo non ha riportato il maghjarismo in tutto lo scorcio del secolo passato, come ben lo disse Khuen-Héderváry. – E' stata quella una grande festa ungherese, dove si abbracciò il calvino col cattolico, il luterano col giudeo e tennero sopra le nostre teste l'orgia del più completo trionfo.

Fatevi, onorevole redazione, a guardar più d'appresso i nostri sacerdoti che furono là presenti. Coloro, i quali qualche mesi fa, erano eroi, gli eroi nostri, gli eroi di una causa rumena disperata, si presentarono anche dessi, anzi dovettero presentarsi, gli uni per portare i loro doni, gli altri per glorificare i tempi cambiati. – Ma ha creduto forse alcuno di quella grande assemblea di stranieri, che coloro, i quali parlano abbiano offerto oro in dono al primo vescovo ungherese? E quando i nostri preti passavano sotto queste forche caudine, non abbiamo noi forse sentito che, il rossore risperso sul loro volto è il nostro, il rossore di quelli che sono chiamati di conservare inviolabili le istituzioni di quella chiesa, il di cui governo fu deposto nelle nostre mani?

Ritorno adunque di nuovo alla questione: „Come siamo colla revisione?” Fu vero ciò che scriveste di essa? Era di fatto competente la sorgente,** d'onde riceveste l'informazione? E perché tacciono da quel momento tutti? Nei documenti pubblicati nell' "Unirea" ho letto, che allorquando si trattava dell'erezione della nuova diocesi le cose andavano telegraficamente. Il Nunzio di Vieno ha chiamato telegraficamente il Metropolita di Balázsfalva, perché nel seguente giorno alle 10 si presentasse alla conferenza che, doveva tenersi nella causa di Hajdudorog. – Quando poi si tratta della revisione allora taciono tutti come il pesce. Del governo, di Roma non mi maraviglio, perché ad essi non li scotta il dito, ma perché taciono i nostri, perché tace la commissione dei cinquanta?

Anche al solo pensiero rabbrivido. Non è stata per avventura una intenzione diabolica tutta la storia della revisione, perché mediante il divulgamento di questo falso rumore il governo ci possa confondere e così riesca più facilmente a reprimere le guerra facendo breccia ha le nostre fila. Diteci, di grazia, se potremmo oggi riprendere ciò che, in seguito al rumore della revisione abbiamo interrotto, o meglio abbiamo cessato di fare?

Che se poi le Vostre informazioni sono state esatte, se pubblicandole avete creduto di poter prendere per loro la responsabilità davanti all'opinione pubblica, davanti alla istoria, allora perché non si fa niente in questa causa? Si puo forse seppellire nell'oblio una così importante causa ecclesiastica-nazionale?

Iddio ci guardi, che con terribile decezione dobbiamo un giorno constatare, che la revisione sia stata una semplice manopera politica destinata a confondere l'opinione pubblica rumena e di seppellire per sempre una grande causa nazionale.

Un protopopa.

*Pubblichiamo quest' articolo colle dovute reserve.

**Assiguiamo l'autore

**288. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Miklósy István hajdudorogi püspöknek a Debrecenbe való
bevonulásakor mondott beszéde tárgyában**

Budapest, 1913. október 27.

GKPL VI-1. (1913). Tisztázat.

Budapesten, 1913. október hó 27.

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István

hajdudorogi gör. kath. püspök úrnak

Debreczen

Méltóságos Püspök Úr!

Tisztelettel kérem, hogy a Debreczenbe érkezésekor a polgármester üdvözlő szavaira mondott beszédének autentikus szövegét mielőbb megküldeni méltóztassék.

Fogadja méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Jankovich Béla

**289. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő átirata
Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak az ideiglenes
debreceni székhely tárgyában**

Bécs, 1913. október 27.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 605r. Másolat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött másolat alapján, de téves feladóazonosítással: CÂRJA, CCLII, 464. Az alábbi átirás szintén a másodpéldány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt másolat.

No. 1366.

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano Roma.

27 Ottobre 1913.

Trasmissione di supplica (con inserto).

Eminenza Reverendissima,

Qui acclusa, ho l'onore di trasmettere all'Eminenza Vostra Reverendissima una petizione²⁴⁵ dell'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Miklossy, nuovo Vescovo della neoeretta dioecesi greca di Hajdudorogh, con cui chiede la facoltà quinquennali.

245 A kérvény: ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 604r.

Il prelodato Monsignor Miklossy ha fissato provvisoriamente la sede in Debreczen sia perchè la residenza di Hajdudorogh non è ancora pronta, sia perchè si attende una decisione intorno alla città che debba essere la sede definitiva.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione mi onoro riaffermarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima

**290. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) magánlevele Miklósy
István hajdúdorogi püspöknek a Reichspost cikke tárgyában**

Budapest, 1913. október 28.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

A Görög Szerartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága

Budapest, 1913. október 28.

V., Mérleg utca 3.

Kedves Barátom!

A bécsi Reichspost súlyos támadást intézett ellened a debreczeni bevonulások alkalmával tartott beszéde miatt. Tegnap Majanovits járt nálam, Andortól jött, aki már figyelmeztette a Budapesti Tudósító után a Bpesti Hírlapban megjelent dementire. én utbaigazitottam Majanovitsot, ki a Salzburger Kirchenblattba még tegnap beküldte a megfelelő rectificatiót. ezen felül én is szükségesnek találtam egy újabb communiqué-t beadni a Budapesti Tudósítóba, azt oda ugyancsak tegnap este személyesen elvittem s telefonon megkértem a Pester Lloydot, hogy Bécsre való tekintettel a communiqué-t okvetlenül vegye át, ami értesülesem szerint a mai esti lapban meg is történik. A Budapesti Tudósítónál pedig, melynek megfelelőszámát ide csatolom, azt hallottam, hogy a kormány is szükségesnek tartotta a Reichspostba egy dementit beküldeni.

Ezeket azért tartottam szükségesnek veled közölni, mert a debreceni ujságok is úgy reprodukálták szavaidat, hogy a Debreczenbe hozzád jövő oláhok onnan mint jobb „magyarok” fognak hazamenni, ami egyértelmű a magyarosítással, vagy legalább így tüntethető fel. Kegyeskedjél ezekből megítélni, hogy a trónörökösnel nagy grátiában álló oláhok miatt mily nagy óvatosságra van szükség nyilatkozataidban.

Őszinte nagybecsüléssel maradok igaz hived: Szabó Jenő

290a. Szabó Jenő levelének mellékelete

A Budapesti Tudósító jelenti: A bécsi Reichspost heves támadást intézett Miklósy István hajdúdorogi püspök ellen a debreczeni ideiglenes székhelyre való bevonulása alkalmával tett amaz állítólagos nyilatkozata miatt, hogy debreczeni székhelyről legjobban fogja tudni irányítani az egyházmegyéjébe beosztott román hívek elmagyarosodását. Illetékes helyen a Budapesti Tudósító felhatalmazást

kapott annak kijelentésére, hogy a támadás alapjául vett hírlapi tudósítás nem felel meg a valóságnak s a püspök nem is késett a hamis tudósítás helyreigazításával. Magyarosítási szándékról különben szó sem lehet komolyan akkor, amikor – az új egyházmegye görög liturgikus nyelvét nem is említve – az új egyházmegyébe mindössze csak 18. 000 román anyanyelvű hívőt osztottak be, ellenben 120. 000 magyar anyanyelvű hívő maradt meg a régi egyházmegyékben, amely lélekszámból 40. 000 a román egyházmegyékre esik. Miklóssy püspök egyszerűen csak azzal az udvarias bókkal köszönte meg a szíves fogadtatást, hogy ő Debrecenben olyan dicső múltú és szinmagyar légkörben fog lakni, mely bizonyára az őt felkereső papjait és híveit is olyképp fogja meghíletni, hogy azok megerősödött hazaszeretettel térnek majd vissza lakóhelyeikre. Hogy egyébiránt magyarosító szándékról mennyire nem lehet szó, ez legjobban kitűnik a görög-katolikus magyarok országos bizottsága elnökének a főrendiházban tett amaz előzékeny ajánlatából, hogy a magyar és román nyelvcsoportok egymáshoz való viszonyában is biztosítsák az az egyháznyelvi reciprocitás, amely a román és a rutén nyelvcsoport közt ősidóktól fogva fennállott. Szabó Jenő főrendházi tag bizonyára nem tette volna meg ezt az ajánlatot, ha azzal Miklóssy püspök teljes mértékben egyet nem értene.

291. A Budapesti Hírlap tudósítása a Miklóssy püspököt ért sajtótámadásról

Budapest, 1913. október 29.

Budapesti Hírlap, 1913. október 29. 4. oldal

Támadás Miklóssy püspök ellen.

A bécsi Reichspost heves támadást intézett Miklóssy István hajdudorogi püspök ellen a debreceni ideiglenes székhelyre való bevonulása alkalmával tett állítólagos nyilatkozata miatt, hogy debreceni székhelyéről a legjobban fogja irányítani az egyházmegyéjébe beosztott román hívek elmagyarosítását.

Illetékes helyen a Budapesti Tudósító fölhatalmazást kapott annak kijelentésére, hogy a támadás alapjául vett hírlapi tudósítás nem felel meg a valóságnak s a püspök a hamis tudósítást már annak idején helyreigazította. Magyarosítási szándékról különben szó sem lehet komolyan akkor, amikor – az új egyházmegye görög liturgikus nyelvét nem is említve – az új egyházmegyébe mindössze csak 18.000 román anyanyelvű hívőt osztottak be, ellenben 120.000 magyar anyanyelvű hívő maradt meg a régi egyházmegyékben, amely lélekszámból 40.000 a román egyházmegyékre esik. Miklóssy püspök egyszerűen csak azzal az udvarias bókkal köszönte meg a szíves fogadást, hogy ő Debrecenben oly dicső múltú és szinmagyar légkörben fog lakni, amely bizonyára az őt felkereső papjait és híveit is olyképp fogja meghíletni, hogy azok megerősödött hazaszeretettel térnek majd vissza lakóhelyeikre. Hogy egyébiránt magyarosító szándékról mennyire nem lehet szó, az leginkább kitűnik a görög katolikus magyarok országos bizottsága elnökének a főrendiházban tett előzékeny ajánlatából, hogy a magyar és román nyelvcsoportok egymáshoz való viszonyában is biztosítsák az az egyháznyelvi reciprocitás, amely a román és a rutén nyelvcsoportok közt ősidóktól fogva fennállott. Szabó Jenő főrendházi tag bizonyára nem tette volna meg ezt az ajánlatot, ha azzal Miklóssy püspök teljes mértékben egyet nem értene.

**292. Miklósy István hajdúdorogi püspök átiratfogalmazványa
Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a
Debrecenbe való bevonulásakor mondott beszéde tárgyában**

Debrecen, 1913. október 31.

GKPL VI–1. (1913). Fogalmazvány.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

A debreceni polgármester üdvözlő beszédjére, Debrecenbe érkezésemkor folyó év október 15-én adott válaszom autentikus szövegét, melynek megküldése iránt Nagyméltóságod engem október 27-én levélben megkeresni kegyeskedett,²⁴⁶ csakis a helyi lapok reprodukciójában közölhetem.

Van szerencsém ennél fogva a Debreceni Újság és Debreceni Független Újság egyidejű példányait ide mellékelten azon tiszteletteljes megjegyzéssel betérjeszteni, miként a jelen volt hírlaptudósító fültanúk, akik szemem láttára buzgólkodtak szavaim feljegyzésében, amennyiben tollukat különleges irányzat nem vezette, még több hitelt érdemelnek följegyzéseikkel, mintha válaszomat utólag, emlékezetből, sajátmagam foglalnám írásba.

Fogadja a Nagyméltóságod kegyesen kiváló tiszteletem őszinte kifejezését, mellyel vagyok

1913. október 31-én

alázatos szolgája

Miklósy István, hajdúdorogi püspök

**293. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő átirata
Miklósy István püspökhöz a Debrecenbe való bevonulásakor
mondott beszéde tárgyában**

Bécs, 1913. november 3.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 600r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján, de téves feladóazonosítással: CÂRJA, CCLV, 466. Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

1377

Viennae, die 3 Novembris 1913

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Stephano Miklossy

Episcopo Hajdudoroghensi.

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Sub No. 1356, die 21 Octobris honorem habui dirigendi ad Dominationem Tuam Illustrissimam ac Reverendissimam sequentes littera²⁴⁷, quas dubitans utrum eas Dominatio Tua receperit necne, transcribo:

246 Lásd: 288. számú dokumentum.

247 Lásd: 286. számú dokumentum.

„In relatione facta a publica ephemeride „Pester Loyd” de intronisatione Dominationis Tuae Illustrissimae ac Reverendissima e inter alia Dominationi Tuae haec praecisa verba adscribuntur, nempe: „Debreczen sei Stadt von wo aus er die Sache der Magyarisierung der von Rumänen bewohnten Gegenden de Komitas am besten werde leiten können”. Enixe itaque rogo Dominationem Tuam, ut mihi indicare velit revera in citata oratione tali modo se expresserit, et si vera sint exposita, quoniam sensu eadem Dominatio Tua haec dixerit. Sensibus &, &.”

Iterum nunc iterumque rogo Dominationem Tuam, ut, quam, citius ipsi liceat, analogam responsionem ad me transmittere non dedignetur. Sensibus perfectae aestimationis in Dominationem Tuam persistens sum

Addictissimus servus
Franciscus Rossi Stockalper
Sanctae Sedis negotiarum gestor

**294. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő átírtata
Csernoch János hercegprímásnak a máriapócsi monostor és
kegyhely liturgikus nyelve tárgyában**

Bécs, 1913. november 5.

EPL Cat. D/c. Csernoch 7316/1913. Tisztázat.

N.o 1385. Viennae, die V Novembris 1913.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Joanni Csernoch

Archiepiscopo Strigoniensi, Primati Hungariae, Gran

Excellentissime ac Reverendissime Domine,

Dignetur Excellentia Tua Illustrissima ac Reverendissima notitiam sumere de iis, quae in adjecto folio²⁴⁸ continentur, illudque ad hanc Apostolicam Nuntiaturam remittens mentem Suam aperire non dedignetur.

Hanc novam occasionem libertissime nanciscor ad sensus profundissimae venerationis meae Excellentiae Tuae obtestandis, quibus indesinenter permaneo

Excellentiae Tuae Reverendissimae
addictissimus servus
Franciscus Rossi Stockalper
S. Sedis Negotiorum gestor

248 A Papp Antal apostoli kormányzó által 1913- augusztus 22-én Rómába küldött kérvényről van szó: lásd: 270a. számú dokumentum

**295. Miklós István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli
bécsi nunciának a Debrecenbe való bevonulásakor mondott
beszéde tárgyában**

Budapest, 1913. november 6.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 598rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CCLV., 467. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült.

Excellentissime ac Reverendissime Domine,
Nuntie Apostolice,

In nexu aestimatissimarum de die 3. Novembris, numeri 1377. Excellentiae
Tuae litterarum,²⁴⁹ quas hodie Budapestini accepi, summa in reverentia hisce
responsum dare audeo.

Nulla fuit occasione memorata mentio de conatu, qui in foliis „Pester
Lloyd” „Magyarisierung” vocatur. Sequentia nempe dixi: „Omnes sacerdotes
et fideles mei etiam labii non hungarici, qui in civitatem hanc celeberrimam,
hungaricam venient, in amore patriae et nationis hungaricae confirmati
domum revertentur”.

Gratis faboribusque Excellentiae Tuae commendatus summo in
venerationis cultu persevero

Budapestini, die 6. Novembris, anni Domini 1913 (Hotel Bristol).

Addictissimus minimusque servus in Christo,
Stephanus Miklós,
episcopus Hajdudorogensis.

**296. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő
jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások és a
Christifideles-bulla revíziója tárgyában**

Bécs, 1913. november 13.

ASV anno 1913, rubr. 247, fasc. 11. fol. 123r–128r. Tisztázat.

67917

Vienna 13 novembre 1913

Confidenziale

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Le invio qui acclusi, due articoli della “Reichspost” in cui sono pubblicate
notizie intorno ad una pretesa inchiesta fatta per ordine della Santa Sede dal
Cardinal Benedetti.

Come ho potuto sapere da notizie assunte privatamente e da quello che
mi ha detto Monsignore Radu, Vescovo di Gran Varadino, che è venuto a

249 Lásd: 293. számú dokumentum.

Vienna in questi giorni, pare che il Cardinal Benedetti, il quale non è altri che D. Benedetti della Propaganda accettò in Roma l'invito di Monsignore Hossu, Vescovo di Szamosujvár, d'andare a passare un po' di vacanze in Ungheria a scopo di divertimento, senza pensare che quella brava gente dei Vescovi Rumeni lo facevano per vantaggio ed aiuto dei loro intendimenti nazionali.

Ed infatti sono riusciti a far credere che il Santo Padre si è pentito di aver fatto pubblicare la bolla *Christifideles*, che con la revisione che avrà luogo ben presto saranno ridate tutte le parrocchie ai Rumeni e che il Cardinal Benedetti era stato inviato a bella posta per fare un'ispezione non potendosi prestar fiducia alle relazioni della Nunziatura.

È inutile dire quanto rumore abbia fatto questa notizia. E lascio alla Signoria Vostra considerare quanto poco prudente sia stato l'agire del Reverendo Dr. Benedetti, a meno che veramente egli non abbia avuto un incarico speciale dai superiori.

Trovandomi a parlare di questi affari devo dichiararle in linea del tutto confidenziale che, dopo la visita di Monsignore Radu, avrei dovuto fare un rapporto alla Santa Sede per informarla e prevenirla di ciò che i Rumeni pretendono; ma non l'ho fatto per un sentimento di delicatezza e di rispetto verso il mio superiore immediato, Monsignore Nunzio, il quale per troppa bontà si lascia trasportare dalla parlantina di Monsignore Radu e si è dichiarato favorevole ai loro desiderii.

Monsignore Radu dunque, che io ho lasciato parlare senza rispondere neanche una sillaba, ha detto che loro vogliono subito la revisione della bolla e cioè il ritorno allo stato pristino cosa che può avvenire con un semplice Decreto del Papa il quale riconosce di essere stato ingannato dal Governo ungherese.

E mentre prima Monsignore Radu, lui stesso proponeva la revisione della Bolla, per modum interrogationis, che cioè la Commissione interroghi i singoli villaggi e le singole parrocchie, ora esclude la Commissione e il metodo della interrogazione (per timore naturalmente) e desidera il "Motu Proprio".

A Monsignore Nunzio non ho mancato di dichiarare ripetutamente che questo fatto è indecoroso per la Santa Sede e che, nonostante che il Governo lo desidera, il fatto solo della revisione della Bolla come la intendono i Rumeni è molto pericoloso, perché non potendosi concedere loro quello che pretendono, si andrà incontro a vari dissidi.

Monsignore Radu infatti non agisce che per sentimenti nazionali ed è in continui e stretti rapporti con i suoi connazionali di Rumenia, qui a Vienna è venuto per parlare col nuovo ministro d'Austria a Bucharest e per vedere (essi mi ha dichiarato) di che sentimenti è.

Ripeto tutto ciò confido a Lei in linea privata e perché ne informi sua Eminenza Reverendissima

Colgo questa nuova occasione per riaffermarmi con sensi di profondissima venerazione

alla Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima
devotissimo ed obbligatissimo

Francesco Rossi

296a. Rossi Stockalper levelének melléklete: A Reichpost tudósítása

1913. november 9.

„Reichspost“ 9 novembre 1913

Die Rumänen und das neue griechisch-katholische Bistum

(Von dem Korrespondenten der „Reichspost“.)

Budapest 8. November.

Die ungarländischen rumänischen Bischöfe unternahmten seinerzeit einen gemeinsamen Schritt beim Heiligen Stuhle, um die Revision der päpstlichen Bulle „Christifideles“, welche sich auf die Errichtung des neuen Hajdudoroger griechisch-katholischen Bistums bezog, zu erbitten. Die Bischöfe unterbreiteten dem Heiligen Vater die Bitte, es möge gestattet werden, daß jene Kirchengemeinden, in welchen die überwiegende Mehrzahl der Gläubigen rumänischer Nationalität ist, auch in Hinkunft ihre bis dahin bestandene Kirchengemeindezugehörigkeit beibehalten können mögen. Bis zum gegenwärtigen Momente erfolgte noch keine Entscheidung in dieser Frage, die auch seitens des Wiener päpstlichen Nunziums warm unterstützt wurde. Der Bischof von Szamos-Ujvar, Vazul Hosszu, der kürzlich von Seiner Heiligkeit, dem Papste, in Audienz empfangen wurde, versäumte nicht die sich ihm bietende Gelegenheit, und informierte – wie Ihr Korrespondent erfährt – den Heiligen Vater über diese Frage in eingehender Weise. Papst Pius X. widmete den Ausführungen des Bischofs vollstes Interesse. Vom Papst begab sich Bischof Hosszu zum Kardinal Enrico Benedetti, dem Leiter der griechischen Sektion der „Propaganda“, mit welchem er im Laufe einer längeren Beratung die Frage der Zugehörigkeit der betreffenden Kirchengemeinden eingehend erörterte. Kardinal Benedetti versprach dem Bischof Hosszu, im Laufe des kommenden Jahres persönlich nach Ungarn zu reisen, um dem Erzbischof von Balazsfalva einen Besuch abzustatten. Bei diesem Besuche gedenkt dann der Kardinal die örtlichen Verhältnisse einer eingehenden Prüfung zu unterziehen, um auf Grund seiner Erfahrungen dem Heiligen Vater genauen Bericht zu erstatten.

296b. Rossi Stockalper levelének melléklete: A Reichpost tudósítása

1913. november 13.

Reichspost, 13 novembre 1913, Kirchliches.

Ein Legat des Papstes in Ungarn

Die Angelegenheit des neunten rumänischen griechisch-katholischen Bistums.

(Von unserem Korrespondenten.)

Budapest, 12. November.

Wie die „Reichspost“ bereits meldete, weilte kürzlich der ungarländische rumänische, griechisch-katholische Bischof Vasul Hosszu in Rom, wo er Gelegenheit hatte, sowohl den Papst, als auch den Kardinal Enrico Benedetti

über die durch Schaffung des neuen griechisch-katholischen Bistums eingetretene Situation genau zu informieren. Dem Bischof wurde mitgeteilt, daß Kardinal Benedetti persönlich nach Ungarn kommen werde, um an Ort und Stelle Beobachtungen zu pflegen. Diese Reise des Kardinals hätte erst zu einem späteren Termin stattfinden sollen, dennoch erfolgte sie bereits jetzt, indem Kardinal Enrico Benedetti als Ablegat des Papstes nach Ungarn kam und die Verhältnisse der griechisch-katholischen rumänischen Kirche genau studierte. Der Kardinal stattete dem Bischof Demeter Radu in Nagyvarad, dem Erzbischof Viktor Mihalyi in Balazsfalva, dem Bischof Valerian Trentiu in Lugos und dem Bischof Vasul Hosszu in Szamosujvar längere Besuche ab. Der Aufenthalt des Kardinals in Ungarn hatte einen rein informativen Charakter, aus welchem Grunde er auch weder mit der Regierung noch mit den Mitgliedern des ungarischen Episkopats in nähere Berührung trat; er weilte auch in Budapest, jedoch nur einen halben Tag lang, und kehrte sodann nach Rom zurück, um dem Papst Bericht über seine Erfahrungen zu erstatten.

297. Csernoch János hercegprímás átiratfogalmazványa Miklós István hajdúdorogi püspöknek a máriapócsi monostor és kegyhely liturgikus nyelve tárgyában

Esztergom, 1913. november 18.

EPL Cat. D/c. Csernoch 7316/1913. Fogalmazvány.

Strigonii, die 18. Nov. 1913.

Illustrissimo Domino Stephano Miklós

Epp. Hajdudorogensi gr. cath.

Debrecen

Literas supplices²⁵⁰ Episcopi gr. ritus Munkácsensi Augustissimo Pontifici inscriptus linguam liturgiam in Sanctuario Mariapócs stabilendam concernentes Illustritati Vestrae sub ./.. erga revisionem transpono Eandem rogando, ut mentem suam de hac re aperire et mecum communicare velit.

Csernoch

298. Miklós István hajdúdorogi püspök felterjesztés-fogalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a hajdúdorogi káptalan felállítása tárgyában

Debrecen, 1913. december 1.

GKPL VI-1. (1913). Fogalmazvány.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Öt kanonok legkegyelmesebb kinevezése iránt Ócsászári és apostoli királyi Felségéhez intézendő folyamodványomat van szerencsém Magyméltóságodnak ide ./.. zárt mellékletbe oly tiszteletteljes kérelemmel fölterjeszteni, hogy e

²⁵⁰Lásd: 270a. számú dokumentum

folyamodványt a címzett legfelsőbb helyre saját nagybecsű ajánlásával eljuttatni méltóztassék.

Amennyiben pedig egyházmegyéem szervezésének munkájában a tapasztalt, megbízható s állandóan kéznél levő segéderőket nem nélkülözhetem, oda terjed további kérelmem, hogy a szóban forgó kinevezések ügyét különös figyelmére méltatni s odahatni kegyeskedjék, hogy a kinevezések mielőbb megtörténjenek.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem őszinte kifejezését, mellyel vagyok

Debrecenben, 1913. december 1-én

Miklósy István

hajdúdorogi püspök

298a. Miklósy püspök levelének melléklete

Császári és apostoli királyi Felség, legkegyelmesebb Uram!

Legmélyebb alattvalói hódolattal alulírott az iránt esedezem Felséged királyi trónja előtt, kegyeskedjék a mult 1912-id évben legkegyelmesebben alapított hajdudorogi görög katolikus egyházmegye részére öt kanonokot kinevezni.

Amennyiben pedig Felséged királyi s legfőbb kegyúri rendelkezése értelmében ugyanezen egyházmegyében a káptalan összesen hat kanonoki állomással van szervezve, a hatodik állomás betöltése céljából később fogok Felséged elé alázatteljes előterjesztéssel járulni.

Legfelsőbb kinevezésre a következő ugy Felséged valamint a magyar haza iránt hű, képzett, a hivatalos szolgálatban pontos s társadalmilag közbecsülésben álló, lívalóan érdemes áldozópapokat vagyok bátor javaslatba hozni:

I. A nagyprépostságra

1. Jaczkovics Mihály hajdudorogi püspöki külhelyettesemet, szentszéki ülnököt, s egyházmegyéem főtanfelügyelőjét.

2. Damjanovics Tivadar kerületi esperes, szentszéki ülnök, kökényesdi lelkész.

3. Mitrovics Elek kerületi esperes, nagykárolyi lelkész.

II. Az olvasókanonokságra

1. Damjanovics Tivadar kerületi esperes, szentszéki ülnök, kökényesdi lelkész.

2. Mitrovics Elek kerületi esperes, nagykárolyi lelkész.

3. Bányay Jenő máramarosszigeti főgimnáziumi hittanárt, szentszéki ülnököt.

III. Az éneklőkanonokságra

1. Mitrovics Elek kerületi esperes, nagykárolyi lelkész.

2. Bányay Jenő máramarosszigeti főgimnáziumi hittanárt, szentszéki ülnököt.

3. Marosán János érkörtvélyesi lelkész.

IV. Az őrkanonokságra

1. Bányay Jenő máramarosszigeti főgimnáziumi hittanárt, szentszéki ülnököt.

2. Marosán János érkörtvélyesi lelkészt.
 3. Balogh Szilárd tokaji lelkészt, szentszéki ülnököt.
- V. Az iskoláskanonokságra

1. Marosán János érkörtvélyesi lelkészt.
2. Balogh Szilárd tokaji lelkészt, szentszéki ülnököt.
3. Szteczovics Miklós nyírtassi lelkészt.

Alázatos kérelmemet megújítva, egyházmegyémet, szerény magamat, s az általam legfelsőbb kinevezésre ajánlottakat királyi kegyelmébe ajánlva, legmélyebb hódolattal maradok

Debrecenben, 1913. december 1-én

Császári és apostoli királyi Felségednek

legkisebb alattvalója és káplánja

Miklós István

hajdúdorogi püspök

299. Miniszterelnökségi pro domo a Hajdúdorogi egyházmegye revíziója tárgyában

Budapest, 1913. december 3.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–3468

I. A m. kir. központi statisztikai hivatal megküldi az 1910. évi népszámlálás alapján egybeállított statisztikai adatokat a hajdúdorogi gör. szertartású kath. püspökségről és az ebből kimaradt gör. kath. magyarokról.

II. A statisztikai hivatal igazgatója megküldi r. ú. az 1910. évi népszámlálás részletes statisztikai adatait azon parochiákra vonatkozóan, a melyeknek az új püspökségből előbbeni egyházmegyéjükbe való visszacsatolását kívánja az érdekelt román főpapság a nuntiushoz intézett közös beadványában. (Ezen beadvány másolatban a miniszterelnök úrnál van s arról úgy szerzettünk tudomást: hogy a miniszterelnök úr annak olasz nyelvről magyarra való lefordítását rendelte el s így az iroda a rendelet kiadása végett azt ide adta.)

III. 2981/ME-1913. Melles Emil budapesti gör. kath. apát beadványa,²⁵¹ melyben az erdélyrészi magyar gör. katolikusoknak az új egyházmegyéhez való csatlakozás szervezkedésére anyagi támogatást kér.

A statisztikai adatok feldolgoztatván, az ennek eredményét magában foglaló tanulmány egy példánya átadatott Jeszenszky államtitkár úrnak, a ki azt az új püspökség területi hatáskörére nézve közvetlenül tárgyaló miniszterelnök úrnak fogja bemutatni.

A tanulmány egy példánya itt marad az iratoknál.

A miniszterelnök úr rendelkezéséig ad acta.

Bpest 913. XII./3

K. Balogh

251 Lásd: 211. számú dokumentum.

300. Tisza István miniszterelnök parlamenti felszólalása a Hajdúdorogi egyházmegye revíziójának tárgyában

Budapest, 1913. december 5.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Huszadik kötet.* Budapest, 1914, 426.

[...] **Tisza István:** A másik kérdés a hajdudorogi püspökség ügye. A hajdudorogi püspökség felállítása óta még nem telt el annyi hónap, mint ahány évtizedbe annak a püspökségnek a felállítása került. Az a nagy türelmetlenség, hogy még eddig a revízió kérdésében semmi végleges lépés nem történt, azt hiszem, nem helyénvaló. Hiszen ezt a kérdést nyugalommal, körültekintéssel, az objektív valóság lehető kipuhatólásával kell megoldani. (Igaz! Ugy van!) Ez a kormány sem zárkózik el a revízió elől, ez a kormány is fontolóra fogja venni azt, vajjon csatoltattak-e csakugyan olyan községek a dorogi püspökséghez ennek a püspökségnek a határszélein, amelyek czélszerűbben maradhattak volna valamely románajku püspökségben: a szamosujváriban, vagy a nagyváradiban. Hajlandó erre a kormány, mert, amint minden más magyar ember is, a hajdudorogi püspökség kérdését soha sem a magyarosítás szempontjából, aggresszív szempontból, magyarosítási propaganda szempontjából, hanem a jogosult önvédelem szempontjából fogta föl. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

A hajdudorogi püspökségnek soha más alapgondolata nem volt, mint hogy midőn azt láttuk, hogy a görögkatolikus egyház kebelében az által, hogy ott a román nyelv érvényesül, erős románosítási propaganda folyik, hogy akkor ezzel szemben megtartsuk a magyar nemzet számára azon görögkatholikus hiveket, akik törölmetszett tősgyökeres magyarok. Ha ebben a tekintetben a határszélek megállapításánál vannak hibák, azoknak kiigazítására a kormány hajlandó vállalkozni, csak egy kis türelmet, egy kis nyugalmat kérünk, mert ezt a kérdést épen olyan könnyen, mint ahogy az urak szeretnék, mégsem lehet elintézni. (Ugy van!)

És ezzel kapcsolatban figyelmeztetnem kell még egy dologra. A hajdudorogi püspökségben az urak szélső állítása szerint 20–24 nem magyar ajku egyház van. A románajku görögkatholikus püspökségekben pedig igen, igen sok ezer magyarajku hívő van. Ha az urak olyan nagyon érzékenyen veszik, hogy a románajku hívők magyar püspökségbe tartoznak, akkor az érem másik oldalát ugyanilyen szempontból méltóztassanak venni és akkor gondoskodnunk kell közös akarattal arról, hogy ezeknek a magyarajku görögkatholikusoknak pedig, akik román püspökségekben vannak elhelyezve, a sorsa, a magyarsága biztosíttassék s hogy arra nézve megfelelő garanciákat kapjunk, hogy ott a további elrománosítási tendenciák érvényesülni nem fognak. (Élénk éljenzés és taps a jobboldalon.)

Nem kívánom a t. ház figyelmét a további részleteken végigfárasztani. Csak azt vagyok bátor megjegyezni, hogy először is teljes odaadással fogja a kormány folytatni azt a munkát, amelyet megkezdett, kitartással, szívóssággal abban a reményben, hogy sikerül létrehozni a megegyezést a hazai románok azon részével is, kik eddig a nacionálista politika szolgálatában állottak. A

siker persze nemcsak mi tőlünk függ. Ha ez a megegyezés létre nem jöhetne, teljes nyomatékkal igyekezni fogunk támaszkodni a hazai románságnak arra a részére, amelyet sikerült eddig és remélem, fokozottabb mértékben sikerülni fog a jövőben, meggyőzni a nacionálista politikának román szempontból is veszélyes voltáról, amely tehát hajlandó velünk együtt felvenni a küzdelmet a nacionálista politikával szemben.

Addig is azonban, a mig ez a kérdés eldőlhethet, a mig megtudhatjuk, hogy kell-e küzdenünk, vagy pedig, ami annyival jobb volna minden ezzel kapcsolatos tényezőre, a mig sikerül egyszer levenni napirendről ezeket a mindkét nemzetet károsító félreértéseket, mondom, addig is a magyar kormány menni fog nyugodtan, következetesen a maga útján, tisztelni fogja a törvényt, tisztelni fogja mindazokat a jogokat, amelyek a hazának nem magyarajku polgárait megilletik, de egyuttal fenn fogja tartani mindenkiel szemben, minden megtámadtatással szemben, teljes határozottsággal, teljes következetességgel a magyar nemzeti államnak, a magyar nemzeti politikának összes követelményeit. Ajánlom a költségvetést elfogadásra. (Elénk éljenzés és taps a jobboldalon. Szónokot számosan üdvözlük.)

301. Miklósy István hajdúdorogi püspök átírata Csernoch János hercegprímásnak a máriapócsi monostor és kegyhely liturgikus nyelve tárgyában

Debrecen, 1913. december 5.

EPL Cat. D/c. Csernoch 8012/1913. Tisztázat.

Nr. 3565

Celsissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Dri Ioanni Csernoch

Principi Primati, Archiepiscopo Metropolitae

Strigonii

Celsissime ac Reverendissime Domine,

Domie Princeps-Primas, Archiepiscopo-Metropolita

Domine Clementissime!

Litteras²⁵² supplices episcopi graeci ritus Munkácsiensis, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Antonii Papp, Augustissimo Pontifici Romano de die 22. Augusti. a. c. inscriptus, linguam liturgicam in Sanctuario Máriapócsensi stabiliendum concernentes, a clementissimo rescripto²⁵³ Celsitudinis Vestrae de dato 18. Novembris a. c. sub Nra 7316. ad me directo in origine remittens, mentem meam et postulata mea in hac re habeo honorem in sequentibus Celsitudini Vestrae exponere. –

252 Lásd: 270a. számú dokumentum.

253 Lásd: 298. számú dokumentum.

Bulla Pontificis; Christifideles graeci, quae dioecesim Hajdudorogensem canonisavit, quum in serie parochiarum, ad hanc novam dioecesim pertinentium, parochiam in Mariapócs expresse denominat et pro lingua liturgica novae huius dioeceseos linguam antiquam graecam designat, questionem ab episcopo Munkácsensi prolatum, iam praevis, omne dubium excludendo, dissolutam fecit: Nam sanctuarium istud, de quo sermo fit, et quo religiosi patres ex ordine S. Basilii officia parochialia omnia celebrant, et in quo simul etiam thaumaturga imago Beatae Mariae Virginis asservatur est templum parochiale ecclesiae graeco catholicae Máriapócsensis. Et quum plebania, seu parochia graeco-catholica in Máriapócs existens novae dioecesi Hajdudorogensis est incorporata, ecclesiae parochialis Máriapócsensis lingua liturgica non potest esse alia, post elapsam terminum in Bulla defixum, nisi lingua antiqua graeca.

Plebania graeco-catholica et templum parochiale graeco-catholicam in Máriapócs iam ante lacrimationem thaumaturgae imaginis B. M. V. ibidem custoditae exstitit et fungebatur, et quum anno 1690. miraculum lacrimationis prima vice manifestum fuit, tunc ibidem religiosi Basiliani adhuc non reperiebantur.

Imaginem thaumaturgam, miracula lacrimarum decoratum, Leopoldus I. Hungariae rex et imperator Austriae Viennam transferre iubebat, et prototypon huius imaginis revera Viennae in ecclesia cathedrali S. Stephani in altari magna supra tabernaculum posita inventitur et recolitur etiam hisce diebus. In Máriapócs remansit copia imaginis lacrimantis et in imagine hac, ex prototypo decopiata miraculum lacrimationis anno 1715. Augusti die 1,2 et 5, apparuit. Tantum post secundum hanc lacrimationem et post miraculi iterationem coepit ibidem Georgius Gennadius Bizánczy consecratus Episcopus Sebastenus et ab anno 1716 ad annum 1733 vicarius apostolicus dioecesis Munkácsensis sanctuarium questionatum et nunc existentem, qua ecclesiam parochialem e piis oblatiis fidelium aedificare, quod demum terminavit et consecravit Michael Manuel Olsavszky, consecratus episcopus Rossensis et per annos 1743–1767. item vicarius apostolicus dioeceseos Munkácsensis, qui eodem tempore templum parochiale, et in eo custodiam thaumaturgae imaginis et curam animarum ad parochiam Máriapócsensem pertinentium tradidit patribus religiosis ex ordine S. Basilii in monasterio ad vicinitatem ecclesiae parochialis neo erecto introductis.

Ex his patet, quod in Máriapócs sanctuarium quoddam vel templum separatum, pro monachis, vel pro custodia thaumaturgae imaginis destinatum, nunquam fuit. Et etiam nunc nulla est ibidem alia ecclesia, nec sacellum privatum, tantummodo ecclesia parochialis, quam, frequentant et monachi, et fideles, et in qua custoditur etiam thaumaturga imago memorata. Et ecclesia haec parochialis, honoribus S. Michaëlis Archangeli dicata, est Sanctuarium istud, de quo Episcopus Munkácsensis mentionem facit, et est indulgentiis plenariis a Summis Pontificibus provisa.

De caetero ab Episcopo Munkácsensi relatae argumentationes statum rerum genuinum minime ostendunt.

Provincia ista, ad quam ecclesiae parochialis Máriapócsensis curam gerentes patres religiosi Basiliani pertinent, sese ruthenam nunquam nominavit neque nunc nominat, et qua ruthena a gubernio ecclesiastica nunquam probata fuit, sed

est simpliciter: Provincia Religiosorum ex ordine S. Basilii Magni in Hungaria absque omni caractere nationali. Ut provincia haec religiosorum characterem ruthenum nunquam habuit, neque de presenti habet, patet ex eo, quod monasteria ad provinciam hanc pertinentia, non tantum inter fideles ruthenos, sed etiam in territorio dioeceseos Szamosujvárensensis inter fideles rumenos inveniuntur sicuti Mojszén in comitato Máramaros nunc vacuum, et Bikszád in comitato Szatmár etiam nunc fungens: ubi lingua liturgica non fuit, et non est ruthena, sed rumena, – et inter patres provinciae semper fuerunt, et etiam nunc adsunt presbyteri, qui in ecclesiis monasteriorum memoratorum liturgiam celebrant lingua rumenica. Mentioni adhuc dignum est, quod in oppido Máriapócs exclusive hungari habitant et in territoriis adiacentibus nec rutheni, nec rumeni inveniuntur.

Ut monasterium religiosarum Máriapócsiense institutum quoddam speciale ruthenum foret, de hac re nesciunt litterae fundationales in favorem monasterii memorati a comite quondam Francisco Károlyi anno 1753. die 20. Junii, et anno 1758 die 24 Februarii exaratae et hic in fidedigna copia advolutae. In litteris his nec una vice fit mentia linguae vel characteris rutheni, sive vero linguae veteroslavicae, ea minus provinciae ruthenae religiosorum Basilianorum Monachi ad monasterium neoerectum introducti nominantur: religiosi patres e sacro ordine Basilii Magni, episcopi vero dioecesani: episcopi orientalis ritus unitorum.

In quantum autem monasteria Máriapócsensi characterem aliquem nationalem attribuere licet - character iste secundum mentem fundatoris tantum hungaricus potest esse. Memoratus etenim felicitis recordationis comes donationem faciens, in litteris suis expresse manifestatum fecit, ut fundationem hanc in thesseram piam perpetuae devotionis et gratitudinis suae et posterorum suorum ornavit erga B. V. Matrem, coelorum et mundi Reginam, Magnam Ungarorum Dominam.

A loco, ubi Máriapócs iacet, ad meridiem et occidentem extenditur planities magna hungarica, ubi exclusive hungari habitant. Versus septemtrionem et orientem in circulo centum vel octaginta kilometrorum item exclusive hungarici labii incolae inveniuntur. Tantum ultra distantiam memoratum sequantur in regione septemtrionali rutheni, et in tantum iterum post magnam distantiam soli. Locum istum pietatis frequentant inprimis fideles adiacentium regionum et sic christifideles natione hungari. Et quidem non solum ritus graeci, – sed zelo haud pauciori etiam fideles ritus latini, ita omnium ad locum hunc confugientium partem dimidiam, si non plus efficient hungari. Alterum dimidium aequali summa repartiri possumus inter ruthenos et rumenos.

Verum est, quod institutum hoc ad promovendam et confirmandam unionem ecclesiasticam multum contulit, sed non tantum pro bono ruthenorum, sed et pro bono rumenorum, imo inprimis pro bono hungarorum. Idea locum istum pietatis, miraculis non paucis ornatum, thesaurum communem fidelium ruthenorum, rumenorum et inprimis hungarorum caractere rutheno distinctum facere periculosum foret. Lingua ruthena, qua religiosi Máriapócsenses in sacris achucdum utebantur, nunquam potuit sibi acquirere simpathiam fidelium hungarorum in propinquitate habitantium, sed nec rumenorum. Rixae et contentiones emerserunt iterum et iterum contra cultum ruthenum, una vice

ex parte rumenorum, altera vice ex parte hungarorum. Omnibus his rixis et contentionibus finem facit lingua liturgica et liturgia antiqua graeca, penes qua rutheni, rumeni, et incolae avitae adiacentium terrarum hungari, una eademque paritate inveniunt in futuro spiritualem consolationem excludendu omnem praepotentiam violentum inter fideles diversarum nationum.

Sed non licet mihi tacendo transire, quin memorarem, circumstantium illam quoque, ut reservatio et stabilisatio linguae ruthenae in ecclesia parochiali Máriapócsensi etiam ex causis politicis malos tantum effectus nancisceretur. Dioecesis Hajdudorogensis pro fidelibus hungaris est fundata et canonisata. In quantum in centro dioeceseus huius institutum unum celebre et firmum, quale est Máriapócs, quo locus pietatis, pro cultu et cultura ruthena et slavica excerptum et reservatum esset, res talem prae se ferret calorem, ac si character dioeceseos hungaricus intenderetur revocari, et in territorio huius novi episcopatus ad alendus ideas slavicas Sancta Sedes focum idoneum intenderet conservare. Secundum meam humillimam sententiam cavendum est, ne Sancta Sedes Romana suspicioni huic ansam praebet.

Linguam graecam nec clerus saecularis potest addiscere sine labore. Laborem exigit res haec etiam a patribus religiosiis in Monasterio Máriapócsensi nunc collocatis.

Sed labor hic non est insuperabilis. Monasterii huic utique multum interest, ut in lingua graeco versatam succescentiam sibi educet. Archimandria celebris Grottaferratensis prope Romam verosimiliter parata est alumnes alumnos nonnullos, vel vero duas vel tres patres aetate iuniores intra maenia sua recipere et occasionem illis praebere, ut ritum purum graecum et linguam antiquam graecam addiscant. Nola amittere et iam hisce diebus monitum intendo ad patrem provincialem Religiosorum dirigere, ut in hac re mihi cooperare paratus sit.

Lingua de caetero liturgica graeca in ecclesia et sanctuario Máriapócsensi introducenda non excludit ut ibi etiam in futuro adsint patres religiosi, qui linguam ruthenam, sicuti et linguam rumenam intelligant, vel ruthenis, respective rumenis, fidelibus, ad locum istum peregrinantibus in lingua illorum materna possent spiritualibus deservire.

His ex rationibus humillime exaro itaque Celsitudinem Vestram dignetur bono et integritatem Dioeceseos Hajdudorogensis contra tentanima Illustrissimi Episcopi Munkácsensis defendere, et patrocinio suo efficaci apud Sedem Sanctam Apostolicam decisionem talem exoperare, ut quo ad reservationem et stabilisationem linguae ruthenicae, qua linguae liturgicae ecclesiae Máriapócsensis, propositum memoratum petitum repulsam patiat, et quaestionem hanc etiam pro ecclesia Máriapócsensi et pro Monasterio ibidem existenti iam in Bulla „Christifideles graeci” dissolutam fuisse auctoritate Sanctae Sedis publicetur.

In reliqua restimatissimis fraternis affectibus commendatus singulari cum cultu persevero Debrecini, – die 5-a Decembris a D. 1913

Celsitudinis Vestrae humillimus servus:

Stephanus Miklósy epsicopus Hajdudorogensis

**302. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Miklósy István
hajdúdorogi püspöknek a püspök bécsi látogatása tárgyában**

Bécs, 1913. december 5.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 607r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában található fogalmazvány
alapján: CÂRJA, CCLVI., 468. Az alábbi átirás a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 1434

Viennae, die V Decembris 1913.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Staphano Miklossy

Episcopo Hajdudorogensi

Debreczen

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Reversus Vindobonam post ferias in Italia transactas, Excellentiam Tuam Reverendissimam videre, ac cum ea de gravibus negotiis novae dioeceseos Hajdudorogensis colloqui valde desidero. Quapropter Excellentiam Tuam rogare audeo, ut Ipsa, si possibile foret, me Vindobonae visitare dignetur in novo Palatio Nuntiaturae Apostolicae, IV Theresianumgasse 31. Ipsique Excellentiae Tuae gratissimus existerem si adventus Tuus ad me quamprimum accidere posset: exempli gratia, in primis diebus proximae ebdomadis.

Dum Excellentiae Tuae sensus aestimationis et venerationis meae profiteor, libenter permaneo

Excellentiae Tuae Reverendissimae addictissimus

†Raphael Archiepiscopus Laodicensis

Nuntius Apostolicus

**303. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata
Hosszú Bazil szamosújvári püspöknek a Christifideles-bulla
revíziója tárgyában**

Balázsfalva, 1913. december 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 415rv. Tisztázat.

No 130-1913 praesid.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Dri Basilio Hossu

Episcopo Graeci Ritus Szamosujváriensi

Wien, T. Hotel Residenz, Teinfaltstrasse 6.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Episcope!

Nuntiatum mihi fuit, hisce diebus Vindobonae de parochiis ab hac Archidioecesi Alba-Julienis et Fogarasienis per litteras apostolicas sub plumbo

die 8 Junii 1912 emanatas avulsis, nunc autem huic archidioecesi restituendis agendum fore.

Vehementer doleo ob itineris asperitates me Vindobonam ire haud posse: rogo proin Illustritatem Vestram rogo proin Illustratem Vestram Reverendissimam velit, mei vice quoque, consilio sub Excellentissimi ac Reverendissimi Domini Raphaelis Scapinelli de Leguigno Archiepiscopi Laodiceni ac Nuntii Apostolici auspiciis celebrando adesse, ac ibidem parochiarum in conspectu sub ./ adnexo indicatarum huic archidioecesi benignam restitutionem, pro viribus patrocinari, quum earundem parochiarum status Vestrae Illustrati „de visu” apprime notus sit.

Caeterum fraternis sensibus commendatus, peculiari cum obsequio persevero

Illustritatis Vestrae Reverendissimae

Blasii die 7 Decembris 1913

humilis in Christo frater:

Victor Mihályi mp., Archiepiscopus Albae Juliensis

304. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átírtata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Balázsfalva, 1913. december 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 417rv. Tisztázat.

No 130-1913 praesid.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Raphaeli Scapinelli de Leguigno

Archiepiscopo Laodiceno, Nuntio Apostolico

Wien, IV. Theresianumgasse 31.

Excellentissime ac reverendissime

Domine Archiepiscopo et Nuntie Apostolice!

Doleo equidem vehementer, votis Excellentiae Vestrae Reverendissimae episcopo graeci ritus Magnovaradinensi die 4 Decembris 1913 oretenus expressis, me ob provectam aetatem tanto itineri, hiberno tempore ineundo, vix parem, obsecundare non posse.

Ne autem me absente negotium Excellentiae Vestrae Reverendissimae sagacitati concreditum remoram patiat, Episcopum Doctorem Basilium Hossu Armenopolitanum, Vindobonae inter Regni delegatos moram trahentem, una per litteras instanter oravi, ut ea Excellentiae Vestrae Reverendissimae aperire velit, quae dioeceseos metropolitanae Albae-Juliensis et Fogarasiensis salus et incolumitas, meo sensu, exposcere videntur.

Faveat quaesol reverentiae sensa admittere quibus obsequio plenus permaneo
Excellentiae Vestrae Reverendissimae

Blasii (Balázsfalva, Alsó Fehérvármegye) die 7-a Decembris 1913

humillimus famulus:

Victor Mihályi, Archiepiscopus Albae Juliensis

305. A nagyváradai görögkatolikus káptalan nyilatkozata a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Nagyvárad, 1913. december 8.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 419r. Tisztázat.

Nr. 612-1913. Cap.

Declaratio

Vi cuius capitulum Cathedrale gr. r. catholicum Magnovaradinense unanimi voto Elenchum parochiatum, quae die 17 Novembris a. 1912 invitae neoerectae diocesi Hajdudorogiensi insertae sunt et idcirco dioecesi matri gr. rit. catholicae Magnovaradinensi restituendae censetur, prout: Amác, Szatmárzsádány, Nagykólcs, Csengerbagos, Szamosdob, Csomaköz, Kismajtény, Reszege, Szaniszló, Érdengeleg, Érendréd, Mezöterem, Portelek, Vezend, Értarcsa, Piskolt, Vasad, Érkenéz, Nagyléta rumena, Pocsaj, Nagykároly rumena, – quum linguae rumenae sint, porro Pete, Óvári, Vetés, Nyirábrány, Nyiradony, Gencs et Csegöld, quamquam potius lingua hungarica utantur, utpote rumenae, quae jam ante publicationem Bullae scriptis precibus petiere ab Apostolica Sede, ut in submissione dioecesis Magnovaradinensis relinquerentur – ab Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Episcopo dioecetano Dr. Demetrio Radu celsae deliberationi submissum pro suo habere, integre sustinere eique in omnibus adhaerere profitetur ab eius inviolatam executionem humillime petit.

Datum in sessione Capitulari, die 8 Decembris a. 1913.

Canonicis Coriolano Ardelean et Dr. Cornelio Bulcu justa ex causa absentibus:

Florianus Stan
canonicus-lector.

Joannes Butean
praepositus maior.

Elias Stan
canonicus-scholasticus.

Samuel Ciceronescu
canonicus-cantor.

306. Melles Emil budapesti görögkatolikus parókus felterjesztése Balogh Ferenc miniszterelnökségi II. ügyosztály osztálytanácsosához a Hajdúdorogi egyházmegye északkeleti részén fekvő parókiák tárgyában

Budapest, 1913. december 12.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–3468

Nagyságos Osztálytanácsos Ur!

Megbizása folytán van szerencsém a hajdudorogi egyházmegye északkeleti határszélén fekvő plébániák gör. kath. hiveinek nyelvi statisztikáját az 1910. évi népszámlálás adataiból tisztelettel megküldeni.

A mennyiben ezek az adatok még kiegészítést fognak igényelni, készséggel állok a továbbiakban is Nagyságod rendelkezésére.

Teljes tisztelettel vagyok, Budapest 1913. dec. 12.
 Nagyságod
 alázatos szolgája:
 Melles Emil
 apátpléb.

306a. Melles Emil budapesti parókus kimutatása és magyarázó jegyzetei

Budapest, 1913. december.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–3468

	Anyagyház	főkegyház	Az összes gör. kath.	Az összes g. kath.-ok közül			
				Magyar anyanyelvű	Csak magyarul tud	Oláh anyanyelvű	Csak oláhlud tud
1.	Józsefháza	-	647	267	218	293	87
2.	Szatmárudivari	-	1243	962	173	211	69
		Berend	200	188	181	7	5
		Kak	257	257	253	-	-
		Kakszentmárton	230	195	148	33	1
3.	Nagykolcs		389	15	5	320	52
		Dobrácsapáti	165	143	47	10	12
		Kiskolcs	165	132	14	16	13
		Szamoskóród	183	31	28	127	23
		Pettyén	204	179	111	16	8
		Ombod	87	64	39	11	12
		Szatmárpál-falva	107	60	20	23	24
4.	Amác		534	11	5	303	220
5.	Szatmárzsadány		1477	158	44	850	465
6.	Óvári		376	350	340	23	3
		Csenger	438	411	389	23	3
		Szamosdara	270	270	267	-	-
7.	Szamosdob		1052	142	51	671	239

8.	Csomaköz		619	614	345	5	-
		Bere	39	39	17	-	-
		Mezőfény	33	33	29	-	-
9.	Domahida		706	547	418	142	13
		Kaplony	236	232	172	4	-
		Börvely	349	275	220	57	16
		Kálmánd	9	9	8	-	-
10.	Kismajtény		1012	34	20	773	204
		Nagy- majtény	269	246	109	17	6
11.	Nagykároly mindkét plébánia		3893	3675	3057	193	21
12.	Reszege		528	14	13	433	68
		Mezőpetri	49	49	22	-	-
13.	Szaniszló		2099	823	401	1068	204
14.	Érdengeleg		802	103	44	599	100
15.	Érendréd		759	430	83	249	80
16.	Mezőterem		712	344	38	303	57
17.	Portelek		460	1	1	365	94
		Iriny	96	57	43	38	1
18.	Vezend		930	7	4	527	396
19.	Éradony		135	135	125	-	-
		Ottomány	37	35	31	2	-
		Asszony- vására	19	15	13	1	-
20.	Piskolt		1237	538	202	607	91
21.	Érvasad		1367	71	26	854	441
22.	Nagyléta mindkét plébánia		1995	1011	353	873	110
23.	Pocsaj		1461	152	111	1145	163
24.	Gencs		466	428	311	14	1

Az itt kimutatott községek közül északkelettől majdnem egyenes vonalban délnyugatnak tartó egymásutánban az új egyházmegyéknek a szamosújvári, majd a nagyváradi oláh egyházmegyéket érintő határán fekszenek a következők: Józsefháza, Nagykolcs, Amacz, Szatmárzsadány, Szamosdob, Kismajtény, Gencs, Mezőterem, Vezend, Portelek, Érdengeleg, Érendréd, Érvasad, és végül Pocsaj. A statisztika szerint aránylag a legkevesebb magyar anyanyelvű van a következő községekben: Amacz, Szatmárzsadány, Szamosdob,

Kismajtény, Portelek, Vezend, Érvasad, és Pocsajon, és ezek mind a nagyváradi püspökséghez tartoztak ezelőtt.

Az új egyházmegyéhez csatolt községekre nézve a kormány által kilátásba helyezett revízió a kimutatott 24 község körül fog forogni, mert e 24 község közül Popcsicsó képviselő is a képviselőházban tartott beszédében 20-at nevezett meg.

A revízió ígérete is már veszedelmet rejt magában, mert a renitens papokat felbátorítja, és okává lesz annak, hogy a megjelölt, a revízióra számottartó területeken megnyugvás nem lesz mindaddig, míg csak végleges állapotok nem következnek be.

A revízió ténye még nagyobb veszedelmet fog hozni, mint annak ígérete, mert ha egy pár plebániának sikerülni fog a régi kötelekbe visszajutni ez a példa felborítja a többi plebaniák nyugalmát is, mert ez a kérdés korántsem a nép hangulatának természetes megnyilvánulása útján lépett előtérbe eddig is, hanem a kritikus területen működő papság tulzó nemzetiségi iránya hozta azt létre. Már pedig a régi kötelekből átvett oláh papság nagyon csekély kivétellel megbizhatatlan. Ha a revízió meglesz, sokkal nagyobb területen fog jelentkezni a nyugtalanság a revízió után, mint a mily területen mutatkozott eddig.

Miután azonban a revízió most már ünnepélyesen meg van ígérve, azt megtagadni nem lehet. Lehet azonban azt oly feltételhez kötni, hogy maguknak a románoknak menjen el tőle a kedvük.

Ily feltétel lehetne 1) a román egyházmegyék területén belül maradt gör. kath. magyarságnak külön önálló plebániává való tömörítése, és a hajdudorogi egyházmegyéhez való csatolása, minden olyan helyen, a hol az anyaegyházul kiválasztott községben legalább 300 lélek van, a melyet a környékbéli gör. kath. magyarság bekapcsolásával 800 lélekre lehet kiegészíteni. 2) a revízió alá kerülő községek gör. kath. magyarságának javára az ottani mostan található egyházi javak templom, paplak, ingatlanok lefoglalása, és az oláhok számára csak annak megengedése, hogy ők is külön plebániává alakulhassanak.

Ha a revíziót el lehetne kerülni, és a most ide csatolt községek az új egyházmegye kötelékében maradnak végleg, annak jó hatása volna a görög liturgikus nyelv mellett kialakuló magyar istentiszteletet megerősödésére és minél nagyobb térfoglalására is. Ugyanis a román főpapok az új egyházmegye magyar kultuszát örökösen denuntálni fogják Rómában, hacsak az ő érdekük is nem fogja kívánni annak térfoglalását. Már pedig ha az esetleges revízió tárgyául szolgáló községek kivétel nélkül az új kötelékben maradnak végleg, a görög liturgikus nyelv mellett ezeknek templomaiban meg kellene és meg lehetne hagyni az oláh nyelvű kultuszt, oly mértékben, a mily mértékben a tiszta magyar községekben a magyar kultusz lenne bevezetve a görög liturgikus nyelv mellett. Ebben az esetben a román főpapok és politikusoknak az volna az érdeke, hogy a kérdéses községek kultuszában a görög nyelv használata minimális mértékre redukálódjék és mellette az oláh nyelv minél terjedelmesebb mértékben érvényesüljön. Nem volna tehát okuk a magyar nyelvű kultusz minél erősebb érvényesülését inkriminálni, denuntálni, mert

hisz annak mértéke szerint nyerne területet a kérdéses községek kultuszában az oláh nyelv használata is.

Minden tekintetben előnyösebb volna tehát, ha a revízió végleg elmaradna. Idővel lehetne azért majd az új egyházmegyéből kimaradt gör. kath. magyarság érdekeit is megvédeni, addig pedig a dorogi egyházmegye példájára biztosítani számukra a méltányos kölcsönös elismertetést és a reciprocitást.

Ha a revízió elmarad, Nagykároly alkalmas az új püspökség székhelyéül. De ha a revízió meglesz, éppen a Nagykároly tőszomszédságában fekvő községek lesznek az új püspökségtől elszakítva, és Nagykároly a hajdudorogi püspökség testéből kiesve, idegen egyházmegyebeli plebániáktól lenne körülvéve. Ebben az esetben Nagykárolyt püspöki székhelyül alkalmasnak minősíteni nem lehetne.

307. Balogh Ferenc miniszterelnökségi II. ügyosztály miniszteri titkárának tanulmánya a Hajdúdorogi egyházmegye revíziója tárgyában

H. n., é. n. [Budapest, 1913. december 13. után]

MOL K 26 1915-XXV-2855 1913-XXV-143-3468

Tanulmány

a hajdudorogi gör. szertartású kath. püspökség
revíziójával kapcsolatos teendőkről.

Balogh Ferencz

A hajdudorogi gör. szertartású kath. püspökség az 1910. évi népszámlálás adatainak megvilágításában.

Magyarországon (Anyország) a gör. kath. hívők száma 2,007.916
s ezek közül magyar anyanyelvű 304.322

A hajdudorogi gör. kath. püspökségben a hívők száma 215.498
s ezek közül magyar anyanyelvű 183.575

A nem magyar anyanyelvű hívők közül

román anyanyelvű 26.828

s ezekből magyarul tud 20.714

egyéb nemzetiségű 4.195

s ezekből magyarul tud 3.383

Az új püspökségbe tehát a magyarok s a magyarul tudók száma
207.672

vagyis az összes hívők 96.4%-a,

a magyarul nem tudók száma pedig 7.826

vagyis az összes hívők 3.6%-a

s ezek is legnagyobbbrészt aggyastyánok és 3 éven aluli gyermekek.

Ezzel szemben – minthogy a magyar anyanyelvű 304.322

gör. kath. hívő közül az új püspökségbe csak 183.575

vétetett át – a régi (ruthén és oláh) püspökségekbe még

mindig 120.749

magyar anyanyelvű hívő maradt, tehát az összes magyar gör.

katholikusoknak majdnem 40%-a.

Ezt a tényt sajnálatosabbá teszi az a körülmény, hogy a nemzetiségi egyházmegyékben visszamaradt gör. kath. magyarok száma a valóságban a fent kimutatottnál jóval több. A statisztikai hivatal kétségtelen bizonyítékai szerint ugyanis az oláh szertartási nyelvvel bíró egyházmegyékben – leginkább ott, hol a számláló biztosok is oláhok voltak – a magyar gör. katolikusok ezrével irattak össze oláh anyanyelvűeknek és csupán magyarul tudóknak s így az új püspökség keretén kívül maradt magyar anyanyelvű gör. katolikusok arányszáma a 40%-ot is meghaladja.

Ezek az adatok egymagukban is beszélő czáfolatai a román nemzetiségiéik által bent és kint egyformán hangoztatott azon vádoknak, mintha a magyar kormány az új püspökség felállításával erőszakos magyarosítási tendenciát követett volna.

Ezek az adatok minden elfogulatlan ítélő előtt inkább azt bizonyítják, hogy a magyar kormány csak egy régi hibát ütött helyre, midőn a félszázadnál tovább ostromló gör. kath. magyarság részére külön püspökséget létesített s így a magyarságot – legalább részben – azokhoz a jogokhoz juttatta, a melyekkel e hazában a ruthén és oláh nemzetiségűek már századok óta élnek.

Nem a magyarosítási szándék hívta tehát életre az új püspökségeket, hanem a magyarságnak a nemzetiségiékkal szemben fennálló sérelmes helyzete s az a körülmény, hogy a gör. kath. magyarságot a magyarságnak veszélyeztetése nélkül a nemzetiségi, de különösen a román püspökségekben tovább hagyni már nem lehetett.

Az új püspökség felállításával kapcsolatban a román nemzetiségi párt vezető emberei két sérelmet hoznak fel:

1.) Azt mondják, hogy az új püspökséget a román egyházi hatóságok teljes mellőzésével „de nobis sine nobis” létesítette a magyar kormány.

Ez az állítás nem felel meg a valóságnak s nem is jóhiszemű. Az új püspökség kreálása az erre nézve szükséges hivatalos út betartásával s az arra hivatott tényezők meghallgatásával, illetve közreműködésével történt. A magyar kormány óhajta diplomatiailag uton terjesztetett a Curia elé, a Curia a bécsi nunciatura közvetítésével a magyarországi püspöki karnak adta ki az ügyet tárgyalás végett; a püspöki kar, melyben a román főpapság is részt vett, 1911. évi november hó 9-iki ülésében programmszerűen foglalkozott a hajdudorogi püspökség felállítása kérdésével s a román főpapság ezt követőleg még külön értekezleten is tárgyalta azt, még pedig a világi elem bevonásával.

Hogy pedig a román főpapságnak a tárgyalásokba való bevonása nem elkésetten történt s nem formszerű volt: ennek kézenfekvő bizonyítéka az a tény, hogy a részükről megnyilvánult óhaj, mely tisztán a gyulafehérvári érseki tartományból kihatítani szándékolt egyes plébániáknak régi egyházmegyei kötelékükben való meghagyására vonatkozott, a legnagyobb méltányossággal találkozott a magyar kormány részéről, amennyiben a kormány hozzájárult ahhoz, hogy a román főpapság részéről igényelt 18 plébánia közül 15 a régi egyházmegyei kötelékükben megmaradhasson.

Ez a 15 plébánia a következő:

			Hívók száma	Magyar anyany.	Magyarul Beszélők
Aranyosmedgyes I. f.	Szamosujvári	püspökség	2805	151	1029
Szamosberencse	-	"	553	8	248
Patóháza-	"	"	675	9	203
Szamoskrassó	-	Nagyvárad	546	44	395
Szamoslippó	-	"	829	-	136
Bedő	13 f.	"	745	132	599
Gyires	11 f.	"	675	55	306
Nagyszántó	8 f.	"	380	262	354
Szentandrás	2 f.	"	969	43	450
Esztró	-	"	329	3	146
Krasznaszentmiklós	-	"	790	50	548
Mezőbánd	1 f.	Gyulaféhérvári	883	25	374
Csittszentiván	1 f.	"	330	41	296
Harczó	1 f.	"	385	5	302
Nyárádtó	-	"	773	23	361

(Ezek a statisztikai adatok az 1900. évi népszámlálás alapján vannak egybeállítva)

2.) A második vád, hogy a magyar kormány az új püspökségbe tisztán román egyházközségeket is bekebelezett volna. Ilyenekül jelölték meg a gyulaféhérvári görög katolikus érsek s az érdekelt nagyvárad és szamosujvári gör. kath. püspökök a bécsi nuncziaturához 1913. évi december hó 13.-án intézett közös beadványukban a következő plébániákat:

I. A nagyvárad egyházmegye részéről:

	Az összes száma.	Magyar anyany.	Oláh Anyany.	Az összes közül magyarul tud
1. Amacz	534	11	523	314
Szatmárzsadány	1377	158	1315	1012
Nagykolcs	389	15	372	337
Kiskolcs	165	132	29	152
Szamoskórod	183	31	150	159
Dobrácsapáti	165	143	22	153
Pettyén	204	179	24	195
Ombód	87	64	23	75
Szatmárpálfalva	107	60	47	83
Csengerbagos	798	215	583	697
5. Szamosdob	1052	142	910	813
Csomaköz	619	614	5	619
Bere	39	39	-	39
Mezőfény	33	33	-	33

	Kismajtény	1012	34	977	807
	Nagymajtény	269	246	23	263
	Nagykároly 2 plébánia	3893	3675	214	3872
	Reszege	528	14	501	459
	Mezőpetri	49	49	-	49
10.	Szaniszló	2099	823	1272	1895
	Érdengeleg	802	103	699	702
	Érendréd	759	430	329	679
	Mezőterem	712	344	360	653
	Pórtelek	460	1	459	366
	Iriny	96	57	39	95
15.	Értarcsa	481	347	134	479
	Érkeserü	108	108	-	108
16.	Piskolt	1237	538	698	1149
	Érvasad	1367	71	1295	925
	Érkenéz	879	276	603	776
	Nagyléta	1995	1011	983	1884
20.	Pocsaj	1461	152	1308	1297
	Henczida	34	34	-	34
	Kismarja	123	123	-	123
	Esztár	25	24	1	25
	Biharfélégyháza	72	65	7	72
	Vezend	930	7	923	534

II. A szamosujvári egyházmegye részéről:

1.	Szatmárudvari	1243	962	280	1173
	Berend	200	188	12	195
	Kak	257	257	-	257
	Kakszentmárton	230	195	34	229
	Szatmárnémeti*	6977	5957	972	6650
	Józsefháza	647	267	380	560
4.	Batizvásári	626	510	116	623
	Batiz	1047	1047	-	1047

III. A Gyulafehérvár-fogarasi egyházmegye részéről:

1.	Oláhzsákod	106	-	80	30
	Bordos	4	4	-	4
	Csöb -	-	-	-	-
	Magyarzsákod	16	12	4	12
	Rava	8	-	8	1
	Székelyszállás	-	-	-	-
	Székelyvéczke	13	13	-	13
	Szentdemeter	8	-	8	7
	Székelyhidegkut	9	7	2	9
	Pípe	2	-	2	-
	Bun	3	2	1	3
	Vasláb	821	24	793	685
	Gyergyoujfalu	159	55	18	61

	Nyárádbálintfalva	208	14	190	176
	Szentháromság	134	128	5	133
	Baczkamadaras	169	152	17	168
	Kebeleszentivány	191	1	176	150
	Marosagárd	239	16	223	205
	Székelybós	47	19	28	47
	Kebele	18	-	18	16
	Jedd	52	17	27	49
5.	Kisszentlőrinc	262	19	233	202
	Nyomát	53	17	27	49
	Gyergyószentmiklós	438	224	151	355
	Tekerőpatak	602	74	502	423
	Kilyénfalva	4	4	-	4
	Szárhegy	283	97	151	111
7.	Maros-Vásárhely	2222	820	1352	1760

Ezen statisztikai kimutatásból azt látjuk, hogy a felsorolt egyházközségek egyike-másikában a román anyanyelvűek a magyarokkal szemben többségben vannak.

Ennek megértéséhez szükségesbazonban tudni, hogy az új püspökség területe megállapításánál – helyesen vagy nem helyesen – a határvonal lehető kerekességére voltak tekintettel s így ezen alakításnak feláldoztatván a lényeg, megtörtént: hogy magyar egyházközségek továbbra is román püspökségek joghatósága alatt hagyták meg s viszont olyan egyházközségek, melyekben a románság van többségben, a magyar püspökséghez csatoltattak át.

Mint hogy azonban ez az eljárás inkább a magyarságra nézve járt hátránnyal: a nemzetiségek által emelt az a vád, hogy a kormány tiszta román egyházközségeket tendenciozusan és erőszakos módon az új püspökségbe bekebelezett volna, épen nem helytálló. Nem pedig annál kevésbbé, mert épen a felsorolt községekre s az e területen fekvő többi községekre nézve állapította meg a statisztikai hivatal minden kétséget kizáróan, hogy ott a görög katolikus vallású lakosok oláhanyanyelvűeknek vétettek s így e helyeken tulajdonképpen a magyarul tudást kell az egyes egyházközségek nemzeti jellege megállapításánál alapul elfogadnunk. Így megnézve pedig a fenti kimutatást, azt látjuk, hogy a románsággal e plébániákban sem történt sérelem, mert a felsorolt 32 plébániában 37.334 magyarul tudóval szemben csak 4759 olyan hívó van, a ki nem beszél a magyar nyelvet.

Mindazonáltal – mint hogy az új püspökség területi hatásköre megállapításánál követett eljárást, mely az említettem alakításra volt tekintettel, helyesnek elismerni nem lehet – a román nemzetiségi pártnak azon óhajtása, hogy az új püspökség a hatáskört illetően revisio alá vétessék, jogos s ez a magyarságnak is érdekében van.

A békesség érdekében volna azonban, hogy a revisio ne a közelben történjék. A revisio nyilvánosságra hozatala ugyanis könnyen tápot nyújthat a még teljesen el sem ült izgatások újból való kitörésének; másrészt egy újabb népszámlálás után, a midőn is az anyanyelv helyes feltüntetése nagyobb

gondossággal történhetnék meg s tisztábban lehetne látni a magyar és a román elem megoszlását: biztosabban s mindkét félre nagyobb megnyugvással lehetne a végérvényességgel bíró revisiót megejteni.

Ha mégis – politikai célszerűségből – már most történnék az meg: annál az alábbi szempontokat nem szabadna figyelmen kívül hagyni:

1.) A revisio nem lehet egyoldalú. A milyen alapon a románok visszakövetelik hiveiket előbbeni egyházmegyénk joghatósága alá: ép oly joggal igényelhetjük mi is, hogy a nemzetiségi püspökségek területén visszamaradt gör. kath. magyarság egyházilag az új püspökséghez csatoltassék át. Szóval a revisióban legyen meg a viszonyosság.

2.) Az egyes egyházközségek beosztása valamely rendszer szerint vagy a a nyelvtudás, vagy az anyanyelv alapján eszközzendő.

A vallási szempontok, a melyek itt első sorban veendőek figyelembe, a mellett szólnak, hogy az egyes egyházközségek hovatarthatósága a nyelvtudás alapján állapíttassék meg.

Vagyis azok az egyházmegyék, melyekben a „csak románul beszélők” vannak többségben, az új püspökségből előbbeni püspökségük kötelékébe átengedendők volnának s viszont azok az egyházközségek, melyekben „csak magyarul beszélők” vannak többségben, továbbra is az új püspökségben meghagyandók volnának.

Az anyanyelv szerinti osztályozás jogilag helyesebb, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a statisztikai adatok e tekintetben – az emlitem helytelen összeírás következtében – a magyarságra nézve hátrányosabbak.

I. A nyelvtudás alapján

a.) visszaengedendők volnának a hajdudorogi püspökségből a román főpapság részéről kijelölt 32 plébániából a következők:

I. Nagyváradi egyházmegye:		Lélek-	Csak magyarul	Csak románul
		szám	tud	tud
1.	Amacz	534	5	220
	Szatmárzsadány	1477	45	465
	Nagykolcs	389	5	252
	kivétel a fiókokban:	911	278	95
	Szamosdob	1052	51	239
5.	Kismajtény	1012	20	204
	Kivéve Nagymajtény fiókot:	269	111	6
	Részége	577	40	68
	Érdengeleg	802	58	100
	Mezőberem	712	46	57
	Portelek	556	44	95
10.	Vezend	930	4	396
	Érvasad	1367	47	441
	Pocsaj	1461	111	163
	kivételével a fiókoknak:	254	200	-

II. Szamosujvári egyházmegye: - -

III. Gyulafehérvár-fogarasi egyházmegye:

	Oláhzsákod és 10 fiók	169	23	68
	Vasláb s 1 fiók	980	74	151
15.	Kebeleszentivány s 4 fiók: 547		39	75
	Kisszentlőrinc s 1 fiók	315	33	60
	Maros-Vásárhely	2222	404	438

b.) bekebelezendők a hajdudorogi püspökségbe a következő anya, illetve fiókegyházközségek:

		Össz.	Csak magyarul	Csak románul
1.	Nagyszántó a. Nagyváradi em.	115	89	-
	Bihar f. "	133	109	1
	Apátkeresztur a. "	179	66	-
	Margitta f. " "	374	116	13
5.	Monostorpetri a. "	231	52	4
	Nagyszalonta f. "	126	67	-
	Aknasugatag a.Szamosujvári em.	444	234	7
	Aknaszlatina a. " "	970	534	6
	Erdőd f. Nagyváradi em.	921	440	94
10.	Krasznbéltek f. " "	480	50	42
	Gilvács f. "	127	52	9
	Felsőbánya a. Szamosujvári	1241	501	81
	Szatmárhegy a. Nagyváradi	641	148	124
	Kraszna a. Szamosujvári	400	101	10
15.	Érszöllős " "	124	60	5
	Magyarcsaholy " "	188	11	11
	Szilágypér a. " "	500	249	26
	Tasnád f. " "	1069	216	31
	Szilágyosmlyó a. Szamosujvári em.	1285	287	198
20.	Mezőhegyes f. Nagyváradi "	292	125	33
	Marossárpatak a. Gyulafehérvári	217	43	15
	Nagyernye a. " "	319	150	4
	Nyáradremete f. " "	137	9	2
	Vajdaszentivány " "	557	99	24
25.	Magyarrégen a. " "	370	115	4
	Bálványosvára f. Szamosujvári em.	267	45	6

13 anyaközség s 13 fiók.

II. Az anyanyelv szerinti osztályzás alapján.

a.) visszaengedendők volnának régi egyházmegyéjüknek a következő plébániák a román főpapság által felsoroltak közül:

	Hivók száma	Magyar anyany.	Román anyany.
Nagyváradi egyházmegye:			
1.	Amác	534	11
			523

	Szatmárzsadány	1477	158	1315
	Nagykolcs	389	15	372
	Az alábbi fiókok kivételével:			
	Dobrácsapáti f.	165	143	22
	Kiskolcs f.	165	132	29
	Pettyén f.	204	179	24
	Ombód f.	87	64	23
5.	Csengerbagos	798	215	503
	Szamosdob	1052	142	910
	Kismajtény	1012	34	977
	Kivéve: Nagymajtény fiók	269	246	23
	Reszege	528	14	501
	kivéve: Mezőpetri fiók	49	49	-
	Szaniszló	2099	823	1272
10.	Érdengeleg	802	103	699
	Mezőterem	712	344	360
	Portelek	460	1	459
	kivéve: Irány fiók	96	57	39
	Vezend	930	7	923
	Piskolt	1237	538	698
15.	Érvasad	1367	71	1295
	Érkenéz	879	276	603
	Pocsaj	1461	152	1308
	kivéve: a 4 fiók, melyekben	254	246	8
	Szamosujvári egyházmegye:			
	Józsefháza	647	267	380
	Gyulafehérvár-fogarasi egyházmegye:			
	Oláhzsákod	106	-	80
	Bordos	4	4	-
	Csöb	-	-	-
	Magyarzsákod	16	12	-
	Rava	8	-	8
	Székelyszállás	-	-	-
	Székelyvéczke	13	13	-
	Szentdemeter	8	-	8
	Székelyhidegkut	9	7	2
	Pipe	2	-	2
	Bun	3	2	1
	Vasláb	821	24	793
	kivéve: Gyergyóújfalu	159	55	18
20.	Nyárádbálintfalva	208	14	190
	kivéve: Szentháromság	134	128	5
	Baczkamadaras	169	152	17
	Kebeleszentivány	191	1	176
	Marosagárd	239	16	223
	Székelybós	47	19	28
	Kebele	18	-	18
	Jedd	52	17	27

	Kisszentlőrinc	262	19	233
	kivéve: Nyomát	53	53	-
	Gyergyószentmiklós fiókjai közül:			
	Tekerőpatak	602	74	502
	Szárhegy	238	97	151
23.	Maros-Vásárhely	2222	820	1352

b.) bekebelezendők az új püspökségbe a román nemzetiségű egyházmegyékből:

1.	Nagyszántó a.	Nagyvárad em.	115	109	6
	Bihar f.	" "	133	132	1
	Apátkeresztur a.	" "	179	169	9
	Monospetri a.	" "	231	116	115
5.	Nagyszalonta f.	" "	126	106	20
	Aknasugatag a.	Szamosújvári	444	424	19
	Aknaszlatina f.	" "	970	958	3
	Máramarossziget 2 plébánia		5850	3326	1967
	Avasujváros f.	Szamosújvári	363	245	118
10.	Erdőd f.	Nagyvárad	921	789	132
	Krasznabéltek f.	" "	480	420	57
	Gilvác f.	" "	127	117	9
	Felsőbánya a.	Szamosújvári	1241	1007	228
	Szatmárhegy a.	Nagyvárad	641	326	315
15.	Kraszna a.	Szamosújvári	400	311	89
	Érszöllős f.	" "	124	108	16
	Magyarcsaholy f.	" "	168	104	84
	Szilágypér a.	" "	500	257	243
	Tasnád f.	" "	1069	833	236
20.	Mezőhegyes f.	Nagyvárad	292	167	85
	Marossárpatak a.	Gyulafehérv.	217	112	105
	Nagyernye a.	" "	319	290	29
	Nyárádremete f.	" "	137	125	12
	Magyarrégen a.	" "	370	223	127
25.	Bálványosvára f.	" "	257	199	66
	Erzsébetfalva a.	" "	393	198	195
	Magyarláp	" "	595	293	284

14 a[nyae gyházközség]., 13 f[iók].

Akár a nyelvtudás, akár az anyanyelv szerinti osztályozás alapján történnék is a revisio: kétségtelen, hogy a magyar görög katolikusoknak nagyrésze még mindig a román nemzetiségű egyházmegyéekben maradna meg. Már pedig nemzeti érdek, hogy a magyarság a román befolyás alól mentesíthessék. El lehetünk ugyanis készülni arra, hogy a most már eminenter románoknak nyilvánított püspökségekben a magyarság elrománosítása kellő ellenállás hiányában nagyobb erővel fog megindulni s biztosabb eredménnyel fog járni. Míg ha a román püspökségek területén tőlük független magyar szigeteket tudunk létesíteni: ezek hathatós és sima

eszközei lehetnek a magyarosodás előrehaladásának, de egyuttal a hazafias érzés istápolásának is román nyelvű polgárainkban.

A fenyegető veszedelem egyrészt, másrészt a kínálkozó előny kötelességünkké teszi garantiákról gondoskodni arra nézve, hogy a román püspökségek joghatósága alatt élő gör. kath. magyarság az elnemzetlenítő román befolyás alól lehetőleg kivonassék. És ha tekintetben ma teljes sikert elérni nem lehetne: legalább fentartással kellene élnünk, illetve nyitott utat biztosítanunk a jövőre nézve, hogy a gör. kath. magyarság, bármely román nemzetiségű püspökség területén van is jelenleg, előbb-utóbb valamely módon a hajdudorogi magyar püspökség joghatósága alá kerüljön.

Különös jelentőséggel bír ez a városokban élő gör. kath. magyarságot illetően, mert a vezetés ma még a románok lakta városokban is a magyarság kezében van s ezt a vezetést a magyarság részére könnyebben biztosíthatjuk, ha az intelligensebb magyar elemet az elmaradotabb oláhság befolyása alól függetlenítjük.

A magyarságnak az oláh püspökségek joghatósága alól való kivonása a következő módokon volna keresztül vihető:

1.) Anyaegyházközségek létesítendőek a magyar anyanyelvű hívők számára azokban a városokban (községekben), a melyek a nyelvtudás vagy az anyanyelv szerinti osztályzás alapján az új püspökségbe nem volnának bekebelezhetőek, de a melyekben a magyarság oly tekintélyes számban van, hogy saját erejéből önálló plébánia alakítására szervezkezdhetik. E helyeken tehát volna egy magyar plébánia a hajdudorogi s egy oláh plébánia a jelenleg illetékes püspök iurisdicciója alatt.

Ez ellen ellenvetést az oláhság nem tehet, mert most is van oly hely, a hol két különböző szertartási nyelvű gör. kath. egyházközség létezik más-más püspök iurisdicciója alatt. Pl. Máramarossziget, a hol 1 ruthén s 1 oláh parochia van; amaz a munkácsi, emez a szamosújvári püspökség hatósága alatt. Ilyenek még jelenleg Nagyvárad, a hol a 2 oláh parochia a nagyvárad, az 1 ruthén parochia pedig a hajdudorogi püspökséghez tartozik; Szatmárnémeti, a hol a belterületi parochia a hajdudorogi, a külterületi (Szatmárhegyi) pedig a nagyvárad püspökséghez tartozik.

2.) Fiókegyházközségek alakítandók oly helyeken, a hol a magyarság száma bár tekintélyes, de önálló parochiává való szervezkezdésre elegendően nincsenek. Ezek a fiókegyházközségek valamelyik hozzájuk legközelebb eső magyar anyanegyházközséghez csatolandók.

3.) A hol a magyarság száma elenyésző s így még fiókegyházközséggé való szervezésük sem vihető keresztül: ott – nehogy ép csekély számuknál fogva az oláhság által felszivassanak – a gör. kath. magyarság az oláh nemzetiségű püspökségek joghatósága alól kiveendőek s a helyben létező róm. kath. plébános joghatósága alá helyezendőek.

Ez ellen sem szólhat az oláhság semmit, mert épen ő szolgáltatva erre nézve – magyarelles érzelmét ily módon is dokumentálva – a legeklátásabb példát. Budapesten ugyanis az oláhok nem tartoznak a budapesti gör. szertartásu kath. plébánia joghatósága alá, hanem kerületenként az egyes róm. kath. plébánosok joghatóságát ismerik el. S

midőn most a budapesti gör. kath. parochia, mely eddig a hercegprimás alá tartozott, az új püspökségbe osztatott be s parochusa az iránt tett lépéseket, hogy a Budapesten lakó oláhok ez után hozzá tartozzanak, ez ellen óvást emeltek, mert a bulla ezt nem rendelte el s Siegescu képviselő, a budapesti oláhok egyik szellemi vezére azt válaszolta Jeszenszky államtitkár urnak egy ide vonatkozóan hozzá intézett levélre, hogy: „az általad proponált eszmét megpenditettem több helyen, sőt a püspök urakkal is megbeszéltem s egyhangu volt a vélemény, hogy a statusquot nem lehet felzavarni s minden olyan törekvés, mely” – az oláhságnak – „a gör. kath. plébániába való bekapcsolását kezdeményezné, kudarczot vallana”. Siegescu levele arra nézve is tartalmaz kijelentést, hogy ez állapot nemcsak Budapesten, hanem „máshol” is megvan.

Hogy ezen tervek simán megvalósíthatók legyenek s megvalósulván, a magyarság érdekeit eredményesen szolgálhassák: elegendő, ha az egyes magyarokta helyeken bizalmas uton actiót szervezünk oly célból, hogy a magyarság önmaga kérje függetlenítését az oláhoktól.

Az actio sikerét megkönnyítendő az oláhoktól elkivánczó magyarság részére bizonyos anyagi kedvezmények volnának kilátásba helyezendők az új püspökséghez való bekebelezésük, illetve a róm. kath. plébánosok joghatósága alá való rendelésük esetére. Pl. az új magyar plébániák kegyuraságát el lehetne vállaltatni az illető várossal (községgel) vagy a Julián egyesülettel s ez fizethetné a lelkészt is (mint Budapesten) s így a hívők megszabadulnának az egyházi adózástól; a róm. kath. plébánosok az alájok rendelt gör. kath. hívők arányában bizonyos jutalomba volnának részesíthetők (esetleg a Szent László társulat útján), a minek fejében a magyar gör. katolikusok egyházi megadóztatásáról lemondanának.

Ilyen s más kedvezmények nemcsak a magyarságnak az oláhságtól való elválását könnyítenék meg, de megfelelő instrukciókkal még az oláhságot is meglehetne hódítani a magyar plébániák számára. Az bizonyos, hogy e téren csekély áldozattal nagy eredményt lehetne elérni s az elért sikert cél tudatos s előrelátó munkával könnyű volna nemcsak biztosítani, de folyton fokozni is.

Azok a helyek, melyek a szóban forgó actiónál számításba jöhetnek, – a nyelvtudás vagy az anyanyelv szerinti osztályozás alapján különben is az új püspökségbe bekebelezendő parochiákat ide nem számítva – a következők:

1. Az új püspökségből előbbeni püspöki kötelékükbe visszabocsátandó egyes parochiák fiók egyházai közül mint fiókok meghagyandók s magyar parochiákhoz csatolandók:

	Hívők száma	Magyar	Oláh	Magyarul tud
Kiskolcs	165	132	29	152
Dobrácsapáti	165	143	22	153
Pettyén	204	179	24	195
Ombód	87	64	23	75
Szatmárpálfalva	107	60	47	83
Nagymajtény	269	246	23	263
Mezőpetri	49	49	-	49
Iriny	96	57	39	95
Henczida	34	34	-	34
Kismarja	123	123	-	123
Esztér	25	24	1	25
Biharfélegyháza	72	65	7	72
Szentháromság	134	128	5	133
Baczkamadaras	169	152	17	168
Nyomát	53	53	-	53

2. Az új püspökségből előbbeni püspöki kötelékükbe visszabocsátandó parochiák közül az alábbiakban a magyarok részére fiókegyházközségek alakítandók s magyar plébániához csatolandók, esetleg önálló plébániák létesítendőek:

	Hívők száma	Magyar	Oláh	Magyarul tud
Szatmárszadány	1477	158	1315	1012
Csengerbagos	798	215	583	697
Szamosdob	1052	142	910	813
Szaniszló	2099	823	1272	1895
Érdengeleg	802	103	699	702
Mezőberem	712	344	260	653
Piskolt	1237	538	689	1149
Érkenéz	879	276	603	796
Nagyléta	1995	1011	983	1884
Pocsaj	1461	152	1308	1297
Józsefháza	647	267	280	560
Maros-Vásárhely	2222	820	1352	1760

3. A román nemzetiségű püspökségek területi joghatósága alatt álló alábbi helyeken – ide nem számítva a nyelvtudás avagy anyanyelv szerinti megosztás alapján különben is az új püspökséghez csatolandó parochiákat és filialékat – a magyar gör. katolikus hívők számára

a.) önálló magyar plébániák létesítendőek:

	[Hívők száma	Magyar	Oláh	Magyarul tud]
Nagybánya a. Szamosujvári egyházmegye	4910	2284	2615	3370
Kolozsvár a. kettő Gyulafehérvári ehm.	8646	2148	6408	6496

b.) fiókegyházak létesítendőők s mint ilyenek valamelyik magyar parochiához csatolandók:

1.	Margitta f.	Nagyvárad. em	374	174	116	361
	Faluszlátina a.	Szamosujvári	1663	109	1529	1192
	Hirip f.	Nagyvárad	638	295	311	558
	Krasznaterebes a.	" "	731	139	585	469
5.	Kapnikbánya a.	Szamosujvári	1890	316	1574	970
	Krasznaszentmiklós	Nagyvárad	822	297	525	758
	Aranyosmedgyes	Szamosujv.	2505	198	2307	1487
	Szinérváralja a.	" "	2655	225	2428	1622
	Hadad f.	" "	244	112	132	164
10.	Szilágynagyfalu f.	" "	358	154	204	300
	Ákos a.	Szamosujvári em..	545	188	356	439
	Tasnádszántó	" "	1411	131	1277	1018
	Zsibó f.	" "	648	119	525	466
	Szilágyosmlyó a.	" "	1285	525	743	1087
15.	Zilah f.	" "	873	356	514	658
	Nagytorna a.	" "	1305	276	554	556
	Arad a.	Lugosi "	1502	406	1047	1109
	Verespatak a.	Nagyvárad	775	124	646	342
	Gyulaféhevár a.	Gyulaféhev.	1820	164	2594	1870
20.	Nagyenyed a.	" "	1877	409	1463	1265
	Brassó a.	" "	800	258	484	553
	Ditró f.	" "	554	193	360	357
	Petrilla f.	Lugosi "	657	185	437	382
	Petrozsény a.	" "	916	385	506	653
25.	Zsilivajdevulkán f.	" "	1370	133	1209	471
	Déva f.	" "	314	110	193	224
	Dicsőszentmárton f.	Gyulaféhev.	1172	223	883	879
	Kajántó a.	" "	613	151	462	223
	Abafája a.	" "	513	156	357	437
30.	Szászrégen a.	" "	1307	120	1173	1054
	Nagyszében a.	" "	2935	111	2635	1017
	Dés a.	" "	2735	284	2447	1673
	Szamosujvár a.	Szamosujvári	2300	464	1776	1690
	Torda a.	Gyulaféhev.	2798	284	2505	1432

4. Azokban a községekben, melyek nemzetiségi püspökségek területén fekszenek s a melyekben a gör. kath. magyarság száma 100-nál kevesebb: a gör. kath. magyar hívők a róm. kath. plébános joghatósága alá helyezendők. Ezen helyek itt nem sorolhatók fel, mert ide vonatkozóan statisztikai adataink nincsenek.

[Jegyzetek:]

* E számból 641 (közte 326 magyar s 315 oláh) Szatmárhegy önálló plébániára esik, a mely nem csatoltatott az új püspökséghez.

308. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz tervezett bécsi látogatása tárgyában

Debrecen, 1913. december 13.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 421rv. Tisztázat.

Laudetur Jesus Christus!

Excellentissime Domine, Nuntie Apostolice!

Pluribus iam abhinc hebdomadibus nimium refrigeratus hucusque exspectabam: responsum positivum ad litteras Excellentiae Tuae aestimatissimas de die 5-a mensis currentis dare cupiens, quod diem itinerationis meae Vindobonam attinet.

Quia vero dolore gutturis pulmonumque etiam nunc laboro, neque praedici potest, quando irritationes acutae istarum lenientur, rogo humillime Excellentiam Tuam, velit mihi terminum aliquem posterioris temporis, exempli gratia in Januariis anni sequentis – ad finem mensis istius – prefigere. Tunc iam etiam relationem uberiolem potero Tibi reddere de statu dioecesis meae.

Gratis favoribusque Excellentiae Tuae gratiorissimae commendatus summa in reverentia persevero

in Debreczen, die 13. Decembris anni Domini 1913.

humillimus in Christo servus

Stephanus Miklósy mp.

episcopus dioecesis Hajdudorogensis

309. A román görögkatolikus főpapok beadványa Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában

Bécs, 1913. december 14.

MNL OL K 26 1913–XLI–8481. Fordítás.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 7. fol. 329r–332r. Olasz nyelvű tisztázat.

Fordítás olaszról magyarra a 8481/1913 M. E. számhoz.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő

Monsignore Scapinelli di Leguino R. urnak,

érsek apostoli nunczius Wien.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Úr,

Nagyméltóságod kegyes közléséből megtudtuk, hogy a Szent Atya meghallgatva a gyulafehérvári és fogarasi egyháztartomány román püspökségének [sic] kérelmeit, a „Christifideles graeci” bullának részleges revízióját, az egyháztartományunktól az új hajdudoroghi egyházmegyébe kebelezett román plébániák javára elvben elhatározta. Királyi kormányunk

pedig saját részéről a parlament tribünjéről szintén elismerte a revizio szükségét. Kimondhatatlan nagy az öröm és a megnyugvás amit ez a jó hír keltett nemcsak az ottani román népességben, hanem mindenütt ahol románok laknak.

Nagyméltóságod a múlt nyár kezdetétől óta[sic], mint a revizio végrehajtásának legalkalmasabb pillanatát az új egyházmegye püspökének felszentelését követő időt kegyeskedett nekünk megjelölni.

Mint hogy pedig az új püspök felszentelésétől már két hónap múlt el s mint hogy más részről a jó hír által abbéli reménységünkben és forró óhajunkban rendkívüli módon felbátorított román népesség békéje és nyugalma, hogy magukat ősi egyházmegyéjüknek [sic] visszaadva lássák, e kérdésnek végleges elintézését parancsolólag követelik: mi alulírott püspökök, érsek-metropolitánk beleegyezésével s különösen Monsignore Hossu V. mint az érsek megbízottja, miként Nagyméltóságoddal folyó hó 5-ikén közöltetett, azzal a kérelemmel jelentünk meg Nagyméltóságod előtt, hogy a többször említett revizio végrehajtására szükséges lépéseket megkezdeni méltóztassék. Közbenjárásunk első eredményeként hálával üdvözlöttük Nagyméltóságodnak abbéli elhatározását, hogy a hajdudorogi új püspököt Bécsbe hívja föl hol is a reakövetkező héten az ügyet Nagyméltóságod elnöklete alatt tárgyaljuk.

Miután az említett hét napjai áínélkül multak el hogy a várt püspök megérkezett volna, folyó hó 12-én azt mondták nekünk, hogy Nagyméltóságodnak az új püspökhöz intézett levele mindaddig válasz nélkül maradt. Akkor ketyélyünk merülvén föl a tekintetben hogy Nagyméltóságod levele rendeltetési helyére ért-e, távirati kérdést intéztünk közvetlen Miklóssy püspök urhoz, aki azt válaszolta hogy hülés miatt nem hagyhatja el lakását.

Nem lévén előrelátható hogy Miklóssy püspök ur egészségi állapota mikor fogja megengedni hogy fenti célból e városba jöhessen, másrésztől pedig nem várhattuk be az ő bizonytalan megérkezését: van szerencsénk Nagyméltóságodnak ezen írásban megformulálni és benyújtani az óhajtott revizio végrehajtása iránti alázatos kérelmünket s ahoz egyházmegyéinknek visszadandó plébániák lajstromát is csatolni.

Kérelmünk támogatására engedje meg Nagyméltóságod, hogy teljes tisztelettel felhívjuk figyelmét arra az együttes levélre amit püspökségünk Nagyméltóságodnak 1912. augusztus 29-én 6200 szám alatt bemutatott s amelyet nagyobb kényelmi szempontból másolatban ide csatolunk. Nem fogjuk ismételni az abban a levélben kifejtett érveket, amelyek meggyőződésünk szerint kellő világításba helyezik kérelmünket. Szükségesnek tartjuk azonban kissé időznünk a lajstromnak a magyar nyelv ismeretére vonatkozó rovatánál; mert azt mondták nekünk, hogy ez lett kritérium gyanánt véve az új egyházmegye plébániáinak kijelölésénél. Márpedig közismert dolog, hogy Magyarországon a magyar nyelv tanítása évtizedek óta kötelezőleg van előírva az összes elemi iskolákban. Nagyon természetes ennél fogva, hogy idővel az ország összes lakosai, többé-kevésbé beszélni fogják ezt a nyelvet, és hogy a magyar nyelv nem

tekinthető a nagyobb ethnikai nemzetiség kritériumaként. Az igazi és alapos kritérium e tekintetben az amit az anyanyelv alkot. És ennek a kritériumnak vagyis az ottani román népesség anyanyelvének mélyebb megismerésére, az 1900. évi országos statisztikai adatokkal szemben, amelyeket az új egyházmegye alakításánál felhasználtak, kitüntettük az 1880. évi hivatalos országos statisztikai adatokat is, mely időben a nemzetiségi nézeteltérések nem voltak annyira kiélesedve mint később, és amikor ennél fogva maga a statisztika is bizonyára a valóságnak megfelelőbb volt. Így tehát az anyanyelv rovatában levő így megfontolt nagyobb számok, minden eredeti tökéletlenségük daczára is világosan igazolják, hogy a mi lajstromunkba foglalt plébániák valósággal román plébániák és hogy ennél fogva a román egyházmegyéknek visszaadandók.

Végül kérjük Nagyméltóságodat kegyeskedjék legmélyebb tiszteletünk nyilvánítását fogadni.

Wienben, 1913 év december hó 14-én.

(„Beadva a balázsfalvi érsek és az érdekelt nagyváradai és szamosújvári püspökök által.”)

fordította: Budapesten 1913. december 23

Dr Balla István [?]

L[áttal]:

Stojits [Iván]

min. titkár

P. H.

A M. Kir. Belügyminisztérium Fordító Osztálya

309a. A román főpapok Scapinellihez intézett beadványának csatolmánya: a revízió alá vonandó egyházközségek statisztikai kimutatása

Bécs, 1913. december 14.

MNL OL K 26 1913–XLI–8481

Fordítás latinról magyarra a 8481 ex 1913 M. E. számhoz

A hajdudorogi egyházmegyéből a nagyváradai román egyházmegyének visszaadandó plébániák.

Polyó- szám	A plebánia neve	Az 1880. évi országos összeírás			Az 1900. évi országos összeírás						
		Gör. kath.	román anyanyelv	magyar anyanyelv	gör. kath. lakok	román anyanyelv	magyar anyanyelv	Beszél magyarul	rómái kathol.	reformátusok	
1	Amác	393	393	-	478	443	35	313	6	320	
2	Szatmárszadány	777	777	-	1353	1302	51	588	27	46	
3	Nagykolcs	343	343	-	394	354	37	305	22	361	
4	Csengerbajos	470	470	-	763	675	88	648	37	655	
5	Szamosdob	694	677	17	992	974	18	723	42	383	
6	Gsonaköz	553	527	26	623	280	343	577	1272	257	
7	Kismajtény	562	545	17	969	924	45	693	18	601	
8	Reszege	357	357	-	551	524	27	467	76	50	
9	Szamiszló	1861	1388	473	2145	1288	857	1957	1734	707	
10	Érdengeleg	595	400	195	752	662	90	642	255	265	
11	Érendréd	610	372	238	697	641	56	539	94	828	
12	Mezőterem	630	630	-	530	343	187	431	1441	45	
13	Portelek	369	356	13	470	468	2	248	7	13	
14	Vezend	750	750	-	879	874	5	531	18	11	
15	Értarcsa	399	339	60	503	303	200	474	37	470	
16	Piskolt	893	817	76	1115	1042	73	947	190	960	
17	Vasad	943	943	-	1201	1182	19	713	32	47	
18	Érkencéz	668	653	13	745	681	67	610	26	52	
19	Nagyléta romá	-	-	-	1981	1627	354	1704	198	3584	
20	Pocsaj	1203	1125	78	1470	1458	20	1238	93	1343	
21	Nagykároly román										

Ezeken kívül, már a Bulla kihirdetése előtt az Apostoli Szentszéktől írásbeli kérvénnyel kérelmezték hogy a nagyváradi román egyházmegye fenhatósága alatt hagyassanak meg a következő román plébániák, mindamellettt hogy inkább magyar nyelven beszélnek:

Pete, Óvári, Vetés, Nyirábrány, Nyiradony, Gencs és Csegöld.

A román püspökök által a bécsi apostoli nunciushoz 1912. augusztus hó 29-én intézett levél értelmében visszaadandók még a következő román plébániák:

I. A szamosújvári egyházmegyéből:

	A plébánia neve	Az 1880. évi országos összeírás		
		Gör. kath.	román anyanyelv	magyar anyanyelv
1	Szatmáruvvari	997	900	97
2	Szatmár	3114	942	2063
3	Józsefháza	484	385	81
4	Batizvasvári	1321	571	750

II. A gyulafehérvár és fogarasi főegyházmegyéből:

	A plébánia neve	Az 1880. évi országos összeírás			Az 1900. évi országos összeírás					
		Gör. kath.	román anyanyelv	magyar anyanyelv	gör. kath.	román anyanyelv	magyar anyanyelv	beszél magyarul	római kathol.	
1	Oláh-zsákod				89	88	1	19		
2	Gyergyó-vasláb				785	777	8	601		
3	Nyárad-bálintfalva				197	196	1	165		
4	Kebele-szentivány				174	173	1	134		
5	Szentlőrinc				243	238	5	172		
6	Gyergyó-szentmiklós				421	28	393	415		
7	Maros-vásárhely				1352	901	451	1027		

Magyar szöveg: Megjegyzem hogy az érsek ur 14 község visszacsatolását kéri egy külön a nunciaturához küldött jegyzékében.²⁵⁴

254 A fordító megjegyzése a románok által a nunciaturának megküldött jegyzék kiegészítésére

fordította: Budapesten 1913. december 23
Dr Balla István [?]

L[áttá]:
Stojits [Iván]
min. titkár
P. H.
A M. Kir. Belügyminisztérium Fordító Osztálya
Budapestini die 14 Martii 1914.

309b. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita kiegészített táblázata

Balázsfalva, 1913. december 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 7. fol. 326r–327v. Tisztázat.

Conspectus

Paroeciarum et Filialium gr. rit. catholicarum per Bullam Pontificiam „Christi fideles Graeci” diei 8 Junii 1912 ab archidioecesi Alba-Julienisi et Fogarasiensi avulsarum, et eidem restituendarum.

No. 130-1913
praesid.

Conspectus Paroeciarum et Filialium gr. rit. catholicarum

per Bullam pontificiam „Christi fideles Graeci” diei 8 Junii 1912 ab archidioecesi Alba-Julienisi et Fogarasiensi avulsarum, quas eidem restitutas efflagito:

vonatkozik, amit a főegyházmegye táblázata alá Hosszú Bazil püspök írt:: †*Basilius Hosszu, episcopus Szamosujvariensis qua mandatarius Excellentissimi Archiepiscopi Alba-Julienisis, ea observatione, quod nominatus archiepiscopus praeter istas etiam alias 7 paroecias in adnexo elenchi comprehensas restitui petit.*
A lista a következő mellékletben.

	Paroecia vel Filialis	Gr. rit. cath.	Latini v. armeni rit. cath.	Græci orientales	Augustane confessionis	Helvet. confessionis	Unitarii	Judaici	Observationes
1.	<u>Szováta</u> Filiales: Illyésmező Sovárad Kibéd	325 142 45 4	1797 37 47 14	3 - - -	6 - - 1	592 81 1828 2601	16 - 7 3	87 - 19 10	*
2.	<u>Oláhzsákod</u> Filiales: Magyarzsákod Székelyvéczeke	106 16 13	11 355 800	293 1 1	- - -	- 13 11	- 378 4	4 6 9	
3.	<u>Gyergyóalfalú</u> Filialis: Gyócsomafalva	472 40	5914 3811	2 1	6 2	31 19	1 -	16 14	
4.	<u>Szépvíz</u> Filiales: Koztelek Lóvesz Ajnád Csikcsicsó Csiksomortány Mádéfalva Csikpálfalva Pricskető Csikrákos Csiksztmihály Csikszereda Tatárbükk	38 410 333 4 26 64 36 83 38 20 34 5 56	2386 4 3 900 1500 980 1200 980 - 1100 1000 1100 -	4	10	29	2	7	**
5.	<u>Gyimesbükk</u> Filiales: Csüvés Gyimesfelsőlak Gyimesközéplak	2226 194 97 159	3509 7 2170 2741	33 - -	31 - 10	162 16 30	29 - 1	268 5 139	***
6.	<u>Gyergyósztmiklós</u> Filiales: Szárhegy Tekerőpatak	438 283 602	7889 4228 1994	9 3 -	48 5 -	193 76 30	7 1 1	321 157 23	****

7.	<u>Gyergyóvasláb</u> Filiales: Gyergyóújfalú	821 159	91 3960	6 3	1 7	40 21	2 3	33 71	
8.	<u>Nyárádbálintfalva</u> Filiales: Baczkómadaras Szentháromság Szentbenedek Koronka Szentlászló	208 174 142 12 23 22	3 134 900 31	1 - - 144	- - - 1	2 949 180 687	4 20 507 -	7 5 12 4	
9.	Kebeleszentivány Filiales: Marosagárd Székelybós Jedd Kebele	198 257 51 57 21	- 5 41 46 4	- 10 - - 103	- - - -	25 60 144 79	4 7 13 10 6	3 - - 8 -	

	Paroecia vel Filialis	Gr. rit. cath.	Latini v. armeni rit. cath.	Graeci orientales	Augustane confessionis	Helvet. confessionis	Unitari	Judaei	Observationes
10.	<u>Marosvásárhely</u> Filiales: Marosztkirály Náznánfalva	2222 53 16	7220 219 51	761 318 378	604 - -	11282 264 105	667 9 11	2755 33 14	*****
11.	<u>Nyárádkarácson</u> Filiales: Hagymásbodon Káposztásszmtiklós Ákosfalva Cserefalva Folyfalva	217 35 53 13 6 5	11 - - -	- - - -	- - - -	414 421 502	2 - -	2 - -	
12.	<u>Kisszentlőrincz</u> Filiales: Nyomát	281 43	6 20	5 22	- -	8 60	- 800	- -	
13.	<u>Székelysárd</u> Filiales: Székelymoson Székelyvecze Székelytomba Süketdemeterfalva	298 17 10 17 5	50 23 8 44 81	12 346 266 -	- - - -	56 134 3 300 215	4 - 10 -	8 - 2 -	
14.	<u>Kisteremi</u> Filiales: Tintaháza	105 108	5 50	4 -	- -	32 400	- 6	- 5	

* Locus balnearis Confessionem Helveticam Illésmezőensem ab attentatu contenditemplum nostrum vix repellere potui

** Koztelek ad communitatem politicam Szépviz pertinet, item Filialis Pricskető. Filialis Lóvész in territorio communitatis politicae Csiksztmihály situata est. In hac filiali scholam elementarem gr. catholicam habuimus, quae paucis ab hinc annis in elementarem scholam status convertabatur. Filialis Koztelek in paroeciam matrem erigi optabat. Erectio dioecesis Hajdudorogensis autem rem frustravit.

*** Filialis Csügés út proprium haberet sacerdotem petierat, ob suam a matre distantiam. Desiderium ejus propter paroeciae matris avulsionem impleri non potuit.

**** Domus parochialis Gyergyósztmiklósensis sumptibus paroeciarum ad archidioecesim pertinentium aedificata fuit, eo etiam fine út ad instar collegii juventutis rumenae studiosae illius regionis inserviret. Dismembratione paroeciae Gyergyósztmiklós districtus Gyergyó sede protopopali et centro naturali orbatus est.

***** Dismembratione paroeciae Marosvásárhely districtus protopopalis Maros 26 paroeciis conflatus, naturali centro et sede protopopali orbatus est.

Plurimae ex superius enumeratis paroeciis, et nominatim: Nyárádbálintfalva, Kabelesztivány, Marosvásárhely, Nyárádkarácsony, Kísszentlőrincz, Székelysárd, Kisteremi, Gyergyóvasláb, et Gyimesbükk petiere út ab archidioecesi Alba-Julienisi et Fogarasiensi minime dismembrarentur, de qua re certiozem reddidi Excelsam Nuntiaturam Vindobonensem meis de dato 15/2 Octobris 1912, No. 5130-1912 litteris.

Datum Blasii (Balázsfalva) die 7 Decembris 1913.

†Victor Mihályi

Archiepiscopo Alba Juliensis

310. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a hajdúdorogi káptalan felállítása tárgyában

Budapest, 1913. december 17.

GKPL VI–1. (1913). Tisztázat.

Méltóságos és főtisztelendő Miklósy István urnak,
hajdudoroghi gör. kath. püspök, Debrecen
Budapesten, 1913. dec. hó 17.

Méltóságos Püspök Ur!

A hajdudoroghi gör. kath. egyházmegye öt kanonokjának legkegyelmesebb kineveztetése iránt benyújtott kérvényt²⁵⁵ ./ . alatt a következő értesítés kapcsán származtatom vissza tisztelettel Méltóságodhoz:

A míg a hajdudoroghi egyházmegye székhelyének és ezzel székesegyházának kérdése végleges tisztázást nem nyer, és amíg Méltóságod Debreczenben

255 Lásd: 299. számú dokumentum.

székel, a székeskáptalan tagjainak legkegyelmesebb kineveztetése iránt legf. helyen előterjesztést nem tehetek.

Nincs azonban észrevételem az ellen, hogy méltóságod a létesítendő káptalan nagyprépostjának kineveztetése iránt javaslatot tehesen. Az e célból szükséges fedezetről a jövő évi állami költségvetés keretében fogok gondoskodni.

Tisztelettel kérem Méltóságodat, hogy a nagypréposti kinevezés ügyében Ő Felsege elé terjesztendő iratában a javaslatba hozandó személyek életrajzi adatait és érdemeit is előadni méltóztassék.

Fogadja Méltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Jankovich Béla

311. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a máriapócsi monostor és kegyhely liturgikus nyelve tárgyában

Esztergom, 1913. december 19.

EPL Cat. D/c. Csernoch 8012/1913. Fogalmazvány.

8012/1913

Strigonii, die 19. Dec. 1913.

Illustrissimo .Domino Francisco Rossi Stockalper

S. Sedis Negotiorum gestor

Viennae

Respondendo litteris Illustritatis Vestrae in negotio linguae liturgicae vetero-slavicae in Sanctuario Mariapócs Diaecesis Hajdudorogensis retinendae die 5. Dec. a. c. Nro 1385. datis sequentia observo.

Bulla Pontificia „Christifideles graeci”, qua Dioecesis Hajdudorogensis erigitur, linguam liturgicam novae Dioecesis statuit linguam antiquam graecam et Parochia Máriapócs, quae ad Dioecesim Munkácsensem pertinebat, in citata Bulla nominatim neoerectae Dioecesi Hajdudorogensi adnumeratur, huic lingua liturgica in Ecclesia Mariapócsensi lingua antiqua graeca esse debet.

Rationes, quibus Episcopus Munkácsensis preces suas ut in Sanctuario Mariapócsensi per gratiam Apostolicam retineatur lingua liturgica vetero-slavica, suffulcire studet, non mihi videntur sufficientes.

Sanctuarium Mariapócsense non est distinctum ab ecclesia Prochiali Máriapócsensi, imo in loco Máriapócs iam exstitit ecclesia Parochialis, prius quam locus hic esset thaumaturgus.

Idem ut in Mariapócs ecclesia Parochialis et Sanctuarium quae unica ecclesia est indulgentiis dotata per Sacram Sedem. Hac de causa nec potuit in praelaudata Bulla erectionis specialis mentio fieri Sanctuarii Máriapócsensis.

Administratio huius Parochiae concessita est Religiosis S. Basili Magni, ast ordo hic Provinciam Ruthenam non habet, sed nominatur: provincia Religiosorum ex Ordine S. Basili Magni in Hungaria. Hinc non potest dici Sanctuarium Máriapócsense pertinere ad provinciam Ruthenam Basilitarum.

Provincia haec insuper monasteria habet etiam inter fideles ritus Rumeni. In loco Máriapócs et viciniis plerumque habitant Hungari, quibus lingua liturgica antiqua graeca pari modo ignota est, ac vetero-slavica. Si in Parochia Mariapócsensi retinentur lingua liturgica vetero-slavica, timendum esset, ne – cum Dioecesi hajdudorogensis pro fidelibus graeco- catholicis Hungaricis sit erecta et Máriapócs centrum quoddam Hungarorum in ista regione constituat – talis exceptio radix fiat variarum difficultatum ad quas tollendas Dioecesis Hajdudorogensis erecta fuit.

Verum quidem est Sanctuarium Máriapócsense quod promovendam et confirmandam unionem Schismaticorum cum ecclesia Romana magni esse momenti, est hoc, non, solum Ruthenos, sed etiam Rumenos et Hungaros respicit.

Difficultates in addiscenda lingua antiqua graeca experientur etiam Clerici saeculares non tantum regulares. De caetero lingua liturgica graeca in Sanctuario Máriapócs deinceps adhitenda non excludit, ut ibidem etiam in futuro adsint religiosi, qui linguam Ruthenam et Rumenam calleant, ut fidelibus harum laborum, ad Sanctuarium praelaudatum peregrinantibus, in lingua vernacula servitia spiritualia praestare valeant.

Ex adductis rationibus opinor linguam liturgicam graecam ad mentem Bullae „Christifideles graeci” etiam in Sanctuario respective Parochia Máriapócsensi esse introducendam.

Supplices Episcopi Munkácsensis...
Csernoch

312. A Hajdúdorogi egyházmegye területi revíziójában érintett egyházközségek nemzetiségi kimutatásának fogalmazványa

Budapest, 1913. december 22.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 8481/1913 ad 1914–XXV–144.
Fogalmazvány.

A hajdudorogi gör. szert. katolikus püspökség egyes parochiáinak előbbeni egyházmegyei kötelékükbe való visszaengedése.

E tárgyban a román főpapság a bécsi nuntiushoz fordult kérelmével. Beadványa másolatban mellékelve van – mint iktatmány.

Kiadatik a Belügyministerium fordító osztályának az iktatmánynak s a melléklet szöveges részének szószerinti magyar nyelvre leendő azonnali lefordítása végett.

Budapest 1913 évi decz. 22-én.
K XII/22 J[eszenszky]

Rövid uton elküldetem (visszavárólag) Vargha Gyula Ö Mélnak.

XII/29

Tisza

Itt marad!

Újabb példányban csatolandó [a] kiadmányhoz.

Visszacsatolandó hitközségek	H i v e k s z á m a.		
	összes	magyar	román
Amacz	534	11	523
Szatmárzsadány	1477	158	1315
Nagykolcs	389	15	372
Csengerbagos	798	215	583
Szamosdob	1052	142	910
Kismajtény	1012	34	977
Reszege	528	14	514
Érdengely [sic – Érdengeleg]	802	103	696
Pórtelek	460	1	459
Vezend	930	7	923
Érvasad	1367	71	1295
Érkenéz	879	276	603
Pocsaj	1461	152	1308
Nagyvárad em-hez 13;	11689	1199	10481
Olázsákod	106	-	80
Vasláb	821	24	793
Nyárádbálintfalva	208	14	190
Kebeleszentivány	191	1	176
Kisszentlőrincz	262	19	233
Tekerópatak ez a fiók tartozik			
Gyó. sz. miklóshoz	602	74	502
Gyulafehérvári em.-hez 6;	2190	132	1974
Főösszeg: 19;	13879	1231	12455
A főpapok javaslata szerint: 32;	37225	17779	19186
Kevesebb:	23346	16548	6731
Még a dorogi püspökséghez csatolandó hitközségek.			
		h i v e k s z á m a.	
	összes	magyar	román
Máramarosszigetből	2000?	1500?	500
Erdőd	921	789	132
Krasznabéltek	480	420	57
Gilvác	127	117	9
Felsőbánya	1241	1007	228
Nagybánya fele	2284	2284	-
Krasna [sic – Kraszna]	400	311	89

Tasnád	1069	833	236
Kolozsvárból	2148	2148	-
Nagyvernye	319	290	29
Magyarrégen	370	223	127
11 hitközség	11359	9922	1407
visszaadnánk	13879	1231	12455
e helyett kapnánk	11359	9922	1407
Különbség	-2520	+8691	-11048

313. Vargha Gyula KSH igazgató felterjesztése Balogh Ferenc, miniszterelnökségi II. ügyosztály miniszteri osztálytanácsoshoz a nagyváradai, szamosújvári és gyulafehérvári egyházmegyékből átcsatolt és vitatott nemzetiségű parókiák tárgyában

Budapest, 1913. december 23.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–3468. Tisztázat.

Budapest 913. XII. 23.

Tisztelt Barátom!

A görög katolikusokra vonatkozó kimutatásokat, melyeket kivánni méltóztattál, van szerencsém ide csatolva megküldeni.

Kiváló tisztelettel

igaz híved

Vargha Gyula

313a. Statisztikai kimutatás a nagyváradi, szamosújvári és gyulafehérvári egyházmegyékből átcsatolt és vitatott nemzetiségű plébániák tárgyában.

Budapest, 1913. december.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1913–XXV–143–3468

Anya- és leányegyházak	A görög katolikus							
	összes	magyar	oláh	egyéb	oláhok közül	összes lakosságból		magyar lakosságból oláhlul tud
	lakosság száma				magyarul tud			
					szám szerint	szám szerint	%	
Nagyváradi egyházmegye.								
Amacsz	534	11	523	-	303	314	58.8	6
Szatmárszadány	1.477	158	1.315	4	850	1.012	68.5	113
Nagykolcs	389	15	372	2	320	337	86.6	10
Kiskolcs	165	132	29	4	16	152	92.1	125
Szamoskőröd	183	31	150	2	127	159	86.9	3
Dobrácsapáti	165	143	22	-	10	153	92.7	96
Pettyén	204	179	24	1	16	195	95.6	67
Ombód	87	64	23	-	11	75	86.2	25
Szatmárpálfalva	107	60	47	-	23	83	77.6	40
Csengerbagos	798	215	583	-	482	697	87.3	78
Szamosdob	1.052	142	910	-	671	813	77.3	91
Csomaköz	619	614	5	-	5	619	100.0	259
Bere	39	39	-	-	-	39	100.0	22
Mezőfény	33	33	-	-	-	33	100.0	3
Kismajtény	1.012	34	977	1	773	807	79.8	14
Nagymajtény	269	246	23	-	17	263	97.8	135
Reszege	528	14	501	13	433	459	86.9	1
Mezőpetri	49	49	-	-	-	49	100.0	22
Szaniszló	2.099	823	1.272	4	1.068	1.895	90.3	411
Érdengeleg	802	103	699	-	599	702	87.5	45
Érendréd	759	430	329	-	249	679	89.5	337

Mezőterem	712	344	360	8	303	653	91.7	298
Pórtelek	460	1	459	-	365	366	79.6	-
Iriny	96	57	39	-	38	95	99.0	14
Vezend	930	7	923	-	527	534	57.4	3
Értarcsa	481	347	134	-	132	479	99.6	186
Érkeseű	108	108	-	-	[-]	108	100.0	2
Piskolt	1.237	538	698	1	611	1.149	92.9	311
Érvasad	1.367	71	1.295	1	854	925	67.7	24
Érkenéz	879	276	603	-	520	796	90.6	108
Nagyléta	1.995	1.011	983	1	873	1.884	94.4	660
Pocsaj	1.461	152	1.308	1	1.145	1.297	88.8	41
Henczida	34	34	-	-	[-]	34	100.0	15
Kismarja	123	123	-	-	-	123	100.0	9
Esztár	25	24	1	-	1	25	100.0	2
Biharfélegyháza	72	65	7	-	7	72	100.0	20
Nagykároly	3.893	3.675	214	4	193	3.872	99.5	581
Szamosújvári egyházmege								
Szatmárudvari	1.243	962	280	1	211	1.173	94.4	784
Berend	200	188	12	-	7	195	97.5	7
Kak	257	257	[-]	[-]	[-]	257	100.0	4
Kakszent- márton	230	195	34	1	33	229	99.6	46
Szatmár- Németi*	6.977	5.957	972	48	656	6.650	95.3	1.330
Józsefháza	647	267	380	-	293	560	86.6	49
Batizvasvári	626	510	116	-	113	623	99.5	38
Batiz	1.047	1.047	-	-	-	1.047	100.0	234
Gyulafehérvár- fogarasi egyházmege								
Oláhzsákod	106	-	80	26	20	30	28.3	-
Bordos	4	4	-	-	-	4	100.0	2
Csöb	-	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
Magyarzsákod	16	12	4	-	4	12	75.0	9
Rava	8	-	8	-	1	1	12.5	-
Székelyszállás	-	-	-	-	-	-	-	-
Székelyvécze	13	13	-	-	-	13	100.0	2
Szentdemeter	8	-	8	-	7	7	87.5	-

Székelyhidegkut	9	7	2	-	2	9	100.0	-
Pipe	2	-	2	-	-	-	-	-
Bún	3	2	1	-	1	3	100.0	1
Vasláb	821	24	793	4	657	685	83.4	4
Gyergyóújfalu	159	55	18	86	3	61	38.4	1
Nyárad- bálintfalva	208	14	190	4	160	176	84.6	5
Szentháromság	134	128	5	1	5	133	99.3	10
Baczkamadaras	169	152	17	[-]	16	168	99.4	7
Kebelszentivány	191	1	176	14	139	150	78.5	1
Marosagárd	239	16	223	-	189	205	85.8	6
Székelybós	47	19	28	-	28	47	100.0	2
Kebele	18	-	18	-	16	16	88.9	-
Jedd	52	17	27	8	25	49	94.2	5
Kiszentlőrincz	262	19	233	10	173	202	77.1	17
Nyomát	53	53	-	-	-	53	100.0	22
Gyergyó- szentmiklós	438	224	151	63	68	355	81.1	19
Tekerőpatak	602	74	502	26	330	423	70.3	6
Kilyénfalva	4	4	-	-	-	4	100.0	-
Szárhegy	283	97	151	35	12	111	39.2	3
Maros- Vásárhely	2.222	820	1.352	50	914	1.760	79.2	416

[Jegyzetek:]

*E számokból 641 görögkatholikus (közte 326 magyar, 315 oláh) Szatmárhegyre esik, a mely különben sem csatoltatott a hajdudorogi egyházmegyéhez.

314. Tisza István miniszterelnök átirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában

Budapest, 1914. január 6.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1914–XXV–144. Tisztázat.

Cultusminister Urnak

Nagyméltóságu Minister Ur!

A görög katholikus román főpapoknak a nuntiushoz intézett beadványát mellékleteivel, valamint az országos statisztikai hivatal igazgatójának erre tett

megjegyzéseit s ennek mellékleteit csatolva, felkérem Nagyméltóságodat, hogy ezen munkálatokat tanulmány tárgyává tenni s arra vonatkozó álláspontjáról értesíteni méltóztassék.

A magam részéről megjegyezni bátorkodom, hogy nézetem szerint, míg egyfelől a főpapok álláspontja messze tulmegy a méltányosság határán, addig másfelől a statisztikai hivatal igazgatója tulszükre szabja a visszacsatolandó községek névsorát. Az iratoknál fekvő adatok felhasználásával kísérletet tettem azon egyházközségek névsorának egybeállítására, amelyeknek a nagyváradi, illetőleg a gyulafehérvári egyházmegyéhez való visszacsatolása méltányosnak mutatkozik. Az ezen összeállítást feltüntető s ./- alatt mellékelt kimutatás szerint 19 hitközség volna visszacsatolandó 13.879 lélekkel, akik közül 1231 magyar, 12.455 román, ugyhogy e szerint összesen 23.346 lélekkel, de csak 6731 románnal csatolhatnák kevesebb vissza, mint ahogy azt a főpapi kar kívánja.

Másrésről teljesen indokoltnak tartom a statisztikai hivatal igazgatójának azt a felfogását, miszerint a dorogi egyházmegye határainak kiigazítását mind a két szempontból kell eszközölnünk, vagyis ezen egyházmegyéhez kell utólag csatolnunk olyan hitközségeket, amelyek hiveinek tulnyomó nagy többsége magyar. Az említett kimutatás 11 ilyen hitközséget tüntet fel összesen 11.359 lélekkel, akik közül 9.922 magyar, 1407 román. E szerint tehát az egész kiigazítási munkálat következtében veszitene a dorogi püspöki egyházmegye 2520 lelket és pedig akként, hogy a püspökséghez tartozó magyarok száma 8691-el szaporodnék, a románoké ellenben 11.048-al apadna. Természetesen ez csak első kísérlet, a dolog kielégítő rendezésére s az általam készített kimutatás további tanulmányozás rendjén helyreigazításra szorul. Azt hiszem azonban, ezen az alapon elindulva sikerülhet olyan megoldást találnunk, amely megszüntesse az erősen román szellemű hitközségek odacsatolása folytán felmerült elégedetlenséget, de e mellett kielégitse a dorogi püspökséghez füződő nemzeti érdeket és megnyugtassa a magyar közvéleményt.

Amidőn Nagyméltóságodnak a kérdés ilyen irányban való megoldását nagybecsű figyelmébe ajánlanám, egyuttal felkérem, hogy az egész kérdésnek az érdekelt főpapok bevonásával való elintézését előkészíteni s engemet ez ügy további alakulásáról értesíteni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1914. évi január hó 6-án.

Tisza

Csatolandó: a 8481/M. E. számú iktatmány és mellékletei, valamint a statisztikai hivatal igazgatójának jelentése és ennek mellékletei.

315. Az Országos Magyar Szövetség határozata a a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Budapest, 1914. január 6.

EPL Cat. D/c Csernoch 1914.²⁵⁶

Az Országos Magyar Szövetség
1914. január 6-iki közgyűlésének
HATÁROZATA

a hajdudorogi görög katolikus magyar püspökség revisiójának ügyében.

A magyar királyi kormány a hajdudorogi püspökséghez csatolt községek revisióját ismételten is kilátásba helyezte. A legújabbban Gróf Tisza István miniszterelnök úr a képviselőház múlt évi dec. 5-én tartott ülésében jelentette ki, hogy „ez a kormány nem zárkózik el a revízió elől, ez a kormány is fontolóra fogja venni azt, vajjon csatoltattak-e csakugyan olyan községek a dorogi püspökséghez, ennek a püspökségnek a határszélein, amelyek czélszerűbben maradhattak volna valamely románajku püspökségben.” De egyben azt is kijelentette a miniszterelnök úr „miután a románajku püspökségben igen igen sok ezer magyarajku hívő van, közös akarattal gondoskodnunk kell arról, hogy ezeknek a magyarajku görög katolikusoknak a magyarsága biztosíttassék.”

Az 1910 évi népszámlálás adatai szerint az országban 304.322 görög kath. magyar hívő van. Az új egyházmegye ezek közül csak 183.575 lelket vett át. És így 120.747 görög katolikus magyar maradt még mindig a ruthén és román nyelvű püspökségek hatósága alatt, tehát az összes gör. kath. magyarságnak majdnem 40%-a. Nem a nemzetiségeknek, de a magyarságnak van tehát oka és joga a panasza. Nem a román főpapoknak és a román politikusoknak, de a magyarságnak van oka arra, hogy e téren a revíziót ne csak emlegetse, hanem minden rendelkezésre álló módon sürgesse és követelje. Ha a románokra sérelem, hogy az új egyházmegye 6 ezer magyarul nem tudó oláhot megtartson, mennyivel sérelmesebb a magyarságra, hogy 120 ezer lelket lásson kiszolgáltatva a nemzetiségi egyházi hatóságok kényekedvének.

256 A határozat szövege megjelent a Budapesti Hírlap 1914. január 7-i számában is az alábbi felvezető szöveg kíséretében: „A hajdudorogi görög katolikus egyházmegye területének megállapítása miatt a görög katolikus románok állandóan panaszkodnak és vélt sérelmeikkel már a római szentszékekhez is fordultak. A tavasszal Szatmármegye egyes községeiben zendülés is volt e miatt, s az új püspök vikáriusát, ki a dorogi püspökséghez csatolt egyházakat sorra látogatta, néhány községben inzultálták. A nemzetiségi képviselők a képviselőházban is ismételten szóba hozták ezt az ügyet és Tisza István gróf miniszterelnök kijelentette, hogy nem zárkózik el az új püspökség határainak revíziója elől, de a magyarajku görög katolikusok magyarságát mindenesetre biztosítani fogja. A magyarság biztosításánál egyebet senki sem akart elérni a dorogi püspökség szervezésével és ha ezt a célt elérjük: az egyházmegyei határok megállapítása vagy revíziója valóban harmadrendű kérdés. A revízió ügyét tárgyalta mai közgyűlésén, Bérczyik Arpád elnöklete alatt, az Országos Magyar Szövetség. Az elnök megnyitó beszéde után Csányi Gusztáv főtitkár tartott előadást a görög katolikus magyar püspökség ügyéről, és előterjesztett egy igen jól megokolt terjedelmes indítványt, melyben kimutatja, hogy a revízió, ha igazságos lesz, a magyarság javára fog válni, mert ki fog derülni, hogy még több községet kellene az új magyar püspökséghez csatolni. Az indítvány így szól:”

A nemzetiségi sajtó folytonosan kétségbevonja a népszámlálásnak az anyanyelv tekintetében kimutatott eredményeit. Pedig ha e tekintetben lehetnek kétségek, azok ismét csak a magyarság hátrányára szólhatnak. A nemzetiségi egyházak előszeretettel nevezik el vallásukat szertartásuknak nyelve után és így az élet bizonyítja, hogy oláhnak nevezi és vallja magát sokszor az is, a ki családjában kizárólag magyarul beszél. Vannak községek, a hol a magyar anyanyelvű gyermek az oláh tannyelvű gör. kath. felekezeti iskolában tanul meg oláhlul imádkozni, mert otthon nem szól hozzá senki más nyelven csak magyarul. És az ily községeket szerepeltetik aztán az oláh politikusok mint román községeket, és az ily községek népe vallja magát sok esetben vallása révén oláhnak, mert a vallásos érzület, a templom kizárólagos oláh kultusza, elfojtja benne a magyar nemzeti öntudatot. Nagyon jól tudják ezt a nemzetiségi vezető körök és tolvajt kiáltanak, hogy eltereljék a világ figyelmet tervszerűen folytatott alattomos aknamunkájukról.

Valóban ideje, hogy a magyar társadalom vegye észre a nagyhangu panaszok háta mögé rejtőző és a magyarság ellen törő rendszeres támadást, és érdeklődésével, társadalmi akciójával, a való helyzet minden szépítés nélküli feltárásával legyen segítségére a kormánynak, hogy a miniszterelnök e szavai szerint a románajku püspökségekben ma még visszamaradt igen sok ezer magyarajku hívő sorsa és magyarsága biztosíttassék.

Az eperjesi egyházmegyében 21 tiszta magyar plébánia van még ma is, a munkácsiban 20 – nagyváradi és gyulafehérvár-fogarasi egyházmegyékben 13 – tehát összesen 54 oly plébánia van még, a melyeket magyarságuk jogán a magyar társadalom az új gör. kath. egyházmegye részére minden fenntartás nélkül követelhet. E plébániák az új egyházmegyével összefüggő területen fekszenek, és így azokat minden nehézség nélkül a hajdúdorogi püspökséghez lehet csatolni, ha annak határvonala ezáltal nem is maradna mindenütt sima, hanem helyenként hullámossá válnék is.

De nem szabad megfélemlkezni azokról a gör. kath. magyarokról sem, a kik a román nemzetiségi egyházmegyék belterületein, de egy-egy helyen jelentősebb számmal élnek, és ezek számára külön önálló plébániákat kell alapítani a hajdúdorogi püspökség lelki joghatósága alatt. Ily megoldásnak nincs egyházi jogi akadálya. Ha lehetett Budapestet, Makót, Nagyváradot a hajdúdorogi püspökséghez csatolni a Székelyfölddel együtt, bárha nem is fekszenek az egyházmegye testével összefüggő területen, épp úgy oda lehetne és kellene csatolni mindama helyeket, a melyeken új gör. kath. magyar plébánia felállítása szükséges és indokolt.

Az 1910 évi népszámlálás adatai szerint a román egyházmegyék belterületén ilyen új plébániák volnának szükségesek a következő helyeken: 1. Nagyszántón Biharban, 2. Margittán, 3. Aknasuhaton, 4. Aknaszlatinán, 5. Erdődön, 6. Krasznabélteken, 7. Krasznán, 8. Szinérváralján, 9. Felsőbányán, 10. Nagybányán, 11. Tasnádon, 12. Szilágysomlyón, 13. Zilahon, 14. Aradon, 15. Nagyenyeden, 16. Brassón, 17. Gyergyódibrón, 18. Petrozsényban, 19. Dicsőszentmártonban, 20. Kolozsváron, 21. Szászrégenben, 22. Nagyszebenben, 23. Désen, 24. Magyarlaposon, 25. Tordán.

E helyeken, hozzájuk véve közvetlen környéküket, a gör. kath. magyarok száma mindenütt meghaladja a 400-at, a legtöbb helyen megközelíti az ezret és 3–4 helyen két-három ezerre is felmegy. A midőn a gör. kath. oláh egyházmegyék területén százsámra vannak plébániák 200-300 lélekkel és ezeknek papjait a magyar állam konruával látja el, valóban nagyon figyelemreméltó kötelességét teljesítené akkor, ha a jelzett helyek gör. kath. magyarságát önálló plébániákban tömörítené és megóvná a nemzetiségi sovinizmus beolvasztó munkája ellen.

A ruthén egyházmegyék belterületén maradó magyarság léte és nemzeti öntudata veszélyeztetve nincs, mert e püspökségnek papsága kulturájában, érzületében magyar, a román egyházmegyék papságáról illet mondani sajnos nem lehet.

Évezredes mulasztást hozott helyre a magyar állam, midőn gör. kath. magyarságának érdekeit végre felkarolta. Ha a nemzetiségi izgalom nem engedi az új püspökség kereteit megszilárdítani, a magyar állam és a magyar társadalom feladata, hogy ezek keretei ne kisebbedjenek, hanem táguljanak, és a mennyire csak fizikailag lehetséges, vegyenek fel minden e hazában élő gör. kath. magyart. Ha ily értelemben valósul meg az új gör. kath. egyházmegye revíziója, örömmel várjuk, követeljük azt, a magyar nemzet jól felfogott érdekében nem szabad ezt az alkalmat, melyet a román nemzetiségi sovinizmus teremtett, felhasználatlanul hagynunk. Mi bizunk benne, hogy a kormány a román egyházmegyék belterületén maradó gör. kath. magyarság megmentésére meg fogja találni az eszközöket és ezzel fogja a nemzeti vívmányt tökéletessé tenni.

316. A Görög Szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Tisza István miniszterelnökhöz a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában

Budapest, 1914. január.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1914–XXV–144–4056

EPL Cat. D/c. Csernoch 1913. Másolat.

GKPL VI–1. (1914). Másolat

Budapest, 1914. évi január hó

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!²⁵⁷

Kegyelmes Urunk!

A gör. kath. magyarok országos bizottságának tiszteletteljes alulírt elnöki tanácsa őszinte sajnálkozással látja, hogy a román liturgikus nyelvű egyházmegyék és nemzetiségi politikus a hajdudorogi egyházmegye revíziójának követelését állandóan napirenden tartják. Ez a sajnálatos körülmény kötelességévé tette az alulírt elnöki tanácsnak, hogy a maga részéről is állást foglaljon ebben a kérdésben és erre vonatkozó előterjesztését Nagyméltóságodnak a következőkben megtegye.

257 A felterjesztést megküldték a hercegprímásnak és a kultuszminiszternek is.

Az 1910 évi népszámlálás adatai megdönthetetlenül igazolják, hogy a magyarságnak összehasonlíthatatlanul több oka volna r panaszkodni, mint a nemzetiségi egyházi főhatóságoknak és politikusoknak, mert e legutóbbi népszámlálás a magyar anyanyelvű görög katolikusok létszámát 304.322 főben állapította meg, ebből azonban a hajdudorogi egyházmegye csak 183.575 lelket vett át és így 120.747, vagyis a gör. kath. magyarságnak majdnem 40%-a még mindig a román- és oszláv liturgikus nyelvű püspökségek fenhatósága alatt maradt, míg ellenben az új egyházmegyébe csak 12.966 rutén, illetve tót és 18.948 román anyanyelvű hívő, tehát az illető nemzetiségeknek csak egy csekély töredéke vétetett át és az így átszatolt nem magyar ajkú hívők közül is a rutének és tótok csaknem kivétel nélkül tudnak magyarul, de a román anyanyelvűek közül is csak 5775 van olyan, aki nem beszél magyarul is. Ezt az utóbbi körülményt azért találtuk szükségesnek kiemelni, mert az 1910. évi népszámlálás alkalmával a gör. kath. magyar nyelvcsoport az egyház által még nem volt törvényesen elismerve és így több mint valószínű, hogy részint előítéletből, részint előszeretettel, részint pedig talán erkölcsi nyomás alatt is a mindkét nyelvet beszélő hívek tekintélyes része nemzetiségét azonosította vallásával és ennek következtében nem a családjában, hanem az egyházában használt nyelvet vallotta anyanyelvének, minél fogva joggal következtethető, hogy úgy az új egyházmegyébe felvett, mint az onnan kimaradt gör. kath. magyarság lélekszáma a valóságban nagyobb, mint ezt az 1910. évi népszámlálás adatai mutatják.

Bárha azonban a topografiai helyzet megengedte volna, hogy a gör. kath. magyarság tekintélyesebb számban osztaassék be az új egyházmegyébe, mi még sem kerestünk sérelmet a tényleges beosztásban, mert éppen abban a körülményben, hogy a topografiai viszonyok miatt az új egyházmegyébe elenyésző számban ugyan, de mégis idegen anyanyelvű elem is bekerült, garanciát kerestünk és láttunk abban az irányban, hogy az új püspökség és a régi egyházmegyék közti viszonyban meg fog valósulni az az egyháznyelvi reciprocitás és türelmesség, mely régebbi időkben a gör. kath. egyházmegyét jellemezte s melynek a nem liturgikus nyelv használatát illetőleg mindenkor oly felemelő példáját láttuk és látjuk a róm. kath. egyházakban. Hittük és reméltük, hogy a nemzetiségi féltékenység félretételével gör. kath. egyházmegyénk csakis a hitélet követelményeit fogják szem előtt tartani s ehhez képest mindenütt tért fognak engedni a kisebbséget tevő hívő nép nyelvének is vagy úgy hogy azoknak külön egyházközségek létesítését megengedik, vagy pedig oly módon, hogy részükre a közös templomban külön isteni tiszteletet fognak berendezni. Legmélyebb sajnálatunkra azonban minden jel és minden megfigyelés arra mutat, hogy ily egyháznyelvi türelmességre legalábbis a román liturgikus nyelvű egyházmegyékben számítani nem lehet.

Mindazonáltal mi az új egyházmegye revízióját legalább is időelőttinek, sőt egyenesen veszedelmesnek tartjuk addig, míg a görög liturgikus nyelv mellett a magyar nyelvnek mily mértékben való használata végelegesen ki nem alakul, vagyis míg meg nem szűnik annak a lelkiismeretlen agitációnak hatása, mely azzal igyekezett a népet terrorizálni, hogy az egész isteni tiszteletet általa nem értett nyelven fog végeztetni. Előrelátható ugyanis, hogy e lelkiismeretlen

agitáció hatása alatt a revízió esetleges ténye lángbaboritaná azokat a helyeket is, ahol ma még az izgalomnak nyoma sincsen, sőt az esetleges revízió végrehajtása után sem állna be a nyugalom, mert a román liturgikus nyelvű egyházmegyékben nevelt klérus és kántortanítói kar, melynek legnagyobb része nemzetiségi chauvinizmussal telítve jött át az új egyházmegyébe, továbbra is állandóan izgatná a népet és a revíziót sürgető nemzetiségi politikusok célzatát követve, az új egyházmegye teljes decompositiójára törekednék, sőt némely előzményekből ítélve, az sem tekinthető kizártnak, hogy revízió esetén a rutén egyházmegyék is revindicationalis igényekkel fognának fellépni.

Ha azonban mindez ellenére az új egyházmegye revíziója mégis elkerülhetetlen lenne, ez esetre hálásan vesszük tudomásul azokat az ismételve tett kormányi kijelentéseket, hogy a revízió csak a kölcsönösség szem előtt tartásával lesz végrehajtható. Különösen pedig hálás szívvel regisztráljuk Nagyméltóságodnak a képviselőház múlt évi december hó 5-iki ülésében tett ama kijelentését, hogy: „miután a nemzetiségi egyházmegyékben igen igen sok ezer magyar ajku hívó van, közös akarattal gondoskodnunk kell arról, hogy ezeknek a gör. kath. magyaroknak a magyarsága biztosítsuk.” Ismételjük azonban, hogy ezt a célt a tett tapasztalatok után az egyháznyelvi reciprocitás biztosításával alig lesz lehetséges elérni, hanem ez a nemzeti önvédelmi cél csak oly módon lesz biztosítható, ha egyfelől a területileg összefüggő, de a régi egyházmegyékben magmaradt magyar egyházközségek kivétel nélkül átszerveztetnek az új egyházmegyéhez, másfelől pedig, ha a román liturgikus nyelvű egyházmegyékbe visszabocsájtandó egyházközségek magyarajku hívei részére külön egyházközségek létesítenek és ezek továbbra is megmaradnak a hajdudorogi egyházmegye kötelékében, végre pedig, ha olyan helyeken, hol a magyarajku hívók lélekszáma ezt lehetővé teszi, ezek számára a román- és ósláv liturgikus nyelvű egyházmegyék belterületén szintén külön egyházközségek létesítenek.

Egyházi szempontból alig ütközhetik akadályba, hogy az utóbb említett egyházközségek is a hajdudorogi egyházmegyéhez csatoltassanak, de ha ily akadály mégis fenforogna, ez esetben igénytelen véleményünk szerint különbséget kellene tenni az ósláv- és a román liturgikus nyelvű egyházmegyék belterületén létesítendő magyar egyházközségek között és az előbbieket meg lehetne hagyni jelenlegi egyházmegyei kötelékükben, ellenben az utóbbiakat az illetékes román kath. egyházmegye joghatósága alá kellene helyezni, mert az ósláv liturgikus nyelvű egyházmegyékben az egyházközségeknek anyanyelv szerinti elkülönítése után semmi ok sincs tartani attól, hogy a magyarajku hívóknak akár lelki szüksége, akár pedig nemzetisége fenyegetve legyen, ellenben a román liturgikus nyelvű egyházmegyékről hasonló türelmességet bémég az egyházközségeknek anyanyelv szerinti elkülönítése után sem lehet feltételezni.

Nincs tudomásunk arról, hogy a román egyházmegyék hány és mely egyházközségek visszabocsájtását kívánják, de feltételezzük, hogy csak arról az egy néhány egyházközségről lehet szó, melyekben a román anyanyelvű hívek többségben vannak, de a magyar anyanyelvű hívek lélekszáma ezekben az egyházközségekben is mintegy 4000-re rúg, teljesen indokolt tehát, hogy

ezek számára külön egyházközségek létesítenek és viszont nem zárkozunk el az elől sem, hogy a románoknak is mód nyujtassék külön egyházközségek létesítésére oly helyeken, ahol azok kisebbségben vannak ugyan, de mégis elegendő számban. Minthogy azonban a visszaadandó egyházközségek tekintetében tájékoztatással nem bírunk, ennél fogva nem is vagyunk abban a helyzetben, hogy az azokból kihasítandó magyar egyházközségekre nézve konkrét javaslatot tehesünk, hanem alábbi javaslatainkban az új egyházmegyével területileg összefüggő, de még ma a régi egyházmegyék kötelékében álló magyar egyházközségeken kívül csakis azokra az új egyházközségekre szorítkozunk, melyek az ószláv- és román liturgikus nyelvű egyházmegyék belterületén lennének létesítendők.

A./

A hajdudorogi egyházmegyével területileg összefüggő magyar egyházközségek nyelvi viszonyait az A./ alatt idecsatolt kimutatásban részletezzük. Ezek alapján a következő egyházközségek volnának a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolandók, még pedig: az eperjesi egyházmegyéből Mucsony, Abód, Irota, Rakacza, Tornabarakony, Tornahorvái, Viszló, Filkeháza, Mikóháza, Szeszta, Csobád, Abaujszólnok, Felsővadász, Gadna, Garadna, Homrogd, Kány, Szárazék, Abaujszntó, Baskó, Boldogkőváralja és Mogyoróska; a munkácsi egyházmegyéből: Nagytoronya, Beregszász, Kovászó, Makkos-Jánosi, Mezőhomok, Csicsér, Órdarma, Mátyócz, Minaj, Palágy, Kereknye, Fancsika, Salánk, Tiszaujlak, Batár, Csepe, Feketeardó és Tiszabökény; a nagyváradai egyházmegyéből: Nagyszántó; végre pedig a Gyulafehérvár-fogarasi egyházmegyéből: Nagyernye. – Tehát összesen 43 plébánia.

E 43 plébániának lakossága elenyésző csekély más anyanyelvű hívő mellett majdnem kizárólagosan magyar. Ugyanis e plébániákban az idecsatolt statisztikai kimutatás szerint van összesen 40.107 görög katolikus, akik között 35.523 magyar anyanyelvű és csak 4.584 más anyanyelvű, míg ezek között ismét 3.089 beszél magyarul és csak 1.495 nem beszél magyarul, valószínűleg olyan rétegei a lakosságnak, akik e plébániák területén csak átmenetileg tartózkodnak. Ezt a 43 plébániát minden topografiai nehézség nélkül lehet, tehát szükséges is a hajdudorogi püspökség kötelékébe átcsatolni, mert minél nagyobb számú plébániából fog állani az új püspökség, annál simábban és hamarabb küzdheti le a kezdet nehézségeit és mert semmi elfogadható oka nincs annak, hogy ezek a tiszta magyar plébániák, a magyar hivek számára alapított ebből az új intézményből a kilátásba helyezett revízió esetén kimaradjanak.

B./

Az ószláv- és román liturgikus nyelvű egyházmegyék belterületén pedig a B./ alatt idecsatolt kimutatás nyelvi adatai alapján a következő új egyházközségek lennének létesítendők: Máramarossziget, Técső, Rónaszék, Hosszumező, Visk, Huszt, Nagyszöllős, Bilke, Mezőkászony, Munkács, Ungvár, Nagymihály, Tőkeberes, Gálszécs, Kassa, Eperjes, továbbá: Aknaszlatina, Aknasugatag, Avasujváros, Szinérváralja, Felsőbánya, Nagybánya, Erdőd, Kraszna-Béltek,

Kraszna, Tasnád, Szilágysomlyó, Zilah, Margitta, Arad, Nagyenyed, Brassó, Ditró, Petroszény, Dicsőszentmárton, Kolozsvár, Magyarrégen, Nagyszeben, Dés, Magyarláros és Torda. – Tehát összesen 41 új egyházközség.

E tiszteletteljes javaslatunk elfogadása és érvényesítése még mindig nem jelentene teljes védelmet az összes gör. kath. magyarságra nézve, mert a csatolt kimutatások szerint körülbelül 18.000 magyar anyanyelvű hívő még akkor is gondozás nélkül maradna, ha a B./ alatti kimutatás jegyzetében kitüntetett, mintegy 30.000 lélekszámra rugó magyarajku hívek a hozzájuk legközelebb létesítendő anyaegyházakba osztatnának be, ami az előálló helyzetből természetesen következne. Ezek után a legmélyebb alázattal kérjük nagyméltóságodat, méltóztassék előadott kérelmünket kegyes figyelembe venni és a kilátásba vett revízió tárgyalásának során megfontolás tárgyává tenni.

Bizunk benne, hogy Nagyméltóságod és a m. kir. kormány a hajdudorogi egyházmegye területén kívül maradt gör. kath. magyarság lelki szükségének és magyarságnak biztosítására meg fogja találni a megkívántató eszközöket és ezzel fogja az új magyar nemzeti intézményt tökéletessé tenni.

Mély tiszteletünk nyilvánításával maradunk

N a g y m é l t ó s á g o d n a k

alázatos szolgálói:

az országos bizottság nevében

Szabó Jenő

főrendiházi tag, elnök.

Illés Jenő

ny. kir. curiai tanácselnök

társelnök alelnök

Andor Gyula

ny. képviselőházi elnöki tanácsos

Garancsy Mihály

a székesfővárosi közmunkatanács alelnöke,
alelnök.

Dr. Pásztélyi Jenő

ügyvéd,
alelnök.

Melles Emil

budapesti apátplébános,
egyházi tanácsadó.

Markos György

máv. főfelügyelő,
titkár.

Répássy Miklós

ministeri osztálytanácsos,
titkár.

Dr. Zombory János

főgimnáziumi tanár,
jegyző.

Dr. Sereghy Mihály Szuchy János

kir. curiai bírós,

központi

telekkönyvvezető,
tanácsstagok.

Szamovolszky Ödön

szobrásztművész

316a. A felterjesztés csatolmánya: kimutatás a Hajdúdorogi egyházmegyébe még bekebelezendő plébániákról

Budapest, 1914. január.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1914–XXV–144–4056

Csatolt A. jelű táblázat.

Az új gör. kath. egyházmegyéből kimaradt, de azzal összefüggő területen fekvő görög katolikus magyar egyházközségek
k i m u t a t á s a.

	Anyaegyház	A gör. kath. összes száma	Az összes gör. katolikusok közül		
			magyar anyanyelvűek	magyarul tudó más anyanyelvűek	magyarul nem tudó más anyanyelvűek
I. Az eperjesi egyházmegyében.					
1	Mucsony	2296	2255	31	10
2	Abód	1192	1067	117	8
3	Irota	340	217	123	-
4	Rakacza	548	432	94	22
5	Tornabarakony	641	631	9	1
6	Tornahorvái	303	302	1	-
7	Viszló	538	484	47	7
8	Filkeháza	790	625	52	113
9	Mikóháza	1057	788	67	202
10	Szeszta	964	945	16	3
11	Csobád	694	689	5	-
12	Abaujszolnok	742	730	6	6
13	Felsővadász	637	631	4	2
14	Gadna	814	803	1	10
15	Garadna	892	843	37	12
16	Homrogd	1290	1288	2	-
17	Kány	889	782	96	11
18	Száraskék	906	891	12	3
19	Abaujszántó	737	735	1	1
20	Baskó	568	568	-	-
21	Boldogkőváralja	477	476	1	-

22	Mogyoróska	523	521	-	2
		17.838	16.703	722	413
II. A munkácsi egyházmegyében.					
1	Nagytoronya	693	507	59	127
2	Beregszász	3224	2957	225	42
3	Kovászó	820	218	518	84
4	Makkosjánosi	1909	1721	76	112
5	Mezőhomok	936	916	15	5
6	Csicser	717	663	46	8
7	Órdarma	1072	754	137	181
8	Mátyócz	801	783	18	-
9	Minaj	538	513	19	6
10	Palágy	1941	1898	38	5
11	Kereknye	1793	1422	182	189
12	Fancsika	470	391	63	16
13	Salánk	855	848	4	3
14	Tiszaujhely	768	689	45	34
15	Tiszaujlak	1232	1197	30	5
16	Batár	641	603	32	6
17	Csepe	1345	748	405	192
18	Feketeadó	652	292	308	52
19	Tiszabökény	1043	991	44	8
		21.450	18.111	2.264	1.075
III. A nagyváradai egyházmegyében.					
1	Nagyszántó	417	399	17	1
IV. A gyulahérvár-fogarasi egyházmegyében.					
1	Nagyernye	402	310	86	6
Ö s [s] z e s e n					
22	Eperjesi em.	17. 838	16.703	722	413
19	Munkácsi em.	21.450	18.111	2.264	1.075
1	Nagyvárad em.	417	399	17	1
1	Gyulafeh. fogar. em.	402	310	86	6
43	E g y ü t t	40.107	35.523	3.089	1.495

**316b. A felterjesztés csatolmánya: kimutatás azon településekről,
ahol a görögkatolikus magyarok számára önálló plébániák
lennének szervezendők.**

Budapest, 1914. január.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855
1914–XXV–144–4056

Csatolt B. jelű táblázat.

K i m u t a t á s a

az ószláv- és román liturgikus nyelvű egyházmegyék belterületén fekvő
ama községeknek,
hol a gör. kath. magyarok részére önálló plébánia alapítása szükséges.

	A hely megnevezése	Az összes gör. kath. száma	Az összes gör. kath. közül			Jegyzet
			magyar anya- nyelvűek	magyarul tudó más anya- nyelvűek	magyarul nem tudó más anya- nyelvű	
I. Az ószláv liturgikus nyelvű egyházmegyék belterületén.						
1	Máramaros- sziget	5850	3326	591	1933	
2	Técső	2110	1158	227	725	
	Kerekhegy	167	165	-	2	
3	Rónaszék	626	615	8	3	
4	Hosszumező	785	499	209	77	
5	Visk	1373	546	539	288	
6	Huszt	5902	705	1577	3620	
7	Nagyszőlős	3311	2030	845	436	
	Szőllősvégardó	886	610	178	98	
8	Bilke	3515	1199	78	2238	Környékén 3284 gk. magyar van
9	Mezőkászony	143	140	3	-	Barkaszon, Nagybányán 328 gk. van magyar anyanyelvvél a közelben
10	Munkács	4081	2692	968	421	Oroszvégen 276 gk. magyar van
11	Ungvár	4473	3122	632	719	

12	Nagymihály	1422	559	211	652	
13	Tőketerebes	2105	851	409	845	
14	Gálszécs	845	230	195	420	Környékén 1126 gk. magyar van
15	Kassa	3533	2166	661	706	
16	Eperjes	1744	689	367	688	
	Az ószláv liturgikus nyelvű egyházmegegyékben	42.871	21.302	7.698	13.871	
II. A román liturgikus nyelvű egyházmegegyék belterületén.						
1	Aknaszlatina	970	958	4	8	
	Faluszlatina	1663	109	362	1192	
2	Aknasugatag	444	424	13	7	
3	Avasujváros	363	245	42	76	Környékén 440. gk. magyar van
4	Szinérváralja	2655	225	1397	1033	
	Aranyosmegegyes	2505	198	820	1487	
5	Felsőbánya	1241	1007	149	85	
	Kapnikbánya	1890	316	654	920	
6	Nagybánya	4910	2284	1086	1540	Környékén 604 gk. magyar van
7	Erdőd	921	789	38	94	
	Hirip	638	295	263	80	
	Szatmárhegy	641	326	191	124	
8	Krasznabéltek	480	420	15	45	
	Krasznaterebes	731	139	330	262	
	Gilvác	127	117	1	9	
9	Kraszna	400	311	79	10	A krasznai járásban 365 gk. magyar van
	Krasznaszentmiklós	822	297	461	64	
10	Tasnád	1069	833	205	31	A tasnádi járásban 1642 gk. magyar van
11	Szilágysomlyó	1285	525	562	198	A járásban 875 gk. magyar van
12	Zilah	873	356	302	215	
13	Margitta	374	174	187	13	

	Apátkeresztúr	179	169	10	-	
	Monospetri	231	116	111	4	
14	Arad	1502	406	703	393	Arad megyében gk. magyar: 2679
15	Nagyenyed	1877	409	856	612	A vmegyében gk. magyar: 2918
	Gyulafehérvár	2820	164	786	1870	
16	Brassó	800	258	295	247	A vmegyében gk. magyar: 1175
17	Ditró	554	193	164	197	
	Gyergyóremete	84	82	2	-	
18	Petrozsény	916	385	268	263	
	Petrilla	657	185	197	275	
	Zsilijvajdej- vulkán	1370	133	338	899	
	Déva	314	110	114	90	
19	Dicsőszent- márton	1172	223	656	293	A vmegyében gk. magyar: 4863
20	Kolozsvár	8646	2148	4348	2150	A vmegyében gk. magyar: 4200
21	Magyarrégen	370	223	131	13	A régi 2 járásban gk. magy. 2549
22	Nagyszeben	2935	111	906	1918	A vmegyében gk. magyar 1933
23	Dés	2735	284	1389	1062	
	Szamosujvár	2300	464	1226	610	
	Bálványos-váralja	267	199	62	6	
24	Magyarláp	595	293	145	157	
	Erzsébet-bánya	393	198	115	80	
25	Torda	2798	284	1148	1366	Torda-Aranyos megyében gk.: 3458
	A román liturgikus nyelvű egyház- megyékben	58.517	17.385	21.131	20.001	
	16 helyen az ószláv liturgikus nyelvű egyházmegyékben	42.871	21.302	7.698	13.871	

25 helyen a román liturgikus nyelvű egyházmegyékben	58.517	17.385	21.131	20.001	Környékén 13 helyen 27701 gk. magyar
E g y ü t t	101.388	38.687	28.829	33.872	

317. Miklós István hajdudorogi püspök nyilatkozata Az Est-nek a Christifideles graeci-bulla revíziója tárgyában

Budapest, 1914. január 13.

Az Est, 1914. január 13. szám, 2. oldal

Miklóssy püspök tiltakozik a román paktum ellen

Debrecen, január 12.

Az Est kiküldött munkatársától.

A miniszterelnök román paktumtárgyalásainak hiteles anyaga még nem lett a nyilvánosság elé bocsátva, az azonban kétségtelen, hogy a román agitátorok követelése között egyik lényeges pont az is, hogy a csak nemrég létesített hajdudorogi magyar görög katolikus egyházmegyéből több község visszacsatoltassék a román püspökségekhez, sőt a balásfalvi érsekség hivatalos lapjának, az „Usureá”²⁵⁸-nak közlése szerint Jankovich Béla kultuszminiszter már kilátásba is helyezte a román főpapok ezen kérelmének teljesítését. A kérdésről illetékes információt szerzendő, Az Est munkatársa felkereste a hajdudorogi görög katolikus egyházmegye – ez idő szerint Debrecenben székelő – püspökét: Miklóssy Istvánt, a ki Az Est munkatársa előtt a következőképp nyilatkozott:

– A király ő felsége és a pápa ő szentsége egyező akarattal létesítették a hajdudorogi gör. katolikus egyházmegyét és egyező akarattal állítottak engem annak élére. Ezen komoly tényezők: a király ő felsége és a pápa ő szentsége méltóságával nem egyeztethető össze, hogy a románok kedvéért egyházmegyém ilyen revízió alá vétessék, főleg akkor, a mikor az egyházmegye külső adminisztrációja jóformán még meg se indult.

– A románok csak maguk csinálnak külön sérelmet és teljesen jogosulatlan az a kívánságuk, hogy egyházmegyém román nyelvű hívei román kormányzat alá kerüljenek. Más egyházmegyékben is vannak német és tót nyelvű hívek, de sem a német, sem a tót nyelvű híveknek eszükbe sem jutott eddig német vagy tót püspökséget vindikálni maguknak.

– Hogy is áll ez a kérdés? Van egy pár község, a hol, mondjuk, ezeröttszáz hívő közül három-négyszáz román anyanyelvű és ezek kedvéért az egész egyházközséget a román egyházmegyékhez kívánják csatolni, hogy a magyar híveket is elrománosítsák, amint, sajnos, igen sok példa van előttünk erre. Nos hát, én ehhez nem jogok hozzájárulni. Az én híveim között lehetnek román nyelvűek, de ezek is magyarok. Mint püspöknek kötelességem

258 Helyesen: Unirea

minden hívem lelki szükségletéről gondoskodnom. Épp azért a román nyelvű hívekre tekintettel, ott, a hol szükségesnek látom, alkalmazni fogok jó magyar érzésű – románul is tudó – papokat és jó magyarérezésű, románul is tudó tanítókat. De az egyházmegyémet megcsonkítani nem engedem. Ezt megmondottam ugy a miniszterelnök ur, mint a kultuszminiszter ur ő excellenciájának.

– Mit szól méltóságod a román paktum-tárgyalásokhoz?

– A mig azoknak hiteles tartalmát nem ismerem, érdemlegesen nem nyilatkozhatom. Mindenesetre megfoghatatlan előttem, hogy gróf Tisza István, mint Magyarország miniszterelnöke, hivatalos tárgyalásokba bocsátkozott a román nemzeti komité tagjaival. Hát micsoda külön privilégiumuk van Magyarországon a románoknak? Lehet hogy a miniszterelnök ur – általam nem sejtett kormányzati szempontból – szükségesnek tartja egy és más ellentét kiegyenlítését, de a tárgyalások időpontja és módja is aggodalommal tölt el. Sajnos, nem lehet kiítani a köztudathól azt a meggyőződést, hogy a román paktálás Románia beavatkozására történik. Én elhiszem, hogy ez nem így van. De lehetetlen, hogy a többi nemzetiségek – a románok esetleges sikerét látva – érdekeik előmozdítását ne külső hatalmak közbelépésétől várják és reméljék. És csak természetes folyomány lehet, hogy a többi nemzetiségek a külhatalmaknál keresik barátaikat és pedig a szlávok majd – Nyoroszországban. Hát lehet ennek Magyarországra jó eredménye? Nem, nem akarom hinni, hogy a miniszterelnök ur, a kinek törhetlen hazafiságát nincs semmi okom kétségbevonni, ne gondoljon erre a szomorú, sőt kétségbeejtő eshetőségekre!

– Mit szól méltóságod ahhoz, hogy azok ellen a román pópák ellen, a kik a dorogi püspökség vikáriusát a templomban tetteleg inzultálták és inzultáltatták, beszüntették a bűnügyi eljárást?

– Nincs semmi okom titkolni, hogy magam is őszintén óhajtottam ezt, sőt lépéseket is tettem az eljárás beszüntetése iránt. Ebben a kérdésben az az álláspontom, hogy a kedélyek lecsillapodása érdekében szükséges minden újabb izgalom elkerülése. Véleményem szerint mindazok, a kik a törvény ellen, a vikárius személye ellen, a templom helyének szentsége ellen az excesszusokat elkövették, a vizsgálati fogsággal eléggé megbűnhődtek vétségeikért. További megtorlást nem tartván szükségesnek, magam intéztem egy felterjesztést és kérelmet az igazságügyminiszter úrhoz, hogy a király ő felségénél tegyen lépéseket a pertörlés kieszközölése iránt. Ez az egyházfő kötelessége a béke érdekében, de mint magyar ember – (és itt felállott helyéről a hatalmas termetű férfi és az izgatottságtól szinte remegő hangon, de férfias erő teljességével folytatta) – de mint magyar ember ebből az egyházmegyéből, a melynek élére a király ő felsége és a pápa ő szentsége állított, egy talpalatnyi földet sem fogok átengedni a románoknak.

**318. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója
tárgyában**

Nagyvárad, 1914. január 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 426rv. Tisztázat.

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

In mezzo alle nostre sante feste, e proprio quando i Rumeni, ed in modo speciale le popolazioni rumene annesse alla Diocesi di Hajdudorogh, aspettavano ansiosamente qualche segno di più riguardo alla revisione parziale della Bolla „Christifideles graeci”, – allora come un fulmine è caduta in mezzo a loro la dichiarazione²⁵⁹ di Monsignore Miklosy, portata dai giornali ungheresi, e fino ad oggi non rectificata smentita, colla quale esso si dice assolutamente contrario a la contemplata ed in principio già enunciata revisione per parte della Santa Sede e del nostro regio Governo.

Così essendo, tengo per mio dovere di presentare a Vostra Eccellenza la detta dichiarazione nel suo testo ungherese ed in versione italiana. – Per mia parte non ne faccio dei commenti, ma dico solamente, che con tali dichiarazioni e con tali disposizioni d’animo verso i Rumeni la situazione si aggrava assai e si rendono inefficaci i nostri sforzi per mantenere, secondo il sapiente consiglio di Vostra Eccellenza la calma in quelle popolazioni.

Presentando a Vostra Eccellenza la detta dichiarazione insieme a questa umile osservazione, La prego in pari tempo a degnarsi gradire i sensi della mia profonda venerazione, mentre mi professo

Di Vostra Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Granvaradino, 16 Gennaio 1914

umilissimo devotissimo servo

Demetrio Radu

vescovo rumeno di Granvaradino

**319. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyhallgatónak a
Christifideles-bulla revíziója tárgyában**

Nagyvárad, 1914. január 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 435rv. Tisztázat.

Reverendissimo Signore,

Nel corso delle nostre sante feste, quando i Rumeni, e specialmente le popolazioni rumene annesse alla nuova diocesi di Hajdudorogh, aspettavano ansiosamente qualche segno di più riguardo alla esecuzione della desiderata revisione, allora hanno avuto il dolore di leggere nei giornali ungheresi una

²⁵⁹ Lásd: 317. számú dokumentum.

dicchiarezioni del nuovo vescovo, Monsignore Miklósy, del tutto contraria alla contemplata revisione. Questa dichiarazione²⁶⁰ ci pare tanto più strana, quantoché Monsignore Miklosy certamente saprà, che la revisione in principio e già stata enunciata e dal Santo Padre e dal nostro Governo. In tali circostanze si può facilmente immaginare, Reverendissimo Signore come si aggravi la situazione e come si rendano inefficaci i nostri sforzi per mantenere la calma in quelle infelici popolazioni rumene, nelle quali la notizia data da noi riguardo alla revisione aveva provocato una immensa gioia. Ora però, oltre la parte spettante la riverenza dovuta ad una sì grave decisione della Santa Sede – sopra la quale cosa non è a me di pronunciarmi, – colla detta dichiarazione si è provocato una immensa scontentezza tra i Rumeni proprio quando era il tempo della sacra gioia cristiana!

Ho aspettato alcuni giorni per vedere forse una smentita data al giornale, il quale per il primo ha stampato la dichiarazione, ma tale smentita o almeno qualche rettificazione non è stata data. Perciò vengo ad accluderla²⁶¹ qui nel testo originale ed in versione italiana, affinché ne abbia conoscenza.

E pertanto prego Vostra Signoria a ben voler gradire i sensi della mia vera stima
Granvaradino 17 Gennaio 1914

devotissimo servo

†Demetrio Radu

vescovo

320. Hajdúdorog város rendkívüli közgyűlésének felterjesztése Csernoch János hercegprímásnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Hajdúdorog, 1914. január 20.

EPL Cat. D/c. Csernoch 472/1914. Tisztázat.

1/758

1914 Kgy.

Főmagasságu és főtitelendő Esztergomi Érsek Herceg Primás

Dr. Csernoch János Ur Ó Exellentájához

Esztergom

Főmagasságu és Főtitelendő Érsek Herceg-Primás Ur,
Kegyelmes Urunk!

A midőn az újonnan föllállított s főmagasságod tartományába beosztott hajdudorogi püspökségnek szervezéséről szóló pápai Bulla megváltoztatása, illetve revíziójának kérdése egyrészt a területi megcsonkítás, másrészt pedig a székhelynek más helyre áthelyezése ürügyéből ismét szőnyegre került, s mely kérdések felvetése az ország közvéleményében, de különösen a Román és a magyar görög-katolikus körében nagyobb hullámokat vetett fel. –

260 Lásd: 317. számú dokumentum

261 Mellékeli Miklósy püspök Az Est-nek adott interjút és annak olasz fordítását.

Nekünk a kik talán különösen a székhely kérdésében legnagyobb mértékben vagyunk érdekelve, nem volt szabad a felvetett kérdések előtt szemet hunyni és ezek felett hallgatással elsiklani. – Mert ha ebben az ügyben mi a hallgatás kényelmes álláspontjára helyezkednénk: sokan azon hitben ringatnák magukat, hogy mi talán már belefáradtunk a küzdelembe, nem törődünk azzal, hogy nállunk hogy és mint határoznak és hogy már nem ragaszkodunk elért sikereinkhez oly szívósággal, mint eddig tettük.

Hogy tehát ugy a magas Kormány, mint az egész ország, az érdekeltek és nem érdekeltek egy formán meggyőződve legyenek arról, miszerint mi még élünk és élni kívánunk: kötelességünknek tartottuk, hogy képviselő testületi közgyűlésünkben a felmerült törekvések ellen tiltakozó szavunkat felemeljük, s ezen tiltakozásunknak ugy a magas Kormány, valamint Főmagasságod s főpásztorunk előtt kifejezést adjunk.

Ugyanezért e mai napon tartott közgyűlésünkben az itt. / . alatt és a legmélyebb tisztelettel mellékelt egyhangulag hozott határozatunkat Főméltóságod kegyes színe elé felterjeszteni a midőn bátraknak érezzük magunkat, ugyanakkor a legalázatosabb fiui hódolattal és szeretettel esedezünk Főméltóságod metropolitánk előtt, hogy döntő súlylyal bíró állás foglalásával oda törekedni kegyeskedjék, miszerint X Pius Pápa Őszentsége és Apostoli Királyunk Őfelsége legmagasabb és legkitüntetőbb kegyeiből Hajdudorog székhelylyel a magyar görög katolikusság részére adományozott püspökség területének megcsonkítása, de különösen a székhely megváltoztatása iránti mindennemű törekvéseket meggátolván, a magyar görög katolikusság lelki nyugalmát még továbbra is zavartatni ne engedje. –

Hiszzen nekünk magyar görög katolikusoknak szerveztetett ezen püspökség, nekünk nem a Románoknak: tehát mi közük nekik mi hozzánk..

Mi nem irigyeljük tőlük az ő érsekségüket, az ő püspökségüket. – Mi csak azt akartuk, hogy ugy a Ruthén mint a Románság – reánk szegyenítő, magyar nemzeti voltunkat sértő, – sőt magyar nemzeti életünket veszélyeztető közükből kivonassunk. – Ezt hála Istennek egy félszázad keserves küzdelmei, a magas Kormány bölcsessége, Szentséges atyánk és Apostoli Királyunk közös atyai jóakaratóból, hű magyar görög katolikus hívői lelki szükségletének kielégítése céljából megszereznünk sikerült. –

Es most midőn már nemcsak a püspökség szervezve, az új egyházmegye első püspöke kinevezve, az által a püspöki eskü hajdudorogi székesegyházában 1913 évi október 5-en már letéve, s attól a perctől kezdve egyházmegyéjének kormányzata átvéve lett: most akarják: Román részről egyházmegyénket megcsonkítani; és sajnos egy néhány magyar görög katolikus világi egyénből álló magukat a hangzatos „Görög katolikus Magyarok Országos Bizottsága” üres címmel, de annál nagyobb intrikával és vak gyűlölettel megáldott társaság, s néhány ezen társaság gonosz terveivel, s terrorizmussal tévutra vezetett lelkész óhajtása folytán pedig a székhelyet a szín tiszta, majdnem 10.000 görög katolikus magyar hívőt számláló, történelmi multtal bíró, áldozat készségét a legnagyobb mértékben megmutató, ezen püspökségért egy fél évszázad óta a legnagyobb kitartással, csaknem egyedül küzdő, hitéhez és Hazájához rajongó szeretettel ragaszkodó ősi magyar várost a székhelytől megfosztani, – s ezen

szin tiszta magyar népet akarják a világ gonyjának, megvetésének kitenni, s ezt akarják a Pápa Őszentsége és Apostoli Királyunk iránt érzett határtalan ragaszkodásától, bizalmától, s vallásába vetett szent hitétől elidegeníteni azon álérvelést használva fel, hogy mi most nagy község lévén, nincs semmi intézményünk, tehát nem vagyunk méltók a székhelyre. – Hanem ők szeretnék, hogy a székhelyet áthelyezzék a nagy Kálvinista „Debreczen” vagy pedig a nagy Lutheránus „Nyiregyháza” városának valamelyikébe, hogy ott tétlenül nézzék, miként fejlődik mindig magasabb és magasabb tökélyre a dusgazdag Kálvinista, nagy Lutheránus egyház, s ezen egyházak intézményei miként szaporodnak a saját iskoláikban, képző intézeteikben a hívők és egyház hatalmas támogatásából felnevelt művelt, vagyonos, hitben jó értelmiséghez tartozó polgárai.

Ide akarnák ezekre a helyekre, ahol még csak megtűrteknek is alig volnának tekinthetők. – Ide a hol semmi nemű intézményünk nincs és nem is lehet soha, mert az ottani görög katolikusság alig egy pár ezer hívőből áll, beköltözött szegény napszámos és cselédségből. – Igaz ezeknek nem kell sem gymnasium, sem tanító képezde, sem papnevelő, sem nőnevelő intézet, ezeknek csak kenyér kell: és azt a keserves kis kenyeret a Kálvinisták és Lutheránusok kezeiből kapják és kaphatják, mert hát a gör. kath. értelmiség, vagyonos birtokosság vagy iparosság nincs.

Vagy pedig ezen hithű magyar görög katolikus kis csoport, ha már a fent megnevezett két helyre, – a honnan már őket régebben és több ízben kiszavazták, – nem lehet áttenni a székhelyet, akkor gondoltak egy nagyot és merészet, s „Nagykárolyba” látnák a magyar görög katolikusság felvirágoztatása, előrehaladása szempontjából áttenni, a hol a mintegy szintén szegény 3000 görög katolikus 2/4-ed részben Román, 1/4 részben Ruthén és 1/4 részben talán magyar hívőből álló hitközségünk van, a hol szintén nem bírnak a görög katolikusok semmiféle intézménnyel; a hol a jó módu gazdag és nagy értelmiséggel bíró latin szertartásu katolikus és Kálvinista hívőkkel szemben akarnák ők a magyar görög katolikusság szent ügyét előmozdítani.

Igazán alig tudjuk magunkat túrtörtetni, hogy ezen törekvésüket a legerősebben elítéljük. – De nem tesszük, csak kötelességünknek tartottuk, hogy szívünkben rejlő ezen mély fájalmunkat Főméltóságod mint metropolitánk magas színe előtt feltárjuk. –

Fájdalmasan esik látnunk azt a különbséget, a mi a Román fő és alsó papság az értelmiség, és mi közöttünk van. – Ott a legnagyobb egyetértés, szívós kitartással küzdenek ellenünk, hogy pár 100 emberünket, s néhány hitközségünket tőlünk elvehessenek, mert azokat Románoknak ismerik és tudják; – mim mi nehezen megnyertünk egy püspökséget, tehát van egy püspökünk, ma már elég szép számban igen jó magyar papságunk, s valami sem nagy számu értelmiségünk. – Ezen értelmiség között van egy pár magasabb állami köz és magán hivatalnok, egy pár gazdagabb egyén, néhány orvos, ügyvéd és nagyobb-kisebb hivatalnok, de nem sokan /: ezt legjobban tudja a gör. kath. országos Bizottsága elnöke, mert ezen bizottságot hosszú ideig mindössze öten vagy hatan képezték. – A többiek vagy ott hagyták, vagy még részt sem vettek a magyar görög katolikusság törekvését célzó küzdelmekben:/ – És ezen kis értelmiség is kétféle vált az 1912-ik év óta. – Mi az ugynevezett Dorogiai megmaradtunk az őseink hiténél,

megmaradtunk azon szent meggyőződésben, hogy a magyar görög katolikus püspökség székhelye csakis Dorogon, mint a Hazában egyetlen arra alkalmas helyen lehet. – Mivel itt van meg a haladás és a fejlődésre való talaj. – Ez az egyetlen város, a hol a lakosság 1/10-ed részét kivéve szin tiszta görög katolikus és magyar. – Népünk elég vagyonos, több mint három százados magyarsága, kétségbe nem vonható, történelmi multja van. –

Hitéhez a legerősebben ragaszkodik, áldozni tud és akar, mint ezt eddig is megmutatta. – Ügyünkkel törődik, – a mit igazol ezen mostani feliratunk is. –

Más helyről sem az egyház megcsonkítása, sem a székhely áthelyezése miatt a felszínre került ezen ügyben egy szó, egy hang nem emeltetett. – Ez is azt mutatja, hogy mégis csak itt van a szive a magyar görög katolikusságnak. – Ez a sziv dobban meg mindég, akár bánat tűnik fel kis világában. – Innen repül ki az emberek kebeléből az öröm érzése, nagy fájdalom keserves hangja, s juttatja tudomására eme érzéseket ugy a görög katolikus hittestvéreknek, valamint a sorsunkat intéző magas és legmagasabb tényezőknék. –

És mégis mi ellenünk törnek nem csak ellenségeink, hanem saját vérünk egy része is. –

A Románoknak kik mintegy másfél miliót meghaladó számban vannak; megfelel nem püspöki, hanem érseki székhelyül, tehát nem egyházmegye, hanem egy nagy egyházi tartomány székhelyül a kis „Balázsfalva”, a 10200 magyar görög katolikusság püspökének pedig nem méltó székhelyű az egész országban legnagyobb görög katolikus „Hajdudorog”

Nekiek ez nem felel meg, a melyet pedig a magyar Kormány az apostoli Királyt és a Krisztus helytartója annak állapítottak meg. –

A kis Balázsfalván székelő érsek a semmiből teremtett meg minden Román intézményt, a legelhagyatottabb szegény Román népből nevezett és adott egyházának és nemzetiségének rövid félszázad alatt hatalmas, tekintélyes, vagyonos értelmiséget és igyekező népet. –

Legyünk csak mi magyarok is olyan összetartók, egymást megértők, vallásukért és nemzetiségünkért élő-haló görög katolikusok, akkor egy fél század alatt lesz minden görög katolikus intézményünk, lesz értelmiségünk, lesz vallásos magyar görög katolikus boldog, meglegedett, dolgos vallására és hazájára büszkén tekintő jó magyar polgárság. –

Ehez meg kívántatik ám, hogy ne idegen, nálunk sokkal nagyobb számban levő, sokkal vagyonosabb, sokkal nagyobb értelmiséggel bíró, azonban más hitfelekezetekhez tartozó városokban, s annak intézményeiben neveltessenek, taníttassanak fiaink, s ne ilyen helyen székeljen a püspökünk, a Káptalan, a papnövelde, s más az értelmiséget képező intézmények, – hanem itthon, saját és egyedüli fészkeben. – Mert csak az a fa terem igazi élvezhető jó gyümölcsöt, a melynek a talaját jól megválasztják; ellenben ha nem megfelelő talajba ültetjük azt, hoz talán gyümölcsöt az is, de az élvezhetetlen lesz mindig, míg a világ fennáll. –

Hisz a latin szertartású püspökök sem székelnek mindannyian fényes, nagy városokban. – Például a Kalocsa-i Érsekség, a szepesi püspökség székhelye sem nem sz. kir. város, sőt nem is rendezett tanácsossal bírók; és mégis soha nem

jutott eszébe sem a kalocsai Érseknek, sem a szepesi püspököknek az, hogy eddigi székhelyüket megváltoztatni akarták volna. –

Miért csak éppen a mi püspökünk nem székelhetne itt. – Miért akarnák tehát ők a Római egyházban nem divatozó változtatásokat keresztül vinni. –

Rómának éppen az volt mindig helyes politikája, hogy végsőkéig ragaszkodott a már egyszer kimondott szavához, a már egyszer kibocsátott rendelkezéséhez, azokon változtatni nem szokott, csak a legszükségesebb a legutolsó és az egyháznak roppant nagy fontossággal bíró érdekében fordul elő ily eset. –

Ezer éves történelmünkben csak a munkácsi és a csanádi püspökségek székhelye lett megváltoztatva, de ez is csak azon okból, mert a munkácsi püspöknek nem volt hajléka, temploma, s ilyet a dicső emlékü Mária Terézia nagy Királynőnk adott neki Ungváron. –

Csanádot pedig elpusztította a török foglalás. –

De mi adtunk hajlékot, adtunk székesegyházat, s adtunk-e célra a mit tőlünk kértek – főpásztorunk részére. – És mi élünk és élni akarunk s nem akarjuk, hogy bennünket akár Román, akár Ruthén befolyás elpusztítson. –

A magyar görög katolikusság részére, – hű magyar fiai lelki szükséglete céljából, – szervezett püspökség Hajdudorog székhelynek megváltoztatását: sem az egyetemes nagy Katolikus egyház, sem a magyar nemzet politikai, sem a békében elő más hitfelekezeti lakosság jól felfogott érdeke, sem a Krisztusi helytartó mindnyájunk feje Pápa Ó szentsége, Apostoli Királyunk legfelsőbb elhatározásaiba vetett rendületlen hitünk és bizalmunk okából, – nem szabad megengedni. –

Főmagasságu Érsek Ur, és metropolitánk, kegyes elnézéséért esedezünk, hogy ily hosszúra terjed ezen alázatos feliratunk. –

De fiui tiszteletünk aggódó keblünk, s lelki fájdalmunk, egyházunk iránti hűségünk mintegy kötelességünké tették nekünk azt, hogy drága idejét panaszunk előadásával igénybe venni bátrak voltunk. –

Amidőn még egyszer és a legalázatosabb tisztelettel óhajtjuk fentebb előterjesztett kérésűnkre magas legfőbb pásztori figyelmét felhívni, s kérésünk meghallgatásáért esedezni; engedje meg Főmagasságod, hogy jelen pillanatban azon nagy örömünknek is kifejezést adhassunk, mely bennünket eltöltött akkor a midőn az „Est” czimű lapban megjelent nagy horderővel bíró nyilatkozatát olvastuk, hogy sem a magas Kormány, sem Főmagasságod nem kívánják a Pápai Bulla megváltoztatását. –

Ez nekünk határtalan nagy lelki örömet okozott akkor a midőn mi ily törekvésekről már hallottunk. –

Kérjük és esedezünk, hogy a Bulla megváltoztatásához hozzá járulni ne méltóztassék, hanem annak minden rendelkező része már minél előbb végrehajtsék. –

Ezt kívánja a magyar görög katolikusság és a magyar nemzet szent érdeke. –

A legmélyebb tisztelettel maradtunk Főmagasságodnak Hajdudorog község képviselő testületének 1914 évi Január 20-an tartott Közgyűléséből legalázatosabb szolgálai és hű fiai

Szabó Elemér főbíró

Farkas Győző főjegyző

320a. Melléklet: a közgyűlési határozat

Hajdúdorog, 1914. január 20.

Hajdúdorog község képviselő testülete 1914 évi Január hó 20-án tartott rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyve

1/758 1914 Kgy.

Farkas Győző vezető jegyző előadja, hogy tekintettel arra, miszerint a hajdúdorogi püspökség ügyében úgy a fővárosi mint a vidéki sajtóban megjelent többféle hírek következtében szükségesnek tartja, hogy Hajdúdorog város képviselő testülete az országos közvélemény tájékoztatása céljából szavát szintén felemelje; ugyanazért indítványozza:

mondja ki a képviselő testület, hogy Hajdúdorog város közönsége a hajdúdorogi püspökségnek Hajdúdorog székhellyel való szervezését kimondó 1912 évi Junius 8-án kelt Pápai Bullához annak minden szava, minden betűjéhez úgy mint eddig is tette, továbbra is a legnagyobb szívóssággal ragaszkodik, és így sem az egyházmegye területének megcsonkításához, sem pedig a püspöki székhelynek más helyre való áttételéhez hozzá nem járulhat. – Minden ily nemű bármely oldalról jövő törekvés ellen a leghatározottabban tiltakozik. – És éppen ezért a képviselő testület mondja ki azt is, hogy tekintettel arra, miszerint a „Román komité” – mely ezen egyházmegye megcsonkítását kívánja, – üléseit a mai napon kezdvén meg, – tehát tiltakozó szavunk miniszterelnök úr Őnagyméltóságának, azonnal hozassék távirati uton tudomására. – Egyuttal Nagyméltóságú m. kir. Vallásügyi miniszter úr valamint Herczeg primás úr Ő főméltóságához felirat intéztessék, melyben ezen püspökségi ügy végleges rendezését ismételve megsürgesse. És hogy a Püspök úr Őméltósága ezen elhatározásunkból szintén értesíttessék. – Végre előterjeszti miniszter elnök úr Őnagyméltóságához intézendő távirat szövegét is.

Határozat

Képviselő testület vezető jegyző emez indítványát egyhangú lelkesedéssel magáévá tevén s ahoz képest miniszter elnök úr Ő Nagyméltóságához intézendő feliratot azonnal távirati uton felterjesztetni rendeli. – Egyben Vallásügyi miniszter úr Őnagyméltósága és Herczeg primás úr Ő főméltóságaik és püspök úr Őméltóságához intézendő feliratok azonnali elküldését elhatározza.

kiadta: Farkas Győző főjegyző

**321. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) magánlevele Miklósy
István hajdúdorogi püspöknek a Christifideles-bulla revíziója
tárgyában**

Budapest, 1914. január 22.

GKPL Miklósy–hagyaték 437/1914. Tisztázat.

Budapest, 1914. január 22.

Méltóságos Püspök Úr!

Az e tárgyban folytatott megbeszélésünk alkalmával tett bejelentésemhez képest bátor vagyok az országos bizottság elnöki tanácsának a hajdúdorogi egyházmegye revíziója ügyében illetékes helyekre benyújtott memorandumát²⁶² hivatalos használatra egy másolati példányban csatoltan megküldeni.

Kiváló tisztelettel
alázatos szolgája
Szabó Jenő

**322. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átírta
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyszallgatónak a
Miklósy püspök által kiadott „Szerartási utasítás” tárgyában**

Nagyvárad, 1914. január 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 439v–440r. Tisztázat.

Revendissimo Signore,

Col corriere di oggi sotto fascia Le ho mandato un esemplare del così detto „Ordo divini officii” prescritto da Monsignore Miklósy per l’anno 1914 nella nuova diocesi di Hajdudorogh. Come vedrà tutto è stampato per suo ordine e colla sua approvazione esclusivamente in lingua ungherese.

Non è a me di constatare come si unisca questa cosa calla limpida prescrizione della Bolla e col noto decreto dato dalla Propaganda riguardo alla proibizione della lingua ungherese nella sacra ufficiatura, – e neppure di osservare come possa essere ciò preparativo per la prossima introduzione della lingua greca(!) nell’uso liturgico della nuova diocesi: io dico solamente, che le parrocchie rumene annesstate alla nuova diocesi si sono meravigliate assai nel vedere prescritto un tale „ordo” ungherese per la loro ufficiatura sacra rumena!

Pertanto coi sensi di vera stima mi professo

Revendissimo Signore
Granvaradino, 23 Gennaio 1914
devotissimo servo
Demetrio Radu
vescovo

262 Lásd: 316. számú dokumentum.

323. Rafael Merry del Val szenszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Bécs, 1914. január 31.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 608. rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CCLVII., 469. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 69030. Dal Vaticano, 31 Gennaio 1914

Monsignor Scapinelli di Lèguigno

Nunzio Apostolico Vienna

(con inserto)

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Monsignor Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari del Rito Orientale mi ha rimesso vari documenti relativi a lamenti pervenutigli contro Monsignor Miklósy, Vescovo di Hajdudorogh, per la pubblicazione del Calendario diocesano in lingua ungherese e specialmente per l'intervista che lo stesso Prelato avrebbe concessa il 12 corrente ad un collaboratore del giornale „Az Est”.²⁶³

Trasmetto, per tanto, qui acclusi a Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima i documenti predetti, affinché Ella voglia assumere le informazioni del caso ed indicarmi poi gli eventuali provvedimenti al riguardo.

Con sensi di ben sincera stima passo al piacere di raffermarmi di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima,

Servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

324. Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz átírt Csernoch János hercegprímásnak a Miklósy püspök által kiadott „Szertartási utasítás” tárgyában

Bécs, 1914. február 3.

EPL Cat. D/c. Csernoch 904/1914. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 611r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCLIX., 471. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 1591. Viennae, die 3 Februarii 1914.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Joanni Csernoch

Archiepiscopo Strigoniensi Hungariae Primati, Gran.

²⁶³Lásd: 317. számú dokumentum

Excellentissime ac Reverendissime Domine,

Nonnullae observationes factae sunt circa publicationem normae pro divinis officiis inserviendae ab Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Episcopo Hajdudoroghensi factam in lingua hungarica.

Exemplar, heic inclusum, ad Excellentiam Tuam transmittō, iis cum precibus, ut illud ad me remittere velit cum animadversionibus quas ad rem spectare iudicaverit.

Sensibus perfectae venerationis persistens, ex corde sum

Excellentiae Tuae Reverendissimae

In Christo addictissimus

†Raphael Archiep. Laodicensis Nuntius Apostolicus

325. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Christifideles-bulla revíziója és a püspök által kiadott „Szerartási utasítás” tárgyában

Bécs, 1914. február 3.

GKPL VI–1. (1914). Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 610r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCLVIII., 470. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 1590

Viennae, die 3 Februarii 1914.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Stephano Miklósy

Episcopo Hajdudorhensi

Debreczen

Illustrissime ac Reverendissime Domine

Quum nonnullae animadversiones factae sint circa colloquium,²⁶⁴ quod ephemerides „Az Est” in suo numero diei XIII Ianuarii insinuavit tanquam a Dominatione Tua Illustrissima ac Reverendissima habitum cum uno ex eiusdem folii scriptoribus, necnon circa publicationem libri, cui titulus „Ordo divini officii” in lingua hungarica factam, Dominationem Tuam enixe rogo, ut, ea qua praestat humanitate informationes super his rebus mihi suppeditare velit.

Sensibus debitae venerationis persistens, ex animo sum

Dominationi Tuae Reverendissimae

In Christo addictissimus

†Raphael Archiep. Laodicensis Nuntius Apostolicus

264 Lásd: 317. számú dokumentum

**326. Miklósy István hajdúdorogi püspök átírtára Jankovich Béla
vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Christifideles-bulla
revíziója tárgyában**

Nyíregyháza, 1914. február 6.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1658/1914. Másolat

GKPL VI–1. (1914). Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a másolat alapján készült.

Nagyméltóságú Dr. Jankovich Béla

v. b. t. t., v. és k. m. kir. miniszter urnak Budapest

Másolat a 487/1914. számhoz

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Sulyos betegségemben egy-két órát tölthetek csak naponta ágyon kívül. Ezt az intervallumot megerőltetéssel bár, legfontosabb hivatalos ügyeim elintézésére fordítom.

A mikép táviratilag jeleztem, mélyen sajnálom, hogy a holnapi értekezleten, melyen sejtelmem szerint egyházmegyém revíziójának kérdése fog szóba kerülni, jelen nem lehetek.

Szöbeli kijelentéseim helyett, melyeket kedvező egészségi viszonyok között az értekezleten tettem volna meg, Kegyelmes Uram tájékoztatása végett írásban vagyok szerencsés közölni a következőket:

1/. A hajdúdorogi egyházmegye nem feltételesen, nem kísérletképpen van kormányzásomra bízva. A legfőbb egyházi és világi tekintély helyezett megtámadhatatlan jogi formák között annak élére.

2/. Mióta ezen egyházmegye kormányzását átvettem, semmi oly körülmény föl nem merült, s az előbbi állapottal szemben semmi oly változás nem állott elő, melynél fogva erkölcsi birtokállományom megcsonkítása bármely illetékes fórumon még csak szóba is kerülhetne.

3/. Hiveim egy csekély része lelkiismeretlen egyének által izgatva, hogy vallásukat akarják elrabolni, templomaikról leszedik a keresztek, oltáredényeiket elszedik, félelemmel volt eltöltve. Most azonban már ezen szegény félrevezettek is nyugodtan vannak: az idő és események által megcáfolva látván agitátoraik hazugságait.

4/. Revíziót, ha annak szüksége fennforogna, én magam, vagy hiveim volnának jogosítva kérni. A mennyiben pedig a revízió kívánalma jelen esetben csupán belkormányzati nehézségekkel volna motiválható, az ily kívánalom elbírálása s a minden állításra kiterjedő vizsgálat megejtése metropolitám az esztergomi érsek úr jogkörébe esnék.

5/. Éppen ezért mély tisztelettel s ünnepélyesen tiltakozom az ellen, hogy bármely idegen püspök, a kánoni tilalmak megszegésével, egyházmegyém megcsonkítására javaslatot tegyen, annak belügyeibe avatkozzék s a Szentlélektől vezetésemre bízott papságot és hiveket, kiknek lelki békéjét vagyok hivatva munkálni, izgalomban tartsa s tevékenységemet Isten és a haza irányában mélyen átértett kötelességem teljesítésében megszüsbassza.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem őszinte kifejezését, mellyel vagyok Debreczenben, 1914. február 6.

Miklósy István s.k. hajdudorogi püspök.

Jelen másolat hitelül Slepkovszky János püspöki titkár

327. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprimásnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Nyíregyháza, 1914. február 7.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1658/1914. Tisztázat.

GKPL Miklósy–hagyaték 487/1914. Fogalmazvány.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

Főméltóságu és Főtisztelendő

Dr. Csernoch János hercegprimás, érsek urnak. Esztergom

487 szám. 1914

Főméltóságu Hercegprimás, Érsek Ur Kegyelmes Uram!

A kultuszminiszter úr ő nagyméltósága egyházmegyém revíziója ügyében ma délután 5 órára értekezletet hívott össze saját hivatalába.

Én influenzám miatt, melyet két héttel ezelőtt Budapestről hoztam, föl nem mehetvén, írásban fejtettem ki, lehető röviden, a revízió kérdésében elfoglalt álláspontomat.

Midőn az ide vonatkozó tiltakozó iratot²⁶⁵ Főméltóságodnak, másolatban, ./.. alatt becsatolva bemutatni szerencsés vagyok, mély tisztelettel kérem egyuttal, legyen kegyes metropoliája ujszülöttjét a revízió jelszava alatt betolakodó veszedelemtől atyai jó szívével s tekintélyével megővni.

Fogadja Főméltóságod kegyesen mély tiszteletem legőszintébb kifejezését, mellyel vagyok Debreczenben, 1914. február 7.

alázatos szolgálja és suffraganeusa:

Miklósy István hajdudorogi püspök

328. Csernoch János hercegprimás átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Miklósy István püspök által kiadott Szertartási utasítás tárgyában

Esztergom, 1914. február 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 5. fol. 165r. Tisztázat.

EPL Cat. D/c. Csernoch 904/1914. Fogalmazvány.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino,

Raphaeli Scapinelli di Léguigno,

Archiepiscopo et Nuncio Apostolico, Viennae

Excellentissime ac Reverendissime Domine,

Archiepiscopo et Nuncie Apostolice!

265 Lásd: 326. számú dokumentum

Ordinem officii divini ab episcopo Hajdudorogensi publicatum sollertissimae inquisitioni subjiciendum curabo et observationes meas cum Excellentia Vestra communicabo. Ut tamen sciam, quid coram Excellentia Vestra reprehendendum duxerint, velit quaeso Excellentia Vestra observationes hucusque factas mihi in originali vel in copia transmittere.

In reliquo aestimatissimis favoribus commendatus, distincto cum venerationis cultu persisto

Strigonii, die 7. Februarii 1914.

Excellentiae Vestrae
obsequentissimus servus

Joannis Csernoch

Princeps Primas Regni Hungariae, Archiepiscopus Strigoniensis

329. Miklós István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója és a püspök által kiadott „Szertartási utasítás” tárgyában

Debrecen, 1914. február 10.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767 fasc. 3. fol. 609r. Tisztázat.
GKPL VI–1. (1914). Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található tisztázat alapján:
CÂRJA, 472., CCLX. Az alábbi átirás szintén tisztázat alapján készült,
s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

539/1914. szám.

Excellentissimo ac Reverendissimo

Domino Raphaeli Scapinelli de Leguinia,

archiepiscopo Laodicensi, Nuntio Apostolico. Vindobonae.

Excellentissime Ac Reverendissime Domine,

Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice,

Domine Gratosissime !

Quoad colloquium²⁶⁶ die 13-a a.c. a me cum scriptore ephemeridis „AZ EST” habitum, in nexu aestimatissimarum Excellentiae Tuae nri.1590/1914. litterarum, habeo honorem summa in humilitate sequentia respondendi: In quaestione revisionis Dioecesis Hajdudorogensis, de qua re apud politicos nostros frequenter his temporibus agitur, sequens responsum dedi: „Nec unam Dioecesis meae parochiam Rumenis tradam”.

„Ordo diurni officii” lingua tantum hungarica in Dioecesi hac edi potest. Dioecesis nempe mea secundum Bullam erectionis pro fidelibus graeci ritus „qui lingua hungarica utuntur” creata est. Neque alia quaedam lingua inveniri potest, quam absque discrimine sacerdotes et cantores, in quorum usum Ordo quesitus edi debet, calleant.

266 Lásd: 317. számú dokumentum

Gratis favoribusque Excellentiae Tuae commendatus, summa in humilitate
persevero

Debreczini, die 10-a Februarii anno Domini 1914.
humillimus in Christo servus, fraterque addictissimus:
Stephanus Miklósy
Episcopus Dioecesis Hajdudorogensis

**330. Hosszú Bazil szamosújvári püspök magánlevele Raffaele
Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója
tárgyában**

H.n., 1914. február 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 425v. Tisztázat.

11/2/4²⁶⁷

Hanno fatto una statistica irreali hanno iscritto i rumeni come magiari ed ora non soltanto non vogliono restituire le quattro parrocchie tolte alla mia diocesi, ma anzi vorrebbero altre parrocchie delle più belle appartenenti alla mia diocesi aggiungere alla nuova diocesi. Ho fatto capire che mai darò il mio consenso a tale strazio e che preferisco piuttosto con sommo rammarico, di abdicare alle quattro parrocchie già tolte piuttosto che cedere altra parrocchie. Temo che la revisione, come si vuol fare farà peior medicina morbo e che le conseguenze fatali finora con stento ritenuto non si potranno più impedire.

V. Hossu 11. febbraio

**331. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átíratá
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója
tárgyában**

Nagyvárad, 1914. február 12.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 334r–338r. Tisztázat.

Granvaradino, 12 Febbraio 1914

391/1914

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima
Monsignore Rafael Scapinelli di Leguigno
Arcivescovo, Nunzio Apostolico, Wien

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima

Sua Eccellenza il Ministro dei culti e della pubblica istruzione d'Ungheria, in data del 4 Febbrajo 1914, con telegramma ha invitato a Budapest per il giorno 7 dello stesso mese in conferenza nell'affare di Hajdudorogh Monsignore Mihályi, nostro Metropolita, Monsignore Hossu, vescovo di Szamosujvár, Monsignore Miklóssy, vescovo di Hajdudorogh e me infrascritto.

267 Ceruzával a lap tetején.

In seguito a questo invito nel detto giorno ha avuto luogo, sotto la presidenza del Sig. Ministro Jankovich, assistito da Monsignore G. Andor, consigliere ministeriale, la prima conferenza, presenti essendo Monsignore Hossu, io ed il Canonico B. Suci delegato di Sua Eccellenza Monsignore Metropolita Mihályi. Dalla parte di Monsignore Miklóssy il Ministro ha fatto leggere prima un telegramma, in cui diceva che era ammalato di raffreddore, e per conseguenza non poteva venire, poi uno scritto ufficioso più lungo, in cui esso – Monsignore Miklóssy – protestava contro l'oggetto della conferenza, cioè contro l'idea di farsi la revisione della Bolla „Christifideles graeci” nel senso, che alcune delle parrocchie rumene siano restituite alle nostre diocesi, – e protestava in termini molto energici.

Dopo che furono lette queste cose il Ministro ha detto, che l'oggetto della conferenza era nondimeno la detta revisione, nel senso, ben naturale, che le conclusioni della conferenza avranno soltanto la natura di progetto.-

La discussione incominciò colle parrocchie reclamate da me secondo l'Elenco presentato in data del 14 Dicembre 1913 dai Vescovi rumeni in originale a Vostra Eccellenza, ed in copia a S. E. nostro Ministro-presidente Conte Stefano Tisza. Senza discussione il Ministro ha dato il suo consenso che siano restituite alla diocesi rumena di Granvaradino le parrocchie comprese sotto i Nri dell'Elenco 1, 2, 5, 7 (senza la figlia Nagy-majtény) 8, 13, 14, 17, 18. Le parrocchie sotto i Nri 6 e 15 rimangono a Hajdudorogh. Le altre furono lasciate nello stato di „pensarci ancora” per i motivi da me invocati. Le parrocchie comprese nella nota „Pete-Csegöld” rimerebbero a Hajdudorogh. Rimerebbero pure le parrocchie prese da Szamosujvár colla eccezione della parrocchia rumena di Szatmár. Dalle parrocchie prese dalla Archidiocesi di Alba-Julia-Fogaras si restituerebbero quelle dell'Elenco Nr. 1, 2, 4 e tre figlie. In sospenso rimasero le parrocchie di Gyimesbükös e le parrocchie Nr. 6 e 7 dell'Elenco, quest'ultimo nel senso, che in quella città la chiesa, casa e beneficio par. rimanga per i rumeni, e per i fedeli di Hajdudorogh ci si istituisca nuova parrocchia. La conferenza si è continuata il giorno 9 Febbraio sotto la presidenza del segretario di Stato Conte Klebesberg – il Ministro essendo stato preso di influenza.

In questa seconda seduta sul principio io ho domandato la parrocchia Nr. 20 senza però le figlie – ed acconsentirono. Poi hanno manifestato dalla parte del Governo il desiderio e l'intenzione di prendere dalla diocesi di Granvaradino le parrocchie Nagyszántó (alla quale sarebbero affiliate le figlie del Nr. 20) e Szatmárhegy e le figlie Erdőd, Gilvács e Krasznabétek. Da mia parte io ho dichiarato, che do il mio consenso a ciò, ma sotto la condizione, che, senza nessuna riserva mi siano restituite tutte le parrocchie dell'Elenco ad eccezione dei Nri 6 e 15 (se queste due proprio non le vogliono, – e che ci sia restituita pure la parrocchia rumena di Nagykároly solamente coi fedeli rumeni, mentre tutti gli altri passerebbero alla parrocchia rutena ossia ora ungherese ivi esistente; e finalmente sotto la condizione, che ci sia restituita in cambio della parrocchia di Szatmárhegy la parrocchia pure rumena di Szatmár, sia a Gran-varadino sia a Szamosujvár, poiché anche in quella città c'è un'altra parrocchia rutena-ungherese. Ho fatto così quest'ultima condizione, perché Monsignore Hossu, quando ha saputo l'intenzione del Governo di prendere più parrocchie delle più

dissite dalla sua diocesi, ha dichiarato che piuttosto che dia il suo consenso alla dismembrazione di quelle parrocchie, – rinuncia a domandare indietro quelle quattro parrocchie prese da Szamosujvár durante la vacanza della sede e date a Hajdudorog.

Insieme con Monsignore Hossu abbiamo protestato anche io ed il delegato del Metropolita contro l'intenzione di prendere per Hajdudorogh parrocchie, così dissite, poiché alla occasione della erezione della diocesi di Hajdudorogh solennemente ci è stato detto dalla Santa Sede Apostolica, che questa diocesi sarà territoriale e non estesa in tutto il regno, e così sarebbe qualora vi annessero parrocchie come Máramarossziget, Kolozsvár ecc.

Terminandosi la discussione, noi abbiamo sollevato la questione delle pensioni dei sacerdoti passati da noi insieme colle parrocchie, ed abbiamo detto, che alla occasione della prima conferenza tenuta in Budapest ai 12 di Febbrajo 1912 in vista della istituzione della diocesi di Hajdudorogh, il rappresentante del Governo ci aveva assicurato, che simili pensioni non cadranno in carica delle nostre fondazioni, ma che il Governo ci penserà d'un'altra maniera: e questa medesima cosa è stata detta anche dall'Amministratore Apostolico della nuova diocesi nella sua prima lettera pastorale: atto è stato preso della nostra osservazione.-

Poscio abbiamo detto che è da regolarsi la posizione dei Rumeni di Budapest, poiché il parroco della chiesa ungherese pretende che appartengano alla sua parrocchia, mentre la Bolla non ne ha fatto menzione e per conseguenza è rimasto lo stato quo ante, quando, per decisione della S. Sede, quei Rumeni furono dichiarati appartenere alle rispettive parrocchie di rito latino, come essi desideravano e come a più forte ragione desiderano adesso.

Sul finire della conferenza ho pregato il rappresentante del Governo che, trattino con sollecitudine la questione, affinché almeno per la prossima S. Pasqua sia del tutto terminata e così che i nostri, i quali con tanto ardore aspettano la revisione, ne abbiano allora piena tranquillità e massima gioja nelle loro anime.

Mentre mi prendo la libertà di presentare a Vostra Eminenza questa mia umile relazione, mi permetto pure di osservare, in modo speciale, che, secondo l'esposizione di sopra, la mia domanda di esserci restituite da 44 parrocchie prese dalla diocesi di Granvaradino solamente 18, è stata ridotte ormai proprio al minimo possibile, poiché in realtà tutte queste sono assolutamente rumene. Riguardo poi alle parrocchie di città di Nagykároly, Nagyléta e Szatmár altrettanto giusta e la nostra domanda, poiché è fondata anche sopra l'importantissima circostanza che essendovi la due-due parrocchie, noi non domandiamo, che la rumena per i fedeli rumeni della località non ché per quelli i quali continuamente dai vicini villaggi rumeni ivi si stabiliscono. Perciò con raddoppiato fervore prego Vostra Eminenza a degnarsi patrocinar la nostra giusta causa, affinché sia ben presto terminata così come richiede il bene della S. Chiesa, gli interessi vitali della S. Unione e sopra tutto l'eterna salute di tante anime.

Prego in fine Vostra Eminenza di ben voler gradire i sensi della mia profonda venerazione.

di Vostra Eccellenza Illustrissima e Reverendissima devotissimo servo
Demetriu Radu
vescovo rumeno di Grandvaradino

332. A Debreczeni Újság különszáma a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet estéjén

Debrecen, 1914. február 23.

Debreczeni Újság, 1914. február 23., 1–2.

Oláh merénylet a gör. kath. püspökség ellen.

Dinamit-bomba robbant föl a püspöki hivatalba és darabokra szakgatott három embert.

Halottak: Jaczkovics Mihály püspök-helyettes, Slepkovszky János püspöki titkár, és dr. Csath Sándor, Miklósy István püspök megmenekült.

Páratlan és megdöbbentő esemény történt ma délelőtt fél 11 órakor Debrecenben. A hajdúdorogi gör. kath. magyar püspökségnek irodájában, mely a kereskedelmi és iparkamara székháza II. emeletének a Verbóczy-utcai szárnyán van – dinamit robbanás történt, mely rettenetes erejű volt és a dörrenés zaja az egész városba, még a nagyerdőn is hallani lehetett.

Iszonyatos erejű volt a robbanás. A püspöki hivatal két erkély-szobálya és felette a menyezet óriási robajjal összeomlott és a palotából jajgató emberek menekültek az utcára. A robbanás következtében bezuzódtak a törvényszéki palota Verbóczy-utcai részén az összes ablakok és hulló törmelékek több hivatalnokot megsértettek.

Mi történt?

Tíz perc alatt a rendőrség, a tűzoltóság és mentők ott voltak a helyszínen, majd a 3. honvéd gyalogezred készenléte is megjelent és elzárta az utcát, melyet ezrekre, menő néptömeg lepett el.

Senki sem tudta, mi történt. Különböző hírek repültek szárnyra, hogy gázrobbanás történt, hogy a meleg víz tartó kazánja robbant föl és csak nagysokára kelt híre a valóságnak, hogy dinamit-merénylet történt.

Az oláhok dinamit-merényletet követtek el a gör. kath. magyar püspökség ellen -kelt szárnyra a borzasztó hír és a tömeg leirhatatlan szitkokat szórt az oláhokra és Tiszára.

Megindult nyomban a vizsgálat. Rostás István rendőrfőkapitány, Borsos József h. főmérnökkel, Nagy Kálmán vizsgálóbíróval dr. Fráter Imre kórházigazgatóval azonnal helyszíni szemlét tartott, melynek az a szenzációs eredménye lett, hogy tényleg bomba-merénylet történt. A bombát a merénylő a püspöki hivatalban helyezte el, ahol Jaczkovics Mihály püspökhelyettes és Slepkovszky János püspöki titkár dolgoztak. A robbanás ereje mindkét hatalmas szálembert darabokra szakgatta. Azonnal meghalt mind a kettő.

Miklósy István püspök két szobával odább dolgozott, mikor a robbanás történt. A rémülettől szinte megbénult és percekig nem tért magához. Jajgatással télt meg az egész ház. Hullott a téglá, vakolat és üvegtörmelék. Mikor berohant az irodába, rettenetes látvány tárult eléje: darabokra tépett, véres hullák, testrészek feküdtek a törmelék alatt: a helyettese és titkárja. A mellette levő szobában még két hulla feküdt: a püspöki szolgáló és felesége.

Rémülten menekült mindenki. Az asszonyok és gyermekek félőrülten jajgattak és zokogtak. Fejvesztett volt mindenki.

Vizsgálat.

Délután 11 órakor szállították el a főkapitány rendeletére a halottakat, azaz az összeszedett testrészeket és véres húscsontokat. Kiszállították a kórház hullakamarájába.

Kétségtelen, hogy dinamit merénylet történt. Borzalmas ereje volt a robbanásnak. A két irodahelyiség fala összeomlott, a falban levő vasgerendák lefelé görbültek, ami azt mutatja, hogy dinamit robbanás történt. Ezt kétségtelenül meg is állapították, mert a robbanás helyén a helyszíni szemlét, melyről dr. Fráter Imre kórházigazgató, nyugalmazott törzs orvos így nyilatkozott munkatársunk előtt.

Az a rettenetes gyanú, hogy a merényletet oláhok követték el, politikai bosszúból.

A gyanút sok apró körülmény támogatja, melyeket a vizsgálat érdekében el kell hallgatnunk.

Az iszonyatos, hátborzongató szenzációnak egyik szörnyű részlete, hogy Jaczkovics Mihály püspöki vikárius leánya, mikor apja borzalmasan összetépett hulláját meglátta, örvényelni kezdett.

A robbanás előtt.

Miklóssy István, a magyar érzelmeiről híres gör. kath. püspök a dolgozó szobájában volt s ott készített elő iratokat, mikor a másik szobában, ahol a rettenetes robbanás történt, bizalmas értekezletre ültek össze Jaczkovics gör. kath. helynök, Slepkovszky titkár és várták dr. Csath Sándort, a debreceni ügyvédi karnak ezt az általános tiszteletnek örvendő tagját, aki jogtanácsosi tiszteletet töltött be.

Alig kezdték meg a bizalmas értekezletet megjött dr. Csath Sándor a szemben levő törvényszéki épületből, ahol tárgyaláson volt.

Hárman foglaltak helyet az asztalnál és alig ültek le, rettenetes robbanás történt. A szobafalának utcai része kiszakadt s apró törmelésekben hullott ki az utcára. A törmelések a szemben lévő törvényszék első emeleti ablakait bezúzták s az ott lévő tisztviselők közül többen megsebesültek.

Természetes, hogy úgy a kereskedelmi és iparkamara palotájában, mint a közelfekvő részéről összefutottak az emberek. Csakhamar óriási tolongás, rettenetes kavarodás támadt.

Sokan felrohantak az emeletre, ahol a robbanás történt és a püspöki titkár szobájában szétszaggatott tagokkal ott találták Jaczkovics helynököt és Slepkovszky titkárt, akik már akkor halottak voltak. Dr. Csath Sándor összezúzott tagokkal, alig felismerhetően feküdt és még élet jelt adott magáról.

A két halottat azonnal elvitték, Csath Sándor ügyvédet a mentőkocsira helyezték és kórházba vitték, ahol rövid félóra múlva meghalt.

Miklóssy István gör. kath. püspököt, aki a magánirodájában készült az értekezletre, a gondviselés megmentette a szerencsétlenségtől. Semmi baja sem történt. Kevéssel aztán kocsira ült és Jósza Vince lakására ment.

Hol volt a püspök?

A püspök csupán üdvözölni ment be Csath Sándort, azután irodájába lépett át, ahol telefonon beszélgetés folytatott Szabolcsmegye főispánjával, Ujfalussy Dezsővel egy küldöttség fogadása ügyében. Ez alatt ment végbe a katasztrófa, amely az iroda ajtaját is bedöntötte s ez rá is esett a püspökre, azonban baja nem esett.

Hogy történt a katasztrófa?

A legelső kihallgatások nyomán, amelyek a kórházban folytak le, a katasztrófa története így alakult ki:

A püspöki hivatal egyik szobájában öten ültek. Jaczkovich Mihály vikárius, Slepkovszky István titkár, dr. Csath Sándor ügyész, akik a pamtagon kedélyesen beszélgettek. Közelükben foglaltak helyet: Dávid Miklós joghallgató és a püspöki hivatal irnoka. A joghallgatót kiküldték a szobaleányért s az irnok is eltávozott.

A titokzatos csomag.

Hárman maradtak tehát a szobában: Jaczkovics vikárius, Slepkovszky, a titkár és Csath Sándor, aki aztán felállt a pamlagról. Jaczkovics vikárius és Slepkovszky titkár ugyanis

egy csomagot akartak felbontani.

A hajdudorogi püspökség részére érkezett ez a küldemény postán. Egy négyszögletes faládika, vékony deszkából. Jaczkovics vikárius és Slepkovszky titkár egész gyanutlanul, a legkedélyesebb társalgás közben kezdtek bontogatni, amikor aztán egyszerre csak egy irtózatos robbanás történt. Ennek rettenetes hatását már Ismerjük. A szobában tartózkodó Jaczkovics vikáriust, Slepkovszky titkárt darabokra tépte a hatalmas explozió s Csath Sándor pedig, aki távolabb lehetett, borzalmasan összeégett. A haja lepörkölődött a ruhája lángra lobbant s egész testében összeégett. Őt azonban még élve kihúzták a romok alól, a kórházba szállították, ahol sebéinek bekötözése után meghalt.

A sérültek

A merényletnek három halottja van:

Jaczkovics Mihály vikárius

Slepovszky István titkár.

Dr. Csath Sándor ügyvéd.

Megsérültek a következők:

Dávid Mihály 23 éves joghallgató,

Bihon Miklós irnok,

Gyuró Mihály hivatalszolga,

Székely Mihály püspök huszárjának felesége.

Kriskó Elek segédlelkész, akik mind a püspöki hivatal helyiségeiben voltak.

Továbbá;

Pecze Miklós törvényszéki hivatalnok.

Szívós Zsuzsánna, az egyik lakó.

Kun Mihály szakácsnéja.

Ezek közül: Dávid Mihály joghallgató és Kriskó Elek segédlelkész sérülései a súlyosabbak. Kriskó arca leégett, a szemét alig tudja kinyitni s eszméletlen kívül van állandóan.

A merénylet híre országszerte nagy megdöbbenést keltett. A belügyminisztérium is már a déli órákban telefonon érdeklődött.

Honnan jött a csomag?

A rendőrség a postahivatal utján megállapította, hogy a titokzatos csomag Csernovitzból jött és rávolt írva:

Értéke 1300 korona,

A püspöki titkár vette át a csomagot. Még megjegyezte:

– No ez értékes csomag, nézzük meg, mi van benne?

A postás azonban nem várakozott.

– Kérem alássan, nekem sok a dolgom, itt hagyom a csomagot.

A postás el is mert, alig ért le az udvarra, pokoli zajt hallott, ekkor történt a robbanás.

Rostás István rendőrfőkapitány detektiveket küldött ki, hogy előkerítsék az illető postást.

A tanács részvétele.

A városi tanács éppen ülést tartott, mikor a rettenetes merénylet történt. A tanács nyomban részvétét nyilvánította és egyben Miklóssy István püspöknek örömét fejezte, hogy megmenekült.

A helyszínen.

A pusztulás borzalmas képét mutatja a kamarai székház azon része, hol a detonáció történt. Munkások dolgoznak most ott és a falakat alá támasztják. A robbanás helyén egymásután szednek a romok alól véres húscsüvegeket, véres reverenda foszlányokat. Az épületet katonaság őrzi. Bars Nagy dandárnok, helység parancsnok megjelent a helyszínen és intézkedett, hogy állandóan katonaság álljon készen a rend fenttartására.

Merénylet pokolgéppel.

Szombaton magyar nyelvű levél érkezett a püspök címére, melyben a merénylet jelzi, hogy 100 koronát fog küldeni a templom vagy a szegények részére. A püspök bizza, hova fordítsa. Jelezte még a levél, hogy a templom részére még aranyozott ezüst gyertyatartót és leopárdbőrt küld.

Ez a postacsomag ma délelőtt megérkezett. Ebben volt az óraszerkezettel ellátott pokolgép, mely bontás közben felrobbant. A leopárdbőrnek egyik darabját a vikárius hulláján találták. Ez lett a szemfedője.

Az állítólagos csomag feladója – biztosan álnév alá bujt az oláh gazember!
– Kovács Anna Csernovits, Ungariche Colonie, Hadickfalva, Bukovina. Ez volt az aláírás.

333. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius távirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Bécs, 1912. február 24.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 614r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCLXI., 473. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissimo Reverendissimo Domino Stephano Miklossy
Debreczen.

Maximo affectus dolore pro sacrilego attentato dum condoleo super victimas pro illis Deum Omnipotentem adprecando Dominationi Tuae ex corde gratulor de incolumitate

No. 1679/24.II.14.

334. Balogh Jenő igazságügy-miniszter távirata Igyártó Sándor debreceni főügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. február 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 11201/1914. Claris-távirat

Express-távirat

Igyártó Sándor főügyész

Debreczen

A debreceni iparkamara épületében elkövetett merényletről szíveskedjék express-táviratban jelentést továbbá sürgősen részletes írásbeli felterjesztést tenni.

Igazságügyminiszter.

1914. II/24.

Ambrózy²⁶⁸

335. Keserű Lajos debreceni főügyész helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debreczen, 1914. február 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 11311/1914. Tisztázat.

Bizalmas.

873. szám. F. ü. 1914.

Mély tisztelettel jelentem, Nagyméltóságodnak, hogy a folyó hó 23-án délelőtt Debreczenben a görög katolikus püspök lakásán elkövetett s az összes lapokban ismertetett bombamerénylet – gyilkosság – földérite

268 Ambrózy Gyula, igazságügyi minisztériumi III. osztály fogalmazója.

tárgyában a nyomozást a rendőrség, a kir. ügyészséggel és a vizsgálóbíróval karöltve erélyesen és nagy buzgósággal teljesíti.

A nyomozásnak ez időszerint legujabb adata az, hogy a robbanás előtt való napon délelőtt és délután itt egy nő adott föl egy-egy táviratot Kiewbe. Az elsőben jelezte, hogy Debreczenben van, a másodikban pedig, hogy utnak indult Munkács felé. A nő panaszjegyzőkönyvet is írt alá a postán.

Az írások szakértői vizsgálata és a nő kilétének megállapítása folyamatban van.

A detektívek a bizonyítékok összeszedése után Csernovitzba²⁶⁹ fognak utazni.

A nyomozást állandóan figyelemmel fogom kísérni, hogy szükség esetén, vagy fölhívásra Nagyméltóságodnak újabb jelentést tehessenek.

A kir. főügyész ur jelenleg Máramaroszigeten van Kahályuk²⁷⁰ és társai bűnügyének tárgyalásán.

Debreczen, 1914. évi február hó 24 délelőtt.

Dr Keserű Lajos

kir. főügyészi helyettes.

335a. Keserű Lajos debreceni főügyész helyettes távirata Balogh Jenő igazságügy-miniszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debreczen, 1914. február 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 11440/1914. Claris-távirat

1914. feb. 24.

balogh jeno

igazságuegyminiszter urnak bp.

s s debreczen 4199 134 24 4/15 sr

[a] debreceni iparkamara epueleteben elkoevetett merenyelt targyaban ma deleloett en, delben reszletesebben gaathy uegyesz express levelben jelentest kueldoettuenk nagymeltosagodhoz a ministeriumba. az en jelentesemnek este 7 orai vonattal kell oda erkezni. a polgari es katonai szakertoek velemenye szerint dinamit bomba idezte eloe a robbanast, melyet csernovitzban februar 20-an adtak postara az ajanlott levellel es 100 koronaval egyuett a puespoek cimere. a bomba a csomag felbontasakor robbant foel. a harom hulla boncolasa most van folyamatban. gyanus koeruelmeny hogy egy bugarszky katalin nevue kiewi artistanoe volt itt debreczenben vasarnap es hajduszoboszlon eltartasban leveo gyermeket kerte kiadni, hogy magaval kiewbe vihesse. ennek szereplese es esetleges kozremuekoedese lesz most felderitendoe. irasszakertoek es detektivek muekoednek. detektivfoenoek ket detektivvel ma este indul csernoviczba. egyebb fontos adat meg nincs.

kesserue lajos kiralyi foeuegyeshelyettes.

269 A város neve több variációban is felbukkan az iratokban: Czernowitz, Csernovitz, Csernovitz, Csernowitz Csernovic, Czernovicz stb.

270 Kabalyuk Sándor, az 1913-1914 folyamán zajlott máramarosi „skizma-per” elsőrendű vádlottja.

335b. Gáthy Bálint debreceni ügyész távirata Balogh Jenő igazságügy-miniszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. február 25.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 11440/1914. Claris-távirat

TÁVIRAT

1914. FEB. 25.

igazsaguegyminiszter bp.

s s s debrecen 4272 94. -25. -9- m.

a csernovitzzi rendoerhatóság tavoratban ertesített, hogy februar 19-en este csernovitzba érkezett az imperial szalloba magukat mandacesku silvio artista es avram todor kereskedoenek nevezoe egyenek mind ketten jassybol [érkeztek] es 20-an delben egy csomagot es 100 koronat a foepostan feladtak es az nap este romaniaba itzkahyn at visszaszoeektek.ezek az egyenek a debreceni merenylet tetteseikent ott megallapittattak. miutan ezeknek suergoes letartoztatasa valt szueksegesse es a buentett koezoenseges buencselekmeny jellegue suergoes utasítást kerek arra nezve, hogy elfogatas irant intezkedest tehetek e vagy ilyen intezkedes diplomaciai uton eszkoezlendoe e.

gathy kiralyi uegyesz.

336. Kulin Imre Debreceni Törvényszék elnökének jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. február 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 11582/1914 Tisztázat.

A Debreczeni Kir. Törvényszék Elnöke

Bizalmas saját kezéhez.

1914. El. 1.C.59 sz.

Kegyelmes Uram,

Miklóssy István hajdudorogi görög katolikus lelkész püspök ellen elkövetett merénylet a lapokban részint hiányosan, részint elferdítve jelent meg, azért indítatva érzem magamat arra, hogy ezen ügyre vonatkozó, s eddig megállapítható tényeket Nagyméltóságodhoz bejelentsem.

Miklóssy István g. k. püspök folyó hó 21-én Csernovitzból a ./.. alá csatolthoz hasonló kinézésű, s azzal tartalomban mindenekben megegyező levelet kapott. Ezt a levelet személyzetével közölte.

A levélben jelzett 100 korona postautalványon és a csomag, postai szállító levél mellett szintén 21-én lett Csernoviczban feladva, de csak 23-án délelőtt 10 óra után kézbesítettett a püspöki irodában.

A szállító levelen és a postai utalványon a feladó neve olvashatatlanul volt írva. A csomag 20 klg. 200 grammot nyomott.

Az utalvány és a csomag megérkezése alkalmával a püspöki irodában voltak Jaczkovics Mihály vikárius, dr. Slepkovszky István titkár, dr. Csathth Sándor ügyész, Kriskó Elek levéltárnok.

A csomag fehér vászonba volt burkolva, s miután a püspök környezetében levők azt tudták, hogy Csernoviczból értékes ajándék érkezik, azonnal annak felbontásához fogtak.

A vászon levétele után a leopárdbőr került elő, azt a simára gyalult fenyődobozról levéve, Kriskó levéltárnok a padlóra leterítette és simogatta, dr. Csathth Sándor ügyész a diványon ült s nézte az előtte leterítve levő bőrt; a vikárius és a titkár pedig a divány előtt levő asztalon a doboz felbontásához fogtak.

Ekkor (délelőtt ¼ 11 órakor) lépett a szobába az ügyész irodájában alkalmazott Dávid Miklós joghallgató, s a következő pillanatban a robbanás megtörtént. A robbanás Jaczkovics vikáriust és dr. Slepkovszky István titkárt széttépte, ugy, hogy a beleket, lábakat csak délután lehetett a romok közül kiszedni.

A robbanás dr. Csathth Sándor ügyészt is a felismerhetetlenségig és oly súlyosan sérelmezte, hogy a sebeibe rövid időn belül elhalt.

Kriskó Elek levéltárnok sérülése is súlyos, valószínű, hogy a látását is elveszíti.

A szobában bent levő Dávid Miklóson kívül az előszobában foglalatostkodott Bihon Miklós gyakornok és Gyuró Mihály hivatalszolga, valamint a fürdőszobában volt Székely Mihályné (püspöki huszár felesége) is súlyosan megsérültek.

A robbanás olyan nagy volt, hogy a kereskedelmi és iparkamara épületének fedélzetét is kiszakította; nemcsak annak a szobának a hol a robbanás történt, hanem a szomszédos szobák falait is kidöntötte, a vas gerendákat meghajlította. Az utca felőli falakat és ablakrészeket a kir. törvényszék palotájának Verbőczy [sic] utca felőli részéhez oly erővel dobta oda, hogy a falat megrongálta, az ablakokat össze zuzta, az ablakfák egy részét összetörte. A robbanás folytán átdobott üveg részek a leíró személyzet egy részén kisebb sérüléseket okoztak, s éppen a törvényszéki irodában tartzkodó Pecze Miklóst az áthul[?]ó vas és fadarabok valamelyike erősebben megsérlemzte s a mentők kórházba szállították.

A vizsgálat eddigi adataiból megállapítható, hogy a robbanás merénylet következménye. A tettesek még ismeretlenek. Remélhető azonban, hogy a leopár[d]bőrből megmaradt darabon levő jelzésekből és a postahivatal esetleges felvilágosításából, vagy a küldött levél írása alapján, a tetteseket kinyomozni sikerülni fog.

Debreczen, 1914. február 24.

Kulin Imre
elnök.

336a. Kulin Imre jelentésének csatolmánya: Kovács Anna Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz intézett levelének másolata

Csernyivci, é. n. [1914. február 21. előtt]
MNL OL K 579 D1–1914–11201 11582/1914

Csanovicz [sic] Bucovina
Steingasse No 129

Méltóságos Püspök Ur!

Van szerencsém az által Méltóságod rendelkezésére 100 koronát küldeni azon kérelemmel, hogy e kis ez összeg Méltóságod tetszése szerint vagy a szegények, vagy a temploma javára használtassék. Kérjük meg, nemelykor a mikor lehetséges, a szent miseken János Teréz és Maria draga elhunytainkat említetteti méltóztassék[.]

Egyuttal van szerencsém Méltóságod személyes használatára egy leopard bőrt, temploma javára pedig egy aranyozott ezüst-gyertya tartót küldeni.

Aldja meg szent atya hosszu és hűséges, életre a nagykárolyi származásu Kovács Anna hűseges szolgáljat.

P. H.

Hadickvaluw Bukovina Hungarische Colonia

337. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. február 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 11581/1914. Tisztázat.

A debreczeni kir. ügyésztől.
1914 B 342/1

Jelentem Nagyméltóságodnak, hogy a tegnapi napon délelőtt 10 óra tájban a törvényszékkal szemben levő kereskedelmi és iparkamara épületének első emeletén a h. dorogi püspökség lakóosztályában óriás erejű robbanás történt, mely a lakás belső falait összedöntötte és mindent összetört. Hivatalomból nyomban megjelentem a helyszínén s már a halottak és sebesültek elszállítása közben a rendőrség és mérnökszakértők közbejöttével megállapítottuk, hogy merénylet történt. A törmelékekből kikerült tárgyak és a Püspök öméltóságának meghallgatása után megállapítottuk, hogy Csernovitzból érkezett a Püspök czimére egy ajánlott levél, melyben egy nő jelzi, hogy száz koronát küld, és egy csomagot melyben lesz egy leopárd bőr, aranyozott gyertyatartó. Ezen ajándékok szives elfogadása mellett kéri a Püspököt, hogy három elhalt nővéérért misét mondjon. A levél magyarul van írva ferditett irással, szándékosnak látszó hibákkal és Hadikfalva község pecsétje van reáhamisítva.

Másnap megérkezett a pénz és egy 20 kilos csomag. Ezt a püspöki vikárius, két titkár [sic] kezdette felbontani a püspökség ügyészenek jelenlétében. A külső vászonboríték levétele után előtűnt az állatbőr. Azt levették és kiterítették.

Amint a titkár a sima faládát kezdette felfeszíteni, azonnal megtörtént a robbanás. Hárman meghaltak sokan az épületben megsebesültek.

A postahivatalban még az nap lefoglaltattuk az értesítőket. Intézkedtem, hogy Nagyváradról, a tüzérezredtől szakértő jöjjön lehetőleg automobilon. Ez csak ma reggel érkezhetett meg a budapesti szakértővel együtt. Véleményüket estére vehetem kézhez. Szerintük a bomba dynamittal töltetett meg és igen nagy erejű volt. A bonczolások most folynak s lehet, hogy szilánkok a szétroncsolt testrészekben is lesznek találhatóak.

A postahivatalban két német nyelvű táviratot foglaltunk le. Mindkettő 22-én adatott fel itt Kievebe egy eddig ismeretlen nő által. Arról van szó bennük, hogy megérkezett Debreczenbe s indul Munkács felé. Aláírva nincsen. Egy panaszjegyzőkönyvet is lefoglaltunk, melyben ez a nő kifogásolta a távirat díját. A legnagyobb valószínűség szerint ennek álnevet írt alá.

A rendőrség ennek a nőnek az itteni tartózkodási helyét kutatja. Ezt már meg is fogja találni. Személyi adatait igyekszünk beszerezni.

Az adatok birtokában a detektívek utaznak Csernovitzba, ahová a tegnapi napon azonnal táviratok küldettek megfelelő előzetes intézkedések megtétele céljából.

Összes eddigi beszerezni tudott adataink, az előre küldött gyászkeretes levél, a bomba gyártási módja az eredményből ítélve, a táviratok, a nő alkalmazás: mind oda látszanak mutatni, hogy a merénylet orosz kézből eredő és nem áll összefüggésben az oláh nemzetiségi kérdéssel. Ezutóbbit én a magam részéről eleve kizártam tartottam, habár helyet adni ennek a felvetésnek a nyomozat sikere érdekében mégis szükségesnek látszik.

Az ügy fejleményeihez képest jelentésemet meg fogom tenni.

Debreczen 1914 febr 24

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája

Gáthy Bálint, kir. ügyész

338. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Bécs, 1914. február 24.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 616r. Másolat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött másolat alapján:
CÁRJA, CCLXII., 473–474. Az alábbi átírás szintén a másolat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

No. 1684

Vienna, 24 Febbrajo 1914.

Attentato contro il Vescovo di Hajdudorogh.

Sua Eminenza Reverendisima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma.

Eminenza Reverendissima,

Dai giornali d'oggi avrò già l'Eminenza Vostra Reverendissima avuto la notizia del nefando attentato commesso ieri contro Monsignor Miklosy, Vescovo della nuova diocesi di Hajdudorogh, in Ungheria. Una macchina infernale spedita per ferrovia da Czernowitz, in Bucovina, scoppiò nella casa d'abitazione del Vescovo. Vi furono sei morti, tra i quali il Vicario Generale Monsignor Jakowitz, e molti mortalmente feriti. E' per miracolo che Monsignor Vescovo scampò da orribile morte.

Il fatto ha prodotto una grandissima impressione in Ungheria e in Austria; impressione a tutto danno dei Rumeni, sebbene ancora non si sappia certamente da chi provenga l'attentato; ma si attribuisce a qualche fanatico rumeno, esaltato dalle recenti polemiche intorno alla magiarizzazione di essi e alle trattative iniziate dal Ministero Tizza per la pacificazione delle nazionalità, trattative che non ebbero buon risultato.

Non mancherò di riferire all'Eminenza Vostra se qualche altra circostanza si saprà, che possa interessare la Santa Sede.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione ho l'onore di riafferarmi
dell'Eminenza Vostra Reverendissima

339. Tisza István miniszterelnök parlamenti felszólalása a Hajdúdorogi egyházmegye revíziójának tárgyában

Budapest, 1914. február 26.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Huszonkettedik kötet.* Budapest, 1914, 254.

[...] **Tisza István:** »Végül a hajdudorogi katolikus egyházmegye beosztása, a pártatlanság kellő garanciáját nyújtó eljárás mellett revízió alá fog vétetni és az előforduló tévedések orvosoltatni fognak«. (Helyeslés.)

Ezzel a kérdéssel most már behatóbban foglalkoztunk és a dolog meglehetősen tisztán áll szemünk előtt. Az egészen kétségtelen, hogy azok az állítások, a melyek talán 40.000-et meghaladó románnek bekebelezéséről szóltak, messze túlmennek a valóságon. Viszont kétségtelen, hogy ez egyházmegyének keleti határszélén egynehány, és pedig elég jelentős számú, román egyházközség, olyan egyházközség is csatoltatott az egyházmegyéhez, amelynek lakossága túlnyomóan román, úgy hogy a mi adataink szerint, a statisztikai hivatal adatai szerint is összeszedhető ott egy 10 – 12.000 lélekből álló, kompakt görög-katolikus csoport, amelynek körülbelül kilenctizedrésze román és csak egytizedrésze magyar.

Én tehát azt gondolom, semmi ok nem volna arra, hogy ezeket belekényszerítsük a magyar egyházmegyébe és ne adjuk őket vissza természetes egyházmegyéjükbe, a nagyváradi, illetőleg balászfalvi, vagy a szamosújvári egyházmegyébe. (Helyeslés.)

Viszont azonban az eredeti felállításnál történtek még más tévedések is. Figyelmen kívül hagytak ott olyan magyar egyházközségek, amelyek

lakosságának túlnyomó nagy része magyar és ugyancsak figyelmen kívül hagyattak igen fontos városi központi helyek, (Igaz! Ugy van! a jobboldalon,) a hol ma már ezrekre menő a magyar görög-katolikus hívek száma, a hol tehát minden előfeltétele megvan virágzó magyar görög-katolikus egyházközségek felállításának. Azt hiszem, ezt a kérdést, mindkét oldalát kapcsolatba hozva, kell megoldani. (Helyeslés a jobboldalon és a középén.) Azt hiszem, vissza kell adni a román egyházmegyékbe azokat a községeket, amelyeknek lakossága túlnyomó többségben román, viszont csatolni kell a hajdudorogi egyházmegyéhez túlnyomóan magyar lakossággal bíró egyházközségeket. (Helyeslés.) Azt hiszem, ha kölcsönös jóakarattal kezeljük a kérdést, ezen az alapon közmegnyugvásra oldható az meg úgy, hogy ezzel a hajdudorogi egyházmegye körülbelül megtartja mai terjedelmét azzal a különbséggel, hogy talán 8–10–12.000-rel kevesebb román és körülbelül ugyanannyival több magyar híve lesz az egyházmegyének, (Igaz! Ugy van! jobbfelől.) ami pedig, azt hiszem, ha valóban helyes, és nem agresszív szempontból fogjuk fel a dolgot, román szempontból is helyes, magyar szempontból is helyes. (Igaz! Ugy van! jobbfelől és a középén) [...]

**340. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő
igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdudorogi püspök
elleni bombamerénylet tárgyában**

Debrecen, 1914. február 27.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 Ad 11957/1914. Tisztázat.

A debreceni kir. ügyésztől
1914 B 342

A kievi osztrák-magyar konzulátus azon értesítése után, mely szerint előtte Bugarszky Katalin önként jelentkezett, az alábbiakra tekintettel feltétlenül szükségesnek mutatkozik annak megállapítása, hogy valóban az jelentkezett e ott, akinek fényképét ide mellékelem.

Adatok vannak arra, hogy a nevezett nő Lemberg felől egy nő és egy idősebb férfi társaságában érkezett Debreczenbe; idegen nyelven beszéltek. A két utitársnak eddig semmi nyoma. Adatok vannak arra is, hogy Debreczenben egy magas beretvált arczu férfival találkozott.

Szükséges volna tehát a kihallgatása és ha jelzett körülményekkel ellenkező vallomást tesz, a fentieknek elébetartása azzal, hogy adjon számot ezen egyének kiletéről, dolgairól, vele való összeköttetéseiről.

A vele szemben fenforgó gyanút a pusztá jelentkezés egymagában el nem háríthatja.

Aziránt tesztek tehát felterjesztést Nagyméltóságodhoz, hogy Bugarszky Katalinnak a fénykép közlése mellett a jelzett irányban való kihallgatását, maga igazolását a kievi Consulátus útján lehető sürgősen kieszközölni méltóztassék.

Debrecen 1914 febr 27

Gáthy Bálint
kir. ügyész

**341. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa
Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi
püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Debrecen, 1914. február 28.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 11957/1914. Fogalmazvány.

Bizalmas

A debreczeni kir. ügyészség vezetőjének.

Bugarszky Katalin kiewi lakos kihallgatása tárgyában a folyó évi február hó 27-én 1914. B. 342. szám alatt tett jelentésére hivatkozva Bugarszky Katalin fényképét azzal az értesítéssel küldöm vissza kir. Ügyész urnak, hogy a kiewi cs. és kir. osztrák-magyar konzulátust az Ügyész ur jelentésében részletezett ténykedések teljesítése végett nem lehet megkeresni, mert a konzulok nincsenek jogosítva arra, hogy bűnügyekben kihallgatásokat, vagy bármely nyomozóhatósági vagy birói teendőket végezzenek. Amennyiben tehát Bugarszky Katalinnak a jelzett irányban való kihallgatására szükség van, felhívom kir. Ügyész urat, indítványozza, hogy annak foganatosítása végett a bíróság az illetékes orosz bíróságot megkeresse. A bíróságnak ezt [a] megkeresését, amely a 22761/1912. I. M. számú rendeletnek (Igazságügyi Közlöny XXI. 7. sz. 284. l.) megfelelő módon szerkesztendő, hozzám kell majd továbbítás végett felterjeszteni.

Bpest, 1914. febr. 28.

Ambrózy

**342. Aradi magyar görögkatolikus hívek kérvénye X. Piusz pápához
a Hajdúdorogi egyházmegyébe való besorolásuk érdekében**

Arad, 1914. március 1.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 446r–447v. Tisztázat.

Laudetur Iesus Christus!

Sanctissime Pater!

Humillime provoluti ad Sanctos Limites Sancti Petri, nos qui jamdudum per duos annos laboramus pro parochia filiali graeco ritus Hungarici in oppido nostro: Arad ad Dei Gloriam et Salutem animarum erigenda, adoramus Sanctissimum Patrem, vicarium Domini Nostri Iesu Christi et principem omnium fidelium Christi sanctissimam et simul salvificam fidem profitentium, quoniam nos, fideles graeco ritus catholicos Hungaricos Aradienses de jurisdictione dioecesis Rumeneo-gr. cathol. Lugosiensis benigne eximere et sub jurisdictionem dioeceseos graeci ritus catholicae Hungaricae Hajdúdorogiensis locare benignissime dignetur, quoniam possibiles reddamur ad filialem parochiae Makóensis in nostra propinquitate existentis – Aradini erigendam.

Erectionem huic filialis Hungaricae gravissimae causae urgent:

Hungarici graeci catholici – ne Rumenei arbitrentur – totaliter negligunt parochiam Aradiensem Rumeneam; nec ad Sanctam Missam audiendam adeunt, neque utuntur functionibus parochiae Rumenaе Sanctam Religionem discipuli in lingua Rumenea imperiti de parochia Rumeneo neglectissime et dicere possumus solum pro forma addiscunt in brevissimis instructionibus extraordinariis, Hungari permulti – sine auxesi dicere possumus – pro odio habent nomen Rumeneum, perhorrescant rumeneitatem, atque non solum celant status suos gr. catholicos sed non raro in apostasiam ineunt, ne amplius prout Rumenei despicerentur.

Auget pericula spiritualia, quoniam multi ex Hungaris spe erga parochiam Hungaricam jam infulgente, neque proles suos in parochia gr. cath. Rumena baptisari faciunt sed prolibus inbaptisatis expectant parochiae Hungaricae seu filialis erectionem, maxime imunientes se, si erectio ejus filialis Hung. non succederet per apostasiam a fide cath. de vinculis Rumeneis liberaturos. Sed porro, etsi Hungarici S. Liturgia Rumenea adirent, non intelligendo praedicationes propter imperitiam in lingua Rumenea, nullam partem benedictione Ecclesiae docentis acquirerent, itaque fidem S. Catholicam neque addiscere possent, quod maximum periculum aeternae salutis inducit secundum S. Apostolum Gentium: „Fides ex auditu”.

E contrario parochia gr. r. cath. Rumenea non per tributa ecclesiastica de singulis fidelibus, sed per dotationibus et beneficiis fixis – etiam post nostram separationem immutata manentibus – sustentata per nostram exemptionem nullum damni patitur, itaque sane et juste neque Rumenei contra conatum nostrum reclamari possunt.

„Summa lex, salus animarum” poponit ex demonstratis, quoniam possibles reddamur ad filialem hungaricam condendam, itaque variis periculis finem imponendam.

Ipse decretum citatum Archiepatus gr. r. cath. Rumenei designat nostram petitionem in jure ac beneplacito S. Sedis Apostolicae pertinentem.

Praeter haec omnes cautelas pro ecclesia fundenda – ex Dei summa gratia – habemus.

Secundum responsum officii „M. K. Közpointi Statisztikai Hivatal” dicti atque Budapestini existentis 455 sumus Aradini gr. cath. non Rumenei, ex quibus 406 sunt Hungarici.

Capella in nom. S. Floriani consecrata – quam tempore aedificationis ecclesiae novae eorum necnon et Rumenea parochia gr. cath. obtenta est, nobis hung. gr. catholicis pro utu aeterno tutificata est, itaque nullo praetio indigemus ad ecclesiam aedificandam.

Porro, praesides nostrae societatis: Josephus Román praesbiter gr. rit. cath. Munkácsiensis dioeceseos atque professor ordinarius gymnasii Aradiensis subscriptione praetentis rogationis humillimae promissionem suam jam pluries factam iterum corroborat, quoniam post erectionem omnia munera pastoralia gratis, sine ullo praetio peracturus sit, quoniam ex statu professoriali sustentationem competentem habet.

Addit tamen praesbiter praedictus, quoniam vi hujus promissionis nullam aliam obligationem suscipere vellet, itaque si in statu professoriali de Aradino

in alium locum translocatus foret, eo ipso deponit administrationem filialis Aradiensis.

Occasionibus prosperis praenumeratis maximas cautelas pro filiali imbecillae habemus, sperando eam Deo auxiliante brevi sub tempore ita corroborandam, ut parochum ordinarium quoque sustentare queat.

Pro re nostra religiosa, pia et inevitabiliter necessa iterum et iterum provoluti adoramus Sanctissimum Patrem, quoniam nos gr. rit. catholicos Hungaricos, rectius omnes non Rumeos Aradienses, i. e. qui occasione conscriptionis populorum a. 1910 habitae tamquam tales inveniebantur, necnon et qui licet eo tempore absentes per subscriptionibus et voluntatis suae expressionibus desiderium parochiae seu filialis Hungaricae manifestabant, ex jurisdictione dioeceseos Lugosiensis ad Hajdudorogiensem et parochiae Rumen. Aradiensis ad Hungar. Makóiensem benignissime translocare et erectionem filialis Makoensis in Arad indulgere dignetur.

Maxima cum reverentia provoluti subditi, servi et filii:

Aradini, 1914. Kal. Mart.

Theodoricus Ruygalyáli(?)

Ludovicus Paris mp.

Stud. absol. Theol.

Josephus Román

presb. gr. rit. cath. Munkácsiensis prof. gymn. Aradiensis

Tiberius Zima

secretarius Camerae mercat. et opific.

343. Országgyűlési vita a debreceni bombamerényletről

Budapest, 1914. március 2.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselet-házának naplója. Huszonkettedik kötet.* Budapest, 1914, 260–264.

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezeti Hoványi Géza jegyző ur; a javaslatok mellett felszólalókat jegyzi Szojka Kálmán jegyző ur, a javaslatok ellen felszólalókat Szepesházy Imre jegyző ur.

Bizonyára a t. ház minden tagja mély megdöbbenéssel és felháborodással vett tudomást arról a borzalmas merényletről (Halljuk! Halljuk!), amely Debreczenben az ujonnan szervezett hajdudorogi görög katolikus püspökség hivatalos helyiségeiben végbement s amelynek irtózatoss következményeitől az, aki ellen irányult, t. i. az egyház főpásztora, az isteni gondviselés különös kegyelme folytán megmenekült ugyan, de amelynek mégis többen áldozatul estek.

Azt hiszem, mindannyiunk érzésének és felfogásának teszek eleget, mikor indítványozom, hogy a t. ház a merénylet felett érzett megdöbbenésének és felháborodásának, az áldozatok és családtagjaik iránt való mélységes részvételének és a püspök ur szerencsés megmenekülése feletti őszinte örömeinek

jegyzőkönyvében kifejezést adjon és minderről a püspök urat az elnökség utján értesitse. (Helyeslés.)

Polónyi Géza képviselő ur hozzá kíván szólni az elnök javaslatához.

Polónyi Géza: T. képviselőház! Önmagától értetődik, hogy a politikai visszavonásnak ezen korszakában is, ahhoz az előterjesztéshez, amit az elnök ur most megtett, lényegében hozzájárulok, azonban nekem egynéhány kiegészítő javaslatom volna még, amelyeket előterjeszteni szándékozom. (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Az első dolog az, t. képviselőház, hogy magam részéről azon meggyőződésnek adok kifejezést, hogy ezt az ugynevezett distancz-merényletet, amely 3–4 száz kilométer távolságról bizonyítgatja azt a bátorságot, amely egy nemzeti becsületnek a szemébe vág ilyen orgyilkos bombát, a nemzeti becsület ellen intézett olyan merényletnek kell tekintenünk, amelylyel kapcsolatosan azt hiszem, hogy azok a vértanúk, akik ennek áldozatai lettek, megérdemlik tőlünk, hogy emléküket a nemzeti kegyelet oltalma alá helyezzük, (Élénk helyeslés a baloldalon.) mint ilyet megőrizzük és ezen megőrzésre nézve jegyzőkönyvíleg az adatokat szolgáltatassuk. (Helyeslés a baloldalon.) Ez tehát az első pozitív kívánságom s illetőleg kiegészítem, hogy ehhez méltóztassanak hozzájárulni.

A második dolog, amelyet ezzel kapcsolatban kötelességteljesítésből el akarok mondani, az, hogy nekünk második kívánságunk ebben a kérdésben feltétlenül az kell, hogy legyen, hogy példás és pártatlan elégtétel szolgáltatassák a megtámadott nemzeti becsületnek. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Ennek pedig első feltétele, hogy az a vizsgálat és nyomozat, amely folyamatban van, ne vezetessék sem egyik, sem másik irányban pártérdekek szolgálata által...

Vermes Zoltán: Miféle beszéd ez? (Felkiáltások a baloldalon: Inkább semmit se tettek volna! Zaj a jobboldalon.)

Farkas Pál: Hogy lehet ebben pártérdeket látni?

Elnök: Kérem Farkas Pál képviselő urat, ne méltóztassék közbeszólni!

Kún Béla (közbeszól. Nagy zaj).

Elnök (csenget): Csendet kérek! Kún Béla képviselő urat kérem, ne méltóztassék közbeszólni!

Polónyi Géza: ...hanem, amint azt a józan ész szabályai előírják. Magától értetődik, hogy bizonyítékok hiányában mindenkinek tartózkodnia kell attól, hogy ilyen súlyos, nagyon is súlyos vád esetén meghatározott személyek, csoportok ellen valaki konkrét vádat emeljen. (Felkiáltások a jobboldalon: Ez helyes!) Ez tőlem is teljesen távol áll; de minthogy mégis lehetetlen észre nem vennünk, hogy megnyilatkozott egy tendencia, amely meggyőződésem szerint a létező indíciuumok alapján hamis vágányra terelhetné a közvéleményt, kötelességem néhány jelenségre rámutatni, amely meggyőződésem szerint a magyar közvéleményt ebben a kérdésben eddig is helyesen irányította. (Halljuk! Halljuk! balfelől.)

T. uraim! A magyar büntetőjog is ismeri...

Elnök: Kénytelen vagyok a képviselő urat félbeszakítani. Most itt egy kegyeleti aktusról van szó s javaslatot tettem aziránt, hogy ezen merénylettel és annak áldozataival... (Zaj és felkiáltások a baloldalon: Hozzászólás! Elnök

csenget.) Csendet kérek, képviselő urak, ne méltóztassék az elnököt beszédében zavarni, hanem tessék végighallgatni. A képviselő urnak joga van, amint azt meg is tette, hogy ezen elnöki javaslatához hozzászóljon, de mégis meg akarom jegyezni, hogy hiszen az én javaslatom egyik pontja épen az, volt, amit a képviselő ur kívánt, hogy t. i. a szerencsétlen áldozatok és családtagok iránt igaz, mélységes részvételnek jegyzőkönyv[i]leg adjon a ház kifejezést. Ami már most az ezzel összefüggő politikai és büntetőjogi kérdéseket illeti, én azt hiszem, hogy az adott helyzetben az, amiről most itt szó van, mint mondtam és ismétlem, egy kegyeletes aktusa akar lenni a háznak (Elénk helyeslés a jobboldalon.) és azt hiszem, az, amit a képviselő ur most kíván mondani, nem tartozik ezen kérdésnek körébe. Kérem tehát a képviselő urat, méltóztassék megjegyzését az elnöki javaslatához megtenni, ahhoz hozzászólni, de maradjunk meg most ebben a kérdésben a kegyelet határain belül s azt hiszem, hogy ezzel sokkal jobban megfelelünk a helyzet követelményeinek.

Polónyi Géza: T. képviselőház és igen tisztelt elnök ur! Elsősorban azt a félreértést akarom eloszlatni, amely ezen pontra nézve fenforog. Indítványomnak lényege az, hogy az áldozatokat, a vértanukat név szerint, mint a nemzet vértanúit tekintsük, emléküket jegyzőkönyvileg örökítsük meg és mint ilyeneket a nemzeti kegyelet oltalma alá helyezzük. (Helyeslés a baloldalon.) Ez más, mint amit a t. elnök ur mond. (Felkiáltások a baloldalon: Nagy különbség!) De ha ugyanaz, és a t. elnök ur ilyen értelemben értette, szívesen koncedálom, hogy tessék a határozatot így kiegészítve jegyzőkönyvbe foglalni.

A második dolog pedig ez: A t. elnök ur nem volt abban a helyzetben, hogy az én felszólalásomat akár a parlamenti illem szempontjából, akár más szempontból diffikultálta volna.

No már most hogy jut hozzá a t. elnök ur engem közbeszakítani és nekem direktívákat adni abban a tekintetben, hogy én mit mondjak. (Ugy van! Ugy van! a baloldalon.) Szeretném tudni, miféle jogszabály jogosítja fel erre az elnök urat. (Nagy zaj és mozgás jobbfelől. Elénk helyeslés a baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk az elnököt!)

Elnök: Figyelmeztetnem kell a képviselő urat, hogy nekem házszabályadta jogom bármely szónokot akkor, amikor én annak szükségét látom, félbeszakítani. (Elénk helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.) Ami pedig a dolog érdemét illeti, a házszabályok értelmében a képviselő urnak az elnöki javaslatához van joga szólni. Én ebben korlátozni nem is kívánom. Az elnöki javaslat a ház kegyeletének kifejezésére irányul. (Ugy van! Ugy van! jobbfelől. Zaj a baloldalon.)

Fernbach Károly: Mégis csak furcsa! (Zaj a baloldalon.)

Elnök: Kérem Fernbach képviselőt, ne méltóztassék közbeszólni.

Kún Béla (közbeszól).

Elnök: Kún Béla képviselő urat közbeszólásáért rendreutasítom.

Polónyi Géza: T. képviselőház! Valóban kevés kedvet és örömet érzek a felett, hogy e kérdésnél, mint botrányhős szerepeljek itten. Távol áll tőlem ez a szándék. (Zaj a jobboldalon.) Ha én pozitív indítványt szándékozom tenni, az mégis lehetetlenség, hogy én azt meg ne indokolhassam. (Helyeslés balfelől.) Már most látom a helyzetet. Kerestetik újból egy konfliktus. (Derűtség jobbfelől.) Én kitérek előle. Miután ugy is napirenden van a nemzetiségi kérdés, (Felkiáltások

jobbfelől: Helyes! Odatartozik!) majd ott fogja meglátni az elnök ur, hogy milyen jogtalan módon fosztott meg most is a szólás jogától. (Zaj a jobboldalon. Felkiáltások jobbfelől: Rendre!) De jelzem, hogy indítványom további részei azok lettek volna, hogy igenis, a nemzeti közvélemény ébren tartassék az iránt, hogy bárki legyen is a fizikai tettes ebben a dologban, az értelmileg, politikailag és erkölcsileg felelős egyéneket abban az ultra román táborban kell keresnünk... (Élénk helyeslés balfelől.)

Pop-Csicsó István: Tiltakozunk! Tiltakozunk!

Polónyi Géza:... akik hónapok óta lázítottak a magyar nemzet ellen ezen hajdudorogi püspökség kérdésében. (Ugy van! Ugy van! a baloldalon. Zaj a jobboldalon.)

A másik dolog pedig... (Elnök csenget.)

Elnök: Figyelmeztetnem kell a képviselő urat, hogy mivel itt már egy bírói eljárás tárgyát képező cselekményről van szó, ne méltóztassék gyanúsításával ennek a hivatalos bírói eljárásnak elébe vágni. (Élénk helyeslés jobbfelől és a középén.)

Polónyi Géza: De akkor ne méltóztassék Potemkin-matrózokkal előállani!

Azután végezetül arra való tekintettel, hogy itt nyilván egy terrornak megnyilatkozásával áll szemközt a magyar nemzet, kérem akartam, indítványozni is akartam, hogy a miniszterelnök ur pedig ilyen viszonyok között tartózkodjék minden további olyan tárgyalásuktól, amelyek ezen terror előtti meghajlásnak a szimptomáit mutatnák és a nemzetet esetleg a külföld előtt is lekisebbitenék. (Élénk helyeslés balfelől. Zaj és felkiáltások jobbfelől: Ez a kegyelet!)

Ezeket akartam elmondani s mivel a továbbiak előterjesztésében megakadályoznak, fentartom, hogy indokaimat a napirendre kitűzött tárgy során mondjam el. (Helyeslés a baloldalon.)

Elnök: Kíván-e még valaki az elnöki előterjesztéshez hozzászólni?

Vajda képviselő ur kíván szólni!

Vajda Sándor: T. ház! Nagyon természetes dolog, hogy az ehhez a tárgyhoz való hozzászólásnak az intenciója csak a kegyelet lehet és így magától érthető dolog, hogy ebben nem lehet sem párt-, sem nemzetiségi különbségeket felállítani. (Helyeslés jobbfelől.) De engedtessek meg nekem, t. ház, hogy egy pár szóval felelhessek Magyarország volt igazságügyminiszterének azon megrágalmazására, amelylyel minket itt támadott.

Elnök: Kérem, a képviselő urat is figyelmeztetem, hogy felszólalásában túlterjed azon a kereten, amelyet a tárgy természete megszab. (Nagy zaj a baloldalon.) Méltóztassék csak az elnöki javaslatához hozzászólni.

Azt hiszem, igen tisztelt ház, hogy sokkal méltóságteljesebb és sokkal szebb lenne, ha ebben a kérdésben teljes egyértelműség nyilvánulna meg a részvétel kifejezése tekintetében és ha nem vinnék át ilyen térre a kérdést. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj és felkiáltások a baloldalon: Komédia!)

Vajda Sándor: Mikor minket ilyen rágalommal illettek, akkor a méltányosság azt hozza magával, hogy mi azok ellen felszólalhatunk. (Helyeslés jobbfelől.)

Elnök: Ki kell jelentenem, hogy én az elnöki székéből az elégtételt megadtam, mert nyomban figyelmeztettem a képviselő urat, hogy bírói eljárás alatt lévő

ügyről lévén szó, neki nincs joga a bírói eljárásnak gyanusítólag praejudikálni, (Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a baloldalon.)

Polónyi Géza: Nem is tudja, hogy mit akartam mondani! (Zaj.)

Elnök: Csendet kérek!

Vajda Sándor: Én, t. ház, személyes megtámadtatás czimén kérek szót! (Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Vajda Sándor képviselő ur személyes megtámadtatás czimén kér szót. Gondolom, a t. ház megadja neki erre az engedélyt. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Zajos ellenmondások balfelől és felkiáltások: Nem támadták meg!)

Beck Lajos: Nem is emitették a nevét!

Polónyi Géza: Én nem támadtam ezt az urat; eszem ágában sem volt! (Folytonos zaj a baloldalon és jobbfelől. Halljuk! a jobboldalon.)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak!

Vajda Sándor: Eddig nálunk a nemzetiségi kérdés sohasem tárgyalatott komolyan, sohasem tétetett magyar államférfiu által komoly tanulmány tárgyává (Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.) és most, midőn ehhez az időponthoz érkeztünk, mikor a magyar közvéleményben, de különösen a mi közvéleményünkben is azt a benyomást keltették... (Mozgás és zaj balfelől.)

Sümegei Vilmos: Debreczenben láttuk!

Vajda Sándor:... hogy napról-napra mind komolyabban foglalkoznak ezen országos érdekű kérdéssel, ezzel a kérdéssel, amely nemcsak a román és a nem magyar nemzeteknek létkérdése, hanem amely a magyar nemzetnek és Magyarországnak létkérdése is, akkor megtörtént, t. ház, ez a debreczeni merénylet és egyszerre kihasználták azt kicsinyes pártpolitikai szempontból, (Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.) azért, hogy tönkretegyék mindazt, ami eddig a békülékeny hangulat érdekében munkáltatott, (Ugy van! jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Sümegei Vilmos: A maguk izgatásainak az eredménye!

Elnök: Kérem szépen Sümegei képviselő urat, méltóztassék tartózkodni az állandó közbeszólásoktól. (Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) Csendet kérek!

Vajda Sándor: Amíg csak a sajtó foglalkozott ezzel a kérdéssel ilyen pártpolitikai és párttaktikai szempontból, addig hagyján, hiszen hozzá vagyunk szokva, hegy vannak magyar lapok, nagy politikai napilapok... (Mozgás és zaj.)

Elnök: Kénytelen vagyok a képviselő urat figyelmeztetni, hogy ez a fejtegetése egyáltalában nem vonatkozik személyes kérdésre! (Helyeslés jobbfelől.) Amennyiben személyét megtámadtatva érzi, ám méltóztassék szólni a ház engedélye alapján, ez azonban már nem személyes kérdés! (Ugy van!)

Vajda Sándor: En a ház engedélyét kértem, hogy beszélhessek, miután mi, mint párt, meg lettünk támadva! (Zajos ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon: Kicsoda támadta?)

Hegyi Árpád: A komitét nem támadta meg senki!

Vajda Sándor: Az ellenünk emelt vád teljes mértékben kihívja a visszautasítást és azt meg akartam indokolni, minthogy azonban látom az általános türelmetlenséget és minthogy az elnök ur másképen interpretálja ezt a jogot, amint azt én vélem interpretálhatni, (Mozgás és zaj a jobboldalon és balfelől.)

azért arra szorítkozom, t. ház, hogy visszautasítsam Polónyi Géza volt igazságügy miniszternek rágalmasát és konstataljam, hogy nem a mi pártunk szolgáltattott eddig merénylőt, hanem, igenis, az önök pártjából követtek el merényletet. (Ugy van! Ugy van! Taps jobbfelől. Felkiáltások a jobboldalon: Ünnepeljék Kovácsot! Virágot vittek Kovácsnak! Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Kún Béla (közbeszól. Nagy zaj).

Elnök: Kún Béla képviselő urat rendreutasítom!

Polónyi Géza: T. ház! Személyes... (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon)

Elnök: Milyen czimen méltóztatik szót kérni?

Polónyi Géza: Személyes megtámadtatás czimén! (Halljuk! Halljuk! balfelől. Zaj a jobboldalon.)

Elnök: Polónyi Géza képviselő ur személyes megtámadtatás czimén kér szót. (Halljuk! Halljuk!) Gondolom, a ház megadja erre az engedélyt. (Halljuk! Halljuk!)

Csendet kérek!

Polónyi Géza: T. ház! Csak igen röviden – a képviselő ur olyanoknak megbízásából beszél, akiknek megbízását én eddig nem láttam, de testületi hozzátartozandóság alapján joga volt a testület nevében beszélni; de nem volt joga ahhoz, hogy rágalomról beszéljen és nem volt joga ahhoz, hogy megtámadtásról beszéljen, miután nekem még módom sem volt arra, hogy azt, amit én mondandó vagyok, egyáltalában kifejtettem vagy elmondhattam volna. (Mozgás a jobboldalon.) Kezdeni pedig azzal kezdtem, – s ezt tényként konstatalom – hogy senkinek sem juthat eszéagába konkrét, elfogadható bizonyítékok nélkül (Igaz! Ugy van! balfelől.) valakit, vagy valakiket ilyen súlyos vádnak gyanuja alá helyezni.

Vajda Sándor: Annál perfidebb!

Polónyi Géza: Ha daczára ennek, Vajda ur most már elérkezettnek látja az időt arra, hogy bizonyos politikai lepel alatt itt gorombáskodjék (Nagy mozgás a jobboldalon és a középén.) és minket rágalmazzon, hát ez a helyzetet jellemző dolog. (Zaj a jobb- és a baloldalon.)

Mert, t. képviselőház, a képviselő ur igenis megtette, – még pedig konstatalom, elnöki rendreutasítás nélkül, – hogy egész pártot, az egész függetlenségi pártot helyezte az alá a gyanú és vád alá, hogy mi küldtünk egy merénylőt ebbe a képviselőházba, mint párt. (Zaj a ház minden oldalán.) Bocsánatot kérek, ezt mondta, (Ugy van! a baloldalon.) Ezt, mint alávaló rágalmat, visszautasítom. (Élénk helyeslés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.)

Sümegei Vilmos: Menjen Romániába! Áruló!

Veszprémy István: Kidobni való! (Felkiáltások balfelől: Már egyszer kidobták!)

Gr. Tisza István miniszterelnök: Elég csunya dolog volt. (Folytonos zaj a ház minden oldalán.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Polónyi Géza képviselő ur szavaiból azt látom, hogy ő úgy értette, mintha Vajda Sándor képviselő ur azt mondotta volna, hogy ...

Beck Lajos: Azt mondta! (Halljuk az elnököt! jobbról.)

Elnök: Hogy az ellenzéki pártok küldtek merénylőt Debreczenbe. (Folytonos zaj a baloldalon.) Csendet kérek, képviselő urak! Vajda Sándor képviselő urnak

ezt a kijelentését... (Folytonos zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Csenget.) Csendet kérek! Vajda Sándor képviselő urnak ezt a kijelentését én nem hallottam; ha hallottam volna, ezért – méltóztassanak meggyőződve lenni – rendreutasítottam volna.

Kérdezem Vajda Sándor képviselő urtól, hogy csakugyan használta-e ezt a gyanúsító kifejezést (Felkiáltások balfelől: Ott vannak a gyorsírói jegyzékek! Zaj.) az ellenzéki pártokkal szemben, igen, vagy nem?

Vajda Sándor: T. ház! (Folytonos zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Elnök (csenget): Csendet kérek. Nem hallom a képviselő ur nyilatkozatát. (Halljuk!)

Vajda Sándor: Nem használtam. De kérem, hogy megmagyarázhattam, mit mondtam. (Felkiáltások balfelől: Aha!)

Elnök: Gondolom, a tisztelt ház megadja az engedélyt a képviselő urnak félreértett szavainak megmagyarázására. (Felkiáltások jobbfelől: Megadjuk!)

Vajda Sándor: Én azt mondtam, hogy ezt a rágalmat, ezt meggyanúsítást pártom nevében visszautasítom, mert nem ezen az oldalon, nem a román nemzeti párton... (Mozgás és felkiáltások: balfelől: Nemzeti!)

Sümegei Vilmos: Hazaáruló! Menjen Bukarestbe! (Zaj a baloldalon.)

Elnök (csenget): Csendet kérek, képviselő urak. (Folytonos zaj és közbeszólások a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Kérem Beck Lajos képviselő urat, ne méltóztassék minduntalan közbeszólni. (Folytonos zaj a baloldalon. Csenget.) Csendet kérek!

Vajda Sándor:...nem a román nemzeti párton és a nemzetiségi párton, hanem ottan, azon az oldalon, ahol Polónyi Géza képviselő ur ül...

Rakovszky István: Nem azt mondta!

Beck Lajos: Tessék a gyorsírói jegyzeteket, megnézni! (Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Elnök (csenget): Csendet kérek. Méltóztassék végighallgatni a képviselő urat. (Zaj a baloldalon.)

Kún Béla: (közbeszól.)

Elnök: Kún Béla képviselő urat folytonos közbeszólásaiért másodszor is rendreutasítom.

Vajda Sándor:... volt egy merénylő, Kovács Gyula, – meg is neveztem – aki az elnök ellen merényletet követett el. (Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Csendet kérek!

Beck Lajos: Ott vannak a gyorsírói jegyzetek!

Elnök: Kiván még valaki hozzászólni az elnöki javaslatához? (Nem!) Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom és a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Az elnöki javaslatához Polónyi Géza képviselő ur kiegészítő javaslatot tett. Én a kiegészítő javaslatot a magam részéről elfogadom. A javaslat t. i. abban áll, hogy abban a pontban, amelyben én az áldozatok és családjaik tagjai iránt a részvét kifejezését javaslom, Polónyi Géza képviselő ur az áldozatok nevét és emlékét is megörökíteni kívánja. Én ezt készséggel magamévá teszem és elnöki javaslatomat a Polónyi Géza képviselő ur által javaslatba hozott kiegészítéssel teszem fel szavazásra. Kérem a t. házat, hogy az így Polónyi Géza képviselő ur indítványával kiegészített elnöki javaslatot méltóztatik-e elfogadni, igen vagy

nem? (Igen!) A ház az elnöki javaslatot a Polónyi Géza képviselő ur által javasolt kiegészítéssel fogadja el.

344. Jankovich Béla vallás- és közoktatási miniszter átirata Rafael Scapinelli bécsi nunciusnak a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Budapest, 1914. március 2.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 619r–620v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CCLXIII., 474–475. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Budapest le 2 Mars 1914.

Excellence,

Veillez bien m'excuser de n'avoir pas profité jusqu'à présent de l'occasion assuré par la lettre très aimable de Votre Excellence. Les séances de la Chambre des Magnats m'ont empêché de venir la semaine dernière – de même que le séances de la Chambre des députés – ce qui parait-me porçevut de rester ici la semaine courante.

Tout en espérant, que ces débats finiront bientôt je suis forcé de prier Votre Excellence de bien vouloir remettre votre entretien pour la semaine prochaine. À cet occasion j'aurai l'honneur des faire quelques propos concernant la diocèse de Hajdu-Dorog, facilités par le consentement des évêques Radu et Hosszú. Avant mon départ, je ne manquerai pas de demander par téléphone la permission de Votre Excellence concernant l'heure de ma visite.

Veillez agréer Excellence l'assurance de ma plus haute considération.

Béla de Jankovich

345. Balogh Jenő igazságügy-miniszter táviratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklós István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 3.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 12493/1914. Távirat-fogalmazvány.

Express-távirat.

Austung

Wien.

Vonatkozással a mai napon a miniszterelnök úrhoz intézett nagybecsű táviratára van szerencsém tisztelettel értesíteni, hogy a debreczeni törvényszék vizsgálóbírája 2136 B szám alatt nyomozólevelet bocsátott ki Catareu Ilie másként Ilie Tartareu Orhei alias Catareu alias Wasiliewicz és Chirilew másként Chirilov Timoftej Timofki ellen azon az alapon mert a nevezetteket

annak nyomatékos gyanúja terheli hogy Czernowitzból folyó évi február huszadikán egy bombát tartalmazó csomagot adtak fel Miklóssy debreceni²⁷¹ [sic] görög katolikus püspök címére és ezzel Debrecenben három ember halálát s több egyén sebesülését okozták. A nyomozás adatai szerint ez a két egyén Czernowitzból Rumániába utazott és itt Brailában nyomuk veszett. Catareu állítólag Oroszországba szökött, Chirilew állítólag még Rumániában tartózkodik. A nevezettek kiadatásának, illetőleg amennyiben a kiadatásnak netán állampolgárságuk miatt akadálya lenne, bűnvádi felelősségre vonását az orosz illetőleg a rumán kormánytól kérni fogom. Intézkedést kérek, hogy Catareu Oroszországban, Chirilew Rumániában esetleg ezek mindegyike az előbb említett államokban vagy másutt ahol kézrekerülnének letartóztatassék s az alakszerű kiadatási megkeresés beérkeztéig illetőleg bizonyítékok beküldéséig fogvatartassék. Catareu személyleírása 25 éves[;] bacau-i vagy buzeni [Buzău] születésű[;] 190 azaz egyszázkilencven cm magas, erős[;] vállas[;] herculesi kinézésű[;] állítólagos artista[;] birkozó[;] arca hosszukás[;] csupasz[;] művészies[;] haja rövid[;] világos barna[;] szemöldöke világos barna[;] rövidlátó, jobb szemhéja nehezen mozgatható[;] néha monoklit visel[;] orra hosszukás[;] fogai épek[;] bajsza leborotvált[;] esetleg angol bajusz[;] két centiméteres oldalszakállt visel[;] ruházata elegáns[;] sötét ruha[;] fekete kemény kalap[;] sötétbarna átmeneti kabát[;] különös ismertető jele[;] bal mutatoujján lősebhely[;] Orhei névre a bukaresti prefektúra által 1912 május 7-én 39882 szám alatt kiállított útlevele van. Chirilew személyleírása[;] Bukarest környékén született[;] 30-32 éves[;] középnél magasabb[;] erős[;] artista[;] boxmester[;] arca vörös[;] kerek[;] haja és szemöldöke vörössesszőke[;] fogai épek[;] bajusza nagy[;] tömött[;] vörössesszőke[;] göndör szakáll borotvált[;] ruházata igen egyszerű[;] kerek[;] barna[;] puha kalap vagy autósapka[;] hosszú[;] átmeneti[;] világosbarna kabát[;] különös ismertetőjele[;] mord kinézésű. Catareunak és Chirilewnek pontosabb személyleírása esetleg a bukaresti rendőrprefektúra útján megszerezhető. Esetleges letartóztatásról azonnali távirati értesítést kérek.

Igazságügyminiszter.
Budapest, 1914. márc. 3.

K – Berinkey
K – Balogh

271 Az Igazságügyi Minisztérium fogalmazványaiban Miklóssy Istvánt több helyen is tévesen debreceni görög katolikus püspöknek titulálják.

346. Csernoch János hercegprímás átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciuskának a Miklósy István hajdúdorogi püspök által kiadott Szerartási utasítás tárgyában

Esztergom, 1914. március 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 5. fol. 166rv. Tisztázat.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1564/1914. Fogalmazvány.

Nr. 1564

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Raphaeli Scapinelli di Leguigno, Archiepiscopo et Nuncio Apostolico
Viennae

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo et Nuncie Apostolice!

Excellentia Vestra 3. Februarii dignabatur mihi mittere²⁷² directorium seu ordinem divini officii ab episcopo Hajdudorogensis publicatum, ut animadversiones quas ad rem spectare judicaverim, Excellentiae Vestrae panderem.

Cum reprehensiones contra hanc normam allatas, hucusque non cognoverim, anxius haesi, quomodo optatis Excellentiae Vestrae respondere satagerem.

Ex orali tamen relatione R. D. Francisci Rossi Nunciaturae Apostolicae auditoris certior redditus, delatores rei coram Excellentia Vestra id vituperandum invenisse in calendario Hajdudorogensi, quod lingua Hungarica sit redactum, sententiam meam declarare jam haud cunctabor.

Meo consilio Episcopus Hajdudorogensis alia quam Hungarica lingua non potuit vulgare ordinem officii divini. Linguae enim hucusque liturgicae – Slavica et Rumenica – in nova dioecesi, quae recte propter fideles labii hungarici erecta fuit, adhiberi non potuerunt, Latina lingua Catholici rituum orientalium non utuntur. Graecum sermonem sacerdotes usque adhuc non callent, quare etiam bulla Apostolica linguam liturgicam Graecam statuens post tres tantum annos executioni mandari exoptat.

Sed mea ex parte nil reprehendendum puto, si directorium idest calendarium dioecesanum etiam elaptis tribus annis, cum lingua Graeca liturgica in usu erit, lingua Hungarica vulgatur, quia calendarium non est liber liturgicus et meo scitu diversis orbis terrae regionibus etiam linguis vernaculis edi solet.

Mihi igitur videtur episcopum Hajdudorogensensem propter aeditionem Hungaricam calendarii dioecesani nullo modo esse inquietandum.

Exemplar directorii sub ./.. advolvo.

In reliquo aestimatissimis fraternis affectibus commendatus singulari cum venerationis cultu maneo

Strigoniae, die 4. Martii 1914.

Excellentiae vestrae humillimus servus

Joannis Csernoch

Princeps-Primas Regni Hungariae, Archiepiscopus Strigoniae

272 Lásd: 324. számú dokumentum

347. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Tisza István miniszterelnöknek a bombamerénylet és a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Debrecen, 1914. március 5.

MRZSL 44a 22. tétel 20/1–2. Tisztázat.

Nagyméltóságú Gróf,
Miniszterelnök Úr!

Éppen február 21-ikén kelt, ama igen becses levelére kívántam válaszolni, a melylyel a hajdudorogi püspökség ügyére vonatkozó tervek megbeszélése végett engem Budapestre hívni méltóztatott, a mikor bekövetkezett ama rémes merénylet, melynek következtében egyházmegyém két előkelő papja – helyettesem és titkárom – ugy szintén egyházmegyei ügyészem áldozatul esett; két segédhivatalnokom súlyosan megsebesült s hosszú időre munkaképtelenné lett; irodai berendezéseim teljesen, magánlakásom fölszerelése nagyrészen megsemmisült.

Magamra maradtam a lakáskeresés, rögtöni hurczolkodás s újból való butorozkodás gondoljaival. A hivatal ellátása megfelelő személyzet hiányában, teljesen felakadt; sőt a mai napig hely és alkalom híján egyetlen levelet nem voltam képes megírni. Így maradt el a válaszom a mai napig Excellentiád nagybecsű levelére is.

Az ügy érdemét illetőleg az az igen tiszteletteljes válaszom, hogy a Nagyméltóságod által tervbevett megbeszélést magam is szükségesnek tartom. A fölutazásra azonban a jelen, reám nézve igen szomorú és gondteljes napokban nem is gondolhatok. Hivatali személyzetről kell gondoskodnom s ezt, a menyinyiben teljesen gyakorlatlan egyénekből fog állani, a hivatalos ügyek kezelésébe s intézésébe bevezetnem.

Egyébként miután vikáriusom nincs, de alkalmas egyénnel sem rendelkezem, kire az ügyek vezetését rábizhatnám, még csak egy félnapra sem hagyhatom el lakásomat.

A visszacsatolások tervére vonatkozólag Excellentiád tájékoztatására azt jegyzem meg, hogy a részben románjellegű parochiák papjaival a legnagyobb szeretettel érintkeztem. Az izgatások következtében előbb itt-ott támadott nyugtalanság megszűnt. Minden papom belátja, mert be kell látnia, hogy a jogállapot, melybe legfelsőbb, illetékes tényezők rendelkezése folytán jutott, reá nézve semmi veszedelmet sem rejteget. A kis részben románajku hiveket lelkiekben románul tudó papsággal mindenkor ki lehet elégíteni. Bár gondoskodnék a román főpapság a mi elszórtan élő magyarjainkról lelki tekintetben úgy, a mint én román nyelvű hiveimről gondoskodni fogok.

Fogadja, Kegyelmes Uram, mély tiszteletem őszinte kifejezését, melylyel vagyok

Debreczenben, 1914. márc 5-ikén

alázatos szolgája

Miklósy István

hajdudorogi püspök

**348. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa
Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi
püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 6.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 13097/1914. Fogalmazvány.

A debreczeni kir. ügyészség vezetőjének.

Bizalmas!

Saját kezébe!

Vonatkozással a f. évi február 27-én 1914. B. 342. sz. a. kelt jelentésére²⁷³ továbbá a f. évi február 25-én, 26-án, 27-én és márczius 4-én tett távirati jelentéseire a debreceni bombamerénylet ügyében a következőkről értesitem [a] (Czimet):

I. A (Czimnek) f. évi február 25-én tett távirati jelentése folytán még f. évi február 25-én távirati úton azzal a megkereséssel fordultam a cs. és kir. közös külügyminisztériumhoz, hogy Mandacescu Silviu és Avram Tódor letartóztatását a rumán kir. kormánynál eszközölje ki, mert ezeket az egyéneket terheli a nyomatékos gyanúja annak, hogy Czernowitzból f. évi február huszadikán egy bombát tartalmazó csomagot adtak fel Miklósy debreceni görög katolikus püspök címére és ezzel Debrecenben három egyén halálát és több egyén sebesülését okozták. Táviratomban jeleztem azt is, hogy a nevezettek kiadatását, amennyiben nem rumán állampolgárok, kérem s hogy ha az illetők rumán állampolgárok lennének, a rumán büntetőtörvénykönyv 4. §-a alapján bűnvádi felelősségre vonásukat szándékozom kérni.

A cs. és kir. közös külügyminisztériumtól f. évi márczius 3-án érkezett távirat szerint Mandacescu Silviut és Avram Tódort Bukarestben f. évi február 25-én letartóztatták s a nevezettek ott most is fogva vannak.

II. A debreceni rendőrfőkapitányság az 1914. évi márczius 3-án 602. B. sz. a. kelt jelentésével felterjesztette hozzám a 602/914. B. sz. a. kibocsátott körözőlevél húsz példányát, jelezvén, hogy Oroszországba és a Balkán államokba körözőlevelek nem küldettek, ellenben a többi európai államokba már expediáltattak.

Ez a körözőlevél – amint tartalmából is kitűnik – tulajdonképpen nem más, mint a debreceni kir. törvényszék vizsgálóbírája által 2136/914. B. sz. a. kibocsátott nyomozólevélről a külföldi rendőrhatalóságoknak adott értesítés, amely értesítés ki van egészítve a körözött egyének személyleírásával.

E szerint a körözőlevél szerint a debreceni bombamerénylet tetteseként két egyén jelentkezik, nevezetesen 1.) Mandacescu Silviu helyesen Ilie Tartareu Orhei, aki használja a Catarcu vagy Catareu és a Wasiliewitz neveket is és 2.) az állítólagos Avram Tódor, valódi nevén Chirilew.

Kiindulva abból a feltételezésből, hogy a körözőlevél adatai megfelelnek a debreceni kir. törvényszék vizsgáló bírāja által kibocsátott nyomozólevél

273 Lásd: 340. számú dokumentum

adatainak és figyelembe véve, hogy ekként a debreceni bombamerénylet valódi tetteseként a már letartóztatott Mandacescu Silviutól és Avram Tódortól különböző személyek, nevezetesen Ilie Tartareu Orhei másként Catarcu vagy Catareu és Chirilew mutatkoznak, tekintettel végül arra, hogy a bukaresti rendőrség, amely a valódi Mandacescu Silviut és Avram Tódort letartóztatta, ezzel szigorúan véve szószerint eleget tett a hozzáintézett megkeresésnek: szükségesnek láttam, hogy a cs. és kir. közös külügyminisztériumhoz f. évi március 3-án újabb táviratot intézzek, amely arra irányult, hogy az állítólag Oroszországba szökött Catareu és az állítólag Rumániában rejtőzködő Chirilew letartóztatása az orosz, illetőleg a rumán kormánynál kieszközöltessék. Ebben a táviratban, amelyben egyuttal a valódi tettesekről a debreceni rendőrség által közölt személyleírást is megadtam, jeleztem a cs. és kir. közös külügyminisztériumnak, hogy Catareu és Chirilew kiadatását fogom kérni s amennyiben a kiadatásnak az állampolgárság szempontjából akadálya lenne, a nevezetteknek hazájukban leendő bünvádi felelősségre vonását kérni szándékozom. Végül kiemeltem a táviratomban azt is, hogy Catareunak és Chirilewnek pontosabb személyleírása esetleg a bukaresti rendőrprefektúra által szerezhető meg.

Erre a táviratomra a cs. és kir. közös külügyminisztérium távbeszélő útján közölte velem, hogy az általam kívánt intézkedések azonnal megtétettek.²⁷⁴

III. Az előbb ismertetett intézkedések folytán tehát jelenleg úgy áll a dolog, hogy Mandacescu Silviu és Avram Tódor – akiknek a Czernowitzban a bombát tartalmazó csomagot feladó egyénnel az általam ismert adatok szerint csak az az összeköttetésük van, hogy útleveleiket odaadták azoknak az egyéneknek, akik a csomagot Czernowitzban tényleg feladták – le vannak tartóztatva, ellenben a czernowitzi csomagot feladó Catareu és Chirilew szökésben vannak.

A debreceni bombamerényletnek e szerint két tettese van, Catareu és Chirilew, minthogy azonban ők Mandacescu Silviunak és Avram Tódornak útlevelét használták, ez idő szerint Catareu és Chirilew helyett Mandacescu és Avram kerültek előzetes letartóztatásba.

A debreceni rendőrfőkapitányság által felterjesztett körözőlevelet, illetőleg a debreceni törvényszék vizsgáló bírása által kibocsátott nyomozólevelet a nyomozásnak eddigi adataihoz képest nem lehet másként érteni, mint úgy, hogy az a valódi tettesek, nevezetesen Catareu és Chirilew kinyomozását és letartóztatását célozza és a Mandacescu Silviu és Avram Tódor neveknek a körözőlevélben való felemlítése csak annyit jelent, hogy a valódi tettesek, nevezetesen Catareu és Chirilew a Mandacescu Silviu és Avram Tódor álnevet is használták. Megjegyzem azonban, hogy a körözőlevél az ügynek ezt a helyzetét nem fejezi ki elég világosan.

E szerint tehát Catareu és Chirilew ellen nyomozólevél van kibocsátva, Mandacescu Silviu és Avram Tódor ellen azonban – tudomásom szerint – sem nyomozólevél, sem elfogatóparancs kibocsátva nincs.

274 Eredetileg: – amelyben egyuttal Catareunak vagy Chirilewnek letartóztatásáról távirati értesítést kértem – mindezideig válasz nem érkezett.

IV. Ez a helyzet már most azt eredményezheti, hogy a rumán hatóságok, akiktől Mandacescu Silviu és Avram Tódor előzetes letartóztatását a Rumániával kötött és az 1902: XI. törvénycikkre iktatott kiadatási szerződés VI. és VII. cikkére való tekintettel diplomáciai úton kértük, anélkül, hogy elfogatóparacsra vagy nyomozó levélre hivatkozni módunkban állott volna, Mandacescu Silviut és Avram Tódort szabadlábra helyezhetik azon az alapon, hogy az elfogatóparacsra vagy nyomozólevélre vonatkozó értesítés a letartóztatás időpontjától számított 8 napon belül nem érkezett meg. Hogy a rumán hatóságok előtt folyik-e olyan eljárás, amely Mandacescu Silviu és Avram Tódor letartóztatását a rumán igazságszolgáltatás szempontjából szükségessé teszi, arról az eddigi jelentésekből nem értesültem; mindössze a napilapok révén ismeretes annyi előttem, hogy Mandacescu Silviu és Avram Tódor ellen a rumán hatóságok eljárást indítottak a miatt, mert ezek útleveleiket Catareunak és Chirilewnek átengedték, illetőleg, egy más híradás szerint, Catareunak és Chirilewnek hamis útleveleket készítettek.

Catareuval és Chirilewvel szemben, akik ellen a fentiek szerint a nyomozó levél ki van bocsátva, egyelőre a szabadlábra helyezés veszélye fenn nem forog, mindössze arra kell figyelmet fordítani, hogy amennyiben a nevezettek vagy azok valamelyikét Oroszországban letartóztatnák, a kiadatási megkeresés az Oroszországgal kötött és az 1875: XXXVIII. t. cikkbe iktatott kiadatási szerződés X. cikkének 3. bekezdése értelmében, ha pedig a letartóztatás Rumániában következne be, az 1902: XI. t. cikkbe iktatott kiadatási szerződés VII. cikkének 2. mondata értelmében egy hónap alatt diplomáciai úton előterjesztések.

V. Tekintettel arra, hogy Mandacescu Silviu és Avram Tódor ellen nyomozólevél vagy elfogatóparancs nincsen kibocsátva s így amennyiben a nevezettek nem rumán állampolgárok, szabadlábra helyezésük minden pillanatban megtörténhetik, amennyiben pedig rumán állampolgárok, kiadatásuk nem következhetik ugyan be, de fennforog annak lehetősége, hogy ők a bűncselekménnyel összefüggő ténykedésükért Rumániában bűnvádi felelősségre vonassanak. Ennélfogva felhívom a (Czimet), tegye megfontolás tárgyává, hogy nem volna-e szükséges Mandacescu Silviuval és Avram Tódorral szemben – amennyiben a nevezettek nem rumán állampolgárok – elfogatóparancs kibocsátását a debreceni kir. törvényszéknél indítványozni, arra az esetre pedig, ha a nevezettek rumán állampolgárok lennének, olyan emlékiratot szerkeszteni, amely a nevezettek szerepét a debreceni bombamerénylet ügyében megvilágosítja s amely alkalmas arra, hogy azt megfelelő fordítással ellátva a rumán kir. kormánynak rendelkezésére bocsáthassam s annak alapján a bűnvádi eljárásnak Mandacescu Silviu és Avram Tódor ellen Rumániában leendő megindítását kérhessem. Magától érthetődik, hogy az elfogatóparancsnak kibocsátását, illetőleg az emlékirat megszerkesztését csakis abban az esetben tartom szükségesnek, ha Mandacescu Silviut és Avram Tódort bűncselekmény elkövetésének gyanuja terheli, amit az eddigi jelentések alapján megítélni módomban nem áll.

VI. Áttérve már most Bugarszki Katalinnak ebben az ügyben esetleg játszott szerepére, bizonyára ismeretes lesz a (Czím) előtt, hogy a debreceni

kir. törvényszék vizsgálóbírája f. évi márczius 3-án 2161. B. 110. Vm. 1914. sz. a. megkeresőlevelet terjesztett fel hozzám, amely a kiewi bírósághoz van intézve s Bugarszki Katalinnak gyanusítottként leendő kihallgatását célozza. Ezt a megkeresőlevelet, miután francia fordítással felterjesztettem, az orosz kormányhoz diplomáciai úton egyidejűleg továbbítom.

E megkeresőlevélből kitűnő adatok Bugarszki Katalinnak debreceni szereplését kétségkívül nagyon gyanussá teszik. E gyanú alaposságát még egyes hírlapi közlemények és támogatni látszanak, amelyek szerint a Programm című artistaújságban Avram Tódor és Bugarszki Katalin apróhirdetéseikben leveleztek s hogy a lap kiadóhivatalában megvan Avram Tódornak Bugarszki Katalinhoz intézett level.

Ennélfogva, feltéve, hogy ezeket az adatokat a nyomozás adatai is támogatják, sürgősen intézkedni kell, hogy Bugarszki Katalinnak szerepe ebben az ügyben mielőbb tisztáztassék, az Avram Tódor által Bugarszki Katalinhoz intézett levél lefoglaltassék és ha a gyanúok sulyosodnának, a Bugarszki Katalin ellen kibocsátott nyomozólevél hozzám felterjesztessék, hogy a nevezettnek letartóztatása és esetleges kiadatása tárgyában a szükséges intézkedéseket megtehessem.

VII. Felhívom továbbá a (Czímet), hogy a nyomozásnak eddigi adatairól készítsen a (Czím) a legnagyobb sürgősséggel áttekinthető vázlatot, amely itt az ügyben jövőben teendő intézkedéseknél alapul szolgálhasson.

VIII. Végül felhívom a (Czímet), gondoskodjék, hogy a fenti irányokban tett intézkedések a hírlapok tudomására ne jussanak.

IX. Ebben az ügyben tett intézkedéseiről mielőbb részletes jelentést várok. Kml.

349. Balogh Jenő igazságügy-miniszter táviratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 6.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 14082/1914. Távirat-fogalmazvány.

Express-távirat.

Austung

Wien.

Debreceni bombamerénylet ügyében vonatkozással márczius harmadikán 12493 szám alatt kelt itteni táviratra értesítem, hogy canaei, voloi és szaloniki konzulatusainknak budapesti főkapitánysághoz intézett táviratai szerint alapos gyanúja annak, hogy Catareu és Chirilew a bombamerénylet tettesei [a] Stambul Lloydgőzösön Valonába utaztak és ott márczius másodikán kiszálltak egy nőszemély társaságában. Minthogy a nevezettek letartóztatását okvetlenül szükségesnek tartom[,] megkeresem méltóztassék [az] eddig közölt adatok tekintetbevételével haladéktalanul és kellő nyomatékkal intézkedni, hogy Catareu és Chirilew Valonában letartóztattassanak. Amennyiben

szükségesnek látszik[,] méltóztassék [az] albán kormánynak a kiadási viszonzóságot felajánlani. Catareu és Chirilew kiadását, ha őket Valonában letartóztatni sikerül, kérem fogom. Tekintettel azonban arra, hogy Catareu és Chirilew Valonát elhagyhatták szükségesnek tartom, hogy Catareu és Chiriew letartóztatására és kiadására vonatkozó kérelmem az összes eddig nem érintett balkánállamokkal és Olaszországgal sürgősen közöltessék a személyleírással együtt. Megkeresem továbbá méltóztassék [a] rumán kormánynál haladéktalanul Salamon Mariska Marietta Margit²⁷⁵ és Avram Sinefta bukaresti lakosok Strada Traian 49 vagy Strada Vespar 38 esetleg Strada Gica Vodu 8 letartóztatását és irataik lefoglalását kieszközölni. Nevezettek ellen [a] debreceni vizsgálóbíró [a] debreceni bombamerényletben való részesség miatt elfogatóparancsot bocsátott ki. Kiadásukat kérem fogom. Személyleírás[.] Avram Sinefta 67-68 éves[.] magas[.] sovány termetű[.] hosszúkás[.] halvány arcú[.] szeme kék[.] haja sötét[.] homloka magas[.] álla kiálló[.] arcán szemölcs. Salamon Mariska 17-18 éves[.] magas[.] nyulánk termetű[.] hosszúkás[.] halvány arcú[.] szeme kék[.] haja gesztenye[.] orra pisze[.] álla kerek. Állítólag festőnövendék. Avram Sinefta és Salamon Mariska letartóztatásáról távirati értesítést kérek. Ha Avram Sinefta rumán állampolgár lenne, bűnvádi felelősségre vonását fogom kérem. Értesítem továbbá, hogy Mandacescu Silviu és Avram Tódor ellen akik Bukarestben le vannak tartóztatva [a] debreceni vizsgálóbíró a debreceni bombamerényletben részesség miatt elfogatóparancsot bocsátott ki. Méltóztassék ezt a rumán kormánynyal haladéktalanul közölni és kilátásba helyezni, hogy elfogatóparancs és a nevezettek bűnösségét megvilágító emlékirat rövid idő alatt meg fog küldetni. Különös súlyt helyeznék arra, hogy Mandacescu Silviu és Avram Tódor továbbra is letartóztatásban maradjanak.

Igazságügyminiszter.
Bp 914. III. 10.

**350. Balogh Jenő igazságügy-miniszter átiratának fogalmazványa
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklós István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 6.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 13097/1914. Fogalmazvány.

A közös külügyminisztériumnak.
Bécs.
Streng vertraulich!
Dringend!

A debreceni bombamerénylet ügyében vonatkozással f. évi február 25-én 11440., február 27-én 11929. és március 3-án 12493. sz. a. kelt itteni táviratokra,

²⁷⁵A sajtóban és más forrásokban ez a három névváltozat fordult elő, így az Igazságügyi Minisztérium valamennyit megemlítette.

van szerencsém a (Czimnek) megküldeni a debreczeni kir. törényszék vizsgálóbírája által a kiewi bírósághoz intézett s francia fordítással felszerelt megkeresőlevelet azzal a kérelemmel, hogy azt rendeltetési helyére juttatni s az elintézési iratokat hozzám lehetőleg mielőbb megküldeni méltóztassék.

Köszönettel venném, ha a (Czim) sürgősen közölné velem, hogy a f. évi márczius 3-án 12493. sz. a. kelt itteni táviratban Catareura és Chirilewre vonatkozó személyleírás megfelel-e annak a személyleírásnak, amely a bukaresti rendőrprefekturának minden valószínűség szerint a fent megnevezett egyénekre vonatkozólag rendelkezésére áll.

Kml.

351. Csernoch János hercegprímás átírata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Esztergom, 1914. március 8.

GKPL Miklósy-hagyaték 1914. Tisztázat.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1658/1914. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

1658. szám.

Bizalmas!

Méltóságos és főtitisztelendő Miklósy István megyés püspök úrnak
Debreczen

Méltóságos és Főtitisztelendő Püspök Ur!

Méltóságod volt kegyes a bölcs kormányzása alatt álló hajdudorogi egyházmegye némi revízióját célzó tárgyalások ellen február 6-án 487. sz. alatt a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett tiltakozásának másolatát nekem megküldeni.²⁷⁶ A készülő tárgyalásokról nekem is volt előzetes tudomásom s a tárgyaló felekkel közöltem is azt a véleményemet, hogy ha a kompromisszum létesülése feltétlen szükségét képez, akkor az csak a reciprocitás alapján köthető meg. Vagyis ha egyes román többségű plébániáknak a román egyházmegyékhez való visszacsatolása el nem kerülhető, akkor viszont egyes községeket a román egyházmegyéktől kell elvonni s a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolni. A kormánynak is kezdettől fogva ez volt az álláspontja s ennek megfelelőleg részéről azt a biztosítást nyertem, hogy a kompromisszum az ő szándéka szerint is csak így jöhet létre. Az előzetes tárgyalást a vallásügyi minisztériumban megtartották s annak során úgy a kormány, mint a román püspökök jelezték álláspontjukat. A kormány hajlandónak nyilatkozott néhány plébánia visszaengedésére, de viszont néhány plébánia és több filiális hitközségnek a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolását követelte. A tanácskozmány bizonyos megállapodásokban

276 Lásd: 327. számú dokumentum

megegyezett, a melyeket most az apostoli nunciatura útján szándékozik az apostoli szentszékhöz felterjeszteni.

Időközben beszéltem gróf Tisza István miniszterelnök úrral, akinek, mint a kormány fejének szintén állást kellett foglalnia a kérdésben annyival is inkább, mert tudja, hogy a revízió kérdése magától az apostoli szentszéktől indult ki. Azután nem a hajdudorogi egyházmegye egyenes megcsonkításáról, hanem méltányos kompromisszumról van szó, amelyben úgy a magyar mint a román érdekeket kellőleg figyelembe veszik, mert tagadni nem lehet, hogy egy új circumscripcióra mindkét oldalról szükség van. Én abból azt hiszem, hogy Méltóságod tiltakozása Rómában aligha fog figyelembe vétetni, de különben is ez a tiltakozás alkalmas arra, hogy az egyik tárgyaló felet elkésértse és a kormány helyzetet megnehezítse, de semmiképen nem akadályozhatja meg a tárgyalások folytatását és az egyházmegye bizonyos mérvű új circumscripációját. Hiszen az egyházmegyék körülírása kizárólag a Szentatyának a joga, akit a tárgyalások befejezése után sem Méltóságod tiltakozása, sem az én metropolitai szavam nem ingathat meg a kormány megindokolt előterjesztésének elfogadásában.

A miniszterelnök úrral történt megbeszélés kapcsán nagyon kérem azért Méltóságodat, szíveskedjék ebben az ügyben semlegesen viselkedni s sem a nyilvánosság előtt, sem magánkörben a tervezett új beosztásról nem nyilatkozni. Gondja lesz rá a kormánynak, hogy a magyar egyházmegye érdekei megvédessenek. Nem kíván a kormány Méltóságodtól egyebet, mint a nehéz és kényes ügyben okos higgadságot és semlegességet. Az ügynek vélek szolgálatot tenni, midőn a miniszterelnök úr nézeteit Méltóságoddal szeretettel közlöm, mert amennyire az ügyet ismerem, némi eltolódás az egyházmegyei beosztásban most már úgylis elkerülhetetlen s a tárgyalások már meg nem szakíthatók.

Méltóságod nem fogja tőlem rossz néven venni, ha a vajdó egy házmegye sok kényes és megoldatlan ügyében Méltóságodat óvatosságra és a felesleges nyilatkozattételek kerülésére kérem. Beláthatatlan kellemtelenségek okozója lehet egy-egy korai, vagy a viszonyokkal gondosan nem számító nyilatkozat.

A székhely ügyében a kormány véglegesen nem döntött, de amint eddig tapasztaltam, nincs Debreczen mellett s ebben az álláspontjában aligha lesz megingatható. Ha Hajdúdorog elejtetik, akkor a kormány leginkább Nyíregyháza mellett látszik lenni. Méltóságod tegye tehát az ügyet megfontolás tárgyává és kellőleg készítse azt elő, hogy annak idején az egyházmegye érdekeinek leginkább megfelelő székhely mellett történjék a döntés.

Biztosítom Méltóságodat, hogy a lehetőség határain belül készségesen támogatom Méltóságod szándékait és egyházmegyéjének szent érdekeit.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergomban, 1914. március 8.

Csernoch János

hercegprímás, esztergomi érsek

352. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratá Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában

Bécs, 1914. március 8.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva generală, Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 25r-26r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 6. fol. 202r-203v. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

No. 1710

Vienna, 8 Marzo 1914

A Sua Eccellenza Reverendissima

Monsignor Vittore Mihalyi di Apsia

Metropolita di Alba Giulia

Blasendorf

Eccellenza Reverendissima,

Come ebbi l'onore di scrivere a Vostra Eccellenza Reverendissima colla mia lettera²⁷⁷ 16 Agosto 1913 No. 1245, la Santa Sede in ordine alla domanda di un certo numero di fedeli di rito greco abitanti nella città di Arad, soggetti alla diocesi rumena di Lugos, i quali desiderano passare alla nuova diocesi Hajdudorogh, aveva dichiarato che „se quei cattolici di Arad cercano unicamente un provvedimento per la loro istruzione religiosa, si potrebbe dall'Eccellentissimo Vescovo di Lugos obbligare il parroco di quella parrocchia rumena a designare uno o due sacerdoti idonei i quali si occupassero in modo speciale e costante della catechesi, della predicazione e delle confessioni di quelle famiglie nella loro lingua.”

Ché se questo provvedimento non fosse possibile a mettersi in pratica, la Santa Sede non sarebbe aliena dal prendere anche in considerazione la proposta già fatta dalla Eccellenza Vostra Reverendissima nella Sua veneratissima lettera²⁷⁸ a me diretta in data del 19 Giugno 1913 No. 3622, cioè di sottrarre quelle famiglie alla giurisdizione del Reverendissimo Vescovo di Lugos e del parroco rumeno e sottoporli alla giurisdizione del parroco latino, come accade pei rumeni abitanti di Budapest.

Nulla ho più saputo da quel tempo intorno a questo affare. Ma ora ricevo nuove suppliche di quei cattolici di Arad, colle quali si domanda che la Santa Sede li sttoragga alla giurisdizione rumena, a li costituisca in parrocchia o filiale di parrocchia della nuova diocesi di Hajdudorogh. Ripetono le ragioni già adotte, cioè che non conoscono la lingua rumena, che perciò non frequentano più la chiesa rumena, nè ricevono ivi i sacramenti e alcuni anche lasciano senza battesimo i neonati, etc., con grave pericolo di apostasia.

277 Lásd: 265. számú dokumentum

278 Lásd: 247. számú dokumentum

Prego, dunque, la Eccellenza Vostra Reverendissima a volersi compiacere di darmi opportune informazioni in proposito, ed esprimere ancora il Suo autorevole avviso se cioè crede impossibile adottare il primo provvedimento suggerito dalla Santa Sede di incaricare della cura di quei fedeli qualche sacerdote della diocesi di Lugos che parli la lingua ungherese, o piuttosto, visto le loro insistenze per essere sottratti alla giurisdizione rumena, non sia giunto il momento di dichiararli sottoposti al parroco latino, come Vostra Eccellenza già suggeriva, e la Sacra Congregazione non era aliena dall'ammettere.

Nella speranza che Vostra Eccellenza vorrà favorirmi con cortese sollecitudine una risposta, coi sensi della più distinta stima mi dichiaro di Vostra Eccellenza Reverendissima umilissimo, devotissimo in Cristo
†Rafael Arcivescovo di Laodicea
Nunzio Apostolico

353. Berinkey Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály miniszteri titkáranak pro domo irata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 9.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 13700/1914

Pro domo.

Vásárhelyi,²⁷⁹ belügyminisztériumi osztálytanácsos tegnap telefon útján közölte [az] előadóval²⁸⁰, hogy a külügyminiszteriumból a m. kir. miniszterelnök úrhoz számjeles távirat érkezett, amely azt tartalmazza, hogy a bukaresti rendőrprefektura Catareuról és Chirilewről milyen személyleírást adott ki. Ezt a személyleírást Vásárhelyi osztálytanácsos telefonon lediktálta:

„Ilie Wasilievici Katarev alias Ilie Catarau Orhei russischer Deserteur, 27 Jahre, hohe Gestalt, aussergewöhnlich stark, langes gesicht, breite Stirn, schwarze Augen, schielt etwas, kleine Ohren, rasierter Schnurrbart, dunkelbraune Haare und Angebrauen, rundes Kinn, spricht gut russisch und rumänisch. Timoftei Kirilow, 30 Jahre, hohe Gestalt, blond, englisch gestutzter Schnurrbart.”

279 Vásárhelyi Gyula a belügyminisztérium V. Rendőri főosztály osztálytanácsosa, osztályfőnök-helyettese.

280 Az Igazságügyi Minisztérium Pro domo irataiban „előadó”-ként megjelenő személy valamennyi esetben Berinkey Dénest, a II. ügyosztály miniszteri titkáráat takarja. Az ügyben keletkezett valamennyi minisztériumi fogalmazványt Berinkey készítette és szignózta. A fogalmazványokban található javításokat felettese, a II. ügyosztály vezetője, Reiner Ignác eszközölte, ezt követően ő láttamozta valamennyi iratot és terjesztette be Balogh Jenő miniszternek vagy Tóry Gusztáv államtitkárnak aláírás és kiadás végett.

**354. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa
Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi
püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 9.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 13700/1914. Fogalmazvány.

A debreceni kir. ügyésznek.
Bizalmas!

A budapesti államrendőrség detektív főnökhelyettesének ./ a idezárt jelentése²⁸¹ szerint özv. Salamon Jánosné brassói lakosnak édesanyját, aki Bukarestben Avram Finesta [sic – Sinefta] Strada Wespar 38 cím alá vár leányától levelet, továbbá az előbb említett özv. Salamon Jánosné leányát, Mariskát, aki minden valószínűség szerint Rumániában a fenti címen tartózkodik, annak a nyomatekós gyanúja terheli, hogy a debreceni bombamerénylet részesei.

Felhívom ennél fogva a (Czimet), indítványozza a debreceni kir. törvényszék vizsgálóbírájánál, hogy ez özv. Salamon Jánosnének édesanyja és Salamon Mariska ellen elfogatóparancsot bocsásson ki s azt hozzám 3 példányban sürgősen terjessze fel. Az elfogatóparancs kibocsátásáról tegeyen hozzám a (Czim) távirati jelentést.

Intézkedésre volna továbbá szükség oly célból, hogy az özv. Salamon Jánosné brassói lakosnak részére érkező levelek, táviratok és egyéb küldemények lefoglaltassanak. Felhívom a (Czimet), hogy ebből a célból szükséges indítványt szintén tegeyen meg s az eredményt jelentse.

A brassói kir. ügyészséget táviratilag felhívtam, hogy a csatolt jelentésben említett levelet másolatvétel után eredetiben küldje meg a (Czimnek), továbbá, hogy özv. Salamon Jánosné édesanyjának, valamint Salamon Mariskának személyleírását a (Czimmel) táviratilag közölje.

Bp 914. III. 9.

**355. Balogh Jenő igazságügy-miniszter táviratának fogalmazványa
Knörr Ferenc brassói ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi
püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 9.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 13097/1914. Távirat-fogalmazvány.

Királyi ügyész
Brassó.

Felhívom a Czimet, hogy Reinisch²⁸² alkapitány által özv. Salamon Jánosné brassói lakosnál Kertész utca 1 talált levelet másolatvétel után express levélben

281 Lásd: 356. számú dokumentum

282 Reinisch János brassói rendőrség alkapitánya.

küldje meg a debreceni ügyészségnek továbbá, hogy özvegy Salamon Jánosné Bukarestben lakó édesanyjának valamint Salamon Mariskának személyleírását a debreceni ügyészségnek azonnal táviratozza meg és e személyleírást táviratilag ide is jelentse. Távirati jelentést várok arra is, hogy Salamon Mariska jelenleg hol tartózkodik.

Igazságügyminiszter
kmft
Berinkei
k. III. 9. Balogh

**356. Boda Dezső budapesti államrendőrség főkapitányának
jelentése Balogh Jenő igazságügyi-miniszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 9.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 13992/1914. Tisztázat.

24513. fk. II. 914

Nagyméltóságú m. kir. Igazságügy-minister Úr!
Kegyelmes Uram!

A brassói rendőrségnek mai napon felvett telefon jelentését, amelyben igen nyomatékos gyanuok vannak arra, hogy Catarau és Kirilov nemcsak a debreceni bomba merénylettel, hanem a Brassóban az Árpád szobor ellen elkövetett robbantással is vonatkozásba hozhatók, tiszteletlenül felterjesztem.²⁸³

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1914 évi, március hó 9-én

Boda Dezső
főkapitány
Jelentés.
Másolat

Március nyolcadikán Reinisch brassói rendőralkapitány urtól, telefonon, bizalmasan arról értesültem, hogy egy brassói leány: Salamon Mariska, (özv. Salamon Jánosné Brassó, Kertész utca 1. sz. [alatti lakos] leánya) Cataraunak szeretője. Ugyancsak Reinisch alkapitány ur arról is tud, hogy mind Catarau, mind Kirilov 1913. szeptember 27-én Brassóban járt, akkor Salamon Mariskával összeköttetésben is állott. Özvegy Salamonné, amikor leányának Catarauhoz való viszonyáról tudomást szerzett, leányával megszakított minden összeköttetést. Cataraunak Brassóban való időzése (szept. 27.) össze esik a cenki Árpád-szobor ellen elkövetett merénylet idejével.

283 A két merénylő 1913. szeptember 27-én kísérelte meg dinamittal felrobbantani a brassói Cenkegyen álló, millennium tiszteletére emelt emlékművet, melynek folyamán a szobor talapzatában sikerült viszonylag nagyobb kárt tenniük.

E tények tudatában arra kértem Reinisch alkapitány urat, indítsa meg e dologban a nyomozást. Az alkapitány ma délelőtt 10h 30'-kor telefonon a következőket jelentette:

Megállapította, hogy Salamon Mariskának a debreceni merénylet körül is akad valami szerepe. Özvegy Salamonnénál ugyanis talált egy levelet a melyet az asszony anyja: Avram Fineszta [sic-Sinefta] Strada Wespar 38. [alatti lakos] irt Salamon Mariska érdekében. E levél tartalma a következő:

„Kedves leányom!

Kérlek küld már el azokat az igazolványokat, hogy leányod árja-dicső²⁸⁴ születésü és hogy az apja meghalt és te Brassóban vagy. Azok az igazolványok kellenek onnét a hol csinálják az utleveleket azaz a községházától. Nagy dologba van keverve Mariska, nem is akarom neked megmondani, mert tudom, hogy neked úgy sem fáj; abban a mi történt Debrecenben, de már most nincsen baj, minden rendben van és igyekezz, hogy most rögtön megküldhesd azokat az igazolványokat. Miért nem érted meg már édes leányom, a mit irtam azelőtt. Csókol anyád. Az én cimem: Avram Fineszta Strada Wespar 38.”

Eddig a levél.

Reinisch alkapitány ur még arról is megemlékezik, hogy a birtokában lévő Catarau és Kirilov fényképeken a két román embert, a kik 1913. szeptember 27-én Brassóban jártak és Salamon Mariskával összeköttetésben állottak, határozottan felismerték.

Kelt Budapesten, 1914. március hó 9-én.

Dr. Hetényi Imre.

357. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 9.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 14154/1914. Tisztázat.

A debreczeni kir. ügyésztől

1914 B 342

A 13097/1914 I. M. II számú rendeletre tisztelettel jelentem, hogy a mai napon Mandacesku Silviu és Avram Tódor Bukarestben állítólag letartóztatott egyének ellen a debreczeni merényletben való büségédi bűnrészesség miatt a debreczeni kir. törvény széknél nyomozólevél és elfogató parancs kibocsátását indítványoztam azon a nyomozati adatokkal támogatott tények alapján, hogy miután a nagy körültekintéssel kidolgozott és végrehajtott gyilkosság véghezvitelének nagyfontosságú eszköze volt a más nevére szolló [sic] utlevelek megszerzése és felhasználása, miután ebből a legalaposabb gyanú merithető arra nézve, hogy Mandacesku Silviu és Avram Tódor a készülő merénylet tudatában adták át utleveliket és segítették elő a bűncselekmény

284 Ilyen település nincs. A nyomozólevelekből valamint a későbbi iratokból az derül ki, hogy Avram Sinefta küküllőpócsfalvi születésű, de Salamon Mariska születési helyére nem találni adatokat.

véghezvitelét, egyrészt azért, hogy magyar állampolgárságuk esetére kiadatásuk kérelmezhető legyen, másrészt, hogy román állampolgárságuk esetére ott szorgalmaztathassék a büntető eljárás folyamatbátétele: a nyomozólevél személyi adataik ismerete nélkül is sürgősen kibocsátandó.

Intézkedtem aziránt, hogy a nyomozólevél és elfogatóparancs a bíróság által közvetlenül és azonnal megküldessék Nagyméltóságodnak.

Szükséges volna a nevezettek személyleírásának a beszerzése, hogy a nyomozólevél ennek befoglalása mellett esetleg újból kibocsájtassék.

Mellékelve felterjesztem az Emlékiratot abból a célból, hogy az illetékes romániai hatóságnak megküldethessék. Ennek megszerkesztésénél úgy gondoltam akkor járok el helyesen, ha kizárólag csak a Mandacesku és Avram szerepére szoritkozom és nem terjeszkedem ki a nyomozásnak azon adataira melyek ezzel semmiféle összefüggésben nem állanak, nehogy a romániai bíróság előtt a részeselek szerepére nézve kételyek vagy zavarok támadjanak. Ez Emlékiratból úgy a bűncselekmény, mint a tettesek tevékenysége is Mandacesku és Avram ezzel kapcsolatos segédkészessége megállapítható. Ennek alapján az eljárás, ha román állampolgárok, megindítható. Az összeköttetés egyéb bizonyítékai csak az ottani eljárás adataiból deríthetők ki.

Jelentem továbbá, hogy a „Das Programm” lipcei artistalapkiaadóhivatalában állítólag Avram Tódor által beküldött és Bugarszki Katalinnak szóló [sic] levél lefoglalása iránt a vizsgálóbírónál megfelelő indítványt tettem. Bugarszki Katalin ellen nyomozólevél kibocsátására ezidőszert még elegendő adat nincsen. Várom a kievi vizsgálóbíró kihallgatási jegyzőkönyvét.

A Chirilov fényképét senki sem ismerte fel. Kétségtelennek látszik, hogy a megszerzett fénykép nem az övé. Épen azért, nehogy félrevezettessenek a hatóságok, az ő fényképét az ujonnan szerkesztett körözvénybe nem foglaltuk be. Baj az, hogy a Chirilov névnel eddig többet beszerezni nem sikerüt.

Végül jelentem, hogy a nyomozás eddigi adatairól szóló [sic] Vázlatot sürgősen fel fogom terjeszteni.

Debreczen 1914 martius 9

Gáthy Bálint

kir. ügyész

358. Berinkegy Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály miniszteri titkárának Pro domo irata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 10.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 14082/1914

Pro domo

Nagy Károly a bpesti államrendőrség detektívfőnöke a mai napon megjelent Megyery²⁸⁵ Ó Mgánál s felmutatta a következő táviratokat annak kiemelése mellett, hogy a budapesti rendőrfőkapitányság az összes balkáni

285 Megyery István Igazságügyi Minisztérium III. osztályának osztályvezetője.

konzulátusainknak megküldte Catareu és Chirilew személyleírását és fényképét.

1.) Caneai konzulátusunk f. évi márczius 4-éről a következőket sürgönyzi a főkapitányságnak:

„Zwei gesuchte Attentäter sammt Frau vergestern Valona Lloydschiff Stambul entstiegen telegrafierte Consulat Valona.”

2.) Ugyanaz márczius 5-éről[;]

„Identität Stambul-Triest eingeschiffen Valona ent(st)iegenen Personen mit den in Ihrem vorgestrigen Telegramm signalisierten Individuen durch Primo Machinista Stambul und Reichsdentosche Eliza Langeser welche der Stambul Professeur Platsis in Almyros bei Volo reist glaubwürdig bestätigt Bericht folgt”

3.) Voloi alkonzulatusunk f. évi márczius 8-áról táviratozza:

„Dampfer Stambul heute Zeugen vernommen Verdacht gründet sich auf Zutreffen das Signalements in Valona ausgeschiffen zwei Mannspersonen. Reisten in Bergleitung eines Frauenzimmers ungefähr 24 Jahren ohne Zähne spricht russisch und deutsch. Sagte 2. offiziere Begleiter seien Beamte russischen Consulates Valona Protokollabschrift folgt.”

4.) Salonikii főkonzulátus f. évi márczius 9-éről táviratozza:

„Eben erhaltene Photographien wurden verschiedenen Funktionären Schiff Stambul gezeigt welche darim die in Valona ausgeschiffen Passagiere zu erkennen glaubten. Bericht folgt.”

[A] Debreceni ügyészség telefonozza, hogy az elfogatóparancs Salamon Mariska (Margit) és ennek nagyanyja ellen kibocsátatott.

359. Balogh Jenő igazságügy-miniszter átiratának fogalmazványa Sándor János belügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 10.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 14082/1914. Fogalmazvány.

A m. kir. belügyminiszter úrnak

Budapest.

Igen sürgős!

A debreceni bombamerénylet ügyében a debreceni kir. főügyész kivánatosnak jelezte, hogy Catareu és Chirilew kézrekerítője részére jutalom tűzesség ki s a jutalomra vonatkozó adatok nevezetteknek fényképével és személyleírásával felszerelt körözőlévelbe is bevétessenek.

A debreceni kir. főügyésznek ezt a javaslatát van szerencsém Nagyméltóságoddal közölni s Nagyméltóságodat arra kérni, hogy a javaslat tárgyában, amelyet a magam részéről a legmelegebben pártolok, állást foglalni s nagybecsű elhatározását velem sürgösen közölni méltóztassék.

A jutalom összegére nézve van szerencsém tisztelettel megjegyezni, hogy jutalomként legalább 5000 K összeget kellen kitűzni. Célszerűbb lenne azonban, ha Nagyméltóságod Catareu és Chirilew kézrekerítőjének 10000-

10000 K, a nyomravezetőnek 5000-5000 K jutalmat helyezhetne kilátásba, mert e nagyobb összeg kitűzése által nézetem szerint könnyebben lehetne elérni Catareu és Chirilew kézrekerítését.

Kmft.

Berinkei

I. Reiner²⁸⁶

k III. 10. Balogh

360. Keserű Lajos debreceni főügyész helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 10.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 14456/1914. Tisztázat.

Királyi Főügyészség Debreczenben

1108. szám.

F. ü. 1914.

Bizalmas.

A debreczeni bombamerényletnek legújabb fejleményeiről a következőket jelentem Nagyméltóságodnak:

Mandacesku Silviu és Ávrám Tódor Bukarestben állítólag letartóztatva lévő egyének ellen a gyilkosságban való bűnsegédi bűnrészesség miatt a debreczeni kir. ügyészség a bíróságnál nyomozólevél és elfogatóparancs kibocsátását indítványozta.

Egyidejűleg abból a célból, hogy romániai állampolgárságuk esetére ott a büntető eljárás megindítása szorgalmaztathassék Nagyméltóságodhoz egy „Emlékiratot” szerkesztett, a mit jelentéssel fel is terjesztett.

Felterjesztett egyúttal a nyomozás eddigi adatait feltüntető „Vázlatot” is.

A Katareu és Chirilov esetleges letartóztatását figyelemmel kíséri s a kiadatás tárgyában azonnal meg fogja tenni a szükséges lépéseket.

Ezeknek pontos személyleírását és Chirilow (Kirilew) teljes nevét az államrendőrség a külügyminisztérium útján megkapván, közölte a debreczeni kir. ügyészséggel.

Jelentem továbbá, hogy a debreczeni kir. ügyész Nagyméltóságodnak mai leírata értelmében özv. Salamon Jánosné brassói lakos anyja Avram Sinefta és lánya Salamon Mariska ellen, akik Bukarestben laknak, elfogatóparancs kibocsátása iránt tett indítványt, mert ők Brassóban érintkeztek a tettesekkel és egy Bukarestből jött levél foglaltatott le, melyből Salamon Mariskának a merénylettel való összeköttetése kétségtelenül kiténik.

Intézkedés történt az iránt is, hogy Brassóban az özv. Salamon Jánosnéhoz érkező levelek lefoglaltassanak.

Debreczen, 1914. évi márczius hó 10.

Dr. Keserű Lajos, kir. főügyész helyettes.

286 Reiner Ignác Igazságügyi Minisztérium II. ügyosztály vezetője.

361. Melles Emil budapesti paróchus magánlevele Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a káptalan felállítása, a székhely és egyéb kinevezések tárgyában

Budapest, 1914. március 10.

GKPL VI-1. (1914). Tisztázat.

Méltóságos uram! Kedves barátom!

Megbízásaiddal ma jelentkeztem gróf Klebelsberg államtitkár, Andor és Tóth Lajos miniszteri tanácsos úrraknál, értesüléseim és tárgyalásain eredményét a következőkben adom elő:

Az egyetemépítés műszaki irodája az építési vállalkozó privát dolga, ezt a minisztérium nem rendezi be, annak költségeit nem viseli, az tisztán és kizárólag a vállalat ügye. Az építést egy Korb nevű cég vezeti Szávaynak tehát ahhoz kellene ajánlatával fordulni, ámbár a minisztériumban úgy tudják, hogy neki Debrecenben már eddig is van irodája és bérlete.

A kanonokok kinevezésére nézve, három kanonokra nézve meg van a készség, de az előterjesztést, amelyben Jaczkovics is szerepel, ma visszaküldik, mert a kabinetiroda miatt jobb ha az előterjesztés a mai helyzetnek megfelelően lesz kiállítva. Ha az új előterjesztést hamarosan beküldöd, semmi akadályja nem lesz annak, hogy a három stallum betöltése minél előbb megtörténhessék.

Andor miniszteri tanácsos most két heti szabadságot vesz ki, a kanonoki kinevezések ügye az ő távollétében is menni fog, de a főesperességek és a Vikáriátus ügyét csak április 1-je után fogja rendezni, de akkor rendezni fogja azokat is.

A székhely ügyében az az impressióm, hogy ha Debrecen a közgyűlésen meg is szavazná a maga részéről, politikai okokból az még sem maradhatna Debrecenben. Nagyon praktikusnak látszik tehát az a gondolatod, hogy minél jobban érdeklődj Nyíregyháza iránt, és ha teheted, végleges lakást már ottan kialakíts magadnak.

A kanonoki kinevezések, a főesperesi állások és a vikáriusi állás kérdésében kértem Klebelsberg Kuno gróf államtitkárt a te nevedben és megbízásodból a közbenjárásra, ki nekem azt készséggel kilátásba is helyezte, jól venné ki magát, ha te ezt neki pár sorban megköszönnéd és magad is figyelmébe ajánlanál egy kérdéseket a székhely ügyével együtt.

Továbbá nagyon előnyösnek tartanám, ha Bányay a kinevezett tanfelügyelő bemutatná magát mihelyt teheti a minisztériumban, legkivált Klebelsberg államtitkárnál és vele a dorogi egyházmegye népiskolára nézve megbeszélést folytatna, amikor be is mutathatná az egyházmegye népiskoláinak kimutatását, hogy azokat a kormány iskolapolitikája respektálhassa.

Ezekben számoltam be, a vett megbízásod teljesítéséről. Készséggel állottam rendelkezésedre, és nagyon szívesen teljesítem, amivel megbízni jónak fogod látni. Jól érkeztünk haza. Isten veled, üdvözlő és jó indulataidba ajánlja magát tisztelő barátod

Budapest 1914. március 10.

Melles Emil

362. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a debreceni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 10.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 615r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CCLXIV., 473. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

876/1914 szám

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Rafaeli Scapinelli e comitibus de Leguinia
Archiepiscopo, Nuntio Apostolico Viennae.

Excellentissime ac Reverendissime Domine
Archiepiscopo, Nuntie Apostolice,
Domine Gratosissime!

Pro sensibus doloris, qui animum Tuum Excellentissime Praesull! –
in sequelam attentati contra me parati commoverunt, ac pro adnexa iis
gratulatione velis gratias meas humillimas benigne recipere.

Victimas innocentes summa compassione dignas precibus ad Aram
meamque humilitatem gratiis et favoribus Excellentiae Tuae commendando
persevero

in Debreczen, die 10-a, Martii, anno Domini 1914.

Benignitati Tuae addictissimus servus in Christo:

Stephanus Miklósy

Episcopus Hajdudorogensis.

363. Gáthy Bálint debreceni ügyész nyomozati intézkedésekről szóló vázlat Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 11.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 14602/1914

A debreczeni kir. ügyésztől.

1914. B. 342.

A debreczeni merénylet nyomozati ügyében felterjesztett
VÁZLAT

kiegészítő részét tisztelettel felterjesztem.

A tett intézkedések időrend szerint való kimutatása.

1914. Február 23. d. e. 10-11. közt robbanás
” ” ”” azonnali szemle
” ”” ” sérültek felszedése
” ”” 11-12. romokban azok keresése
” ”” ” sérültek, halottak elszállítása

„	„„	„	robbanás okának kútatása
„	„„	12-1.	szakértők meghallgatása
„	„„	„	tüzér szakértő kérése [Nagy]váradról
„	„„	„	gyanú a merényletre
„	„„	„	Szakértő kérése Budapestről
„	„[d. u.]	2 óra.	Sérültek kihallgatása
„	„„	„	Első nyom. Postás kihallgatása
„	„	„	Posta hivatalnál kútatás szállító levél és útalvány után
„	„	2-3.	A püspökhöz intézett levél megtalálása
„	„	„	Romokban bűnjelek keresése
„	„	„	Leopárd bőr darab előkerülése
„	„	4 óra.	Sérültek vallomása beérkezik
„	„	5 óra.	Távirat Csernoviczba, hogy a csomag és útalvány, levél feladói után nyomozzanak.
„	„	[éjjel]	1-3 óra. Belügyminisztériumot értesíti a rendőrség
„	„	„	főügyész értesítése
„	„	éjjel	megérkezik dr. Nagy Károly detektív felügyelő
„	24.	d. e.	romok takarítása, bűnjelek további keresése
„	„	„	törvényszéki bonczolás
„	„	„	Bomba szakértők véleménye
„	„„	„	Búgarszki féle kiewi homályos táviratok felfedezése
„	„	„„	Kútatás [Bugarszky] kiléte után
„	„	„	Detektívek [Hajdú]Szoboszlóra küldetnek
„	„	„	Távirat [az] Igazságügyministerhez
„	„	„	Távirat Temesvárra Búgarszki elő életéről
„	„	„	Távirat [a] határrendőrségekhez elfogatása iránt
„	„	„	Szakértők vélemény Búgarszki
„	„	„	írásazonosságáról
„	„	d. u.	Intézkedések dr Nagy Károllyal, kútatások, sérültek újbóli meghallgatása
„	éjjel	12.30.	Csernovitz távirati jelentése, hogy „
„	„	„	Mandacesku és Avrám adták fel a csomagokat
25.	reg.	8 óra.	Távirat ugyanerről [az] Igazságügyministernek, diplomatai eljárás kérése tárgyában.
„	„„	„	Jelentés [a] Belügyministernek a rendőrség által
„	„„	9 óra	Jelentés [a] főügyésznek
„	d. e.	„	Személy leírás körözés a Monarchia összes határállomására Mandaceskú és Avrám után
„	„	„	„

”	”		Kinyomozása Mandaceskú és Avram debreczeni tartózkodásának és szereplésének.
”	”	”	Távirat [az] Igazságügyministernek ugyanerről.
”	”	d. u.	Távirati értesítés ugyanerről Nagy Károlynak Csernovitzba.
”	”	”	Fenyegető levelek iránti intézkedések
”	”	”	Megkeresések külföldi rendőrségekhez a kecskebőr jelzése után honnan származása iránt.
”	”	”	Detektívek Nagykarolyba küldetnek Kovács Anna kutatására.
”	”	”	Detektív [küldetik] Munkácsra Búgarszki utazási körülményei miatt
”	”	26. d. e.	Hadikfalva bélyegzőlenyomat körözése a Monarchiában.
”	”	”	Távirat [az] Igazságügyministernek a hulla részek Bécsben leendő megvizsgálása tárgyában
”	”	”	Nyomozási anyag feldolgozása
”	”	”	kutatás a tettesek a itteni tartózkodásának körülményei után
”	”	este	Kiewi konzul távirata
27.	”	d. e.	Búgarszki jelentkezéséről
”	”	”	Igazságügyministernek távirat ugyanerről.
”	”	”	Csernovitz[c]al táviratváltás
”	”	”	Avram Tódor elítelt ügyének megfejtése
”	”	”	dr. Nagy Károly jelentése csernovici kutatásairól.
”	”	”	Bottó Kornél kihallgatása részletesen.
”	”	”	Francsek József szereplése, megfigyelése
”	”	28. d. e.	Táviratok a határszéli rendőrségekhez, hogy a tettesek jártak-e, és mikor, ottan.
”	”	”	Vizsgálóbírónál intézkedés a hulla részek felküldése iránt
”	”	”	Gyanús levelek lefoglalása.
”	”	”	Nyomozás, jelentések, fenyegető levelek,
”	”	”	Főügyésznek jelentés.
Mártius 1.	hajnali	3.30.	Csernovicz távirata. Mandaceskú és Avram valódi neveiről és útlevelükről.
”	”	d. e.	Jelentés [az] Igazságügyministerhez
”	”	”	Belügyminister telefoni felhívása a
”	”	”	rendőrséghez, hogy csak a Monarchia határain belül küldhetők táviratok.
”	”	”	Búgarszki ügyben vizsgálóbírói megkeresés

			a kiewi vizsg. bíróhoz
	”	”	Jelentés [a] főügyésznek.
	”	”	Francsek figyelése, beérkezett jelentések
”	”	”	feldolgozása.
	2.	”	Csernovitz távirata, hogy a Romániába
			küldött tisztviselő jelentése szerint
			a tettesek szökésben vannak.
	Még Mártius 1én		indítvány a törvényszékhez nyomozó levél
			kibocsátása iránt.
	”	”	Ennek alapján rendőri körözwény Európa
”	”	”	államaiba Oroszország, Románia és Balkán
”	”	”	kivételével (Belügyminister rend[elete].
			szerint)
	”	””	Jelentés [a] főügyésznek.
”	3án	”	Francsek ügyben nyomozás.
”	”	”	Katonai dolgok elbírálása.
”	”	”	Jelentések [a] rendőrség által a főügyésznek.
”	4én	”	Jelentés a Kovács Anna nevű Délamerikában
			járt nő ügyében
”	”	”	Nyomozás elrendelése
”	”	”	Jelentés [a] főügyészhez, Francsek jelentés;
”	”	”	Sürgetések [az] államrendőrséghez
			[a] Bukaresti nyomozás eredményéről
”	5én	”	Jelentések
”	6án	”	Csernovitz távirata a bélyegző
			elkészítőjéről Bukarestben.
	7én		Fényképek leküldesse Búdapestről.
”	”		Távírat Csernovitzba újabb személyi
			adatok után.
	”		Nyomozó levél Mandaceskú és Avráám után
			[a] bíróság által
	8án		Jelentések.
”	9én		Csernovic közli az újabb adatokat.
”	”		Újabb rendőrségi körözwény össze állítása,
			fényképek sokszorosítása.
”	”		Jelentések.
”	”		Emlékirat szerkesztése és elküldése
”	10én		Nyomozási vázlat szerkesztése és elküldése
”	”		Salamon Mariska és nagyanyja ellen
			nyomozó levél kibocsátása.
”	”		özv Salamon Jánosné leveleinek birói
			lefoglalása
”	”	”	főügyésznek részletes jelentés
”	”	”	fényképes körözwények újra szétküldése.

A ma már jelentőség nélkülivé vált számtalan nyomozati cselekmény idő rendszerű feltüntetése felesleges.

Debreczen 1914 márczius 11

Gáthy Bálint

kir. ügyész

364. Sándor János belügyminiszter átíratja Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 11.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 14833/1914. Tisztázat.

325 szám

res.

Saját kezéhez.

Nagyméltóságu Minister Ur!

Nagyméltóságodnak folyó évi március hó 10-én 14.082/II. szám alatt kelt átíratában²⁸⁷ közölt ahhoz a javaslatához, hogy a debreczeni bombamerénylet elkövetésével gyanúsított Catareu és Chirilew kézrekerítőjének részére 10.000-10.000 korona, a nyomra vezetőnek pedig 5000-5000 korona jutalomdíj helyeztessék kilátásba és hogy a jutalomra vonatkozó adatok a nevezetteknek fényképével és személyleírásával felszerelt körözőlevél is bevétessenek, a magam részéről hozzájárulok és [a] fenti összeget hajlandó vagyok siker esetén rendelkezésre bocsátani.

Budapest, 1914 március hó 11-én.

Sándor

365. Csernoch János hercegprímás átíratja Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Esztergom 1914. március 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 305r–306v. Tisztázat.

Eccellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo Nuntie Apostolice!

In advoluto mitto petitam informationem, quam post discessum jam ministri nostri dignabitur accipere quia prouti in ephemeridibus legi, minister heri morabatur Vindobonae. Quod tamen minime impedit quominter Excellentia Vestra, illius usum capere possit. Ego scivi ministrum hoc hebdomade iter factunum ad Excellentiam Vestram, hoc enim praeterite hebdomade ipse mihi dixerat finem quoque itineris Vindobonensis mihi insinuando, novam

287 Lásd: 359. számú dokumentum

circumscriptionem episcopatum Hajdudoroghensis Gubernium Hungaricum insistit principio reciprocitatis vultque, ut parochiae Hungaricae, quae in Dioecesibus gr. cath. rum. remanserant hic excorporentur ad novae Dioecesi incorporarentur in recompensationem etiam excorporandarum parochiarum. Quod nontantum aequum et justum est, sed necessarium quoque, quia Gubernium Hungaricum aliter coram exacerbata publica opinione Hungarica novam circumscriptionem defendere non valet.

[...] ²⁸⁸

die 11. Martii 1914.

Excellentiae Vestrae humillius

in Christo servus

Joannes Csernoch

**366. Balogh Jenő igazságügy-miniszter átiratának fogalmazványa
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 12.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 Ad 14337/1914. Fogalmazvány.

A közös külügyminiszteriumnak

Bécs.

Igen sürgős!

A debreceni bombamerénylet ügyében vonatkozással f. évi március 11-én 14337. sz. a. kelt itteni átiratra, a debreceni kir. törvényszék vizsgálóbírája által a lipcsei vizsgálóbíróhoz intézett megkeresőlevelet mellékkletésvel együtt van szerencsém a (Czimnek) azzal a tiszteletteljes kérelemmel megküldeni, hogy azt rendeltetési helyére juttatni s a válasziratot annak idején hozzám megküldeni méltóztatnék.

Köszönettel venném, ha a (Czim) a fentidézett itteni átirat, valamint a f. évi március 10-én 14082. sz. a. kelt itteni távirat folytán tett nagybecsű intézkedéseiről s azok esetleges eredményéről engem mielőbb értesíteni méltóztatnék.

Kml.

288 A levél második részében témánk szempontjából nem releváns kérdésben fejt ki álláspontját.

**367. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa
Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi
püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 12.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 Ad 14337/1914. Fogalmazvány.

A debreceni kir. ügyésznek
Bizalmas!
Saját kezébe!

A debreceni bombamerénylet ügyében vonatkozással f. évi márczius 9-én 1914. B. 342. sz. a. tett kétrendbeli írásbeli jelentésére²⁸⁹ és f. évi március 10-én tett kétrendbeli távirati jelentésére, értesitem a (Czimet), hogy Catareu és Chirilew letartóztatása céljából az összes szükségesnek látszó intézkedéseket megtettem. Hasonlóképp megtettem az intézkedéseket Avram Sinefta és Salamon Mariska letartóztatása, végül Mandacescu Silviu és Avram Tódor kiadatása, illetőleg Rumániában leendő bűnvádi felelősségre vonása céljából.

Értesitem továbbá a (Czimet), hogy a m. kir. belügyminiszter urat megkerestem aziránt, hogy Catareu és Chirilew kézrekerítője részére, illetőleg a nyomravezetők részére jutalmat tűzessen ki.

A m. kir. belügyminiszter úr válaszáat a (Czimmel) majd közölni fogom abból a célból, hogy a Catareu és Chirilew ellen kibocsátandó körözőlevélbe ez az adat is felvehető legyen. E körözőlevél kibocsátásával e szerint még várni lehet.

Értesitem a (Czimet), hogy a cs. és kir. közös külügyminiszterium által beszerzett adatok szerint Chirilew neve: Timoftei Kirilow vagy Chirilew. A cs. és kir. közös külügyminiszterium beszerezte a bukaresti rendőrprefekturától Catareu és Chirilew személyleírását, amely a következő: 1.) Ilie Wasilievici Katarev alias Ilie Cataru Orhei, orosz katonaszökevény, 27 éves, magas termetű, rendkívüli erejű, hosszú arcú, széles homlokú, fekete szemű, kissé kancsal, kis fülű, borotvált bajszú, sötét barna hajú és szemöldökű, kerek állú egyén, beszél románul és oroszul; 2.) Timoftei Kirilow (Chirilew) 30 éves, magas termetű, szőke, angolosan nyírt bajszú egyén.

Ezekkel az adatokkal a kibocsátandó körözőlevélben ki kellene egészíteni azokat az adatokat, amelyek a debreceni rendőrfőkapitányság által kibocsátott köröző levélben vannak, feltéve, hogy ezek az utóbbi adatok megbízhatók.

A körözőlevélbe mindenesetre be kellene venni a merénylet rövid leírását s Catareu és Chirilewnek azon ténykedését, amelynek alapján terhükre három rendbeli gyilkosság büntetnének elkövetése róható.

Végül értesitem a (Czimet), hogy Bugarszki Katalin részére Avram Tódortól érkezett s a leipzig-i Programm című artista lap kiadó hivatalában fekvő levél lefoglalása céljából a szükséges intézkedéseket szintén megtettem.

Kml.

289 Lásd: 357. számú dokumentum

**368. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa
Igyártó Sándor debreceni főügyésznek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 12.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 Ad 14337/1914. Fogalmazvány.

A debreceni kir. főügyésznek.

Bizalmas!

Saját kezébe!

A debreceni bombamerénylet tárgyában vonatkozással a f. évi márczius 10-én 1108. sz. a. kelt jelentésére, megküldöm Méltóságodnak tudomásvétel végett annak a rendeletnek másolatát, amelyet ez ügyben a debreceni kir. ügyészhez intéztem.

Kml.

**369. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa
Boda Dezső budapesti államrendőrségi főkapitánynak a Miklósy
István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. március 12.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 Ad 14337/1914. Fogalmazvány.

A budapesti m. kir. államrendőrség főkapitányához.

Bizalmas!

Saját kezébe!

A debreceni bombamerénylet ügyében vonatkozással azokra a táviratokra, amelyeket a főkapitányság a Balkán államokban működő konzulainktól kapott és amelyeket Nagy Károly detektív főnök rövid úton bemutatott, felhívom Méltóságodat, sziveskedjék engem az ebben a tárgyban a Balkán államokban működő konzulainktól érkező további lényeges tartalmú táviratokról azonnal értesíteni, esetleg e táviratok másolatát azonnal hozzám juttatni.

Bpest, 1914. márc. 12.

Berinkei

I. Reiner

k III. 12. Balogh

370. Igyártó Sándor debreceni főügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 12.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 14881/1914. Tisztázat.

Királyi Főügyészség Debreczenben
Bizalmas.
1143. szám.
F. ü. 1914.

A debreczeni bombamerénylet ügyében a következőket jelentem:

Budapestről haza érkezésem után a debreczeni kir. ügyészszel azonnal érintkezésbe lépve, vele az időközben történeteket s a további teendőket megbeszéltem és ezek alapján a kir. ügyészt megfelelő szóbeli utasításokkal elláttam.

Debreczen szab. kir. város rendőrfőkapitánysága a merénylet elkövetésével gyanúsított Katareu és Kirilow újabb, fényképekkel felszerelt, köröző levelét március hó 9-én kibocsátotta, mely köröző levél Európa összes rendőrségeinek Oroszország és Rumánia kivételével megküldetett és e két állam osztrák magyar konzulaival szintén közöltetett. Célyszerűnek látszott a Chirilew (Kirilow) fényképének a felvétele is a köröző levélbe, mert itt Debreczenben angol bajuszt viselt, mely tudvalevően az egész arcot megváltoztatja és mert egyébként a beszerzett személyleírás a fényképpel egyezőnek látszik.

A kibocsátott köröző levél három példányát ./.. alatt mellékelten felterjesztem.

Egyéb jelenteni valóm ez alkalommal nincsen.

Debreczen, 1914. évi március hó 12.

Igyártó Sándor
kir. főügyész.

371. Sággy Gyula parlamenti felszólalása a debreceni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 12.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Huszonkettedik kötet.* Budapest, 1914, 518–519.

[...] Sággy Gyula: Idevezetett a miniszterelnök ur tárgyalása; ahelyett hogy a helyzetet javította volna, rosszabbította. (Igaz! Ugy van! balfelől.)

Mindezeket, t. ház, amiket most, utóbbi fejtegetéseimben felhoztam és amiknek erősítésére és igazolására a magyar szent korona területén megjelenő román lapokból idézeteket olvastam, mindezeket én csak a túlzó román urakra vonatkoztattam, nem a román népre, amely alapján

nem ellenséges érzületű a magyarsággal szemben, s amely 1848-ban sem lépett volna fel ellenségkép velünk szemben, ha nem lettek volna izgatók; hiszen akkor is csak az izgatók lázították fel a magyarság ellen, amely akkor is, úgy mint ma, az összes nemzetiségekkel szemben csak jótékonyt gyakorolt, mert a saját jogaival egyenlően részesítette őket a szabadságban, midőn nemcsak a magyar jobbágyságot, hanem a román is felszabadította a jobbágyság köteléke alól. De ez a félrevezetett nép, amely nem bír még elég kultúrával, az izgatók által természetesen könnyen felizgatható s akkor azután az ilyen izgatás felgerjesztheti benne a vad indulatokat s azokat kitörésekre viheti.

Ez vitte ezen vad kitörésekre a különben jóindulatu, szelid román népet arra, hogy 1848-ban vad gyilkosságokat követett el a magyarsággal szemben; egész családokat gyilkolt le, csak a Bárdi családból 13-at. Ha nem folytak volna akkor is ezek az izgatások, nem történt volna ez meg. (Igaz! Ugy van! a baloldalon.) Ezért nem írom én a múlt ezen szomorú eseményeit a román nép rovására, hanem az izgatók rovására, amint pl. a debreczeni merényletet sem írom a román nép rovására. Sőt tovább megyek.

Még ezen izgató urakra sem háritom át teljesen annak ódiúmat, mert készséggel elismerem, hogy ezt ők sem czélozták izgatásaikkal, sőt, azt hiszem, maguk is borzasztóan megdöbbenhettek izgatásuk ezen hatásától. De azt azután kétségbevonhatatlanul állítom, hogy arra az izgatásoknak feltétlenül kihatása volt. (Igaz! Ugy van! balfelől.) Azon mértéktelen, azon határtalan izgatások befolyása alatt történt ez a merénylet, amelyet a hajdudorogi magyar katolikus püspökség ellen folytak. (Igaz! Ugy van! a baloldalon.) Hiszen láttuk, hogy mi történt, amikor a püspök küldöttje, a püspök helyettese kiment egyes községekbe, ahol a román népet, amely már belenyugodott a püspökség beosztásába, felizgatták ellene és már ott is bántalmazásoknak volt kitéve. Ezt is az izgatók idézték elő, ennek is azon izgatásból kellett keletkeznie, amelyet akár egyének, akik a merényletet elkövettek, akár egyes kisebb csoportok vittek véghez; mert hiszen pénzzel eléggé el voltak látva a merénylők, akiknek ez tulajdonképen nem állott rendelkezésükre.

Egyes egyének, egyes kisebb csoportok voltak ezek, amelyek a gyűlölködés fanatizmusának örületéig mentek el s a fanatikus gyűlölködés azután ebben a merényletben tört ki belőlük. Csak olyanok intézhették ezt a merényletet, akiknek szemében szálka volt a dorogi püspökség és semmiesetre sem olyanok, – hisz ez csak lélektalnilag is evidens – akik a hajdudorogi püspökség ellen semmi kifogást nem tettek, akiknek vélt érdekeit az nem érintette, s azért azzal szemben közömbösek voltak s ellene nem izgattak. Ezt már azután csakugyan nem lehet semmiféle hamis hírek koholása által elhomályosítani. (Helyeslés balfelől.)

De hogy hogyan fogták fel a túlzó román körökben ezt a merényletet – és épen ezzel azt is igazolni akarom, hogy lehetetlen, hogy ezek az izgatások s talán bizonyos mérvig maguk a paktum-tárgyalások is kihatással ne lettek volna ezen merénylet bekövetkezésére, – fel fogom olvasni, mit ír az Aradon megjelenő Romanul e merényletről (olvassa): »Mindenki

könnyen elképzelheti, hogy milyen hatása lesz a katasztrófának sok román községben, melyet erőszakkal elvettek a román egyháztól. Isten csapása ez, amely ritkán bizonyosodott be ily hangzatos módon, mint most».

Tehát nem az emberek gonoszságának a műve, hanem »Isten csapása« ez a merénylet. Szépen jellemzi felfogásunkat (olvassa): »A kis-majthényi szomorú hőst, Jaczkovich vikáriust, aki annyi román hívének békéjét feldulta, utólérte a büntetés« (Felkiáltások a szélsőbaloldalon : Nyomorult!) »és pedig sokkal hamarább, mint ahogy azt az ember előre láthatta«. (Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Hallatlan! Nyomorult.) »A próféta mondása szerint nagyok az Istennek csodái«. Tovább azt mondja (olvassa): »A Magyarország szívében elhangzott robbanást valóban nemcsak Ausztria-Magyarországon fogják meghallani, hanem egész Európában és a robbanás fényénél az egész kontinens jobban betekinhet majd a nálunk uralkodó állapotokba. A debreczeni bomba visszhangzani fog a római vatikánban is, ahol könnyen elképzelhető gondokat fog ébreszteni. Nem egy esemény volt ez a bomba, hanem csak egy szimptoma. Ütött a történelem órája már az ország szívében is; ütött a történelem órája már Zágrábban és Fiumében is«. (Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Gyalázat!)

Holló Lajos: Ezeknek szabadságuk van így irni! (Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök cseppet.)

Sághy Gyula: Ezt én csak mint saját szerű jellemző tünetet akartam felolvasni, arra irányítván ezáltal is a figyelmet, hogy mire számíthatunk tehát mi az olyan urak részéről a magyar állammal szemben, akik ezen gyalázatos merényletet is ekként jellemzik, ekként fogják fel. (Igaz! Ugy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) De, amint egy részről egész nyíltan és őszintén kimondtam ebbeli nézetemet, úgy másrésztől ép oly határozottan ki kell jelentenem azt is, hogy ép oly erős meggyőződéselem, hogy maga a román nép a maga egészében ezen gyalázatos merénylettől egészen távol áll és magát azzal azonosítani sohasem fogja. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Különben a magyar nemzet is eléggé higgadt és elég politikai érettséggel bír arra, hogy ne tulajdonítsa ezt a románságnak, a román nép egészének és ezért nem táplál azzal szemben ezen merénylet okából nyúlólködő érzéseket, hanem ellenkezőleg, továbbra is szívesen megosztja vele testvériesen összes jogait, mint eddig is tette; békében akar ebben a hazában velük együtt élni és törekszik is erre, amint mi, ellenzékiek mindnyájan a magunk teljes erejével és egész tehetségével ezen dolgozunk, erre törekszünk, hogy ezt a békét megteremthessük, hogy ezt a békét mindenképen előmozdithassuk. (Élénk helyeslés és a szélsőbaloldalon.) [...]

372. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Róma, 1914. március 12.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 613rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, CCLXV., 476. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

No. 69901

Dal Vaticano, 12 Marzo 1914

Monsignor Raffaele Scapinelli di Lèguigno

Nunzio Apostolico, Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Accuso regolare ricevimento a Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima del suo Rapporto²⁹⁰ in data del 24 Febbraio prossimo passato, No. 1684, relativo al nefando attentato contro Monsignor Miklosy, Vescovo della nuova diocesi di Hajdudorogh, e ringrazio il Signore che abbia voluto incolume il prelodato Monsignor Vescovo.

Ho parimenti ricevuto i due telegrammi, in data rispettivamente del 26 e del 28 dello stesso mese e riguardanti l'agonia e la morte del compianto Signor Cardinale Katschthaler, Arcivescovo di Salisburgo; e mentre le significo che le condoglianze del Santo Padre sono state partecipate direttamente a Monsignor Rieder, Vescovo Ausiliare, ed al Capitolo Metropolitano della sudetta Archidiocesi, approfitto dell'occasione per rafferarmi con sensi di sincera stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima,

Servitore,

Rafael Cardinal Merry del Val

373. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átírtata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Bécs, 1914. március 13.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 15001/1914. Tisztázat.

Wien, am 13. März 1914.

20.012/11. Vertraulich!

Bombenattentet in Debreczen.

Zum d. a. Tel[e]gramm vom 10. März 1914.

An das königlich ungarische Justizministerium in Budapest.

Laut einer telegraphischen Meldung des k. u. k. Konsulates in Valona vom 12. März l. J. sind dortselbst am 2. März tatsächlich drei Personen (2

²⁹⁰Lásd: 338. számú dokumentum

Männer und eine Frau) eingetroffen, welche nach Angabe der Hafenzölizei mit russischen, auf die Namen Nikifor Chataif, Ivan Smirnow und Viktoria Sirpailon lautenden russischen Pässen versehen waren.

Wie der Leiter des genannten Konsulates, Vizekonsul von Mayrhauser²⁹¹, bemerkt, sprächen die ihm seitens der königlich ungarischen Oberstadthauptmannschaft in Budapest unmittelbar bekanntgegebenen Merkmale, sowie die übermittelten Photographien für die Identität der erwähnten zwei Männer mit den mutmaßlichen Urhebern des Debreczener Bombenattentates.

Im Hinblick darauf, daß die drei Individuen in den Dienst des russischen Kontrollkommissärs Petrajeff in Valona getreten sind, sowie mit Rücksicht auf das in Albanien geltende Kapitulationsrégime mußte das k. u. k. Konsulat in Valona sich darauf beschränken, für die Ueberwachung der Leute Sorge zu tragen.

Nach Einlangen der erwähnten Konsularmeldung wurde die k. u. k. Botschaft in St. Petersburg seitens des Ministeriums des Außern sofort telegraphisch beauftragt, die kaiserlich russische Regierung von dem Sachverhalte ungesäumt zu verständigen und sie zu ersuchen, durch entsprechende telegraphische Weisungen nach Valona die Feststellung der Identität der in Rede stehenden Personen und gegebenenfalls deren Verhaftung und vorläufige Haftanhaltung zu veranlassen.

Herr von Mayrhauser erhielt gleichzeitig die Weisung, den russischen Kontrollkommissär von der unserseits bei der russischen Regierung unternommenen Démarche zu benachrichtigen und ihm nahezulegen, bis zum Einlangen von Weisungen aus St. Petersburg dafür zu sorgen, daß die Leute Valona nicht verlassen.

Dem Ministerium des Außern ist ferner eine telegraphische Meldung des k. u. k. Konsulates in Alexandrien vom 12. März l. J. zugekommen, welche besagt, daß laut einer demselben erteilten vertraulichen, glaubwürdigen Angabe, einer der mutmaßlichen Urheber des Bombenattentates, Catareu, sich beim rumänischen Handelsattaché in Alexandrien aufhalten soll.

Catareu beabsichtige angeblich nach Marseille zu flüchten.

Das k. u. k. Konsulat in Alexandrien hat die ihm von der königlichen Oberstadthauptmannschaft in Budapest über das Debreczener Bombenattentat mitgeteilten Daten der Lokalpolizei bekanntgegeben und um Ueberwachung des fraglichen Individuums ersucht.

Mit Rücksicht auf die Analogie der Situation in Valona mit jener in Alexandrien wurden die k. u. k. Gesandtschaft in Bukarest und die k. u. k. Diplomatische Agentie in Kairo, ebenfalls telegraphisch mit analogen Instruktionen versehen wie die k. u. k. Vertretungsbehörden in St. Petersburg und in Valona.

Seitens des k. u. k. Gesandten in Belgrad wurde gemeldet, daß laut einer ihm am 12. März vom Sekretär des serbischen Ministers des Außern gemachten Mitteilung vor vier bis fünf Tagen bei der serbischen Gesandtschaft in Bukarest

291 Walter Mayrhauser osztrák-magyar valonai alkonzul.

ein Individuum erschienen sei, das sich Catareu nannte und dort um einen Paß nach Serbien mit der Begründung eingeschritten sei, daß er Neuserbien angehöre. Die serbischen Gesandtschaft hätte die sofortige Ausstellung des Passes mit der Motivierung verweigert, daß vorerst Informationen eingeholt werden müßten. Catareu sei seither bei der serbischen Gesandtschaft nicht mehr erschienen.

Nach Einlagen der bezüglichen Meldung der serbischen Gesandtschaft in Bukarest habe die serbische Regierung alle Eisenbahnstationen sofort angewiesen, Catareu im Falle seines Erscheinens zu verhaften.

Laut eines Telegrammes der k. u. k. Gesandtschaft in Bukarest vom 12. März l. J. ist die vom königlich ungarischen Justizministerium beehrte Verhaftung der Mariska Salamon und der Sinefta Avram bereits erfolgt.

Indem das k. u. k. Ministerium des Aeußern die Ehre hat, das Ministerium vom Vorstehenden in Kenntnis zu setzen, darf es dasselbe ersuchen, allfällig vorhandenes Beweismaterial Photographien etc. sowie etwa 12 Exemplare der gegen Catareu und Chirilew erlassenen Haftbefehle mit tunlichster Beschleunigung hieher gelangen zu lassen.

Eine analoge Note ergeht unter einem an das königlich ungarische Ministerium des Innern.

Für den Minister:

Weil

374. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átíratva Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Budapest, 1914. március 14.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 7. fol. 339r–353v. Tisztázat.
MNL OL K 26 1913–XLI–8481

Budapest, le 14, Mars, 1914,

Excellence,

Conformément à l'entretien que j'ai eu le bonheur de poursuivre ces jours-ci avec Votre Excellence relativement à l'affaire de la révision du diocèse de Hajdudorog, j'ai eu l'honneur de présenter à Votre Excellence la note du Gouvernement hongrois conçue en latin, laquelle expose sommairement ses demandes pur rapport a cette question.

En priant Votre Excellence de bien vouloir onorer et appuyer de Sa puissante influence les négociations nécessaires avec les autorités compétentes: je Lui serais infiniment reconnaissant si je pouvais avoir la satisfaction d'obtenir par la sage intervention de Votre Excellence le succès désiré au grand profit de la paix du royaume, de la religion et des respectives nationalités .

Daïgnez agréer Excellence l'hommage de mes sentiments profondément respectueux.

374a. Jankovich miniszter levelének melléklete: a magyar kormány javaslata

Votum Gubernii Hungarici
in causa revisionis dioecesis Hajdudorogensis.

Vigore Bullae „Christi fideles” die 8 Junii anni 1912. editae Apostolica Sede pro fidelibus Graeci ritus, qui lingua Hungarica utuntur novam in Hungaria dioecesim erigendam, Hajdudorogensem denominandam decrevit atque huius dioecesis territorio 162 parochias attribuit sejungendo

ex dioecesis Eperjesensi	8
Munkácsensi	70
Szamosujvárensi	4
Magnovaradensi	44
archidioecesi Fogarasensi	35
	parochias
Strigoniensi	1
	parochiam.

Verum hac circumscriptione novae dioecesis Antistites ac fideles Rumeni haud contenti offensionis ac injuriae loco habuerunt, quod dioecesi Hajdudorogensi adscriptae fuissent plurimae parochiae merae Rumenae. Ad placandas vehementes exagitationes, quae inde exortae fuerunt, Antistites provinciae ecclesiasticae Fogaransensis libello supplici Nuntiaturam Apostolicam adierunt postulantes benignam revisionem circumscriptionis dioecesis Hajdudorogensis.

Hic libellus supplex etiam ad Gubernii Hungarici notitiam perlatus est.

Cum Gubernium Hungaricum paratum se semper ostenderit, ut querelarum, quae a Rumenis contra dioecesim Hajdudorogensem jure meritoque moveri possent, rationem haberet atque hisce querimoniis eliminandis, inquantum fieri posset, auxilium praestaret: Gubernium Hungaricum causam revisionis dioecesis ab Antistitibus Rumenis postulatae Apostolicae Sedi omni cum veneratione commendandam suscepit.

Ut autem pax et concordia inter Hungaros ac Rumenos restitui ac servari possit.

Gubernium Hungaricum expensis datis statisticis officialibus, examinatis conditionibus localibus singularum parochiarum atque respectu habito etiam ad vota Antistitum Rumenorum hasce propositiones in causa revisionis faciendas esse duxit.

Consentientibus etiam Antistitibus Rumenis ex dioecesi Hajdudorogensi absque ulla ulteriori quaestione reddendas esse censet Gubernium Hungaricum dioecesi Graeci ritus Magnovaradensi hasce 10 parochias.

- 1./ Amác
- 2./ Szatmárzsadány
- 3./ Szamosdob

- 4./ Kismajtény
- 5./ Reszege
cum filiali Mezőpetri
- 6./ Pórtelek
- 7./ Vezend
- 8./ Érvasad
- 9./ Érkenéz
- 10./ Pocsaj.

Archidioecesi Fogarasensi reddendas censet hasce 3 parochias:

- 1./ Oláhzsákod
cum filialibus
- 2./ Gyergyóvasláb
cum filiali Gyergyóújfalú
- 3./Kebelelszentiván
cum filialibus.

Istae 13 parochiae sine majori difficultate considerari possunt ut characterem Rumenum prae se ferentes. Antistites Rumeni in libello supplici ad Nuntiaturam Apostolicam directo postularunt quidem, ut praeter has 13 parochias etiam aliae 26 parochiae traderentur antiquis dioecesibus Graeci ritus Rumenis. Ast Gubernium Hungaricum hisce postulatis deferendum esse non censuit, cum ex datis statisticis officialibus et ex relationibus ac informationibus fide dignis pro re sat comperta haberi possit has 23 parochias nequaquam Rumeni characteris esse.

Numerus fidelium graeco-catholicorum dioecesis Hajdudorogensis effecit 210 403 animas, inter quos inveniuntur 26,828 fideles, qui lingua Rumena tanquam materna utuntur.

Redditis igitur 13 parochias supramemoratis in dioecesi Hajdudorogensi manerent 149 parochiae cum 198,974 fidelibus, inter quos invenirentur 16472 fideles labii Rumeni.

Cum tamen extra dioecesim Hajdudorogensis existant plus quam 140.000 fideles labii Hungarici ad varias dioeceses Graeci ritus praesertim Rumenorum pertinentes: Gubernium Hungaricum insistere debet, ut in vicem ac compensationem 13 parochiarum Rumenarum, quae cum 10.356 fidelibus Rumenis redderentur antiquis dioecesibus Graeci ritus, occasione hujus revisionis una pars saltem etsi qua exigua fidelium Graeci ritus labii Hungarici dioecesi Hajdudorogensi adjudicetur ac adscribatur. Opinio enim publica in Hungaria aegre admodum fert et querimoniis jactatur, quod tam multi fideles Graeci ritus Hungarici sub jurisdictione dioecesium Romanarum permanserint. Sine hac aliquali compensatione Gubernium Hungaricum opus pacis ac concordiae, quod revisio dioecesis Hajdudorogensis efficere intendit, haud efficaciter tueri posset; imo ex sua parte denegare cogeretur consensum revisioni super parochias dioecesis Hajdudorogensis postulatae. Traditio harum parochiarum pro dioecesi Hajdudorogensi consideranda erit

Gubernio Hungarico tanquam conditio sine qua non revisionis suscipiendae. Ex multis – circa 28 parochiis, – quae in dioecesibus Graeci ritus Rumenis existant et characterem fere exclusive Hungaricum prae se ferunt, Gubernium Hungaricum hasce saltem 10 parochias, respective ecclesias filiales a dioecesibus Graeci ritus Hajdudorogensi incorporandas esse censet ac postulat.

Et quidem ex dioecesi Graeci ritus Magnovaradensi:

- 1./ Nagyszántó
- 2./ Szatmárhegy
- 3./ Erdőd (eccl. filialis parochiae Nagymadarász)
- 4./ Gilvács (eccl. filialis parochiae Krasznaterebes)
- 5./ Krasznabéltek (eccl. filialis parochiae Gyöngy);

ex dioecesi Graeci ritus Szamosujvárensi

- 6./ Felsőbánya
- 7./ Nagybánya

ex archidioecesi Fogarasensi

- 8./ Nagyernye
- 9./ Kolozsvár (Claudiopolis)
- 10./ Nyárádremete (eccl. filialis parochiae Felsőköhér)

Cum his 10 parochiis dioecesi Hajdudorogensi traderentur 8798 fideles Graeci ritus, inter quos invenirentur 7925 fideles labii Hungarici et 917 fideles labii Rumeni.

Animadvertendum tamen est in civitatibus Kolozsvár et Nagybánya parochias Graeci ritus pro fidelibus Hungaris ita erigendas et dioecesi Hajdudorogensi incorporandas esse, ut in his civitatibus porro quoque remanerent parochiae Graeci ritus Rumenae ad archidioecesim Fogarasensem, respective ad dioecesim Szamosujvárensem pertinentes. Parochia Graeci ritus Hungarorum in Kolozsvár (Claudiopolis) erigenda complecteretur 2148 fideles, parochia vero Graeci ritus Hungarorum in Nagybánya erigenda 2284 fideles numeraret.

Verum quidem est parochias novas pro fidelibus Graeci ritus Hungaris in KolozsváretNagybányaerigendas necnon parochiam Felsőbányaensem dioecesi Hajdudorogensi aggregandam extra territorium dioecesis Hajdudorogensis sitas esse. Gubernio tamen Hungarico omnino instandum est, ut modo relatae tres parochiae non obstante hac distantia dioecesi Hajdudorogensi adjungantur. Cum enim istae civitates sub conspectu administrationis civilis et politicae magni momenti ac ponderis sint; cumque notabilii numero in istis civitatibus inveniantur fideles Graeci ritus Hungari, qui plerumque ad classem uti ajunt intelligentiae pertinent continuis collisionibus ac simultatibus ansa ac fomes praeberetur, si fideles Graeci ritus Hungari sub jurisdictione Antistitum Rumenorum relinquerentur. Sicut pro tribus parochiis Graeci ritus Budapest, Makó, Nagyvárad nuncupatis, quamvis a territorio dioecesis Hajdudorogensis

similiter longe distent, tenore Bullae Apostolicae peropportunum visum est eas novae erectae dioecesi adungere: ita etiam nihil obstare videtur, quominus dictae tres parochiae dioecesi Hajdudorogensi adjungantur.

Plures certe adhuc parochiae extra dioecesim Hajdudorogensem sitae novae huic dioecesi aggregari deberent vel possent ob longe majorem vel sat notabilem numerum fidelium Graeco-catholicorum Hungarorum: Gubernium tamen Hungaricum vota sua restringenda censet spem fovens fore, ut hac ratione ex una parte opinio publica in Hungaria tranquilla reddi possit et ex alia parte Rumeni a nimiis et exaggeratis postulationibus se contineant.

Millia profecto fidelium Graeco-catholicorum Hungarorum, qui sub jurisdictione dioecesium Rumenarum permanent, alioquin etiam Gubernio Hungarico officium injungunt consulendi et prospicendi, ne hi fideles quoad linguam ac nationalitatem periclitentur. Qua in re certe auxilio ac adjumento Apostolicae Sedis maxime opus erit.

Expositis hisce votis causam revisionis dioecesis Hajdudorogensis supra delineatam Gubernium Hungaricum etiam atque etiam reverenter commendat benignae considerationi ac resolutioni Apostolicae Sedis.

Adjungitur:

- 1./ conspectus parochiarum antiquis dioecesibus Graeco-catholicis reddendarum atque parochiarum dioecesi Hajdu-dorogensi tradendarum cum numero fidelium,
- 2./ conspectus parochiarum, in quibus fideles Graeco-catholici Hungari notabili numero inveniuntur, et dioecesi Hajdudorogensi adjungi possent,
- 3./ conspectus parochiarum ab Antistitibus Rumenis postularum,
- 4./ tabulae geograficae de circumscriptione dioecesis Hajdudorogensis.

Parochiae antiquis dioecesis reddendae	Numerus Graeco-catholicorum	Ex his Hungari	Rumeni
<u>I. Dioec. Magovaradensi:</u>			
1./ Amác	534	11	523
2./ Szatmárzsadány	1477	158	1319
3./ Szamosdob	1052	142	910
4./ Kismajtény	1012	34	978
5./ Reszege	529	14	514
Mezőpetri	49	49	-
6./ Pórtelek	460	1	459
7./ Vezend	930	7	923
8./ Érvasad	1367	71	1297
9./ Érkenéz	879	276	603
10./ Pocsaj	1461	152	1309
<u>II. Archidioec. Fogarasensi.</u>			
1./ Oláhzsákod /cum filialibus/	153	26	127
2./ Gyergyóvasláb Gyergyóújfal	821 159	24 55	797 104
3./ Kebelszentiván /cum filialibus/	547	53	494
Universim:	11429	1073	10356

Parochiae Dioec. Hajdudorogensi tradendae	Numerus Graeco-catholicorum	Ex his Hungari	Rumeni
<u>I. Ex dioec. Magovaradensi.</u>			
1./ Nagysántó	417	399	18
2./ Szatmárhegy	641	326	315
3./ Erdőd / filialis parochiae Nagymadarász	921	789	132
4./ Gilvác / filialis par. Krasznaterebes/	127	117	10
5./ Krasznabéltek / fil. par. Gyöngy	480	420	60
<u>II. Ex dioec. Szamosujvárensi</u>			
1./ Felsőbánya	1241	1007	234
2./ Nagybánya	2284	2284	-

III. Ex archidioec. Fogarasensi.			
1./ Nagyernye	402	310	92
2./ Nyárádremete / fil. par. Felsőköhér/	137	125	12
3./ Kolozsvár	2148	2148	-
Universim:	8798	7925	873

375. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 15.

MNL OL K 579 D1–1914–11201
15412/1914

A debreczeni kir. ügyésztől
1914 B 342.

Szőke Marianne füzőügynök budapesti lakos (Visegrádi u. 4) a merénylet ügyében kibocsátott arczképes nyomozólevélről azonnal felismerte Kataraut. Ma itt Debreczenben jelentkezővén, előadta, hogy a múlt évben egy brailai orvos társaságában ismerkedett meg vele a délvidéken illetve Belgrádban. Ez év február 14 vagy 15-én éjjel az utcán hozzá csatlakozott és erővel haza akarta kísélni, de mivel ezt nem engedte meg, minden bizonynyal valamivel az utcán elaltatta, mert őt [sic-öt, értsd: Szőke Mariannet] a mentők szedték fel. Ennek a rendőrségen aktaszerű nyoma is van. Megjegyzem itt, hogy egy nagyváradai tanú szintén felismerte Kataraut, akit [Nagy]Váradon febr. 13-án Budapestre utaztában látott. A két terminus tehát összevág, mert e nő a maga budapesti találkozását febr. 14-15-re teszi.

Előadása szerint Katarau sem lehet az igazi neve. Mint már jelentettem, egy herkulesfürdői ismerőse sem ezt a nevet említette.

Szőke Marianne előadta, hogy azért jött, hogy felajánlja szolgálatait olyformán, hogy füzőügynöki minőségében elutaznék Romániába, legelsősorban Braílába közös ismerősükhöz és mert az a meggyőződése, hogy Katarau még mindig Romániában van, igyekszik kikutatni holtartózkodását, alkalmas módon hozzáférközik és a megállapítandó módon értesítést küld, hogy kézrekerülhessen. A nyert nyomon követni fogja más államokba is és reméli, hogy három[-]négy héten belül nyomára akad.

Telefonon érdeklődtünk a fővárosi rendőrségnél, ahonnan azt a felvilágosítást kaptuk, hogy a legügyesebb, legmegbízhatóbb, kellő rutinnal és megfelelő módszerekkel és képességekkel rendelkező egyén, aki a fővárosi rendőrségtől már sok ilyen fajú megbízást kapott és bonyolított le.

Miután a nő megbízatását a magunk részéről igen fontosnak s tekintettel személyi tulajdonságaira, igen célszerűnek tartanók, aziránt tesztek

előterjesztést, hogy az általa kívánt 4-500 korona előleg átszolgáltatására engem felhatalmazni méltóztassék.

Megállapodásaink szerint 16-án délig erről szükséges volna értesülnöm, hogy az általános utazásra szülő [sic] utlevél kiadását illetősége helyén Nagyváradon kieszközölhessük.

És miután mindezeknek a lehető legnagyobb titoktartás mellett kell természetesen keresztülvitnie, mert a legtávolabbról erre célzó újságközlemény az esetleges eredmény meghiusítására vezethet, tiszteletteljesen kérem Nagyméltóságodat, hogy a megbízás megadhatása és a kérdéses előlegnek az átalányából való átadhatásáról engem telefonon értesíttetni kegyeskedjék.

Debreczen 1914 mart. 15

Gáthy Bálint

kir. ügyész

376. Brebam Sándor nagybányai paróchus jelentése egyházközsége híveinek vallási életéről

Nagybánya, 1914. március 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 312rv. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 375r–376r. Másolat.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

Illustrissime ac Reverendissime Domine! Pater Benigne!

Humillime infrascriptus in virtute – qua coram Deo me obligatus sentio – responsabilitatis quoad vitam religiosam fidelium meorum parochia Nagybánya existentium sequentia humillime refero: -

Graeci ritus Catholicorum in libera regiaque civitate Nagybánya existentium numerus est quatuor milia et trecenti. Origine exceptis novem familiis omnes sunt rumeni.

Circa ducenti est numerus adulterum qui nesciunt rumene. Hi autem paene omnes frequentant latini ritus Ecclesiam, ita ut nullum spiritualis detrimenti inde obveniat.

Conscriptio regnicolaris quae quoad linguam maternam exoratur vi et arbitrarie prout plurima adsunt exempla omni caret obiectivitate et realitate.

Notandum esse censeo, quod anno millesimo nongentesimo secundo quando jam defunctum Joannem Hozás in parochum graeci ritus Catholicorum Nagybianiensium elegerunt – fideles graeci ritus certiores facti promissionis super nominati neoelecti parochi – eum et in lingua hungarica praedicaturum esse – unanimes cum consensu – declaraverint „nos magis claudemus Ecclesiam quam talem accipiamus parochum”.

Nonnulli loquebantur de defectione a vera religione catholica alii autem volebant facere scandala. Idem factum est iteratum quando fideles me audiverunt acatholicos et latini ritus hungaros maximos facere conatus parochiam graeci ritus Nagybianiensem diversi Hajdudorogiensi in comparandi gratia.

Haec omnia referenda censebam ad avertendam quamcumque
responsabilitatem – ob obvenienda pericula religionis catholicae in hac civitate.

Explorans gratiam Paternam maneo Nagybanya anno 1914 die sexta
decima mensis Martis.

Illustrissimae Dominationis Vestrae humillimus et obsequentissimus filius
Alexander Brebam

sacerdos graeci ritus catholicus Nagybanyiensis.

377. Berinkei Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály miniszteri titkárnak pro domo irata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 17.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 15619/1914

Pro domo

I. [Az] Előadó miniszter úr ő Excellenciájának szóbeli utasítására Ferenczy
Tibor debreceni kir. ügyész, aki a 15412/914. I. M. sz. a. iktatott jelentést
személyesen felhozta, bemutatta Boda Dezső főkapitány úrnak. Szöke
Marianne megbízhatóságáról azonban sem főkapitány úr, sem Marinovics²⁹²
rendőrtanácsos nem tudott anyagot szolgáltatni; a detektívönök távol van.

Délután 5 órakor telefon útján kapta [az]előadó azt a felvilágosítást
Marinovics tanácsostól, hogy Sz[öke]. M[arianne]. teljesen megbízható,
továbbá, hogy a rendőrség irattárában a Sz[öke]. M[arianne].-nal febr. 14-15-e
közt történt esetnek a rendőrségi irattárban [sic] nincs nyoma.

A főkapitány úr ajánlatára Ő Excellenciája hozzájárulásával arra az
álláspontra helyezkedtünk, hogy egyelőre, pár napig várunk a Sz[öke].
M[arianne]. által kért előleg kiutalásával, amíg Valonából valami hiradás nem
érkezik.

Ferenczy ügyész erről a debreceni ügyészség vezetőjét telefonon értesítette,
mindössze annyit közölvén vele, hogy az előleg kiadásával várni kell pár napig,
mert újabb nyom van.

II. Március 16-án a déli órákban Vásárhelyibelsőügyminiszteri osztálytanácsos
a telefonhoz hívatta [az] előadót s közölte, hogy a valonai konzulátustól
f. évi március 14-i kelettel távirat érkezett, amely azt tartalmazza, hogy
Petrajeffel, akinél állítólag Catarau tartózkodik, beszélt, Petrajeff jelentést tett
Szentpétervárra s az utasítás megérkezte után a mi konzulunkkal együtt fogják
megállapítani, hogy tényleg Catareu az illető egyén, aki a Stambul hajóval
érkezett Valonába. Kéri valonai konzulunk, hogy Catareunak f. évi február
második felében Bpsten tartózkodására szerzettessenek adatok. A Stambul
hajóról Valonában leszállott egyén, állítólag Warsóból Bécsbe, Bécsből
Triesztbe utazott, Magyarország érintése nélkül.

Vásárhelyi osztálytanácsossal közölte [az] előadó, hogy Catareunak
Budapesten tartózkodására Marinovics rendőrtanácsos szolgálhat adatokkal.

292 Marinovich Jenő rendőrtanácsos, Budapesti államrendőrség bűnügyi osztályának vezetője.

A másik távirat Czernin gróf küldte márczius 15-én a miniszterelnök úrhoz s ez Kalmár²⁹³ detektívnek bukaresti szereplésére vonatkozik.

Kalmár detektív – amint [az] előadó a főkapitány úrtól megtudta – azért küldetett Bukarestbe, hogy Chirilew után nyomozzon, mert Chirilew egy bukaresti egyénnek Czernin grófnál tett jelentése szerint Bukarestben tartózkodik.

Czernin gróf távirata szerint Cămpînán a nyomozás eredménytelen volt, Popovics szerelő eltűnt, nyomozás folyik.²⁹⁴ A rumán belügyminiszterium megengedte, hogy Kalmár nyomozzon, segíteni is fogja, de eltiltotta Kalmárt attól, hogy bpesti rendőrséggel közvetlenül érintkezzék. Czernin Kalmárt megfelelően utasította.

Kalmár azonban – úgy látszik – nem respektálja a tilalmat, mert márczius 16-án, amikor a főkapitány úrnál időztünk, megérkezett Kalmárnak álnév alatt álnévre a főkapitány úrhoz intézett jelentése amely azt tartalmazza, hogy eddig a kérdéses ügyben semmi bizonyosságot nem tudott szerezni.

Bp 914. III. 17.

Berinke

378. Polónyi Géza képviselő parlamenti felszólalása a debreceni bombamerénylet kapcsán

Budapest, 1914. március 18.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Huszonharmadik kötet.* Budapest, 1915, 117–118.

[Polónyi Géza:] Előzőleg azonban néhány szóval rátérek a hajdudorogi püspökségre, mert egy obligómat kell beváltanom. (Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.) A debreczeni merénylettel kapcsolatban ugyanis ígéretet tettem a multkor, amikor mély sajnálatomra az elnökség megakadályozott abban, hogy állásponomat kifejtsem, ígéretet tettem, hogy a kérdés érdemleges vitatásánál elő fogom terjeszteni erre vonatkozó állásponomat. (Mozgás.) Én a mult alkalommal szó szerint idézem, azt mondtam, hogy vajjon a büntetőjogi értelemben vett felelősség kiket terhel azért, hogy a magyar nemzetnek ezen hajdudorogi püspökség körül mártírjai vannak; bárkik legyenek azok, részemről nem vállalkozhatom arra, hogy akkor, mikor az ügy birói vizsgálat stádiumában van, e tekintetben bármiféle preokkupált véleményt mondjak a nemzet törvényhozó testülete előtt.

Ezt világosan előrebocsátottam, de hozzátettem azt, hogy akárki lesz a fizikai tettes és büntetőjogi értelemben felelős, politikailag és erkölcsileg azok

293 Kalmár Hugó, a Budapesti Államrendőrség detektíve

294 Gáthy az államrendőrségtől kapott értesülés után 1914. március 10-én tett erről jelentést számjelentésben az Igazságügyi Minisztériumnak. Eszerint egy nagyszebeni birkózó értesítette az államrendőrséget arról, hogy négy évvel korábban verekezésbe keveredett Ilie Cătărăuval, és tudni vélte, hogy jelenleg a fent nevezett szerelőnél bujkál a romániai Cămpînában. Ld.: MOL K 579 D1-1914-11201 14454/1914. A nyomozó szervek ez irányú vizsgálati végül nem vezettek eredményre.

az ultraromán körök lesznek felelősek, kik évek hosszú sora óta a magyar nemzeti állameszme ellen, legutóbb pedig a hajdudorogi püspökség ellen formális lázítást vittek véghez. (Igaz! Ugy van! a baloldalon.)

T. képviselőház! Én még ilyen Verlauf-pártira nem emlékszem, mint amilyent itt a nemzetiségi párt játszott velem szemközt. Nekem eszem ágába sem jutott épen az itt jelenlévő képviselő urakat gyanusítani ezen dologgal; csak mély sajnálatomra az elnök ur megakadályozott abban, hogy tovább fejtegessem a dolgot. És mikor azt mondtam, hogy azokat az ultraromán köröket teszem felelőssé, akik izgatnak a magyar nemzeti állameszme és a hajdudorogi püspökség ellen, akkor jelentkezik Vajda Sándor ur (Derűtség a baloldalon.)...

Fráter Lóránt: Catarauval feketekávézott!

Polónyi Géza:... mint a megtámadott nemzetiségi párt képviselője és azt mondja, hogy ők azok, akiket támadtam. Ennek azután a konzekvenciája az volt, hogy a t. Vajda Sándor ur, ugyanaz, aki azt a szép költeményt egyszer itt elszavalta a nemzet színe előtt...

Fráter Lóránt: Büszke lehet réal! (Zaj balfelől.)

Elnök: Csendet kérek!

Polónyi Géza: ...beszélte régi dolgokról és – itt van, nem untatom a házat vele – a Romanulban, azon egyszerű okból, hogy én itt a magyar nemzet törvényhozó testületében a magyar nemzetnek igazán vitális nemzeti érdekei tárgyában felszólaltam, megtámadnak, a becsületemet a sárga földig lepocskondiázzák, úgy hogy rajtam egy száraz rongy, nem maradt. Megvallom, hogy köszönöm, eltettem ezt a lapot is érdemrendjeim közé, a többi közé.

En elviselem, sőt büszke vagyok rá, hogy rászolgáltam ezen becsmérő támadásra. De engem ez nem izgat és nem változtatja meg azon nézetemet és meggyőződésemet, melyet nyomban ki fogok fejteni, t. i., hogy a magyar nemzetnek függetlenségi törekvései számára csak akkor és csak úgy van jövő, ha a germán invázióval szemben testvéreket keres és talál azon a Balkánon, melyhez minket már Kossuth Lajos is utasított. Épen azért, mert én becsülöm és foglalkozásáról is látom, hogy az a román nép épúgy a röghöz van kötve, mint mi, épúgy, mint én, a keresztény világnézet védelmében és megerősítésében nevelkedett fel, mindig törekedni fogok arra, hogy ennek a jóra való népnek barátságát és rokonszenvét megnyerjem, de mindig azzal a feltétellel, hogy itt, a haza határain belül élő románok viszont ismerjék el, hogy ez az ezer év óta honfoglaló magyar nemzet csak lovagias volt velük szemben és megtartva a nemzeti állameszme ideálját, velük megosztotta jogait és vagyonát. (Helyeslés és taps a baloldalon.)

Akarják önök, hogy én a bizonyítékaimat felsoroljam arra nézve, hogy kik voltak azok az emberek, akik igenis méltók voltak mint ultrarománok arra, hogy ezért a merényletért, mint akik érte, nem fizikailag, se nem büntetőjogilag, hanem politikai és erkölcsi értelemben vett felelősséggel tartoznak, feleletre vonassanak? Önök tudják azt, hogy a Balkánon, Romániában él egy bizonyos Jorga nevezetű ur. Ismerik? Ez a román Bobrinszky. Ez röpiratot röpiratra bocsátott ki és a legádázabb gyűlölettel a magyarság iránt, izgatott a hajdudorogi püspökség ellen. Két francia röpirata is jelent meg.

De akarják önök olvasni Hosszu Vazul írásait? Hosszu Vazul talán nem esik abba a gyanuba, hogy függetlenségi párti tendenciákat szolgál. Hosszu Vazulról, az önök püspökéről beszélek. Itt van a kezemben a főrendiházban mondott beszéde és itt van a kezemben a Neue Freie Presse-ben közzétett cikke, amelyben azt írja, hogy a hajdudorogi püspökség kérdésében olymértékű izgatás történt nemcsak a skizma szempontjából, nemcsak azért, hogy visszatérjenek a román egyház kebelébe, – olyan mérvű izgatás volt, hogy féltette egyházának jövőjét és félt attól, hogy vérontás lesz. Ezt nem én mondom; ezt Hosszu Vazul mondja.

De olvastam én azt a kommunikét is, amely ezeket mondja (olvassa): «Mindenekelőtt tudja meg gróf Tisza István, hogy a Romanul nemcsak vezérlapja a román nemzeti és nemzetiségi pártnak, hanem az egész hazai román faj propagandájának lelkes és meggyőződéses hírlapja. Nagyon különös, hogy a kormányelnök ezt nem tudja és nagyon jellemző, de korántsem dicséretes tudatlanság közepette a kormányelnök megenged magának ilyen kirohanásokat stb. stb. Nagyon is kiviláglik ebből, hogy milyen komoly egy magyar miniszterelnök felelősségérzete, még ha Tiszának hívják is, aki egy döntő fontosságú állami kérdésben beéri olyan kétes és zavaros hírforrásokkal, mint amilyen a román renegátoknak, a kormánypárt züllött bérenczeinek, Mangrának és Siegescunak undorítóan önző cselszövésekkel és vádaskodással telített hírforrása.»

A Romanul, pedig magyar állam területén jelenik meg, a legádázabb gyűlölettel ir...

Fernbach Károly: Az ügyész nem veszi ezt észre! (Felkiáltások a baloldalon: Hol az igazságügyminister?)

Fráter Loránt: Magyarországon szabad!

Polónyi Géza: Egy levél érkezett a rendőrséghez utólag, már a merénylet után, azt mondván (Olvassa): «Ne merjétek bántani a románokat, mert készen áll Románia hadserege, a földdel egyenlővé teszi ezt az átkos országot.» (Felkiáltások a baloldalon: Hallatlan! Disznóság!)

Fernbach Károly: Hol az igazságügyminister?

Pop-Csicsó István: Hol jelent ez meg?

Polónyi Géza: Ez a rendőrséghez érkezett levél.

Pop-Csicsó István: Ilyen butaságokat bárki irhát! (Zaj.)

Polónyi Géza: Én még nagyobb butaságokat is olvastam a Romanulban. (Derűtség balról.)

Pop-Csicsó István (közbeszól).

Elnök: Felkérem Pop-Csicsó István képviselő urat, ne zavarja a szónokot.

Polónyi Géza: Majd kimutatom azt is, hogy milyen összeköttetésben van ön a Romanullal. (Zaj és közbeszólások bal felől.)

Én csak igazolni akartam magamat a magyar képviselőházban atekintetben, hogy mikor egy kialakult nemzeti közakarat, közmeggyőződés egyenesen ujjal mutat a felelős egyénekre, akkor, ha ilyen tényállás mellett magyar képviselő, sem egyénnek, sem pártnak megjelölése mellett, hanem annak teljes mellőzésével egyéni felháborodásának ilyen kifejezést ad és mikor azt látom, hogy a magyar nemzet vértanuinak Debreczenben elszállott vére hiába

kiált bosszuért az egek urához és a merénylő megint nem besszarábiai, hanem romániai ember és nem orosz...

Fráter Loránt: Utlevelet adtak a határra, hogy tovább mehessenek!

Elnök: Kérem, ne méltóztassék közbeszólni.

Polónyi Géza: ...és Magyarországnak e pillanatban a leghalványabb reménye sincs arra, hogy a magyar nemzet igaz ügyéért kiontott vér elégtételt találjon Románia területén, (Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon.) akkor ne csodálkozzanak azon, hogyha ilyen események láttára minden jóra való magyar ember kettőzött óvatossággal áll önökkel szóba, (Helyeslés a szélsőbaloldalon.) és semmi szín alatt nem lép olyan területre, ahol önöknek hajszálnyi koncessziót tenne a magyar nemzeti állameszme rovására. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.) [...]

379. Walter Mayrhauser valonai osztrák-magyar konzul jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Valona, 1914. március 18.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 17658/1914. Másolat.

ad 22.888/11.

Abschrift

eines Berichtes der k. u. k. Konsulates in Valona vom 18. März
1914, Z. 408/A, an das k. u. k. Ministerium des Aeußern.

Polizeirat von Nagy und der Budapester Kaufmann N. Bölcskey sind behufs Identifizierung der beiden am 2. I. M. vom Lloydampfer „Stambul“ in Valona ausgeschifften Passagiere am 17. I. M. hier eingetroffen.

Da Herr Petrajeff aus Petersburg noch keine diesbezügliche Ordre erhalten hatte, mußte von einer – in Gegenwart eines hieramtlichen Funktionärs vorzunehmenden – Amtshandlung Abstand genommen werden.

Es wurde daher mit dem russischen Kontrollkommissär vereinbart, daß ihm die genannten zwei Herren einen privaten Besuch abzustatten hätten, bei welchem er ihnen unter einem Vorwande Gelegenheit geben sollte, mit den zwei der Identität mit Catareu und Kirilof verdächtigen Personen, Chataif und Smirnof, ein längeres Gespräch zu führen.

Unter Einhaltung dieses Vorganges wurde seitens Herrn Bölcskeys konstatiert, daß Chataif mit dem ihm persönlich bekannten Catareu nicht identisch ist.

Durch Einvernahme des diensthabenden Hafenzolizeifunktionärs auf dem k. u. k. Konsulate wurde ferner festgestellt, daß andere als die zwei angegebenen Personen am 2. I. M. den Lloydampfer „Stambul“ nicht verlassen haben.

Herr von Nagy und Herr Bölcskey sind daher heute mit dem „Baron Brück“ nach Triest zurückgekehrt.

Der k. u. k. Vizekonsul und Gerent:

Mayrhauser, m. p.

**380. Berinkey Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály
miniszteri titkárának Pro domo irata és annak kiegészítése a
Miklós István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet
tárgyában**

Budapest, 1914. március 18., 1914. március 20.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 Ad 15911/1914. Tisztázat.

Pro domo

I. Mai napon d. e. $\frac{1}{2}$ 10 órakor Boda Dezső főkapitány a telefonhoz hívatta [az] előadót s közölte [az] előadóval, hogy N[agy]. K[ároly]. távirati jelentése szerint a Sztambul hajón V[aloná]ba érkezett egyének nem azonosak Katarauval és Chirilewvel. N[agy]. K[ároly].-nak a főkapitány express táviratban utasítást adott arra, hogy Alexandriába utazzék.

Ezt Ő Excellenciájának szóval bejelentettem.

II. Tíz óra után a debreceni ügyészség telefonon felhívta [az] előadót s közölte, hogy a körözüvény 100 példánya tegnap délután postára adatott, ma itt lehet.

[Az] Előadó telefon útján közölte a debreceni ügyészséggel, hogy az előleg Sz[őke]. M[arianne].-nak kiadható.

Bpest, 1914. márc. 18.

Berinkey

[Folytatás]

F. évi márczius 19-én délelőtt Ő Excellenciájától azt a szóbeli utasítást kaptam, hogy – amennyiben lehetséges – azonnal intézkedjem a megbízásnak Sz[őke]. M[arianne].-tól leendő visszavonása iránt.

Erre a debreceni kir. ügyészséggel azonnal telefoni összeköttetésbe léptem. A debreceni kir. ügyészség jelentette telefonon, hogy az előleg Sz[őke]. M[arianne].-nak kiadatott, ő Debrecenből Budapestre távozott s hogy a megbízás visszavonása iránt az ügyészség azonnal intézkedni fog.

Szükségesnek látszott ennél fogva a bpesti államrendőrség főkapitányi hivatalát is értesíteni. Reiner Ő Mga telefonon közölte Boda főkapitánynyal, hogy a megbízás visszavonatot s felkérte a főkapitány urat, hogy Sz[őke]. M[arianne]. lakására (Visegrádi u. 4. sz.) azonnal detektivet küldjön, aki közli a nevezettel a megbízás visszavonását.

Ezután [az] előadót telefonon felhívta a debreceni ügyészség s közölte, hogy a debreceni rendőrfőkapitányság telefon útján hasonló megkeresést intézett a bpesti államrendőrség detektívetestületéhez.

Kevéssel ezután Marinovics rendőrtanácsos közölte Reiner miniszteri tanácsos úrral telefon útján, hogy Sz[őke]. M[arianne]. nem lakik [a] Visegrádi u. 4. sz. a., hanem holnap reggelre előállítják.

Ma délelőtt Sz[őke]. M[arianne]. Nánási detektív kíséretében megjelent Reiner Ő Mgánál, aki [az] előadó jelenlétében közölte Sz[őke]. M[arianne].-nal, hogy megbízása visszavonatot s hogy költségeit a debreceni főkapitányságnál – ahonnan az előleget kapta – számítsa fel. Nánási detektív kérdést intézett

Reiner Ö Mgához, hogy az útlevel és a Sz[óke]. M[arianne].-nál levő pénz elvétessék-e, mire Reiner Ö Mga kijelentette, hogy sem az útlevelet (amely Sz[óke]. M[arianne]. nevére volt kiállítva), sem a pénzt Sz[óke]. M[arianne].-tól elvenni nem szabad.

Ő Excellenciájának arról, hogy Sz[óke]. M[arianne].-tól a megbízás visszavonatot, azonnal szóbeli jelentést tettem.

Bpest 914. III. 20.

Berinkej

381. Karl Braun drezdai osztrák-magyar követ jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Drezda, 1914. március 21.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 17657/1914. Másolat.

ad 22.931/11.

Abschrift

eines Berichtes der k. u. k. Gesandtschaft in Dresden vom 21.

März 1914, Z. 584/A, an das k. u. k. Ministerium des Aeußern.

Das königlich sächsische Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten teilt mit, daß dem ihm übermittelten Ersuchen des königlich ungarischen Gerichtshofes in Debreczen vom 9. März l. J., Z. 2423/B. 120 Vm. 1914, die Strafsache gegen die des Mordes beschuldigten Ilie Tartareu, Orhei Katrareu und Kirilev betreffend, leider nicht hat entsprochen werden können, weil nach einer Meldung des königlichen Amtsgerichtes in Leipzig laut Auskunft des dortigen, die politische Abteilung des Polizeiamtes leitenden Kriminalkommissärs, die Administration des Artistenblattes „Das Programm“ nicht in Leipzig, sondern in Berlin (Leipziger Straße) ihren Sitz hat. Der verantwortliche Redakteur dieses Blattes heiße Herzberg und wohne in Berlin. Das genannte Amtsgericht erwähnt in seiner bezüglichen Niederschrift des Weiteren, daß das Leipziger Polizeiamt der Staatsanwaltschaft in Debreczen auf deren unmittelbare Anfrage bereits die gleiche Auskunft erteilt haben soll.

Im Hinblick auf die Dringlichkeit dieser Angelegenheit ist der eingangs bezogene dortämtliche Erlaß samt Beilagen der k. u. k. Botschaft in Berlin bei entsprechender Verständigung unter Einem zur weiteren dringlichen Veranlassung und direkten Berichterstattung abgetreten worden.

Der k. u. k. Gesandte: Braun, m. p.

22.888/11.

Dem königlich ungarischen Justizministerium in Budapest

mit Bezug auf das d. a. Telegramm vom 15. d. M., Z. 14738/1914 J. M. II. zur Kenntnisnahme.

Wien, am 25. März 1914.

Vom k. u. k. Ministerium des kaiserl. und königl. Hauses und des Aeußern:
Weil

**382. Igyártó Sándor debreceni főügyész jelentése Balogh Jenő
igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök
elleni bombamerénylet tárgyában**

Debrecen, 1914. március 25.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 17670/1914. Tisztázat.

1310. szám.

F. ü. 1914.

Bizalmas.

A debreczeni bombamerénylet tárgyában a mai napról a következőket jelentem:

A tegnapi napon Radautz bukovinai városból Kohn Bernáth ottani órás zárt levélben a mellékkelt magyar nyelvű fordított német levelet küldötte az itteni rendőrséghez.

Miután ebben Kirilow oroszországi és radautzi összeköttetéseiről[,] saját szülei[ről] és testvéreiről van szó, a levélben foglaltak tisztázását a kir. ügyész felette sürgősnek tekintette. Ennélfogva a rendőrség által megkerestette a csernowitzi rendőrséget az iránt, hogy hallgassa ki a bejelentőt, mutassa fel a Kirilow arcképét s ha ugyanerről van szó, hallgassa ki a megjelölt egyéneket, állapítsa meg a tettesekkel való esetleges összeköttetéseiket, tartson náluk házkutatást, bírói közbejövettel foglaltassa le a netalán ott lévő leveleket, derítse fel az esetleges érintkezések körülményeit, puhatolja azok alapján a tettesek hol tartózkodását, szükség esetén helyezze a netáni részeseket előzetes őrizetbe, erről távirati értesítést küldjön s eljárásának eredményét részletesen közölje. Állapítsa meg a bejelentés valósága esetén a Kirilow állampolgárságát is.

Mivel azonban a határszáron lévő Belaia Kerniza oroszországi községről és ott lakó lelkészről is szó van, kinél a tettes tartózkodott a levél állítása szerint, a bejelentés e része felett itt intézkedés nem történt. A levél másolatát azzal a kéréssel terjesztem fel Excellentiádhoz, kegyeskedjék az idevonatkozó résznek esetleges diplomáciai úton való lebonyolítását eszközölni, vagy esetleg a továbbiak iránt utasítást adni.

Debrecen, 1914. évi március hó 25.

Igyártó Sándor

kir. főügyész.

**382a. Igyártó Sándor debreceni főügyész jelentésének csatolmánya:
Kohn Bernhardt radautzi órás debreceni rendőrkapitánysághoz
intézett feljelentésének másolata**

[Radautz, 1914. március 25. előtt]

MNL OL K 579 D1–1914–11201 17670/1914. Másolat.

Másolat

Rendőrkapitányságnak Debreczen.

Én alulírott ezennel bejelentem, hogy a tettes Kirilow Timoftei osztrák alattvaló[t], személyesen ismerem, barátjaitól megtudtam, hogy ő Radautz

melletti (orosz községben) Belaia Kernizában egy papnál tartózkodott, kit szintén jól ismerek, a román karácsonyi ünnepek alatt egy napig volt nála, a honnan Wienbe utazott, onnan visszatérve ugyanabban a faluban és papnál vett szállást, mivel ott templomszentelés ünnep volt, onnan Hadikfalván keresztül, mivel ez igen közel fekszik Belaia Kernizához, Csernovitzba utazott, megállapítottam, hogy Kirilow már 6 év óta mint atléta van Bukarestben és társai megmondták, hogy nagyon sok román pénzt láttak nála, következésképpen minden kétséget kizár[.] hogy ő az, első feladat lenne Belaia Kernizában néhány házkutatást tartani, különösen [a] nevezett papnál a hol el volt szállásolva, hogy nem é irt ott valamit, azután Radautzban van Kirilownak az atyja és két fi[ú] és lánytestvére, kiket igen jól ismerek, én egynéhány ismerősétől kivettem, hogy a román rendőrség segédkezett néki és a felesége és a románfő maga küldték [a bombát], tekintetes főkapitányság, ha esetleg ezen sorok Kirilow kézrekerítésére vezetnének, ugy igényt tartok az ön által kitűzött jutalomra.

Cimem:

Kohn Bernhard

órás, Radautz, Bukovina.

383. Keserű Lajos debreceni főügyész-helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 23.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 17342/1914. Tisztázat.

Bizalmas!

1290. szám.

F. ü. 1914.

A debreceni bombamerénylet ügyében jelentem Nagyméltóságodnak, hogy a csernovici rendőrség intézkedéseiből az látszik, hogy egyes külföldi hatóságok nincsenek tisztában az illetékesség kérdésével s talán azon a nézetten vannak, hogy a cselekmény elbírálása a csernovici törvényszék hatáskörébe tartozik azon az alapon, hogy a bomba ott adatott fel.

Eltételezve attól, hogy nem kísérletről, hanem a bomba megérkezése után itt befejezett három rendbeli gyilkosság büntettéről van szó: kétségtelen, hogy a tetteseknek a tervezett cselekmény befejezésére irányuló akarata a postára adott bombát mindaddig követte, amíg csak az célját el nem érte: tehát az akarati elhatározás és ezzel kapcsolatban a végrehajtásra irányuló tevékenység nem szünt meg azzal, hogy a csomagot a postára feladták; ennélfogva minden vitán felül áll, hogy a cselekménynek bírója csak az a törvényszék lehet, ahol a messze idegenben tervezett gyilkos merénylet csakugyan eredményesen végrehajtatott.

Ez a felfogás felel meg a magyar birói gyakorlatnak is.

Arra is van bizonyíték, hogy a tettesek a merényletet megelőzőleg, itt Debrecenben megjelentek, a püspök lakhelyét kikémlelték, tehát még az előkészületi cselekmények egy részét is itt követték el.

A mennyiben pedig az a felfogás érvényesülne, hogy a bűncselekmény úgy Csernovicban, mint Debrecenben követtetett el, akkor is a mi törvényünk értelmében (B[üntető]P[aragrafus]. 16 §. 2. bek.) a debreceni kir. törvényszék bír illetékességgel, mert a csernovici törvényszéket kétségtelenül megelőzte, amennyiben mi már akkor is intézkedéseket tettünk, amikor még azt sem tudtuk, hogy a tettesek a bombát Csernovicban adták postára.

Mind ezek dacára a bűnvádi eljárásra hivatott debreceni kir. ügyészség és rendőrség, ha nincsenek is tétlenségre kárhozhatva, de a csernovici cs. kir. államügyészséghez és rendőrséghez képest, háttérbe vannak szorítva, más hatóságok intézkedései által.

A bukaresti és csernovici rendőrhatalóságok ugyanis egymással közvetlenül érintkeznek s a bukaresti rendőrség az ő eljárásáról közvetlenül értesíti a csernovici rendőrséget, a csernovici rendőrség mindezekről jelentést tesz a csernovici cs. kir. államügyészségnek s jelentésének másolatát elküldi a debreceni rendőrségnek.

A debreceni rendőrség tehát csak ilyen közvetett uton szerez értesülést a bukaresti rendőrség nyomozásának egyes egyes részleteiről.

Ma reggel is érkezett a debreceni rendőrséghez egy ilyen másolat, amelynek végén megemlíti a csernovici rendőrség, hogy a bukaresti kir. „román rendőrprefektúra értesítése szerint Salamon Marietta [sic] nagynénjével” letartóztatott és a nyomozati iratokkal együtt a bukaresti törvényszékhez átkísértetett.

Salamon Mariska és Ávrám Sinefta ellen a debreceni kir. törvényszék bocsátotta ki és terjesztette fel N[a]gyméltóságodhoz a nyomozólevelet; ennek dacára a debreceni kir. ügyészség és rendőrség a mai napon csak ilyen közvetett módon értesült nevezettek letartóztatásáról.

Nehogy tehát különböző államok biráskodási illetékessége zavarja adott esetben az intézkedések gyors megtételét, tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy az illetékesség kérdését az osztrák és román kormányokkal tisztázni kegyeskedjék.

Debrecen, 1914 március 23.

Dr Keserű Lajos

kir. főügyészi helyettes.

384. Gáthy Bálint debreceni ügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 17409/1914. Tisztázat.

1914 B 342.

A merénylet ügyében tegnap tett jelentésem kapcsán abból a Csernovitz útján nyert értesülésből kifolyólag, hogy Salamon Mariska Bukarestben le van tartóztatva, szükségesnek tartom előterjeszteni a következőket, kérvén

Méltóságodat, hogy e jelentésemet sürgös intézkedés és utasítás céljából az Igazságügyminister ur el terjeszteni kegyeskedjék.

Már több ízben hagy a különböző helyen folytatott nyomozás eredményeiről nem kapok értesítést, vagy vagy későn kapok egyes dolgokról tudósítást. Czernovitzban, Budapesten külön nyomozati cselekményeket végeznek a hatóságok úgy hogy egységes vezetésről és irányításról szó sem lehet. Legfőképen teljes lehetetlenség tiszta képet alkotni a nyomozás mostani stádiumáról. Nem tudom, hogy Csernovic a magáénak tekinti e ezt az ügyet s ilyen alapon miféle intézkedéseket tett és tesz, milyen értesítéseket kapott és kap Romániából, mert többszöri megkeresésre csak részleteket közöl. Nem tudom, hogy a budapesti államrendőrség a külfölddel és különösen Romániával áll e és milyen összeköttetésben, van e hivatalos tudomása az ott történt letartóztatásokról vagy ha nincsen ez mi okból marad el. Mindezek mellett az Igazságügyminister ur rendelkezései folytán az összes eddig ismeretes magyar és nem magyar állampolgár gyanúsítottak ellen kibocsátott nyomozóleveleket és elfogató parancsokat fölküldtettem az Igazságügyminister urhoz abból a célból, hogy a diplomáciai intézkedések, a kiadatási eljárás minél gyorsabban megtehetőek legyenek. Mindezekkel szemben arról vannak értesüléseink, hogy a Bukarestben letartóztatottak dolgában Csernovitz tesz intézkedéseket. Egyszóval lehetetlen magam tájékoz[ód]nom s lehetetlen magam megtennem azokat a törvényes intézkedéseket adott esetekre [melyeket] a törvény reám nézve különben kötelezővé tesz.

Kénytelen vagyok tehát az ügy nagy hordereje és felelősségem tudatában is kérni Méltóságodat, hogy az Igazságügyminister ur olyan felhatalmazását kieszközölni méltóztassék, mely szerint a nyomozás egyetlen pontról leendő irányítása lehetővé tétessék; úgy a csernovici mint a budapesti rendőrhatóságok minden nemü intézkedéseiket velünk haladék nélkül közölgék; legfőképen a már letartóztatottak ügye (miről hivatalos tudomásom mindezig nincsen) mielőbb tisztáztassék, végre hogy a romániai rendőrhatóságok, esetleg bíróság tett intézkedéseiket a bűncselekményben eljárni hivatott debreczeni rendőrhatósággal vagy ügyészséggel a további lépések megtehetőse céljából haladék nélkül közölgék.

Meg vagyok győződve arról, hogy e háromfelé szétszort nyomozási tevékenységnek eddig is igen sok hátránya volt.

Jelentem végül, hogy Kassáról tegnap egy névtelen levél érkezett melyben annak írója számot tartva a jutalomra, értesít, hogy a tettesek Szentpéterváron tartózkodnak, egyike Mocton utca 13. alatt egy Kostranu [?] nevű embernél, másika ugyanazon utca 40 sz. alatt Szumerics nevű embernél, kinek leányával is ismerettsége van a tettesnek.

Mig lehet jelentőséget tulajdonítani e levélnek. Mégis annak valósága a lehetőség köréből nem lévén kizárható, tartalmát a tegnapi napon számjegyes táviratban közöltem az Igazságügy minister ural.

Debreczen 1914 Mart. 24

Gáthy Bálint

kir. ügyész

385. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átiratának másolata Tisza István miniszterelnökhöz a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Bécs, 1914. március 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 18952/1914. Másolat.

Másolat.

Wien, am 24. März 1914.

23073/11.

Bombenattentat in Debreczen.

Zum h. o. Telegramm vom 19. März 1914.

An das kgl. ung. Ministerpräsidium in Budapest.

In Ergänzung der früheren einschlägigen Mitteilungen beehrt sich das k. u. k. Ministerium des Aeussern dem kgl. ung. Ministerpräsidium zu eröffnen, dass es, veranlasst durch verschiedene seither eingetroffene Meldungen, die entsprechenden telegrafischen Weisungen hinausgegeben hat, damit nach Catareu nicht nur in ganz Egypten sondern auch in Smyrna und Constantinopel, wohin er sich vielleicht gewendet hat, eingehendst recherchiert und er im Betretungsfalle sofort verhaftet werde.

Da aus einem Berichte des k. u. k. Gesandten in Cairo hervorgieng, es sei nicht ausgeschlossen, dass Catareu seine Correspondenz nach Marseille dirigiert und er möglicherweise auch selbst den Weg dorthin genommen habe, wurde die k. u. k. Botschaft in Paris telegrafisch beauftragt, bei der französischen Regierung ungesäumt zu erwirken, dass wegen Konstatierung der Existenz dieser Korrespondenz, eventuell deren Beschlagnahme sowie gegebenenfalls wegen der Verhaftung Catareu's selbst die erforderlichen Anordnungen mit aller Dringlichkeit getroffen werden.

Es wolle dem kgl. ung. Ministerpräsidium gefällig sein, von Vorstehenden die kgl. ung. Ministerien des Innern und der Justiz zu benachrichtigen.

Für den Minister:

Weil

386. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Bécs, 1914. március 26.

MNL OL K 579 D1–1914–1120117760/1914. Tisztázat.

Wien, am 26. März 1914.

22.508/11.

Debreczener Bombenattentat.

Zum h. a. Note Z. 22.518/11

vom 22. März 1914.

An das königlich ungarische Justizministerium in Budapest.

Mit der h. a. Note vom 24. d. M., Z. 23073/11, ist das kgl. ungarische Ministerpräsidium ersucht worden, dem kgl. ungarischen Justizministerium unter anderem mitzuteilen, daß die k. u. k. Botschaft in Konstantinopel telegraphisch beauftragt worden ist, für den Fall, daß sich Catareu von Alexandrien nach Konstantinopel geflüchtet haben sollte, bei der türkischen Regierung die Verhaftung und vorläufige Haftanhaltung des Genannten dringend zu erwirken. Es wurde beigelegt, daß sowohl gegen Catareu als auch gegen Chirilew vom kgl. ungarischen Gerichtshofe in Debreczen ein Haftbefehl erlassen wurde und deren Auslieferung im Betretungsfalle beigelegt werden würde.

Die gedachte k. u. k. Botschaft hat nun hieher berichtet, daß ihr über ihre bezügliche Demarche seitens des Direktors der politischen Abteilung, Reschid Bey, bedeutet wurde, es könne im Hinblick auf das Prinzip, wonach die türkische Regierung in Ermanglung eines Auslieferungsvertrages oder der Zusicherung der Reziprozität einen nach der Türkei geflüchteten ausländischen Verbrecher nicht ausliefern, dessen Arretierung und Haftanhaltung nur schwer veranlaßt werden.

Wie Reschid Bey bemerkte, trage im vorliegenden Falle auch die politische Färbung des Deliktes zur Komplizierung der Angelegenheit bei. Er versprach jedoch schließlich, daß Catareu bei seiner etwaigen Ankunft in Konstantinopel oder in einem sonstigen türkischen Hafen unter enge Polizeiaufsicht genommen und die k. u. k. Botschaft hievon sofort verständigt werden würde.

Da immerhin mit der Möglichkeit zu rechnen ist, daß die Urheber des Debreczener Bombenattentates in der Türkei betreten werden könnten, so glaubt das k. u. k. Ministerium des Aeußern im Hinblick auf diese Eventualität dem kgl. ungarischen Justizministerium schon jetzt zur Erwägung stellen zu sollen, ob nicht namens der kgl. ungarischen Regierung der kaiserlich ottomanischen Regierung die Reziprozität für den Fall eines seitens der letzteren in Hinkunft etwa gestellten Begehrens um Auslieferung von nach Ungarn geflüchteten Urhebern eines in der Türkei begangenen Mordes, insofern die betreffenden Täter nicht ungarische oder österreichische Staatsangehörige, der bosnisch-herzegowinische Landesangehörige sind, zuzusichern wäre.

Es wolle dem kgl. ungarischen Justizministerium gefällig sein, zu dieser Frage dringendst Stellung zu nehmen und die diesbezüglich gefaßte Entschliebung telegraphisch hieher bekanntzugeben.

Für den Minister:

Weil

387. Keserű Lajos debreceni főügyész-helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. március 29.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 18481/1914. Tisztázat.

Királyi Főügyészség Debreczenben
Bizalmas!
1370. szám.
F. ü. 1914.

A debreczeni bombamerénylet ügyében folyó hó 25-ik napján 1310. f. ü. számmal alatti kelt jelentésemre hivatkozva tisztelettel jelentem Nagyméltóságodnak azt a jövőre nézve esetleg szerfölött fontossá válható körülményt, hogy a csernowitzi rendőrség távirati értesítése szerint – melyben az iratok küldését jelzi – megállapított, hogy Kirilow Timoftei osztrák állampolgár és Radautzban született.

Egyéb jelenteni valóm most nincs.

Debrecen, 1914. évi márczius hó 29.

Dr Keserű Lajos
kir. főügyészi helyettes.

388. Balogh Jenő igazságügy-miniszter leiratának fogalmazványa Gáthy Bálint debreceni ügyésznek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 31.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 16829/1914. Fogalmazvány.

A debreceni kir. ügyészségnek.

A debreceni bombamerénylet tárgyában vonatkozással f. évi márczius 24-én 1914. B. 342. sz. a. kelt jelentésére következőkről értesítem a (Czimet):

I. Hogy a csernowitzi rendőrség a debreceni bombamerénylet ügyében nyomozást folytat, azt arra kell visszavezetni, hogy az osztrák birói gyakorlat szerint e bűncselekmény elkövetésének helye Csernowitz, ahol a bombát tartalmazó ládát Catareu és Chirilew feladták s ezzel a maguk részéről mindazt megtették, ami a bűncselekmény keresztülvitele céljából szükséges volt. Ebből az álláspontból következik, hogy a csernowitzi rendőrség ebben az ügyben önállóan jár el az osztrák igazságszolgáltatás érdekében.

Ezidő szerint még egyáltalában nem lehet tudni, hogy abban az esetben, ha Catareu és Chirilew kézre kerülnek, ügyükben a csernowitzi vagy a debreceni bíróság fog-e eljárhatni, mert ha a nevezettek olyan államban kerülnének kézre, amelyből kiadatásuk esetén hazaszállításuk [sic] útja Ausztrián át vezet, előrelátható, hogy az osztrák kormány a nevezettek átszállítását nem

fogja engedélyezni. Chirilewre vonatkozólag az átszállítás engedélyezése – az osztrák bíróságok jogi felfogásától eltekintve – a fenti esetben már azért is ki van zárva, mert a nevezett a debreceni kir. főügyészségnek f. évi márczius 29-én 1370. sz. a kelt jelentése szerint osztrák állampolgár.

Mindezekből következik, hogy Catareunak és Chirilewnek magyar bíróság elé állítására a nevezettek letartóztatása esetén is csak akkor kerülhet sor, ha a nevezettek olyan államban kerülnének kézre, ahonnan a hazaszállítás útja nem vezet Ausztrián keresztül vagy ahonnan őket Ausztria megkerülésével lehet valami módon hazaszállítani.

II. A (Czimnek) jelentései folytán szükséges intézkedéseket annak idején a legnagyobb sürgőséggel megtettem. Ez ideig azonban a közös cs. és kir. külügyminiszteriumtól mindössze arról kaptam értesítést, hogy Mandacescu Silviut és Avram Tódort, valamint Salamon Mariskát és Avram Sineftát Bukarestben letartóztatták, továbbá, hogy Catareu Câmpinában, Valonában kinyomozható nem volt, végül, hogy Szerbiában, Bulgáriában és Montenegróban Catareunak és Chirilewnek letartóztatása iránt megfelelő intézkedések történtek. A cs. és kir. közös külügyminiszteriumot egyidejűleg megkeresem aziránt, hogy az eddig tett intézkedésekről részletes tájékoztatást küldeni sziveskedjék. Amint ez rendelkezésemre fog állni, azt a (Czimmel) is közölni fogom.

III. Ami a nyomozásnak a (Czimnél) való központosítását illeti, nézetem szerint erre az ügy jelen állásában szükség nincs, mert a (Czim) innen ugyis értesülni fog mindazokról az intézkedésekről, amelyek eddig történtek, valamint azoknak esetleges eredményéről is.²⁹⁵

IV. A (Czim) f. évi márczius 22-én 1914. B. 342. sz. a kelt jelentésével felterjesztette hozzám a debreceni rendőrkapitányság által elkészített kimutatást, amely feltünteti, hogy a körözőlevelek hová küldettek el.²⁹⁶ Minthogy, nézetem szerint még egyes más helyekre is kellene körözőleveleket küldeni, felhívom a (Czimet), intézkedjék aziránt, hogy a fényképes és a jutalom összegét feltüntető körözőlevelekből hozzám további 100 példány felterjesztessék.

Kml.

295 A bekezdés utolsó mondatát utólag törölték: *Az ügy jelen állásában célszerűbb, ha a nyomozásnak összes számai a m. kir. Igazságügyminiszteriumnál futnak össze, amelynek módjában áll a legrövidebb idő alatt összeköttetésbe lépni annak a külföldi államnak kormányával, amelynek területén a büntetteknek nyoma merül fel.*

296 Európa, Észak- és Dél-Amerika valamint a Karib térség valamennyi nagyobb városának rendőrhatalóságaihoz és a Monarchia konzulátusaihoz is eljuttaták a körözőleveleket. Ld.: MOL K 579 D1-1914-11201 17086/1914.

389. Tőry Gusztáv igazságügy-minisztériumi államtitkár átiratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. március 31.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 16829/1914. Fogalmazvány.

A közös külügyminiszteriumnak.

Bécs.

Streng vertraulich!

A debreceni bombamerénylet ügyében a f. évi márczius 22-én 22518/11. sz. a. kelt nagybecsű átiratával ellátott követségi jegyzéket tudomásvétel után visszazárva, van szerencsém a (Czimet) teljes tisztelettel megkeresni aziránt, hogy Mandacesku Silviu, Avram Tódor, Salamon Mariska és Avram Sinefta kiadatási ügyének jelenlegi állásról engem mielőbb értesíteni méltóztassék.

Vonatkozással továbbá a (Czimnek) f. évi márczius 13-án 20012/11. sz. a. kelt nagybecsű átiratára s különösen annak arra a részére, amelyben arról van szó, hogy Catareu f. évi márczius 12-e előtt 4-5 nappal a bukaresti szerb követségen útlevelet kért, van szerencsém a (Czimet) teljes tisztelettel megkeresni aziránt, méltóztassék a rumán kir. kormánytól felvilágosítást kérni abban a tekintetben, hogy Catareu és Chirilewnek a f. évi márczius 3-án 12496. sz. a. kelt itteni távirattal kért letartóztatása tárgyában a rumán kir. kormány minő intézkedéseket látott szükségesnek s miként lehetséges, hogy Catareu még f. évi márczius 7-én vagy 8-án is Bukarestben tartózkodhatott, holott mi azt az értesítést nyertük, hogy Catareu és Chirilew Bukarestből f. évi márczius 3-a előtt megszöktek.

Minthogy a napilapokban, így nevezetesen a Pesti Naplónak f. évi márczius 12-i számában nyugtalanító közlemények jelentek meg arról, hogy a bukaresti rendőrprefektus, Corbescu Sándor²⁹⁷ Catareu és Chirilew megszöktetése körül közreműködött, minthogy továbbá a debreceni bombamerénylet ügyében a képviselőházban interpelláció jelentetett be: köszönettel venném, ha a (Czím) engem mielőbb abba a helyzetbe juttatni méltóztatnék, hogy a bukaresti rendőrségnek ez ügyben követett eljárásáról tiszta képet nyerhessek.²⁹⁸

Végül van szerencsém a (Czimet) teljes tisztelettel megkeresni aziránt, hogy a f. évi márczius 6-án 13097., és márczius 18-án 15002. sz. a. kelt itteni átiratokra válaszolni méltóztassék.

Bp 914. III. 31.

Berinkei

I. Reiner

K. IV. 1. Tőry

297 Alexandru Corbescu, a román Siguranța vezetője.

298 Utólag törölt bekezdés: *Catareunak f. évi márczius 7-én vagy 8-án Bukarestben történt nyílt fellépése, amelylyel a (Czimnek) f. évi márczius 13-án 20012/11. sz. a. kelt nagybecsű átirata is foglalkozik, alkalmasnak látszik arra, hogy a bukaresti rendőrség eljárását nem kedvező színben tüntesse fel.*

390. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Bécs, 1914. április 2.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 19182/1914. Számjeltávirat.

Érk. Bécsből, 1914. évi április hó 2-án
Für ungarisches Justizministerium.

Bezugauf dessenNote15802vom18.MärzbetreffendRequisitionsschreiben nach Kiew.

Botschafter in Petersburg im Sinne der ober wähtnen Note beauftragt, telegrafierte, dass laut Note russischem auswärtigen Amte, welches unterwegs nach Auffassung russisches Justizministerium das an Bomben-Attentat Debreczen beteiligte Personen zur Last gelegten Verbrechen charakterischen politischen Delict habe und dass daher russisches Justizministerium auf Grund Artikel 3, 4 und 13 unseres Auslieferungsvertrages keine Möglichkeit findet Verhaftung fraglicher Individuen zu veranlassen und dem Requisitionsschreiben folge zu geben.

Auf Anfrage der Botschaft auf welcher Basis russische Regierung politische Verbrecher annehme, wurde im auswärtigen Amte erwidert, dass politischer Charakter des Attentates aus den Bericht sämtlicher Zeitungen hervorgeht.

Das kön. ungarische Justizministerium wird ersucht ehestens hierher bekannt zu geben, ob und eventuell mit welcher argumentierender Auffassung russisches Justizministerium entgegen zu treten wäre.

Berchtold

391. Balogh Jenő igazságügy-miniszter átiratának fogalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Budapest, 1914. április 2.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 19182/1914. Fogalmazvány.

A közös külügyminisztériumnak
Bécs.
Streng vertraulich!

Vonatkozással a debreczeni bombamerénylet tárgyában f. évi április 2-án kelt számjeles táviratára,²⁹⁹ van szerencsém a (Czimet) teljes tisztelettel értesíteni, hogy az orosz kormány álláspontjával szemben az én felfogásom a következő:

299 Lásd: 390. számú dokumentum

Czernowitzban két egyén, állítólag Catareu és Chirilew nevezetű f. évi február 20-án egy bombát tartalmazó csomagot adott fel Miklóssy debreceni görög katolikus püspök címére, amely Debrecenben február 23-án felrobbant és három egyén halálát s több ember súlyos megsebesülését okozta.

Ez a bűncselekmény a magyar büntetőtörvénykönyv szerint három rendbeli gyilkosság büntettének minősül.

Tekintettel arra, hogy gyilkosságról van szó, ez a bűncselekmény nem tekinthető abszolút politikai bűncselekménynek. Relatív politikai bűncselekménynek pedig ez a gyilkosság csakis akkor lenne tekinthető, ha a bűncselekmény politikai indokból vagy politika célból követtetett volna el.

A politikai célnak és indoknak megállapítása azonban feltételezi azt, hogy a bűncselekmény tettesei ilyen politikai célt vagy indokot megjelöljenek.

Míthogy azonban ezideig a bűncselekmény tettesi nem kerültek kézre s nem voltak kihallgathatók, az ügy jelen állásában nem lehet megállapítani azt, hogy a bűncselekmény politikai indokból vagy célból követtetett el.

Valamely bűncselekmény politikai indokának vagy céljának megállapítására a napilapokban megjelenő cikkek nem elégségesek, mert ezek csak kombinánczión alapulnak; a nyomozás adatai azonban mindezideig nem derítettek ki olyan ténytet, amelyből a bűncselekmény politikai indokára vagy céljára csak következtetni is lehetne.

A körülmények között nem ismerhetem el annak az álláspontnak jogosságát, hogy az Oroszországgal 1874. évi október hó 15-én kötött szerződés 3., 4. és 13. cikke alapján a letartóztatás s egy olyan megkeresés teljesítése is megtagadassék, amelynek célja épen az volna, hogy a bűncselekmény közelebbi körülményei megállapitassanak.

Van szerencsém ennél fogva (Czimet) teljes tisztelettel megkeresni aziránt, hogy az orosz kormányval álláspontomat közölni s az orosz kormány választát tudomásomra juttatni méltóztassék.

Bpest, 1914. IV. 2.

Berinkej

K Reiner

A tisztázat Ó Excellentiája elé terjesztendő.

392. Keserű Lajos debreceni főügyész-helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. április 4.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 19717/1914. Tisztázat.

Bizalmas!

1474. szám.

F. ü. 1914.

A debreczeni bombamerénylet ügyében a folyó évi márczius hó 25-én kelt 1310. f. ü. szám alatt és márczius 29-én 1370. f. ü. szám alatt kelt jelentésemre való hivatkozással jelentem Nagyméltóságodnak, hogy a csernowitzzi rendőrség

a mi megkeresésünkre folytatott nyomozás eredményeként jelenti, hogy Radautz bukovinai községben tényleg feltalálta a Kirilow édesatyját és testvéreit. Kirilow tíz évvel ezelőtt elkerült hazulról, züllött, írástudatlan, napszámos, hordár, majd birkozó lett, velük egyáltalában nem érintkezett. A család tagjaival a merénylet dolgában semmiféle összeköttetése nem volt. Jelenti továbbá [a czerowitzi rendőrség], hogy saját elhatározásából a határmenti oroszországi községben is teljesítette a nyomozást, ott lakik Kirilow nagybátyja, egy pap, akinél szintén évekkal ezelőtt lakott s akit meg is lopott. Hosszu idő multán ez év január hó 18-án jelent meg váratlanul e papnál azzal, hogy szüleit nem látogatja meg, mert a családja lezüllött. Egyes, Kirilow által ott hagyott ingóit a rendőrség le is foglalta és elhozta. Megállapította azt is a csernovitzi rendőrség, hogy Kirilow minden valószínűség szerint Alexandriában van. Erről az osztrák Igazságügyminister urnak jelentést is küldött.

Ebből az alkalomból körözvényeket küldettünk az afrikai és az ázsiai osztrák és magyar konszultátusoknak is.

Debreczen, 1914. évi április hó 4.

Dr Keserű Lajos

kir. főügyészi helyettes.

393. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Bécs, 1914. április 6.

GKPL VI–1. (1914). Tisztázat.³⁰⁰

1784

Viennae, die VI Aprilis 1914.

Confidentialis

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Stephano Miklossy

Episcopo Hajdudorogensi

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Honori mihi duco Amplitudini Tuae, huic adnexum, trasmittendi exemplar voti a Gubernio hungarico³⁰¹ in causa revisionis Bullae „Christifideles” huic Apostolicae Nuntiaturae expressi.

Porro, antequam Sanctam Sedem de hoc negotio certiozem reddam, enixe Amplitudinem Tuam rogo, ut super eodem voto sententiam suam in Domino mihi aperire velit.

Interim sensibus debitae aestimationis persistens, ex animo sum

Dominatio Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae in Christo addictimus

†Raphael Archiepiscopus Laodicensis

Nuntius Apostolicus

300 Szinte teljesen azonos szöveggel levél Mihályi Viktor balázsfalvi metropolitának: ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 621r. Fogalmazvány.

301 Lásd: 374a.számú dokumentum.

**394. Szapáry Frigyes szentpétervári nagykövet Leopold Berchtold
külügyminiszternek intézett jelentésének másolata a Miklósy
István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Szentpétervár, 1914. április 11.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 22923/1914. Másolat.

Ad 29801/11.

Abschrift eines Berichtes der k. u. k. Botschaft in St. Petersburg ddo 11. April 1914, No 763/I-A, an das k. u. k. Ministerium des Aeussern, Bombenattentat in Debresin, zu Erlässen vom 27. März l. J., 22630/11 und vom 1. April l. J., Z. 24034/11.

In Befolgung der obzitierten Weisungen hat die k. u. k. Botschaft nicht verfehlt, die gegen die Debrecziner Bombenattentäter Katarew und Kirilow erlassene steckberiefliche Verfolgungsanzeige sowohl der deutschen „St. Petersburger Zeitung“ als dem meistgelesenen hiesigen russischen Blatte, der „Nowoje Wremja“ behufs Veröffentlichung zu übermitteln. Während erstere diesem Begehren ohne weiters entsprach (der Steckbrief erschien in der Nummer vom 5. l. M.) erklärte die „Nowoje Wremja“ das Inserat nicht ohne eine vorgängige diesbezügliche Bewilligung seitens der hiesigen Stadthauptmannschaft in ihre Spalten aufnehmen zu können.

Hierauf richtete die k. u. k. Botschaft ein gegenständliches Gesuch an den hiesigen Stadthauptmann, auf welches jedoch zur Stunde eine Antwort noch nicht eingelangt ist.

Nach Eintreffen zweitgenannten Erlasses wurde die Veröffentlichung des Steckbriefes in weiteren vier Tagesblättern in Aussicht genommen, und zwar im „Peterburgskij Listok“, „Rjetsch“, „Birschewija Wjedomosti“ und der „Peterburgskaja Gazetta“. Nachdem aber die Aufnahme einer in russischer Sprache abgefassten Übersetzung des Inserates bei den letztgenannten Zeitung ebenfalls unter Hinweis auf die bewusste hiez zu notwendige Ermächtigung des Stadthauptmannes abgelehnt wurde, glaubte die k. u. k. Botschaft von weiteren Schritten in der Angelegenheit bis zum Eintreffen der Antwort der in Rede stehenden Polizeibehörde, welche gleichzeitig urgirt wurde, Abstand nehmen zu sollen.

Die bisher aufgelaufenen Insertionskosten in der Höhe von 135 Rbl. wurden unter Berufung auf letztgenannten Erlass in der hieramts laufenden Dienstrechnung in Ausgabe gestellt.

Der k. u. k. Botschafter :

Szapáry m. p.

P. S.

Unmittelbar vor Kurierschluss wurde dieser k. u. k. Botschaft in Beantwortung ihres obbezogenen Urgenzschreibens seitens der Kanzlei des Stadthauptmannes bekanntgegeben, dass sie die Angelegenheit als sehr

dringlich dem Minister des Innern übermittelt habe und die Entscheidung des genannten Ressortschefs sofort dieser k. u. k. Botschaft bekanntgeben werde. Nachdem es sich im Steckbrief um fremde Staatsangehörige handele und das Ersuchen um Bewilligung der Publikation des Steckbriefes von einem fremden Statte ausgehe, gehörte die ganze Sache in die Kompetenz des Ministeriums des Innern.

Ut in litteris.

**395. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök
átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Bécs, 1914. április 17.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 22923/1914. Tisztázat.

29801/11 sz.

A m. kir. Igazságügyminisztériumnak

Budapesten

hivatkozással az 1914. évi március hó 20-án kelt 15961/I. M. II. számú ottani átiratra betekintés végett.

Wien, 1914. é. április hó 17-én

A császári és királyi Ház és a külügyek cs. és kir. ministeriuma.

Weil

**396. Vásárhelyi Gyula belügyminisztériumi osztálytanácsos
átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914 április 19.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 23163/1914

Bizalmas!

571 szám.

A válaszirat alapjául szolgáló megkeresés száma: 21581/II.

Tárgy: A debreczeni bombamerénylet.

Folyó évi április 15-én 21581/II szám alatt kelt nagybecsű átiratára, van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy Nagy Károly budapesti államrendőrségi detektívfőnöknek valonai és alexandriai útjára vonatkozó jelentést másolatban mellékelt átiratom kapcsán a Miniszterelnök Urnak küldtem volt meg és így azt nem bocsáthatom Nagyméltóságod rendelkezésére.

Budapest, 1914 évi április hó 19-én.

A minister rendeletéből:

Vásárhelyi

ministeri osztálytanácsos.

**397. Sándor János belügyminiszter Tisza István miniszterelnökhöz
intézett átiratának másolata a Miklósy István hajdúdorogi püspök
elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914 április 19.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 23163/1914. Másolat.

483/1914 Res. B. M. számról Másolat. Tárgy: Dr. Nagy Károly detektívfőnök jelentése a debreczeni bombamerénylet ügyében Valonában és Alexandriában végzett nyomozásról. Magyar királyi miniszterelnök urnak! Budapest.

Utalással a debreczeni bombamerénylet ügyében 1914 évi március hó 23-án 399 res szám alatt megküldött átiratomra, a nyomozás céljából Alexandriába és Valonába kiküldött dr. Nagy Károly budapesti detektívfőnök ide mellékelt jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak tisztelettel megküldeni.

Ez a jelentés megerősíteni látszik előbbi átiratomban kifejezett azon feltevést, hogy a romániai rendőrség és hatóságok a tettesek szökését nem kívánták megakadályozni, sőt inkább elősegítették.

Eltekintve ugyanis az alexandriai cs. és kir. osztrák-magyar konzulátus véleménye szerint megbízható és szavahihető egyén által jelentettektől, a kiküldött detektívfőnök által megállapított s hitelt érdemlő minden adat is azt látszik igazolni, hogy csakugyan Catarau volt az a gyanúsított egyén, ki március 9-től 14-ig Alexandriában tartózkodott.

Ez esetben pedig megállapítottnak kell tekintenünk, hogy Catarau Konstanza román kikötőből a „Regele Carol” román hajón, a hajóaljstromba álnév alatt bevezetve március 9-én érkezett Alexandriába, hogy a hajóról csak annak kikötése után két nap mulva szállott ki s akkor egyenesen I. N. Jonesco román kereskedelmi attaché lakására ment s március 14-ig ott tartózkodott, hogy utóbbi őt mint román alattvalót védelmébe vette s mindaddig lakásán tartotta míg a cs. és kir. osztrák-magyar konzul közbenjárására, az alexandriai rendőrség elfogására utasítást nem kapott.

Jonesco gondoskodott arról, hogy Catarau még ez utasításnak a rendőrséggel való közlése előtt távozzék Alexandriából s és a midőn szökését már biztosítva látta, megváltoztatva előbbi álláspontját kijelentett az alexandriai rendőrségnek, hogy nevezett nem román alattvaló.

A jelentés szerint az alexandriai rendőrség eljárásához is szó fér, mert ha a román kereskedelmi attaché lakását román területnek tekintette is, Cataraut e helyiségből történt távozása után, melynek a megfigyeléssel megbízott detektiv szemtanuja volt, elfoghatta, illetve szökésében megakadályozhatta volna.

Mindenesetre feltűnő körülmény az is s az alexandriai rendőrségnek, a román konzullal szemben való különös közlékenységére enged következtetni, hogy Catarau ugyanazon napon délután szökött meg Alexandriából, mely napon az ottani rendőrség letartóztatására utasítást kapott.

Az előadottak alapján tisztelettel van szerencsém Nagyméltóságodat felkérni, méltóztatásuk megfontolás tárgyává tenni, hogy ez előbbi átiratomban

foglaltakkal kapcsolatos újabb adatok alapján nem-e lenne indokolt a román rendőrség, az alexandriai román konzul eljárását diplomáciai uton szóvá tenni?
Budapest, 1914 évi április hó 6-án.
Sándor János s. k.

A másolat hiteléül:
Hamrán³⁰²
irodatiszt.

398. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Debrecen, 1914. április 24.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 380r–381r. Tisztázat.
GKPL Miklósy–hagyaték 1303/1914. Fogalmazvány.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

Nro.1300.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Domino Raphaeli Scapinelli e Comitibus de Leguinia
Viennae

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,
Nuntie Apostolice, Domine mi Gratosissime !

In nexu aestimatissimae requisitionis³⁰³ Excellentiae Tuae sub numero 1754/1194. ad me directae – quoad votum a Gubernio hungarico in causa revisionis Bullae „Christifideles Graeci” praestitum – habeo honorem mentem ac sententiam meam de hac re in sequentibus exponendi:

1./ In regno Hungariae nec una inveniri potest Dioecesis, cuius fideles mere eiusdem labii essent. Neque Eparchiae huius Hajdudorogensis limites ita circumscribi potuerunt, ne intra fideles graeci ritus hungaros pauci quoque rumeni adnumerentur.

2./ Testante voto supramemorato secundum data statistica officialia numerus Dioecesis meae fidelium efficit 210,403 animas, ex quibus 26,828 semetipsos rumenae nationis profitentur. Inter hos posteriores 20,828 inveniuntur fideles, qui lingua quoque hungarica optime callent, et solummodo sex millia habeo fidelium, qui exclusive lingua rumena loquuntur.

3./Indigentis spiritualibus labii rumeni fidelium meorum per curatos hac lingua plene peritos, quos sat multos habeo, satagere possum. De talium educatione etiam in futuro prospicere, maxi mae mihi curae erit.

4./ Magna pars fidelium labii hungarici meorum, dum hi sub regimine priorum Antistitum rumenorum collocati erant, nec in verbi divini praedicatione, nec in catechisatione, nec in aliis vitae spiritualis terrenis

302 Hamrán Ignác belügyminisztériumi segédhivatal irodatisztje.

303 Lásd: 374a. számú dokumentum

materna lingua sua institutiones acceperunt, ob quam alienam, imo frigidam agendi rationem, quam ex parte plurium pastorum spiritualium rumenorum experti sunt, plurimi Hungarorum graeco-catholicorum in praedam nefandi indifferentismi, vel apostasiae facti sunt.

5./ Fidelibus meis rumenis, si in hac Dioecesi relinquuntur,- uti sub 3/.proposui, – nullum periculum spirituale, vel temporale imminet. Vice-versa apostasia ac a pristino ritu defectio fidelium hungarorum meorum, si forte ab hae Dioecesi sejungerentur, periculosiores adhuc dimensines induerent. Iam vero pro illusionibus nationalisticis justum interesse bonaque Ecclesiae offerre nullo modo licere censeo.

Ex his, reverenter prolatis nullam plane causam invenio Bullam praeaudatam ita revidendi, ut parochiae Dioecesis Hajdudorogensis, in quibus fideles hungari cum rumenis commixte vivunt, ad priores, a quibus seiuncti sunt, Dioeceses rescribantur.

E contra quam maxime opus esse puto decreto a Sacra Sede Apostolica edendo, quo Dioecesis mea, cuius limites Sanctitas Sua post diuturnas tractationes copiosasque considerationes praesenti statui conformiter stabilire dignata est, in hodierna integritate immutabiliter conservanda declaratur; perturbatio enim praesentis status iteratis illegitimis interpositionibus ac irritationibus posset fomitem praebere et per longum adhuc temporis spatium retardaretur pax ac optata quies ista, qua in novae cuiusque Dioecesis organisatione Praesul omnino indiget.

Quod demum exceptionem Gubernii Hungarici attinet,- quam, veluti conditionem „sine qua non” proponit, – ut scilicet in casu revisionis subnexio – numque fideles labii hungarici in rumenarum Dioecesium territoriis degentes praesentibus Ordinariatibus distrahantur simulque Dioecesi Hajdudorogensi adjungantur, hoc logicum quasi corollarium teneo illius agendi rationis Praesulum rumenorum, quam prius delineare honoris mihi duxi.

Secundum meam ergo humillimam opinionem summa iniuria veritati obiectivae inferretur, si postulatis rumenorum „mere nationalisticis” satisfaceret, indigentiae vero iustae hungarorum graeci ritus catholicorum insatiatae relinquerentur.

His eximia cum reverentia expositis humillime rogo Excellentiam Tuam, ut altissimam in hac re Beatissimi Patris resolutionem quo citius exoperari digneris, cui sententiam meam meorumque sacerdotum ac fidelium filiali cum homagio submittere properabo .

Piis ad Aram precibus favoribusque commendatus, ima cum veneratione persisto

Debreczini, die 24. Aprilis a. 1914. Excellentiae Tuae

addictissimus in Christo servus:

Stephanus Miklósy

Episcopus Hajdudorogensis

399. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita állásfoglalása a Christifideles-bulla revíziója tárgyában

Balázsfalva, 1914. április 25.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 281r–286v. Tisztázat.

Sententia Praesulum diocesum provinciae Metropolitanae Alba-Julienensis et Fogarasiensis gr. ritus catholicae linguae rumenae, super voto³⁰⁴ Regii Gubernii hungarici in causa revisionis dioecesis Hajdudoroghensis die 14 Martii 1914 expresso.

Antistites provinciae ecclesiasticae Alba-Julienensis et Fogarasiensis graeci ritus catholicae linguae rumenae, rite in consilium a Metropolitano convocati et in aedibus metropolitanis Blasii (Balázsfalva) die 25/12 Aprilis 1914 in consilio praeside ipso Metropolitano coadunati ut, tenore litterarum Excelsae Nuntiaturae Apostolicae Vindobonensis de dto 6 Aprilis 1914 Nr. 1783 super voto Celsissimi Regii Gubernii hungarici diei 14 Martii 1914, in causa revisionis Apostolicae Bullae „Christifideles” expresso, sententiam suam eidem Excelsae Nuntiaturae Apostolicae aperiant:

Gratias ante omnia agunt quam maximas Excellentissimo ac Reverendissimo Domino Raphaëli Scapinelli Comiti de Leguigno, Archiepiscopo Laodiceno, Nuntio Apostolico Vindobonensi, pro ea benignitate, qua occasionem ipsis praebuit tempore opportuno, ut sententiam suam in causa supralaudatae revisionis exprimere valeant.

Gratissimi animi sunt iidem Praesules etiam erga Celsissimum Regium Gubernium hungaricum pro illo ipsius benigno sensu, quo paratum se ostendit, ut querelarum, quae ab Antistitibus rumenis contra dioecesim Hajdudoroghensem jure meritoque moveri possent, rationem haberet, atque hisce querimoniis eliminandis auxilium praestaret, causamque ipsam revisionis dioecesis Hajdudoroghensis ab Antistitibus rumenis postulatae Apostolicae Sedi commendandam susciperet.

Firmissima denique spes dictos Antistites alit, fore ut, Sancta Romana Sedes pro paterna sua sollicitudine et singulari sua benevolentia qua semper graeci ritus catholicos, Rumenos prosecuta est, Rumenos graeci ritus catholicos, sublatis gravaminibus, iterum eo in statu misericorditer restituat, in quo sicuti in ipsa Apostolica Bulla „Christifideles” edicitur, ipsi „catholicis totius Orientis virtutum omnium exemplum se praebuerant.”

Et praecise hac de causa, ut scilicet ecclesia graeci ritus catholica rumena in pristino suo optimoque statu restitueretur, Antistites gr. ritus catholici rumeni pluries Excelsam Nuntiaturam Apostolicam Vindobonensem libellis supplicibus adierunt. Hisce libellis gravamina sua monstrabant. Sic factum est Memoriali de dto 29 Augusti 1912 No. 6200/1912, in quo, cum de paroeciis rumenis sermo esset, sub puncto 6to non quidem taxative, sed ad instar „verbigratia”, plures enumerabantur paroeciae characteris ex toto rumeni

304 Lásd: 374a. számú dokumentum

et nihilominus dioecesi Hajdudoroghensi incorporatae. Ejusdem generis gravamina patefaciebantur eidem Excelsae Nuntiaturae Apostolicae litteris de dto Vindobonae 14 Decembris 1913 ab Antistitibus Dre Demetrio Radu Episcopo Magnovaradinensi et Dre Basilio Hossu Episcopo Szamosujvariensi et insimul mandatario Archiepiscopi et Metropolitae Alba-Julienensis et Fogarasiensis submissis. Hisce litteris duplex Elenchus adnectebatur paroeciarum e dioecesi Hajdudoroghensi dioecesibus rumenis restituendarum. Alter illorum Elenchus ad paroecias Archidioecesi Alba-Julienensi et Fogarasiensi restituendas specialiter spectabat.

Ast cum magno animi dolore Antistites rumeni constatare coguntur revisionem ab omnibus quidem desideratam et ab Antistitibus rumenis toties postulatam, Bullae „Christifideles” tenore voti a Celsissime Regio Gubernio hungarico expressi vix possibilem quietique utile fore.

Etenim licet Celsissimum Regium Gubernium hungaricum principaliter enunciet paroecias rumenas restituendas esse e dioecesi Hajdudoroghensi suis pristinis dioecesibus et idem sustineant vicissim Antistites rumeni quoad paroecias magiarias, quae incorporandae forent dioecesi Hajdudoroghensi, difficultas tamen et dissensio quam maxima exurgit, cum de his paroeciis in concreto agitur.

Haec difficultas et dissensio duplice ex capite oritur.

I. Prima difficultas et dissensio in qualificandis istis paroeciis consistit, quaenam videlicet in concreto earum sint characteris magiari, et quaenam characteris rumeni?

Etenim supralaudatum Celsissimum Gubernium ex datis statisticis officialibus et ex relationibus sibi fidedignis pro re sat comperta habet illarum 39 paroeciarum, dupplici Elencho Excelsae Nuntiaturae Apostolicae Vindobonensi die 14 Decembris 1913 submisso, comprehensarum, 26 paroecias nequaquam characteris rumeni esse. Antistites rumeni e contra informationibus pariter fidedignis, utpote de suis fidelibus quos cognoscere debent, acquiritis et a parochis conscientiam eorum onerando exhibendis innixi, pro certo similiter habent illas 26 paroecias maxima ex parte characteris esse rumeni.

Et in specie characteris rumeni sunt illarum 26 paroeciarum paroeciae: Nagykolcs, Csengerbagos, Szaniszló, Érdengeleg, Érendréd, Mezőterem, Piskolt, Nagyléta (paroecia rumena) et Nagykároly (paroecia rumena), omnes prius ad dioecesim Magnovaradinensem pertinentes; Szatmar (paroecia rumena) et Batizvasvári; prius ad dioecesim Szamosujvárensem pertinentes; Nyárádbálintfalva, sine filialibus, dein Kisszentlőrinc, Marosvásárhely, Gyergyószentmiklós, – filiales Koztelek et Lóvész paroeciae Szépvíz, necnon paroecia Gyimesbükk ad Archidioecesim Alba-Julienensem et Fogarasiensem pertinentes.

De qualificandis illis 26 paroeciis, num scilicet ipsae rumeni vel magiari characteris sint? – actum est in consiliis informativis diebus 7a et 9a Februarii 1914 Budapestini in aedibus Regii Ministerii Cultus habitis. Istis in consiliis rationes quoque speciales expositae sunt propter quas paroeciae: Marosvásárhely et Gyergyószentmiklós Archidioecesi Alba-Julienensi et

Fogarasiensi restituendae forent. Rationes speciales pro tunc ore expositae, haec sunt 1., Civitas Marosvásárhely (restitutione paroeciae Marosvásárhely) centrum est politicum et oeconomicum districtus protopopalis Maros 26 paroecias habentis, cuius civitatis dismembratione ab Archidioecesi Alba-Julienſi et Fogarasiensi, dictus districtus naturali centro et sede protopopali orbatus est, 2., Dicta paroecia etiam secundum officialem statisticam majori ex parte characteris est rumeni. 3., Plures ibi habentur fundationes intuitu et in favore parochi rumene factae. 4., Quia hac in civitate paroecia rumena invenitur schismatica, et ita fideles rumeni catholici propria paroecia rumena carentes ad paroeciam rumenam schismaticam transient. 5., Quia in casu restitutionis hujus paroeciae perfecta continuitas territorialis haberetur, cum ipsa in puncto extremo dioecesis Hajdudoroghensis respective vicariatus sita sit. Rationes vero, quae pro benigna restitutione paroeciae Gyergyószentmiklós militant quaeque in consiliis informativis dierum 7ae et 9ae Februarii 1914 scripto consignatae sunt sub ./.. adnectuntur.

Hoc eodem ex capite qualificandi nimirum paroecias altera quoque exurgit difficultas quoad paroecias Felsőbánya, Nagybánya, et Kolozsvár, quae secundum celsissime Gubernii hungarici votum, dioecesi Hajdudoroghensi ex toto vel saltem ex parte incorporandae essent. Harum enim trium paroeciarum, paroecia Felsőbánya characteris magiari reputatur, reliquae vero duae ex parte tantum illius characteris habentur. Ast sicut ex parochorum testimoniis, onerata eorum conscientia datis et sub ./.. adnexis videre licet, paroeciae Felsőbánya et Nagybánya de quibus investigatum est, characteris sunt rumeni.

Tertia quoque multoque gravior difficultas ex hoc eodem capite qualificandi paroecias exurgit. Haec difficultas, quae forsitan hodie haud est evidens, radix et fons evadere potest innumerarum, collisionum et perturbationum. Etenim, sicut ex voto Celsissimi Gubernii hungarici videre licet „extra dioecesim Hajdudoroghensem plusquam 140,000 fideles labii hungarici ad varias dioeceses graeci ritus praesertim rumenorum pertinentes existentes” et circa 28 paroeciae characterem fere exclusive hungaricum prae se ferentes in dioecesibus graeci ritus rumenis invenirentur.

Hoc posito, sed ab antistitibus rumenis illo numero fidelium et paroeciarum characteris magiari pergrandi haud concesso, ipsa revisio Pontificiae Bullae „Christifideles”, etiam sub forma a Celsissimo Gubernio hungarico proposita, multo magis ipsa restitutio illarum 13 paroeciarum rumenarum in voto Gubernii Regii contemplata, potiusquam detrementi a nostra ecclesia perpassi medelae, ad instar cuiusdam specialis gratiae foret ab Antistitibus et a dioecesibus rumenis accipienda, eo quod, Celsissimum Gubernium ex 26,828 fidelibus rumenis, qui secundum officialem statisticam dioecesi Hajdudoroghensi incorporati sunt, 10,356 fideles rumenos restitueret eorum antiquis dioecesibus; dum ex his plusquam 140,000 fideles labii hungarici negligeret, ac vix postularet dioecesi Hajdudoroghensi aggregandos 9798 fideles, quorum ad huc 917 fideles labii rumeni existerent. Ideoque semper maneret jus titulusque ex hoc ipso supralaudato Celsissimi Gubernii hungarici voto postulandi ut reliqui quoque illorum 140,000 fedelium magiarorum, vel

saltem, ut illae 28 paroeciae characteris hungarici dioecesi Hajdudoroghensi vel alteri dioecesi gr. ritus catholicae magiarum in futuro instituendae, aggregentur. Quot autem, quantisque collisionibus ac perturbationibus hocce procedendi modo ansa apprime praebere valeat, nemo est qui non videat.

II. Altera difficultas et dissensio, quae contra revisionem Apostolicae Bullae „Christifideles” secundum votum Celsissimi Gubernii hungarici exsequendam exurgit, ex capite est continuitatis territorialis.

Antistites enim rumeni, praecise ad praecavendas inevitabiles collisiones, principii ad instar habent, ut unaquaeque dioecesis territorium suum limitatum, minutiosissime determinatum et a territorio alterius dioecesis distinctum habeat, nullaque sit dioecesis personalis seu per totum Hungariae regnum secundum linguam fidelium diffusa.

Continuitas autem haec territorialis subsistere nequit in voto a Celsissimo Gubernio hungarico expresso. Nulla enim illarum trium paroeciarum: Kolozsvár, Nagybánya et Felsőbánya de caetero omnes characteris rumeni – quae dioecesi Hajdudoroghensi ex parte vel ex toto, aggregari desiderantur, continuitatem territorialem cum dioecesi Hajdudoroghensi habet.

Praeterea si istae tres paroeciae dioecesi Hajdudoro-giensi aggregarentur omnes Praesulum rumenorum timores et anxietates, de quibus Excelsam Nuntiaturam Apostolicam Vindobonensem Memoriali de dto. 29 Augusti 1912 No. 6200 – 1912 sub puncto T. alienato ultimo et litteris de dto. 19 Junii 1913 No. 3622 -1913 certiorum reddebant, verificabuntur.

Verum quidem est illas in tres civitates fideles quoque gr. ritus catholici magiaros ad dioecesim Hajdudoroghensem pertinentes confluere. In civitatibus enim Nagybánya et Felsőbánya auri fodinae habentur ad quas plures operarii ex toto regno confluunt; in civitate Kolozsvár vero cum Regia Scientiarum Universitas, necnon plurimae ibi inveniantur scholae, officiaque status: similiter non desunt neque deerunt fideles ad dioecesim Hajdudoroghensem pertinentes, cui illas scholas frequentent vel in illis officiis status sicuti officiales, vel etiam ut operarii operam dent. Attamen inde non sequitur, ut pro his fidelibus transeuntibus, domicilium manentem, utpote operarii, studiosi et officiales, haud habentibus paroeciae magiarum, a paroeciis rumenis distinguae, erigantur; vel ut pro paroecia, de caetero rumena, Felsőbánya proponitur, ipsa dioecesi Hajdudoroghensi aggregatur. Ecclesia enim graeci ritus catholica rumena neminem sua lingua vel nationalitate spoliavit, ita ut ex eo rumenum efficeret, sed e contrario, teste historia, plures ex rumenis tractu temporis magiari facti sunt. Ut unus tantum casus exempli ad instar afferatur, ipsa paroecia Hajdudorogh sub fine saeculi XVIIIi paroecia erat characteris ruthenici et rumeni.

Ut autem haec assertio nemini gratuita videatur, liceat huius facti documenta affere.

In Schematismo nulli dubio obnoxio dioecesis graeci ritus catholicae Munkácsensis anni 1816 pagina 110 refertur in oppido Hajdudorogh illo anno duas extitisse paroecias : ruthenicam alteram 4031 animabus, rumenam alteram 2014 animabus. „Dorogh-Rác, opp. Haidonice, quod et jura patronatus sustentat. Parochus, pro parte ruthenic : Idem qui V.A.D. una Capit.

Scholae Vern. Dir. In matre Gr.R.C. 4031. Dorogh, idem opp. Haidoniale. Parochus, pro parte Valachica: D. Basilius Szabó. In matre Gr. R.C. 2014.” (cfr. Schematismum Venerabilis Cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum 1816. Cassoviae ex Typographia Ellingeriana.)

Pro meliori superioris assertionis demonstratione liceat alia quoque documenta affere. Anno 1748, Episcopus latini ritus Agriae, Comes Franciscus Barkóczy visitationem instituerat canonicam in paroecia Hajdudorogh. In protocollo hac occasione ducto testatur hac in paroecia duos fuisse parochus: Andream Dorogi pro Ruthenis et Constantinum Ollanyi pro Rumenis. „Bini, primus quidem R. Andreas Dorogi, Ruthenorum, alter R. Constantinus Ollanyi, Valachorum, ambo in oppido Haidonicali Dorog nuncupato, parochi ritus graeci de schismate suspecti a vizinis ritus utriusque parochis accusati.” (Cfr. Dr. Böhm Janos, A liturgikus nyelvekről, Eger 1897 pag. 132.)

Serius, aestate anni 1765, dissensiones ac controversiae in oppido Hajdudorogh locum habuere. Ansam his dissensionibus Decretum de dto. 2a Maii anni 1765 Imperatricis Mariae Theresiae in causa conscribendorum presbyterorum et paroeciarum gr. ritus orientalium in regno existentium praebuerat. Dissensionibus eo usque pervenerant, ut Imperatrix Maria Theresia anno 1767 ad plenam causae cognitionem et dissensionum compositionem, deputationem delegaverat, que de visu omnia erueret. Deputatio munus sibi concredendum adimplevit et puncto quodam consiliatae pacis praescripsit: ut in iudicem oppidi Hajdudorogh semper Ruthenum, in primum autem senatorem semper Rumenum eligerent. „Index in Oppido Dorog ex solitis Ruthenis, primarius autem Senator ex Valachis semper eligatur.” (Cfr. Dr. Böhm János op. cit. pag. 134-135.)

Cum igitur ecclesia graeci ritus catholica rumena neminem sua lingua vel nationalitate spoliasset aut spoliaret, cum potius e contrario nonnullae ipsarum paroeciarum rumenarum characterem suum rumenum-amiserint, in comperto est, fideles graeci ritus catholicos magiaros in civitatibus Felsőbánya, Nagybánya et Kolozsvár ne fors degentes, sacramenta et instructionem religiosam a parochis rumenis accipere valere. Parochi enim rumeni non modo praesenti sed etiam praeterito tempore fideles suos semper lingua ab eis cognita in religione catholica edocuerunt. Ad hoc enim eos non tantum theologiae pastoralis sed etiam ipsius naturalis juris praecepta cogunt. Linguae attamen, in ritu sacro auctoritate apostolica firmato, prouti is in libris liturgicis et choralibus a saeculis nemine contradicente viget, valedicere; et pro cuiusvis lubitu alterius in sacris linguae usum admittere parochi rumeni neque volunt, neque suaderi queunt.

Caeterum si illi fideles sacramenta et instructionem religiosam a parochis rumenis recipere recusarent, in promptu habentur in omnibus illis tribus civitatibus paroeciae et parochi ritus latini, a quibus, pro tempore permansionis suae illis in civitatibus, tum sacramenta, tum instructionem religiosam recipere valerent.

Alioquin si constituendae forent paroeciae gr. ritus catholicae magiarum illis in civitatibus, in quibus plures paucioresve fideles graeci ritus catholici magiari

commorantur, et hoc praecise eo ex capite, quia isti fideles magiari sunt; eadem ex ratione constituendae forent etiam paroeciae graeci ritus catholicae rumenae omnibus illis in civitatibus in quibus officiales status, item milites, dein operarii vel studentes linguae rumenae inveniuntur. Hac autem ratione incommoda sane ingruerent, quae S. Sedis Negotiorum Gestori, ad me die 10 Julii 1896 No. 3172 datis litteris, respondendo die 7ae Augusti 1896 No.60 praesid sub IVO enucleabam, imo pessumdaretur quaelibet continuitas territorialis dioecesium etansa continuis collisionibus ac simulatibus praeberetur.

Exposita hac humillima super voto Celsissimi Gubernii hungarici, sententia, Antistites rumeni eam omni cum veneratione Excelsae Nuntiaturae Apostolicae Vindobonensi, pro benignissima consideratione submitunt.

Blasii (Balázsfalva) e consilio Antistitum provinciae Metropolitanae gr. ritus catholicae linguae rumenae Alba-Julienensis et Fogarasiensis die 25/12 Aprilis anni 1914 habito.

Victor Mihalyi

Archiepiscopus Albae Juliensis,

399a. Melléklet: Gyergyószentmiklós visszazorolásának indoklása

Rationes

quae pro eo militant idque suadent, ut paroecia gr. ritus cath. Gyergyószentmiklós ad dioecesim Hajdudoroghensem pertinens, benigne clementerque Archidioecesi Albae-Julienensis et Fogarasiensis restituatur.

1. Cum paroecia Gyergyószentmiklós in puncto extremo territorii dioeceseos Hajdudoroghiensis sita, et non longe a paroeciis Archidioeceseos Albae-Julienensis et Fogarasiensis dissita, sit, nulla ex hoc capite, videlicet continuitatis territorialis dioeceseos Hajdudoroghiensis difficultas oriri potest.

Positive vero suadent ejusdem paroeciae reincorporationem sequentes non parvi momenti rationes.

2. Domus paroecialis hujus sat parvae pauperimaeque paroeciae maxima, ex parte sumptibus paroeciarum districtus protopopalis Gyergyóensis (idest decanatus Gyergyóensis) fere omnes ad Archidioecesim Alba-Julienensem et ante bullam „Christifideles” omnes ad hanc Archidioecesim pertinentium aedificata est, et praecise eo ex capite, quia parochus Gyergyószentmiklosensi, quam potius domum pro protopopa seu decano districtus Gyergyóensis aedificaverat. Et hoc inde magis elucit, quod eadem paroeciae non solum domum, sed una cum domo paroeciali vel melius protopopali collegium etiam sive Internatum pro juventute rumena scholas Gyergyószentmiklósenses frequentante sumptibus suis, in domus paroecialis seu protopopalis continuitate, aedificavit. In hoc collegio plures sunt juvenes ex paroeciis ad districtum protopopalem rumenum Gyergyóensem pertinentibus. Et ita, si paroecia Gyergyószentmiklós Archidioecesi Albae-Julienensis et Fogarasiensis haud restitueretur, districtus protopopalis Gyergyóensis non solum domo protopopali, sed etiam Internatu suo privaretur.

3. Sine benigna dictae paroeciae restitutione, districtibus protopopalis Gyergyóensis ad Archidioecesim Alba-Julienensem pertinens, ecclesiasticae

administrari haud potest. Etenim pro omnibus hujus districtus paroeciis officia civilia, ut est r. gr. tribunal civile Iae instantiae, et coram quibus paroeciae per protopopam repraesentari solent, in oppido Gyergyósztmiklós utpote unico illis in partibus oppido, sedem habent. Hae autem paroeciae sunt: Gyergyóbékás (fere 2000 animarum), Bélbor (plus quam 1000 anim.), Gyergyóholló (plus quam 1000 anim.), Damuk (fere 2000 anim.), Salamás (plus quam 2000 anim.), Zsedántelek (plus quam 1300 anim.), Gyergyótölgyes (plus quam 1000 anim.), Gyergyóbékás -Zsedánpaták (fere 2000 anim.), Gyergyóvárhegy (plus quam 2500 anim.). Quinimmo omnes istae paroeciae, sine restitutione paroeciae Gyergyósztmiklós, communicatione quoque inter se phisicanaturali privarentur. Cum enim ipsae in montibus sitae sint via ferrea indigent, et praeterea omnia sua itinera ad oppidum Gyergyósztmiklós ducunt, quod in valli, vel ut melius dicam, in campania quadam elevationi situm est.

4. Silentis practiri haud potest altera quoque circumstantia non minimi momenti. Actualis nempe parochus Gyergyósztmiklósensis, qui linguas hungaricam et rumenam optime callet praeterito tempore interpret constitutus fuerat linguae rumenae penes tribunal regium hungaricum Iae instantiae (m. kir. járásbiróság) Gyergyósztmiklósense ab ipso hoc tribunali, praecise pro incolis supradictarum paroeciarum rumenarum. Et sic credibile non est, ut Ecclesiae, quae pia est mater, minus curae sint, quantum ad administrationem (ecclesiasticam), supradictae paroeciae, quam curae sunt officii civilibus, quod tamen in casu, quod haec paroecia haud restitueretur, locum haberet.

5. Praetermittenda non est alia quoque animadversio. Nimirum secundum Schematismum Archidioeceseos Albae-Julienensis et Fogarasiensis pro anno 1911 editum, 352 fidelium gr. cath. paroeciae matricis Gyergyósztmiklósensis, 150 fuere, qui domicilium stabilem in oppido Gyergyósztmiklós haud habebant. Erant enim famuli ex supradictis paroeciis rumenis illuc perventi. Et sic, si ista paroecia haud restitueretur, famuli isti, qui instructione religiosa maxime indigent, ipsa hac instructione privarentur.

6. Praeterea liceat animadvertere, ... fidelium gr. cath. paroeciae Gyergyósztmiklósensis (ecclesiae matricis et filialium) secundum officialem conscriptionem anni 1910, ... sunt linguae rumenae et ... sunt linguae hungaricae.

7. Demum silentio praeterire haud possum, in hac paroecia Gyergyósztmiklósensi plures factas esse fundationes pias, a fidelibus quibusdam rumenis ad districtum Gyergyóensem pertinentibus, intuitu parochi vel protopopae rumeni, de quibus foundationibus, in inexpectato casu, quod paroecia Gyergyósztmiklósensis non restitueretur, dirimenda quaestio oriri posset.

399b. Melléklet: Nyisztor János nyilatkozata a felsőbányai nyelvi és nemzetiségi viszonyokról

Felsőbánya, 1914. március 18.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 448. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 359. Másolat.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

Attestatum Officiosum

Infrascriptus hisce officiose et conscientiose attestor: in civitatem FELSŐBANYA (Cottus Siatmar) inter ultra 1241 graeci ritus catholicos, nullum esistere originae et linguae hungaricae; in conversationem linguam hungaricam utunt, tamen pauci sunt qui non intelligunt linguam rumaenam, quia Felsőbánya a pagis circumdatur, quae pagi habitores, tum originis, tum linguae, Romanicae sunt.

Scriptores civitatis chronologiae historicae testantur, prope omnes immigratores, ex pagis vicinis ad minas effodiendas, esse.

Reperiuntur autem, non pauci, inter juniores graeci catholicis fidelibus, qui spe renumerationis, et ad captandam benevolentiam superiorum jactitant se non scire aliam linguam praeter hungaricam.

Datum Felsőbanyae 1914. die mensis Marti 18.

Joannes Nistor

distr.felsobanyae V.Archidiaconus parochus et assesor consist.

400. Kovács István csendőr-őrmester debreceni rendőr-főkapitánysághoz intézett feljelentésének másolata a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Kőkert, 1914. április 25.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 Ad 25442/1914. Másolat.

Másolat

M. kir. VII. számú csendőr kerület

Kőkeri örs

160. szám 1914

Tárgy: Ilie Vacilievici Katarov gyilkossággal terhelt hollétéről értesítés.

A tekintetes városi főkapitányság bűnygyosztályának Debreczen

Kőkert, 1914. április 25-én

Értesítem a címet, hogy Kovács István őrmester a mai napon Darmanesti – Romániai vasútállomástól – Gyímes felé a román vasuton utazott egy Romániában lakó, de magyar alattvaló s minden tekintetben teljesen megbízható (fent irt őrmesternek rokona) bizalmas besugótól arról értesült, hogy a debreczeni gyilkos bombamerényletnek egyik tettese Ilie Vasilievici Katarov alias Ilie Catarau Orhei Romániában tartózkodik.

Nevezett besugó előadta, hogy ő f. hó 17-én Plojest romániai városból vasuton utazott Valin de muntye³⁰⁵ helyiségbe [sic] – a mely helyiség egy mezővárosnak megfelel s az ottani vasuti állomáson egy II. osztályú vasuti kocsiban egy feltűnő idegesen viselkedő fiatal 25-26 év körüli bajusztalan erős testalkatú egyént pillantott meg. Ekkor ő mindjárt a fenti egyénre gondolva, mivel a fényképpel ellátott pontos személyleírása nála volt azt elővéve feltűnés nélkül az illetővel minden adatott [sic] összenézett s úgy a fénykép mint a személyleírás hajszálnyi pontossággal megegyezett. Azt is kipuhatola az illető, hogy a fenti egyén Valeni de mintye [sic] helyiségben [sic] a romániai Kulturliga elnökének a nagy magyarellenes Juriga (Jorga)³⁰⁶ tanárnak van egy nyomdája s legtöbbit ottan tartózkodik Catarau honnan gyakran utazik különböző áruhákban Bukurest felé és vissza. Azt is megtudta az illető, hogy Cataraut ott nagyon rejtegetik s az ottani rendőrközegek titkos utasítással vannak ellátva arra nézve, hogy az illető körözött egyént ne leplezzék le.

Az illető besugó előadása szerint Catarau elfogása csakis a Magyarországból kiküldendő titkos rendőrök (Detektívek által) volna foganatosítható. Igen határozottan állítja, hogy minden kétséget kizárólag Catarau volt az illető, mert az esett [sic-eset] után is pár nappal később újból látta az illetőt midőn az Bukurest felől a fent irt helyiség felé vasuton utazott s ekkor is újból össze hasonlította a fényképpel illetve össze nézte.

Ő azonban az esetről jelentést tenni nem mer mert ha az ő neve nyilvánosságra kerül úgy azonnal kiutasítának Romániából s mivel ott igen jól jövedelmező gyárai vannak, anyagilag tönkre menne.

Az esetleg kiküldendő detektívek a fentirt tanár nyomdájában vagy annak közelében okvetlen felfogják találni Cataraut mert fentirt besugónak teljesen megbízható értesülése van, hogy Juriga rejtegeti az illetőt s mivel az a tanár Romániában igen tekintélyes egyéniség így az ottani nyomozóközegeket és hatóságokat is könnyen tudja befolyásolni.

Végül még értesítem a tekintetes címet, hogy igen alapos gyanú van arra is, hogy a fent irt tanár volna a felbujtó a bomba merényletben.

A f. évi március hó 14-én kelt 602/1914 számú körözüvénye alapján az esetleges eredmény esetén kiutalandó jutalomra szerény igényemet fenntartom, mivel a kérdéses besugó azt folyosítás esetén nekem mint rokonának ajánlotta fel.

Kovács István s. k.
csendőrormester
(u[tolsó]p[osta]. Csikszentmárton)

A másolat hitelűl: Debreczen, 1914. május hó 1-jén.
Miklós³⁰⁷
h. rendőrkapitány

305 Vălenii de Munte, Románia.

306 Nicolae Iorga

307 Jeney Miklós debreceni rendőrség bűnügyi osztályának főnöke.

**401. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita
átírata Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak az aradi magyar
görögkatolikusok törekvései tárgyában**

Balázsfalva, 1914. április 25.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 450r–455v. Tisztázat.
SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva
generală, Documente neînregistrate, Dos. 9/1914, fol. 42r-47r. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

No 2110-1914

A Sua Eccellenza Reverendissima

Mons. Raffaele Conte Scapinelli de Leguigno

Archieviscovo di Laodicea, Nunzio Apostolico a Vienna

Eccellenza Reverendissima!

Prima di aver risposto alla pregiatissima lettera³⁰⁸ di Vostra Eccellenza Reverendissima del 8 di Marzo 1914 No 1710, avevo tenuto per mio dovere di chiedere l'opinione dei Illustrissimi e Reverendissimi Vescovi suffraganei, anzi di trattare colle loro Signorie nella conferenza vescovile di oggi la questione di quei certi fedeli greco-cattolici di Arad. Perché la questione di questi fedeli della città di Arad, i quali chidevano per se l'erezione di una parrocchia ovvero di una filiale gr. cattolica magiara, la quale poi fosse sottoposta alla diocesi di Hajdudorogh, secondo l'umile mio parere, non è una questione così facile, come parebbe alla prima vista, ma è una questione assai difficile e delicata, il di cui cattivo scioglimento potrebbe diventare il principio di una longhissima serie di disturbazioni ecclesiastiche.

I. Ed infatti. Il principio secondo il quale furono qualificate le parrocchie incorporate alla diocesi di Hajdudorogh fu il conoscere della lingua magiara. „Quamvis tres”, si dice nella Bolla Pontificia „Christifideles”, „e modo relatis paroeciis graeci ritus, Budapest, Makó, Magovarad (Nagyvárad) nuncupatae, a territorio Hajdu-Doroghensis dioecesis longe distent, quum tamen ipsarum fideles fere omnes hungarice loquantur, peropportunum visum est eas novae erectae dioecesis adjungere atque aggregare”. Ed appunto perciò mi permettevo di addittare a Vostra Eccellenza Reverendissima, insieme coi Illustrissimi e Reverendissimi Vescovi suffraganei nel nostro Memoriale³⁰⁹ dei 29 di Agosto 1912 No 6200/1912 al pericolo, che corre da quel principio de qualificare le parrocchie. „Praeterea maxime timendum est”, dicevammo in quel Memoriale, „quod si paroeciae a sede epsicopali novae dioecesis tam longe distantes eidem adsciscantur ex sola causa, quod fideles ipsarum hungarice loquantur, tunc nobis dioecesibusque nostris periculum amittendi in futuro quoque unam vel aliam aut plures paroecias, quarum fideles in posterum linguam hungaricam addiscent, –

308 Lásd: 352. számú dokumentum.

309 Lásd: 59. számú dokumentum.

continuo imminet: et hac ratione nostrae parochiae perpetuis perturbationibus exponerentur.”

Ora, il pericolo, che allora lo temevamo, pare di avvicinarsi.

Prendendo le mosse dal norma di qualificare le parrocchie secondo che i loro fedeli conoscono o no la lingua magiara, la così detta “Commissione regnicolare dei greci-cattolici magiari” si mise sullo studio. Studiò i dati di statistica della conscrizione del popolo. Da essi poi cavò, che specialmente nelle diverse città disperse nella nostra provincia ecclesiastica di Alba-Giulia e Fogaras, vi fossero molti di quei greci cattolici i quali parlassero l’ungherese. Quindi stabili che questi fedeli fossero incorporati alla diocesi di Hajdudorogh, giacché essi parlano l’ungherese ovvero, che sono magiari. Uno di questi studii di statistica e anche l’opuscolo: “Az uj gör. kath. egyházmegye és a magyar nemzet érdekek”, cioè: La nuova diocesi greco-cattolica e l’interessi nazionali magiari, scritto dal Rev. Emilio Melles, parroco greco-cattolico di Budapest, del quale osavo di presentare un esemplare anche alla Vostra Eccellenza Reverendissima colla mia lettera del 19 di Giugno 1913 No 3622/1913.³¹⁰

Per arrivare al suo intento, cioè di incorporare detti fedeli conoscenti della lingua magiara, la sullodata commissione non mancò di fare delle agitazioni in diverse città, affinché i nostri fedeli rumeni, e specialmente coloro, i quali sono impiegati negli uffizi di stato, chiedessero l’istituzione di parrocchie gr. cattoliche magiare. I motivi, o per dire meglio, i pretesti sono varii. Per alcuni il pretesto e, che essi non sanno il rumeno, per altri, che essi sono magiari.

Così accadde nel 1912 nella città di Kolozsvár, appartenente alla Arcidiocesi di Alba-Giulia e Fogaras, di cui scrissi a Vostra Eccellenza Reverendissima ai di 15/2 di Ottobre 1912 No 6991/1912³¹¹ ed ai 5 di Novembre 1912 No 7797/1912.³¹² Nella medesima città di Kolozsvár si presentarono più tardi nel mese di Luglio 1913 due sacerdoti appartenenti alla diocesi di Hajdudorogh per dar le inviazioni necessarie per i lavori preparativi della organizzazione di una parrocchia magiara a Kolozsvár.

Agitazioni di questa sorta si fecero anche nella città di Brassó, appartenente anche essa alla Archidiocesi di Alba-Giulia e Fogaras, nell’anno 1913, di cui ne feci relazione ai 13 di Maggio 1913 No 2888/1913.

Il terzo di questi casi e quello della città di Arad.

Nel avvenire simili casi saranno più frequenti, giacché la detta “Commissione regnicolare dei greci cattolici magiari prese per uno dei precipui suoi doveri, di agitare i nostri fedeli abitanti specialmente nelle città, ed impiegati agli uffizi di stato, affinché essi domandassero chiesa e parrocchia gr. cattolica magiara, la quale poi fosse incorporata alla diocesi di Hajdudorogh. I mezzi efficaci non mancheranno a questo scuopo. Giacché, come dicevo nella menzionata mia lettera del 19 di Giugno 1913 No 3622/1913 “siccome la politica di stato presentemente sia diretta a propagare con qualsiasi mezzi la lingua magiara, e pur troppo evidente, che la autorità dello stato troveranno sempre degli individui,

310 Lásd: 247. számú dokumentum.

311 Lásd: 81. számú dokumentum.

312 Lásd: 97. számú dokumentum.

i quali per acquistarsi la protezione ed i favori dei potenti, vi diranno, che essi non capiscono la lingua rumena e che vogliono essere affigliati alla nuova diocesi magiara di Hajdudorogh.” Così che, la diocesi di Hajdudorogh non vi sarà più una diocesi territoriale, circonscritta da certi limiti, ben determinati, ma diventerà una diocesi personale, estesa sopra tutta l’Ungheria.

Dalle cose fin’ qui dette, mi pare di aver dimostrato, che la domanda e la questione di quei cattolici magiari di Arad non vi fosse una questione facile da sciogliersi, ma anzi essa vi è il principio di una longhissima serie di simili domande. Ed appunto per ciò, per la pace e per la tranquillità delle nostre diocesi e per la loro continuità territoriale, come anche per la continuità territoriale della diocesi di Hajdudorogh si dovrebbe mettere argine a coteste e simili domande separatistiche e disturbatrici della pace ecclesiastica. Specialmente si dovrebbe disciogliere la Commissione regnicolare degli così detti greci cattolici magiari, giacché essa è la principale sorgente di tutti questi disturbi ecclesiastici.

II. Passando ora al oggetto proprio di questa mia lettera, cioè alla risposta che mi si chiede colla pregiatissima lettera di Vostra Eccellenza Reverendissima, dai 8 di Marzo 1914 No 1710,³¹³ mi permetta prima di tutto di far conoscere quei cattolici della città di Arad, i quali chiedono, che la Santa Sede li sottragga alla giurisdizione rumena e li costituisca in parrocchia o filiale di parrocchia della nuova diocesi di Hajdudorogh.

Nella loro supplica del 1 di Giugno del 1913, comunicata anche a Vostra Eccellenza in versione italiana nel 19 di Giugno 1913 No 3622/1913 quei cattolici magiari di Arad dicevano, che essi fossero 36 famiglie. Ora essendo stato interrogato in questo affare il Rev. parroco gr. cat. rumeno di Arad, per mezzo del suo Illustrissimo e Reverendissimo Vescovo di Lugos, detto parroco riportava nella sua risposta del 8 di Novembre 1913 No 103/1913, che non sa se vi siano fra i fedeli greco-cattolici originarii di Arad anche dei magiari di origine, eccetto forse Lodovico Páris giuniore”, giacché detti fedeli sono „rumeni, zingari e circa 3-4 famiglie di ruteni.” Che poi fra questi vi fossero anche di coloro, i quali desiderassero di separarsi dalla parrocchia rumena di Arad, il sopradetto parroco dice di non saper niente „giacché nessuno venne da lui per scoprir-li un tale suo desiderio.” „Le asserzioni poi di Lodovico Páris giuniore, continua lo stesso parroco, per chi lo conosce, non valgono nulla.”

Ed infatti, secondo le informazioni ricevute su questo Lodovico Páris giuniore, esso è nato da genitori cattolici di rito latino. Volendo farsi chierico, ma però soltanto sotto la condizione di potersi amogliare, volle passare al rito greco. E siccome non gli si diede la concessione per questo scopo, defezionò all’eresia di Calvino, poi si fece schismatico, e lui solo saprà con quali mezzi giunse di esser chierico greco-cattolico magiario. L’altro condottiere del movimento dei cattolici magiari di Arad, come lui stesso si sottoscrive, e Giuseppe Román, sacerdote gr. cattolico della diocesi di Munkács e professore di liceo in Arad, e così egli stesso come sacerdote della diocesi rutena di Munkács, difficilmente potrà essere ciò che si dice.

313 Lásd: 352. számú dokumentum.

Passando ora al merito della domanda dei fedeli greci cattolici di Arad l'umile mia opinione è, che la vera ragione della domanda di costoro non vi fossero: l'istruzione religiosa, la catechesi, la predicazione e la confessione nella loro lingua, magiara, giacché tutte queste funzioni ecclesiastiche i nostri sacerdoti le hanno fatto e le fanno nella lingua magiara, per tutti coloro, che non capiscano ovvero non sanno altra lingua. Questa maniera di procedimento la prescrive non solamente la teologia pastorale, ma anche il buon senso, giacché non si può istruire e non si può ricevere la confessione di nessuno fuorché nella lingua da lui capita ovvero parlata. E se nondimeno insistono questi cattolici magiari di Arad per l'erezione di una parrocchia magiara, la loro intenzione sarà tutt'altra.

Essi non saranno contenti se il parroco rumeno di Arad, o di un'altra città, dove si incontrasse questa sorta di fedeli, si occupasse anche in modo costante e speciale della catechesi, della predicazione e delle loro confessioni – e niente di più – nella loro lingua.

Ed appunto perciò osai di indicare alla Vostra Eccellenza Reverendissima colla mia lettera del 19 di Giugno 1913 No 3622/1913 un altro mezzo per questi greci cattolici magiari o ruteni, cioè di fare con questi magiari e ruteni dimoranti nei territorii delle diocesi greco-rumene il medesimo provvedimento, che si è fatto riguardo ai rumeni abitanti nella capitale del regno di Ungheria, Budapest, i quali non avendoci parrocchia di rito rumeno sono sottoposti alla giurisdizione dei rispettivi parroci di rito latino. Questo mezzo da me proposto, e secondo il mio umile parere il più adatto, lo sostengo anche adesso. Vi è però una grandissima differenza fra me e fra Vostra Eccellenza Reverendissima, riguardo al modo d'intendere questo mezzo. Perché il „sottoporre” quei ruteni e magiari „alla giurisdizione dei parroci di rito latino”, io non lo intendo così, che essi fossero sottratti alla giurisdizione del Vescovo e del parroco rumeno e sottoposti alla giurisdizione del parroco latino, come pare di intenderlo Vostra Eccellenza Reverendissima nella pregiatissima sua lettera del 8 di Marzo 1914 No 1710. Perché in questo caso questi ruteni e magiari di Arad costituirebbero nel seno della parrocchia latina di Arad, alla quale sarebbero sottoposti, uno gruppo di greci, appartate, e così essi potrebbero domandare dal rispettivo Vescovo latino l'istituzione di una parrocchia e di una chiesa rutena o magiara, propria per loro, sottoposta al Vescovo latino, giacché essi non appartengono: né al Vescovo rumeno, alla giurisdizione del quale in ipotesi già sono stati sottratti; né al rito latino, essendo loro di rito greco. In questo modo quasi tutte le parrocchie di città sarebbero sconvolte giacché quasi in tutte si potrebbe istituire qualche altra parrocchia: magiara, rutena o rumena, accanto alla parrocchia già esistente; e se non adesso, forse nel avvenire si distrugerebbe anche il principio della continuità territoriale delle diocesi, poiché niente non potrà impedire queste parrocchie magiare, rutene o rumene di chiedere, e forse anche di ottenere, la loro sottrazione alla giurisdizione del Vescovo latino e la loro subordinazione alla giurisdizione del rispettivo Vescovo magiario, ruteno o rumeno.

Quel „sottoporre” quei ruteni e magiari „alla giurisdizione della parrocchia di rito latino”, io lo intendo così che rimanendo essi sottoposti de jure alla giurisdizione del Vescovo di Lugos, per tutto il tempo della loro dimora nella città di Arad, de facto essi fossero soggetti alla giurisdizione del parroco di rito latino di Arad e del

Vescovo di rito latino di quella città, così che si concedesse dal Vescovo rumeno di Lugos in particolare a ciascuna famiglia petente, e non a tutte le famiglie insieme, di adempiere i suoi bisogni e doveri religiosi nella chiesa e dal parroco latino di Arad, al quale pagherebbero anche le prescritte tasse per le funzioni religiose ed anche altre contribuzioni, sotto la condizione però, che se mai queste contribuzioni, e non le tasse per le funzioni, fossero comprese nella coscrizione dei proventi parrocchiali, il parroco rumeno avesse il dritto di reclamare.

Riconosco che i termini di essere sotto posto alla giurisdizione, „de facto”, ovvero „de jure”, non sono espressioni di diritto canonico, ed appunto perciò propongo la stessa cosa in quest'altra forma: Il Vescovo rumeno di Lugos dietro richiesta di qualche famiglia rutena o magiara gr. cattolica di Arad, le dia la concessione affinché essa possa ricevere l'istruzione religiosa, la catechizzazione ed i sacramenti dal parroco latino di Arad, per tutto il tempo della sua dimora in quella città, per la ragione, che quella famiglia non conosce la lingua rumena, nella quale si persolvono ivi le funzioni ecclesiastiche. Questa mia umile opinione, ovvero questo mio modo d'intendere, lo sostengo tanto di più, che quei cattolici magiari o ruteni di Arad sono piuttosto impiegati negli uffizi dello stato, e precisamente come tali non possono avere domicilio permanente in quella città.

Le cose finqui dette e proposte si possono applicare anche ad altre simili domande del passato e del futuro.

A mio parere la domanda dei fedeli di Arad non si può risolvere neanche secondo i Decreti della Santa Sede, riguardanti la comunicazione dei diversi riti, così che si dica, che poiché i magiari greci cattolici di Arad, coi loro fatti e colle loro parole, dichiarano di non appartenere alla chiesa rumena, e poiché ivi non c'è chiesa e parrocchia di loro rito magiario essi semplicemente potrebbero seguire il rito latino latino(!) per tutto il tempo, che non avessero chiesa e parroco proprio. Perché: 1.) Non abbiamo fino adesso nessuno Decreto Pontificio il quale dichiari, che c'è rito magiario, distinto dal rito rumeno. 2.) Perché alcuni di quei fedeli, i quali in certe circostanze devono dichiararsi per magiari, di fatto appartengono alla chiesa rumena e seguono il rito di questa. 3.) Perché in quel caso, rimarebbero tutte le difficoltà e tutti i timori soprammentovati: la formazione dei gruppi di fedeli greci nel seno delle parrocchie latine; la formazione di nuove parrocchie magiare, rutene o rumene sottoposte al Vescovo latino; lo sconvolgimento delle parrocchie di città e la distruzione della continuità territoriale delle diocesi.

Queste sono Vostra Eccellenza Reverendissima le osservazioni dei Vescovi rumeni riguardo alla domanda di quei certi fedeli magiari di Arad, e questa e anche la mia umile risposta alla sopralodata pregiatissima lettera, la quale con tutta la riverenza la sottopongo all'alta Sua benevola considerazione.

Balázsfalva, dalla conferenza dei Vescovi greco-cattolici rumeni tenuta ai 25/12 di Aprile 1914.

Di Vostra Eccellenza Reverendissima
umilissimo servo:

Vittore Mihályi mp.

Arcivescovo e Metropolita di Alba-Giulia e Fogaras

402. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Jaczkovics helynök elleni támadás következményei tárgyában

Bécs, 1914. április 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 622rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÂRJA, CCLXVIII., 480. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 1831

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano, Roma.

29 aprile, 1914.

Processo contro rumeni della diocesi di Hajdudorogh.

Ieri l'altro è terminato a Szatmar in Ungheria il processo contro quei Rumeni che l'anno scorso respinsero prima con minacce e poi per vie di fatto il Vicario della nuova Diocesi di Hajdudorogh allora eretta, Monsignor Jaczkovich, che si recava in forma ufficiale nella parrocchia di quel Comitato, come ebbi l'onore di riferire a suo tempo all'Eminenza Vostra Reverendissima.

La sentenza contro gli accusati è stata alquanto severa, essendo stato il Parroco Muresianu, che era accusato quale provocatore di disordini e di eccessi contro persone private e contro le autorità, ad un anno e mezzo di carcere; e gli altri a pene minori.

Inchinato

403. Keserű Lajos debreceni főügyész-helyettes jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. május 1.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 25442/1914. Tisztázat.

Királyi Főügyészség Debreczenben

Bizalmas!

1864. szám.

F. ü. 1914.

A debreceni bombamerénylet ügyében jelentem Nagyméltóságodnak, hogy a debreceni rendőrfőkapitányhoz, a mai napon a hiteles másolatban ide mellékeltem levél érkezett³¹⁴. Ennek a levélnek küldője, tartalma és indoklása a legkomolyabb adatokat szolgáltatja arra nézve, Katareu Romániában hol van elrejtőzve.

³¹⁴Lásd: 400. számú dokumentum.

Miután kézrekerítése csak a központból erre a célra kiküldött alkalmas közeg útján remélhető s miután szükségesnek látszik a levél küldőjének bevonása is a nyomozásba és a kézrekerítésbe, arra kérem Excellenciádat, hogy a megfelelő intézkedéseket a belügyminister ur. Őnagyméltóságával együtt megtenni méltóztassék.

Egyben jelentem, hogy a debreceni rendőrség a levél tartalmáról a belügyministeriumhoz a mai napon, távbeszélő útján és express levélben jelentést tett.

Debrecen, 1914 május 1.

Dr Keserű Lajos

kir. főügyészi helyettes.

**404. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök
átírata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Bécs, 1914. május 3.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 25932/1914. Tisztázat.

A császári és királyi Ház és a külügyek

cs. és kir. ministeriuma.

34641/11 sz.

Wien, 1914 május hó 3-án.

A debreceni bombamerénylet.

A m. kir. Igazságügyministeriumnak.

Az 1914 évi március hó 11-én kelt 14337/1914. I. M. II. sz. ottani távirat vétele után nem késlekedtem utasítani a bukaresti cs. és kir. követséget, eszközölje ki a román kir. kormánynál a debreceni bombamerénylet elkövetése körül terhelt Mandacescu Szilvia [sic], Avram Tivadar, Avram Szinefta és Salamon Mária kiadatását.

A nevezett képviseleti hatóságtól legújabbán érkezett távirat szerint Mandacescu a vizsgálati fogságból elbocsáttatott (feltevésem szerint nyilván román állampolgársága miatt) és szabadlábban néz perének tárgyalása elé.

Ávrám Tivadar, valamint Avram Szinefta és Salamon Mária továbbra is fogságban maradtak, mivel a román hivatalos közlések szerint részünkről az utóbb említett három egyén kiadatása kéretett, állampolgárságuk pedig még megállapítva nincs.

Fentiekről azzal a megjegyzéssel értesitem a m. kir. Igazságügyministeriumot, hogy a f. évi április hó 1-én 16829/1914 I. M. II sz. ottani átiratban kért további nyomozás eredményéről a bukaresti cs. és kir. követség jelentése még be nem érkezett.

A minister helyett:

Weil

**405. Pop-Csicsó István képviselő parlamenti interpellációja
Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a
hajdudorogi egyházmegyei hatóságok által elkövetett feltételezett
visszaélések tárgyában**

Budapest, 1914. május 14.

KIADVA: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés
Képviselőházának naplója. Huszonnegyedik kötet.* Budapest, 1915, 432–
437.

Szintén a Képviselőházi Napló alapján szerkesztett és rövidített
formában közölte Kemény G. Gábor is. Ld.: Kemény G. Gábor
(szerk.): *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a
dualizmus korában VI. kötet. 1913–1914.* Budapest, 1985. 196–199.
25/A. sz. dokumentum. Az alábbi átírás is a Kemény G. által
használt Képviselőházi Napló alapján készült és teljes.

[...]

Következik Pop-Csicsó István képviselő ur sürgős interpellációja a hajdudorogi püspöki hatóságok által állítólag elkövetett visszaélések tárgyában a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz.

Pop-Csicsó István: T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) A napokban záródott le egyelőre a szatmárnémeti-i kir. törvényszék előtt a kismajtényi görög katolikus hívek és lelkészek ellen magánosok valamint hatóság elleni erőszak büntette miatt folyamatba tett bünper. A szürke mindennapiság abban a meggyőződésben lesz, t. ház, hogy egy egyszerű kis ügyről van szó, amely felett napirendre lehet térni, amely a különböző fórumokon aktaszerűen el fog intéződni, s azután a közvélemény napirendre fog felette térni. Aki azonban a dolgok mélyébe hatol, aki komolyabban foglalkozik az állam különböző életnyilvánulásaiban mutatkozó jelenségekkel, az kutatni fogja azokat az okokat, amelyek ezen ügyet előidézték s csak miután megállapította a tényállást, csak miután tiszta képet nyert a tényekről, fog magának ítéletet alkotni.

T. képviselőház! A hajdudorogi egyházmegyének felállítására, amint méltóztatnak tudni, a görög katolikus román metropolita érdekkörét, szféráját sértette a legmélyebben, minket, görög katolikusokat érintett leginkább, a mi érdekkörünkbe avatkozott, amely örök időkre már előzőleg az »Ecclesia Christi« pápai bullával körülményesen megállapított. Amint a »Christifideles graeci« pápai bulla kihirdetett és a szervezéshez fogtak, a szervezés tekintetében nem jártak el azzal a körültekintéssel és tapintattal, amelyet különösen az a hivatás követelt volna meg, amely egy egyházmegyére a jövőben vár, hanem már kezdetben úgy a hívőket, mint a metropolitát és a lelkészséget sértő intézkedések történtek.

T. képviselőház! A pápai bulla azt mondja, hogy azért kreáltatott ez az egyházmegye, hogy (olvassa): »Non est profecto dubitandum hanc erectionem quam maximé conferre, quo christiana religio, pax et unio inter ipsos graeci ritus fideles variis sermonibus loquentes foveantur«, – hogy tehát a vallás, a béke és az unio a görög katolikusok között, akik azonban más nyelveken beszélnek, előmozdítottassék. Amint már a mai nap folyamán bátor voltam

említeni, Magyarország hercegprimása kénytelen volt a főrendiház egyik ülésén kijelenteni, hogy bizony a szervezés munkálataiban az egyházi hatóságok nem jártak el kellő tapintattal és körültekintéssel.

Hogy előadásom és azok a sérelmek, amelyeket előterjesztek, érthetőbbek legyenek, bátor vagyok csak röviden említeni, hogy mi volt előzőleg a helyzet azokban a községekben, amelyek a fogarasi és a balázsfalvi görög katolikus metropoliában oszlottak el. A liturgikus nyelv román volt minden vonalon, azonban az extraliturikus istentiszteletet ott, ahol magyarok voltak és magyarul kívánták, magyarul is végezték. A levelezések románul történtek, de történtek magyarul is és soha az egyházi hatóságoknak eszük ágában nem volt kifogást tenni, ha magyarul írtak. Amint azonban ezt az egyházmegyét kreálták és a szervezési munkálatokhoz hozzáfogtak, amint bátor voltam említeni, tapintatlanul, sőt hozzáértés nélkül is, a legnagyobb sérelmek merültek fel. Ezek a községek úgy vannak szervezve, hogy több község egy esperesség, több esperesség egy archidiaconus és mindezek a püspöki helytartó alatt állanak.

Első dolga az volt a püspöki külhelynöknek, hogy mindazokat a román lelkészeket, akik hosszú és becsületos munkával hierarchiai előléptetést nyertek, mint esperesek, főesperesek, vagy archidiaconusok, a szervezésnél teljesen mellőzte és vadonatúj idegen elemeket választott. A sérelmes intézkedések láncolata mélyreható intézkedésekkel kezdődik, amelyek nyíltan dezavualják mind a kormányt, mind a pápai bullának és minden hivatalos megnyilatkozásnak valóságát, hogy t. i. ez az egyházmegye csak azért lett volna kreálva, hogy a magyarságot megnyerje a magyarságnak és a magyar ember érzelmei és vallási meggyőződése ne bénítassanak azáltal, hogy idegen nyelven kell imádkoznia. Mondom, dezavualják ezt a következők:

Amint bátor voltam említeni, a pápai bulla, de különösen Scapinelli Raphael pápai nunczius intézkedései, amelyeket szóról-szóra itt e házban gyakrabban felsoroltunk, határozottan a következő elvekből indulnak ki.

Felállítja ezt az egyházmegyét azok részére, qui lingua hungarica utuntur, akik a magyar nyelvet használják. A pápai bulla kiemeli, hogy három évig minden úgy marad, ahogy volt, hogy tudniillik minden marad a régiben, hogy a papságnak ideje legyen megtanulni az ó-görög nyelvet és ideje legyen a szervezkedésre.

Amidőn az életbeléptetés megtörtént, határozottan kijelentetett, hogy a revízió, a határkiigazítás, Ő felsége kormányának hozzájárulásával nincs kizárva, sőt hajlandóság mutatkozik erre. A nyelvhasználatra vonatkozólag kijelentetett, hogy a liturgiai nyelv egyelőre a régi marad, három év múlva lesz az ó-görög; az ugynevezett köznyelv, a lingua vernacula pedig csak kizárólag extraliturikus esetekben fog alkalmaztatni.

És tovább megy, nagyon természetes, a görög katolikus román egyházhatóságok és egyházmegyék megnyugtatóására, hogy itt nincs magyarosítási cél és kijelenti Scapinelli, hogy garanciákat kapott arra vonatkozólag, úgy a magyar kormánytól, mint a magyar püspöki kartól, hogy a magyar nyelv liturgikus nyelvvül nem fog használtatni soha, sőt ez mint damnandus abusus nem lesz megengedhető.

Bátor leszke majd, t. ház, kitérni és megvilágítani a mi álláspontunkat, hogy mi sohasem vagyunk ellenére annak, hogy magyar községek is a magyar liturgikus

nyelvet használják. Mi csak a mi érdekeinket akarjuk megvédeni, azonban azokat feltétlenül védeni fogjuk.

Ezeknek előre bocsátása után nézzük, hogy miként respektáltatott a pápai bullának azon intézkedése, mely szerint minden a régiben marad három évig. Remélem, hogy nem méltóztatnak követelni, hogy ezt latin nyelven felolvassam; ha a legkisebb kétely merülne fel, felolvasom. A mi iskoláinkban azon egyházközségekben, melyek elszakítottak, a tanítási nyelv a román volt. Ahol kizárólag vagy nagyobbára magyarul beszéltek, a magyar nyelv volt a kötelező tanítási nyelv. A püspöki vikáriusnak, még mielőtt ennek az egyházmegyének püspöke lett volna, még mielőtt szervezve lett volna, első lépése az volt, mint mondtam, hogy az összes dignitáriusokat helyettesítette teljesen idegenekkel, nagyobbára oroszokkal.

A balázsfalvi érsekségtől elszakított községekre vonatkozólag kibocsátott egy rendeletet, melyben kimondja, hogy az összes egyházközségekben a tannyelv a magyar. A hajdudorogi görög katolikus magyar püspöki helynök 1913. évi márczius 7-én kelt 89/913. számú rendeletet bocsátja ki a különböző görög szertartású katolikus iskolaszékekhez, mely így szól (olvassa): »A hajdudorogi egyházmegyébe tartozó felekezeti iskolákban kötelező lévén a magyar tanítási nyelv, tiszteletteljesen kérem a tekintetes iskolaszéket, miszerint intézkedni sziveskedjék, hogy ezen ottani iskolákban a tanítási nyelv magyar legyen. Ha ez a tanév végéig nem volna foganatosítható, akkor a jövő tanév kezdetétől fogva okvetlenül be kell hozni a magyar tanítási nyelvet«. Tehát a püspöki helynök, még mielőtt ezen egyházmegye szervezve lett volna ezáltal, hogy látható feje ki volna nevezve, kibocsátja ezt a rendeletet, melyről méltóztatik mondani, hogy nagyon helyes, pedig a törvénybe ütközik.

Fekete Márton: Ugy van! Nagyon helyes!

Pop-Csicsó István: Szekundál ennek a rendeletnek a csikszeredai kir. tanfelügyelő, ki elrendeli, hogy az összes ezen érseki egyházmegyétől elszakított román egyházközségek által fentartott iskolák mint magyar tannyelvű népiskolák törzskönyveztesse. Ezen rendelet a következőleg szól (olvassa): »A hajdudorogi görög katolikus magyar püspöki helynöktől 89/1913. szám alatt értesítést vettem, mely szerint czimed illetékes egyházi főhatóságától is elrendeltetett a tanköteleseknek tisztán magyar nyelven leendő oktatása. Felhivom, hogy ezen rendelkezésnek annál is inkább érvényt szerezzen, mert a vaslábi görög katolikus elemi iskolát a magyar tannyelvű elemi népiskolák közé törzskönyveltem; egyben utasítom, hogy jövőben mindennemű statisztikai hivatalos átirat, megkeresés vagy beadványban a közvetlen felügyelet alatt lévő iskolát magyar tannyelvű iskolának szervezze és ugyancsak ennek megfelelően készíttesse el a tananyagbeosztást és órarendet is. Csikszereda, 1913 márczius 10. Lengyel Róbert, kir. tanfelügyelő.«

T ház! Azt méltóztatott mondani, hogy helyesen tette. Bocsánatot kérek, aki fáradságot vesz magának tanulmányozni a statisztikai adatokat, az meg fog győződni róla, hogy nem úgy, amint a miniszterelnök ur mondta 10–12.000, hanem 29.000 román ember jogairól van szó. Ennek daczára egy püspöki helynök minden imperium, minden autorizáció nélkül, sua sponte önelhatározásából ilyen mélyreható intézkedéseket tesz és az egyházközségek által fentartott

iskolák tannyelvét megváltoztatja. Természetes, hogy a tanfelügyelő erre ráadja az áldását.

Ez ellenkezik a nemzetiségi egyenjoguságról szóló 1868. évi XLIV. t.-cz. 14. szakaszával, amely szerint »az egyházközségek, egyházi felsőségeik törvényes jogainak sérelme nélkül anyakönyvek vezetésének s egyházi ügyek intézésének, nem különben – az országos iskolai törvény korlátai között – iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg«. Sérti továbbá az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 58. §-át, amely szerint »minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást, amennyiben ez a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike«. Ugyanezen törvény 11. §-a értelmében a hitefelekezetek mindazon községekben, ahol hiveik laknak, nyilvános népoktatási tanintézeteket saját erejükből tarthatnak fenn és állíthatnak föl.

Tehát méltóztatik látni, hogy az 1868. évi a nemzetiségi egyenjoguságról szóló törvény a főszólyt az egyházközségekre fekteti és azok saját hatáskörükben jogositva vannak iskoláikat felállítani, azokat ellátni és azok tannyelvét megállapítani.

Mély felháborodást idézett elő ez az intézkedés és gyújtó anyagot adott nemcsak az agitációra, hanem a kedélyek nyugtalanítására is. De nem maradtak nyugodtan, hanem tovább mentek. A püspök ur tovább menve intézkedik és pedig egy mélyreható intézkedést tesz, amennyiben 3688. ex 1913. szám alatt értesíti a papságot, hogy a hivatalos levelezés nyelve a magyar, a hivatalos leveleket csak magyar nyelven szerkeszszék, kivételt képeznek a római egyházi főhatóságokhoz, vagy a nunciaturához intézett kérvények. Ezt követte a 3689–1913. számú rendelet, amelyben utasítja a nagytiszteletű papságot, hogy az egyházi anyakönyveket ezentul kizárólag magyar nyelven vezesse és az anyakönyvi kivonatokot csak magyar nyelvű űrlapokon állítsa ki.

Amióta Magyarországon a lelkészek vezetik az anyakönyveket, azóta azon a nyelven vezetik, amely egyuttal a liturgikus nyelv. A román egyház metropoliájában a liturgikus nyelv a román, kötelezőleg volt tehát előírva, hogy e liturgikus nyelven vezessék az összes anyakönyveket. Már most mit tesz itt a püspök ur? Ezt a régi, törvény által szentesített jogot egyszerűen eltörli, tabula rasat csinál a multból és saját elhatározásából, imperiuma alapján, az anyakönyvekre vonatkozólag azt a rendeletet adja a román lelkészeknek, hogy ahol a liturgikus nyelv a román, még ott is magyarul vezessék azokat, sőt mi több, kötelezi őket, hogy a kivonatokat magyar űrlapon állítsák ki, szóval határozottan törvénybeütköző dolgot csinál, mert az eredeti okmányról csak azon a nyelven lehet másolatot adni, amelyen az okmány szerkesztetett. Aki azt követeli, hogy én román okmányról magyarul állítsam ki a kivonatot, okirathamisítást követel tőlem. (Közbeszólások a középén.) Mindenütt ugy szokás, ministeri rendelet is van azonban, amely azt mondja, hogy a másolatok azon a nyelven állítandók ki, amely nyelven az eredeti okmány szerkesztetett, feljogosított azonban a lelkészség, hogy az anyakönyvi kivonathoz csatolhasson magyar fordítást.

Nagyon természetes, hogy a papság ez ellen az eljárás ellen tiltakozott. A papság igen nagy dilemma elé állított, mert amidőn kihirdették neki a pápai bullát, amelyben határozottan kimondatik, hogy három évig megmarad a stá tus kvó, azzal nyugtatták meg a hiveket, hogy legyenek nyugodtak, három év alatt

sok minden történhetik s a három év alatt semmi körülmények között vá[]tozás nem fog beállani. Ezzel szemben, mint méltóztatik látni, a három év eltelte előtt olyan intézkedéseket tesznek, melyek teljesen ellentétben állanak a bulla tartalmával, szellemével és intézkedésével, amint ezt bátor leszek kimutatni.

Már mostan azokat, akik merészeltek a legildomosabb modorban figyelmeztetni a püspök urat, hogy ilyesmit nem tehet, különösen e három év alatt nem, hiszen a revíziót is ígérik, a püspök igen keményhangu leiratban róttá meg, mondván, hogy az ő parancsának engedelmeskedni kell.

Az ő leirata így szól (olvassa): »4088/1913. sz. rendelet. Az anyakönyveknek magyar nyelven leendő vezetése tárgyában 3689/1913. sz. alatt kiadott rendeletemet fentartva, atyai szeretettel figyelmeztetem Nagyontisztelentőségedet a következőkre: 1. A hivatali ügykezelés rendjét az egyházmegyéjében a püspök van hivatva megállapítani; 2. a »Christi Fidelis Graeci« kezdetű bulla, az ügy természetének megfelelőleg, csupán a liturgikus nyelv tekintetében állít fel korlátokat; 3. a liturgikus nyelv s az anyakönyv között semminemű összefüggés nincs. Hazánkban az anyakönyveket a latin szertartásu papság is magyarul vezeti; 4. lelkiismereti aggályai, melyektől beadványa szerint mentes óhajt lenni, püspöke jogos rendeleteivel szemben csak abban az esetben támadhatnának, ha e rendeletet a kánoni engedelmesség megtagadásával, amitől Isten kegyelme óvja meg, nem teljesítené.«

Már igen gyakran volt alkalmunk kimutatni, hogy mennyi visszaélés történik ezzel a bullával szemben és hogy ezeket a kérdéseket némely megnyilatkozásban érdemes megfigyelni, mert az egyházmegye kreálása nem történt őszinte alapokon, hiszen a magyaroknak nem ó-görög liturgikus egyházmegye kellett, hanem magyar liturgikus egyházmegye.

Fekete Márton: Ebben igaza van!

Pop-Csicsó István: E tekintetben a pápát a szó szoros értelmében félrevezették és elhitették vele, hogy semmit sem akarnak ezek a magyarok, csak éppen hogy olá hul ne beszéljenek és ne hallgassák meg a misét olá hul. Pedig talán azok az urak, akik ezt inicziálták, gyűlölhetik az oláhot, de én meg vagyok győződve, hogy a hívők közül senki sem akadt, aki kifogásolta volna, hogy a román egyházmegye kebelében van, mert abban az egyházmegyében nagyon jól érezték magukat, és abban a memorandumban, amelyet a pápához intéztek és amelyben kéri a magyar liturgikus nyelvet, ki is jelentik, hogy nem is kéri külön egyházmegye felállítását, csak azt kívánják, hogy nekik is legyen meg az a joguk, hogy a nyelvük liturgikus legyen.

Most jön a püspök ur és elkezd magyarázni, pedig nincs igaza, mert Scapinelli, a végrehajtással megbízott nunczius azt mondja (olvassa): »Lingvae vernaculae in extraliturgeticis functionibus sicut antea, etiam in posterum permittuntur in precibus etiam publicis, sed extraliturgeticis, et tanti magis in precibus privatis, in praedicatione et instructione populi: quae quidem praedicatione et instructio in lingua qua omnes utuntur facienda est, imo in diversis linguis, si una ab omnibus non intellegatur.«

Tehát Scapinelli és a pápa nem azt mondják, hogy önöknek rögtön tabula rasa-t kell csinálniok az egész multból, hanem egyebet mondanak. Azt mondják, hogy extraliturgikus imákban, oktatásban, in instructione populi használd a

népnek nyelvét, azokét, akik beszélnek azt a nyelvet és ha több nyelvet beszélnek, különböző nyelveket.

Tehát nem hivatkozhatik a pápai bullára akkor, amidőn a román egyházmegyékben egy tollvonással megszünteti a tanítási nyelvet, sőt ellenkezőleg megsérti azt. A pápa intézkedett, hogy azon a nyelven tanítsanak, amely nyelvet használják és ha több nyelvet használnak, akkor több nyelven kell tanítani. Ezért ne hivatkozzék az ő törvénytelen intézkedéseiben egy olyan pápai bullára, amelyet nem lehet félremagyarázni.

Egy hang: Nem parancsol a pápa!

Pop-Csicsó István: De igen, parancsol a pápa, de még hogy parancsol.

Amidőn ugy a püspöki helynök mint a püspök ur létező törvények által szentesített jogokat egy tollvonással a kormánynak megkérdése, minden eljárás nélkül töröl és amikor a nyelvet az iskolából teljesen kiküszöböli, olyan büntetendő cselekményt követtek, amelyet meg kell torolni.

Kende Péter: Azért kell felrobbantani!

Pop-Csicsó István: Mindig azt mondják, hogy az ugynevezett krisztusi szeretet a christiana religio pax, a jó egyetértés vezérelte. Erre is mondok egyet. Kora tavaszszal meghalt Debreczenben egy Muresan János nevű körtvélyesi román lelkész, eltemették. Papp Gyula és Rutkay archidiakonus debreczeni lakosok az egész gyászmisét kizárólag magyar nyelven és – amint az ott jelenlevők mondták – egészen nem papi, hanem huszáros hangnemben végezték; az egész prédikáció kizárólag csak dicsőítése volt annak a lelkésznek, mert iskolából és templomból száműzte a saját anyanyelvét, vagyis árulója lett a saját nemzetének. Tanuk: Bárdossy Lajos, Selegián Florián, Abrudon Cornel, Mate Gratzon lelkészek és mások.

Talán megengedik, ha jelzem, hogy ez semmi körülmények között sem sima és tapintatos bevezetése ennek az egyháznak. Nehezen hiszem, hogy a pápa ő szentsége így gondolta és kontemplálta. Ő a békét akarta a különböző nyelveken beszélő görög katolikus hivek között. Méltóztatnak látni, hogy a püspökség részéről mint kumulálódnak azok a törvénytelen intézkedések, amelyek mélyen behatnak nemcsak a hiveknek legszentebb jogiba, hanem vallási meggyőződésébe is. Méltóztatnak látni mindezekből, hogy ezek alkalmasak arra, hogy a sebeket felszakítsák és az ügyet elmérgesítsék, de semmi esetre sem alkalmasak a keresztényi béke és egyetértés megalkotására.

T. képviselőház! Jóllehet ugy a püspöki helynök, valamint maga a pápa határozottan mondja, hogy azért kreálja azt, hogy soha többé vernacula lingua ne érvényesüljön a szent liturgiában, Jaczkovich vikárius volt az, aki először misézett az összes községekben magyarul, bejárta az erdélyi községeket, a liturgiát magyar nyelven tartotta és ugyanezt a visszaélést követik nagyon sok egyházközségben nyilvánosan. (Mozgás a középén.) Szeretném én, t. képviselőház, azt a magyar embert látni, akinek a régi klasszikus görög nyelv kell és szeretném azt a papot látni, aki vén korában megtanulja azt a nyelvet. Ez kérem csak szemfényvesztés, hogy ezt az egyházat megnyerhessék és miután megnyerték, ott politikát folytassanak, sovénpolitikát, amely mélyen sérti a román nép lelkületét és még sok gondot és kellemetlenséget fog okozni a kormánynak. Ne méltóztassék azt hinni, hogy mi itten agitációt akarunk folytatni; ellenkezőleg, a legcsunyább és legrosszabb

dolog ezt az egyházba és a hitéletbe bevezetni. A magyarok tudják legjobban, hogy milyen volt a testvérharcz vallási téren. Azonban, t. képviselőház, quod uni justum alteri aequum. Mi nem tiltakozunk az ellen, hogy a magyar olyan nyelven imádkozzék, amelyen akar; de bocsássanak meg, ne követeljenek ilyet tőlünk és ne higgyék, hogy akad román ember, aki belenyugszik abba, hogy előtte román nyelv helyett ó-görög nyelven peroráljanak, amiből egy szót sem ért meg.

T. képviselőház ! Én abban a meggyőződésben vagyok, hogy ennek a kalamitásnak csakis egy gyors revízió vehet véget. Az egymást követő miniszterelnökök, nemkülönbén a vallás- és közoktatásügyi miniszterek is megígérték ezt, azonban ennek daczára ez az ügy még mindig késik, talán még a kezdet stádiumában sincs, hogy kellő megoldásra juttattassák, ami pedig szerény véleményem szerint feltétlenül megteremtené a békét, amelyre annyira szükségünk van.

Bátor vagyok a következő interpellációt intézni a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz (olvassa):

»Interpelláció a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz a hajdudorogi görög katolikus egyházmegye hatóságainak több rendbeli visszaélései tárgyában.

1. Van-e tudomása a miniszter urnak arról, hogy a hajdudorogi görög katolikus egyházmegye több egyházközségében a szent liturgiát magyar nyelven tartják, daczára annak, hogy a pápai bulla kimondja, hogy azért kreálja ezen új egyházmegyét: »Item periculum avertatur probrossisimi illius abusus, a summis pontificibus damnati, inducendi nimirum linguas vernaculas in sacram Liturgiám.»

2. Van-e tudomása arról a miniszter urnak, hogy a nemrég Debreczenben elhalálozott Muresan János érkörtvélyesi román lelkész temetése alkalmával Papp Gyula debreczeni lelkész Rutkay archidiakonussal együtt az egész misét magyar nyelven szolgáltatta és a jelenlevő román papok és intelligencia megbotránkozására dicsőítette az elhunyt azon tényeit, hogy a román könyveket nemcsak a templomból, hanem az iskolából is száműzte?

3. Van-e tudomása arról a miniszter urnak, hogy még 1913. év márczius hó-7-én Jaczkovich Mihály hajdudorogi püspöki külhelynök körrendeletet bocsátott ki, amelyben az a balázsfalvi érseki egyházmegyétől elszakított egyházközségek által fentartott iskolákban a magyar nyelvet mint tanítási nyelvet a törvény lábbaltiprásával bevezettetni rendeli és ezen rendelet ma is érvényben van?

4. Van-e tudomása arról a miniszter urnak, hogy ezen törvénytelen rendelet alapján a csikszeredai kir. tanfelügyelő elrendelte, hogy az összes görög katolikus román iskolák a magyar tannyelvű iskolák közé törzskönyveltessenek?

5. Van-e tudomása a miniszter urnak arról, hogy a püspöki külhelynök és a jelenlegi püspök meghagyta az egyházközségeknek 3688–1913. rendeletével, hogy a püspökhöz intézett beadványaikat és felterjesztéseiket csak magyar nyelven szerkeszszék, a román nyelven szerkesztett beadványokat visszautasította és a papságot szigoruan megfenyegette?

6. Van-e tudomása a miniszter urnak arról, hogy a hajdudorogi görög katolikus püspök 3689–1913. sz. rendeletével meghagyta a román egyházközségeknek, hogy ezentúl az egyházi anyakönyveket kizárólag magyar nyelven vezessék és az anyakönyvi kivonatokat csakis magyar nyelvű űrlapokon állítsák ki?

7. Van-e tudomása arról a minister urnak, hogy a hajdudorogi görög katolikus püspök a fogarasi és balázsfalvi metropolitától elszakított egyházközségekben azokat a lelkészeket, kik hosszú és becsületes munkával hierarchiai előléptetésben részesültek (esperes, főesperes stb.) a szervezésnél teljesen mellőzte és e dignitárius állásokat idegen elemekkel töltötte be?

8. Hajlandó-e a minister ur a legszigorubb vizsgálatot megindítani azok ellen, akik a keresztényi szeretet és béke helyett a legsovénebb magyarosítási politikát propagálják?

9. Különösen hajlandó-e a minister ur az oly sokszor ígért revíziót közmegelegedésre a legrövidebb időn belül keresztülvinni?

T képviselőház! Minthogy itt elhangzott – az előbb hallottam –, hogy legalább nevezzük meg azon községeket, amelyekhez intézve lettek, tisztelettel megjegyzem, hogy Vasláb tiszta román község s épen ehhez intézte a püspöki helynök az első rendeletet. Erdélyi község Vasláb, ehhez szól és innen is kaptam ezen rendeletet. Tiszta román község, nem is lakik benne magyar.

Mély tisztelettel kérem a minister urat, akinek szabadelvű gondolkozásáról meg vagyok győződve, – egyesek nagyon leszóltak, hogy nem vagyok iránta elismeréssel, mert bocsátott ki olyan rendeleteket is, amelyek némileg hivatva vannak megnyugtanni a kedélyeket – és minthogy feltétlenül hiszem, hogy a minister ur, akinek gondolkozása fenköltebb, aki szabadabb elveket vall és egyuttal a szabadságnak és az egyetértésnek is hive, méltóztassék ezt a legkomolyabb vizsgálat tárgyává tenni és méltóztassék meggyőződve lenni arról, hogy ezen bajok szanálása az államnak és a köznek érdeke.

Tisztelettel kérem tehát, hogy az interpellációmban felhozott sérelmeket méltóztassék megvizsgáltatni és aszerint intézkedni.

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi minister ur kivan nyilatkozni. (Halljuk! Halljuk!)

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi minister: T. ház! Az interpelláló képviselő ur kérdéseire érdemleges választ mindaddig nem adhatok, amíg az illetékes tényezőknél bővebb felvilágosítást nem szerzek magamnak ama tényekről, amelyeket a képviselő ur felhozott. Addig is azonban, amíg ez megtörténik, kénytelen vagyok megjegyezni, hogy az interpelláló képviselő ur beszédében többször említette, hogy visszaélés történt a pápai bullával szemben, sőt hivatkozott arra is, hogy az ó-görög liturgikus nyelvel félrevezették a pápát és hogy többféle törvénytelen intézkedés tétetett.

Nem nevezte ugyan meg a képviselő ur expressis verbis, hogy kire vonatkoztatja ezen kifejezéseit, mégis, minthogy a pápával csak hatóságok – akár világi, akár egyházi hatóságok – érintkezhetnek, ez az ő ügykörükbe tartozik, a képviselő ur megjegyzéseinek mindenestre valamely hatóságra kellett vonatkoznok. (Igaz! Ugy van!) A képviselő ur azonban ezzel semmiesetre sem mozdítja elő a vallásos békének azt a magasztos célját, amit ő is szolgálni akar. Ebben a meggyőződésben kénytelen vagyok ezt a kifejezését mint nem indokoltat, addig is, míg a végleges választ megadhatnám, visszautasítani. (Élénk helyeslés.)

Popp Cs. István: T. képviselőház! Csak egy rövid megjegyzést vagyok bátor a t. minister ur beszédére tenni és ez az, hogy ha méltóztatnak ismerni ezen egyházmegye keletkezésének összes fázisait, akkor talán vissza méltóztatnak

emlékezni különösen Szabó Jenő főrendiházi tag urnak sokszor publikált nyilatkozataira, hogy csak úgy sikerült a pápa aggályait eloszlatni, hogy eléllottak a magyar liturgikus nyelvtől és kérték, hogy az ó-görög nyelv legyen a liturgikus nyelv. (Zaj és ellenmondások.) Pedig a magyar közönség és az a bizottság, amely meg volt bizva ennek az ügynek vitelével, nem ezt akarta elérni. Ezért használta a Budapesti Hírlap és az összes többi lap is – e tekintetben most nem állanak adatok rendelkezésemre – azt a kifejezést, hogy csak így lehetett hozzáférni a pápához, ilyen áruton. (Zaj és ellenmondások.) Vagyis, csak így lehetett őt megnyugtítani, hogy az ó-görög nyelv lesz a liturgikus nyelv. Én nem akartam gyanusítani, csak konstataáltam azt, amit önök százszor megírtak.

Elnök: Az interpelláció közöltetni fog a vallás- és közoktatásügyi minister ural. [...]

**406. Karl Macchio közös külügyminiszteriumi államtitkár
átírata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Bécs, 1914. május 17.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 29090/1914. Tisztázat.

Wien, am 17. Mai 1914.

37115/11.

Streng vertraulich!

Debreczener Bomben-attentat.

2 Beilagen

An das kgl. ung. Justizministerium in Budapest.

Die k. u. k. Gesandtschaft in Bukarest hat in Erledigung der Weisung, welche ihr auf Grund der obzitierten d. a. Note erteilt wurde, das Nachstehende hierher berichtet:

In Angelegenheit der Auslieferung, beziehungsweise strafrechtlichen Verfolgung der der Mitschuld an dem Debreczener Bombenattentat verdächtigen Silviu Mandacescu, Theodor Avram, Mariska Salamon und Sinefta Avram hatte sich die k. u. k. Gesandtschaft bereits am 12. März l. J. an die kgl. rumänische Regierung gewendet und hat endlich nach wiederholten Urgezen die anverwahrte Antwoortsnote ddo. 22. April 1914, Zl. 11693, erhalten.

Was die seitens der kgl. rumänischen Regierung wegen der Verhaftung Catarau's und Chirilow's getroffenen Verfügungen betrifft, so liegt der k. u. k. Gesandtschaft diesbezüglich nur die abschriftlich ebenfalls beigeschlossene Note des kgl. rumänischen Ministeriums des Aeussern vom 22. Februar alten Stiles Zl. 5412 vor.

Der Zeitpunkt, an welchem Catarau bei der kgl. serbischen Gesandtschaft in Bukarest wegen Ausstellung eines Reisepasses vorsprach, konnte mit ziemlicher Bestimmtheit festgestellt werden. Wie aus den Akten der letzterwähnten Mission und aus den Aussagen der Mitglieder derselben hervorgeht, ist Cataru am 12./25. Februar um 10 ½ Uhr Vormittag auf die serbische Gesandtschaft

gekommen, wo er mit dem ersten Sekretär derselben, der ihn vom Sehen aus kannte, gesprochen und einen Pass verlangt hat.

Da er sich aber als serbischer Staatsangehöriger nicht ausweisen konnte, wurde ihm seine Bitte nicht erfüllt. Als später die Nachricht der Urheberschaft Catarau's am Debreczener Bombenattentat in Bukarest bekannt wurde, hat die dortige kgl. serbische Gesandtschaft unter dem 20. Februar/5. März l. J. über das Erscheinen des Betreffenden in ihrem Amte nach Belgrad berichtet. Diese Meldung dürfte erst einige Tage später zum serbischen Ministerpräsidenten gekommen sein, der somit anlässlich seines Gespräches mit dem k. u. k. Gesandten Baron Giesl am 12. März sagen konnte, der k. u. k. Gesandtschaft diesbezüglich nur die abschriftlich ebenfalls beigeschlossene Note des kgl. rumänischen Ministeriums des Aeussern vom 22. Februar alten Stiles Zl. 5412 vor.

Der Zeitpunkt, an welchem Catarau bei der kgl. serbischen Gesandtschaft in Bukarest wegen Ausstellung eines Reisepasses vorsprach, konnte mit ziemlicher Bestimmtheit festgestellt werden. Wie aus den Akten der letzterwähnten Mission und aus den Aussagen der Mitglieder derselben hervorgeht, ist Catarau am 12./25. Februar um 10 ½ Uhr Vormittag auf die serbische Gesandtschaft gekommen, wo er mit dem ersten Sekretär derselben, der ihn vom Sehen aus kannte, gesprochen und einen Pass verlangt hat.

Da er sich aber als serbischer Staatsangehöriger nicht ausweisen konnte, wurde ihm seine Bitte nicht erfüllt. Als später die Nachricht der Urheberschaft Catarau's am Debreczener Bombenattentat in Bukarest bekannt wurde, hat die dortige kgl. serbische Gesandtschaft unter dem 20. Februar/5. März l. J. über das Erscheinen des Betreffenden in ihrem Amte nach Belgrad berichtet. Diese Meldung dürfte erst einige Tage später zum serbischen Ministerpräsidenten gekommen sein, der somit anlässlich seines Gespräches mit dem k. u. k. Gesandten Baron Giesl am 12. März sagen konnte, dass Catarau „4-5 Tage vorher“ auf der serbischen Gesandtschaft in Bukarest war, indem er, wahrscheinlich die Daten verwechselnd, meinte, dass er einen diesbezüglichen Bericht der Gesandtschaft 4-5 Tage vorher erhalten habe.

Der k. u. k. Gesandtschaft stehen, wie sie hervorhebt, leider keine Mittel zur Verfügung, um über die Tätigkeit der rumänischen Polizei in der Debreczener Affaire ein klares Bild zu gewinnen und sich über die Nachrichten, die im „Pesti Napló“ vom 12. März l. J. gebracht wurden, in irgend einem Sinne auszusprechen.

Indem das k. u. k. Ministerium des Aeussern die Ehre hat, das kgl. ung. Justizministerium von Vorstehendem in Kenntnis zu setzen, möchte es hieran die Bitte knüpfen, dass, bevor die laut der d. a. Note Zl. 16829/I. M. II. vom April 1. l. J. im ungarischen Parlament bereits angemeldete Interpellation in der Debreczener Bombenaffaire eventuell beantwortet würde, mit Rücksicht darauf, dass in diese Angelegenheit internationale Momente hineinspielen, dem Ministerium des Aeussern Gelegenheit gegeben werde, in den Entwurf der Antwort Einblick zu nehmen.³¹⁵

Für den Minister: Macchio

315 Pirossal megjelölve, mellette: *Ő Excellenciájának rövid úton bemutatni. Berinkegy*

**406a. Karl Macchio átiratának csatolmánya: Emanoil
Porumbaru román külügyminiszter Leopold Berchtold közös
külügyminiszterhez intézett átiratának másolata**

Bukarest, 1914. február 22./március 7.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 29090/1914. Másolat.

Beilage zum Bericht de dato Bukarest, 7. Mai 1914 Z. 4611/A.

Abschrift einer Note des königlich rumänischen Auswärtigen Amtes vom
22. Februar 1914, Z. 5142.

Monsieur le Ministre,

En me référant à la note de Votre Excellence en date du 5 mars dernier sous
No. 778, j'ai l'honneur de L'information que je suis intervenu auprès de mes
collègues aux Département de la Justice et de l'Intérieur aux fins de provoquer les
mesures nécessaires concernant les nommés Ilie Câtârau et Timoftei Chirilow.

Veillez...

Le Ministre

Em. Porumbaru m. p.

**406b. Karl Macchio átiratának csatolmánya: román
külügyminisztérium Ottokar Czernin bukaresti követségi titkárhoz
intézett átiratának másolata**

Bukarest, 1914. április 22.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 29090/1914. Másolat.

Beilage zum Bericht de dato Bukarest, 7. Mai 1914 Z. 4611/A.

Abschrift einer Note des königlich rumänischen Auswärtigen Amtes vom
22. April 1914, Z. 11693.

Monsieur le Comte,

Me référant à la note de Votre Excellence No. 930, du 17 mars dernier,
j'ai l'honneur de Vous informer sur base des relations que me transmet le
Ministère Royal de la Justice, que la demande d'extradition concernant le
nommé Silviu Mândăchescu, Théodor Abramoff, Marietta Solomon et Sinefta
Avram, est encore pendante, l'enquête judiciaire à laquelle elle donne lieu
n'étant pas complètement terminée. Au cours de l'instruction il a été prouvé
que, sans intention frauduleuse, Mândăchescu et Abramoff se sont rendus
coupables de l'infraction punie par l'article 6 al. 2 de la loi du 21 mars 1912, sur
les passeports, combiné avec l'article 129 du Code pénal; ces deux individus
ont donc été renvoyés de ce chef devant l'instance compétente.

Le nommé Abramoff, dont la nationalité n'est pas encore établi et au sujet
duquel les recherches se poursuivent, ainsi que les femmes Marietta Solomon
et Sinefta Avram sont maintenus en état d'arrestation.

Veillez...

Pour le Ministre

C. G. Nano m. p.

**407. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye
nyíregyházi székhelye tárgyában**

Budapest, 1914. május 19.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3357/1914. Tisztázat.

1421/1914. eln. szám

Főméltóságú Dr. Csernoch János v. b. t. t. urnak, hercegprímás és
esztergomi érsek, Esztergom.

Főméltóságú Hercegprímás és Érsek Úr!

Ő Felségénél és az Apostoli Szentszéknél a szükséges előterjesztéseket
szándékozom megtenni a hajdudorogi egyházmegye székhelyének
Nyíregyházára való áthelyezése érdekében. A hajdudorogi püspök urnak
idevonatkozó iratát azon tiszteletteljes megkereséssel van szerencsém
Főméltóságodnak visszakérőleg megküldeni, hogy e kérdésben elfoglalt
álláspontja felől tájékoztatni és értesíteni kegyeskedjék, hogy a székhely
áthelyezésének kérelmezéséhez ugy is mint az esztergomi provincia érseke
hozzájárulni méltóztatik-e?

Budapest, 1914. május hó 19.

Jankovich

**408. Csernoch János hercegprímás átirata Jankovich Béla vallás-
és közoktatásügyi miniszternek a Hajdúdorogi egyházmegye
nyíregyházi székhelye tárgyában**

Esztergom, 1914. május 26.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3357/1914. Fogalmazvány.

Nagyméltóságú Dr. Jankovich Béla
v.bt.t., vallás –és közokt. miniszter úr
Budapest

A f. hó 19-én 1421. eln. sz.a. kelt nagybecsű átirat³¹⁶ kapcsán van szerencsém
Nagyméltóságodat értesíteni, hogy Miklósy István hajdudorogi püspök úrnak
indoklását a hajdudorogi püspökség végleges székhelye ügyében teljesen
helytállónak találom s magam részéről is Nyíregyházát tartom a legalkalmasabb
székvárosnak.

A hajdudorogi püspök úr Őméltóságának beadványát ./ . sz. a. idezárom.
fogadja

Esztergom, 1914. máj. 26. Csernoch

316 Lásd: 407. számú dokumentum.

**409. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a nagykászoni hívek kérelme
tárgyában**

Balázsfalva, 1914. május 26.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 4. fol. 73rv. „,

Nr 3596 – 1914.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Raphaeli Scapinelli comiti de Leguigno,
nuntio apostolico, archiepiscopo Laodiceno.
Vindobonae
IV Teresianumgasse 34.

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

Supplices preces fidelium graeci ritus catholicorum paroeciae Nagykászoni-
Altiz noviter erectae dioecesi Hajdudoroghensi incorporatae die 21 Maji 1914
ad me infrascriptum directas, honori mihi duco Excellentiae Vestrae sub ./.
simul cum versione illarum latina, submittere Excellentiae Vestrae officii est
videre quid hac in re agi possit et se de veritate ibi assertorum, certiozem
reddere.

Quod ad me attinet, cum de paroecia dioecesis Hajdudorogensis agatur,
hac in re ne passum quidem movere possum, nec fidelibus illis ullum responsum
dare. Totam rem remitto sapientiae et prudentiae Excellentiae Vestrae.

Cum sensibus profundi obsequii perenno.

Blasii (Balázsfalva), ex sessione consistorii Archiepiscopalis die 26a Maii
habita.

humillimus servus:

Victor Mihályi

Archiepiscopus Albae Juliensis

**409a. A nagykászoni görögkatolikus hívek levele Mihályi Viktor
érseknek**

Nagykászoni, 1914. május 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 4. fol. 75r–76r. Tisztázat.

Dicsírtesék a Jézus Krisztus

Nagyméltóságú Érsekur kegyelmes atyánk

Alázatos tisztelettel folyamodunk a nagy Méltóságú Érsekur kegyelmes
atyánk színe elejében, az aláb felsorolt indokaink alapján, a hol leborulva
esedezőnk, egy nagyon sérelmes ügyünk, udbaigazíttásáért, mű a nagy Kászoni
gör kath egyházközségünk nagyon fájdalmas és szomorú helyzetbe jutunk,
minden tudásunk és beléegyezésünk nélkül vallásunk és szertartásunktól meg
akarnak fosztani és egy más szertartásra akarnak áthelyözni amid mű nem
akarunk el fogadni, most egy éve hozánk jöt egy idegen pap s magyarul végezte

a szent mise szolgálatát mán most a mű hely béli lelkészünk is magyarul végezi folyó év április 20dikán a pap a szent mise Szolgálatán a népet münd bé hivta az iskolába s azt adta elé hogy kérelmezük meg azt hogy az inepinket vonják ezze a romai katolikusokkal, ez oly nagy meg lepetést okozott a nép kozott hogy csak elég marat el hogy a papot megnem verték, a pap azt mondja hogy törvényesenis véghezviszik, a miután ezen szomorú eset jött tudomásunkra, hogy a Nagyméltóságú Érsekur kegyelmes atyánk, kibocsátot edigi jó gondozása alatt és így mű el hagyatottaknak maradtunk,

Demégis alázatos tisztelettel folyamodunk a nagyméltóságú Érsekur kegyelmes atyánk Színe eléjibe, a hol leborulva esedezünk, Méltóztason jó tanácsával megtanácsolni és utbaigazítani.

Hogy ha mű nem akarunk valásunkat szertartásunkat elváltoztatni, a törvény erőszak útján raja szoríttevagy nem és hogy lehetne ezt megteríteni, s hol, erőlkérnénk kellő felvilágosítást. Amiután helybéli lelkészünk mind esperes úr nagyon el van hódítva ebben az ügyben, azon okból megkérjük, A nagyméltóságú ÉrsekUr kegyelmes atyánkat, méltóztason a választ nem a papnak küldeni hanem ezen kérés aláíróknak és magyarul legyen írva hogy magunk olvashasuk lehetőleg mind sürgőseben kérnök a választ.

A Nagyméltóságú Érsekur kegyelmes atyánknak bízván kegyes párt fogásába maradunk élő tisztelettel mindhü jó gyermekei,

Csikmegye, Nagy Kászon altíz 1914 május 21.

Simon, André, János

egyházközség nevében

Laudetur Jesus Christus.

Excellentissime Domine Archiepiscopo Gratosissime Pater!

Omni cum honore ad Excellentissimum Archiepiscopum Patrem Nostrum Clementissimum, motivis infra allatis permoti, recurrimus, de genibus implorando quominus causa per gravis nostra bonam in viam dirigatur. Parocia nostra graeci-ritus catholica nagykászonensis miserrimam et tristissimam ad conditionem venit. Nobis inscientibus et minime assentientibus privare nos volunt lege et ritu nostro et alium in ritum transferre, quem suscipere nolumus. Uno ab hinc anno venit ad nos sacerdos extraneus et sermone magiario Deo obtulit sanctae missae sacrificium. Nunc vero et parochus noster missam magiario celebrat sermone.

Currente hoc anno, die 20a Aprilis, peractam post missam, sacerdos populum convocavit universum et illi in schola coadunato proposuit quominus unionem sive unitatem dierum festorum nostrorum cum diebus festis romano-catholicorum apud superiores efflagitaremus. Haecce proposito talem suscitavit in populo tumultum, quod parochus vis verbera effugisset. Parochus autem minitatur quod hocce intentum sin minus lege quoque erit tandem exequendum. –

Hoc posito, etsi in tristissimi facti devenerimus nunc notitiam, quod Excellentissimus Archiepiscopus, Clementissimus Pater Noster a paterna cura

erga nos huc ad usque ostensa dimiserit et orphanus nos dereliquerit, audemus nihilominus adire excellentissimum archiepiscopum, et de genibus implorare quominus optimo suo consilio nos muniret et bonam in viam dirigeret.

Si nolumus legem et ritum mutare nostrum, potestne lex violenter nos cogere? an non et quomodo hoc possemus avertere? et apud quem, ecce qua de re desideramus instruit. Et quia parochus noster una et vice-archidiaconus hac in questione nimium praejudico est abreptus, ideo quaesumus Patrem Nostrum Clementissimum Excellentissimum Archiepiscopum, ne responsum parochus mittat sed mihi infrascripto et hocce responsum lingua sit magiara exaratum ut illum ipsi possimus perlegere. Chaesumus tandem ut responsum quantocius velit dare. –

Excellentissimo Domino, Patri Nostro fidendo, omni cum veneratione sumus tui semper fideles filii.

Csikmegeye, Nagykászón, Altiz die 21- maji a. 1914 Simon André Joannes m.p.

nomine paroeciae

410. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak az aradi magyar görögkatolikus hívek törekvései tárgyában

Bécs, 1914. június 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 623r–625v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, CCLXIX., 481–484. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 1914

Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato

5 Giugno 1914.

I fedeli greco-ungheresi di Arad domandano

di essere incorporati alla nuova diocesi di Hajdudorogh.

Come ebbi l'onore di riferire alla Eminenza Vostra Reverendissima col mio ossequioso rapporto³¹⁷ del 12 luglio 1913, No. 1189, nella città di Arad in Ungheria un certo gruppo di fedeli di rito greco, appartenenti alla parrocchia rumena che dipende dal Vescovo di Lugos, supplicò la Santa Sede per la istituzione in quella città, di una comunità distinta, la quale poi fosse assigliata alla parrocchia di Makó ed incorporata così alla nuova diocesi di Hajdudorogh.

Vostra Eminenza col suo veneratissimo dispaccio³¹⁸ dell'8 agosto dello stesso anno, No. 65955, si compiaceva di farmi conoscere in proposito il

317 Lásd: 255. számú dokumentum.

318 Lásd: 263. számú dokumentum.

parere dell'Eminentissimo Signore Cardinale Gotti, Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda, parere che io non mancai di comunicare al Reverendissimo Monsignor Arcivescovo Metropolita Rumeno di Fogaras – al quale da prima si erano rivolti quei fedeli – affinché gli servisse di norma nel trattare la cosa. Da quel tempo nulla più seppi di questo affare.

Ora una apposita commissione costituitasi in Arad per promuovere la istituzione della detta filiale di Makó, ha ricorso³¹⁹ a questa Nunziatura, a nome di circa 50 fedeli, insistendo sulla stessa domanda. Afferma la Commissione nel suo esposto (che unisco al presente rapporto in allegato I), che in Arad vivono circa 450 fedeli di rito greco, che sono magiari, come risulta dalle statistiche ufficiali, e non vogliono affatto essere considerati come rumeni, nè sottostare a questi; che non conoscono la lingua rumena e quindi non frequentano la chiesa di questo rito; che i loro figli sono male istruiti nella religione; che alcuni genitori lasciano i figli senza battesimo, aspettando di poterli battezzare nelle bramata chiesa greco-magiara; che in fine si minaccia da molti l'apostasia, per sottrarsi alla soggezione degli odiati rumeni.

Fino dallo scorso anno, secondo ebbi a riferire nel mio citato rapporto, il Metropolita Rumeno di Fogarás aveva espresso in proposito il parere che si sarebbe potuto per quei fedeli adottare lo stesso provvedimento che vige pei rumeni residenti a Budapest, i quali sono soggetti ai parrochi latini. Siccome tale parere era stato dichiarato accettabile dall'Eminentissimo Cardinale Gotti, come risulta dal suaccennato veneratissimo dispaccio di Vostra Eminenza, io, dopo ricevuto il ricorso della sudetta Commissione di Arad, mi rivolsi allo stesso Metropolita, in data 8 Marzo del corrente anno, chiedendogli se persistesse ancora nel suo avviso, di sottoporre cioè quei fedeli di Arad alla giurisdizione del parroco latino di detta città.

Monsignor Metropolita sottopose la cosa all'esame dei Vescovi suoi suffraganei e in una loro adunanza tenuta a Balasfalva il 25 Aprile prossimo passato fu redatto il promemoria che ho l'onore di qui accludere in allegato II.³²⁰ In esso i Vescovi Rumeni deplorano, ed a ragione, questa agitazione già in vari luoghi manifestasi e tendente ad aggiungere nuove parrocchie alla neoeretta diocesi di Haydudorogh. Esaminano poi il caso particolare di Arad, concludendo coll'esprimere il parere in proposito.

E' da notarsi però che, mentre Monsignor Metropolita, nella sua lettera a me diretta il 19 giugno 1913³²¹ (allegato II al mio rapporto del 12 luglio 1913) parlava semplicemente di sottoporre quei fedeli alla giurisdizione del parroco latino di Arad, come sono i Rumeni a Budapest, ed in tale senso conveniva anche l'Eminentissimo Cardinale Gotti; ora nel promemoria i Vescovi rumeni sostengono che i detti fedeli, rimanendo de iure soggetti alla giurisdizione del Vescovo di Lugos, pel tempo che dimorano in Arad, de facto potrebbero essere soggetti alla giurisdizione del parroco latino di quella

319 Lásd: 231. számú dokumentum.

320 Lásd: 401. számú dokumentum.

321 Lásd: 247. számú dokumentum.

città e del rispettivo Vescovo latino, ponendo soltanto qualche condizione relativa alle contribuzioni che fossero dovute al parroco Rumeno. Il vescovo rumeno di Lugos, non per concessione generale, ma dietro domanda di quelle famiglie rutene o magiare di Arad, che lo desiderassero, darebbe loro il permesso di ricevere l'istruzione religiosa ed i sacramenti dal parroco latino di Arad per tutto il tempo della dimora in quella città, motivando tale concessione dal fatto che esse non conoscono la lingua rumena nella quale si compiono ivi le funzioni ecclesiastiche. E tanto più i Vescovi rumeni sostengono questo parere, in quanto che essi affermano che quei cattolici magiari o ruteni di Arad sono piuttosto impiegati negli uffici dello stato, e come tali non possono avere domicilio permanente in quella città.

Sottopongo il tutto alle sapienti decisioni della Santa Sede. Da parte mia debbo soltanto osservare, che nell'Ungheria in questi ultimi tempi i rumeni, come le altre nazionalità su dei quali hanno avuto un potente influsso i noti avvenimenti balcanici, si sono resi sempre più antipatici ai magiari, mentre questi, e specialmente il partito nazionalista, tengono fermo il loro programma, la loro opera di magiarizzazione. L'agitazione ed il movimento per ingradire la nuova diocesi di Hajdudorogh, che chiamano comunemente coll'appellativo di greco-magiara, trovano fautori influenti anche nel clero; e tra questi è da notarsi il parroco ruteno di Budapest, il Reverendo Melles, uomo assai stimato per la sua dottrina e per la sua qualità, magiario di idee e di azione. Ultimamente si è anche costruita a Budapest una società, che ha per scopo di promuovere il distacco dalle diocesi rumene delle parrocchie e dei gruppi di fedeli che si dicono magiari per aggiungerli alla nuova diocesi di Hajdudorogh. Ed in questo ordine di idee si è posto anche il Governo ungherese, il quale aderendo alla proposta di revisione della Bolla Christifideles ha messo per condizione sine qua non, alla restituzione di alcune parrocchie di Hajdudorogh alle diocesi rumene, che, in compenso, un certo numero di parrocchie, che dicono di carattere magiario, sono e si trovano nelle diocesi rumene, vengano incorporate alla nuova diocesi. I Vescovi rumeni sono naturalmente contrari a questa idea, specialmente per le parrocchie che si trovano nell'interno delle loro diocesi. Ma se il Governo insistesse su questo punto, qualcuno pensa che si potrebbe ricorrere all'espedito di cui sopra, di sottoporre cioè i fedeli di rito greco, che si dicono magiari, non alla nuova diocesi di Hajdudorogh, ma piuttosto ai parroci latini, tanto più che generalmente si riconosce che la cura pastorale esercitata dai parroci latini è migliore di quella dei greci. Ciò non potrebbe forse adottarsi in linea generale, principalmente per gli inconvenienti ai quali accennano i Vescovi rumeni nel loro promemoria: ma sarebbe da studiarsi se ciò potesse farsi in qualche caso particolare, come in questo di Arad.

Inchinato

**411. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratva Miklósy István
hajdúdorogi püspöknek a nagykászoni hívek kérelme tárgyában**

Bécs, 1914. június 14.

GKPL VI–1. (1914). Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 4. fol. 74rv. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

No. 1930. Viennae, die 14a Junii 1914
Illustrissimo ac Reverendissimo Domino
Domino Stephano Miklossy
Episcopo Hajdudoroghensi

Illustrissime ac Reverendissime Domine,
Relatum fuit³²² huic Apostolicae Nunciaturae, in paroecia dicta Nagykaszon-
Altiz, istius dioeceseos, parochum Sanctam Missam lingua hungarica celebrare,
et populo proposuisse kalendarium festorum mutare et cum latino unificare.

Dominationem Tuam Illustrissimam ac Reverendissimam ideo rogo, ut,
ea qua praestat prudentia, de hac re inquirere velit; et, si vera sint exposita,
illa media adhibere quae ad opus necessaria in Domino iudicabit, praesertim
ad tollendum deplorabilem abusum, quem Sancta Sedes pluries eliminandum
omnino decrevit, utendi lingua hungarica in Sancta Liturgia.

Interim Dominationem Tuam precatus, ut mihi circa superexposita aliquid
significare non dedignetur, sensibus perfectae aestimationis ac venerationis persisto

Dominationi Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae in Christo
addictissimus

†Raphael, archiepiscopus Laodicensis
Nuntius Apostolicus

**412. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök átíratva
Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Bécs, 1914. június 19.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 36796/1914. Tisztázat.

Wien, 1914 június 19-én.

45226/11 sz.

A debreceni bombamerénylet.

Az 1914. évi április hó 2-án kelt 19182/I. M. II. 1914. sz. ottani iratához.

4 melléklet.

A m. kir. Igazságügyminiszteriumnak Budapesten.

A m. kir. Igazságügyminiszterium által f. évi április hó 9-én betekintett 1914.
évi április hó 11-iki 26.882/11. sz. rendeletem értelmében a szentpétervári

322 Lásd: 409. számú dokumentum.

cs. és kir. nagykövetség tudomására hozta az orosz cs. kormánynak a szóban forgó bűncselekmény természetére vonatkozó ottani felfogást, valamint a m. kir. Igazságügyministerium részéről ahhoz fűzött észrevételeket is.

Az orosz cs. külügyi hivatala erre a másolatban idecsatolt válaszjegyzéket intézte a cs. és kir. nagykövetséghez.

Az említett jegyzékben foglaltak szerint az orosz cs. igazságügyministerium magáévá teszi a fentidézett rendelettel visszatükröztetett azt a jogi okfejtést, hogy valamely büntetendő cselekmény csak abban az esetben tekinthető politikai bűncselekménynek, ha politikai okokból vagy politikai céllal követtetett el. Az orosz cs. kormány is abban a nézetben van, hogy valamely büntetendő cselekmény politikai jellegének megállapításához szükséges az, hogy a tettes a politikai motívumot vagy politikai célzatot beismerje, vagy pedig, hogy a politikai motívum, illetve politikai célzat más uton bebizonyíttassék.

Amde ezzel szemben, ami nevezetesen Catareu és Chirilew terhére rótt bűncselekményt illeti, az orosz cs. igazságügyministerium arra hivatkozik, hogy a m. kir. kormány eddigelé nem szolgáltatott semminő olyan adatot, amely a Debrecenben elkövetett büntett összes részleteinek tisztázására és az orosz kormány ezen ügyben vallott felfogásának megcáfolására alkalmas volna.

A m. kir. Igazságügyministerium részéről a bűncselekmény politikai jellegének megállapítása végett kilátásba vett további módozatot illetőleg, amely t. i. a terheltek kihallgatásában állana, az orosz cs. igazságügyministerium úgy találja, hogy ez az eszköz a jelen esetben már csak azért sem alkalmazható, mivel Catareunak és Chirilewnek, mint a szóban forgó büntett elkövetésével terhelt egyéneknek idevonatkozó kihallgatása a fennálló törvényekkel ellenkeznék (?).

Az orosz cs. kormány nézete szerint ily körülmények közt a m. kir. Igazságügyministerium feladata, beigazolni, hogy a kérdéses bűncselekmény nem politikai jellegű. Mindaddig, amíg ez meg nem történt, a cs. igazságügyministeriumnak nincs módjában a jelen ügyben elfoglalt álláspontjától eltérni és a magyar bíróságok megkereséseinek helyt adni.

Az orosz cs. igazságügyministerium azonban arra az esetre, ha a m. kir. Igazságügyministerium a megejtett nyomozás adatai alapján bizonyotékokot szolgáltatna az orosz cs. kormánynak arra, hogy a Debrecenben elkövetett büntett nem politikai jellegű, késznek nyilatkozott, hogy a szóban forgó kérdést újabb vizsgálat tárgyává tegye.

Fentiekről – a debreceni kir. törvényszék vizsgálóbírája háromrendbeli megkeresésének visszajuttatása mellett – azzal a felkéréssel értesitem a m. kir. Igazságügyministeriumot, hogy az orosz cs. kormánynak esetleges adandó választ velem közölni méltóztassék.

A minister helyett:

Weil

**412a. Szapáry Frigyes szentpétervári nagykövet Leopold Berchtold
közös külügyminiszterhez intézett jelentésének másolata**

Szentpétervár, 1914. május 19.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 36796/1914. Másolat.

Ad: 45226/11.

Abschrift

einer Note des russischen Auswärtigen Amtes an den k. u. k. Botschafter
Grafen Szápáry. No: 7464, vom 19. Mai 1914.

En me référant à Votre note du 3/16 Avril a. c. No: 843 par rapport à l'affaire Catareff et Kirilew, j'ai l'honneur d'informer Votre Excellence que le Ministère I. des affaires étrangères n'a pas manqué de porter les considérations exposées dans cette note à la connaissance du Ministère I. de la Justice.

Aujourd'hui ce dernier vient de communiquer, qu'ayant examiné les arguments produits par le Gouvernement I. et R. à l'appui de ses demandes, ce Ministère a cru devoir en premier lieu se rallier aux considérations générales de caractère juridique émises à ce sujet par le Ministère de la Justice Hongrois. C'est ainsi que le Gouvernement I. est d'accord qu'un crime ne peut être considéré comme un délit politique que dans les cas où il a été commis pour des raisons ou dans des buts politiques. Le Gouvernement I. estime de même que pour la constatation du caractère politique d'un crime il est nécessaire que le malfaiteur avoue le motif ou le but politique ou que ce motif ou ce but puisse être constaté d'une autre façon.

D'un autre côté, en ce qui concerne spécialement le crime imputé aux nommés Catareff et Kirilow, le Ministère I. de la Justice fait valoir que jusqu'à ce jour l'Ambassade Ie. et Re. n'a point fourni de données qui pourraient éclaircir tous les détails du crime commis à Debreczen ainsi que refuter le point de vue adopté par le Gouvernement I. relativement à cette affaire.

Quant à l'autre moyen visé par le Ministère Hongrois en vue de constater le caractère du crime, c'est-à-dire l'interrogatoire des inculpés, le Ministère I. estime que cette voie ne peut être appliquée dans ce cas, attendu que l'interrogatoire des nommés Catareff et Kirilow, en qualité des prévenus du crime en question, se serait pas conforme aux lois en vigueur (?).

Dans ces conditions c'est au Gouvernement I. et R. qu'il incombe de fournir les preuves constatant que le crime précité ne présente pas de caractère politique. Jusqu'à ce que ces preuves soient produites, le Ministère I. de la Justice ne se trouve pas à même de changer son point de dans cette affaire, ni par conséquent, de donner suite aux commissions rogatoires transmises par l'Ambassade Ile et Rle. et restituées sous ce pli.

Le Ministère I. de la Justice ajoute, toutefois, qu'au cas où cette Ambassade voudrait bien faire parvenir au Gouvernement I. des preuves basées sur les données de l'enquête et constatant que le crime commis à Debreczen n'a pas

le caractère d'un délit politique, ce Ministère ne manquerait pas de soumettre cette question à un nouvel examen.

En portant ce qui précède à la connaissance de Votre Excellence je Vous prie, Monsieur l'Ambassadeur, etc ...

Signature illisible.

**413. Radu Demeter nagyváradí görögkatolikus püspök átirata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Christifideles-bulla revíziója
tárgyában és az aradi magyar görögkatolikus hívek lelkipásztori
ellátása tárgyában**

Nagyvárad, 1914. június 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 391r–403r. Tisztázat.

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima
Monsignore Raffaele Conte Scapinelli di Leguigno,
Arcivescovo di Laodicea, Nunzio Apostolico
Vienna.

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

In conformità al desiderio di Vostra Eccellenza ho l'onore di presentarLe alcuni schiarimenti riguardo a certi punti delle Lettere³²³ coi Ni. 3010 e 2110 del 25 Aprile 1914, che, a nome del Episcopato Rumeno, Le ha mandato il nostro Metropolita, MonSignoria Vostra Mihályi, nella questione della revisione parziale della Bolla „Christifideles graeci”.

Questi punti sono: 1. La restituzione delle parrocchie rumene dalla diocesi di Hajdudorogh alle nostre diocesi e l'annessione di alcune altre nostre parrocchie alla medesima diocesi. 2. La cura spirituale dei fedeli magiari gr. cat. della città di Arad ed eventualmente di altre località.

I principi sostenuti dai Vescovi rumeni riguardo a questi punti, sono: 1. Come criterio che quali parrocchie sono rumene e quali magiare, non si deve prendere la conoscenza, più o meno imperfetta, della lingua magiara, poiché lo studio di questa lingua è obbligatorio fin dalle scuole elementari per tutti, ma bensì è da prendersi la lingua materna e la cosiddetta coscienza pubblica della popolazione. Ciò è tanto vero, che appunto a cagione della mescolanza di queste cose si è prodotto lo scontento generale tra i Rumeni, e si è resa necessaria la revisione medesima. – Il secondo principio è, ché la revisione sia fatta in modo che comprenda tutte le parrocchie veramente rumene; perché, tra altre cose, il Reg. Governo ungarico nel suo primo Memoriale dell'an. 1911, dato alla Santa Sede, disse, che colla nuova diocesi ha l'intenzione di prendere i soli magiari, e per conseguenza di purificare le parrocchie rumene da elementi non-rumeni. 3. ché la revisione si faccia col lasciare intatto il cosiddetto principio di territorialità; per conseguenza in combinazione di cambio non possono

323 Lásd: 401. számú dokumentum.

venire, che quelle parrocchie di carattere magiario, le quali si trovano ai limiti della diocesi di Hajdudorogh. – 4. ché in caso di vera necessità per la cura spirituale dei magiari di rito greco eventualmente esistenti nelle parrocchie rumene, massime nelle città, sia applicato il rimedio contemplato nella Lettera 2110 per la città di Arad.

Secondo questi principii è stato composto e presentato a Vostra Eccellenza in data del 14 Dicembre 1913 dai Vescovi rumeni l'Elenco delle parrocchie da restituirsi a loro.³²⁴

Il Regio Governo ungarico, nel suo Memoriale³²⁵ del 14 Marzo 1914, presentato a Vostra Eccellenza, dopo ché riconosce la giustezza delle lagnanze dei Rumeni, „querelarum quae a Rumenis contra diocesim Hajdudoroghensem jure meritoque moveri possent” ha dichiarato, ché, „absque ulla ulteriori quaestione reddendas esse censet Gubernium Hungaricum diocesi gr. ritus Magnovaradinensi hisce 10 parochias (segue il nome di esse), – alla archidiocesi di Fogaras (rectius di Alba-Julia e Fogaras) 3 parrocchie – colle loro figlie.

Poiché delle parrocchie da restituirsi – secondo noi – alla arcidiocesi si tratta più a lungo nella Lettera metropolitana e riguardo alla diocesi di Szamosujvár in tutto è questione solamente di quattro parrocchie, – in modo speciale fa d'uopo di estendermi alle parrocchie da restituirsi secondo l'Elenco alla diocesi di Granvaradino.

La prima parola mia non può essere altra se non quella di riconoscenza verso il Governo per la prontezza del suo consenso alla restituzione delle dieci parrocchie. – Subbito però devo dire che assolutamente della medesima categoria, cioè altrettanto rumene sono anche le altre 8 parrocchie: Nagykolcs, Csengerbagos, Szaniszló, Erdengeleg, Erendréd, Mezöterem, Piskolt, Nagyléta (parrocchia rumena). Il numero totale delle anime greco-cattoliche di queste 8 parrocchie è di 8023 tra quali la statistica ufficiale dell'anno 1900 – malgrado la certa “desterità” di coloro i quali hanno scritto i dati – non ha potuto mostrare che 1742 di lingua materna magiara, le altre essendo rumene. In alcune nel 1880 non era nessun anima di lingua materna magiara. In altre poi, per esempio in Erdengeleg nel 1880 erano 195 magiari e nel 1900 soltanto 90; più bello è ancora in Erendréd: nel 1880 erano 238 magiari e nel 1900 non ci si trovano che 56 anime di lingua materna magiara: vera mostranza di gioco di statistica. Chè in 20 anni siansi „romanizzate” in questa parrocchia tra 610 anime quasi 200 è una cosa assolutamente assurda per chiunque conosce alquanto le circostanze del luogo. Oltre a queste cifre, per la vera romanità di queste 8 parrocchie parla il fatto, che esse sono tutte vicine alle altre 10 parrocchie concesse, e legate tra di loro con interminabili legami di parentella, poi parla, anzi grida la loro pubblica coscienza rumena: la quale, prima ancora della pubblicazione della Bolla, si rivolse verso la Santa Sede pregando che siano lasciate alla diocesi di Granvaradino. Tutte queste cose mettono fuori di ogni dubbio il loro carattere rumeno. In modo tutto speciale devo accentuare questa cosa della parrocchia di Szaniszló, la quale da, come

324 Lásd: 309. számú dokumentum.

325 Lásd: 374. számú dokumentum.

si dice, il tono agli altri villaggi rumeni del dintorno. La statistica mostra 857 magiari tra 2145 anime gr. cat.; ma quel numero è composto in primo luogo dagli inquilini e servi applicati nelle vastissime tenute della celebre nobile famiglia dei Conti Károlyi, ingremiate al comune di Szaniszló. Quando è stata fatta la statistica tutta questa moltitudine di servi quasi ex officio è passata sui registri come fosse di lingua materna magiara, mentre in realtà non era così. Solamente in questo modo si può spiegare l'aumento a doppio in 20 anni dei magiari, cioè da 473 a 857, mentre le anime di rito gr. cat. sono aumentate di solo 284, cioè da 1861 a 2145. Perciò la restituzione di questa sì cospicua parrocchia è in primo luogo necessaria; di modo che senza la sua restituzione l'intera revisione rimane manca – per utilizzare la più mite espressione. Lo sappiamo, che l'amministrazione civile, appunto che Szaniszló da il tono, fa tutto per impedire la sua restituzione: e noi a fortiori la domandiamo, perché in verità è parrocchia rumena.

Dalle 44 parrocchie prese da Granvaradino dunque in primo luogo ed in ogni caso sono da restituirci: Amác, Szatmárzsadány, Szamosdob, Kismajtény, Reszege, Portelek, Vezend, Érvasad, Erkenéz, Pocsaj, – Nagykolcs, Csengerbagos, Szaniszló, Érdengeleg, Érendréd, Mezőterem, Piskolt, Nagyleta (rumena) colle loro figlie, ad eccezione delle figlie di Pocsaj, poiché queste tutte sono parrocchie veramente rumene.

In secondo luogo vengono le parrocchie Csomaköz, Értarcsa nonché Pete, Ovári, Vetés, Nyirabrány, Nyiradony, Gencs e Csegöld, poiché anche queste sono rumene se bene nell'uso quotidiano adoperino più tosto la lingua magiara. Il motivo per la loro restituzione si prende dal fatto, che tutte queste prima della pubblicazione della Bolla avevano pregato proprio come quelle altre della prima categoria, che siano lasciate alla avitica loro diocesi, – e dunque, malgrado che parlano la lingua magiara nella loro coscienza pubblica sono rumene. Un altro motivo non meno grave per la loro restituzione ce lo dà il Memoriale del 1914 del Governo, là dove alla fine si implora il potentissimo aiuto della Santa Sede Apostolica, affinché la lingua e la nazionalità dei casi detti fedeli gr. cat. magiari che rimangono sotto la giurisdizione dei Vescovi rumeni non sia periclita. Orbene bisogno reale ed urgente di questo potentissimo aiuto si sente proprio presso di queste 2+7 parrocchie, altrimenti la loro nazionalità rumena sotto Hajdudorogh in breve tempo sarà cancellata senza vestigio.

In terzo luogo la restituzione della parrocchia rumena di Nagykároly, nonché delle parrocchie rumene di Nagyléta (già mentovata) e di Szatmár è fino all'evidenza motivata dal fatto, che in quelle località ce ne sono parrocchie rutene – ora magiare, alle quali possono passare tutti i magiari, rimanendo a noi i soli rumeni. Se queste non ci saranno restituite, naturalmente, che i Vescovi rumeni non risponderanno per la salute delle anime dei rumeni i quali dai villaggi dei dintorni continuamente vanno a stabilirsi in quelle, come in altre città. Ben sappiamo, che il Governo non si occupa di questa parte della questione; ma è nostro primo dovere di occuparcene, e non solamente perché diocesi e parrocchie non si fanno che in vista d'una tale cosa, ma altresì perché nel suo Memoriale del 1911, quando si trattava di esoperare l'erezione della nuova diocesi, lo stesso Governo proprio con ciò, con il bene spirituale dei

fedeli era uscito innanzi! Sì, adesso che la diocesi è fatta, il Governo non parla più d'una tale cosa: dobbiamo parlarne con insistenza però noi, fosse anche contro il suo voto.

In vicem et compensationem delle 13 parrocchie da restituirsi a noi secondo il voto del Governo, nello stesso Memoriale si domandano altre parrocchie nostre per la diocesi di Hajdudorogh.

Dalla Arcidiocesi e da Szamosujvár domanda la parrocchia di Felsőbánya ed in parte la parr. di Nagybánya e di Kolozsvár, poi la parrocchia Nagyrnye e la figlia Nyáradremete. – Queste due ultime sono di minore entità e stanno sul territorio del Vicariato siculo; sicché secondo mio parere, il loro cambio colle parrocchie di Marosvásárhely e di Gyergyoszentmiklos tanto più facilmente si può fare, che per la restituzione di queste due alla Arcidiocesi millitano fortemente anche i gravi argomenti esposti nella Lettera metropolitana No 3010.

In ciò che spetta le difficoltà anzi l'impossibilità della annessione delle parrocchie di città Felsőbánya, Nagybánya e Kolozsvár a Hajdudorogh la Lettera metropolitana esaurisce l'argomento. Da parte mia dirò solamente, che l'argomento a simili del Memoriale del Governo, preso dalla annessione delle tre parrocchie di Budapest, di Granvaradino (ruteno) e di Makkó a Hajdudorogh benchè fossero fuori del territorio della nuova diocesi, – non sta. Perché la prima era eretta appena da alcuni anni, e la Capitale Budapest ne aveva accettato il patronato solamente sotto la condizione, che la lingua liturgica ne sia la lingua magiara; così questa parrocchia, fin dalla sua origine magiara, non poteva mancare alla nuova creazione della diocesi magiara. – Nagyvárad (rutena) dalla sua antiqua origine era rutena-magiara e ne ha un numero assai ristretto di fedeli. In fine Makkó era (di origine ruteno-rumena) talmente magiarizzata, e ne aveva massime sotto questo punto tanta rinomanza, che era rivale a quella di Budapest.

Le parrocchie domandate in cambio dalla diocesi rumena di Granvaradino cadono tutte sui limiti, ossia nel territorio della diocesi di Hajdudorogh; sicché la loro annessione a questa non fa nessun pregiudizio al grande principio di territorialità, sostenuto con tanta forza dai Vescovi rumeni nei loro scritti.

Queste parrocchie domandate in cambio e che potrebbero passarvi sono: le parrocchia Nagyszántó alla quale sarebbero annesse le figlie della parrocchia di Pocsaj, stando sulla medesima linea ferrata vicinale Nagyvárad-Debreczen, – poi le figlie Erdöd, Gilvác e Krasznabéltek tutte e tre nel comitato di Szatmár.

È stata domandata dalla diocesi di Granvaradino in fine la parr. di Szatmárhegy. Politicamente questa località fa un solo comune colla città di Szatmár, essendo nel promontorio di questa. In parrocchia Szatmárhegy è stata eretta nell'an 1906 con un numero di 650 fedeli. Vicini come sono alla città, tutti quei rumeni parlano anche la lingua magiara; poi essendo in grande parte inquilini e servi, la statistica, massime l'ultima dell'an. 1910 li ha mostrato quasi tutti come fossero di lingua materna magiara, ed ora li domandano come fossero magiari per Hajdudorogh. È sarebbe da essere passata là questa parrocchia solamente nel caso in cui in cambio ci si restituisse la parrocchia

rumena della città di Szatmár, sia a Granvaradino, sia a Szamosujvár, alla quale apparteneva prima della Bolla questa parrocchia della città.

In questa maniera e sotto le esposte condizioni si potrebbe fare il cambio descritto fra le due diocesi di Hajdudorogh e di Granvaradino in prima linea e poi nel vicariato siculo, dando Marosvásárhely e Gyergyoszentmiklos alla Arcidiocesi; e così oltre l'altro di giustizia colla restituzione delle parrocchie rumene, si darebbe soddisfazione – malgrado che ciò non trovo di indispensabile – anche alla opinione pubblica magiara, come desidera la Promemoria del Governo.

II

Il secondo punto dei miei umili schiarimenti si riferisce al cosiddetto rimedio, proposto nella Lettera metropolitana No 2110 per la cura spirituale dei fedeli magiari di Arad. Questo rimedio consiste in ciò, che i fedeli magiari rimanghino sotto la giurisdizione del Vescovo rumeno, nel caso del Vescovo di Lugos. Nella pratica però, il Vescovo rumeno, per tutte quelle famiglie che domandassero, darebbe al parroco latino della località, naturalmente per mezzo del Vescovo latino, le facoltà per poter provvedere alle loro alle loro indigenze spirituali. Esempio esplicativo d'una tale procedura abbiamo già nella Chiesa riguardo alla confessione sacramentale. Questa, come si sa, è libera da farsi al latino o al greco parroco, e poi nella celebrazione della Messa secondo diversi riti nella medesima chiesa; nella celebrazione dei matrimonii di rito misto ecc. Per la comunione pasquale si potrebbe dare un permesso generale in tali casi, – benché anche con minima vera carità cristiana un magiario potrebbe farla in Chiesa rumena.

Il rimedio in questione è tutto indicato per adoperarsi: 1. Perché un'altra soluzione andrebbe a fare pregiudizio al principio della territorialità diocesana, come si dimostra nella Lettera. E tanto più ciò, perché 2o ne abbiamo vivo esempio di precedenza fatale nelle nostre scuole elementarie.

Negli ultimi tempi lo Stato, sotto diversi pretesti, in molti luoghi in faccia alle nostre scuole popolari ha aperto scuole di Stato colla lingua di insegnamento magiara. In seguito, le nostre scuole furono private dell'ajuto dello Stato di cui godevano fino allora, e così per mancanza di mezzi per sostenersi si dovettero chiudere.

A questa sorte sono esposte anche le nostre parrocchie e l'Opera già si vorrebbe incominciare nelle parrocchie di Arad, di Kolozsvár ecc. Dopo tali precedenti, e massime dopo alcuni nuovi ricensimenti della popolazione, le nostre parrocchie, una dopo l'altra, saranno sul principio divise in due parti, una rumena e l'altra magiara; pascià la prima sarà dichiarata di superflua, e come tale sarà privata della congrua: così poi la parrocchia rumena perirà da se, precisamente come è accaduto colla scuola.

Perciò era sommo dovere dei Vescovi rumeni di fare tutto il possibile per impedire fin dal principio una simile calamità minacciante la nostra Chiesa. A questo laudabile scopo è stato escogitato il rimedio contemplato più da vicino per la parrocchia della città di Arad. E si deve applicare questo rimedio, e preghiamo fortemente per la sua approvazione fosse anche con qualche difetto di formalità. Perché altrimenti, ripeto, intima è la nostra convinzione

e reale il nostro gravissimo timore, ch  non si potr  mettere pi  argine alla torrente distruttrice della Santa Unione in mezzo alla nazione rumena, ove quella anche d'altronde ha da combattere tanti e tanti nemici.

In fine non posso lasciare senza una breve riflessione l'osservazione, che ci   stata fatta, sia alla conferenza gi  menzionata del 7-9 Febbraio, sia in alte occasioni e quasi in modo di rimprovero, – ch  cio  le parrocchie rumene sono tranquille, non danno segni di scontento della nuova situazione, e molto meno che vi sia pericolo di scisma. – Non risponder  a tutto ci  provocandomi alle varie adunanze pubbliche, alle lettere di lagnanze ecc. e neppure allo strepitoso processo di Kismajtény, ma dir  soltanto, che rester  vera gloria per l'Episcopato Rumeno il fatto, che, colla sua autorit , col suo prestigio e colle fatiche senza numero, ha saputo mantenere la calma nelle popolazioni, e ha potuto salvare la Santa Unione dall'immenso pericolo, al quale era esposta. E ha potuto ci  fare, anche perch  fin d'al principio ha saputo fortificare negli spiriti la viva speranza in una paterna revisione, favorevole alle parrocchie rumene, cotanto ansiose di vedersi quanto prima restituite alle loro avitiche diocesi rumene.

Prego poi Vostra Eccellenza di benvoler gradire i sensi della mia pi  profonda venerazione.

Di Vostra Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Dato in Marienbad ai 29 di Giugno 1914

devotissimo servo

†Demetrio Radu

Vescovo rumeno di Granvaradino

414. Jankovich Béla vall s-  s közoktatásügyi miniszter válasza Pop-Csics  István k pvisel  parlamenti felszólalására a hajdúdorogi egyh zmegei hatóságok  ltal elkövetett visszaélések tárgyában

Budapest, 1914. július 8.

KIADVA: *Az 1910.  vi június h  21- re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Huszonötödik kötet.* Budapest, 1915, 102–104.

Szintén a Képviselőházi Napló alapján szerkesztett és rövidített formában közölte Kemény G. Gábor is. Ld.: Kemény G. Gábor (szerk.): *Iratok a nemzetiségi kérdés t rt net be  Magyarországon a dualizmus korában VI. 1913–1914.* Budapest, 1985. 199-201. 25/B. sz. dokumentum. Az  l bbi átírás is a Kemény G.  ltal használt Képviselőházi Napló alapján készült és teljes.

[...] A vallás- és közoktatásügyi minister ur kiv n válaszolni Pop-Csicsó István képviselőnek a hajdudorogi görög katolikus egyházmege hatóságai által elkövetett visszaélések tárgyában előterjesztett interpellációjára. (Felkiáltások a baloldalon: Mi lesz a napirenddel?)

A napirend az interpellációk előterjesztése előtt fog megállapíttatni. (Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.) Csendet kérek képviselő urak!

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter: Pop-Csicsó István t. képviselőtársam folyó év május havában interpellációt intézett hozzám a hajdudorogi görög-katolikus egyházmegye hatóságai által elkövetett visszaélések tárgyában. Akkor azonnal érdemleges választ nem adhattam, mert az egyes pontokra nézve adatok rendelkezésemre nem állottak. (Halljuk! Halljuk!) Az adatok azóta beérkeztek, de mert rendes ülés nem igen volt, ezért csak most vagyok abban a helyzetben, hogy az interpellációra az érdemleges választ megadjam. (Halljuk! Halljuk!)

Az első pontban azt kérde tőlem a t. képviselő ur, van-e tudomásom arról, hogy (olvassa): «a hajdudorogi görög-katolikus egyházmegye több egyházközségében a szent liturgiát magyar nyelven tartják, daczára, annak, hogy a pápai bulla ezt másképp rendeli?»

Erre nézve vagyok bátor röviden azt megjegyezni, hogy ez tisztán egyházi ügy, amely még panasz alakjában sem tartozik a képviselőház elé. (Helyeslés jobbfelől.) Egyuttal azonban azon meggyőződésemmek adhatok kifejezést, hogy az egyházi hatóságok a felsőbb rendelkezéseknek mindenkor teljesen meg fognak felelni, amennyiben pedig konkrét esetben erre anyagi eszközök szükségesek, ezeket a kormány mindenkor készségesen fogja az egyház rendelkezésére bocsátani.

A második pontban azt kérdezi tőlem a képviselő ur, van-e tudomásom arról, hogy (olvassa): «a nem régen Debreczenben elhalálozott Muresan János értkörtvélyesi román lelkész temetése alkalmával Papp Gyula debreczeni lelkész Rutkay archidiakonussal együtt az egész misét magyar nyelven szolgáltatta és a jelenlevő román papok és intelligencia megbotránkozására dicsőítette az elhunyt azon tényét, hogy a román könyveket nemcsak a templomból, hanem az iskolából is száműzte.»

Polónyi Géza: A debreczeni gyilkosokat nem keresik? (Zaj jobbfelől. Felkiáltások a baloldalon: Ezen nevetnek!)

Elnök (csenget): Csendet kérek.

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter: Erre a pontra vagyok bátor azt válaszolni, hogy a szertartási nyelv szintén egyházi ügy és így nem tartozik a képviselőház elé, azonban tisztán felvilágosítás céljából mégis vagyok bátor megjegyezni, hogy Papp Gyula debreczeni görög-katolikus lelkész ezen szertartás alkalmával tanukkal igazolható módon csupán azt a nyilatkozatot tette, hogy az említett Muresán János, tiszta magyarajku hiveinek kérelmére, megtanította hiveit magyarul énekelni és imádkozni magyar könyvekből. (Félkiáltások: Jól tette!) Ezt Muresán jó magyar érzelmének kiemelésére kívántam felhozni. Azt hiszem, ez ellen a házban senkinek kifogása nincsen. (Helyeslés.)

A harmadik és negyedik pontban, amelyeket vagyok bátor összefoglalni, a következőket kérdezi: Van-e tudomásom arról, (olvassa): »hogy még 1913. márczius 7-ikén Jaczkovics Mihály, hajdudorogi püspöki külhelynök, rendeletet bocsátott ki, amelyben az a balázsfalvi érseki egyházmegyétől elszakított egyházközségek által fenntartott iskolákban a magyar nyelvet, mint tanítási nyelvet, a törvény lábball tiprásával bevezettetni rendeli és ezen rendelet ma is érvényben van?» és hogy

van-e tudomásom arról, hogy (olvassa): »ezen törvénytelen rendelet alapján a csikszeredai kir. tanfelügyelő elrendelte, hogy az összes görög katolikus román iskolák a magyar tannyelvű iskolák közé törzskönyveltessenek?«

Erre nézve bátorkodom megjegyezni, hogy igenis, van tudomásom arról, hogy az elhunyt püspöki helynök tényleg bocsátott ki ilyen rendeletet és miután az kellő formában intéztetett a tanfelügyelőhöz: ez azt, természetesen végre is hajtotta. Hogy azonban mennyiben volt indokolt ezen rendelet kibocsátása, azt most utólag nem tudom konstatálni, miután az illető püspöki helynök, amint ismeretes, nagy sajnálatunkra hivatásának áldozatul esett.

Ez ügyben azonban az 1868: XLIV. t.-cz. 14 §-a intézkedik, amelyre t. képviselőtársam is hivatkozott és amely akként szól, hogy (olvassa): »Az egyházközségek, egyházi felsőségeik törvényes jogainak sérelme nélkül anyakönyveik vezetésének, egyházi ügyeik intézésének, nemkülönben – az országos iskolai törvény korlátai között... (Felkiáltások a baloldalon: Nem szabad olvasni! Zaj jobbfelől.)

Elnök: Csendet kérek! (Halljuk! Halljuk a jobboldalon. Felkiáltások balfelől: Nem szabad olvasni!

Egy hang (a baloldalon): Engem is kitiltottak törvényolvasásért! (Polytonos zaj. Elnök csenget.)

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi minister:... iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg« (Zaj a baloldalon.)

Bocsánatot kérek, ha szószerint akarom idézni a törvényt azt fel is kell olvasnom. (Nagy zaj és felkiáltások balfelől: Igaza van! Mi is azt akarjuk!)

Polónyi Géza: Neki van igaza! (Zaj balfelől. Kún Béla közbeszól.)

Elnök: Kún Béla képviselő urat rendreutasítom. (Helyeslés jobbfelől.)

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi minister: A törvénynek ezt a szakaszát csak annyiban módosítja az 1907: XXI. t.-cz. 18. §-a, hogy az ekként értelmezendő, hogy a szabadon, tetszés szerint választott nyelv alatt, vagy az államnyelv, vagy pedig az anyanyelv értendő. Ha már most egy oly egyházzól van szó, amelynek szervezete kizárólag az egyházközségen alapszik, mint amilyenek pl. a protestáns egyházak, akkor ilyen rendelet kibocsátása nem volna lehetséges. Viszont olyan egyházaknál, amelyek hierarchikus szervezettel bírnak, épen a törvény szövege biztosítja, hogy egyházi felsőségeik törvényes jogainak sérelme nélkül tehetik ezt csak meg, ennek folytán ily egyházakban feltétlenül elismerendő, hogy az egyházi hatóságok az egyházközségeknek ezt az állásfoglalását irányíthatják.

Hogy ez esetben rendes uton történt-e ez vagy sem: ezt utólag nem tudom megállapítani, de azt konstatálhatom, hogy ez ügyben hozzám semmiféle panasz vagy felelkezés be nem érkezett. Ha ilyen valamikor beérkeznék, kötelességemnek tartanám azt megvizsgálni, addig azonban míg ez meg nem történik, ily ügyben állást sem foglalhatok. (Helyeslés jobbfelől.)

Az 5. pontban azt kérdezi a képviselő ur, hogy van-e tudomásom arról, (olvassa) «hogy a püspöki külhelynök és a jelenlegi püspök, meghagyta az egyházközségeknek 3689–1913. számú rendeletében, hogy a püspökhöz intézett beadványaikat és felterjesztéseiket csak magyar nyelven szerkesztésük, a román nyelven szerkesztett beadványokat visszautasította és a papságot szigorúan megfenyegette.»

Erre a kérdésre csak azt vagyok bátor megjegyezni, (Halljuk! Halljuk!) hogy a hajdu-dorogi egyházmegye hivatalos nyelve gyanánt a püspök ur tényleg a magyar nyelvet hozta he, (Helyeslés jobbfelől.) annál is inkább, mert az egyházmegye minden papja és tanulója bírja ezt a nyelvet. A hajdudorogi püspök ur egyetlen egy esetben sem volt abban a helyzetben, hogy román nyelvű beadványt utasítson vissza, mert eddigelé hozzá ilyen nyelvű beadványt nem intéztek. (Helyeslés a jobboldalon.)

A 6. pontban azt kérdezi a képviselő ur, van-e tudomásom arról (olvassa): «hogy a hajdudorogi görög katolikus püspök 3689–1913. számú rendeletében meghagyta a román egyházközségeknek, hogy ezentúl az egyházi anyakönyveket kizárólag magyar nyelven vezessék és az anyakönyvi kivonatokat csakis magyar nyelvű őrlapokon állítsák ki?»

Erre nézve vagyok bátor azt felelni, (Halljuk! Halljuk!) hogy erről van tudomásom, de ehhez hozzáteszem, hogy minden egyházmegye püspökének jogában áll meghatározni azt a nyelvet, amelyen az anyakönyvek vezetendők. Így a latin szertartású püspökök is régebben elrendelték, hogy a latin nyelv helyett a magyar nyelv alkalmaztassék az anyakönyvezetésnél és így a hajdudorogi püspök is saját joghatásánál fogva elrendelhetette ezt, még olyan helyeken is, ahol ilyen nyelven ez vezetve eddig nem volt.

Természetesen azok a régebbi bejegyzések, amelyek az anyakönyvben foglaltak, továbbra is érvényben maradnak és az eredeti bejegyzések alapján kötelesek az anyakönyvezetők a kivonatokat kiállítani.

A 7. pontban azt kérdi a képviselő ur (olvassa): «Van-e tudomása a minister urnak, hogy a hajdudorogi görög katolikus püspök a fogarasi és a balázsfalvi metropolitától elszakított egyházközségekben azokat a lelkészeket, kik hosszú és becsület munkával hierarchiai előléptetésben részesültek, (esperes, főesperes stb.) a szervezésnél teljesen mellőzte és e dignitárius állásokat idegen elemekkel töltötte be?»

Erre nézve vagyok bátor válaszolni, (Halljuk! Halljuk!) hogy a hajdudorogi egyházmegye szervezésénél a püspök ur eddigelé csak egyetlen egy esperest nevezett ki és azt is a régi munkácsi egyházmegye területén. Főesperes kinevezésére eddig nem kerülhetett a sor, mert a főesperességek szervezése csak most van folyamatban, (Ugy van! jobbfelől.)

A 8. és 9. pontban azt kérdi a képviselő ur: (olvassa) «Hajlandó-e a minister ur a legszigorubb vizsgálatot megindítani azok ellen, akik a keresztényi szeretet és béke helyett a legsovénebb magyarosítási politikát, propagálják?» és hogy «Különösen hajlandó-e a minister ur az oly sokszor ígért revíziót közmegelegedésre keresztül vinni?»

Erre nézve statisztikai adatokkal leszek bátor válaszolni. (Halljuk! Halljuk!) A hajdudorogi egyházmegyében ugyanis az 1910. évi statisztikai adatok szerint összesen 215.498 hívő van. Ezek közül magyar ajkú 183.575, román ajku pedig csak 26.828. Ebből a 26.828 román anyanyelvű hívőből 20.214 tud magyarul, úgy hogy ezen egyházmegyében csak 6114 van olyan hívő, aki magyarul nem beszél.

Mínt hogy pedig ezen adatokból kitűnik, hogy ez tulnyomó nagy részben magyar egyházmegye, ennél fogva szó sem lehet arról, hogy ott sovíniszta politikát kövessünk, mert erre szükség nincs. (Elénk helyeslés jobbfelől.)

Ami a másik kérdést illeti, hogy mikor vagyok hajlandó a sokszor hangoztatott revíziót megvalósítani; erre nézve csak azt jegyzem meg, (Halljuk! Halljuk!) hogy a revízióra nézve a miniszterelnök ur már nyilatkozott itt a házban, hogy erre nézve a tárgyalások már régen folyamatba vannak téve és hogy részemről is mindent megtettem, hogy azt békés uton és egyetértéssel megoldjuk, (Helyeslés jobbfelől.) azonban ezen megoldásnak előfeltétele, hogy ha egyes községek az egyházmegyéből kikapcsolatnának, ez esetben helyettük más magyar községek, amelyek eddig az egyházmegyéhez kapcsolva nem voltak, bekapcsolatnának oda. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Amennyiben vannak egyesek, akik ezt nagyon erősen ellenzik, ezzel csakis ezen tervnek végleges megoldását nehezítik meg és amennyiben álláspontjukhoz mereven ragaszkodnak, kénytelen leszek az esetben, ha revízió megvalósítása nem sikerülne, a felelősséget magamtól elutasítani és azokra háritani, akik egyoldalú álláspontjukhoz mereven ragaszkodnak. (Helyeslés jobbfelől.) És ezzel a békés és végleges rendezés lehetőségét meghiusítják. Kérem a t. házat, méltóztassék válaszat tudomásul venni. (Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon és a középén.)

Elnök: Minthogy az interpelláló képviselő ur nincs jelen és így a felszólalás jogával nem élhet, egyszerűen felteszem a kérdést: méltóztatik-e a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak Pop-Csicsó István képviselő ur interpellációjára adott válaszat tudomásul venni, igen vagy nem? (Igen!) A ház tehát a választ tudomásul veszi. (Helyeslés.) [...]

415. Páris Lajos végzett teológus magánlevele Raffaele Scapinelli bécsi nunciának az aradi magyar görögkatolikusok törekvései tárgyában

Arad, 1914. július 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 626rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJĂ, CCLXX., 484–485. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

ifj. Páris Lajos
Hajdudorog egyházmegyeés Görög Katholikus Végzett Theologusa
Arad, Fábíán utca 6/a/
Hungaria.
Haydudorog³²⁶

Illustrissime ac Reverendissime Pater et Domine!

Humillime rogo, quoniam Illustrissima Paternitas Vestra me clementer certiozem reddere dignetur, an decisio venta sitne ad humilem rogationem fidelium graeco ritu catholicorum Aradiensium auctore nostro per

326 Ceruzával utólag a lap tetejére felveteve.

Illustrissimam Vestram Paternitatem in mese Martii hujus anni ad Sanctam Sedem Apostolicam directam?

Praese actionis nostrae Domino professore et presbytero graeci ritus catholico Iosepho Roman de Arad disposito egometipse directionem actionis in manu teneo, tamquam unicus clericus ritus Graeci catholicus hungaricus in Arad habitans.

Eo magis, quoniam cathechezis brevis et palliativa, quam parochus rumeno graeco catholicus Aradiensis in studiis extraordinariis cum discipulis hungaricis, linguam Rumenam non intelligentibus habere solet, nulli sit valoris et effectus, necessitas magna urget rem nostram ante initium anni futuri scholastici jam ordinandi et – si aliter forsitan causam disponere nequit – saltem discipulos graeci ritus catholicos hungaros ad audiendas cathecheses seu studia religionistica latini ritus romano catholicos ineunte anni novi scholastici disponendos.

Quamobrem in nomine omnium fidelium Graeco-Catholicorum Hungarorum Aradiensium humillime insto ad Illustrissimam Vestram Dominationem et Paternitatem, quoniam decisum in causa nostra, quatenus forsitam hucusque vendita non sit, de Sancta Sede Apostolica urgere seu festinare et per meam mediationem fidelibus Aradiensis clementer enunciare dignetur.

Maxima cum reverenda servus humillimus et filius oboediens osculans dextram benedicientem

Aradini, die 17 Iulii Anni 1914.

Ludovicus Paris

theologus absolutus Graeci ritus Catholicus dioecesis Hajdudorogensis

416. Átányi József debreceni főügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában

Debrecen, 1914. július 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 44114/1914. Tisztázat.

Királyi Főügyészség Debreczenben

3055. szám.

F. ü. 1914.

Nagyméltóságodnak a debreczeni bombamerénylet ügyében a folyó évi július hó 18-án 36796/1914. I. M. II. szám alatt kelt rendeletére s a folyó évi június hó 8-án 2419/1914 f. ü. szám alatt kelt jelentésemre való hivatkozással jelentem, hogy a krumani cs. kir. bíróság értesítése után a helybeli királyi ügyész intézkedésére a helybeli rendőrség táviratilag megkereste a visegrádi csendőrőrsöt és a bosznia-visegrádi előjáróságot, állapítsák meg, hogy a Friedrich Emil és Stasny Rezső vallomásában említett orosz egyén által egy barátjához Visegrádra küldött A. S. B. jelzésű postrestant levél az ottani postán

meg érkezett-e.³²⁷ A megkeresettek táviratilag közölték, hogy olyan jelzésű levél egyik helyre sem érkezett.

Megkeresett továbbá a fő és székvárosi államrendőrség a Stasny Rezső előéleti adatainak közzlése végett. A főkapitányság értesítése szerint azonban Stasny Rezső neve a bűnügyi nyilvántartásban elő nem fordul.

Bugarszki Katalin folyó évi június hó 29-én tényleg Debreczenben tartózkodott, amikor is a helybeli rendőrsége kihallgatta s a kihallgatása során elfogadható módon megokolta, hogy miért járt folyó évi február havában Debreczenben. Felvilágosítást nyújtott arra nézve is, hogy az általa Kiewbe feladott és itt gyanusnak talált négy táviratot kinek és miért küldte. Vallomásaiból megállapítható, hogy ő artista nő, ujabban Kiewben tartózkodik, hol egy férfival él együtt, egy kilenc éves fia van itt a helybeli gyermekmenhelyen s annak látogatása végett jött Debreczenbe úgy februárban, mint júniusban; a táviratokat pedig a vele közös háztartásban élő férfinak küldte.

Cataraut és Kirilowot nem ismeri. Ártatlansága bizonyítására felhozta, hogy februárban Debreczenbe érkezése előtt saját neve alatt táviratilag rendelt szobát az Angolkirálynő szállodában. Ily körülmények közt ellene további intézkedés nem tétetett.

Debreczen, 1914. évi július hó 24.

Dr Átányi József

kir. főügyész.

**417. Tóry Gusztáv igazságügy-minisztériumi államtitkár
átiratfoglalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszterhez
a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet
tárgyában**

Budapest. 1914. július 26.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 41455/1914. Fogalmazvány.

A közös külügyminisztériumnak

Bécs

A debreceni bombamerénylet ügyében a folyó évi július hó 6. napján 52962/11. sz. a. kelt negybecsű átiratával ellátott követségi jelentést, amely a magyar kir. belügyminiszter úrtól érkezett hozzám, van szerencsém a (Cím) nek azzal a tiszteletteljes kérelemmel visszaküldeni, hogy a folyó évi július hó 1-én 50746/11. sz. a. kelt nagybecsű átirattal ellátott követségi jelentést hozzám eljuttatni méltóztassék, mert ez a jelentés eddig még nem érkezett ide.

327 1914. június 8-án Igyártó tett jelentés az Igazságügyi Minisztériumnak. Eszerint a bécsi rendőrigazgatóságtól érkezett akta szerint Friedrich Emil és Stasny Rezső márciusban Rózsahegyen felismerni vélték merénylet a két elkövetőjét. Követték az egyik férfit Bécsbe, majd Krumanba is, ahol viszont Friedrichet letartóztatták. A debreceni főügyész jelezte, hogy a két férfi előlete kétes, hiszen többször is le voltak tartóztatva, ennek ellenére a szükségesnek vélt intézkedéseket megtették. Id.: MOL K 579 D1-1914-11201 33565/1914.

Tisztelettel megjegyzem, hogy a folyó évi július hó 16-án 54151/11. sz. a. kelt nagybecsű átíratával közölt nagykövetségi jelentést a magyar kir. belügyminiszter úrhoz egyidejűleg áttettem.

A folyó évi június hó 19-én 45226/11. sz. a. kelt nagybecsű átíratára van szerencsém tisztelettel közölni, hogy a debreceni kir. főügyésztől hozzám érkezett jelentés szerint Bugarszki Katalint a folyó évi június hó 29-én a debreceni rendőrség már kihallgatta és így a kiew-i orosz bírósághoz intézett magyar vizsgálóbírói megkeresés most már tárgytalan.

Mindazonáltal hangsúlyoznom kell, hogy az orosz kormány által elfoglalt álláspontot nem oszthatom.

Ez az álláspont ugyanis azzal van megindokolva, hogy amidőn bűnügyi jogsegély teljesítéséről van szó, a megkereső bíróság tartozik igazolni a jogsegély teljesítésének azt a feltételét, hogy nem politikai jellegű bűncselekményről van szó.

Ez ellentétben áll a jog egész területén általánosan elismert azzal az elvi szabállyal, hogy a bizonyítás azt terheli, aki valamely tény fennforgását állítja (affirmanti incumbit probatio); ez az elv pedig abban a tényben találja alapját és természetes magyarázatát, hogy negatívumot bizonyítani a legtöbb esetben egyáltalán nem lehetséges.

Kmlt.

Bpest, 914. jul. 26.

Asztalos³²⁸

l. Reiner VIII. 10.

K Tőry VIII. 15.

418. Miklósy István hajdúdorogi püspök átírata Tisza István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában

Nyíregyháza, 1914. október 7.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1914–XXV–144–7538. Tisztázat.

3500 szám.

1914

Nagyméltóságu Miniszterelnök Ur!

Van szerencsém Excellentiáddal közölni, hogy – Debreczent folyó évi szeptember hó 23-ikán elhagyván – lakásomat Nyíregyházára tettem át, a mely várost Nagyméltóságod készséges hozzájárulásával, a hajdudorogi püspökség végleges székhelyéül választottam.

E székhely, ugy centrális fekvését, valamint kulturális nivóját, nemkülönben fejlődésképeségét tekintve, az egyházkormányzat érdekeinek teljes mértékben megfelel. Viszont abban az elfogultságtól mentes, hamisítatlan

328 Asztalos Jenő, igazságügyi minisztériumi II. osztály miniszteri segédtitkár.

magyar szellemben, a mely Nyíregyháza város egész légkörét betölti, boldog megnyugvással látom erőforrását a hazafias önzetlenségre nevelésnek, melyben egyházmegyém ifjuságát a jövő lelki pásztorait és tanítóit, a nép vezetőit részesíteni leghőbb óhajtasom.

Ha hozzáteszem még, hogy székhelyem nagyközönsége nemcsak jelentékeny anyagi áldozatot hozott püspöki megyémért, hanem a székhelykérdés végleges eldöntésének vis[s]zhangjaképp előttem, már Debreczenben, közel ötszáz tagu küldöttséggel nagyarányu, igen lelkes demonstrációt rendezett s azóta is magható jeleit nyilvánítja a gör. kath. magyar püspökség iránti meleg rokonszenvének: a hála legbensőségesebb érzelmeivel kell megemlékezmem Nagyméltóságod nemes hajlandóságáról, melynek közrehatásával a hajdudorogi püspökség székhelykérdése oly szerencsés megoldást nyert.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását

Nyíregyháza, 1914. október 7.

Miklósy István

hajdudorogi püspök.

419. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprimásnak a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában

Nyíregyháza, 1914. október 7.

EPL Cat. D/c. Csernoch 5963/1914. Tisztázat.

3500. szám 1914

Főmagasságu és Főtisztelendő Dr. Csernoch János

bibornok, hercegprimás, esztergomi érsek urnak

Esztergom.

Főmagasságu és Főtisztelendő Bibornok, Hercegprimás, Érsek Ur!

Van szerencsém Eminentiádnak bejelenteni, hogy – Debreczent folyó évi szeptember hó 23-ikán elhagyván – lakásomat Nyíregyházára tettem át, a mely várost Eminentiádnak s a nagyméltóságú kormányelnök urnak készséges hozzájárulásával, a hajdudorogi püspökség végleges székhelyéül választottam.

E székhely, ugy centrális fekvését, valamint kulturális nivóját, nemkülönben fejlődésképeségét tekintve, az egyházkormányzat érdekeinek teljes mértékben megfelel. Viszont abban az elfogultságtól mentes, hamisítatlan magyar szellemben, a mely Nyíregyháza város egész légkörét betölti, boldog megnyugvással látom erőforrását a hazafias önzetlenségre nevelésnek, melyben egyházmegyém ifjuságát, a jövő lelkipásztorait és tanítóit, a nép vezetőit részesíteni leghőbb óhajtasom.

Ha hozzáteszem még, hogy székhelyem nagyközönsége jelentékeny anyagi áldozatot hozott püspöki megyémért, hanem a székhelykérdés végleges eldöntésének viszhangjaképp előttem, már Debreczenben, közel ötszáz tagu küldöttséggel nagyarányu, igen lelkes demonstrációt rendezett s azóta is magható jeleit nyilvánítja a gör. kath. magyar püspökség iránti meleg rokonszenvének: a hála legbensőségesebb érzelmeivel kell megemlékezmem

Eminentiad nemes hajlandóságáról, melynek közrehatásával a hajdudorogi püspökség székhelykérdése oly szerencsés megoldást nyert.

Fogadja Eminentiad kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását, mellyel vagyok Nyíregyházán, 1914. október 7. -ikén.

Eminentiadnak Krisztusban alázatos szolgálja és suffraganeusa:
Miklós István, hajdudorogi püspök.

420. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Miklós István hajdudorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában

Budapest, 1914. október 11.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1914–XXV–144–7538. Fogalmazvány.

Mélt. Miklós István hajdudorogi gör. kath. püspök urnak. Nyíregyháza

Köszönettel vettem Méltóságodnak f. évi október hó 7-én 3500 sz. alatt kelt szives közlését,³²⁹ mely szerint működését a hajdudorogi gör. kath. püspökség végleges székhelyül választott Nyíregyházán immár megkezdeni méltóztatott.³³⁰

Melegen kívánom, hogy a székhely-kérdés után Méltóságod immár zavartalanul szentelhesse magát egyházkormányzati és nemzeti nemes missziójának.

Fogadja Méltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Bpest 1914 X/11

Kun

Tisza

421. Miklós István hajdudorogi püspök átirata Csernoch János hercegprimásnak a Budapesten élő román görögkatolikusok besorolása tárgyában

Nyíregyháza, 1914. november 11.

EPL Cat. D/c. Csernoch 6568/1914. Tisztázat.

3778 szám.

Főmagasságu és főtisztelendő Dr. Csernoch János
bibornok, hercegprimás, érsek urnak, Esztergom.

Főmagasságu és Főtisztelendő Bibornok Hercegprimás, Érsek Ur!

Folyó évi 6102. számú nagybecsü megkeresésére hivatkozva, van szerencsém Eminentiad magas tudomására hozni, mikép egyidejűleg utasítottam Melles

329 Lásd: 418. számú dokumentum.

330 Az ezt követő bekezdést teljes egészében törölték: *A magam részéről is abban a meggyőződésben vagyok, hogy a nevezeti püspökség székhelyének kérdése oly szerencsés megoldást nyert, amely teljes mértékben megfelel az egyház kormányzat érdekeinek és egyben egyik jelentős biztositéka ama nemkevesbbé fontos nemzeti érdekeknek, hogy a Méltóságod bölcs kormányzatára bizott egyházmegye lelkipásztorai és tanítói a nép legfontosabb vezetői, bazafias szellemben neveltsenek.*

Emil, budapesti gör. kath. parochust, hogy az ugynevezett „román ritusu” hivek feletti joghatóság gyakorlásával, valamint ezekkel szemben az egyházi adó kivételétől s behajtásától tartózkodjék.

Mély tiszteletem őszinte kifejezésével vagyok Nyíregyházán, 1914. november 11.-ikén

Főmagasságod alázatos szolgálja és suffraganeusa:

Miklósy István

hajdudorogi püspök.

**422. Berinkey Dénes igazságügyi minisztériumi II. ügyosztály
miniszteri titkárának pro domo irata a Miklósy István hajdudorogi
püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1914. november 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 67458/1914

Pro domo.

A román kir. kormánynak ebben az ügyben elfoglalt álláspontja jogilag helytelen, amennyiben Salamon Mariskára és Avram Sineftára vonatkozik.

Mindkét egyénre vonatkozólag szabályszerű elfogatóparancsot bocsátottunk diplomáciai uton a román kir. kormány rendelkezésére. Az elfogatóparancs szerint Avram Sinefta küküllőpócsfalvi születésű. E szerint az ellenkező bizonyításáig őt magyar állampolgárnőnek kell tekinteni. A kiadatás kérése alkalmával nem is kell az állampolgárságot igazolni; a kiadatás végett megkeresett államnak azonban meg van a joga, hogy a kiadatást megtagadhassa azon az alapon, mert a kiadatni kért egyén az ő állampolgára. A román kormány azonban nem azt mondja, hogy Avram Sinefta román állampolgár, hanem azt, hogy mi nem igazoltuk az ő magyar állampolgárságát. Az ellen nem lehet kifogást tenni, hogy ha valamely állam a kikért egyén kiadatását megtagadja azon az alapon, mert az illető az ő honosa, amint azt pl. a román kormány Mandacescu Silviu és Avram Tódorra vonatkozólag tette, ámde arra utalni, hogy a kikért egyén állampolgárságát a kikérő állam nem igazolta, nem egyezik meg a kiadatási gyakorlattal s a kiadatási szerződésekkel.

A Romániával kötött 1902: XI. t. cikkbe iktatott kiadatási szerződésnek az az eljárás sem felel meg, amelyet a román kir. kormány Salamon Mariskára és Avram Sineftára vonatkozólag követett. A megküldött elfogatóparancsok alapján ugyanis a nevezetteket letartóztatásba helyezte, hat hónapig letartóztatásban tartotta s hat hónap múlva azzal bocsátotta őket szabadon s tagadta meg a kiadatást, hogy a főtettesek távolléte és a bizonyítékok hiánya miatt nem lehet megállapítani, hogy a nevezettek terhére rótt bűncselekmény a kiadatási szerződés alá esik-e.

Ha a román kir. kormány az elfogatóparancs alapján a tényállást nem látta tisztázottnak, módjában állott volna a kiadatási szerződés V. cikkének 4. bekezdés alapján felvilágosításokat kérni, sőt a szerződés szavai szerint ezt meg is kellett volna tennie, mielőtt a kiadatást megtagadta volna. A román kir. kormány azonban ezt nem tette, hanem a kiadatás megtagadására a főtettesek

távollétét és a bizonyíték hiányát használta fel indokul, holott a szerződés szerint a bizonyítékok előterjesztése nem követelhető.

Bármily nehéz politikai helyzetben vagyunk is, [az] előadó nézete szerint annyit mégis meg kellene tennünk, hogy a román kir. kormány ellen – feltéve, hogy ennek a közös külügyminiszterium akadályát nem látja, tiltakozunk.

**422a. Tőry Gusztáv igazságügyi minisztériumi államtitkár
átiratának fogalmazványa Leopold Berchtold közös
külügyminiszternek**

Budapest, 1914. november 24.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 67458/1914. Fogalmazvány.

A közös külügyminisztériumnak

Bécs.

Bizalmas!

A debreceni bombamerénylet tárgyában a folyó évi november 10-én 92123/11. sz. a kelt nagybecsű átiratával ellátott követségi jelentést a román kir. külügyminisztérium eredeti jegyzékével együtt visszazárva, van szerencsém a (Czimet) teljes tisztelettel a következőkről értesíteni:³³¹

Măndăchesco Silvestru és Avramov Todor kiadatásának megtagadását, miután a román kir. kormány megállapított, hogy ők román állampolgárok, tudomásul veszem.

Nem vehetem azonban tudomásul, hogy a román kir. kormány Avram Sinefta és Salamon Mariska kiadatását megtagadta.³³² Ami Avram Sineftát illeti, reá vonatkozólag a román kir. kormány egyebek közt kiemelte, hogy a nevezettnek magyar állampolgárságát nem igazoltuk.³³³

Ezzel szemben meg kell jegyezzem, hogy a magyar állampolgárság igazolására az 1901. évi június hó 14/27-én Romániával kötött kiadatási szerződésünk rendelkezései értelmében kötelezve nem vagyunk s a kiadatásnak ebből az okból történt megtagadása annál kevésbé helytálló, mert a román kir. kormány nem hivatkozott arra, hogy Avram Sinefta román állampolgárnő lenne, holott a kiadatási szerződés I. cikkének első bekezdése értelmében az állampolgárságra

331 Ezt követően teljes egészében újraserkesztették a fogalmazványt, az eredeti szövegből csupán az utolsó két bekezdést emelték át. Az utólag kihúzott eredeti szöveg rövidebb volt és kevésbé célratoró:

hogy a román kir. kormánynak azt az eljárását, amely szerint Salamon Mariska és Avram Sinefta kiadatását a főtettesek távollétére és a bizonyítékok hiányára hivatkozással megtagadta, továbbá, hogy Avram Sineftára vonatkozólag arra is hivatkozták, hogy a nevezetteknek magyar állampolgárságát a kiadatás kérése alkalmával nem igazoltuk, nem tartom összeegyeztethetőnek a Romániával az 1901. évi június hó 14/27-én kötött kiadatási szerződés V. cikkének első és negyedik bekezdésével.

332 Kihagyott fél bekezdés.: *A nevezettek kiadatásának megtagadásánál ugyanis a román kir. kormány arra hivatkozott, hogy a főtettesek nem voltak kézrekeríthetők s e mellett bizonyítékok sem állnak rendelkezésre a tekintetben, hogy az Avram Sinefta és Salamon Mariska terhére rótt büncselekmény kiadatási cselekményt képezne.*

333 Kihagyott néhány sor.: *A kiadatás megtagadására felhozott ezekben az indokoknak egyike sem állhatja meg a helyét.*

való hivatkozással csakis abban az esetben lehet a kiadatást megtagadni, ha Avram Sinefta tényleg román állampolgárnő lenne. Ezt azonban a román kir. kormány maga sem állítja.

Ezenfelül a román kir. kormány mind a négy nevezett egyénnek kértük tehát³³⁴ [?] Avram Sineftának és Salamon Mariskának kiadatását is azért tagadta meg, mert a főtettesek nem kerültek kézre és nincs bizonyíték abban a tekintetben, hogy a nevezettek terhére rótt büncselekmény kiadatási cselekmény-e.³³⁵

Ha a román kir. kormány az elfogatóparancs szövege dacára, habár a kiadatási szerződés V. cikkében foglalt kellékeknek megfelelt, kétségben van a felől, hogy az eljárás tárgyát képező cselekmény a kiadatási szerződés rendelkezési alá esik-e, a kiadatási szerződés V. cikkének negyedik bekezdése értelmében felvilágosításokat kellene kérnie és a kiadatást csakis akkor tagadhatná meg, ha a felvilágosításokat egy hónap alatt nem adnók meg, vagy ha a megadott felvilágosítások nem volnának alkalmasak a kételyek eloszlatására.

Tekintettel azonban arra, hogy a román kir. kormány ebben az ügyben nem kért felvilágosításokat, nem vagyok abban a helyzetben, hogy a kiadatás megtagadásának ezt az indokát tudomásul vehessem.

Magától értetődik, hogy a jelenlegi politikai helyzetben kizárólag a (Czim) bölcs belátására kell bíznom annak a kérdésnek megfontolását, vajjon ezt a felfogásomat szükségesnek látszik-e s ha igen, milyen alakban a román kir. kormánynyal közölni.

Mindenesetre köszönettel venném, ha a (Czim) engem értesítene arról, hogy álláspontomat a román kir. kormánynyal közölte.

Bp 914. XI. 24.

Berinkey

I. Reiner

K Tóry XI/26

422b. A román külügyminisztérium bukaresti osztrák-magyar követségnek adott szóbeli jegyzéke

Bukarest, 1914. október 8.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 67458/1914. Másolat.

ad Z. 92123/11

Abstricht der deutschen Uebersetzung der an die k. u. k. Gesandtschaft in Bukarest gerichteten Verbalnote des kgl. rumänischen Auswärtigen Amtes, Z. 26763 vom 8. Oktober 1914.

334 Eredeti szöveg: *De nem alapszük a kiadatási szerződés rendelkezésein a román kir. kormánynak az az állásfoglalása sem, amely abban nyilvánult, hogy a román kir. kormány ...*

335 Ezután újabb kihagyott bekezdés: *A kiadatási szerződés V. cikkének első bekezdése értelmében a kiadatás engedélyezése végett olyan elfogatóparancsot kell közölni, amelyben a büntetendő cselekmény természeté és súlyossága, valamint megnevezése és a megkereső országban érvényes büntetőtörvénynek az a szövege is meg van jelölve, amely a szóban forgó büntetendő cselekményre alkalmazható és a mely meghatározza az arra kiszabható büntetést is*

Ezeknek a kellékeknek az Avram Sinefta és Salamon Mariska ellen kibocsátott s a román kir. kormányhoz megküldött elfogatóparancs megfelel.

In Beantwortung der Note vom 21. September l. J. Z. 9141 beehrt sich das kgl. Ministerium de Aeussern der Gesandtschaft Seiner K. u. K. Apostolischen Majestät auf Grund des Endantrages des ersten Staatsanwaltes des Gerichtshofes von Ilfov Nr. 21549/1914 und der demselben conformen Verfügung des Untersuchungsrichters beim gedachten Gerichtshofe zu eröffnen, daß die kompetenten Justizbehörden, trotz einer langen und eingehenden Untersuchung – infolge Abwesenheit der Hauptschuldigen und mangels jeglicher Beweise keinerlei hinreichende Anhaltspunkte dafür finden konnten, um im Sinne des rumänischen Strafgesetzes, sei es die Teilnahme des Silvestru Mandachesco, des Theodor Avramov, der Marietta Salamon und des Sinefta Avram an der Vorbereitung oder Ausführung des am 23. Februar l. J. gegen das Bistum in Hajdúdorogh verübten Verbrechens sei es die Natur dieses Verbrechens, sowie den Grad der Straffälligkeit der mutmaßlichen Mitschuldigen feststellen und sohin beurteilen zu können, ob der Fall, welcher den Gegenstand des Auslieferungsbegehrens bildet als ein in den Auslieferungsverträge vorgesehenen zu betrachten ist.

Andererseits wolle die Gesandtschaft Seiner K. u. K. Apostolischen Majestät, in Betracht ziehen, daß Silvestru Mandachesco und Theodor Avramov rumänische Staatsbürger sind, der eine Kraft seiner Zivilstandesurkunden, die dem Akte beigeschlossen sind, der andere infolge seines langen Besitzstandes und da er unter keinem fremdem Schutze steht und dass die Genannten übrigens von den rumänischen Gerichten wegen jener strafbaren Handlung, die ihnen allein rechtlich zur Last gelegt werden konnte, nämlich, dass sie ohne betrügerische Absicht ihre Reisepässe den angeblichen Urhebern des in Rede stehenden Deliktes geliehen haben, abgeurteilt worden sind.

Ausserdem wird, was Sinefta Avram anbelangt, bemerkt, dass die k. u. k. Behörden die ungarische Staatsbürgerschaft der Genannten nicht nachgewiesen haben.

Unter diesen Umständen sieht sich die kgl. Regierung gezwungen, den seitens der k. u. k. Gesandtschaft gestellten Auslieferungsbegehren keine Folge geben zu können und mussten die genannten Individuen, die sich bereits seit sechs Monaten in Haft befinden und deren Haftanhaltung nicht mehr verlängert werden konnte, freigelassen werden.

**423. Otto Weil közös külügyminisztériumi osztályfőnök
átírata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Bécs, 1914. december 29.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 241/1915. Tisztázat.

Wien, am 29. Dezember 1914.

Vertraulich! 102.567/11.

Debrecziner Bombenattentat. Frage der Auslieferung der S. Avram und der M. Salamon

An das königlich ungarische Justizministerium in Budapest.

In der note vom 26., v. M., Z. 67.458/J. M. II-1914 hat das königlich ungarische Justizministerium gegenüber den Argumenten, mit denen

rumánischerseits die Ablehnung der Auslieferung einzelner in die Debrecziner Attentatsaffäre vewickelten Personen motiviert worden war, Stellung genommen, es jedoch dem h. a. Ermessen anheimgegeben, ob die Bemerkungen, zu denen sich das königl. ungar. Justizministerium diesfalls veranlasst gesehen hat, zur Kenntnis der königlich rumänischen Regierung zu bringen wären.

Das Ministerium des Aeussern hielte es nun vom politischen Gesichtspunkte aus nicht für angebracht, bei dem Bukarester Kabinette dormalen auf die Angelegenheit zurückzukommen. Es könnte dies, ohne unsere Interessen an der weiteren Verfolgung der Sache zu beeinträchtigen, h. o. Ansicht nach vorläufig unterbleiben, als es sich ja jetzt lediglich um gewisse Konstatierungen unter Hinweis auf den Auslieferungsvertrag handelt, zu welchen sich wohl später einmal Gelegenheit finden dürfte.

Für den Minister:

Weil

424. Igazságügyi minisztériumi átiratfoglalmazvány Burián István külügyminiszterhez a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában³³⁶

Budapest, 1915. június 4.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 28152/1915. Fogalmazvány.

A közös külügyministeriumnak

Bécs.

Dringend!

Streng vertraulich!

A debreceni bombamerénylet tárgyában vonatkozással az 1914. évi december 29-én 102567/11. sz. a. kelt nagybecsű átiratára, van szerencsém a (Czimet) teljes tisztelettel értesíteni, hogy a debreceni bombamerénylet egyik tettese Ilie Catarau Orhei a hozzám érkezett jelentések szerint Bukarestben tartózkodik. Erről állítólag a bukaresti cs. és kir. követségnek is tudomása van.

Tekintettel arra, hogy az 1914. évi március 3-án 12493. sz. a. kelt itteni táviratában Catarau letartóztatását már kértem s kilátásba helyeztem, hogy a kiadatást is kérni fogom, van szerencsém a (Czimet) teljes tisztelettel megkeresni aziránt, hogy a szükségesnek látszó intézkedéseket a mennyiben azt a jelenlegi politikai helyzetben lehetségesnek méltóztatik tartani sürgősen megtenni méltóztatassék.

Bp 915. VI. 4.

Berinkei

I. Reiner

336 Az irat végül nem került kiadásra. Reiner Ignác a következő megjegyzést fűzte hozzá: *A magam részéről a jelenlegi politikai viszonyok között, az ügyben intézkedést nem tennék. Reiner.*

Tóry Gusztáv államtitkár másnap a következő megjegyzését vezette fel az előadóivrt: *Egyelőre várjuk meg azt az értesítést, amelyet a belügyministerium rövid uton ígért. Tóry, 915. VI. 5.*

**425. Perényi Zsigmond belügyminisztériumi államtitkár
átirata Balogh Jenő igazságügy-miniszternek a Miklósy István
hajdúdorogi püspök elleni bombamerénylet tárgyában**

Budapest, 1915. június 5.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 29054/1915. Tisztázat.

Ad 2661 szám.

Bizalmas! Saját kezéhez!

Tárgy: A debreczeni bombamerénylet egyik
tettesének, Catarauinak romániai tartozkodása.

Van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy a brassói határszéli rendőrkapitányság jelentést tett Bukarestből bizalmas uton kapott arról az értesüléséről, hogy Catarau, a debreczeni bombamerénylet tettese Bukarestben tartózkodik.

Együttal javaslatba hozta, hogy célszerű lenne magyar rendőrközegeket sürgősen leküldeni, akik ottani követségünk útján nyomra vezetve, Catarau letartóztatásával a romániai rendőrséget befejezett tény elé állíthatnák. Jelezte a határszéli rendőrkapitányság azt is, hogy erről a debreczeni rendőrséget egyidejűleg értesítette.

A jelentést közöltem a cs. és kir. közös külügyminiszter ural, kérve egyúttal intézkedését, hogy bukaresti követségünk Catarau kézrekerítése érdekében legalkalmasabbnak ítélt módon járjon el.

A külügyminiszter urnak erre adott, 52692/1915. szám alatt kelt válaszirata alapján, – melyet szíves tudomás végett tisztelettel mellékelek, – a brassói határszéli rendőrkapitányságot értesítettem, hogy nevezett minister ur Catarau ügyének Romániában bárminő további nyomozását, – a jelenlegi külpolitikai viszonyokra tekintettel – mellőzendőnek találta

Budapest, 1915. évi június hó 5-én.

A minister helyett:

Perényi
államtitkár.

**425a. A közös külügyminisztérium Sándor János magyar
belügyminiszterhez intézett átiratának másolata**

Budapest, 1915. május 29.

MNL OL K 579 D1–1914–11201 29054/1915. Másolat.

Másolat az ad 2661/1915. B. M. res. számhoz. A 2661/1915. B. M. res. számú iktatmányról.

K. u. k. Ministerium des kaiserl. und königl. Hauses und des Aeussern.
52692/11. Debreczener Bombenattentat. Wien, am 29 Mai 1915. Streng
Geheim.

An das kgl. ungarische Ministerium des Innern in Budapest.

Noch bevor der k. u. k. Gesandte in Bukarest über das d. a. Telegramm Z. 2439/res. vom 22. d. M. mit Weisungen versehen wurde, ist dem Ministerium des Aeussern eine telegraphische Mitteilung des Grafen Czernin zugekommen, laut welcher Catarau, von dessen Aufenthalt in Bukarest der Gesandte selbst erfahren hatte, über dessen Intervention beim rumänischen Minister des Innern, am 26. d. M. verhaftet worden ist. Nach einer Andeutung des rumänischen Ministers soll sich Catarau in Gesellschaft zweier russischer Agenten befunden haben und vermute Herr Morzun³³⁷, Catarau sei als Agent provocateur nach Rumänien entsendet worden, damit durch dessen Verhaftung und Verurteilung wegen eines „politischen“ Verbrechens in der rumänischen Oeffentlichkeit neuerlich Erregung herforgerufen werde. Tatsächlich habe auch Herr Take Jonsescu sofort gegen die eventuelle Verurteilung Catarau's protestiert, worauf der rumänische Minister des Innern letzteren sogleich über die serbische Grenze habe bringen lassen – ein Vorgehen, welches Graf Czernin Herrn Morzun gegenüber als höchst bedauerlich bezeichnete. Indem das Ministerium des Aeussern die Ehre hat, Vorstehendes dem kgl. ungarischen Ministerium des Innern zu Kenntnis zu bringen, glaubt es seinerseits unbedingt davon absehen zu sollen, die Angelegenheit Catarau jetzt in Bukarest irgendwie weiter zu verfolgen, da wir ja unter den heutigen Verhältnissen gewiss darauf bedacht sein müssen, nach Möglichkeit Alles zu vermeiden, was zu irgend welchen unliebsamen Erörterungen mit der kgl. rumänischen Regierung führen könnte. Für den Minister: Unterschrift.

Budapest, 1915. június 15.

426. Csernoch János hercegprímás átírtára Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a magyar nyelv liturgikus alkalmazásáról a budapesti görögkatolikus templomban, valamint a Budapesten élő, magyarul nem értő, ruszinok lelkipásztori ellátásáról

Esztergom, 1915. június 12.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 5. fol. 182r–183v. Tisztázat.

Confidentiales
Nr. 2983/1915.

Excellentissime ac Reverendissime
Domine Archi-Episcopo et Nuncie Apostolice!
Respondendo litteris Excellentiae Vestrae die 28. Maji anni currentis datis in causa usus linguae Hungaricae in parochia catholica graeci ritus in Civitate Budapest et pastorationis ruthenorum linguam Hungaricam ignorantium, sequentia Excellentiae Vestrae referre festino.

337 Vasile G. Morzun román belügyminiszter.

Missa secundum ritum graecum celebrata constat e tribus partibus principalibus et quidem e proscomedia, e missa catechumenorum et e missa fidelium.

1. Proscomedia est proprie praeparatio ad missam, quae in mensa ab altari separata perficitur a solo celebrante absque ulla fidelium assistentia. Partem hanc missae parochus Melles peragit lingua graeca, cooperatores autem adhuc lingua ruthena.

2. Missa catechumenorum componitur e sic dictis ecteniis, scilicet hymnis litanis similibus et ex orationibus.

Ectenias in ecclesia catholica ritus graeci Budapestinensi celebrans dicit ad altare lingua graeca et responsoria a sacerdote assistente, vel diacono pariter lingua graeca fiunt. Ast eodem tempore alius diaconus ante iconostasium ectenias cantat etiam lingua Hungarica cum responsoriis pariter in lingua Hungarica recitatis a fidelibus. Conclusionem ecteniarum, quae correspondet conclusioni orationum in missa ritus latini cantat celebrans lingua Hungarica, qua populus fidelis respondet. Orationes, quae submissa voce recitantur a celebrante, dicuntur integrae lingua graeca.

3. In missa fidelium occurrentes ecteniae et orationes dicuntur uti in missa catechumenorum. Praefationem cantat populus, non vero celebrans, lingua Hungarica. Consecratio et elevatio dicitur a celebrante alta voce lingua graeca. Oratio sic dicta ambonis in fine missae cantatur a celebrante lingua Hungarica. Benedictio, quae hanc orationem sequitur pariter lingua Hungarica dicitur.

Generatim igitur dici potest eas liturgiae partes, quas fideles sacris assistentes cantant, dici lingua Hungarica, ectenias, orationes et canonis partes autem recitari a celebrante lingua graeca. Ratio huius praxis ea potest adduci, quod cum fideles in liturgia graeca partes habeant, si sint linguae graecae ignari, uti etiam in parochia cath. graeca Budapestinensi obtinet, vix alius modus adhiberi possit, quam ut in illis liturgiae partibus, in quibus celebrans et fideles intercedunt, lingua vernacula adhibeatur.

Quod autem pastorationem ruthenorum attinet, certum est eos habere occasionem in lingua sua vernacula verbum Dei audiendi. In ecclesia cath. graeci ritus Budapestinensi sermo sacer fit quidem lingua Hungarica, ast cooperatores parochi optime callet linguam ruthenam et omni secunda dominica celebrat missam et habet concionem ad ruthenos in ecclesia ad usum Polonorum catholicorum in civitate Budapest exstructa. Alii quoque duo sacerdotes linguae ruthenae gnari in hac eadem ecclesia cultum divinum peragunt et ruthenos in religione instruunt.

Quum suo tempore sub praedecessore meo parochia pro fidelibus graecocatholicis labii Hungarici in civitate Metropolitana erecta fuerit, civitas Budapestiensis qua patronus ea sub solummodo conditione iis dedit ecclesiam et domum parochialem, si cultus divinus, in quantum hoc rubricae permittunt, cum subsidio linguae Hungaricae absolutus fuerit. Hinc est, quod conciones in hac lingua ruthenica non habeantur. Ne vero fideles linguae ruthenicae pabulo et solatio verbi divini in lingua materna careant, civitas Budapestiensis pro fidelibus labii Polonorum specialem donavit capellam, in qua sacra etiam pro Ruthenis catholicis lingua liturgica slavica absolvuntur et concio in lingua

materna habetur. Non potest itaque dici indigentis religiosi Ruthenorum provisum non esse. Verum quidem est sat parvam esse; ast adest jam locus pro struenda nova ecclesia et magna pars necessarii in aedificationem aeris aequae conflata est. Si exitiale interea non erupisset bellum, quod plurima et optima molimina stitit, jam et ipsi aedificationi novae ecclesiae manus admotae fuissent. Debemus itaque Deum continuis exorare precibus, ut exitiali nationum concertationi quo ocyus finem imponere nobisque adeo exoptatum pacis donum concedere dignetur, quo bene coepta, nunc vero interrupta, continuare et ad felicem exitum conducere velemus.

Ceterum confidentialiter cum Excellentia Vestra communicare possum, quaerelas ad S. Sedem Apostolicam e parte Rumenorum dirigi, qui ferre nullomodo possunt, quod Hungari et Rutheni catholici propriam Budapestini parochiam habeant. Est continua inter ritus Rutheno- et Rumeno-catholicos concertatio, cujus finis eo tendit, ut pro Rumenis quoque catholicis specialis et propria parochia Budapestini erigatur. Hanc meam opinionem fundamento haud carere, exinde quoque patet, quod D. eppus Szamosujvárensis privatim requisierit me, ne obices erigendae Budapestini tali parochiae ponam.

In reliquo aestimatissimis affectibus commendatus singulari cum cultu persisto

Strigonii, die 12. Junii 1915.

Excellentiae Vestrae

humillimus in Christo Frater

Joannes Card. Csernoch

Princeps, Primas Regni Hungariae, Archi-Eppus Strigoniensis

**427. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter
átírata Raffaele Scapinelli bécsi a nunciusnak a Hajdúdorogi
egyházmegye székhelye tárgyában**

Budapest 1915. július 12.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 8. fol. 307r. Tisztázat.

Hajdudorogh

A Son Excellence

Monseigneur Raffaele Scapinelli de Léguigno

Nonce Apostolique

Wien

Budapest, le 12. Juillet

Excellence,

En vous remerciant vivement l'appréciation très précieuse dont vous avez bien voulu m'honorer j'ai l'honneur de Vous communiquer que prochainement déjà je me permettrai de vous transmettre mes propositions concernant la résidence du diocèse de Hajdudorog.

Agréez Votre Excellence l'expression de ma considération la plus distinguée:
Jankovich

**428. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Tisza István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye
nyíregyházi székhelye tárgyában**

Budapest, 1915. július 26.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855. Tisztázata.

Vallás És Közoktatásügyi M. Kir. Minister
2406/1915. eln. szám.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszterelnök Úr!

A hajdudorogi püspök székhelyének Nyíregyházára való áthelyezése ügyére vonatkozó, s ./. alatt idezárt latin nyelvű emlékiratot³³⁸ olyan tiszteletteljes felkérés kapcsán van szerencsém Nagyméltóságodnak megküldeni, méltóztassék intézkedni az iránt, hogy ezen emlékirat az Apostoli Szentszékhez terjesztessék s egyben méltóztassék oda hatni, hogy az abban kifejtett kérelem kedvező elintézésben részesüljön.

Amint a Szentszék határozatát veendem, úgy Ő Császári és Apostoli Királyi Felségéhez is a szükséges előterjesztést meg fogom tenni.

Budapest, 1915. évi július hó 26.

Jankovich

**429. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Jankovich
Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában**

Budapest, 1915. augusztus 1.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855. Fogalmazvány.

Cultusministernek.

Folyó évi július 26-án 2406/elv szám alatt kelt nb. átiratára van szerencsém Nmdat tisztelettel értesíteni, hogy a hajdudorogi gör. kath. püspökség székhelyének Nyíregyházára való helyezése ügyében szerkesztett latin nyelvű emlékiratot³³⁹ az Apostoli Szentszékhez való juttatás végett egyidejűleg a közös külügyminister urnak küldöttem meg.

Bpest 1915 VIII/1

Kun

Tisza

338 Lásd: 430a. számú dokumentum.

339 Lásd: 430a. számú dokumentum.

**430. Tisza István miniszterelnök jegyzéke Burián
külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi
székhelye tárgyában**

Budapest, 1915. augusztus 1.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 4r–8v. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 721–725. felvétel). Tisztázat.
2MNL OL K 26 1915–XXV–2855 Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

2855./M.E. – II.b.

Nagyméltóságú Báró, Minister Ur!

A hajdudorogi gör. kath. püspökség székhelyének Nyíregyházára való áthelyezése ügyében a m.kir. kormány a ./.. alatt idezárt latin nyelvű emlékiratában azzal a tiszteletteljes kéréssel fordul az Apostoli Szentszékhez, hogy az abban kifejtett indokok alapján – 1912 évi „Christifideles Graeci” kezdetű bulla részbeni módosításával – a püspökség székhelyét, nevének változatlanul hagyása mellett, Hajdudorogból Nyíregyházára áthelyezni, illetve Nyíregyházát a hajdudorogi gör. kath. püspökség székhelyéül kijelölni méltóztassék.

Van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel kérni, méltóztassék intézkedni, hogy a szóbanforgó emlékirat az Apostoli Szentszék elé terjesztessék s egyben méltóztassék alkalmas módon odahatni, hogy a magyar kormány indokolt kérelme a Szentszék által kedvező elintézésben részesüljön.

Végül tisztelettel megjegyzem, hogy mihelyt a Szentszék határozata a magyar kormányhoz érkezik, az e részben illetékes vallás és közoktatásügyi minister úr az ezen ügyben szükséges előterjesztést Ő császári és apostoli királyi Felségéhez is meg fogja tenni.

Budapest, 1915. évi augusztus hó 1-én.

Tisza

K.u.k. Ministerium des kaisl. und königl. Hauses und des Äußern.
Ad Z. 191..

430a. Tisza miniszterelnök jegyzékének mellékelete

Copia pro actis

Votum Gubernii Hungarici in causa Sedis Episcopalis Dioecesis
Hajdudorogensis.

Vigore Bullae „Christifideles Graeci” pro sede episcopali dioecesis Graeci ritus Hajdudorogensis statutum est oppidum Hajdudorog et pro Ecclesia Cathedrali designata fuit ecclesia parochialis in Hajdudorog B.M.V. sub titulo Praesentationis dicata.

Etsi etiam Gubernio Hungarico – uti die 21. aprilis 1912 Apostolicae Sedi declaravit – oppidum Hajdudorog sat aptum vedebatur ad sedem episcopalem

ibidem constituendam, sicut etiam ecclesia parochialis Hajdudorogensis decora et idonea dignoscebatur, ut Ecclesiae Cathedrali destinetur: erecta tamen dioecesi statim manifesto apparuit oppidum Hajdudorog nequaquam idoneum esse ad residentiam episcopalem ibidem statuendam. Oppidum enim Hajdudorogense nimis extra principales vias ferreas iacet, ita, ut administratio dioecesis hac ex parte difficilis admodum reddatur. Ob defectum commodae communicationis curionibus ac fidelibus – praesertim cum maior pars parochiarum ab hoc oppido longe disset – impossibile foret decursu unius alteriusve diei negotia sua in hac sede episcopali peragere, sed plures ad hoc iter dies consumendi essent. Accidit, quod ob inopiam hospitiorum neque rite de eorundem honesta habitatione provideri posset.

Aedes praeterea, quae pro domo residentiali designantur, inveniuntur haud sufficere ad debite collocandam in iis curiam episcopalem. Neque de ampliandis et accomodandis hisce aedibus cogitari potest, cum ob humidos parietes et humiditatem fundi ad salubriter habitandum adaptari vix possent. Oppidum Hajdudorog demum destitutum est praefectura iudiciaria et administrativa; caret scholis mediis et institutis iuventutis educandae.

Hisce difficultatibus permotus episcopus Hajdudorogensis Stephanus Miklósy iis precibus Gubernium adivit, ut translationem sedis episcopalis de oppido Hajdudorog in aliam urbem idoneam ab Apostolica Sede exoperetur.

Hasce preces, quae fundatae omnino videntur, Gubernium Hungaricum eove magis sustentandas esse duxit, quod designationem aptioris sedis episcopalis etiam Clerus dioecesis Hajdudorogensis, utpote qui memoratas difficultates maxime persentiscit, vehementer efflagitat.

Examinatis urbibus, quae pro idonea sede episcopali in considerationem venire possunt, Gubernio Hungarico in consensu cum episcopo Hajdudorogensi optimum visum est, ut in sedem episcopalem loco oppidi Hajdudorog urbs vulgo „Nyiregyháza” eligatur.

Dicta urbs iis omnibus praedita est, quae ad centrum dioecesis efficiendum necessaria videntur.

Urbs Nyiregyháza 36.076 incolas numerat inter quos sunt 4201 Graeco-catholici, 7505 Romano-catholicum 20.377 Protestantes. Opportuno ac idoneo situ haec urbs per vias ferreas directe coniungitur cum metropoli Regni et aliis maioribus urbibus, ita, ut commercium cum omnibus parochiis dioecesis Hajdudorogensis facile ac expeditum sit. Hanc urbem alioquin maior pars parochiarum – 83 parochiae – circumiacet.

Hoc sub respectu vix aptius centrum pro administratione dioecesis inveniri posset.

Nyiregyháza est etiam sedes administrationis politicae comitatus Szabolcsensis, ubi praefectus comitatus, praeses tribunalis districtualis, necnon director financiarum Status resident. Abundat haec urbs insuper omnis generis scholis mediis ac institutis.

Hanc ob causam municipium urbis Nyiregyházaensis iam tempore erectionis dioecesis Hajdudorogensis sedem episcopalem sibi vindicavit, ad necessarias aedes exstruendas municipium 250.000 coronas et fundum 500 org. opportuno in loco obtulit. Residentiae episcopali commode inservire posset domus ad

proprietatem communitatis Graeco-catholicae pertinens recenterque aedificata, quae 54 cubacula complectitur et facile adaptari potest ad curiam episcopalem in ea collocandam.

Ecclesia Graeco-catholica parochialis in Nyiregyháza sat ampla atque decora est ad Cathedralis Ecclesiae officia rite obeunda et ad episcopale presbyterium in ibi statuendum.

Ob has rationes Cardinalis Princeps-Primas Hungariae de sententia rogatus plene approbavit, ut in sedem episcopalem dioecesis Hajdudorogensis urbs Nyiregyháza eligatur.

Nihil obstare videtur, quominus sedes episcopalis in urbe Nyiregyháza constituatur. Praesto sunt aedes, in quibus residentia et cancellaria episcopalis, habitationes canonicorum collocari poterunt. Ecclesia parochialis in Nyiregyháza ad cathedralis ecclesiae honorem absque difficultate evehi potest, prout etiam aedificatione Seminarii Cleri iunioris educationi ibidem aptissime provideri valet.

Hisce omnibus itaque rite animo lustratis Gubernium Hungaricum vehementer commendare praesumit Apostolicae Sedi atque Eandem profunda cum venerationi rogare, ut modificatis iis, quae Bulla „Christifideles Graeci” de residentia et Ecclesia Cathedrali dioecesi Graecu ritus Hajdudorogensis statuit, loco oppidi Hajdudorog sedem episcopalem in urbe Nyiregyháza erigere ac institueri dignetur, ea tamen ratione, ut titulus ac nomen dioecesis retineatur et porro quoque Hajdudorogensis nuncupetur, sicut dioecesis Graeci ritus Munkácsensis etiam post translationem sedis episcopalis in urbem Ungvár titulum ac nomen originarium servavit.

431. A külügyminisztérium szóbeli jegyzéke a nunciatúrának a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában

Bécs, 1915. augusztus 9.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 6. fol. 204r. Tisztázat.

Vienne, le 9 aout 1915.

No.4116.

Note Verbale .

A la Nonciature Apostolique.

Dans le mémoire ci-joint, rédigé en langue latine, le gouvernement R. de Hongrie s'adresse au Saint Siège avec prière de consentir à ce que la résidence épiscopale du diocèse de Hajdudorog du rite grec soit transférée en la ville de Nyiregyháza, sans que par là le titre du dit diocèse subisse un changement.

Le Ministère des Affaires Etrangères a l'honneur ./.. de transmettre ci-joint le mémoire³⁴⁰ en question, qui contient les arguments invoqués par le Gouvernement Royale de Hongrie en faveur de sa demande et de prier la Nonciature Apostolique de bien vouloir le faire parvenir à sa destination, en recommandant le contenu à la bienveillante considération du Saint Siège.

340 Lásd: 430a. számú dokumentum.

**432. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átiratfoglalmazványa Miklósyt
István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye
nyíregyházi székhelye tárgyában**

Bécs, 1915. augusztus 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 6. fol. 205r–206v. Fogalmazvány.

No. 3502

Illustrissimo ac Reverendissimo

Domino Staphano Miklossy

Episcopo Hajdudorogensi

Nyíregyháza

Wien, 11.8.15.

Pervenit ad hanc Apostolicam Nuntiaturam petitio³⁴¹ Regii Gubernii, qua a Sancta Sede expostulatur translatio sedis episcopalis ab urbe Debrecen³⁴² ad urbem Nyíregyháza.

Cum ad rem votum ut patet Dominatio Tua Illustrissima ac Reverendissima excutiendum sit, velit Ipsa quam primum analogam formalem petitionem disserte causas quae translationum hanc exigunt continentem ad Sanctam Sedem in supplici exemplari ad me mittendam dirigere.

Hac occasione nanciscor ad Dominationem Tuam rogandam, ut dignetur mihi aliquid innuere circa progressum questionis de libris liturgicis graecis edendis pro neoerecta dioecesi Hajdudorogensi.

Sensibus

**433. Miklósyt István hajdúdorogi püspök átirata Raffaele Scapinelli
bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi
székhelye tárgyában**

Nyíregyháza, 1915. szeptember 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 7. fol. 212rv. Tisztázat.

Nr 3130

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Raphaëli Scapinelli de Leguigno

Archiepiscopo Laodiceno, Nuntio Apostolico

Viennae.

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscope, Nuntie Apostolice!

Aestimativissimae Excellentiae Tuae requisitioni³⁴³ nro 3502/1915. prompto cum animo satisfaciens, advolutum isthic recursum, – tenore cujus pro gratia

341 Lásd: 430a. számú dokumentum.

342 Áthúzza: *Hajdudorogh*

343 Lásd: 432. számú dokumentum.

sedis meae episcopalis in oppidum Nyíregyháza, transferendae, una hic stabiliendae concedenda, – simul pro Ecclesia parochiali graeci ritus cath. ejusdem civitatis ad cathedralis dignitatem evehenda Beatitudinem Suam Summum Pontificem suplex exoro, – in exemplari dupplici, ea cum humillima petitione sustineo hisce transponere, quatenus eundem libellum Sanctissimo Patri praesentare ac intercessione efficaci harum exauditionem precum exoperari non dedignetur.

Quoad libros liturgicos graeca edendas lingua, – in nexu relationis meae, ultima anni elapsi die sub nro 4447/914. Excellentiae Tuae iam propositae – habeo honorem indicandi, quod resolutio quaestionis istius summi momenti, accuratissima indigentis circumspectione, ad mentem Excellentiae Tuae, commissioni hunc in finem compositae est concredita, mense Augusto anni currentis.

Sententia commissionis ferenda, ubi primum erit possibile, Excellentiae Tuae communicabitur.

De caeteris altis commendatus gratiis, profundo cum venerationis cultu permaneo in Nyíregyháza (Hungaria) die 21. Sept. 1915.

humillimus in Christo servus:

Stephanus Miklósy f.

Episcopus graeci r. cath. Hajdudorogensis.

433a. Miklósy István hajdúdorogi püspök kérvénye XV. Benedek pápához a Hajdúdorogi egyházmegye nyíregyházi székhelye tárgyában

Nyíregyháza, 1915. szeptember 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 7. fol. 213r–214v. Tisztázat.

Santissime (!) Pater!

Infrascriptus episcopus summa in humilitate exoro Sanctitatem Vestram, dignetur benigne annuere, ut

I. sedes mea episcopalis, quae in sensu bullae erectionis, anno 1912. editae „Christifideles Graeci” oppido Hajdudorog adjungitur – servato alioquin nomine originali „Dioecesis Hajdudorogensis” – in civitatem Nyíregyháza transferri hicque stabiliari possit, simul statuere,

II. ut ecclesia parochialis S. Nicolao Archiepiscopo Myrensi dedicata Nyíregyházaensis, quae sat ampla et fini huic aptissima est, ad cathedralis gradum et dignitatem evehatur.

Rationes, quibus petitio haec nititur, sunt sequentes:

1.) Palatium episcopale, seminarium clericorum, domusque canonicorum, cuncta haec e fundamento erigenda aedificia, a regimine hungarico brevi jam tempore construi intenduntur.

2.) Domicilium nunc in civitate supra nominata habeo, quia hic tantum inveni domum aptam conductitiam, in qua cum aulicis, canonicis officioque meo dioecesano convenienter consiedere potui.

3.) Civitas Nyiregyháza jam ea de causa aptissimam se praebet pro sede episcopali, quia hic est locus centralis dioecesis Hajdudorogensis, quem in locum viae ferrae ex septem regionibus, totam amplectentibus dioecesim, concurrunt.

4.) Haecce civitas quadraginta numerans milia civium, e quibus 5 milia catholici ritum sequuntur graecum, institutis culturalibus largiter provisa officiis magistratibusque superioris gradus ornata: dignitati episcopali omni ratione respondet.

5.) Communitas civitatis Nyiregyháza, in testimonium fervidissimi erga episcopatum Hajdudorogensis sensus, 250 milia coronarum in aere parato fundumque magni valoris in finem aedificationis obtulit ea sub conditione, ut residentia episcopalis, seminarium clericorum, domus canonicorum etc. in civitate Nyiregyháza exstruantur.

6.) Animarum curatores, magistri scholarum fideliumque ingens numerus precibus iteratis ferventibus me regimenque hungaricum adibant supplicantes, ut in bonum commune dioecesis, in sinu civitatis Nyiregyháza, sedes quaestionata stabiliatur.

7.) Oppidum Hajdúdorog, a quo dioecesis mea nomen mutuatur, ideo tantum ante erectionem pro sede episcopali commendatam est, quod numerus fidelium parochiae istius vel maximus fuit inter parochias erigendae dioeceseos, ibidem vicarius episcopi Munkácsensis sedem habuit, necnon quod in negotio erigendae pro graeco-catholicis labii hungarici fidelibus dioecesis, iteratis vicibus ibidem consultationes peragebantur. Inhabilitas tamen hujus loci tunc in sua nuditate vel maxime apparet, si contemplamur, quod

8.) oppidum Hajdudorog in rebus culturalibus adeo remansit, ut – praescindendo a scholis elementaribus – omni instituto caret, quod pro educanda juventute in loco residentiali episcopi nullo pacto omittendum esse agnoscitur. Praeter hunc defectum

9.) oppidum, de quo agitur, nulla habet officia administrativa, judiciaria, eruditionalia cum quibus contactum sustinere episcoporum propter bonum Ecclesiae summopere interest,

10.) Idem oppidum unicam lineam viae ferreae habet. In margine est situm dioeceseos. Difficiliter tantum a sacerdotibus et fidelibus appropinquari potest. Nullum adest ibidem hospitium ubi visitantes episcopum sacerdotes distinctiorisque conditionis fideles mansionem inveniunt. Denique

11.) oppidum Hajdudorog situm est in regione humida, malarica, valetudini nociva. Aqua in puteis ejus est pestilens: quibus de causis hocce oppidum morborum contagiosorum stabile est latibulum.

Benignissime Pater! Commodum salusque Ecclesiae ex una parte, detrimentum vero et diminutio ex altera sic juxta se posita levabunt, quinimmo tollent Sanctitatis Vestrae sollicitudinem, quae circa decisiones quaestionum majoris momenti exoriri consueverunt.

Petitionis meae, cui bis centum milia fidelium meorum vota suppliciter se adjungunt, eo majori cum fiducia sperare audeo faustam e paterna Sanctitatis Vestrae gratia resolutionem, quum in Hungaria plures dantur dioeceses, quarum antistites non in iisdem resident civitatibus, a quibus nomen ipsorum

dioeceses mutantur. Sic e. gr. episcopus lat. rit. Csanádiensis residet in civitate Temesvár, episcopus graec. rit. Munkácsensis residet in Ungvár, archiepiscopus graec. rit. Gyulafehérvárensis residet in Balázsfalva.

Minime itaque novum, sive insolitum apparebit, si pro sede episcoporum dioecesis Hajdudorogensis in perpetuum civitas „Nyíregyháza” designabitur.

Supplicium meum summa in demissione iterando, in osculo s. pedum emerior in Nyíregyháza (Hungaria) die 21. Septembris a. D. 1915.

Sanctitatis Vestrae

humillimus in Christo filius:

Stephanus Miklóssy

episcopus graec. rit Hajdudorogensis

433b. A nuncius feljegyzése a kérvényhez csatolva

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 7. fol. 224v. Fogalmazvány.

Già fino da qualche tempo il Vescovo di Hajdudorogh presentò a questa Nunziatura una supplica diretta ad ottenere dalla S. Sede, che la Sede Vescovile fosse trasferita a Nyíregyháza. Per le vicende della guerra, non fu allora creduto opportuno dar corso alla cosa. Ora però non accennando la guerra alla fine e d'altra parte essendo allontanato il pericolo di una nuova invasione russa in Ungheria, si crede che possa trattarsi ora di questo affare, per stabilire in modo definitivo la Sede Vescovile e procedere alla costituzione di ... di quegli enti che sono necessari (seminario, palazzo vescovile, ecc.) Il Vescovo Miklosy già risiede a Nyíregyháza.

Si unisce la domanda del Vescovo, il voto del Governo, Il Cardinale primate la espresso il suo parere favorevole al trasferimento (si potrebbe richiederlo per iscritto)

434. Miklósy István hajdúdorogi püspök kérvénye XV. Benedek pápához az ógörög liturgikus nyelv bevezetése tárgyában

Nyíregyháza, 1915. szeptember 24.

ASV Segr.Stato. Anno 1915, rubr. 247, fasc. 5. fol. 83r–84r. Tisztázat.

Beatissime Pater!

Infrascriptus episcopus humillime rogo Beatitudinem Vestram, ut pro usu linguae graecae in liturgiis, quae in sensu bullae erectionis dioecesis graeci rit. Hajdudorogensis „Christifideles graeci” a. 1912. editae, iam mense Novembri anni currentis memoratam deberent persolvi linguam, novum praefigere terminum dignetur.

Supplex exoro, quatenus terminus hic, ut sufficiens temporis spatium ad necessariam praeparationem praesto sit: ad diem 1-um Januarii a. D. 1920. benignissime constituatur – sequentibus e rationum momentis:

1.) Plurimi ex senioribus sacerdotibus partim necdum didicerunt in scholis, partim vero omnio obliti sunt linguam graecam, in qua nec amplius legere possunt.

2) Magna pars juniorum eadem ex lingua in scholis gymnasialibus nullam prorsus accepit instructionem; ratio enim docendi in patria nostra usitata permittit studentibus gymnasia frequentantibus, ut in linguae graecae locum aliis praescriptis studiis liceat eis operam clare.

Clerici mei alumni hodierni, qui item, magna ex parte – sine ulla linguae huius cognitione studia persolverant medio-scholaria, in seminario Budapestinensi centrali ac Ungvarensi, ubi educantur, lingua graeca ac ritu instruantur quidem, – haec tamen instructio tunc demum erit plane accurata et efficax, si prius Dioecesis mea libros liturgicos habuerit ad bullae praelaudatae mentem debite ordinatos ac – statutis per commissionem huic fini jam adlaborantem textibus genuinis – curati eosdem hic, in Hungaria excusos poterunt acquirere.

Quando vero, Deo adjuvante, ex gubernii hungarici ac civitatis Nyiregyháza munificentia, seminarium quoque clericorum habeba, proxime hoc in oppido exstruendum, etiam in re liturgica celerius poterimus progredi ita, ut elapso temporis spatio de praesenti flagitato praescriptionibus bullae fundatoriae in omnibus – ut spero – poterit satisfieri.

3) Fideles laici linguae hucusque in divinis usitatae assueti, pertinaciter huic addictos se praebent. Mentis ergo earum, ne violentiam in schismaticorum et haereticorum compellantur castra, paulatim, longiore tantum interposito tempore praeparari debent pro receptione cuius libet linguae ipois alienae.

Supplicationem meam iterum in supremam Sanctitatis Vestrae benignitatem commendans, in osculo s. pedum emorior

in Nyiregyháza (Hungaria), die 24 Sept. a. D. 1915.

Sanctitatis Vestrae

humillimus in Christo filius:

Stephanus Miklósy

Episcopus graeci rit. cath. Hajdudorogensis

435. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Tisza miniszterelnökhöz az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Budapest, 1915. október 6.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3489

Vallás és Közoktatásügyi M. Kir. Minister

11067/915 szám.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszterlenök Úr!

Folyó évi szept. hó 23-án 3489 sz-a- kelt nagybecsü átiratára való hivatkozással, van szerencsém nagyméltóságodnak :/: alatt tiszteletteljesen megküldeni:

1. a gör. szert. kath. ószláv szerkönyvek kiadása iránt az 1905. évben megindult munkálatoknak ismertetését;

2. a folyó évi jun. hó 1-én a hercegprimás, valamint a munkácsi eperjesi és hajdudorogi megyés püspökkel elnökletem alatt megtartott tanácskozmány

jegyzőkönyvét, amelynek eredménye gyanánt a hercegprimás urnak elnöklete alatt az esztergomi érsekséghez tartozó gör. kath. egyházmegyék ügyeinek rendezésére egy Budapesten székelő központi bizottság alakult, és e bizottság munkakörébe utaltatott az ószláv nyelvű görög katolikus szerkönyvek kiadásának néhai dr. Vályi János eperjesi püspök halálával félbeszakadt munkája is,

3. az ez évi június hó 15-én gróf Klebelsberg Kuno államtitkár ur elnöklete alatt megtartott értekezlet jegyzőkönyvét, mely az ószláv nyelvű liturgikus könyveknek latin betűkkel és magyar helyesírás szerint elhatározott kiadásához az ószláv nyelv hangajinak visszaadásához alkalmas magyarnyelvi betűalakokat megállapította;

4. az ez évi aug. hó 9-én a hercegprimás urnak elnöklete alatt alakított központi bizottság első összeülésének jegyzőkönyvét, a mely a többi között nagyméltóságod 1913. évi aug. hó 8-án 4906.sz.a. kelt nagybecsű átiratával hozzám áttett s most a vonatkozó kísérő levéllel együtt //: alatt visszazárt azon észrevételeket is tárgyalta, amelyek az ószláv nyelvű liturgikus könyvek közül kiadásra előterjesztett öt könyvre felmerültek és azokat az érdekelt munkási és eperjesi püspököknek érdemleges tárgyalás és netán felmerülő észrevételeik megtétele céljából záros határidő³⁴⁴ kikötése mellett kiadta.

Az elősorolt jegyzőkönyvek tanúsága szerint az ószláv nyelvű gör. kath. liturgikus könyvek kiadásának ügye most már erélyesen szorgalmazva van és abban a tényben, hogy e fontos kérdés vezetését a hercegprimás ur vette kezébe, biztosítékát látom annak, miszerint ez az immár majdnem félszázad óra vajudó kérdés megfelelő sikeres befejezéshez fog jutni.

Nagyméltóságod 1913. évi aug. hó 8-án 4906.sz.a. kelt nagybecsű átiratának a gör. kath. szerkönyvek magán használatra, a liturgia megértésére szánt magyar fordításának elkészítésére és kiadására vonatkozó részére ma sem tudok érdemben felvilágosítást nyújtani, mert a most említett magyar fordítás kiadásának előkészítésére megválasztott bizottság, melynek elnökéül 1905. évi november hó 24-én a gör. szert. kath. ószláv szerkönyvek kiadása ügyében tartott értekezlet Kovaliczky Kornél eperjesi nagyrépostot választotta meg, munkálkodásáról ide eddigelé semmiféle jelentés sem érkezett.

Egyidejűleg megkerestem azonban dr. Novák István eperjesi megyés püspök urat, hogy szerezzen értesülést arról, miszerint a gör. kath. szerkönyvek magyar fordításának elkészítésére és kiadására megválasztott bizottság mívő érdemleges munkát végzett és felkértem, hogy részletes jelentése kapcsán a munkálatok eredményét is hozzám bemutassa.

Ezen megkeresésemre adandó válasz beérkezte után a további fejleményekről is fogom Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni.

Budapest, 1915. évi október hó 6.

344 Mellette miniszterelnökségi jegyzet: szept. 15-ig.

435a. Jankovich kultuszminiszter levelének melléklete: tájékoztatás az ó-szláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek 1905-ben megindult munkálatainak előrehaladása tárgyában

H. n., é. n. [1913 és 1915. október 6. között]

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3489

Ugocsa és Beregvármegye főispánjainak 1896 évben tett jelentéseiből arról értseült a belügyministerium, hogy az eperjesi és munkácsi gör. kath. egyházmegyék több plébániája Oroszországból Kievből s Pocsajevből szerzi be ó-szláv nyelvű liturgikus könyveit. A magyarországi ruthén hitközségeknek ezen összeköttetése Oroszországgal annyival is inkább támaszthatott politikai szempontból aggodalmat, mivel a vásárolt egyházi könyvek az orosz czárért való imákat, orosz szentekről való megemlékezéseket és több a katolikus hittelt meg nem egyező tételeket és kifejezéseket tartalmaztak, ezen aggodalmak miatt találta szükségesnek az akkori kormány, hogy intézkedés történjék az ó-szláv nyelvű gör. kath. egyházi könyveknek úgy közjogi, mint hitelvi szempontból kifogástalan szöveggel állami támogatás mellett valamelyik hazai nyomdában történendő kinyomatása iránt.

Mivel a m.kir. egyetemi nyomda a budai illyr-román nyomdának 1805-ben történt megvásárlása folytán rendelkezett ó-szláv egyházi betűkkel, melyek csak kiegészítést kívántak, az ó-szláv egyházi könyvek kinyomatása czéljára báró Bánffy Dezső akkori miniszterelnök 1907 márczius hó 7-én 98 szám alatt kelt átiratában a nevezett nyomdát hozta javaslatba a szóban levő feladat kivételére.

Felhivatván az akkori kultuszminister által az egyetemi nyomda részletes javaslat tételre az ó-szláv liturgikus könyvek kinyomatási költségeit illetőleg: az egyetemi nyomda a 22 kötetre terjedő szerkönyveknek 600 példányban való kinyomatásának költségeit mintegy 260.000 koronában vélte megállapíthatónak. Előre látható volt azonban, hogy a mint a kormánynak az ó-szláv szerkönyvek kinyomatása iránti szándéka megvalósulás stadiumába lép, nyomban nyilvánulni fog az a kívánság is, hogy a kormány legalább párhuzamosan ugyanazon könyveknek magyar nyelvre leendő fordításáról és kiadásáról gondoskodjék. Ez okból a már említett 260.000 koronán felül a felmerülő költségekre még 140.000 korona hozandó előirányzatba.

Mivel ezen összesen 400.000 koronára tervezett nagy kiadás viselését vagy visszatérítését az eperjesi és munkácsi egyházmegyék részéről ismert szegénységük mellett várni nem lehetett: az akkori pénzügyminister hozzájárult ahhoz, hogy a hazai gör. katolikusok ó-szláv és magyarnyelvű szerkönyveiknek a m.kir. egyetemi nyomdában eszközendő kinyomatása költségeinek fedezésére az állami költségvetésbe az 1903 évtől kezdődőleg 6-7 évtartamra beosztva, legfeljebb 400.000 korona vétessék fel, ami tényleg meg is történt, beállítván első részlet gyanánt a kultuszministerium tárczája 1904 évi költségvetésébe 100.000 korona és a következő években 50.000-50.000 korona. A szerkönyvek kiadásának költsége ily módon fedezetet találván, az akkori kultuszminister 1905 évi február hó 23-án 13001 szám alatt

az eperjesi elnöklete alatt egy bizottságot küldött ki a nyomtatásra kijelölt szerkönyvek szövegének átvizsgálására és nyelvészeti, dogmatikus, valamint közjogi szempontból indokolt módosítására. A bizottság feladatává tétetett egyszersmind a nyomtatás sorrendjének megállapítása annak megjegyzése mellett, hogy a könyvek nyomtatásával rendszerint az egyetemi nyomda bizandó meg, a mitől eltérésnek a bizottság külön, indokolt előterjesztése alapján lehet helye, és hogy az egyes könyvek nyomtatása csakis a reájuk vonatkozó részletes költségelőirányzatnak a kultuszministerium részéről megadott jóváhagyás után lesz foganatosítható. Kijelentetett végül, hogy a nyomtatás a következő szerkönyvekre terjedhet ki: Liturgikon, Euchologion, Horologion, Triodion, Penterkorterion, Oktoichon, Triplogion, Psalterion, Irmologion, Evangelium, Tipikon, Akatisztik, Minea.

E kiküldött bizottság 1905 évi november hó 24-én 25-én tartott értekezleteiben két albizottságot alakított, egyet az ó-szláv szöveg átvizsgálására és egyet az ó-szláv vagy görög szöveg magyar fordítására. Megállapította, hogy csak az apostoli szék által approbált szerkönyvek vehetők az új kiadás alapjául. Megállapította, hogy az ó-szláv szerkönyvek magyarra való fordítását – tekintettel a pápai bullákra és a magyar kormányhoz a külügyministerium útján 1896-ban érkezett pápai note verbalera – megengedhetőnek tartja ugyan, de a püspökök saját személyüket illetőleg a Szentszéknek eljárásukat bejelentik. Megállapította végül ugyanazon irányelveket, melyek szerint az ó-szláv szöveget magyarra fordított albizottság köteles lesz eljárni, valamint a módot, mely szerint a kész munkálatok sajtó alá lesznek bocsátandók. A bizottság egyszersmind azzal a kérelemmel járult az akkori kultuszminister elé, hogy a szóban lévő művek átdolgozásának és a nyomda alá rendezésének minél gyorsabb teljesíthetése céljából az egyetemi nyomda igazgatóságának beszerzésekre 50.000 koronát, a bizottság elnökének pedig a szerzői tiszteletdíjak és felmerült költségek fedezésére szintén 50.000 koronát utalványozzon ki tárczája költségvetésébe már felvett összegből, elszámolás kötelezettsége mellett.

A bizottság eljárását az akkori kultuszminister tudomásul véve a kért összegeket 1906. évi márczius hó 6-án 15.807 szám alatt kiutalványozta.

1908 évi január hó 15-én az eperjesi püspök tekintettel arra, hogy a szerkönyvek kiadása folyamatban van azon kérelemmel fordult a kultuszministerhez, hogy az 1906 és 1907 évi költségvetésekbe felvett 50.000-50.000 koronát is utalványozza ki kezébe. E kérelem folytán a kultuszminister értesítette az eperjesi püspököt, hogy az 1906 évi költségvetésbe felvett 50.000 korona már nem folyósítható, miután az előzőleg kiutalt összegről elszámolás nem adatván, és ezen újabb 50.000 korona kiutalványozása kellő időben nem is kérelmezettvén, ezen 1906 évi részlet elévült, -hogy azonban a munkálatok folyamata fennakadást ne szenvedjen, az 1907 évi részletet, 50.000 koronát 1908 évi márczius hó 25-én 9317 szám alatt a kultuszminister az eperjesi püspök kezébe kiutalványozta azon felhívással, hogy a már előzőleg kiutalt 50.000 koronáról az okmányolt elszámolást nyujtsa be és, hogy az összes nyomdai munkálatokról is főköltségvetést készíttessen és terjessen elő.

Időközben az albizottságok a revideálás munkájához hozzáálltak. 1909. január hó 5-én az eperjesi püspök kijelenti, hogy az ó-szláv Lyturgikon kiigazított példányát az egyetemi nyomdának megküldötte. 1909. június hó 11-én értesítést ad az eperjesi püspök arról, hogy az Euchologion átnézett példánya is az egyetemi nyomdának megküldetett. 1909. július hó 9-én jelenti a püspök, hogy az Evangelium és Apostol című szerkönyvek is az egyetemi nyomdába küldettek. 1910. január 18-án betérjesztette a püspök az Euchologion című könyvre vonatkozó költségvetést és az összes szerkönyvek kinyomatására vonatkozó approximativ költségvetést jóváhagyás végett.

Ezen az egyetemi nyomda előirányzata szerint is készült és 1910 évi márczius hó 20-án betérjesztett főkölségvetés a következő összeget tüntette fel:

Az ó-szláv szerkönyvek nyomdai és szerkesztői költségei: 408.073 kor. 03 fill.

A magyar szerkönyvek nyomdai és szerkesztői költségei: 178.861 ”55

Összesen 586.934 kor 58 fill.

Ezen összeghez járul a kultuszminisiter részéről utiköltségre 450 kor.

Roskovits művésznék illustratio készítésre 20.000 ”

Szabó Elek művezető utiszámlájára 64 ” 80 fill.

Fotografiákra 500 ”

A Magyar lyturgikon fordítására kiírt pályadíjra 3.000 ”

kiutalt összegek, melyek az előbbi 586.934 kor. 58 fillérhez hozzáadva kitesznek összesen 610.949 kor. 38 fill.

De ezen összeghez számítandó még az egyetemi nyomda felszereléséhez szükséges 50.000 kor, valamint esetleg a könyvek kötéséhez hozzávetőlegesen szükséges /39ezer példány/ 195.000 kor. ugy, hogy ezen összesen a szóban lévő művek kiadására igényeltetnék: 855.949 kor. 38 fill.

Még ha ezen összegből le is vonatnék a csak kathedrális templomoknál szükséges Minea című könyv ó-szláv és magyar kiadására igényelt

125.895 kor. 48 fill.

még ezen esetben is a gör. kath. szerkönyvek kiadása: 730.053 kor. 90 fill.

költséget okozna a mire az állami költségvetésben csupán 400.000 kor. fedezet mutatkozik.

A fedezetnek ily nagymérvű túllépését a kultuszminister aggályosnak találván, a főkölségvetésnek és az Euchologion című könyvre nézve bemutatott költségvetésnek jóváhagyását és a kinyomatás engedélyezését egyelőre függőben hagyta.

Időközben 1910. márczius hó 29-én, 1910.október hó 6-án Firczák Gyula munkácsi püspök az ungvári Unio könyvnyomda ajánlatát terjesztette a kultuszminister elé, melyben a nyomda az ó-szláv és magyar gör. kath. szerkönyvek kinyomatására való megbízatást kérelmezi s hajlandónak nyilatkozik e szerkönyvek kiadását 5%-kal olcsóbban eszközölni.

Az Unio nyomda ezen ajánlata hozzászólás és véleménye nyilvánítása céljából kiadatott az eperjesi püspöknek, mint az e célból kiküldött bizottság elnökének.

Az eperjesi püspök válaszában az Unio nyomda ajánlatának mellőzése mellett a szerkönyveknek a kir. egyetemi nyomdában való készítését kéri, mint

a mely ilyfajta kiadásaival már eddig is a legteljesebb mértékben kiérdemelte a bizalmat.

Időközben a miniszterelnök más hasonló hazai nyomdákat is felszólított ajánlattételre, de ezek mind túllépték az egyetemi nyomda költségelőirányzatát.

Közben meghalt Vályi János eperjesi püspök, a mi által a kiadóbizottság elnökét elvesztette. Erre való tekintettel a miniszterelnök 1137/912. számú iratában felkérte a kultuszminisztert, hogy az ó-szláv szerkönyvek kérdésében az eperjesi püspökségnek betöltéséig várakozó álláspontot foglaljon el. Ehhez járult még, hogy ezt megelőzőleg elhalt Firczák munkácsi püspök is, úgy, hogy a szerkönyvek ügyében érdekelt két egyházmegye vezetésében beállott változás nagyban hátráltatta a további munkálatokat.

Vályi János eperjesi püspök kezéhez kiutalt 100.000 korona kellően elszámoltatván, a még fennmaradt 95.080 korona összeg takarékpénztárilag helyeztetett el, hasonlóképen az egyetemi nyomda által visszafizetett 50.000 korona is.

A szerkesztőbizottság által elkészített és bemutatott szerkönyvek állami és egyházi szempontból való felülvizsgálásával a miniszterelnök Melles Emil budapesti gör. kath. plébánost bízta meg./:84985/1913:/

Ezen szakértő értesítése szerint ezen szerkönyvi munkálatok jelenlegi terjedelmüknek majdnem 1/3-ára reducálhatók lennének, ha a tervezettnél egyszerűbb külalakban kisebb betűkkel nyomattatnának és a könyvek bekötése is elhagyatnék.

A szakértő felülvizsgáló észrevételeit a miniszterelnökség itteni tárgyalás, illetve átvizsgálás végett megküldvén, az eredményhez képest a további szükséges tárgyalások megindítását kéri.³⁴⁵

**435b. Jankovich kultuszminiszter levelének melléklete:
„A gör. kath. egyházmegyék hiveinek vallási és nemzeti védelme”
tárgyában tartott tanácskozás jegyzőkönyve**

Budapest, 1915. június 1.

MNL OL K 26 1916–XXV–478
1915–XXV–3489

JEGYZŐKÖNYV

felvétellett Budápesten, a vallás és közoktatásügyi m.kir. ministerium épületében, az esztergomi érsekséghez tartozó gör. kath. egyházmegyék hiveinek vallási és nemzeti védelme tárgyában 1915. évi június hó 1-én délután 4 órakor megtartott értekezletről.

Jelen voltak: Csernoch János dr. bibornok, herczegprimás, esztergomi érsek, Jankovich Béla dr. v.b.t.t. vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister, gróf Klebelsberg Kunó dr. államtitkár, Papp Antal munkácsi megyés püspök, Miklósy István hajdudorogi megyés püspök, Novák István dr. eperjesi megyés püspök és Breyer István dr. ministeri osztálytanácsos.

A jegyzőkönyvet dr. Breyer István ministeri osztálytanácsos vezeti.

345 Mellette kézzel: 4906/913.

Jankovich Béla dr. vallás és közoktatásügyi m.kir. minister az értekezletet a következő szavakkal nyitja meg:

Mind sürgősebbé és égetőbbé válik annak a feladatnak megoldása, hogy a magyarországi ruthén népet bizonyos káros politikai befolyásoktól megóvjuk. A magyar királyi kormány nemcsak mostanában irányozta figyelmét e feladatra, hanem már rég óta.

Azt is tudta a kormány mindig, hogy e feladat megoldásában ki kell terjesztenie gondját a ruthén nép egyházi, vallásos életének terére is, mert ha az egyházi és vallásos életet figyelmen kívül hagynók, az említett cél elérése nemcsak nehézé, hanem lehetetlenné is válnék.

A jelen értekezletnek, melyre Főmagasságodat és Méltóságokat meghívni szerencsém volt és melyen való szives megjelenésükért fogadják köszönetemet, az a célja, hogy Méltóságokat és egyben méltóságok metropolitáját, az esztergomi Érsek Ur Öementiáját, ki a Szent István Társulat ez idei közgyűlésén mondott nagyszabású beszédében épen a szóban forgó ügygel foglalkozott, a kormánynak a jelzett feladat megoldására irányuló munkájának körébe bevonjam és arra nézve hathatós közreműködésüket megnyerjem.

A mi a multat illeti tudjuk, hogy Magyarország népei között a magyarsághoz és a magyar állameszméhez való ragaszkodás tekintetében a rutén népnél megbízhatóbb és hivebb nem volt. E népnél ez a ragaszkodás mélyen gyökerező szentelt hagyomány volt, mely nem vezett ki e népből még ma sem. Örvendetes tény, hogy e hagyomány a rutén népben lelkipásztoraink érdeméből még ma is él.

Viszont azt is tudjuk, hogy a szláv világhatalmi törekvések képviselői már évtizedek óta e népet is meg akarják a maguk részére nyerni és ezzel el akarják fordítani a magyar állameszme tiszteletétől, a magyarsággal való együttérzéstől.

A mi célunk az, hogy ennek a befolyásnak hatalma ellen rutén népünk érzelmi világát mindenkorra biztosítsuk és ennek a befolyásnak erejét megtörvén, a rutén nép történeti együttérzését a magyarsággal, hűséges ragaszkodását a magyar állameszméhez minden időre biztosítsuk.

Arra kérem Főmagasságodat és Méltóságokat, hogy e cél elérésében a kormánynak segítségzet nyujtani, erre irányuló munkáját támogatni méltóztassék.

A hathatós közreműködésükkel megoldandó feladatok a következők volnának:

1./ az oszláv nyelvű görög katolikus liturgikus könyveknek úgy hitelvi, mint magyar közjogi szempontból kifogástalan szöveggel és a cyril betűk helyett magyar helyesírás szerint latin betűkkel való kinyomatása;³⁴⁶

2./ a görög katolikus növendék-papok megfelelő szemináriumai nevelésének biztosítása érdekében szükséges intézkedések előkészítése,

3./ a naptár egyesítés ügye, hogy az egyöntetű társadalmi élet bevezetése útján a szellemi és anyagi munka terén az általános előhaladás útja megnyitható legyen;

346 a szöveg mellett oldalt kék ceruzavonal és kézzel írva: I.

4./ úgy hazafias, mint vallási szempontból egyaránt kifogástalan népies irodalom bevezetése és a rutén nép között való elterjesztése;

5./ a Szent Bazilról elnevezett gör. kath. szerzetesrendnek reformálása úgy, hogy annak minden másol fennálló hasonló intézménytől való függetlensége biztosítva maradjon;

6./ a magyar anyanyelvű gör. kath. hívek részére a szorosabb értelemben vett liturgiához nem tartozó magán és nyilvános kultuszban a magyar nyelvű énekek és imák kiválasztása és a gyakorlati élet céljainak megfelelő előkészítése és kinyomatása;

7./ egy állandó bizottságnak szervezése, mely az itt érintett valamennyi kérdésnek, valamint más egyéb idevonatkozó kérdésnek megoldásán dolgozzék és azok megoldását minél előbb valóra váltsa.

Ezek volnának tanácskozásunknak legfőbb tárgyai.

Kérem Főmagasságot és Méltóságokat, legyenek szivesek az érintett kérdésekre vonatkozólag véleményüket nyilvánítani.

Dr. Csernoch János biboros érsek, hercegprimás elsőnek felszólalva üdvözlí a kormányt, hogy e rég huzódó ügyet felvenni és most már megoldáshoz juttatni nem habozik. A cyril betűk elejtését és helyette a magyar helyesírás mellett a latin betűknek használatba vételét úgy a liturgikus könyveknél, mint a népies kiadványoknál szükségesnek és könnyen keresztül vihetőnek tartja. A legközelebb fekvő példát nyújtja erre a hazai tótnép irodalma. A tót imakönyvek és népiratok néhány évtizeddel ezelőtt a nép által svabach-nak nevezett német góthikus betűkkel voltak nyomtatva. E góthikus betűket a tótnyelvű munkáknál ujabban teljesen elhagyták, egészben a latin betűk használatára tértek át és ma már a régi még itt-ott található góthikus betűvel készült nyomtatványokat a mai nemzedék már olvasni sem tudja. Ha a latin betűk használatba vétele csak üdvös eredményeket hozott a tót nép életébe, ugyanezt várja attól, ha a rutén nép egyházi és polgári életébe lesznek a latin betűk bevezetve. Mihelyt a magyarországi rutén nép már nem fogja ismerni a cyril betűket, nem fog kíváncsítani cyril betűkkel nyomtatott liturgikus és más irodalmi termékek után. Ezzel leszünk képesek a moszkovita politikai befolyásnak és az orthodoxia vallásos téren működő propagandájának életerejét elmetszeni. Szükséges azért, hogy a cyril betűk tanítását az összes iskolák szüntessék be és a latin betűk használata mellett alkalmas hittani és közismereti tankönyvekkel legyenek ellátva a rutén nép gyermekei, iskolái és templomai. Ezzel nem vesszük el a nép nyelvét, távolról sem támadjuk meg e népet nemzetiségében, csak arról kívánunk gondoskodni, hogy azok a káros befolyások, melyek e népnek hagyományaival ellenkeznek és a melyek e nép között eddigelé teljesen ismeretlenek voltak, kiküszöböltessenek és mindenkorra lehetetlenné váljanak. Megnyugtathatja az értekezletet, hogy az apostoli Szentszék részéről egy ilyen reformnak akadályja nem lesz. Készséggel hozzájárul a vallás-és közoktatásügyi m.kir. Minister Ur Önagyméltósága által előterjesztett egész munkatervezethez és annak végrehajtásában kész a kormányt támogatni, a munkában részt venni.

Papp Antal munkácsi püspök a felvetett kérdéshez szólva rámutat azokra a nehézségekre a melyek a latin betűknek a rutén nyelvbe való bevitele során

mutatkoznak és írásban is előterjesztett s ./ . alatt ide mellékelt emlékiratában oda konkludál, hogy a rutén nyelvben használatos harmincznyolcz betűt a magyar helyesírásban előforduló huszonnégy betűvel helyettesíteni csak úgy lehet, ha a latin betűk bizonyos ékezetek bealkalmazásával lesznek megkülönböztethetők és felruházhatók első sorban azoknak a hangoknak a megjelölésére, a melyeket a magyar helyesírás kettős mássalhangzókkal szokott kifejezni, de kívánatosnak tartja, hogy a templomi nyilvános istentiszteleti könyvek írásmódját a jelen akció egyáltalán ne érintse.

Szükségesnek tartja azért, hogy állíttassék össze szakférfiakból álló bizottság a latin, illetőleg a magyar betűknek a rutén nyelvben kívánatos alkalmazásának tudományos megvitatására és az e téren megállapítandó írásmód szabályainak kidolgozására. Az előterjesztett munkaprogrammot egyebekben a legnagyobb örömmel fogadja és azoknak megoldásában teljes odaadásában kész közreműködni.

Miklósy István, hajdudorogi megyés püspök véleménye szerint nem tanácsos a megnevezett tizennégy rutén betű helyettesítésére sem új betűket, sem a magyar helyesírásban ismeretlen írásjegyeket készíteni, mert azt kell keresnünk, a mi a felmerült szükségnek, kívánalomnak kielégítésére a mindennapi életben lehetőleg minden újítás nélkül alkalmas. A rutén nyelvnek sajátos kiejtési árnyalatait nem a betűk hozzák létre, hanem az élő beszédnek gyakorlata. Ez pedig, bárminő betűt is fogunk használni, a nép ajkán megmarad.

Nem tart attól, hogy a rutén nép a latin betűs könyveket nem fogja szívesen fogadni. Arra van szükség, hogy az új nyomtatványok a nép körében lehetőleg széles rétegekben is ismertetve legyenek és kiosztásra kerüljenek.

Az előterjesztett kérdéseket máskülönbben mind fontosoknak tartja és azoknak előkészítésében a legnagyobb örömmel fog közreműködni.

Dr. Novák István eperjesi megyés püspök az értekezlet figyelmébe ajánlja, hogy úgy a munkácsi, mint az eperjesi megye rutén vidékein a gör. kath. iskolák tannyelve kizárólag a magyar. Az újabb nemzedéknél a cyril betűk ismerete már eddig is vagy teljesen hiányzik, vagy nagyon fogyatékos, mert az élő rutén nyelv, valamint a holt ószláv liturgikus nyelv tanítása és annak mérve rendezetlen kérdés volt és ép azért az élet és az iskola, másrészt a templom között a kívánatos összhang ép mostan nincsen meg. Ha a liturgikus könyvek latin betűkkel és magyar helyesírással ki lesznek adva, az iskolának a nagyméltóságú vallás-és közoktatásügyi ministerium anyanyelvoktatási rendeletében kifejezett iránya, az ott elsajátított magyar írás és olvasás és a templom, valamint a kathekizmus tanítása egy alapra lesznek helyezve. De veszedelmes volna tehát a népnek lelki életét új betűalakokkal, vagy helyesírási jegyekkel megterhelni, mert a cyril betűk okozta paedagogiai nehézséget- lévén a magyartól különböző írásmód- meg nem szüntetné és arra a semmiképen sem kívánatos föltevésre is adhatna alkalmat, mintha a ruténséget a magyarság eszmekepcsolatába vonni nem tudnók vagy preventive nem tudnánk gondoskodni arról, hogy egy új írásmód révén más szláv hatásoknak ki ne szolgáltassunk.

A népies nyomtatványoknál a mennyire csak lehet a nép élőnyelvéhez kell alkalmazkodni. Nem baj, ha e téren más nyelvezetet fog használni a munkácsi és mást az eperjesi egyházmegye, csak a helyesírásnak, főképen a liturgikus

könyvekben föltétlenül, kell egységesnek lenni és pedig a magyar írás olvasás szabályai szerint.

Az életben úgy van, hogy a helyesen megválasztott uton a nagynak látszó akadályok is könnyen legyőzhetők.

Örömmel üdvözlí a kormány kezdeményező lépéseit és bizik benne, hogy azok mind üdvös megoldáshoz fognak jutni.

Dr. Klebelsberg Kunó gróf államtitkár jónak látja, ha a liturgikus kiadványok magasabb nivón fognak állani, mint a népies nyomtatványok, de a nép körébe két helyesírási módot hátrányosnak és a kultura tekintetében károsnak tart és ép azért szintén azon véleményének ad kifejezést, hogy úgy a liturgikus, mint a népies kiadványokban a latin betűk alkalmazása a magyar helyesírás szabályai szerint történjék.

A lefolytatott eszmecsere alapján határozatba ment, hogy a hazai rutén egyházi, valamint az oktatás céljait szolgáló egyes könyvek latin betűkkel fognak kiadatni s e célból két bizottság alakittatik, és pedig: az esztergomi érseki tartományhoz tartozó gör. kath. egyházmegyék számára szükséges liturgikus könyvek kiadását és az ezzel összefüggő kérdések megoldását vezető állandó bizottságot, és a rutén nyelvben használandó latin betűs írásmódot véglegesen megállapító bizottságot. Az előbbi bizottságot az értekezlet a következőképen alakította meg: Elnök: Főmagasságú és Főtisztelendő dr. Csernoch János bibornok, hercegprimás, esztergomi érsek. A bizottság tagjai: az egyház részéről Papp Antal munkácsi megyés püspök; Miklósy István hajdudorogi megyés püspök; dr. Novák István eperjesi megyés püspök; Bánay Jenő hajdudorogi kanonok; Gebe Péter munkácsi kanonok; Kizák János tanítóképző-intézeti tanár, intézeti igazgató, székesegyházi karmester Eperjesen; Klinda Teófil esztergomi praelatus kanonok; Melles Emil budapesti apát-plébános; Mihályfi Ákos dr. czimzetes prépost, cziszterczita áldozópap, egyetemi tanár Budapesten; Rusznák Miklós dr. eperjesi kanonok; dr. Suba György munkácsi kanonok; Dr. Szabó Simon munkácsi kanonok; dr. Szémán István eperjesi főgymnásiumi hittanár; dr. Szmándray Simon eperjesi kanonok; és Volosin Ágoston ungvári tanítóképző tanár czimzetes igazgató. A ministerium részéről: Gróf dr. Klebelsberg Kunó államtitkár, dr. Breyer István ministeri osztálytanácsos.

Az utóbbi bizottság pedig a következőképen alakittatott meg: Bizottsági elnök: dr. Klebelsberg Kunó gróf államtitkár. A bizottság tagjai: az egyház részéről dr. Szémán István főgymnásiumi hittanár, Volosin Ágoston tanítóképző intézeti tanár. A ministerium részéről dr. Breyer István ministeri osztálytanácsos és három külön meghivandó nyelvész.

A vallás-és közoktatásügyi m.kir. minister úr örömmel állapítja meg ezek után, hogy a kormány által előterjesztett programm minden részletében az érdekelt püspök úrak helyeslésével és készséges hozzájárulásával találkozott s megköszönvén a bibornok hercegprimás s a jelen volt három megyés püspök úr szives fáradozását az értekezlet berekeszti.

Jankovich Béla s.k.

Dr. Breyer István s.k.

ministeri osztálytanácsos, jegyző.

435c. Jankovich kultuszminiszter levelének melléklete: pro memoria az ószláv liturgikus könyvek latin betűkkel való megjelentetése ügyében

Budapest, 1915. június 15.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3489

Pro Memoria

A hazai rutén egyházi és egyéb könyvek latin betűkkel való írása ügyében 1915. június hó 15-én tartott megbeszélésről.

Jelen vannak:

Gróf Klebelsberg Kunó államtitkár,

Dr. Breyer István osztálytanácsos,

Dr. Magyary Zoltán ministeri fogalmazó, továbbá

Dr. Asboth Oszkár egyetemi tanár, Budapest,

Dr. Bonkáló Sándor főgymnásiumi tanár, Gyöngyös,

Dr. Melich Sándor c.ny.rk. egyet. tanár, igazgatóőr, Budapest

Dr. Szémán István főgymn. tanár, egyházmegyei tanfelügyelő, Eperjes.

Dr. Volosin Ágoston tanítóképző intézeti c. igazgatótanár, Ungvár, mint meghívott szakférfiak.

A jegyzőkönyvet Dr. Breyer István ministeri osztálytanácsos vezeti.

Gróf Klebelsberg: A magyar királyi kormány által a hercegprimás úr ő Eminentiajának és a vallás és közoktatásügyi minister úr ő Nagyméltóságának elnöktele alatt alakított bizottság elhatározta, hogy a görög katolikus rutén egyházmegyéék egyházi szerkönyveit, a Zbornik-ot, továbbá egyes elemi iskolai tankönyveket latin betűkkel fog kiadni. E latin betűs kiadásnál kerülni kell a latin betűkkel író szláv népek helyesírását, betűformáit, s e helyett a magyar helyesírás jeleit kell a rutén hangokra alkalmazni. Hogy ez mikép történjék, evégből az említett bizottság úgy határozott, hogy egy szakférfiakból álló bizottság állapítsa meg azokat a magyar írásjeleket, amelyekkel az egyházi könyvek cyrilbetűs szövegét, illetőleg a rutén nyelv „g” hangjait ki lehet fejezni. Dr. Szémán István úr a maga részéről szives volt egy előadói tervezetet előkészíteni, amely kinyomtatva a bizottság tagjai rendelkezésére bocsátott, s a mely esetleg a megbeszélés alapjául szolgálhat.

A tárgyalás megkezdése előtt Dr. Volosin Ágoston kéri, hogy a maga elaboratumát felolvashassa. Az engedély megadatván, Dr. Volosin elaboratumát felolvassa; az elaboratum lényege a következő:

a, A rutén nyelv latin betűkkel való írásának megállapítását szükségesnek tartja több okból, amelyek közt fontos, hogy az Amerikába kivándorolt rutének lapjaikban a tót helyesírás szerint latin betűkkel irnak s ez is hozzájárul eltótosodásukhoz. A rutén nyelvet latin betűkkel írni, különösen az i hang kedvelése miatt nehéz. A maga részéről a következő megfejtést ajánlja: 1. A lágyító magánhangzók /ji, je, ju, já,/ önálló latin betűs jeleül i-t, ë-t, ü-t, ä-t ajánl; 2, A cyril betűkkel irt rutén н-re latin y-t (később a végletes tárgyaláskor é-t), a rutén bi-re pedig a latin ÿ-t ajánlja diakritikus jellel; 3, A lágyult mássalhangzók:

zs, cs, j, ly, ny, ty, gy jelül a következő diakritikus jellel ellátott latin betűket hozza javaslatba: ž, č, š, /ugyanakkor a sz=s/, ľ, ř, ť, đ.

b./ A megállapítandó latin betűs rutén abc. -re javasolja, hogy az csak a polgári életben használtassék, a nyilvános istentiszteletekre szánt könyvek betűrendszere azonban ne bolygattassék, az maradjon a mai cyril betűs alakban. E nézetét bőven megokolja s kiemeli, hogy bár a rutén népnek a magyaroktól való differenciálódására mindent el kell követni, a mód azonban erre ne a betűben hanem a tartalomban, a katholicitás minél intenzívebb kifejlésében legyen.

Gróf Klébelsberg: Egyrészt politikai kérdések megbeszélése, másrészt pedig az, hogy latin betűkkel rutén egyházi szerkönyvek is kiadassanak-e, a bizottság feladatai körén kívül esik. Arra, hogy a jövőben rutén egyházi szerkönyvek, valamint népiskolai könyvek csakis latin betűkkel fognak kiadatni, megtörtént már a határozat. E bizottságnak csak tudományos feladata van, meghatározni hogyan történjen a latin betűs átírás. Kéri a bizottság tagjait, hogy e szempontból szóljanak az előadói, illetőleg a Volosin féle tervezethez.

Dr. Asbóth : Néhány szó kíséretében a magyar helyesírás betűit ajánlja, a helyekkel a rutén hangokat helyesen lehet visszaadni. Különösen a javaslatba hozott dy helyett is a magyar gy-t fogja ajánlani a részletes tárgyalás folyamán.

Dr. Melich: Volosin elaboratuma kapcsán kiemeli, hogy itt tulajdonképp két kérdésről van szó. Más kérdés az, ha én pl. gazdasági könyvet írok teszem a méhtenyésztésről rutén nyelven s azt latin betűkkel nyomatatom, s ismét más kérdés, ha én a ruténeknél használt egyházi szerkönyveket írom át latin betűkkel. Az első esetben írhatok a nép nyelvén, az utóbbi esetben nem. Az egyházi könyvek ugyanis egyházi szláv nyelven vannak írva, amely nem azonos a rutén nyelvvel. Csupán néhány sajtóság az, amelyet az egyházi szláv nyelv olvasásakor ejtenek a rutén papok, amelyet azonos a rutén nyelv népi nyelvi sajtóságával, így pl. a helyett a h. Itt tehát arról van szó, hogy ejtik a hazai görög katolikus papok a templomban az egyházi szlávot, mert nekünk ezt kell átírunk. E kiejtésben csak néhány rutén nyelvi hangsajtóság érvényesül s nem az egész rutén népi nyelv. Az átírás problémája pedig meg van oldva, amióta egyházi szerkönyveket latin betűkkel is kiadnak, amilyenek a Chlyib dusi vagy az Anhelchranitely és mások. Ezek magyar helyesírással vannak írva, feladatukat kitűnően oldották meg s nekünk is csak ezt szabad és lehet követnünk. Ajánlja Széman tervezete részletes tárgyalását.

Dr. Széman: Hazánkban a ruténeknél a latin betűs írást a parancsoló szükség követeli. A hívők egy része nem ismeri a cyril-betűket, s ezért keletkeztek már addig is latin betűkkel nyomtatott, átírt imakönyvek, káték. Ez átírásokat azonban egységesen kell végezni s tekintélyi háttérrel is kell ellátni. Az átírás mikéntje a fontos: Vagy követjük az amerikai Rusin lap példáját s a latin abc jegyeit a rutén nyelvhez alkalmazva újakkal bővítjük, vagy pedig a magyar helyesíráshoz alkalmazkodunk s ennek egyszerű és kombinált jegyeit alkalmazzuk. Nézetem szerint ez utóbbi eljárás az egyedül helyes s a hazai ruténség helyzetének mérlegelésével az egyedül üdvös. Távolabbi szempontok is ajánlják a magyar helyesírás jelei használatát. Akciónk célja kettős: szeparatiztikus és paedagogiai.

A szeperatió kérdése vallási és politikai szempontból talán vita tárgya is lehetne, de az elvi álláspont körvonalozása után, nem az, – s ha e kettős szempontból csak némiképen is hasznos – a paedagogia egyenesen parancsolja annak keresztülvételét. A rutén nyelvnek, mint anyanyelvnek tanítása- a cyril betűvel- indokolatlan és az eredménynyel semmiképp sem arányos terhet róna a magyar tannyelvü rutén iskolák tanulóira.- A cyril betűnek egyházi és polgári alakja a kezdő fokon álló III. o. nyelv tanításban csak a magyar nyelv tanítás rovására eső zavart okozhatja. Míg a magyar fonetika sze rint való átírásnál a cyril-betü két alakja természetszerűleg összeolvad s bele kapcsolódik a gyermek magyar nyelvi ismereteibe,- s ezáltal a tanítást lényegesen megkönnyíti, ami igen fontos akkor, ha tudjuk, hogy az anyanyelv oktatása a tantervi óraszámom felül fog történni.

A kérdés czéltudatos megoldása szempontjából azonban már most szükségesnek tartom érinteni azt, a kormányzati intézkedéseket involváló – eszmét, hogy azon tanítóképző intézetekben és középiskolákban, a hol a rutén és egyházi oszláv nyelv-nyelvi és liturgikus szempontból tantárgyként szerepel, annak a reform szellemében való kezeléséről mielőbb gondoskodni kellene, sőt theologiai és főiskoláink oszláv nyelktanításába is hasonló reformot kellene életbe léptetniök főpásztorainknak.

Tíz évi középiskolai és tanfelügyelői gyakorlatom alapján nyugodtan állíthatom, hogy a cyril betü nélkülözhető s ha a felvetett nyelvi programm megvalósításán minden hivatott tényező czéltudatosan munkálkodik, akkor még az esetleg kívülről jövő támadások is nemcsak hatástalanok, hanem az egész nyelvi aktio által szolgált magasabb eszmék erősítői, összeforrasztói lesznek.

Kéri, hogy az általa összeállított abc. tervezetet a bizottság tárgyalás alá vegye.

Dr. Bonkáló: Minthogy elvben már el van határozva, hogy a magyar helyesírást kell követnünk az átírásnál, a bizottságnak csakis az a feladata, hogy a rutén abc-nek megfelelő magyar abc-t, a rutén betűnek megfelelő magyar betüt határozza meg. Példákkal bizonyítja, hogy a rutén nyelv hangjait a magyar helyesírás jeleivel épen olyan jól, sőt számos esetben még jobban lehet jelölni, mint a cyril betüs írással. A tárgyalás alapjául elfogadja Szémán elaboratumát s a maga részéről a részletes tárgyalásnál több dolgot fog ajánlani, így különösen a hangsúly nem- jelölését.

Gróf Kléberberg: Minthogy a felszólalásokból azt látom, hogy Szémán tanár úr tervezetét a tárgyalás alapjául elfogadja a bizottság, menjünk sorban a betükön.

A bizottság tagjai a tervezet minden pontját behatóan, megvitatták, s a következőkben állapodtak meg:

Dr. Szémán: Az általam kidolgozott javaslatban nincs szó a hangsúly jelöléséről. Erre nézve kérek döntést. A maga részéről a hangsúly jelölése mellett van.

Dr. Volosin: Szintén a hangsúly jelölése mellett foglal állást.

Dr. Bonkáló: A hangsúly jelölését fölöslegesnek, s céltalannak, sőt, károsnak tartja. A mai hangsúlyozási jelek nem fedik a gyakorlatban kifejlődött hangsúlyozást. Az egyházi könyvekbe az Erzsébet czárnő által kiadott szerkönyvekből került, ahol még részint a görög alapján, részint a kievi zárdában használt hangsúlyozás alapján állapított meg a hangsúly helye. Nálunk minden pap a maga tetszése szerint hangsúlyozza az egyházi szöveget, s a hangsúlyozáson erősen érzik a magyar hatás. Technikai okok is amellet szólnak, hogy a hangsúly jelölését elhagyjuk.

A bizottság a hangsúly jelölését mellőzni határozza.

Ezzel a tárgy ki lévén merítve az elnöklő államtitkár úr megköszöni a bizottság tagjainak szives fáradozását s az ülést berekeszti.

Dr. Klebelsberg Kúnó gróf s.k. elnök.

Dr. Breyer István s.k. jegyző.

ABC

a cyrill- (ósláv) betűknek a magyar fonetika szerint való átírására.

Sorszám	Cyrill-betű	M e g á l l a p i t o t t magyar jegye	Jegyzetek
1	А, а	А, а	
2	Б, б	В, в	
3	В, в	У, у	
4	Г, г, Ѓ, ѓ	Н, н, G, g	
5	Д, д (Дб)	Д, d (gy)	
6	Е, е	Е, е, je,	Szó elején és hangzó után: je.
7	Ж, ж	Zs, zs	
8	С, с	Z, z	
9	З, з	Z, z	
10	И, и, й	I, i, j	
11	Ї, ї	I, i	
12	К, к	K, k	
13	Л, л (Лб)	L, l (ly)	
14	М, м	M, m	
15	Н, н (Нб)	N, n (ny)	
16	О, о	O, o	

17	П, п	P, p	
18	Р, р	R, r	
19	С, с	Sz, sz	
20	Т, т (тѣ)	T, t (ty)	
21	Уу, Оу, оу	U, u	
22	Ф, ф	F, f	
23	Х, х	Ch, ch	
24	Ѡ, ѡ	Ot, ot	
25	Ц, ц	C, c	
26	Ч, ч	Cs, cs	
27	Ш, ш	S, s	
28	Щ, щ	Scs, scs	
29	Ъ, ъ	-	Összetett szavakban szóközepén: -
30	Ы, ы	Ö	
31	Ь, ь	J, j, y	
32	Ѣѣ	Ji, ji, yi, i	
33	Э, э	E, e	
34	Ю, ю	Ju, ju, yu	
35	Ѡ, ѡ	O, o	
36	Ѧ, ѧ	Ja, ja, ya	
37	Ѧ, ѧ	Ja, ja, ya	
38	Ѣ	X, x	
39	Ѣ, ѣ	Psz, psz	
40	Ѧ, ѧ	th	
41	Ѣ, ѣ	Ü, ü	NB. A hangsúly és ékezet nem jelöltetik.

435d. Jankovich kultuszminiszter levelének melléklete: az esztergomi érseki tartományhoz tartozó görögkatolikus egyházmegyék állandó tanácsának értekezlete

Budapest, 1915. augusztus 9.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3489

Jegyzőkönyv

felvétel Budapest 1915. augusztus 9-én az esztergomi érsekséghez tartozó gör. kath. egyházmegyék állandó bizottságának a központi papnevelő intézet dísztermében megtartott első üléséről.

Jelen voltak:

Dr. Csernoch János bíboros érsek, hercegprímás, Papp Antal munkácsi püspök, Dr. Novák István eperjesi püspök, Bányay Jenő kanonok, Dr. Breyer István osztálytanácsos, Gebé Péter kanonok, Kizák János, tanár, intézeti igazgató, Dr. Klinda Teofil praelatus kanonok, Melles Emil apát-plébános, Dr. Mihályfy Ákos egyetemi tanár, Dr. Rusznák Miklós, kanonok, Dr. Suba György kanonok, Dr. Szabó Simon kanonok Dr. Szémán István, hittanár, Dr. Szmandray Simon kanonok, Volosin Ágoston képzőintézeti tanár.

Dr. Klebelsberg Kunó gróf államtitkár távolmaradását kimentette.

A bíboros éresek, hercegprímás Ur Őfőmagassága a Szentlélek segítségülhívása mellett rövid beszéd kíséretében az ülést megnyitotta. Az állandó bizottság figyelmébe ajánlja, hogy nagyfontosságú, úgy egyház, mint állami szempontokból a feladat, melynek megoldása a bizottságra vár. A magyarországi ruthén népet Rákóczi hűséges követőit feladatunk egyrészt a katolikus egyházhoz, másrészt a magyar hazához még szorosabb kötésekkel kapcsolni. Az éjszakkeleti felvidék gör. kath. lakossága a veszélyek idején a katolikus egyház és a magyar nemzet hűséges bajtársa volt mindenkor. E történelmileg megállapított hűséges ragaszkodásnak alapja az érdekelt egyházmegyék papságának tántoríthatatlan katholicitása és hazafias magyar szelleme, valamint a gondjaira bizott nép iránti szeretete. E nép hitközösségben él a galicziai ukrainistákkal, szertartása. azonos az orosz skizmatikusokéval. Sem a hitközösség, sem a szertartás közösség ellen nincs és nem lehet észrevétele senkinek sem, de kötelességünk gondoskodni róla, hogy az ezek révén történhető és a közelmúltak tapasztalatai szerint tényleg beszívárgott politikai és vallási befolyásolásoktól és megtévesztésektől a gondjainkra bizott népet megvédelmezzük és elzárjuk. Ez a cél vezette az osztrák kormányt, midőn intézkedett, hogy a dalmáciai iskolákban a cyrill betűk ismerete többé helyt ne találjon. Így akarta ugyanis a szerbek részéről jövő izgatásnak elejét venni. Ezt a példát követi a magyar kormány is és a cyrill betűk tanítását úgy az állami, mint a felekezeti iskolákban be fogja szüntetni. Az állam törekvéseit akatholikus egyház figyelembe veheti mindaddig, míg azok hitelveivel nem ellenkeznek. Midőn az állam a cyrill betűk helyett a latin betűket kívánja alkalmazni, ezzel tulajdonképpen semmi újítást nem szándékozik létesíteni, mert érintetlenül marad a liturgikus nyelv, a nép nyelve, a szertartás, a szokások, az ünnepek és csak a betű fog megváltozni. És így az egyház amaz ősi kijelentésével szemben:

nihil innovetur, quod traditum est, semmi áldozatot nem kíván. A betű nem³⁴⁷ lehet oka a megbotránkozásnak. A közelmúltak tapasztalata igazolja, hogy az északkeleti vármegyék népéhez a cyrill betű és a cyrill betűs nyomtatványok hozták el az ártalmas vallási és politikai irányzatokat. Az ellen, hogy a cyrill betűk helyett a liturgikus könyvekben is a latin betűk alkalmaztassanak, az apostoli Szentszéknek kifogása nem lehet. Volt alkalma ismételve is megbeszélni az ügyet a bécsi apostoli nuncius Őexcellenciájával. Természetesen a tervbe vett liturgikus könyveknek az apostoli Szentszék approbatiójával kell megjelenniök. Ennek a jóváhagyásnak megszerzéséről kellő időben gondoskodni fog. A bizottság tagjainak számára e munkálatoknál tágas tér nyílik arra, hogy a katolikus egyház és a magyar állam javát előmozdítva, maradandó érdemeket szerezzenek. Mielőtt a megállapított napirend tárgyalásába kezdenénk, tudatja a bizottság tagjaival, hogy a tárgyalásokra nézve úgy az apostoli Nunciatura, mint a magyar királyi kormány feltétlen titoktartást kíván. Nincs annak semmi szüksége, hogy tárgyalásainkról, azok anyagáról, menetéről a katolikus egyházzal szemben legtöbbször elfogult napisajtó tudomást szerezzen és híreket hozzon. A hivatali titoktartást tehát a legkomolyabban a bizottság tagjainak lelkére köti. A tanácskozást megnyitja és a tárgysorozat pontjai szerint következőket a bizottság figyelmébe ajánlja.

1./ A bíboros érsek hercegprimás Ur Őfőmagassága az állandó bizottság általa megállapított ügyrendjét felolvastatta és jelenlevők között kiosztatta.

A megállapított ügyrendet az állandó bizottság tudomásul vette.

2./ Az elnök Ur Őfőmagassága a tudomásul vett ügyrend IV.§-ának értelmében az állandó bizottság előadójává és jegyzőjévé kinevezte Dr. Breyer István pápai kamarás, ministeri osztálytanácsost és a mai ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkérte Dr. Klinda Teofil praelatus kanonokot és Melles Emil apát-plébánost.

Tudomásul vétetett.

3./Az elnök Ur Ő Eminenciája bemutatja az 1915. június 1-én megtartott bevezető értekezlet által az ószláv nyelvű liturgikus könyvek kiadásánál a latin betűk használatában alkalmazásba veendő szabályok és betűalakok megállapítása végett kiküldött albizottság jelentését és az elfogadott betűalakok jegyzékét a tagok között kiosztotta. Az elnök Ur Őeminenciája az előterjesztett munkálatot, melyet szakértő nyelvtudósok állapítottak meg, tudomás vételre ajánlja.

Papp Antal munkácsi püspök kéri, hogy az össziülés az előterjesztett anyagot részletesen tárgyalja le.

347 Utólagos (véltetően miniszterelnökségi) betoldás ceruzával.

Elnök Ur Ő Eminenciája nem zárkózik el az elől, hogy a bizottsági tagok nézeteit megismerje és megengedi, hogy akik a tárgyhoz szólni kívánnak, nézeteiket adják elő.

Volosin Agoston tanítóképző-intézeti tanár terjedelmes fölszólalásában előadja, a latin betűknek a ruthén nyelvbe való bevitele első ízben Galiciában volt kísérletezés tárgya, de az ő értesülése szerint az apostoli Szentszék azt az előterjesztést, hogy a cyrill betűk helyett a templomi könyvekbe is a latin betűk vitessenek be, elutasította. Hazánkban az amerikai kivándorlás adott alkalmat arra, hogy a ruthén nép ruthén nyelven latin betűkkel írja leveleit és számára ruthén nyelvű latin betűs hírlapok és imakönyvek készüljenek. Az ezekben a kiadványokban használatba vett helyes írás a tót írásmód felé hajlott és hajlik ma is, amely a ruthén nyelv lágy kiejtésének visszaadására nem alkalmas. A tervbe vett munkálatnál használandó betűalakok megállapítására kiküldött bizottság e hiányok tudományos pótlásáról nem gondoskodott. Ennélfogva az előterjesztett betűrendszert alkalmatlannak és a kitűzött cél elérésére meg nem felelőnek tartja. Az írásmód szabad megválasztása első sorban a tudomány kérdése; azt hatalmi intézkedésekkel kikényszeríteni nem szabad. Rámutat a ruthén nyelvnek a magyartól teljesen eltérő hangtani sajátosságaira. Az írásmód erőszakolását a kultura szabadságába ütközőnek tartja. Kárhoztatja azon gör. kath. egyéneket, kik ebben a kérdésben eddig az illetékes egyházi és világi tényezőket informálták. Veszedelmes játéknak állítja a tervbe vett írásmódnak erőszakolását és azt javasolja, hogy engedjenek időt arra, ami egyrészt a tudomány, másrészt a tapasztalata a ruthén nyelv visszaadására alkalmas latin betűs alakokat megállapítja, de a liturgikus könyveknél a latin betűs már mostan kontemplált alkalmazását teljesen mellőzendőnek tartja.

Gebé Péter kanonok abban a tekintetben, hogy az ószláv nyelvű liturgikus könyvek latin betűkkel és magyar orthografiával kiadassanak, az állandó bizottságot érdemleges határozat hozatalra jogosultnak nem tartja, mert ezt csak az apostoli Szentszék előzetesen megadott engedélye alapján tehetné. A munkácsi egyházmegye részéről e tekintetben a bécsi apostoli nunciaturánál utasítást kértek. Míg előterjesztésükre választ nem kapnak, a bizottság ily irányú működésében – a munkácsi egyházmegye kiküldöttei részt nem vehetnek. - Mostan az idő sem alkalmas ilyen nagyfontosságú kérdés tárgyalására. Az apostoli nunciatura értesülése szerint e kérdésre nézve szilenciumot rendelt el. Már pedig egy ily következményeiben most még kiszámíthatatlan, kérdést előzetesen egyházmegyei zsinatnak kellene tárgyalni és nyilvánosság előtt lefolyt tudományos viták után volna szükséges tisztázni. Kifogásolja, hogy e munkálatok előkészítésénél a kőrösi egyházmegye figyelmen kívül maradt. A megindított tárgyalásokat az apostoli Szentszék jogaira sérelmesnek tartja és ismételve kívánja az apostoli Szentszék előzetes elvi engedélyét.

Dr. Suba György kanonok az állandó bizottság figyelmébe ajánlja, hogy midőn Mária Terézia királynő idején a liturgikus könyvek kiadásáról az érdekelt megyés püspökök tanácskoztak akkor is szükségesnek találták az apostoli Szentszék előzetes engedélyét. A munkácsi egyházmegye részéről az apostoli nunciaturánál megtett előterjesztés ügyében személyesen volt alkalma tárgyalni az apostoli Nuncius Ur Őexcellenciájával és tőle értesült, hogy e tárgyra nézve

szilenciumot rendelt el. Véleménye szerint e szilencium nem engedi meg, hogy az előterjesztett kérdéssel a bizottság foglalkozzék.

Papp Antal munkácsi püspök kifogásolta, hogy az eperjesi püspök úr a latin betűk alkalmazásának kérdésében a magyar kormány közegeivel megállapodott anélkül, hogy azt vele mint püspök társával közölte vagy megbeszélte volna; és nagyarányú intézkedésekről kellett értesülnie, még mielőtt vele e tekintetben az illetékes tényezők tárgyaltak volna. Ez őt nagyon fájdalmasan érintette. Az előterjesztett betű alakokat megfelelőeknek nem tartja, azokhoz a maga részéről hozzá nem járulhat. Kérte és várja az apostoli Szentszéknek előzetes döntését.

Melles Emil apát-plébános mindenek előtt óva inti az állandó bizottságot, hogy a Mária Terézia korabeli tárgyalások során felmerült kiegyenlíthetlen ellentéteknek helyt(ne)adjon. A mostan említett Mária Terézia korabeli tárgyalások során nem tudtak megegyezésre jutni a munkálatban részt vevő munkácsi és kőrösi püspökök a nyelvre nézve és az orosz vonatkozású szentek tiszteletére nézve. A vége a dolognak az lett, hogy az egész tárgyalás eredménytelennek maradt, egyetlen könyv sem jelent meg. A ruthén nyelv sajtóságaira nézve nem érzi magát szakembernek, de tudja, hogy a betűalakok megállapítására kiküldött bizottság tagja mindnyájan szakemberek, tekintélyes mult áll a hátuk mögött és midőn e bizottság egynek, Volosin Ágoston, tanár Urnak kivételével az előterjesztett betűalakokra nézve majdnem egyhangulag megállapodott, az őt megnyugtatja és az előterjesztett betűsorozatot szak tekintélyvel ruházza föl. Az élet szükségletei teremtenek praktikus megoldásokat. A ruthén nép a magyar helyesírás betűalakjaival él a magán érintkezésben minden felülről jövő tanácsolás avagy erőszakolás nélkül. Az iskolák a ruthének között magyar tannyelvűek. Rövid időn be fog következni, hogy a ruthén nép a cyrill betűket egyáltalán ismerni sem fogja. Ha a templom a cyrill betűk mellett tovább is megmaradna, a mindennapi élettel a kapcsolatot nem tudná fenntartani. Tudomása van róla, hogy nemcsak sárosi és zempléni vidékeken vannak elterjedve a magyar betűs ruthén nyelvű imakönyvek, hanem máramarosmegyei esperesi kerületek is kérték a püspöki hatóságot ilyen nyomtatványok kiadására. A saját maga nevében, de az állandó bizottság tagjainak többsége nevében is visszautasítja azt a meggyanúsító hangot, melyet felszólalásában Volosin Ágoston Ur használt és megütözik azon a modoron, amelylyel Gebé Péter kanonok Ur e bizottság főmagasságú elnökét, Magyarország biboros hercegprímását a Szentszék iránti kötelességeire figyelmezteti. Azzal a szenvedélyes hanggal, amelylyel a munkácsi egyházmegye képviselői e vitában eddig részt vettek, eredményes munkálkodást végezni nem lehet. Állítsák vissza szívükben a charitas fraternae érzelmeit, ne gyanúsítsák meg a munkálatban részt vevők intentioit és akkor lesz eredmény, de másként nem.

Dr. Novák István eperjesi püspök azokra az insinuációkra, amelyek ugylátszik feléje irányultak, reflektálni méltóságán alulinak tartja. Amit e téren eddig tett, mindazért a felelősséget teljes mértékben vállalja. A munkácsi püspök Ur előtt tudatosan semmit el nem hallgatott, de nem tartotta feladatának azt sem, hogy az illetékes tényezőket megelőzve forduljon a püspök Urhoz.

Dr. Csernoch János, bíboros érsek, hercegprímás az elhangzott észrevételekre a következőkben nyújt felvilágosítást: a munka a melynek vezetésére mint e bizottság elnöke vállalkozott, komoly munka, indokai úgy egyházi, mint állami szempontokból teljesen helytállóak és az élet követelményeit kívánja megvalósítani ott, hol az eddigi viszonylatokban az egyház és az állam érdekei egyaránt veszedelembé kerültek. Megnyugtathatja a bizottság tagjait, hogy az apostoli nunciusnak az ügyet előzetesen előszóval két ízben, írásban még július 9-én bejelentette és onnan munkálkodásunk ellen semmi nemű észrevételt sem kapott. A szilenciumot az apostoli Szentszék kifejezetten előírta, de az nem azt jelenti, hogy e kérdéssel ne foglalkozzunk, abban ne munkálkodjunk; hanem csak azt, hogy ne vigyük a nagy nyilvánosság elé és ne adjunk alkalmat hivatlan elemek beavatkozásának. Mikor annak ideje eljön, a kinyomatandó liturgikus könyvekre az apostoli szentszék approbációját meg fogja szerezni. E nélkül természetesen a könyvek meg nem jelenhetnek, de e nélkül a könyvek kiadását a magyar királyi kormány sem vállalja; a kőrösi gör. kath. egyházmegye bevonása iránt felmerült kívánalmat illetékes helyen megbeszélés tárgyává fogja tenni és annak eredményéhez képest fog e tekintetben intézkedni. A június 1-én megtartott bevezető püspöki értekezlet jegyzőkönyvéből megállapítja, hogy az akkor kiküldött nyelvészeti albizottság a betüalakok végleges megállapításával lett megbízva. Az élet tapasztalatai arra tanították, hogy olyan megoldást, mely mindenkit kielégítsen nemcsak e téren, de semmi más kérdésben sem lehet találni. Az elhangzott felszólalások az egy külön vélemény előterjesztőin kívül a betüalakokkal tulajdonképen nem is foglalkoztak, arra vonatkozólag javaslatokat nem tettek. Ennélfogva felkéri azokat, akiknek netalán e téren javaslataik lennének, hogy azokat juttassák e nyelvészeti albizottság elnöke, Dr. Klebelsberg Kunó gróf államtitkár Urhoz.

Egyebekben a most említett albizottság által beterjesztett betüsorozatot ennek az állandó bizottságnak számára előírtt ügyrend 5 §-a b.pontja értelmében tudomásul vettnek jelenti ki.

4./ A központi előadó előterjeszti az ószláv nyelvű liturgikus könyvek kiadásának előkészítésében eddig történt fontosabb eseményeket és intézkedéseket és bemutatja azokat a liturgikus könyveket, melyeket az előzőleg működött bizottságok kézirat gyanánt kiadásra előterjesztettek.

Észrevétel nélkül tudomásul vették.

5./ A központi előadó előterjeszti a most bemutatott kézirat gyanánt szolgáló liturgikus könyvekre felmerült észrevételeket és azok letárgyalását kéri.

- a./ a liturgikonra
- b./ az evangeliumra
- c./ az apostolra
- d./ az euchologionra
- e./ az octoichosra

nézve. Az elnök Ő Eminenciája a liturgikonra tett észrevételeket egész terjedelmében felolvastatta, a többieket felolvasottaknak jelenti ki, miután azok a liturgikonra tett észrevételekkel együtt a bizottság tagjai között ki lettek osztva.

A munkácsi és eperjesi püspök Urak előterjesztésére az elnök Ur Ő Eminenciája határozatilag kimondotta:

a bemutatott öt liturgikus könyv a felmerült észrevételekkel együtt kiadatik az érdekelt munkácsi és eperjesi püspöki hatóságoknak, hogy a felmerült észrevételeket tegyék megfontolás tárgyává és véleményes nyilatkozatukat legkésőbb ez évi szeptember 15-éig az elnökséghez terjesszék be.

6./ Elnök Ur Ő Eminenciája javasolja, hogy az ügyrend II. §-ában felsorolt feladatok megoldására albizottságok küldessenek ki és pedig:

a./ a munkácsi és eperjesi megyék részére még a fentiekén kívül szükséges ószláv nyelvű liturgikus könyvek szövegének megállapítására.

b./ a hajdudorogi egyházmegye részére szükséges ógörög nyelvű liturgikus könyvek szövegének megállapítására.

c./ a naptár kérdésének előkészítése, behozatalának elrendelése és bevezetésére.

d./ a papnevelés terén szükséges intézkedések előkészítése és foganatosítására.

e./ a Szent Nagy Vazulról nevezett szerzetesrend reformálásának előkészítésére.

az előterjesztést az állandó bizottság egészben magáévá tette, mire elnök Ur Ő Eminenciája a megnevezett bizottságok megalakítását határozatilag kimondotta.

7./ Az albizottságok megalakítására nézve az ügyrend 14 §-a értelmében azok elnökéül fölkéri, tagjaiul javasolja az elnök Ur Ő Eminenciája a következőket:

a./ a még szükséges ószláv nyelvű liturgikus könyvek szövegének megállapítására kiküldött albizottság elnökéül felkéri Papp Antal munkácsi püspök Urat,- tagjaiul javasolja a munkácsi egyházmegye részéről: Gebé Péter és Volosin Agoston,- az eperjesi egyházmegye részéről Dr. Rusznák Miklós és Kizák János Urakat. E bizottság munkájánál a hajdudorogi egyházmegye nincs érdekelve, ezért annak részéről albizottsági tag kiküldése nem szükséges,

b./ a hajdudorogi egyházmegye részére szükséges ógörög nyelvű liturgikus könyvek szövegének megállapítására kiküldött albizottság elnökéül felkéri Miklósy István hajdudorogi püspök Urat, tagjaiul javasolja Dr.Klinda Teofil, Dr. Mihályfy Ákos, Melles Emil és Bányay Jenő Urakat. E bizottság munkálatainál a munkácsi és eperjesi egyházmegyék nincsenek érdekelve, azért részükről, albizottsági tag kiküldése nem szükséges.

c./ a naptár egyesítés kérdésében kiküldött albizottság elnökéül felkéri Dr. Novák István eperjesi püspök Urat,- tagjaiul javasolja: Dr. Breyer Istvánt, a

munkácsi egyházmegye részéről Dr. Szabó Simont, az eperjesi egyházmegye részéről Dr. Szémán Istvánt, a hajdudorogi egyházmegye részéről Melles Emil Urakat.

d./ a papnevelés kérdésével megbízott albizottság elnökéül felkéri Dr. Kelebelsberg Kunó gróf államtitkár Urat,- tagjaiul javasolja Dr. Szabó Simon, Dr. Suba György, Dr. Rusznák Miklós és Melles Emil Urakat.

e./ a Szent Bazilrend reformálására kiküldött albizottság elnökéül Papp Antal munkácsi püspök Urat,- tagjaiul javasolja Gebé Péter, Volosin Ágoston, Dr. Szmandray Simon és Bányay Jenő Urakat.

Az elnök Ur Ó Eminenciájának az albizottságok tagjaira nézve tett javaslatát az állandó bizottság észrevétel nélkül magáévá tette, mire az előterjesztett névsort Ó Eminenciája határozatilag megerősítette.

Egyben elnök Ur Ó Eminenciája az albizottságok elnökeit felhívja, hogy mielőbb alakuljanak meg, az ügyrend 14 §-ának II. bekjezdése értelmében saját kebelükből előadót és jegyzőt válasszanak, megalakulásukról ez évi szeptember 15-éig hozzá jelentést tegyenek és a reájuk bízott munkálatok foganatosítása iránt komolyan és eredményesen intézkedjenek.

8./ A mai első összeülés napirendje ezzel letárgyaltván, elnök Ur Ó Eminenciája bizalmas közléseket tesz a ruthén népre vonatkozólag tervbe vett kormányintézkedésekről, jelzi a külföldi politikai tényezőknél e kérdés iránt tanúsított érdeklődését, ismételve megnyugtatja a bizottság tagjait, hogy a görög szertartás és intézmények legkisebb sérelme nélkül lesz foganatosítva mindaz, amit ügyrendünk 2 §-a feladatunkká tett és

a tanácskozást berekesztvén hálaadó ima után főpapi áldásában részesítette a jelenlevőket.-

Csernoch János s.k.

bibornok, hercegprimás, esztergomi érsek.

Hitelesítjük

dr. Breyer István s.k.

miniszteri osztálytanácsos,

mint bizottsági előadó és jegyző.

dr. Klinda Teofil s.k.

esztergomi praelatus kanonok,

Melles Emil s.k.

budapesti gör.kath. apátplébános.

436. Miniszterelnökségi feljegyzés az ószláv és magyar nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Budapest, 1915. október 14-18.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3485–3759

3759 szám

Tárgy:

Kultuszminister átirata a gör. szert. kath. ószláv szerkönyvek kiadása és magyar fordítása tárgyában

NB. Ezen ügy előzményeit a mellékelt iratok alapján vázlatosan a következőkben ismertetem:

A magy. kormány arról értesülvén, hogy az eperjesi és munkácsi gör. kath. egyházmegyék több plébániája oroszországból szerzi be ó-szláv nyelvű liturgikus könyveit, már 1896 óta szükségesnek tartotta, hogy a magyarországi ruthén népet rusofil politikai befolyásoktól megóvando, intézkedés történjék az ó-szláv nyelvű gör. kath. egyházi könyveknek úgy közjogi, mint hitelvi szempontból kifogástalan szöveggel állami támogatás mellett valamelyik hazai nyomdában történendő kinyomatása iránt.

Egyidejűleg megnyilvánult az a kívánság is, hogy a kormány párhuzamosan ugyanazon könyveknek magán használatra, a liturgia megértésére szánt magyar fordításról és magyar nyelvű kiadásáról is gondoskodjék.

A kultuszminister az említett kettős célból 1905-ben az akkori eperjesi püspök elnöklete alatt bizottságot küldött ki, mely két albizottságot alakított: egyet az ó-szláv szöveg átvizsgálására, és egyet az ó-szláv vagy gör. szöveg magyarra fordítására.

A szerkesztő bizottság által elkészített szerkönyveknek állami és egyházi szempontból való felülvizsgálásával a miniszterelnök által az 1913 évi május hó 1-én 2414 szám alatt kelt leirattal Melles Emil budapesti gör. kath. plébános bizatván meg, nevezettnek jelentése az 1913 évi augusztus hó 8-án 4906 számú itteni átirattal tárgyalás, illetve átvizsgáltság végett a kultuszminister úrnak küldetett meg.

Az ó-szláv nyelvű gör. kath. szerkönyvek kiadásának ügye, mely a kiadó bizottság elnökének, Vályi János eperjesi püspöknek halálával félbeszakadt, legújabbán biztató újstádiumban lépett az által, hogy a f. évi jun. hó 1-én a kultuszminister úr elnöklete alatt tartott értekezlet eredményeképen állandó bizottság alakult a hercegprimás úr elnöklésével a gör. kath. egyházmegyék számára szükséges liturgikus könyvek kiadására s ugyanakkor Klebelsberg államtitkár és elnöklésével bizottság küldetett ki a hazai ruthén egyházi és egyéb könyvek latin betűkkel való írása ügyében illetve a ruthén nyelven használandó latin betűs írásmód végleges megállapítása végett.

Ez ideig természetesen még egyik bizottság sem fejezte be munkáját, de mind kettő megkezdette.

Megjegyzendő, hogy a hercegprimás úr elnöklete alatt működő állandó bizottság munkaprogramjába a következő feladatok megoldását vette fel:

- 1) A munkácsi és eperjesi megyék részére szükséges ó-szláv nyelvű liturgikus könyvek szövegének megállapítása.
- 2) A hajdudorogi egyházmegye részére szükséges ó-görög nyelvű liturgikus könyvek szövegeinek megállapítása.
- 3) A naptár egyesítésének kérdése.
- 4) A gör. kath. papnevelés terén szükséges intézkedések előkészítése.
- 5) A Szent Bazilról elnevezett gör. kath. szerzetes rend reformálásának előkészítése.

Az állandó bizottság augusztus 9-én tartott első ülésében azon észrevételeket is tárgyalta, a melynek az ósláv nyelvű liturgikus könyvek közül kiadásra előterjesztett öt könyvre Melles Emil apát plébános úr által tétettek és azokat az érdekelt munkácsi és eperjesi püspököknek érdemleges tárgyalás és netalán felmerülő észrevételeik megtétele céljából záros határidő kikötése mellett kiadta.

Ami pedig a magyar nyelvű gör. kath szerkönyvek kiadásának ügyét illeti, a kultuszminister úr jelen átiratában megemlíti, hogy ide vonatkozólag ma sem tud érdemben felvilágosítást nyújtani, mert a kérdéses magyar nyelvű szerkönyvek kiadásának előkészítésére 1905-ben megválasztott bizottság munkálkodásáról eddigelé semmiféle jelentés nem érkezett be. A minister úr azonban megkereste az eperjesi megyéspüspök urat, hogy szerezzen értesülést a bizottság eddigi munkájának eredményéről és erről tegyen hozzá részletes jelentést.

Ezen megkeresésére adandó válasz beérkezése után a kultuszminister úr a további fejleményekről is fog bennünket értesíteni.

436a. A kultuszministerhez intézendő miniszterlenökségi levél vázlata

Kultuszminister Úrnak

Nagy érdeklődéssel szereztem tudomást nagyméltóságodnak f. évi október hó 6-án, 11.067/el. sz. a. kelt nagybecsű átiratából az ó-szláv nyelvű gör. kath. liturgikus könyvek kiadásának jelenlegi állapotáról és őszinte öröömömre szolgál, hogy Nagyméltóságod valamint a hercegprimás úr erélyes szorgalmazása következtében immár kellő biztosíték van arra, hogy ez a nemzet-politikai és egyházi szempontból oly fontos kérdés hosszú vajudás után a közeli jövőben sikeres megoldást fog nyerni.

Van szerencsém Nagyméltóságodat arra kérni, hogy ezen ügy további fejleményeiről engem esetről esetre tájékoztatni méltóztassék.

Budapest 1915 évi október hó 18.

437. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius jelentése Pietro Gasparri szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában

Bécs, 1915. október 15.

ASV Segr.Stato. Anno 1915, rubr. 247, fasc. 5. fol. 81r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 6. fol. 206rv. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

Nunziatura Apostolica

N.o 3720.

Vienna, 15 ottobre 1915.

Diocesi di Hajdudorogh-Supplica del Vescovo

(con inserto)

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Gasparri

Segretario di Stato di Sua Santità.

Eminenza Reverendissima,

Qui compiegata, ho l'onore di trasmettere all'Eminenza Vostra Reverendissima una supplica³⁴⁸ diretta al Santo Padre, con la quale Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Stefano Miklosy, Vescovo di rito greco-cattolico di Hajdudorogh, in Ungheria, supplica Sua Santità di voler concedere una dilazione di 5 anni per l'adempimento dell'obbligo ingiunto dalla Bolla „Christifideles” riguardo all'uso della lingua greca nella S. Liturgia.

A tal proposito devo riferire all'Eminenza Vostra che per quante premure siano state fatte da questa Nunziatura, non si è potuto finora ottenere che si mettesse mano all'edizione dei libri liturgici necessari.

In ogni modo, a mio sottomesso parere, una dilazione è necessaria; ma mi sembra che quella chiesta da Monsignore Miklosy sia troppo grande.

Voglia l'Eminenza Vostra sottoporre tale supplica al sapiente giudizio del Santo Padre per quella decisione che Egli, nella Sua illuminata sapienza, giudicherà più opportuna.

Inchinato al bacio della S. Porpora con sensi di profondissimo ossequio mi onoro riaffermarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima

umilissimo, devotissimo obbligatissimo servo

†Rafael Arcivescovo di Laodicea

Nuncio Apostolico

348 Lásd: 434. számú dokumentum.

438. Hubán Gyula a Hajdúdorogi egyházmegye székelyföldi külhelynökének kinevezése

Nyíregyháza, 1915. október 15.

SJAN-Mureș, Fond Nr. 112, Protopopiatul greco-catolic Țirgu-Mureș, Dos.
1122/1915, fol. 9–10. Másolat.

Másolat a 2323/915 számhoz.

Az olvasónak üdvöt az Urban!

Jelen okiratunk által tudtára adjuk mindenkinek, akit illet, hogy mi a hajdudorogi egyházmegye kebelében s ennek részére legkegyelmesebben alapított székely földi püspöki külhelynökségbe püspöki helyettesünk ké Istenben igen kedvelt fiunkat, nagytisztelendő Hubán Gyula szentszéki ülnököt a szatmárvárosi lelkészünket kineveztük.

A székelyföldi külhelynökség, - melynek vezetését, ezennel az alább körülírt jogkörben, most nevezett helyettesünkre ruházzuk, Marosvásárhely székhellyel, e hajdudorogi egyházmegye alapító „Christifideles graeci” bullájában is felsorolt következő lelkészetekből állani: Ábásfalva, Alsóboldogfalva, Árkos, Böződujfalu, Csikszentdomokos, Csikszentgyörgy, Gelencze, Gyergyóalfalu, Gyergyószentmiklós, Gyimesbükk, Harasztkerék, Illyefalva, Kebeleszentiván, Kézdiszentkereszt, Kisszentlőrincz, Kisteremi, Lázárfalva, Lemhény, Lisznyó, Marosvásárhely, Mezőterem, Nagyborosnyó, Nagykászon, Nyárándandrásfalva, Nyárádbálintfalva, Nyárdkarácson, Oláhzsákod, Sóvárád, Szárazajta, Szentháromság, Székelysárd, Székelyszenterzsébet, Székelyudvarhely, Szépvíz, Torja, Vasláb.

Oly ügyek elintézése céljából, amelyek vagy egyházjogi rendelkezéseknél, vagy egyébként nagyobb fontosságuknál fogva testületi tárgyalást igényelnek, a külhelynökség területére kiterjedő jogositvánnyal, a vikárius vezetése alatt alszentszéket szervezünk. – Eme alszentszék tagjai hivatalból mindenkor a székelyföldi négy egyházkerület rendszerinti esperesei, ilyenek hiányában az esperesi hivatalok vezetői. – Az ekként megalakított alszentszék a székelyföldi lelkészetek fontosabb ügyeinek megbeszélése végett évenként legalább egyszer, a külhelyettes által kitűzendő napon, Marosvásárhelyen egybegyűlni tartozik. – A gyűlés tárgysorozata, elbirálás céljából hozzánk előzetesen bemutatandó. – Az alszentszéki határozatok megerősítése végett elénk terjesztendők.

Meghatalmazzuk és elkötelezzük a külhelynököt a következőkre:

1/ A házassági válópereket az előzetes vizsgálatok s eskü alatti tanúkihallgatások elrendelésével kezdje meg, szabályszerűen folytassa le, a perekben ítéletet hozzon s minden egyes ily ítéletet a periratokkal együtt szentszékünk elé terjesszen. –

2/ A lelkészek, éneklésztanítók és híveink között felmerülő egyenetlenségeket, panaszos ügyeket intézze el. – Azokat a lelkészeket, akik kötelességmulasztást, vagy vétséget követnek el, avagy botrányt okoznak, intse, illetve ...ilja meg.

Eljárásairól kimutatást vezessen, ezt az e.m. főhatósághoz évenként kétszer, személyes megjelenése alkalmával mutassa be. – Felelősség esetén, vagy nagyobb, egyházi bűnügyekben az elintézés jogát kormányunknak tartjuk fenn.

3/ A házassági háromszori hirdetés s a tiltott idő akadályai alól, kellő kánoni indokok alapján, a papnövendékek s kántortanítók kivételével, a hozzá folyamodóknak felmentést adhat. – A felmentési okmányban, amelynek címerünkkel, nevünk s hivatalunk jelzésével kell ellátva lenni, főpásztori joghatóság átruházása világosan kitüntetendő. –

4/ Templomok, harangok, temető, keresztek stb. benedikálásán kívül jogában álland az áldozári szerkönyv utasításai szerint, kelyheket, diszkoszokat és ciboriumokat is megáldani s ilyenemű helyek és szerelvények megáldási jogával esetről-esetre bármely más áldozó papot felruházni. –

5/ A lelkészeknek s a kántortanítóknak, fontos okokból hat hétig terjedő szabadságidőt engedélyezhet. – Azok ellen, akik állomásaikat engedély nélkül elhagyják, teljes szigorral fellépni s e vétség ismétlése esetén az egyházmegye főpásztorához jelentést tenni tartozik. –

6/ A vikáriátus területén az e.m. főtanfelügyelő jogait gyakorolja s ennek kötelmeit ő teljesíti, - az iskolákra s tanítói javadalmakra felügyel. – Ahol a szükség kívánja s a körülmények megengedik, új iskolák s tanítói állomások létesítését előkészíti, a megállapítás feletti döntés megának a főpásztornak tartatván fenn. – Az üres tanítói, kántori s kántortanítói javadalmak betöltése érdekében a megelőző intézkedéseket kiadja, ilyen állomásokra helyetteseket kinevez s a végleges kinevezések iránt hozzánk előterjesztéseket tesz. –

7/ Kántortanítók, tanítók s kántorok ügyeinél a külhelynökség ugyanoly jogokkal él, mint az egyházmegyei főtanfelügyelők. –

8/ A lelkészi és kántortanítói javadalmakat illetőleg, az osztozkodási ügyekben másodfokulag ítélt. – Az ily tárgyú esperesi ítéletek ellen tehát az esetleges felebbezések közvetlenül hozzá nyújtandók be. –

9/ Az egyházi számadásokat, amelyeket a lelkészek minden egyes év befejeztével, a következő január 31-ikéig lezárni s február hó 15-ikéig a kerületi esperesekhez beküldeni tartoznak, az esperesektől február hó végéig bekívánja, felülvizsgálja, a szükséghez képest helyesbítettetni s a vagyonkezelés körül felmerülő aggályokat eloszlatja. –

Köteles évenként egyszer, a gondjaira bizott egyházakat, iskolákat, meglátogatni s a látogatások eredményéhez képest megfelelő javító, pótló intézkedéseket tenni. –

Ugy a számadások, mint az egyházlátogatások eredményéről könnyen áttekinthető, alapos kimutatást készít s azt hozzánk a polgári év végével felterjeszti. –

10/ A kerületi esperesek az évenként egy ízben tavasszal megtartandó papi és kántortanítói gyűlések jegyzőkönyveit és a gyűléseken felmerült indítványok, a kérelmekről készített jegyzőkönyvi kivonatokat tizenöt (15) napon belül a vikáriushoz beküldeni tartoznak. – A vikárius a gyűlésekről elmaradt lelkészeket s kántortanítókat záros határidő megjelölésével igazolásra szólítja fel. – Ezek nyilatkozatait a jegyzőkönyvvel s jegyzőkönyvi kivonatokkal együtt véleményes nyilatkozat kíséretében hivatalunkhoz felküldi. –

11/ A parochiák hitéletére éber s odaadó gondot fordítson. – A vallásra, szertartásra s erkölcsiségre vonatkozó minden jelentősebb eseményről, vagy mozgalomról hatóságunkhoz jelentést tegyen. – A hozzá megvizsgálás,

tanulmányozás s véleményes nyilatkozat céljából kiosztandó ügyiratokra vonatkozólag kimerülő jelentéssel s lelkiismeretes véleménynyel szolgáljon. –

12/ Személyünket s egyházmegyénket, ahol s amikor szükséges, hűséggel védelmezze s képviselje. –

13/ Jelentéstétel s a részére adandó utasítások átvétele végett évenként kétszer, lehetőleg tavasszal és ősz kezdetén előttünk, központi helyettesünknel püspöki székhelyünkön megjelenni tartozik. –

14/ A fenti vázolt hatáskörbe vágó ügyekben közvetlenül intézkedik. – Ily esetekben az érdekeltek egyenesen hozzá folyamodjanak, illetve az ő közbenjárását kérik ki. –

Amidőn ekként Krisztusban kedvelt fiunkat, főtisztelendő Hubán Gyula helyettesünket eme jogok gyakorlására s a felsorolt köteleességek teljesítésére meghatalmazzuk, egyszersmind a székhelyföldi püspöki helynökséghez tartozó lelkészeink, éneklész – tanítóinknak és híveinknek ezennel atyailag meghagyván parancsoljuk, hogy a nevezettet mint személyünknek valódi képviselőjét elismerjék, iránta illő tiszteletet tanúsítsanak s intézkedéseinek készségesen engedelmeskedjenek. –

Egyébiránt fogadják mindnyájan főpásztori áldásunkat s az atyai jóindulatunk kifejezését. –

Kelt Nyíregyházán püspöki székhelyünkön, 1915 évi október 17.

István püspök s. k. Melles Géza sk.

A másolat hitelül:

Melles Géza, püspöki irodaigazgató

439. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Tisza István miniszterelnöknek az ószláv, ógörög és magyar nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Budapest, 1915. november 5.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3489–4050. Tisztázat.

11.885/1915.eln. szám.

4, 3759/915 M.E.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszterelnök Ur!

Hivatkozással folyó évi október hó 6-án 11.067/1915. szám alatt Nagyméltóságodhoz intézett átiratomra van szerencsém az eperjesi püspök úrnak a gör. kath. szerkönyvek magyar fordításának előkészítésére és kiadására megválasztott bizottság működésére vonatkozó 3471/1915. számú előterjesztését másolatban, s egyben a bibornok, hercegprimás úrnak az ószláv illetőleg ógörög nyelven kiadandó szerkönyvek ügyében az Apostoli Szentszékhez intézett s velem folyó évi szeptember hó 15-én 4816/1915. szám alatt közölt felterjesztésének latin szövegét valamint annak magyar fordítását is ide mellékelten Nagyméltóságodhoz tiszteletteljesen megküldeni.

Budapest, 1915. évi november hó 5.

Jankovich

**440. Pietro Gasparri szentszéki államtitkár átíratfogalmazványa
Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció
prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus
nyelvének bevezetése tárgyában**

Róma, 1915. november 7.

ASV Segr.Stato. Anno 1915, rubr. 247, fasc. 5. fol. 85r–86r. Fogalmazvány.

10965

Signor Cardinale Gotti

Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide

per gli affari del rito orientale

7. novembre 1915

(con inserto)

Monsignore Nunzio Apostolico di Vienna ha trasmesso al sottoscritto Cardinale Segretario di Stato, con rapporto no 3720 del 15 ottobre prossimo passato, una istanza,³⁴⁹ con la quale Monsignore Miklosy, Vescovo di rito greco di Hajdu-Dorogh, supplica il Santo Padre di voler differire sino al 1° gennaio del 1920 l'adempimento dell'obbligo imposto dalla Bolla „Christifideles” dell'8 giugno 1912 circa l'uso della lingua greca nella Sacra Liturgia.

A tal proposito lo stesso Rappresentante Pontificio riferisce che per quante premure siano state fatte da quella Nunziatura Apostolica, non si è potuto sinora ottenere che si mettesse mano all'edizione dei libri liturgici necessari, per la quale cotesta Sacra Congregazione impartiva opportune intuizioni con biglietto³⁵⁰ no 32908 del 13 gennaio 1913 a firma di Monsignore Segretario. Aggiunge, poi, il prelodato Monsignore Nunzio che, a suo parere, una dilazione è necessaria; ma gli sembra troppo grande quella richiesta da Monsignore Miklosy.

Spettando a cotesto Sacro Dicastero qualsiasi decisione circa la surriferita istanza, lo scrivente Cardinale si dà premura di rimetterla, qui acclusa, a Vostra Eminenza con preghiera di volergli far conoscere la risposta da inviarsi a Monsignore Nunzio Apostolico di Vienna.

Profitta, intanto, ben volentieri dell'occasione per rinnovare a Vostra Eminenza i sensi della sua profonda venerazione, con cui Le bacia umilissimamente le mani.

**441. Miniszterelnökségi feljegyzés és átíratfogalmazmány az ószláv
és magyar nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek tárgyában**

1915. november 12.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3489–4050

Tárgy:

Kultus minister újabb átírata a gör. szert. kath. ószláv szerkönyvek kiadása és magyar fordítása tárgyában.

349 Lásd: 434. számú dokumentum.

350 Lásd: 145. számú dokumentum.

NB. Jelen átirat 1. melléklete tartalmazza az eperjesi gör. kath. püspöknek a kultuszminister úrhoz intézett jelentését, a mely szerint az 1905.-ik évben a gör. kath. ószláv liturgikus könyvek magyar fordításának és a magyar fordítás kiadásának előkészítésére kiküldött albizottság munkája Vályi eperjesi püspöknek, a liturgikus könyvek revideált kiadására és a magyar fordítás előkészítésére megalakított bizottság elnökének halála következtében megszakadt.

Mindazonáltal az előbb említett albizottság egy bizonyos mértékben érdemleges előkészítő működést fejtett ki. Immár félbemaradt munkájának folytatásáról kellene gondoskodni.

A 2. melléklet a hercegprimásnak az ap. szentszékhez intézett felterjesztését foglalja magában, a melyben mint az esztergomi érsekséghez tartozó gör. kath. egyházmegyék részére az összes liturgikus könyvek kiadására alakult bizottság elnöke engedélyt kér az ap. szentszéktől arra, hogy az ószláv nyelvű liturgikus könyvek latin betűkkel és magyar orthografia szerint kiadassanak, kéri továbbá a pápát, hogy az ószláv és ógörög nyelvű liturgikus könyvek kiadásának vezetésével és approbatiójával őt, mint az érdekelt egyházmegyék metropolitáját, megbízni kegyeskedjék.

441a. A miniszterelnökségi feljegyzés melléklete: Novák István eperjesi püspök átirata Jankovich vallás- és közoktatásügyi miniszternek a magyar nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Eperjes, 1915. október 19.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3489–4050

MÁSOLAT.
3471/szám.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Folyó évi október hó 6-án 11.067. eln. szám alatt kelt nagybecsű átiratára a következőkben van szerencsém válaszolni:

Az 1905. évi november 24-én a gör. szert. kath. ószláv szerkönyvek kiadása ügyében megtartott értekezletből az ószláv nyelvű szerkönyvek magyar fordításának és kiadásának előkészítésére néhai Kovaliczky Kornél eperjesi nagyprépost elnöklete alatt kiküldött albizottság semmi érdemleges munkát sem végzett. Ezt néhai Vályi püspök még 1908. május 10-én 2248. szám alatt jelentette volt a Nagyméltóságod bölcs vezetése alatt álló miniszteriumnak, előadván ott az okokat is. Eladdig mindössze annyi történt, hogy boldogult elődöm 1907. május 30-án 2468. szám alatt megbizta Melles Emil, budapesti gör. kath. apátplébánost, hogy a gör. kath. magyarság részére szükséges magyar evangéliumos könyvet szerkessze meg és sajtó alá előkészítse, mit említett jelentésében boldogult elődöm szintén bejelentett.

Ezen jelentésében körvonalazott indokokra való tekintettel néhai Vályi püspök a szerkönyveknek magyar nyelvre való fordítási munkálatainak sikeres és gyors eszközlése végett 1908. május 26-án 2518. szám alatt kelt határozatával Eperjes és Ungvár székhellyel két helyi bizottságot szervezett. Azonban a munkálatok igen lassan és vontatottan indultak meg, sőt Melles az Evangelium összeállítására kapott megbízást visszaadta.

Egyelőre mindössze annyi történt, hogy Vályi püspök 1909. február 15-én 709. szám alatt a szentmise lefordítására, 2000 és 1000 korona díjjal és 1910. márczius 1. határidővel nyilvános pályázatot hirdetett, mit a Nagyméltóságú Miniszterium 1909. június 22-én 44.330 szám alatt tudomásul vett.

Végül az 1909. június 10-én Vályi püspök elnöklete alatt tartott ülésén a bizottság elhatározta, hogy a munkálatokat megkezdi s elsősorban a mise-könyvnek a szentmisén kívüli részének, az Evangeliumnak és Apostolnak, aztán az Enchologiumnak és az Octoichnak lefordítását fogja eszközölni, mi június 15-én 2503. szám alatt a Nagyméltóságú Miniszteriumnak is bejelentetett.

1909. december 10-én 145.370. szám alatt a Nagyméltóságú Miniszterium leküldte a gör. kath. magyarok orsz. bizottságának az előterjesztését, melyben a Minea lefordítására kért felhatalmazást és megbízást. Néhai Vályi püspök 1910. június 21-én 235. szám alatt tette meg arra észrevételeit. Ez azonban kellő fedezet hiányában fennakadt.

Az 1909. június 10-én tartott bizottsági ülés határozatából kifolyólag, az Euchologia és az Octoich kivételével, a többi munkák elkészültek, a szentmise lefordítására hirdetett pályázat is eredményes volt, mert öt munka érkezett be rá. Mindezen munkálatok aztán bírálatra adattak ki; a szentmisére beérkezett pályamunkák, miután itt felülbíráltattak, Ungvárra küldettek el s most is ott vannak. A többi munkák pedig Dr. Rusznák Miklós, Kizák János, Petrásovszky Leo, Szedlák Sándor és Dr. Szémán István helybeli bizottsági tagok közt osztattak ki bírálatra s most is náluk vannak; mert kivitelükre már sor nem kerülhetett miután közben Vályi püspök elhalt s ennek folytán ez az egész ügy megakadt.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Eperjes, 1915. október 19. Dr. Novák István s.k. eperjesi püspök

A hivatalos másolat hitelül:

Trifán M[iklós]

elnöki irodaigazgató.

441b. A miniszterelnökségi feljegyzés melléklete: Csernoch hercegprímás kérvénye XV. Benedek pápához az ószláv és ógörög nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában³⁵¹

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3489–4050

Szentséges Atyám!

A szimatikus izgatás megfertőzte nemcsak az osztrák állam területén, hanem Magyarország északkeleti részén is a görög katolikus vallású népet.

Sikerült a szimatikus izgatás, mert a munkácsi és eperjesi egyházmegyék, habár katolikusok már századok óta, liturgikus könyveik legnagyobb részét Oroszországból az ottani kormányzó zsinat által fenntartott nyomdákban szerezték be. E könyvek pedig határozottan kárhozatosak a katolicizmus érdekeire.

Hogy ez a baj orvosolva legyen és a magyarországi görög katolikus hívek templomaiból a szimatikus származású liturgikus könyvek végkép kipusztíthatók legyenek, fölmerült annak szüksége, hogy az esztergomi érsekséghez tartozó görög katolikus egyházmegyék részére az összes liturgikus könyvek és pedig a munkácsi és eperjesi egyházmegyék részére ó-szláv, a hajdudorogi egyházmegye részére pedig ó-görög nyelven itthon készüljenek el.

E célból vezetésem alatt és az érdekelt megyés püspökök részvétele mellett bizottság alakult Budapesten, melynek legfőbb feladata lesz a szükséges liturgikus könyvek kiadása.

A munkácsi és eperjesi egyházmegyék számára szükséges liturgikus könyvek kiadásánál nagyon kívánatosnak mutatkozik a cirill-betűk elhagyása. Mert ha a hívők közönsége nem fogja ismerni és kegyeletben tartani a cirill-betűket, nem fogja azt megkönyékezni a jövőben a szimatikus tévely, melynek leghatalmasabb organuma a cirill-betűs irodalom. Határozatba ment tehát, hogy a munkácsi és eperjesi egyházmegyék számára készitendő liturgikus könyveknél, a magyar orthografia szerint, melyet a nép az elemi iskolákban megtanul, latin betűk alkalmaztassanak.

Mіндеzeket előszóval kétizben s ezenfelül a ./.. alatt másolatban tiszteletteljesen idezárt levélben is előadtam Szentséged képviselője a bécsi apostoli Nunczius úr Ó Excellentiájának és mostan a megkezdett munkálat sikere érdekében a következő kérelemmel jelentkezem Szentséged lábai előtt.

Kegyeskedjék:

1. a vezetésem alatt eljáró említett bizottság ama határozatát, hogy az esztergomi érsekséghez tartozó munkácsi és eperjesi egyházmegyék számára készülő ó-szláv nyelvű liturgikus könyvek latin betűkkel és magyar orthografia szerint nyomattassanak, apostoli hatalmával megerősíteni;

2. az esztergomi érsekséghez tartozó munkácsi és eperjesi egyházmegyék számára szükséges ó-szláv nyelvű, és a hajdudorogi egyházmegye részére szükséges ó-görög nyelvű liturgikus könyvek kiadásának vezetésével,

351 A magyar fordítás mellett a dokumentum tartalmazza az eredeti latin szöveg másolatát is.

approbatiojával, mint az érdekelt egyházmegyék metropolitáját, engem, illetve a mindenkori esztergomi érseket megbizni.

A rutén nyelvű egyházi és világi nyomtatványokban a latin betűknek és a magyar helyesírásnak alkalmazása Magyarországon nem új, nem ismeretlen dolog. A közelmúlt évtizedekben ez a szokás mind nagyobb mérvet öltött és bizonyos népszerűsége telt szert. Az állami iskolák ugyanis már eddig sem tanították a czirill-betűket és így oly nemzedék nőtt fel, amelynél a czirill-betűs nyomtatványok már nem érvényesülhetnek sok helyütt. Maga a rutén nép kezdte levelezéseiben használni a rutén nyelvben a latin betűket és a magyar helyesírást és a számukra készített olvasmányok kiadásánál az illetékes tényezők csak ezt a természetes módon kialakult gyakorlatot követték.

A leMBERGI egyháztartományban élő görög katolikus egyházmegyék (t.i. przemysli és stanislaui) számára szükséges liturgikus könyvek kiadásával, e kiadások approbatiojával az apostoli Szentszék azok metropolitáját, a mindenkori leMBERGI érseket bizta meg. Ugyiszintén a gyulafehérvár-fogarasi érseki tartományhoz tartozó nagyváradi, szamosújvári és lugosi görög katolikus egyházmegyék részére szükséges liturgikus könyvek kiadásának és approbatiojának jogát az apostoli Szentszék, azok metropolitájára, a mindenkori gyulafehérvár-fogarasi érsekre ruházta. Ezek az intézkedések mindkét helyen sok üdvös eredményt hoztak létre a liturgikus könyvek tisztasága, katholicitása tekintetében. Hasonló üdvös eredményeket várok én attól, ha az apostoli Szentszék a fentiek szellemében eljárva, az esztergomi érsekséghez tartozó görög katolikus egyházmegyék részére szükséges ó-szláv, illetve ó-görög nyelvű liturgikus könyvek kiadásával, azok approbatiojával a mindenkori esztergomi érseket fogja megbizni.

Az esztergomi érsekeknek mindenkor módjukban lesz, hogy a nevezett egyházmegyék szükségleteit figyelemmel kísérik és kielégítsék. A leMBERGI görög katolikus érseki tartománnyal a magyarországi görög katolikus egyházmegyék soha hierarchiai kapcsolatban nem voltak. Ily kapcsolat létesítését a jelenben is, de a jövőben is lehetetlenné teszik a két terület teljesen különálló államjogi viszonyai. És a magyar állam csak természetes jogával él, midőn a Szent István koronája alatt élő népeket a galicziai görög katolikus társadalmat ellenséges módon inficiáló irányzatoktól minden törvényes eszközzel elzárni törekszik, anélkül, hogy az egyház intézményeit, hitelveit, szokásait csak érinteni is akarná és amidőn az ország határai között való érvényesüléshez a szükséges anyagi eszközöket az egyháznak készségesen rendelkezésére bocsátja.

Az esztergomi érsekek számára kérelmezett jog a czirill-betű helyett a latin betű alkalmazásának reformjával kapcsolatosan mindenkorra meg fogja szüntetni az oroszországi szimatikus liturgikus könyveknek Magyarország területére való behozatalát. Ha ez a jog ezelőtt egy századdal, midőn Mária Terézia császárnő és királynő idején /1740-1780/ a görög katolikusok számára szükséges liturgikus könyvek itthon való kiadásáról elsősorban szó, az esztergomi érsekek kezében lett volna, minden valószínűség szerint meg sem indulhatott volna a múlt évtizedekben itten jelentkezett sajnálatos szimatikus propaganda. Akkor sok tanácskozás után a munka elmaradt,

egyetlen liturgikus könyv sem jelent meg. Mert az érdekelt megyés püspökök között felmerült nézeteltérések és versengések kiegyenlítésére nem volt helyben alkalmas fórum. A most megindult actio során már eddig is tapasztalom kellett, hogy a száz év előtti sikertelenség oka, az érdekelt megyés püspökök közötti versengés és nézeteltérések már mostan is jelentkeztek. Szükséges tehát, hogy a mutatkozó nehézségek elhárítására, a felmerülő ellentétek kiegyenlítésére az itteni viszonyokkal ismerős, a katolikus egyház és a magyar állam érdekeit egyaránt átértő és méltányló hatóságra ruházza Szentséged az apostoli Szentszék fentebb említett joghatóságát. Ez a fórum pedig alig lehet más, mint az érdekelt egyházmegyéek mindenkori metropolitája, az esztergomi érsek.

Teljesen átértem és átérzem a felelősséget, amelyet az ismertetett jog kérelmezésével magamra és utódaimra veszek. De egyben átértem és átérzem azt is, mennyit használhatnék én is, utódaim is a katolikus egyháznak, ha az esztergomi érseki tartományhoz tartozó görög katolikus egyházmegyéek beléletével, viszonyaival alaposabban megismerkedve, azok vezetésére, irányítására a hatékonyabb közreműködéshez teret és alkalmat nyerek és biztosítok magamnak és utódaimnak is.

Ujra és újra legyen szabad hangoztatnom Szentséged előtt, hogy itt semmiféle ujtás nem tervezetük, a mely a görög katolikus rítusnak bármiféle megváltoztatását czélozná. Megmarad az ó-szláv nyelv, megmarad a rítus, megmaradnak szokásaik s egyes-egyedül a betű változik meg, amely sem a hit- és erkölcsstan tisztaságát, sem a rítus sértetlenségét nem veszélyezteti.

Ki egyebekben stb.

Esztergom, 1915.szeptember 15.

Csernoch János

Magyarország hercegprimása,
esztergomi érsek

Ezek után tisztelettel tervezem:

442. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek az ószláv és magyar nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek tárgyában

Budapest, 1915. november 12.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1915–XXV–3485–4050. Fogalmazvány.

Kultuszminister Úrnak

Köszönettel vettem Nagyméltóságodnak f. évi november hó 5-én 11.885/eln. sz.a. kelt nagybecsű átiratában foglalt újabb szíves közlést a gör. szer. kath. ószláv és ógörög nyelvű liturgikus könyvek kiadása ügyében.

Miután az eperjesi gör. kath. püspök Úrnak Nagyméltóságodhoz intézett jelentéséből kivehetőleg az ószláv nyelvű szer. könyvek magyar fordításának és kiadásának előkészítésére annak idején kiküldött albizottság működése Vályi püspök elhalálózása következtében megakadt, tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, méltóztassék gondoskodni arról, hogy a szóban forgó

szerkönyvek magyar nyelvű kiadásának ügye alkalmas módon folytatást és minél előbb megnyugtató befejezést nyerjen.

Budapest, 1915 évi november hó 12

Kun

Tisza

443. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában

Bécs, 1915. november 16.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 7. fol. 229rv. Fogalmazvány.

Hajdudorogh

16. Novembre 1916

La diocesi di Hajdudorogh fu costituita nel 1912 colla Bolla Christifideles, e col decreto esecutoriale di questa nunziatura (novembre 1912) – come lingua liturgica fu prescitta la greca antica, da introdurre entro tre anni.

I libri liturgici – tipici – di Propaganda furono già consegnati a Monsignor Miklossy quando fu nominato Vescovo di Hajdudorogh. La ristampa, che deve farsi a opere del Governo ungherese, ancora non fu eseguita. Fu da tempo nominata una apposita commissione: ma sopraggiunta la guerra e l'invasione Russa di parte della Ungheria si anestò. Monsignor Miklossy non fu nemmeno troppo zelante per introduzione della lingua greca. La Santa Sede concesse nel dicembre 1915 una dilazione sino al 1920 – colla condizione che entro tre mesi si desse mano alla ristampa dei detti libri e che si istituissero scuole pei sacerdoti per apprendervi la lingua greca. E però da considerare che la chiamata sotto le armi di tutti gli uomini validi, ha fatto sì che molte tipografie siano rimaste senza operai, e non possono accettare lavori, massime lavori speciali, come la stampa del greco per la quale si richiedono operai specialisti.

D'altra parte la diminuzione del clero, a causa del servizio militare (servizio religioso) a cui molti sacerdoti sono chiamati aumentava il lavoro nei rimasti, le trepidazioni e le angustie prodotte dalla guerra, non avrebbero permesso una proficua attuazione delle decisioni della Santa Sede riguardo alle scuole pei sacerdoti.

Allontanati i pericoli di nuova insasione russa in Ungheria la Nunziatura ti occupò della cosa, e fu scritta a Monsignor Miklossy la lettera del 30 settembre 1916.

L'Eminentissimo Primate ha promesso di parlare con Monsignor Miklossy nell'occasione delle conferenze Vescovili di Budapest, e raccomandargli vivamente la cosa.

Quanto all'abuso della lingua ungherese nella Santa Liturgia, e purtroppo vero, che esiste e che va propagandosi. Anche di questo l'Eminentissimo Primate parlerà con Monsignor Miklossy.

444. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átíratá Pietro Gasparri szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában

Róma, 1915. november 28.

ASV Segr. Stato, anno 1915, rubr. 247, fasc. 5. fol. 87r–88r. Tisztázat.

11605

Roma, 28. Novembre 1915

Risposta al N. 10965.

A Sua Eminenza Reverendissima [Reverendissima]

il Sig. Cardin. Pietro Gasparri

Segretario di Stato di Sua Santità

Eminentissimo e Reverendissimo Signor mio osservandissimo,

Con la riverita sua lettera³⁵² del 7. Novembre 1915. N. 10965, l'Eminenza Vostra Reverendissima m'invita ad esporre il mio parere sopra un argomento delicato.

Dopo dirette trattative fra il Sommo Pontefice Pio PP. X di fel. mem. ed il Governo Austro-Ungarico, nelle quali la Sacra Congregazione di Propaganda Fide non ebbe ad interloquire in modo alcuno, fu eretta nel Giugno 1912 la nuova Diocesi di Hajdu Dorogh in Ungheria.

Era noto che colà si usava in qualche parte la lingua volgare nella sacra liturgia. Per escludere questo abuso il Sommo Pontefice Pio X ordinò che il clero della nuova diocesi di Hajdu-Dorogh fosse obbligato ad adoperare nella sacra liturgia la lingua greca antica, accordando al clero lo spazio di tre anni per l'esecuzione di questo obbligo evidentemente non lieve. Ma è noto che la generalità di quel clero ignorava la lingua greca antica; bisognava dunque impararla.

Mancavano i libri, e furono richiesti a questa Sacra Congregazione di Propaganda Fide, la quale si diede subito premura di spedire a Monsignor Scapinelli Nunzio Apostolico di Vienna la non piccola collezione dei libri liturgici greci, affinché ne facessero colà una edizione per il clero della diocesi di Hajdu Dorogh, al quale era concesso il tempo di un triennio per la stampa dei libri e per l'adozione di essi nell'esercizio della liturgia greco-antica. Ora il triennio concesso è spirato nel Giugno 1915. Ma che cosa fu eseguita finora? Non consta che siano stati stampati per la nuova diocesi di Hajdu Dorogh i nuovi libri liturgici in lingua greco-antica; non consta che il clero della stessa diocesi ne faccia uso nella sua liturgia; non consta cioè che nella stessa diocesi si sia eseguito ciò che prescrisse il Sommo Pontefice Pio PP. X di fel. mem. nella sua Costituzione Apostolica „Christifideles graeci ritus catholici” dell'8 Giugno 1912. Ora Monsignore Miklosy Vescovo di Hajdu Dorogh domanda una proroga di anni 4 e mesi 6, cioè fino al 1° Gennaio 1920. Su questa

352 Lásd: 440. számú dokumentum.

domanda l'Eminenza Vostra Reverendissima ha la bontà di chiedere il mio parere, ed io l'espongo dicendo che o bisogna considerare come non avvenuta la Costituzione Christifideles di Pio PP. X, e ciò non è ammissibile, ovvero concedere la proroga domandata, sebbene con poca speranza di pratico risultato.

Col inchinato al bacio della S. Porpora mi professo con profondissimo ossequio

Di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo servitor vero
Fr. Girolamo Maria Cardinale Gotti

445. Pietro Gasparri szentszéki államtitkár utasítása Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában

Róma, 1915. december 1.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 6. fol. 207r–208r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato., anno 1915, rubr. 247, fasc. 5. fol. 89r–90v. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

11605

Dal Vaticano, 1 dicembre 1915

Monsignore R. Scapinelli di Lèguigno

Arcivescovo titolare di Laodicea

Nunzio Apostolico, Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Mi pervenne regolarmente a suo tempo, insieme col rapporto³⁵³ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima no 3720 del 15 ottobre n. s., l'istanza³⁵⁴ diretta al S. Padre, con la quale Monsignore Miklosy, Vescovo greco-cattolico di Hajdudorogh in Ungheria, supplicava Sua Santità di voler differire sino al 1° gennaio del 1920 l'adempimento dell'obbligo imposto dalla Bolla "Christifideles" dell'8 giugno 1912 circa l'uso della lingua greca nella Sacra Liturgia.

Il Santo Padre, al quale mi son data premura di riferire tale dimanda, dopo aver sentito in proposito anche il parere della Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari del rito orientale, si è benignamente degnato di ascoltare la implorata dilazione.

Vuole, però, l'angusto Pontefice che Vostra Eminenza, nel partecipare questa sovrana concezione al prefato Monsignore Miklosy, g'ingunga sub gravi di mettere mano all'edizione dei libri liturgici necessari, secondo le istruzioni inviate alla stessa Signoria Vostra Signoria Vostra dal mio predecessore, Eminentissimo

353 Lásd: 437. számú dokumentum.

354 Lásd: 434. számú dokumentum.

Signor Cardinale Merry del Val, col dispaccio no 61844 del 17 gennaio 1913, entro un breve termine, che Ella potrà determinare, p. e., in 3 mesi.

È, inoltre, mente del Santo Padre che lo stesso Ordinario di Hajdudorogh stabilisca con sollecitudine delle scuole, ove i sacerdoti possano apprendere la lingua greca liturgica e che obblighi i sacerdoti medesimi a frequentarle con diligenza minacciando ed infliggendo ai disobbedienti misure disciplinari, quali, ad esempio, pei curati, il ritiro di tutte le facoltà non parrocchiali (predicare, ascoltare le confessioni, celebrare fuori la propria parrocchia), e, pei vice-curati ed i semplici sacerdoti senza cura d'anime, la sospensione a divinis.

Vostra Signoria non mancherà d'insistere energicamente presso il prefato Monsignore Miklosy, affinché esegua i venerati ordini di Sua Santità, e vorrà tenermi informato delle disposizioni, che egli darà in proposito.

Io, intanto, profitto dell'occasione per riaffermarmi con sensi di sincera e distinta stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima sevitore

Pietro Cardinale Gasparri

446. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átíratá Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában

Bécs, 1915. december 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 6. fol. 209rv. Másolat.

3904.

e, die VII decembris 15.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Stephano Miklosy

Episcopo Hajdudoroghensi

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Rite et suo tempore transmisi ad Sanctam Sedem litteras,³⁵⁵ quibus Dominatio Tua Illustrissima ac Reverendissim expetebat a Beatissimo Patre dilationem usque ad diem primam mensis Januarii anni 1920 adimplementi obligationis impositae per Bullam „Christifideles” d.d. 8 junii 1912 quoad usum linguae graecae in Sancta Liturgia pro neoerecta Dioecesi Hajdudoroghensi.

Nunc pergratum mihi contingit cum Dominatione Tua communicare, quod Beatissimus Pater, attentis expositis necnon favorabili voto Sacrae Congregationis de Propaganda Fide pro Negotiis Orientalis Ritus, precibus Ipsius Dominationis Tuae annuere dignatus est.

Praecipit vero Sanctitas Sua, et quidem sub gravi, ut Dominatio Tua intra tres menses, ab hodierna computandos, operam det editioni librorum liturgicorum. Mens insuper Beatissimi Patris est, ut Dominatio Tua, ea qua par est sollicitudine, statuatur scholas opportunas, in quibus Sacerdotes possint ediscere linguam graecam liturgicam, eosdem obligando ad eas frequentandas

355 Lásd: 434. számú dokumentum.

cura diligentia. Ad quem finem obtinendum praecipit Beatissimus Pater, ut Dominatio Tua minetur et infligat inobedientibus poenas disciplinares, nempe, verbi gratia, Parochis suspensionem ab omnibus facultatibus non parochialibus (scilicet: praedicare, audire confessiones, celebrare Sanctam Missam extra limites propriae paroeciae), Cooperatoribus vero et Sacerdotibus sine cura animarum suspensionem a divinis.

Non dubito quin Dominatio Tua omnem diligentiam et zelum, quibus pollet, adhibitura erit, ut praecepta super memorata Beatissimi Patris executioni mandentur quam citius et adamussim; et quoniam de eorum executione mihi mandatum est Sanctitati Suae referre, ideo rogo Dominationem

Tuam, ut intra tres menses ad me opportunam relationem mittat.

Sensibus profundae aestimationis et peculiaris observantiae persisto Dominationi Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae in Christo addictissimus

**447. A Jankovich Béla vallás- és közoktatási miniszter átirata
Tisza István miniszterelnöknek a magyar nyelvű görögkatolikus
liturgikus könyvek kiadása tárgyában**

Budapest, 1916. január 31.

MNL OL K 26 1916–XXV–478. Tisztázat.

1699/916 eln. szám.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszterelnök Úr!

Nagyméltóságú 1915. évi nov. hó 12-én 4050 sz.a. kelt nagybecsű átiratára való hivatkozással, van szerencsém Nagyméltóságoddal tisztelettel közölni, hogy a :/: alatt másolatban idezárt átiratommal felkértem a bibornok, hercegprimás urat, mint az esztergomi érsekséghez tartozó gör. kath. egyházmegyék központi bizottságának elnökét, hogy a gör. kath. szerkönyvek magán használatára, a liturgia megértésére szánt magyar fordításnak elkészítéséről gondoskodni méltóztassék.

A magam részéről az a véleményem, hogy ezáltal a legmegfelelőbb gondoskodás történt az iránt, hogy a szóbanforgó szerkönyvek magyar nyelvű kiadásának ügye alkalmas módon folytatást és kellő időben megnyugtató befejezést nyerjen.

Az ügy további fejleményeiről bátor leszek annak idején tisztelettel értesíteni.

Budapest, 1916. évi január hó 31.

Jankovich

447a. Jankovich miniszter levelének melléklete: a miniszter átirata Csernoch János hercegprímáshoz

Budapest, 1916. január 31.

MNL OL K 26 1916–XXV–478. Másolat.

A m.kir.vall. és közokt. miniszter 1916 évi jan. hó 31-én 1699/916 eln. sz.a. keltt s a bíbrnok hercegprimas urhoz intézett iratnak másolata:

A magyar kir. kormány még a mult század kilenczvenes éveinek elején emlékiratot terjesztett az apostoli Szentszék elé, melyben a gör. kath. magyar hivek részére az isteni tisztelet területén a magyar nyelv használatára vonatkozólag bizonyos engedményeket hozott javaslatba.

A magyar kir. kormány ezen emlékiratára a római Szentszék diplomáciai uton a monarchia külügyminiszteriumának közvetítésével az itten tisztelettel másolatban csatolt „Note verbale” jellegü jegyzékkel felelt.

E jegyzékben a római Szentszék, bár a liturgikus nyelvre vonatkozó fegyelmi szabályok területén engedményt adni egyáltalán nem kívánt, mégis megjegyezte, hogy: „a liturgikus könyvekről szólva, nem zárhatók ki azoknak köznyelvü fordításai, csak kellő revízióval és approbatioval készítetttek legyenek s magán használatra legyenek rendeltetve, a liturgia megértésére, nem pedig magára a liturgia céljaira szolgáljanak.”

E jegyzék alapján a gör. kath. szerkönyvek magán használatra, a liturgia megértésére szánt magyar fordításának elkészítésére és kiadására a néh. Vályi János eperjesi püspök elnöklote alatt a gör. kath. ruthén nyelvü liturgikus könyvek kiadására megalakult bizottság 1905. évi nov. hó 5-én néhai Kovaliczky Kornél eperjesi nagyprépost elnöklote alatt külön albizottságot küldött ki.

Azóta ugy Vályi János eperjei püspök, mint Kovaliczky Kornél eperjesi nagyprépost elhaltak. Valószínűleg ez volt oka annak, hogy a magyar fordítással megbizott említett albizottság munkálkodásáról id egész a legutóbbi időkg semminemü jelentés nem érkezett.

Ilyen előzmények után 1915. évi okt. 6-án 11067 eln.sz.a. felkérte dr. Novák istván eperjesi püspök urat, sziveskedjék részletes értesülést szerezni, hogy a többször említett albizottság minő érdemleges munkát végzett, s minő stádiumban van ezidőszerint ez az ügy, és arról tegyen ide kimerítő jelentést.

Az eperjesi püspök ur a :/: alatt másolatban tisztelettel idezárt 1915. évi okt. hó 19-én 3471 sz.a. kelt előterjesztésében jelentést tett a bizottság munkálkodásáról és vázolta az ügy jelenlegi állását.

Mindezeket Eminentiáddal, mint az esztergomi érsekséghez tartozó gör. kath. egyházmegyék közp. bizottságának elnökével oly tiszteletteljes kérelemmel közlöm, méltóztassék az eperjesi püspök ural a szóbanforgó ügyre nézve érintkezésbe lépni és az említett központi bizottság működési körébe a jelzett magyar fordítások elkészítésének ügyét is felvenni.

A magyar kir. kormány sulyt helyez arra, és felette kívánatosnak tartja, hogy a gör. kath. szerkönyvek hiteles magyar fordításai magánhasználatra és

a liturgia megértésére, de állampolitikai szempontokból is kéznél és készen rendelkezésre álljanak. K.m.f.dr.

Jankovich s.k.

A hivatalos másolat hitelélül:

Heckl Ödön

elnöki irodaigazgató

**448. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átírata
Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye
ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában**

Nagyvárad, 1916. február 10.

ASV Arch. Nunz. Vienna, 766, fasc. 5. fol. 181r. Tisztázat.

A sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale R. Scapinelli di Legnigno, Pronunzio Apostolico

Vienna

Eminenza Reverendissima,

Conformandami al desiderio di Vostra Eminenza Reverendissima, qui annesso ha l'onore di presentarle una breve Promemoria sopra lo stato presente della lingua liturgica nella diocesi di Hajdudorogh, che ho composto sulla basi di precise informazioni.

Prego Vostra Eminenza a degnarsi gradire l'umile omaggio della mia profonda venerazione, mentre prostrato al bacio della Sacra Porpora ho l'onore di dirmi

Di Vostra Eminenza Reverendissima, Vienna, 10 febbraio 1916

umilissimo devotissimo servo

Demetrio Radu mp.

vescovo rumeno di Granvaradino.

448a. Radu püspök levelének melléklete: Promemoria

ASV Arch. Nunz. Vienna, 766, fasc. 5. fol. 184r-187r. Tisztázat.

Promemoria

sopra lo stato presente della lingua liturgica

nella diocesi di Hajdudorogh.

Corre il quarto anno, dacché é stata eretta la diocesi di Hajdudorogh in Ungheria.

La lingua liturgica in questa diocesi, ha da essere, secondo la bolla d'erezione, la lingua greca antica, dopo un intervallo di tre anni, concesso per lo studio di questa medesima lingua.

Non é qui il luogo per esporre le gravi difficoltà, che perfino in uno lontano avvenire, secondo il corso presente delle cose umane, renderanno impossibile l'introduzione di fatto di questa lingua morta nel uso sacro della diocesi di

Hajdudorogh, composta di popolazioni sotto ogni rispetto straniere, eccettuata la sola nomina di rito greco – alle cose della lingua greca. Quando poi il processo della così detta magiarizzazione di queste popolazioni sarà terminato, quella allontananza dal greco, sarà ancora più grande. Lasciamo però d'aparte l'avvenire, per osservare subito, che in quell'intervallo di tre anni non è stato fatto nessun passo serio nella direzione prescritta. Poiché con tale nome non si può qualificare l'uso introdotto quà e là, secondo il quale la forma della consacrazione si pronuncia in greco, come or- ora si dirà. Ma si dice, come del rimanente lo si diceva fin dal principio, che già sia stata implorata la prolungazione di questo intervallo, che poi non si sa quando finirà.

Nelle parrocchie dalle quali è stata formata la nuova diocesi, la liturgia e le altre funzioni sacre si facevano in tre lingue: slava, rumena e magiara ossia ungherese.

Orbene, nel detto, e già prolungato intervallo, è stato permesso l'uso della lingua slava e rumena, poiché ambedue sono lingue liturgiche riconosciute dalla Santa Sede. L'uso della lingua ungherese è stato proibito non solamente con precedenti decreti della Sacra Congregazione di propaganda fide, ma anchor con tutta la solennità, per dire così, nella Bolla medesima della erezione. Con tutto ciò non solamente, che non cessò l'uso della lingua ungherese nelle sacre funzioni, ma, cosa strana, questo uso è stato introdotto e man- mano si introduce anche in quelle parti, ove non esisteva.

In verità: 1) È cosa certa, di pubblica notorietà, che l'uso della lingua ungherese in nessun luogo, in nessuna parrocchia, ove esisteva, non ha cessato, ma esiste e fiorisce come mai. Non solo le funzioni sacre dei sacramenti e sacramentali, ma anche la stessa liturgia si celebra in questa lingua. L'unica novità, come è già stato accennato, consiste in ciò che nella liturgia la forma della consacrazione si pronuncia in lingua greca, ovvero in una di quelle due altre lingue liturgiche. Per convincersi di ciò, basta assistere per esempio alla liturgia che si celebra nella chiesa greco-magiara-cattolica di Budapest o di Debreczen. Basta altresì accennare al così detto Ordo sacro, stampato per la diocesi di Hajdudorogh in ungherese, mentre che nella diocesi di Munkacs si stampa in slavo.

2) La lingua slava, usata in alcune parrocchie quasi dappertutto è stata cambiata colla ungherese. Nelle parrocchie puramente rumene, cioè non magiarizzate ed alle quali ha da estendersi la così detta revisione della Bolla, messa benignamente in prospettiva, ed alla quale sospirano ansiosamente le dette parrocchie, tenendola per sicura, - in queste parrocchie non è stato fatto nessun cambiamento, sicché lingua liturgica è rimasta quella che era, ossia la rumena.

Nelle parrocchie rumene miste, ossia più o meno già magiarizzate in luogo della lingua liturgica rumena è stata introdotta la lingua ungherese. Così a modo di esempio, si possono citare le parrocchie di Szatmar (ove, sia detto in passando, ultimamente è stato costituito ai rumeni come parroco il figlio del parroco ruteno-ungherese della parrocchia rutena della medesima città) di Makkó e di Nagykaroly, ove da poco o minimo che era, è divenuto sempre più grande l'uso della lingua liturgica ungherese. Nel vicariato siculo poi della

medesima diocesi, pure le lingua liturgica rumena é stata cambiata colla lingua ungherese. Così il protopopa Artemio Boer nel così detto sinodo protopopale tenuto nella primavera dell'anno 1913 con piena solennità a introdotto la celebrazione della santa messa in lingua ungherese ed ha celebrato così, pronunciando solamente la forma della consacrazione in rumeno. E così si fa in tutte le parrocchie di quel distretto protopopale, con qualche eccezione ove i parroci sono rimasti tenaci alla lingua liturgica rumena approvata.

Le cose dette finora brevemente, sono certe, conosciute da tutti coloro i quali hanno qualche notizia dello stato della nuova diocesi. La conclusione poi di tutte queste cose, é che la Bolla „Christifideles graeci” non solo che non ha avuto l'effetto desiderato, della proibizione cioè definitiva della lingua ungherese come lingua liturgica, ma ha dato, certissimamente praeter intentionem, risultati contrari. Quanto poi sia canonica la nuova usanza di celebrare la messa in greco unicamente colla forma della consacrazione in greco, - non é qui a definire; ma é certo che una simile usanza non corrisponde alle venerabili tradizioni della Santa Chiesa Cattolica.

Mese di febbraio 1916.

Demetrio Radu mp.

vescovo rumeno di Granvaradino

448b. Radu püspök levelének melléklete: román újságikkal olasz fordítása

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 5. fol. 171r-175r. Tisztázat.

Episcopul Dr Demetriu Radu

prego benvoler annettere questi „documenti“ alla Promemoria scritta in proposito ultimamente. Il libro compectato é il Missale greco di cui si servono quei „greci“ i quali dicono la s messa in lingua ungherese.

Molti saluti.

La lingua liturgica di Hajdudorogh.

Ordo

Divinorum Serviciorum

In Dioecesi Hajdudoroghensi pro anno 1915 Servandus

(„Versione latina del titolo ungherese dell'Ordo.)

De mandato et cum approbatione sub Nr. 12/1915 facta

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini

Stephani Miklosy

Episcopi dioecesani.

Frammenti dalla rivista: „Cultura cretina.“ No 2-1914

Dalla promulgazione della Bolla: „Christifideles“ é passato già ben più di un anno ed in questo tempo, abbenché ci fossimo approposito interessati della cosa, - non abbiám contezza, che sia fatto il menomo passo per assicurare nell'avvenire il diritto della lingua liturgica paleogreca. Anzi non solo che non si é fatto nessuna mozione in questa direzione, non solo che non si stampano

libri ed il clero non fa nessun sforzo per studiare la nuova lingua liturgica, ma al contrario i governatori della Diocesi si istallano con tutto l'ardore per elevare sull'altare la lingua ungherese. Lo scrittore di queste righe ha preso parte durante l'estate dell'anno scorso (1913) a più messe celebrate nella chiesa della parrocchia Hajdudoroghese di Budapest e può quindi constatare in modo assolutamente autentico, che le messe non furono celebrate né nella lingua paleoslavica né nella greca, ma bensì in lingua ungherese recitandosi nella lingua greca la sola formola della consecrazione. Ed abbiamo informazioni certe, che questo pratica nella così dette parrocchie rutene in un'estensione assai grande. Più nuovamente poi abbiamo un eloquente argomento, che questo stato di cose tanto contrario e, nella luce degli atti che conosciamo, direttamente opposto alle intenzioni di Roma, esiste con la cognizione ed approvazione del vescovo Stefano Miklósy. Solo così ci possiamo spiegare, che il primo direttorio liturgico della diocesi, „ridattato e pubblicato al mandato e colla approvazione del vescovo Stefano Miklósy“ ha potuto apparire sotto il nome de „Templomí Utasítás“ ed essere scritto dalla prima fino all'ultima lettera in ungherese. I sacerdoti rumeni, rispettivamente ruteni adunque, i quali sino ai 9 Luglio dell'anno venturo debbono, od almeno possono (si possono servire anche della lingua paleogreca!) usare la lingua liturgica rumena, rispettivamente paleoslavica, vengono inviati (nel senso più stretto della parola) all'adempimento delle loro agende liturgiche mediante un direttorio, il quale si appoggia sopra sei libri liturgici stampati nella lingua ungherese, la quale, come sappiamo, è del tutto vietata dall'autorità ecclesiastica superiore.

La lingua liturgica nella diocesi di Hajdudorogh.

Frammenti dalla rivista: „Cultura cretina“ – No 3-1916

Un numero più recente (4 del 28 Gennajo) della rivista dei sacerdoti cattolici ungheresi intitolata: „Egyházi Közlöny (Rivista ecclesiastica)“ si occupa della questione delle missioni nei Balcani. Si insiste in esso per una estensione in questa direzione del cerchio di attività della chiesa cattolica ungherese, la quale è già cotanto consolidata che, può già imprendere una tale cosa. Anzi le circostanze politiche più recenti hanno proprio provocato una tale situazione, la quale addirittura impone un'azione di tale natura.

Ciò è in succinto l'argomento dell'articolo in questione. Ma non il rilevare questo argomento è la mira delle presenti righe, ma tutt'altro. Di fatti nell'articolo menzionato si tratta del clero cattolico croato, il quale, grazie ai legami di sangue che ha coi slavi balcanici, sarebbe il più accomodato per l'azione missionaria, se non fosse, come di fatti è, - cioè se, parlando in concreto, non ponesse la religione, ossia la chiesa al servizio dell'idea nazionale. Ma così, quando di esso, abbenché non di ciascuno, ma certo della sua maggioranza „si potrebbe affermare, che inganna Roma, od almeno con evidente disubbidienza propaga la lingua glagolitica in detrimento della latina“, - nemmeno parlare ci si può di questa chiesa.

Abbiamo tutto il rispetto per la fedeltà grande e la ubbidienza assoluta verso di Roma, che traspira da queste parole, ma osiamo domandare, se le

disposizioni di Roma non son per caso altrettanto sacrosante anche allora, quando impone alla Diocesi di Hajdudorog la lingua greca?

O forse la procedura dei Presuli ecclesiastici di questa Diocesi, i quali ad onta di tutte le disposizioni di Roma, impongono la lingua ungherese, non é anch'essa una evidente disubbidienza, anzi di più, un diretto ingannare Roma? M il „Patriotismo“ di costoro fu ripetutamente lodato nelle colonne di detta Revista, abbenché fosse un poco più culpabile, che la propaganda die croati per la loro vechia lingua slavica (glagolitica), la quale pure per certe regioni é permessa da Roma, mentre ciò non si può dire della lingua ungherese.

449. Külügyminisztérium utasítás-fogalmazványa Pálffy Móric szentszéki követség tanácsosnak a naptárreform tárgyában

Bécs, 1916. március 25.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 251–10 Liasse LXIII/b. fol. számozás nélkül. (MNL OL X 869, W 878 tekercs, 775–778. felvétel). Fogalmazvány.

Wien, am 25 März 1916

Der griechisch-unierte Bischof von Eperjes ist gestern im Ministerium des Aeußern erschienen und hat mitgeteilt, daß die Absicht bestehe, in den 3 griechisch-unierten Bistümern Eperjes, Hajdúdorog und Munkács den gregorianischen Kalender einzuführen. (Es bestehen in Ungarn 7 unierte Bistümer, 2 ruthenische: Munkács und Eperjes; 1 ungarisches: Hajdúdorog und 4 rumänische: Gyula Fehérvár, Lugos, Nagyvárad und Szamos újvár.)

Ursprünglich habe die Absicht bestanden, die Einführung des gregorianischen Kalenders auf dem Wege eines Plebiszites durchzuführen. Mit Rücksicht darauf aber, daß derzeit ein so großer Teil der männlichen Bevölkerung unter den Waffen stehe, anderseits aber auch mit Rücksicht auf die Möglichkeit gewisser Einwendungen, die namentlich seitens des älteren, besonders konservativen Teiles der Bevölkerung erhoben werden könnten, sei man von der Idee des Plebiszites abgekommen und denke nunmehr an eine Enunziation der 3 Bischöfe, ähnlich dem Vorgange, den der Bischof von Stanislaw kürzlich befolgt habe.

Der Episkopat sei darüber vollkommen beruhigt, daß eine solche Verfügung höchstens lokalen Einwendungen, keinesfalls aber einer mißbilligenden Bewegung begegnen könnte. Darüber sei man sich aber noch nicht klar, ob eine solche Enunziation proprio motu erfolgen könne oder ob sie die vorherige Zustimmung des Heiligen Stuhles bedürfe.

Der Pronuntius, mit dem er die Angelegenheit besprochen, habe gewisse Bedenken geäußert und auch einfließen lassen, daß doch vielleicht eine Befragung der Bevölkerung erfolgen sollte.

Es wurde dem Herrn Bischof, der sich um die h. o. Stellungnahme erkundigte, erwidert, daß das Ministerium des Aeußern prinzipiell der Einführung des gregorianischen Kalenders sympatisch gegenüberstehe, daß es sich aber zu

der Frage, unter welchen Modalitäten diese Einführung erfolgen soll, und die es als eine rein kirchliche betrachte, natürlich nicht äußern könne.

Falls die ungarische Regierung an das Ministerium des Aeußern heranträte, damit dasselbe die geplante Aktion der Bischöfe beim Vatikan unterstütze, würde das Ministerium des Aeußern gewiß keinen Anstand nehmen, einem solchen Ansuchen des Herrn königlich ungarischen Ministerpräsidenten zu entsprechen.

450. Domenico Serafini bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának és Girolamo Rolleri, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átíratá Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában

Róma, 1916. április 13.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 5. fol. 193r–194v. Tisztázat.

Sacra Congregazione de Propaganda Fide per gli affari di rito orientale
Roma, 13. Aprile 1916

Protocollo N. 37153

Circa l'uso della lingua greca nella Diocesi di Haidudorog

Eminentissimo Signor Cardinale

Rafael Scapinelli di Leguigno

Pronunzio Apostolico, Vienna

Eminentissimo e Reverendissimo Signore Mio Ossequissimo,

É noto all'Eminenza Vostra che, quando nel 1912 fu eretta la nuova Diocesi greca di Haidudorog in Ungheria, fu stabilito che la lingua liturgica della Diocesi fosse il greco antico, e perché i sacerdoti potessero bene impararla, furono dati tre anni di tempo, durante i quali „in singulis parrociis ea lingua liturgica uti poterunt, quae hucusque usitata est, vetita prorsus hungarica lingua, quam quum non sit liturgica, in sacra liturgia nunquam adhibere licet”.

Ora da un rapporto pervenuto a questa Sacra Congregazione ancora non é stata adottata nella Santa Liturgia, quantunque da quasi un anno sia spirato il termine prefisso dalla Bolla „Christifideles” ma, quello che é molto più grave, la lingua ungherese non solo si è seguitata ad usare nella liturgia in quelle parrocchie, dove l'abuso più volte condannato già esisteva, ma si è altresì introdotta in quasi tutte le parrocchie della nuova Diocesi, siano esse di origine rutena, o di origine rumena, le quali prima della Bolla usavano nella liturgia rispettivamente la lingua rutena e rumena.

Si riferisce infatti che l'unica innovazione introdotta nel senso voluto dalla Bolla é, che nella Messa si pronunciano in lingua greca o in una delle altre due lingue liturgiche approvate soltanto le parole della consecrazione, mentre tutto il resto dell'azione liturgica é recitato in Ungherese. Così, per citare qualche esempio, si praticherebbe nelle Chiese greco-rutene di Budapest e

di Debreczen e in quelle greco-rumene di Szatmar, Mákkó, Nagykaroly e in tutte le Chiese del Vicariato siculo di detta Diocesi. Soltanto nelle parrocchie rumene, alle quali dovrebbe estendersi la revisione della Bolla formalmente promessa dal Governo Ungherese alla Santa Sede, si sarebbe conservato l'uso liturgico della lingua rumena.

Trattandosi di una grave infrazione ad un espresso ordine della Santa Sede, dal quale non si può recedere per molte e gravi ragioni che non isfuggono alla perspicacia dell'Eminenza Vostra prima di prendere qualsiasi deliberazione in proposito, prego Vostra Eminenza di volermi informare intorno alla verità di quanto sopra Le ho accennato, ed intorno alle misure prese dalle competenti autorità per dare esecuzione agli ordini formali della Santa Sede riguardanti l'adozione della lingua greca ad espressi nella Bolla „Christifideles”.

Intanto con profondo ossequio Le bacio umilissimamente le mani

Di Vostra Eminenza

umilissimo devotissimo servitore vero

D. Cardinale Serafini Prefetto

G. Roller Segretario.

**451. Domenico Serafini bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció
prefektusának és Girolamo Roller, a Propaganda Fide
Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átíratá Raffaele
Scapinelli bécsi nunciuskának a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög
liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában**

Róma, 1916. április 28.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 5. fol. 195r–196v. Tisztázat.

Sacra Congregazione de Propaganda Fide per gli affari di rito orientale

Roma, 28 Aprile 1916

Protocollo N. 37251

Circa la lingua liturgia nella diocesi di Haidoudorog

Eminentissimo Signor Cardinale

Rafael Scapinelli di Leguigno

Pronunzio Apostolico, Vienna

Eminentissimo e Reverendissimo Signore Mio Ossequissimo,

Con la lettera del 13 corrente No. 37153 richiamavo l'attenzione dell'Eminenza Vostra sul grave abuso, che si verifica nella nuova diocesi di Haidoudorog in Ungheria, dove non ostante la solenne proibizione della Bolla „Christifideles” si va diffondendo tra le parrocchie, che prima non l'usavano, la lingua ungherese nella liturgia, e segnalandole alcuni fatti specifici, pregavo Vostra Eminenza di volermi informare intorno alla verità della cosa.

Ora da qualche espressione contenuta in quella lettera l'Eminenza Vostra vedrà una certa discordanza col dispaccio No. 19965 a Vostra Eminenza inviato dalla Segreteria di Stato nel Novembre passato prossimo, col quale

veniva concessa una proroga di quattro anni e sei mesi per l'adempimento dell'obbligo imposto dalla Bolla „Christifideles” circa l'uso della lingua greca nella Santa Liturgia.

E la discordanza in fatto esiste, perché la lettera di questa Sacra Congregazione del 13 corrente è stata scritta ignorando che era stata precedentemente accordata la proroga circa l'uso della lingua greca nella s. liturgia.

E' avvenuto infatti che la Segreteria di Stato, ricevuto il rapporto dell'Eminenza Vostra del 15 Ottobre ultimo scorso No. 3720, si affrettò a domandare in proposito il parere dell'Eminentissimo Cardinale Gotti mio predecessore, il quale essendo allora già malato ed avendo per la malattia sospeso i Congressi, rispose personalmente al Cardinale Segretario di Stato, dimenticando poi di mandare in Segreteria, tanto la lettera dell'Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato, quanto la minuta della sua risposta.

In questi giorni poi, facendosi lo spoglio delle carte lasciate dal mio compianto predecessore, si è ritrovata l'una e l'altra lettera.

Restando peraltro fissa la proroga accordata circa l'usa della lingua greca nella liturgia, torno ad insistere presso l'Eminenza Vostra perché voglia tenermi informato circa la verità degli abusi segnalati nella mia del 13 corrente sulla illecita introduzione della lingua ungherese nella liturgia, e circa le misure prese dalle competenti autorità per arrestare la diffusione dell'abuso e toglierlo dove è stato introdotto.

Intanto prego il Signore, affinché La conservi lungamente ed approfitti dell'occasione per rinnovarle i sensi del piu profondo ossequio, con cui Le bacio umilissimamente le mani.

Dell'Eminenza Vostra
umilissimo devotissimo servitore vero
D. Cardinale Serafini Prefetto
G. Rollerli Segretario

452. Papp Antal munkácsi, Miklósy István hajdúdorogi és Novák István eperjesi püspökök közös felterjesztése Tisza István miniszterelnökhöz a naptárreform tárgyában

Nyíregyháza, 1916. május 4.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1782. Tisztázat.

2660. szám

1916

Nagyméltóságú Gróf Tisza István úrnak,
v.b.t.t., m.kir. miniszterelnök Budapest
3759/915

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

A biboros herczegorímás elnöklete alatt f. évi március hó 22-én Budapesten és ugyanazon hó 28-án Esztergomban tartott értekezleteinken megbeszélés tárgyává tettük a naptáregyesítés kérdését.

Ugyanezen kérdés beható megvitatása és alapos megfontolása képezte a f. évi április hó 11-én Ungváron és a mai napon Nyiregyházán tartott értekezleteink tárgyát.

Tekintettel a szociális élet minden terén jelentkező ama sok hátrányra, mely egyházmegyéink híveire az ünnepeknek a Julián naptár szerinti megtartásából háramlik, elhatároztuk, hogy a mai napról keltezett, a f. hó 23-án szétküldendő és a f. évi junius hó 4-én kihirdetendő egységes rendelettel a görög szertartás által előirt ünnepeknek a Gergely naptár szerint való megtartását rendeljük el egyházmegyéinkben olyképen, hogy a rendeletünk kihirdetése után következő első nyilvános ünnep, Keresztelő szent János születésének ünnepe már a Gergely naptár szerinti junius hó 24-én tartassék meg.

E rendeletünkkel egy, koronás királyaink, a magyar törvényhozás, a magyar kormányok és püspök-elődeink által évszázadok óta felszinen tartott és sokszor tárgyalt kérdés jutott végső megoldásához.

Midőn ezt Nagyméltóságodnak tudomására hozni szerencsénk van, egyuttal azon reményünknek adunk kifejezést, hogy a rendeletünk keresztülvitele alkalmával esetleg felmerülő nehézségek leküzdésében Nagyméltóságod hathatós támogatására számíthatunk.

A naptáregyesítés keresztülvitelét csakis egy saját hatáskörünkben kiadott rendelettel tartottuk eredményesen megoldhatónak s azért sem a római Szentszék előzetes hozzájárulását ki nem kértük, sem híveink óhaját meg nem kérdeztük.

Az a meggyőződésünk, hogy a naptáregyesítés kérdésében teljes joggal intézkedhettünk saját hatáskörünkben, tehát joghatóságunkat túl nem léptük s ezért biztosan reméljük, hogy Nagyméltóságod meg fogja tudni találni a módját, hogy a római Szentszéknek esetleges ellenkező felfogásából származó félreértésekkel szemben minket diplomaciai uton hathatósan támogasson.

Rendeletünkkel első sorban híveink javát tartottuk szem előtt, reméljük tehát, hogy híveink ezen javukat hathatósan előmozdítani hivatott rendeletünket nyugodtan és örömmel fogják fogadni. Ismerve azonban egyházmegyéink egyes vidékei népének a tulzó konzervativizmusra való hajlandóságát, nem tartjuk kizártnak, hogy egyes helyeken fokozottabb munkára lesz szükség, hogy híveink a naptáregyesítés üdvös és áldásos voltáról meggyőzessenek.

Tisztelettel kérjük ezért Nagyméltóságodat, hogy az illetékes vármegyék közigazgatási hatóságait utasítani méltóztassék, hogy a helyenkint felmerülhető szükség esetén a nép felvilágosításában és megnyugtatózásában lelkészkedő papságunknak segítségére legyenek.

Legyen szabad végül Nagyméltóságod figyelmét felhívni egy jelentéktelennek látszó, de a különböző felvidéki viszonyok között fontos szerepet játszó körülményre.

A felvidék zsidó korcsmárosai a legtöbb esetben ellenséges indulattal viseltetnek a nép szociális jólétét előmozdítani törekvő papsággal szemben. Nehogy e korcsmárosok a népnek a naptáregyesítéssel szemben esetleg

megnyilatkozó elégedetlenségét a papság és a hívek közötti visszavonás szítására használhassák fel és ezáltal e nagyfontosságú kérdés eredményes megoldását hátrányosan befolyásolják, szükségesnek tartjuk, hogy Nagyméltóságod a pénzügyigazgatóságok útján a korcsmárosokat figyelmeztetni méltóztassék, hogy a melyikükre ilyen irányu bujtogatás rábizonyíttatik, az az italmérési engedély megvonásával fog büntettetni.

Erős a reményünk, hogy nagyjelentőségű rendeletünk életbeléptetése nyugodtan, félreértés nélkül fog végbemenni, de ha mégis nehézségek támadnának helyenkint, azok elsimítására a hazafias cél – melynek biztosítását nem a legutolsó sorban tartottuk szem előtt, – érdekében tisztelettel kérjük Nagyméltóságod hathatós közreműködését is.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletünk őszinte nyilvánítását.

Nyíregyházán, 1916. május 4-én

Papp Antal	Miklós István
munkácsi püspök	hajdúdorogi püspök

Dr. Novák István
eperjesi püspök

453. Miklós István hajdúdorogi püspök körlevele a naptárreform tárgyában

Nyíregyháza, 1916. május 4.

MNL OL K 26 1916-XXV-478-1844. Nyomtatvány.

Krisztusban kedvelt Híveim!

A rettenetes világháború nehéz küzdelmeinek elviselésében mi görög katolikusok semmiben sem különbözünk polgártársainktól. Egyek vagyunk jószágos ősz királyunk iránti odaadó hűségben, egyek szeretett magyar hazánk védelmében, egyek a háború által követelt súlyos áldozatok hozásában.

Együtt örülünk és együtt sirunk, együtt vérzünk és együtt győzünk. Épen csak szent hitünk titkainak megünneplésében, ünnepeink megtartásában különbözünk polgártársainktól. Amikor ünnepies istentiszteletre gyülünk össze, hogy egyesült búzgó könyörgéssel esedezzünk a jó Isten kegyelméért és áldásáért, akkor van közöttünk különbség, mert anyaszentegyházunk parancsolta ünnepeinket a Júlián naptár szerint ünnepeljük, tehát más időben, mint latin szertartású katolikus testvéreink.

Egész életünkben és annak beosztásában a Gergely naptárt használjuk, csak ünnepeinket ünnepeljük a Júlián naptár szerint.

Van-e ennek értelme? Talán szent hitünk, vagy szent görög szertartásunk követeli, hogy hitünk szent titkainak megünneplésében a Júlián naptárhoz ragaszkodjunk? Nem.

Szent hitünk nem követeli a Júlián naptár használatát. Az idő beosztására nem a hit tanít meg minket, hanem a tudomány. A Júlián naptár használatára se Krisztus Úrunk, se az általa alapított anyaszentegyház nem tanított meg minket. Nem is keresztény eredetű, mert már jóval Krisztus Úrunk születése

és az anyaszentegyház alapítása előtt használták a pogány rómaiak. Pogány római uralkodó Július Caesar rendelte el a használatát, a mikor kitünt, hogy az addig használt naptár helytelen volt, mert a tavaszi ünnepek a nyár idejére, a nyáriak pedig ősze estek. De a naptár megjavításához Július Caesar se a pogány papoktól kért tanácsot, hanem egy Sosigenes nevű egyiptomi pogány tudóstól, akinek számításai alapján 54 évvel Krisztus Úrunk születése előtt elrendelte az általa szerkesztett naptárnak használatát.

Ezt a pogány eredetű naptárt használta az anyaszentegyház is, mert a tudósok szerint akkor ez volt a legjobb. Csak hosszú idő múlva látták a tudósok, hogy a Júlián naptár nem jó, mert tíz nappal hátramaradt. 1582-ben XIII. Gergely pápa a tudósok számítása szerint megjavította a Júlián naptárt és elrendelte, hogy az 1582-ik év október 4-ike helyett október 15-ikét írjanak. Elrendelte továbbá, hogy az egész katolikus egyházban az általa szerkesztett naptárt használják, melyet az ő nevééről Gergely naptárnak nevezünk.

Ez a legjobb naptár és azért lassanként az egész világon elterjedt. 140 évvel ezelőtt elfogadták a protestánsok is, néhány héttel ezelőtt a bolgárok, akik eddig a Júlián naptárt használták és a nem keresztény törökök is.

A tudomány szerint a Gergely naptár az egyetlen jó és tökéletes naptár, a Júlián naptár pedig hibás és mindinkább hátramarad a helyes időszámítástól, úgy hogy most már 13 nap különbség van a Júlián és a helyes időszámítás között.

Ezért van az, hogy a polgári életben mi görög szertartású katolikusok is az egyedül helyes Gergely naptárt használjuk. A Gergely naptár szerint kezdjük és végezzük az évet, kötünk szerződéseket, rendezzük iskoláinkban a tanítást és osztjuk be életünket.

Ha tehát a Gergely naptár a helyes, a Júlián naptár pedig a hibás, van-e értelme, hogy ünnepeink megünneplésében a Júlián naptár szerint számítsunk? Lehet-e az egyházi életben jó naptár az, a melyik a polgári életben helytelen, vagy lehet-e rossz naptár az egyházi életben, a melyik helyes a polgárban?

Szent szertartásunk nem is követeli a Júlián naptár használatát, de nem is hasznos szent szertartásunkra nézve a Júlián naptár szerinti ünneplés, sőt egyenesen káros.

Más szertartásuak közt nagy számban élő görög katolikus testvéreink ünnepeit nagyon zavarja a Júlián naptár szerinti ünneplés. Ünnepeink 13 nappal későbbben vannak, amikor a más szertartásuaknak közös ünnepes hétköznapija van. Püspöki székhelyeinken is folyik a közös ünnepes hétköznapi munka, amikor mi legnagyobb ünnepeinket ünnepeljük, ez pedig lehangol minket, mert ünnepeink szépségét zavarja, elrontja.

A 13 napi különbség lassankint növekedik s így megtörténhetik majd az is, hogy például a húsvét szent ünnepét nyáron kellene megünnelnünk.

Sok görög katolikus testvérünk nagy kárt szenved a külön ünneplés miatt. Iparosok és nyári munkások nagyon sokszor nem dolgozhatnak és így fizetést se kapnak a Gergely naptár szerinti ünnepnapokon. Ezeknek életét nagyon megnehezíti a Júlián naptár szerinti ünneplés, mert saját ünnepeiket is megtartva, megint nem kereshetnek, ami kért okoz nekik.

Vannak testvéreink, akik egyáltalán nem ünnepelhetik meg ünnepeinket, mert csak úgy tudnak munkát találni, ha a Gergely naptár szerint ünnepelnek. Sok szegény gazdasági cselédnek és napszámosnak teszi lehetetlenné az ünneplést, lelki vigaszát a Júlián naptár!

Gyakran megesik, hogy valamelyik ünnepnapunkon vásár van a közeli városban. Ilyenkor nehéz az azon vidéken lakó görög katolikus testvéreink helyzete. ha nem mennek el a vásárra, vagyoni kért szenvednek, ha pedig elmennek, akkor lelküknek vallják kárát, mert nem tartva meg az anyaszentegyház parancsát, bünt követnek el. Hány lelkiismeretfurdalás maradt volna el, ha nem lett volna külön ünneplés!

Sokan közülünk közeli rokonságban, vagy házasságban vannak latin szertartású testvéreinkkel s ezekre nézve elszomorító, hogy hitünk titkait nem ünnepelhetik egyszerre. Ez gyakran elhidegülésre vezet és zavarja a békés szeretetteljes együttélést.

Ime, ilyen nehézségeket okoz sok testvérünknek a Júlián naptár szerinti ünneplés. Nem csoda azután, ha sok testvérünk elidegenedik atyáinktól öröklött szent szertartásunktól és elhagyja azt.

A Júlián naptár szerinti ünneplés tehát nincs előnyére szent szertartásunknak, de hátrányára, mert sokakat arra visz, hogy szertartásuk elhagyása által szabaduljanak azoktól a károktól és nehézségektől, a melyek a Júlián naptár szerint való ünneplésből származnak.

Mindezeket látva, megbeszéltem a dolgot Krisztusban szeretett testvéreimmel, a munkácsi és hajdudorogi püspök úrakkal. Alapos megfontolás után, hiteink lelki javát szem előtt, elhatároztuk, hogy egyházmegyénkben a szertartásunk által előírt ünnepek megülésére bevezetjük a Gergely naptár szerinti számítást.

Elrendelem tehát, hogy egyházmegyémben az összes ünnepek ezután mindig a Gergely naptár szerint tartassanak meg.

Ezen rendeletem szerint már Keresztelő szent János születésének ünnepe a Gergely naptár szerint június 24-ikén tartassék és ezen ünneptől kezdve az év összes ünnepei a Gergely naptár szerint tartassanak meg, tehát:

Szent Péter és Pál ünnepe: június 29-ikén

Szent Illés próféta ünnepe: július 20-ikán

Úrunk szineváltozása ünnepe: augusztus 6-ikán

Nagyboldogasszony napja: augusztus 15-ikén

Szent István magyar király ünnepe, mint eddig: augusztus 20-ikán

Keresztelő szent János fejevétele ünnepe: augusztus 29-ikén

Kisasszonynapja: szeptember 8-ikán

Szent Kereszt felmagasztalása: szeptember 14-ikén

Szűz Mária oltalma: október 1-én

Szent Mihály arkangyal ünnepe: november 8-ikán

A boldogságos Szűz templomba bevezetése: november 21-ikén

Szent Miklós püspök: december 6-ikán

Karácsony első napja: december 25-ikén

Karácsony másodnapja: december 26-ikán

Szent István első vértanu ünnepe: december 27-ikén

tartassék meg a Gergely naptár szerint.

A jövő 1917-ik évnek első ünnepe Krisztus Úrunk körülmetélésének és Nagy szent Bazil emlékének ünnepe és folytatólag az év összes ünnepei a Gergely naptár szerint tartandók meg s ezentul is indig a Gergely naptár szerint osztandók be és tartandók meg összes ünnepeink.

Krisztusban kedvelt Hiveim! Munkácsi és hajdudorogi püspöktársaimmal teljes egyetértésben így kellett intézkednem szent szertartásunk és szeretett hiveink érdekében.

Így kellett rendelkeznem, hogy tökéletes szépségü görög szertartásunkra senki se mondhassa, hogy amikor ünnepeink által Istenhez, az örök Igazsághoz vezet minket, azt egy tudományos tévedés, egy téves naptár felhasználásával teszi. Isten szolgálatában csak annak van helye, ami a hit, vagy a tudás szerint igaz. A Júlián naptár a tudás szerint téves, nem méltó tehát, hogy az örök igazság szolgálatában használtassék. Nem méltó, hogy míg hétköznapi életünket, teendőinket a helyes naptár szerint osztjuk be, addig épen szent hitünk titkainak ünneplésével egy téves, tehát rossz naptár szerint igazodjunk.

Szépséges görög szertartásunkhoz hűséges szeretettel ragaszkodunk. Úgy is van rendjén, ha atyáinktól átvett drága örökségünket megbecsüljük, de nem volna helyes szeretetünk, ha azt is szertartásunkhoz tartozónak és megőrzendőnek tekintenők, ami nem tartozik hozzá, s aminek helytelenségéről meggyőződünk. A Júlián naptár használata nem tartozik a görög szertartáshoz. Nem azért szép, nem azért szent a görög szertartás, mert követői a Júlián naptárt használják, mert akkor azt kellene mondani, hogy szertartásunkhoz hozzátartozik az, ami a tudomány szerint téves.

Nincs is szüksége szertartásunknak a téves Júlián naptár használatára, hogy a maga ősi szépségében maradjon. A Gergely naptár szerint ünnepelve, ugyanazokat az ünnepeket ugyanúgy fogjuk ünnepelni, mint a Júlián naptár szerint, csak az egyedül helyes időbeosztás alapján. Ezentul együtt fogunk ünnepelni latin szertartásu katolikus testvéreinkkel, akikkel egy hitet vallunk, de ez semmivel sem fogja megváltoztatni szertartásunkat, csak magasztosabbá fogja tenni ünnepeinket.

Tavaly és ezidén latin szertartásu testvéreinkkel egy napon ünnepeltük legörömteljesebb ünnepünket, krisztus Úrunk dicsőséges feltámadását. Szép volt, magasztos volt így ez a dicsőséges ünnep! És vettetek-e észre valami változást? Úgye nem. Ugyanazokat a szent szertartásokat és ugyanúgy végeztük, mint máskor, amikor külön ünnepeltünk. De mennyivel szebb, mennyivel magasztosabb volt most a Feltámadás ünnepe, amikor latin szertartásu testvéreinkkel egy napon örvendeztünk Krisztus Úrunk dicsőségén, mint olyan sokszor máskor, amikor a helytelen Júlián naptár használata miatt külön ünnepeltünk, míg körülöttünk az emberek hétköznapi gondjaikkal törődtek.

Hiveim közül már eddig is sokan kérték, hogy a Gergely naptár szerint ünnepelhessenek s így tudom, hogy rendeletem nagy örömet fog kelteni, különösen azok szívében, akik a Júlián naptár szerinti ünneplésnek sok hátrányát voltak kénytelenek elszenvedni eddig és biztosra veszem azt is, hogy örülni fognak neki azon hiveim is, akik tiszta görög katolikus vidékeken laknak és így nem érezték annyira a Júlián naptár szerinti ünneplés hátrányát.

Örömüket fokozni fogja az a tudat, hogy a Gergely szerinti ünneplés által sok-sok olyan testvérünk, aki latin szertartásúak, vagy más vallásúak között él, megszabadul azon nehézségektől és károktól, amelyeket a Júlián naptár szerinti ünneplés okozott és büszkén, örömmel fog ragaszkodni ahhoz, ami mindnyájunknak drága kincsünk: – magasztos görög szertartásunkhoz.

Egy anyának, a katolikus anyaszentegyháznak gyermekei, egy hitnek, a katolikus hitnek vallói, egy hazának, a magyar hazának fiai, egy jószágos királynak, a magyar királynak hűséges alattvalói vagyunk és voltunk. Most a Gergely naptár szerint együtt is fogunk ünnepelni, hogy együtt teljék meg szívünk szent hitünk titkai ünneplésének örömeivel, lelkünk a jó Isten bőséges áldásával és kegyelmével, amit mindnyájatoknak tiszta szívvel kívánok.

Fogadjátok Krisztusban kedves fiaim főpásztori áldásomat, melynek adása mellett vagyok

Nyíregyháza, 1916. évi május hó 4-kén

Krisztusban szerető Atyátok:

István s. k. püspök

454. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Miklós István hajdúdorogi, Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi görögkatolikus püspökökhöz a naptárreform tárgyában

Budapest, 1916. június 1.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1782. Fogalmazvány.

Tárgy:

A gör. kath. püspökök felterjesztése a naptáregyesítés témájában.

A miniszterelnök ur Ő Excellenciája rendeletéből tisztelettel tervezem:

Mind a három³⁵⁶ gör. kath. püspök urnak

Őszinte örömmel nyertem tudomást Méltóságodnak püspök társaival együtt f. évi május hó 4-én 2660. szám alatt hozzám intézett felterjesztéséből³⁵⁷ arról, hogy a naptáregyesítésnek oly régóta vajudó kérdését Méltóságod alulirt püspök társaival egyetértőleg saját hatáskörükben kiadott rendelettel vallási, nemzeti és szociális szempontból egyaránt kívánatosá vált végső megoldáshoz juttatni méltóztatott.

Midőn ezen üdvös cél elérése érdekében kifejtett hazafias³⁵⁸ buzgalmakért a m. kir. kormány nevében Méltóságodnak és püspöktársaiknak igaz elismerésemet és köszönetemet nyilvánítom, egyben a jelen felterjesztésben kifejezett kívánsághoz képest egyidejűleg felkérem a belügy és pénzügyminister urakat valamint az e részben érdekelt³⁵⁹ főispánokat, hogy a naptáregyesítésre

356 Eredetileg: *Méltóságos Miklós István hajdúdorogi.*

357 Lásd: 452. számú dokumentum.

358 Utólagos beszúrás.

359 Utólagos beszúrás.

vonatkozó püspöki rendelet keresztülvitele alkalmával esetleg felmerülő nehézségek leküzdésében az alkalmasnak látszó intézkedések megtételével közreműködni sziveskedjenek.

455. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa egyes megyei és városi főispánok részére a naptárreform tárgyában

Budapest, 1916. június 1.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1782. Fogalmazvány.

Bizalmas

Kizárólag saját kézhez

II.

A következő³⁶⁰ főispánoknak:

Abaúj-Torna, Bereg, Borsod, Gömör, Sáros, Szepes, Ung, Zemplén, Bihar, Hajdú, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa, Csík, Háromszék, Kisküküllő, Maros-Torda vármegyék és Kassa, Miskolcz, Nagyvárad, Debreczen, Szatmár-Németi, Marosvásárhely tjv. városok főispánjának.³⁶¹

Miként /:Czím:/ előtt bizonyára ismeretes a hajdudorogi munkácsi és eperjesi gör. kath. püspök urak – tekintettel a társadalmi élet minden terén jelentkező ama sok hátránya, mely egyházmegyéik hiveikre (?) az ünnepeknek a Julián-naptár szerint megtartásából háramlik – elhatározták, hogy május hó negyedikéről keltezett, május hó 23-án szétküldendő és június hó 4-én kihirdetendő egységes rendelettel a gör. szertartás által előírt ünnepeknek a Gergely naptár szerint való megtartását rendelökel egyház megyéikben olyképen, hogy a rendeletük kihirdetése után következő első nyilvános ünnep, keresztelő szent János születésének ünnepe, már a Gergely naptár szerinti június hó 24-én tartassék meg.

E rendelettel egy évszázadok óta vajúdó kérdés jutott végső megoldáshoz.

Noha a nevezett püspök urak eme rendeletüktől hiveik jól felfogott vallási, nemzeti és socialis érdekeit kívánják előmozdítani, mégis ismerve egyházmegyéik egyes vidékei népének a túlzó konzervetivizmusra való hajlandóságát, nem tartják kizártnak, hogy egyes helyeken fokozottabb munkára lesz szükség, hogy hiveik a naptáregyesítés üdvös és áldásos voltáról meggyőzessenek.

Ezért felkérem Czimet, hogy a szóbanforgó nagyfontosságú püspöki rendelet végrehajtása alkalmával esetleg mutatkozó nehézségek leküzdésénél a kormányzatára bizott vármegye (város) területén a gör. kath. papságot alkalmasnak mutatkozó módon támogatni és a vármegye (város) illetékes

360 Utólagos beszúrás.

361 Az eredeti fogalmazványban még az alábbi vármegyéi és törvényhatósági jogú városok főispánjai is szerepeltek, melyeket utólag húztak ki: Szilágy, Arad, Alsó-FehérBeszterce-Naszódogaras, Fogaras, Hunyad Kolozs, Nagyüküllő, Szeben, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos vármegyék és Arad, Kolozsvár törvényhatósági jogú városok.

közigazgatási hatóságait bizalmasan felhívni sziveskedjék, hogy netaláni szükség esetén a nép felvilágosításában és megnyugtatózásában a papságnak segítségére legyenek, illetve a népet adandó alkalommal s kérdéses naptáregyesítési rendeletnek vallási és gazdasági³⁶² szempontból üdvös voltáról tekintélyük erejével³⁶³ meggyőzni igyekezzenek. A fő dolog az, hogy a gör. kath hívók lelkében az a megnyugtató érzés támadjon, hogy itt nem valamai ottani kényszerről, hanem az illetékes egyházi főhatóságoknak hivaik vallási és társadalmi javát szolgálni hivatott önkénytes [sic] elhatározásról van szó.³⁶⁴

Bizton reményben, hogy Czim áthatva a szóbanforgó püspöki rendeleteknek állami szempontból is kiváló³⁶⁵ fontosságától a maga részéről társadalmi uton is³⁶⁶ el fog követni mindent oly végből, hogy a naptáregyesítés lehetőleg simán menjen át az életbe.

456. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Sándor János belügyminiszternek a a naptárreform tárgyában

Budapest, 1916. június 1.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1782. Fogalmazvány.

Belügyminister urnak
Bizalmas
saját kezéhez

Bizonyára ismeretes Nagyméltóságod előtt, hogy a hajdudorogi munkácsi és eperjesi gör. kath. püspökök leginkább saját hatáskörükben egységes rendeletet adtak ki a görög szertartás által előirt ünnepeknek a gergely naptár szerint való megtartása érdekében.

Oly célból, hogy ez a vallási, nemzeti és sociális szempontból nagyfontosságú rendelet a helyenkint netalán felmerülhető nehézségek ellenére lehetőleg simán menjen át az életbe, az e részben érdekelt összes főispánokhoz egyidejűleg a ./ . alatt mellékelt rendeletet intéztem.³⁶⁷

Van szerencsém erről Nagyméltóságodat szives tudomás végett³⁶⁸ oly kéréssel értesíteni, hogy a kérdéses naptáregyesítés ügyét a maga részéről is éles figyelemmel kísérni szükség esetében az ide vonatkozólag alkalmasnak látszó intézkedéseket saját hatáskörében megtenni illetve ide vágó észleleteiről és tervezett intézkedéséről engem annak idején³⁶⁹ tájékoztatni méltóztassék.

362 Eredetileg. *sociális*.

363 Utólagos beszúrás.

364 Utólagos beszúrás. Az eredeti szövegváltozat az áthúzások miatt nehezen olvasható.

365 Utólagos beszúrás, eredetileg: nagy

366 Utólagos beszúrás. Az eredeti szövegváltozat az áthúzások miatt nehezen olvasható.

367 Pirossal bekeretezve.

368 Utólagos beszúrás.

369 Utólagos beszúrás.

457. Tisza István miniszterelnök átiratfoglalmazványa Teleszky János pénzügyminiszternek a naptárreform tárgyában

Budapest, 1916. június 1.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1782. Fogalmazvány.

Pénzügyminister urnak
Bizalmas saját kezéhez
Kiirandó a III. kiadmányból³⁷⁰

Ez alkalommal arra a körülményre kívánom Nagyméltóságod nagybecsü figyelmét felhívni, hogy értesülesem szerint a tekintetbe jövő egyházmegyék kerületén levő korcsmárosok sok esetben ellenséges indulattal viseltetnek a nép szociális jólétének előmozdítani törekvő papsággal szemben. Nehogy a korcsmárosok a népnek a naptár egyesítéssel szemben helyenként esetleg mutatkozó ellenérzését a papság és a hivek között visszavonás szítására használhassák fel és ezáltal e nagyfontosságú reform eredményes megoldását hátrányosan befolyásolják: kívánatosnak tartanám,³⁷¹ hogy az illető megyék területén lévő korcsmárosok az illetékes pénzügyi hatóságok által szigorúan de lehetőleg minden feltűnést kerülő módon figyelmeztessenek hogy a naptár egyesítés ellen való minden agitációtól illetve e kérdésnek gáncsoló értelemben való feszegetésétől³⁷² italmérési engedélyük elvesztésének terhe alatt tartózkodjanak.

Van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel felkérni, hogy e részben az alkalmasnak látszó intézkedéseket megtenni s azokból engem értesíteni méltóztassék.

Budapest, 1916 évi június hó 1.

Kun
I. Petry VI/2
Tisza

458. Bujanovich Gyula, Sáros vármegyei főispán jelentése Tisza István miniszterelnökhöz a a naptárreform tárgyában

Eperjes, 1916. június 7.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1953. Tisztázat.

Szám 77./1916. biz.

Nagyméltóságú Minister Elnök Ur!
Nagyméltóságod f. hó 2-án 1782/M.E. II.b. szám alatt értesít a három gör. kath. hazafias elhatározásáról a naptár egyesület ügyében, mellyel lerombolták

370 Ld: előző irat. Ide került beszúrára a belügyminiszter részére megküldött tárgybéli átirat pirossal bekeretezett része.

371 Eredetileg: *szükségesnek tartom.*

372 Utólagos beszúráás.

az utolsó válasz falat a teljes egyesülés útjában és megszakították a kapcsot, mely, bár akaratlanul a keleti egyházzal fenállott.

A hatóságokat már előzőleg utasítottam, hogy a nép felvilágosítása, esetleg felmerülő nehézségek eloszlatásában a lelkészeket támogassák, de meg vagyok győződve, hogy Sáros megyében ezen a téren semmi nehézségek sem fognak mutatkozni mert rutén népünk eddig sem rokonszenvezett az oroszokkal és hosszas itt tartózkodásuk az ellenszenvet csak fokozta, és hol eddig a kihirdetés megtörtént, a nép mindenütt nyugodtan, sőt örömmel fogadta.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem nyilvánítását.

Eperjes, 1916. évi június hó 7-én.

Bujanovich

főispán

459. Sándor János belügyminiszter átirata Tisza István miniszterelnökhöz a naptárreform tárgyában

Budapest, 1916. június 8.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1883. Tisztázat.

2777 szám

Res.

A válaszirat alapjául szolgáló megkeresés száma: 1782/II. b. M. E.

Tárgy: A görög szertartás által előírt ünnepeknek a Gergely naptár szerint való megtartása.

Nagyméltóságú Gróf, Ministerelnök Ur!

Nagybecsü átiratára van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy a munkácsi, ungvári, máramarosszigeti és bártfai határrendőrkapitányságokat valamint a kassai csendőrkerületi parancsnokságot, mint amelyeknek hatósági területe mintegy összeesik a görög katolikus hívők lakta területtel, utasítottam, hogy a szóban forgó püspöki rendeletnek a hívőkre való hatását figyeljék meg és a netalán mutatkozó mozgalmakról azonnal tegyenek jelentést.

Más irányu rendelkezést egyelőre az okból nem tartottam szükségesnek, mert ezideig akár nyílt, akár titkos mozgalmakról értesítést nem kaptam.

A kapitányságokhoz és a kassai csendőrkerületi parancsnoksághoz intézett rendeletem másolatát van szerencsém tudomásvétel végett tisztelettel ide mellékelten átküldeni.

Budapest, 1916. évi június hó 8.-án

Sándor

459a. Sándor János belügyminiszter rendelete a munkácsi, ungvári, máramarosszigeti és bártfai határszéeli rendőrkapitányságok részére a naptárreform tárgyában

Budapest, 1916. június 8.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1883. Másolat.

Másolat

2777. szám Res.

Bizalmas!

1883/1916 M. E.

Tárgy: A görög szertartás által előirt ünnepeknek a Gergely naptár való megtartása.

A hajdudorogi, munkácsi és eperjei görög katolikus püspök urak – tekintettel a társadalmi élet minden terén jelentkező ama sok hátrányra, mely egyházmegyéik hiveire az ünnepeknek a Julian naptár szerinti megtartásából háramlik – elhatározták, hogy május hó 4-ről keltezett, május hó 23.-án szétküldendő és június hó 4.-én kihirdetendő egységes rendelettel a görög szertartás által előirt ünnepeknek a Gergely naptár szerint való megtartását rendelik el egyházmegyéikben olyképen, hogy a rendelet kihirdetése után következő első nyilvános ünnep, Keresztelő Szent János születésének ünnepe már a Gergely naptár szerinti június hó 24.-én tartassék meg.

E rendelettel egy évszázadok óta vajudó kérdés jutott végső szerencsés megoldáshoz, és ámbár ez intézkedés csakis a hivek jól felfogott vallási, nemzeti és szociális érdekeit kívánja előmozdítani, még sincsen kizárva, hogy a görög katolikus hivek között e rendelet következtében egyesek nyíltan avagy titokban fognak az ellen izgatni, esetleg a schismatikus mozgalom felújítását fogják megkísérelni. Ez esetleges mozgolódásokat úgy nemzeti, mint államrendészeti szempontból megfelelő intézkedésekkel már csirájában ellensúlyozni kibánom és hogy az ez irányban netalán szükséges intézkedéseket már jó eleve

A munkácsi, ungvári, máramarosszigeti és bártfai magyar királyi határszéeli rendőrkapitányságnak elrendelhessem, felhivom a kapitányságot, hogy hatósága területén a görög katolikus hiveknek e rendelettel szemben tanusított viselkedését éber figyelemmel kísérje és ha akár nyílt, akár titkos mozgalmak keletkezését észlelné, erről úgy az illetékes főispánnak mint nekem is azonnal tegyen jelentést.

Budapest, 1916. évi június hó 8.-án

Sándor János s. k.

**459b. Sándor János belügyminiszter rendelete a kassai
csendőrkerületi parancsnoksághoz a naptárreform tárgyában**

Budapest, 1916. június 8.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1883. Másolat.

Másolat
2777 szám.
Res.
Bizalmas!

Tárgy: A görög szertartás által előírt ünnepeknek
a Gergely naptár szerint való megtartása.

A hajdudorogi, munkácsi és eperjesi görög katolikus püspök urak – tekintettel a társadalmi élet minden terén jelentkező ama sok hátrányra, mely egyházmegyéik hiveire a ünnepeknek a Julián naptár szerinti megtartásából háramlik – elhatározták, hogy május hó 4.-éről keltezett, május hó 23.-án szétküldendő és június hó 4.-én kihirdetendő egységes rendelettel a görög szertartás által előírt ünnepeknek a Gergely naptár szerint való megtartását rendelik el egyházmegyéikben olyképpen, hogy a rendeletük kihirdetése után következő első nyilvános ünnep, Keresztelő Szent János születésnek ünnepe már a Gergely naptár szerinti június hó 24.-én tartassék meg.

E rendelettel egy évszázadok óta vajudó kérdés jutott végső szerencsés megoldáshoz, és ámbár ez intézkedés csakis a hivek jól felfogott vallási, nemzeti és szociális érdekeit kívánja előmozdítani, még sincsen kizárva, hogy a görög katolikus hivek között e rendelet következtében egyesek nyíltan avagy titokban fognak az ellen izgatni, esetleg a schizmatikus mozgalom felújítását fogják megkísérelni. Ez esetleges mozgolódásokat úgy nemzeti, mint államrendészeti szempontból megfelelő intézkedésekkel már csirájukban ellensúlyozni kívánom és hogy az ez irányban netalán szükséges intézkedéseket már jó eleve elrendelhessem, felhívom a csendőrkerületi parancsnokságot, hogy hatósága területén a görög katolikus hiveknek e rendelettel szemben tanusított viselkedését a csendőrörök útján éber figyelemmel kísértesse, utasítván őket, hogy amennyiben akár titkos, akár nyílt mozgalmak keletkezését észlelnék, erről az illetékes járási főszolgabírónak azonnal tegyenek jelentést.

Budapest, 1916. évi június hó 8.-án
Sándor János s.k.

460. Teleszky János pénzügyminiszter átirata Tisza István miniszterelnökhöz a naptárreform tárgyában

Budapest, 1916. június 14.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1883. Tisztázat.

71.898. szám

Nagyméltóságú Gróf, Ministerelnök Úr!

A hajdudorogi, munkácsi és eperjesi gör. kath. püspökök által a görög szertartás által előirt ünnepeknek a Gergely naptár szerint való megtartása érdekében kiadott egységes rendelet tárgyában folyó évi június hó 2-án 1.782/II. b. szám alatt kelt nagybecsü átiratára, van szerencsém Nagyméltóságodnak az e tekintetben érdekelt kir. pénzügyigazgatóságok vezetőihez intézett rendeletemet másolatban szives tudomásul közölni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1916. évi június hó 14-én.

460a. Teleszky János pénzügyminiszter rendelete az illetékes pénzügyigazgatók részére a naptárreform tárgyában

Budapest, 1916. június 14.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–1883. Tisztázat.

71.898.szám

Bizalmas saját kezéhez.

Nagyságos királyi tanácsos, pénzügyigazgató urnak

A hajdudorogi, munkácsi és eperjesi gör. kath. püspökök legutóbb saját hatáskörükben egységes rendeletet adtak ki, a görög szertartás által előirt ünnepeknek, a Gergely naptár szerint való megtartása érdekében.

Értesülésem szerint, a tekintetbe jövő egyházmegyék és így esetleg a Nagyságod vezetése alatt álló kir. pénzügyigazgatóság területén is, a korlátlan kimérési engedélyeket gyakorló korcsmárosok sok esetben ellenséges indulattal viseltetnek a nép sociális jólétét előmozdítani törekvő papsággal szemben e miatt a sociális nemzeti és gazdasági szempontból eléggé nem méltányolható intézkedés miatt.

Nehogy a korcsmárosok, – kiknek anyagi érdekei a szóban forgó intézkedés által némileg esetleg érintve vannak, – a népnek a naptáregyesítéssel szemben helyenként esetleg mutatkozó ellenérzését, a papság és a hivek közt visszavonás szítására használhassák fel, felhivom Nagyságodat, miszerint a korcsmárosokat minden fetünést lehetőleg kerülő tapintatos módon, haladéktalanul figyelmeztettesse arra, hogy a naptáregyesítés ellen való minden agitativiótól, illetve a kérdésnek gáncsoló értelemben való feszegetésétől tartozkodjanak, mert ellenkező esetben, a személyüket illetőleg az 1899. évi XXV. t.cz. 3.§-nak rendelkezéseiben megkívánt megbízhatóságot elvesztvén, italmérési engedélyük esetleges elvonása veszélyének is kiteszik magukat.

Budapest, 1916. évi június hó 14-én.

461. Buttykay Ferenc, Bereg vármegyei főispán jelentése Tisza István miniszterelnökhöz a naptárreform tárgyában

Beregszász, 1916. június 26.

MNL OL K 26 1916–XXV–478–2139. Tisztázat.

Sz ad:1934/1916. főisp.

Tárgy: A görög katolikus egyház által előírt ünnepeknek a Gergely naptár szerinti megtartása.

Nagyméltóságú M. kir. Minister Elnök Ur!

Az 1782 M. E. II. D. szám alatt kelt rendeletre tisztelettel jelentem, hogy a járási főszolgabíráktól beérkezett jelentések szerint fenti tekintetben semmi rázkódás nem észlelhető. A nép teljes megnyugvással vette az újítást.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem nyílvánítását.

Beregszász, 1916 évi június hó 26.

Buttykay Ferenc, főispán

462. Csernoch János hercegprímás átirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékek budapesti elhelyezése tárgyában

Esztergom, 1916. június 30.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3344/1916. Fogalmazvány.

Nagym. Dr. Jankovich Béla v. b.t., vallás- és közoktatásügyi miniszter Úr, Budapest

A hajdudorogi püspök úrhoz a hajdudorogi egyházmegye növendékpapjainak Budapesten a Szent Imre Kollégiumban való intézett átiratom másolatát van szerencsém / azzal a kérelemmel Excellentiádnak megküldeni, hogy a tervezett ideiglenes megoldást jóindulatúlag támogatni kegyeskedjék.

Fogadja

Esztergom, 1916. jun. 30.

463. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékek budapesti elhelyezése tárgyában

Esztergom, 1916. június 30.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3344/1916. Másolat.

Miklósy István hajdudorogi gör. kath. püspök úrnak.
Nyíregyháza.

A hajdudorogi egyházmegye növendékpapjait Papp Antal munkácsi püspök úr, mint a hajdúdorogi egyházmegye apostoli administratora az 1912–13 tanévtől kezdve az új egyházmegye papnevelő intézetének felállításáig az ungvári semináriumban helyezte el.

Minthogy az egyházmegye életbeléptetésétől számított három év eltelt már anélkül, hogy Méltóságod egyházmegyéjének papképzése terén az ógörög liturgikus nyelv bevezetése érdekében intézményesen gondoskodni lehetett volna, kívánatosnak látom, hogy addig is, míg a hajdudorogi egyházmegye a püspökség székhelyén seminariuma részére külön hajlékot nyerhet, növendékpapjainak képzésében az ógörög liturgikus nyelv elméleti és gyakorlati bevezetésére a kellő alkalomról gondoskodás történjék.

Ez pedig csak úgy lehetséges, ha e célra Méltóságod egyházmegyéje külön papnevelő-intézettel fog rendelkezni.

Ezen egyházmegyei papnevelő-intézet felépítésének végleges megoldásáig Méltóságod figyelmébe ajánlom azt a körülményt, hogy a Szent Imre-kollégium pesti házában ezidőszerint a háborus viszonyok miatt a főiskolai hallgatók száma erősen megfogyatkozott, úgy, hogy ottan a hajdudorogi egyházmegye növendékpapjai nagyobb nehézség nélkül elhelyezhetők volnának. Értesülésem szerint a nevezett collegium vezetősége is lehetségesnek látja, hogy a vezetésére bizott collegium megfelelő részét Méltóságod növendékei részére az intézet többi helyiségeitől elzárva, kápolnával és a szükséges előjárói lakásokkal együtt átengedhesse.

Ily megoldás mellett Méltóságod növendékpapjai a budapesti egyetem hittani karának hallgatói lehetnének, külön theologiai tanári karra tehát szükség nem volna. A növendékpapok és előjáróik ellátását a collegium teljesíthetné. méltóságodnak tehát csak legfeljebb két előjáróról kellene gondoskodni, kiknek egyike egyszemélyben elláthatná a rektori és spiritualisi teendőket, másika a tanulmányi felügyelő tiszteletét töltené be.

Meg vagyok győződve, hogy a m. kir. kormány e gondolat megvalósításához a szükséges anyagi eszközöket készségesen fogja rendelkezésre bocsátani, amennyiben az Ungváron eddig elhelyezett növendékek stipendiumain felül arra szükség lesz.

Tisztelettel kérem Méltóságodat, hogy a fentieket megfontolás tárgyává tenni s a szükséges előmunkálatok biztosítása végett az érdekelt tényezőkkel érintkezésbe lépni méltóztassék, hogy a hajdudorogi papnevelő intézet a jövő iskolai év elejétől megnyitható legyen. Tett nagybecsű intézkedéseiről szíves értesítését kérve, fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1916. június hó
Csernoch

464. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Miklósy István hajdudorogi püspöknek a naptárreform tárgyában

Esztergom, 1916. július 3.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3341/1916. Fogalmazvány.

Mélt. és főt. Miklósy István püspök Úr
Nyíregyháza

Pap Elek szaniszlói esperes-plébános és híveinek felebbezését valamint arra adott válaszomat ./.. azzal a kéréssel küldöm meg Méltóságodnak, hogy a válaszomat Pap Elekkel közölni szíveskedjék.

Abban semmi kifogásolni valót nem találnék, ha Méltóságodnak rendelete azon templomokban, a hol román nyelven tartatik a Szentbeszéd, e nyelven hirdettetnék ki, hiszen nálunk is a hirdetések a nép nyelvén szoktak történni. Én is egyes körleveleimet három nyelven, magyar-német-román szoktam kiadni.

Fogadja

Esztergom, 1916. jul. 3.

Csernoch

464a. Csernoch János hercegprímás leiratfogalmazványa Papp Elek szaniszlói parókusnak a naptárreform tárgyában

Esztergom, 1916. július 3.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3341/1916. Fogalmazvány.

Nt. Pap Elek esperes, plébános Úr
Szaniszló

A f. évi június hó 24. én 80 sz. a. kelt felfolyamodás kapcsán a következőket válaszolom.

Az esztergomi egyháztartományhoz tartozó három görög katolikus egyházmegyében a Gergely-naptár használata a metropolita előzetes hozzájárulásával rendeltetett el és arról az Apostoli Szentszék is értesített.

Téved abban Mságod, hogy a rendelet kibocsátásával a hajdudorogi püspök úr túllépte volna hatáskörét, mert az Apostoli Szentszék a Julián-naptár helyett a Gergely-naptár behozatalát az egyes görög katolikus egyházmegyékben soha sem tartotta fenn magának, sőt a munkácsi püspök előtt 1718-ban kifejezte azt az óhajtását, hogy az ünnepek megülése a Gergely-naptár szerint történjék.

Az általános egyházjog szerint az ünnepek rendjének és a böjti fegyelem megállapítása és megváltoztatása igenis az Apostoli Szentszék joga.

De a jelen esetben nincs szó az ünnepek rendjének megváltoztatásáról. Csupán a naptári időszámításnak a tudomány álláspontja szerint való megváltoztatásáról van szó, melyet az Apostoli Szentszék a latin egyházban már 1582-ben elrendelt. A görög katolikusok tovább is használhatták ugyan a régi Julián-naptárt, de az Apostoli Szentszék mindenkor szívesen vette volna, ha a görög katolikusok önként elfogadják az új és helyes időszámítást.

A Julián-naptár használata kedvezmény volt, s amelyről görög kath. testvéreink püspökeik útján bármikor lemondhatnak.

Amit X. Pius pápa 1911. jul. 2-án kelt „Supremi disciplinae” kezdetű motu propriójában elrendelt, a latin egyházban annak semmi összefüggése a naptárrendelettel.

Ebben a pápai intézkedésben egyes parancsolt ünnepek eltöröltetnek, amiről a naptárrendeletben szó nincs.

Tehát jogsérelem nem történt.

A naptár megváltoztatását kívánta az igazság, mert a régi időszámítás tényleg nem felel meg az igazságnak. Kívánta az őszinte ragaszkodás a r. k.

anyaszentegyházhoz, amelyhez a görög katolikusok az időszámításban is egységesek akarnak lenni;

Kívánta az állam iránt való hűség, amelynek királyai és törvényhozása a naptáregyesítést mindig sürgették;

s kívánta a praktikus élet, amely sokféle viszonylatai között a régi időszámítás nem tudott elhelyezkedni. Az iskola, a törvénykezés, az összes polgári fórumok a Gergely naptár használják, ami a görög katolikusokat sok kellemetlenségbe sodorták.

A Julián-naptár mellett semmi más nem szól mint a megszokás, a hagyomány. De érdemes-e oly hagyományt fenntartani, amely szembeszökően hamis és csak akadékoskodó külsőség?

Nem mertem volna elhinni, hogy Magyarországon egyetlen művelt ember is akad, aki ezen a mindenképen okos és szükséges reformon fennakad.

Hogy az okatlan hagyományokhoz is ragaszkodó nép között találkoznak majd az új rend ellen zúgolódók, arra gondolni lehetett. De a püspökök méltán elvárhatták a művelt emberektől, különösen a papoktól, hogy a népet kellőleg fölvilágosítsa.

Igaz, a gyulafehérvár-fogarasi egyháztartomány görög katolikus püspökei a naptáregyesítést még nem rendelték el. De ebből nem következik, hogy a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt románok is a régi időszámításnál maradjanak.

Ugyanazon egyházmegye területén egységesen kellett intézkedni annál is inkább, mert az új időszámítást javasló okok a románokra ép úgy vonatkoznak, mint a többi görög katolikusokra.

Ha a népet nem izgatják a kérdéshez nem tartozó s mesterségesen kiélezett okokkal, akkor az maga örömmel megnyugszik az új rendben, amelynél csak az átmenet föltűnő, a folytatás pedig már természetes, mint az újonnan behozott nyári időszámításnál is láttuk.

Elvárom azért Mságodtól, hogy híveinek a naptáregyesítés igaz okait és előnyeit megmagyarázza s őket nyugalomra intse. Inkább legyenek rá büszkék, hogy a reformot már elfogadták s nem ragaszkodnak olyan időszámításhoz, amely mellett csak az elfogultság tud makacsul megmaradni.

Többiben

Esztergom, 1916. júl. 3.

465. Aradi magyar görögkatolikusok kérvénye Raffaele Scapinelli bécsi nunciusnak a naptárreform tárgyában

Arad, 1916. július 6.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 9. fol. 459r–460r. Tisztázat.

Laudetur Jesus Christus!

Eminentissime Domine et Pater Cardinalis!

Instar complementi humillime mitto rogationem in acta adjuncta (./.) subscriptorum, quoniam ii quoque, una cum iis, quorum nomina in vere anni 1914 ad Vestram Eminentiam a nobis missi sunt, – de dioecesi rumeneo

graeco cath. Lugosiense et de parochia rumenea Aradiensis secernentur et jurisdictioni sive dioeceseos Hajdudorogiensis graec. rit., sive Csanádiensis lat. rit. subjicerentur.

Introductio calendarii Gregoriani ab episcopis munkacsiensis, eperjesiensis et hajdúdorogiensis graec. rit. facta quoque urget nostram subitaniam transjunctionem, quoniam sine parochia, vel saltem filiali impossibile est nobis feria nostra secundum calend. Gregor. celebrare et fideles aradienses hungarici linguae ad ritum graecum pertinentes volunt amplius una cum graecis rumeneis celebrare – diverso tempore cognatis alibi vigentibus et celebratione festorum secund. calend. Julianum una cum rumeneis se (tamquam) rumeneos ostendere et hungaricam nationem et linguam eo modo pernegare.

Quam ob rem mutatio Calendarii solum ab eppis ruthenicis et hungarico graec. rit. facta sed a rumeneis non secuta urget nos, hungaricos et ruthenicos, qui plus quam quadrantem partem parochiae graeco cath. Aradiensis constituimus – ad separationem de ecclesia rumenea adhuc secundum calendarium antiquum Julianum feria celebranto et constitutionem extrastantis parochiae seu filiali, vel saltem ad licentiam una cum latinis feria sancta secundum calend. Gregorianum celebrandi.

Ideo iterum et instanter rogare audemus pro nostra supradicta transjunctione mediante Vestrae Eminentiae de S. Sede Apostolica ut rogatio et res nostra durante anno praesenti, ante feriam Nativitatis Domini – si possibile est – perficiatur, ne supradictam sanctam Feriam et sequentes ferias secundum calendarium Gregorianum a nostris eppis hung. et ruth. introductum celebrandi impotentes reddamur.

Tamquam omnium consuetudinalium hungarorum Aradiensium interpret er vicemgerens, maxima cum reverentia et dextram Vestris Paternitatis et Eminentiae maxima cum honore provolutus osculans.

Servus humillimus:

Aradini die VI. Julii, A 1916.

Ludovicus Páris mp

est parte:

theol. abs. gr. cath. et abs. auditor philosophiae

Ad Rss. S. Nunciaturam Apostolicam

Wien

Fidelium hungaricorum ritus graeci catholici Aradiensium
rogatio humillime in re separationis nostrae de dioecesi Lugosiensi rit.
rumeneo graeci (tamquam supplementum nostrae rogationis A. 1914 ad Rss.
S. Nunciaturam Apostolicam directae) praecipuo respectu habito ad usum
calendarii Gregoriani in dioecesibus hung. et ruthen. introducti.

Adj. 1./

Alulírottak kijelentjük, hogy elvben csatlakozunk azokhoz, kik az aradi magyar nyelvű gör. kath. egyházközség felállítását óhajtják és majdan az alá akarnak tartozni:

Aláírás: Lakás:

Szőllősy János alkalmazott a “Kegyelet” temetésrend. vállalatnál.
Ferdinánd u. 5.
Majoros János kocsigyártó, kovács m. Urbán Iván u. 30.
Dániel Etelka hajadon. Batthyányi u. 23.
Banlovics Emil mk. adótiszt. Varjassy Lajos u. 96.
Zuborczy Péter cserépverő mester. Koszoru utca 28a.
B. Papp Ferencz papucs készítő, Varjásy Lajos ut. 144.
B. Papp István né(!) magánzó né(!), Illes ucza 86B

466. Tisza István miniszterelnök magánlevele Jankovich Béla vallás- és oktatásügyi miniszterhez a naptárreform tárgyában

H.n., 1916. július 10.

Kiadva: *Gróf Tisza István Összes Munkái. 4. sorozat. V. kötet*, Budapest, 1933. 273–274.

Kedves Barátom!

A hajdúdorogi püspök beadványát mellékleteivel együtt Szatmár vármegye főispánjához küldtem le azzal a felhívással, hogy a tényállást feltűnés nélkül állapítsa meg s az eredményt jelentse.

Egyelőre annyit közölhetek veled, hogy egy Szim György nevű szaniszlói lakos intézett panaszlevelet Miklósy püspökhöz, amelyben arról értesítette, hogy Pap Elek szaniszlói gör. kath. lelkész a püspöknek a naptárra vonatkozó körlevelét fel nem olvasta, hanem e helyett a mise végén azt mondta a híveknek, hogy fellebbezni fognak a kalendárium megváltoztatása ellen. Továbbá azt is állítja a lelkésztől, hogy felhívta a népet, miszerint adakozás útján román nemzetiségű zászlokat vegyenek az egyház részére s hogy midőn panaszló azt mondta nekik, hogy arra nincsen szükség, mert ők magyarok, azt válaszolta, miszerint «ha maga magyar, akkor maga pogány».

Persze egyelőre mindez Szim György panaszló egyoldalú előadása; a tényállás megállapítása után közölni fogom az eredményt.

Szívből üdvözöl igaz híved: Tisza.

467. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak a hajdúdorogi egyházmegye papnövéndékek elhelyezése tárgyában

Karlsbad, 1916. július 17.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3344/1916. Tisztázat.

Főmagasságu Bibornok, hercegprímás, érsek Úr!

Növéndékpapjaim elhelyezése tárgyában hozzám intézett 3344/916 számú, igen becses megkeresésére³⁷³ vonatkozólag van szerencsém Excellentiádat a következőkről értesíteni.

373 Lásd: 463. számú dokumentum.

A budapesti elhelyezés eszméjét én magam vetettem föl, de e terv megvalósításáról csakhamar lemondottam.

Beláttam ugyanis, hogy bármily változtatás is a jelen állapottal szemben gondos előkészítést, hosszabb tárgyalást s az illetékes faktorokkal precíz megállapodást kíván.

A görög nyelv tekintetében, a budapesti elhelyezéssel mitsem nyernének. Azt amire e nyelvből szükségük van Ungváron is megtanulják s illetve már a gináziumban megtanulták. Magában pedig a görög rítus szellemében sokkalta inkább nevelődnek Ungváron mintsem nevelődhetnének Budapesten.

Igy az áthelyezést csak akkor szándékozom foganatosítani, ha a papnevelőház saját püspöki székhelyemen állittatik föl s a növendékek a saját főpásztoruk közvetlen felügyelete alá kerülnek.

Egyébként az ajánlott áthelyezés jelenleg már csak azon okból sem vihető keresztül, mert olyan papjaim, kiket előljárókul alkalmazhatnék, nincsenek.

Mínt hogy Karlsbadból csak e hó vége felé utazom haza, szükségesnek találtam Excellentiádat elhatározásomról – az ügy sürgőssége miatt – már most, e magán levélben tájékoztatni.

Fogadja kegyesen mély tiszteletem legőszintébb kifejezését, mellyel vagyok Karlsbadban, 1916. jul. 17.

Főméltóságodnak alázatos szuffragáneusa

Miklósy István hajdudorogi püspök

468. Kismajtényi görögkatolikus hívek kérvénye Csernoch János hercegprímásnak a naptárreform tárgyában

Kismajtény, 1916. július 18.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3341/1916. Tisztázat.

Főmagasságú és Főtisztelendő

Bíboros-Herceg-Prímás Érsek Metropolita Ur!

A naptáregyesítés ellen Emminentiádhoz benyújtott legalázatosabb felebezésünk rideg elutasítása³⁷⁴ újabb sebet ejtett az amugy is agyonzaklatott szíveinkbe, kiválóan fájdalmasan érintett bennünket az a kegyes kijelentés, hogy Emminentiád tudtával, belegyezésével, sőt határozott ohajára rendeltetett el a naptáregyesítés, aminek a püspöki rendeletben semmi nyoma sincs; ennél még elszomorítóbb reánk nézve Emminentiád ama csodálkozása, hogy neveink után ítélve magyar embereknek méltóztatik bennünket tartani s neveinktől nem kegyeskedett zaklatott katolikus lelkületünket is meglátni, pedig mi nem is annyira nemzetiségi szempontból, hanem tisztán hit erkölcsi okokból kértük a sérelmes püspöki rendelet mérséklését (fakultatívva tételét), ami oly könnyen megtörténhetett volna mint amilyen könnyen történt, hogy róm. kath. hittestvéreinknél a pápa Őszentsége ünnepnapredukáló legfelsőbb

374 Lásd: 464a. számú dokumentum.

intézkedése nem hajtatott végre a hívek ünnepeikhez való szívós ragaszkodása miatt.

Miután Emminentiád felebbezésünket legcsekélyebb magas figyelemmel sem méltatta, mert elutasító kegyelmes leiratában nem méltóztatott intézkedni, hogy mi legyen a jövőben a püspöki rendelet által eltörölt Szt. Demeter vértanu, Szt. Kereszt felmagasztaltatása és a szeplőtelen fogantatás ünnepeivel melyeket mi régi egyházmegyénkben szentül megtartottuk, sőt ez utóbbi ünnep 50 éves jubileumát nagy ünnepiességgel megültünk 1904-ben; sem nem méltóztatott kegyesen intézkedni, hogy mi kötelesek vagyunk-e a püspöki naptáregyesítési rendeletben előírt Szűz Mária oltalma ünnepet megünnepelni. Miért is Emminentiád 2508/1916 felebbezésünket elutasító határozata ellen újabb felebbezéssel kényszerülünk élni felettes egyházi főméltóságunkhoz a főtisztelendő prímási Szentszékhez, ahol az iránt esedezünk, hogy méltóztassék ünnepeink megtartásában eddigi szokásaiban meghagyni az alábbi okoknál fogva:

1., A püspöki rendelet egyházunkban kihirdetve nem volt, mert a hívek nem tűrik annak kihirdetését;

2., A naptáregyesítés – amint ő Emminentiájának kijelentéséből latjuk – a magyarokért történt, mi pedig románok vagyunk, és csak akkor fogadhatjuk el azt, ha azt a hazai összes gör. kath. is elfogadják;

3., A naptáregyesítő püspöki rendelet hitéletünkre károsan hat és vallásközönyösségre vezet, mert a hívek régi ünnepeiktől megválni nem tudnak, lelkészeinkkel hadilábra állít, ami a vallásos élet ki nem számítható kárával jár;

4., A régi naptárt a róm. kath. egyház 1582 évig használta, engedtessek meg tehát, hogy mi is legalább annyi ideig élvezzük mint egyesült katolikusok;

5., Semmi előnyt nem látunk az új naptár használatából, semmi hátrányt a réginek a megtartásából, mert ha valaki a naptár miatt a róm. kath. szertartásra tér át, mi azt veszteségnek nem tekintjük;

6., A naptáregyesítés reánk sérelmes, mert midőn a többi ker. felekezetekkel közös ünneplésre kényszerít, elválaszt a közelben lakó szüleink, testvéreink és rokonainkkal való közös ünnepléstől;

7., Jogtalan és időszerűtlen a harcban álló véreinkért, aki nem érdemlik meg, hogy hősiességük jutalmául megfosszák ősi ünneplési szokásaiktól s végül

8., Mert meglevő ünnepeket eltörölni és új ünnepeket elrendelni a pápa Őszentsége jogköréhez tartozik.

Főtisztelendő prímási Szentszék! a fentti okok alapján alázattal esedezünk, miszerint méltóztassék a naptáregyesítő püspöki rendeletet fakultatívvá tenni és ünnepeink zavartalan megtartásában továbbra is élni hagyni.

Kérelmünket megújítva alattvalói hódolattal maradtunk

Kismajtény 1916 július 18.

a kismajtényi gör. kath. hitközség híveinek megbízásából:

Dávid Ferencz, Kádár János, Tarcz György, Szilágyi László

Dávid Péter, Suta György, Suta László, Rátin Sándor

469. Papp Elek szaniszlói parókus kérvénye Csernoch János hercegprímásnak a naptárreform tárgyában

Szaniszló, 1916. július 23.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3341/1916. Tisztázat.

Ad 96-916

Főmagasságu Bíbornok Érsek Úr

Legkegyesebb Atyám

3341 számú magas válaszát gondnokaimmal közöltem és miután ők semmi szín alatt nem akarnak lemondani régi ünnepeikről, kötelességemnek tartom törvényes időn belül jogorvoslásért a Romai Apostoli Szent Székhez folyamodni. –

Az ide mellékelt latin kérvényemet és mellékletet azon hódolatteljes kérelemmel vagyok bátor Emmientiád kegyes színe elé terjeszteni, méltóztassék azokat a bécsi Apostoli Nuntiatúra utján rendeltetési helyére juttatni.

Felszentelt jobbját csokolva vagyok

Szaniszló, 1916. július 23.

Mély hódolattal: Pap Elek esperes parochus

470. Csernoch János hercegprímás átírata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a naptárreform tárgyában

Bajcs, 1916. július 30.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3798/1916. Fogalmazvány.

Méltóságos és főisztelendő Miklósy István püspök úr

Hajdúdorog

A szaniszlói és kismajtényi gör. kath. hitközségek felebbezését, amelyben a naptáregyesítés rendelete ellen az Apostoli Szentszékhez fordulnak, / megküldöm Méltóságodnak. Remélem, hogy nemsokára lesz módomban Méltóságoddal ezt az ügyet személyesen is megtárgyalni. A mostani súlyos diplomáciai válság között tanácsos a további rendszabályokat a magyar királyi kormánnyal is megtárgyalni.

Fogadja...

Bajcs, 1916. júl. 30.

Csernoch

471. A Szatmármegyei románok hűségnyilatkozata a király és a magyar haza mellett

Nagykároly, 1916. szeptember 18.

Szamos, 1916. szeptember 18., 2–3 oldal

A szatmármegyei románság hűségnyilatkozata

A Szamos eredeti tudósítása.

Nagykároly, szept. 18.

A szatmármegyei románság sem maradhatott el a velünk érző és velünk harcoló magyar románok ama milliói közül, akik Románia árulása és betörése

óta nap nap után megragadtak minden alkalmat, hogy lelkes szavakkal is tanúságot tegyenek Magyarország iránt érzett hűségükről.

Szatmárvármegye románjait a mai napra hívta össze Marchis Romulus vármegyei főesperes Nagykárolyba, hogy megjelenve Csaba Adorján főispán előtt élő szóval kifejezést adjanak hagyományos, tántoríthatatlan király hűségüknek és törhetetlen hazaszeretetüknek.

Tudott és várt dolog volt ez a hűségnyilatkozat, mégis örvendetesen szép volt, bizonyossága annak, hogy Szatmár megyében együtt, egy célért dolgozott eddig és harcol ezután bármilyen anyanyelvű társadalom.

A vármegye hatalmas tanácskozó termében a magyar király képe, a magyar kormány képviselője előtt elhangzott új román hűség eskü záloga a diadalmas, nyugodt jövődőknek.

Délelőtt 11 órakor vonultak fel Marchis Romulus főesperes vezetése alatt a szatmármegyei románság képviselői a vármegyeház nagytermébe.

A főesperesen kívül részt vettek a deputációban:

Papp József nyug. táblabíró, Achim György bankigazgató, dr. Barbul I. Károly ügyvéd, Koltó Demeter főkönyvelő, dr. Drágos Theofil ügyvéd;

Ossián Pánofil szamosközi esperes, Bogdán András nagykárolyi kerületi esperes, Papp Elek, Papp János, Mihálka János, Marosán György, Csordás Mihály, Stanczu György, Szilágyi György esperes-parochusok ;

Ajakij János, Abrudán Kornél, Szakáll János, Papp Demeter, Marosán Aurél, Ardeleán László, Anderkó Viktor, Campián Emánuel, Cionte Döme, Botta Mihály, Sinka György, Poppán Vazul, Papp Sándor, Germán Tivadar, Papp Mihály, Fet Joachim, Gregár Joachim, Máthé Grácián, Tassiedán István, Selagián Flórián lelkészek;

Giniti Mihály, Nagy Tivadar, Magdás Anarián, Niksza Ambrus, Sturza János, Márkus Mihály, Anderkó Sándor tanítók;

Fábián Béla nagykárolyi egyházigazdnok, Szabó János községi bíró, Papp István magánzó, Páll György, Oláh Mihály, Kurtyán Mihály, Donka Demeter, Simonka Traján, Karbunár Corjolán, Erdei János, Donka Gábor, Vida János birtokosok, Sinka József, Kosárka György, Murg Demeter, Márián János, Sopronyi László, Sinka György, Zsurzsa György, Arany János és Vanka Valentin iparosok.

A megjelentek hatalmas éljenzéssel fogadták a terembe belépő főispánt, aki előtt Marchis Romulus főesperes a következő hűségnyilatkozatot olvasta fel:

Méltóságos Főispán Ur!

Szatmárvármegye tekintélyes számú románságának képviselői vármegyénk minden román lakta vidékéről összegyűlt küldöttségben, ezen hazánkra kényszerített világháború forgatagában, egyedül hazafias szent kötelességünktől buzdíttatva, immáron másodízben jelenünk meg Méltóságod vármegyénk főnöke, mint a magas államkormány képviselője előtt.

Két évi lankadatlan, kitartó hősi küzdelem után a minden oldalról ránk törő ellenség ellen, hazánk ellenségeinek száma nemhogy fogyott volna, hanem meglepetésszerűen egy újjal szaporodott.

A szomszédos Románia hadat üzent Monarchiánknak, amelyben a dicsőséges Habsburg dinasztia alatt több millió román él hűségben, egyetértésben,

összetartásban és örvendetes fejlődésben a monarchia többi nemzetiségével együtt.

Megdöbbenőleg hatott reánk magyarországi románokra ezen hadüzenet, mert lehetetlennek tartottuk, hogy Románia az Orosz birodalommal szövetkezhesék, amely leginkább veszélyezteti a román fajnak existenciáját, mert hisz éppen Románia történelme tanúskodik Oroszország hálátlansága és perfidiájáról.

A magyarországi románság, a történelem megcáfolhatlan tanúbizonysága szerint, több mint egy évezreden át a haza igaz, hű fiaival együtt, mindig testvéri szeretet és egyetértésben védte e haza drága szent földjét minden ellenségével szemben. Soha elnyomott fajnak nem tekintette magát Szt. István első királyunk koronájának népei között. Ezt vele a lovagias magyar nemzet sohasem érezte. Avagy máskülönben miként volna megmagyarázható azon határtalan hősi elszántság, azon odaadó rajongó hűség és szeretet, azon halált-megvető vitézség, mit ezen rémes világháborúban eddig tanúsított a hazai román nép, véré, életét, vagyonát, mindenét áldozva a haza védelmére?

Állíthatja-e valaki tehát, hogy a magyarországi román népnek felszabadításra van szüksége? Nem volna ez a lojális magyar nemzetnek rut megrágalmazása? Ilyen eszmével mi sohasem azonosítottuk magunkat!

Pártpolitikai diferenciák lehettek a múltban a magyarság és a hazai románság között. Lehetett a politikai rendszer ellen való küzdelme is a románságnak, miként az a többi hazai politikai pártok között is oly sokszor, elég éles módon nyilatkozott meg: de hazaellenes, vagy kifelé gravitáló tendenciái a hazai román népnek soha sem voltak, mert ilyesmi érzületéhez és lojalitásához soha sem fért.

Ez oknál fogva a romániai hadüzenet által teremtetett új helyzet éppen semmit sem változtat a hazai románság felfogásán. Csak azzal a határtalan rajongó szeretettel, tántoríthatlan hűséggel ragaszkodunk dicsőősegesen uralkodó fenséges apostoli királyunkhoz, csak az az igazi, őszinte, törhetetlen lángoló hazaszeretet dagasztja keblünket, mint a múltban, mely arra sarkal és lelkesít, hogy készek legyünk a jövőben is mindig állandóan és kitartóan életünket, vagyonunkat, mindenünket feláldozni a hazáért, sikra szállva szeretett hazánk területi épségének megvédésében bármilyen ellene törő ellenséggel szemben is.

Tudja, érzi ezt a hazai románság, hogy most e nehéz történelmi időkben még fokozottabb módon kell együtt éreznünk, összetartanunk és szeretettel együtt működnünk a haza szent ügyében; de tudja és érzi ezt a magyarság is, nem is kételkedik a hazai románság hűsége és ragaszkodásában, úgy hogy azt szinte feleslegesnek látszanék hangoztatnunk és kifejeznünk; éppen azért mi, egyenjogúságunk tudatában és érzetében, annyi vér és vagyon áldozat után csak azt kérjük és várjuk közöd hazánk fiai és magyar testvéreinktől, hogy oly őszinte szeretettel legyenek irántunk, mint a milyet mi is tanúsítunk hazánk összes fiai iránt, kikkel egy testvériségben élünk, együtt küzdünk, együtt vérzünk a haza szent földjének védelmében.

Így aztán bizalommal merünk nézni hazánk egy szebb, boldogabb jövője elé, hogy annyi véres küzdelem és áldozat után, a Mindenható meg fogja adni hazánknak és vitéz szövetségeseinek a diadalmas győzelmet, hogy élvezhessük majd

a dicsőséges, áldásthozó és tartós várva várt béke gyümölcseit, egymást kölcsönösen megértve és megbecsülve szeretett hazánk felvirágozására és jólétére.

Ezek után kérjük Méltóságos Főispán urat kegyeskedjék a szatmárvármegyei románság tántorithatlan és változhatlan király hűsége, valamint törhetetlen, őszinte hazaszeretete biztosítékának zálogául érzelmeink jelen önkéntes kifejezésének megnyilvánulását fogadni és azt őfelsége apostoli királyunk és legkegyelmesebb Urunk trónjának zsámolya elé juttatni!

Éljen a király! Éljen a haza!

Az egybegyűlték hangos és lelkes éljenzése szakította meg a hűségnyilatkozatot mindannyiszor, valahányszor a hazáról, a királyról avagy a főispánról történt említés.

A főesperes a hűségnyilatkozatot írásba foglalva is, az összes fent elsorolt jelenlevők aláírásával ellátva, átnyújtotta a főispánnak, akinek átadta dr. Rákóci Filep Sándor ügyvéd levelét is, aki közli, hogy a Kővárvidék románsága nem jelenhetett meg a mai fogadás-tételen, mert hasonló jellegű össze jövetelt tart. Felkéri azonban az esperest, hogy jelentse be az ő csatlakozásukat is és tolmácsolja hasonló érzelmeiket. Ugyanilyen értelemben irt Szabó Ágoston szaniszlói gyógyszerész is.

Csaba Adorján főispán átvette a nyilatkozatot, amelyre a következő beszédben válaszolt:

— Amidőn ez alkalommal van szerencsém Szatmárvármegye román lakosságának küldöttségét fogadni, köszönetemet fejezem ki az ékes szavakban tolmácsolt király és haza iránti hűségért. Feleslegesnek tartom hangoztatni, — hiszen ösmernek engem, — hogy én mindig bizalommal tekintettem a vármegyei románság felé, viszont a románságuk is mindig bizalma volt hozzám, amire én a jövőben is okot fogok szolgáltatni.

Velem szemben fölösleges volt az Önök demonstrációja, mert hiszen logikus dolog, hogy a hazai románság itt akar boldogulni mi közöttünk és nem vágyik idegen — kétségtelenül alacsonyabb — kultúra után. (Zajos helyeslés.)

Nagy súlya van mégis az Önök nyilatkozattételének, mert ezzel demonstrálják azt, hogy nem vágnak külső beavatkozás után, nem akarnak más országban érvényesülni, hanem itt akarnak élni, itt akarnak meghalni ezen a földön, ahol születtek és ahol eddig is éltek. (Óriási éljenzés.)

Hadd lássa az az ország, amely fegyverét nekünk szegezte, hogy eljárása hitvány hipokritaság, hiszen a reánk emelt tőr a saját szívének fordult, mert az orosz éppúgy ellensége neki, mint nekünk. Éppen ezért csodálatos az, hogy Románia pillanatnyi előnyökért évtizedes szövetségségei ellen fordult és közös ellenségeink mellé csatlakozott.

Az Önök nyilatkozattétele újabb bizonyítéka az Önök hűségének, amelyet fiaiknak kiömlő vére már megpecsételt. Ez a vér együtt ömlött a magyar vérrel és ezent szövetséget teremtett közöttünk. (Lelkes éljenzés.)

Kérem Önöket, tartsanak ki nyilatkozatuk mellett és juttassák el annak eszméjét legkisebb hívük szívéhez is, és akkor, ha voltak is eddig félreértések közöttünk, azok eliminálódni fognak és közösen fogunk dolgozni a haza boldogulásáért.

A beszéd befejeztével a küldöttség tagjai percekig éljenztek a főispánt, aki ezután elbeszélgetett a küldöttség egyes tagjaival.

A szatmárvármegyei románság hűség-tétele ezzel ünnepies, lelkes hangulatban ért véget.

**472. Raffaele Scapinelli bécsi nuncius átirata Miklósy István
hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög
liturgikus nyelvének bevezetése tárgyában**

Bécs, 1916. szeptember 30.

GKPL Miklósy–hagyaték 4556/1914. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 5. fol. 197rv. Fogalmazvány.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

No. 5416

Viennae, die 30 septembri 1916

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Stephano Miklosy

Episcopo Hajdudoroghensi

Illustrissime ac Reverendissime Domine

Rite et suo tempore trasmisi ad Sanctam Sedem litteras³⁷⁵ quibus Dominatio Tua Illustrissima ac Reverendissima a Beatissimo Patre dilationem expetebat, usque ad diem primam mensis januarii anni 1920, adimplementi obligationis impositae per Bullam „Christifideles” de dato 8 Junii 1912 quoad usum linguae graecae in sancta liturgia, pro neoerecta dioecesi Hajdudoroghensi.

Nunc pergratum mihi contingit cum Dominatione Tua communicare quod Beatissimus Pater, attentis expositis, nec non favorabili voto Sacrae Congregationis de Propaganda Fide pro negotiis orientalis ritus, praecibus ipsius Dominationis Tuae annuere dignatus est.

Praecipit vero Sanctitas Sua, et quidem sub gravi ut Dominatio Tua quam primum operam det editioni librorum liturgicum in lingua graeca, iuxta exemplaria Dominationi Tuae iam tradita. Mens Sua insuper est, ut Dominatio Tua, ea qua par est sollicitudina, statuatur scholas opportunas in quibus sacerdotes addiscere possint linguam graecam liturgicam, eosdem obligando, etiam sub poenis disciplinaribus, ad hoc, ut pares se reddant ad praedictam linguam in sancta liturgia adhibendam.

Vult etiam Sanctitas Sua, ut clerici istius dioeceseos, qui sive in Munkácsinesi Seminario, sive alibi educantur, linguam graecam in omni addiscant, super qua omnino examinari debent: alioquin ad sacros ordines non promoveantur.

Insuper, eadem ratione, Sancta Sedes, praecipit ut abusus, qui in pluribus paroeciis istius dioeceseos invaluit, linguam scilicet hungaricam in sancta liturgia adhibendi, omnino tollatur, sicuti in praedicta Bulla „Christifideles” absolute impositum est: ita ut antequam usus linguae graecae obligatorius evadat, lingua tantummodo ruthena, respective rumena, in sancta liturgia adhibeatur.

Non dubitat Beatissimus Pater quia Dominatio Tua omnem diligentiam et zelum, ut praecepta supermemorata executioni mandentur quam citius et adamussim, sicuti decet, adhibitura erit. Et quoniam de eorum executione

375 Lásd: 434. számú dokumentum.

mihi mandatum est Sanctitati Suae referre, ideo rogo Dominationem Tuam ut quamprimum ad me opportunam relationem mittat.

Interim sensibus sinceræ aestimationis et peculiaris observantiae persisto Dominationi Tuae Illustrissimæ ac Reverendissimæ in Christo addictissimus

Raphael Cardinalis Scapinelli
Pronuntius Apostolicus

473. Girolamo Roller, a Propaganda Fide Kongregáció keleti ügyosztálya titkárának átirata Teodoro Valfrè di Bonzo bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye ógörög liturgikus nyelvének bevezetése és oktatása, valamint a görög liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Róma, 1916. október 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna 766. fasc. 7. fol. 225r–228r. Tisztázat.

S. Congregazione de Propaganda fide per gli affari di rito orientale
Protocollo N. 37688

Roma, 4. Ottobre 1916.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore
Monsignor Teodoro Valfrè di Bonzo
Nunzio Apostolico di Vienna

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Dietro insistenti pressioni del Governo Ungherese il Santo Padre Pio X di felice memoria si vide costretto ad erigere nell' Ungheria una nuova diocesi di rito greco, che fu formata di parrocchie tolte alle diocesi rutene di Eperies e Munkacs, e di parrocchie tolte alle diocesi rumene di Szamosuivar, Gran Varadino e Blas, nelle quali, secondo le affermazioni del governo, era divenuta di uso generale la lingua ungherese, tanto da non esservi più comprese le lingue rutena e rumena.

L'erezione della diocesi, che fu detta di Haidoudorog, avvenne con la Bolla „Christifideles” pubblicata il 28³⁷⁶ Giugno 1912. Ma questa erezione sollevò altissime proteste tra i rumeni della Transilvania come un attentato fatto alla loro nazionalità, e soltanto la prudenza e il tatto dei Vescovi rumeni impedì che la sollevazione non degenerasse in uno scisma; ed il governo stesso, allarmato forse per il moto che si propagava, promise ai Vescovi medesimi, e formalmente ancora alla Santa Sede, che avrebbe proceduto ad una revisione della Bolla per restituire alle loro diocesi di origine alcune parrocchie nelle quali di fatto la lingua magiara non era parlata. Fino ad ora però le promesse del Governo non sono state tradotte in atto.

376 Helyesen: 8.

Tra le condizioni imposte dalla Santa Sede nella Bolla suaccennata vi era quella, che la lingua liturgica della nuova diocesi fosse il greco antico, e per questo la diocesi fu detta di rito greco. Per dare però il tempo necessario ai sacerdoti della diocesi di imparare il greco furono accordati tre anni, durante i quali, „in singulis paroeciis ea lingua liturgica uti poterunt quae hucusque usitata est, vetita prorsus hungarica lingua, quam, quum non sit liturgica, in sacra liturgia numquam adhibere licet.”

Ma dovendosi stampare i libri liturgici necessari, la Sacra Congregazione di Propaganda per il tramite della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari trasmise al Nunzio di Vienna una copia di ciascuno dei libri liturgici Greci editi dalla Propaganda ed in uso presso i cattolici di rito greco. Monsignore Scapinelli poi dal canto suo consigliò al Vescovo di Haidudorog di affidare ad una commissione di persone competenti e sicure l'incarico di curare con la maggior possibile sollecitudine la stampa dei libri medesimi, ma il 15 Ottobre 1915, cioè dopo già compiuti i 3 anni concessi dalla Santa Sede perchè i sacerdoti della nuova diocesi imparassero la lingua greca, il prelodato Monsignor Nunzio informava³⁷⁷ la Santa Sede che „per quante premure siano state fatte da quella Nunziatura Apostolica, non si è potuto sinora ottenere che si mettesse mano alla edizione dei libri necessari.”

Tanto meno quindi fu introdotta nell'uso liturgico la lingua greca, anzi quello che è molto più grave, da rapporti³⁷⁸ pervenuti alla Propaganda in quel medesimo tempo si dovette rilevare che la lingua ungherese si è seguitata ad usare nella liturgia in quelle parrocchie dove l'abuso più volte condannato già esisteva, e si è introdotta anche in quasi tutte le parrocchie della nuova diocesi, siano esse di origine rutena o di origine rumena, che prima della Bolla usavano nella liturgia la lingua rutena o rumena.

Si riferiva inoltre che l'unica innovazione introdotta nel senso voluto dalla Bolla è, che nella Santa Liturgia si pronunciavano in lingua greca o in una delle due altre lingue liturgiche permesse, soltanto le parole della Consacrazione, mentre tutto il resto dell'azione liturgica è recitato in ungherese. Così, per citare qualche esempio, si praticerebbe nelle Chiese greche rutene di Budapest e di Debreczen, e in quelle greco-rumene di Szatmar, Makko, Nagykaroly e di tutte le chiese del Vicariato Siculo di detta diocesi. Soltanto nelle parrocchie rumene, alle quali dovrebbe estendersi la revisione della Bolla promessa dal Governo, si sarebbe conservato l'uso della lingua rumena.

Stando così le cose la Santa Sede si vide costretta a differire, dietro la domanda del Vescovo di Haidudorog, fino al 1 Gennaio 1920 l'adempimento dell'obbligo imposto dalla Bolla „Christifideles” circa l'uso della lingua greca nella Santa Liturgia. Ma volle il Santo Padre che s'ingiungesse al Vescovo di Haidudorog, sub gravi, di metter mano all'edizione dei libri liturgici necessari, entro un breve termine da prefiggersi dal Nunzio Apostolico di Vienna. È mente inoltre del Santo Padre che il medesimo Vescovo stabilisca con sollecitudine delle scuole ove i sacerdoti possano apprendere la lingua greca

377 Lásd: 437. számú dokumentum.

378 Itt nyilvánvalóan Radu püspök feljelentésére utal. Lásd: 448. számú dokumentum.

liturgica, e che obblighi i sacerdoti medesimi a frequentarle con diligenza, minacciando o infliggendo ai disobbedienti misure disciplinari, quali p. e. pei curati il ritiro di tutte le facoltà non parrocchiali, e pei vicecurati ed i semplici sacerdoti senza cura d'anime, la sospensione a divinis.

Posto ciò sarà cura della Signoria Vostra di insistere energicamente presso Monsignore Vescovo di Haiduodorogh, affinchè eseguisca gli ordini di Santa Sede, e di tenere informata questa Sacra Congregazione delle disposizioni che verrà dando in proposito.

Siccome poi in data 13 e 28 Aprile prossimo passato, segnalandosi al Nunzio di Vienna gli abusi sopra ricordati circa l'uso della lingua magiara nella liturgia, lo si pregava di volere informare intorno alla verità dei fatti segnalati, e l'Eminentissimo Pro-Nunzio non ha ancora risposto, Vostra Signoria si darà premura di prendere informazioni in proposito e di trasmetterle a questa Sacra Congregazione.

In tanto augurandole dal Signore ogni bene sono lieto raffermarmi

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo Servo

Per l'Eminentissimo Sig Cardinale Prefetto assente G. Roller Segrio.

Életrajzi adatok a forráskiadványban szereplő fontosabb személyekről

AEHRENTHAL, ALOIS (1854–1912)

diplomata, 1906–1912 között az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere, előtte pétervári nagykövet

AGLIARDI, ANTONIO (1832–1915)

szentszéki diplomata, 1892–1896 között bécsi nuncius

ANDOR GYÖRGY (1867–1914)

miniszteri tanácsos, 1911–1914 között a Vallás- és közoktatásügyi Minisztérium I. Ügyosztályának miniszteri osztálytanácsosa

APPONYI ALBERT (1846–1933)

politikus, 1906–1910 között vallás- és közoktatásügyi miniszter

ÁTÁNYI JÓZSEF

máramarosszigeti kir. ügyész, később budapesti kir. főügyész helyettes, majd 1914-től debreceni kir. főügyész

BALOGH JENŐ (1864–1953)

politikus, egyetemi tanár (1888–1910), vallás- és közoktatásügyi államtitkár (1910–1913), igazságügyi miniszter (1913–1917)

BÁNFFY DEZSŐ (1843–1911)

politikus miniszterelnök (1895–1899)

BÁRCZY ISTVÁN (1882–1952)

Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök személyi titkára, 1913-tól az elnöki osztály helyettes vezetője

BAVONA, ALESSANDRO (1856–1912)

szentszéki diplomata Bolíviában, Ecuadorban és Peruban (1901–1906), Brazíliában (1906–1911), 1911–1912 között bécsi nuncius

BERCHTOLD, LEOPOLD (1863–1942)

diplomata, 1912–1915 között az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere

BERINKEY DÉNES (1871–1944)

Igazságügyi Minisztérium II. ügyosztályának miniszteri titkára 1918-ig, igazságügyi miniszter (1918–1919), miniszterelnök (1919. január 19 – március 21)

BODA DEZSŐ (1863–1918)

budapesti államrendőrség első főkapitány (1906–1917)

BRESSAN, GIOVANNI (1861–1950)

X. Piusz pápa magántitkára

BREYER ISTVÁN (1880–1940)

esztergomi kanonok, érseki titkár, miniszteri tanácsos, 1933–1940 között győri püspök

BURIÁN ISTVÁN (1851–1922)

közös pénzügyminiszter (1903–1912), király személye körüli miniszter (1913–1915), az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere (1915–1916)

CĂTĂRĂU, ILIE (1888–1955?)

bessarábiai származású román politikai kalandor, terrorista, az 1914-es debreceni bombamerénylet elkövetője

CZERNIN, OTTOKAR (1872–1932)

bukaresti követségi titkár (1913–1916), 1916–1918 között az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere

CSABA ADORJÁN

1910–1918 között Szatmár vármegyei főispán

CSERNOCH JÁNOS (1852–1927)

kalocsai érsek (1911–1913), 1913–1927 között esztergomi érsek,

CSIKY GYULA (1895–1911)

a miniszterelnökség III. osztály osztályvezetője

CSISZÁRIK JÁNOS (1860–1936)

egyházjogász, a monarchia szentszéki nagykövetségén a kánonjogi tanácsos titkára (1906), nagykövetség kánonjogi tanácsosa (1910), veszprémi kanonok és pápai prelátus (1911), 1906-tól a közös külügyminisztérium egyházpolitikai osztályán dolgozott

CSORBA FERENC (1862–1949)

jogász, vallás- és közoktatásügyi minisztériumi II/a. ügyosztály ügyosztályfőnök

DE LAI GAETANO, (1853–1928)

bíboros, 1908–1928 között a Konzisztoriális Kongregáció titkára

DRASCHE–LÁZÁR ALFRÉD (1875–1949)

1904–1913 között a Pénzügyminisztériuma és a Miniszterelnökség munkatársa, 1913-tól miniszteri tanácsos és miniszterelnökség I. ügyosztályának miniszteri titkára,

DROHOBECKZY GYULA (1853–1934)

kőrösi püspök (1891–1920)

FERENC FERDINÁND (1863–1914)

osztrák főherceg, osztrák és magyar trónörökös

FERENC JÓZSEF (1830–1916)

Ausztria császára (1848–1916), Magyarország királya (1867–1916)

FIRCZÁK GYULA (1836–1912)

munkácsi megyéspüspök (1891–1912)

FISCHER-COLBRIE ÁGOSTON (1863–1925)

1906–1925 között kassai püspök

FRENTIU, VALERIU TRAIAN (1875–1952)

1912–1922 között lugosi, 1922-től haláláig nagyváradi görögkatolikus püspök

FÜRSTENBERG, KARL EMIL (1867–1945)

diplomata, szentpétervári követségi tanácsos (1905–1909), drezdai követ (1909–1911), bukaresti követ (1911–1913)

GASPARRI, PIETRO (1852–1934)

1904–1916 a között a CIC kodifikálási munkálatainak vezetője, 1907-től bíboros, 1914-től szentszéki államtitkár

GEBÉ PÉTER (1864–1931)

munkácsi kanonok, 1924–1931 között munkácsi püspök

GOTTI, GIROLAMO (1834–1916)

bíboros, a Propaganda Fide Kongregációjának prefektusa (1902–1916)

GRANITO PIGNATELLI DI BELMONTE, GENNARO

(1851–1948) bíboros, bécsi nuncius (1904–1911)

HOSSZÚ BAZIL (1866–1916)

lugosi, (1903–1911), majd szamosújvári püspök (1912–1916)

IGYÁRTÓ SÁNDOR DEBRECENI FŐÜGYÉSZ (1900–1914)

1914-től a Debreceni Királyi Ítéltábla elnöke

JACZKOVICS MIHÁLY (1858–1914)

hajdúdorogi külhelynök (1911–1913), Szatmári főesperes és székelyudvarhelyi külhelynök (1913–1914), a hajdúdorogi Egyházmegye általános helynöke (1913–1914)

JANKOVICH BÉLA (1865–1939)

a képviselőház második alelnöke (1911–1913), vallás- és közoktatási miniszter (1913–1917)

JESZENSZKY SÁNDOR (1852–1917)

jogtudós, királyi főügyész, 1910–1907 között miniszterelnökségi államtitkár

KHUEN–HÉDERVÁRY KÁROLY (1849–1918)

horvát bán (1883–1903), magyar miniszterelnök (1903, 1910–1912)

KLEBELSBERG KUNÓ (1875–1932)

politikus, 1914–1916 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára

LIPPAY BERTALAN (1864–1919)

festő, Khuen–Héderváry miniszterelnök különmegbízottja

LUKÁCS LÁSZLÓ (1850–1932)

penzügyminiszter (1910–1912), 1911-ben egyúttal néhány hónap erejéig kereskedelemügyi miniszter is, 1912–1913 között miniszterelnök, belügyminiszter, majd a király személye körüli miniszter

MACCHIO, KARL (1859–1945)

diplomata, közös külügyminisztériumi államtitkár

MANIU, IULIU (1873–1953)

erdélyi román politikus, jogász, Románia miniszterelnöke (1928–1930 és 1932–1933)

MELLES EMIL (1857–1932)

Budapest–Rózsák terén görögkatolikus parókus (1905–1932), szekszárdi c. apát (1905), budapesti főesperes (1913), szentszéki ülnök (1914)

MERRY DEL VAL, RAFAEL (1865–1930)

bíboros, szentszéki államtitkár

MIHÁLYI TIVADAR (1885–1934)

erdélyi román politikus, jogász, országgyűlési képviselő

MIHÁLYI VIKTOR (1841–1918)

román görögkatolikus metropolita, gyulafehérvár–fogarasi érsek (1895–1918)

MIKLÓS Y ISTVÁN (1857–1937)

a Hajdúdorogi egyházmegye első püspöke (1913–1937)

MÜLLER LÁSZLÓ (1855–1941)

báró, diplomata, a közös külügyminisztérium keleti diplomáciai osztályának vezetője

MUSULIN VON GOMIRJE, ALEXANDER (1868–1947)

közös külügyminisztériumi referatúra-vezető

NÁRAY-SZABÓ SÁNDOR (1861–1914)

orvos, gyogyepedagógus, államtitkár, 1886–1912 között a vallás és közoktatásügyi minisztérium munkatársa, majd 1912–1913 között államtitkára

NETZHAMMER, RAYMUND (1862–1945)

1905–1924 között bukaresti érsek

NILLES, NIKOLAUS (1828–1907)

jezsuita szerzetes, liturgiatudós, a keleti egyházak szakértője

NOVÁK ISTVÁN (1879–1932)

eperjesi görögkatolikus püspök (1913–1918)

ORTINSKY, SOTER (1866–1916)

az Egyesült Államok első görögkatolikus püspöke (1907–1916)

PACELLI, EUGENIO (1876–1958)

bíboros, 1914-től a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjában helyettes titkár, 1917-től Münchenben nuncius, 1939–58-ig XII. Pius pápa néven irányította a katolikus egyházat

PÁLFFY MÓRIC (1812–1897)

diplomata, szentszéki követségi tanácsos

PAPP ANTAL (1867–1945)

egyházmegyei irodaigazgató (1901–1912), a Munkácsi egyházmegye püspöke (1912–1924), a Miskolci Apostoli Kormányzóság kormányzója

PASTOR, LUDWIG VON (1854–1928)

német történész és diplomata Ausztriában, kora egyik legjelentősebb egyháztörténésze

PERÉNYI ZSIGMOND (1870–1946)

Máramaros vármegye főispánja (1903–1913), belügyminisztériumi államtitkár (1913–1917)

PETRY PÁL (1881–1945)

1909-től minisztériumi segédfogalmazó, majd titkár, miniszterelnökségi III. ügyosztály osztályvezetője (1912–1917)

POLÓNYI GÉZA (1848–1920)

országgyűlési képviselő, igazságügyi miniszter (1906–1907)

POP–CSICSÓ ISTVÁN (1865–1934)

román politikus, országgyűlési képviselő

RADU DEMETER (1862–1920)

nagyváradai görögkatolikus püspök (1903–1920)

RHEMEN, HUGO FREIHERR VON (1861–1929)

diplomata, 1910–1917 között a közös külügyminisztérium osztályfőnöke (II. és V. referatúra)

ROLLERI, GIROLAMO

1905–1917 között a Propaganda Fide Kongregáció keleti egyházakkal foglalkozó ügyosztályának titkára

ROSSI-STOCKALPER, FRANCESCO (1876–1957)

szentszéki diplomata, a bécsi nunciatúra ügyhallgatója és ügyvivője

SÁGHY GYULA (1844–1916)

országgyűlési képviselő

SÁNDOR JÁNOS (1860–1922)

belügyminiszter (1913–1917)

SCAPINELLI DI LÉGUIGNO, RAFFAELE (1858–1933)

bíboros, 1912–1916 között bécsi nuncius

SCHÖNBURG–HARTENSTEIN, JOHANNES PRINZ VON (1864–1937)

diplomata, 1906–1911 között bukaresti, 1911-től szentszéki követ

SEPTICKIJ, ANDRIJ (1865–1944)

lembergi görögkatolikus érsek (1901–1944)

SZABÓ JENŐ (1843–1921)

miniszteri tanácsos, a Görög szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottságának elnöke

SZAPÁRY FRIGYES (1869–1935)

diplomata, nagykövet, 1903–1909 között Berlinben attasé, majd követségi titkár, a közös Külügyminisztérium kabinetfőnöke, elnöki osztály vezetője, szentpétervári nagykövet (1913–1914)

SZÉCSEN MIKLÓS (1857–1926)

diplomata, 1901–től szentszéki nagykövet, 1911–től az I. világháborúig párizsi nagykövet, 1916–től magyarországi udvarnagy és a főrendi ház tagja

SZILASSY GYULA (1870–1935)

diplomata, szentpétervári követ

TISZA ISTVÁN (1862–1918)

politikus, miniszterelnök (1904–1905, 1913–1917)

TÓRY GUSZTÁV (1857–1925)

miniszteri tanácsos (1902–1912), igazságügyi miniszteri államtitkár 1912–1918), a harmadik Wekerle kormány igazságügyi minisztere

TREFORT ÁGOSTON (1817–1888)

vallás- és közoktatásügyi miniszter (1872–1888), a Magyar Tudományos Akadémia elnöke (1885–1888)

UJHELYI ANDOR (1854–1926)

hajdúdorogi parókus (1893–1926)

VAJDA–VOEVOD ALEXANDRU (1872–1950)

román politikus, országgyűlési képviselő,

VÁLYI JÁNOS (1837–1911)

eperjesi püspök (1882–1911)

VÁSÁRHELYI GYULA

belügyminisztériumi osztálytanácsos

VASZARY KOLOS (1832–1915)

bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek (1891–1912)

ZICHY JÁNOS (1868–1944)

politikus, vallás- és közoktatásügyi miniszter (1910–1913)

Névmutató

- Abrudán Kornél 128, 297, 298, 304, 349
Anderkó/Anderco Viktor 281, 291, 297, 298, 304, 396
Andor György 154, 155, 156, 165, 166, 194, 201, 204, 205, 289, 290, 300, 316, 359, 360,
509, 648
Andor Gyula 76, 584
Antal Gábor 118
Apponyi Albert 253, 321, 441
Ardelean, Coriolano 544
Árgyelán/Ardelean Bazil 174, 297
Árgyelán/Ardelean Jenő 174
Asboth Oszkár 772, 773
Átányi József 740, 741
Avram Sinefta 637, 642, 644, 647, 655, 662, 679, 685, 718, 720, 746, 747, 748
Avram Tódor 633, 634, 635, 636, 637, 642, 644, 645, 647, 650, 651, 652, 655, 662, 684,
685, 709, 718, 720, 745, 746, 747, 748
- Babó János 174
Balla Gergely 390, 391
Balogh Ferenc 544, 548, 573
Balogh Jenő 57, 118, 612, 613, 614, 616, 619, 620, 629, 633, 636, 637, 641, 642, 643,
644, 646, 647, 649, 653, 654, 655, 656, 657, 660, 668, 677, 678, 679, 681, 683,
686, 687, 690, 708, 709, 718, 727, 740, 748, 750
Balogh Szilárd 536
Bánffy Dezső 764
Bányay Jenő 535, 648, 771, 777, 782, 783
Barota Gergely 356, 390, 392
XV. Benedek 759, 761, 793
Berchtold, Leopold 58, 60, 63, 86, 96, 97, 101, 123, 164, 407, 408, 450, 629, 636, 637,
654, 674, 676, 685, 686, 689, 720, 729, 741, 746
Berinkey Dénes 630, 641, 643, 645, 647, 656, 670, 671, 675, 676, 685, 687, 719, 745,
747, 749
Bihon Miklós 610, 615
Bocskay István 111, 112, 510
Boda Dezső 643, 656, 670, 675
Boér Artúr 222, 255, 508, 510, 511
Bogdán András 128, 298, 304
Böhm János 698
Bokor Illés 221
Bonkáló Sándor 772, 774, 775
Bontya Gergely 356, 391, 392
Bontya Romul 390, 391

Borsos József 608
Botis András 356, 389, 390, 391, 392
Botta Miklós 128, 297, 298, 304
Botya Gergely 390
Branişte, Valeriu 329
Braun, Karl 676
Brebam Sándor 669
Bressan, Giovanni 87
Breyer István 767, 771, 772, 775, 777, 778, 783
Bugarszky Katalin 619, 620, 635, 636, 645, 650, 651, 655, 741, 742
Bujanovich Gyula 818, 819
Bukovszky György 76
Bulcu, Corneliu 102, 103, 544
Burián István 749, 755
Butean, Joannes 544
Buttykay Ferenc 823

Campian/Campeanu Illés 129, 151, 158, 221, 222, 254, 255, 438
Catarau, Ilie 629, 630, 633, 634, 636, 637, 641, 643, 644, 646, 647, 653, 655, 657, 661,
662, 670, 674, 676, 681, 682, 683, 684, 685, 687, 691, 701, 702, 708, 718, 719,
720, 728, 741, 749, 750, 751
Ciceronescu, Samuel 281, 291, 544
Coltor, Ioan 132, 133
Corbescu, Alexandru 685
Czernin, Ottokar 97, 123, 671, 720, 751

Csaba Adorján 281, 282, 343, 346, 347, 350, 352
Csath Sándor 608, 609, 610, 615
Csernoch János 196, 197, 205, 279, 290, 358, 422, 425, 428, 452, 467, 473, 494, 495,
496, 498, 499, 501, 502, 519, 530, 534, 538, 570, 571, 578, 580, 593, 600, 602,
603, 604, 631, 638, 639, 653, 654, 721, 743, 744, 751, 753, 767, 769, 771, 777,
781, 783, 793, 795, 801, 823, 824, 825, 828, 829, 831
Csiszárík János 58, 60, 279, 284, 306
Csobotár/Ciobotariu Gábor 222, 254, 255, 438
Csögi János 355, 356, 389, 390, 391, 392
Csorba Ferenc 369
Csordás/Ciurdariu Mihály 95, 174, 281, 291, 298, 304, 353, 363

Damjanovics Tivadar 535
Darabant Kornél 297
Dávid Mihály 610, 611
Dávid Miklós 610, 615
De Lai, Gaetano 78, 87, 91, 272, 307, 476
Dissesco, Constantin 123, 124
Donea Sándor 222
Drágos Teofil 281

Drohobeczky Gyula 229, 504, 507, 508

Farkas Győző 109, 113, 115, 597, 598
Farkas Lajos 114
Farkas Pál 162
Ferenc Ferdinánd trónörökös 62, 85, 96, 98, 116, 153, 295, 299, 305, 306, 317, 326, 341,
366, 380, 381, 382, 399, 400, 405, 408, 497, 498
Ferenc József magyar király 90, 105, 111, 166, 234, 246, 425, 426, 432
Ferenczy Gyula 208, 218
Ferenczy Tibor 670
Firczák Gyula 71, 108, 137, 161, 180, 189, 190, 193, 205, 206, 228, 456, 766, 767
Fischer-Colbrie Ágoston 226, 289, 292, 293, 504, 507, 508
Fráter Imre 515, 608, 609
Frentiu, Valeriu Traian 194, 204, 205, 279
Fuhrmann Antal 84
Fürstenberg, Karl Emil 57

Garancsy Mihály 76, 311, 584
Gárdus Mihály 390
Gasparri, Pietro 786, 790, 797, 798, 799
Gáthy Bálint 614, 616, 617, 619, 620, 633, 642, 644, 645, 649, 653, 655, 668, 669, 671,
679, 680, 683
Gebé Péter 204, 279, 318, 360, 365, 380, 771, 777, 779, 780, 782, 783
XIII. Gergely pápa 812
Germán Tódor 297, 298, 304
Gönczy Antal 84
Gottí, Girolamo 61, 64, 77, 181, 286, 287, 296, 297, 381, 482, 492, 493, 494, 500, 725,
790, 797, 798, 809

Gyalokay Sándor 255
György Endre 167, 187, 191, 193
Gyuró Mihály 610, 615

Hadzsega Bazil 194, 197, 201, 299, 300, 305
Hadzsega Gyula 116, 206, 295, 299
Heckl Ödön 802
Hosszú/Hossu Bazil 64, 156, 157, 251, 280, 316, 326, 402, 403, 404, 406, 452, 460, 464,
470, 471, 477, 532, 542, 543, 562, 566, 605, 606, 607, 673, 695
Hubán Gyula 787, 789

Igyártó Sándor 612, 656, 657, 677, 741
Illés Jenő 76, 584
Iorga, Nicolae 702

Jáckó Sándor 355, 356
Jaczkovics Mihály 93, 109, 110, 111, 202, 206, 342, 343, 345, 346, 348, 352, 354, 355,
357, 359, 361, 364, 366, 370, 371, 373, 378, 384, 390, 391, 395, 396, 401, 402,
504, 508, 524, 535, 608, 609, 610, 615, 618, 648, 708, 716, 736
Jankovich Béla 315, 318, 319, 339, 358, 375, 377, 385, 387, 408, 421, 422, 430, 441, 448,
452, 470, 478, 511, 526, 529, 534, 569, 570, 576, 590, 602, 606, 629, 662, 663,
710, 717, 721, 735, 736, 737, 753, 754, 762, 764, 767, 768, 771, 772, 777, 789,
791, 795, 800, 801, 802, 823
Jánosi Zoltán 209, 212, 217, 218
Jeszenszky Sándor 368, 375, 376, 377, 388, 389, 536, 558, 571, 683
Jósa Vince 218, 609
Józsa Vince 216, 515

Kabalyuk Sándor 613
Kádár Gusztáv 356, 390, 391, 392
Karap Cyrill 76
I. Károly román király 382
Kenézy Gyula 212, 216
Képešy László 343, 352, 353
Keserű Lajos 612, 613, 647, 678, 679, 683, 687, 688, 708, 709
Khuen-Héderváry Károly 193, 321, 525
Kirilow Timoftei 629, 630, 633, 634, 636, 637, 641, 643, 644, 645, 646, 647, 653, 655,
657, 662, 671, 677, 678, 682, 683, 685, 687, 688, 689, 718, 720, 728, 729, 741
Kiss András 84
Kizák János 771, 777, 782, 792
Klebelsberg Kunó 648, 763, 767, 771, 772, 773, 774, 775, 777, 781, 784
Klinda Teófil 771, 777, 778, 782, 783
Knörr Ferenc 642
Komán Simon 250, 274
Kovács István 701, 702
Kovács József 515
Kovaliczky Kornél 360, 763, 791, 801
Kovaliczky Zénó 194, 278, 365
Kovalszky Jenő 116, 206
Kriskó Elek 610, 611, 615
Kulin Imre 515, 614, 615, 616

Lányi József 504, 507, 508, 509
Lengyel Endre 228
XIII. Leó pápa 97, 128, 145, 258
Lippay Bertalan 86, 306, 360
Loóg Béla 113
Lucaciu, Vasile 87, 90, 91, 281, 291, 402
Lukács Konstantin 281, 291
Lukács László 72, 77, 89, 96, 101, 143, 220, 241, 255, 267, 275, 281, 291, 298, 306, 318,
327, 328, 360, 387, 410, 437

Macchio, Karl 718, 719, 720
Madarassy István 343, 350, 355, 390, 391
Magyary Zoltán 772
Major Sándor 250, 274, 429, 479, 480, 481, 491
Mandacescu Silviu 633, 634, 635, 637, 644, 645, 647, 650, 651, 652, 655, 684, 685, 709,
718, 745, 746, 748
Maniu, Iuliu 62, 329
Marchis Romulus 281, 282, 291, 297, 304, 355, 357, 370, 371, 372, 373, 378, 379, 395,
401, 524
Mária Terézia 136, 431, 468, 597, 779, 780, 794
Marinovics Jenő 670, 675
Markos György 76, 311, 584
Marosán/Muresan János 535, 536
Marozsán/Muresan András 304
Marozsán/Muresan György 297, 298, 304, 344, 345, 351, 352, 354, 357, 362, 370, 371,
373, 378, 389, 390, 391, 392, 395, 402, 438, 524, 708
Mártonffy Márton 257, 265, 409, 442
Máté Grácián 128
Matyaczkó Tivadar 116, 186, 194, 197, 205, 206
Mayrhauser, Walter 661, 674
Melich Sándor 772, 773
Melles Emil 76, 84, 167, 263, 375, 376, 387, 388, 452, 483, 485, 488, 489, 490, 536, 544,
545, 584, 648, 704, 744, 767, 771, 777, 778, 780, 782, 783, 784, 785, 791
Merry del Val, Rafael 59, 61, 62, 65, 78, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 98, 100, 102, 116, 120,
121, 122, 132, 152, 165, 169, 170, 171, 217, 223, 225, 227, 239, 253, 256, 271,
272, 277, 278, 284, 286, 287, 289, 293, 294, 295, 296, 299, 304, 305, 311, 312,
315, 318, 326, 327, 338, 347, 348, 364, 372, 381, 382, 397, 402, 405, 406, 407,
422, 428, 476, 477, 478, 482, 492, 494, 526, 531, 600, 617, 660, 708, 724, 799
Mezei János 390, 391
Mihalca Traján 128
Mihálka János 281, 291, 297, 298, 304
Mihályfi Ákos 771, 777, 782
Mihályi/Mihali Tivadar 328, 329, 393, 394, 441
Mihályi/Mihali Viktor 64, 77, 143, 144, 149, 151, 157, 181, 182, 197, 198, 202, 221, 222,
223, 224, 250, 251, 268, 301, 302, 423, 450, 451, 473, 475, 480, 481, 491, 495,
501, 542, 543, 566, 569, 640, 688, 694, 699, 703, 707, 722
Miklós István 185, 186, 196, 197, 204, 206, 226, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 300,
304, 305, 317, 326, 341, 358, 365, 377, 397, 407, 408, 421, 422, 424, 425, 426,
427, 428, 429, 449, 450, 476, 478, 494, 496, 498, 501, 502, 503, 504, 505, 506,
507, 508, 509, 511, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 522, 524, 526, 527, 528, 529,
531, 534, 535, 536, 538, 541, 542, 561, 562, 569, 590, 592, 593, 599, 600, 601,
602, 603, 604, 605, 606, 608, 609, 611, 612, 613, 614, 616, 617, 618, 619, 620,
629, 630, 631, 632, 633, 636, 637, 638, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648,
649, 653, 654, 655, 656, 657, 660, 668, 670, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 681,
683, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 701, 708, 709, 718, 721, 727,
740, 741, 742, 743, 744, 745, 748, 749, 750, 756, 758, 759, 761, 762, 767, 770,

771, 782, 786, 790, 796, 797, 798, 799, 804, 805, 809, 811, 815, 823, 824, 828,
829, 831, 835

Mitrovics Elek 535

Moldován Jakab 355, 356, 389, 390, 391, 392

Morțun, Vasile G. 751

Morvay Károly 389, 392

Mosolygó Antal 84

Mureșan Aurél 128

Muresan Demeter 128, 304

Nagl, Franz Xaver 62

Nagy Kálmán 608

Nagy Károly 303, 339, 340, 645, 650, 651, 656, 690, 691

Náray-Szabó Sándor 267, 291, 298, 299

Netzhammer, Raymund 89, 381

Niculescu, Alexandru 132, 133, 281, 291

Nilles, Nikolaus 184

Novák István 76, 194, 197, 318, 341, 359, 360, 365, 380, 763, 767, 770, 771, 777, 780,
782, 791, 792, 801, 809, 811, 815

Nyisztor János 701

Ogno-Serra, Jean-Baptist 236

Pacelli, Eugenio 102, 117, 119, 126, 151, 269, 292, 499

Pálffy Móric 197, 806

Pap László 390, 391

Papp Antal 72, 93, 94, 167, 169, 195, 201, 202, 206, 217, 223, 233, 235, 236, 238, 239,
240, 241, 242, 248, 249, 251, 252, 253, 266, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277,
279, 285, 286, 287, 289, 295, 297, 298, 300, 302, 305, 308, 312, 313, 314, 315,
316, 317, 326, 327, 339, 341, 346, 348, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 370, 371,
372, 378, 380, 383, 384, 385, 398, 399, 403, 423, 429, 430, 450, 475, 480, 500,
530, 538, 767, 769, 771, 777, 778, 780, 782, 783, 809, 811, 815, 823

Papp Antal, munkácsi püspök 373, 401

Papp Demeter 174

Papp Elek 297, 298, 304, 350, 373, 395, 825, 828, 831

Papp György 275

Papp Gyula 174, 297, 503, 504, 508, 516, 715, 716, 736

Papp János 84, 140

Papp-Szilágyi József 457

Pap Sándor 390, 391

Páris Lajos 424, 451, 622, 681, 739, 740

Pastor, Ludwig von 85, 116, 119, 306

Pásztélyi János 80

Pásztélyi Jenő 584

Pazzini, Pietro 126

Perényi Zsigmond 750
 Petrasovszky Leo 792
 Petry Pál 92, 368, 377, 818
 Pintye Lászlóné 356, 390, 391, 392
 IX. Piusz pápa 127, 145, 146, 432, 436
 X. Piusz pápa 77, 79, 90, 94, 98, 103, 105, 106, 111, 126, 157, 172, 181, 182, 227, 234,
 241, 243, 245, 247, 248, 274, 321, 340, 372, 400, 425, 445, 451, 462, 497, 533,
 620, 797, 798, 825, 836
 Podmaniczky Endre 433, 436
 Polónyi Géza 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 671, 672, 673, 674, 736, 737
 Pop-Csicsó István 256, 257, 263, 265, 266, 430, 433, 436, 441, 442, 455, 625, 673, 710,
 712, 714, 715, 735, 736, 739
 Porumbaru, Emanuil 720

Rác Péter 390, 391
 Radu Demeter 64, 150, 152, 154, 156, 157, 158, 159, 249, 255, 273, 282, 284, 319, 327,
 328, 329, 340, 359, 369, 382, 392, 394, 397, 398, 443, 444, 446, 501, 523, 524,
 531, 532, 534, 544, 592, 593, 599, 605, 607, 629, 695, 730, 735, 802, 804
 Radu Myron 250, 273
 Reiner Ignác 641, 647, 656, 675, 676, 685, 687, 742, 747, 749
 Reínisch János 642, 643, 644
 Répássy Miklós 76, 584
 Révész Mihály 112
 Révi Nándor 218
 Révy Ferenc 424, 425
 Rhemen Hugó 377
 Roller, Girolamo 102, 117, 119, 151, 269, 278, 287, 292, 293, 499, 500, 807, 808, 809,
 836, 838
 Román János 250
 Román József 424, 621, 622, 740
 Roskovics Ignác 229, 374, 766
 Rossi Stockalper, Francesco 91, 93, 201, 307, 359, 360, 522, 526, 529, 530, 531, 532,
 533, 570, 592, 599, 631
 Rostás István 515, 608, 611
 Rusznák Miklós 771, 777, 782, 783, 792
 Ruttkay Gyula 84, 508

Sággy Gyula 657, 659
 Salamon Mariska 637, 642, 643, 644, 646, 647, 652, 655, 662, 679, 685, 709, 718, 745,
 746, 747, 748
 Sándor János 646, 653, 691, 692, 750, 817, 819, 820, 821
 Scapinelli di Léguigno, Raffaele 59, 61, 62, 65, 86, 88, 90, 96, 98, 99, 100, 120, 121, 122,
 141, 144, 149, 151, 152, 156, 159, 164, 165, 167, 169, 170, 171, 172, 185, 194,
 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 217, 221, 223, 225, 226,
 227, 233, 234, 236, 238, 239, 241, 242, 243, 248, 249, 250, 251, 252, 256, 262,
 266, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 286,

287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 299, 300, 304, 305, 308, 311, 312,
 314, 315, 318, 326, 338, 341, 347, 354, 359, 361, 364, 365, 366, 372, 377, 380,
 383, 384, 392, 397, 399, 400, 405, 407, 408, 422, 427, 428, 429, 443, 449, 451,
 476, 478, 479, 480, 491, 494, 495, 496, 498, 505, 523, 531, 542, 543, 561, 592,
 600, 601, 603, 604, 605, 612, 617, 629, 631, 640, 641, 649, 653, 660, 662, 688,
 692, 694, 703, 708, 711, 714, 722, 724, 727, 730, 739, 751, 753, 758, 786, 796,
 797, 798, 799, 802, 807, 808, 826, 835, 836, 837
 Schönburg-Hartenstein, Johannes von 58, 60, 85, 86, 306, 307, 450
 Selagian Flórián 128, 297, 298, 304
 Serafini, Domenico 807, 808, 809
 Sereghy Mihály 584
 Seriny László 390, 391
 Slepkovszky János 603, 608, 609, 610, 615
 Sonkádi István 390, 391, 392
 Sonkádi Pál 390, 391, 392
 Stan, Elias 544
 Stan, Florianus 544
 Suba György 771, 777, 779, 783
 Suciú, Vasile 606
 Suta György 390, 391, 830
 Suta László 389, 391, 830

 Szabó Elek 766
 Szabó Elemér 109, 112, 113, 597
 Szabó Jenő 65, 67, 68, 69, 76, 79, 80, 82, 84, 124, 125, 140, 160, 164, 167, 168, 175, 181,
 187, 190, 191, 193, 206, 218, 261, 311, 452, 453, 461, 462, 463, 464, 468, 470,
 471, 509, 527, 528, 584, 599, 718
 Szabó Simeon 116, 206, 771, 777, 783
 Szamovolszky Ödön 584
 Szántay-Szémán István 227, 232, 771, 772, 773, 774, 777, 783, 792
 Szapáry Frigyes 170, 171, 238, 689, 729
 Szaplóczay Ödön 508
 Szedlák Sándor 792
 Székely Mihály 610
 Szepesházy Imre 446, 447, 622
 Szerbák János 297, 298, 304
 Szervánszky Imre 110
 Szilágyi János 390, 391
 Szitovszky Antal 241
 Szmándray Simon 771, 777, 783
 Szmrecsányi Lajos 509
 Szócska János 84
 Szteczovics Miklós 536
 Szuchy János 584

Takács Péter 84
Tamás Pompilius 174
Tárcza György 390, 391
Tarczali Jánosné 345, 356, 390, 391
Tárcza Péter 355, 356, 389, 390, 391, 392
Tasiedan István 128, 298, 304
Tatár Bazil 250, 274
Teleszky János 818, 822
Ternován János 297, 304
Tisza István 118, 168, 259, 306, 318, 320, 421, 424, 437, 452, 471, 511, 514, 523, 537,
571, 576, 577, 578, 580, 591, 606, 618, 627, 632, 639, 673, 681, 691, 742, 744,
754, 755, 762, 789, 795, 796, 800, 809, 815, 816, 817, 818, 819, 822, 823
Tőry Gusztáv 641, 685, 741, 742, 746, 747, 749
Torzsán János 390
Tóth László 356, 390, 391
Trefort Ágoston 163
Trifán Miklós 792

Ujhelyi Andor 93, 106, 109, 112, 113, 136, 202, 504, 508, 509

Vajda-Voevod Sándor 253, 254, 255, 625, 626, 627, 628, 672
Valán János 390
Valfré di Bonzo, Teodoro 836
Vallon János 391
Vályi János 227, 229, 230, 374, 456, 763, 767, 784, 791, 792, 795, 801
Várady Lipót Árpád 452, 457, 470
Vargha Gyula 368, 410, 411, 571, 573
Varju György 389, 391
Varju János 356, 390, 391, 392
Varju Pál 390, 391
Vásárhelyi Gyula 641, 690
Vaszary Kolos 65, 160, 194, 204, 238, 260
Volosin Ágoston 249, 771, 772, 773, 774, 777, 779, 780, 782, 783

Weil, Otto 660, 681, 690, 709, 727, 748, 749
Weiser, Friedrich 185, 187, 196, 205, 290, 293
Wlassics Gyula 449
Wolafka Nándor 213

Zichy János 63, 69, 77, 78, 89, 120, 154, 164, 165, 166, 167, 170, 171, 193, 199, 200,
201, 218, 220, 221, 274, 278, 279, 288, 289, 291, 299, 300, 305, 312, 313, 315,
316, 318, 319, 326, 363, 388, 437
Zombory János 76, 584

Zsilinszky Mihály 409

